AVTORES HISTORIAE ECCLESIASTICAE.

Eusebij Pamphili Cæsariensis Libri IX. Ruffino Interprete.
Ruffini Presbyteri Aquileiensis, Libri duo.
Recogniti ad antiqua exemplaria Latina per Beat. Rhenanum.

ITEM EX
Theodorito Episcopo Cyrensi,
Sozomeno, &
Socrate Constantinopolitano Libri XII. uersi ab Epiphanio Scholastico, adbreuiati per Cassiodorum Senatorem. unde illis Tripartitæ historiæ uocabulum.

Emendati & hij multis locis. Additis passim Græcis epistolis plerisq; Synodorũ ac Impp. è Tomis Theodoriti, cũ ut Latinæ uersioni ex hijs succurratur, tum ut uelut monimenta quædam Christianæ antiquitatis conseruentur, & habeat lector φιλέλλην quod non sine fructu conferat.

IOAN. FROB.

CVM PRIVILEGIO CAESAREO, cuius exemplum proximo folio cõtinetur.

CAROLVS

QVINT. DIVINA FAVENTE CLEMENTIA electus Romanorũ Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hiſpaniarũ, utriuſq; Siciliæ, Hieruſalem, Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ &c. Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgũdiæ &c. Comes Habſpurgi, Flandriæ &c. Tyrolis &c.

OMNIBVS notum ſit, perlatum ad nos eſſe IOANNEM FROBENIVM, ciuem Baſilienſem, uirum ſingularis induſtriæ ac probitatis, rem chalcographicam, mundicia characterum, & accuratione emendandi, maiorem in modum illuſtraſſe: atque huius ædes non ſolum officinam excudendi optimum quenque autorem, ſed etiam eruditorum eſſe domicilium: Eaq; tum diligentia, tum liberalitate erga literatos in tantum exiſtimationis euaſiſſe, ut nemo ſe putet albo eruditorum aſcriptum, cuius fœtura illius manibus nõ ſit confota, exculta, proditaq; in lucẽ hominũ, & hanc opinionem tueri non poſſe, ſine grauiſſimis impenſis: Nam plurimum pecuniæ ſit in exemplaria, in caſtigatores, in eos, qui uel antiquitate deprauata reſtituant, uel nuper inuenta expoliant inſumendum: Præterea extare qui homini undique inſidientur, ut tali iniquitate rem adaugeant familiarem. Plerique enim uidentur ad conſulendum ſuis compendijs, quàm ad promouendam utilitatem publicam propenſiores. Etenim illi ſi quid noui operis emergit, quod arbitrentur forè uendibile, id mox æmulantur, excudunt, uenduntq; minimo. Quandoquidem illis etiam quàm minimo conſtiterit, quod primo excuſori propter exemplaria cõparanda caſtigandaq;, ac formularum peritiores correctores maximo conſtabat. Eoq; fieri, ut FROBENIVS ille bonarum literarum cupidiſſimus promotor, ob publica cõmoda iacturam faciat rei familiaris, dum ſordidi, ſuoq; lucro duntaxat inhiantes, ſibi diuitias parent cum publica pernicie. Quare ut ſumus Cæſareo fauore dediti ad tuendam æquitatem, & ad cauendum, ne quis fidei induſtriæq; ſuæ damnum accipiat, autoritate Imperatoria, & ex certa ſcientia diſtrictiſſime prohibemus, Ne quis librum aut primum à FROBENIO excuſum, aut cui ſit aliquid, uel ab autore, uel ab erudito quopiam additum, formulis imitandum inſtituat, intra completum bienniũ, ab inuulgato per illum libro. Ita quod ante initium tertij anni, reliquis impreſſoribus noſtræ Cæſareæ ditionis, primum liceat exordiri æmulationem operum à FROBENIO publicatorũ, ſub pœna decem marcarum

auri puri irremissibiliter persoluendi, cuius partem Cameræ nostræ Imperiali, partem alteram FROBENIO ceu damnum passo, præsentibus attribuimus ac applicamus, unà cum amissione librorum fisco nostro Imperiali applicandorum. Quod si quis igitur intra Romani Imperij pomeria, ante principium ab æditione anni tertij, librum FROBENIANVM imprimendum aut alibi impressum ut uendatur in Imperio importandũ curare ausus fuerit, is nouerit se prædictam pœnam irremissibiliter persoluendam incidisse, harum testimonio literarũ, sigilli nostri appensione communitarum. Datum in ciuitate nostra Imperiali Nurmberga, die XIIII. mensis Februarij, Anno domini M. D. XXIII. regnorum nostrorum Romani IIII. aliorum uero VII.

FERDINANDVS Archidux Austriæ, C.M. Imp. Locũtenens ss.

IOACHIM Marchio Brandenburgensis P. Elector ss.

Ad mandatum domini Imperatoris, in consilio Imperiali,

V. Varnbuler.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI eidemq; illustrissimo Principi ac domino, D. Stanislao Turzo Olomutzensi episcopo &c. Beatus Rhenanus S. P. D.

CVM omni historiæ hoc ueluti peculiare sit, ornatissime Præsul, ut etiam qualitercunq; scripta, lectorem tamen adficiat ac teneat, cum ob uarietatē quæ fastidium oboriri non sinit, tum ob ipsam rerum cognitionem quam mire auet animus humanus, ac copiosissime exhibet historia, plus quàm quoduis aliud scriptionis genus, & uulgo tam auide legantur hij qui ethnicorum historias perscripserunt, è Latinis Liuius Patauinus, Salustius, Iustinus: è Græcis Thucydides, Dionysius Halicarnasseus, Xenophon, quod ego sanè non improbo, iure mirari quis possit, quur Autores ecclesiasticæ historiæ, quorum princeps est Eusebius ille Cæsariensis, non modo doctissimus, sed & eloquentissimus, ita apud nos neglecti iaceant, uelut indigni qui habeantur in manibus: cum nemo negare possit Eusebij lectionem plurimum ei prodesse, qui iam aliquod iudicium sit nactus in sacris literis & in re Christiana. An non est magni momenti cognoscere quid post CHRISTVM ipsum in ecclesia sit actum ab Apostolis & Apostolicis uiris, quorum non solum gesta nobis narrat, sed & monimenta scripta profert, quæ (ó calamitatē) nobis ex ingentibus illorum uoluminibus sola supersunt, satis arguentia cuiusmodi fuerint illa quæ maiorum negligentia perierunt? Ignoraturi sanè fueramus Egesippum, Iustinū, Dionysium Corinthiensem, Melitonem Sardensem, Cl. Apollinarem Hierapolitanum, Dionysium Alexandrinum, & ipsum Irenæum (nam huius tantum quinq; libri hodie extant, quod sciam, nondum excusi typis, cum multa scripserit) nisi hic nobis ex illorum libris fragmenta quædam adferret. Nam in hac sum opinione, ut putem etiam diuum Hieronymum ex magna parte Catalogum suum ex Eusebio concinnasse, utut habuerit bibliothecam ex ueterum monimentis instructam. siquidem hoc casu fieri non potest, ut non semel eadem ex uetustissimis citet, quæ Eusebius antea citarat. Præterea quis neget, si non necessarium, saltim pulchrum cognitu, scire quid insignes CHRISTI martyres passi sint, qua hilaritate, quá ue

Irenæus.

Hieronymi Catalogus de ecclesiasticis scriptoribus.

cōstantia immania supplicia pertulerint, quid item Impp. & horum Praesi des contra nostram religionem sint moliti, impedituri progressum Chri/ stianismi, non solum edictis crudelissimis, sed & poenis supra quàm dici po test, saeuis & infamibus. At haec nos Eusebius docet, probae fidei elogio, cum ab alijs, tum à magno Basilio laudatissimo & ipso uiro, decenter exorna/ tus, dum illum ἀξιόπιστον uocat. Quo magis miror iudicium Gelasij Pont. Ro. qui propemodum interdicere nobis uoluerit lectione Eusebianae hi/ storiae, quam pulchre textam clamat Hieronymus, propterea quod inclyti illius Origenis pro Christiana religione suscepti labores & plusquàm mar tyrium in ea narrantur. Scilicet Christianus orbis historico suo Eusebio ca rere debebat, quod is Origenis uirtutes praedicasset. Nam quod excusati ab illo Origenis meminit, nos in ista uersione nihil tale reperimus, nisi fortè id omisit Ruffinus. Quod autē eadē xv. d. paulò post legitur Historiā Eu sebij Pamphili apocryphā esse, ab aliquo asino adiectū est. nisi uelimus di cere Gelasiū sibijpsi cōtrariū, ut qui in eodem decreto improbet librū ante à se probatum. quod est ualde inconueniens. Nec uero quicquam Eusebio ob/ esse debet, uel quod Ariano dogmati plusculum fauisse fertur quàm par erat, cum in hoc opere nullam eius rei faciat mentionem, uel quod minu/ tiora quaedam nōnunquam recenseat, quae indigna uideri possint illis de quibus narrātur, quale est illud quod à nasutis obijci solet de CHRISTI literis ad Abgarum, & de adulescente quem Iohannes Euangelista ad me/ liorem frugem reuocauit, cum utrobique fidem suam liberet Eusebius, alte/ rum è Syrorum cōmentarijs depromptū asserens, alterum è Clemēte Ale xandrino. Non perpēdunt tales ubi argumentū aliquod explicandum de/ sumpseris, esse satisfaciendum illi per omnia. & à fideli diligentique historico nihil omitti debere, maximè qui alienos cōmentarios sequatur. Putant au tem eruditi & in Hieronymi Vitis esse nonnulla, quae ille facilius forsan scri pserit, quàm crediderit. Atque hoc sanè modo compescendi sunt importuni quidam miraculis semper obgannientes, ut sciant uetereis Christianos ea fuisse in CHRISTVM gratitudine & obseruantia, ut quidquid uspiam bonae rei accideret, uel noxiae auferretur, id coelesti numini imputarent, per sanctos uiros uelut organa quaedam operanti. Sic morborum ac tempe/ statum depulsio, & exitialium bestiarum amolitio, apud illos cottidie mira culorum numerum augebant, & sanctis hominibus uenerationem conci/ liabant. quorum pia simplicitas magis Christiana est, quàm quorundam curiosa uafricies, qui naturae plurimum, diuinae prouidentiae minimum tri/ buunt. Id enim nos sacrae literae docent. Nec hoc dixerim, tam Eusebio patrocinaturus, quàm reliquis autoribus, quos huic adiunxi. Proinde suspi cabar operis deprauationem esse in causa, quo minus legeretur. uerum de/

prehendi

prehendi nō tam hoc esse, quàm insignem nostrorum hominū socordiam. Nam (ut ingenue dicam) cum cœpissem typis excusa cū manu scriptis conferre, non adeo multa comperi librariorum errata. De interpretis diligentia iudicare citra Græcum codicem impudens sit. tametsi in alijs libris à se uersis parum laudis meruit Ruffinus, quod ex professo non uerba uel sensum autoris quē uertendum susceperit appendat, sed uel minus uel plusculum, tanquam Paraphrastes, non uelut interpres, pro sua libidine plerunq; referat. Id quod Nazianzeni orationes ab illo uersæ docent, & Iosepi uolumina. Optandum itaq; fuerat Græcum adesse exemplar. sed quando hoc haberi nequiuit, Latinis uetustis usi fuimus. Quod autem Græci codicis præsidio loca aliquot restitui potuerint, uel hinc probauero: Incidi nuperrime in σώοφιν quandā τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας Græcā, quā cum euoluerē, occurrerūt forte fortuna Irenæi uerba quæ Eusebius Cap. XIII. libri V. citat, de ieiuniorum diuersitate, sic Græce habentia: οἱ μὲν γὰρ μίαν μόνην ἡμέραν ᾐνήστευον, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας, οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας μόνας ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς, ὥραν ἀντὶ ἡμέρας νηστεύοντες, hoc est: Hij enim unum solum diem ieiunabāt, illi uero duos, alij plureis, nonnulli quadraginta horas solas diurnas atq; nocturnas, horam pro die ieiunantes. Qui locus aliter legitur in exemplaribus Latinis. Nec dubito idem alibi potuisse accidere. Proinde recte consulerēt pijs studijs Ecclesiastici proceres urbis Romæ, si tales autores castigandos curarent, quādo Romæ non solum doctorum uirorum, sed & utriusq; linguæ uetustissimorum codicum mira copia est. Nostra certe recognitio nō prorsus inutilis censeri poterit, cum præterquàm quod librum curiosissime distinximus, & adnotatiunculis marginarijs, quæ nōnunquam cōmentarioli uice esse possint, illustrauimus, etiā multa loca restituerimus, quæ ante corrupte legebantur. Porrò cum Eusebiana historia iam esset à typographis absoluta, & nequaq; ad uolumen iustum surgeret, uisus sum studiosis commodaturus, si Tripartitam quam uocant historiam Eusebianæ connecterem, non quod nescirem Ruffini libros duos quos Eusebio assuit, ex autoribus Tripartitæ desumptos, & uelut huius esse compendium, sed quod uiderem multo maximam partem ab illo dum breuitati consulit & insigniora persequitur, omissam. Sciebā uero opus id pessime uersum ab indocto interprete. Sed longe uicit meā opinionem res ipsa. Nullus apud Latinos extat liber pari inscitia uel socordia tractatus. nullus prodigiosioribus maculis contaminatus: peruersionem dicas, non uersionem. Conduxerat olim (ut uidetur) Cassiodorus Senator in suo infelici seculo, quando cum Romano Imperio optimis simul literis profligatis barbaries apud Italos non solum in Palatio, sed etiam in scholis regnare cœpit, Epiphaniū quendam literatorem Græcæ peritiam linguæ iactantem, ut Theodoritum, Sozome

Ruffinus.

Cassiodorus.

Epiphanius.

num,& Socratē,treis autores Græcos,qui Ecclesiasticam historiam à Constantino Aug. usq; ad Iuniorem Theodosium proprijs quisq; libris seorsim conscripserant,latinitate donaret. Id ubi infelicissime præstitisset utrobiq;,ut qui linguam utranq; ex æquo ignoraret, Cassiodorus è tribus illis unam historiam contexuit. Quæ res operi,seu potius centoni, Tripartitæ dedit appellationem. Id autem magno mihi labore constitit.nam qui primo nolebam esse ingeniosus in alieno libro, dum tot soloecismis & barbarismis offendor, cogor uel inuitus quosdam insigniores ac intolerabiliores lapsus castigare. Hoc dum facio οὐκ ἄκοντι, quid enī molestius esse possit? uideo uel emendando uel mutando nihil profici,nisi denuo quis interpretetur, ita misere uertit Epiphanius. Hoc autem absq; exemplaribus Græcis fieri non poterat. Nec sufficiebat unus Theodoriti Græcus codex, quem ex bibliotheca Iohannis Ragusini Cardinalis tt. s. Xysti, Prædicatores mihi commodato dederant. Ex illo tamen multa passim sarsi,adieciq; epistolas Græcas synodaleis & quasdam Imperatorum, ut doctus lector uidere possit, quàm indigne sit hoc opus tractatū.Nec enim aliud in causa fuisse uideo,quur ita sit nō modo neglectum sed etiam cōtemptum,quàm quod modis omnibus miserrime fuerit acceptum, primum ab interprete, deinde à typographis. Etenim multa sunt in hijs libris, quæ scire multum profuerit,& ex quibus lector non omnino imprudens colligere possit,quid in similibus rebus uel faciendum,uel uitandum. Arianū dissidium nusquā exactius depictum est,uidelicet ex quàm leuibus initijs ad quantam orbis perniciem exarserit.Quod dum legimus,etiam atq; etiam cogitandum,ne per nostras contentiones nimium pertinaceis, simili aliquando malo inuoluamur.Poterat Arianæ discordiæ primo occurri,lōgius progresso certamine,quantum utrinq; sanguinis effusum est? Verissime autem dixit Plautus:Feliciter sapere,qui alieno periculo sapiant. Porrò non uidebam cui iustius hunc meū laborem consecrarem,quàm tuæ celsitudini Stanislae Præsul eximie,qui me post Tertulliani inscriptionem anno superiori non solū humanissimis literis salutaris,uerum etiam munere donaris uerè Principali,patera uidelicet antiquis Romanorū nomismatis adfabre exornato. Vnde merito ingratus censeri debeam,si non adnitar,ut tanti Principis liberalitati lucubratiunculis meis quâ licet respondeam,& paratissimi animi obsequia declarem. Conueniebat autem ut eloquentissimi doctissimiq; Episcopi opus à me recognitum,ad Præsulem modis omnibus insignem,ac literarum literatorumq; patronum unicum, mitteretur. Bene ualeat R.T.D. Basileæ. VIII. Calendas Septembreis. Anno M. D. XXIII.

DE EVSEBIO CAESARIENSI.
Ex Catalogo Diui Hieronymi.

Eusebius, Cæsareæ Palæstinæ episcopus, in scripturis diuinis studiosissimus, & bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo martyre diligētissimus peruestigator, ædidit infinita uolumina. De quibus hæc sunt.

εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως, hoc est, Euangelicæ demonstrationis, Libri XX.

εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς, hoc est, Euangelicæ præparationis, Libri XV.

θεοφανίας, hoc est, diuinæ apparitionis, Libri V.

Ecclesiasticæ historiæ, Libri X.

Chronicorum canonum omnimoda historia, &

Eorum ἐπιτομή. Et

De Euangeliorum diaphonia.

In Esaiam, Libri X. Et

Contra Porphyriū, qui eodem tempore scribebat in Sicilia, ut quidam putant, Libri XXX. De quibus ad me uiginti tantum peruenerunt.

τοπικῶν, Liber unus.

Ἀπολογίας pro Origene, Libri VI.

De uita Pamphili, Libri III.

De martyribus alia opuscula. Et

In centum quinquaginta Psalmos, eruditissimi cōmentarij. Et multa alia.

Floruit maxime sub Constantino Imperatore & Constantio. Et ob amicitiam Pamphili martyris, ab eo cognomentum sortitus est.

DE THEODORITO.

Theodoritus Cyri fuit episcopus, quam Stephanus κύρου πόλιν appellat. Vocant illam Persæ Cyrechatam, & sita est in extremis Persiæ finibus. Meminit eius in quinto libro, cum inquit: κύρου δὲ τῆς ἡμετέρας ἰσίδωρον. Scripsit ecclesiasticæ historiæ libros quinq;, quos Græci nunc λόγους, nunc τόμους uocant. Præterea opus quod inscripsit De curatione Græcarum affectionum uersum superioribus annis, à Zenobio Acciaiolo Florentino or-

dinis

dinis Prædicatorum. Meminit ipse passim in historia sua de aliis quoq; libris à se conscriptis, ut Responsionum ad Magos Persarum, & Historiæ de Martyribus.

DE SOZOMENO.

Sozomenus indicat se uersatum in actionibus forensibus apud Constantinopolim, cũ Aquilini sodalis sui meminit à febre liberati. Meminit alicubi progenitorum suorum & aui sui, quem ad CHRISTUM conuersum refert in agro Gazensi, cum fuisset patre ethnico prognatus, tribuens illi sacrarum literarum peritiam. Scripsit autem historiam nouem tomis sectam ad Theodosium iuniorem, exorsus à tertio Consulatu Crispi & Constantini Cæss. usq; ad septimumdecimum Theodosii iunioris.

DE SOCRATE.

Et hic Constãtinopolitanus fuit, discipulus Helladii & Ammonii Grãmaticorum. Scripsit Historiam ad preces Theodori, Sozomenicæ simillimam, quantum ad tempus attinet.

RVFFINVS CHRO-
MATIO S.

PERITORVM dicunt esse medicorum, ubi im- minere urbibus uel regionibus generaleis uide- rint morbos, prouidere aliquod medicamenti uel poculi genus, quo præmuniti homines, ab immi- nenti defendãtur exitio. Quod tu quoqꝫ ueneran de pater Chromati medicinæ exequẽs genus, tem pore quo diruptis Italiæ claustris ab Alarico duce Gothorum, se pestifer morbus infudit, & agros, ar menta, uiros, longe lateqꝫ uastauit, populis tibi à deo commissis feralis exi- tij aliquod remedium quærens, per quod ægræ mentes ab ingruentis mali contagione subtractæ, melioribus occupatæ studijs tenerentur, iniungis mihi ut Ecclesiasticam historiam, quam uir eruditissimus Eusebius Cæsa- riensis Græco sermone conscripsit in Latinum uertam, cuius lectione ani mus audientium uinctus, dum noticiam rerum gestarum auidius pe- tit, obliuionem quodammodo malorum quæ gererentur acciperet. A quo ego opere cum excusare me uellem, utpote inferior & impar, & qui in tam multis annis usum Latini sermonis amiserim, consideraui quod non absqꝫ aliquo Apostolicæ institutionis ordine nobis ista præciperes. Nam & cum Dominus aliquando esurientibus in deserto auditorum turbis, dixisset ad Apostolos: Date eis uos manducare, Philippus unus ex Apostolis intelli- gens eo magis splendescere diuinæ uirtutis insignia, si minimorũ quorũqꝫ ministerijs explerentur, nõ protulit panes Apostolicæ recõditos peræ, sed puerulum adesse dicit, habentem quinqꝫ panes & duos pisces. Quem uere cunde excusans, adiecit: Sed hæc quid sunt inter tantos? quo magis in an- gustis opibus & desperatis clara fieret diuina potẽtia. Sciens ergo ex illis te quoqꝫ descendere disciplinis, recordatus quod Philippi fortassis exemplo, ubi pascendi turbas tempus uidisti puerulũ subrogaueris: qui panes quidẽ quinqꝫ sicut acceperat duplicatos adhiberet, ad explendum tamen Euange licum sacramentum, proprio labore captos adderet etiam pisciculos duos, aggressus sum exequi ut potui quod præceperas, certus quod excusabit im peritiæ nostræ culpas præcipientis autoritas. Sciendũ sanè est, quod Deci- mus liber huius operis in Græco, quoniã perparũ habebat in rebus gestis, per reliqua omnia in episcoporũ Panegyricis tractatibus nihil ad scientiã rerum conferentibus occupatus, omissis quæ uidebantur superflua, histo- riæ si quid habuit, Nono coniunximus libro, & in ipso Eusebij narratio- nis

Gothi.

Decimus Eusebij in Græco

Decimus & Vndecimus. nis dedimus finem. Decimum uero & Vndecimum librum nos conſcripſimus, partim ex maiorum traditionibus, partim ex his quæ noſtra iam memoria comprehenderat: & eos, uelut duos piſciculos ſupraſcriptis panibus addidimus. Quos ſi tu probaueris uel benedixeris, pro certo confidã quod ſufficient turbis. Continet autem idem omne opus res in eccleſia geſtas à Saluatoris aſcenſione, & deinceps. Noſtri uero duo libelli à temporibus Conſtantini poſt perſecutionem, uſq; ad obitum Theodoſij Auguſti.

ELENCHVS CAPITVM PRIMI LIBRI HISTORIAE ECCLEſiaſticæ Euſebij Pamphili Cæſarienſis.

Euſebij

EVSEBII PAMPHILI

CAESARIENSIS ECCLESIASTICAE historiæ liber primus Ruffino Aquileiensi interprete.

PROOEMIVM.

SVCCESSIONES sanctorum Apostolorũ, & tempora quæ à Saluatore nostro ad nos usq; decursa sunt, quæcq; & qualia in his erga ecclesiæ statum gesta sunt: qui etiam insignes uiri in locis maxime celeberrimis, ecclesijs præfuerũt: uel qui singulis quibusq; temporibus seu scribẽdo, seu docendo uerbum dei nobiliter adstruxere: quicq; etiam uel quanti, uel quando noua cõtra religionem dogmata proferentes, ad profundũ erroris studio cõtentionis delapsi, falsæ scientiæ autores præceptoresq; professi sunt, passim uelut lupi graues gregem Christi lacerantes, nec non & ea mala, quæ Iudæorũ gentem pro insidijs, quas aduersus saluatorem moliti sunt, uastauerunt: quibus etiã modis, & quoties, quibus ue temporibus doctrina Christi & sermo diuinus à Gẽtilibus impugnatus est: quanticq; hijs tempestatibus usq; ad suppliciorum patiẽtiam, & profusionem sanguinis pro uerbi dei ueritate certarunt: sed & martyria nostris suscepta tẽporibus, atq; in his domini & saluatoris nostri erga singulos quosq; unicũ clementissimumq; subsidium scribere mihi uolenti: non aliunde sumendum uidetur exordium. quàm ab ipsa domini & saluatoris nostri IESV CHRISTI præsentia corporali. Sed mihi quæso ueniam dari. Confiteor nanq;, quod in hoc opere uiribus nostris maiora tentamus, ut & fideliter, & integre, quæ sunt gesta, narremus: & rudem, ac nulli ferè nostrorum digressam uiam huiuscemodi itineris, primi audeamus incedere. Et licet deum du-

a cem

IO. FROB.
TYPIS EXCVDEBAT.
ΜΩΜΗ'ΣΕΤΑΙ ΤΙΣ ΘΑ'ΣΣΟΝ Η' ΜΙΜΗ'ΣΕΤΑΙ.

C cem futurum, dominicꝙ saluatoris nostri certus sim nobis affutura suffragia, hominū tamen nulla, quibus possimus inniti, conspicimus præcessisse uestigia, nisi quod sparsim singulorū quorumcꝙ temporum, seu rerum gestarum, ad nos usꝙ indicia ac monumēta transmissa sunt: è quibus quædā nobis luminū faces, uelut in obscuro positis, eminus accenduntur: & tanꝙ è sublimi specula, quâ nos gressum tendere oporteat, ac uiam uerbi absꝙ errore dirigere, eorū uocibus admonemur. Quæcunꝙ ergo proposito operi conuenire credidimus, ex his quæ illi sparsim memorauerant eligentes, ac ueluti è rationabilibus campis doctorū flosculos decerpentes, historica narratione in unum corpus redigere & coagmentare tentauimus: satis abundeꝙ gratum putantes, & si non omnium, nobilissimorum certe saluatoris nostri Apostolorum successiones celebrioribus quibusꝙ ecclesijs traditas in unum colligere, atꝙ in ordinem modumꝙ digerere. Opus autem mihi pernecessarium uideor assumpsisse, eo magis, quod (ut superius dixi) neminem ecclesiasticum duntaxat scriptorē ad hanc partem narrationis animū adiecisse comperio. In quo illud etiam spero, quod & utilitatis plurimū ex rerum gestarum cognitione studiosis quibusꝙ noster hic conferat labor. Quamuis iam de his ipsis nōnulla etiam in Chronicis, id est, in eo opere, quod de temporū ratione conscripsimus, breuiter succinctèꝙ perstrinxerim, plenius tamen in præsenti opere singulorū narrationem aperire tentabimus. Incipiet ergo mihi sermo ab ipso domino, sicut promisimus, Christo. Verum quia Christianorum res gestas scribere proponimus, consequēs uidetur uti prius, uel unde hoc genus hominū ducat exordiū, uel quid nominis ipsius contineat ratio, ex cuius gens ista uel populus appellatione censetur, repetentes paulò altius exponamus.

Eusebij Chronicum opus, à Hieronymo Latine uersū.

D

Cap. I.

IGitur quoniā CHRISTVS duplici ex modo constat, & diuina in eo pariter atꝙ humana natura plenitudinem tenet: caput in eo diuina substantia, pedes humana, quam pro nostra salute suscepit, habeantur: & ita demum perfectius nobis narratio dirigitur, si à capite, id est, à diuinitatis eius uerbo sumamus exordium: per quod Christianorum, quæ gens nouellæ appellationis creditur, antiquitas & nobilitas, pariter ostenditur. Genus ergo CHRISTI, & ipsius substantiam, & eius natura m proferre ac pandere, nullus sermo sufficiet. Siquidem etiam diuinum de eo ita pronunciat oraculum, dicens: Generationem eius quis enarrabit? Sed & alibi cœlestibus nihilo minus de eo uocibus ita refertur: quia nemo nouit filium, nisi pater: sed neꝙ patrem quis nouit, nisi filius. Solus ergo ille qui genuit, nosse dicitur filium pater. Et sine dubio exclusit cæteros à discutienda noticia, qui ad unum solum patrem filij scientiam reuocauit. Hic ergo in his uoluminibus, quæ diuino spiritu cōscripta* creduntur, Lux æterna, & ante mundi initium semper fuisse prædicatur, sapientia quoque substantialis, & uerbum

CHRISTVS.

*Aliâs * noscuntur.*

A bum uiuū in principio apud pātrem,& deus uerbum subſtitiſſe narratur. Quis ergo poterit eum,qui ante omnē creaturām uiſibilem atq; inuiſibilē ſemper fuiſſe,& initio iam fuiſſe,ex ipſo patre natus,& cum patre ſempiternus extitiſſe deſcribitur,ſermone comprehendere? Quis omnium cœleſtium immortalium diuinarumq; uirtutum dominum & ducem ac principem cœleſtis militiæ,& magni conſilij angelum,uoluntatis paternæ efficaciā,quē cum patre omnia quæ ſunt,creaſſe & cōdidiſſe conſtat,ut uerū filiū & unigenitum,& omniū quæ creata ſunt,dominū & regem ac dominatorē paterna uirtute & poteſtate cuncta moderantē,uerbis explicet? niſi quod ad intelligentiam plenitudinis eius,per ſecretiora & myſtica diuinorum uoluminū informamur eloquia. Iohannes deniq; ſpiritu dei repletus: In principio (inquit) erat uerbum,& uerbum erat apud deum,& deus erat uerbū. Hoc erat in principio apud deum,omnia per ipſum facta ſunt,& ſine ipſo factum eſt nihil. Sed & Moyſes,maximus & uetuſtiſſimus prophetarum, multis ante ſeculis hæc eadem proteſtatur,cum cœlitus inſpiratus,originem mundi,& rerum initia de eo plenius aperiret,conditorem omnium patrem cū filio,myſticis ac ſacratis deſignat eloquijs. Ait nāq;: Et dixit deus: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Sed & Dauid,antiquiſſimus prophetarū etiam ipſe,licet Moyſe poſterior,dicit: Verbo domini cœli firmati ſunt,& ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum. Et alio idem nihilo minus deſignat oraculo de deo,dicens: Ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. In quibus euidenter mandantis perſonam patris,& filij operantis expreſſit. Cum igitur his,& alijs quàm plurimis uocibus ſparſim per diuina uolumina creator omnium cum patre filius declaretur,ſupereſt ut de his quæ poſt conditionem mundi pro hominis diſpenſatione tranſegit,quàm poſſumus breuiter perſtringamus. Multis ſiquidem & antea pietate præditis uiris aſtitiſſe,& docuiſſe,quæ ad cultum diuinum pertinere uidebantur,oſtenditur. Sed euidentius & familiarius Abrahæ,atq; eius familiæ,quantum fas erat deum hominibus,innotuiſſe deſcribitur,& uelut præceptor quidā ac monitor,illius extitiſſe proſapiæ refertur. Deniq; in diuinis oraculis ſcriptū eſt: Quia apparuit deus Abrahæ, tanq; cōmunis aliquis homo ſedenti ad ilicē Mambræ. At ille exurgens,cū hominem uideret,adorat ut deū,& ueneratur ut dominū. Sed & propriæ uocis profeſſione præſentiā ſe teſtatur nō ignorare diuinā,dicens: Dominator domine qui iudicas omnē terram,nōnne facies iudiciū? Quæ utiq; omnia nō ad patrē,ſed ad filiū referenda,poſterioris in carne ratio diſpenſationis plenius expleta deſignat. Et item propheta Dauid dicit de deo: Miſit uerbū ſuum & ſanauit eos,& liberauit eos de corruptionibus eorum. Sed adhuc euidentius per Moyſen,de eo quod dominus ſit ipſe cum domino,diuina teſtantur eloquia,cum dicit: Pluit dominus ſuper Sodomā & Gomorram

Iohannes.

Moſes.

Cū filio creator pater.

Dauid.

B

Abraham.

C ſulphur & ignem, à domino. Eundemq́ cum apparuiſſet Iacob, eſſe deum, eadem ſcriptura deſignat, cum diceret ad Iacob: Iam nõ uocabitur nomen tuum Iacob, ſed Iſrahel erit nomẽ tuum, quia inualuiſti cum deo. Et paulò poſt dicit: Et uocauit (inquit) Iacob nomen loci illius uiſio dei, dicens: Vidi enim dominũ facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea. Neq; enim fas eſt de aliquo angelorũ uel cœleſtium uirtutum iſta ſentire. Nullum enim illorum, ſi quando mortalibus ex cœleſti præcipiuntur adeſſe mandato, dominũ uel deum diuinus ſermo cõmemorat. Hic etiam Ieſu ſucceſſori Moyſi cum aſtitiſſet, percontanti ei quis eſſet, reſponſis euidentiſſimis deſignauit, dicens: Princeps militiæ uirtutum domini ego ſum. Cumq́ his auditis adoraſſet famulus ut decebat: Solue (inquit) ad eum corrigiam calciamẽti tui. locus enim in quo tu ſtas, terra ſancta eſt. In quo conſideranda eſt præceptorum ſimilitudo, quoniam nõ erat hic alius ab eo qui dixerat ad Moyſen de rubo ignis dicens: Ne appropies huc, ſolue calciamenta de pedibus tuis. locus enim in quo tu ſtas, terra ſancta eſt. Et addidit, dicens: Ego ſum deus patrum tuorum, deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob. Claruit igitur ex his omnibus, quod uerbũ dei, & deus, dominus, & creator omniũ cum patre filius deſignatus eſt. Nunc uero etiã illud uideamus, quomodo ſapientiam ſe dei ſubſtantialiter exiſtere, idem ipſe in diuinis oſtendat oraculis, per Salomonẽ hæc de ſemetipſa ſapientia myſticis uocibus prodens: D Ego ſapientia in altiſſimis habitaui, conſilium, & ſcientiam & ſenſum inuocaui: Per me reges regnant, & potentes per me ſcribunt iuſticiam: Per me proceres magnificãtur, & tyranni per me obtinent terrã. Et poſt aliquanta iterum dicit: Dominus creauit me initio uiarum ſuarum, in opera ſua ante ſeculum fundauit me. In initio priuſq́ terram faceret, anteq́ prodirent fontes aquarum, priuſq́ montes fundarentur, ante omnes autem colles genuit me. Quando præparabat cœlos, aderam ei: & quãdo firmos ponebat fontes ſub cœlo, cum ipſo eram componens omnia. Ego eram cui adgaudebat quotidie. Lætabar autem coram ipſo in omni tempore, quando lætabatur orbe perfecto. Ex quibus omnibus fuiſſe ab initio, imò & ante omne quod dici poteſt initium, ab ipſo patre progenitam ſapientiam conſtat. Quid autem cauſæ fuerit, quod nõ omnibus paſſim, ſicut nunc, etiã antea innotuerit, & ad omnes eius fides ac ſcientia peruenerit, exponemus.

Iacob.

Filius patri coæternus.

Nondum capere poterat perfectam ſapientiæ CHRISTI doctrinam, rudis adhuc mũdus, & peritiæ totius ignarus, deniq; ſtatim in initijs adhuc, cum hi qui primi creati fuerant homines in beatitudine degere, mandato dei negligẽtia corrupto, in hanc uitam mortalem & fragilitati obnoxiam deciderũt, ac terræ huius diuina maledictione damnatæ habitaculum pro paradiſi delicijs cõmutarunt. Iam uero qui ex huiuſcemodi genitoribus per orbem terræ diffuſi ſunt, ferino magis ac beluino ritu oberrantes, nõ urbes

Adam & Eua è paradiſo eijciuntur.

Homines bruteſcunt.

ad

A ad honestatem, nō leges ad uitæ iusticiam tenuere. Artium uero disciplinarumq; apud eos, & totius philosophiæ, ne ipsum quidem nomen habebatur, sed agrestes quidem & uagi, per deserta nullis sedibus uagabantur. Si qua uero in ipsis boni semina naturaliter clemētia inoleuerant conditoris, hæc inculta & incondita relinquentes, magis ad usum malitiæ, quo uia humani itineris procliuius uergit, cōferebant. Ex quo accidit, ut nefarijs sceleribus inter semetipsos agentes, nunc corrumperentur, nunc etiam interimerentur ab inuicem, usquequo procedente immanitate etiam deuorarentur alterutrum. Hinc illæ quæ mundo sceleris fabulas reliquerunt, theomachiæ & gigantomachiæ exortæ sunt: donec nefarijs ausis ultio diuina nunc inundatione diluuij, nunc etiam populatione ignei imbris obsisteret, & immanitatem scelerum pœnarum uarietate comprimeret. Verum quoniam creatori suo humanū genus malitiæ morbo & contagione corruptum, emendandum uidebatur, potiusq; delendum, miseratus tunc obscuratas per nequitiam mentes, & tenebris cæcitatis obstructas, ille ipse qui in principio erat apud deum deus uerbum, & sapientia patris nunc angelorum ac ministrarum uirtutū legationibus utitur, nunc etiam ineffabili dignatione ipse adest, & rarū sicubi quē dei ac iustitiæ memorem repperit, diuinis reuelationibus, monitis salubrioribus, instructione, qua deū decebat, reformare ac reuocare de tenebris humanum nititur genus, nō in alia quàm hominis specie, qua solum homines doceri aliquid, & instrui ac iuuari possunt: donec paulatim gentem integram, quæ Hebræorū appellabatur, ad sui cultū
A uenerationemq; conuertit. Quibus etiam utpote adhuc rudibus & contagione uitæ prioris infectis, per Mosen prophetam typos & adumbrationem diuini cultus, per sabbata quædam mystica, & circūcisionem corporis, altius aliquid in spiritu significantem, cæteraq; huiuscemodi præcepta legalia uelut elementa sacratioris olim futuræ eruditionis impressit. Quæ tamē lex cum uelut initium quoddam luminis mundo huic obfulsisset, & odoris sui fragrantia mare ac terras longe lateq; complesset, atq; ex ipsa diuersis in orbis partibus nidorem quendam prudentiores quiq; capientes, legislatores uel philosophi, modesta quæq; & uerecundiora præcepta, atq; honestatis & iustitiæ conscia, auditoribus suis paulatim tradere atque insinuare cœpissent, & agrestes ac feros hominum mores ad decora atq; honesta instituta reuocare: tunc amicitijs coire inter se uiros, & concordiæ subire fœdera docuerunt: tunc iuuare se inuicem homines, & usum rerum discunt habere cōmunem: donec instituti prudentioris docilis humana mens & societatis ad inuicē patiens redderetur, ut huiuscemodi cōsuetudinis prolusione præmissa, apti iam & parati etiā ad diuina fierent instituta, patrisq; omniū dei scientiæ capaces existerent. In quo ipse iterum omniū uirtutum magister, ipse sermo ac ratio, & uerbum ac sapientia dei, ipse qui initio cum pa

Scelera designant.

Theomachiæ, Gigantomachiæ.

Per filiū reuocatur humanum genus ad deum.

Hebræi.

Ceremoniæ ueteris legis.

Vet⁹ lex, præparatio ad nouam, quam filius erat daturus.

C tre creauerat hominē: ipse, inquā, humanæ quoq; naturæ assumpta substā-tia, & specie formæ seruilis indutus, in nullo penitus ab eo quod nos sumus differens, tēpore quo Romani imperij regnū nobilius latiusq; consurgere ipse præstiterat, ingressus hunc mundū cōmuni quidē nobiscum nascendi aditu, sed nullo autore patefacto ea egit & pertulit, quæ de eo futura prophetæ prædixerāt. Viri eñ diuinitus inspirati, hominē qui simul esset & deus, aduētare huic mūdo, & doctorē omniū gētiū paternæ pietatis ac religionis futurū, sacrosanctis oraculis cecinerūt. Sed & mortis modū quo de hac uita discederet, utq; rursum inusitato more ad uiuētes repedaret à mortuis, & post hoc cœlū adiret unde descēderat, atq; in deū rediret. De qbus quāuis euidēter quàm plurimi significauerint prophetarū, tamē unius indiciū, Danielis scilicet, quātū breuitatis necessitas indulget, adhibebo. Dicit ergo de eo ita: Videbā, & ecce sedes positæ erant, & uetustus dierū sedebat, & uestimenta eius sicut nix alba, & capilli capitis eius sicut lana mūda, thronus eius flāma ignis, rotæ eius ignis adurens. Fluuius igneus præcurrebat ante eū. Iudiciū positū est, & libri aperti sunt. Et post hæc uidebā, & ecce cū nubibus cœli tanq; filius hominis ueniebat, & peruēnit usq; ad uetustū dierū, & in conspectu eius prolatus est, & datus est ei principatus, & honor, & regnū, & oēs populi, tribus, & linguæ ipsi seruient. Potestas eius potestas æter-

D na, quæ nō transiet, & regnū eius nō corrūpetur. Hæc omnia manifestissime de nullo alio, nisi de saluatore nostro, qui erat in principio apud deū deus uerbū, dicta intelligūtur. Filius etenim hominis, propter hoc quod in nouissimis tēporibus in carne natus est dicitur. De qbus latius si quis scire desiderat, in suis locis assertiōes horum digessimus. Nomen aūt hoc (ut diximus) Christi, quomodo etiā per prophetas olim fuerit adumbratū, tempus est edocere. Primus ipse Moyses, uolēs ostendere, quid uenerationis in se nomen Christi & mysterij cōtineret, cū iuberetur typos & imagines sacramentorū cœlestiū, sicut ei in mōte fuerat ostensum, in lege describere: cumq; ritū cōstituendi pōtificis traderet, quantū mortalem docere fas erat, eum, quem, supra omnes homines, ut esset honore & meritis, decernebat, per unguenti cuiusdam mystici sacramenta Christū nominauit, quo per hoc discerent hi qui per legem instituebātur, quia qui supra omnes homines honore & reuerentia habēdus est, Christus nominatur. Sed & idem Moyses lōge per dei spiritū præuidens, qui sibi prępararet successor, & prænoscens quod is qui post se regnū susciperet, maioris sacramenti minister existeret, Iesum cognominauit eū, q prius Auses parentū fuerat appellatiōe uocitatus, sciēs quod in huius uocabuli sacramēto cuiusdam maioris gloriæ rex q; mortalis natura recipit, poneret. Ita igitur per gemina hæc appellatiōis indicia, in altero pōtificat⁹, in altero regalis formæ exprimūtur insignia. Et Iesus Christus, tanq; qui rex & pontifex esset, pariter nominatur, ut neq; in eo aliqd quod

Filius fit homo, ut plenius reuocet humanū genus ab erroribus.

Prophetæ.

Dan. 7.

Filius hominis.

CHRISTVS.

IESVS.

ad

A ad religionẽ,neq; quod ad potestatem pertinet, deesse populus per præcedentia sacramẽta mystice institutus agnosceret. Vnde & prophetæ acti diuino spiritu,simul & impietatem Iudæorũ, & gentilium in eo præuidebãt salutẽ. Et tale aliquid unus ex ipsis, cui Hieremias nomen est, præcinebat: Spiritus,inquit,uultus nostri,Christus dominus comprehensus est in corruptionibus nostris,cui diximus:In umbra eius uiuemus in gentibus. Sed & Dauid magnificus uates,hæc de eodem memorat.Quare fremuerũt gentes,& populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ,& principes conuenerunt in unũ aduersus dominum, & aduersus Christum eius.Et paulò post ait ex persona ipsius Christi:Dominus dixit ad me:Filius meus es tu, ego hodie genui te.Pete à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuã,& possessionem tuam terminos terræ. Non solum autem pontifices unguento chrismatis apud Hebræos consecrabãtur,uerũ & reges. Qui & ipsi quoniã diuinitatis nutu per prophetas sacrato quodam chrismate delibuti, sortiebantur sceptra regalia,imaginarij licet,tamen etiã ipsi Christi appellabantur,quod scilicet etiam in ipsis cœlestis regis imago ac species seruaretur.Sed & in prophetarum ordine,inuenimus nõnullos simili modo unguẽto chrismatis consecratos,ministeriũ diuinis eloquijs præbuisse,& gnaros redditos futurorum.Ex quibus omnibus constat,quod filius dei & uerbum ac sapientia patris,quia uerus rex est omniũ seculorum,& quia uerus pontifex est futurorũ bonorũ,& quia uerus propheta est, quippe qui inspiret & repleat prophetias,ideo uere & Christus nominatus est:cuius nominis per eos quos

Reges, Christi dicti.

B supra enumerauimus,pontifices,prophetas,& reges,typus & imago præcesserat. Verum illi,quoniam (ut diximus) ad breue tẽpus uitæ huius,Christi appellabantur,ad solam ueri Christi imaginem conseruandã,quamuis cõpositione quadã mystica consecrati olei, tamen huius quæ inter nos haberi solet materiæ ac liquoris, perungebantur. Verus autem hic qui de cœlis uenerat,& cui omnia quæ præcedebant,gesta fuerant,Christus nõ humanis opibus quæsita sumit unguẽta,sed nouo ac singulari modo paterno spiritu infusus & unctus,Christus efficitur, sicut multis ante seculis,de eo uates Esaias prædixerat ex persona ipsius Christi dicens: Spiritus dñi super me, propter quod unxit me,euãgelizare pauperibus misit me,prædicare captiuis remissionem,& cæcis uisum. Nec solus Esaias diuinis hæc prædixit oraculis,sed & Dauid similiter inspiratus,testatur de Christo,dicens ad ipsum Christũ:Sedes tua,deus in seculũ seculi,uirga æquitatis uirga regni tui.Dilexisti iusticiã,& odisti iniquitatem,propterea unxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. In quibus uerbis primo quidem eũ euidenter deum designat.Secũdo uero per æquitatis uirgã,sceptrum in eo regale commemorat. Post uero etiam qualiter Christus effectus sit indicat dicens, quod unctus sit deus à deo, non oleo communi, sed oleo lætitiæ,nec sicut

Christus filius dei.

Filius dei quomodo Christus factus, hoc est unctus.

C

Oleũ lætitiæ.

Christus pontifex.

Melchisedech

Christiani.

De uẽtre quid sit.

D

Ante luciferũ

Discrimẽ inter Christos reges & pontifices. et Christum dei filiũ.

participes sui, id est, illi qui in imagine præcesserãt, sed præ participibus suis. Oleo uero lætitiæ in sacris uoluminibus iutellectu mystico spiritus sanctus designatur. Sed & de pontificatu eius idem Dauid alio in loco, tale aliquid arcanis signat eloquijs, tanq̃ ex persona patris de filio pronunciantis: De uentre (inquit) ante luciferum genui te. Iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Hic autem Melchisedech in diuinis uoluminibus sacerdos fuisse dei summi refertur, sed qui non oleo cõmuni perunctus sit, neq; qui ex successione generis suscepit sacerdotium, sicut apud Hebræos fieri mos erat. Et ideo secundum ordinẽ ipsius sacerdos futurus dicitur CHRISTVS, qui nõ olei liquore sed uirtute cœlestis spiritus cõsecretur. Idcirco deniq; cum multi ante apud Hebræos oleo in hoc ipsum solenniter consecrato uncti sint CHRISTI, & siue reges, siue prophetæ, siue etiã pontifices ꝑ hoc fuerint instituti, nullus tamẽ ipsorũ uel genti, uel discipulis aut sectatoribus ex suo uocabulo nomẽ dare potuit, & appellare discipulos Christianos, nisi hic solus qui uerus Christus est, & non oleo humano, sed paterno spiritu perunctus. Hic sectatorum suorum populos, & uniuersam per totũ mundum sui nominis gentẽ ex ueri Christi uocabulo appellari fecit perenni nomine Christianos. Si igitur unde genus ducat Christus requiris, & eius autorem rimaris, qui autor est omniũ, audi quid oracula diuina per Dauid magnificentissimũ uatem ex persona ipsius summi patris loquantur, sicut & paulò superius memorauimus: De uentre (inquit) ante luciferum genui te. Et quãuis uentris appellatio in eo qui recte incorporeus creditur, cõueuire minime uideatur, tamen tropicis ac mysticis legibus, hoc est quod indicatur, quod nõ extrinsecus & aliunde substituerit filiũ pater, sed ex semetipso, ac si dici potest de interioribus suis, ut hoc ipsum sit ille qui natus est, qđ est ille qui genuit. Et ne adoptionis lege extrinsecus uideatur assumptus, sed quantũ appellatio uentris intelligi suggerit, salua reuerentia incorporalitatis, intrinsecus æditus designetur ueritate naturæ. Quod uero ait, ante luciferum, ante mundi, & ante totius creaturæ designat initium. Distinctio sanè inter uerum Christum, & imaginarios illos, qui prius præcesserant, quæ habeatur, euidens in hoc indiciũ datur, quod illi priores Christi nulli penè nisi genti propriæ cogniti sunt: huius autem ueri Christi non solum nomen, sed & potestas, & regnũ per omnes nationes, & per uuiuersum orbẽ terræ diffusum est, non sola cognitione uocabuli, sed & diuinitatis cultu, ac religionis reuerẽtia consecratum. In omni nanq; terra tanq̃ uerbum & sapientia patris, tanq̃ deus & dominus IESVS CHRISTVS colitur & adorat̃, sicut diuinũ de eo pronũciauit eloquiũ, dicẽs: Quia in nomine Iesu omne genu flectetur cœlestium, ter restrium, & infernorũ. & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Vnde non solum potestas eius & regnũ, sed & affectus

A ctus & amor tantus de eo credentium mentibus inoleuit, ut etiam animas ponere pro nomine eius, & ceruices suas persequutorũ gladijs obijcere nõ morentur, dummodo sacrosancta apud eos nominis eius fides & reuerentia conseruetur. Hæc interim nobis necessario narrationem rerum præcesserint, quam prosequi instituimus, in quibus ostendatur nomen CHRISTI IESV, domini ac saluatoris nostri, non nouellæ appellationis alicuius, aut ex carnali natiuitate, sed à deo ipso originem ducere. Quod autem recentis uocabuli Christianorum gens uidetur, & ritus obseruãtiæ eius nuper exortus: quid etiã hæc ipsa nouitas in se uetustatis contineat, ostendemus. Antiquissimũ præ omnibus ferè gentibus Hebræorum genus haberi puto, quod nulli dubitandum uideatur: & quod apud ipsam gentẽ secretior quidam religionis cultus & obseruantia, diuinis mandata uoluminibus continetur, in quibus etiam de nõnullis iusticia & pietate præditis uiris refertur, quibusdam quidem, qui & ante diluuium fuerint, alijs autem & post diluuium, in quibus de Noẽ atq; eius filijs, omniq; prosapia scribitur, & usque ad Abraham peruenitur, quem parentem gentis Hebræorum constat extitere. Omnes ergo illos, qui ab Abraham sursum uersus usq; ad primũ hominem, generationis ordine conscribuntur, etiam si non nomine, rebus tamen, & religione Christianos fuisse, si quis dicat, non mihi uidetur errare.

Amor in Christum.

Hebræorum antiquitas.

Christiani fuerũt, ueteres ab Adam usq; ad Abraham.

B Cum enim nomen Christiani hoc indicet, quod CHRISTO quis credens, per eius doctrinam, fidem, pietatem, ac iusticiam teneat, & studijs diuinæ inhæreat sapiẽtiæ, atq; omne quod ad uirtutẽ pertinet, exequatur: si, inquã, hæc sunt, quæ uocabulo Christiani nominis indicãtur, & ueræ eũ religionis sectatorẽ designãt, hoc erant etiã illi sancti (de quibus supra diximus) uiri, quod Christiani nunc esse profitentur: neq; enim aut corporalis eis inerat circũcisio, aut obseruatio sabbati (sicut ne nobis quidem) aut ulla de ciborũ obseruatione religio, uel cætera quæ posterioribus per Moysen figuraliter magis ac mystice obseruãda traduntur. Cũ igitur absq; his omnibus obseruationibus fuerint religiosi illi, quorũ supra meminimus, uiri, sequuti autẽ sint fidẽ eius, quẽ nos nunc sequimur, CHRISTI, quẽ frequẽter apparuisse eis, & edocuisse uel monuisse ea, quæ ad fidem & pietatẽ pertinent, in superioribus approbauimus, quomodo dubitabit ab illis cepisse, & ab illis esse deductam huius gentis originẽ, qui & eundem deum, autorem & ducem uitæ sequebantur, & in simili religionis obseruãtia persistebant? Intantum deniq; hæc in illis præmissa & præformata religio est, ut ne ipso quidẽ nomine (quod certe solum differentiam facere uidetur) habeantur alieni: sed & ipsos iam tunc non solum Christianos, sed & Christos esse appellatos, diuina testantur eloquia. Dicitur enim de illis ex persona dei ad alienigenas gentes: Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Hæc cum de Abrahã, uel de his qui per illud tempus ad dei cultum

FIDES.

Christiani, Christi.

C tum pertinebāt,dicta referantur,euidētiſſime,& luce clarius in ipſis & ante ipſos,Chriſtianorum gens iam tunc fuiſſe,& omnē tenuiſſe pietatis ac reli gionis obſeruantiam deſignatur:Quam nunc per aduentum carnalis præ ſentiæ CHRISTI per omnes gentes cōmunicatam, & omnibus impartitā nationibus conſtat:quo ſapientiæ pietatiſq; theſaurus, qui uelut intra an/ guſtum conclaue pro raris quibuſq; cultoribus tenebatur, uniuerſum mun dum fidei ac religionis profuſione ditaret:& quod prius uiritim præbeba/ tur, nunc ſimul & ſubito gentibus integris, & populis ac nationibus inge ratur.Quod ita futurum diuina inſpiratione proſpiciens quidam eximius prophetarum, ſtupore mentis attonitus,cum admiratione exclamat, & di cit: Quis audiuit talia? aut quis loquutus eſt ita? Si peperit terra in una die,& ſi genita eſt gens deſemel. Et item in alio loco de his ipſis,quos ſer/ mo diuinus gentem ſimul parturiendam eſſe prædixerat, conteſtatur & di cit: His autem qui ſeruient mihi,uocabitur nomen nouum,quod benedi/ cetur ſuper terras.Quod autem ita nouū nomen,quàm Chriſtianorū uo/ cabulum gentibus datum? Nouum autem dicit nomen,nuper diſperſum, nō nuper inuentum.Verum & hoc ipſum ita futurum,& hanc benedictio/ nem nominis ac fidei omnibus gentibus eſſe largiendam,nequaq; diuina oracula ſiluerunt. De ipſo nanq; Abraham, cum adhuc eſſet in præputio conſtitutus,dicit ſermo diuinus: Credidit Abraham deo, & reputatum eſt

Nouū nomen.

D ei ad iuſticiā,& amicus dei appellatus eſt. Credidiſſe igitur refertur ei, quē apparuiſſe frequenter & inſtruxiſſe eum,quæ ad pietatem & religionē per/ tinent,ſupra edocuimus,CHRISTO ſcilicet,per quem omnia conſtare quæ geſta ſunt,uel gerenda,ſæpe probatū eſt.A quo etiam ad ipſum Abraham reſponſa huiuſcemodi deferuntur:Et benedicentur (inquit) in te omnes tri bus terræ.Et iterum:Faciam te in gentem magnā & multam,& benedicen/ tur in te omnes gentes terræ.In quo euidenter exprimitur,quod ille cultus atq; illa fidei gratia, quæ tunc Abrahæ, & paucis illis qui id temporis fide & pietate inſignes erant,concedebatur, poſtmodum per omnes gentes,ac per omnes terras eſſet benedictionis titulo per diuinā gratiam largienda. Certum nanq; eſt,quod ſicut ille credēs ei qui ſibi apparuit,iuſtificatus eſt, & paternis ſuperſtitionibus repudiatis ac ſpretis, dei ueri præcepta fide atq; operibus exequutus eſt.& per hoc ei dicitur: Quia benedicentur in te omnes tribus & omnes gentes terræ:Ita & Chriſtiani fide atq; operibus id agant,ut paternæ ſuperſtitionis errore depulſo, ſequantur deum quem ſe/ quutus eſt Abraham, & ex ſimili fide eius iuſtificētur, ſicuti iuſtificatus eſt Abraham.Quid igitur obſtat,ut nō una atq; eadem religionis obſeruātia deputetur in his,in quibus unā atq; eandē fidei atq; operum eſſe conſtitit formam?Et ideo non nouella neq; peregrina eſt Chriſtianorū religio uel nuper exorta,ſed,ſi fas eſt libere indicare quod uerum eſt, prima omnium

Antiquiſſima, religio Chri/ ſtiana.

atq;

A atq; ex ipsa simul mundi origine ac natiuitate descendens, eodem Christo deo doctore & institutore, iam inde ab initio speciem formamq; suscipiens. Et de his quidem ista sufficiant. Verum posteaq; consequenter ea quæ historicam narrationem debuerant anteire, præmisimus: superest iam, ut & à corporali præsentia domini & saluatoris nostri, & his quæ deinceps gesta sunt, uelut itineris nostri aggrediamur exordium, ipsum omnipotentē uerbi patrem deum, sed & ipsum, *cuius res geritur, Iesum Christum dominū & saluatorem nostrum, cœleste dei uerbum, adiutorem & autorem narrationis nostræ, precibus inuocantes.

Aliâs *cui res

Cap. II.

IGitur secūdo & quadragesimo imperij Cæsaris Augusti anno, ab Aegypto uero subiugata & Antonij uel Cleopatræ interitu, in quam nouissima Ptolemæorum apud Aegyptum regna ceciderunt, octauo & uicesimo anno, dominus & saluator noster Iesus Christus prima asscriptione census Cyrenio Syriæ præsidente, secundū ordinem totius prophetiæ, quæ de ipso prædicta est, in Bethleem Iudæ oppido nascitur. Hunc autem Cyrenij tēporibus habitum cēsum, etiā Iosephus illustris Hebræorum historiographus memorat, annectens huic narrationi etiam Galilæorum hæresim ijsdem exortam esse temporibus. De qua apud nos Lucas in Actibus Apostolorum meminit his uerbis.

Christus nascitur.

Cap. III.

Iudas Galilæus.

POst hunc, inquit, surrexit Iudas Galilæus in diebus conscriptionis census, & auertit populū post se. Sed & ipse perijt, & omnes qui credebāt B ei, dispersi sunt. De his aut ipsis Iosephus (de quo supra diximus) in historia sua octauodecimo antiquitatū libro, hoc modo cōmemorat. Cyrenius autem uir unus ex consessu curiæ Romanæ, per singulos magistratus usq; ad gradum cōsulatus ascendens, cætera quoq; honorabilis, cū paucis Syriam uenit, à Cæsare ius dare gentibus missus, & censor simul patrimoniorum futurus. Et post pauca ait: Iudas uero Gaulanites, uir de ciuitate Gamala, Sadduchum quendam Pharisæum assumens, magnopere nitebatur sollicitare plebem, asserēs eis, quod asscriptio census nihil aliud quàm apertissimam imponeret seruitutem, simulq; cohortabatur gentem suā, ne perderet libertatem. Sed & in secunda historia Iudaici belli de hoc ipso hæc scribit: Quo in tempore (inquit) uir quidā Galilæus Iudas nomine, ad discessionem populos cogebat, pessimum fore eis persuadens, si adquiescerēt soluere tributa Romanis, & post deum, mortalem suscipere dominatum. Hæc Iosephus.

Cyrenius.

Cap. IIII.

Herodis genus.

PEr idem tempus Herodes primus ex alienigenarum genere ortus, regnum Iudaicæ gentis obtinuit. Et in ipso completur prophetia, quam Moyses ante prædixerat, quod nō deficeret princeps ex Iuda, neq; dux de fœmoribus eius, usq; quo ueniret cui repositum est. De quo etiam pronunciat idem Moyses, quia ipse sit expectatio gentiū. Imperfectus nanq; hu-

ius

C ius præsagij pendebat euentus, donec sub propriæ gentis principibus rege/retur, qui incipientes ab ipso Moyse, qui hæc prædixerat, usque ad Augusti imperiũ perdurarunt. Quo in tempore primus (ut supra dixi) Herodes ex/terni generis uir, à Romanis Iudæorũ suscepit principatum. Qui Herodes, secundum ea quæ Iosephus tradit, ex Idumæorum gente paternũ genus, ex Arabũ uero materni sanguinis originem deducebat. Aphricanus autẽ, qui & ipse præcipuus in historiographis habetur: Aiunt (inquit) qui de eo diligentius explorarunt, Antipatrum quendam esse patrem Herodis Ascalonitæ, qui & ipse fuerit Herodis cuiusdam filius, templi Apollinis æditui. Hic antipater ab Idumæis latronibus captus admodum puer, permansit cum prædonibus, pro eo quod pater eius reifamiliaris inopia filium redi/mere non ualeret. Verum puer latronum uita & moribus institutus, post/modum Hyrcano cuidam Iudæorum pontifici familiaris efficitur: ex quo nascitur Herodes hic, qui Saluatoris temporibus fuit. Hæc Aphricanus.

Antipater pa/ter Herodis regis.

Cap. V.

IGitur cum in hominem externæ gentis Iudæorum deuenisset imperiũ. imminebat sine dubio etiam illa propheticis prædicta uocibus expecta tio gentium: quippe cum defecissent apud eos ab origine ipsius Moysi sce/ptra principum, regumque successio. Prius enim quàm in captiuitatem Ba/byloniæ ducerentur, regnauit apud eos Saul primus, & inde Dauid. Nam D ante, reges à iudicibus regebantur, qui post Moysen & Iesum successorem eius, gentis illius tenuerant principatum. Post reditum uero de Babylonia non defuere eius gubernacula disciplinis optimis instituta. Per pontifices etenim rerum summa gerebatur, donec Pompeius Romanorũ magistra/tus adueniens, Hierosolymã urbem quidem Romanis armis oppugnaret & caperet, sancta uero & sacratissima quæque templi pollueret, ita ut ne ab ipsis quidem adytis ingressum temperaret hostilem. Eum uero qui per aui/tam successionem per idem tempus regno simul & pontificio fungebatur, Aristobolum nomine, uinctum cum liberis Romam misit, Hyrcano fratri eius pontificatum relinquens. Omnem uero Iudæorũ gentem ex illo tem/pore tributariam Romano fecit imperio. Sed Hyrcano, in quem ultimus Iudæorum gentis pontificatus fuerat deuolutus, à Parthis capto, primus (sicut supra dixi) externi generis uir Herodes, per Senatusconsultũ Augu/sto imperante Iudæorum gentis adipiscitur gubernacula. Sub quo immi/nente iam Saluatoris aduentu, etiã gentiũ salus & uocatio expectata illa, secundũ ea quæ prophetæ prædixerant, cõsequuta est. Ex quo utique tẽpore interrupta successionis serie ducum uel principum, qui de Iudæ fœmoribus descendebant, cõsequenti ratione, ordo quoque sacerdotij ab auis & proauis indeclinabiliter currens, repente confunditur. Habes & de his idoneum te/stem ipsum Iosephum, qui indicat Herodem postque regnũ sibi Iudæorum à Romanis cõcessum est, non iam secundum generis ordinem constituisse

Iudices. *Reges.* *Pontifices.* *Aristobolus.* *Hyrcanus.*

pontifices

A pontifices, sed ignobilibus quibusq; sacerdotia permisisse. Similia quoq; in sacerdotibus ordinandis, egisse etiam successorem eius Archelaum refert, post quem Iudæorum imperium dicit recepisse Romanos. Idem ipse Iosephus indicat, quod etiam sacram uestem pontificis summi Herodes obclusam sub signaculo suo tenuerit, nec unquã pontificibus usum eius potestatemue permiserit. Hoc idem & successor eius Archelaus. Hunc & Romani post ipsos morem pôtificalis iniuriæ tenuere. Hæc autem dicta sunt nobis approbare uolentibus ueritatem prophetiæ, quæ in aduentu domini & saluatoris nostri impleta est. Sed & apud Danielem prophetã euidenter numerus septimanarũ, qui usq; ad Christum ducem futurus designatur, impletus est. De quibus in aliis locis exposuimus. Post quarũ septimanarũ cõsummationem abolendum esse chrisma, quod apud Iudæos sacratissimũ seruabatur, idem propheta designat. Quod quidem manifestissime eo ipso tempore, quo dominus noster Iesus Christus aduenit, probatur impletum. Hæc autem à nobis pernecessario relata, ad ostendendam ueritatem temporum, teneantur.

Archelaus antecessor Herodis.

Cap. VI.

VErum quoniam de generationibus Christi uarie nobis Matthæus & Lucas euangelistæ tradiderunt, & contraria sibi à quàm plurimis dicere putantur, in quo etiam nõnulli fidelium ueritatis ignorantia cõmenta quædam pro suis quisq; opinionibus conantur adhibere, etiam de hoc B historiam, quæ ad nos usq; deducta est, in medium proferamus. Aphricanus, cuius superius fecimus mentionem, scribens ad Aristiden quendã de euangeliorum cõsonantia, & de genealogiis quæ à Matthæo & Luca diuersa referuntur, cæterorũ quidem opiniones procul à ueritate errantes, coarguit: ipse autem historiam quã compererat, his ipsis protulit uerbis: Apud gentem (inquit) Israhel, generationũ nomina nunc secundũ naturæ, nunc etiam secundum legis ordinem numerantur. Naturæ quidem successiones habentur, quæ ex seminis uel sanguinis ueritate descendunt. Legis autem, cũ quis filius alio generante substituitur sub nomine fratris defuncti sine liberis. Cũ enim resurrectionis inter eos spes necdũ fuisset accepta, per hæc resurrectionis quandam imitabantur imaginem, uti ne nomen generis uicio sterilitatis aboleretur. Cum ergo huiuscemodi apud eos generationum ordines seruarentur, ut quidam ex ipso germine, quidam ex substitutione ab aliis generati, aliis filii legis beneficio deputarentur, à singulis Euangelistarum utriusq; modi cõmemorata successio est, id est, ut alter eorum eum qui genuisset, alter uero eum, qui quasi genuisse uideretur, exponeret. Et ita fit, ut neutrũ euangelium mentiatur, dum aliud naturæ ordinem, aliud uero legis exequitur regulã. Coniunctũ nanq; sibi est inuicẽ genus, & illud q̃d per Salomonem, & illud quod per Nathan deducitur, per legales substitutiones quæ fiebant hiis, qui sine liberis decedebant, & per secundas nihilominus

Aphricanus Historiographus.

Successio naturalis. Legalis.

C minus nuptias, quibus unus atque idem aliis parentibus progenitus, aliorũ esse filius uidebatur. Et ita fit, ut utraque narratio generationum usque ad Ioseph uerissimis lineis deducatur, diuerso quidẽ, sed satis explorato ordine designata. Vt aũt clarius fiat quod dicitur, ipsas generationũ consequentias enarrabimus. A Dauid per Salomonem generatio, quam dinumerat Matthæus, tertium à fine facit Mathan, qui dicitur genuisse Iacob patrem Ioseph. Per Nathan uero de Dauid Lucas generationũ ordinem texens, tertium nihilominus eiusdem loci facit Melchi. Dicit enim: Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Melchi. Nobis autem imminet ostendere, quomodo Ioseph dicitur secundum Matthæum quidem patrem habuisse Iacob, qui deducitur per Salomonẽ, secũdum Lucam uero Heli, qui deducitur per Nathan: utque isti ipsi, id est, Iacob & Heli, qui erant duo fratres, habentes alius quidem Mathan, alius autem Melchi patrem, ex diuerso genere uenietes, etiã isti Ioseph aui esse uideãtur: Est ergo modus iste: Mathan & Melchi diuersis tẽporibus de una eademque uxore, Estha nomine, singulos filios procrearunt, quia Mathan qui per Salomonẽ descẽdit, uxorem eã primus acceperat, & relicto uno filio Iacob nomine, defunctus est. Post cuius obitũ, quoniã lex uiduã alii uiro non uetat nubere) Melchi, q per Mathan genus ducit, cum esset ex eadem tribu, sed non ex eodem genere, relictam Mathæ, D accepit uxorem, ex qua & ipse suscepit filium nomine Heli, per quod ex diuerso patrum genere efficiuntur Iacob & Heli uterini fratres, quorũ alter, id est, Iacob fratris Heli sine liberis defuncti uxorem ex mandato legis accipiens genuit Ioseph, natura quidem germinis filium suum, propter quod & scribitur: Iacob autẽ genuit Ioseph. Secundũ uero legis præceptum Heli efficitur filius, cuius Iacob, quia frater erat, uxorem ad suscitandũ fratris semen, acceperat. Et per hoc rata inuenitur atque integra generatio, & ea quam Matthæus enumerat, dicens, Iacob autem genuit Ioseph, & ea quam Lucas competenti obseruatione designat, dicẽs, quod putabatur esse filius Ioseph, qui fuit Iacob. Qui & ipse subsonante eadem distinctione, Heli esse filius putabatur, quæ fuerat Melchi, quia legalem hanc successionem, quæ uelut adoptione quadam erga defunctos constat magis quàm germinis ueritate, competenti satis per hoc designauit indicio, obseruans Euangelista, ne omnino in huiuscemodi successionibus genuisse aliquẽ nominaret: per quod digna distinctione, non descendẽs, sed ascendens usque ad Adam, & ad ipsum usque peruenit deum. Hæc autem non nobis ad subitum reperta, aut absque ullis autoribus cõmentata sunt: sed ipsi hæc Saluatoris nostri secundum carnem propinqui, seu studio tanti seminis demõstrandi, siue edocendi quæ secundum ueritatem gesta sunt, tradiderunt: addẽtes etiam hoc, quod dum Idumæi latrones Ascalonicæ ciuitati irruentes, & de Apollinis templo, quod muro urbis adhærebat, cum cæteris spoliis etiam Antipatrũ

Legalis successio apud Lucam.

Herodis

A Herodis cuiusdam æditui filium captiuũ diripuissent, accidisse postmodũ, ut ad amicitias Hyrcani pontificis Antipater perueniret. Cuius principatũ quod in quàm plurimis iuuisset, defuncto eodẽ Hyrcano, Herodi filio suo à Romanis per ambitionem regnũ Iudææ gentis acceperit. Verum hæc & in alijs Græcorũ historijs designantur. Sed illud præcipue supradicti uiri memoriæ tradiderũt, quod per idem tempus oẽs Hebræorũ generationes descriptæ, in archiuis templi secretioribus habebantur, in quibus etiã alienigenarum quorunq; cõtinebantur origines, sicut Achior ex Ammanitis, & Ruth ex Moabitis, alij etiam ex Aegypto, qui dicuntur Israhelitis esse cõmixti. Verum Herodes cum summã potestatem teneret, uidens quod huiuscemodi generis indicia, si permanerẽt, obfuscationis sibi plurimũ quærerent, ignobilitatis suæ cõscientia exagitatus, omnes libros in quibus cõscriptio generis habebatur, iussit incendi, æstimãs se nobilẽ uideri posse, si nouicius esse & aduena Israëlitici generis nullis conscriptionum fascibus urgeretur. Verum fuere tum pauci diligẽtes & studiosi uiri, qui uel descriptos ex parte aliqua huiuscemodi libros domi haberent, uel etiã memoriter auitæ ordinem prosapiæ retinerent, præcipue quos demissa à proauis nobilitas *cõmonebat. Ex quibus fuerunt & hi (quos paulò ante memorauimus) δεσποτικοὶ, id est, heriles, uel dominici appellati, propter propinquitatẽ generis Christi, q & Nazaræi fuerunt ex uico Cocchaba Iudæorũ: quiq; per omnẽ

Antipater Herodi filio regnũ à Romanis obtinet.

*Aliàs *cõmendabat.*

B regionem circũeuntes, ordinem supradictæ generationis partim memoriter, partim etiam ex dierum libris, inquantũ erat possibile, perdocebant. Quibus ita à nobis (in quantũ diligentia potuit) perscrutatis euidẽtissime euangeliorũ per hæc ueritas declaratur. Hæc sunt quæ ab Aphricano didicimus. Hoc itaq; modo in Ioseph patrũ generatione deducta, dubitari iam nõ potest de Maria, quin eiusdẽ generis atq; eiusdẽ tribus extiterit. Siquidem secundũ legem Moysi non licebat in diuersas tribus nuptias permisceri. Sed uni ex eodẽ populo, atq; ex eadem familia innupta præcipitur copulari, ut ne permixtione coniugij etiã sors hæreditatis deducatur in dubiũ, & de alia tribu cõtra fas ad aliam transferatur. Sed de his satis sit dictum.

Diaria.

CHristo igitur secundum prophetiæ fidem nato in Bethleem Iudæ tẽporibus supradicti Herodis, de Oriẽtis partibus aduentantes ex Magorũ gente quidã uiri, percõtantur ab Herode, ubi nam esset rex qui nuper natus est Iudæorũ, affirmantes uidisse se stellam eius in Oriente, quæ sibi etiã dux itineris extitisset, causam uero tantæ properationis, adorandi ac uenerandi nuper æditi regis esse. Quibus ille auditis, incredibiliter deterretur, uerens ne statu sui periclitaretur imperij. Accersitis ergo legis doctoribus, percontatur ubi nam Christum nasci sperarent. Vt uero ex Micheæ oraculis locus natiuitatis eius apud Bethleem designatus est, uno præcepto rex omnes lactantes pueros, nõ solum apud Bethleem, sed & in omnibus

Cap. VII.

Magi Herodẽ adeunt.

C eius finibus à bimis & infra, secundũ tempus quod explorauerat à Magis, interimi iubet, si quo modo etiam Iesum cum æquæuis posset extinguere. Sed præuenit regis insidias puer abductus in Aegyptum, parẽtibus de dolo regis angelo prænunciante, commonitis.

Cap. VIII.

Verum hæc etiã sacris Euangelij uocibus edocemur. Sed operæpreciũ est crudelitatis Herodis in Christum & æquæuos eius, uidere mercedẽ. Statim nanque, nec mora, ultio in eum diuina cõuertitur, quæ non solũ præsens inferret exitium, uerũ etiam quibus post interitum supplicijs esset excruciandus ostenderet. Longum est, si prosperitates imperij eius, quibus ad illud tempus usque pollebat, domesticis referã cladibus obscuratas, ignominiam matrimonij, funera liberorũ, quorũ tamen ipse extiterit parricida: Sororis etiã, propinquorumque omniũ, si exequar clades, Tragœdia magis quàm historia texi uidebitur. De quibus tamen si quis scire uult, Iosephus plenius refert. Igitur cũ pro sacrilegio quod in Saluatorem cõmiserat, & scelere quod in æquæuos eius peregerat, ultio eum diuina urgeret in mortem, quẽ dederit exitum, non puto indecorũ, si ipsius Iosephi in septimodecimo libro Antiquitatũ hæc referentis sermonibus explicemus. Herodẽ (inquit) porrò amarior indies morbus urgebat, supplicia cõmissi paulò ante sceleris expetens. Lento nanque igne extrinsecus in superficie corporis urebatur: intrinsecus uero uastum cõdebatur incendiũ. Auiditas inexplebilis semper inerat cibi, nec tamen satiari unquã rabidis incitata faucibus ualebat, nimia gulæ ingluuies, intestina intrinsecus ulceribus obsepta. doloribus quoque coli quoque maximis cruciabatur. humor liquidus & luridus erga pedes tumidos oberrabat, & ab inferioribus partibus pubetenus tumore distẽtus erat. Sed & uerenda ipsa putredine corrupta, scatere uermibus cœperunt. Spiritus quoque incredibilis inflatio, & tentigo obscœna satis & execrãda. His autem omnibus doloribus fœtor dirior, uel ex mẽbrorũ putredine, uel ex respiratione anhelitus reddebatur. Ita ex omni parte cruciatibus fesso, nullæ sufficere uires ad tolerantiam poterant. Dicebant erga hi, quibus diuinãdi peritia est, has diuinitus pœnas ab eo, ob multa eius impie & crudeliter gesta, deposci. Hæc quidem in supradicta historia refert uir, de quo paulò ante memorauimus. Sed & in secundo libro idem historiographus similia nihilominus de eodem scribit, hoc modo dicens: Post hæc uero omne corpus eius morbus inuadens, diuerso sibimet eum corruptelæ genere uendicabat. Febris nanque una parte lenta uexabat, prurigo ex alia parte intolerabilis, per omnẽ corporis diffusa superficiẽ, coli quoque creberrimus dolor, pedes pubetenus hydropis obsederat tumor. Verẽda corrupta putredine, & scatentia uermibus horrescebant. Inflationes etiã tortuosi spiritus, & crebra suspiria cõuulsis admodum producta uisceribus, ita ut diceretur à uatibus non morbi corporis hæc, sed diuinæ ultionis esse supplicia. Quique cum tot

Herodis cruciatus.

Iosephus.

D

A tot morbis etiam feralibus urgeretur, tamē spem adhuc uiuendi gerens, de medelis ac remedijs cogitabat. Deniq; transito Iordane, aquis calidis, quæ apud Calliroen sunt, utebatur, quæ etiā potantibus cōmodæ dicūtur. Visum est autem medicis etiam oleo calido omne corpus fouendum. Cumq; depositus fuisset in huiuscemodi fomento, ita resolutus est omnibus membris, ut etiam oculi ipsi è suis sedibus soluerentur.

καλλιρόη.

REportatur ergo exin Hiericho, & famulorum planctibus admonitus, ubi salutē desperare cœpit, militibus quidē quinquagenas drachmas diuidi iubet, ducibus uero & amicis suis plurimū pecuniæ largitur. Ipse uerò furore iam plenus, & ipsi (ut ita dicam) morti minitans, fertur in facinus execrabile. Etenim ex singulis quibusq; uicis uel castellis, si qui nobiliores & primarij erant uiri, ex omni Iudæa ad se colligi, & recludi iubet in loco qui dicitur Hippodromus. Accersita tantum sorore sua Salome, atq; eius uiro nomine Alexādro: Noui (inquit) Iudæos de meo interitu gauisuros, sed potero habere lugētes, & exequias honorabiles ex plangentiū multitudine, si uolueritis uos meis parere præceptis. Hos oēs quos in custodia haberi iussi totius Iudææ nobiles, statim ut ego spiritum exhalauero, interficite, in hoc ipsum militibus præparatis: ut omnis Iudæa, & omis domus etiā inuita defleat obitū meū. Et post pauca idem Iosephus ait: Rursum aūt, nam & cibi auiditate, & tussis conuulsione distendebatur, cum ex dolorū uiolentia iam B uitæ exitū adesse sensisset, malo accepto, cultrū poposcit (solebat enim per semetipsum purgatū sic pomū, atq; incisum, comedere) Tunc deinde circūspectās ne quis esset qui prohiberet, eleuauit in semetipsum dexterā, ictūq; librauit. Ad hæc idē prosequit' scriptor, quod paulò ante quàm nouissimū spiritum redderet, tertiū, post duos quos ante necauerat, filium suū præceptis impijs iugulasset, atq; ultimam lucem, sicut nō absq; maximis doloribus corporis, ita etiā nec absq; parricidij piaculis aufugisset. Talis igit' Herodis extitit finis, quo digna supplicia pro scelere quod in Bethlehem erga paruulos gesserat, & pro insidijs domini nostri ac saluatoris exactus est.

Cap. IX.

Herodes se ipsum iugulat.

DE *successione uero eius, historia nos euāgelica perdocet, qd' posteaq; per angelum cōmonitus, Ioseph sublato puero & matre eius de Aegypto redijt ad terrā Iudæam. Audiēs (inquit Euangelista) quia Archelaus regnaret ꝓ Herode patre suo, timuit ire illuc. cōmonitus autē in somnis, abijt in partes Galileæ. Huic aūt euāgelicæ ueritati cōsona scribit etiā supradict9 historiographus, diligēter hæc exequēs, quomodo ex testimonio Herodis patris sui, adiudicāte etiā Cæsare Augusto, regni Iudæorū successor extiterit Archelaus, & ut post decē annos impio deuolutus sit, utq; Philippus & Herodes iunior frater cū Lysania in tetrarchias diuisū Iudææ regnū regebāt.

Cap. X.

Aliâs *successore.

Archelaus.

IDem quoq; ipse historiographus in octauodecimo libro refert, duodecimo anno Tiberij Cæsaris, qui Augusto septem & quinquaginta annis principatu potito successerat, Pontiū Pilatū Iudææ ꝓcuratione suscepisse,

Cap. XI.

C atq; inibi per decem cõtinuos annos usq; ad ipsum penè finẽ Tiberij perdurasse. Ex quibus omnibus figmentũ impudens euidẽter arguit̃ Actorũ, quæ recenti cõfecta plasmate aduersus CHRISTVM dominũ proferunt̃, in qbus primò omniũ tẽporis ipsius ratio coarguit falsitatẽ. Quarto nanq; Consulatu Tiberij, qui Consulatus septimo anno imperij eius fuit, piaculi in saluatorẽ cõmissi tempus falsa hæc Acta perscribũt. Quo in tempore euidẽter ostendit̃, ne missus quidẽ adhuc ad Iudææ ꝓcurationẽ Pilatus, secũdũ Iosephi probatissimi historici testimoniũ, qui planissimè designat duodecimo anno Tiberij Cæsaris Iudææ procurationẽ suscepisse Pilatũ. Consonanter autẽ in his cũ historico Euangelista cõcordat, quintodecimo dicẽs anno Tiberij Cæsaris, in quo quartus erat Pilati ꝓcurationis annus, cũ etiã Iudææ tetrarchæ haberẽtur Herodes, & Lysianas, & Philippus, dominũ & saluatorẽ nostrũ IESVM CHRISTVM fuisse annorũ triginta, quãdo ad Ioannẽ baptizãdus aduẽnit. Tũc etẽm initiũ euãgelicæ prædicatiõis instituit.

Actorũ liber aduersus Christum.

Cap. XII.

REfert autẽ eum diuina scriptura omne doctrinæ suæ tempus exegisse sub põtificibus Anna & Caipha: quo scilicet Annæ pontificatus tempore incipiente docere cœperit, & usq; ad initiũ Caiphæ pertenderit. In quibus spatijs uix toti quatuor cõcluduntur anni. Legalibus porrò præceptis iam per illud tempus ui & ambitione cessantibus: nulli quippe põtificatus honor uitæ uel generis merito reddebat̃, sed Romana potestate, alijs nũc, item alijs summa sacerdotij præstabatur, ita ut annuis iam successionibus mutarẽtur. Deniq; idem Iosephus refert, quatuor per ordinẽ usq; ad Caipham pontificatus officio post Annã esse perfunctos, his uerbis scribens: D Valerius Gratus *Anna sacerdotio deturbato, Ismahelem pontificẽ designauit filium Iabi. sed & hũc nõ multo post abijciẽs, Eleazarũ Annæ pontificis filiũ pontificatui subrogauit. Post annũ uero etiã hunc arcet officio, & Simoni cuidã Camithi filio põtificatus tradidit ministeriũ. Quo nõ amplius etiã ipse quàm unius anni spatio perfunctus, Iosephũ, cui & Caiphas nomẽ fuit, accepit successorẽ. Ac per hoc omne tempus quo dominus & saluator noster in terris docuisse perscribitur, intra quadriennij temporis spatia coartatur, in quo istæ (quas Iosephus memorat) successiones pontificũ describũtur, uix per annos singulos ministratæ. Consonãter igitur secundũ ca quæ Iosephus scribit. Caiphã pontificẽ anni illius quo saluator passus est, etiã euangelij scriptura designat. Igitur dominus & saluator noster nõ multo post initium prædicationis suæ, duodecim ex omnibus discipulos assumpsit, quos & cæteris sectatoribus suis præferẽs, speciali quodã electionis priuilegio Apostolos nominauit, cuius nominis uirtus missos indicat. Sed & alios post hos elegit septuaginta, quos & ipsos binos per loca singula & urbes ad quas ipse accessurus erat, præmisit.

Procuratores Cæsaris apud Iudæos pontificatũ pro suo arbitrio conferebant.

*Aliàs *Auano*

Apostolus, hoc est, missus.

Cap. XIII.

VErum breui interiecto tempore Ioãnes Baptista ab Herode filio Herodis, capite punitur: de quo & in euãgelijs quidẽ refertur. Concordi

uero

A uero testimonio etiã Iosephus de hoc scribit, nominatim etiã de Herodiade cõmemorans, uelut de cõiugio fratris Philippi uiuentis uiolenter abstractæ, & suis ab Herode incæstis nuptijs sociatæ, ꝓpria & legitima uxore depulsa. Quã Herodiadẽ filiã dicit fuisse Arethæ regis Arabiæ, propter quã etiã Ioannẽ Baptistam ab eo cõmemorat interemptũ. Bellum quoq; exortum inter Arethã dicit & Herodẽ, tanq; ob ignominiã filiæ uindicandã. In quo bello exercitũ refert Herodis extinctũ: Hæc autẽ ei omnia accidisse propter piaculũ quod in necẽ Ioannis admisit. Idẽ quoq; Iosephus iustissimũ super omnes Ioannẽ fuisse, secundũ euangeliorũ fidem, & ab Herode propter Herodiadẽ capite cæsum refert, propter quã etiã regno eum cõmemorat depulsum, atq; in exilium in Viennã Galliæ urbem trusum. Hæc in octauodecimo antiquitatũ libro, his ipsis quibus infra annotatũ est syllabis scribit: Quibusdã aũt (inquit) Iudæorũ uidebatur ideo perisse Herodis exercitũ, quod in eũ satis iuste ultio diuina cõmota sit pro uindicta Ioãnis, qui uocabatur Baptista, quẽ puniuit Herodes, uirũ ualde bonũ: qui præcipiebat Iudæis uirtuti operã dare, iusticiã inter se inuicẽ custodire, & in deũ seruare pietatẽ, per baptismũ in unũ coire. Hoc enim pacto baptismũ acceptabile fore, si nõ solum ad abluẽda peccata sumatur, uerũ etiã ad castimoniam corporis, atq; ad animæ iusticiã purificationemq; seruetur, omniũq;

Io. Baptista.

Arethas Arabum rex.

Herodes exul in Gallia.

B pariter uirtutũ, uelut signaculum & custodia quædã fidelis habeatur. Quæ cũ ab eodẽ per præcepta huiuscemodi docerẽtur, atq; ad audiendũ eũ perplurima multitudo cõcurreret, ueritus Herodes, ne forte doctrinæ eius persuasione populi à suo regno descisceret (uidebat eñ quod præceptis eius ac monitis obedire in omnibus plebs esset parata) melius credidit, priusq; noui aliquid fieret, anticipare hominẽ nece, quàm postmodum turbatis rebus seram pœnitudinem gerere. Ex sola igitur hæc suspicione Herodis uinctus in castellũ Macherunta abducitur Ioannes, ibiq; capite obtruncatur. Hactenus de Ioanne. Sed & de Saluatore domino in ijsdem historiarum suarum libris idem Iosephus ita scribit.

FVit autẽ ijsdẽ temporibus IESVS sapiens uir, si tamẽ uirum eũ nominare fas est. Erat enim mirabiliũ operũ effector, doctorq; hominũ eorum, qui libẽter quæ uera sunt, audiũt. Et multos quidẽ Iudæorũ, multos etiã ex gẽtilibus sibi adiũxit. CHRISTVS hic erat. Hũc accusatione primorum nostræ gentis uirorũ, cum Pilatus in crucẽ agendũ esse decreuisset, nõ deseruerunt hi, qui ab initio eũ dilexerant. Apparuit eñ eis tertio die iterũ uiuus, secundũ quod diuinitus inspirati ꝓphetæ, uel hæc, uel alia de eo innumera miracula futura esse prædixerant. Sed & in hodiernũ diem Christianorũ (qui ab ipso nũcupati sunt) & nomẽ perseuerat, & genus. Hæc cũ ipse Hebræorũ scriptor olim suis libris inserta, tã de Ioãne Baptista, quàm etiã de domino & saluatore nostro tradiderit, quod ultra effugiũ, quæ excusatio impudentibus & perfidis remanebit, quo minus de falsitate gestorum,

Cap. XIIII
IESVS.

Apostoli.

C quæ poſtmodū confinxerūt, apertiſſimè couincātur. Sed & de his iſta ſuffi
ciāt. Apoſtolorū autē domini & ſaluatoris noſtri nomina quæ referant̄, ex
ipſis euangelijs omnibus palàm eſt. Septuaginta uero diſcipulorū uocabu
Barnabas.
la nuſq̃ quidē reperimus ſcripta. dicitur tamē unus ex ipſis eſſe Barnabas,
cuius etiam in Actibus Apoſtolorū mentio facta eſt. Sed & Paulus nihilo
minus ſcribens, meminit eius. Deniq; ipſum dicūt eſſe, qui cū Soſthene &
Cephas, Petrus.
Paulo Corinthijs ſcribit. Clemens uero in quarto Diſpoſitionū libro, Ce/
phæ mentionē facit, de quo Paulus dixit: Cum aūt ueniſſet Cephas Antio
chiā, in faciē ei reſtiti: & dicit eum unū eſſe ex ſeptuaginta diſcipulis cogno/
Matthias.
mine Petri Apoſtoli. Sed & Matthiā ex ipſis eſſe dicit, qui pro Iuda Apo
ſtolorū numero ſubrogatus eſt, & eum qui cū ipſo eſt ſtatutus ad ſortem.
Tatthæū quoq; unū ex ipſis fuiſſe tradunt, de quo & hiſtoriā quæ ad nos
uſq; peruēnit, exponere neceſſariū duco. Nam & plures quàm ſeptuaginta
Multitudo diſcipulorum Chriſti.
fuiſſe diſcipulos Saluatoris inuenies, ſi obſerues ea quæ Paulus indicat, di/
cens, poſt reſurrectionē apparuiſſe dominū primū quidem Cephæ, poſtea
alijs undecim, & poſt hos amplius quàm quingentis fratribus ſimul: ex qui/
bus quoſdā dormiſſe dicit, plurimos autē adhuc permanere eo tēpore, quo
Iacobus.
ſcribebat. Poſt etiam dicit eum uiſum eſſe Iacobo, qui erat unus ex his qui
fratres Saluatoris appellabātur. Tum deinde tanq̃ præter hos duodecim,
ad eorū tamē ſimilitudinē fuiſſent alij quidam Apoſtoli, ſicut & ipſe erat,
D Paulus addit & dicit: Poſtea apparuit Apoſtolis omnibus, nouiſſime au/
tem uiſus eſt & mihi. Sed & de his iſta ſufficiant.

Cap. XV.

NArratio uero quā de Tatthæo promiſimus, hūc habet modū: Domi
ni ac Saluatoris noſtri IESV CHRISTI diuinitas, cū pro mirabili uir
tutis opere per omnē locū celebraret̄, innumeros tā de uicinis quàm de pe/
*Aliâs *poſitis regionibus.*
regrinis & longe*poſitis, pro remediorū & curæ uirtutibus inuitabat, ſi qui
Abgarus.
præcipue morbi alicui⁹ ægritudine laborarēt. Vnde & rex quidā Abgarus
ἄυγαρο, ἐδέσσης βασιλέυς
nomine, gentis ultra Euphraten poſitæ, principatū nobiliter tenēs, morbo
quodā corporis irremediabili (quātū inter homines) tenebat̄. Qui cū de no
mine IESV, & de mirabilibus uirtutū eius audiſſet, ſupplex ei ꝑ epiſtolā fa/
ctus exorat, miſſo in rē homine, diutini morbi uinculis, quibus tenebatur,
abſolui. Sed ad præſens quidē à domino corporis eius cura differt̄: dignus
tamē efficitur reſcripto epiſtolæ Saluatoris, in qua ſimul etiā promittitur ei,
quod nō multo poſt deſiderij ſui cōſequeretur effectū. Deniq; poſt reſurre
Thomas.
ctionē atq; aſcenſionē domini ad cœlos, Thomas Apoſtolus ex cōmonitio
Tatthæus.
ne diuina, Tatthæū quendā, unū ex ſeptuaginta diſcipulis, ad Edeſſenā ciui
tatē Euāgeliſtā & prædicatorē uerbi dei emittit, ſimul & quæ à domino pro
miſſa fuerāt, impleturū. Hæc in archiuis publicis Edeſſenæ ciuitatis, in qua
tūc ſupradictus Abgar⁹ regnauit, ita deſcripta reperim⁹, in his chartis, quæ
geſta regis Abgari ſeruata antiq̃tus cōtinebāt. Et ut euidēs dictorū ueritas
fiat,

A fiat, ipsarũ exemplaria epistolarũ ex Syrorũ lingua translata ponemus.

Exemplar epistolæ scriptæ à rege Abgaro uel Toparcha ad Iesum, & missæ Hierosolymam per Ananiam cursorem,

ABGARVS VCHANIAE FILIVS TOPARCHA, IESV saluatori bono, qui apparuit in locis Hierosolymorũ, S.

Epistola Abgari ad Christum.

AVDITVM mihi est de te, & de sanitatibus quas facis, quod sine medicamentis aut herbis fiant ista per te, & quod uerbo tantũ cæcos facis uidere, & claudos ambulare, & leprosos mũdas, & immundos spiritus ac dæmones eijcis, & eos qui longis ægritudinibus afflictantur, curas & sanas, mortuos quoq; suscitas. Quibus omnibus auditis de te, statui in animo meo, unũ esse è duobus, aut quia tu sis deus, & descenderis de cœlo ut hæc facias, aut quod filius dei sis qui hæc facis. Propterea ergo scribẽs rogauerim te, ut digneris usq; ad me fatigari, & ægritudinẽ meã qua iam diu laboro, curare. Nam & illud comperi, quod Iudæi murmurãt aduersum te, & uolunt tibi insidiari. Est aũt ciuitas mihi, parua quidẽ, sed honesta, quæ sufficiat utrisq;.

Exemplum rescripti ab Iesu per Ananiam cursorem, Ad Abgarum Toparcham.

Epistola Christi ad Abgarũ

BEATVS es, quia credidisti in me, cum ipse me non uideris. Scriptum est enim de me, quia hi qui me uident, nõ credent in me: & qui nõ uident me, ipsi credent, & uiuent. De eo aũt quod scripsisti mihi ut ueniã ad te, oportet B me omnia propter quæ missus sum hic explere, & posteaq; cõpleuero, recipi me ad eũ à quo missus sum. Cũ ergo fuero assumptus, mittã tibi aliquẽ ex discipulis meis, ut curet ægritudinem tuã, & uitã tibi, atq; his q tecũ sunt, præstet. Erat autem his epistolis adiunctum etiã hoc lingua Syrorum, quod infra scriptũ est. Postea uero quàm Iesus assumptus est, misit ei Iudas, qui & Thomas, Tatthæum Apostolum unũ ex septuaginta. Qui cũ uenisset, manebat apud Tobiam filiũ Tobiæ. Vt autẽ audiuit de eo Abgarus, & nunciatum est ei quod uenisset Apostolus Iesu, secundũ quod ei scripserat: & cœpisset Tatthæus in uirtute dei curare omnem languorem & infirmitatem, ita ut omnes mirarent: Abgarus, cõsideratis mirabilibus quæ faciebat, recordatus est quod ipse esset de quo sibi Iesus scripserat, dicens: Cũ autem fuero assumptus, mittã tibi aliquem de discipulis meis, qui ægritudinem tuam sanet. Et uocans ad se Tobiam, apud quem manebat, ait ad eum: Audiui quod uir quidam potens uenit, & manet in domo tua, adduc eum ad me. Cumq; redisset Tobias ad Tatthæum, dixit ei: Abgarus Toparcha uocauit me ad se, & dixit mihi, ut te ad eum perducam, ut cures eũ. Et Tatthæus: Veniam (inquit) quoniam maxime propter ipsum missus sum. Postera igitur die Tobias, mane, assumpto Tatthæo, uenit ad Abgarum. Et cum iam fuisset ingressus præsentibus primatibus suis, statim in ingressu uisum est Abgaro diuini nescio quid splendoris in uultu Apostoli

C stoli Tatthæi. Quod cũ uidisset Abgarus, adorauit Tatthæum: super quo admirati sunt omnes qui assistebãt regi. Ipsi enim nihil horũ uidebãt, quia soli Abgaro fuerat ostensum, qui & dicere cœpit ad Tatthæum: Verè discipulus es IESV filij dei: qui mihi dixerat: Mitto tibi aliquẽ de discipulis meis, qui te curet, & uitam tibi præstet. Et Tatthæus respondit: Quia magnifice credidisti in eum qui me misit, propterea missus sum ad te. Et si permanseris in fide eius & credulitate, præstabũtur tibi omnia desideria cordis tui. Tum & Abgarus ad eum: Vsq; adeo (inquit) credidi ei, ut & Iudæos qui eum crucifixerunt, uelim (si ulla mihi adesset tanta exercitus copia) trucidare, & si nõ Romani regni autoritas impediret. Et Tatthæus ait ad hæc: Dominus noster uoluntatẽ patris sui impleuit, qua impleta, assumptus est rursus ad patrẽ. Dicit ei Abgarus: Et ego scio, & credo in eũ & in patrẽ eius. Et Tatthæus: Propterea (inquit) pono manũ meã super te in nomine eius. Et cũ hoc fecisset, statim omni ægritudinis morbo quo tenebatur, absoluitur. Miratus est aũt Abgarus, quod sicut uerbis audierat de Iesu, ita rebus & operibus reperit per Tatthæum discipulũ eius impleri, qui eum absq; medicamẽtis & herbis curarat. Nõ solum autem illum, sed & Abdon quendã *Abdiæ filium podagra laborantem, cũ se uestigijs eius aduolueret, manus impositione curauit. Multosq; alios urbis illius ciues uarijs obsessos incommodis sanauit. Et sic opera magna & miranda perficiẽs, prædicabat uerbũ dei. Post hæc autẽ Abgarus ait ad Tatthæũ: Tu (inqt) cũ uirtute dei hæc facis, & nos omnes uidentes admiramur. Verum quæso te, enarra mihi de aduentu domini quomodo factus sit, & de uirtute eius, in qua faciebat hæc quæ audiui. Et Tatthæus: Nũc quidem tacebo: uerum, quia uerbũ missus sum prædicare, crastino congrega mihi omnes ciues tuos, & corã ipsis prædicabo, & seminabo in eis uerbum uitæ uel aduentus Iesu, quomodo fuit, & cur, uel qua de causa missus est à patre, & de uirtutibus operũ eius, uel de mysterijs quæ loquutus est in hoc mundo, & in qua uirtute hæc fecit. Sed & de noua eius prædicatione, & quod ita paruus & humilis, & quomodo ita se humiliauit, & deposita maiestate paruifecit deitatem suam, ita ut & in crucem ageretur, & in infernũ descenderet, & disrumperet sepem, quam à seculis nemo disruperat, & mortuos suscitaret. Qui descendit quidẽ solus, ascendit autem cum grandi multitudine ad patrem suũ. Iussit ergo Abgarus, ut maturè omnes ciues cõuenirent, & audirẽt prædicationem Tatthæi. Et post hæc iussit ei dari aurum & argentum: sed ille non accepit, dicens: Si nostra reliquimus, quomodo accipiemus aliena? Gesta sunt autem ista *quadragesimo & tertio anno. Hæc non inutiliter (ut puto) à nobis ad uerbum ex Syrorum lingua interpretata, hunc in nostris libris tenebunt locũ.

*Aliàs *Abdei.*

D

*Aliàs *quadragesimo et trigesimo anno.*

EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS LIBRI primi historiæ ecclesiasticæ, tralatore Ruffino presbytero, Finis

Elenchus

ELENCHVS CAPITVM SECVNDI LIBRI HISTORIAE ECclesiasticæ Eusebij Cæsariensis.

C

EVSEBII PAMPHILI

CAESARIENSIS ECCLESIASTICAE historiæ liber secūdus Ruffino Aquileiensi interprete.

PROOEMIVM.

QVAECVNQVE oportuit uelut in principijs ecclesiasticæ historiæ designari, siue de diuinitate Saluatoris, siue de antiquitate nostræ religionis, ac uetustate doctrinæ, & ut olim tradita sit Christianorum, quæ nouella uidetur, institutio: sed & de aduentu ipsius domini & saluatoris nostri nuper impleto, ac passionibus cōsummato: de Apostolorum quoq; electione, superiore libello, quanta potuimus breuitate perstrinximus. Age iam nunc, quæ etiam post ascensionē eius cōsequuta sunt, uideamus, partim diuinarum scripturarum testimonijs edocentes, partim extrinsecus ex his quæ fideliter in cōmentarijs, qui ad memoriam posteritatis inuenti sunt, comperimus, approbantes.

D

Cap.I.

PRimus igitur in apostolatum pro Iuda proditore Matthias sorte consciscitur, qui erat unus ex discipulis domini, sicut supra demonstratum est. Ordinantur autem & diaconi septem numero per orationes & manus impositionem Apostolorum, ministerij uiduarum gratia. In quibus Stephanus, qui & primus post dominum, statim post ordinationem suam lapidatur ab his, qui & dominum occiderunt, per quod & nominis sui στεφάνῳ donatur à Christo. Tunc & deinde Iacobum, qui dicebatur frater domini, pro eo quod esset filius Ioseph, qui Christi quasi pater habebatur, quoniam quidem desponsata ei fuerat uirgo Maria, quæ priusq; conueniret cum eo, inuenta est in utero habens de spiritu sancto, sicut Euangelista protestatur. Hunc (inquam) ipsum Iacobum, qui & Iustus cognominatus est ab antiquis, uirtutum merito, & insignis uitæ priuilegio, primū historiæ tradiderunt, suscepisse ecclesiæ quæ in Hierosolymis est, sedē, sicut Clemēs in sexto Dispositionū libro asserit, dicens: Petrus enim (inquit) & Iacobus, & Ioannes, post assumptionem Saluatoris, quamuis ab ipso fuerint omnibus penè prælati, tamen nō sibi uindicabāt primatus gloriam, sed Iacobū, qui dicebatur Iustus, Apostolorum episcopum statuunt. Idem quoq; ipse in septimo

Diaconi septem.

Hoc est. corona.

Iacobus Iustus episcopus Hierosolymorū.

Episcopus Apostolorum.

A in septimo eiusdem operis libro addit de ipso etiam hæc: Iacobo (inquit) qui dicebatur Iustus,& Ioãni,& Petro post resurrectionẽ dominus omnẽ scientiã tradidit,& ipsi cæteris Apostolis: qui Apostoli illis septuaginta discipulis tradiderunt,ex quibus unus erat & Barnabas. Duos autem fuisse Iacobos constat. Vnum hunc Iustum,qui de pinna templi deiectus, fullonis uecte percussus est,& morti traditus. Alius autem est ille, qui ab Herode capite cæsus est. Huius ergo Iusti Iacobi etiam Paulus meminit,cum scribit: Alium autem (inquit) Apostolorum uidi neminem, nisi Iacobum fratrem domini. In hoc ergo tempore etiam Tatthæus (de quo supra memorauimus) secundum domini præceptum ad regem Abgarum missus, ipsum quidem ægritudine morbi corporalis absoluit,uniuersam uero ciuitatem Edessenorũ CHRISTO domino fideli satis credulitate sociauit, ita ut in hodiernũ ciuitas illa (quippe quæ ipsius domini & saluatoris meruit scripta suscipere) uelut speciali quadam CHRISTO deuotione dicata sit. Interea persequutio prima aduersus ecclesiam dei,quæ est Hierosolymis,facta sub primo martyre Stephano, omnes discipulos, exceptis duodecim, per uniuersam Iudæã,Samariamq; dispersit,seu potius (ut sancta scriptura indicat) disseminauit. Ex quibus nõnulli ad Phœnicen,& usq; ad Cyprũ atq; Antiochiam deuenerunt: qui gentibus quidem credere mysteriũ fidei

Iacobi duo.

Discipuli dispersi.

B nondum audebant,Iudæis tamen prædicabant. Interea Paulus adhuc uastabat ecclesiam,ingrediens domos,& pertrahens uiros ac mulieres tradebat in carcerem. Sed & Philippus,qui erat unus de septem,cum Stephano diaconus ordinatus,descendit Samariam,uirtute dei repletus, & prædicabat primus uerbum dei Samaritanæ genti. In quo tãta erat diuinæ gratiæ efficacia,ut etiam Simonẽ Magum suis prædicationibus consternaret,qui per idem tempus celebris famæ apud Samaritanorũ populos habebatur, ita ut uirtus dei magna esse putaretur. Sed is cum uidisset signa & miracula quæ à Philippo per diuinæ gratiæ potestatem fiebant,obstupefactus & territus cessit,& credere se in CHRISTVM,usque quo etiam baptismũ acciperet,simulauit. Quod reuera mirari dignũ est, hodieq; eodem ordine fieri ab his,qui uelut hæreditariam ab illo simulationem sectæ impurissimæ susceperunt: quiq; autoris sui artibus instituti,ecclesiam fraude qualibet ingressi,lauacrum furantur,& sancta nostra uelut alicuius morbi contagione cõmaculant. Serpit enim eorum uenenatus sermo sicut ulcus in gregibus, & occultis uerborum morsibus incautis letale uirus infundit,donec noxias eorum latebras diligentia pastoris inuestigatas, educat ad lucem: sicut & ipse Simon Petri industria comprehensus,pœnam quã merebatur, expendit. Verum per dies singulos augescente prædicatione uerbi diuini,per dei prouidentiam ex Aethiopiæ regionibus adest quidam reginæ gentis illius præpositus (moris quippe est illi nationi,etiam nunc à fœminis regi) tanq;

Iudæis prædicabant.

Saulus.

Philippus diaconus.

In fictos catechumenos.

Præfectus Cãdaces reginæ Aethiopum.

C uota in Hierosolymis rediturus. Huic Philippus, responsis sancti spiritus iussus, primo ex omnibus gentibus mysterium fidei, & sacramentum baptismi tradidit, & uelut quasdam eum deo primitias omnium consecrat nationũ. Hunc opinio tenet ad patriam terram regressum, scientiam dei summi & salutarem domini nostri præscientiam indigenis gentibus (sicut sibi tradita fuerat) prædicasse. In quo rebus ipsis completa est per eum prophetia, quæ dicit: Aethiopia præueniet manus eius deo. Dum hæc ita aguntur, Paulus uas electionis, non ex hominibus, neq; per hominem, sed per reuelationem IESV CHRISTI & dei patris, qui eum suscitauit à mortuis, in Apostolatum uocatur, cœlesti ad se uoce delata.

Paulus.

INterea cum per omnẽ iam locum de resurrectione & mirabilibus domini IESV CHRISTI, & de ascensione eius ad cœlum felix fama loqueretur, ac per omnium aures beati huius rumoris uolueretur opinio: quoniam antiqui moris erat apud Romanos, ut prouinciarum iudices, si quid fortè noui in his, quas regebãt, prouincijs accidisset, uel principi, uel Senatui nũciarent, uti ne ex his quæ gerebantur, ignorare aliquid uiderentur, de resurrectione à mortuis domini & saluatoris nostri IESV CHRISTI, quæ iam in omnem locum fuerat peruulgata, Pilatus Tiberio principi refert. Sed & de cæteris mirabilibus eius, & ut post mortem cũ resurrexisset, à quàm plurimis iam deus esse crederetur. Tiberius quæ compererat, retulit ad Senatum. Senatus autem spreuisse dicitur, pro eo quod non sibi prius huius rei indicium fuerit delatum, sed autoritatem suam præuenerit uulgi sententia. Lex etenim erat antiquitus designata, ne quis apud Romanos deus haberetur, nisi Senatus decreto & sententia confirmatus. Porrò autem pro uero hoc erat quod agebat, ne diuina uirtus humanis putaretur *assertionibus indigere. Cumq; secundum ea quæ supra diximus, renuisset Senatus, Tiberius tamẽ tenuit sententiam suam, ut ne quid aduersum doctrinam CHRISTI contrarium moliretur. Hæc Tertullianus, uir & legum, & institutionũ Romanorum peritissimus, & inter nostros scriptores admodum clarus, in Apologetico suo, quem aduersum gentes pro nostra fide scribit, hoc modo retulit: Vt de origine (inquit) aliquid retractemus eiusmodi legum: Vetus erat decretũ, ne quis deus ab imperatore consecraretur, nisi à Senatu probatus. Sicut Marcus Aemilius de deo suo Alburno. Facit & hoc ad causam nostrã, quod apud uos humano arbitratu diuinitas pensitatur. Et nisi homini deus placuerit, deus non erit. homo iam deo propitius esse debebit. Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianum in seculum intrauit, annunciata sibi ex Syria Palæstina, quæ illic ueritatem istius diuinitatis reuelauerant, detulit ad Senatum cum prærogatiua suffragij sui. Senatus, quia non ipse probauerat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum. Hæc Tertullianus.

Pilatus ad Tiberiũ Cæs. de Christo.

D

Senatus.

*Aliâs *asser-toribus.*

Tertullianus.

A QVod profecto diuina prouidētia ita tunc Cæsaris sensibus ingessit, ut absq; ullo obstaculo in ipsis dūtaxat initijs euāgelij sermo usque quaq; percurreret. Vnde & factū est, ut repente quasi cœlitus lumen ostensum, aut radius quidam solis erumpēs totum orbem claritate superni luminis illustraret, ut compleretur illa prophetia, quæ dixerat: In omnē terram exiuit sonus eorum, Euangelistarū scilicet & Apostolorum. & in fines orbis terræ uerba eorū. Ex quo & per omnes ciuitates ac uicos immensæ multitudines, uelut messium tempore frumēta ad areas, ita ad ecclesias populi congregabātur. Quicunq; illi à parētibus traditæ sibi, morbidæ superstitionis uinculis tenebantur, per doctrinā CHRISTI, simul & per uirtutū miracula quæ fieri uidebant, recepta ueri dei noticia, tanq; à tyrannicis dominijs liberati, ad unū uerum deū & dominū creatoreq; suū, uetusti pœnitentes erroris, fideli cū confessione ueniebant. Cum igitur passim iam per omnes etiā Gentilium populos profusius effunderetur diuina dignatio, primus Cornelius apud Cæsareā Palæstinæ urbem maximā, cum omni domo sua ad fidem CHRISTI, Petro ministrante, perducitur. Iam inde quàm plurimi & alij ex gentibus apud Antiochiā ad fidem ueniunt, eorū prædicatione pertracti, quos præ seditione aduersus Stephanū cōmota, disseminatos esse per omnē locum superius edocuimus. Per quos & apud Antiochiā florentissima congregatur ecclesia, in qua erant etiā prophetici ordinis uiri quàm B plurimi, cū quibus & Barnabas, & Paulus. Quibus omnibus pariter in gratia dei, & unanimitate degentibus, ibi primū discipuli, ueluti perenni fonte sumpto uocabulo, appellati sunt CHRISTIANI. Qua tempestate Agabus quidam, unus ex his qui aderant prophetis, famē magnam futuram diuinis præsagiebat oraculis. Paulus uero & Barnabas, cum ministerio à fratribus collato, quod sanctorū usibus deseruiret, Hierosolymā destinantur.

Cap. III. — *Cornelius, centurio.* — *Ecclesia apud Antiochiam.* — *CHRISTIANI.*

INterea Tiberius duobus & uiginti circiter annis sui principatus exactis, uiuendi finem fecit. Post quē Caius imperiū suscepit, & continuo Iudæorū principatū tradidit Agrippæ, simul & Philippi ac Lysaniæ tetrarchias, cum quibus & paulò post Herodis eidē pariter contulit. Ipsum uero Herodem, qui uel in Ioannis nece autor extiterat, uel in passione domini interfuerat, multis excruciatum modis, æterno damnat exilio, sicut Iosephus, in his quæ supra inseruimus, scribit.

Cap. IIII. — *Caius Caligula Cæsar.*

HVius temporibus Philo insignissimus scriptorū florebat, qui non solū in nostra, uerū & in Græcorū philosophia primus inter primos habebatur. Hic autē genere quidem à proauis Hebræus, apud Alexandriā uero in omnibus claris & nobilibus uiris clarior ac nobilior erat. In diuinis autē legibus & patrijs institutis, quātus, qualisq; fuerit, ex his quæ nobis librorū suorū tradidit monimentis, omnibus clarū est. Quis enim digne ualeat explicare, quanta eius in liberalibus literis fuerit institutio, quanta in philoso

Cap. V. — *Philo.*

C phicis, quantusque maximè in Platonicis & Pythagoricis fuerit disciplinis, utque omnes & qui secum floruerant, penè, & qui præcesserāt, superaret. Hic igitur ipse temporibus Caij quāta Iudæis acciderint mala, quinque uoluminibus exponit. Sed & de eiusdem mentis insania commemorat, quod intantum superbiæ elatus sit, ut deū se uoluerit appellari. In ipsis autē ubi de Iudæorū cladibus refert, suam quoque legationē, quam pro cōtribulibus suis Iudæis detulit ad urbem Romā, describit. Et quod perorans apud Caium pro patrijs legibus, nihil amplius quàm irrisionem retulerit domū, imò & penè periculum mortis incurrerit. Sed & Iosephus meminit horum in decimooctauo Antiquitatū libro, talia quædam scribens: Et quidē cum seditio apud Alexandriam fuisset exorta inter Iudæos & Græcos, terni ab utrisque partibus legati mittūtur ad Caium, in quibus pro parte Græcorū erat quidam legatus Appion nomine. Qui cū in cæteris quàm plurimis insimularet Iudæos, tum maxime quod honorem Cæsari nō deferrent, ut moris est facere omnibus qui Romanis fascibus subiacēt. Hic ergo aiebat: Neque aras Caio, neque templa constituūt, neque alia huiusmodi, in quibus ei diuini honores à prouincialibus deferuntur. Sed soli sunt, qui neque statuas ei decernunt, neque sacramentū nominis eius obseruāt. Cumque hæc & alia grauiora allegaret Appion, per quæ cōcitari crederet Caiū, Philo, qui legationi præerat Iudæorū, uir in omnibus magnificus, Alexandri Alabarchæ frater, philosophiæ nō ignarus, potentissime purgauit obiecta. Sed abiecit eū Caius, D & iubet ilico è conspectu suo abscedere. Tunc iracūdia repletus, secum ipse rimatur, quid in eos conferat mali. Egressus autē Philo cum iniuria, ait ad Iudæos qui sibi adstabant: Bono animo nos esse oportet, quibus iratus est Caius: quia necesse est adesse diuinum, ubi humanū cessat auxilium. Hæc quidem Iosephus. Sed & idem Philo in ipso libro, quē de legatione conscripsit, sigillatim de omnibus quæ à semetipso gesta sunt, refert. Ex quibus illa sola cōmemorabo, quæ legentibus euidenter in Iudæos, diuinam pro piaculis, quæ aduersum CHRISTVM ausi sunt, indicent ultionem.

Philonis libri quinque de calamitatibus Iudæorum.

Eiusdem scilicet Caij.

Philo legatus Iudæorum ad Cæsarem.

Appion.

Liber Philonis de legatione sua ad Caium Cæsarē.

Cap. VI.

Iulianus.

Pilatus.

PRimo quidē temporibus Tiberij, refert in urbe Roma Iulianū quēdā magni apud imperatorē loci, uniuersam eorū gentem summo nisu interimere uoluisse. In Iudæa autē Pilatum (sub quo in Saluatorem facinus admissum est) dum templum quod in Hierosolymis tunc adhuc manebat integrum, prophanare tentaret, maximis eos perturbationibus agitauisse. Sed & post Tiberij occasum, Caium refert successorē eius, cū cæteris quàm plurimis, tum etiam Iudæorū genti acerbissimū extitisse. Quod præstò est etiam ex ipsius scriptoris sermonibus discere. Multa quidē (inquit) erat in Caio ingenij prauitas, qua erga omes homines, tum præcipue erga Iudæorum gentem ferebatur, & speciali quadam sæuitia loca eorū quæ in diuinis habent supplicationibus cōsecrata, incipiens ab Alexandria, diripi, & cōtra

Philonis uerba de Caio Cæsare.

religionē

A religionem moremq; gentis prophanari iubet, statuis suis & signis ea atq; imaginibus replens. Templum quoq; sanctæ ciuitatis, quod solum manebat totius prophanæ contagionis intactum, & à maioribus perdurauerat asylum, cõmutare in templum proprij nominis ausus est, ut ædes Iouis nobilissimi noui dei Caij uocaretur. Sed & alias innumeras clades, & ultra omnes Tragicos luctus apud Alexandriã Iudæis irrogatas esse sub Caio, in secundo operis sui De uirtutibus libro, uir memoratus exequitur. Nec non & Iosephus consona huic de Pilati temporibus scribens, pro piaculis Saluatoris quæ uniuersæ genti acciderunt mala, audi ut etiam ipse in secundo Iudaici belli defleat libro: Is autem (ait) qui missus est in Iudæam à Tiberio, procurator Pilatus, noctu uelatas Hierosolymã introferri imagines Cæsaris iubet, ac statui. Quod ubi dies exortus est, magnã perturbationem Iudæorum populis excitauit, stupentibus & perturbatis ad nouam faciem rerum. Conijciebant nanq; ex hoc, quod spernerentur & cõculcarentur iam leges suæ, & omnia instituta maiorũ, quibus nihil tale haberi intra mœnia urbis illius fas erat. Sed hoc est solũ nimirũ in quo eos impiæ professionis suæ uelox uindicta damnauit, pro eo quod secundũ Euangelij relationem simul gens conclamauit uniuersa: Non habemus regem nisi Cæsarẽ. Tum deinde idem scriptor aliam quoq; in eos delatam cõmemorat ultionem, di-

B cens: Post hæc autẽ etiam alia in eos incidit perturbatio, pro eo quod sacrũ ærariũ patria lingua, quod apud eos Corbonas appellat, contra fas in usus cõmunes publici aquæductus prorogari uideret, qui à trecẽtis stadijs dedu cebatur. pro quo nimia indignatione populus mouebatur. Cumq; adesset Pilatus Hierosolymis, audent adire eũ, & clamoribus fatigare. At ille (præuiderat enim seditionẽ futurã) milites habitu plebeio obtectis armis multitudini immiscuit, præcepto eis dato, ne ut gladijs in seditiosos, sed fustibus uterẽtur. Igitur ubi tẽpus fuit, signo de tribunalibus dato, cædi prosternique cœperunt, nõnulli uerberantium uulneribus: plurimi autem dum in fugam conuersi proruũt, propria constipatione perculsi, periere: reliqui uero dispersi, & suorũ funeribus deterriti, uim doloris silẽtio depressère. Multas præterea clades in Hierosolymis eis obuenisse, dũ nouis semp rebus seditiosius student, idem scriptor exponit, ostendens quod ex admissi sacrilegij tempore, nunq; ab eis seditionũ furor, nunq; bella mortesq; cessarunt, usquequo ultimũ & exitiabile malũ temporibus Vespasiani eos obsidionis inclusit.

Sãcta ciuitas, Hierosolyma.

Philonis liber de uirtutibus Caij Cæsaris.

Cap. VIII. Pilatus.

IGitur Iudæos pro commisso scelere ultio diuina damnabat. Sed & Pilatus, qui in Saluatorem iniqui iudicis functus est officio, ijsdem temporibus Caij, tantis ac talibus malorum cladibus cruciatus est, ut propria se manu transuerberans, nephariam uitam ui abiecisse referatur. Nec enim poterat tanti piaculi minister impunitus euadere. Sicut in historijs Græcorum reperimus, eorum duntaxat, qui Olympiadas scribunt, & annales rerum

C gestarum libros ad posteritatis memoriam condunt.

Cap. VIII. SEd enim Caio quatuor annis, nec integris, principatu ministrato, Claudius imperator succedit, sub quo fames satis dira uniuersum orbem terræ obtinuit. Hoc tamen ita futurum, longe ante nostri prophetæ prædixerant. Sicut in Actibus Apostolorum refertur, Agabum quendam prophetam, famem magnam futuram sub imperatore Claudio denunciasse. Verum Lucas, qui hæc de Agabo refert, coniungit etiam hoc, quod per Paulum & Barnabam, fratres qui erāt Antiochiæ, pro uiribus unusquisque sumptū miserint sanctis habitantibus Hierosolymā. Et post hæc addidit, dicēs:

Agabus.

Cap. IX. IN illo autem tempore (sine dubio tempus quod sub Claudio fuit, cum fames erat designata) immisit (inquit) Herodes rex manus suas affligere aliquos de ecclesia, & interfecit Iacobum fratrem Ioannis gladio. De hoc autem Iacobo Clemens Alexandrinus etiam historiam quādam dignam memoria, in septimo Dispositionum suarum libro, scribit, perlatam ad se usque ex traditione maiorum: Quoniamquidem (inquit) & is qui obtulerat eum iudici ad martyrium, Iacobum scilicet, motus etiam ipse confessus est se esse Christianū. Ducti sunt (inquit) ambo pariter ad supplicium. Et cum ducerētur, in uia rogauit Iacobum dare sibi remissionem. At ille parumper deliberans: Pax tibi (inquit) & osculatus est eum. Et ita ambo simul capite plexi sunt.

Iacobus frater Ioannis.

Remissio.

Cap. X. SEd tunc, inquit (ut ait scriptura diuina) uidens Herodes quia de Iacobi nece gratum esset Iudæis, addidit adhuc, & Petrum cōiecit in carcerem, sine dubio etiam ipsum punire uolens, nisi diuinū affuisset auxilium. Quo angelus ei noctu assistens, mirabiliter eum uinculorum nexibus soluit, & ad ministerium prædicationis ire liberum iussit. Et cum Petro quidem hæc gesta sunt. Regis uero facinus in Apostolos perpetratum, dilationem non patitur ultionis, sed continuò uindex adest diuinitus dextera, sicut historia in Apostolorum Actibus conscripta nos edocet: Cum (inquit) Cæsaream descēdisset Herodes, & in die solenni præclara ueste regia indutus, pro tribunali consedisset, ac de sublimi cōcionaretur ad populum. Cumque populus acclamaret ei, dei uoces, & non hominis, statim (inquit) percussit eum angelus dei, eo quod non dederit gloriam deo: & scatens uermibus, expirauit. Miraculo autem dignum est, tantam consonantiam diuinarum scripturarum, cum historiographo gentis illius deprehendi. Ipse etenim Iosephus de eisdem commemorans decimonono libro Antiquitatum, his quibus infra scriptum est, hæc sermonibus refert: Tertium (inquit) annum imperij Iudææ totius expleuerat, cum fortè Cæsaream, quæ prius πύργος στράτωνος uocabatur, aduēnit. Vbi cum in honorem Cæsaris spectacula ciuibus æderet, uotiuo, ut uidebatur, salutis Cæsaris die: cumque illuc totius prouinciæ uiri honore & facultatibus præditi conuenissent, secundo spectaculorum

Petrus in carcerē cōijcitur

Herodis mors.

Iosephus hoc de Agrippa scribit cap. 8. lib. 19.

hoc est, Turris Stratonis.

A culorum die, indutus ueste fulgenti, ex auro argentoq; mirabiliter contexta, incipiente die procedit ad theatrum. Vbi cum primo solis radios argenteæ uestis gremio suscepisset, repercusso splendore, duplicatam spectantibus lucem fulgor metalli uibrantis effudit, ut intuentibus perstringeret aciem terror aspectus, & per hoc plus aliquid de eo quàm humanæ naturæ est, artifex arrogantia mentiretur: ilico adulantis uulgi concrepant uoces, honorem sonãtes, sed exitium conferentes, & hinc atq; hinc caueis conclamantibus deus compellatur, utq; fieret propitius, suppliciter exoratur, dicentibus populis, quod nunc usq; ut hominem te timuimus, sed ex hoc iam supra humanam naturam te esse fatemur. Sed rex acclamationẽ contra fas habitam non repressit, nec impietatem illicitæ adulationis exhorruit, donec respiciens paulò post imminentẽ atq; insistentẽ capiti suo uideret angelum: eumq; sensit continuò exitij sui ministrum, quẽ prius nouerat prouisorem bonorum. Et ecce repente cruciatus eum ex dolore incredibili uentris atq; inflatione corripuit: respiciensq; ad amicos: En (inquit) ille ego deus uester, ecce propellor confestim & deturbor ex uita, quoniamquidem diuina uirtus nuper collatas in me falsas arguit uoces. Et qui modo immortalis dicebar à uobis, præceps iam iamq; rapior in mortem. Sed suscipienda est sententia quam deus statuit. Nam & uiximus haud contemnendi, B & longæuitatẽ, quæ beata putatur, expleuimus. Et cum hæc dixisset, ui doloris uehementius agitatus, instanter ad palatium reportatur. Cumq; diuulgatum esset, eum propediem moriturum, ingens multitudo totius ætatis & sexus conueniens, more patrio super cilicia strati, omnipotenti deo pro regis incolumitate supplicabant. omnis autem domus regia planctibus & gemitibus personabat. Cum interim rex ipse in excelso solario recubans, & deorsum respiciens, ac pronos prostratosq; omnes cum fletibus præuidens, ne ipse quidẽ temperabat à lachrymis. Verũ continuis quinq; diebus uentris doloribus cruciatus, uitam uiolenter abrupit, quinquagesimum ætatis & quartum agens annum, regni uero septimum. Quãtuor etenim sub Caio Cæsare annis regnauerat, Philippi tetrarchiam tribus annis obtinens, quarto autem etiam Herodis sibi adiungens, tribus autẽ reliquis annis sub Claudio Cæsare exactis. Cum in cæteris quàm plurimis Iosephum, tum in his tam integrè diuinæ scripturæ concordare ualde miratus sum. Quod uero uidetur in solo regis uocabulo uariare, cum & tempus, & actus, & res eundem ostendat fuisse, possibile est, ut sicut in alijs quàm plurimis Iudæorum nominibus inuenimus, etiam hunc duplici uocabulo nuncupatum, quorum altero Lucas noster, altero usus sit Iosephus. Verum quoniam rursum Lucas in Actibus Apostolorum introducit Gamalielem, cum de Apostolis in Iudæorum consensu deliberatio fieret, hoc ipso in tempore dicentem: Quia surrexit Theodas quidam, di-

Eusebius putat Agrippã etiã Herodis nomen habuisse.

C cens se esse magum quendam, qui destructus est, & omnes qui sequebantur eum, dissoluti sunt, age etiam de hoc, quid Iosephus in hoc eodem libro scripserit, proferamus.

Cap. XI. *Cuspius Fadus.* *Theodas impostor.*

FAdo (inquit) Iudæam procurante, deceptor quidam Magus Theodas nomine, persuadet populi multitudinem, sublatis proprijs facultatibus urbe excedere, & ripas Iordanis fluminis obsidere. Dicebat autem se etiam prophetam esse, & posse uerbi sui præcepto fluuij fluenta dirimere, & facilem sectatoribus suis fluminis transitum dare. Quæ cum diceret, multos decepit. Fadus uero non in longum uecordiæ eius indulsit, sed immittit equitum turmã, quæ ex improuiso irruens super eos, quàm plurimos quidem perẽmit, multos tamen & uiuos cepit, ipsius autem Theodæ caput desectum, Hierosolymam reportauit.

Cap. XII. *Helena Adiabenorum regina.*

POst hæc idem scriptor etiam de fame, quæ sub Claudio facta est, hoc modo memorat. Per idem tempus (inquit) fames magna obsederat etiam Iudæam. Qua tempestate regina nomine Helena, multis pecunijs comparatum frumentum de Aegypto, & Hierosolymã delatum, indigentibus ministrabat. Quid tam consonans, tamq́ cõcordans, quàm hæc sunt cum illis quæ in Actibus Apostolorum scribuntur, ubi dicitur: Quia discipuli qui erant Antiochiæ, prout potuit unusquisq́, miserunt in ministeriũ sanctis habitantibus in Iudæa, deferendum per manus Barnabæ ac Pau-
D li, ac per presbyteros dispensandum. Helenæ uero huius, cuius historiographus intulit mentionem, etiam nunc extat sepulchrum nobile pro portis Hierosolymorum. Regnasse autem apud Adiabenorum gentem refertur.

Simon Magus.

INterea cum fides domini & saluatoris nostri IESV CHRISTI per omnium cresceret mentes, & per dies singulos religionis propagarentur augmenta, nequaq́ quiescit hostis salutis humanæ: sed urbem maximam, quæ est caput omnium, præuenit, & Simonem illum, de quo in superioribus diximus, euocat. Cuius nepharijs artibus adminicula ipse maiora suppeditans, plurimos urbis illius ciues, in erroris eius uincula coniecit. Designat hæc uir in scriptoribus nobilis, non multo post Apostolorum tempus exortus IVSTINVS, de quo suis in locis quæ competit, assignabimus. *Iustinus.* Hic igitur in Apologetico, quem pro fide nostra ad imperatorem Antoninum scribit, de his hoc modo refert: Et post ascensionem (inquit) domini ad cœlum, instigabant dæmones quosdam hominum, qui dicerent se deos esse, quos nos fugauimus. Simon denique quidam Samaritanus, de uico qui dicitur Gyttho, sub Claudio Cæsare magicis artibus, & ope dæmonum subleuatus, in urbe uestra, quæ regnum omnium tenet, quàm plurimis per phantasias deceptis, deus decretus est, & simulacri apud nos quasi deus honore donatus est in flumine Tyberis inter duos pontes collocati, habentis etiam titulum Latinis literis scriptum: Simoni

A SIMONI DEO SANCTO, quē & omnes penè Samaritæ,nōnulli etiam ex cæteris gentibus tanq̃ summū deum,& adorāt,& cōfitentur. Sed & Selenen quandam erroris eius ac deceptionis comitem,quæ prius in prostibulo steterat apud Tyrum urbem Phœnicis cum ipso uelut primā quandam mentē consecrauerūt.Hæc quidem Iustinus.Consona uero huic etiam Irenæus scribit in primo Aduersus hæreses libro, in quo uel quis ipse fuerit Simon,uel quàm impura eius opera atq; doctrina, plenius refert,quæ multum est ut hic inseramus,cū liceat uolentibus ea scire per singula ex ipsis supradicti Irenæi libris,uel de hoc,uel de cæteris autoribus diuersarum hæreseon,& de uenenatis eorum dogmatibus diligentius noscere. Caput igitur totius prauitatis,& principiū omnis hæresis à Simone cœpisse accepimus. Ex quo usq; in hodiernū sectatores eius, simulantes adire se purissimam Christianorū philosophiam,quam uident apud omnes pro castitate uitæ, & instituti sanctitate mirabilem, superstitionis idolorum (quam deserere uidentur)rursum uinculis innectuntur, colentes ac uenerantes picturam & imaginē Simonis,& illius, quam ei sceleris ac turpitudinis extitisse sociam diximus,Selenen. His incensos odores offerunt, his sacrificia & libamina impura delibāt.Sed & hijs adhuc neqora & execrabiliora cōmittūt.Aiunt enim esse quædam apud se ineffabilia,quæ cum primo quis audierit, mēte B excedat,& eorū quasi uirtute perculsus,uelut attonitus maneat,& usque ad dementiam ueniat.Quæ cum ita sint,aiūt impossibile esse,uel scripturæ eatradi,uel ore ac labijs proferri. Hæc qui audit,pro ueneratiōe ita se habere rem credit. Porrò aūt uere uerba illa huiusmodi sunt, quæ pro impuritate & obscœnitate sui,castis & pudicis auribus execrabilia,& penitus horrescēda ducantur. Quicquid enim illud est turpe & impurum,quod excogitari à quoquā potest, omni hoc impurius esse traditur. Quod inquinatissimæ huius hæresis mysticè tectum apud se reseruari pollicentur arcanum, infelicibus per hæc mulierculis & peccatis (ut ait Apostolus) oneratis,detestabiliter illudentes.Hunc igitur talium malorum patrem & autorem per idem tempus, Simonem ex apparitorum suorum numero diabolus suscitans, ad urbem maximā ire compulit Romam,ut ibi potentissimis athletis domini ac saluatoris nostri IESV CHRISTI Apostolis, in hoc ipsum ab eo subrogatis,obsisteret. Sed diuina uirtus & gratia (in maximo præcipue certamine) nunq̃ deserit suos,quæ incensam maligni flammā tota celeritate restinguit,& omnem altitudinem destruit attollentem se aduersum scientiam dei.Propter quod neq; Simon,neq; alius quis congressus tunc aduersus Apostolos domini potuit obtinere:quia ueritatis lux & uerbi diuini claritas,quæ ob salutem hominum nuper obfulserat,per Apostolos suos totius mendacij discussa caligine,de humanis mentibus ignorantiæ tenebras effugabat. Denique supradictus Magus, ueri luminis fulgore perculsus, cæcitatem

Selene.

Irenæus.

Opus Irenæi aduersum hæreses,quinq; libris distinctū.

Hæresis Simonis Magi.

C cæcitatem continuo malè sanæ mentis incurrit: quippe qui iam & prius in Iudæa per Apostolum Petrum, de his quæ gerebat sceleribus confutatus, transmarinã aggressus est fugam, & ab Oriente ad Occidentẽ usq; pertendit, nusq; sibi uitam, nisi in fugæ præsidio sperans. Is igitur urbem Romã ingressus, utens adminiculo assistentis sibi, & adhærentis dæmoniacæ uirtutis, quam πάρεδρον uocant, breui tempore in tantum malorum uenit profectum, ut etiã simulacri à ciuibus Romanis tanq; deus honore potiretur.

πάρεδρος.

Cap. XIIII

SEd non in longũ permanet, fraude quæsita diuinitas. Continuo nanq; in ipsis Claudij temporibus, clementia diuinæ prouidentiæ probatissimum omniũ Apostolorũ & maximum, fidei magnificẽtia & uirtutis merito primorũ principem Petrum, ad urbem Romã, uelut aduersum humani generis cõmunẽ perniciẽ repugnaturũ deducit, ducem quendã & magistrũ militiæ suæ, scientẽ diuina prælia gerere, & uirtutũ castra ductare. Iste aduẽniens ex Oriẽtis partibus, ut cœlestis quidã negociator, mercimonia diuini luminis, si quis sit comparare paratus, aduexit, & salutaris prædicatiõis uerbo primus in urbe Roma euãgelij sui clauib⁹ ianuã regni cœlestis aperuit.

Petrus Romã uenit.

Cap. XV.

IGitur cum Romanæ urbi clarum uerbi dei lumẽ fuisset exortum, Simonis quidem tenebræ cum suo autore restinctæ sunt. Sermo autem ueritatis & lucis, qui per Petrũ prædicabatur, uniuersorũ mentes placido illustrauit auditu, ita ut quotidie audientibus eum, nulla unquam satietas fieret. Vnde neq; auditio eis sola suffecit, sed Marcum discipulum eius omnibus precibus exorãt, uti ea quæ ille uerbo prædicabat, ad perpetuam eorũ commonitionem habendã, scripturæ traderet, quo domi, forisq; in huiuscemodi uerbi meditationibus permanerẽt. Nec prius ab obsecrando desistunt, quàm quæ orauerant, impetrarẽt. Et hæc fuit causa scribendi, quod secundũ Marcũ dicitur euangelium. Petrus uero, ut per spiritũ sanctum religioso se spoliatũ comperit furto, delectatus est, fidem eorũ per hæc deuotionemq; considerans, factumq; cõfirmauit, & in perpetuũ legendã scripturam ecclesijs tradidit. Clemẽs in sexto Dispositionũ libro, hæc ita gesta esse describit. Cuiq; simile dat testimoniũ etiã Hierapolites episcopus nomine Papias, qui & hoc dicit, quod Petrus in prima epistola sua, quã de urbe Roma scripsit, meminerit Marci, in qua tropicè Romã Babyloniã nominarit, cum dicit: Salutat uos ea quæ in Babylone est electa ecclesia, & Marcus filius me⁹.

D

Marcus Euangelista.

Clemens.

Papias.

Roma, Babylon.

Cap. XVI.

Marcus Alexãdrinis Christũ prædicat.

HVnc autem Marcum tradunt primũ ad Aegyptum perrexisse, atq; inibi euangeliũ quod ipse cõscripserat, prædicasse, & ipsum primũ ecclesiã apud Alexandriã cõstituisse. Tanta aũt refert multitudo credentiũ uirorũ ac mulierũ, primo ingressu exẽplo sobrietatis eius & cõtinẽtiæ cõgregata, ut etiã cõuersatio eorũ qui p ipsum crediderãt, & uita totius abstinẽtiæ, ac frugi eorũ, sobriaq; cõuiuia, librorũ memoriæ mãdarẽtur à uiro disertissimo Philone quẽ sermo tenet tẽporibus Claudij Imp. Romã uenisse, & Petrum

Philo.

trum

A trum Apostolum uidisse, atq; eius adhæsisse colloquijs, uerbum dei prædicantis. Quod ualde est uerisimile, quia & scripturam istam quam diximus posterioribus ab eo temporibus constat esse compositam. In qua euidentissimè omnia ecclesiæ instituta complectitur, quæ & tunc tradita sunt, & in hodiernũ seruantur à nobis. Sed & abstinentiũ uitas, eorum duntaxat, qui nunc in ecclesijs uel monasterijs degunt, describit ad liquidum. Vnde planè manifestissimè proditur, nõ solum sciens quæ nostra sunt, sed & amplectens: quippe qui diuinis laudibus extulit sui temporis Apostolicos uiros, ex Hebræorum (quantum intelligi datur) præcipue genere credentes: quoniamquidem constat, quod hi qui sub Apostolis ex Israhelitis credebant, Iudaicis adhuc institutionibus, & legis obseruationibus inhærebant.

Apostolici uiri ex Hebræorum genere.

Cap. VII. περὶ βίου θεωρητικοῦ ἱκετῶν.

Hic igitur describẽs hæc in libello, quẽ De uita theoretica uel supplicum adtitulauit, nihil omnino de ꝓprio uel extrinsecus addidit, sed primo omnium uiros ipsos cultores, & fœminas cum ipsis, ait cultrices appellari. Causam uero huius uocabuli, uel ex eo ductam, quod cõuenientium ad se animas, tanq; rudes & agrestes excolerẽt, uel quod erga dei cultum pura & integra cõscientia perdurarẽt. Quod nomẽ siue ipse imposuit primus illis, ex ipsorum actibus colligens, siue uere in initijs ita appellabãtur, qui secundum euangelium uiuebant, anteq; Christianorum appellatio per omnem B locũ diffunderetur, nihil interest, dummodo ex ipsis rebus nomen ad quos pertineat, cõprobetur. Dicit ergo primo omniũ, quod renũcient cunctis facultatibus suis, qui se ad huiuscemodi philosophiam dederint, & bonis suis quibus interest, cedant. Tum deinde, quod omnes etiã uitæ sollicitudines procul abijciãt, & extra urbem egressi, in hortulis, uel exiguis quibusq; agellulis degant, refugientes imparis propositi consortia, & uitæ dissimilis contubernia, scientes impedimento esse hæc, arduũ uolentibus iter uirtutis incedere. Tali quippe ordine calore fidei incitati hi qui primitus credebant, uitam duxisse memorantur, sicut euidenter in Actibus Apostolorum legimus scriptum, quia omnes qui credebant sub Apostolis, possessiones suas & prædia uendentes, precia ponebant ante pedes Apostolorum, & diuidebantur unicuiq; prout opus erat, ita ut nõ esset quisq; in eis egens. Quia ergo & hic similia scribit geri ab his, qui apud Alexandriam credebant, sicut illi qui in Hierosolymis ante crediderant, certum est quod idem actus, eademq; institutio, eandem sine dubio & religionis fidem designet. *Deniq; libro ipsi (de quo supra diximus) tale initium dedit: In multis (inquit) est orbis terræ partibus hoc genus hominũ. Oportebat nanq; perfecti huius boni participem fieri omnẽ Græciam, omnemq; Barbariem. In Aegypto tamen maior est copia per singula quæq; territoria, præcipue autem circa Alexandriam. Nam optimus quisq; ex omnibus locis, uelut ad uberis patriæ glebam festinus accurrit colonus. Regio quædam est philosophiæ magis

Cultores.

Cultrices.

Christiani.

**Initium libri Philõis De uita nostrorũ, id est, de Apostolicis uiris, quẽ inscripsit, De uita cõtẽplatiua supplicum, quod uidelicet cœlestia contẽplẽtur, & semper deũ orẽt, ut inquit Hieronymus.*

ἐν ᾧ μονούμενοι τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τελοῦσι, μηδὲν εἰσκομίζοντες, μὴ ποτὸν, μὴ σιτίον, μηδὲ τῶν ἄλλων ὅσα πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρείας ἀναγκαῖα, ἀλλὰ νόμους καὶ λόγια θεσπισθέντα διὰ προφητῶν, καὶ ὕμνους, καὶ τ' ἄλλα οἷς ἐπιστήμη καὶ θεοσέβεια συναύξονταί τε καὶ τελειοῦνται. τὸ δὲ ἐξ ἑωθινοῦ μέχρις ἑσπέρας διάστημα σύμπαν ἐστὶν αὐτοῖς ἄσκησις.

gis quàm frugibus opportuna, ſupra lacum, cui Mariæ nomen eſt, ſita, colliculis quibuſdam molliter & clementer erecta, ad munimentum ſimul atq; aëris temperiem cõmoda. Poſt hæc deſcriptis eorum habitaculis, ut ſe habeat ſingulorum qualitas & ſitus, etiam de eccleſijs quæ apud eos ſunt, ita dicit: Eſt autem (inquit) in ſingulis locis conſecrata orationi domus, quæ appellatur σεμνεῖον, uel μοναστήριον. σεμνεῖον autem in noſtra lingua ſignificare poteſt honeſtorum conuenticulum, in quo ſecedentes (inquit) honeſtæ & caſtæ uitæ myſteria celebrant, nihil illuc prorſus quod ad cibum potumq; pertinet, inferentes, uel ad reliqua humani corporis miniſteria, ſed legis tantum libros, & uolumina prophetarum, hymnos quoque in deum, cæteraq; his ſimilia, in quorum diſciplinis atque exercitijs inſtituti, ad perfectam beatamq; uitam ſtudijs iugibus coaleſcũt. Et poſt aliquanta iterum dicit: Ab ortu autem diei uſq; ad ueſperam omne eis ſpatium ſtudiorum exercitijs ducitur, quibus ad diuinam philoſophiam per ſacras literas imbuuntur, patrum leges in allegoricam intelligentiam deducẽtes. Quoniam quidẽ formas eſſe & imagines, ea quæ in legis litera ſcripta ſunt, opinantur, latentis intrinſecus profundi cuiuſdam diuiniq; myſterij. Habent autem etiam diſputationes quaſdam, & interpretationes ueterum uirorum, qui & autores ipſius αἱρέσεως extiterunt, quos eis allegoricæ ac figuralis intelligentiæ normã, quàm plurimis ſcriptorũ ſuorum conſtat tradidiſſe monimentis. quorum illi uelut itineris ſui ducum, & autorum inſtituta pariter ſequũtur, & morem. Hæc autẽ dixiſſe hunc uirum certum eſt de Euangelicis atq; Apoſtolicis libris, in quibus quomodo lex & prophetia ſpiritualiter intelligi debeat, edocetur. Poſt pauca rurſum etiam de eo quod pſalmos faciant nouos, ita ſcribit: Itaq; non ſolum ſubtilius intelligunt hymnos ueterum, ſed & ipſi faciunt nouos in deum, omnibus eos & metris, & ſonis, honeſta ſatis & ſuaui compage modulantes. Multa quidem & alia in eodem libro enumerat, quæ à noſtris uel in eccleſia, uel in monaſterijs exercentur. Sed properandum nobis eſt illa ex omnibus dicere, quæ eccleſiaſticam proprie continent formam, ex quibus cuiuis manifeſtum eſſe debeat, ad eccleſiam pertinere quæ ſcripta ſunt. Ait ergo: Continentiã uero uelut fundamentũ quoddam primo in animo collocant, & ita demũ reliquas ſuper hanc pergunt ædificare uirtutes. Cibum potumq; nullus eorum capit ante ſolis occaſum, uidelicet tempus lucis cũ philoſophiæ ſtudijs, curam uero corporis cum nocte ſociantes. Nonnulli autem etiam poſt triduũ in cõmunionem ueniunt cibi, quos ſcilicet edacior ſtudiorum fames perurget. Iam uero hi qui in eruditionibus ſapientiæ, & in profundiore intelligentia ſacrorum uoluminũ conuerſantur, tanq; copioſis dapibus inhiantes, expleri nequeunt, & contuendo acrius inflammantur, ita ut nec quarto iam, nec quinto, ſed ſexto demũ die non tam deſideratũ quàm neceſſarium corpori indulgeãt cibum.

D

Euãgelici atq; Apoſtolici libri.

Componũt nouos pſalmos.

id eſt, propoſiti.

Continentia.

σιτίον γὰρ ἢ ποτὸν, οὐδεὶς ἂν αὐτῶν προσενέγκοι πρὸ ἡλίου δύσεως.

A cibum. Hæc Philonem de nostrorũ institutis referre, quis potest dubitare? Quod si cui uidetur adhuc ambiguũ, adhibebimus etiam alia eius dicta, quæ nulli omnino, nisi nostris tantũmodo conuenire etiam infidelissimus quisq; fatebitur. Ait ergo: Cum uiris autem quos dicimus, sunt & fœminæ: In quibus plures iam grandeuæ sunt uirgines, integritatem casti corporis, non necessitate aliqua, sed deuotione seruantes: dum sapientiæ studijs semet gestiunt, non solum animo, sed & corpore consecrare, indignum ducentes, libidini mancipare uas ad capiendam sapientiam præparatum, & ædere partum eas, à quibus diuini uerbi cõcubitus sacrosanctus & immortalis expetitur, ex quo posteritas relinquatur, nequaq; corruptelæ mortalitatis obnoxia. Quod si adhuc parũ uidetur istud, audi quid post aliquanta scribat: Tractatus autẽ sacrorum (inquit) uoluminũ huiusmodi habent, ut magis allegoricis opinionibus utantur. quoniã quidem omnis lex uiris istis uidetur animali esse similis, quod corpus quidem habeat ipsam literã, & ea quæ secundum literam designantur: animã uero occultum in litera spiritalem & inuisibilem sensum. quem illi ab autoribus suis edocti, sublimius & nobilius uelut inspicientes per speculum cõtemplantur, ex ipsis etiam nominibus admirandas quasdam species intelligentiæ proferentes. Quid autem addere his opus est, etiam de cõuentibus eorum quæ scribit, & ut seor-
B sum quidem uiri, seorsum etiam in eisdem locis fœminæ congregentur: & ut uigilias, sicut apud nos fieri moris est, peragant, & maxime diebus illis cum passionis dominicæ solennitas celebratur, cum in ieiunijs pernoctare, & lectionibus sanctis auditum præbere consueuimus? Quæ omnia supradictus uir eo ordine, eademq; consequentia qua apud nos geruntur, expressit. Et ut unus ex omnibus consurgens in medio, psalmũ honestis modulis concinat, utq; præcinenti ei unũ uersiculum, omnis multitudo respondeat: atq; in ipsis diebus in terra recumbentes (sicut antiqui moris fuisse dicitur) uinum quidem nemo omnino (ut ipse ait) ne gustu quidem contingat, sed nec quamlibet carnẽ: tantum autẽ aqua sit eis poculum, & panis cũ sale uel hyssopo cibus. Addit autẽ adhuc his, quomodo sacerdotes uel ministri exhibeãt officia sua, uel quæ sit supra omnia episcopalis apicis sedes. Quæ cuncta si quis plenius uult & exploratius discere, ostendimus ex quo ista fonte debeat haurire. In quibus supradictus uir ecclesiasticæ institutionis initia, & originem Apostolicæ atq; etiam Euangelicæ traditionis intexuit. Est autẽ idem Philo affluentissimus quidem in eloquẽtia, in sensibus autem profundissimus, & in interpretatione atq; intelligentia diuinarum scripturarum subtilissimus copiose inueniens, & copiosius eloquens. Multa deniq; diuini nobis etiam ipse ingenij sui monumenta dereliquit.

Fœminæ uirgines. *Origo moniallium.* *Modus interpretandi scripturas.* *Allegoria.* *Quomodo habitent.* *Vigiliæ.* *Solennitas dominicæ passionis quo pacto fuerit peracta tempore Eusebij.* *Quomoodo se gerant in templo.*

PRimo quidem per ordinẽ in Genesim scripsit libros, quos adtitulauit: Sacræ legis explanatio figuralis. Tum deinde & alios continentes spar-

Ca. XVIII. Libri Philonis.

C sim de diuersis capitulis quæstiones, in quibus quæ requiri debeant, & proponit, & soluit, quas
Quæstiones & absolutiones de Genesi & Exodo adtitulauit.
Sunt & alij eius libri, qui superscribuntur,
Propositionum: qui sunt,
De agricultura duo, &
De temulentia duo. Sed & alij quàm plurimi extant eius libri, diuersis uocabulis adnotati. Sicut est,
Quæ sint pro quibus mens debet orare deum. Et
De confusione linguarum.
De natura & inuentione.
De his quæ congregari debeant ad erudiendum. Et
Quis sit qui hæres sit diuinorum.
Quæ sit æqualium & inæqualium diuisio. Item
De tribus uirtutibus quas descripsit cum cæteris Moyses. Item
De his quorum in scripturis nomina commutata sunt, & quibus ex causis commutata sint. In quibus refert se scripsisse etiam
De testamentis primum & secundum. Est & alius liber eius,
De captiuitate, &
D De uita sapientis, eius qui secundum perfectam iusticiam & leges naturales consummatus est.
De gigantibus.
De eo quod inconuertibile sit quod diuinum est.
De Moysi uita libros quinq;.
Aliàs *omnia. De eo qđ à deo sint *somnia. Hæc penè omnia in Genesim scripsit. Sed &
In Exodum Quæstionum & absolutionum libri quinq;.
De tabernaculo.
De decem uerbis legis.
De his quæ inferuntur sub specie decalogi, &
De animalibus quæ sacrificijs deputata sunt, & quæ sũt species sacrificiorũ.
Quæ sunt proposita in lege bonis præmia, & malis maledicta.
Tum præterea singulares eius libri
De prouidentia.
De Iudæis apologeticus liber, hoc est, De uita urbana. Et
Ad Alexandrum dicentem rationem habere muta animalia.
De eo quod seruus sit omnis qui peccat. Item alius,
De eo quod liber sit omnis qui bonis studijs operam præbet.
De uita theoretica, uel supplicũ. Hic ipse, in quo & de Apostolicis uiris esse quæ scripta sunt, supra edocuimus. Sed &
Interpretationes nominum Hebraicorum, quæ sunt in lege & prophetis.

Hic

A Hic temporibus Caij imperatoris Romā profectus, cum de impietate atq; impuritate Caij quàm plurima scripsisset, quæ per ironiam de uirtutibus adtitulauit, & ea Senatui recitasset, in tanta dicitur admiratione habitus, ut bibliotheca digna eius scripta decerneretur. Verū per idem tempus Paulo Apostolo ab Hierusalem in circuitu & usq; ad Illyricum prædicationē uerbi dominici ministrante, Claudius imperator Iudæos urbe depellit. Tunc Aquila & Priscilla cum cæteris Iudæis expulsi, Asiam ueniunt, ibiq; cohærent Apostolo, tum primum ecclesiæ inibi fundamenta iacienti, sicut docet liber de Actibus Apostolorum conscriptus.

Caius Caligula.

De uirtutibus ironica inscriptio.

CLaudio uero adhuc in imperio perdurante, in ipsa solennitate Paschæ tanta Iudæis perturbatio & uastitas Hierosolymis accidit ex seditione cōmota, ut illi soli qui in foribus templi constipatione populi necati sunt, triginta milia Iudæorum numerarentur. Et cōuersus est dies festus eorum in luctum. Sed & alia quàm plurima Iudæis mala irrogata, Iosephus per hæc uerba designat.

Cap. XIX.

Tricies mille Iudæi oppressi.

CLaudius (inquit) Agrippam, filium Agrippæ, Iudæorum regem constituit: Felicem uero totius prouinciæ, Samariæ quoq; & Galilææ, & regionis quæ dicitur Transiordanem, procuratorem misit. Et post pauca addit etiam hæc: Inflammatur autem & seditio acerbissima à pontificibus B aduersum sacerdotes & primos plebis Hierosolymorum, quorum singuli conquirentes sibimet perditorum iuuenū, & nouis rebus gaudentium manum, duces semetipsos propriæ factionis instituebant. Qui cōfligentes ad inuicem primo conuicijs lacessere, tum deinde & saxis inuicem sternere: nec quisq; erat qui coërceret, sed agebantur omnia tanq; in urbe non habente rectorem. Igitur pontifices in tantam uenēre proteruiam, ut seruis suis ad areas missis inuaderent decimas quæ sacerdotibus debebantur. Et accidebat, ut nōnulli ex minoribus sacerdotibus, quorum alimoniæ ui fuerant direptæ, inedia deperirent. Ita seditionum uiolentia ius fasq; cōfuderat. Item post pauca subiungit etiam hæc: Nonnunq; autē etiam in media ciuitate occurrentes sibi trucidabant, præcipue in diebus festis Sicarij plebibus admixti, occultatis pugionibus oberrantes, ut quisque designatus eis cominus inciderat, perimebant. Et arte nepharia cum corruisset is, quem occulto uulnere strauerant, tum ijdem ipsi percussores uelut indignari se simulant aduersum eos, qui hæc in media urbe cōmitterent: atq; hoc modo occulta eorum facinora permanebant. Et primus omnium Ionathas interficitur: post illum quàm plurimi iugulantur, ita ut iam ipsis mortibus esset grauior metus mortis, dū unusquisq; quasi in procinctu semper positus, per momenta singula speraret interfici. Post hæc autē interiectis quibusdā, addit etiā ista.

Cap. XX.

Agrippa Iudæorū rex.

Felix procurator Iudææ, & aliarum prouinciarū.

Pontifices sacerdotū decimas inuadebant.

Ionathas Pontifex interficitur.

GRauius uero omni hac uastatione afflixit Iudæos Aegyptius quidā falsus propheta. Qui cū uenisset ad Iudæam, homo magus, fidem sibi

Cap. XXI.

C prophetæ magica arte consciuit,& continuò ad triginta milia uirorum congregans,& ductans eos per desertum,peruênit cum ipsis ad montē qui uocatur Oliueti,paratus inde irruere Hierosolymā, & ui ac potestate urbem tenere,simulq; Romanorū præsidia, ac plebem tyrannidi suæ subiugare, fretus per omnia his quos secū eduxerat satellitibus. Sed conatū eius præuênit Felix,confestimq; cum armatis obuiam pergens,secū etiam plebe reliqua conspirante,congressione facta,Aegyptium quidē cū paucis in fugā uertit: peremptis uero aliis,aliis etiam captis,temere cœpta,facile restinxit. Hæc in secundo historiarum libro Iosephus refert. Operæprecium tamen est,hæc quæ de Aegyptio scribit, cū illis quæ in Apostolorū Actibus designata sunt,comparare,ubi sub Felice Tribunus, qui in Hierosolymis erat, ad Paulum,in quem Iudæorum fuerat cōmota seditio,dicit: Nónne tu es Aegyptius ille,qui ante hos dies concitaueras populū,& eduxeras in desertum ad quatuor milia hominū Sicariorū? Sed sufficiant ista de Felice.

Felix Aegyptiū profligat

Cap. XXII.

Festus procurator Iudææ.

INterea Claudio tredecim annis & octo mensibus Romanorū imperio perfuncto,Nero suscepit principatū. A quo Festus mittitur in Iudæam succedere Felici,apud quē causa dicta Paulus uinctus mittitur Romā, Aristarcho se cōcomitante,quē cōsequēter in epistolis suis cōcaptiuū appellat: sed & Lucas,qui & Actus eius, cæterorūq; Apostolorū describit, sed præcipue Pauli: de quo etiā hoc in fine designauit,quod biennio in urbe Roma

D positus,uerbū dei prædicabat,nemine prohibente. Quē tamē affuisse sibi, & defendisse se apud Neronē,& rursum profectū esse ad prædicationis officiū sermo confirmat,& post hoc denuo redisse ad supradictam urbē,ubi & martyrio consummatus est. Tunc cū in uinculis positus, secundā ad Timotheum scribebat epistolā, in qua & de prima sua defensione,& de præsenti simul indicat passiōe. Suscipe ergo de his singulis testimonia. In prima (inquit ipse Paulus) mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerūt. Non illis imputetur. Dominus enim astitit mihi,& cōfortauit me, ut per me prædicatio compleretur,& audiant omnes gentes,quia liberatus sum de ore leonis. Manifestissimè per hæc designat. quia primo quidem,ut per ipsum cœpta prædicatio compleretur,liberatus est de ore leonis,Neronem scilicet in leone pro crudelitate significans. Tum deinde in consequentibus adiicit,& dicit: Liberauit me dominus de ore leonis. Præuidebat enim in spiritu cōsummationē suam,propter quod & dixit: Quia liberatus sum de ore leonis. Et iterū: Liberauit me dominus ab omni opere malo,& saluū faciet in regnū suum cœleste: significans per hæc,quod esset confestim martyrio coronandus. De quo tamen euidentius in eadē epistola dicit,scribēs: Ego em̄ (inquit) iam immolor,& tempus resolutionis meæ instat. Hæc aūt dicta sunt à nobis,ut ostenderemus,quia nō eo tempore,quo Pauli actus in urbe Roma conclusit Lucas,martyrio perfunctus est Paulus. Potuit em̄ fieri,

Nero,leo.

A fieri, ut in initiis adhuc lenior esset Nero, & defensionem Pauli pro nostro dogmate non aspernanter acciperet, processu uero temporis cum cæteris malis aucta sit eius etiam in Apostolos sæuitiæ rabies.

IGitur Iudæi posteaq; Paulus ad Cæsarem quem appellauerat, à Festo transmissus est, & frustratas insidias quas ei tetenderant, uident, in Iacobum fratrem domini immanitatem nequitiæ suæ uertunt, cui episcopalis in Hierosolymis delata ab Apostolis fuerat sedes. Queq; hoc modo adorti sunt. Productũ in mediũ, abnegare eum fidem CHRISTI coram omni populo expetunt. At ille contra omniũ opinionem, uoce satis libera, & multo maiore quàm uellent, coram uniuerso populo cum omni fiducia profitetur, filium esse dei saluatorẽ & dominũ nostrum IESVM CHRISTVM. Tum illi nõ ferentes tam graue & tam liberum testimoniũ uiri, pro eo maxime quod iustissimus apud omnes habebatur, ob religiosæ & cõtinentissimæ uitæ meritum in necem eius uertuntur, fauente sibi occasione temporis ex morte rectoris. Contigit enim Festum per idem tempus obire apud Iudæam, & sine rectore ac principe esse prouinciam. Nam mortis Iacobi modus iam quidẽ & in superioribus à nobis, Clemẽtis sermonibus indicatus est, cum de pinna templi eum præcipitatũ, & fullonis percussum uecte describit. Exploratius tamen de eo Egesippus, qui post ipsas statim primas

B Apostolorũ successiones fuit, in quinto cõmentariorum suorũ libro his uerbis refert: Suscepit (inquit) ecclesiam cũ Apostolis frater domini Iacobus, qui ab omnibus cognominatus est Iustus, ab ipsis domini tẽporibus perdurans usq; ad nos. Et multi quidẽ Iacobi uocati sunt, sed hic ex utero matris suæ sanctus fuit. Vinũ & siceram non bibit, sed neq; animal manducauit: ferrum in caput eius nõ ascendit, oleo nõ est perunctus: balneis non est usus. Huic soli licebat introire in sancta sanctorũ. Neq; enim laneo utebatur indumento, sed tantũ sindone. Solus ingrediebatur templũ, & iacebat super genua sua, orans pro populi indulgentia, ita ut orando callos faceret in genibus ad modũ cameli, semper genua flectendo, nec unquam ab oratione cessando. Itaq; pro incredibili continentia & summa iusticia appellatus est Iustus, & Oblias, quod est interpretatum munimentũ populi, & iusticia, sicut & prophetæ indicarunt de eo. Quidam ergo de septẽ hæresibus quæ erant in populo (de quibus superius scripsimus) interrogabant eum, quod esset ostium IESV. At ille dicebat hunc esse saluatorẽ. Ex quibus aliquanti crediderunt, quia IESVS est CHRISTVS. Illæ autem hæreses (quas supra diximus) nõ crediderunt, neq; surrexisse eum, neq; uenturum, ut retribuat unicuiq; secundũ opera sua. Qui uero crediderunt, per Iacobum crediderũt. In quibus cũ multi etiã ex principibus credidissent, perturbatio erat Iudæorũ & Scribarum & Pharisæorũ, dicentium: Nihil iam superest, quin omnis populus credat in IESVM, quod ipse sit CHRISTVS. Conueniẽtes

Ca. XXIII.

Iacobus frater domini.

Profitetur Christum.

Festus procurator Iudææ moritur.

Egesippi uerba de uita & morte Iacobi Iusti, ex quinto cõmentariorum ipsius libro.

Iustus.

Oblias.

Septẽ hæreses

C igitur ad Iacobum, dicebant ei: Oramus te, ut reuoces populum, quia ecce errat in IESV, putans quod ipse sit CHRISTVS. Deprecamur ergo te, ut suadeas omnibus cōuenientibus in die Paschæ de IESV. Tibi enim omnes obtēperamus, & de te tam nos, quàm populus testimoniū ferimus, quia iustus es, & personā nullius accipis. Tu ergo suade populo de IESV ne erret, quia oēs tibi obedimus. Ascende itaq; in excelsū locū pinnæ tēpli, ut in edito positus appareas omnibus, & uerba tua audiātur à cunctis, quia in diebus Paschæ cōuenit non solū Iudæorū, sed & Gentiliū multitudo. Statuerunt igitur supradicti Scribæ & Pharisæi Iacobū supra pinnā tēpli, & uoce magna clamantes, ad eum dicunt: Virorū iustissimè, cui omnes nos obtemperare debemus, quoniā populus errat post IESVM qui crucifixus est, enūcia nobis quod sit ostiū IESV? Tūc Iacobus ingenti uoce ad eos respōdit: Quid me interrogatis de filio hominis? Et, ecce ipse sedet in cœlo à dextris summæ uirtutis, & ipse uenturus est in nubibus cœli. Cumq; hac respōsione & testimonio Iacobi multis satisfactū esset, & libenter audissent quæ Iacobus contestatus est, cœperūt glorificare deum, & dicere: Osanna filio Dauid. Tunc rursum ipsi Scribæ & Pharisæi cœperunt ad inuicē dicere: Male fecimus, tale testimonium præstare IESV. Sed ascendamus & præcipitemus hunc deorsum, ut cæteri terreantur, & nō credant ei. Simul & uoce magna exclamauerūt, dicentes: O ô. &, Iustus errauit. Et compleuerūt scripturam, quæ in Esaia scripta est, dicentē: Auferamus iustum, quoniam inutilis

Iacobus in fastigio templi collocatus.

D est nobis, propterea fructum operum suorū manducabunt. Ascenderunt ergo & præcipitauerunt eum, & dicebant ad inuicē: Lapidemus Iacobum Iustū. Et cœperunt eū urgere lapidibus. Qui deiectus, nō solum mori non potuit, sed cōuersus & super genua sua procumbēs, dicebat: Rogo domine deus pater, remitte eis peccatū, nō enim sciūt quid faciunt. Cumq; eum talia orantem desuper lapidibus perurgerent, unus de sacerdotibus de filijs Rechab filij Rechabin, de quibus protestatur Hieremias propheta, exclamauit dicens: Parcite quæso. Quid facitis? Pro uobis orat iustus hic, quem lapidatis. Et unus ex ipsis fullo arrepto fuste, in quo res exprimere solent, cerebro eius illisit, & tali martyrio cōsummatus est, ac sepultus in eodē loco prope templū. Hic est qui extitit ueritatis testis Iudæis & Gētibus, quia IESVS est CHRISTVS. Et nō multo post oppugnatio consequuta est Vespasiani. Hæc latius quidem, sed consonanter Clementi etiā Egesippus retulit, quod ita mirus quidē & apud oēs homines opinatissimus in obseruatione totius iusticiæ Iacobus habebatur, ut & Iudæorū prudentes quiq; crederēt hanc esse causam statim cōsequutæ oppugnationis Hierosolymorū, quod in illū rursus sceleratas iniecerint manus. Et Iosephus ita sibi uideri euidēter indicat per hæc uerba: Quæ omnia (inquit) acciderūt Iudæis, pro uindicta Iacobi Iusti, qui erat frater IESV, qui dicitur CHRISTVS, quē iustissimū & pijssimum

Deijcitur Iacobus.

Lapidatur.

Occiditur fuste fullonis.

Propter occisum Iacobum quidam putarunt Hierosolymam euersam.

A pijssimum omniũ confessione uictum Iudæi interfecerunt. Idemq; etiã mortem eius in uicesimo Antiquitatũ libro, his uerbis designat: Mittit autem Cæsar Albinũ Iudææ præfectum, Festi morte comperta. Ananias autẽ iunior (quem pontificatum suscepisse supra diximus) proteruus admodũ, & insolens moribus, hæresim defendebat Sadducæorũ, qui in iudicijs crudeliores cæteris Iudæis uidentur, sicut iam supra diximus. Hic insolentiæ suæ tempus datum credẽs ex morte Festi, consessum iudicum cõuocat, & introducit in medium fratrẽ IESV, qui dicitur CHRISTVS, Iacobum nomine, & alios quàm plurimos, quos uelut cõtra legem gerere incusans, tradidit lapidandos. Quod facinus si quis ex ciuibus modestior fuit, & æqui ac legis obseruantior, grauissime tulit. Qui etiã occulte legationẽ ad Cæsarem mittunt, orãtes eum scribere Ananiæ, ne hæc agat: quia nec prius huiuscemodi facinora recte cõmiserit. Quidam autẽ ex ipsis etiam Albino occurrunt, de Alexandria ad ipsos iter agenti, atq; edocent, quod non licuerit Ananiæ se inconsulto consessum iudicum cõuocare. At ille cõmotus ex his quæ dicta sunt, cum indignatione scribit ad Ananiam, cõminatus ablaturum se ab eo iudicandi potestatem, qua non recte utebatur, quia & Agrippa rex eum tribus solis mensibus functum hoc honore, priuauerit, & Iesum *Dammei filium in locum eius subrogauerit. Hactenus etiam de Iacobo, cuius illa ha- B betur epistola, quæ prima scribitur inter eas quæ Catholicæ appellantur. Sciendum tamen est, quod à nonnullis non recipiatur, nec facile quis antiquorũ meminerit eius. Sicut ne illius quidẽ quæ dicitur Iudæ, quæ & ipsa est una de septem. Nos tamen scimus etiam istas cum cæteris ab omnibus penè ecclesijs recipi.

Albinus procurator Iudææ post Festum.

Ananias pontifex, propugnator Sadducæorum.

Iosephus Ananiam uocat Ananum, & Festum, Sextũ.

*Al's. *Damnei*

Epistola Iacobi.

Epistola Iudæ

IGitur Neronis primo imperij anno post Marcum Euangelistam ecclesiæ apud Alexandriam Annianus sacerdotium suscepit. Sed Nero regni sibi potestate cõualescente, post multa quæ animo cõceperat nepharia & impura flagitia, ad ipsam quoque iam diuinitatis tendebat iniuriam. Longum est & nostro operi inconueniens, probra eius flagitiaq; describere, maxime cum multi de his plenius scripserint. Ex quorum libris si quis dedecorosam eius uitam atq; omnibus sceleribus obnoxiam scire uult, facilius potest: in quibus eum inueniet intantum sceleris esse progressum, ut ne à proprijs quidem ac domesticis temperauerit, sed & in matrẽ, & in fratres, & in uxores, atq; in omnes sanguinis proximos, & parricida extiterit, & incæstus. His igit' omnibus deerat, ut ipse primus ex imperatoribus Romanis, etiam in ipsum deum impietatis arma conuerteret, sicut Tertullianus, uir scriptorum nobilissimus, refert, dicens: Consulite commentarios uestros, illic reperietis primũ quoq; Neronem in hanc sectam, tum maxime Romæ orientem, Cæsareano gladio ferocisse. Tali dedicatore damnationis nostræ etiam gloriamur. Qui enim scit illum, intelligere potest, non nisi

ca. XXIIII

Annianus Alexandrinus episcopus post Marcũ Euangelistam.

Nero qualis.

Tertullianus.

C Qui enim ſcit illum, intelligere poteſt, non niſi grande aliquod bonũ à Nerone damnatũ. Tentauerat & Domitianus portio Neronis de crudelitate, ſed quaſi & homo facile cœptũ repreſſit, reſtitutis etiã quos relegauerat. Tales nobis ſemper inſequutores iniuſti, impij, turpes, quos & ipſi damnare conſueſtis, à quibus damnatos reſtituere ſoliti eſtis. Hæc Tertullianus.

Cap. XXV. IGitur Nero, ut apertum ſe hoſtem diuinitatis, pietatisq́ꝫ profeſſus eſt, ipſorũ prius Apoſtolorũ (quippe qui duces & ſigniferi erant in populo dei) expetit neces. Et Paulum quidẽ capite in ipſa urbe Roma, Petrũ uero crucis patibulo cõdemnat. Horum teſtimoniũ quærere extrinſecus ſuperfluũ puto, cũ rem geſtam inſignia uſqꝫ in hodiernũ, & ſplendidiſſima eorũ monumenta teſtentur. Verũtamen ſcribit de his etiã Gaius quidã ſcriptor antiquus, qui cũ Zephyrino epiſcopo Romano aduerſum Proculũ quendam Cataphrygam diſputans, hæc de Apoſtolorũ cõmemorat locis: Ego (inquit) habeo trophæa Apoſtolorũ, quæ oſtendam. Si enim procedas uia regali, quæ ad Vaticanum ducit, aut uia Oſtienſi, inuenies trophæa defixa, q̃bus ex utraqꝫ parte ſtatutis Romana cõmunitur eccleſia. Quod aũt eodẽ tempore ambo paſſi ſint, Corinthiorũ epiſcopus Dionyſius, cũ in urbe poſitus eſſet, & *de ſcripturis diſputaret, hoc dicit: Sed & uos habẽtes cõmonitionẽ à Petro & Paulo, plantationẽ Romanæ & Corinthiorũ eccleſiæ coniunxiſtis. Ambo etenim ſimul aduẽtantes, & in noſtra Corinthiorũ eccleſia docuerunt, & per omnẽ Italiam: atqꝫ in hac urbe ſimul docẽtes, etiã martyrio pariter uno eodemq́ꝫ tempore coronati ſunt. Hæc autẽ retulimus, ut hiſtoria quæ in opinione omnium eſt, confirmatior habeatur. Ioſephus autem ſcribens, quantæ clades Iudæorũ gentem peruaſerint, & ut eorum uaſtitas propagata ſit, addit etiam hæc.

Paulus decollatus. *Petrus in crucem actus.* *Gaius de monumẽtis Apoſtolorum.* *Dionyſius Corinthiorũ epiſcopus.* *Aliâs * & ſcriptis di. p.* D *Eccleſia Romana.* *Eccleſia Corinthiorum.*

Ca. XXVI. VErum ad innumera mala quæ Iudæis acciderant, addit etiã hoc Florus, qui per idem tẽpus Iudææ procurationẽ tenebat, ut honorabiles quoſq; uiros flagris uerberaret, & in ipſa urbe ſacratiſſima Hieruſalem patibulo ſuffigeret, eo tẽpore quo ꝑturbari Iudæorũ ſtatum nouarũ rerũ molitionibus accidit, duodecimo ſcilicet anno imperij Neronis. Sed & ꝑ omnẽ Syriam in ſeditioſos Iudæorũ atrociſſimã refert exercitam eſſe ſæuitiam, ita ut etiam illi qui per urbes ſingulas admixti gentibus cõmanebant, in hoſtium numero deputarentur: Et uideres repletas inhumatis corporibus ciuitates, iacentes mortuos ſimul cum paruulis ſenes, fœminarumq́ꝫ abſque ulla ſexus reuerẽtia nudata in publico reiectaqꝫ cadauera, atqꝫ uniuerſam prouinciam innumeris malis refertã. Sed tamẽ tam diro hoc, & tam atroci ſpectaculo, multo grauius eos futurorũ & per dies augeſcentium malorũ, metus & formido terrebat. Hæc ad uerbum Ioſephus refert. Verum in hoc loco de Iudæis iſta ſufficiant.

Secundi libri hiſtoriæ eccleſiaſticæ FINIS.

Elenchus

ELENCHVS CAPITVM TERTII LIBRI HISTORIAE ECclesiasticæ Eusebij Cæsariensis.

EVSEBII PAMPHILI

CAESARIENSIS, ECCLESIASTICAE historiæ liber tertius, Ruffino Aquileienſi interprete.

Cap. I.
Apoſtoli.

IGITVR Iudæi debitis cladibus perurgebantur. Sancti uero Apoſtoli domini & Saluatoris noſtri, cæteriq; diſcipuli ad prædicandũ uerbum dei, per ſingulas quaſq; orbis terræ prouincias dirimuntur. Thomas (ſicut nobis traditũ eſt) ſortitus eſt Parthos, Matthæus Aethiopiam, Barptolemæus Indiam citeriorem, Andreas Scythiam, Iohãnes Aſiam. Vnde apud Epheſum & cõmoratus eſt, & defunctus.

Thomas. Matthæus. Barptolemæus. Andreas. Iohannes.

Cap. II.
Petrus.

PEtrus Pontum, Galatiam, Bithyniam, Cappadociam, cæteraſq; confines prouincias, Iudæis duntaxat prædicans, circũiſſe deprehenditur, & ad ultimum in urbe Roma cõmoratus, ubi & crucifixus eſt, deorſum capite demerſo: quod ipſe ita fieri deprecatus eſt, ne exæquari domino uideretur. De Paulo autẽ quid dicam, qui ab Hieruſalem uſq; ad Illyricum repleuit euangelium CHRISTI, & ad ultimum ſub Nerone martyrium duxit. Hæc ita per ordinem in tertio libro Explanationũ Geneſis Origenes exponit.

Paulus.

Cap. III.
Epiſtolæ Petri.

VErum Petrus Apoſtolus prædicationis ſuæ monimenta nobis perpauca dereliquit. Vna etem eius epiſtola eſt, de qua nullus omnino dubitauit. Nam de ſecunda multis incertũ eſt, apud plurimos tamẽ etiam ipſa legẽda ſuſcipitur. Ille uero libellus qui dicitur, Actus Petri, & quod nominis eius euangelium nuncupatur, ſed & quæ dicitur eius prædicatio uel reuelatio, in ſcripturis prorſus Canonicis non habetur: ſed ne aliquis quidem ſcriptorum ueterum uti eorum teſtimonijs inuenitur. Verum procedente nobis hiſtoriæ narratione per opportunitatem locorum, cum ſcriptores eccleſiaſticos memorabimus, neceſſario etiam ſcripturarum libros qui in autoritate eſſe debeant, & quorum minus ſequenda ſit autoritas, exponemus. Interim Petri (ut diximus) prima epiſtola ab omnibus ueteribus eſt recepta. Pauli quoq; manifeſtè quatuordecim ſunt epiſtolæ, quæ in autoritate habentur, licet ſciam apud Latinos de epiſtola quæ ad Hebræos ſcribitur, haberi dubitationem. Sed & de ipſa quid unuſquiſq; ueterum

Actus Petri. Euangelium Petri. Prædicatio ſiue reuelatio Petri.

Epiſtolæ Pauli. Epiſtola ad Hebræos.

A rum scriptorum senserit, in tempore proferemus. Et libellus Hermæ, qui dicitur Pastoris, cuius Paulus in epistolis suis meminit, à plurimis non est receptus: ab alijs autem necessarius iudicatus est, propter eos, qui primis ad fidem institutionibus imbuuntur. Vnde & in nonnullis ecclesijs legitur, & multi ueterum scriptorũ usi sunt testimonijs eius. Hæc interim nobis præmissa sint de diuinorum librorum fide, quam mox etiam ueterum adstipulatione firmabimus.

Liber Hermæ qui inscribitur Pastoris.

PAulus autem quod ab Hierusalem in circuitu usq; ad Illyricum gentibus euãgelium prædicauerit, ex ipsius uocibus comprobatur, & ex his quæ Lucas in Actibus Apostolorum scribit. Sed & Petrus in quibus etiam ipse prouincijs his qui ex circũcisione sunt, prædicauerit CHRISTVM, proprijs uocibus in ea epistola quam ipsius absq; ambiguitate claruit esse, designat, in qua ad eos qui in dispersione sunt, scribit, sine dubio Hebræos. Ipsi etẽm dispersi dicuntur, tanq̃ proprijs è sedibus pulsi, & positi in dispersione, ut ait ipse, Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, & Asiæ, ac Bithyniæ. Ex quibus si qui constantes in fide, & æmulatores uerbi dei reperti sunt, etiã regendas ecclesias quas Apostoli fundauerant, susceperunt, quorum nomina nõ est facile explicare per singulos. Ex Apostoli tamen Pauli sermonibus colligere possumus, permultos esse quos ille nunc adiutores, nunc cõmilitones, B nunc etiam concaptiuos & conlaborantes in euangelio, & comites nominat. Sed & Lucas in Actibus Apostolorum, plurimos eius socios memorat, & participes prædicationis, sicut Timothei meminit, & Titi: quorum alter in Epheso episcopus, alter ordinandis apud Cretam ecclesijs, ab eo præficitur. Ipse autem Lucas, genere quidem Antiochenus, arte medicus, comes uero Pauli, & cæterorum Apostolorum socius & necessarius fuit. Is ergo secundum hanc medicinam, quam ex Apostolorum uel societate, uel traditione susceperat, duos nobis medicinales libros, quibus non corpora, sed animæ curentur, explicuit, Euangeliũ scilicet, in quo etiam sic præfatur: Sicut tradiderunt nobis (inquit) hi, qui ab initio ipsi uiderunt, & ministri fuerunt uerbi dei, quos & ab initio sequutus sum: Et Actus Apostolorum quos non iam auditu perceperat, sed oculis inspexerat. Tradunt aũt quod euangelium suũ ex Pauli ore descripserit, & ipsum sit quod Apostolus suũ euangeliũ soleat nominare, cum dicit: Secundũ euangelium meũ. Sicut & Marcus, quæ ex ore Petri fuerant prædicata, conscripsit. Memoratur autẽ ex comitibus Pauli Crescens quidam ad Gallias esse profectus, Linus uero & Clemens in urbe Roma ecclesiæ præfuisse: qui comites & adiutores eius fuisse, ab ipso Paulo perhibentur. Sed & Dionysium Areopagitam apud Athenas, quem Lucas descripsit primũ Paulo prædicãte credidisse, & inter socios eius fuisse, & ecclesiæ Atheniensium constat sacerdotium suscepisse. Sed nunc interim ad historiæ ordinem redeamus.

Cap. IIII. Paulus. Petrus quibus prædicauerit Christum. Dispersi, hoc est, Hebræi. Timotheus. Titus. Lucas. Euangelium Lucæ. Gesta Apostolorũ, quæ uocamus Acta. Lucas ex ore Pauli suũ scripsit euãgeliũ. Marcus ex ore Petri. Crescens. Linus. Clemens. Dionysius Areopagita.

Igitur

C

Cap.IIII.

Vespasianus Cæsar.

Titus filius.

Ecclesia Hierosolymorum Pellam transfertur.

IGitur post Neronē, qui tredecim annis obsedit Romani culminis principatum, Galba & Otho anno & sex mensibus detento principatu defuncti, Vespasiano regni gubernacula derelinquunt, posito per idem tempus in procinctu belli quod Iudæis intenderat: ubi ab ipso exercitu, cū quo oppugnabat Iudæam, subrogatur imperio. Isq; confestim Romam tendens, Tito filio suo curam belli, & Hierosolymorū oppugnationes iniungit. Verum post ascensionē domini & Saluatoris nostri, Iudæi uel in ipsum commissi piaculi, uel persequutionis in Apostolos, & necis in Stephanū, sed & obtrūcationis in Apostolum Iacobum, & in Iacobum nihilominus fratrē domini, qui appellatus est Iustus, sceleris admissi, cæterorumq; omnium, quos propter fidem CHRISTI insidijs, dolis, atq; omni fraude nequitiæ circumuenerant: Pro his, inquam, omnibus, pœnam diuinitus reposcebantur. Et Apostoli quidem ab illis prius fugati, ac per omnē locum dispersi (sicut supra diximus) pergebant in uirtute CHRISTI, qui eis præceperat, dicens: Euntes baptizate omnes gentes in nominę meo. Ecclesia uero quæ in Hierosolymis fuerat congregata, responso à deo accepto, emigrare iubetur, & transire ad oppidum quoddam Pellam nomine trans Iordanem: quo ablatis ex urbe sanctis & iustis uiris, uindictæ cœlesti fieret locus, tam de urbe sacrilega, quàm de populo impio, per excidiū patriæ, euersionemq; sumendæ. Quantis ergo malis gens tunc uniuersa mulctata sit, utq; ipsa Iudææ

D

terra, bello, fame, igne, cædibusq; uastata sit, quanta populorum milia patres simul cum coniugibus ac paruulis liberis absq; numero, absq; discretione trucidati sint, quæ etiam diuersarum urbium obsidiones, sed & ipsius magnificæ & famosissimæ ciuitatis Hierusalem, quanta uastitas, & quanta fuerit diuersarum mortium strages, quis ue per hæc singula bellorum extiterit modus, & ut (secundum id quod prophetæ prædixerant) abominatio desolationis in ipso quondam dei famosissimo collocata sit templo, utq; ad ultimū cuncta ignis populatus sit, & flamma consumpserit, si quis plenius nosse uult, historiā Iosephi relegat. Nos uero ex his ea tantū quæ ad explanationem suscepti operis sufficiunt, assumemus: In quibus refert, quod ex omni Iudæa populi in die solenni paschæ Hierosolymā, uelut exitiali quadā manu cogente conuenerant, quos tricies centena milia hominū dicit fuisse, iusto scilicet dei iudicio tēpore hoc ultionis electo, ut qui in diebus paschæ saluatorem suū & salutare Christum domini cruētis manibus & sacrilegis uocibus uiolauerant, in ipsis diebus uelut in unū carcerē omnis multitudo cōclusa, feralis pœnæ exitiū quod merebatur, exciperet. Prætereo quæ in eis uel gladij cæde, uel alijs belli machinis collata sunt, explicare: ea tantūmodo quæ diræ famis exitio ꝑtulerint, supradicti historiographi sermonibus proferā, quo legentes hæc, intelligant quantū piaculi sit, audere aliquid in CHRISTVM, & quàm grauibus ausa supplicijs expientur.

A AGe itaq; quintus Iosephi Historiarum liber ponatur in medium, ex quo omnis illorum luctuosa Tragœdia pernoscatur: Diuitibus autẽ permanere (inquit) atq; perire unũ atq; idem erat. Si enim in urbe permansissent, facultatum suarum causa crimine obiecto, quasi qui de transfugiendo cogitarent, perimebãtur. Necessitas uero famis, factiosorum extollebat arrogantiam, & utrunq; simul inedia cum temeritate crescebat. Publice quidem frumentum nusq̃ omnino erat, sed irruentes urbis prædones perscrutabantur domos, & si quidẽ inuenissent tanq̃ de his qui fefellerant, pœnas sumebant. Si uero nõ inuenissent, nihilominus tanquam eos qui occultius & diligentius absconderẽt, cruciabant. Indicium uero haberi ab eis pabula capiebant, hoc ipso, quod adhuc uiuere & subsistere corporibus uidebãtur, tanq̃ qui profectò iam interissent, nisi absconditos uspiam tegerent cibos. Si quos sanè tabescentes macie uidissent, hos cũ uenia præteribant, superfluum putantes perimere, quos paulò post absumeret fames. Multi tamẽ in occultis omni censu suo mercati sunt unũ metrum. Si diuites frumenti, hordei si inferiores fuerunt, & concludentes se in interioribus quibusq; penetralibus domus, nonnulli nec in panes confectas fruges edebant. Alij uero in quantum uel necessitas, uel metus permitteret excoquebant. Et mensam quidem nullus expectabat apponi, sed ex ipso semiusta igni rapiẽtes,

B propria uelut furtiua deuorabãt. Et erat infelicis ipsius cibi spectaculũ miserabile, cũ ualidiores quiq; inuenta diriperẽt, imbecillioribus uero nihil præter luctum superaret & lachrymas. Et omniũ licet acerbitates rerum superet fames, nihil tamen ita subruit & subuertit, sicut uerecundiam. Quicquid enim saluis rebus pudore dignũ est, id in hac necessitate contemnitur. Deniq; & uxores de uirorũ manibus, & filij de parentũ, & (quod est infelicius) matres cibos de paruulorũ suorũ ore rapiebãt. Et cũ dulcissimi liberi in manibus atq; ante ora positi tabescerẽt, exigua uitæ subsidia dẽtibus ipsis eximere nemo parcebat. Verũ nec ipsos quidẽ infelices & perexiguos sumẽtes latebant cibos, sed continuo aderat prædonũ quis, & statim ut clausas cuiuspiã conspexisset fores, indiciũ credebat hoc esse, quod intrinsecus positi ederẽt: & repente despicatis foribus præcipites irruebãt, atq; ab ipsis (ut ita dicã) faucibus exprimentes, si quid forte insumptũ iam fuerat, reuocabant. Verberabãtur senes, si cibũ uendicare tentassent. Sparsis etiã crinibus mulieres trahebant, occultare nitẽtes, si qd forte deprehensum fuisset in manibus. Nulla senibus pro canicie reuerẽtia, nulla erga paruulos miseratio, sed in exiguo panis fragmento paruulos inhærentes, & ex ipso cui inhæserant, suspensos, elidebant in terram. In eum uero qui raptores cibo præuenisset absumpto, crudelius sæuiebant, & excogitabant dira supplicia, obturãtes infelicibus naturales digestionum meatus. Alijs uero præacutas sudes per eadem uerenda adigentes (horresco quæ gesta sunt referens) ad confessionem

Cap. VI. Iosephi uerba.

Fames Hierosolymis obsessorum.

Metrũ uocat mensurã seu modium frumenti.

Fames.

C nem per hæc uni us panis, aut cyathi farinæ miseros perurgebāt. Nam ipsi tortores nec patiebantur famem. esset enim quodammodo tolerabilius, si hæc compulsi inedia facere uiderentur: sed ut uel præpararēt sibi in posterum cibos, uel ut crudelitas exercitio conualesceret. In his etiam si qui fortè furtim per stationes hostiū pro colligendis herbis erepsissent, occurrētes eis qui se hostiū manus effugisse gauderēt, diripiebāt quicquid attulerāt. Supplicantibus autē & terribile quoddam sibi nomen dei inuocantibus, ut uel partem aliquam ex his quæ cum mortis periculo quæsierant, indulgerent, nihil prorsus præbebāt. Sed & hoc beneficij loco cesserat, si comprehensum uiuū licuisset euadere. His autem post aliquanta adiungit, dicens:

Vide XIX. cap. sexti libri de bello Iudaico apud Iosephum.

Iudæis uero cum egressu urbis omnis pariter spes excludebatur salutis. Et inualescens acerbitas famis, domos simul & familias, gentemq; uastabat, ita ut in penetralibus strata iacerēt mulierum paruulorumq; cadauera: per plateas uero infelicium senum corpora, fame magis quàm ætate consumpta. Iuuenes uero, atque omnis ætas robustior, uelut simulacra quædam in uijs & egressibus oberrabant, corruentes quocunq; loci gressum subruisset inedia. Sepelire autem cadauera proximorum, nec defunctorum multitudo, nec uiriū debilitas permittebat, simul & pro suæ unusquisq; uitæ incerto. Denique aliquanti supra eos quos sepeliebant, animas emisere: multi etiam dum prosequūtur funera, priusq; ad sepulchra ueniretur, efflabant. Sed nec planctus ex more defunctis exhibebatur, aut luctus, quia hoc sibi

D totū uendicauerat fames. Sed nec ariditas inediæ, humorem cuiq; reliquerat lachrymarū. obsederant ciuitatem profunda silentia, & nox plena mortis cuncta contexerat. Quibus malis omnibus grauiores soli uigebant prædones, qui nec sepulchra quidem diripere, & spoliare cadauera illicitum ducebant, non tam prædam petentes, quàm scelus irrisione cumulantes, & aciem gladiorum suorum in cadauerum obtruncatione probantes. Interdum etiam in nonnullos adhuc spirantes mucro examinandus agebatur. quod alij semineces cū uiderent, supplices dexteras protendebant, ut in se quoq; beneficij loco conuerterent scelus, quo scilicet cruciatibus famis uelocius absoluerentur. Sed nouo crudelitatis genere necem quam sponte inferebant, si rogarentur negabant: cum tamen unusquisq; deficientium cum gemitu oculos retorqueret ad templum, non de morte propria dolens, sed de impunitate prædonum quos superstites relinquebat. Et primo quidem sumptu publico sepelire mortuos iusserant fœtoris intolerantia. Vt uero omnem sumptum cœpit uincere multitudo morientium, de muro cadauera præcipitabant. At cum Titus circūiens peruidisset repletos mortuorum cadaueribus uallos, & humani corporis tabe patriam terram rigari, cum ingenti gemitu eleuatis ad cœlum manibus deū inuocat testem, hoc suum opus non esse. Et post aliquāta iterū talia quædam prosequitur:

Titus Cæsar.

Non

A Non cōtabor (inquit) proferre q̄d sentio. Arbitror em̄, quod etiam si aduersum impios ciues Romanorum paulisper arma cessassent, aut hiatu terræ, aut aquæ diluuio, aut Sodomitanis ignibus & fulminibus cœlitus tortis, supplicium ciuitas dependisset, quæ multo infaustiorem illis qui hæc perpessi sunt, & nequiorem uirorum præsentem hanc protulisset ætatem, pro quibus & omnis gens pariter mereret extingui. Sed & in sexto libro de eisdem talia scribit: Et eorum (inquit) qui per totam ciuitatem famis inedia corrumpebantur, multitudo innumerabilis erat, quorum nec explicari miseria potest. Per singulas nanq; domos sicubi fuisset aliquid cibi repertum, continuo bella & cædes inter charos, ipsosq́; parentes ac liberos nascebantur, dum non solum è manibus, sed ex ipsis etiam faucibus inuicem cibum rapere certabant. Fides autē nec mortuis erat, sed & ipsi cum iam spiritum exhalarent, perscrutabantur à prædonibus, ne cui fortè intra gremium cibi aliquid resedisset. Alij autem per inediam hiantes uelut rabidi canes, huc atq; illuc ferebantur, & quasi insania quadam exagitati in easdem domos, sub momento temporis iterum ac sæpius irruebant. Omnia tamen necessitas uertebat in cibum, etiam illa quæ ne mutis quidem animalibus edere usus fuit. Ad ultimum ne loris quidem uel cingulis, aut ipsis etiam calciamentis abstinuerunt. Portarū quoq; indumenta detrahentes, conficienda dentibus ingerebant. Nonnulli & fœni ueteris festucas edebant. sed & de quisquilijs undecunq; collectis, paruissimum pondus drachmis quatuor distrahebant. B Sed quid opus est per hæc pondus famis illius explicare, cum gestum sit ibi facinus, quod neq; apud Græcos, neq; apud Barbaros ullus accepit auditus. Horrendum quidem dictu, auditu uero incredibile. Equidē libenter tam immane facinus siluissem, ne quis me crederet monstruosa narrare, nisi multos memoriæ nostræ uiros testes commissi sceleris habuissem. Porrò uero nec aliquid in hoc patriæ præstare me arbitror, si subtraham eorum malorū uerba, quorum pertulit facta. Mulier quædā ex his qui ultra Iordanis alueum cōmanebant Maria nomine, Eleazari filia de uico Bethezob, quod interpretatur domus hyssopi, genere & facultatibus nobilis, cum reliqua multitudine quæ confluxerat, Hierosolymis reperta, cōmunem cum omnibus obsidionis casum ferebat. Huius reliquas quidem facultates, quas è domo in urbem conuexerat, tyranni inuasere. Si quid uero reliquiarum ex magnis opibus fuerat, quibus uictum quotidianum pertenuem duceret, irruentes per momenta prædonū satellites rapiebant. Pro quibus ingens mulierē uelut insania iam quædā ex indignatione fatigabat, ita ut interdū prædones maledictis in necem sui, & cōuicijs instigaret. Verum cum nec iritatus quisq́;, neq; miseratus eam perimeret, & si quid fortè cibi fuisset ea quæsitum, id ab alijs quæreretur, nec iam usquam reperiēdi copia fieret, fames autē dira uisceribus ipsis insisteret, ac medullis,

Lege ultimū cap. sexti libri de bello Iudaico.

Vide 12. cap. & 13. septimi libri de bello Iudaico. Nam Eusebius Græcorum distinctionem sequutus est, qui Iosephi libros aliter diuidūt.

Maria Iudæa, filioli sui deuoratrix.

C & ad furorē iam perurgeret inedia, fame & ira pessimis usa cōsultoribus, cōtra ipsa iam armatur iura naturæ. Erat nanq; ei sub uberibus paruulus filius. hunc ante oculos ferens, infelicis (inquit) matris ô infelicior fili, in bello, fame, & direptione prædonum cui te reseruabo? Nam & si uita sperari possit, iugo Romanæ seruitutis urgemur. Sed nūc etiam ipsam seruitutem præuēnit fames. Prædones uero utraq; ui grauiores perurgent. Veni ergo ô mi nate, esto matri cibus, prædonibus furor, seculis fabula, quæ sola deerat cladibus Iudæorū. Et cum hæc dixisset, simul filiū iugulat: tum deinde igni superpositum, torret: & mediū quidem consumit, medium uero seruat obtectum. Et ecce confestim prædones irruunt, obustæ carnis nidore concepto: mortem minantur, nisi sine mora cibos quos paratos senserāt, demonstraret. Tum illa, equidem partem (inquit) uobis optimā reseruaui. Et continuò quæ superfuerant membra retexit infantis. At illos repente ingens horror inuasit, & immanes quamuis animi diriguere, uox faucibus interclusa est. Illa uero truci uultu, & ipsis iam prædonibus truculentior, meus (inquit) hic filius, meus est partus, & facinus meū est. Edite, nam & ego prior comedi, quem genui. Nolite effici aut matre religiosores, aut fœmina molliores. Quod si uos pietas uincit, & execramini cibos meos, ego quæ iam talibus pasta sum, ego his iterum pascar. Post hæc illi territi, trementesq; di-
D scedunt, qui hunc solum ex omnibus facultatibus miseræ matri reliquerant cibum. Repleta est autē confestim uniuersa ciuitas nepharij sceleris nuncio, & unusquisq; ante oculos facinus quod perpetratū fuerat, adducens, tanquam si ipse id perpetrasset, horrebat. Omnes autem quos famis necessitas perurgebat, festinabāt magis ad mortē, beatos dicentes eos, quibus contigit interisse, priusq; talium malorum polluerentur auditu. Hactenus Iosephus.

Fames & ira, pessimi consultores.

Cap. VII.

IGitur Iudæos pro his quæ in CHRISTVM deum cōmisere piaculis, talis consequuta est pœna. Dignū est autem huic historiæ adhibere dominicas uoces, quibus ipse Saluator talia secutura esse prædixit: Væ autē (ait) prægnantibus & nutrientibus, uel lactantibus in illis diebus. Orate autē ut non fiat fuga uestra hyeme neq; sabbato. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio seculi usq; nunc, neq; erit. Colligens autē supradictus historiographus omnē numerum peremptorū, uel fame, uel ferro, undecies centena milia designauit: cæteros uero latrones & sicarios, ac prædones, post urbis excidium mutuis declarat interisse uulneribus. Electos autē quosq; iuuenum, quos decor & proceritas corporis cōmendabat, ad triumphū dicit esse seruatos: reliquos autē, qui supra decē & septē annos agebant ætatis, uinctos ad opera Aegypti per metalla destinatos, uel per cæteras prouincias esse dispersos. Alij quidē ut ludis gladiatorijs, alij ut ad bestias traderentur. Si qui uero intra septimū & decimū ætatis reperti sunt annū, per diuersas prouincias in seruitutem distrahi iussi sunt, quorum numerus

Christi prædictio de calamitate Iudæorū.

Numerus eorum qui perierunt fame aut ferro.

Ad triumphū

Ad metalla.

Ad bestias.

usq; ad

A usq; ad nonaginta milia perductus est. Hæc uero omnia gesta sunt secundo anno imperij Vespasiani, iuxta ea quæ ipse dominus & saluator noster IESVS CHRISTVS prædixerat. Quippe qui ea quæ gerenda erant, præsentia iam uideret, tunc cum secundum Euangeliorum fidem, uidens ciuitatẽ, fleuit super eam, & uelut in auribus eius prolocutus est hæc uerba: Si agnouisses (inquit) & tu in hac die tua, quæ ad pacem tibi sunt, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia uenient dies super te, & circundabunt te inimici tui uallo, & circundabunt te, & perurgebunt te undiq;, & ad solum deducẽt te, & filios tuos qui in te sunt. Sed & rursum tanquam de populo dicens: Erit (inquit) necessitas magna super terram, & ira populo huic, & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, & Hierusalem erit conculcata à gentibus, usquequo compleantur tempora gentium. Et iterũ: Cum autem uideritis circundari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquabit desolatio eius. Comparet nunc unusquisq; domini & saluatoris nostri sermones cum historiographi relatione de bello quod gestum est, atq; excidio ciuitatis: & uidens miram diuinæ præscientiæ uirtutẽ, agnoscat prædicentis diuinitatem. Hæc quidem Iudæorum genti post passionem Saluatoris iusta ultione uenerunt, pro eo quod autorem uitæ à semet uniuersa gens conclamauerat auferri. Verũtamen nihil obstat etiam B ea addere, per quæ pietas & clementia dei licet ingratis uidetur oblata. Quadraginta nanq; post admissum piaculum continuis protracta annis, impiorum pœna differtur. In quibus & Apostoli omnes, præcipue tamen Iacobus, qui dicebatur frater domini, in Hierosolymis episcopus constitutus, indesinenter populum cõmissæ impietatis & feralis ausi, de scelere commonebat, si fortè possent commissi pœnitudinem gerere, si possent flere pro scelere, & ultrices pœnarum flammas, lachrymarum ubertate restinguere. Ostendebat nanq; eis deus per suam patientiam, quod ipsorũ quæreret pœnitentiam, quia non uult tantum deus mortem peccatoris, quantum ut conuertatur & uiuat.

V editorũ numerus.

Prædictio excidij Hierosolymitani.

Iacobus frater domini episcopus Hierosolymitanus.

Cap. VIII. Prodigijs ad pœnitentiã inuitati Iudæi.

Mollire autem adhuc mentis eorum duriciam nitebatur diuina maiestas, signis & prodigijs cœlitus datis, terroresq; simul & minacem dexteram ostentando potius quàm inferendo. De quibus supradicti historiographi fides, ut in cæteris, etiã in hoc sufficiens erit. Relegamus ergo, quid in sexto historiarum suarũ libro de his ipse signauerit Iosephus: Sed infelicem (inquit) plebẽ teterrimi quidã homines & deceptores falsa uaticinantes suadebãt, ut euidentibus signis & indicijs iracũdiæ, & indignationis diuinæ nõ crederent, quibus aperte futurũ, & urbis, & gentis præsagiebatur excidium. Sed uelut afflati & amentes, & qui neq; oculos, neq; animam in se haberent, spernebant omnia quæ cœlitus nunciabantur. Etenim stella præfulgens, gladio per omnia similis, imminere desuper ciuitati, & cometes

Stella gladio similis. Cometes.

C præterea exitialibus flammis ardere per totum uisus est annū. Sed & ante excidīj tempus ac belli, cum populi ad diem festum Azymorum conuenirēt, octaua die mensis Xanthici, qui est Aprilis, noctis tempore hora nona tantus luminis fulgor aram templumq; circundedit, ut putarent omnes diem clarissimum factum, & permansit spatio horæ dimidiæ. Quod imperitis quidem & ignaris prosperum uidebatur, sed legisperitos & probos quosq; doctores non latuit exitiale portentum. In eadem quoque festiuitate uitula sacrificijs admota & aris assistens, inter ipsas ministrorum manus enixa est agnam. Sed & ianua interioris ædis, quæ respiciebat Orientem, cum esset ære solido induta, ac perinde immensi ponderis, quæ uix uiginti uiris summo conatu impellētibus clauderetur, ferreis quoq; uectibus & seris munita, ac pessulis in altū demissis teneretur obstricta, repente hora noctis sexta apparuit sponte patefacta. Sed & transacto die festo post aliquot dies, prima & uicesima die mensis Artemisīj, qui Maius apud nos uocatur, prodigiosus apparuit uisus, & fidem penè excedens, quod uere falsum putaretur, nisi oculorū fidē confirmasset malorū consecuta pernicies. Etenim prope solis occasum uisi sunt currus & quadrigæ in omni regione per aërem ferri & armatorum cohortes misceri nubibus, & urbes circundari agminibus improuisis. In alio item die festo, qui Pentecostes appellatur, noctu sacerdotes ingressi templū ad ministeria ex more cōplenda, primo D quidē motus quosdam strepitusq; senserunt, tum deinde uoces subitas audiunt, dicentes: Migremus hinc. Additur his etiam aliud terribilius. Etenim quidam Ananiæ filius Iesus nomine, uir plebeius & rusticus, ante quartum belli annum cum ciuitas in pace & abundantia perduraret, in die festo Tabernaculorum repente clamare cœpit: Vox ab Oriente, uox ab Occidente, uox à quatuor uentis, uox super Hierosolymā & super templum, uox super sponsos & sponsas, uox super populum. & indesinenter die noctuq; per omnes plateas circūiens, hæc clamabat: usquequo quidam primores ex populo uiri, uelut infausti præsagīj indignatione commoti, correptum hominem multis uerberibus afficiunt. At ille nequaquam pro se aliquid loquens, sed ne eos quidem qui circumsteterant deprecans, easdem uoces pari obstinatione & clamore repetebat. Tum principes intelligentes (ut res erat) numinis esse motus in uiro, perducunt eum ad iudicem Romanum, apud quem flagris ad ossa usque laniatus, neque preces, neque lachrymas fudit, sed eandem uocem miserabiliter & cum quodam ululatu emittens, per singula penè uerbera proferebat, addens etiam hoc: Væ uæ Hierosolymis. Prosequitur & aliud idem historiographus maiore gestum miraculo, dicens: Oraculum quoddam in sacris literis repertum, quod per idem tempus uirum designaret ex eorum regione processurum, qui

Noctu lux exorta.

Vide. 17. ca. 7. lib. de bello Iudaico.

Vitula agnam enixa.

Ianua suapte sponte aperta.

Currus in aëre uisi.

Vox, Migremus hinc.

Exclamatio hominis plebei.

Is erat Albinus.

Væ uæ Hierosolymis.

Oraculum.

A qui totius orbis potiretur imperio. Cuius oraculi præsagium idem historiographus Vespasianũ declarare, est suspicatus: sed Vespasianus nõ alijs quàm illis solis gentibus, quæ Romano imperio uidebantur subditæ, dominatus est. Vnde iustius ad CHRISTVM hæc responsa referuntur, ad quem dixerat pater: Pete à me,& dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ,& cuius per idem tempus per Apostolos suos in omnem terram exierat sonus, & in fines orbis terræ uerba eorum.

Cap.IX.

OPeræprecium sanè est post ista noscere quis fuerit hic Iosephus, & unde, uel ex quo genere originem ducens, qui tantam nobis materiam rerum gestarum cognitionemq; præstiterit. Exponit ergo etiam hæc ipse de se,hoc modo scribens:Iosephus Matthiæ filius ex Hierosolymis sacerdos,qui & ipse primo bello Romanos oppugnauerim, & posterioribus nihilominus interfuerim prælijs,necessitate cõstrictus. Constat igitur hunc uirum per idem tempus non solum apud Iudæos proprios ciues, uerum etiam apud Romanos habitum esse nobilissimum, ita ut literarum merito in urbe Roma etiam statua donaretur,& libri eius bibliothecæ traderentur.Conscripsit nanque Antiquitatum historiam in uiginti libris, Belli uero Iudaici cum Romanis habiti historiam septem uoluminibus compre- B hendit,quam non solum Græca facundia, uerum & patrio,id est, Hebræo sermone suis etiam ciuibus se ædidisse confirmat, dignus cui præ cæteris omnibus debeat credi. Sed & alia eiusdem uiri extant de Iudæorum uetustate duo uolumina, in quibus contradicere Appioni cuidam Grammatico uidetur, qui illis temporibus aduersum Iudæos scripserat, & ad alios quosdam,qui morem gentis Iudæorum atque instituta lacerauerãt. In primo ergo ex his duobus libro,quæ uolumina apud Hebræos in autoritate habeantur,secundum maiorum traditionem,per hæc edocet.

Iosephus.

Quidam alibi legunt, Mathathiæ filius.

Antiquitatum lib. XX.

Belli Iudaici lib. VII.

Aduersus Apionem lib. II.

Cap.X.

NEque igitur innumera (inquit) apud nos habentur uolumina inter se inuicem discordantia, sed duo tantum & uiginti sunt libri, qui omnium temporum seriem continent,qui & iuste creduntur diuinitus inspirati. Ex quibus quinque sunt Moysi continentes leges uitæ, & successionis humanæ prosapiam usque ad ipsius Moysi terminum pertendentem, qui paulò minus ad tria milia annorum continentiam gerunt. A morte uero Moysi usque ad Artaxersen, qui post Xersen regnauit apud Persas, quæ gesta sunt, prophetæ quique per ea tempora tredecim uoluminibus conscripserunt. Reliqui uero quatuor libri hymnos in deum, & uitæ instituta,ac monita mortalibus tradunt. Ab Artaxerse uero usq; ad nostrum tempus scripta sunt omnia,fide tamen non eadem quæ primis habetur digna ducuntur,pro eo quod non ita extiterit prophetarum iugis & ex-

XXII. libri.

Quinq; Moyseos.

Prophetarum XIII.

Quatuor reliqui.

C plorata successio. Rebus igitur his constat, quàm nos uenerabiliter utamur scripturis nostris. Nam cum tot secula intercesserint, neq; addere quis unquã, neq; auferre, aut permutare quid ausus est. sed omnibus gentis nostræ hominibus insita hæc quodammodo atq; ingenita fides est, credere hæc dei esse consulta, & his iugiter inhærere, ac pro ipsis (si ita res poposcerit) libenter & animam ponere. Sit hæc etiam pars historiographi, his in locis à nobis (ut arbitror) non incompetenter inserta. Est adhuc & aliud eius elegans satis uolumen, quod animus sit qui imperium teneat in nobis. Quem libellum quidam Machabeorum adtitulauerũt, pro eo quod certamina inibi & agones pro pietate à Machabæis fratribus desudata contineat. Sed & in fine uicesimi Antiquitatũ libri, significat idem ipse proposuisse se quatuor uoluminibus comprehensurum secundum fidem & religionem patriam, de deo & de substantia eius ac legibus, & quur quædam apud eos liceant, quædam uero non liceant. Sed & alia nonnulla opuscula à se dicit esse composita. In fine etiam supradicti uicesimi libri Antiquitatũ, Iustum quẽdam ex Tiberiade, qui conatus sit hoc idem operis, quod ipse explicuerat, aggredi, arguit falsitatis per hæc uerba: Sed non ego te imitatus sum in his quæ conscripseram. Ipsis etenim Imperatoribus obtuli libros meos, cũ adhuc ipsa quæ gesta sunt, penè in oculis haberẽtur. Quippe qui conscius

Lib. Iosephi, quod animus sit qui imperium teneat in nobis.

Quatuor libros adhuc promittit.

In Iustũ æmulum suum.

D mihi essem seruatæ in omnibus ueritatis. Nec me de eorum testimonio fefellit opinio. Sed & alijs pluribus obtuli, quorum multi etiam ipsis interfuere bellis, sicut Agrippa rex, & nonnulli eius propinqui. Et Imperator quidem Titus intantum probauit ex istis debere libris ad omnes homines rerum gestarum notitiã peruenire, ut manu sua subscriberet, publice ab omnibus eos legi debere. Rex uero Agrippa sexaginta & duabus epistolis de operis nostri ueritate testatus est, ex quibus & duas inserui. Sed de his satis dictum est, nunc ad narrationis nostræ seriem redeamus.

Cap. XI.

Apostoli & discipuli domini cõueniunt.

POst martyrium Iacobi, & continuò consequutum ciuitatis excidium, traditur Apostolos, cæterosq; domini discipulos, qui ad illud tempus reliqui erant, in unum è locis omnibus conuenisse, simul cum his qui propinqui secundum carnem domini dicebantur (plurimi nanq; & ex his per illud tempus supererant) & habuisse, in commune, consilium, quem oporteret dignum successione Iacobi iudicari: omnesq; uno consilio atque uno consensu Symeonem Cleophæ filium decreuisse (cuius mentio in euangelijs facta est) ut episcopatus sedem susciperet. Consobrinus is secundum carnem Saluatoris fuisse dicebatur, quia Cleopham fratrẽ fuisse Ioseph, Egesippus contestatus est.

Symeon in Iacobi locũ sufficitur secũdus Hierosolymorũ episcopus.

Cleophas frater Ioseph.

Cap. XII.

In familiã Dauidicam inquiritur.

PEr idem tempus Vespasianus post excidia Hierosolymorum omnes si qui fortè ex familia Dauid superfuissent apud Iudæos, uelut regalis prosapiæ uiros perquiri iubet. Vnde etiã pro hac causa grauissima Iudæis

persecutio

A persequutio exorta est. Sed Vespasiano decennio principatu ministrato, Titus filius in imperio succedit. Cuius secundo regni anno, Linum duodecim annis in sacerdotio transactis, urbis Romæ episcopatum tradidisse Anacleto ferunt.

Titus Cæsar. Linus. Anacletus.

SEd Titus non amplius quàm duobus annis, totidemq́ꝫ mensibus, principatu Romani apicis ministrato, Domitiano fratri summã rerum reliquit. Quarto igitur anno Domitiani, apud Alexandriam Annianus uiginti & duobus annis ministrato sacerdotio defunctus est, in cuius locum secundus succedit Abilius.

Cap. XIII. Domitianus Cæsar. Abilius in Anniani locum sufficitur.

IN urbe uero Roma duodecim Anacletus annis in episcopatu exactis, sacerdotij sedem Clementi tradidit.

Cap. XIIII.

QVem adiutorem suum Paulus Apostolus Philippensibus scribens designat, dicens: Cum Clemente & cæteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro uitæ.

Cap. XV. Clemens.

HVius Clemẽtis epistola habetur ad Corinthios scripta, præcipua planè & ualde mirabilis, quam uelut ex persona Romanæ ecclesiæ dictauit, cum dissensio apud Corinthios fuisset exorta: quam epistolam in plurimis ecclesijs publice legi, & ueterum, & nostris etiam temporibus constat. Verum de seditione facta apud Corinthios, ac dissensione plebis, testis ualde B fidelis Egesippus indicat, hoc modo dicens.

Cap. XVI. Clementis epistola ad Corinthios scripta. Egesippus.

MVlta erga multos crudelitate Domitianus exercita, plurimisq́ꝫ in urbe Roma nobilibus & illustribus uiris, nullo iure, nullaq́ꝫ ratione trucidatis, innumeris etiam in exilium trusis, & bonorũ direptione mulctatis, ad ultimũ Neronianæ theomachiæ & impietatis successor efficitur. Secundus hic quippe ab illo persequutionem molitur in nostros, cum utique pater suus Vespasianus, nihil prorsus nostris irrogauerit iniuriæ.

Cap. XVII. Domitianus Christianorũ persecutor. θεομαχία.

QVo in tempore Apostolus & Euangelista Iohannes, ob prædicationem uerbi diuini, & testimonium ueritatis, in insulam Pathmos traditur ablegatus. Deniq́ꝫ Irenæus scribens de compoto nominis antichristi, quod continetur in reuelatione quæ dicitur Iohannis, quinto aduersus hæreses libro, hæc de ipso Iohanne commemorat: Quod si oportet (inquit) apertius in hoc tempore de isto nomine prædicari, à quo magis poterat aperiri, nisi ab eo, qui ipsam reuelationem uidit? Neq́ꝫ enim multum temporis est quod reuelata est, sed penè nostra ætate. In fine etenim Domitiani principatus exorta est. In tantum uero per idem tempus fidei nostræ instituta florebant, ut etiam nõnulli alieni à religione nostra scriptores historiarũ suarũ tradiderint monimẽtis, uel de persecutionibus illius tẽporis, uel etiã de martyrijs. Qui etiã diligẽter explorato tẽpore designant, quinto decimo ãno Domitiani principis, cũ alijs plurimis, ab eo etiã Flauiã Domicillã sororis filiã, Flauij Clementis unius tũc ex Consulibus uiri, ob testimonium

Ca. XVIII. Iohannes in Pathmos relegatur. Irenæus. Fl. Domicilla Fl. Clementis uxor relegatur in Põtiam insulam.

C niū quod CHRISTO perhibebat, in insulam Pontiam nomine deportatā.

Cap. XIX. *Interficitur posteritas Dauid.*

APud ipsum uero Domitianum, cùm iussisset omnes perimi, qui de genere Dauid, & regia stirpe descenderēt, uetus traditio tenet, quod delati sint quidam, quasi essent de posteritate Iudæ, quem fratrem fuisse Saluatoris secundum carnem tradunt. Quicꝗ duplici urgebantur inuidia, uelut qui ex Dauid genere, & ex ipsius CHRISTI propinquitate descenderent. Quæ Egesippus per ordinem his uerbis refert. *Egesippus.*

Cap. XX. *Nepotes Iudæ deferuntur à Reuocato tanꝗ qui descēderint ex familia Dauid.*

ADhuc autem uiuebant quidam de carnali genere domini nostri, nepotes Iudæ, eius qui secundū carnem frater domini dicebatur, quos quidam detulerunt, tanꝗ ex Dauid stirpe uenientes. Hos Reuocatus quidam nomine, qui in hoc missus fuerat, perducit ad Domitianū Cæsarem, & ipse enim formidabat de aduentu CHRISTI, sicut & in initio Herodes. Interrogati ergo à Domitiano, si essent ex familia Dauid, confessi sunt: *Reuocatus.* Tunc quæsiuit ab eis, quantis possessionibus, uel quantis essent facultatibus præditi. *Facultates nepotum Iudæ.* At illi responderunt, quod utricꝗ non amplius esset in bonis nouem milibus denarijs, ex quibus singulis pars media pro portione deberetur. Nec hæc sibi in pecunia subsistere, sed in æstimatione terræ quæ eis esset in quadraginta minus uno iugeribus constituta, quam suis manibus excolentes, uel ipsi alerentur, uel tributa dependerent. Simul & testes ruralis & diurni operis, manus, labore rigidas & callis obduratas præferebant. D *Rogantur de regno Christi quale sit.* Interrogati uero de CHRISTO, quale sit regnum eius, uel quis ipse, aut unde, aut quando uenturus: Responderunt quod non huius mundi regnum, necꝗ huius terræ ei designetur imperium, sed quia cœleste ei regnū per angelorum ministeria in consummatione seculi præparetur, quando scilicet aduentans in gloria, de uiuis & mortuis iudicabit, & restituet unicuique pro factis ac meritis suis. Ad hæc Domitianus, cum neque in eis quicꝗ criminis inueniret, & uilitatem eorum quàm maximè contemneret, abire eos liberè iubet. Sed & persequutionem quam aduersum ecclesias agitari iusserat, datis rursum compescit edictis. Illi uero dimissi ab eo, uel martyrij merito, uel tantæ propinquitatis prærogatiua pacis iam tempore duces ecclesiæ effecti, usꝗ ad Traiani tempora permanserunt. Hæc quidem Egesippus. *Tertullianus.* Sed & Tertullianus de Domitiano similia refert, dicens: Tentauit aliquando & Domitianus simile aliquid, portio Neronis de crudelitate: Sed quasi homo cito destitit, ita ut etiam eos quos in exilium miserat, reuocaret. Post Domitianū uero quindecim annis imperio potitū, *Nerua Cæs.* Nerua suscepit principatum. Sub quo omnes quidem honorum tituli qui in Domitianum collati fuerant, detrahuntur. Reuocari autem quicuncꝗ ab eo in exilium trusi sunt, ac recipere facultates ex Senatusconsulto iubentur. *Ioh. Ephesum redit.* De quibus singulis testimoniū perhibent, qui gesta illorū temporū conscripserūt. Tunc igitur etiā Apostolū Iohannē post absolutionē insulæ, Ephesum

A ſum quaſi ad ſcholam propriam rediſſe, noſtrorum ſcriptores declarant.

NErua uero poſt annũ plus minus defuncto, Traianus ſuccedit imperio. Cuius primo principatus anno Abilius apud Alexandriam tredecim annis ſacerdotio miniſtrato diem obit. Cui ſuccedit Cerdon tertius in ſacerdotium. Qua tempeſtate in urbe Roma Clemẽs quoq; tertius poſt Paulum & Petrum pontificatum tenebat.

Cap. XXI. Traian⁹ Cæſ. Abilius ſecundus Alexandriæ epiſc. Cerdon. Clemens.

SEd & apud Antiochiam Euodius primus fuerat, & ſecundus Ignatius. Hieroſolymis quoq; Symeon ſecũdus poſt Iacobum fratrem domini ijſdem temporibus gubernabat eccleſiam.

Ca. p XXII. Euodius. Ignatius. Symeon.

IN his ſuperſtes adhuc apud Aſiam demorabatur ipſe ille quem amabat dominus IESVS, Apoſtolus ſimul atque Euangeliſta Iohannes, eccleſiarum quæ inibi erant gubernacula regens, poſt Domitiani (ut diximus) obitum regreſſus ex inſula. Quod quia ita ſe habeat, duobus fidelibus teſtibus approbabo. Irenæus & Clemens Alexandrinus huic ueritati aſtipulãtur: in ſecundo aduerſus hæreſes libro, Irenæus hoc modo ſcribẽs: Et omnes (inquit) preſbyteri teſtes ſunt, qui in Aſia Iohannem diſcipulum domini uiderũt, & ſciunt hæc tradidiſſe Iohannem, qui & permanſit apud eos uſq; ad tempora Traiani. Item in tertio eiuſdem operis libro, idem ſcriptor de eiſdem ita teſtatur: Eccleſia (inquit) quæ eſt apud Epheſum à Paulo quidem fundata eſt, à Iohanne uero ædificata, qui permanſit in ea uſq; ad tempora Traiani. Habes hunc teſtem fidelem de Apoſtoli temporibus conteſtantem. Accipe quid etiam Clemens (cuius pariter promiſimus teſtimonium) dicat, hiſtoriam quandam perneceſſariam ſimul texens, quam nos quoq; ſi inſeramus, utilẽ fore legẽtibus credimus. Scribit ergo hæc. Audi (inquit) fabulam & non fabulam, ſed rem geſtam de Iohanne Apoſtolo, & memorijs omniũ traditam. Cum poſt tyranni obitum de Pathmos inſula, Epheſum rediret, rogabatur etiam uicinas illuſtrare prouincias, quo uel eccleſias fundaret, in quibus non erant locis, uel in quibus erant, ſacerdotibus ac miniſtris inſtrueret, ſecundũ quod ei de unoquoq; ſpiritus ſanctus indicaſſet. Cum igitur ueniſſet ad quandam urbem haud longe poſitam, omnibus eccleſiaſticis ſolenniter adimpletis, uidit iuuenem quendam ualidum corpore, & uultu elegantem, ſed & animis acrem nimis: reſpiciensq; ad epiſcopum qui nuper fuerat ordinatus, hunc (inquit) tibi ſummo ſtudio commendo ſub teſtimonio CHRISTI & totius eccleſiæ. Tum ille ſuſcipiens, omnem ſe adhibiturum, ſicut præcipiebat, diligentiam pollicetur. Sed iterum atque iterum eadem ſæpius repetens, iuuenem commendabat attentius, & poſt hæc Epheſum redijt. Tum uero preſbyter in domum ſuam adoleſcentem ſuſcepit commendatum, & cum omni diligentia enutrit, amplectitur, fouet, ad ultimum etiam baptiſmi gratiam tradit. Poſt hæc iam uelut confidens gratiæ, qua fuerat communitus,

Cap. XXII. Iohãnes Euangeliſta.

Irenæus. Clemens Alexandrinus.

B

Hiſtoria de iuuene ad meliorẽ uitam reuocato per Iohannem Euangeliſtam.

C monitus, paulò indulgẽtius iuuenẽ habere cœpit. Sed ille ubi ætate immatura, libertate potitus est, cõtinuo per æquæuos, quibus luxus & desidia cordi est, amare uicia & corruptæ uitæ incedere tramitẽ perdocetur. Et primo quidem cõuiuiorũ illecebris decipitur, inde nocturnis eum furtis sociũ sibi participemq; consciscunt, post hæc etiam ad maiora flagitia pertrahunt: cum interea sensim iuuenis formabatur, & instituebatur ad scelera, & quia esset acer ingenio, sicut equus infrenis & ualidus, diris morsibus obfirmatis, recti itineris lineam derelinquens, rectore contempto, rapido cursu totus fertur in præceps, ita succedẽtibus sibi malis, ut desperationẽ sibi quoq; à deo præstitæ salutis acceperit. Dedignatur iam de paruis sceleribus cogitare, grandia quæq; molitur, & ex integro perditioni se tradens, nullo inferior esse in flagitijs patitur. Deniq; illos ipsos qui prius magistri criminũ fuerant, discipulos facit, & latronũ ex his turmam, quibus ipse dux & princeps uiolentus præesset, instituit, & cum his omni crudelitate grassatur. Verum tempore elapso (cum rei ita poposcisset utilitas) inuitatur iterum ad illam urbem Iohannes. & cum cætera (quorum gratia uenerat) ordinasset, age (inquit) ò episcope, depositũ repræsenta, quod tibi ego planè & CHRISTVS cõmendauimus, ecclesia teste quã regis. At ille obstupuit, primo pecuniam putans à se reposci, quam non acceperat. Sed rursum considerabat nec posse fallere, Iohannẽ, nec quod non dedit, quærere. Hærebat ergo stupens. Quem Iohãnes hærentẽ uidens, iuuenẽ illum, inquit, repeto abs te & animã fratris. Tunc grauiter suspirans senior, & in lachrymas resolutus, ille (ait) mortuus est. Quomodo (inquit) uel quali morte? Deo (ait) mortuus est, quia pessimus & flagitiosus euasit. ad ultimũ etiam latrociniũ adgressus est. Deniq; nunc montem quendam cum multa latronũ manu occupauit. Quibus auditis, Apostolus uestem continuo, qua erat indutus, scidit, & cũ ingenti gemitu feriens caput suũ, bonũ te (inquit) custodẽ fratris animæ dereliqui. Sed iam nunc mihi equus paretur, & dux itineris. Et cõfestim ab ipsa ecclesia ascendens, cõcitus properabat. Cumq; peruenisset ad locũ, attinetur ab his latronibus, qui custodias obseruabant. At ille neq; effugere, neq; prorsus declinare usquam nitens, ingenti tantum uoce proclamabat, quia ad hoc ipsum ueni, adducite mihi principem uestrum. Qui cum ueniret armatus, eminus agnito Iohãne Apostolo, pudore actus, in fugam uertitur. Ille equo post eum admisso, confestim insequitur fugitantem, etiam ætatis oblitus, simul & clamans: Quid fugis ò fili patrem tuũ? Quid fugis inermẽ senem? Miser hære: noli timere, habes adhuc spem uitæ. Ego CHRISTO rationẽ reddam pro te. Certe & mortẽ pro te libẽter excipiam, sicut & dominus excepit pro nobis, & pro tua anima dabo animã meam. Sta tantum & crede mihi, quia CHRISTVS me misit. At ille audiens, restitit, ac uultum demisit in terram, post hoc arma proiecit. Tum deinde tremefactus,

D

flebat

A flebat amarissime, & accedentis ad se senis genibus prouoluitur, gemitibus & ululatibus quibus poterat satisfaciẽs, & uberrimis lachrymarum suarum fontibus iterũ baptizabatur, occultans solam dexteram suam. Apostolus uero iurisiurandi sacramẽto se ei à Saluatore impetraturũ ueniã pollicens, simulq; genibus eius prouolutus, atq; ipsam dexterã, ex cuius cædis conscientia torquebatur, tanq; iam per pœnitentiã purgatam deosculans, ad ecclesiam reuocat, & indesinenter pro eo orationes profundens, & cum ipso pariter ducens crebra ieiunia, indulgentiã à deo, quam ei pollicitus fuerat, expetebat. Sed & uarijs sermonũ consolationibus, uelut quibusdã præcantationibus efferos & exterritos eius animos mitigabat. Nec prius abstitit, quàm eum in omnibus emendatum etiam ecclesiæ præficeret: præbens per hoc magna exempla ueræ pœnitentiæ, & documentum ingens nouæ regenerationis, atq; insignia quædam & trophæa uisibilis in eo resurrectionis ostendens. Hæc à Clemente dicta, nõ solum ad scientiam rerum, sed & ad utilitatem legentium profutura, hunc in nostris quoq; libris teneãt locum.

Melius esset, precationib⁹.

ca. XXIIII

AGe iam etiam huius Apostoli quæ sint scripta quæ in autoritate habeantur, cum his pariter explicemus. Est igitur primo euãgelium nominis ipsius, quod in omni orbe personuit. Quod autem post cætera tria euangelia quarto à ueteribus statutum est loco, hæc erit ratio. Venerabiles & uere deo digni Apostoli CHRISTI, cum essent in omnibus puritate uitæ & animi uirtutibus clari, non magnipendebant sermonis ornatũ: quippe in quibus anima erat diuinis ornata uirtutibus: simul & signorũ gratia, quæ eis à domino nostro IESV CHRISTO cõcessa fuerat, confidentes, nõ in suasorijs humanæ sapientiæ uerbis summã prædicationis dominicæ collocabant, sed in ostensione spiritus & in uirtute, per quam mirabilibus consummatis, & uerborũ suorum fide facta, uniuerso orbi regni cœlorũ scientiam tradiderunt, paruiducentes plures libros condere: quod huiuscemodi prædicationis assertio, non argumento humani sermonis, sed adstipulatione diuinæ uirtutis indigeat. Denique Paulus, qui inter omnes Apostolos eruditior etiam in uerbis uidetur, & in sensibus præpotens, non amplius quàm paruũ epistolarum suarum corpus reliquit: qui utiq; immensa contineret intra se, atq; innumera sacramenta, utpote qui etiam usq; ad tertium cœlum raptus quæ gererentur inspexerat, & in ipsum quoq; deo dignũ paradisum abductus, audierat ibi ineffabilia uerba, & doctrinam (quæcunq; illa inibi est) siue corporeus, siue incorporeus, illius interim scholæ discipulus effectus, exceperat. Sed & reliqui domini ac Saluatoris nostri discipuli, nõ solum ex illis duodecim, sed & si qui extra hunc numerum de schola tamen domini & Saluatoris nostri, sermonẽ aliquem, diuinitus inspirati, memoriæ reliquerunt, breuem hunc & succinctum per omnia esse uoluerunt. Igitur ex ipsis discipulis domini Matthæus tantummodo & Iohannes ad

Euangeliũ Iohannis.

B

Apostoli non affectarũt elegantiã sermonis.

Apostoli pauca scripserũt.

Paulus eruditissimus Apostolorum.

Matthæus.

C scribendum appulisse animũ traduntur, necessitate quadam in hoc ipsum prouocati. Matthæus enim primo Hebræis prædicauerat. Verum cum pararet transire ad gentes, patria lingua scripturam composuit, & ea quæ prædicauerat comprehendens, dereliquit his ad memoriam à quibus profici/scebatur, ut gentibus prædicaret. Post hũc Lucæ & Marci scriptura euangelica, secundum eas causas, quas superius diximus, æditur. Iohannem uero tradunt usq; ad ultimũ penè uitæ suæ tempus, absq; ullius scripturæ indicijs euangelium prædicasse. Sed cum horum trium euangeliorũ etiam ad ipsum noticia peruenisset, probasse quidem dicitur fidem & ueritatem dictorum, deesse tamen uidit aliqua, & ea maxime, quæ primo prædicationis suæ tempore dominus gesserat. Certum enim est, quod in superioribus tribus euangelijs hæc uidentur sola contineri, quæ in eo gesta sunt anno quo Iohannes Baptista, uel inclusus est in carcerem, uel punitus. Deniq; si obserues, statim in initijs narrationis posteaq; refert Matthæus de quadraginta dierum ieiunio, & de tentatione eius, continuo subijcit, dicens: Audiens autem quia Iohãnes traditus est, discessit de Iudæa, & uenit in Galilæam. Sed & Marcus similiter, posteaq; (inquit) traditus est Iohannes, uenit IESVS in Galilæam. Lucas uero etiam priusq; incipiat aliquid de actibus referre IESV, dicit: Quia adiecit Herodes super omnia mala quæ gesserat, & con/

D clusit Iohannẽ in carcerem. Quia (inquam) ab his hæc uidebantur omissa, rogatus dicitur Iohannes Apostolus, ut ea quæ præterierant priores ante traditionem Iohannis, Saluatoris gesta conscriberet. Et ideo dicit in euan/gelio suo: Hoc fecit initium signorum IESVS. Et iterũ in alio loco indicat, dicens: Nondum enim Iohannes erat missus in carcerẽ. Ex quibus constat, quod ea quæ anteq; Iohannes traderetur, à IESV fuerant gesta describit. Et ideo si quis hoc diligentius consideret, euidenter inueniet, nõ sibi euangelia dissonare, sed alterius temporis gesta esse quæ scribit Iohannes, alterius uero quæ cæteri. Vnde quia natiuitatem secundum carnem Saluatoris, uel Matthæus, uel Lucas descripserãt, reticuit hoc Iohãnes, & à theologia, atq; ab ipsa eius diuinitate sumit exordium. Quæ pars sine dubio ipsi uelut eximio per spiritum sanctum reseruata est. Hæc etiam de Iohannis euangelio dicta sint. De Marci uero euangelio, sufficienter supra comprehensum est. Lucas autẽ in initio euãgelij sui causam quur scriberet, indicauit: uidelicet, quoniam multi alij temerè præsumpserant enarrare, quæ sibi magis erant ad liquidum comperta. Volens ergo abstrahere nos à cæterorũ narrationibus, fidem facit per se conscriptæ ueritati, certus quod eam uel Paulo expo/nente, uel alijs Apostolis, qui ab initio ipsi uiderant, ac sibi tradiderant, consecutus sit, & hanc nobis per propriũ euangeliũ tradat. Hæc à nobis etiã de Luca breuiter dicta sint. Opportunius uero & plenius in tẽpore insertis his quæ antiqui autores scripta reliquerũt, ut se cuncta habeant, indicabimus.

Lucas. Marcus. Iohannes. Lucas.

Iohannis

A IOhannis tamē extant præterea epistolæ, de quarū prima, neq; ab antiquis unq;, neq; à posteris dubitatum est. De reliquis uero duabus, & de reuelatione, etiā nunc anceps sententia habetur: de quibus (ut dixi) & à ueteribus dubitatū, suis in locis ipsorū uocibus approbabimus. Vt ergo quādo quidem in hæc loca deuenimus, omnē noui testamenti Canonem designemus, Primo nobis omnium euangeliorum cœlestis quadriga iungatur. his Actus Apostolorum copulentur. Post hos Pauli epistolæ socientur, consequatur uero has prima Iohānis epistola, similiter & Petri prima. Hæc sunt de quibus nulla unquam prorsus extitit dubitatio. Sequenti loco iam sunt illa, de quibus à nonnullis dubitatum est, reuelatio Iohannis, de qua quid singuli ueterum senserint, suis in locis ostendemus, & epistola Iacobi, sed & Iudæ, Petri quoq; secunda, & item Iohānis secunda & tertia, siue hæ ipsius Euāgelistæ, siue etiam alterius eius cognominis ostendentur. Post hæc iam scriptura est, quæ dicitur Actus Pauli, sed & libellus qui appellatur Pastoris, & reuelatio Petri, de quibus quàm maxime dubitatur. Fertur etiam Barnabæ epistola, & doctrina quæ dicitur Apostolorum. Quidam autem his sociant etiam euangelium quod dicitur secundum Hebræos, quo præcipue utuntur illi Hebræi, qui CHRISTVM suscipere uidētur, sed in ecclesia ei contradicitur. Quæ omnia tamen à nobis necessario enumerata sunt, ut absq; ulla ambiguitate claresceret, quæ sint in ueteri autoritate, & quæ sint in quibus uel contradictio aliqua, uel etiam contatio, cū tamen à quàm plurimis B ecclesijs recipiantur, soleat admitti. Sed & de illis sciendum est, quæ sub nomine Apostolorum ab hæreticis proferuntur, uelut Petri, & Thomæ, & Matthiæ, & cæterorum similiter Apostolorum quæ appellant euangelia, sed & Andreæ, & Iohannis, atq; aliorum Apostolorū Actus, quod nusq; prorsus in scriptis ueterum, eorum duntaxat, qui Apostolis successerunt, aliqua mentio eorum, aut cōmemoratio habetur. In quibus & ipse stilus multum ab ecclesiastica cōsuetudine deprehēditur esse diuersus. Sensus quoq; ipse, & omnia quæ*his inserūtur, longe ab Apostolica dissonāt fide, ex quo figmenta esse prauitatis hæreticæ cōprobantur. Vnde ne inter illa quidem, de quibus dubitari diximus, collocāda sunt, sed ut aliena penitus & à pietatis regula discrepantia propellenda. Verū ad historiæ ordinem redeamus.

*Cap. XXV. Epistola Ioh. prima. Apocalypsis. Euangelia quatuor. Acta Apostolorum. Epistolæ Pauli Prima Ioh. Prima Petri. Apocalypsis. Epistola Iacobi. Epistola Iudæ. Petri secūda. Iohānis secunda & tertia. Acta Pauli. Liber Pastoris Reuelatio Petri. Epistola Barnabæ. Doctrina Apostolorum. Euangeliū secundum Hebræos. Euangelia & acta quorūdā Apostolorū. Stilus. Aliâs*in hijs inseruntur.*

IGitur Simoni mago Menander succedit scutum diaboli, non inferius primo, & ipse Samarites genere: in arte autem magica solus repertus est, qui non modo æquiperare, sed & supergredi impietatem posset magistri. Maioribus quippe portentis efferebatur, semetipsum saluatorem dicens, ad hominū salutem de cœlestibus & inuisibilibus seculis destinatum, asserens non aliter posse unūquenq; angelos seculi uincere, nisi prius à semet magicæ artis per ordinem susciperet disciplinam, & per baptismum à se datū, immortalis & æternus effectus, in hac uita perpetuus fieret. Quæ om̄ia

Ca. XXVI. Menander Samaritanus.

C ex libris Irenæi, uolentibus scire perfacile est. Sed & Iustinus in his ipsis, in quibus Simonis fecerat mentionẽ, etiam de hoc talia quædam scribit: Menandrum quendam Samaritanũ ex uico Capparathea, Simonis discipulum, stimulis dæmoniacis incitatũ uenisse Antiochiam, & quàm plurimos per artem magicam decepisse scimus, qui hoc etiam suadere potuit sectatoribus suis, quod non essent morituri. Ex quibus in hodiernũ sunt aliqui ex illo eadẽ confitentes. Quod est uere diaboli cõmentum, ut homines Magi Christianorũ sibi nomen imponerent, quo per hoc sanctum & uenerabile religionis nostræ mysteriũ macularent. Qui tamẽ inrident & spernũt ecclesiastica dogmata, uel de immortalitate animæ, uel de resurrectione mortuorũ. Verũ hi talibus freti autoribus, de spe salutis & uitæ penitus exciderũt.

Irenæus. *Iustinus philosophus et martyr.*

ca. XXVII

SEd & alios idem dæmon, quos ab amore CHRISTI separare non poterat, alia nihilominus arte decepit, id est, Ebionæos, qui interpretantur pauperes. Vere enim pauperes sunt & egeni in scientia gloriæ CHRISTI: quoniamquidẽ solum eum hominẽ putant, & per profectũ uitæ ac uirtutis uirum iustum effectum, cõmuni etiam natiuitate ex uiro & fœmina procreatum. Custodiendã uero censent etiam legis obseruantiã, nec sufficere ad salutem solam CHRISTI existimant fidem. Quidã tamen ex ipsis refugiunt hanc impietatẽ, ut ex uiro & fœmina adserant eum natum, sed confitentur D de spiritu sancto & Maria uirgine: nec tamen semper eum fuisse deũ & uerbum, ac sapientiã dei fatentur. Corporalem uero legis obseruantiam custodiunt. Apostoli autem epistolas omnes pariter respuunt, & ipsum apostatam legis appellant. Vtuntur & euãgelio uno quodam, quod secundũ Hebræos appellatur, cætera omnia nihili ducunt. Sabbata cũ Iudæis secundũ legem, nobiscum dominicã diem sacratam pro resurrectione domini obseruãt. Vnde cõpetenter Ebionitæ pro paupertate intelligẽtiæ appellati sunt.

Ebionij. *Paulus.* *Ebiones.*

Cap. XXVIII.

IIsdem temporibus etiam alterius hæreseos obortum principem Cerinthũ accepimus. De quo Gaius (cuius iam in superioribus fecimus mentionem) in disputationũ suarum dialogo ita scribit: Sed & Cerinthus (inquit) per reuelationes quasdã, quas uelut à magno Apostolo conscriptos, & per angelos ei reuelatas putaret, talia quædã portenta nobis introducit. Post resurrectionẽ terrenũ dicit futurum esse regnũ CHRISTI in Hierusalem, & homines in carne iterum cõcupiscentijs & uicijs subiectam conuersationem habituros. Contra fidem quoq; scripturarũ quosdam mille annos designat. In quibus multa quidem & alia corruptionis opera, & nuptiarum festiuitates dicit futuras, ad eos qui libidini sunt dediti, decipiendos. Sed & Dionysius, cum de Iohannis reuelatione dissereret, & quædã secundum ea, quæ antiquitus ecclesiæ tradita fuerant, disputaret, mentionẽ facit huius ipsius uiri, in his uerbis: Cerinthus (inquit) à quo & Cerinthiana hæresis oborta est, figmẽtis suis autoritatẽ magni nominis adquirere, secundũ

Cerinthus hæreticus. *Gaius scriptor ecclesiasticus.* *Dionysius Corinthiorũ episcopus.*

scripturæ

A scripturæ huius prauam intelligentiã gestiebat:quippe cuius hæc erat hære sis,ut adfirmaret terrenũ futurum esse CHRISTI regnũ.Et quia erat uentri & gulæ,ac libidini deditus,ea futura decernebat,quæ sibi propria libido di ctabat.Ventris,& eorũ quæ sub uentre sunt,incitamenta,cibis,potibus,nu ptijs prædicabat explenda. Et ut aliquid sacratius dicere uideretur, legales aiebat festiuitates rursum celebrandas,& hostias carnales iterum iugulan das.Irenæus uero etiam secretiora ipsius hæretici in primo operis sui libro publicauit,quæ inde discat,si quis plenius scire uult.

Irenæus.

Ca. XXIX. *Nicolaitæ.* *Nicolaus.*

SEd & alia hæresis,quæ appellatur Nicolaitarum,per pauca tempora ui guit,cuius etiã in reuelatione Iohannis mentio facta est.Isti Nicolaum, unũ ex illis qui cum Stephano ab Apostolis constituti sunt diaconi,auto rem se habere iactabant. Sed Clemens Alexandrinus in tertio libro Στρωματῶν hæc de eo scribit: Pulchram (inquit) ualde hic uxorem habuit. Et post ascensionem domini & Saluatoris nostri, cum increparetur ab Apostolis tanquam de zelotypiæ iniuria,productam in medium uxorẽ suam,si quis uel let eam habere,permisit.Ex qua occasione isti consequens putauerunt,ut se cundũ hoc factum uel dictum Nicolai,unusquisque carne sua in quod dele ctaret,abuteretur. Et obtinẽtes dictum uel factum huius simpliciter & in nocenter,absque ulla reuerentia promiscuos nunc & inlicitos cõcubitus expe tunt,hi qui sub illius nomine sectam sibi propriæ libidinis assumpserant. B Mihi autẽ compertum est, Nicolaum nullam prorsus agnouisse mulierẽ, præter eam,quã in matrimoniũ acceperat.Cuius etiã liberi,fœminæ quidẽ, usque ad ultimã senectutem casta uirginitate durarunt:filius autẽ etiam ipse sanctitatẽ incorrupti corporis custodiuit. Quæ cum ita se habeant,constat illud quod in mediũ Apostolorũ præ zelotypiæ suspicione produxit uxo rem,ex contemptu uicij uel libidinis gestũ,quo per hoc continentẽ se osten deret eius rei,quam nimie putabatur expetere,contemnendã magis quàm expetendã carnis edocens uoluptatẽ.Quoniamquidẽ nolebat (ut opinor) secundum Saluatoris præceptum,duobus dominis seruire,libidini,& deo.

Matthias Apostolus. *Al's*uolũtati.*

Dicunt autem etiam Matthiam ita docuisse aduersum carnem pugnan dum,& in nullo prorsus*uoluptati eius ac libidini concedendũ:animam ue ro alendam sapientiæ pastibus,& scientiæ cibis in maius semper augendã. Hæc de illis hæresibus,quæ temporibus memoratis à ueritate declinantes cito extinctæ sunt,retulisse sufficiat.

Cap. XXX. *Petrus, Philippus, et Paulus fuerũt mariti.*

CLemens sanè hic,cuius uoces adnotauimus,scribẽs aduersum eos,qui nuptias spernunt,inter cætera etiã hæc dicit:An & Apostolos impro bant?Petrus etenim ac Philippus,& uxores habuerũt,& filias etiã uiris nu ptum dederũt.Sed & Paulum nõ tædet Apostolum,in quadã epistola sua mentionẽ uel salutationẽ facere cõparis suæ, quã se ideo negat circũduce re,ut ad prædicationẽ euangelij expeditior fiat. Verum quoniã Clementis

C fecimus mentionē, absurdum nō erit, aliam quoq; eius memorabilem narrationē proferre, quā in septimo eiusdē operis libro ita inseruit: Aiunt (inquit) beatum Petrū, cum uidisset uxorē suam duci ad passionem, gauisum esse electionis gratia, ac regressionis ad propriam domū: & exclamasse ad eam cū duceretur, ac proprio nomine cōpellantē, dixisse: O cōiunx memento domini. Talia cōiugia sanctorū erant. tā perfecta fuit affectio beatorū.

Petri uerba ad uxorē suā.

Ca. XXXI.

IGitur quia de uitæ exitu Petri uel Pauli iam in superioribus explanauimus, sed & tēpus Iohānis quo uita excessit, ex parte iā diximus, nūc etiā de loco quietis eius, secundū fidē Polycratis Ephesij episcopi, edocere conueniens puto. Hic etenī Polycrates Victori episcopo urbis Romæ scribēs, & ipsius, & Philippi Apostoli, ac filiarū eius pariter meminit, dicēs: Sicut iam superius inseruimus, qđ magna lumina in Asiæ partibus dormierūt, quæ resuscitabit dn̄s in nouissimo die aduētus sui, cum ueniet in gloria, & requiret oēs sanctos suos. Dico aūt de Philippo (inquit) qui fuit unus ex Apostolis, qui dormiuit apud Hierapolim. Sed & duæ eius filiæ inibi uirgines cōsenuere, & alia eius filia spiritu sancto repleta, permāsit apud Ephesum. Et Iohannes ille q supra pectus domini recūbebat, qui fuit sacerdos dei, pōtificale πέταλον gestans, & martyr, & doctor optimus apud Ephesum dormiuit. Hæc etiā de locis, in qbus reqescūt in somno pacis, adiecisse sufficiat. Sed & Gaius (cuius ante mētio facta est) in dialogo suo, quē cū Proculo disputās scribit, de filiabus Philippi simul & obitu ipsius cōsonis uocibus memorat, dicens: Post hæc aūt prophetissæ quatuor fuerūt Philippi filiæ, cuius sepulchrū extat apud Hierapolim Asiæ urbē unà cū filiabus suis. De his autē & Lucas in Actibus Apostolorū meminit, cū adhuc apud Cæsareā degerēt. Dicit ergo ita: Venimus (inquit) Cæsareā, & ingressi in domū Philippi Euāgelistæ qui erat ex septē, mansimus apud eū. Huic autē erant uirgines filiæ quatuor prophetantes. His igitur à nobis de Apostolorū temporibus uel excessibus, prout potuimus, ex scripturis ueterū cōgregatis, sed & de scripturarum canone, qui in autoritate habeātur libri, uel qui penitus repudiētur: qui uero medij quodāmodo ad instructionē solam ab ecclesijs non etiā ad indubitatā autoritatē recepti sint, cōsequēter expositis, tēdamus ad cætera.

Philippus Apostolus apud Hierapolim obijt.

Philippi filiæ.

Iohānes apud Ephesum.

πέταλον uocat mitram.

D

Gaius scriptor antiquus

Lucas.

Digressio per epilogum.

ca. XXXII

POst Neronē Domitianumq;, sub hoc (cuius nūc tempora memorauimus) per singulas ciuitates ex insolentia populi persecutionē in nostros accepimus motā. Quo in tēpore etiā Symeon Cleophæ filius, quē secundū Hierosolymis ordinatū episcopū supra edocuimus, p martyriū carnis uinculis resolutus est. Horū adstipulator ipse ille est Egesippus, quē in pluribus iā produximus testē. Is ergo refert, quod à quibusdā hæreticis accusatus sit supradictus uir tanq; Christianus, & multis supplicijs afflictus per multos dies, ita ut etiā iudex ipse cū amicis suis de eius patientia miraretur, & ad ultimū iuberet simili eum, quā dominus pertulit, passione, uitā finire. Sed & ipsa uerba, quibus hæc protestatur, audire gratius puto. Ait ergo cū de hæ-

Symeon Cleophæ F. episcopus Hierosolymorum.

A reticis diceret: Ex his igitur ipsis accusauerunt quidã Symeonẽ Cleophæ filiũ, tanq̃ qui esset ex genere Dauid, & Christianus. Et ita martyr effectus est, cum esset annorũ centum.xx. sub Traiano Cæsare apud Atticũ Consularẽ. Addit autẽ etiam hoc, quod accusatores eius, cũ in illis tẽporibus perquiretur, si qui ex genere Dauid, & ex regia tribu descenderẽt, cõprehensi sint inter ipsos. Quod aũt Symeon unus fuerit ex ipsis auditoribus domini, uel longæuitas eius indicio est, uel euangeliorũ fides, ubi etiã mater eius Maria, Cleophæ uxor refert. Sed & alios quosdã idem scriptor refert, præter eos (de qbus supra diximus) nepotes Iudæ, unius ex fratribus domini, per idẽ tempus superstites inuẽtos, & Domitiani temporibus martyres factos, hoc modo scribens: Veniunt igitur hi, & præsunt omni ecclesiæ, tanq̃ martyres & ꝓpinqui domini, & reddita pace ecclesiæ, permanserũt usq; ad tempora Traiani Cæsaris, usquequo cõsobrinus domini Symeon (de quo supra diximus) filius Cleophæ, calumniã pateretur ab hæreticis, tanq̃ Christianus Consulari delatus. Cumq̃ multo tẽpore supplicijs fuisset affectus, martyrio cõsummatus est, omnibus qui aderãt, & ipso iudice mirãtibus, ut centũ uiginti annorũ senex, crucis suppliciũ pertulisset. Post hæc idẽ scriptor addidit etiã hoc, qđ usq; ad illa tẽpora uirgo mũda & immaculata ꝑmansit ecclesia, corruptoribus ueritatis, & diuini uerbi temeratoribus, aut nusq̃ B omnino extãtibus, aut etiã si qui fortè fuerãt, in occultis & abditis hiatibus terræ delitescẽtibus. Vt uero & Apostolorũ chorus, & om̃is illa ætas, quæ à dño susceperat uiuæ uocis auditũ, de hac luce discessit, tum uelut in uacuã domũ, falsæ doctrinæ impius se error immersit, & tanq̃ ubi nullus iã diuini census defensor existeret, nudato (ut aiunt) capite corripiẽtes arma mẽdacij oppugnare Apostolicã ueritatẽ nitunt. Sed istud bellũ intrinsecꝰ gerebat. Persecutionũ uero extrinsecus pondus urgebat ecclesiã, & tã immẽsæ cateruæ martyrũ quotidie iugulabãtur, ut Plinius Secũdus, qui tũc prouinciam administrabat, multitudine interẽptorũ permotus, referret ad Imperatorẽ, qđ innumera hominũ milia quotidie obtruncarẽtur, in quibus nihil omnino sceleris deprehenderetur admissum, aut aliquid contrariũ Romanis legibus gestum, nisi hoc solũ, quod antelucanos hymnos Christo cuidam canerent deo. Adulteria uero, uel cætera huiusmodi crimina, apud eos & illicita haberi, & penitus arceri: cætera uero secundum leges eos agere cõmunes.

Egesippi uerba.

Nepotes Iudæ fratris domini.

Symeon cẽtũ & xx. annos natus in crucẽ agitur.

Viuẽtibus adhuc Apostolis & alijs domini discipulis, nihil audebãt hæretici.

Prouerbium. hoc est, citra pudorem & palàm.

Plinius secundus.

Cap. XXXIII.

Traianus rescripsit Plinio

AD quæ tunc Traianus rescripti sui autoritate decernit, ut Christiani quidẽ nõ requirant, si qui tamẽ inciderint, puniãtur. Per qđ ex parte aliqua persecutionis sedatũ putabatur incendiũ. Sed his qui nequitiã suã aduersum nos exercere cupiebãt, lædendi occasio nõ uidebatur exempta. Interdũ em̃ populus instigabatur, interdũ etiã iudex occasionibus utebat, & negabat quæsitos, quos punire uoluisset, oblatos. Hæc Tertullianus in Apologetico suo dicit, ex quo possunt instrui, plenius scire cupientes.

Q. Septimius Tertullianus.

Cap. XXXIIII

IGitur in urbe Roma tertius ab Apostolis Clemens nouem annis sacer

Euariſtus Ro. Pont. poſt Clementem.

C dotio perfunctus, Euariſto diuini uerbi tradidit miniſterium.

ca. XXXV
Iuſtus in Sy/ meonis locum ſufficitur.
Polycarpus.
Papias.

IN Hieroſolymis uero, Symeone (de quo ſuperius diximus) defuncto, Iuſtus quidam ex his qui de circūciſione ad fidem CHRISTI uenerant, epiſcopatū ſuſcepit. Quibus temporibus apud Aſiam ſupererat adhuc & florebat ex Apoſtolorum diſcipulis Polycarpus, Smyrnæorū eccleſiæ epi/ ſcopus, & Papias ſimiliter apud Hierapolim ſacerdotium gerens.

c. XXXVI
Ignatius Pe/ tro ſucceſſit Antiochiæ.
Hæretici.
Traditiones Apoſtolorū.
Epiſtolæ Igna tij.

SEd & in noſtra quoque tempora famæ celebritate uulgatus Ignatius, apud Antiochiam poſt Petrū ſecunda ſucceſſione epiſcopatū ſortitus eſt. Quē ſermo tradidit, de Syriæ partibus ad urbem Romā tranſmiſſum, & pro martyrio CHRISTI ad beſtias datum. Quicq; cum per Aſiam ſub cuſtodia nauigaret, ſingulas quaſq; digrediens ciuitates, eccleſiæ populos Euangelicis cohortationibus edocebat in fide perſiſtere, & obſeruare ſe ab hæreticorū contagijs, qui tunc primū copioſius cœperāt pullulare, & ut dili gentius ac tenacius Apoſtolorū traditionibus inhærerent: quas traditiones cautelæ gratia, & ne quid apud poſteros remaneret incerti, etiam ſcriptas ſe aſſerit reliquiſſe. Deniq; cum Smyrnam ueniſſet, ubi Polycarpus erat, ſcri/ bit inde unam epiſtolam ad Epheſios, eorumq; Paſtorem, in qua meminit & Oneſimi: & aliam Magneſiæ ciuitati, quæ ſupra Meandrum iacet, in qua & epiſcopi Dammei mentionem facit. Sed & eccleſiæ quæ eſt Trallis ſcri/ bit, cuius principem tunc eſſe Polybium deſignauit. In ea uero quā ad Ro/ D manā eccleſiam ſcribit, deprecatur eos, ne ſe tanq; ſupplicijs ſuis parcentes, uelint ſpe priuare martyrij, & his poſt aliquanta utitur uerbis: A Syria (in/ quit) Romā uſq; cū beſtijs terra mariq; depugno, die ac nocte connexus & conligatus decē leopardis, militibus dico ad cuſtodiā datis: qui ex benefi/ cijs noſtris ſæuiores fiūt. Sed ego nequitijs eorū magis erudior. Nec tamē in hoc iuſtificatus ſum. O ſalutares beſtias quæ præparantur mihi. Quan do ueniēt? quādo emittentur? quādo eis frui licebit carnibus meis? quas & ego opto acriores parari, & inuitabo ad deuorationē mei, & deprecabor ne fortè (ut in nōnullis fecerūt) timeant cōtingere corpus meū. Quin imò & ſi contabunt, ego uim faciā, ego me ingerā. Date quæſo ueniā, ego noui quid

Nunc incipio eſſe diſcipulus Chriſti.
*Alàs *quæſita conſlentur.*

expediat mihi. Nunc incipio eſſe diſcipulus CHRISTI. Faceſſat inuidia uel humani affectus, uel neqtiæ ſpiritalis, ut IESVM CHRISTVM merear adi piſci. Ignes, cruces, beſtiæ, diſperſiones oſſium, diſcerptionesq; mēbrorum, ac totius corporis pœnæ, & oīa in me unū ſupplicia diaboli arte* quæſita cumulentur, dūmodo IESVM CHRISTVM merear adipiſci. Hæc & mul ta alia his ſimilia ad diuerſas eccleſias ſcribit. Sed & ad Polycarpum, uelut Apoſtolicū uirum, datis literis, Antiochenā ei eccleſiam præcipue cōmen/ dat. Ad Smyrnæos ſanè ſcribens, utitur uerbis quibuſdā, unde aſſumptis neſcimus, quibus hæc de Saluatore proloquitur: Ego autē poſt reſurrectio nem quoq; in carne eum ſcio fuiſſe, & credo. Nam & cū ueniſſet ad Petrū,

cæteroſq;,

A cæterosq́;, ait eis: Accedite & uidete, quia nõ sum dæmoniũ incorporeum. Qui & cõtingentes eum, crediderunt. Scit autem & Irenæus martyriũ eius, & mentionem facit scriptorum eius per hæc uerba: Sicut dixit (inquit) qui dam ex nostris, pro martyrio CHRISTI damnatus ad bestias, Frumentum (inquit) ego sum dei. Bestiarum dentibus molor & subigor, ut panis mundus efficiar CHRISTO. Sed & Polycarpus horum memoriam facit in epistola, quam ad Philippenses scribit per hæc: Deprecor (inquit) omneis uos obedientiæ operã dare, & meditari patientiã, quã uidistis in Ignatio, & Rufo, & Zosimo beatis uiris, præcipue autẽ in Paulo, & cæteris Apostolis, qui fuerunt apud uos, scientes quod hi omnes non in uacuũ, sed per fidem & iusticiam cucurrerũt, usquequo peruenirẽt ad locum sibi à domino præ paratũ: quoniamquidẽ passionũ eius participes extiterunt, nec dilexerunt præsens seculũ, sed eum solũ, qui pro ipsis & pro nobis mortuus est, & resur rexit. Et post pauca subiungit: Scripsistis mihi & uos, & Ignatius, ut si quis uadit ad partes Syriæ, deferat literas ad uos. Quod faciam, cũ tempus inue nero. Mittã uobis & Ignatij epistolas, & alias, si quæ sunt quæ ad nos trãs missæ sunt, ex quibus utilitatem maximã capiatis. Continent enim de fide & patientia instructionem perfectam secundum domini præceptum.

Irenæus. *Polycarpus.* *Rufus.* *Zosimus.*

Cap. XXXVII.

B HActenus de Ignatio. Post hunc rexit ecclesiam ciuitatis Antiochenæ Heros. Inter eosdẽ sanè floruit, uir æque insignis, Quadratus, qui unà cum Philippi filiabus in prophetica gratia celeberrimus fuisse perhibetur. Sed & alij plurimi per idẽ tempus Apostolorũ discipuli superstites erant, q ecclesiæ fundamẽtis, quæ ab illis iacta fuerant, dignissima desuper fidei ædi ficia cõstruebant, augentes in omnibus prædicationẽ uerbi dei, & salutaria semina regni cœlorum per omnem terram latius disserentes. Deniq́; non nulli ex his ardẽtiore diuinæ philosophiæ cupiditate succensi, animas suas uerbo dei cõsecrabant, explentes perfectionis salutare præceptũ, ut faculta tes suas primo indigentibus diuidentes, expediti ad prædicandũ euangeliũ fierent, ut si quibus forte prouincijs nomen fidei esset incognitum, prædica rent. Primaq́; apud eos fundamenta euangelij collocantes, atq́; electis qui busq́; ex ipsis officiũ regendæ ecclesiæ, quam fundauerant, cõmittentes, ipsi rursum ad alias gentes, aliasq́; prouincias properabant, & Euãgelistarum fungebantur officio: quosq́; similiter, ut in exordio Apostolos, diuinorum signorum comitabatur effectus, & sancti spiritus gratia, ita ut uideres una alloquutione integros simul populos ad cultum diuinæ religionis addu ci, & prædicantiũ uerbis non esse tardiorem audientiũ fidem. Verum quo niam impossibile nobis est singulos enumerare, qui post Apostolorũ pri mas successiones in ecclesijs quæ per orbẽ terræ sunt, uel principes, uel Euan gelistæ fuerunt, uel pastores, illos tantũmodo cõmemorasse sufficiat, quo rum libris inserta ad nos usq́; fidei & prædicationis monimenta uenẽre, ut

Heros Antiochiæ successit Ignatio. *Quadratus.* *Discipuli Apostolorum.* *Facultates suas egenis largiebantur, ut expediti fierent ad prædicandum euangelium.*

C Clementis & Ignatij, cæterorumq́;, quorũ ſuperius fecimus mentionem.

Cap. XXXVIII. Epiſtola Pauli ad Hebræos.

CLemens tamen in epiſtola quam Corinthijs ſcribit, meminit epiſto/ læ Pauli ad Hebræos, & utitur eius teſtimonijs. Vnde conſtat, quod Apoſtolus tanq̃ Hebræis mittendam, patrio eam ſermone cõſcripſerit, & (ut quidam tradunt) Lucam Euangeliſtam, alij autem hunc ipſum Clemen tem interpretatum eſſe. Quod & magis uerum eſt, quia & ſtilus ipſe epiſto læ Clementis cum hac concordat, & ſenſus nimirum utriuſq; ſcripturæ plu rimam ſimilitudinem ferunt. Dicitur tamen eſſe & alia Clementis epiſtola, cuius nos noticiam non accepimus. ſed & alia eius opuſcula nõ minima à nonnullis haberi perhibentur, uelut Petri & Appionis diſputatio, quæ in uſu à ueteribus habita minime reperimus, quia nec pura in eis & incorru- pta Apoſtolicæ fidei regula manſiſſe deprehenditur.

Stilus. *Epiſtola Clementis.* *Diſputatio Petri & Appionis per Clemẽtẽ deſcripta.*

Ca. XXXIX Papiæ quinq; libri, quorum titulus, Explanatio uerborũ dominicorũ.

PApiæ quoq; feruntur quinq; libri, qui adtitulantur, Verborum domi/ nicorum explanatio. Horum facit & Irenæus mentionẽ per hæc uerba: Hæc autem & Papias Iohannis auditor, Polycarpi uero cõdiſcipulus & ſo dalis, uir unus ex antiquis, proteſtatur in primo libro ſuo. quinq; enĩ uolu mina conſcripſit. Hæc quidẽ Irenæus de Papia. Ipſe uero de ſe ita indicat, tanq̃ qui nõ ab Apoſtolis, ſed ab eorũ diſcipulis ſuſceperit fidem, per hæc uerba: Non pigebit autem nos tibi omnia quæ quondã à preſbyteris didi cimus, & bene retinemus, recordantes exponere cũ interpretationibus ſuis, & ut eorum ueritas habeat, explicare. Neq; enim multa dicentibus, ſed ue/ ra tradentibus auſcultauimus, neq; his qui hominum præcepta, ſed qui do mini mandata memorabant ab ipſa ueritate ſuſcepta. Quod ſi quãdo ad/ ueniſſet aliquis ex his qui ſecuti ſunt Apoſtolos, ab ipſo ſedulò expiſcabar, quid Andreas, quid Petrus dixerit, quid autẽ Philippus, uel Thomas, quid uerò Iacobus, quid Iohannes, aut quid Matthæus, uel alius quis ex diſcipu lis domini, quæ ue Ariſtion, uel Iohannes preſbyter, cæteriq́; diſcipuli dice bant. Nec enim tantum mihi librorum lectiones prodeſſe credebam, quan tum uiuæ uocis, præſentiſq́; magiſterium. Sed mihi dignum uidetur inten dere, quod ſecundo nomen Iohannis enumerat, & eum quidẽ, cuius primo meminit, Petro, & Iacobo, ac Matthæo, cæteriſq́; Apoſtolis ſociat, quẽ ſine dubio ipſum Euangeliſtam eſſe & Apoſtolum conſtat. Alium uero Iohan nem, diſtinctione quadã facta, extra Apoſtolorũ numerum collocat, præ/ ferens ei Ariſtionem quendã, & euidenter eum preſbyterum nominat: ut per hæc comprobetur uerũ eſſe illud quod quidam Aſiani ſcribunt, quod duo ſint apud Epheſum ſepulchra, & utrunq; Iohannis appelletur. Qui/ bus ſi diligentius intendamus, fortaſſis ſecundus hic erit Iohannes, ſi ille non creditur primus, ſub cuius nomine reuelatio habetur, quæ appellatur Iohannis. Sed & hic ipſe, de quo nobis ſermo eſt, Papias, Apoſtolorum ſe uerba ab his qui ſequuti eos fuerant, Ariſtione uidelicet, & Iohanne

Papias Iohannis auditor, autore Irenæo. D *Ex diſcipulis Apoſtolorum fidem accepit* *Ioannes duo.* *Ioh. Euangeliſta.* *Ariſtion.* *Iohannes preſbyter.* *Apocalypſis Io. preſbyteri.*

preſbytero

A presbytero asserit suscepisse. Vnde & frequẽter nominatim in cõmentarijs suis à Iohanne & Aristione traditum sibi de singulis quibusq; cõmemorat. Meminit sanè idem ipse etiam de quibusdã mirabilibus in opere suo, quæ prætereunda minime censeo. Per Philippi enim Euangelistæ filias prophetissas hæc sibi tradita esse designat, mortuũ resurrexisse suis temporibus dicit. Sed & de Iusto, qui cognominatus est Barsabas, refert miraculum ingens, quia uenenũ biberit, & nihil ex hoc triste pertulerit propter domini fidem. Iustus autẽ ipse est hic, qui post Saluatoris ascensum à sanctis Apostolis cũ Matthia ad Apostolatus sortẽ statutus est, sicut in Actibus Apostolorum cõmemoratur. Dicit autem & alia plurima à maioribus sibi tradita miracula, & nouas quasdam parabolas Saluatoris, & doctrinã incognitam, magisq; fabulosam, mille annos futuros post resurrectionem, quibus corporaliter regnũ CHRISTI in hac terra futurum sit. Sed ego puto eum spirituales & mysticas Apostolorũ traditiones corporaliter & secundum literam suscepisse, nec potuisse discernere ea, quæ illi in figuris uelut lactentibus & paruulis loquebãtur, qui & reuera etiam ex ipsis quæ conscripsit opusculis, exigui sensus uir, & minus capacis ostenditur. Multis tamen post se ecclesiasticis uiris erroris huius præbuit causas, autoritatẽ dogmatis tantũ ex uetustate tribuens, nõ etiam ex ratione dictorum, sicut Irenæo, & si quis B alius eum in hac parte uisus est sequi. Alia quoq; quàm plurima supra memorati Aristionis refert, tanquam ei ex uerbis domini tradita, & Iohannis presbyteri, quæ si quis uult plenius noscere, ipsos eius relegat libellos. Nos tamen illud assumimus ex his, quod de Marco Euangelista his protulit uerbis: Etiã hoc (inquit) presbyter narrabat, quod Marcus interpres fuerit Petri, & quæcũq; meminerat ab eo dicta, conscripserit. Non tamẽ per ordinẽ ea quæ à domino dicta sunt uel facta, digesserit, quia non ipse auditor domini fuerit uel sectator: sed nouissime (ut dixi) Petro adhæsit ad usum ac ministerium prædicandi, non ad conscribendos domini sermones. Itaq; nihil peccauit Marcus in eo quod ita quædam scripserit, quasi qui sparsim audita recordari uideatur. Et hoc solum satisfegit, ne quid ex auditis omitteret, aut aliquid falsum scriberet. Hæc de Marco scribit Papias. Sed & de Matthæo ita refert: Matthæus quidem scripsit Hebræo sermone. Interpretatus est autem ea quæ scripsit, unusquisq; sicut potuit. Hæc etiam de Matthæo. Vtitur sanè idem Papias testimonijs ex epistola Iohannis prima, & Petri similiter prima. Simul & historiam quandam subiungit de muliere adultera, quæ accusata est à Iudæis apud dominũ. Habetur autem in euangelio quod dicitur secundum Hebræos scripta, ista parabola. Sed de his ista sufficiant.

Iustus, Barsabas.

Papias autor fuit erroris Millenariorũ, quos Græci χιλιασάς uocant.

Eusebij iudiciũ de Papia.

Attẽde de spiritualibus & mysticis Apostolorum traditionibus.

Marcus Euangelista.

Matthæus.

EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS ECCLEsiasticæ historiæ libri tertij, Ruffino presbytero tralatore, FINIS.

C

ELENCHVS CAPITVM QVARTI LIBRI HISTORIAE ECclesiasticæ Eusebij Cæsariensis.

EVSEBII PAMPHILI

CAESARIENSIS, ECCLESIASTICAE historiæ liber quartus, Ruffino Aquileiensi interprete.

Cap. I.

DVODECIMO anno principatus Traiani Cæsaris, Cerdon (quem paulò ante memorauimus Alexandrinorū gubernare plebem) diem obijt, post quē quartus ab Apostolis, Primus nomine sacerdotij inibi iura suscepit. Eadem tempestate Alexander quoq; Romæ cum octauū annū Euaristus sacerdotalis administrationis impleſſet, quinta ſucceſſione poſt Petrum atq; Paulum plebis gubernacula ſortitus eſt. Et quidem Saluatoris noſtri inſtitutio, eccleſiarūq; profectus creſcebat indies. Iudæorum porrò funera denſiſſimis cladibus exagitabantur. Itaq; poſtq; prædictus Imperator annum decimūoctauum principatus ingreſſus eſt, rurſum Iudæorum tumultus exarſit, quo magnus mox numerus gentis eius occubuit. Nam & Alexandriæ & per Aegyptū uel Cyrenen tanq; atroci quodā ſeditioſoq; ſpiritu exagitati, primo ſimul cōmanentibus uicinisq; gentibus inferre certamina. Tum deinde paulatim ſeditione creſcente, ſequenti iā anno bellū publicū & nō minimū intulere Romano duci, tunc Lupo cuidā in partibus Aegypti. Ac ſanè primo prælio Iudæos ſecuta uictoria eſt. Sed gentiles, qui ex acie fugerāt, irrumpentes Alexandriam, Iudæos, ſi quos forte inibi reppererant, captos interemēre. Quorū auxilio deſtituti, reliqui qui apud Cyrenen rebelles extiterant, uelut deſperantes ad agros Aegypti, & caſtella uaſtanda uertūtur duce Luca. Aduerſus hos Imperator mittit exercitū peditū atq; equitum, ſed & nauali manu Martiū Turbonē: qui multis ſanè prælijs, nec paruo tempore conſumptis, multa milia Iudæorum, non modo apud Cyrenen, ſed & in Aegypto, qui Lucæ auxilium ferebāt, proſtrauit ac perculit.

Cerdon Alexandriæ epiſcopus obijt.
Primus ſuccedit.
Alexāder Romæ Euariſto ſubſtituitur.
Iudæi tumultuantur.
Lupus dux Ro. exercitus.
Martius Turbo.

Cap. II.

PRinceps uero Romanus etiam eos, qui apud Meſopotamiam conſiſtebant, Iudæos ratus ſimilia auſuros, Lucio Quieto præcepit delere prouinciam funditus, ac totam gentem penitus excidere. Tum ille directa acie magnā eorum multitudinem ſternit. Cuius facinoris gratia Quietus remūerationis uice ab Imperatore prouinciæ Iudææ indeptus eſt præſidatum

Lutius Quietus Iudæos in Meſopotamia occidit.

C tum. Sed hæc etiam Græcorũ gentilium historiographi per singulas quiq; ætates ordine eodem memoriæ tradiderunt.

Cap. III. Imp. Cæs. Aelius Adrianus.

TRaiano autem uiginti annis minus sex mensibus principatu perfuncto, Aelius Adrianus in sceptra succedit. Huic Quadratus oratione splendidissima Apologeticum librum pro nostra religione conscriptum, & ualidissimis cõmunitum assertionibus obtulit: quoniamquidẽ maligni quidam homines sub eodem principe nostros nitebantur incessere. Qui liber hodiéq; seruatur, & apud nos, & apud multos ex fratribus nostris. Ex quo uolumine indicia magni cuiusdam uiri & mentis ac fidei Apostolicæ, eius scilicet qui conscripserit, colliguntur. Idem igitur ipse suæ antiquitatis specimen talibus exprimit uerbis: Nostri autem Saluatoris (inquit) opera semper aderant uiua & uera in his qui sanati fuerãt, & in his qui à mortuis excitati sunt. Non enim uisi sunt tantũmodo uel resurgere, uel sanari, sed perpetuò ab hominibus uidebantur, nõ tantum Saluatore præsente, sed & post discessum eius multis temporibus, ita ut aliquanti qui ab eo uel curati, uel resuscitati sunt, etiam ad nostra usq; tempora perdurarint. Et de hoc quidem satis dictum. Sed & Aristides uir fidelis, & pietate nostræ religionis imbutus, Quadrato simile uolumen ad Adrianum pro fidei nostræ ratione conscripsit. Cuius etiam nunc scripta seruantur.

Quadratus Apologeticũ pro religione Christiana obtulit Aelio Adr. Cæs.

Aristides Apologeticum pro Christianis scripsit ad Adrianũ Cæs.

Cap. IIII.

TErtio autem eiusdem principatus anno, Alexander episcopus Romanæ urbis, sacerdotium simul ac uitam finiuit decennio expleto. Huic subrogatus est Xystus. Sed & Alexandriæ eodem tempore defuncto Primo, duodecimo sui sacerdotij anno, episcopatum Iustus excepit.

Xystus Romæ Põt. D *Iustus Alexandriæ.*

Cap. V.

IN Hierosolymis sanè episcoporũ tempora successionesq; nullis ad integrum monimentis conseruata reperimus, eo quod ualde ad breue tempus mortis celeritate prærepti, sacerdotio singuli quiq; functi perhibeantur, ita ut quantum ex ueterum lectione comperio, ad tempora usq; principis Adriani, sub quo Iudæi excidium passi sunt, tradant quindecim episcoporum successiones esse decursas. Quos omnes aiunt Hebræos antiquæ originis extitisse, & scientiã CHRISTI fideliter recepisse, & ideo incunctanter ab his qui poterãt de fidei merito iudicare, sacerdotio quoq; uisos esse dignissimos. Quippe cum omnis tunc ecclesia ex Hebræis fidelibus coaceruata firmatáq; uideretur, incipientibus ab Apostolis, & perdurantibus nimirum usq; ad illud tempus excidij, quo Iudæi iterum deficientes à Romanis, magnis rursum prælijs subiugati sunt. Igitur quia per idem tempus assumere episcopos ex circũcisione cessatum est, necessariũ uidetur omnes à primo usq; ad id temporis enumerare pariter sacerdotes. Primus itaq; Iacobus, qui domini frater est habitus, post hunc Symeon electus est, tertius Iustus, Zacharias quartus, deinde Tobias quintus, & Beniamin sext9, ac septimus Iohãnes: tum Matthias, quem Philippus excepit, cui decimus

XV. episcopi Hierosolymorũ usq; ad tempora Adriani Cæs. Hebræi fuerunt.

Iacobus. Symeon. Iustus. Zachæus. Tobias. Beniamin. Iohannes. Matthias. Philippus.

A Seneca ſubrogatus eſt, Iuſtus exinde, ac duodecimus Leui, poſt hunc Effrem, & quartuſdecimus Ioſeph, ac finis omniũ Iudas. Iſti ſunt ferè omnes qui Hieroſolymis epiſcopi ab Apoſtolis ad illa uſq; tempora, quæ ſuperius deſignauimus, plebi illi, ex circũciſione præfuerũt. Romæ autẽ duodecimo anno memorati principatus, Xyſto duodecim annis eccleſiæ gubernaculis functo, Teleſphorus ſeptimus ab Apoſtolis, ſubrogatur. Anno poſt quem & uno menſe Alexandrinæ eccleſiæ moderamen Eumenes ſexta ſucceſſione ſuſcepit, cum deceſſor eius undecim annis populo præfuiſſet.

Senecas. Iuſtus. Leui. Effrem. Ioſeph. Iudas. Teleſphorus Romæ, Eumenes Alexandriæ.

Cap. VI.

VErum Iudaicis motibus ac factionibus rurſus ad maiora progreſſis, Rufus Iudææ præſidens, armata manu ſibi ab Imperatore decreta, inſolentiã gentis acerrimè comprimebat, multa milia paſſim uirorum, fœminarũ, puerorumq; conficiens, quorũ terras iure belli Romano uendicabat imperio. Tempore quo iſta gerebantur, ducebat exercitum Iudæorũ Barchochabas quidam, quod nomen ſignificat ſtellam, cæterũ uir crudelis & ſceleſtus. Sed ex uocabulo ſuo uelut uilibus mancipijs perſuadebat ſe ob ſalutẽ eorũ ſydus magnũ cœlitus eſſe delapſum, ægris mortalibus & longa obſcuritate damnatis, ferre lucis auxilium. Igitur cum maxime belli huius fomenta cõcreſcerent, decimo octauo anno principatus eiuſdem apud Bethera oppidũ præualidum Hieroſolymis uicinũ, cum longior à Romanis tenderetur obſidio, fame ac ſiti perduellibus intrinſecus ad extremum B internitionis adductis, poſtq; dux ipſe præcipuè meritas ſuo facinore pœnas exoluit, omnis hæc natio iam ex illo ab omni regione finitima Hieroſolymorũ penitus arcebatur, cũ ſanctione diuinæ legis, tum maxime cõſtitutionibus & decretis Adriani, ita ut ne de excelſiore quidẽ proſpectu eminus eis ſaltẽ paternũ ſolum prophanis obtutibus liceret inſpicere. Ariſton Pellæus hiſtoriographus iſta proſequitur. Ita factũ eſt, ut ciuitas poſt interitum Iudaicæ gentis, incolis mox in eã peregrinæ nationis confluentibus, permutatis ciuibus, etiam ipſa Hælia appellaretur, ex cognomento Imperatoris Hælij Adriani, & ut in Romanorum ius conuerſa, ritum pariter mutaret, & nomen.

Rufus Iudææ præſes, Iudæos occidit. Barchochabas dux Iudæorum. Bethera oppidum. Hælia, Hieruſalem.

Cap. VII.

IGitur ex gentibus, ut inibi cœpit eccleſia congregari, primus poſt epiſcopos ex circũciſione, ſacerdotium ciuitatis illius accepit Marcus. Cumq; iam refulgentibus in modum clariſſimorũ ſyderum eccleſijs ubiq; terrarũ, uigente etiam per omne hominũ genus fide, qua cuncti pariter in Saluatorem ac dominũ noſtrum IESVM CHRISTVM, integrè & conſtanter crediderant, ille totius bonitatis æmulus dæmon, utpote ueritatis inimicus, & ſalutis humanæ hoſtis perpetuus, omnia molimina contra dei eccleſiam uerſans, qui prius externis eam perſecutionibus & hoſtilibus oppugnauerat, nunc malignis quibuſdam uiris & deceptoribus repertis, inteſtino bello eam quatere nititur, ſcilicet ut fraudulenti fallaceſq; homines noſtræ

Marcus primus Hieroſolymorum epiſcopus ex gentilibus. Hæretici à cacodæmone ſubornati.

C religionis, ſimulato tantum nomine induti, fidelium quidem, ſi quos fortè perſuaſionis ſuæ fraude deciperent, peſſundarent: Ignorantes uero fidei noſtræ myſteriũ, peruerſis & feralibus ſuis, uel geſtis, uel aſſertionibus impeditos, à deſiderio ueræ fidei & ſalutis longius ſubmouerent. Igitur humani generis deceptor antiquus poſt Menandrũ, quẽ ſupra retulimus, Simonis ſucceſſorẽ uelut quandã beſtiam bino ore ſibilantẽ, binisq; linguis diabolica uenena uibrantẽ, Saturninũ quendã Antiochiæ genitum, & Baſiliden Alexandriæ ortum produxit. Quorum uterq; ſuis in regionibus officinas impiæ ac deo inuiſæ cõdidit diſciplinæ. Et quidem in omnibus penè Saturninũ eadẽ quæ Menandrum cõmentatũ eſſe ſignificat Irenæus. Baſiliden uero prætextu myſticæ doctrinæ in immenſum tetendiſſe mentis impiæ cogitatum, dum prodigioſa fabularum figmenta ſibimet complacerent.

Saturninus hæreticus. *Baſilides.*

Cap. VIII.

SEd è cõtrario multi admodũ eccleſiaſtici uiri pro ueritate fortiter ſtare, ac ſcriptis quoq; & aſſertionibus uera ratione ſubnixis, pro Apoſtolica & eccleſiaſtica traditione certare, ut ex librorũ monimentis etiã poſteris ad cauenda hæreticorũ uenena, munimen & ſubſidium præberetur. E quibus peruẽnit ad nos liber celeberrimus, ſcriptoris id temporis Agrippæ Caſtoris, confutationẽ Baſilidis ualidiſſimã continens, per quẽ uerſutia ac calliditas uiri ad decipiendũ nimis apta detegitur. Deniq; cum publicaret eius arcana, dixit eum de Euangelio quidẽ quatuor & uiginti cõmentarios condiſſe: Prophetas uero ſibimet nuncupaſſe quoſdã Barchaban & Barchob, aloſq;, qui nunq; extiterint, quos ipſe tamen conſtituerit ſibi, ac Barbaris uocabulis, ut eſſet appellatio ipſa terribilis, nominarit. Docere etiam eum refert immolata abſq; ullo reſpectu conſcientiæ deguſtanda, & ſine ſcrupulo atq; indifferenter fidem negandam perſecutionis temporibus. Sectatoresq; ſuos ad morem Pythagoricum docuit quinquennio ſilere. Addit alia quoq; nõ pauca, quibus ſectæ huius errorem penitus à ſe deprehenſum & confutatũ eſſe declarat. Sed & Irenæus ſcribit coæuũ tempore & moribus memoratorũ fuiſſe Carpocratẽ quendã, ſuperſtitionis alterius q Gnoſtici appellantur, uocabulo*ab ſcientia confiсto autoris. Qui ſanè præſtigias Simonis magi, non ut ille clam, ſed publice ac palàm tradebat, & uelut pro ſummis atq; optimis ſtudijs laudem confeſſam ac publicam de nepharijs artibus à deceptis auditoribus requirebat, & magicas tenebras in luce publica perorabat, de amatorijs duntaxat, ſomnijsq; immiſſis, ac dæmonijs Parhedris, alijsq; ſimilibus fraudibus. Deq; his conſequenter doceri oportere omnem hominẽ decernebat, qui ad perfectionẽ ſui myſterij, uel potius ſceleris, cuperet peruenire: aſſerẽs nõ aliter unũquenq; effugere poſſe mundi huius principes, uel declinare, niſi per huiuſcemodi facinora ſua cuiq; nepharia debita ſoluerẽtur. His igit̃ ille totius boni æmulus utens ſuæ malignitatis miniſtris, tam eos qui poſt fidẽ ab his decipiebãtur, rapiebat ad

Agrippæ Caſtoris liber aduerſus Baſiliden.

D

Hæreſis Baſilidis. *Apud Hieronymũ legitur Marcob.*

Carpocrates. *Aliàs*ob ſcientiam.*

ὀνειροπομποι. πάρεδροι.

tenebras

A tenebras sempiternas, quàm illos qui necdum crediderant, tanquam hæc esset nostræ religionis infamia, submouebat à fide: dum ob execrabilem horum hominū uitam, ipsam Christianorum professionem audiēs quisque uitaret. Nec aliunde hæc suspicio de nobis, tanquam uere impijs & incæstis fuerat exorta, qua assereretur inlicitis plebem nostram stupris, ac promiscuè habitis, in matribus ac sororibus pollui, atque ab execrandis infanticidij dapibus funestari. Sed nō in longum durauit infamia, ubi seipsa cœpit ueritas aperire: quin imò & clarius ac splendidius illucescente uita nostrorū, extinguebatur cōtinuò superstitiosi caligo figmenti. Et singulis quibusque sectis, quæ aduersum ueritatē exortæ fuerant, euanescentibus, uel in multifidas ac multiformes species diffluentibus, proficiebat & extollebatur indies solus ueræ & catholicæ ecclesiæ splendor, nulla temporū uarietate fucatus: quia castimonia sui ac puritate & diuinæ cōuersationis gloria per omne genus hominum sapientia, doctrina, fide, & actibus refulgebat. Etenim ipso confestim tempore, quo cœperat, opprobrij huius flamma restincta est. Permāsit autem apud singulorū mentes ueritas, quæ suis semper uiribus nitens, cōuincit & arguit falsitatē, nec passa est adulterino maledicorū fuco ecclesiæ castitatē pudicitiamque lacerari: intantū, ut ex illo ad nostra usque tēpora nullus tā sæuæ mētis extiterit, q honestatē & castimoniā plebis nostræ ore sacrilego cōcinnatis macularet opprobrijs, sed ad Romanos & Græcos, ad Scythas ac Barbaros, & ad ipsas penè in ultimis orbis partibus recōditas nationes B in tantum suauis odor de ecclesiæ gestis & diuinū quiddam respirans sanctæ cōuersationis aura peruēnit: in tantum ad aures omniū ac mentes felix Christianorū fama peruecta est, ut omne hominū genus legibus & superstitionibus patrijs derelictis, se ad fidem CHRISTI conuerteret, omnisque barbaries genuina feritate deposita, ad IESVM concurreret, discere ab eo, quia mitis est & humilis corde. Extiterūt præterea per diuinā gratiam uiri ea tempestate eruditissimi, qui probabiliter & sufficienter obscœna hæreticorum cōmenta cōuincerent, & quid uera fides in ecclesia catholica castitatis haberet, ostenderent. In quibus Egesippus celeberrimus habebatur, qui integerrimā traditionem Apostolicæ prædicationis simplici sermone conscriptam in quinque libris memoriæ tradidit. Vbi & de suis ipse temporibus aliquāta cōmemorat, & de quibusdā qui simulacra collocauerāt, talia quædam scribit: Quibus (inquit) templa, imò potius sepulchra fecerunt, sicut etiā nunc uidemus. E quibus est unus Antinous seruus Adriani Cæsaris, cui agones annui celebrantur, qui Antinoij appellantur, nostris adhuc temporibus instituti. Nam & ciuitatē condidit eius nomini Antinoon, & templū ei & sacerdotes instituit, ac prophetas. Sed & Iustinus fidelissimus nostræ philosophiæ sectator, & in Græcorū disciplinis eruditissimus, scribens ad Antoninū Apologeticum pro nostra religione librum, horū meminit, ita dicens:

Christiani insimulabātur à Gentilibus infanticidij & promiscui cōcubitus. De hoc lege Tertullianum in Apologetico.

Veritas ecclesiæ.

Ecclesiastici aduersus hæreticos.

Egesippus quinque libros ædidit, Apostolicorū tēporū complectentes historiam.

Antinous.

Agones Antinoij.

Iustinus philosophus & martyr.

C ita dicẽs: Non mihi uidetur absurdum, meminisse in his etiã de Antinoo, quod nuper gestum est, quẽ omnes timore principis quasi deum colere cœperũt. Cum bene nouerint, quis, qualis uel paulò ante fuerit, & unde duxerit genus. Idem quoq; ipse etiã Iudaici belli, quod tunc gerebatur, memoriã faciens, talia quædã refert: Etenim in hoc, quod nũc geritur, bello Iudaico, Barchochabas princeps Iudaicæ factionis, Christianos solos, nisi negarẽt CHRISTVM, tanq; blasphemos ad supplicia rapi iubebat. In qbus libris etiam de cõuersione sua, quã habuit à Gentili philosophia ad ueræ religionis fidẽ, quod nõ absq; probabili ratione & examinato iudicio ad hæc conuersus sit, hoc modo scribit: Nam & ego ipse (inquit) sectis Platonicis institutus, audiens infamari Christianos, & uidens eos impauidos ad suscipiendam mortẽ, atq; omne suppliciũ tolerandũ, considerabã quod impossibile esset, in malicia eos, & in libidine cõuersari. Quis em̃ aliquãdo uoluptuosus & luxurijs deditus, & qui humanis carnibus uesci delicias putet, mortẽ libẽter amplectit', quo scilicet ipsa cõfestim careat, pro qua infamari maluit uoluptate? Quin imò uiuere perpetuo (si liceret) & latẽre iudicia, in hoc magis operã daret, nedum semetipsum statutæ ac professæ morti studeret offerre. Sed & idẽ ipse uir scribit Adrianũ principẽ, susceptis à Serenio Graniano clarissimo uiro præside literis, in qbus de Christianis percõtabat', rescripsisse, qđ nõ esset iustũ Christianos nullius criminis reos, absq; iudicio legibusq; puniri. Simul & exẽplũ epistolæ ipsius subijcit cõtinentis hũc modũ.

Barchochabas dux Iudæorum in Christianos.

Iustinus quomodo factus Christianus.

Serenius Granianus V.C.

D

Cap. IX.

Epistola Adriani Cæs. ad Minutiũ Fundanũ Proconsulem.

EXEMPLVM EPISTOLAE IMPERATORIS Adriani ad Minutium Fundaniũ, Proconsulem Asiæ.

ACCEPI literas ad me scriptas à decessore tuo Serenio Graniano clarissimo uiro, & non placet mihi relationẽ silentio præterire, ne & innoxij perturbentur, & calumniatoribus latrocinãdi tribuatur occasio. Itaq; si euidenter prouinciales huic petitioni suæ adesse ualent aduersum Christianos, ut pro tribunali eos in aliquo arguant, hoc eis exequi non prohibeo. Precibus autem in hoc solis, & adclamationibus uti, eis nõ permitto. Etenim multo æquius est, si quis uolet accusare te, cognoscere de obiectis. Si quis igitur accusat & probat aduersum leges quicquã agere memoratos homines, pro merito peccatorũ etiam supplicia statues. Illud mehercule magnopere curabis, ut si quis calumniæ gratia quenq; horum postulauerit reum, in hunc pro sui nequitia supplicijs sæuioribus uindices.

Ethnici publicis uociferationibus Christianorũ uindictã petebãt.

Cap. X.

Antoninus Pius Cæsar.

Hyginus Ro. Pont.

Irenæus de Valẽtino & Cerdõe hæreticis.

VErũ Adrianus post hæc uicesimo & primo sui principatus anno diẽ obijt, & Antoninus cognomẽto Pius, Romanũ suscepit imperiũ. Huius primo ãno Telesphorus annis. xi. sacerdotio in urbe Roma administrato, uita decessit, & Hyginus episcopatus sortem Romanæ suscepit ecclesiæ. Verũtamen Irenæus refert, Telesphorũ martyrio uitã finisse, simul indicãs, Hygini episcopi tẽporibus, Valẽtinũ autorẽ Valẽtinianæ hæresis extitisse, & Cerdonẽ quendã erroris illius principẽ, quẽpostea Marcion secutus est,

A eosq; uno tēpore Romæ, sed diuersis impietatib9 ferbuisse. Scribit aūt ita.

NAm Valētinus uenit Romā sub Hygino. Inualuit autē temporibus Pij, & ad Anicetū usq; durauit. Cerdon uero q ante Marcionē fuit, & ipse sub Hygino, qui erat in urbe Roma ab Apostolo nonus episcopus, uenit. Qui tamē aliquando quidē quasi pœnitens & errorem confitens excusabat, aliquando rursum occultè, interdū etiam publicè impietatē docebat. In quo cōuictus, à cœtu fraternitatis arcetur. Hæc autē Irenæus dixit in tertio aduersus hæreses libro. In primo autem libro nihilominus de Cerdone hæc dicit: Cerdon uero à sectatoribus Simonis impietatis suæ occasionib9 sumptis, Romam uenit sub Hygino, ibiq; docuit, quod is qui à lege & prophetis prædicatus est deus, nō esset ipse pater domini nostri IESV CHRISTI: quia ille quidē notus esset, hic autē ignotus: & ille iustus, hic autem bonus. Cui succedens Marcion Ponticus, absq; reuerentia ulla blasphemans, auxit doctoris insaniam. Idem quoq; ipse Irenæus, immensum profundū Valentini erroris de materia & cæteris ualidissime coarguit, & serpentis in modū, cæcis semetipsum latebris obtegentem, in lucem protrahit ac denūdat. Hijs adiungit & de Marco quodā, quē dicit magicis artibus imbutū, & apprimè enituisse. De cuius prophanis superstitionibus, & arcanis nō tam sacris quàm sacrilegis, & mysticis mysterijs, ita scribit: Etenim quidā eorum B thalamū construunt, & nephariū quoddā initiandi celebrāt genus: Tanq; secretis quibusdā carminibus ac uerbis, nō tam sacris quàm execrabilibus eū qui introducitur, cōsecrantes, spirituales nuptias aiunt esse quod faciūt, instar uidelicet supernarū coniugationū. Adducentes uero eos ad aquam, & baptizantes, hæc super eos proferūt uerba: In nomine (aiunt) ignoti patris omniū, & in ueritate omniū matre, & in eo qui descendit in IESV. Alij uero Hebraica nomina ad pauorē audientiū super eos quos initiāt, terribiliter obloquūtur. Hæc de sectatoribus Marci Irenæus scribit. Quarto autē episcopatus sui anno cū decessisset Hyginus, Romanæ ecclesiæ sacerdotiū Pius suscepit, apud Alexandriā uero Marcus, decimotertio anno episcopatus sui Eumenide defuncto. Qui Marcus cum decē annis sacerdotiū administrasset, Celadioni post obitum suū ecclesiæ gubernacula dereliquit. Pius uero in urbe Roma quindecim annis in sacerdotio expletis, Aniceto post se tradidit sedē. Cuius temporibus Egesippus refert semetipsum Romā uenisse, & pmāsisse inibi usq; ad Eleutherū, q post Anicetū subrogatus est in episcopatū. Quibus tēporibus simul florebat Iustin9 in habitu philosophi diuinū prædicans uerbū, & fidei nostræ rationē tam scriptis uoluminibus, quàm uiuæ uocis assertione defendens. Qui & aduersum Marcionem scribens, cōmemorat de eo quod adhuc superesset eo tempore quo scribebat. Deniq; ita dicit: Marcion uero quidam Ponticus, qui hodieq; superest, docet homines alium credere esse deum maiorē conditore deo. Hæc ille hominibus ingerens, & dæmonibus adiutoribus utens, multis blasphemare per-

Cap. XI. *Valētinus hæreticus.* *Cerdo.* *Vide Irenæū lib. 3. cap. 4. circa finem.* *Cap. xxviij.* *Marcion.* *Marcus hæreticus.* *Pius Ro. Pont.* *Marcus Alexandrinus.* *Celadion.* *Anicetus.* *Egesippus hoc tempore uenit Romam.* *Iustinus floret*

C suasit, ut negarent creatorem omniũ deum ipsum esse patrem CHRISTI, sed alium quendam, qui quasi maior hoc esset. Et tamen omnes sectatores eius Christiani appellantur, ita nimirum sicut omnes cõmuni uocabulo, cũ diuersæ sint sectæ, philosophi nuncupantur. Sed & post pauca nihilominus dicit: Est autẽ & nobis liber aduersus omnes hæreses compositus, quẽ si uultis decurrere, dabimus.

Iustini liber aduersum oẽs hæreses.

Cap. XII.

Iustini uolumen aduersus gentes.

HIc autẽ ipse Iustinus scribit etiam contra Paganos uolumen insigne. Sed & alios libros pro nostra religione, in quibus ad Antoninũ principem, qui cognominatur Pius, sermonẽ dirigit, scribẽs & ad Senatum. In urbe etenim Roma maximè consistebat. Deniq; in uno ex hijs libris, etiã de semetipso uolens, quis, uel unde esset, ostendere, hoc modo scribit:

Titulus seu potius subscriptio libri, quẽ Iustinus pro religione Christiana scripsit ad Antoninũ Cæsarem. πρίσκου τοῦ βακχίου.

IMPERATORI AELIO ADRIANO ANTONINO Pio, Cæsari Augusto, & uerissimo philosopho: & Lucio philosopho Cæsaris proprio filio, ac Pij adoptiuo, amatori sapientiæ: & sacro Senatui, atq; omni populo Romano, pro uiris ex omni genere hominũ congregatis, & iniusto odio laborãtibus, ac nõ digna patientibus. Iustinus Prisci filius Bachiadis, ex urbe Neapoli Palæstinæ, unus pro omnibus hoc defero postulatum. Sed interpellatus idem Imperator in Asia ab his qui uario iniuriarũ genere affligebant, tale rescriptũ ad uniuersos asiæ populos promulgauit.

D

Cap. XIII. Epistola Antonini Cæsaris ad Asiaticos pro Christianis.

IMP. CAES. MARCVS AVRELIVS ANTONINVS AVG. ARMENICVS, PONT. MAX. TRIB. POT. XV. COS. III. VNIVERSIS SIMVL PLEBIBVS ASIAE SALVTEM.

EGO quidem nõ ambigo, etiam dijs ipsis curæ esse, ne quis noxius lateat. Multo enim magis illis conuenit punire eos, qui ipsis immolare nolunt, quàm uobis. Sed uos cõfirmatis eorũ quos persequimini sententiã, quam de uobis habẽt, dicẽtes, uos impios & sine deo esse. Vnde & optabilius habent animã ponere pro deo suo, & mortẽ libẽter amplecti, quàm uobis talibus adquiescere, & in uestræ religionis iura cõcedere. De motibus aũt terræ qui uel facti sunt, uel etiã nunc fiunt, absurdũ nõ erit, mœrorẽ uestrũ iusta cõmonitione solari. Quoniãquidẽ cõperi, quod in huiuscemodi rebus, ad illorũ inuidiã cõmunes casus transfertis. In quo illi quidẽ maiorẽ fiduciam accipiũt apud deũ. Vos aũt in omni tempore quo de talibus ignoratis, cæteros quidẽ deos negligitis: cultum uero immortalis dei, quẽ Christiani colunt, expellitis & deturbatis, usq; ad mortẽ cultores illius obseruantiæ persequẽtes. Super quibus plurimi ex prouincijs Iudices etiã uenerabili patri nostro scripserãt. Quibus rescriptũ est ab eo, ut nihil omnino molestiæ huiuscemodi hominibus generarẽt, nisi fortè arguerent aliquid aduersum Romani regni statũ moliri. Sed & mihi ipsi de his quàm plurimi retulerunt. Quibus

Ethnici in inuidiam Christianorũ transferebant cõmunes casus.

A bus ego paternam secutus sententiam, pari moderatione rescripsi. Quod si quis persistit huiuscemodi hominibus absq; ullo crimine mouere negocia, ille quidem qui delatus pro hoc nomine fuerit, absoluatur, etiam si probetur id esse quod ei obijcitur, Christianus. Is autem qui crimen obtendit, reus pœnæ ipsius quam obiecit, existat.

Proposita Ephesi publicè in conuentu Asiæ.

HAec ita gesta esse, testatur etiam Melito episcopus ecclesiæ Sardensis, in eo libro, quē ad Imperatorem Verum pro fide nostra ac religione conscripsit, qua tempestate etiā Aniceto Romanæ ecclesiæ præsidente, Polycarpum Romā uenisse, atq; habuisse sermonē cum ipso Aniceto de Paschæ die Irenæus refert. Sed & alia quædā de eodem Polycarpo scribit, quæ mihi dignū uidet corpori huic nostræ narratiōis inserere. Tertio igit libro aduersus hæreses hæc de eo cōmemorat Irenæus: Polycarpus (inquit) qui nō solū ab Apostolis erudit⁹ est, neq; solū cōuersatus est cū his q dominū uiderant, sed & ab ipsis Apostolis ordinatus est Smyrnæorū ecclesiæ episcopus, quē nos quoq; in prima ætate nostra uidimus. Diu etenim permansit in uita, & longæua ætate perdurās, nobilis uiuendo: sed & moriendo nobilior extitit, quippe qui uitā martyrio cōsummauit. Docebat autē semper ea quæ ab Apostolis ipse didicerat, & hæc ecclesiæ tradebat, quæ sola uera B ducenda sunt. Quorum testes sunt omnes ecclesiæ, quæ in Asia constitutæ sunt, & hi qui per tēpus etiā nunc in Polycarpi successione perdurāt. Multo autē uerior & fide dignior hic autor ecclesiæ est, & ueritatis testis, quàm Valentinus & Marcion, & cæteri peruersæ mentis homines. Qui etiā sub Aniceto Romam perrexit, & multos ex supradictis hæreticis ad ecclesiam dei cōuertit. Hanc solam prædicans tenendam esse ueritatē, quam ipse sciret se ab Apostolis suscepisse, quā & tradebat ecclesiæ. Et sunt adhuc etiam nunc qui audierūt ab ipso, quod Iohannes Apostolus discipulus domini, apud Ephesum cum balneas lauandi gratia fuisset ingressus, & uidisset ibi Cerinthum, exiluerit cōtinuo, & discesserit nō lotus, dicens: Fugiamus hinc, ne & balneæ ipsæ corruant, in quibus Cerinthus lauatur, ueritatis inimicus. Idem etiā ipse Polycarpus, Marcioni aliquādo cum occurrisset, dicenti sibi: Agnosce nos: Respondit, agnosco: Agnosco primogenitū Satanæ. Tanta tunc Apostoli atq; eorū discipuli in religione cautela utebantur, ut ne uerbi quidē cōmunionē cum aliquo eorū qui à ueritate deuiauerant, habere pateretur. Sicut & Paulus dicit, hæreticum hominē post unam & alterā correptionē deuita, sciens quia peruersus est huiusmodi, & peccat, cū sit à semet ipso dānatus. Extat & epistola Polycarpi ad Philippēses scripta, perualida, ex qua formā fidei eius, ac prædicationis (si quis fortè salutis suæ sollicitudinē gerit) capere potest. Hacten⁹ Irenæus. Polycarpus uero in ipsa epistola, quā ad Philippēses scripserat, utitur testimonijs de prima Petri epistola.

Cap. XIIII. Melito Sardēsis episcopus.

POLYCARPVS.

Vide Irenæū aduersum hæreses lib. 3. capite. 3.

Sed

C

Cap. XV. M. Aurelius Verus.

SEd enim Antonino, qui Pius cognominatus est, uicesimo & secũdo an/no principatus exacto Marcus Aurelius Verus, & Antoninus filius ei⁹ cũ Lucio fratre succedunt. Quo in tẽpore Polycarpus maximis persecutio/nibus Asiam quatiẽtibus uitam martyrio finiuit. De quo planè necessariũ duximus memoriæ tradere, maximè cum scripta extet epistola ex persona ecclesiæ Smyrnæorũ ad Ponti ecclesias data, quæ de martyrij eius beato fi ne designat. Cuius exemplum infra scriptum est.

Epistola ecclesiæ Smyrnæorum de martyrio Diui Polycarpi.

ECCLESIA DEI QVAE EST APVD SMYR/nam, ecclesiæ dei constitutæ apud Philomelium, & omnibus quæ ubiq; sunt sanctis ecclesijs catholicis, misericordia & pax, & cha/ritas dei patris, & domini nostri IESV CHRISTI multiplicetur.

SCRIPSIMVS uobis fratres de martyribus, & de beato Polycarpo, qui uelut signaculo quodam martyrij, sui finem persecutionibus posuit. Et paulò post describentes etiam cæterorum martyrum agones, talia quædã scribunt. Deterrere etenim uolentes inspectantem populum, nunc flagris usq; ad interiora uiscerũ martyres laniabant, ita ut abdita corporis, & quæ natura in arcanis locauerat, nudarentur. Nunc autẽ marinas cochleas, quæ cõchilia uocant, & acuta quæq; fragmẽta in dorsum supinatis martyribus substernebant. In quibus omne tormenti genus & pœnæ speciẽ consumen tes, ad ultimũ deuorandos eos bestijs exponebãt. Sed in his præcipue desi gnatur uir fortissimus effloruisse Germanicus nomine, qui per gratiã diui næ uirtutis metũ corporeæ fragilitatis exclusit. Volente nanq; Proconsule, ꝑsuasionibus aggredi uirũ, & obijcere ei primæ ætatis florẽ, debere eũ sui/met ipsius miserationẽ capere, ille nihil moratus, sponte dicitur præparatã sibi bestiã prouocasse, ueluti tardãtes increpãs pœnas, & iniquæ huius uitæ ultrò uelocẽ expetisse discessum. Verũ cũ ex huius tã insigni morte stuporẽ cepisset astantis populi multitudo, & totius Christianorũ gentis mirari uir tutẽ de cõtemnenda morte cœpissent, cõclamãt omnes: Tolle impios, Poly carpus requiratur. Sed cũ ex adclamatiõe grauis ꝑturbatio fieret, Cointhũ quendã natione Phrygẽ nuper de suis regionibus aduẽtantẽ, accidit primo quidẽ bestias cæteraq; tormenta sponte lacessere, dehinc fractis animis ce dere, ad ultimũ etiam salutẽ segnitia perdere. Quæ res eũ ad martyriũ pro cacia potius & temeritate quàm deuotione prosiluisse declarat. Ipse nanq; se iudicijs ingesserat. Victus itaq; exemplũ euidẽs omnib⁹ dedit, cautius in rebus talibus & circũspectius agendũ: quia nõ temeritas, sed fides & mode stia coronat̃. Sed de his quidẽ talia gesta sunt. Insignis aũt uir Polycarpus, primo quidẽ cũ audiret uulgus in se adclamationibus excitatũ, in nullo pe nitus motus est, sed mãsit impauidus. Tranquillus nãq; erat moribus, & se renus aspectu. Qui cũ in eadẽ ciuitate uellet interritus permanere, adquie/scens tamẽ deprecantibus se familiaribus suis, ad agrũ quendã ciuitati pro/ximum

D

Germanicus martyr.

Vox populi.

Corinthus parum constans martyr.

POLYCARPVS.

A ximum ſecedit,atq; ibi cum paucis die noctuq; nihil aliud quàm in oratio nibus permanet,pro pace eccleſiarũ,quæ ubiq; ſunt,ſupplicans deo. quod ei facere in omni uita ſua moris perpetui fuit. Sed is in oratione poſitus, ante triduum quàm comprehenderetur, uiſionem uidet per noctem, ceruical capitis ſui flammis eſſe conſumptum. Cumq; euigilaſſet,poſt uiſum interpretatus eſt aſtantibus ſomniũ ſuum, dixitq; pro certo ſe ob CHRISTVM per ignem uitæ exitum ſortiturũ. Imminente igitur quæſtione, rurſus fratrum charitate compulſus,cõmigrauit in alium locum. Quo nõ multo poſt inquiſitores eius ingreſſi, correptis duobus pueris, & altero ex his uerberato,per indicium eius ad Polycarpum perueniunt,cum iam declinaret dies. Et ingreſſi,ipſum quidem offendunt in ſuperioribus quieſcentem. Vnde cum poſſet facilis ei tranſitus eſſe ad alteram domũ,noluit,dicens: Voluntas domini fiat. Quin imò & cum comperiſſet adeſſe comprehenſores ſuos in occurſum eis progreſſus,læto admodum uultu ac placido compellare uiros cepit cum ingenti oris gratia, ita ut illi mirarẽtur & ſtuperent, quid tantum ſtudij fuerit,ut uir illius grauitatis & honeſtatis in tam longæua ætate,& tanta uitæ autoritate poſitus, perquiri & cõprehendi iuſſus ſit. Sed ille nihil moratus,continuò apponi menſam hoſtibus quaſi hoſpitibus iubet, atque eis epulas largius miniſtrari, unius horæ ab eis ſpatio

De pace eccleſiarum.

B orationis gratia impetrato. Orabat igitur tanta dei gratia repletus, ut admirarentur omnes qui aderant,& ipſi qui ad comprehendendũ eum uenerant,pœniterẽt,quod tam honeſtũ uirum ac deo dignũ,& ipſa ætate uenerabilẽ,rapere iuberentur ad pœnã. Et poſt aliquanta eadẽ ſcriptura uerbis ipſis talia cõiungit ex ordine. Poſtea uero quàm finiuit orationẽ,memoriã faciẽs omniũ quoſcunq; noſſe potuit maiorũ minorumq;,nobiliũ & ignobilium,& totius catholicæ eccleſiæ quæ per orbem terræ eſt,inſtãte iam hora progreditur,& aſino ſedens ad ciuitatẽ ducebatur,cum eſſet dies magni ſabbati. Pergẽti occurrit ei Præfectus pacis Herodes nomine, & pater eius Nicetas,qui leuantes eum ſecũ in uehiculũ,perſuadere ſedulo conabãtur,dicẽtes: Quid enĩ mali eſt,dicere dominũ Cæſarẽ,& imolare,& de cætero uiuere ſecurũ? Hæc ille primo tacitus audiuit. Sed ubi perſiſtebãt,ait ad eos: Quid multis opus eſt? facturus nõ ſum quod dicitis. At illi poſtea q̃ nihil ſe profeciſſe ſenſerũt,indignatione cõmoti,cũ cõtumelia eũ uehiculo deturbant,ita ut pedẽ læderet,præceps actus. Sed quaſi nihil fuiſſet iniuriæ,tota alacritate cõtentus,pergebat ad ſtadiũ quo duci fuerat imperatus. Cũ uero tumultus ingẽs in ſtadio ex ingreſſu eius fuiſſet exortus,uox de cœlo delapſa eſt: Fortis eſto ò Polycarpe,& uiriliter age. Sed autorẽ quidẽ uocis uidere potuit nemo,auditus tamẽ ad plurimos uenit. Interea animatur ad furorẽ tumultus populi uidẽtis quia Polycarpus introducitur. Cumq; eminus à Procõſule interrogaret̃,ſi ipſe eſſet Polycarpus,ſe eſſe cõfitetur: Ergo (inquit)

Dies magni ſabbati.
Herodes Præfectus pacis.
Nicetas.
Vox de cœlo.

C quit) habeto ætatis tuæ reuerentiam, & parcens ultimæ senectuti tuæ, iura fortunam Cæsaris, gerens de prioribus pœnitudinẽ, & conclama etiam tu, Tolle sacrilegos. Tum Polycarpus toruo uultu ad populum, qui in stadio residebat, aspiciens, eleuata ad cœlum dextra, cũ gemitu proclamauit & dixit: Tolle sacrilegos. Sed insistẽte Procõsule, & dicẽte, iura fortunã Cæsaris, & dic in CHRISTVM cõuicia, & dimitto te. Polycarpus ad hæc: Octoginta (inquit) & sex annis seruio ei, & nihil me læsit unquam, quomodo possum maledicere & blasphemare regẽ meũ, qui salutẽ mihi dedit? Cumque rursum uehementius urgeretur, ut fortunã Cæsaris iuraret: Si hanc (inquit) iactantiam quæris, ut ego fortunam Cæsaris iurem, & quis sim, ignorare te simulas, cum omni libertate audi à me quia Christianus sum. Si uero etiam rationem uis Christianæ religionis accipere, statue diem & audi. Proconsul dixit: Suade hoc populo. Polycarpus ait: Tibi quidem respondi. Docemur enim principibus & potestatibus hijs quæ à deo sunt, honorẽ deferre, eũ scilicet qui religioni non sit contrarius. Populo autem furenti satisfacere non est meũ. Proconsul dixit: Bestias habeo paratas, quibus subrigẽris nisi cito pœnitueris. At ille respondit: Adhibeãtur. Nobis enim immobilis stat sententia. Nec possumus de bono ad malũ per pœnitudinẽ cõmutari. Melius autem erat, si hi mutarentur ad bona, qui perseuẽrant in malis. Tunc Proconsul: Igni te (inquit) faciam consumi, si tibi bestiæ cõtemnendæ uidẽtur,

D nec propositi recipis pœnitudinẽ. At ille: Ignem minaris (inquit) hunc qui ad momentum incenditur, & paulò post extinguitur, quia ignoras futuri iudicij ignem æternũ, qui ad perpetuas pœnas præparatus est impiorum. Sed quid moraris? Adhibe utrũ uoles. Hæc & multa alia his similia dicens Polycarpus, cõfidentia simul & læticia replebatur, ita ut alacritatem uultus eius, responsionumque cõstantiam Proconsul maximo stupore miraretur. Misso igitur Curione ad populum, iubet uoce maxima protestari, Polycarpum tertiò confessum Christianũ se esse. Quo audito, uniuersa multitudo tam gentilium quàm Iudæorum Smyrnensium ciuitatis, cum ingenti furore adclamabãt: Hic est totius Asiæ doctor & pater Christianorũ, nostrorũ autem subuersor deorũ. Ipse est qui multos docet, ne immolent néue adorent deos. Et post hæc uerba acclamabant Philippo munerario, ut leonem Polycarpo dimitteret. Qui respondit nõ sibi licere, quia iam æditionis suæ munus explesset. Tunc illi omnes pariter cõclamarunt, ut Polycarpus uiuus arderet. Oportebat enim uisionem eius quã de ardente ceruicali uidit, impleri. Quæ cum dicto citius gererẽtur, ipsis populis ligna, uel de balneis, uel de publicis quibusque locis, & sarmenta cõgregantibus præcipue Iudæis ardentius ad hæc ex more feruentibus, cum omni uelocitate extructus est rogus. Tum depositis senior indumẽtis, ac zona resoluta, calciamẽta quoque pedibus tentabat educere, quæ nunquam nisi à religiosis quibusque fide & deuotione

Iura fortunã Cæsaris.

Magistratib⁹ quatenus obediendum.

Philippus munerarius.

[I]udæi persecutores Christianorum.

A tione semetipsos inuicem præuenientibus, resolui consueuerant. Ita nanque in omni etiam reliqua uita sua uenerabiliter ab omnibus colebatur. Vt ergo expedita sunt quæ ad ignem pertinebant, cum eum uellent rogo impositum etiam clauis affigere, ait: Sinite me. Qui enim dedit mihi ignis ferre suppliciũ, dabit ut & sine clauorũ affixione flammas immobiliter perferã. Tum illi omissis clauis, uinculis usi sunt solis. Quibus post tergũ manibus reuinctis, uelut electus aries, & ex magno grege assumptus, acceptabile holocaustum omnipotenti oblatus est deo, has preces etiam in ipsa passione profundens: Deus dilecti & benedicti filij tui IESV CHRISTI pater, per quem tui agnitionem suscepimus: Deus angelorum & uirtutum, & uniuersæ creaturæ, ac totius iustorũ generis, qui omnes coram te uiuunt, benedico te, qui me in hanc diem atque in hanc horam perducere dignatus es, ut particeps existerem martyrum, & calicis CHRISTI tui, in resurrectionem uitæ æternæ animæ ac spiritus mei per incorruptionem spiritus sancti, in quibus suscipiar in conspectu tuo hodie, tanque sacrificium pingue & acceptabile. sicut præparasti & præsignasti, ita & fecisti. Verus es tu, & sine mendacio deus, propterea & in omnibus laudo te & benedico te, & glorifico te per æternum deum & pontificem IESVM CHRISTVM dilectum filium tuum, per quem, & cum quo tibi cum spiritu sancto gloria, & nunc, & in futura secula, Amen. Et cũ Amen insonuisset, oratione completa subB ijciunt ignem homines ignis æterni. Cumque flamma ingens reluxisset, uidimus miracula omnes nos, quibus ea deus uidere concessit. Ex quibus & quàm plurimi à domino ad hoc reseruati sunt, ut annũciarent cæteris quæ uiderũt. Flamma etenim in modum cameræ curuata specie, quasi uelũ nauis uento sinuante, supra corpus martyris stetit: quod corpus in medio positum non erat ut caro ardens, sed tanque si aurum & argentum in fornace candesceret. Tum præterea odorẽ naribus hausimus, tanque thuris incensi, uel preciosissimi fragrantis unguenti. Ad ultimum uidentes scelerum ministri, igne corpus non posse consumi, iusserunt propius accedere confectorẽ, & corpus cui ignis cesserat, mucrone transfodere. Quo facto tam largus profusus est sanguis, ut restingueret rogum. populus autẽ miraculi stupore discessit attonitus, erga electos dei tam insigni eius fauore perspecto. Hic ergo est admirabilis & electus temporibus nostris magister apostolicus, & propheticus Smyrnæorũ ecclesiæ sacerdos, qui omne uerbum quod locutus est, & impletũ est, & implebitur in futuro. Sed ille æmulus totius boni & aduersarius omniũ iustorum, postque uidit quod & pro martyrij gloria, & pro uitæ egregiæ uirtutibus coronatus est, & per mortẽ præmia immortalitatis indeptus, satisagere cœpit, ut reliquias eius ad sepulturam nostris desiderantibus nemo concederet. Instigabatur ergo Nicetas Herodis pater, frater autem Dalcæ, adire iudicem, & petere ab eo, ne humandum concederet

Precatio Polycarpi ad deum.

Polycarpi corpus in igne.

Polycarpi corpus negatur Christianis ut illud sepeliãt.

C cederet corpus, ne fortè (inquit) relinquentes illum qui crucifixus est Christiani, hunc colere incipiant: Iudæis maxime ista machinantibus, qui & nostros intentis oculis obseruarũt, ne eum è flammis adhuc ardentibus raperent: ignorãtes miserrimi, quia neq; CHRISTVM aliquãdo possumus derelinquere, qui mortem pro totius mundi salute sustinuit, neq; aliũ quenq; colere: quoniam uerum deũ, & qui solus colendus sit, nouerimus: Martyres uero tanq; discipulos domini diligamus & ueneremur, quasi integre fidem magistro seruantes & domino, quorum nos quoq; in fide & perseuerantia charitatis optamus esse participes. Vbi autem uidit Centurio tam obstinatam Iudæorum contentionem, positum in medio ipsum corpus exussit: & ita nos postmodũ ambusta ossa preciosissimis gemmis chariora, & omni auro probabiliora per ignem facta collegimus, ac (sicut cõueniebat) ex more condidimus. Quo in loco etiam nunc, præstante domino, solennes agimus celebresq; cõuentus, maximè quidem in die passionis eius, sed & cum eorum memorias, qui prius passi fuerant, celebramus, ut sequentium animi ad præcessorum uiam exemplis insignibus suscitentur. Hactenus de beato Polycarpo, cum quo etiam alij duodecim ex Philadelphia uenietes, apud Smyrnã martyrio consummati sunt. Sed & in eadem epistola continebatur etiam de alijs quàm plurimis eiusdem temporis martyribus intexta narratio. In quibus refertur, post Polycarpum, quod etiã Metrodorus quidam ex Marcionis hæresi presbyter, igni sit traditus. Inter cæteros autẽ qui per idem tempus martyres extiterunt, famosissimus inibi refertur quidam Pionius nomine, cuius per singulas interrogationes responsionum constantiam, & pro fide nostra ad populum orationes, quamq; apud Iudices interritus semper astiterit, docens & disputans etiam in ipsis tribunalibus: utq; his qui in persequutione titubauerant, cohortationibus suis ad consurgendum dexteram dederit, & in carcere positus, qualiter ingressis ad se fratribus, animos ad martyrij tolerantiam roborarit, quosue etiam ipse pro martyrio pertulerit cruciatus: utq; sit clauis affixus, & ardenti rogo superpositus: & ut in his beatum uitæ fecerit finem, si quis uult plenius scire, ex illa quæ nobis de antiquis martyribus scriptura composita est, plenius discet. Post hæc etiam aliorum apud Pergamum Asiæ urbem martyrum gesta referuntur, Carpi cuiusdam, & Papyrij, & Agathonicæ optimæ fœminæ, aliarumque multarum, quæ pro beatis confessionibus martyrio coronatæ sunt.

Iudæorum odium. *Metrodorus.* D *Pionius insignis martyr.* *Eusebij liber de antiquis martyribus.*

Cap. XVI. *Iustinus.* *Crescens cynicus.*

CVm quibus & uir mirabilis, de quo paulò superius fecimus mentionem, Iustinus, cum secundò iam librum pro religionis nostræ defensione cõscriptum, temporis illius Iudicibus obtulisset, remunerationem linguæ fidelis & eruditæ, martyrij munus accepit, quodam philosopho Crescente nomine, cane tam professione quàm moribus, dolos uiro insidiasq; tendente.

A tendente. Quoniamquidem ſæpe cum eo diſputans, auditoribus medijs, non ſolum obtinuerat eum, uerum & uehementius ueritate ſibi ſuffragante confuderat: unde & uictoriæ ſuæ palmam, martyrium percepit à domino. Hoc autem ita futurum, etiam beatus ipſe, uerus philoſophus ueritatis in ea defenſione, quam ab eo conſcriptam ſupra diximus, aperte, ſicut erat futurum, prophetica mente prædixit, his uerbis: Nam & ego (inquit) ſpero me ab aliquo horum, quibus pro ueritate obſiſto, inſidias eſſe paſſurum, ſpero baculo aut claua feriendum: certè uel à Creſcente hoc, non philoſopho, ſed φιλοκόμπῳ, id eſt, non amatore ſapientiæ, ſed amatore iactantiæ. Neq; enim dignum eſt philoſophum nominari eum, qui de his quæ neſcit, publice proteſtatur: & Chriſtianos ſine deo eſſe, & impios dicit, ad gratiam & libidinem eorũ, quos in errore poſitos, ipſe maioribus laqueis erroris inuoluit. Si enim ignoratur ab eo CHRISTI doctrina, & ea arguit quæ ignorat, nequiſſimus eſt, & imperitis multo nequior: quia & imperiti uel idiotæ obſeruant, ne diſputare audeant de his quæ ignorant, & de illis teſtimoniũ perhibere quæ neſciũt. Si uero legit quæ apud nos ſcripta ſunt, & aut non intellexit eorum uirtutem, aut intellexit quidem, ſed diſſimulat, ne & ipſe ſuſpectus habeatur in talibus, multo nequior & deteſtabilior iudicandus eſt, qui imperiti uulgi captans fauorẽ, ueritatis ac pietatis quam probat, hoſtis exiſtit, & proditor. Nam & propoſuiſſe me ei ſciatis quædã,

Iuſtini uerba in ſecũdo Apologetico ꝓ religione Chriſtiana.

Id non obſeruant idiotæ hoc ſeculo.

B ex quorum reſponſionibus nihil ſcire conuictus eſt. Et intantum uera ſunt quæ dico, ut putem uobis etiã quæſtionis habitæ inter nos, diſputationes allatas: ex quibus apertiſſimè dinoſcit', quæ noſtra ſunt, penitus ignorare. Si uero necdum uenerunt hæc ad noticiam ueſtram, paratus ſum rurſum uobis audientibus diſputare. Hæc ſunt beati Iuſtini uerba, in quibus, ſecundum ea quæ prædixerat, per Creſcentis inſidias martyrio conſumatus eſt. Tacianus quoque uir erudítiſſimus, in prima ætate ſua cum magna admiratione oratoriam docens, ex qua non parum gloriæ quæſierat, poſtmodum ad noſtra ſe ſtudia conuertens, libros etiam ipſe aduerſum gentes dignos memoria dereliquit, in quibus Iuſtini meminit his uerbis: Sed & admirabilis (inquit) uir Iuſtinus, ſatis rectè proſequutus eſt, ſimiles iſtos dicens eſſe latronibus. Et poſt aliquanta, cũ de philoſophis quædã dixiſſet, addit etiam hæc: Creſcens deniq; ille, qui obſedit urbem magnam, in puerorum quidem ſtupris omnes præibat, in pecuniæ autem cupiditate nullo inferior erat. Mortem uero cum cæteris contemnendam ſuaderet, ipſe tam peſſimam de ea opinionem gerebat, ut Iuſtinum tanquam ultimo malo traderet morti, pro eo quod ueritatem prædicans, uoluptuoſos & deceptores philoſophos arguebat.

Tacianus primum Rhetor, poſtea Chriſtianus.

Tatiani teſtimonium de Iuſtino.

Creſcens cynicus.

Cap. XVII

IDem quoque Iuſtinus priuſq; proprium deſudaret, aliorum qui ante ſe martyres extiterant, deſcribens agones, in primo defenſionis ſuæ libro

C talia quædam refert: Mulier quædam (ait) coniuncta erat uiro turpi, quæ & ipsa prius turpiter uixerat. Hæc postq; CHRISTI præcepta cognouit pudica effecta, uiro quoque de pudicitia suadebat, suggerens ei scriptum esse in Christianorum præceptis, æternas imminere pœnas his, qui pudicitiam in uita sua, iusticiamq; contempserint. Sed ille in eadem obscœnitate persistens, actibus iam suis alienam à se faciebat uxorem. Quippe cum nephas esse mulier existimaret in eius mariti contubernio permanere, qui naturæ lege contempta, nouas uias libidinis exquirebat. Statuit igitur iura repudiare coniugij. Sed propinquis interuenientibus, & de mariti emẽdatione pollicentibus, compulsa est in eius rursum consortio residere. Verũ ille post hæc Alexandriam profectus, cum turpius agere, atq; incestæ uitæ maiora nunciaretur augmenta quæsisse, mulier ne ultra in coniunctione eius manens, particeps incesti hominis haberetur, libello ei repudij dato discedit. Tum ille egregius maritus, quẽ gaudere oportuerat, quod intantũ uxoris suæ castitas profecisset, ut nõ solum nihil turpe cõmittere, sed ne mariti quidem patienter ferre turpitudinem posset, à quo emendationem refutante pro castimoniæ amore discesserit, nouo criminis genere pro castitate accusat uxorem: Christiana (inquit) est. Et illa quidem libellum tibi obtulit Imperator, ut primo permitteretur ei rem familiarẽ ordinare: tum deinde responderet obiectis. quod & indulsisti. Verum maritus cum mulierem non D posset arguere, in Ptolemæi cuiusdã exitium, qui magister mulieris in Christiana religione fuerat, tali arte conuersus est. Amicum habebat Centurionem quendã, huic persuadet ut percontaretur à Ptolemæo, si Christianus esset. Hoc tantum Ptolemæus tanquã amator ueritatis, nequaq; gloriam suæ professionis occultans, percontanti, Christianum se esse confessus est. Hunc cõtinuò Centurio in uincula coniecit, & multo tempore squalore carceris marceratum, ad ultimum Vrbicio iudici obtulit. A quo simili modo hoc solum interrogatus est Ptolemæus, si Christianus esset. Qui rursum tanti boni sibi conscius, diuinam religionẽ præ se tulit, & de CHRISTI magisterio ac totius boni institutionibus publica confessione testatus est. Qui enim negat quod est, sine dubio culpabile iudicat esse quod negat. Continuò igitur post confessionem, ab Vrbicio duci iubetur ad mortem. Lucius autem quidam Christianus uir, uidens tam temerè datam sententiã, ait ad Vrbicium: Quid quæso causæ est, quod neq; adulterum, neq; corruptorẽ, aut homicidam uel latronem, raptoremq;, aut alterius cuiuslibet facinoris reum, sed tantum pro nomine Christiani, quod hoc se uocabulo confessus est nuncupari, ad mortem duci hominem præcepisti? Non sunt hæc digna pio Imperatore, nec sapientissimo puero filio eius, neq; sacro Senatu quæ agis ò Vrbici. At ille nihil aliud inquirens, ait ad Luciũ: Videris mihi & tu Christianus esse. Cumq; Lucius respondisset, hoc plane sum, etiam ipsum

Historia de pudica muliere & Christiana, quæ turpẽ maritum reliquerat.

Ptolemæus.

Vrbicius iudex.

Lucius, homo Christianus.

A Vrbicius duci pariter iussit ad mortem. ille: Gratias (inquit) ago, quod me nequissimis dominis absolutum, ad bonum & optimum patrem & regem omnium deum remittis. Sed & tertius quidam pari modo libertate usus, pari quoq; sentẽtia punitus est. Post hæc illa Iustinus annexuit ex ordine, quæ paulò ante retulimus: Id est: Et ego (inquit) spero me ab aliquo horum quibus pro ueritate obstiti, insidias esse passurum. Et cætera.

Ca. XVIII.

Liber Iustini philosophi & martyris.

Plurima autem nobis hic uir studiorum monimẽta dereliquit, quibus eruditæ eius animæ, ac diuinis deditæ disciplinis, indicia colligamus. in quibus emolumenti plurimũ inuenire possunt hij, qui amorem doctrinæ & scientiæ gerunt. Extat igitur eius liber hic (de quo superius memorauimus) ad Antoninũ qui dicebatur Pius, & filium eius, ac Senatum, pro nostra religione conscriptus. Sed & secundus nihilominus defensionem nostræ fidei continens, quem scribit ad successorem supradicti principis Antoninum Verum, cuius tempora nunc cœpimus explicare. Sed & alius liber est aduersum Paganos, in quo de singulis, uel nostris, uel Græcorum philosophis conferens, disputationem latissimam conserit. Ibi etiam de natura dæmonum disserit quædam, quæ his inserere longum est. Sed & alius liber est aduersum Paganos, qui superscribitur Confutatio. Est & alius eius De monarchia, quem nõ solum de nostris libris, sed & de Græcorum uolu minibus texuit. Est & alius, qui superscribitur Psaltes. Et alius uelut in sub- B notationum modo De anima, in quo diuersas quæstiones inseruit, ex his quæ apud Græcorũ philosophos agitantur, quibus cõtradicturũ se repromittit, & suam de his sententiam in illius responsionis uolumine prolaturum. Composuit etiam dialogum quasi cum Iudæis, quẽ apud Ephesum cum Tryphone Hebræorum nobilissimo doctore habuit: in quo exponit, quomodo ipse per diuinam gratiam ad credulitatem ueræ fidei perductus sit, cum prius immensum studium erga philosophorum gesserit disciplinam, perquirendæ ueritatis amore detentus. Simulq; refert de Iudæis, quod aduersum ecclesiam CHRISTI, insidijs feralibus agant. Et pro his insimulat Tryphonem, dicens: Quia non solum non pœnituistis pro his quæ à uobis male gesta sunt, sed & uiros aptos ad hoc elegistis de Hierosolymis, & misistis per omnem terram, qui circũirent & dicerent impiam hæresim surrexisse Christianorũ, simul & criminosa quædam diffamarent aduersum nos, quo scilicet per hæc ignorantes quiq; deterriti, consortia nostra uitarent. in quo non solum nobis ipsis, sed & alijs opprobria fingendo causa mortis extitistis. Scribit autem quod usq; ad sua tempora prophetiæ gratia in ecclesijs floruerit. Sed & Apocalypsim, Iohãnis Apostoli esse dicit. Propheticis etiam quibusdã utitur testimonijs ad Tryphonem, conuincens eum de his, quod Iudæi absciderint hæc de scripturis, & abstulerint. Sed & multa eius alia apud quàm plurimos fratrum feruntur, quæ

Iustini Apologeticus p Christianis ad Antoninũ Pium Cæs.

Alter Apologeticus ad Antoninum Verum Cæs.

Liber aduersus gentes.

Confutatio gentium.

De monarchia.

Psaltes.

De anima.

Dialogus cum Tryphõe Hebræo habitus.

Iudæorũ odiũ in Christianos.

Prophetia in ecclesijs usq; ad Iustini tempora.

Apocalypsis.

C ita probabilia ac digna à ueteribus iudicata sunt, ut Irenæus ex ipsis inueniatur adsumere, & in quarto aduersum hæreses libro de his hoc modo scribere: Et bene (inquit) Iustinus in eo uolumine quod aduersum Marcionem scribit, prosequutus est, dicens: Quia ipsi domino nunquam adquiescerem, si alium deum diceret præter omnium creatorem. Et iterum in quinto eiusdē operis libro dicit: Et optime (inquit) Iustinus affirmat, quia ante aduentum domini nunquā ausus est Satanas blasphemare deum, quippe qui nōdum agnouisset damnationem suam. Hæc autem nobis necessario de opusculis Iustini dicta sint, ad inquisitionem librorum eius studiosos quosq; fideles prouocantibus.

Irenæus utitur Iustini testimonio.

Cap. XIX. *Soter Romæ.* *Agrippinus Alexandriæ.*

IGitur octauo anno supradicti principis, Aniceto undecimo anno episcopatus sui defuncto, successit Soter. Apud Alexandriam uero Celadion quatuordecim annis ministrato sacerdotio, Agrippinum successorem reliquit.

Cap. XX. *Theophilus Antiochiæ.* *Cornelius.* *Heros.*

APud Antiochiam uero Theophilus per idem tempus sextus ab Apostolis ecclesiæ pontificatum tenebat. Vbi quartus post Heronem fuerat Cornelius. Post quem quinto gradu Heros successerat.

Cap. XXI. *Egesippus.* *Dionysius Corinthiorū episcopus.* *Pinytus.* *Philippus, Apollinaris, Melito, Musanus, Modestus.* *Irenæus.*

TVnc etiam Egesippus, de quo supra memorauimus, insignis habebatur, & Dionysius Corinthiorum episcopus, sed & Pinytus nobilissimus apud Cretam in episcopis fuit. Philippus etiam & Apollinaris, & Melito, Musanusq; & Modestus, & præcipuus Irenæus, quorum omnium ad nos usq; apostolicæ fidei & sanæ doctrinæ præclarissima monimenta per- D lata sunt.

Cap. XXII. *Egesippus.* *Conformitas doctrinæ.* *Primus Corinthiorū episc.*

EX quibus Egesippus in quinto cōmentariorum libro, ubi sententiam suæ fidei plenissima cum astructione designat, indicat hoc etiam, quod cum ad urbem Romam pergeret, plurimis per loca singula episcopis in sermone & charitate cōgressus, omnes eiusdē fidei prædicatores doctoresq; reppererit: simul & de epistola Clementis ad Corinthios scripta quædam commemorat, quæ etiam inserere huic operi nostro necessarium duxi. Ait ergo: Et permansit (inquit) ecclesia Corinthiorum in prædicatione recta usq; ad Primum episcopum: quem Romam nauigans uidi, & resedi cum eo apud Corinthum diebus multis, delectatus puritate fidei eius. Cum autem uenissem Romam, permansi inibi, donec Aniceto Soter, & Soteri successit Eleutherus. Sed in omnibus istis ordinationibus, uel in cæteris quas per reliquas urbes uideram, ita omnia habebantur, sicut lex antiquitus tradidit, & prophetæ indicauerunt, & dominus statuit. Item idem ipse etiam de hæreticis, qui suo tempore exorti sunt, talia quædam commemorat: Et posteaquàm (inquit) Iacobus, qui cognominatur Iustus, martyr effectus est, sicut dominus, etiam ipse reddens testimonium ueritati, electione diuina Symeon Cleophæ filius episcopus ordinatur, electus ab omnibus pro

De primis hæreticis.

eo

A eo quod esset consobrinus domini. Propterea autem tunc ecclesia uirgo uocabatur, quia nondum fuerat adulterini uerbi subreptione corrupta. Sed Theobutes quidam, quia repulsam meruit episcopatus, ipse cœpit initio perturbare omnia & corrumpere. Qui erat ex septem hæresibus in populo constitutis. Ex quibus erat & Simon, à quo Simoniani: Cleobius, unde & Cleobiani: & Dositheus, unde Dositheani: & Gortheus, unde Gorthenii: & Masbutheus, unde & Masbutheni: sed & Menander, unde Menãdriani. Ab ipsis & Marcionistæ, & Carpocratiani, & Valentiniani, & Basilidæ, & Saturniani. Quorum unusquisq; diuersis corruptionibus fidei, seorsum schisma componens, propriam sectam, & proprios habuit sectatores. Ex ipsis processere pseudochristi, & pseudoprophetæ, & pseudoapostoli, qui in diuersas partes fratrum unitatem scindentes, per corruptelam doctrinæ castum ecclesiæ cubile macularunt, impietatem loquentes aduersus dominum, & aduersus CHRISTVM eius. Sed & antiquas Iudæorum hæreses idem ipse scriptor, quæ, uel quantæ fuerint, per hæc uerba designat: Erant (inquit) diuersæ sententiæ in circuncisione, id est, in filijs Israhel, quæ maxime aduersabantur tribui Iudæ, ex qua CHRISTVS est. Erant ergo Iessæi, Galilæi, Emerobaptistæ, Masbuthæi, Samaritæ, Sadducæi, Pharisæi. Sed & alia quàm plurima scribit, de quibus ex parte iam pro locorum B opportunitate in superioribus memorauimus. Disseruit autem & de euangelio secundum Hebræos & Syros, & quædam etiam de lingua Hebraica disputauit, & Iudaicarum traditionum meminit. per quæ indicat se ex Hebræis ad fidem CHRISTI uenisse. Verum & hic ipse, & Irenæus, & omnis antiquorũ chorus, librum qui adtitulatur Sapientia, Salomonis dixerunt, sicut & Prouerbia, & cætera. De apocryphis uero cum ageret aduersum quosdam hæreticos, corrupta in his quædam etiam, ac falsata esse perhibuit.

Ecclesia uirgo. *Theobutes hæreticus ex ambitione.* *Simon.* *Cleobius.* *Dositheus.* *Gortheus.* *Masbutes.* *Menander.* *Iessæi.* *Galilæi.* *Emerobaptistæ.* *Masbuthæi.* *Samaritæ.* *Sadducæi.* *Pharisæi.* *Egesippus primum Iudæus.* *Sapientia & Prouerbia, Solomonis, iudicio ueterum.*

Ca. XXIII

SEd ueniendum nobis est tandem ad beati Dionysij commemorationem, Corinthiorum ecclesiæ episcopi, cuius eruditione & gratia quam habebat in uerbo dei, fruebantur nõ hi populi solum quos regendos susceperat, sed & procul positi, quib9 per epistolas præsentiã sui reddebat. Extat denicq; eius ad Lacedæmonios scripta epistola de catholica fide, in qua & de pace atq; unanimitate florẽtissimè docet. Et alia ad Athenienses, in qua ad euangelij credulitatem inuitat & cõcitat segniores, simul & arguit quosdam uelut penè prolapsos à fide, cũ episcopus eorum Publius fuisset martyrio consummatus. Sed & Quadrati, qui Publio martyri successerat in sacerdotio, meminit. simul & memorat, quod labore eius & industria rediuiuus quidam in eis calor fidei reparatus sit. Et illud in eadem designat epistola, quod Dionysius Areopagites, qui ab Apostolo Paulo instructus, credidit CHRISTO, secundum ea quæ in Apostolorum Actibus designantur,

Dionysius Corinth. episc. *Epistola eius ad Lacedæmonios.* *Ad Athenienses altera.* *Publius Atheniensiũ episc.* *Quadratus.* *Dionysius Areopagites.*

C gnantur, primus apud Athenas ab eodem Apostolo episcopus fuerit ordinatus. Fertur & alia eius epistola ad Nicomedienses, in qua hæresim Marcionis impugnat, & ecclesiasticæ fidei regulam mira libratione constituit. Scribit & aliam ecclesiæ Gortynensium, cæterisq; simul ecclesijs Cretæ, in qua episcopum ipsorum Philippum uelut magnis uirtutibus & optimis studijs præditum protestatur. Dicit autem ab hæreticorum conuiuijs abstinendum. Scribit etiam aliam ecclesiæ Amastrianorum, cæterisq; cum ea Ponti ecclesijs, in qua Bacchylidis & Elpisti meminit, tanquam qui eum cohortati sint ad scribendum, & multa in ea ex diuinis scripturis explanat, simulq; episcopi eorum mentionem facit nomine Palmæ. Sed & de nuptijs & castitate plurima cōmemorat: & ex quocunq; lapsu resurgētes, & conuertentes se à peccato, etiam si ab hæretica peruersitate resiliant, suscipi iubet. Coniungitur & his alia eius epistola ad Gnosios, in qua cōmonet & deprecatur episcopum eorū Pinytum, ne grauia onera discipulorum ceruicibus superponat, né ue fratribus necessitatem compulsæ castitatis indicat, in quo nōnullorum periclitetur infirmitas. Ad quæ rescribens Pinytus Dionysio, sententiā quidem consilij melioris amplectitur, simulq; obsecrat eum post illa quæ prius scripserat, robustioris iam & ualidioris cibi de cætero scripta transmittere, quibus ad meliorē profectum ecclesiæ suæ populus aleretur, ne semper cibo lactis inhærentes, paruulorū uitam in corpore iam senescente perducerēt. Simul & rectæ fidei suæ insignia, & sollicitudinem quā erga curā plebis expendit, eruditionisq; ac sapientiæ uerbi diuini in hac epistola

D Pinytus nobis uelut in quodam speculo uiuentem sui dereliquit imaginē. Dionysij autem fertur & alia ad Romanos data ad episcopum Soterem, in qua instituta antiquitus tradita, in ecclesia Romana custodiri, libenter amplexum se, his indicat uerbis: A principio nanq; moris est (inquit) uobis fratres omnes uarijs iuuare beneficijs, multisq; ecclesijs quæ sunt per diuersa terrarum loca, cuncta quibus indigent, destinare: singulorum quoq; necessitates in omnibus cōsolari: sed & per metalla fratribus relegatis, quæ usus poscit præbere. Hæc ab initio Romanæ ecclesiæ facere moris fuit, à patribus sibi huiuscemodi institutione dimissa, & semper integre custodita. Beatus uero episcopus uester Soter, nō solum seruauit quæ patres tradiderant, sed & auxit in melius. Qui non tantū sanctis quæ usus corporalis poscit, impertit, uerū & aduenientes fratres, clementi satis & mitissimo solatur alloquio, & tanq; pium se ac religiosum patrem singulis exhibet. In hac ipsa scriptura meminit etiā epistolæ Clemētis ad Corinthios scriptæ, significās ueteri instituto & antiqua cōsuetudine semper ipsam epistolā lectam esse in ecclesia. Deniq; sic dicit: Beatam (inquit) duximus hodiernā dominicam diē, in qua legimus epistolā uestram, quā & semper ad nostri cōmonitionē legimus, sicut & illam priorē à Clemente ad nos scriptā. Idem adhuc

ipse

Epistola ad Nicomedienses.
Ad Gortynenses.
Ad Amastrianos.
Bacchylides.
Elpistus.
Palmeas.
Epistola ad Gnosios.
Attēdant hūc locū episcopi.
Epistola Dionysij ad Romanos.
Antiquus mos ecclesiæ Romanæ.
Soteris Romani Pont. laus.
Clementis ad Corinthios epistola.

A ipse de epistolis suis tanquam falsatis à quibusdam, hæc scribit: Epistolas enim quasdam, fratribus rogantibus me, scripsi, quas tamen apostoli Satanæ zizanijs repleuerunt, quædam auferentes, alia autem addentes, quibus uæ repositum est in iudicio dei. Quid autem mirum, si dominica uerba sanctæ scripturæ falsare conati sunt, qui uilia hæc quæ nos scripsimus, corruperunt? Fertur adhuc & alia præter istas, Dionysij ad Chrysophorũ fidelissimam sororem scripta, in qua conuenienter uel sexui, uel mensuræ eius, rationabiles ei diuini uerbi exhibuit dapes. Sed de Dionysio satis sit dictũ.

Epistolæ Dionysij falsatæ.

Epistola Dionysij ad Chrysophoron.

ca. XXIIII

Theophili Antiochiæ episcopi, tres Institutionũ libri ad Autolycum.

Lib. aduersus Hermogenẽ.

THeophili uero, quem Antiochiæ episcopum supra diximus, feruntur tres Institutionum libri ad Autolycum scripti. Et alius liber aduersum hæresim Hermogenis, in quo & testimonijs utitur de reuelatione Iohannis. Sed & alij extant eius instructionũ uariarum libelli. Igitur ea tempestate hæreticis per omnẽ locum, zizaniorum modo, pura uerbi dei semina maculantibus, & areas Apostolicæ doctrinæ adulterina admixtione fœdantibus, ex omni parte sacerdotes domini, uelut uigilantes agricolæ, excutere eorum & expurgare mala semina nitebantur, & tanq́ solliciti pastores insidiantes lupos gregibus CHRISTI, clamoribus simul insectationibusq́ repellere, commonendo fratres, instruendo, scribendo etiam longe positis, ipsos quoq́ interdum sicubi coràm deprehendissent, cominus perurgẽdo,

Orthodoxi aduersus hæreticos.

B & uerborum lucta, ac disputationũ certamine prosternendo, alij etiam posteris consulentes, quæstiones eorum, & peruersas obiectiones æditis commentarijs confutando. Inter quos & Theophilus, de quo nunc loquimur, non ignobili aduersum eos, id est, aduersum Marcionem, indicatur ex his quæ legimus, disputatione congressus. Huic igitur septimus ab Apostolis in Antiochenæ ecclesiæ sacerdotio Maximinus successit. Sed & Philippus, quem Gortynensis ecclesiæ episcopum supra diximus, nobile etiã ipse monimentum aduersum Marcionem dereliquit. Similiter & Irenæus.

Theophilus aduersus hæreticos.

Maximin9 Antiochiæ successit Theophilo.

Philipp9 Gortynẽsis episcopus, aduersus Marcionem.

Cap. XXV.

Modestus, aduersus Marcionem.

MAgnificentius autem cæteris Modestus, qui omnes ipsius deceptiones & fallacias retecto, quo uelabãtur, nequitiæ tegmine denudauit.

Ca. XXVI.

Melito Sardẽsis. Apollinaris Hierapolitanus.

Libri Melitonis.

MElito quoq́ Sardensis Antistes ecclesiæ, & Apollinaris apud Hierapolim ecclesiam regens, celeberrimi inter cæteros habebantur. Qui & Imperatori Romano Apologeticos similiter libros pro nostra fide luculentissime conscriptos porrexerunt. Horum quanta relicta sint monimenta quæ ad nostram usq́ noticiam peruenerunt, infra ostenditur.

Melitonis de Pascha libri duo.
De optima conuersatione liber unus. Sed &
De prophetis.
De ecclesia.
De die dominica.
De fide hominis.

De figmento.

C De figmento.
De obedientia fidei.
De sensibus.
De anima & corpore, & mente.
De lauacro.
De ueritate. Item
De fide.
De generatione CHRISTI, & de prophetia eius. Item
De anima & corpore.
De hospitalitate. Item
Liber qui dicitur Clauis.
De diabolo.
De reuelatione Iohannis.
De deo corpore induto. Et post omnia
Liber ad Antoninum Verum.

Quo tempore uixerit Melito.

In libello suo de Pascha, tempus quoque quo scribebat insinuans, ita dicit: Sub Sergio (inquit) Paulo Proconsule Asiæ, quo in tempore Sagaris martyrio coronatus est, quæstio ingẽs oborta est apud Laodiciam de Pascha, quibus diebus hæc scripsimus. Huius etiam ipsius libelli mentionem facit Clemens Alexandrinus in opere suo, ubi de Paschæ ratione scribit, quod se D dicit ex occasione huius ipsius libelli, qui à Melitone prius æditus fuerat, scribere. In eo autem libro quem ad Imperatorem scribit, talia quædã memorat illis temporibus aduersum nos gesta: Quod nunquam (inquit) factum est, nunc persecutionem patitur genus piorum. Effugantur undique, nouis decretis per omnem Asiam promulgatis. Impudentes nanque homines & calumniosi, qui rapere aliena desiderant, occasione accepta Imperialium præceptorum, more prædonum die noctuque grassantur, & diripiunt innocentes. Et post aliquanta iterum dicit: Et si quidem te iubente hæc faciunt, bonum credamus, quicquid iusto Imperatore iubente cõmittitur. Sed & nos libenter ferimus mortem, quam à te cognoscimus irrogari. Sed hoc est solum quod te obsecramus, ut ipse prius ministros proteruitatis huius requiras: & si à te mandatæ sint istæ quas irrogant mortes, ipse discutias. Si uero tuam quoque conscientiam præceptum istud tam immane & tam barbarum latet, obsecramus ne nos despicias, & patiaris religiosos ciues tam publico latrocinio iugulari. Et iterum post aliquanta addit etiam hæc: Etenim philosophia hæc qua nos utimur, primo quidem florebat apud Barbaros. Introducta est autem etiam Romanæ uestræ conuersationi Augusti temporibus: ex quo & regni uestri sublimius culmen ascendit, obseruantiæ huius auspicijs eleuatum. Cuius imperij feliciter propagati, tu felix successor existis, & traditum tibi feliciter seruas unà cum

Melitonis uerba ex libro Ad Antoninũ Verum Cæs.

filio.

A filio. Propter quod & simul tibi cum imperio traditum nostræ philoso-phiæ ritum pari religione custodi, uelut qui ingressu suo patribus tuis causam prosperitatis intulerit. Et fidem, quæ cum ipsius Augusti felicitatibus adoleuit, integram tu quoque nunc regnans, illibatamque conserua: quia nec ipsi Augusto in ingressu eius, uel in progressu, triste aliquid accidit, sed è contrario læta omnia, & omnia magnis successibus plena, obsecrantibus deum summum pro imperij eius statu, religionis huiusce cultoribus. Nec quisquam principum nisi Nero solus & Domitianus, nequam hominum suggestionibus aduersati sunt dogmati nostro. Ex quorum tempore accidit, nos falsis calumnijs infamari. Sed illorum errorem, qui ex ignorantia uenerat, emendauerunt patres tui, qui frequentibus postmodum decretis animaduerterunt in eos, qui auderent molestiæ aliquid huiusmodi cultoribus irrogare. In quibus auus tuus Adrianus, & ad alios quidem multos iudices, præcipue tamen ad Fundanium Proconsulem Asiæ pro hoc literas dedit. Pater uero tuus tecum pariter Romani regni apicem gerens, omnibus quidem generaliter ciuitatibus, maximè tamen ad Larissæos, & Thessalonicenses, & Athenienses, pro his mittit edicta. Te uero multo magis eandem credimus seruare sententiam, imò & multo clementius confidimus prouisurum, tanquam qui ueræ philosophiæ ac puræ religionis amator B existas. Hæc & multa alia nobiliter ab eo scripta, in libello, de quo memorauimus, inseruntur. In his autem quæ de explanatione scripturarum scribit, quasi in præfatione, enumerat quæ sint uolumina ueteris testamenti, quæ in canone debeant obseruari. Quam partem scripturæ indere his necessarium puto.

Adrianus Cæsar. *Minutius Fundanus.*

MELITO, ONESIMO FRATRI SALVTEM.

QVONIAMQVIDEM frequenter me rogasti pro studio quod habes erga uerbum dei, ut excerpam tibi testimonia ex lege & prophetis de Saluatore, & de fide nostra, simulque indicem, qui sit ordo uel numerus ueteris testamenti uoluminum: postulata libenter impleui, sciens quod sit in te discendi studium, uel quanta fidei deuotio, & ut uitæ desiderio nihil præponas. Scias ergo perrexisse me usque ad Orientis locum, ubi prædicationis nostræ cepit exordium, & ubi gesta sunt illa omnia, quæ leguntur scripta: ibique diligenter de omnibus explorasse, quæ essent ueteris testamenti uolumina. Ibi igitur quæ cum omni inuestigatione comperi, hæc sunt: Moysi libri quinque: Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium. Tum deinde Iesu Naue, Iudicum, Ruth, Regnorum libri quatuor, Paralipoménωn libri duo, Psalmi Dauid, Solomonis Prouerbia, quæ & Sapientia, Ecclesiastes, Cantica canticorum, Iob. Prophetæ autem, Esaias, Hieremias, Duodecim prophetarum liber unus. Daniel, Ezechiel, Esdras,

De libris qui habētur in Canone.

C Esdras. Ex his ergo ἐκλογάς tibi, id est, excerpta testimonia in sex libris digesta transmisi. De Melitonis monimentis ista comperimus.

Ca. XXVII

Apologeticus Apollinaris Hierapolitani ad Antoninũ Verũ Cæs.

APollinaris uero, cum multa à multis habeantur, ad nos tamen ista sunt quæ uenerunt.

Apologeticus liber ad prædictum Imperatorem scriptus, Et

Aduersum Paganos libri quinque.

De ueritate libri duo.

Et quos postmodum ædidit aduersum Cataphrygas, Montanum scilicet, & pseudoprophetissas eius, qui tunc primum deuiandi à recto itinere exordium sumpserant.

Ca. XXVIII.

Musani liber aduersum Encratitas.

Encratitæ.

Irenæum lege de Continentibus cap. 30. lib. I.

SEd & Musani (cuius in præcedentibus fecimus mẽtionem) fertur libellus multa elegantia scriptus ad quosdam fratres, qui declinauerant ad hæresim, quæ dicitur Encratitarum, tunc nuper exortam. Cuius autorẽ extitisse Tatianũ sermo asserit, illum ipsum de quo in superioribus memorauimus, beato Iustino testimoniũ dante, cuius eum & discipulum ferunt. De quo tamen Irenæus in primo libro contra hæreses hæc refert: A Saturnino (inquit) & Marcione descenderunt & hi, qui uocantur Encratitæ, nuptias refutantes, quæ à deo antiquitus institutæ sunt, & subtiliter accusantes illũ, qui ab initio masculum & fœminam ad restitutionem humani generis fecit. Sed & ab animalibus abstinendum prædicant, ingrati existentes deo,
D qui hæc humanis usibus procreauit.

Ca. XXIX.

Tatianus hæreticus.

Seuerus hæreticus.

Seueriani.

COntradicunt etiam primi hominis saluti. Et hoc nũc inuentum est ab his, quibus Tatianus quidam autor extitit, & huiuscemodi blasphemias introduxit. Qui fuit quidem auditor Iustini, sed donec cum ipso fuit, nihil tale sentire se prodidit. Postea uero quàm ille martyr effectus est, abscidit se ab ecclesijs: & doctoris arrogantia tumidus, & elatione nimia inflatus, tanquam qui se cæteris duceret meliorem, propriũ maluit quàm à ueteribus traditũ docendi instituere stilum, secula quædam inuisibilia secundum Valentini fabulas introducens, nuptias autem & fornicationes corruptionemque pari iudicans lege, similia Martioni Saturninoque confirmans. De salute uero Adam in dubiũ deducenda, nouis quæstionibus cõmentatur. Et paulò post idem Irenæus addit etiam hæc: Non multo autẽ (inquit) post, Seuerus quidam supradictæ hæresi robur adiungens, fomenta maxima eius sectatoribus præstitit. Vnde & magis Seueriani appellati sunt. Qui utuntur quidem lege, & prophetis, & euangelijs: sed propria quadam interpretatione, scripturarũ sensum peruertunt. Obtrectant autem Paulo Apostolo, & refutant eius epistolas. Sed neque Actus Apostolorum suscipiunt. Verũtamen prior eorum autor Tatianus, collationem quandam faciens euangeliorum, nescio quomodo composuit euangelium unũ ex quatuor, quod Diatessaron nominauit, quod etiã nunc habetur à multis. Dici

tur

A tur autem & nõnulla ex sermonibus Apostoli permutasse, tanquam qui emendare uelit ordinem compositionemque uerborũ. Reliquit autem hic ipse infinitum librorum numerum. Sed ille quem aduersum gentes scripsit, liber, ex omnibus scriptis eius præcipuus & ualde utilis comprobatur. Sed & de his satis dictum.

Tatianus aduersus Gẽtes.

Cap. XXX.

PEr idẽ tempus innumeris hæresibus ubique pullulantibus, & præcipue apud Mesopotamiã, Bardesanes quidam uir disertissimus in Syrorũ lingua, & uehemẽs dialecticus, aduersum Marcionẽ, aliosque nõnullos, dialogos scribit, quos propria lingua compositos ædidit. Sed & plura alia eius extant uolumina, quæ discipuli eius in Græcũ uertẽre sermonẽ. Erat nanque ita potens in uerbo & in doctrina, & in disputationibus ualidus, ut plurimos & nobiles uiros habuerit sectatores. Est & eius ad Antoninũ de Fato potentissimus dialogus. Sed & alia multa scripsit, quæ satis utilia & pernecessaria persequutionũ quæ tunc erant temporibus, extitẽre. Ferunt autem hunc ipsum fuisse primo de Valentini schola. Sed cum magistrũ notasset erroris, & ineptas eius fabulas arguisset, uisus est sibi ad meliorẽ & rectam fidei sententiam conuertisse. Nec tamen ex integro ueterum errorum sordes maculamque deposuit. Iisdem uero temporibus etiã Romanæ ecclesiæ Soter episcopus, uiuendi finem fecit.

Bardesanes Syrus aduersus Marcionem.

Dialogus de Fato ad Antoninum Cæs.

Soter Pont. Ro. moritur.

B

EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS ECCLESIASTICAE HISTORIAE LIBRI QVARTI, RVFFINO PRESBYTERO TRALATORE, FINIS.

C

ELENCHVS CAPITVM QVINTI LIBRI HISTORIAE ECclesiasticæ Eusebij Cæsariensis.

Eusebij

EVSEBII PAMPHILI

CAESARIENSIS, ECCLESIASTICAE historiæ liber quintus, Ruffino Aquileiensi interprete.

PROOEMIVM.

IGITVR Soteri episcopo octo annis in urbe Roma sacerdotio ministrato, duodecimus ab Apostolis succedit Eleutherus septimodecimo anno imperij Antonini Veri. Quo in tempore per multas Romani orbis prouincias, ex adclamatione & seditione uulgi persecutiones aduersum nostros dirissimæ concitatæ sunt, ita ut multa milia martyrũ per loca singula fierent. Quod conijcere ex his facile possumus, quæ ad rerum B gestarum memoriam conseruandam literis mandata repperimus. Et quãuis de hoc plenior nobis narratio, quam de singulorum martyrijs prosequuti sumus, sui sub titulo uideatur exposita, quæ instructionem pariter doctrinæ & scientiæ necessariam non minimam contineat, tamen quæ etiã præsenti operi cõpetere duximus, pauca inseremus è multis. Alij nãꝗ scriptores historiarum, referant bella, trophæa, uictorias, magistratuũ ducumꝗ fortia gesta cõcelebrent, mortesꝗ ciuiũ aut hostium narrẽt: patriã, coniuges, liberos, diuersis cuncta cædibus confusa describãt. Noster hic sermo qui narrationem continet de his quæ ad deum pertinent rebus, absurdum non erit, si bella describat, quæ caro pro animæ salute perpessa est, & pugnas quas anima ut cœlestem patriam recuperaret, excepit, si certamina eius referat, quæ pro fide ueritatis exegit. in quibus non aduersum mortales milites, sed aduersum spiritales dæmones dimicauit: *non pro libertate carnis, sed pro spiritus libertate. Si (inquã) monimentis literarum mandemus prælia, quæ non pro terrarum spatijs, nec prouinciarum possessionibus, sed pro cœlorum regno, & paradisi hæreditate peracta sunt: nõ regni mortalis imperium quæsitura, sed ab immortali rege omnium deo triumphorum gloriam perceptura.

Eleutherus Pont. Ro.

Significare uidetur Eusebius opus suum De antiquis martyribus. cuius ante etiam meminit.

Bella & pugnæ martyrũ

*Aliàs * pro liberis carnis.*

GAlliarum nobilissimæ urbes Lugdunensiũ ciuitas habebatur & Viennensium, quas præcipiti lapsu præterfluit Rhodanus nobilissimus fluuiorum. In his quæ & quãta erga dei martyres gesta sint, supra memoratis

Cap. I. Lugdunum. Vienna. Rhodanus.

C Antonini Veri temporibus, descripta per ordinem, ab eis ad ecclesias Asiæ & Phrygiæ, fideli relatione trāsmissa sunt. De quibus ut fides certior habeatur, ipsa scriptorum exempla subijciam.

SERVI CHRISTI HABITANTES APVD Viennam & Lugdunum Galliæ urbes, fratribus omnibus qui per Asiam & Phrygiā eandem quā nos redemptionis CHRISTI fidem & spem gerunt, pax uobis, gratia & gloria à deo patre, & CHRISTO IESV domino nostro.

Epistola Christianorū apud Viennam & Lugdunū habitantium, ad Asiaticos & Phrygas de gestis martyrum.

Et cum nōnulla uelut in præfatione prosecuti uiderētur, post aliquanta ita rerum gestarum ordiuntur initium: TRIbulationis (aiunt) nostræ magnitudinem, & Gentilium furorem, quē sanctis martyribus intenderunt, sicut est, enumerare, ne præsentes quidem ipsi sufficimus, nedum scriptura comprehendere. Omnibus etenim uiribus congressus est inimicus, tanquā qui iam per acerbitatem persecutionis, aduentus sui ostētaret initia, & per hoc instrueret & informaret ministros suos aduersum seruos dei, omne ministerium* sceleris & crudelitatis explere, ita ut primò nobis domorum prohiberetur habitatio: tum deinde usus balnearum: post etiam processus ad publicum: ad ultimū, ne omnino in quolibet loco domi forisq; publico priuatoq; uideremur. Sed aderat dei gratia, quæ fragiliores quidem quosq; nostrorum de manibus eorum eripiebat. Producebat autem in medium uiros stabiliores columnis, qui possint per patientiam suam non solum ferre impetus quos excogitabat inimicus, sed & ultrò expetere, & sponte se omnibus uel opprobriorum, uel tormentorū cruciatibus obiectare, & lassescentibus iam penè tortoribus, ipsi adhuc parum putare, pro eo quod moram sibi hanc esse quodāmodo ad CHRISTVM festinātibus crederent, rebus ferè ipsis, & patientiæ uirtute clamantes, quia nō sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriā, quæ reuelabitur in nobis. Ferebant ergo fortiter adclamationes aduersum se, & probra atq; iniurias populi: & cōtumelias eorū, laudes suas esse ducebāt. Sed & uerberari se ab eis, ac lapidari & cōcludi patienter accipiebāt: æquanimiter suscipiētes, quicquid illud furentis uulgi excogitauisset insania. Deniq; quodā tempore astante Tribuno & primoribus ciuitatis, pro solis adclamationibus populi, correpti & in carcerem trusi sunt fratres, usq; ad præsentiam Præsidis. cuiq; aduenienti offeruntur. In quos ille tanta crudelitate usus est, ut sæuitiæ eius species singulas nemo possit exponere. Vetius igitur Pagathus unus ex fratribus, qui & in deum perfectam charitatem, & in homines integram custodiret: cuius uita, cum esset adolescens, ita examinata erat omnibus & probata, ut etiam grauissimis senibus præferretur. incedebat enim in omnibus mandatis & iustificationibus domini sine querela: ad obsequia quoq; seruorū dei promptissimus erat. Is cum zelo diuino & feruore spiritus plenus, tam crudelia

1. Habitatio domorum.
2. Vsus balnearum.
3. Processus in publicum.
4. Perpetuæ latebræ. D
Viri stabiliores columnis.
Adclamatiōes populi in Christianos.
Fratres, hoc est, Christiani.
Vetius Pagathus, patronº Christianorū.
Alias sceleris crudeliter expl...

A crudelia seruis dei supplicia uideret inferri, & contra ius fasq; tot pœnas humanis uisceribus excogitari, indignitatem rei ultra non ferens, poposcit se audiri pro ciuibus optimis, & quibus nihil impietatis cōmissum probari poterat, locuturum. Erat enim & nobilissimus inter suos, & eruditissimus. Verum cum defensionem eius nō reciperet obstinatio iudicis, inquirit tantum ab eo, si & ipse Christianus esset. Vtq; Christianū se esse clarissima & libera uoce testatus est: tanq; aduocatus (inquit) Christianorū, & ipse uinctorū numero socieť. Sed in hoc illi quidē quid diceret, ignorabant. Ille uero habēs in se aduocatū pro nobis IESVM, hoc nomine meruit honorari: sancti presbyteri Zachariæ, qui erga sanctos plenitudinē charitatis ostenderat, secutus exemplum. Qui & ipse dum fratribus adest, & defensionem libertatis quæ in nostra religione consistit exequitur, dominicum sequutus exemplum, animā suam pro ouibus suis posuit, & pro amicis. Et ideo cum hoc pariter uelut discipuli fideles CHRISTI, in regno uenturo sequentur agnū quocūq; uadit. His igitur optimis & fidelissimis ducibus usus omnis reliquus sanctorum chorus, prompti & alacres, animas suas pro fidei libertate ponebant. Aliqui autem impares & infirmiores inuenti, & ad illatæ persecutionis euehendū pondus inualidi, decem fermè numero, lapsu suo luctum nobis, & ingentem tristiciam reliquerūt, & multorū animos, quos

Zacharias presbyter.

Decem negarunt Christū.

B priorum fides succenderat, infregerunt. Vnde & omnes ualde perterriti sumus, non propter tormēta quæ crudelius uidebantur inferri, sed pro exitu confessionis incerto, quia multo nos grauius lapsus nostrorum, quàm ea quæ inferebantur tormenta, cruciabant. Comprehendebantur tamē quotidie, quos dignos dominus iudicabat in lapsorum numerum subrogari: ita ut ex utraq; ecclesia omnes qui studiosi & magni uidebantur, & quorum labore & industria regebantur ecclesiæ, uniuersi pariter tenerētur. Accidit autem etiam seruos comprehendi quorūdam ex nostris Paganos: quoniam quidem publice iussum fuerat requiri omnes & teneri. Quiq; dæmonis instinctu, cum tormēta pertimescerent, quæ inferri sanctis uidebant, monentibus se in hoc ipsum militibus, quibus ita fuerat præceptum, commenti sunt aduersum nos, uelut Thyestæas cœnas, & incesta Oedipia perpetrantes, & alia, quæ nec proloqui, aut cogitare nobis fas est, & qualia ne credere quidem possumus aliquando apud homines gesta. Quæ cum de nobis diffamata fuissent in uulgus, horrori maximo & execrationi apud omnes homines esse cœpimus, etiam apud eos qui prius aliquid moderationis erga nos seruandum esse censebāt. Et omnes simul fremere aduersum Christianos, atq; insanabili odio furere cœperūt. Tunc uidimus compleri illud quod à domino dictum est: Quia ueniet tempus in quo omnis qui occiderit uos, putet se obsequiū offerre deo. Post hæc iam supra omne narrationis genus est, suppliciorū & cruciatuū modus, qui sanctis martyribus inferebatur,

Incertus professiōis exitus sollicitos eos habebat.

Ex utraq; ecclesia, tā Lugdunēsiū, quàm Viennensium.

Serui Christianorū ethnici, comprehensi.

Nam indicat etiā Tertullianus, Christianos fuisse insimulatos infanticidij & promiscui concubitus cū sororibus & matribus.

C rebatur, perurgēte satana, quo scilicet etiā illorū cōfessione tale aliquid elice retur à nobis esse cōmissum. In quo omnes pari atq; eodem furore persiste bant, uulgus, iudex, officium, milites, perurgentes præcipue Sanctum no/ mine, quendam diaconū Viennensem, & Maturum neophytum quidem, sed in fide & patiētia robustissimū, sed & Attalum Pergamenū ciuem, qui colūna & firmamētū ecclesiæ nostræ in omnibus fuit, & Blandinā fœminā, per quā CHRISTVS ostendit, quia ea quæ apud homines despecta sunt, & cōtemptui habentur, in magna gloria apud deum ducuntur: & quia cha ritas eius, quæ fragilia sunt per naturam, per gratiam facit esse firmissima. Cum enim omnes nos de ea trepidaremus, sed & ipsa eius carnalis domi/ na, quæ erat una ex numero marryrū, uereretur ne fortè Blandina cederet in tormentis, & pro debilitate corporis uix ad primæ confessionis tormen ta sufficeret, tanta tolerantiæ uirtute firmata est, ut resoluerentur prius & conciderent carnificum manus, qui sibi pro cōtentiosa iudicis animositate inuicē succedebant. Deniq; à prima luce usq; ad uesperā tormenta semper innouantes, ad ultimū uictos se confitentur, stupentes quomodo in ea spi ritus permaneret, cum nihil iam in illa*ex corpore per supplicia resedisset. Sed illa uere beata, ut postmodū nobis ipsa disseruit, quoties uocem con/ fessionis emisit, & Christiana sum proclamauit, toties nouæ uires corpori reddebantur: & tanq; ablatis per confessionem doloribus, instaurabatur

D recētior ad agones. Eoq; magis, qđ intellexerat quod uox pia sensum do/ loris extingueret, sæpius & alacrius Christiana sum, & Nihil apud nos ma li geritur, proclamabat. Diaconus quoq; Sanctus nomine, etiam ipse su/ pra quàm dici potest, & supra quàm humanā fas est ferre naturam, acrius insistentibus ministris dæmonum, quo aliquid ab eo elicere possent con/ fessionis illicitæ, noua pœnarum genera pertulit, & quæ longe substantiam humanæ conditionis excederent. At ille uir deo plenus, intantum crudeli/ tates eorū irrisit, & ferinam in quæstione sæuitiam, ut nunq; dignatus sit, uel quis esset genere, unde domo, uel patria, nomen saltem suum eis fa/ teri. Sed de his singulis interrogatus, nihil aliud in omnibus tormentis, nisi Christianum se esse respondit. Hoc mihi nomen, hoc genus, & patria est. Aliud (inquit) omnino nihil sum quàm Christianus. Vnde & eos incredi/ bilis agitabat insania, quod tantis pœnarū generibus cōsumptis, extorque re ei ne professionē quidē proprij uocabuli potuissent. Ad ultimū canden/ tes laminas æris & ferri erga inguinis loca, & delicatiora quæq; membrorū instauratis ignibus adhibebant. ex quo carnes quidem eius adustæ igni defluebant: ipse uero permanebat immobilis, inconcussus, intrepidus, cœ/ lestibus æternisq; fontibus qui procedunt de uentre IESV, humanas in se temperās flammas. Verūtamen membris omnibus martyr erat, & toto corpore unum uulnus horrebat. Perit in eo humanæ formæ agnitio, & nō solum

Sanctus, dia/conus Viennensis. *Maturus.* *Attalus.* *Blandina.* *Blandinæ mi/ra in tormētis constantia.* *Aliâs *ex cor poris suppli/cio.* *Christiana sum.* *Nihil apud nos mali ge ritur.* *Sāctus dia conus.* *Christianus sum.*

A solum quis esset, sed & quid esset, tormentorũ crudelitas ne agnosci posset, abstulerat. CHRISTVS tamen in eo solus per martyrij gloriam recognoscebatur, qui per eius patientiam destruebat aduersarias potestates, & suos milites per tolerantiæ roborabat exemplum: ostendens omnibus, quia nihil terribile est, ubi diligitur pater: nihil doloris est, ubi fides CHRISTI est. Sed artifices scelerum, nequaquam martyris erubuere uirtutem. Post paucos etenim dies, considerantes quod si tumentibus adhuc uulneribus, quæ indignarentur etiam ad mollissimum manus tactum, tormenta rursus inferrent, & denuo membra iam putrefacta uexarent, unũ è duobus fore, aut in sua eum impietatis iura cessurum, aut si in tormentis animam posuisset, terrorem crudelitatis & metum cæteris intentandum. Sed hoc longe contra quàm impij cogitauerant, cessit. Nam quod uix credi ab infidelibus potest, restitutum est in primã speciem corpus per secunda tormenta. Et officia membrorũ quæ abstulerat prima crudelitas, secunda reparauit, ita ut iterata supplicia, non iam ei pœnam contulerint, sed medelam. Sed & Blandina, quam paulò ante memorauimus, simili exemplo ad supplicia secunda reuocatur. Quæ cum semiuiua penè, & in mortis quodã confinio posita, iteratis fuisset pulsata cruciatibus, uelut è somno quodam subito euigilans, in memoriam futuræ beatitudinis uenit, & uoce constanti tanquam de excelso & ædito cõcionaretur apud populũ: Multum (inquit) B erratis ó uiri, quod putatis infantum uisceribus uesci eos, qui ne mutorum quidem animalium carnibus utuntur. Et sic in confessione perdurans, iterũ numero martyrum sociata retruditur.

Blandina ad tormenta reuocatur.

Accusabantur Christiani à gentilibus, tanquã qui in sacris suis infantũ uisceribus uescerentur.

Apparet ueteres Christianos à carnibus abstinuisse.

Cap. II.

SEd posteaq; per beatorum martyrum patientiam tyrannica euanuere supplicia, alijs rursus diabolus machinis oppugnare parat famulos dei, quo scilicet afflictione carceris, & pœnali squalore cõsumpti, ac septimo (ut dicunt) puncto in neruo pedes cõtra quàm credi fas est, distenti, in intimo tenebrarũ loco, per omnia pœnarũ genera quæ furentium sæuitia excogitare poterat, deperirẽt. Quàm plurimi ergo hoc genere in ergastulis consumuntur, domino suscipiente eorũ huiuscemodi exitum, quibus nec ibi defuit diuinæ maiestatis auxilium. Aliquanti etenim ex his qui seuissima tormenta pertulerãt, nec humanæ aliquid medelæ permissi sunt consequi, mirum in modum uirtutẽ domini conualescere, & subitam mentis alacritatẽ, ac desperatum corporis robur recuperare cœperũt, ita ut cohortatione sua cæteros ad patientiã confirmarẽt. Et impatiẽtes erãt pœnarũ illi magis, qui nup fuerãt correpti, & quorũ corpora nõdũ tormẽta solidauerãt: illi deniq; erãt, qui fœtoris horrore, & cõclusionis tenebris necabant. Verũ beati Photini Lugdunensis episcopi gloriosam martyrij cõfessionẽ, fas nõ est silentio præterire. Qui cũ nonagenario maior esset ætate & corpe, utpote illius æui inualidus, cætera penè iã mortuus, solo martyrij amore uiuebat. Ducit ad

Septimo puncto in neruo distenti. Prouerb.

Moriuntur in carcere.

Photinus Lugdunensis episcopus, quem Sophronius uocat ποθεινόν.

 tribunalia

C tribunalia, imò potius defertur, ſenio & languore reſolutus. Cuius ad hoc ſolum anima ſeruabatur, ut CHRISTVS per eam magnificētius in fragili corpore triumpharet. Statuitur interea ſenior pro tribunalibus impiæ plebis. Vndiq; clamor attollitur, hunc ipſum eſſe inſonāt CHRISTVM. Dum uero à Præſide interrogatur, quisnam eſſet Chriſtianorū deus, reſpondit: Si dignus fueris, ſcies. Hinc uero cunctos uelut rabies immenſi cuiuſdā furoris inuaſit, ita ut qui prope aſtabant pugnis, alij calcibus ſubigerent ſenem, nec grauitati, nec ætati aliquid reuerentiæ deferentes. Illi uero qui longius erant, quicquid furentibus teli ueniſſet in manus, eminus iaciebant: ita ut unuſquiſq; ſummi ſibi eſſe delicti duceret, niſi aliquid in ſenem ſceleris intuliſſet. In hoc etenim uindicandos deos ſuos eſſe credebant. Quem cum ſeminecem proieciſſent in carcerem, incontaminatum paulò poſt ſpiritum reddidit. Per idem tempus immenſa quædam dei diſpenſatio procuratur, & miſericordia ex inſperato CHRISTI domini arte conquiritur. Quod nunquam ferè prius à perſequutoribus geſtum meminimus, omnes hi qui primo comprehenſi negauerant fidem, correpti truduntur in carcerem: & quo infelicibus ne ſolamen quidem pœnalis præſtaretur exitij, nō quaſi Chriſtiani iam, ſed tanquam homicidæ & inceſti detinebantur, habentes miſeri duplicem pœnam. Quoniamquidem cæterorum ſupplicia mitigabat ſpes & corona martyrij, CHRISTIq; charitas, & ſancti ſpiritus gratia

Moritur in carcere.

Negatores rapiuntur in carcerē tanq̄ homicidæ & inceſti, nō tanq̄ Chriſtiani.

D releuabat afflictos. Iſtos autem ipſis pœnalibus catenis & pondere carceris grauius conſcientia cruciabat, ita ut uultu ipſo & aſpectu diſcernerētur à cæteris: quod illi producebantur de ſupplicijs læti, & diuinum neſcio quid in ipſis uultibus præferentes, uincula ſua monilia precioſa ducebant, per ſqualorem carceris CHRISTI bonus odor effecti, ita ut uiderentur ſibi nō in ergaſtulo, ſed in myrotheca concluſi: At illi alij triſtes, demerſi, ipſis quoque cōſpectibus horridi, & omni turpitudinis deformitate fœdiores. Sed & ipſis gentilibus in multo opprobrio expoſiti erant, tanquam degeneres & ignaui, qui fidem perdiderint & crimen inuenerint: & qui Chriſtianorū quidem nomine caruerint, homicidarum tamen pœnas non effugerint. Quæ cum ita geri uiderēt cæteri, incredibiliter corroborati ſunt, ita ut comprehēſi abſq; ulla animi nutatione, cōſtanter ſe nihil aliud quàm Chriſtianos eſſe faterentur. Et cum quædam in his locis fuiſſent longius proſecuti, poſt aliquanta iterū hæc ſubiungunt. Poſt hæc iam per diuerſas ſpecies martyrij eorū, uelut coronam quandā uarijs floribus compoſitā, dominus CHRISTVS intexēs offerebat patri, ut ab eo uelut uictores magni agonis remunerationes æternorū ſumerēt præmiorū. Nam Maturus, & Sanctus, & Blādina, & Attalus, munerū diebus, innumeris milibus gentiū diuerſarū ad ſpectaculū cōgregatis, ſtatuunt̃ in medio arenæ. Et rurſum Maturus cū Sācto, quaſi nihil prius geſtū fuiſſet, ad omnia tormētorū & uerberū genera reno-

Maturus. Sanctus. Blandina. Attalus.

A ra renouātur, certantibus omnimodis aduersarijs, quatenus eorum patientiam frangerent, & ab ipso (ut ita dicam) uertice coronas eorū diriperent, insanis populi uocibus instigati. Sed illis eo magis animos roborabat spes uicinæ iam gloriæ, quā sibi iam iamq́ manu contingere, & contrectare dextris uidebantur. Cumq́ & suppliciorū genera, & spectaculorum iam penè tempus fuisset absumptum, nec moueri ullatenus à sentētia ualuissent, cum etiā sellæ ferreæ superpositi, consumptā uerberibus carnē, ignis subter ministratus exureret, ad ultimū infatigabileis martyrū spiritus ferro cæsis ceruicibus effugarūt. Blandina uero religata ad stipitem, atq́ in crucis modum distenta, bestijs pabulum præparatur. Quæ tamen in ligno pendens uultu interrito & satis læto, orationem fundebat ad deum, qua & sibi constantiam, & cæteris agonis sui consortibus perseuerantiā precaretur. Et facile uota sperabat implenda, quæ proprijs iuuabat exemplis: simul & illud edocens, quod passionū CHRISTI consortibus certū sit, etiam gloriæ eius donanda esse consortia. Sed cum nulla ex bestijs corpus eius auderet attingere, deposita de ligno, rursum reuocatur ad carcerē, alijs adhuc agonibus præparanda, ut per multas uictorias caput quidem tortuosi serpentis atteteret, fratrum uero animos ad tolerantiam concitaret, per hoc quod ipsa in paruo & fragili corpore tot certaminibus permaneret inuicta, & per singulos agones discederet coronata.

Blandina.

B ATtalus quoq́ populi uocibus postulatur. Erat enim ualde nobilis, & quod cunctis nobilius est, uir optimæ conscientiæ, & in fide CHRISTI per omnia exercitia semper martyr. Cumq́ circūactus fuisset in amphitheatro, titulo se præcedente, in quo scriptum erat, ATTALVS CHRISTIANVS, fremere in eum uulgi insanientis furor uehemētius cœpit. Sed cum Præsidi indicatū esset, esse eum Romanæ ciuitatis uirum, iubet eum cum cæteris in carcerem recipi, simul & ad Cæsarem refert, eiusq́ sententiā quid de eo iuberet, expectat. Verū inter moras positi in carcere, non infructuosum sibi tempus transire patiuntur, sed uigore animi, & alacritate fidei suæ, eos qui infirmiores uidebantur, animabant, & ipsi nondum martyres, cohortationibus suis plurimos martyres faciebant. Ex quo magnum gaudium matri nascebatur ecclesiæ, uidenti suos filios, qui penè iam decidisse uidebātur in mortem, per hos reparari ad uitam: & monitis eorum multi qui iam negando uelut aborsum quoddā effecti fuerant, quasi iterū parturiebantur, & CHRISTVS in eis iterū reformabatur. Docebātur enī ab his, quia deus non uult mortem peccatoris, sed ut cōuertatur & uiuat. Igitur cū à Cæsare rescriptum fuisset, ut persistentes quidē punirētur, negantes autē dimitterētur, die quodā celeberrimo, in quo ex omnibus ꝓuincijs coeūtes, nūdinas apud nos agere solēt, in ipso frequētissimo cōuentu tribunal ascendens, præparari sibi Iudex Christianos, & introduci ad suppliciorū pompā præbendam

Cap. III.
Attalus.
Christiani in carcere.
Dies nundinarum.

C præbendam cunctis qui aderãt, iubet. Rursum itaq; cruces, rursum pœnæ, rursum tormenta reparantur. Et si qui fortè ciues Romani reperti sunt, hos plecti capite decernit, cæteros uero bestijs tradi. Ingens tamen ab omnibus gloria CHRISTO cõferebatur, pro his qui ante negauerãt, & dimitti neq; negantes potuerant, nunc uero, cum negantibus uenia præstaretur, in confessione persisterent, & de perditionis grege reuocati, numero martyrum iungerentur. Igitur cũ erga supradictos quæstio haberetur, Alexander quidam genere Phryx, medicus disciplina, uir religiosus & prudens, & uitæ ac morum probitate, cunctis charus acceptusq;, amore dei concitatus, cũ assisteret tribunali, nutibus hortabatur ad confessionem eos, in quos quæstio agitabatur: ita ut omnibus qui astabant, palàm fieret quid animo gereret. Cumq; id populi notauissent, indignantes maxime pro his, qui quod prius negauerant, rediuiua nunc confessione reuocabant, conclamauerunt aduersum Alexandrum: hæc, ipso instigante cõmitti. Qui iussus à præside in medium statui, & quis esset interrogatus, Christianũ se esse libera professione testatur. quẽ continuò præparandum bestijs condemnauit. Et postera die simul cum Attalo producitur. Quem contra præceptum Cæsaris gratificari populis uolens, etiam ipsum bestijs tradi iussit. Sed cum ferarũ nulla, sanctorum corpora contigisset, omnibus eos uerberũ cæterarumq; pœnarum supplicijs cruciatos, ad ultimum in conspectu populi in medio arenæ

Alexander.

D iugulari iubet, beato Alexandro in omnibus quæ perpessus est pœnis, ne unum quidem penitus proferente sermonem, sed ab initio usq; ad finem intra semetipsum semper cum deo loquẽte, & in laudibus eius ac precibus permanẽte. Attalus uero cum prunis subteriectis in sella ferrea torreretur, cumq; nidor adustæ carnis ad nares & ora inspectantis populi perferretur, uoce magna exclamat ad plebẽ: Ecce hoc est homines comedere. quod uos facitis. quid à nobis uelut occultum inquiritis facinus, quod uos aperta luce committitis? Nos enim neq; comedimus homines, neq; aliud quid mali agimus. Et cum interrogaretur quod nomẽ habet deus, respondit: Qui plures sunt, nominibus discernuntur: qui unus est, non indiget nomine. Post hos nouissimo iam munerum die Blandina rursus inducitur cum Pontico annorũ ferè quindecim puero, quiq; & in priorum cruciatibus iussi fuerant semper astare, quo magis cæterorũ uidentes supplicia terrerentur. Statuuntur ergo in medium, & iubentur iurare per deos. Illi uero è cõtrario nullos esse aiebant istos, per quos iurare cogerentur. Cumq; alijs compluribus uerbis exprobrarẽt gentium deos, insanire magis in eos cœpit populi multitudo. neq; teneram pueri ætatem, neq; sexum fœminæ miserãtes, sed per omnia tormentorum genera quasi quodam eos circulo peragentes, nihil deesse pœnis patiebantur, quod crudelitas inuenisset. Tunc Ponticus maximũ patiẽtiæ robur materna cohortatione suscipiens, & perseuerans in confessione

Nam putabantur humana carne uesci Christiani.

Blandina.

Põticus, puer

A fessione fidei, impollutũ spiritum reddidit. Beata uero Blandina ultima omniũ, uelut omniũ nobilis mater, præmissos ad martyrij coronam filios, insequi iam secura festinat, exultans & ouans, uelut ad thalamum sponsi inuitata, & ad nuptiale conuiuium. Ex quo fiebat, ut in uerberibus tripudiaret, & craticulis exusta gauderet, ac tam hilaris uideretur & læta, quasi inter dapes regias accubaret. Post hoc ad bestias tradit͂, sed ab his intacta perdurat. Inde etiã aliud excogitatur crudelitatis genus, ut reti constricta obijceretur tauro ferociter instigato. A quo cum fuisset innumeris ictibus lacessita, & toto arenæ ambitu iactata, nihil penitus læditur, sed permanet læto (ut semper) uultu, mente constanti, spe ipsa & animi præsumptione cũ CHRISTO colloquens. Ad ultimum iugulari gladio iubetur, stupentibus etiam ipsis impijs, & dicẽtibus, quod nunq̃ fuerit fœmina quæ tanta & talia ferre potuerit. Sed ne sic quidem satietatem aliquam capere crudelitas quiuit. Antiqui etenim serpentis uirulentia concitati, feri ac barbari mores mansuescere nesciebãt. Ex ipsa quippe sanctorum patientia, sæuior eis contentionis rabies accendebatur: & uelut pudore quodam fatigabãtur, quod maior inesset cruciatis, quàm cruciantibus uirtus. Et ex hoc ad nephanda odia iudex simul instigabatur & populus, ut scriptura impleretur, quæ dicit: Iniquus adhuc inique agat, & iniustus adhuc faciat iniuste. Igitur inaudito sæuitiæ genere, eorum qui necabãtur in carcere corpora canibus iube-B bantur exponi, adhibita simul custodia die noctuq̃, ne quis collectas reliquias, humanitatis intuitu traderet sepulturæ. Sed si quid fortè uel bestijs, uel igni reliquum ex corporibus martyrum fuerat, ipsaq̃ cum truncis suis capita punitorum, insepulta per custodiam militum seruabantur: & quærebatur, si quid ultra posset humana crudelitas, etiam in eos qui iam uitæ huius limen excesserant. Exultabant tamen gentes magnificantes simulachra sua, quorum uirtute datam in illos uindictam dicebant. Si quis uero inter ipsos paulò mitior uel humanior uidebatur: Vbi nunc est (aiebat) deus eorum? Et quid profuit eis ista religio, pro qua etiam animas posuerunt? Igitur apud illos erat uarium istud insultationis genus. Apud nos uero ingens luctus habebatur, præcipue quod non possemus corpora humi tradere. quippe quibus nec noctis tempore aliqua ad hoc opportunitas præbebatur: neq̃ muneribus, suadere custodes, neque precibus, aut ullo alio genere copia erat. ita attente & sollicite curabant, ne daretur extremis ossibus sepultura. Post aliquot autẽ dies cum nullam sepeliendi gratiã præstitissent, incensa ossa martyrũ, & in fauillam redacta, cũ reliquo terræ puluere in Rhodanũ fluuium dispersère, ne usq̃ reliquiæ eorũ residerent: quasi uero hoc agentes, deum uincerent, & (sicut dicebant) spem eis per hoc resurrectionis adimerent. Sperantes enim (aiebant) de sepulchris quandoq̃

Blandina gladio iugulatur.

Limen uitæ.

Abijciuntur cineres in Rhodanum.

C quandoq; se esse resurrecturos, idcirco noua nescio qua sibi persuadente superstitione læti se tormentis mortibusq; subijciunt. Nunc uideamus si resurgent, & si potest eis adesse deus eorũ, & eripere eos de manibus nostris. Hæc sunt quæ illis temporibus gesta, ex epistola fratrum Lugdunensium declarãtur. Ex quibus quid etiam per cæteras prouincias geri potuerit, coniectura capiendum est. Referuntur adhuc in ipsa epistola quædam etiam de humanitate & mansuetudine beatorum martyrum, quæ dignum puto ad hæc suis sermonibus sicut cætera sociari. Quicq; (aiunt) ad imitationem CHRISTI, qui cum in forma dei esset, nõ rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, in tanta gloria positi, & semel atq; iterum ac frequentius martyres facti, post bestias, post ignes & laminas, neq; se ipsi martyres dicebant, neq; alijs ita se appellantibus indulgebant, sed si fortè aliquis nostrũ, uel in epistola, uel in sermone eos martyres nominasset, increpabant acrius, dicentes, quod hæc appellatio soli CHRISTO debetur, qui solus fidelis ueritatis est martyr, & qui primogenitus est ex mortuis, & autor uitæ æternæ: uel certe illis solis aptum hoc esse uocabulum, qui post bonã confessionem de hac uita discedere & pergere meruerunt ad deum. Nos autem (aiebant) humiles & egeni, optamus, ut ipsa saltem in nobis confessio tuta permaneat. In quod etiã cæteros fratres cum lachrymis obsecrabãt, ut pro eis dominum precarentur, quo perfectæ confessionis signaculum martyris mererentur accipere. Et tanta in eis humilitas erat, ut cum rebus ipsis essent

Modestia martyrum.

Perfecta professio, signaculum martyris.

D iam martyres, nominis tamen iactantiam fugerent. Apud gentiles uero cũ omni fiducia consistebant, nobilitatem animæ per contemptum iniuriæ & suppliciorum patientiam demõstrantes. Erant ergo inter fratres humiles, inter persecutores elati: suis mites, aduersarijs terribiles: CHRISTO subiecti, diabolo erecti. Humiliabant se sub potentissima manu dei, per quam nunc sublimius exaltati sunt. Placabãt omnes, accusabant neminem: soluebant cunctos, ligabant nullũ. Orabant etiam pro persecutoribus suis, utentes sermone sancti Stephani primi martyris, dicentes: Domine ne statuas illis hoc peccatum. Aduersum quos eo uehementiora diabolus prælia concitabat, quod per nimiam charitatem quam habebant in CHRISTO IESV, etiam eos qui lapsi fuerant, & quos iam se immanis illa bestia absorbuisse crediderat, rursum uiuos de internis eius uisceribus educebant: & uelut matres erga paruulos suos, ita erga eos totis profusi miserationũ uisceribus inhærebant, omnipotenti deo effundentes pro ipsis fontes & flumina lachrymarum: uitam petebant eis à deo, & tribuebatur eis. nec sibi gratum iter ducebant eundi ad dominũ, uel lætam putabant martyrij fore coronam, si partem membrorũ suorum de ecclesijs raptam, uelut spolia quædam detentari à diabolo permisissent. Super omnia autem pacem & ipsi diligebant, & nobis seruare mandabãt, nec aliam sibi nisi per pacem uiam

Pax.

A ad martyrium construebant, cauentes ne ullam post se dissensionem fratribus, nec ecclesiæ matri mœsticiam derelinquerēt: sed pacem semper habendam, pacem fratribus custodiendam, & charitatē præcipue tenendam, quæ est unitatis & concordiæ uinculum, cōmonebant. Hæc nō inutiliter (ut opinor) à nobis ad ædificationē legentium memoriæ tradita sunt, quæ ex tantorum uirorum autoritate descendunt, propter eos qui tumidi & inflati aduersum fratres feruntur: & si qui fortè titubauerint, miserationū CHRISTI uiscera ab eis putant penitus excludenda. Refertur adhuc in eadem scriptura & alia narratio, quā cognitionis causa his inserere dignū putaui. Alcibiades quidam erat in numero eorū, qui pro CHRISTO uincti tenebantur. Hic uitam satis arduam & austeram gerebat, nihil cibi uolens accipere, sed tantum sale & pane cum aqua utebatur. Cumq; hunc uitæ rigorem uellet etiam in carcere positus obtinere, Attalo post primam confessionem suam quam in amphitheatro confessus est, reuelatur, quia nō recte faceret Alcibiades, creaturis dei & ipse non uti, & alijs formā scandali derelinquere. Quibus cognitis, Alcibiades cœpit omnia cum gratiarum actione percipere: quia quæ illi reuelabat spiritus ut doceret, & huic ut sequeretur idem spiritus persuadebat. Sed de his finis sit. Igitur Montanus, & Alcibiades, & Theodotus, in Phrygiæ partibus tunc primum apud quàm pluri-

B mos in prophetarum opinionem uenerūt. Et quia per illud adhuc tempus multæ etiam aliæ uirtutes & gratiæ, in diuersis ecclesijs per donū sancti spiritus ministrabātur, facile accommodata est fides, etiam his potuisse prophetiæ gratiam dari. Cumq; plurima inter fratres dissensio fuisset exorta, rursum ecclesiæ Galliarum iudicium suum & sententiam de his quoq; cum omni reuerentia & rectæ fidei expositione decernunt, epistolas martyrum qui apud eos consummati fuerant, proferentes, quas illi in uinculis positi, per Asiam & Phrygiam fratribus consistentibus scripserant, & Eleuthero urbis Romæ episcopo, de pace eum ecclesiæ cōmonentes: quiq; etiam Irenæum presbyterum tūc adhuc ecclesiæ Lugdunensis, supradicto urbis Romæ episcopo cōmendabant, testimonium uitæ eius perhibentes, sicut ipsorum etiam uoces quæ infra scribuntur, ostendunt.

Charitas unitatis & cōcordiæ uinculum.

Alcibiades.

Montanus. Alcibiades. Theodotus.

Irenæus presbyter Lugdunēsis ecclesiæ.

Cap. IIII.

Aliàs Auere*

*VALERE TE IN DEO ITERUM ET SEMper optamus pater Eleuthere,

ROGAVIMVS fratrem & socium nostrum Irenæum, hæc tibi scripta deferre, quē deprecamur ut habeas cōmendatum. Aemulator nanq; est testamenti CHRISTI. Scimus enim quod solus officij gradus nō facit aliquem iustum, quo tamen iste recte utitur, in presbyterio. sed plus eū ex uitæ merito commendamus.

Epistola martyrū, laudem continens Irenæi.

Enumerant etiā post hæc diuersorum martyrum glorias, quanti ferro cæsi, quanti bestijs, quanti ignibus, quāti etiam squalore carceris absumpti sint.

C Quæ si quis uult plenius noscere, ipsas ex integro requirat epistolas.

Cap. V. M. Aurelius Cæs.

Gitur Antonini tẽporibus quibus hæc gesta referũtur, Marcũ Aureliũ fratrem eius Cæsarem bella inferentem Germanis ac Sarmatis, tradunt historiæ, cum siti eius periclitaretur exercitus, æstuantem & quærentẽ, quid facto opus esset, repperisse in legione quadã milites Christianos: quibus (sicut & nostris mos est) flexis genibus obsecrantibus, exaudisse deum supplicationes eorum, & subito contra omniũ spem, largissimis imbribus profusis, exercitus quidem periclitantis, pro quo orauerant Christiani, sitim sedatam: hostes uero qui iam exitialiter imminebant, fulminibus crebris & cœlitus prolapsis ignibus effugatos. Quod factum, refertur quidẽ & ab historicis gentilium. Sed quod nostrorũ id orationibus impetratum sit, non refertur: quippe apud quos etiam cætera miracula quæ à nostris gesta sunt, nõ habent fidem. Nostrorum uero & Tertullianus hæc memorat, & apud Græcos Apollinaris, qui etiã ipsam legionem pro insignis facti miraculo, mutato nomine, uocitatam dicit ab Imperatore Fulmineam. Tertullianus uero Marci Imperatoris epistolas etiãnunc haberi dicit, quibus de his apertius indicatur. Sed nos iam ex hoc ad historiæ ordinem redeamus. Igitur Photino nonagesimo uitæ suæ anno, cum cæteris Galliæ martyribus consummato, Irenæus Lugdunensis ecclesiæ suscepit sacerdotium. Quem Irenæum Polycarpi auditorem in pueritia comperimus. Hic in tertio aduersum hæreses libro, Eleutheri episcopi temporibus (quæ tempora nũc habemus in manibus) scribere se opus illud indicat his uerbis.

Christianorũ militum precibus, impetrata pluuia.

Lege Tertullianũ in Apologetico cap. 5. & in libro ad Scapulam.

Fulminea legio.

IRENAEVS

D

Cap. VI.

Vndata igitur & ædificata ecclesia, beati Apostoli Lino officiũ episcopatus iniungũt. Cuius Lini Paulus in epistola ad Timotheum meminit. Huic succedit Anacletus, post quem tertio loco episcopatũ suscepit Clemens. Hic autem cum beatis Apostolis fuit, & cum ipsis uitam semper exegit, atq; ab ipsis institutus, recentem gerebat traditionis eorũ memoriã, & prædicationis eorũ formã semp habebat in oculis. Sub hoc ergo Clemẽte seditio nõ modica exorta est apud Corinthum inter fratres, ita ut ex persona Romanæ ecclesiæ scriberet ipse Clemens ad Corinthios epistolam necessariam, quæ eos reuocaret in pacem, & fidem eorum quæ cõcussa fuerat, renouaret, exprimens in ea Apostolorum traditionem, quam nuper ab eis ipse susceperat. Et post aliquanta iterum dicit: Huic autẽ Clementi succedit Euaristus, Euaristo Alexander. Et post hunc sextus ab Apostolis ordinatur Xystus. Post quem Telesphorus, qui & illustre martyrium duxit. Post hũc Hyginus, deinde Pius, post quẽ Anicetus. Huic successit Soter, qui nũc duodecimo loco ab Apostolis episcopat⁹ obtinet sortẽ, & easdẽ quas Apostoli tradiderunt prædicationes diuinæ fidei integras illibatasq; custodit.

Linus Romæ. Anacletus. Clemens.

Lege Irenæum aduersus hæreses lib. 3. cap. 3.

Clemẽs ex persona Romanæ ecclesiæ Corinthijs seditione laborantibus epistolam scripsit.

Euaristus. Alexander. Xystus. Telesphorus. Hyginus, Pi⁹, Anicetus, Soter.

Cap. VII.

Aec Irenæus in supradictis libris complexus est. Sed & in secundo nihilominus eiusdẽ operis libro, dicens etiam suis temporibus reliquias quasdam

A quasdam diuinæ uirtutis in ecclesijs inueniri, hoc modo scribit: Abest autẽ longe ab eis ut mortuũ suscitent, sicut dominus suscitauit, & Apostoli per orationes. Sed & fratres frequenter fecerunt hoc in plurimis ecclesijs, ita ut omni simul ecclesia cõgregata, ieiunijs atq; obsecrationibus multis ad deũ profusis, conuerteretur spiritus mortui, & redderetur homo uiuus per orationes sanctorũ. Et iterum dicit post aliquanta: Quod si dominũ per phantasiam dicent fecisse hæc, ad prophetas ueniamus, qui hæc ab eo gerenda esse prædixerũt, & qui confirmarũt hunc esse filium dei: propter quod & discipuli sui in ipsius nomine, & ab ipso accipiẽtes gratiã, faciunt hæc ad subueniendum saluti hominũ, prout unusquisq; meruit. Alij nanq; dæmones fugant, & ita eos qui incursati sunt purgant, ut interdum illi ipsi qui curati sunt, credentes in ecclesia remaneant. Alij autem præscientiam accipiunt futurorum, & uisiones propheticas uident. Alij infirmos manu superposita, restituũt sanitati. Sed & mortui ab his aliquoties suscitati sunt, & permanserunt nobiscum per annos multos. Et quid plura? Non est numerus singularum uirtutum, quæ per uniuersum mundum in ecclesijs dei geruntur, per gratiam & nomen IESV CHRISTI sub Pontio Pilato crucifixi. Quæ tamen quotidie fiunt, non ob aliquam nundinationẽ, neq; ob pecuniæ quæstum: sed sicut gratis gratia accipitur à deo, ita gratis eadem ministratur. Et

Reliquiæ diuinæ uirtutis in ecclesijs, tẽpore Irenæi.

Lib. 2. cap. 58

Dotes diuersæ spirit⁹ sancti.

B iterũ in alio loco idem Irenæus de his ita scribit: Sicut (inquit) audiuimus multos ex fratribus in ecclesia gratiam habentes prophetarũ, & omnibus linguis loquẽtes per sancti spiritus donum, qui & mysteria & secreta dei in manifestum cum expedit proferunt. Hæc autẽ inseruimus, ut ostenderemus diuersas sancti spiritus gratias, usq; ad illa adhuc tempora apud dignos quosq; in ecclesijs perdurasse: quoniamquidem in initijs polliciti sumus, hæc nos in tempore prolaturos.

SEd & de ordine canonis diuinarũ scripturarũ, quid etiam supradictus uir Irenæus sentiat, ipsius nihilominus sermonibus proferamus: Primo (inquit) de sanctis euangelijs uideamus. Matthæus quidem Hebræis propria eorum lingua conscriptum ædidit euangelium, cum Paulus & Petrus in urbe Roma euangelizarent, atq; ecclesiæ inibi fundamenta solidarent. Post quorum exitum Marcus discipulus & interpres Petri, euangeliũ quod ille prædicauerat, digessit in libro. Post hæc Iohannes discipulus domini, qui & supra pectus eius recubuit, ædidit euangelium apud Ephesum urbem Asiæ positus. Hæc in tertio supradicti operis libro. In quinto uero, de reuelatione Iohannis scribens, & de numero nominis antichristi, hæc refert: Cum igitur hæc ita se habeant, & in omnibus rectis & antiquis exemplaribus iste numerus inueniatur, sed & illi hæc eadem contestentur, qui Iohannem uiderunt in corpore positum; & uerbum domini prædicantem, quia numerus bestiæ, secundũ Græcorum compotum, & literas quæ

Cap. VIII. Irenæi iudiciũ de diuinis scripturis.

Matthæus.

Marcus.

Iohannes.

Apocalypsis Iohannis.

Circa finem quinti libri ad uersum hæreses.

C in eodem conſcribuntur. Et paulò poſt iterum ſubiungit hæc: Nos ergo periculum incurrere nolumus de antichriſti nomine, cõfidentius aliquid pronunciantes. Si enim oporteret hæc euidẽter & palàm in hoc iam tempore prædicari, utiq; & per illum qui Apocalypſim ſcribit, nomẽ eius euidenter fuiſſet expreſſum: quia nec ipſa reuelatio ante multum temporis facta eſt, ſed penè iam noſtra ætate prope finem Domitiani Cæſaris. Hæc nobis etiam de Apocalypſi uir ſupra memoratus expoſuit. Meminit autẽ primæ epiſtolæ Iohannis, & primæ Petri, plurimaq; ex ipſis ſumit exempla. Nec non & libellum qui dicitur Paſtoris, amplectitur dicens: Bene ergo refert ſcriptura, quæ dicit: Primo omniũ credendũ eſſe, quia unus eſt deus, qui omnia creauit atq; compoſuit. Vtitur autem & teſtimonijs de Sapientia Salomonis. Sed & Apoſtolici cuiuſdam uiri (cuius nomen reticuit) ſermonũ quaſi memoriter meminit. Iuſtini quoq; martyris, & Ignatij memoriam facit, & ea quæ ſcripſerunt, producit in medium, & promittit ſe quoq; aduerſus ſcripta Marcionis reſponſurum. Sed & de ſeptuaginta interpretibus diuinarum ſcripturarum, audi quibus referat uerbis: Deus (inquit) homo factus eſt, & ipſe dominus ſaluauit nos. Qui dedit ſignum illud quod de uirgine ſcriptum eſt, & non ſicut quidam dicunt eorum, qui modo auſi ſunt aliter interpretari ſcripturas, & aiunt: Ecce iuuencula in uentre cõcipiet

D & pariet filiũ, ſicut interpretatus eſt Theodotion Epheſius, & Aquila Ponticus, ambo Iudæi proſelyti, quos ſecuti ſunt Hebionitæ, qui dicunt CHRISTVM de Ioſeph natum. Et poſt pauca iterum iſta ſubiungit: Prius enim (inquit) quàm Romanorum inualeſceret principatus, cum adhuc Macedones Aſiam poſſiderent, Ptolemæus Lagi filius, uolens bibliothecæ ſuæ, quam apud Alexandriam ex omnium ueterum Græcorum uoluminibus conſtruebat, maiorem gloriam quærere, petit etiam ab Hieroſolymitis ut Hebræas eorum ſcripturas in Græcam linguam interpretatas acciperet: At illi (ſubiecti quippe erant Macedonibus) electos & in ſcripturis ſanctis eruditiſſimos, atq; in utraq; lingua peritiſſimos uiros ſeptuaginta presbyteros miſerunt ad Ptolemæum. in quo tamẽ dei uoluntas & conſilium gerebatur. Tum ille ſingulorum uolens accipere documenta, & uerens ne fortè per interpretationem occultarent inſertam diuinis uoluminibus ueritatem, ſingulos à ſe inuicem ſeparat, & eadem ſeorſum poſitos interpretari iubet, eumq; ordinem interpretandi in ſingulis quibuſq; uoluminibus obſeruari: quoſq; rurſum coram ſe in unum omnes reuocari, & cõferre ad inuicem, quæ ſinguli interpretati fuerant, facit. Et tunc deus uere glorificatur, & ſcriptura ſancta quod uere diuina eſſet, agnoſcitur. Omnes enim eadem ijſdem uerbis, ijſdemq; nominibus ac ſentẽtijs ſcripſerant, ab initio uſq; ad finẽ: ita ut & ipſi qui aderãt gentiles, agnoſcerẽt, quia dei nutu ſcripturæ tũc interpretatæ ſunt. Et nihil mirum, ſi diuina prouidentia hoc ita fieri procurauit,

Prima Ioh. *Prima Petri.* *Lib. Paſtoris.*

Sapientia Salomonis.

Theodotion Epheſius. Aquila Ponticus.

LXX. interpretes.

A rauit: cum & in ea captiuitate quæ populo acciderat sub Nabuchodonosor rege, corruptis scripturis, cum post septuaginta annos Iudæi ad patriam suam rediret in temporibus Artaxersis Persarũ regis, inspirauerit deus Esdrã sacerdotem ex tribu Leui, ut omnia priorum prophetarum uolumina ac uerba repararet, & restitueret populo legem, quæ per Moysen fuerat data. Hæc Irenæus.

Esdras restituit legem.

IGitur decẽ & nouem annis Antoninus cũ in imperio perdurasset, post excessum sui, principatum Commodo dereliquit. Huius primo imperij anno Iulianus apud Alexandriam sacerdotium suscepit, Agrippino exactis duodecim annis in episcopatu, defuncto.

Cap. IX. Cõmodus Aug. Iulianus Alexandriæ episcopus.

Pantenus Stoicus pfessor sacrarũ literarum Alexandriæ. Schola ecclesiastica Alexãdriæ.

CVm per idem tempus scholæ ecclesiasticæ, & doctoris officio præesset uir in omni eruditione nobilissimus Pantænus. Ex quo apud eos consuetudo antiquitus tradita, usq; in hodiernũ permanet, diuinarum scripturarum doctores inibi scholæ ecclesiasticæ haberi, uiros duntaxat in scientia & in eruditione probatissimos. Huius ergo officij uelut autor quidam & dux, uir (de quo supra diximus) satis illustris habebatur: quippe qui etiam in philosophis prius, qui Stoici appellantur, nobiliter floruisset. Cuius tantum studij erga uerbum dei, & tantum amoris fuisse traditur, ut etiam ad prædicandum CHRISTI euãgelium omnibus gentibus quæ in Orientis ultimis secessibus recondunt, fidei & deuotionis calore profectus sit: & usq; ad Indiam citeriorẽ, uerbum dei prædicãdo peruenerit. Erant enim adhuc in illis temporibus & Euangelistæ nõnulli, qui ad imitationem sanctorum Apostolorum in diuersis orbis partibus oberrantes per gratiam dei & animi sui uirtutem, uerbum dei & fidem CHRISTI ignorãtibus quibusq; gentibus inferebant. In quibus præcipuus & illustris Pantænus habebat. Quẽ ferunt cum ad Indos peruenisset, repperisse quod Bartholomæus Apostolus apud eos fidei semina prima condiderit, & Matthæi euangelium Hebræis scriptũ literis dereliquerit: quod per idem tempus supradictus Pantænus inibi repertũ detulerit. Sed & in multis præterea alijs doctrinæ ecclesiasticæ studijs apud Alexandriam, claram satis & nobilem uitam, optimo & admirabili fine conclusit, tam uiua uoce discipulos instruens, quàm librorum monimentis etiam posteris thesauros scientiæ derelinquens.

Cap. X. Apud Alexãdriam schola erat ecclesiastica, in qua rudimẽta Christianæ religionis catechumenis tradebantur. Quod fieri potuit, ut in alijs itẽ ecclesijs fuerit factũ. Vnde fortassis & apud nos in tẽplis episcopalibus, & alijs horũ æmulis sacerdotum collegijs, Scholastici quem uocant dignitas, & sola hodie dignitas. In locũ talium doctorũ successerunt apud nos, concionatores.

B *Pantenus usq; ad Indos penetrauit, Christũ prædicando. Euangelistæ gentiũ remotarum.*

Bartholomæus Apostolus Indorum. Matthæi euangeliũ à Pãtæno repertũ.

IN huius diuinarum eruditionũ scholis quàm maxime effloruit apud Alexandriã Clemens eodem uocabulo, quo & ille in urbe Roma Apostolorũ & successor & discipulus, uocitatus. Deniq; ipse hic Clemẽs in septimo Dispositionũ libro, Pantæni tanq; magistri & præceptoris sui mẽtionẽ facit. Sed & in primo libro στρωματῶν, hunc eundẽ designat, in eo loco ubi enumerat, qđ plures Apostolicæ prædicationis reppererit uiros, hæc dicẽs: Mihi quidem cõmentarij huius operis, nõ ad ostentationẽ scribuntur, sed ad cõmemorationẽ senectæ, & ad obliuionis remedium, quo scilicet in his

Cap. XI. Clemens Alexandrinus Pantæni discipulus.

C sit mihi adumbratio quædam rerum magnificarũ diuinorumq́ uerborũ, quæ audire merui à uiris sanctis & beatis, quorum ab alio apud Achaiam, ab alio apud Syriam, ab alio uero in Oriente, & maxime apud Palæstinã, institutus sum, ex Hebræorũ origine ueniente. Ad ultimũ autem in Aegy-pto magisterio usus sum, uiri, uirtutis & scientiæ merito omnibus præferendi: post quẽ uelut thesauro in absconditis reperto, aliud quærere ultra cessa ui. Et illi quidẽ diuinæ doctrinæ ueritatẽ, mihi, quæ sibi ab ipsis statim primis autoribus Petro & Iacobo ac Iohãne & Paulo sanctis Apostolis, tradita fuerat, tanq́ patres filio cõmendarũt. Sed pauci patribus similes filij. Tamẽ deo fauẽte per ipsos in nobis Apostolici germinis plãtata sunt semina.

Intelligit Pantænũ qui Alexandriæ docuit.

Cap. XII. *Narcissus Hierosolymorum episcopus.* *Episcopi Hierosolymorũ.*

PEr idem tempus ecclesiæ Hierosolymorũ Narcissus præerat, qui famæ merito nostris adhuc temporibus celebratur, quintamdecimã post eos qui ex circũcisione fuerãt successionẽ usq; ad tempora Adrianæ obsidionis adducẽs. Primũ nanq; inibi ex gentibus episcopũ fuisse indicauimus Marcum, post quẽ Cassianũ, inde Publium, post hunc Maximũ, & sic Iulianũ, post quem Gaium, & iterum alium Iulianũ, Capitonem quoq; & Valentem, inde Dolicianum, post quem tricesimum ab Apostolis Narcissum.

Cap. XIII. *Rhodon.*

VErum etiam ea tempestate Rhodon quidam ex Asiæ prouincia oriundus, ut ipse scribit, in urbe Roma eruditus à Tatiano, cuius in superioribus inter cæteros scriptores meminimus, libros quàm plurimos, & maxime contra Marcionis hæresim scripsit. quam asserit idem Tatianus in diuersas scissam esse sententias. Sed & qui, & ob quam causam ex eadem hæresi scissi sint, ipse per hæc uerba designat: Propterea (inquit) etiam inter semetipsos discordant, quia id affirmare cupiunt, quod non potest stare. Ex eorum nanq; grege est Apelles, qui abstinentiæ & senectutis prærogatiua usus, unũ quidem omniũ fatetur esse initium, prophetas tamen contrario spiritu asserit inspiratos, sequens persuasionẽ uirginis cuiusdã actæ spiritu dæmonis nomine Philumenæ. Alij autẽ, sicut ipse nauta Marcion, duo esse principia introducũt, è quibus est & Potitus & Basiliscus. Qui & ipsi secuti sunt quidem Ponticum lupum, sed non inuenientes exitum rerum, sicut ne ille quidem, ad ea quæ putarunt esse faciliora conuersi sunt, & duo principia introduxerunt, absq; ullis hoc probationibus confirmantes. Alij quoq; ex eisdem rursus in deterius deuoluti sunt, non solũ duo, sed tria principia, & tres naturas cõfirmantes. Quorũ princeps & autor est Syrenus, sicut ipsi defensores dogmatis huius dicũt. Sed & ipse describit, ut cõgressus sit cum Apelle, ita referens: Nam & Apelles senex habuit nobiscum sermonem, & multa male docere conuictus est. Vnde & asserebat, nõ oportere omnino fidei discuti rationẽ, sed unũquenq; debere in eo quod credidit, permanere. Salutẽ nanq; esse his, qui in crucifixum sperant, tantũ ut in bonis operibus inueniantur: manifeste tamen decernebat de deo, sicut prædiximus, unum esse

D

Rhodon aduersus Marcionem.

Rhodonis uerba de Marcionitis hæreticis.

Apelles.

Syrenus.

A esse principium, ut & nos dicimus. Et inde exponens omnē eius sententiā, introducit etiam ipse suū sensum: Dicebam autem (inquit) ad eum: Vnde tamē ostendimus unius principij rationem? aut quomodo hæc asseratur, edissere. Tum ille, prophetiæ (quidē aiebat) semetipsas coarguūt, quia nihil omnino cōtinent ueritatis, ex eo quod inter se inuicem discordant. & utiq; falsæ sunt, quæ sibimetipsis aduersantur. Quomodo autē sit unum principium, se quidem scire denegabat, ita tamen sibi uideri. Cumq; adiuraretur à me, ut quod uerum est diceret, sacramento confirmauit se nescire, quomodo unus sit ingenitus deus, sed tantummodo credere. Tum ego derisum planè eum, & notatum habui, qui se doctorem profiteretur eorum, quæ se ignorare fateretur. In eodem quoq; opere refertur, Callistion quidā in urbe Roma discipulus extitisse Tatiani, qui scripsit compositum esse à Tatiano Propositionū & quæstionū librum, in quo omnia quæ obscura sunt & difficilia in scripturis diuinis, absoluat. Sed idem Rhodon in cōmentarijs suis propositiones eius prolaturum se & confutaturum promittit. Est autē eiusdē & in Hexaemeron cōmentarius, in quo refert, quod Apelles quàm plurima aduersum legem Moysi conscripserit impia, & aduersum totam legem blasphemas protulerit uoces, coarguens ut sibi uideretur, & destruēs ea quæ scripta sunt.

Callistion discipulus Tatiani.

Liber propositionū et quæstionū Tatiani.

Cap. XIIII

B HAec & multa alia ex supradicti scriptoris comperimus libris. Cum tamen hostis humani generis ad salutem hominū debellandam nihil usquā ocij gerit, sed diuersas & uarias hæreses per singula quæq; suscitat loca: in quibus maximū sui generis serpentē, apud Asiam Phrygiāq; producit Montanū, qui se nominaret Paracletum, & cum eo mulieres Priscam & Maximillā, quas prophetissas uelut ex ipsius factas inspiratione iactabat.

Montanus.
Prisca.
Maximilla.

Cap. XV.

SEd in urbe Roma Florinus quidam gradu presbyterij de ecclesia lapsus, unà cum Blasto socio criminis & furoris, plurimos de ecclesia in suum barathrum deducebant, noua aduersum ueritatem figmenta machinantes. Sed aduersum hæresim Cataphrygarū scutū ualidissimū protulit Apollinaris Hierapolites, de quo supra memorauimus. Alijq; quàm plurimi ad id locorum, & eruditissimi uiri aduersus eos pro ueritatis defensione certarunt, qui etiam nobis ad historiæ textum monimenta ualidissima reliquerunt. Interim (ut diximus) Apollinaris scribens aduersum hanc hæresim, & designans in præfatione, quod per ecclesias Galatiæ, uicinarūq; prouinciarum digrediens, & plurimos ab eis irretitos uidens, multos quidem & coràm disputando correxit: rogatus tamen à fratribus, etiā hæc ad ipsos scripta transmiserit. In quibus post aliquanta, cum autorem hæresis designasset, progrediens etiam hæc addit.

Florinus.
Blastus.
Claudi⁹ Apollinaris aduersus Montanū.

Cap. XV.

ORigo (inquit) huius hæresis, quæ aduersum ecclesiam nuper exorta est, inde descendit: Vicus quidam esse dicitur apud Mysiam Phry

C giæ ciuitatem, qui appellatur Ardabau, in quo aiunt Montanũ quendam nomine, qui nuper ad fidem CHRISTI uenerat, sub *Grato Asiæ Procõsule, cupiditate nimia primatus accensum, contrarijs spiritibus in semetipso locum dedisse, ac repente in quodam excessu mentis effectum, & uelut spiritu actum proloqui cœpisse noua quædam & diuersa, ab his quæ ex successione maiorum ecclesiæ tradita fuerant, uelut prophetali specie proferentem. Quæ cũ ita fieri uiderent hi, qui per idem tempus aderant auditores, alij eum uelut dæmone repletũ, & erratico perflatũ spiritu, ad decipiendos populos iudicantes obiurgabant, & proloqui omnino prohibebãt, memores dominici præcepti, & cõminationis eius, qua iubet obseruari à falsis prophetis. Alij autẽ uelut spiritu sancto repletum, & prophetiæ gratia donatũ putabant: & immemores dominici præcepti, erratico & seductori spiritui eatenus indulgebant, ut etiam prouocare eum ad dicenda aliqua delectarentur. Et hoc fiebat arte diabolica, qua indisciplinatis perditio parabatur. A quibus Montanus, cum supra quàm dignum est, in ueneratione haberetur, in tantũ temeritatis progressus est, ut etiam duas quasdam mulieres, insani spiritus, quo ipse replebatur, participes sibi faceret, & ad insaniendum secum pariter edoceret, quo facilius uterque sexus in errorem per utrũque caperetur. Hic iam beatificare eos, qui sibi familiarius adhærebant, & promissionum magnitudine tumidos reddere: interdum etiam obiurgare

D quosdã, uti ne in omnibus adulatores deprehenderẽtur. Tamen perpauci erant ex Phrygibus, qui eorum deciperentur insania. Quibus & persuadebat, uniuersam ecclesiam, quæ per orbem terræ est, blasphemare: & nõ solũ nihil ei deferre reuerentiæ, sed ne limen quidem eius incedere. Frequenter tamen aduenientibus ex Asia fratribus, uesani & contra fidem CHRISTI bacchantes cõfutati, ut hæretici & corruptores ueritatis, ab ecclesiæ cõuentu & societate depulsi sunt. Hæc in libro primo scribens, & per omne operis sui corpus fraudes hæresis in singulis quibusque conuincens, in secundo quoque uolumine de eisdem etiam hæc scribit: Quale est autem (inquit) quod & prophetarum percussores nos uocant, pro eo quod insanas eorum non suscipimus phantasias? Dicũt enim hos esse, quos promiserit dominus ad populum suum se esse missurum prophetas. Respondeant ergo nobis, si à deo missi sunt prophetæ, Montanus & mulieres eius, quis eorum à Iudæis persequutionem passus est? Aut quis occisus est? Vel quis eorum pro nomine domini tentus est, & ante Reges & Præsides stetit? Aut quis in synagogis Iudæorum flagellatus est? uel quis lapidatus est? Quin imò & è contrario traditur, quod finẽ uitæ exemplo Iudæ traditoris acceperint. Dicunt enĩ, ipso dæmone quo inspirabãtur, adigẽte, diuersis quique tẽporibus uitã laqueo finisse. Illum uero admirabilẽ uelut prophetiæ ipsorũ primogenitũ Theodotũ nomine, tradũt quodã tempore uisum sibi esse, uelut in cœlum assumi,

Apollinaris uerba de origine Montanicæ hæreseos.

Montanus.

Prisca & Maximilla.

Mõtanistæ uocabant orthodoxos percussores prophetarum.

Theodotus Mõtanistes.

Ardabau.

Aliàs *sub Rogato.

A assumi,& se credidisse spiritui erroris:quo euectus in excelsum,& inde deductus ad terram, finem uitæ exitu pessimo terminarit. Sed hæc ipsi de Montano uel Theodoto ac mulieribus ita gestum negant, tamen à pluribus affirmatur. Quid tum?inter negantes & confirmantes nos rei fidem relinquimus in medio. Idem post aliquanta subiungit etiam hæc: Sed & sancti episcopi probatissimi uiri,qui per idem tempus fuerunt Zoticus de Cumana,& Iulianus de Apamia,aggressi cohibere spiritũ qui loquebatur in Maximilla,iusserunt Themisonem obturare os eorum,& excludere uocem falsi & erratici spiritus.Quod & ita factum est. Et iterũ coarguens falsam fuisse Maximillæ prophetiam,quæ bella quàm plurima imminere prædixerat,his utitur uerbis: Et quomodo nõ eius mendacium euidenter arguitur?Tredecim nanq; iam exacti sunt anni usq; ad præsentẽ diem, ex quo mortua est mulier ista, & nusq; prorsum,uel priuatim, uel publice bellum aliquod exortum est.Sed & Christianis per dei misericordiam pax iugis & firma perdurat. Sed & in tertio libro,de his qui se iactabant,qđ multi martyres ex eorum hæresi extitissent,hæc dicit: Cum (inquit) in omnibus quæ supra diximus conuicti,nihil respondere potuerint,ad martyres confugiunt,dicentes,multos se habere martyres,& hoc esse indicium, quod uerus sit apud eos propheticus spiritus. Quid ergo? Quia multi B alij hæretici plurimos martyres habent,ideo adquiescendum est eis, quod etiam ueritas apud ipsos sit?Nam primi,qui dicũtur Marcionistæ,habent plures martyres.Sed quæ esse poterit apud eos martyrij ueritas,ubi CHRISTI ueritas non est? Et post aliquanta iterum subiungit: Deniq; & sancti martyres,qui pro uera fide martyrium ducũt, cum de ecclesia procedentes ad passionem ducuntur, si qui fortè inuenti fuerint de hæresi Phrygum, secernunt se ab eis,& respuunt eorum societatem:nec ullo genere,cum iam martyrij palmam teneãt, spiritui Montani & Maximillæ adquiescendum putant.sicut & nostris temporibus apud Apamiam,quæ est supra Meandrum posita,gestum scimus à Gaio & Alexandro, qui de Eumenia martyres extiterunt.

Zoticus. Iulianus.

Cap. XVII. Miltiades aduersus Montanum.

IN eodem autem opere meminit & Miltiadæ scriptoris,tanquam qui & ipse librum aduersum hæresim supradictam cõscripserit. Deniq; & inseruit ex eius dictis suo operi hæc uerba: Neq; enim credendum est (inquit) in excessu mentis,id est, per amentiã prophetari.quod est proprie pseudoprophetarum. Vbi enim quis amens efficitur,iusti rectiq; esse non potest tenax.Qui sine dubio initium sumunt ex imperitia,ad finem uero deoluuntur amentiæ,sicut supra diximus. Hoc autem modo neque in ueteri testamento quenq;,neq; in nouo per dei spiritum extitisse prophetam poterũt demõstrare:quia neq; Agabus,neq; Iudas,neq; Silas,neq; quatuor filiæ Philippi,neq; Ammia quæ in Philadelphiæ ecclesia ꝓphetauit, neq; Quadratus,

Prophetæ noui testamenti.

C Quadratus,neq; alius quisq; ex numero ipsorũ hoc modo dinoscitur prophetasse. Et post pauca iterum subiungit & dicit: Si enim post Quadratum & Ammiam Philadelphinã (ut aiunt) mulieres istæ Montani successerunt in propheticam gratiam,& sicut confirmabant uniuersæ ecclesiæ, datæ sunt ad prophetandũ usq; ad aduentũ domini, decipitur eorum confirmatio. Quartũdecimũ etenim iam penè habet annũ,ex quo defuncta est Maximilla. Hæc ex supradicti uiri commentarijs. Ipse uero de quo indicat Miltiades,etiam alia nobis proprij operis non contemnenda monimenta dereliquit. Scripsit nãq; & aduersum gentes librum, & aduersum Iudæos alium,& ad principes Romani regni Apologeticum pro fide nostra. Scripsit & aduersum Cataphrygas hæreticos.

Liber aduersum gentes. Aduersum Iudæos. Apologeticus pro religione Christiana.

Ca. XVIII. Apollonius aduersus Montanum.

SEd & Apollonius quidam ecclesiasticus nihilominus scriptor, libellum aduersum eos ædidit, in quo satis uigilanter prophetias ipsorum falsas esse conuincit,& singula in eis uerba coarguit, simul & uitam moresq; eorũ qui autores hæreseos extiterunt, exponit per hæc uerba: Sed uideamus (inquit) quis est hic nouus magister,& primo nobis doctrinã eius secundũ domini sententiã, actus ipsius & opera commendent. Hic est qui docuit nuptias solui,& qui ieiuniorũ leges primus imposuit, qui Pepuzã & Thymiũ oppida Phrygiæ Hierusalem nominauit, atq; in hæc omnes cõgregandos decernit: qui exactores pecuniæ statuit, qui sub nomine oblationũ munera

Leges ieiuniorũ à Mõtano.

D artificiosius accepit, qui salaria præstat prædicantibus uerbum suum, ut per hæc inuitati, enixius doctrinæ eius operam præbeant. Hæc de Montano. De mulieribus uero eius post aliquanta ita scribit: Ostendimus autem primo omnium has prophetissas, ex quo spiritu repletæ sunt uiros suos reliquisse. Quomodo ergo mentiũtur Priscam uirginẽ fuisse. Et post aliquanta iterũ dicit: Non tibi uidetur quod omnis scriptura prohibet prophetam munera accipere, uel pecunias? Si ergo uideam propheten accepisse aurum & argentũ,& uestes preciosas, quomodo eum propheten putem? Et iterũ post aliquanta subijcit, dicens: Sed & Themisus, qui apud eos nomine tantum cõfessionis inflatus est, ueræ autẽ confessionis fructibus caret, quoniã quidem per multam pecuniam uincula deposuit, quẽ oportebat utiq; humiliter se agere: Hic arrogantia elatus, Apostolicæ sibi aliquid autoritatis assumens, epistolam ad omnes ecclesias scribit, in qua docere conatur eos, qui multò rectius quàm ipse credebant: & cohortatur omnes ad nouas uerborum adinuentiones accõmodare aurem suam. Blasphemat autẽ dominum & Apostolos eius,& sanctam ecclesiam. Sed & de alijs quibusdam, qui apud eos ut martyres honorãtur, ita scribit: Verũ ne in pluribus immoremur, dicite nobis de Alexandro, qui semetipsum martyrem dicit, quem conuiuam habet hæc prophetissa, quem adorat ut deum: nónne hic pro latrocinijs alijsq; nepharijs actibus reus extitit? Non nos dicimus, sed

Prisca.

Themisus.

Alexander factionis Montanicæ.

A Acta hæc publica cõtinent. Quis ergo eorũ cui donat peccata? prophetissa ignoscit martyri latrocinia, an martyr ignoscit prophetissæ rapacitatis & auariciæ crimina? Cum enim dominus dixerit: Nolite habere aurum, neq; pecuniam, neq; duas tunicas: isti in omnibus cõtraria gerunt, adquirẽtes & congregantes ea, quæ dominus etiam habentes iussit abijcere. Probamus nanq; eos, qui apud ipsos uel prophetæ, uel martyres nominantur, nõ solum à diuitibus, sed etiam à pauperibus, pupillis, ac uiduis pecunias congregare. Aut si habent confidentiam, adsint, & pro his habeant nobiscum disceptationem, ut si cõuicti fuerint, uel de cætero desinant talibus se implicare cõmercijs. Oportet enim ex fructibus, uel agnosci, uel etiam probari prophetã, sicut & dominus dixit: Quia arbor ex fructibus cognoscitur, & propheta uerus probatur ex fructibus. Vt autem de Alexandro certius cognoscatur, sciendum est quia iudicatus est apud Aemilium Frontinũ Proconsulem Ephesi, non propter nomen CHRISTI, sed propter quædã latrocinia. Nam à CHRISTI nomine iam apostata extiterat. Sed post hæc ut fideles quidam fratres, qui per illud tempus apud iudicẽ aliquid poterant, pro ipso intercederent, simulauit se propter nomen domini laborare, & per hoc dimittitur. Nec tamen in ecclesia patriæ suæ receptus est, ubi latro esse ab omnibus noscebatur. Quod si quis forte minus his quæ dicimus, adcõmodandam existimat fidem, in archiuis publicis apud Ephesum gesta ser-

Aemilius Frõtinus Proconsul Asiæ.

B uantur. Quæ tamen ibi seruari, hi optimi prophetæ qui ei famulãtur, ignorant. Qui utiq; cum in his cõuincitur, sine dubio & prophetarum ignorantia cum ipso pariter redarguitur. Hæc & multa alia in eo similia possumus edocere. Aut si confidunt, in cominus ueniant, excipiant intentiones nostras, & exuant se ab his, si putant se horum posse effugere conscientiam. Item post pauca de ipsis prophetis ista subiungit: Quod si negant se prophetæ ipsorũ munera accepisse, statuant hoc ut, si conuicti fuerint, prophetas se esse ultra non simulent, & mille deferam probamenta. Verũtamen necessarium puto, etiam reliquos horum prophetarũ fructus probari. Dicite mihi uos ô prophetissæ, uultus prophetantis candoribus & ruboribus aliquãdo fucatur? prophetissa stybijs tingitur? prophetissa ornamentis utitur & ornatibus delectatur? deinde propheta ad tabulam & ad tesseras ludit? propheta pecuniã suam ad usurã dat? Dicant, si licet hæc facere prophetis? Ego autẽ uniuersa hæc eis probabo. Hæc & multa alia idem Apollonius ad cõfutãdos eos, satis probabiliter & cõstanter intexuit, designans etiã hoc, quod quadragesimus iste quo hæc scribebat, ageret annus, ex quo Montanus falsæ huius uaticinationis initiũ dederit. Refert etiã de quodã Zotico, quod apud Pepuzam cũ prophetare se Maximilla simularet, repente ingressus cœpit imperare spiritui qui in ipsa loquebatur, ita ut eũ penitus cohiberet, sed obstiterunt hi qui eis adulabãtur. Meminit autẽ

Zoticus prohibuit spiritũ Maximillæ ꝓphetantis. Hic paulò post Sothas appellatur.

& Thraseæ

C

Thrasęas. Apostoli xij. annis Hiero/solymis.

& Thrasęæ cuiusdam martyris, qui quasi ex traditione priorũ se accepisse asseruit, Saluatorem præcepisse Apostolis suis, ut ne ante duodecimũ annum ab Hierosolymis discederẽt. Refert præterea & apud Ephesum mortuos à Iohanne suscitatos, & alia quàm plurima. Ex quibus omnibus uehementer supradicta hæresis confutatur. Hæc Apollonius.

Cap. XIX. Serapion episcopus Antiochenus. Sophronius catalogi Hieronymiani interpres habet, πρὸς καρῖνον καὶ πόντιον, id est, ad Carinũ & Pontiũ. Sed & Serapion ipse σαραπίων illi uocatur. Sothas.

SErapion autẽ qui post Maximinũ episcopus apud Antiochiam fuit, in epistola sua quam ad Caricum & Ponticum scribit, de hac ipsa hæresi post aliquanta hæc dicit: Vt autẽ etiam hoc sciatis, quod ista quæ nunc noua prophetia, uel potius execratio noua processit, ab omni fraternitate quæ in uniuerso mundo est, respuitur & refutatur, transmisi uobis Claudij Apollinaris Hierapolitani Asiæ prouinciæ episcopi literas, qbus de his plenius instruamini. In hac autem ipsa Serapionis epistola, etiam subscriptiones quorundã episcoporum & martyrum cõtinentur. Ex quibus unus hoc modo subscribit: Aurelius Cyrinus martyr, opto uos bene ualere. Alius quoque hoc modo: Aurelius Publius, Iulius Adelbeltho Colonia Thraciæ * episcopus: Viuit deus in cœlis, quia beatus Sothas qui est in Anchialo, uoluit dæmonem Priscillæ eijcere, sed adulatores eius non permiserunt. Sed & multorum simul episcoporum eadem declarantium subscriptiones, supradictis literis inhærebant. Verum de his satis dictum.

Cap. XX.

D

Irenæi uolumina. Ad Blastũ de schismate. Ad Florinum de monarchia

PEr idem tempus in urbe Roma, diuersis nihilominus nouitatibus, per nõnullos regula traditionis ecclesiasticæ uexabatur, pro qbus Irenæus ad diuersos scripta prorogauit. Extat igit unus eius libellus qui supscribit:

Ad Blastum de schismate. Alius

Ad Florinum de monarchia. Et

Quod non sit deus malorum creator.

Hoc enim supradictus uidebatur asserere, qui tamen postea in errores deuolutus est Valentini. Scribit autem idem Irenæus &

De Ogdoade librũ. In quo significat cõsecutum se esse quosdam ex successoribus Apostolorum. Cuius libelli subscriptionem satis eleganter affixam, his inserere dignum duxi:

Obtestatio Irenæi quam præfixit diuus Hieronymus Chronicis Eusebij à se uersis:

Adiuro te (inquit) qui transscripseris librum hunc per dominũ nostrum IESVM CHRISTVM, & aduentũ eius in gloria, cum ueniet iudicare uiuos & mortuos, ut conferas hæc quæ scribis, & emendes diligẽter ad exemplaria, de quibus transscripseris, ad fidẽ, & ut sacramentum adiurationis huius similiter transscribas, & inseras his quæ transscripsisti. Hæc autem utiliter ab illo dicta inserere operi nostro necessarium credidi, quo per hæc diligens efficiatur omnis qui hoc uel legere, uel describere dignum duxerit, sciens exemplum diligentiæ à sanctis uiris & inlustribus traditum. Verum in his quæ ad Florinum scripsisse Irenæum supra diximus, facit Polycarpi mentionem, cum quo se etiam cõuersatum esse designat per hæc uerba: Hæc (inquit) dogmata Florine quæ asseris,

A asseris, confidenter dico, quia non sunt sanæ sententiæ. Hæc dogmata non sunt cōsona ecclesiasticæ fidei. Hæc dogmata, ne illi quidem qui de ecclesia pulsi sunt hæretici, potuerunt aliquando cōmentari. Hæc dogmata impietatē docent. Hæc dogmata sancti illi presbyteri qui ante nos fuerūt, nunquam protulēre, illi, qui & Apostolos uiderant, quos & tu nosti. Vidi eñ te, dum adhuc puer essem, in Asia apud Polycarpum, tunc quidem præclare agentem, dum adhuc esses intra palatium, & studentē placere Polycarpo. Multò enim magis mihi illius temporis rerū gestarū inhæret memoria, quàm præsentis: quia hæc quæ à pueris discimus, cū anima ipsa coalescunt, & adhærēt ei. Vnde etiam locum ipsum tibi dicere possum, in quo sedens disputabat beatus Polycarpus, & incessum illius & uultū, ac totius uitæ modū, & ipsius quoque corporis habitū. Sed & disputationes quas habebat ad populum, & conuersationē quæ fuerat ei cum Iohanne: quomodo narrare solitus erat, uel cæterorum qui ipsum dominum uiderant: & quomodo recordabatur omnia, ac recensebat uerba quæ dicta à domino, ab illis audierat: & de uirtutibus eius ac doctrina. Et tamen omnia hæc cū scripturis consona proferebat. quæ tunc ego pro misericordia dei, quam mihi donare dignatus est, attentius & studiosius audiens describebam, non in chartis, sed in corde meo: quæque per gratiam dei fideliter custodio, & mecum ipse sine B intermissione quodāmodo rumino. Deum ergo testor, & in conspectu ipsius tibi affirmo, quia si quid tale audisset beatus & Apostolicus uir Polycarpus, exclamasset statim, & aures suas obturasset, ac sicut moris erat ei, dixisset: Deus bone, in quæ tempora me reseruasti ut hæc audiam? Nōnne etiam ipsum cōtinuò locum fugisset, in quo sedens uel stans huiuscemodi uerba audisset? Sed & ex epistolis eius quas scripsit uel ad uicinas ecclesias, uel ad aliquos ex fratribus, cōmonens & confirmans eos, & cohortans ad fidem, potest sententia eius euidenter agnosci. Hæc Irenæus.

Irenæus uidit & audiuit Polycarpum. De Polycarpo auditore Ioh. Apostoli.

Verba Polycarpi, quibus solebat uti. Deus bone, in quæ tempora me reseruasti ut hæc audiā.

Cap. XXI.

VErum ea tempestate Commodo Romani regni apicem gubernante, pax ecclesijs per omnē terrā propagabatur, & sermo domini ex omni genere hominū ad agnitionē & pietatem dei summi animas congregabat. Denique & in urbe Roma multos ex illis inlustribus & prædiuitibus uiris, cū liberis & coniugibus ac propinquis, atque omni pariter familia sociauit ad fidem. Sed hoc non æquis oculis ille antiquus humanæ salutis hostis aspexit. Continuò denique aggreditur uarijs nostros machinis impugnare. Primo in urbe Roma Apollonium quendam, uirum in fide nostra & in omnibus philosophiæ eruditionibus inlustrem, ad iudiciū pertrahit, accusatore ei suscitato quodam infelicissimo & desperatæ salutis homine. Quique, quoniam lex quæ oblatos puniri iusserat Christianos, in delatorem prius animaduertendum censebat, à Perennio iudice, ut eius crura cōminuerentur, sententiam prius excepit. Tum deinde exhortatur beatus Apollonius

Apolloni⁹ uir illustris, Christianismi accusatur.

Perennius iudex.

 martyr,

C martyr, ut defensionem pro fide sua, quam audiente Senatu atq; omni populo, luculenter & splendide habuerat, æderet scriptam. Et post hæc secundum Senatuscōsultum capite plexus est. Ita nanq; à prioribus lex iniquissimè promulgata censebat.

Cap. XXII. Victor Romæ. Demetrius Alexandriæ. Serapion Antiochiæ. Theophilus Cæsareæ. Narcissus Hierosolymis. Bacchylus Corinthi. Polycrates Ephesi.

IGitur sub eiusdem Cōmodi principatu, Eleuthero in urbe Roma tredecim annos sacerdotio functo, Victor succedit. Sed & Iuliano apud Alexandriam post decem annos defuncto, Demetrius substituitur. Apud Antiochiam quoq; octauus ab Apostolis episcopus cōstituitur Serapion, de quo & in superioribus memorauimus. Tunc apud Cæsaream Palæstinæ Theophilus, & Narcissus in Hierosolymis ecclesias procurabant: apud Corinthum uero Bacchylus, & apud Ephesum Polycrates, nobiles in episcopis habebantur. Sed & multi in alijs locis referūtur per idem tempus egregij sacerdotes. Nos tamē eorum facimus mentionem, quorum & fidem & scientiam ex proprij operis indicijs possumus habere compertam.

Ca. XXIII. De Pascha, Asiaticorum sententia.

QVibus ea tempestate ecclesijs præsidentibus, in prouincijs Asiæ quæstio nō minima exoritur, uelut ex antiqua eorū obseruatione descendens, quod quartadecima luna putarent omnimodo genere Pascha obseruandū, quādo scilicet Iudæis agnus præcipitur immolari, ueluti necessario confirmantes, quacunq; die septimanæ quartadecima luna uenisset, solui debere ieiuniū, cum talis consuetudo in nullis prorsus alijs unquam obser- D uata fuisset ecclesijs. Ob quam causam cōuentus episcoporum & Concilia per singulas quasq; prouincias cōuocantur, prorogatisq; ad se inuicem epistolis, de singulis quisq; locis unum omnes ecclesiasticum dogma confirmant: Ne liceat aliquando, nisi in die dominica, in qua dominus resurrexit à mortuis, dominicum Paschæ celebrare mysterium, & in hac sola soluendum esse Paschale ieiuniū. Extat deniq; usq; in hodiernum, Concilij apud Cæsaream Palæstinæ habiti decretū, in quo primus est Theophilus ipsius Cæsareæ episcopus, & Narcissus Hierosolymorum sacerdos. Habetur & in urbis Romæ Cōcilio simile aliud decretum, cui præfuisse Victor episcopus indicatur, & Ponti prouinciæ Palmeas. Gallorū quoq; sacerdotalis cōuentus extat, Irenæum præsulē scribens: Achaiæ uero, Bacchylū Corinthiorum ecclesiæ episcopum. Qui omnes diuersis è locis, unam eandemq; iudicij sui sententiam protulēre.

Definitio ecclesiæ de Pascha. Concilium Cæsariense. Concilium Romanum. Gallicanum. Achaicum.

ca. XXIIII

SEd episcopi regionis Asianæ, seruandam magis à ueteribus sibi traditam consuetudinem confirmabant. In quibus Polycrates, qui in eis primatum agere uidebatur, ad Victorem episcopum Romanæ ecclesiæ scribens, morē traditionis antiquæ ad se usq; delatū, per hæc uerba designat.

Polycratis episcopi Ephesini epistola, ad Victorē Pōt. Ro. de Pascha.

Nos ergo (inquit) intemeratum Paschæ colimus diem, neq; addentes, neq; auferentes aliquid. Etenim magna quædam luminaria apud Asiam dormierunt, summi & electi uiri, quos dominus suscitabit in aduentu suo,

cum

A cum ueniet de cœlis in gloria,& requiret omnes sanctos suos: in quibus est Philippus Euãgelista, qui dormiuit apud Hierapolim: sed & duæ filiæ eius, quæ uirgines senuerunt, & alia eius filia spiritu sancto repleta, quæ apud Ephesum dormiuit: nec non & Iohannes, qui supra pectus domini recubuit, qui fuit summus sacerdos, & pontificale πέταλον gessit martyr & doctor ecclesiæ, qui & ipse apud Ephesum dormiuit, Polycarpus quoq; apud Smyrnam & episcopus & martyr, similiter & Thraseas episcopus apud Eumeniam, sed apud Smyrnam martyrio consummatus. Quid autẽ dicam etiam Sagaren nihilo minus sacerdotem & martyrem, qui apud Laodiciã requiescit in pace? sed & Papyrium, & Macarium, & Melitonẽ propter regnum dei & eunuchum, & spiritu sancto repletum, qui iacet in ciuitate Sardensiũ, expectans aduentum domini de cœlis, ut resurgat à mortuis? Isti ergo omnes diem Paschæ in quartadecima die mensis obseruauerũt, secundum euangelium, nihil omnino extrinsecus agentes, sed fidei regulam per omnia conseruantes. Sed & ego omniũ uestrum minimus Polycrates, secundum traditionem parentum meorũ obseruo, eorum duntaxat, quos & ab initio secutus sum. Septem nanq; ex parentibus meis per ordinem fuerunt episcopi, ego octauus, qui omnes ita obseruauerũt hunc diem, ut cõueniret cum illo, quo fermentum Iudæorũ populus aufert. Vnde fratres charissimi, sexaginta & quinq; annos ætatis gerens in nomine domini, multo B rum quoq; orbis terræ episcoporũ noticiam plenissimè habens, & sanctis scripturis intendens, non perturbabor ex his quæ ad terrorem proferũtur, quia & maiores mei dixerunt: Obtemperare oportet deo magis quàm hominibus. Et post pauca, de his qui secum aderant episcopis, ista subiungit:

Poteram autem etiam præsentium episcoporũ facere mentionem, quos ipsi petistis ut euocarem, sicut & feci. Quorũ nomina si scribam, nimia multitudo est. qui omnes scientes paruitatem meam, consensu suo confirmant quæ scribimus, certi quod non inaniter canos attulimus, sed in disciplina CHRISTI semper conuersati sumus. Sed ad hæc Victor Romanæ ecclesiæ episcopus, pertinacius agens, passim totius Asiæ, ac uicinarũ prouinciarũ ecclesias à cõmunionis societate abscindere nititur, tanq̃ in hæresim declinantes: & literas mittit, quibus omnes simul absq; discretione ab ecclesiastico fœdere segregaret. Sed hoc non omnibus placebat episcopis, quin potius & è cõtrario scribentes ei, iubebant, ut magis quæ pacis sunt ageret, & concordiæ atq; unanimitati studeret. Deniq; extant etiam ipsorũ literæ, quibus asperius obiurgãt Victorẽ, uelut inutiliter ecclesiæ cõmodis cõsulentem. Nã & Irenæus, cũ cæteris quibus præerat Galliarũ episcopis, scribens, confirmat quidẽ, ut in dominica die resurrectionis domini mysterium celebretur. Victorem tamen arguit, quod non recte fecerit, abcidere à corporis unitate tot & tantas ecclesias dei, quæ morem sibi antiquitus traditum custodirent,

Philippus Apostolus.

Filiæ Philippi.

Hunc totum locum Hieronymus hinc transtulit in catalogum suum, quem lege collationis gratia, in Polycrate.

πέταλον Hieronymus uertit aureã laminam in fronte.

Fortasse in Græco erat, παπύριον τὸν μακάριον, id est, Papyrium beatum, sicut Hieronymus reddidit, Ruffinus Macarium uiri nomen proprium putauit, parũ attentus.

Polycratis maiores, episcopi.

Victor Pont. Ro. Asiæ & uicinarum prouinciarum ecclesias cõmuniõe Christianorum priuat.

Victorem Pont. Ro. Irenæus arguit.

C stodirent. Sed & de multis alijs commonet per hæc uerba: Non solum (inquit) de die Paschæ agitur cõtrouersia, sed & de ipsa specie ieiuniorum. Quidam enim putant uno tantum die obseruari debere ieiunium, alij duobus, alij uero pluribus, nonnulli etiam quadraginta, ita ut horas diurnas nocturnasq; computantes, diem statuant. Quæ uarietas obseruantiæ non nunc primum, neq; nostris temporibus cœpit, sed multò ante nos, ex illis (ut opinor) qui non simpliciter quod ab initio traditum est tenentes, in alium morem, uel per negligentiam, uel per imperitiam postmodum decidêre. Et tamẽ nihilominus omnes isti etiam cum in obseruantia uariarent inter semetipsos, & pacifici fuerunt semper nobiscum, & sunt: nec dissonantia ieiunij, fidei consonantiã rupit. Post hæc inserit etiam historiam quandam, quæ pro sui opportunitate nec à nobis debet omitti. Deniq; ait: Et illi omnes ante Soteren presbyteri, qui ecclesiæ (cui tu nunc præes) sacerdotium tenuerunt, Anicetum dico & Pium, Hyginumq; & Telesphorum & Xystum, neq; ipsi ita tenuerunt, neq; hi qui cum ipsis erant: & tamen cum ipsi ita non obseruarent, pacem semper habuerunt cum illis ecclesijs, quæ hunc obseruantiæ morem tenebant: cum utiq; & ipsis contrariũ uideretur, quod non etiam cæteri similiter obseruarent. Nunq; tamen ob hoc repulsi sunt ab ecclesiæ societate, aut uenientes ab illis partibus non sunt suscepti:

Controuersia de ieiunio.

Attende.

D imò potius & omes presbyteri qui fuerũt ante te, omnibus semper qui nõ ita obseruabant presbyteris ecclesiarũ, eucharistiam solenniter transmittebant. Beatus autem Polycarpus cum ad urbem Romam uenisset sub Aniceto, cumq; de alijs nõnullis parum quid habuissent inter se, statim tamen coissent in pace, de hac quæstione ita egerunt, ut nõ unusquisq; sententiam suam obstinata contentione defenderet. Neq; enim aut Anicetus Polycarpo suadere poterat, ut non obseruaret ea, quæ nouerat Iohannem discipulum domini nostri, uel cæteros Apostolos, cũ quibus semper fuerat, obseruasse: neq; rursum Polycarpus Anicetum persuasit ea deserere, quæ ille dicebat à se maiorum more seruari. Cumq; hæc ita inter se habuissent, cõmunicarunt sibi inuicem, ita ut concederet Anicetus Polycarpo, etiam sacerdotali ministerio, honoris duntaxat cõtemplatione, perfungi: & ita ab inuicem plena fide, pace integra, & firma charitate discedunt, ut omnes ecclesiæ siue quæ ita de Pascha, siue quæ nõ ita obseruarent, inter se tamen concordiam custodirent. Hæc Irenæus, agens nominis sui opus, pacem uidelicet, dei ecclesijs concilians, scribit. Et non solum Victori, sed & diuersis ecclesiarum rectoribus similiter per epistolas asserit, quod nulla pro hac quæstione in ecclesijs dei dissensio debeat oboriri.

Ex hoc Irenæi loco apparet, quod si episcopus aliquis Romam uenisset, Põt. Ro. eucharistiã hospiti solẽniter transmittebat. Id fortè etiam à cæteris fiebat episcopis, haud dubie ex Apostolica consuetudine desumptum. Itaq; quoniã eucharistia communionis est sacramentũ, rectè colligit Irenæus non fuisse hæreticos iudicatos, quibus eucharistia fuerit transmissa. Porrò nomine presbyteri intelligit episcopum.

Polycarpus episcopali ministerio Romæ perfunctus est, sic uolente Aniceto.

Nam εἰρήνη Græcis pacẽ significat. Vnde deductum est Irenæi nomen.

Cap. XXV.

Conuentus episcoporum in Palæstina.

APud Palæstinam quoq; cõuenietes in unũ sacerdotes dei, Narcissus Hierosolymorũ & Theophilus, de quibus iam supra diximus, sed & cum ipsis Cassius Tyrius, & Clarus de Ptolemaide, & cæteri permulti pariter

riter congregati, cum de hac quæstione ageretur, quid etiã apud ipsos Apostolica traditio contineret, circa finem decreti, quod in concilio eorum statutum est, hoc modo indicãt: Epistolæ (aiunt) nostræ exemplaria per omnes ecclesias transmittantur, uti ne rei efficiamur animarum, quæ diuersis erroribus immerguntur. Designamus igitur uobis, quia & apud Alexandriam eadem qua apud nos die, Paschæ solennitas geritur: quia & ipsorũ nobis literæ deferuntur, & ipsi nostra scripta suscipiunt, ut pariter & consonanter diem festum celebremus. Hactenus de supradicta quæstione ex his quæ in ueterum scriptis haberi repperimus.

Palæstini sequuntur ecclesiam Alexandrinam.

EXtat autem adhuc Irenæi, præter eos quos supra memorauimus libellos, etiam aliud uolumen egregium aduersum gentes, quod De disciplina adtitulauit, ad Marcianum quendam scribens. Sed & Dialogi de diuersis. In quibus testimonia de epistola ad Hebræos ponit plurima, & de Sapientia, quæ dicitur Salomonis. Hæc sunt quæ ad nostrã noticiam etiam de Irenæi opusculis peruenerunt.

Ca. XXVI

Dialogi Irenæi.

COmmodus autem tredecim annis imperio gubernato, Pertinaci post se regnum reliquit. Quo sex solis mensibus retento, idem Pertinax diem obijt, & Seuerus post hunc suscepit principatum. Cuius temporibus plurimi ecclesiastici uiri nobiles, & stilo illustres extiterunt, sicut ex eorum monimentis agnoscimus.

Ca. XXVII

Pertinax Cæs.

Seuerus Cæs.

EX quibus est Heraclitus, qui in Apostolum cõmentatus est, & Maximinus, qui de famosissima omniũ hæreticorum disseruit quæstione, qua semper inquirit, Vnde sint mala, uel unde malicia: & quod materia facta sit, & nõ infecta. Sed & Candidus, qui in Hexaemeron, id est, de principio Genesis scribit. Appius quoq; de eisdem similiter cõmentatur. Sextus etiã, qui de resurrectione disseruit, & de cæteris nõnullis. Arabianus quoq; & alij innumeri, quos longum est uel enumerare, uel etiam pro aliquo inlustri unũquenq; dictorum suorum indicio designare. Plurimi tamen ipsorũ exortas temporibus suis hæreticorum perfidias confutantes, fidem rectam & Apostolicam monimentis suorum uoluminum mandauêre, ut Artemonis illius hæreseos autoris, quam postmodum Paulus Samosatenus nostris iam penè temporibus instaurare conatus est, de qua dignum est, quæ uel qualis sit, historia comprehendere. Hæc hæresis purum hominẽ, id est, absq; deo fuisse saluatorem confirmat, idq; antiquitus ab ipsis etiam Apostolis traditum esse mentitur. Aduersum quos unus ex his, quos supra memorauimus, ecclesiasticus scriptor, ita respondit: Aiunt (inquit) etiam ipsos Apostolos ita uel suscepisse, uel cæteris tradidisse, sicut nunc ipsi asserunt, & hanc ueritatẽ prædicationis esse seruatam usq; ad Victoris tempora. Et quomodo successores eorum scribentes aduersum gentiles, uel aduersum hæreticos, id est, Iustinus, & Miltiades, & Tatianus, & Clemens, & alij

Ca. XXVIII.

Heraclitus.

Maximinus.

Candidus.

Appius.

Sextus.

Arabianus.

Artemonis hæresis.

Paulus Samosatenus instaurator eiusdẽ.

C quàm plurimi, de deitate CHRISTI apertissimè disserunt? Irenæi uero & Melitonis, cæterorumq́ qui per idem tempus fuerunt uolumina, quis ignorat? quibus deum & hominem simul prædicant CHRISTVM. Sed & psalmi uel cantica, quæ à fratribus fidelibus ab initio scripta sunt, uerbũ dei esse CHRISTVM, & deum tota hymnorũ suorum laude concelebrant. Quomodo ergo tot seculis fidem prædicatam isti asserunt, quod à Victoris temporibus exordium sumpserit? Quomodo autẽ Victori de hoc calumniã faciunt, qui sciant Victorem, Theodotum Coriariũ, qui princeps & pater extiterat impietatis ipsorum, è communione ecclesiæ repulisse, qui primus Romæ ausus est dicere purum hominem fuisse CHRISTVM? Si enim Victor (ut dicunt) ita credebat, quomodo eijciebat de ecclesia Theodotum, blasphemiæ istius inuẽtorem? Sed de Victore hæc cõmemorasse sufficiat. Cui decẽ annis episcopatu functo, Zephyrinus sacerdotij successor extitit, nono principatus Seueri anno. De quo Zephyrino eadẽ scriptura, qua in superioribus usi sumus, talia quædã refert: Igitur cõmonebo uos fratres de his quæ gesta sunt apud nos, quæ si fortè in Sodomis accidissent, etiã illos emendare & corrigere potuissent. Confessor quidam erat apud nos Natalis nomine, nostra adhuc confessus memoria. Hic deceptus aliquando ab Asclepiodoto quodam, & Theodoto collectarijs (qui ambo discipuli erant Theodoti Coriarij, illius, qui primus pro hac stulta assertiõe ab ecclesiæ so-

D cietate depulsus est à Victore tunc urbis Romæ episcopo) adquieuit, ut accepto ab eis salario, episcopus illius hæresis nominaretur, certa pactione, id est, centum quinquaginta denarijs menstruæ præstationis. Quiq́ Natalis cum se in hoc deceptus locasset, frequenter ammonebatur in somnis à domino, quia misericors deus & dominus noster IESVS CHRISTVS, nolebat martyrem suum, qui sibi in multis passionibus testis extiterat, de ecclesia perdere. Sed cum negligentius susciperet uisiones, primatus amore, & turpis lucri deuictus illecebra, ad ultimũ à sanctis angelis per totam noctem uerberatus, & pœnis grauibus excruciatus, mane consurgens, cilicio se induit, & cinere conspergit, ac multis lachrymis errorem suũ deflens, ante pedes se Zephyrini episcopi prosternit, & uestigijs omniũ, nõ modo clericorum, sed etiam laicorum, multa cum lamentatione prouolutus, in lachrymas & miserationes omnem prouocauit ecclesiam, ut indulgentiã sibi à CHRISTO, cõtinuis & iugibus pro ipso precibus implorarent, ostendẽte simul in conspectu omnium liuores corporis eius & cicatrices, quas pro nominis ipsius cõfessione susceperat. Vix aliquando in cõmunionem ecclesiastici corporis reuocatus est. Sed & post aliquanta idem scriptor adiungit etiã hæc: Scripturas autẽ diuinas absq́ ulla timoris dei reuerentia corruperunt: antiquæ uero fidei regulam proteruè & impiè respuunt, ignorantes CHRISTVM, quem idcirco non inuenerunt, quia non rectè quæsierunt. Et

Theodotus Coriarius eiectus ex ecclesia.

Zephyrinus Pont. Ro.

Natalis professor decept⁹ ab hæreticis.

Natalis, cõductitius hæreticorum episcopus.

Pœnitendi cõfitendiq́; modus apud ueteres.

Artemonitæ scripturas corruperunt.

A in tantum stulticiæ impietatisq; prolapsi sunt, ut si quis eis sermonē de scripturis proposuerit, illi è cōtrario proponant, Vtrum hic sermo de quo agitur, coniunctum, aut separatum genus syllogismi faciat: & derelinquentes sanctas dei scripturas, Geometriam tractant. Tanq; qui uere de terra sint, de terra loquūtur: & ideo eum qui desursum est, & de cœlis uenit, ignorāt. Deniq; Euclides apud eos uel maxime in Geometriæ disciplinis uiget. Sed & Aristoteles & Theophrastus ab his in ammiratione habētur. Galenus uero à nōnullis eorū, & adoratur. Quorum artibus & doctrinis, hæreseos suæ impietatē nituntur asserere: & deceptionibus hominū ignorantiū deū, simplicitatem diuinarum scripturarum & synceritatē fidei subruunt. Sed hæc faciunt, quia nec uicini facti sunt fidei. propterea & diuinas scripturas absq; ullo timore contemerant, & corrumpentes eas emendare se dicunt. Verum ne quis me putet falsa aduersum eos proferre, palàm est omnibus noscere, si quis uult exemplaria eorum accipere, & cum alijs nihilominus eorum exemplarijs conferre, inueniet etiam inter se ipsa multum dissonare: quia unusquisq;, ut sibi uidetur, emendat. Deniq; Asclepiodoti non conueniunt omnino cum Theodoto. tum deinde etiam discipulis eorum, si qui fortè transscripserunt, quod eis uisum est uel addere licuit, uel auferre. & omnibus præferunt se habere emendata, magis autem inquinata exemplaria. Rursum Hermophili exemplaria nō consonant cum Apollonidis. Sed B ne ipsa quidē sibijpsis cōcordant, si priora cū posterioribus conferas. Semper enim emēdant, quibus semper displicet quod emēdant: & noua quæq; perquirunt, cum eis quæ in usu sunt, uidebuntur aduersa. Quid autē temeritatis habeat istud admissum, neq; ipsos arbitror ignorare. Aut enim non credunt diuino spiritu scripturas esse conscriptas, & sunt infideles: aut semetipsos arbitrātur sapientiores esse spiritu sancto. Et quid aliud indicant per hoc, nisi quia dæmone aguntur? Neq; enim negare possunt factum suum: quandoquidem etiam manus eorum in ipsis exemplaribus teneantur, & nouerint ipsi, quod à magistris suis & doctoribus scripturarum, secundum corruptelæ genus, etiam explanationis susceperint intellectum. Quidam autem ex ipsis nec corrumpere iam scripturas dignati sunt, sed penitus abnegare, legem scilicet & prophetas. & obtentu impiæ huius assertionis, in ultimū perditionis gurgitem, deuoluti sunt. De quibus hæc sufficiat historijs esse mandata.

Hoc etiam hactenus fecerūt apud nos Theologi Sophistici.

Abnegant legem & prophetas.

EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS ECCLEsiasticæ historiæ libri quinti, Ruffino presbytero tralatore,

FINIS.

C

ELENCHVS CAPITVM SEXTI LIBRI HISTORIAE ECclesiasticæ Eusebij Cæsariensis.

Eusebij

EVSEBII PAMPHILI

CAESARIENSIS, ECCLESIASTICAE historiæ liber sextus, Ruffino Aquileiensi interprete.

AT CVM Seuerus quoq; persecutionibus agitaret ecclesias, præclara à militibus CHRISTI pro pietate certamina martyrij gerebātur, præcipuè tamen apud Alexandriam: quò ex omni Aegypto ac Thebaide, uelut in quoddam stadiū pietatis, athletæ deducebantur, qui pro supliciorum mortisq; patientia, consequebantur à deo immortalitatis coronas.

Cap. I. *Seuerus Aug.* *Alexādria, uelut stadium quoddam pietatis.*

IN quibus & Leonides Origenis pater, pro martyrio CHRISTI capite plexus, teneræ adhuc ætatis supradictum puerum dereliquit. Quiq; qualibus animis ex eo erga diuinæ legis studia uiguerit, non erit importunū paucis exponere: præcipuè quia & apud quàm plurimos opinio de eo celeberrima peruulgata est. Et si quidem uelit quis omnē uitam uiri huius literarum tradere monimentis, certum est quia tanta sunt de eo, ac talia, quæ & proprium opus requirant, & ocium. Nos tamen in præsenti, quanta possumus breuitate, inseremus huic operi, etiam quæ ad ipsum spectant, pauca de multis, quæ uel ex ipsius epistolis ad nos usq; seruatis, uel ex aliorum historijs indicata cognouimus. Cuius gesta, si res pateretur, etiam ex ipsis cunabulis digna mihi uidētur posteritatis memoria. Decimū nanq; imperij agebat Seuerus annum, Alexandriæ uero per idem tempus, omniq; Aegypto præsidebat Lætus, episcopatum in ea post Iulianum Demetrius susceperat, cum supra modum accenso persecutionis incendio, & multis ea tempestate martyrio coronatis, in tantum ardorem capessendi martyrij puerulus tunc adhuc ORIGENES exarserat, ut sponte se periculis ingereret, & alijs in certamine positis, præceps in mediū rueret, ita ut insectari ipsam mortē, & rapere uelle uideretur: quā & adipisci omnimodis potuisset, nisi quod dispensatiōe domini ad utilitatē multorū putatę pro totius ecclesiæ ædificatione seruatus per sollicitudinē matris, quæ gloriosæ mortis eius desideria impediuit. Quæ cum primo maternis ei obsecrationibus supplicaret, ut sibi consuleret, ut parceret matri, & ille ex his precibus inflammatior ad amorem martyrij redderetur, maximè ex eo,

Cap. II. *Leonides pater Origenis, martyr.* B

Seuerus Aug. *Lætus præfectus Aegypti.* *Demetrius episcopus Alexādriæ.* ORIGENES

Origenes auidus martyrij, puer etiānū.

C quod patrem iam teneri cognouisset in uinculis, & ipse propere socius effici uinculorum eius ac martyrij festinaret, arte quadam materni affectus inhibetur. Etenim cũ maturare eum uelle, & antelucanũ prorumpere ad agonũ certamina præsensisset, noctu cubiculũ filij dormientis ingressa, omnia eius indumenta, quibus procedi ad publicum poterat, furata, subtraxit, ut per hoc domi residere necessitate cogeretur. Ille maternis impeditus dolis, cum nihil aliud agere posset, nec tamen mens quiescere pateretur, audet aliquid supra ætatem: Epistolam scribit ad patrẽ, se quidem maternis artibus detineri, sed illum tenere debere quod cœpit. Et addit etiã hoc: Vide pater, ne ꝓpter nos aliud aliqd uelis. Hæc sunt prima puerilia Origenis rudimenta: hic ludus eius infantiæ. Hæc à tenero religionis & pietatis indicia. Talis in eo erga deum coaluit affectus. Hinc iam lectioni se cœpit diuinorũ uoluminũ mancipare, & in eruditionibus fidei diuinæ semetipsum haud segniter exercere: quoniãquidẽ iam & à parente in his imbui cœperat, qui ei sensim inter seculares libros, quibus in prima ætate erudiebatur, etiam nostrarum scripturarum nõnulla interim legenda subijciebat. Tum deinde paulatim etiam præferre hæc scholaribus studijs cõmonebat. Iam inde etiam lectiones exigere per dies singulos, & memoriæ cõmendare puerum nõ inuitum, imò potius erga hæc discenda promptiorem cogebat: quippe qui legens hæc, non solo simplici intellectu uideretur esse contentus, sed negocia

D patri de scripturæ sensibus ac quæstionibus commoueret, inquirens ab eo, quid sibi uideretur, quod per spiritũ sanctum scriptura dicitur inspirata, uel quid diuini cõsilij tegat simplicitas ista uerborum? At ille simulabat quidẽ increpare se eum, & uetare ultra ætatem aliquid quærere: apud semetipsum tamen incredibiliter exultabat, omnipotenti deo gratias referẽs, qui ei talis sobolis esse donauerit patrẽ. Deniq; frequẽter dicitur dormienti puero, religiosus ac sollicitus superueniens pater operimentum pectoris detraxisse, & uelut dei spiritu intus incluso, pectus eius tanq̃ templum quoddam uenẽratus, & demulcens osculis abscessisse, beatum semetipsum à deo effectum, pro tantæ prolis felicitate gratulatus. Hæc & multa his similia in puerili ætate Origenis extitisse memorantur. Vt uero pater eius martyrio cõsummatus est, puer ipse cũ matre uidua & sex alijs paruulis fratribus septimũ decimũ agens ætatis annum, in summa facultatum penuria derelictus est: quoniãquidẽ census paternus, qui uel maximus fuerat, fisco ꝓ proscriptionem sociatus est. Nec tamen ei defuit omnipotentis dei prouidentia. Ob insigne nanq; uel literarum, uel religionis studium, à quadam nobili & locupletissima fœmina familiariter foueri cœpit. Quæ tamen Paulum quendam Antiochiæ ortum, antiquæ hæreseos famosissimũ sectatorem adoptiuum domui suæ illo in tempore habebat. In quo adolescentulus Origenes, cum necessitatem haberet, apud prædictam fœminã unà degere, documentum

Cohibetur pio matris dolo.

Per epistolam animat patrẽ ad martyriũ.

Versatur in studio sacrarũ literarum.

Quo pacto fuerit institutus à patre.

Ingenium in Origene etiã num puero se prodit.

Fouetur à quadã matrona.

Paulus Antiochenus.

A mentum iam inde à puero fidelißimæ & catholicæ suæ mentis ostendit. Nam cum ad supradictum uirum, uelut ad magistrum & summi nominis doctorẽ, per dies singulos immensæ multitudines conuenirent, non solum hæreticorũ, uerum & ex nostris multorũ, pro eo quod eruditionis ei summa ab omnibus cederetur, nullo tamen pacto, uel pro honoris gratia, uel etiam pro necessitate coniunctionis flecti potuit Origenes, cum eo saltem in oratione consistere. Ita ei à prima ætate ecclesiasticæ regulæ obseruantia honorabilis fuit, & hæreticorũ societas execrabilis, sicut ipse in quodam loco operis sui ait, quia hæreticorũ execranda doctrina est. Nec tamẽ deerat ei erga cõmunes literas studium, in quibus pater eum erudiendum tradiderat, sed exercebatur & in his multò attentius etiam post consummationem patris. In arte nanque Grãmatica ita fuerat institutus, ut & ad docendũ plenè sufficeret, & ex hoc ei quæ ad necessitatem transigendæ domus uidebantur necessaria, pararentur.

Cum hæretico noluit communicare.

In bonis literis exercebatur.

Grãmaticam, hoc est, Oratoriam & Poeticam docuit.

Cap. III.

Professor bonarũ literarũ Origenes.

VErum cum præesset auditorio, & Grammaticam doceret, sicut ipse in quibusdam scriptis suis refert, & cũ ecclesiæ apud Alexandriam magisterij deesset officium: cumque omnes deturbati persecutorum minis & ferocitatibus aufugissent, aliquanti gentiliũ conueniebant ad Origenẽ tunc adhuc Grãmaticam docentem, audire ab eo uerbum de nostra fide ac religione cupientes. Quos ille non solum ad fidem de perfidia conuertebat, ue- B rum etiam perfectæ uitæ institutionibus informabat. Quorũ primus extitit Plutarchus, qui per ipsum conuersus ad fidem nostrã, non solum perfectæ uitæ instituta seruauit, uerũ etiam (quæ est summa beatitudinis) martyrij cõsecutus est palmã. Secundus cũ hoc fuit Heraclas, & natura Plutarchi frater, & meritis. Qui cũ ab eo in fide nostra atque scientia, sed & uitæ purioris institutionibus ad perfectũ fuisset instructus, Alexãdrinæ ecclesiæ præesse post Demetriũ subrogatus est. Sed ea tempestate qua Aquila Alexandriæ atque Aegypto præsidente, persecutionũ rabies increscebat, octauumdecimum Origenes agebat ætatis annum. Quo in tempore per famosissimum apud omnes, uel incredulos, uel fideles, domi forisque nomen eius effectum est, præcipuè per id, quod sanctos omnes in confeßionis uinculis positos, non solum sermone & cohortatione perfectæ & spiritalis doctrinæ ad martyrium roborabat, uerum etiam multos suis officijs ac ministerijs è uinculorum pœnis & squalore carceris subleuabat. Sæpe denique etiam ante tribunalia iudicum, & in ipsis eorum cruciatibus aderat, aduersus prophanas interrogationes iudicum, affectu eis ac mente compatiens, uultuque & nutibus, si dici potest, uelut firmiores eis responsiones subijcere gestiens. Sed & cum sententiam suscepissent, eadem fiducia utebatur, omnibus se periculis inserens, nec trepidans persequutoribus intuentibus, extremis quoque osculis martyres salutare, ita ut nonnunquam pro his

Conuertit gentiles ad Christum.

Plutarchus.

Heraclas.

Aquila, Præfectus Aegypti.

Origenis celebritas.

Officia ei⁹ erga martyres.

C pro his etiam impetus in eum gentiliũ fieret, sed diuina dextera cum admiratione omnium protectus euaderet. Verum nec enumerari facile, nec referri potest, quoties, & quàm crebro, imò per singulos penè dies, de quantis eum, & qualibus periculis, dum erga prædicationẽ uerbi dei impiger & promptus est, eadem illa diuina dextera conseruauit: quoties in insidijs positos, qui eum clam interimerent, effugit. Et in tantũ aduersum se, dum in dei opus promptus est, infidelium concitauit insaniã, ut turmæ militum dispositæ, domum eius, in qua cõmanere uidebatur, obsiderent, nec tamen eum capere aut tenere potuerint, diuina protectione seruatum. Tanta rabies contra eum mentes hominum incesserat, pro hoc solo, quod plurimos per eum uidebant ad fidem nostram ab incredulitate conuerti. Et in tantũ quotidie aduersus eum persecutio cumulabatur, ut tota urbs maxima Alexandria eum tegere non posset, sed de domo ad domũ transiret, & tamen undiq; fugaretur, cum postea uiderent per loca singula multitudines plurimas per eum ad fidem dei sociari. Obtinebat autem hæc, quia non solum in uerbo erat ei perfecta doctrina, uerũ etiam in opere consummatæ disciplinæ præbebat exẽpla, & dicebatur (sicut aiunt) de eo, quia hic est, qui quale habet uerbũ, talem habet & uitam: & qualem habet uitam, tale habet & uerbum: quoniam quæ docet, agit: & quæ agit, hæc docet. Manifestè autem & euidenter aderat ei diuina gratia, per quam innumeros ad imitationem

D sui in fidem dei prouocabat. Vnde & uidens Demetrius episcopus, quod ad ipsum præcipuè doctrinæ gratia, & prædicationis uerbi dei, multitudines plurimæ cõuolarẽt, catechizandi ei, id est, docendi magisteriũ in ecclesia tribuit. Quod primus post Apostolos apud Alexandriã Pantænus, secundus per ordinẽ Clemens, tertius administrauit Origenes, ipsius discipulus Clementis: qui Clemẽs in opere στρωματέων, ubi etiam tempora in quibus libros describebat, in prooemijs designauit, & ad finem imperij Commodi pertendit. Vnde certum est, quod Seueri tempora hæc ipsa quæ nunc habemus in manibus, continebãt. Qua tempestate etiam Iudas quidam scriptor alius, de septimanis quæ in Daniele referũtur, disseruit: qui & ipse decimum Seueri Imperatoris annum regni cõmemorat. Is etiam diuulgatam antichristi præsentiam iam iamq; æstimans imminere ex persecutionũ nimietate, multorũ ex nostris fidelium animos perturbauit. Igitur Origenes, iniuncto sibi à Demetrio episcopo magisterij officio, Grammaticam scholam negligere cœpit, magis se uerbo dei conferens. Vtitur sanè etiam consilio non puerili. Bibliothecam Gentilium librorum tradit cuidam fideli amico, pactus cum eo quatuor sibi obolos ex eius precio per dies singulos inferri, quo scilicet ne grauis esset cuiq; in sustẽtanda uictus necessitate, nec congregatam pecuniam domi reseruare uideretur. Igitur in talibus institutis plurimum temporis exigens, uita, moribus, exercitijs, per omnia Christianus

Periclitatur inter ethnicos

Hic est, qui quale habet uerbũ, talem habet uitam.

Hoc alterũ & quale h[abet] uitã, non e[st] in antiquo exempl.

Præficitur apud Alexãdriam scholæ ecclesiasticæ, hoc est, fit magister catechumenorum.

Pantænus. Clemens.

Iudas de septimanis Danielis.

Origenes Christum docet.

Vendit bibliothecam librorũ ethnicorũ.

stianus Philosophus habebatur, cũ & pro iuuenilibus cupiditatibus repri-
A mendis, & pro sapiẽtiæ profectibus capessendis, die noctuq; artioribus se abstinentiæ constringeret frenis, & indesinenter diuinorũ librorum meditationibus inhæreret, in abstinentia plurima, in ieiunijs indesinẽtibus, in uigilijs penè iugibus, ita ut si quando parũ aliquid somni necessitas naturalis exigeret, hanc ille non supra stratũ, quo omnino nullo utebatur, sed supra nudi soli dependeret superficiẽ. Ante omnia uero, præcepta Euangelica, & uoces Saluatoris summo amore & studio implendas esse censebat: quibus præcipitur, duas tunicas non habendas, neq; calciamentis utendum, neq; de crastino cogitandum: quæ ille singula summa cum diligentia & fide contendebat explere. & supra uires atq; ætatem suam, secundum Apostoli monita, in frigore & nuditate agones patiẽtiæ desudabat. Ita cunctis auditoribus suis renunciandi omnibus quæ possidebãt, & beatæ paupertatis præbebat exempla. Erat igit' per hæc charus omnibus, & acceptus. In hoc uno tristes quàm plurimos reddens, nõnullos offendens, quod cupientes de facultatibus proprijs aliquid sibi saltem uictus gratia ministrare, pro districta continentiæ disciplina refutabat: cum utique pro labore quo in uerbo dei desudabat, *non solum duplici secundum Apostolum, sed & multiplici
B honore dignus ab omnibus duceretur. Sed ille honorem sibi summum in continentia deputabat. Deniq; & per multos annos traditur absq; omni calciamento nudis incessisse uestigijs, uini quoq; usum, cæterorumq; similium, nisi ea sola quæ uitæ necessitas deposcebat, nullum penitus habuisse, usquequo incõmodo stomachi, imò iam penè periculo cogeretur. Talibus igitur uitæ atq; instituti sui exemplis informans eos, quos à gentili uita & stulta philosophia, ad ueram CHRISTI philosophiam sapientiamq; conuertebat, nõ solum in intimis animæ arcanis fidem habere docuit per hoc quod geri ab eo uidebãt quæ docebãtur, uerũ etiam ad martyrij eos amorem per ea quibus quotidiano roborabantur exercitio, prouocabat. Ex quibus & multi comprehensi in persecutione, palmã martyrij cõsecuti sunt.

Origenes uocabatur Christianus philosophus.

Præcepta Euãgelica adimplebat.

Nihil accipiebat ab alijs.

*Aliâs *nõ solũ secundum.*

Nudipes.

Abstemius.

Exemplo uitæ ad amorem martyrij multos prouocauit.

IN his primus erat Plutarchus, de quo paulò superius memorauimus. Quem cum uidisset populus ad mortem duci, & assistere ei Origenem, qui hortatu suo ad magnanimitatem animos eius erigeret, uelut mortis eius autorẽ discerpere eũ penè & interficere uulgus irruerat, nisi & tunc ope diuinæ prouidentiæ è furentiũ manibus fuisset ereptus. Post Plutarchi martyrium secundus ex Origenis discipulis efficitur Serenus. Tertius ex eius nihilominus auditoribus Heraclides martyrio coronatur. Quartus Heros neophytus. Nam superior Serenus adhuc catechumenus consummatus est. Quintus eiusdem scholæ martyr efficitur alius nomine Serenus, qui post multa supplicia pro CHRISTO etiam capite plexus traditur. Sed & mulieres plurimæ, in quibus erat quædam catechumena, de qua ipse in

Cap. IIII.

Plutarchus Origenis discipulus, martyr.

Serenus.

Heraclides.

Heros.

Serenus.

C quodam loco ait, quod ignis baptismum consequuta sit.

Baptismus ignis.

Cap. V.

SEd & Potamiena famosissima fœminarũ & martyrum, & ipse eius carnifex Basilides. Etenim in nostram usq; memoriã ab incolis loci perennis uirtutum Potamienæ fama celebratur, quod immensos & innumeros agones primo pro uirginitate & pudicitia desudauerit: deinde etiam pro martyrio exquisita atq; inaudita tormenta pertulerit, atq; ad ultimũ unà cum uenerabili matre Marcella ignis supplicijs consummata sit. Tradunt igitur Aquilam (hoc enim erat tyrannici iudicis nomen) postea quàm crudelibus eam supplicijs lacerauerat, ad ultimum ob iniuriam & nobilitatis eius, & castitatis, cõminatum esse Potamienæ, quod eam uel crudelissimis gladiatoribus, uel impudicissimis lenonibus traderet: At illã cũ ab ea quid mallet, uel quid eligeret quæreretur, protulisse aduersum tyrannũ uocem liberam, quæ ob superstitionẽ Romani ritus sacrilega uideretur, & ideo sine mora in eam latam esse sententiam. Cumq; Basilides unus ex his quibus implere spiculatoris officiũ mos est, susceptam eam duceret ad supplicium, ac multitudo impudicorum pariter & impiorum, Potamienæ uerbis & iniurijs conaretur illudere, Basilides abigere impudentius irruentes, ac deturbare cœpit humanitatis & miserationis obtentu. At illa religiosum uiri uotum erga se & propositũ humanitatis amplexa: Certus esto (inquit) quod cum abiero ad dominũ meum, sine mora boni huius tibi remunerationẽ parabo. Post hæc autem uerba constanter suscepit statuta supplicia picis calidæ, paulatim per artus ac membra diffusæ. & hoc modo beata uirgo è terris migrauit ad cœlum. Non multis autem post diebus, Basilides cum inter collegas suos ob causam quandam iuramentum posceretur, ait sibi non licere omnino iurare, pro eo quod esset Christianus. & hoc publicè fatebatur. Ioco æstimatus est primo dicere: tum deinde cum constantius affirmaret, pertrahitur ad tribunal. ubi cum perseuerasset in confessione, uinculis traditur. Tum uero uisitantibus eum nostris, & causam subitæ ac laudabilis huius permutationis inquirentibus, dixisse traditur, quod Potamiena post diem tertium martyrij sui, noctu assistens, coronã capiti suo imposuerit, dicens deprecatam se pro ipso dominum, & impetrasse ut secundum quod scriptum est: Qui recipit martyrem, mercedem martyris cõsequatur. Quibus auditis, confestim fratres signum ei dominicum tradunt, & die postera ob domini martyrium capite punitur. Sed & alijs pluribus per illud tempus apud Alexandriam condiscipulis suis, cum quibus uerbo dei in Origenis schola operã dederat, Potamiena, simile munus traditur præstitisse, assistens eis per uisum, & coronas martyrij impetratas à domino deferens. Sed de his ista sufficiant.

Potamiena discipula Origenis. Basilides. Marcella. Aquila præfectus Aegypti.

Basilides carnifex.

D

Basilides dixit, sibi non licere iurare, eo quod Christianus esset.

Signum dominicum, crucem intelligit. Nã sic olim Christiani initiabãtur. Et nomine fratrũ innuit Christianos.

Cap. VI.

IGitur per idem tempus cum docendi officio apud Alexandriam præesset Origenes, gestum quid ab eo traditur, quod iuuenilis fortasse & minus

A nus perfecti sensus uideatur, sed perfectæ fidei, ac nimiæ*castitatis indiciũ cõtinens. Illud nanq; quod scriptũ est in Euãgelio: Quia sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnũ dei, etiam secundum historiam implendum credidit, non solum castitatis obtentu. Verum quoniã persecutionis tempore tam in publico quàm in occulto ac secreto, & tam uiris quàm fœminis uerbum dei prædicabat: uidelicet quo omnẽ occasionem turpis maledicti gratia infidelibus uideretur excludere, dominicam uocem re atque opere in semetipso aggressus est adimplere. Cumq; pro eo ne ab hominibus laudem quæreret, sed à deo mercedẽ speraret, in occulto esse uoluisset, latere non potuit, sed rei gestæ indicium ad Demetrium episcopum peruẽnit. Isq; ingenti primo stupore admiratus est audacis animi uirtutem, tum deinde collaudans fidei eius magnitudinem uel calorem, & tam grande in opere dei propositũ: Nunc nũc maximè (ait) cœpto operi doctrinæ & prædicationis insiste, quando aduersarijs nulla obtrectandi suspicio derelicta est. Sed tunc quidem talis erat Demetrij sententia cum nihil animos incesserat, quod recti iudicij regulam in partem alteram declinaret. Postea cum uidisset adolescentis famam satis fieri claram, & magno eum domi forisq; præconio extolli, humanæ infirmitatis aliquid passus, opus quod ipse B prius cum ingenti admiratione laudauerat, infamare postmodum cœpit. Nam cum apud Palæstinam præcipui & eminentes inter episcopos uiri, id est, Hierosolymorum Alexander, & Theoctistus Cæsareæ, uidentes diuinum opus eius in uerbo dei, ordinassent eum presbyterum, ac summo eum sacerdotio iam iamq; dignum probarent, idq; dignissime factum ab omnibus laudaretur, & ne sic quidem dignus honor sapientia eius ac uirtutibus in eum collatus diceretur, uehemẽtissime momordit hic sermo Demetrium: & non inueniens in eum causam alterius criminis, hoc quod aliquãdo puer adhuc ille egerat, & episcopus iam iste laudauerat, postmodũ criminis loco protulit, etiam in illos culpam, qui eum ordinauerãt, conatus inflectere. Sed hæc postmodũ gesta sunt. Tunc porrò Origenes apud Alexandriã doctor ecclesiæ ualde clarus habebatur, omnibus quos fama eius ad audiendũ eum conuenire prouocabat, uerbũ dei prædicans, sicut Apostolus dicit, opportune importune, per diem per noctem, publice & priuatim, uelut abcisis omnibus impedimẽtis, liber prorsus & cum omni fiducia tem gerebat. Cum uero decem & octo annis Seuerus tenuisset imperium, Antoninus ei filius succedit. Quo in tempore quàm plurimi erant, qui in confessionibus gloriã quæsierant, dei tamen prouidentia fuerant reseruati.

Aliàs charitatis.* *Origenes seipsum castrat.* *Demetrius Alexandrinus episcopus rẽ resciuit.* *Inuidet Origeni Demetrius.* *Demetrius in publicum profert Origenis castrationem, ne fiat episcopus qui sit exectus.* *Antoninus Seueri F. Cæsar.*

Cap. VII.

IN quibus Alexander (de quo paulò ante memorauimus) confessionis titulo satis clarus, Hierosolymorum ecclesiæ subrogatur episcopus, cum superesset adhuc Narcissus, qui prius inibi functus est pontificatus officio. Verum quoniam Narcissi memoriam sermo progrediens attulit, congruũ

Alexãder Hierosoly. Narcissus.

C mihi uidetur aliquid de eius gestis insignibus memorare, de quo ab incolis quidem loci perplurima memoriæ traduntur. Nos uero unũ opus eius memorabimus, ex quo cæteris quæ de eo narrantur, merito fides possit adhiberi. Accidit aliquando in die solenni uigiliarum Paschæ, oleum deesse luminaribus: cumq; id per ministros innotuisset, mœror plebi maximus fuit. Sed Narcissus fide fidens, ministris imperat haurire aquam, sibiq; deferri. Cumq; detulissent, orauit & benedixit aquam, & infundi luminaribus præcepit. Tum repente miro & seculis inaudito genere uirtutis natura aquæ in olei pinguedinem uersa, splendorẽ luminum etiã solito reddidit clariorem. Ad fidem autem rei à plurimis religiosorum fratrum ex eodem oleo quod uersum de aqua fuerat, reseruatum est. ita ut ad nos usq; miraculi huius indicium perueniret. Et in hoc quidem fidei eius ac meriti habebatur exemplum. Animi uero uirtus quanta in eo fuerit, alio nihilominus uno ex eius gestis opere declarabitur. Is nãq; cum inter cætera uirtutum suarum bona esset ualde constantis animi, & iusti rectiq; indeclinabiliter tenax, quidam homunculi nequam male sibi conscij, metuentes ne criminũ suorum, si arguerentur, nõ possent effugere uindictam, præueniunt, & factionibus circũuenire parant eum, cuius iudicium uerebãtur. Concinnãt igitur aduersum eum infame satis & noxium crimen: conueniunt auditores: testes ex semet ipsis producunt, qui sub sacramento iuramenti, quæ obijciebãtur confirmarent. quorum unus testis, ita non igni consumeretur, uera se dicere testabatur: alius, ita ne regio morbo corrumperetur: tertius, ita ne luminibus orbaretur.

D Et quamuis ne iuramentis quidem istis quisq; fidelium & deum timentiũ crederet, eo quod uita Narcissi & institutio, ac pudicitia ab omnibus nosceretur, ipse tamẽ eorum quæ mota sunt, indignitatẽ ac molestiam nõ ferens, simul & secretã ac philosophicã uitam semper habere desiderãs, subterfugit ecclesiæ multitudinẽ, & in desertis locis atq; agellis secretioribus delitescit annis quàm plurimis. At non ille magnus diuinæ prouidẽtiæ oculus quiescit in longum, sed in impios ultionem per ea ipsa quæ sibi in periurijs statuerãt maledicta, molitur. Primus nãq; ille testis, parua ignis scintilla noctis tempore domo sua succensa, cũ omni genere suo omniq; familia, flãmis ultricibus conflagrauit. Alius repente ab imis pedibus usq; ad summũ capitis uerticẽ morbo regio, quo fuerat imprecatus, repletur atq; consumitur. Tertius autẽ priorũ exitum uidens, & oculum diuinũ non se latuisse perspiciens, prorumpit in mediũ, & audiẽtibus cunctis sera pœnitentia uniuersum cõcinnati sceleris ordinem pandit. Tantis autẽ lachrymis immanis cõmissi facinus deflet, & intantũ die noctuq; pdurat in fletibus, usquequo luminibus orbaretur. Hi igitur figmenti sui huiuscemodi pœnas dederũt.

Solennis dies uigiliarũ Paschæ.

Aqua in oleũ uersa.

Insimulatur criminis Narcissus, subornatis falsis testibus.

Narcissus latitat.

Vindicta diuina in testes periuros.

Cap. VIII.

NArcissus uero cũ ita desertũ petisset, ac locis semet secretioribus abdidisset, ut ubinam degeret nullus agnosceret, necessarium uisum est

A episcopis ecclesiarum uicinarum, ut alium pro ipso ordinarent, cui nomen erat Dius: cuiq; cũ paruo tempore præfuisset ecclesiæ, succedit Germanion, & Germanioni Gordius: cum ecce subito uelut rediuiuus, cœloq; redditus ex improuiso apparuit Narcissus, & rursus à fratribus ad præsidendũ rogatur ecclesiæ. Multo enim uehementius erga eum amor omniũ fuerat incitatus, uel pro eo quod criminosis innocens cessit, uel quod secretam & philosophicã uitam dilexit, & quod in eo compleuit dominus dicens: Mihi uindictam, ego retribuam dicit dominus.

Dius, fortè Heraclius. Germanio. Gordius.

VErum cum ipse iam senio fessus, pontificatus ministerio sufficere non posset, Alexandrum (de quo superius memorauimus) qui iam esset episcopus alterius loci, diuina dispensatio in adiutorium Narcissi senis euidentissimis reuelationibus euocauit. Is nanq; Alexander ex gente Cappadocum, ubi erat præclaræ urbis episcopus, Hierosolymam adorandi & sanctorum locorum uidendi gratia properauerat. Quem loci incolæ, mentes eorum instigante deo, cum omni amore & officiositate suscipiunt, ac ui charitatis & dilectionis nexibus uinctum redire nõ sinunt domũ. Ostendebatur enim euidenter à domino, nõ solum ipsi beato uiro Narcisso, sed & alijs plurimis p reuelationes in plebe, ut ipsum in loco sancto episcopũ deti-

Cap. IX.

Alexander, adiutor Narcissi.

B nerẽt. Præterea quod supra cætera omnia magis terrificum fuit, eo die quo ingressurus urbem Alexander nũciatus est, & multitudo fratrum plurima extra portas in occursum eius egressa est, uox cœlitus manifestissimè omnibus audientibus facta est, dicens: Suscipite episcopum qui uobis à deo destinatus est. Cumq; ex his omnibus euidenter apud cunctos fuisset dei dispensatio declarata, episcopi urbium uicinarũ compertis omnibus quibus de eo res geri dei iudicio docebatur, residere inibi eum necessario compulerunt. Ipse ergo Alexander in epistolis suis ad Antinoitas scriptis, quæ usq; ad præsens seruãtur apud nos, meminit Narcissi tanq; socij & consortis in episcopatu, his ipsis uerbis de eo scribens: Salutat uos Narcissus, qui ante me episcopatũ huius ecclesiæ regere cœpit, quiq; mecum positus, orationibus uestris centũ iam & sedecim annos uitæ suæ gerit, qui & ipse uos mecum pariter deprecatur esse cõcordes. Et de his quidem talia. Apud Antiochiam uero defuncto Serapione episcopo, Asclepiades loci illius suscepit sedem, qui & ipse unus ex præclaro confessorum numero fuit. Meminit etiam huius ordinationis supradictus Alexander, Antiochenis scibens hoc modo.

Vox cœlestis.

Alexãdri epistolæ ad Antinoitas.

ALEXANDER SERVVS ET VINCTVS IESV CHRISTI, beatæ ecclesiæ quæ est apud Antiochiam, in domino salutem.

RELEVAVIT dominus uincula mea, & carceris huius mei dilatauit angustias, ex eo quod comperi sanctæ ecclesiæ uestræ Asclepiadem uirum di-

Epistola Alexandri Hierosolymitani missa Antiochiã.

C gnissimum sacerdotium suscepisse. Hanc autem epistolam indicat se per Clementem Antiochenæ ecclesiæ presbyterum transmisisse, scribens in fine epistolæ hoc modo: Hæc autẽ uobis domini fratres scripta transmisi per Clementẽ beatum presbyterum, uirum in omnibus uirtutibus probatissimum, quem nostis etiam uos, & eo amplius cognoscetis. Cuius præsentia apud nos per dei prouidentiam procurata, & confirmauit & auxit ecclesiam dei.

Cap. X. Serapiõis Antiocheni episcopi opera. Ad Pontium & Carinum. Liber de Euãgelio Petri. Rhosos, Ciliciæ.

IGitur Serapionis episcopi eruditi uiri, puto quidem etiam alia opuscula apud alios haberi. Ad nos autẽ illa tantũmodo uenerũt, quæ ad Domnũ quendam scribit, qui in tempore persecutionis à fide CHRISTI recedens ad superstitionem Iudaicam declinauit. Et ea quæ ad Pontium & Caricum ecclesiasticos uiros scribit. Et aliæ nihilominus eius sunt ad alios epistolæ. Sed & ille liber uenit ad nos, quem scribit de euangelio Petri, ubi arguit quædã falsa in eo conscripta, emendare cupiens fratres qui erant apud Rhosum, qui per occasionem scripturæ ipsius in hæresim declinabant. Dignum tamen mihi uidetur, pauca quædam de eius libello inserere, ex quibus innotescat, quæ fuerit eius de ipsa scriptura sententia. Scribit ergo in quodam loco ita: Nos enim fratres, & Petrum & alios Apostolos recipimus sicut & CHRISTVM. Quæ autẽ sub eorũ nomine falsa ab aliis conscripta sunt, uelut gnari eorũ sensus ac sententiæ declinamus, scientes quod

Serapiõis uerba de Euangelio Petri.

D talia nobis non sunt tradita. Ego enim cum essem apud uos, putabam omnes rectæ fidei esse inter uos, & non decurso libello qui mihi offerebatur, in quo nomine Petri conscriptum Euangelium ferebatur, dixi: Si hoc est solum quod inter uos simultatem uidetur inferre, legatur codex. Nunc autem comperto, quod hi qui codicem illum legi debere asserunt, prospectu cuiusdam occultæ hæreseos hoc fieri poposcerũt, sicut mihi dictum est, festinabo iterũ uenire ad uos. Nos enim nouimus fratres, cuius hæreseos fuerit Marcianus, qui etiam sibiipsi contrarius extitit, non intelligens quæ loqueretur: quæ etiam uos discetis ex his quæ scripta sunt uobis, inuestigata per nos ab illis, qui hoc ipsum Euangelium secundum illius traditionem didicerant, & successores extiterunt scientiæ eius, quos nos δοκητὰς uocamus: quia in hac ipsa doctrina, illorum sunt quàm plurimi sensus & ab ipsis mutuati. Nam certum est quod plurima secundum recti rationem sentiunt de Saluatore: alia uero aliter. quæ & subiecimus. Hæc Serapion scribit.

Δοκηταί, id est, opinatores.

Cap. XI. Libri Clementis Alexandrini.

CLementis uero libri habentur plurimi. apud nos tamen hi sunt qui inueniri potuerunt,

στρωματέων libri octo, quos hoc modo prætitulauit, TITI FLAVII CLEMENTIS, DE VERA PHILOSOPHIA COMMENTARII SCIENTIAE στρωματεῖς.

Λόγοι στρωματεῖς.

στρωματίας

A στρωματέας autem nos possumus intelligere, tanquam opus uarie contextum. Sunt & alij eiusdem
ὑποτυπώσεων libri octo, quos nos possumus Informationum uel Dispositionum nominare. In quibus nominatim Pantæni meminit, tanquã proprij magistri, & expositiones ipsius plurimas scribit, & traditiones eius operi suo inserit. Est etiam liber eius
Ad Gentiles exhortatorius. Et alius liber qui dicitur
Pædagogus. Et alius, qui superscribitur,
Quis est qui possit saluus fieri diues. Est & alius libellus
De Pascha. Et
Disputatio de ieiunio. Et
De obtrectatione. Et alius
Exhortatorius ad patientiam. Et alius
Ad Neophytos. Sed & ille qui superscribitur
(Canon) Ecclesiasticus. Item alius
De his qui Iudaicum sensum in scripturis sequuntur, quem ad Alexandrũ supradictum episcopum scribit.

Pantænus Stoicus præceptor Clementis.

In στρωματεῦσι non solum ea quæ ex diuinis scripturis sumpserat sternit, sed & ea quæ apud Græcos autores habentur. Vtile nanque ei uisum est, in illo opere comparare ac conferre sibi inuicem dogmata, uel ea quæ diB uinitus sancita sunt, uel quæ à sapientibus Græcorum inuenta, uel etiam quæ cæteris barbaris uisa sunt. Arguit etiam hæreticorum errores. historiam quoque inibi plurimam texit. & ex omnibus materiam nobis eruditionis perfectæ composuit. Vnde merito libros suos στρωματέας appellauit, id est, laciniosa quadam & uaria diuersitate contextos. Vtitur sanè exemplis etiam ex his libris, qui à nonnullis minime recipiendi uidentur, id est, ex Sapientia quæ dicitur Salomonis, & ex Sapientia Sirac, quæ appellatur Ecclesiasticus apud Latinos. Sed & de Barnabæ & Clementis epistola ponit exempla. Vtitur etiam de epistola Iudæ. Meminit præterea & scriptorum antiquorum Tatiani cuiusdam & Cassiani, uelut qui Chronica scripserint, Philonis quoque, & Aristoboli, & Iosephi, ac Demetrij & Eupolemi Iudæorum scriptorum. Conferens etiam antiquissimis Græcorũ Mosea, nostrorum, Iudæorum genus antiquius esse comprobat. Multaq; alia instrumenta optimarum institutionũ in illo opere contexuit. Et inter cætera hoc in primo libello indicat, quod ipse nõ longe post Apostolos fuerit, promittitq; cõmentarios se in Genesim scripturũ. In libello autẽ quem scripsit de Pascha, confitetur extorqueri sibi à fratribus, ut ea quæ à presbyteris, id est, à successoribus Apostolorum uoce sibi sola tradita sunt, describeret in libris, ac posteris traderet. Meminit inibi Melitonis & Irenæi, cæterorumque, quorum etiam quasdam narrationes inseruit. In libris uero

Opus στρωματέων qualenam sit.

Vtitur etiam apocryphorũ testimonijs.

Clemens Romanus.

Nostrorũ scilicet genere.

Clemẽs nõ longe post Apostolos fuit.

Successores Apostolorum quædã sola uoce Clemẽti tradiderunt.

C ὑποτυπώσεων, id est, Informationum, ut breuiter dicam, uniuersam pariter scripturam diuinam compendiosis dissertionibus explanauit. In quibus ne ea quidem quæ apocrypha à quibusdam habentur, præterijt, ut est Petri reuelatio. De epistola uero ad Hebræos ita disserit, quod manifestè Pauli sit Apostoli: scripta sit autem Hebræo sermone tanquam Hebræis: à Luca uero, qui erat Pauli discipulus, interpretata in Græcum. unde & stilus eius magis similis uideatur libello illi, quem Lucas de Apostolorum Actibus scripsit. Quod autem superscriptionem solitam inibi non habet, id est, Paulus Apostolus, hoc esse rationis ostendit, quia præiudicatum Hebræis erat de Pauli nomine, ne eius dicta susciperent: & idcirco prudenter declinasse, ne statim in principio Pauli nomine inspecto, lectio eius repudiaret. Post pauca uero addit etiam hæc: Et sicut (inquit) beatus presbyter dicebat, quia dominus, Apostolus omnipotētis dicitur missus ad Hebræos. Pro humilitate ergo Paulus, qui ad gentes fuerat destinatus, non scripsit semetipsum Hebræorum Apostolum, uel propter honorem domini, qui se missum dixerat ad oues Israhel, uel quia gentium uidebatur Apostolus. Exponit præterea idem Clemens in ipsis libellis de ordine Euangeliorum traditionem sibi à senioribus presbyteris traditam, & dicit priora esse posita illa Euangelia, quæ de generationibus continent, id est, Matthæi & Marci. Causam uero fuisse Euangelij secundum Marcum huiusmodi: Cum Petrus Romæ publicè prædicasset uerbum dei, &*in spiritu exposuisset Euangelium, auditores rogasse Marcum, qui olim iam sectator ipsius fuisset, conscribere ea quæ sciebat ab Apostolo prædicata. Cumq; id factum Petrus postmodum cognouisset, licet fieri ipse non iusserit, tamen factum non prohibuit. Iohannem uero postmodum dicit, cum uidisset quod ea magis quæ secundum carnem sunt, in Euangelijs haberentur, deprecatum à discipulis, scripsisse etiam quæ ad spiritum pertinent. Vnde repletus spiritu, Euangelium spiritale conscripserit. Hæc Clemens. Alexander uero, de quo superius memorauimus, Clementis simul & Pantæni ad Origenem scribens meminit, uelut qui sibi etiam in corpore noti fuerint. Scribit autem hoc modo: Hoc enim & uoluntatis dei fuit, sicut ipse nosti, ut amicitiæ quæ mihi à patribus fuerunt, inuiolatæ durarent, imò uero & ardentius ac robustius augerentur. Patres autem nouimus beatos illos qui nos præcesserunt, ad quos paulò post etiam nos abibimus, Pantænum dico dominum meum uerè beatum, & sanctum dominum meum Clementem, qui me in multis instruxerunt: sed & si qui alij tales sunt, per quos etiam te cognoui uirum per cuncta egregium, & dominū mihi & fratrem. Hæc quidē ita se habent. Adamantius autē (erat & hoc nomē Origeni) cū per illud tempus Zephyrinus Romanæ ecclesiæ præsideret, Romā uenit, sicut ipse in quodam loco scripsit, dicens: Voti sibi fuisse, ut antiquissimam

Opus ὑποτυπώσεων.

Iudicium Clementis de epistola ad Hebræos.

Christus, Apostolus dei patris.

Euāgeliorum ordo.

D

Euangelium Marci.

Al's*id ipsum.

Euangeliū Iohannis.

Alexāder Hierosolymitanus ad Originē.

Adamantius.

A mam Romanorum uideret ecclesiam. Vbi non multo tempore peracto, ad iniunctum docendi officium, Alexandriam redire festinat. ibiq; cum omni sollicitudine & studio religioso susceptum opus explebat, Demetrio tunc episcopo non solum hortante se & confouente, uerum etiam præ se ferente quatenus fratribus diuinæ eruditionis non deesset instructio.

Origenes inuisit antiquissimã Romanorũ ecclesiam.

Cap. XII.

INterea cũ uideret Origenes non se sufficere ad omnia, id est, uel in profundioribus & diuinioribus pertractandis, uel in sanctæ scripturæ explanationibus disserendis, uel etiam in eorum qui quotidie fidei addebantur instructionibus (uel institutionibus) adimplendis: ex quibus omnibus ne respirare quidem ei unius saltem horæ liberũ tempus dabatur, dum semper ex alijs in alia uocaretur, ita ut à prima luce usq; ad profundam uesperam nunq; cessaret auditorium suum, alijs accedentibus, alijs uero non discedentibus dum uerbi dei dulcedine conligati sunt: utilius esse ratus est segregare incipientium turbas, & uni ex discipulis suis plenè iam & optimè instructo uiro, atq; in omnibus uirtutibus sibi probato, Heraclæ tradere, participemq; eum officij sui ac laboris assumere. Erat enim & in sermone disertissimus, & in omnibus philosophicis eruditionibus apprimè institutus. Huic ergo tradendi prima elementa incipientibus delegat officium, sibi uero perfectorum instructiones reseruat.

Heraclas hypodidascalus Origenis, præficitur incipientibus docendis.

Origenes perfectos docet.

Cap. XIII.

B INter cætera quoq; eruditionum suarum studia, ne illud quidem omisit Origenes, perscrutari & addiscere etiã Hebrææ linguæ uirtutem, ut agnosceret uel ea quæ à Iudæis Hebraicis literis leguntur qualia sint, uel cæterorum interpretum qui præter septuaginta interpretati fuerant, quanta esset æditionum diuersitas: ita ut præter istas quæ in usu sunt Aquilæ, uel Symmachi, uel Theodotionis, inueniret etiam alias in absconditis ac secretis latentes. In quibus ne nomina quidem interpretum repperit scripta. Hoc autem solum dicit de eis, quod aliam quidem in Actiaco litore apud Nicopolim, aliã in Hiericho, atq; in alijs alias reppererit locis. Vnde & illos famosissimos codices primus ipse composuit, in quibus per singulas columellas è regione separatim opus interpretis uniuscuiusq; descripsit: ita ut primo omnium ipsa Hebræa uerba Hebraicis literis poneret, Secundo in loco per ordinem Græcis literis è regione Hebræa uerba describeret, Tertiam Aquilæ æditionem subiungeret, Quartam Symmachi, Quintã septuaginta interpretum, quæ nostra est, Sextam Theodotionis collocaret. Et propter huiusmodi compositionem exemplaria ipsa nominauit ἑξαπλᾶ, id est, ex simplici ordine conscripta. In psalterio autem, & alijs nonnullis, inseruit aliqua etiam de cæteris istis æditionibus, quas quoniam sine nomine autorum repperrerat, sextam & septimam æditionem nominauit.

Orig. discit Hebraice.

Aeditiones ueteris testamenti diuersæ.

Exẽplaria ueteris testamẽti colũnatim uarias æditiones cõplectentia.

Sexta et septima æditio.

Cap. XIIII.

SCiendum tamen est, quod ex istis ipsis interpretibus Symmachus Ebioneus fuerit, quæ est hæresis asserens CHRISTVM de Ioseph & Maria

Symmach⁹ interpres, Hebionita fuit.

C ria natum hominē purum fuisse,& legem ritu Iudaico esse seruandā, sicut iam superius memorauimus. Sed & cōmentarios quosdam Symmachus ipse conscripsit,in quibus conatur de euangelio secundū Matthæum autoritatē suæ hæreseos cōfirmare.Hæc ipse Origenes cū interpretatione ipsius Symmachi scribit se apud Iulianam quandam reperisse,quæ se diceret hos libros ab ipso Symmacho suscepisse.

Commentarij Symmachi.

Cap. XVI.

IN his & Ambrosius quidam,uir & genere & literis satis clarus,cum Valentini dogmatis sectator existeret,secundum ueritatem catholicæ fidei ab Origene cōuictus,& tanq̄ ueri luminis splendore radiatus,relictis errorum tenebris,ad ecclesiæ se catholicæ lucem splendoremq̄ conuertit.Sed & alij plures eruditi uiri,& in sciētia literarū admodū nobiles,cū de Origene gloriosissima per omnē locū celebraretur opinio,certatim cōfluebāt ad eū, uel ob certamina cōmouenda,uel quibus rectior inerat mentis sentētia ad audiendam tenendamq̄ ueritatem.Innumeri etiam ab hæreticis uenientes conuicti per eum & pœnitentes,ab errore cessabant. Philosophorū quoq; opinatissimi quiq;,& qui in summo nomine habebantur, tam in nostris eum,quàm in suis,magistrū incomparabilem fatebātur.Erat nanq; ei mos iste,ut si quos nostrorū adolescentulorū ingeniosos uideret,& lectioni satis deditos,traderet eis etiam ea,quibus Philosophi uelut primis elemētis discentes imbuere solent,id est,uel Geometriæ partes,uel Arithmeticæ disciplinæ,& si qua alia ad instructionem pertinent disputandi. Si quādo igitur necessitas poposcisset,ut aliqua de libris philosophicis explanaret,etiā ab ipsis eruditissimis in illa disciplina uiris,cum tanta admiratione audiebatur,ut summus apud illos,& quasi unus ex ueteribus & primis illis autoribus philosophus haberetur.Multos etiam idiotas & imperitos ad discendum cohortabatur,dicens nō parum ad intelligentiam scripturarum emolumenti eis conferri,si aut in liberalibus literis, aut etiam in philosophicis exercerētur. Dicebat enim hanc nostram ueram esse philosophiam,cuius partes, illa Græcorum quæ uera non est philosophia, præcepisset. Non ergo aiebat idcirco debere partes suas omittere ueritatem, quia eas sibi præueniens falsitas uindicasset. Denique existunt testes studiorum eius plurimi etiam apud Philosophos, quorum nonnulli libros suos ad ipsum scribebant, alij autem iudicio eius comprobandos deferebant. Denique etiam ille qui apud Siciliam aduersum nos libros conscripsit Porphyrius, quibus diuina uolumina criminatur, cum ad explanatores eorum uenisset, nec inueniret aliquid in Commentarijs Origenis, cui culpam posset asscribere, ad conuicia & maledicta se conuertit, & maculas ei infigit, omni apud nos laude dignissimas, in quibusdam quidem uera dicendo, in quibusdam autem more suo falsa fingendo. Et nunc quidem eum tanquam Philosophum miratur, nunc uero tanquam Christianum notat.

Ambrosius Valentinianæ factionis resipiscit, ab Origene monit⁹.

Cōcurritur ad Origenem.

Origenes instituebat adulescētes in mathematicis disciplinis.

D

Adhortabatur suos ad liberales disciplinas.

Attende.

Porphyrius caluniator Christianorum.

A tat. Audi deniq; quibus de eo uerbis prosequitur. Adhærent (inquit de Christianis loquens) ineptijs Iudaicarum scripturarum, in quibus cum absolutio uel explanatio nulla sit, ad quasdam se narrationes incongruas inconuenientesq; conuertunt, quæ non tam explanationes sint in his quæ obscura sunt, quàm laudem plausumq; differentibus conferant. Nam ea quæ Moyses agresti & simplici sermone conscripsit, diuinitus sancita, & figuris atq; ænigmatibus obtecta cõfirmant, atq; ingentibus repleta mysterijs, inflati mente ac tumidi, obturbato in semetipsis rationis humanæ iudicio sacramenta putant, in quibus imperitus & agrestis scriptor explicare se non ualet. Et post aliquanta iterum dicit: Huius autem absurdæ expositionis initium processit à uiro, quẽ etiam ego adhuc cum essem ualde paruulus, uidi, arcem totius eruditionis tenentem, sicut etiam ex his quæ posteritatis memoriæ tradidit uoluminibus comprobatur: Origenes hic est, cuius ingens gloria inter eorum magistros habetur. Hic nanq; auditor Ammonij fuit, qui summam inter philosophos præcessores nostros tenuit. Sed Origenes quantum quidem ad eruditionem pertinet literarum, totum pene in semetipsum transfudit magistrum. Quantum uero ad uitæ rectæ lineam & sanum propositum spectat, doctori contrarium iter abijt. Ammonius quippe cũ Christianus fuisset à paruulo, & ex Christianis parentibus genitus, postq; ad ætatem sapiendi uentũ est, & philosophiæ ianuam con-

B tigit, continuò ad legitimum uitæ se contulit cursum. Origenes è contrario cum esset paganus, & gentilibus, id est, Græcorũ studijs eruditus, ad ritum religionis barbarũ declinauit: quò se conferens, omne illud præclarum ingenium Philosophicis literis expolitum uiciauit atq; corrupit, dum uitam quidẽ tanq; Christianus & impius agit, doctrinæ uero & eruditionis Græcorũ præfulgidũ lumen, ineptis & fabulosis narrationibus occupauit. Assecutus quippe fuerat omnia Platonis secreta. Institutus fuerat in libris Numenij, & Chronij, & Apollophanis, & Longini, sed & Moderati atq; Nicomachi. In Pythagoricis uero summorũ uirorum non eum latuere cõmentarij. Attigit etiam Chæremonis Stoici, & Cornuti uolumina. Ex quibus omnia, secreta quæcunq; & mystica apud Græcos habẽtur assumens, ritui barbaro & superstitionibus Iudaicis coaptauit, ac Philosophorũ gloriam ad dogmata externa & peregrina cõuertit. Hæc Porphyrius in tertio aduersum Christianos libro scribit, in uno uera, in altero falsa cõmemorans. Nã de studijs & ingenij potẽtia supradicti uiri, haud procul quàm se habet ueritas retulit. Quod uero de superstitione Gentili ad Christianorũ cultum cõmemorat eũ esse translatũ, & Ammoniũ à Christianis ad errores paganorũ delapsum, manifestissimè *fefellit. Origeni quippe fides & disciplina CHRISTI ab auis atq; atauis seruabat᷑. Nã de patre martyre paulò ante retulimus. Ammonius uero fidẽ CHRISTI, qđ etiã inter philosophica studia

Porphyrij uerba ex tertio libro aduersus Christianos, de Origene.

Origenes auditor Ammonij philosophi.

Ammonius.

Origenes ex Christianis parẽtibus ortus.

Aliâs *repellitur, fortè refellitur.

C dia integram illibatamq; seruauerit, quoadusq; ultimũ uitæ spiritum exhalaret, testes sunt libri eius, qui etiam nũc habentur luculentissime de nostra religione conscripti, & præcipue uolumen illud quod de Moysi atq; IESV consonantia scripsit. Sed & multa alia præclara eius opuscula, quæ ab studiosis quibusq; permagnifica habẽtur. Hæc autem diximus etiam inimicorum testimonijs probare cupiẽtes, quàm mira & apud ipsos habita sit Origenis eruditio uel doctrina. Ipse uero de se respondens quibusdam, qui ei pro huiuscemodi studijs obtrectabãt, ita scribit: Cum uero ad uerbi dei me studia cõuertissem, & fama de nobis celebrior haberetur, atq; ob id nõ nulli philosophorum, uel ad percõtandum, uel ad obsistendum adire nos & congredi conuenirent, hæreticorum quoq; quàm plurimi ad impugnandos nos excitarentur, uisum mihi est, uel philosophorum, uel hæreticorum dogmata diligentius perscrutari, ne ad cõuincendos eos, si ignorarem quæ apud ipsos sunt, imparatior inuenirer. Hoc autem fecimus, exemplum sequentes prioris nostri Apostolici uiri Pantæni, qui in Græcorum studijs, & philosophiæ eruditionibus quàm maxime effloruit. Sed & Heraclæ, qui nunc apud Alexandriam cathedram presbyterij adornat, quem ego apud magistrum philosophorum reperi, illis studijs aliquot iam annis operam dantẽ, priusq; ego omnino uel inciperem. In tantum autẽ nihil ex supradicto uiro obtrectationis exortum est, ut etiam cõmunem habitum quem

D prius gesserat deponens, philosophica assumeret indumenta, quibus usq; ad præsens uti non destitit. Libros quoq; philosophorum legere, & in his exerceri pro uiribus nunq; cessat. Hæc ipse pro se querulis quibusdã respondens scribit. Per idẽ uero tempus cũ apud Alexandriã in uerbi dei studijs exerceretur, adest uir quidam militaris, epistolas ei, & Demetrio episcopo, sed & præfecto tunc Aegypti, à duce Arabiæ deferens, cum omni uelocitate & instantia Origenem illò usq; orãtis emitti, ut sibi de fide CHRISTI, quam per eum clarissimè prædicari frequens nunciabat fama, dissereret. A quib⁹ exhortatus, abijt. edocuit. crediderũt. redijt. Post aliquantũ uero tempus apud Alexandriã bello ciuili exorto, alius aliò, ipse ad Palæstinæ partes secessit, & apud Cæsaream morabatur, ubi & disputandi in ecclesia, atq; explanandi diuinas scripturas ei ab episcopis iniungebatur officiũ, & quidem necdum presbyteri sibi ordinatione collata, sicut relatum inuenimus in epistola Alexandri rescribẽtis Demetrio, post multum tempus hæc ipsa culpanti. Scribit autem hoc modo: Quod autem addidisti in literis tuis, quia nunq; auditum, aut aliquando factum sit, ut præsentibus episcopis laici disputent: Nescio quam ob causam tam apertum mendacium asserere uolueris: cum consuetudo hæc sit, ut sicubi inueniantur qui possint fratres instruere in ecclesia, & cõsolari populum, ad tractandum semper à sanctis episcopis inuitẽtur, sicuti Euelpius à fratre nostro Neone apud Larandos,

Ammoni⁹ philosophus man sit Christian⁹.

Liber Ammonij De Moysi atq; Iesu consonantia.

Origenes de se ipso, cur philosophiæ & gentilibus literis operã dederit.

Pantænus.

Heraclas.

Origenes proficiscitur in Arabiam.

Venit Cæsaream.

Epistola Alexandri Hierosol. ad Demetrium Alexandrinum.

An laicis liceat in ecclesia disputare præsentibus episcopis.

A dos,& Paulinus à Celso apud Iconium,& apud Synnadam Theodorus ab Attico. Non autem dubium est, quod & alij plurimi in alijs locis, si qui sint, qui possint opus dei in uerbo & doctrina competēter explere, ad hoc ipsum à sanctis episcopis inuitentur. Sed hæc postmodū gesta sunt. Tunc uero rursum Demetrius literas misit ad eum per electos uiros diaconos ecclesiæ, Alexandriam redire,& consueto operi insistere omni cum affectione deposcens.

Origenes Alexandriam reuocatur.

Florebant autem per idem tempus plurimi disertissimi in ecclesijs uiri, quorum epistolas quas ad se inuicem dabant, reperimus in Hierosolymorum bibliotheca ad nos usq; seruatas, quam construxerat uir eruditissimus (de quo superius memorauimus) Alexāder loci ipsius episcopus. Vnde & nos (ut fateamur quod uerum est) totius huius operis nostri & historiæ conscribendæ materiam sumpsimus. Erat autem inter cæteros & Beryllus scriptorum præcipuus, qui & ipse diuersa opuscula dereliquit. Episcopus hic fuit apud Bostram Arabiæ urbem maximam. Erat nihilominus & Hippolytus, qui & ipse aliquanta scripta dereliquit episcopus. Venit ad nos etiam Gaij cuiusdam disertissimi uiri disputatio aduersum Proculum Cataphrygam, habita in urbe Roma præsente episcopo Zephyrino. Qui B cum argueret Cataphrygam, quod nouas sibi quasdam scripturas præsumeret, ipse inter cætera, Pauli Apostoli tredecim esse epistolas asserit, eam quæ ad Hebræos scripta est non cōmemorans, quæ etiā nūc apud Latinos putatur non esse Pauli Apostoli. Verum Antonino septem annis & sex mensibus imperio consummato, Macrinus succedit. Qui cum post annum fuisset defunctus, alius Antoninus regni Romani suscepit principatū. Cuius primo imperij anno episcopus urbis Romæ Zephyrinus diem obijt, decem & octo annis sacerdotali functus officio. Post hunc Callistus sacerdotium suscepit. Quo quinq; annis administrato, post suum finem sedem dereliquit Vrbano. Post Antoninū uero, Romanū imperiū quod ipse solis quatuor annis tenuerat, Alexander suscepit. Tunc etiā Asclepiade apud Antiochiā defuncto, Philetus in episcopatum succedit. Alexandri uero Imperatoris mater Māmæa nomine, de raris religiosa fœmina, cū de Origene fama magnifica ubiq; & celeberrima haberetur, ita ut ne principum quidem lateret aures, comperta opinione uiri, summo nisu gestire cœpit, quatenus sibi eius præsentia fieret, ut in literis, in sermone, in fide, in prudentia, omniq; doctrina, quam cunctis in admiratione esse cernebat, per semetipsam sumeret documenta. Igitur Antiochiam, ubi per idem tempus degebat, missis militaribus uiris, cum omni honore & supplicatione ad se, tanq; uere diuini uerbi interpretē famulumq; dei, orat uenire. Quò cū uenisset, & quantum oportebat operis explesset ac temporis, omnibus rite peractis quæ ad uerbum dei & gloriā domini spectant, stabilesq; ac firmos in fide

Cap. XVI.

Bibliotheca Hierosolymis ab Alexandro extructa.

Beryllus.

Hippolytus.

Gaius aduersus Proculū.

Epistola ad Hebræos.

Antonin⁹ Cæs.

Macrin⁹ Cæs.

Callistus & Vrbanus Romani Pontifices.

Alexander imperator.

Philetus Antiochiæ episc.

Mammæa Alexandri Imp. mater Origenē ad se uocat Antiochiam.

C quos instruxerat derelinquens, præsentia quàm fama longè clarior factus, ad proprias scholas Alexandriam rediit.

Origenes ad scholas suas redit.

Cap. XVII.

IN illis diebus Hippolytus (de quo paulò ante memorauimus) inter cætera scripta sua libellum de Pascha scriptum ædidit. In quo cum descriptionem quandam temporum faceret de sedecim annorum circulo, qui in Paschæ ratione obseruari solet, nescio quam supputationem secutus, uniuersa tempora intra primũ Alexandri Imperatoris annum concludit. Sed & alij libelli eius peruenerunt ad nos, id est, in Hexaemeron, & in ea quæ post Hexaemeron scripta sunt, & cõtra Marcionem, & in Cantica canticorum, & in partem quandam Ezechielis prophetæ, & cõtra omnes hæreses. Sed & alia apud alios opuscula eius inueniri certum est. Ex illo tempore etiam Origenes conscribendi commentarios in scripturas sanctas initium sumit, compellente se Ambrosio, & multa ui precum obsecrationumque cogente. Quicq; Ambrosius tantum studij adhibuit, ut omnia quæ in hoc opus essent necessaria, affatim atque affluenter præberet. Notarios septem adhibuit, qui ei incessabiliter astarent, quicq; sibi inuicem illo penè indesinenter dictante succederent. Scriptores quoq; alios tantos. Sed & puellas apprimè eruditas in scribendo totidem numero in hoc ipsum uacare fecit. Omnibus quoq; extrinsecus necessarijs abundãtissimè ministratis, quotidianũ de illo opus uerbi dei uiolentus & religiosus compulsor exigebat. D Sed & ipse ex se ingens studium in eruditione uerbi dei adhibebat. Vnde maximè dignus uidebatur, cui istud impenderetur officij, & cui quicquid arcanum & absconditum in sacris literis tectum est, panderetur.

Libri Hippolyti episcopi. De Pascha. In Hexaemeron. Aduersus Marcionẽ. In Cãtica canticorum. In Ezechielẽ. Aduersus oẽs hæreses. Origenes incipit scribere, suppeditante uictum & notarios Ambrosio. ἐργοδιώκτης.

Ca. XVIII

Pontianus Romæ. Zebẽnus Antiochiæ.

INterea Vrbanus episcopus in urbe Roma octo annis administrato sacerdotio, Põtiano sedem reliquit. Post Philetum autẽ apud Antiochiã Zebennus ecclesiam suscepit. Quo in tempore Origenes rogatus est ab ecclesijs quæ sunt apud Achaiam, ut illò usq; pro conuincendis hæreticis, qui inibi liberius cõualuerant, perueniret. Quò cum pergeret, & iter necessariò ageret per Palæstinam, presbyter apud Cæsaream ab illius prouinciæ episcopis ordinatur. Pro hoc aũt quæ aduersum eum inhumanus liuor accenderit, & rursum pro defensione eius quæ gesserint hi qui ecclesijs præsidebant, quantacq; alia pro eo quod in prædicatione uerbi dei satis clare effloruerat mota sint, propriam quidem singula quæq; historiam requirũt. Tamen & nos in secundo libro τῆς ἀπολογίας, ex parte quadam perstrinximus, unde facilius agnoscere potest qui scire desiderat. Interea iugi & cõtinuato labore in explanatione diuinorum uoluminũ persistebat, siue Alexãdriæ, siue apud Cæsaream positus, sicut ex ipsis eius cõmentarijs indicatur.

Origenes apud Cæsareã presbyter ordinatur.

Exponens sanè primum psalmũ, designat etiam ipse qui sit canon ueteris testamenti, hoc modo scribens: Non est ignorandum (inquit) uiginti & duos esse libros in canone ueteris testamẽti, sicut Hebræi tradunt, secundũ numerum

Canon ueteris testamẽti, Origene exponente.

A numerum scilicet elementorum quæ apud ipsos habentur. Et paulò post addit: Hij sunt autem uiginti & duo libri, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomiũ, Iesu Naue, Iudicum. Regnorũ primus & secundus unus liber est apud illos, quem nominãt Samuhel. Item tertius & quartus unus est apud ipsos, quem appellant Regnum Dauid: & Paralipoménων primus & secundus in uno habentur, quẽ dicunt Sermones dierum. Esdras primus & secundus in uno est. Item liber Psalmorum, Salomonis prouerbia, & alius, Ecclesiastes, & tertius eiusdem Cantica canticorum. Sed & duodecim prophetarum liber unus est, Esaias propheta, Hieremias, Ezechiel, Daniel, Iob, Hester. In his cõcludunt canonem uoluminũ diuinorum. Machabeorum uero libros extrinsecus habent. De noui autem testamenti canone, in libro primo Cõmentariorum secundum Matthæum hoc modo scribit: Ex traditione (inquit) didici de quatuor euangelijs, quia hæc sola absq; ulla contradictione suscipi debent in omnibus quæ sub cœlo sunt ecclesijs dei. Ita etenim tradiderunt patres, quia primò omnium scriptum sit euangelium à Matthæo, qui aliquãdo fuerat publicanus, Hebraicis literis, & traditum his qui ex circũcisione crediderant. Secundũ uero scriptum esse à Marco, iuxta ea quæ sibi tradiderat Petrus, de quo & in epistola sua com B memorat, dicens: Salutat uos filius meus Marcus. Tertiũ esse secundũ Lucam, quod Paulus Apostolus collaudat, tanq; his qui ex gentibus crediderant scriptum. Super omnia uero euangeliũ esse Iohannis. De Apostolicis quoq; literis ita dicit: Is uero qui idoneus factus est minister noui testamenti, non literæ, sed spiritus, Paulũ dico, qui repleuit euangeliũ ab Hierusalem in circuitu usq; ad Illyricum, nec ad omnes ecclesias quas docuerat scripsit, sed quatuordecim solas epistolas, & in ipsis plures breuissimas scribit. Quamuis & nonnulli de ea quæ ad Hebræos scripta est dubitauerint, pro eo quod non uideatur in ea seruari eius illa sententia, quam de se ipse pronunciat, dicens se imperitum esse sermone. Sed ego dico, sicut mihi à maioribus traditum est, quia manifestissimè Pauli est, & semper omnes antiqui maiores nostri ita eam ut Pauli epistolam susceperunt. Si uero requiras à me, per quem sit eius sermo compositus, pro certo quidem deus uiderit. Opinio tamen quæ ad nos usque peruenit, huiusmodi est: A quibusdam dicebatur, quod Clemens Apostolorum discipulus, & episcopus urbis Romæ, Græco eam sermone, non tamen sensibus expoliuerit: Alij, quod Lucas, qui euangelium scripserit & Actus Apostolorum. Petrus uero, super quem CHRISTI fundatur ecclesia, duas tantũmodo epistolas scribit, è quibus à nonnullis & de secunda dubitatur. Iohannes quoq; qui supra pectus domini recubuit, post euangelium scribit & Apocalypsim, in qua tamen reticere iussus est, quid septem tonitruorum uoces locutæ sint. Scripsit autẽ & tres epistolas, è quibus duæ perbreues, de quibus & apud

Canon noui testamenti. *Euangelia.* *Matthæi.* *Marci.* *Lucæ.* *Iohannis.* *Paulus.* *XIIII epistolæ.* *Epistola ad Hebræos.* *Petrus.* *II epistolæ.* *Iohannes.* *Apocalypsis.* *III epistolæ.*

C quosdam dubia sententia est. De his quidem talia.

Cap. XIX. Heraclas uicarius absentis Origenis in schola ecclesiastica apud Alexandriã.

INterea decimus erat annus supradicti principis Romanorum, in quo Origenes ex Alexandria profugus, Cæsaream uenerat, Heraclæ uni ex discipulis probatissimo (de quo superius dixi) κατηχήσεως auditorium derelinquens. Non multò autem post & Demetrius episcopus defunctus est, quadraginta & tribus annis episcopatu illius ecclesiæ ministrato, cui succedit supradictus Heraclas. Per idem tempus erat in episcopis magnificus

Firmilianus Cappadox Cæsariẽsis episcopus cõplectitur Origenẽ.

Firmilianus Cappadocum gentis urbis Cæsareæ. Hic tantum uenerationis erga Origenem scientiæ & doctrinæ gratia habebat, ut indesinenter constringeret eum secum morari. Sed & ipse derelicta ecclesia ad ipsum properabat, & utebatur religiosa quadam uicissitudine, dum ipsum modo ad instructionem suæ ecclesiæ illò euocaret, nunc ipse sui profectus gratia ad ipsum pergeret, & docenti ei diebus ac noctibus assideret. Sed & Alexander, quem Hierosolymorum ecclesiæ præesse supra edocuimus, & Theoctistus, qui apud Cæsaream gubernabat ecclesiam, omne penè uitæ suæ tempus ad audiendum eum mancipabant, atque ipsi soli in diuinis scripturis & ecclesiastica doctrina summam magisterij concedebant.

Alexander. Theoctistus.

Cap. XX. Maximinus Cæsar.

ALexandro uero Imperatori post tredecim annos principatus sui defuncto, Maximinus Cæsar succedit. Qui dum odio fertur aduersum decessoris sui Alexandri domum, persecutiones cõmouit ecclesijs, ita tamẽ, D ut eos tantũmodo qui populis præerant & doctrinæ, punire iuberet, uelut qui causam cæteris huiusmodi persuasionis præberent. Tunc Origenes librum de martyrio ad Ambrosium scribit. Qui cum ad plurimos peruenisset, tanque neruis quibusdam ualidissimis stabiliti, sponte se ad confessionẽ CHRISTI nominis offerebãt. Ex quo & maximus numerus extitit confessorũ, tribus annis à Maximino persecutione commota. in quibus finem & persecutionis fecit, & uitæ. Post quẽ Gordianus imperium suscepit. Pontiano uero sex annis episcopatu urbis Romæ functo, succedit Antherus. Qui cum mensem unũ nõ amplius ministrasset, Fabiano sacerdotiũ dereliquit.

Origenes de martyrio librũ scribit ad Ambrosium.

Gordianus Cæsar. Anther⁹ Põt. Ro.

Cap. XXI. Fabianus in Ro. Pont. eligitur indicio columbæ.

TRadunt autem Fabianum, Anthero defuncto, cum de agro reuerteretur unà cum amicis suis, & uniuersus ecclesiæ populus pro episcopo deligendo in unum coisset, atque alius de alio (ut fieri solet in talibus) conclamaret, nec tamen uulgi sententia certi aliquid obtineret, adstitisse etiam ipsum inter cæteros, scire cupientem, qui rei exitus foret. Et subitò per dei prouidentiam columbam cœlitus lapsam, figuram ferentem illius, quæ in sancti spiritus imagine super IESVM descenderat apud Iordanem, supra caput adstitisse Fabiani. Ad quod spectaculum ora cunctorum oculosque conuersos: & omnes uelut uno spiritu commotos, hunc esse episcopatu dignum, per dei iudicium decreuisse: eumque continuò cathedræ impositum, & legitimo sacerdotio confirmatum. Quod alij super huius, alij super Zephyrini

A phyrini nomine gestum tradunt. Tunc etiam apud Antiochiam episcopo Zebenno defuncto, Babylas ecclesiæ suscepit principatum.

Alij de Zephyrino hoc tradunt.

Babylas Antiochen⁹ episc.

Cap. XXII.

Apud Alexandriam uero cum Heraclas Demetrio successisset, audito rium κατηχήσεως, quod ab Origene susceptum tenuerat, Dionysio tradidit, eo quod & ipse unus ex discipulis esset Origenis. Ipse autem cum apud Cæsaream moraretur, innumeri ad eum non solum regionis ipsius uiri, sed & è prouincijs procul positis concurrebant, & derelicta patria ac parentibus, sequebantur eum uiam dei docentem. In quibus fuit & uir famosissimus Theodorus, ipse, qui non longe à nostra memoria nobilissimus in episcopis apud Pontum Gregorius nominatur, fide & uirtutibus atque scientia per omnia Apostolicus: sed & eius frater Athenodorus. quos Origenes adolescentulos de auditorio Rhetoris retractos, studia communium literarum in diuinam suasit philosophiam cõmutare. Quique apud eum per quinquẽnij tempus uerbo dei operam dantes, in tantum profectum diuinæ eruditionis atque scientiæ peruenerunt, tantumque uitæ merito & morum cultu enituerunt, ut ab scholis eius immatura adhuc ætate ad episcopatus Ponti prouinciæ sacerdotium uterque raperetur.

Dionysius magister κατηχήσεωρ Alexandriæ.

Theodorus, qui & Gregorius & Athenodorus fratres, discipuli Origenis.

Ca. XXIII

B Per idem tempus erat etiam Aphricanus, uir in scripturis ecclesiasticis nobilis. Huius epistola fertur ad Origenem scripta, obijcientis ei uel proponentis, quod historia Susannæ, quæ in Daniele scripta est, ficta uideatur, & aliena à scriptura prophetica. Cui Origenes magnificentissimè rescribens, asserit nequaquam Iudæorum commentis & fraudibus auscultandum. Sed hoc solum pro uero habendum in scripturis diuinis, quod septuaginta interpretes transtulissent: nam id esse solum quod autoritate Apostolica confirmatum sit. Venerunt ad nos etiam alia supradicti scriptoris Aphricani opuscula, & maxime Chronica ualde diligenter studioseque composita. In quibus commemorat se Alexandriam properare, Heraclæ opinione celeberrima prouocatum, quẽ & in diuinis & in philosophicis studijs, atque omni Græcorum doctrina instructissimum, fama loqueretur, quemque inibi episcopatus officiũ suscepisse superius memorauimus. Idem quoque Aphricanus scribit ad Aristidem quẽdam, de ea quæ uidetur euangeliorum dissonantia, & quur Matthæi & Lucæ in generatione CHRISTI feratur diuersa conscriptio: ubi ostendit euidentissimam utriusque cõsonantiam, sicut iam in primo libro huius operis edocuimus. Per idem tempus Origenes triginta Cõmentariorum libris in partem quandam Esaiæ prophetæ æditis, in Ezechielem uiginti & quinque Athenas proficiscens consummare se memorat, ubi & quinque libros primos in Cantica canticorum scribit. Alios autem quinque regressus Cæsaream consummauit. Sed nunc nõ opus est opuscula eius enumerare, quæ penè innumerabilia sunt, cum id in eo opere fecerimus, ubi beati Pamphili uitam descripsimus, referentes

Aphricani epistola ad Origenẽ de historia Susannæ.

Origenis ad hũc respõsio.

Aphricani Chronica.

Aphricanus ad Aristidem de Euangeliorũ dissonãtia.

Origenis in Esaiam commentariorũ libri XXX.

In Ezechielẽ XV.

In Cãtica canticorum.

Liber Eusebij de uita Pamphili.

C quanta ab eo antiquorum ſcriptorum uolumina,& præcipuè Origenis, bibliothecæ Cæſarienſi (quam ille præcipuo & nobili ſtudio compoſuit) conſecratæ ſint. Si quis ergo noſſe uult,quanta Origenis uolumina in manus noſtras uenerint,inde ſumat indicium. Nunc autem ad hiſtoriæ nobis ordinem properandum eſt.

Bibliotheca Cæſarienſis.

ca.XXIIII

Berylli impiũ dogma.

BEryllus, de quo paulò ante memorauimus, Boſtrenæ urbis Arabiæ epiſcopus,eccleſiaſticam docendi regulam uiolare conatus, peregrina quædam & aliena à ueritate docere cœpit,aſſerens dominũ & Saluatorem noſtrum,neq; extitiſſe ante carnis natiuitatẽ,neq; propriam deitatis habere ſubſtantiam, ſed hoc ſolum, quod paterna in eo deitas habitaret. Pro quo quàm plurimi epiſcopi cõgregati, diſceptationes cũ eo non minimas habuere. Sed inter cæteros Origenes magnopere exhortatus eſt uenire in conflictum uiri. Isq; primò ſenſim cum eo diſputans,quid ſentiret,diligentius perſcrutatur. Quo comperto,cõtinuò quid abſurdi ineſſet huiuſcemodi ſenſibus,& quid impietatis talia aſſerentem cõſequeretur oſtendens, abijcere ac reſpuere male conceptum ſuaſit errorem, & redire ad fidem ueram ſanamq; doctrinam. Quodq; penè in cauſis talibus inauditum eſt, ita errorem ab eccleſia depulit,ut emendaret nõ perderet erroris autorem. Deniq; fertur etiam nũc deſcripta ipſa diſputatio Origenis & Berylli,quæ per ſemetipſam præclari operis eius indicio eſt. D Sed & multa alia eius ſimilia ad nos geſta dictaq; ſatis clara & magnifica peruenerunt,quæ nos uel literis ipſius,uel maiorum relatione comperta, nunc interim pro hiſtoriæ breuitate præterimus. Quæ tamen agnoſci poſſunt, ex ea quæ ſcripta eſt à ſancto Pamphilo martyre apologia pro ipſo unà mecum. Quam ad cohibendos querulos,inuicem nos iuuantes communi ſtudio ac labore conſcripſimus.

Beryllus cõuictus & emendatus ab Origene.

Vt emendaret non pderet erroris autorẽ.

Diſputatio Origenis & Berylli.

Apologia Pãphili & Euſebij pro Origene.

Cap.XXV.

Philippus Cæſar, Chriſtianus.

AT Gordiano cum per ſex annos Romanũ gubernaſſet imperium, Philippus unà cum Philippo filio ſuccedit. De hoc traditũ nobis eſt, quod Chriſtianus fuerit,& in die Paſchæ, id eſt,in ipſis uigilijs,cum intereſſe uoluiſſet,& cõmunicare myſterijs,ab epiſcopo loci non prius eſſe permiſſus, niſi confiteretur peccata ſua,& inter pœnitentes ſtaret:nec ullo modo copiam ſibi myſteriorum futuram, niſi prius per pœnitentiam culpas, quæ de eo ferebantur plurimæ, diluiſſet. Ferunt igitur libenter eum quod à ſacerdote imperatum fuerat ſuſcepiſſe, diuinum ſibi ineſſe metum, & fidem religionis pleniſſimam rebus atq; operibus comprobans.

Confitetur & ſtat inter pœnitentes. Nam de criminibus eius apud oẽs conſtabat.

Ca.XXIV.

Dionyſius Alexandrinus epiſcopus.

HVius tertio imperij anno Heraclas apud Alexandriam ſexto anno epiſcopatus ſui diem obijt, locumq; ſacerdotij Dionyſius ſuſcepit. Quo tempore ſexageſimum agens Origenes ætatis annum, poſteaquàm & uſu, & periculis, & laboribus, plurimum fiduciæ in uerbo dei acceperat, permiſiſſe fertur, ea,quæ ex tempore in eccleſijs diſſerebat,à notarijs excipi,

Permittit Origenes iã ſoli/

A excipi: nec ante unquam dedisse hanc copiam, nisi cum id sibi & uitæ gratuitas, & ætatis maturitas, & multæ experientiæ concessit autoritas. Tunc aduersum Celsum quendam Epicuræum philosophum, qui contra nos libros conscripserat, octo uoluminibus respondit. Tunc & in euangelium secundum Matthæum uigintiquinque Commentariorum libros ædidit, & in duodecim prophetas, quàm plurima commentatus est. Ex quibus ad nos usque uiginti tantum & quinque uolumina peruenerunt. Sunt eius & ad Imperatorem Philippum epistolæ, & ad uxorem eius Seueram absque ullo adulationis fuco scriptæ. Scribit & ad Fabianum urbis Romæ episcopum, & ad alios quàm plurimos ecclesiarum principes de catholica fide sua. De quo euidentius in sexto Apologiæ nostræ pro ipso uolumine comprehendimus. Sunt & aliæ eius epistolæ ad diuersos scriptæ, quarum nos interim centum numero inuenire potuimus, atque in libros digestas memoriæ tradere.

Orig. aduersus Celsum.

de doctus, ut homiliæ, hoc est, sermones ad populū ex ore cōcionantis excipiātur à notarijs.

In Matthæum Cōmētariorū lib. XXV.

In prophetas cōmentaria.

Orig. ad Fabianum de fide sua.

Orig. epistola ad Philippū Cæs. & Seuerā August.

Epist. eiusdem centum ad diuersos.

EA tempestate in Arabiæ partibus extiterunt quidam assertores dogmatum peruersorum, dicentes animas hominum per mortem cum corporibus interire, pariter & corrumpi, rursum uero in tempore resurrectionis cum corporibus suscitari. Ad quem morbum ab ecclesia depellendum, cum ingens episcoporum concilium conuenisset, iterum Origenes rogatur ab omnibus interesse, & facere sermonem. Cumque coram omni sa B cerdotum cōcilio disputaret, tam magnifica fuit eius oratio, ut omnes eos quos noui dogmatis error inuoluerat, ad fidem rectam & sensum catholicum reuocaret.

ca. XXVII

Origenes impiū dogma natū in Arabia disputando cōfutat.

EXtitit etiam alia hæresis per illud tempus, quæ dicitur Elcesaitarum. Quam ille statim ut uisa est apparuisse, restinxit. Facit autē eius mentionem, cum de octogesimo & secundo psalmo in ecclesia disputaret, hoc modo dicens: Venit quidam in his diebus, qui sibi magnum aliquid & supra cæteros sapere uideretur, asserere uolens quædam impia & absurda, defendens hæresim quandam Helchesaitarum, quæ nuper exorta est. Et tamen quæ sint quæ ipsa hæresis asserat, indicabo uobis, ne cui fortè uestrū surrêpat ignaro. Isti ergo quædam de scripturis sanctis refutant, & rursum utuntur testimonijs de nouo & ueteri testamento quibus uolunt. Apostolum tamen Paulum ex integro respuunt, & asserunt, quod in persequutionibus si quis negauerit, nihil criminis habeat, pro eo quod is qui fixus est in corde suo, etiam si ore *negauerit pro necessitate, corde tamē in fide permanet. Hæc asserunt, & librum quendam circūferunt, quem dicunt de cœlo lapsum, cuius uerba si quis audierit, remissionem accipiat peccatorum, aliam præter illam quam CHRISTVS dedit.

Cap. XXVIII.

Origenes hæresim Helchesaitarū restinguit.

Helchesaitæ.

Al's *negatur.

INterea Philippo septē annis principatu administrato, Decius succedit. Qui pro eo quod infestus esset Philippo, persecutionem ecclesijs suscitat.

Ca. XXIX.

Decius Cæs.

C

Cornели⁹ Ro. Pont.
Alexāder Hierosolymitan⁹, in tormentis moritur.
Mazabbanes.
Babylas.
Fabianus.
Quid Origenes paſſus ſit.

tat. In qua Fabianus in urbe Roma martyrio coronatus, ſedem ſui epiſcopatus Cornelio dereliquit. In Hieroſolymis uero Alexander epiſcopus rurſum pro confeſſione CHRISTI iudici ſiſtitur, & uinculis carceris traditur. Quicq; cum longæuæ ætatis ueneranda canicie præfulgeret, poſteaq; frequēter paſſionibus ſuis & cruciatib⁹ glorificauerat dominū, dum de uinculis ad tribunal, & à tribunalibus reuocatur ad uincula, inter ipſa uiciſſim ſibi ſuccedentia tormenta defecit. Huic in ſacerdotio Mazabbanes ſucceſſit. Apud Antiochiam uero ſimilem per omnia Babylas Alexandro, poſt cōfeſſionem, glorioſæ uitæ finem ſortitur in uinculis. Poſt quem Fabianus epiſcopatus officium ſuſcepit. Sed in hac perſecutione quanta aduerſum Origenem geſta ſint, quibuſq; contra eum peſſimus dæmon artibus cum uniuerſo exercitu ſuo, & quanta contentione pugnarit, utq; ſuper omnes cæteros qui per illud tempus pro CHRISTI nomine tenebantur, nouas cruces, noua pœnarum genera, ac ſeculis omnibus inaudita tormenta pertulerit, utq; pro eo quod in doctrina fidei & ueritatis opinatiſſimus uidebatur, omnia aduerſus eum dæmonici furoris arma commota ſint, & ignibus intentatis, ita ut mille mortibus uexatus ſit, nec tamen una ei quā exoptabat accideret: quicq; exitus eum ſuſceperit, perſecutore ſummo ſtudio id gerente, ut nec interitus præſtaretur, nec pœna ceſſaret: & quales poſtmodum de his ipſis epiſtolas ſcripſerit, quàm omni miſeratione & lachrymis plenas, ex ipſis manifeſtius quæ ſcripta ſunt, integram qui agnoſcere cupit, horum noticiam ſumet.

D

Cap. XXX. Dionyſius Alexandrinus.

Dionyſius uero Alexandrinus epiſcopus per illud tempus, ſicut ex ipſius epiſtolis ueriſſime comperimus, in multis ſæpe cōfeſſionibus ſatis clarus efficitur, & pro paſſionum tormentorumq; diuerſitate magnificus. Deniq; refertur, inſectantibus ſe quibuſdam, reſpondiſſe: Quid inſectando laboratis? Caput meum, pro quo magnopere fatigamini, auulſum certicibus ſumite, & donum magnum ad tyrannum referte.

Ca. XXXI. Epiſtola Dionyſij Alexandrini, ad Flauianū Antiochenū de martyribus Alexādrinis.

Hūc Fabia/ nū quidam Flauium ap/ pellant, Hie/ ronym⁹ Fla/ uianum.

Sed & idem ipſe ad Fabianum Antiochenum epiſcopum ſcribens, de his qui ſub Decio apud Alexandriam agones martyrij deſudauerant, hoc modo refert: Non ex præcepto (inquit) Imperatoris apud nos perſequutio ſumpſit exordium, ſed anno integro principalia præuēnit edicta miniſter dæmonum, qui dicebatur in ciuitate noſtra diuinus, ſuperſtitioſum contra nos exagitans uulgus. A quo multitudo ſuccenſa, nihil aliud quàm piorum ſanguinem ſitiebat. Primò ergo religioſum quendam ſenem Metranum nomine corripientes, iubent impia uerba proferre. Quod ille cum facere recuſaret, omne corpus eius membratim fuſtibus colliſerunt, uultumque & oculos acutis calamis terebrantes, extra urbem cum cruciatibus eiecerunt, ibiq; quod in eo ſupererat ſpiritus, lapidibus eiecerunt. Poſt hæc mulierem quandam nobilem Cointham nomine

Metranus.
Cointha.

A nomine, ad idola perducentes adorare cogebant: recusantē, imò potius exe crantem, uincula pedibus innectentes, & per plateas totius ciuitatis trahen tes, fœdo horrendoq; supplicij genere discerpunt. Dehinc omnes simul ir- ruerunt per domos seruorum dei, diripientes & euertentes, atq; hostili cru delitate cuncta fœdantes, ita ut preciosioribus quibusq; direptis, si qua alia uiliora reppererant, in unum congregata igni in plateis cremarent. Nostri tamen direptionem hanc bonorum suorum (sicut Apostolus de illis dixit antiquis) cum gaudio susceperūt. Sed & admirandam uirginem longæuæ ætatis Apolloniam nomine cū corripuissent, dentes primò ei omnes effo- derunt, congestis deinde lignis extruxerunt rogum, cōminantes uiuam se eam incensuros, nisi cū ipsis pariter impia uerba proferret. At illa ut rogum uidit esse succensum, paululum quid in semetipsa molitur, repente uero se è manibus proripuit impiorum, atq; in ignem quem minabantur, sponte prosiluit, ita ut perterrerentur etiam ipsi crudelitatis autores, quod prom- ptior inuenta est ad mortē fœmina, quàm persecutor ad pœnam. Serapio nem quoq; domi suæ repertū, crudelissimis affecêre supplicijs, ita ut omnes ei iuncturas membrorū prius soluentes, de superioribus eum præcipitarēt. Nullum nostris iter erat per uiam, nullius plateæ transitus indulgebatur, neq; die neq; noctu procedendi usquam libera erat facultas. Vt enim quis B nostrorū apparuisset in publico, statim clamor uulgi & seditio nascebatur, ut uel pedibus traheretur qui uisus esset, uel igni succēderetur. Verum cum hæc mala per dies singulos augerētur, subito inter ipsos persequutores ra- bies quædam belli ciuilis exarsit, & dum inter se seditionibus prælijsq; de- certant, interim nobis paululum licuit respirare. Sed non in longum uenia fuit. Continuò nanq; crudelissima principum mittuntur edicta, quibus tanta aduersum nos ferebatur immanitas, ut secundum quod prædictum est à domino, si fieri potest, scandalizarentur etiā electi. Ex quo perterritis penè omnibus, quidam ex ipsis nobilibus se sponte impijs actibus ingesse runt. Alij conuenti tantummodo, nonnulli à domesticis proditi, ad sacri- ficia execranda, & ad immundas hostias properabant. Aliqui ex his pal- lentes & trementes, ut magis immolari ipsi, quàm immolare idolis uide rentur, ita ut etiam ab inspectante uulgo irriderentur, eo quod & ad mo- riendum, & ad sacrificandum iuxta meticulosi uiderentur. Alij sanè tam impudenter ad aras prosiliebant, ut & affirmare nitebantur, se nunquam Christianos fuisse. Hij erant de quibus prædixerat dominus: Quoniam pecunias habentes, difficile saluabuntur. Cæteri uero aut istos sequeban- tur in præceps, aut certe uertebantur in fugam. Ex quibus nonnulli com- prehensi, & in carcerem missi: alij ad primam statim iudicis faciem nega- uerunt fidem: aliquanti paululum supplicijs toleratis ad ultimum deci derunt. Hij uero qui beati effecti sunt, tanquam columnæ fortissimæ domini

Apollonia uirgo martyr.

Serapion.

Non erat tutū Christianis exire in publicum tempore persecutionis.

Negatores.

C domini ipsius spiritu cõfirmati, pro fidei suæ merito uirtute à domino percepta, admiranda deo & angelis martyrij sui spectacula præbuerunt. Quorum primus uenerabilis Iulianus podagra constrictus, ita ut neque incedere, neque stare posset, cum his qui eum in sellula portabant, offertur. Quorum unus quidẽ statim negauit. Alius uero nomine Eunus, cum Iuliano sene in domini IESV CHRISTI confessione perdurat. Quicq; iubentur camelis impositi, per omnẽ circũduci ciuitatem, & flagris hinc inde uerberantibus, populo inspectãte laniari, usquequo finẽ uitæ in ipsis uerberibus ponerent. Sed uir quidã militaris cum assisteret, & quosdã uolentes etiã mortuis illudere cadaueribus prohiberet, clamor repente aduersum eum totius uulgi extollitur. offertur iudici fortissimus miles iã domini, & nusq; se inferior factus, in cõfessione persistens, capite pro pietate damnatur. Alius quidam uir nominis sui Macarius, gente Libycus, cum multis uerbis à iudice ad negandũ suaderetur, & eo maiore constantia fidem suam profiteretur, uiuus ad ultimũ iubetur exuri. Epimachus quoq; atq; Alexander, cũ multo tempore & in uinculis & in cruciatibus carceris torti, etiam frequenter diuersis supplicijs cõfecti, perdurassent in fide, ignibus ad postremum consumi iubẽtur. Sed & mulieres cum ipsis quatuor. In quibus Ammonaria sancta uirgo. aduersum quam iudex summa contentione utebatur, & immensis eam atq; exquisitis cruciatibus affligebat, eo maximè, quod eius sententiam uincere cupiebat, quã laudabili uoce decreuerat, nihil se prorsus eorũ quæ sibi contra fas imperabantur acturam, quæq; statuti sui tenax, ad ultimum capite punitur. Secunda uero fuit uirgo Mercuria nomine, anus uenerabilis, & fœcundissima in filijs, sed quos nõ prætulit CHRISTO. Dionysia, & alia Ammonaria. Quæ dum nimia utuntur constantia apud iudicẽ, & ille uinci erubesceret à fœminis, inauditis tormentorũ generibus toleratis, finem omniũ ferro cedente suscipiũt. Heron quoq;, & Arsinus, & Isidorus Aegyptij, cum puerulo annorũ quindecim Dioscoro, iudici offeruntur. Et primò omniũ puerulum Dioscorũ tanq; pro ætate facilem flecti, ante uerbis, post etiam uerberibus agit. Quem cum in nullo sibi cedere uideret, ferocius eum cruciare contendit. Tum deinde cæteros uarijs tormentis dilanians, cum pari modo cõstantia fidei uideret armatos, tradi ignibus iubet. Dioscorum uero puerum, quod sibi constanter & sapienter in omnibus respondisset, admiratus, differri præcepit, sperans eum pro ætate pœnitudinem gesturum. Quod non tam tyranni miseratione, quàm domini prouidentia ita gestum est. Nunc enim nobiscũ est Dioscorus, à deo nobis concessus, ad consolationem & firmamentũ populi sui. Nemesius quoq; etiam ipse Aegyptius, primò per calumniã quasi latro delatus est. Quo crimine abluto, post hæc qđ Christianus esset refert. In hoc uero nulla à iudice moderatio reseruatur, sed geminatis supplicijs excruciatũ cũ latronibus iussit incendi.

Iulianus Podagric⁹ martyr. *Eunus.* *Militaris uir.* *Macarius.* *Epimachus.* *Alexander.* *Ammonaria.* D *Mercuria.* *Dionysia.* *Ammonaria.* *Heron.* *Arsinus.* *Isidorus.* *Dioscorus puer.* *Nemesius.*

A incendit:ignorans quod crudelitate sua optimo martyri Saluatoris similitudinem detulit, qui pro salute humani generis unà cum latronibus pertulit crucem. Turma autē quædam in unū conuenerat militum, inter quos Ammon, & Zenon, & Ptolemæus, & ingenuus & grādæuus Theophilus. Qui tribunalibus astantes, cum quidā Christianus à iudice torqueretur, & iam penè ad negandū declinaret, dirumpebantur intra semetipsos, & uultu, oculis, ac nutibus uelut erigere conabantur illum, qui in supplicijs positus trepidabat. Interdum etiam manus protendere, ac totius reliqui corporis motibus ac habitu, diuersè inclinati, tanquam subleuare lapsantis animos gestiebant. Conuersi uero ad eos, omnes, & quid de semetipsis profiterentur, ex eorum motibus agnoscentes, prius penè quàm in eos uulgus clamoribus insiliret, ipsi in medium prorumpūt, ac sese Christianos esse testātur. Tunc uero uersa uice ex eorum cōfidentia persecutoribus terror, nostris constantia animi accrescit: dum hi qui per tormenta uinci putabantur, sponte se cruciatibus offerunt, & ab his quod illi pro terroribus inferebāt, uelut pro quadam specie uoluptatis expetitur, deo ita triumphāte per sanctos suos. Sed nec Scirionis opus memorabile, fas est silentio præterire. Is nanque cum rem cuiusdam potentis sub mercede procuraret, iubetur ab eo idolis immolare. Recusans, cogebatur iniurijs: persistens, rursum blandicijs mulcebatur. Cū uero utrunque contemneret, præacuta sude ualidissimè transuerberatus per

B media uiscera, neci traditur. Quid uero memorem, quantæ multitudines in desertis & in montibus oberrātes, fame, siti, frigore, languore, latronibus bestijsque consumptæ sint? qui omnes imitati electos dei prophetas, gloria martyrij coronati sunt. Denique & uenerandus senex Chæremon (episcopus hic erat urbis Aegypti, quæ dicitur Nilopolis) cum ad Arabicum montem unà cum grādæua coniuge discessisset, nulli ultra apparuit. Et cum ad perquirendum eum plurimi fratrum frequentissime processissent, perscrutatis omnibus locis, nec ipsos ultra quisquam, neque corpora eorum potuit inuenire. Hæc autē non frustra cōmemoraui frater charissime, sed ut scias quanta apud nos à sanctis martyribus ad dei gloriam gesta sint.

Ammon. Zenon. Ptolemæus. Theophilus.

Cōuersi oēs et agnoscētes, p cōuersis omnibus & agnoscentibus.

Schirion.

Chæremon.

ca. XXXII

De lapsis fratribus.

ET post pauca addit etiam hæc, dicens: Isti igitur diuini martyres, qui cum CHRISTO in cœlestibus sedent, & regni eius participes sunt, atque iudices, qui cum ipso de lapsis fratribus iudicant, isti (inquam) ipsi susceperunt lapsos, & pœnitentiam conuersionemque eorum non respuerunt, scientes quod deus noster, cuius ipsi erant martyres, non uult omnino mortem morientis, sed conuersionem eius & pœnitentiam quærit. Si ergo isti receperunt quosdam, & in ecclesia statuerunt, in oratione quoque eis & in cibo cōmunicauerunt, quid nos facere uultis fratres? Quid nobis agendum putatis? Nonne sequi nos eorum sententias & iudicium cōuenit, atque erga eos quos illi miserati sunt, non existere crudeles & truces? Non puto quod

In oratione & cibo.

expediat

C expediat nobis sententias eorum in iritum reuocare, miserationes infrin-gere, benefacta turbare, & recte religioseq́ instituta uiolare.

Cap. XXXIIII

Nouatus non putabat lapsos semel, recipiendos, etiã si pœnituissẽt.

HAec Dionysius de lapsis faciẽs sermonẽ. Quo tempore Nouatus Romanæ ecclesiæ presbyter, elatione quadam tumidus, spem penitus eis salutis ademerat, etiam si digne pœnituissent. Ex quo & princeps hæreseos extitit Nouatianorũ, qui ab ecclesia separati, superbo nomine semetipsos καθαρούς, id est, mundos appellarunt. Ob quam rem concilium sacerdotale celeberrimũ in urbe Roma congregatum est, episcoporũ quidem sexaginta numero, presbyterorũ quoq; totidem, cum diaconis plurimis. Præterea etiã per singulas quasq; prouincias de hac re magna deliberatione habita, decretis significatur quid facto opus esset. Statuitur ergo, Nouatũ quidem cũ his qui eum mentis elatione tumidũ sequerẽtur, quiq; ad inhumanam istam, & nihil fraternæ charitatis seruantẽ sententiã declinarent, alienũ esse ab ecclesia: eos uero qui lapsi in certamine fuerãt fraterna miseratiõe curandos, & fomẽtis pœnitẽtiæ medicandos. Scribit de hac re & Cornelius urbis Romæ episcopus ad ecclesiã Antiochenã, indicans Fabiano eius episcopo, quid statuerit in urbe Roma conciliũ congregatũ, quid etiã Italis, Afris, cæterisq; Occidẽtalibus uisum sit. Cyprianus uero de his librũ magnificẽtissimè scriptũ ædidit, in quo & lapsos ad pœnitentiã cohortãdos, & cõtradicentes alienos esse à CHRISTI uiscerib9 statuit. Extat aũt & alia epistola Cornelij ad Fabianũ Antiochiæ episcopũ scripta, edocẽs singula quæq; de Nouato, quis, qualis fuerit uel uita, uel moribus, & quomodo ab ecclesia dei declinauerit. In qua refert, quod episcopatus cupiditate quam intra se latenter gerebat, in hæc omnia deciderit: ex eo autem maximè elatus sit, quod quosdam de cõfessoribus uiros optimos inter ipsa initia sibi socios assumpserit. In quibus fuit Maximus quidam presbyter Romanæ ecclesiæ, & Vrbanus: qui secundò confessores extiterant. Sed & Sidonius, & Celerinus, qui ualde clari in confessoribus habebãtur, eo quod omnia tormentorum genera superauerant. Sed isti (inquit) cum diligentius perspexissent agere eum cuncta fraudibus, & dolis, mẽdacijs, atq; periurijs, & quia bonitatem ad hoc solum simularet, ut deciperet ignorantes, relicto eo, uel potius execrato, ad ecclesiam cum magna satisfactione reuertũtur, & præsentibus episcopis ac presbyteris, sed & laicis uiris, primò quidem errorem suum, tum deinde illius fraudes ac fallacias confitentur. Addit præterea etiam hæc in epistola, quod cum semper fratribus iurare solitus sit, episcopatum se omnino nõ cupere, subitò ex improuiso uelut nouũ plasma episcopus apparuit: scilicet qui disciplinam & statuta ecclesiastica uendicabat, etiam episcopatũ quẽ nõ à deo acceperat, præsumebat. Tribus nanq; episcopis simplicissimis hominibus & omniũ ignaris, de remota Italiæ parte adhibitis, imò potius subtili ab eo circũuentione deceptis, imaginariam magis quàm legitimam ab hijs

Nouatiani. Cathari.

Cõcilium Romæ.

Cyprianus.

Cornelij Ro. Põt. ad Fabianum epistola de Nouato.

D

Confessio publica.

A ab his extorquet manus impositionem. Ex quibus tamen unus continuo ad ecclesiam redit, confessus peccatum suum, & in cōmunionem laicam populo etiam pro hoc interueniente susceptus est. In locum uero reliquorum duorum qui Nouato manus imposuerant, ordinati sunt alij episcopi, & missi. Is ergo qui Euangeliū uendicabat, nesciebat in ecclesia catholica unū episcopū esse debere, ubi uidebat esse presbyteros quadraginta & sex, diaconos septem, subdiaconos septem, acolythos quadraginta & duos, exorcistas & lectores cū ostiarijs quinquaginta & duos. uiduas cū indigentibus mille quingentas: quos omnes deus alit in ecclesia sua. Addit autē etiā hoc, quod idem ipse Nouatus in iuuētute spiritu immūdo uexatus sit, & cū tempus aliquantum cōsumpsisset apud exorcistas, ægritudinem incurrerit grauem, ita ut desperaretur, & quod iacēs in lecto, pro necessitate perfusus sit, nec reliqua in eo quæ baptismū subsequi solent, solenniter adimpleta sint, nec signaculo chrismatis consummatus sit, unde nec spiritū sanctum unquam potuerit promereri. Denique (inquit) cum priuata quadā gratia diligeretur ab episcopo, & uellet eum ordinare presbyterū, clerus uero omnis, & quàm plurimi ex laicis prohiberent, dicentes, non licere clericum fieri eum, qui in necessitate positus in lecto gratiam consecutus sit: episcopum ab omnibus B specialem gratiam poposcisse, ut sibi hoc de isto uno concederetur. Scribit etiam de ipso, quod persecutionis tempore, cum in cellula quadā lateret, & à diaconis (ut moris est) subuenire in exitu catechumenis rogaretur, timēs procedere, denegauit se esse presbyterum, Et quod sacramēta diuidens populis, accipientium manus teneret, nec prius permitteret sumere, quàm sibi per ea quæ unusquisque tenebat in manibus, iuraret, quod nunquam, se relicto, ad Cornelium remearet. Hæc & multa alia huiusmodi Cornelius de uita & moribus, ac prophanis eius actibus scribit.

Nouatus, fuit baptizatus in lecto. Tales olim uocabāt Clinicos.

Ex hijs uerbis apparet, quod tēpore Nouati etiam laicis eucharistia dabatur in manus. Quod ecclesia post mutauit. Cap. XXXIIII

Dionysius ad Fabianum.

Dionysius uero de hoc rescribens ad supradictum Fabianum, intexuit etiam quandā historiam dignam memoria, dicens, Serapionē quendam fuisse apud Alexandriam, unū ex his qui lapsi sunt, eundemque sæpe deprecatū, ut susciperetur, nec tamen impetrasse. Oppressum deinde hunc esse ægritudine, ita ut triduò iam sine uoce prorsus iaceret: paululum uero quarta die respirantem, uocasse ad se filiam suam, & dixisse: Quousque me detinetis? Quæso uos, cito aliquis presbyterum roget, ut possim aliquādo dimitti. Et cum hæc dixisset, rursum sine uoce permansit. Abijt cursu puer ad presbyterum noctis tempore. infirmabatur presbyter, uenire non potuit. tamen quia præceptum fuerat à me, ut lapsis in exitu nemo reconciliationis solatia denegaret, & maximè his, quos prius id rogasse cōstaret, parum eucharistiæ puero qui ad se uenerat dedit, quod infusum iussit seni præberi. Regrediente adhuc puerò, antequam regrederetur domū, rursum Serapion respiciens: Redisti (inquit) fili? Et: Licet presbyter uenire nō potuit,

Serapiō apud Alexandriam de numero lapsorū, non potuit mori, nisi percepta eucharistia.

Parum eucharistiæ puero datur ad patrē deferēdū.

o tu tamen

C tu tamen imple quod tibi præceptum est, ut possim discedere. Cumq; esset completa solennitas, uelut catenis quibusdam uinculisq; diruptis, lætiorem iam spiritum reddidit. Ex quo (inquit) constat certissimè, huius boni auxilio nullum debere fraudari. Scribit etiam ipsi Nouato Dionysius epistolã, cuius exemplum inserere hijs dignum putaui.

Eucharistia.

DIONYSIVS NOVATO FRATRI SALVTEM.

SI inuitus, ut ais, in hoc uenisti, ostendes in eo si desinas uolens. Oportuerat quidẽ etiam pati omnia, pro eo ne scinderet ecclesia dei. Et erat nõ inferior gloria, sustinere martyriũ ne scindat ecclesia, quàm est illa, ne idolis immoletur: imò secundum meã sententiam, maius hoc puto esse martyrium. Ibi nanq; unusquisq; pro sua tantum anima, in hoc uero pro omni ecclesia martyriũ sustinet. Sed nunc siue tu suadere, siue etiam cogere potes fratres redire ad concordiam, maius tibi erit emendationis meritum, quàm fuerat culpa commissi: quia illud iam non imputabitur, hoc etiam laude dignum ducetur. Si uero illi in incredulitate permanserint, saluans salua animam tuam. Vale, pacem desiderans, quam tibi imprecor.

Hæc eadẽ etiam Nouatianis scripsit. Dedit & ad Aegyptios epistolam de lapsorum pœnitẽtia, in qua & regulam eis statuit pœnitendi. Sed & multa alia probatissima feruntur scripta Dionysij. Scribit

Libri Dionysij Alexandrini.

De pœnitentia. Et

Cohortatorium libellum de matyrio ad Origenem.

D Ad Laodicenses & ad Armenios de pœnitentia.

Ad Cornelium quoq; urbis Romæ episcopum plurima scribit. In quibus etiam hoc indicat, inuitatum se à multis episcopis, id est, ab Heleno Tarso Ciliciæ, & Firmilliano Cappadociæ, & Theotecno Palæstinæ, ut ad synodum Antiochiã pergat, quod ibi Nouati dogmata quidã serere conaretur. Et addit, qd Fabiano Antiocheno episcopo defuncto, Demetrian9 in episcopatu successerit. Sed & de Hierosolymorum episcopo his uerbis scribit:

Demetrian9.

Admirabilis autem uir (inquit) Alexander, in carcere positus, beato fine præcessit ad dominũ. Est & alia ipsius Dionysij epistola ad Romanos scripta de ministerijs. Et alia item ad ipsos de pace & de pœnitentia, & ad quosdam confessores, qui adhuc in urbe Roma Nouatum sequebãtur. Et rursum ad eosdem, posteaq; ad ecclesiam cõuersi sunt, duas epistolas scribit. Sed & ad multos alios uaria ac diuersa scribens, studiosis quibusq; instructionum & doctrinæ copiosissimam materiam dereliquit.

EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS ECCLEsiasticæ historiæ libri sexti, Ruffino presbytero tralatore,

FINIS.

Elenchus

A

ELENCHVS CAPITVM SEPTIMI LIBRI HISTORIAE ECclesiasticæ Eusebij Cæsariensis.

C

EVSEBII PAMPHILI

CAESARIENSIS, ECCLESIASTICAE historiæ liber ſeptimus, Ruffino Aquileienſi interprete.

Cap. I.

Dionyſius Alexan. ad Hermammonem.

Origenes moritur, LXX. an.

SEPTIMVM nobis eccleſiaſticæ hiſtoriæ librū ſcriptorū ſuorum cudat elogijs nobiliſſimus patrum,& clarus in epiſcopis Dionyſius,qui (poſteaq; Decius non totis duobus annis principatu Romani apicis miniſtrato, cum filijs pariter interemptus eſt, & Gallus ſuſcepit imperium. Quo in tempore etiā Origenes ſeptuageſimo ætatis anno non ad integrū expleto defunctus eſt) ſcribēs Hermāmoni cuidam,de Gallo hæc refert: At ne Gallus (inquit) malum Decij aut uidere potuit,aut cauere,ſed in eundem lapidem offenſionis impegit. Cuius cum regnū floreret initio, & cuncta ei ex ſententia cederēt,ſanctos uiros,qui pro pace regni eius deo ſummo ſupplicabant, perſecutus eſt, cum quibus & proſperitatem ſuam pariter fugauit & pacem.

Gallus Cæſ.

D

Cap. II.

An hæreticū rebaptizandi.

Cyprianus.

Afri.

Itali.

IN urbe uero Roma Cornelio epiſcopatum regente,& apud Carthaginem Cypriano,ambobus fide,uirtute,pietate præſtātibus,quæſtio exorta eſt in Aphricæ magis partibus,ſi oporteret hæreticos rebaptizari. Cūq; id à Cypriano,& cæteris penè omnibus per Aphricam ſacerdotibus,oportere fieri decerneretur,Cornelius,& cæteri omnes per Italiā ſacerdotes, huiuſmodi decretum manente ſacerdotali cōcordia refutarunt,ſtatuentes antiquitus à patribus ſuper hoc traditam regulam debere ſeruari,quæ continebat,Poſt abiectionem praui & cōfeſſionem recti dogmatis,ſola eos manus impoſitione purgandos.

Cap. III.

Lucius & Stephanus Ro. Pont.

Dionyſij Alexādrini epiſtola ad Stephanū Pont. Ro.

SEd poſt Cornelij cōſummationem, qui tribus circiter annis ſacerdotio functus eſt,epiſcopatus ſedem Lucius ſuſcepit. Cui octo ſolis mēſibus ſacerdotio adminiſtrato,Stephanus ſuccedit. Quiq; ſimilem Cornelio de nō rebaptizando ſententiam tulit. Ad quem Dionyſius multa & ſæpe ſcripta direxit,de multis eccleſiaſticis diſſerēs cauſis. In quibus inter cætera etiā hoc indicat, quod omnes eccleſiæ abiecta Nouati præſumptione pacem inter ſe inuicem ſeruent. Scribit ergo & de hoc hijs uerbis: Scito autem frater, omnes eccleſias in Oriente,quæ prius cōturbabantur, nunc rediſſe in concordiam,

A in concordiam, & omnes sibi unanimiter cohærere, gaudẽtes & exultantes de pace quæ ultra spem ecclesiæ reddita est, id est, Demetrianus apud Antiochiam, & Theoctistus apud Cæsaream, Mazabbanes in Hierosolymis, dormiente in pace Alexandro, Marinus apud Tyrum, Heliodorus apud Laodiciam, Helenus in Tarso, Firmillianus in Cappadocia. Verum ne sermo epistolæ longior fieret, nobilium tantũmodo urbium tibi episcopos indicaui, ut etiam cæteros cum ipsis pariter unum sentire non dubites per uniuersam Syriam uel Arabiam. Sed & hij, quibus nunc scripsistis, Mesopotamiæ episcopi idem sapiũt, Ponti quoq; & Bithyniæ, omnes pariter unanimes & concordes, multa sibi inuicem charitate connexi, glorificant deum nostrum. Hæc Dionysius scribit.

Cap. IIII. Xystus Pont. Ro. Dionysius Alex. ad Xystũ.

STephano uero duobus annis impleto sacerdotio, Romæ Xystus successit. Ad quem scribit nihilominus Dionysius de baptismate, cõmemorans quod Stephanus quidem decessor suus scribens ad Firmillianũ & Helenum, cæterosq; illarũ partium episcopos statuerit, non cõmunicandum esse his qui rebaptizãt eos qui ab ecclesia ad hæreticos trãseunt, sed debere considerare magnitudinẽ rei, quia nõ quicunq;, sed permagni & nobiles in episcopis uiri sunt, qbus hoc uisum sit. Dicit etiã, qđ super hoc scripserit ple-B nius ad Dionysiũ & Philemonẽ, presbyteros urbis Romæ. Indicauit autẽ pariter etiã de Sabellij hærese, quæ tẽporibus ipsius exorta est, scribẽs hæc.

Cap. V. Dionysius Alex. de hæresi.

QVid autẽ dicam de ea doctrina, quæ apud Ptolemaidam Pentapoleos ciuitatem nuper exorta est, plena blasphemijs in deum patrem & in dominũ nostrum IESVM CHRISTVM, negans esse uere eum filium patris, nec primogenitum omnis creaturæ, simul & sancti spiritus auferens intellectum. Pro quibus cũ utræq; partes ad me uenissent, & præsentibus fratribus quæ cõmota fuerant discussissent, etiam literis, prout deus dedit paruitati meæ, prosecutus sum, & scripsi, singula quæq; diligẽter exponẽs, quorum tibi exemplaria transmisi. Sed & in tertio libro de baptismo, quẽ scribit ad Philemonẽ presbyterum urbis Romæ, etiam hæc cõmemorat.

Dionysij Alexand. liber de baptismo, ad Philemonem. Cap. VI.

EGo (inquit) & tractatus hæreticorum lego, & traditiones eorũ perscrutor, etiam si uidear ad horam uerbis eorum pollui. Sed multum mihi confert hoc ipsum, quod ex ipsorum uerbis arguere eos possum. Denique cum aliquis ex fratribus & cõpresbyteris prohiberet me, ne hæretica lectio ne tanq; ceni alicuius fœtore pollueret, uisio mihi quædã à deo ostenditur, quæ me confirmaret, & sermo ad me factus est, hæc mihi euidenter proloquens: Lege omnia quæcunq; in manus tuas uenerint, quia probare singula quæq; & discernere potes: quãdoquidem ex initio hæc tibi causa fuit credendi. Amplexus sum uisionem, quia & Apostolicæ sententiæ cõcordabat, dicenti: Omnia legite, quæ bona sunt tenete. In ipso quoq; libello cõmemorat, nõ tunc primũ in Aphrica de hæreticis rebaptizandis ab episcopis esse

Vox ad Dionysium Alex. cœlitus audita.

 decretum,

C decretũ, sed & antea iam in nõnullis ecclesijs & concilijs episcoporum, uelut in Iconio, atq; alijs locis, de hoc fuisse tractatum.

Cap. VII.

SCribit adhuc & in quarto de baptismate libro, ad Dionysiũ urbis Romæ presbyterum, plurima de Nouati impietate cõmemorans. In quinto uero libro ad Xystum urbis Romæ episcopum scribens, & aduersum supradictam hæresim quædam disserens, etiam tale aliquid accidisse commemorat, his uerbis: Vere autem frater consilium peto, & requiro sententiam, quid tibi uideatur in ea causa, quæ in ecclesia nostra exorta est. Vereor enim ne fortè fallar in aliquo.

Cap. VIII. Dionysij Alexãd. uerba ex quinto libro de baptismate ad Xystum.

ERat apud nos frater quidam fidelis antiquitus, ante etiam quàm ego episcopus ordinarer, imò & anteq; decessor meus Heraclas. Is cum interesset his qui baptizantur, & audiret uel quid interrogentur, uel quid respondeãt, flens accessit ad me, & procidens ad pedes meos, confiteri cœpit se baptisma ab hæreticis aliter suscepisse, quod tamen secundum ea quæ nunc uideret à nobis ministrari, nec baptisma duceret: eo quod esset repleta blasphemijs omnis illa confessio. Simul & hoc addebat, se intantum pro hoc errore stimulari, ut ne oculos quidẽ ad deum auderet erigere. Propter quod exorabat se mundari & purificari ecclesiastico baptismate, ut & gratiam posset consequi spiritus sancti. Quod ego facere ausus nõ fui, sed dixi posse ei sufficere tam multi temporis cõmunionem quã in ecclesia consecutus est, per hoc, quod à nobis eucharistiæ suscipiẽs donũ, respõderet, Amẽ: ex quo & per singula potuisset ipsa sacramentorũ uirtute purgari. Cohortabar igitur eum, debere confidere fidei suæ, & conscientiæ iam purgatæ, & ante omnia, quod tamdiu in sacramẽtis nobis iam particeps fuerit. Sed ille neq; à luctu cessat & lachrymis, neq; ultra ad mensam dominicam audet accedere, ita ut uix à nobis cohortatus & compulsus, orationi audeat interesse. Hæc & multa alia de huiuscemodi quæstionibus per diuersos libros suos Dionysius scribit.

D

Eucharistiæ donũ putabat sufficere.

Cap. IX. Valerianus et Galienus Cæss. Dionysius Alexan. ad Hermãmonem de Valeriano Cæsare.

GAllus uero nõ integris duobus annis imperio detẽto, rebus humanis exemptus est. Post quẽ Valerianus cum filio Galieno suscepit principatum. De quo Dionysius scribens, iterum ad Hermãmonem hoc modo refert: Sed & Iohanni similiter reuelatum est ut diceret: Et datum est (inquit) ei os loquens magna & blasphemias, & data est ei potestas per menses quadraginta & duos. Vtraq; aũt complentur in Valeriano. Vere enim mirandum est, quomodo supra cæteros qui ante se fuerũt, hic & humanus & benignus extitit erga famulos dei, ita ut in initijs multo tempore etiam illis benignior uideretur, qui nomine saltem Christiani dicebãtur. Intantũ uenerabatur seruos domini, & omnis eius domus erat ecclesia dei. Depravatus autẽ est, & à ueritate deiectus, per quendã doctorem pessimũ magistrum & principẽ Aegyptiorũ magorũ, ut iustos & sanctos uiros persequi

& interimi

A & interimi iuberet, tanquam qui aduersarentur magicis artibus, quibus se ipse subdiderat. Erant enim re uera, & sunt etiam nunc qui possent uirtute meritorum suorum restinguere fallacias dæmonum. Nam ille ut impuros ritus & execranda mysteria, ac sacra incesta conficeret, pueros inuestes iugulari iubebat, & orbari liberis patres, atque in teneris uisceribus humanas rimari per piaculum fibras, & uocem illic quærebat, ubi fugauerat uitam. Sed & multa alia huiuscemodi de Valeriani piaculis memorans, addit etiam hoc, quod ipse à barbaris captus, & luminibus orbatus, filios sceleris & impuritatis suæ reliquerit successores.

Cap. X.

Ipse uero Dionysius, quanta in eius persecutione pertulerit, & quibus affectus sit cruciatibus propter nomen dei, scribens ad quendam Germanum episcopum, qui quasi obtrectator eius esse uidebatur, refert, ubi & acta confessionis suæ inseruit, apud Aemilianum præsidem gesta. In quibus cum Dionysius unum solum deum qui cœlum fecisset & terram diceret adorandum, cæteros autem neque esse deos, neque adorari debere, in castrum quoddam deserti quod Cefro appellatur, in exilium truditur, ob hoc præcipuè electum, quod loci incolæ gentiles erant, & idolorum superstitionibus satis dediti, quique exulem Dionysium primo hostili animo & satis auersa mente susci piunt. Post uero cum paulatim per domini gratiam uerbum dei hijs seminare cœpisset, pars maxima trucis ac barbari populi, relictis idolis conuersa est ad deum uerum, CHRISTOque subiecta. Quo comperto, rursus eum ad aliū
B locum, uicinum quidem Alexandriæ, sed incolis desertum, ac penè habitatoribus uacuum transtulerunt. Sed & ibi cum pro urbis uicinitate nostrorum populi eum frequentarent, & tanquam odore pastoris recepto, grex lætior & constantior agonibus redderetur, rursum missis cum Centurione militaribus uiris, ipsum Dionysium, & cum eo Gaium, & Petrum, catenis constrictos, & diuersis cruciatibus afflictos, in desertum quoddam Libyæ pertraxerunt, ibique eos in loco squalidissimo, & omni usu humanitatis carente, à Parætonio trium dierum itinere in desertum protento nexos uinculis reliquerunt. Hæc in diuersis suis epistolis supradictus uir scripta dereliquit. In quibus memorat etiam Maximum presbyterum, & Dioscorum, Demetriumque, & Lucium, nec non & Faustinum atque Aquilam, satis claros & insignes titulo confessionis effectos. Sed & ex diaconis quosdam in insula post pœnas confessionis esse defunctos, superfuisse uero ex his Faustum & Eusebium. Quibus etiam refert tantum fiduciæ & magnanimitatis per gratiam dei datum, ut cum ad eos qui in carcere tenebantur fratres, nemo prorsus humanitatis & ministerij causa permitteretur accedere, isti tamen indesinenter & reuiserent, & necessaria ministrarent. Et cum per dies singulos præsidis furor cresceret, iugulando alios, alios supplicijs ac diuersis cruciatuum generibus affligendo, squalore carceris & catenarum ponderibus enecando, & super omnia præcipiendo, ne quis ad eos prorsus accederet, ut & inedia quasi aliud tormenti ge-

Dionysius Alexā. quid passus sit. German9 episcopus. Dionysius Alexādrinus in exilium mittitur. Parætonium. Maximus. Dioscorus. Demetrius. Lucius. Faustinus. Aquila. Faustus. Eusebius.

C nus adhiberetur, concessit tamen deus supradictis diaconis gratiam, con fessoribus suis prouidens, ut inuitis omnibus, istis tamen nõ negaretur in/ gressus. Sciendum tamen est, quod hic Eusebius, quem diaconũ supra diximus, postmodum episcopus apud Laodiciam Syriæ ordinatus est. Maxi/ mus uero, quẽ presbyterum memorauimus, ipsi Dionysio apud Alexandriam successit in episcopatu. Faustus autem, qui cum ipsis tunc confessor enituit, usq; ad persecutionẽ quæ nostris temporibus facta est, grandæuus & plenus dierum perdurans, perfecto martyrio obtruncatione capitis consummatus est. Hæc à Dionysio certissima fide memorantur.

Eusebius diaconus, post episcopus Laodicensis.
Maximus presbyter, post Alexandrinus episcopus.
Faustus capite obtrũcatur.

Cap. XI.

IGitur in Valeriani persecutionibus apud Cæsaream Palæstinæ, multa à diuersis martyria consummata sunt. In quibus tres quidam admirandi adolescentes, quorum unus Priscus, alius Malchus, tertius Alexander uocabatur, cum suburbanũ agellum supradictæ urbis inhabitarent, diuino fidei calore succensi, cœperunt semetipsos segnitiæ atque ignauiæ incusare, quod cum cœlestes in urbe martyrij proponerentur coronæ, ipsi nec desiderarent, nec raperẽt: cumq; dominus & Saluator regnũ cœlorum uiolenter diripi debere testatus sit, ipsi inglorios & desides animos humi gererent. His igitur semetipsos alloquijs incitantes, urbem petunt, & adorto iudice truculento, quur tantum in sanguinẽ piorum desæuirent, incusant. Ille continuò nobiles animos iuuenũ, quàm dignis remuneratur affatibus: Deuorandi (inquit) bestijs subrigantur, quibus non placet piorum sanguinẽ fundi. Sed & mulier quædam supradictorum iuuenum secuta fertur audaciæ & magnanimitatis exemplum, similemq; sortitur exitum pœnæ. Quam tamen de Marcionis schola fuisse loquebantur.

Priscus, Malchus, Alexander, martyres Christi apud Cæsaream.

D

Fœmina, martyr.

Cap. XII.

MArinum quoq; uirum militarem Hierosolymorũ ciuem, honore & diuitijs clarum, cum in supradicta urbe inter collegas suos per ordinem gradus sui honor quidã contingeret militaris (ut fieri solet) in sequentem collegam suum subit inuidia, & exclamat non posse Marinum adipisci superiorem gradum, eo quod esset Christianus. Interrogatur à iudice Marinus, si ita res se haberet. Ille ita esse, & uere se esse Christianum, clarissima uoce testatur. Tres ei deliberandi horæ decernũtur à iudice, ut eligat utrum uelit immolare dijs & Imperatori, an Christianus interimi. Cumq; à tribunalibus fuisset egressus Theotecnus episcopus loci, apprehensa manu eius perducit eum ad ecclesiam, ibiq; multis uerbis in fide cõfirmans, ad ultimũ in interiora perducit altaris, gladiumq; suũ, quo præcinctus erat, ostendẽs ei, & rursum offerens euangelium, quid è duobus mallet, interrogat. Marinus uero promptissima fide, cum manũ ad euangelium tetendisset: Obtine (inquit Theotecnus) quod elegisti ô fili, & cõtemnens præsentẽ uitam, æternam sperato, confidens perge & suscipe coronam, quam tibi dominus præparauit. Regressus, cõtinuò ad tribunal euocatur per præconẽ. Aderat enim

Marinus, homo militaris, Hierosolymis eo quod Christianus esset, capite truncatur.

Theotecnus episcopus Hierosolymorũ.

A enim tempus statutũ. Ille uero nec moras patitur, nec expectat interrogantem, sed continuò sibi & deliberatum asserit, & ex paternis legibus confirmatum, quod deo obtemperare oporteat magis quàm hominibus. Quem iudex ilico capite puniendum pro tali responsione pronunciat.

Cap. XIII. *Asterius, martyr.*

SEd inter eos cunctis clarior, & meritis fidei supra cæteros insignis memoratur Asterius, uir Romanæ urbis senator, patricius, nobilitate, facultatibus, propinquitate etiam regia, & omni bonorũ fama satis clarus. Qui cum supradicti martyris extremis interesset exequijs, & capite cæsum cadauer subiectis humeris suis, & substrata ueste qua induebatur exciperet, honorem quem martyri detulit, continuò ipse martyr assequitur. Sed & in multis alijs eum præclaris gestis in fide CHRISTI enituisse tradiderunt nobis hij, qui eum in corpore adhuc positum uiderunt. In quibus etiam tale aliquid per eum gestum memorabāt. Apud Cæsaream Philippi, quam Panea da Phœnices uocant, aiunt sub radice montis qui appellatur Panius, ex quo fluuij Iordanis prima fluenta prosiliunt, morem fuisse gentilis erroris, certa ac solenni die immolari uictimam. Quæ uictima arte quadam dæmonis subito nusquam comparebat. Et erat hoc famosissimi miraculi genus, quo persuaderi adstantibus uideretur in cœlum hostiam inuisibiliter esse sublatam. Accidit igitur dum hæc gererētur, adesse Asterium. B Qui cum uideret omnes miraculi huius stupore constringi, humanos miseratus errores, cum gemitu & suspirio oculos ad cœlum pariter tendit & palmas: CHRISTVM, qui est super omnia deus, tota fide profusis lachrymis inuocat, ut præstigias fallacis dæmonis arguat, miserisq́ue mortalibus erroris huius soluat arcanum. Hæc illo cum fletibus supplicante, subitò uictima quæ inuisibiliter credebatur assumpta, superferri aquis uidetur, & conspectibus omnium redditur. Nec ultra in illis locis error huiusmodi potuit reparari. Ita unius Christiani prece, tantorum seculorum deceptionis machina, cum autoribus suis dæmonibus dissoluta est.

Cæsarea Philippi, Paneas. *Iordanis.* *Præstigiæ de uictima nusq́ue comparente.*

Cap. XIIII. *Mulier quam Christus curauit, profluuio sanguinis uexatam, ciuis fuit Cæsareæ Philippi.* *Opus fusile, Christi miraculũ repræsentans, mulierē sanguinis profluuio laborātem curantis, destructũ à Iuliano Cæs.*

VErum quia urbis huius fecimus mentionē, iustum uidetur cōmemorare etiam illud in ea, quod historia dignũ duximus. Mulierem quā sanguinis profluuio laborantē, à Saluatore curatam euangelia tradiderūt, huius urbis ciuem constat fuisse, domusq́ue eius in ea etiam nūc ostenditur. Pro foribus uero domus ipsius, basis quædam in loco editiore collocata mōstratur, in qua mulieris ipsius uelut genibus prouolutæ, palmasq́ue supplíciter tendētis imago ære uidetur expressa. Adstat uero alia ære nihilominus fusa statua, habitu uiri, stola comptè circundati, & dexteram mulieri porrigentis. Huius ad pedem statuæ, è basi, herba quædam noua specie nascitur. Quæ cum exorta fuerit, excrescere usq́ue ad stolæ illius ærei indumenti fimbriam solet. Quam cum summo uertice crescens herba cōtigerit, uires inde ad depellendos omnes morbos languoresq́ue cōquirit: ita ut quæcūq́ue illa

Miraculũ de herba medicã uim habente, ubi ad fimbriam statuæ succreuisset.

C illa fuerit infirmitas corporis, haustu exiguo madefacti salutaris graminis depellatur, nihil omnino uirium gerens, si antequam æreæ fimbriæ summitatẽ crescendo contigerit, decerpatur. Hanc statuam ad similitudinẽ uultus IESV formatam tradebãt, quæ permansit ad nostra usque tempora, sicut ipsi oculis nostris inspeximus. Et nihil mirũ, si hi qui ex gentilibus crediderant, pro beneficijs quæ à Saluatore fuerant consecuti, huiusmodi uelut munus uidebãtur offerre, cum uideamus etiã nunc Apostolorum Petri & Pauli, & ipsius Saluatoris imagines designari, tabulasque depingi. Sed & antiquas ipsorum imagines à quibusdam conseruatas nos uidimus. quod mihi uidetur ex gentili consuetudine indifferenter obseruatũ, quod ita soleant honorare, quos honore dignos duxerint. Insignia etenim ueterũ reseruari ad posterorum memoriam, illorũ honoris, horum uero amoris indicium est.

Icones Apostolorũ Petri & Pauli, ab Eusebio uisi.

Cap. XV. *Cathedra Iacobi.*

DEnique & Iacobi cathedra, qui primus in terris episcopus, ab ipso Saluatore, & ab Apostolis in Hierosolymis est electus, quenque fratrẽ domini uolumina diuina designant, usque in hodiernũ inibi conseruatur: atque in ea sedent omnes qui usque ad præsens tempus sedis illius sacerdotium sortiuntur. Seruatur ergo cum ingenti studio, uelut à maioribus tradita memoria sanctitatis, & cum magna ueneratione habetur uel uetustatis, uel primæ sacerdotij sanctificationis obtentu. Sed de his ista sufficiant.

Cap. XVI. D *Galienus Aug. mitescit in Christianos.*

GAlienus uero Valeriani filius, posteaque rerum summã solus obtinuit, lenius ac moderatius erga nostros agere instituit: datisque decretis inhiberi supplicia, persecutionesque cessare, & quo quisque putat more exorare quod diuinum est, sinit.

Ca. XVII. *Gregorius qui ante Theodorus, & huius frater Athenodorus discipuli Origenis, ecclesijs in Põto præficiuntur. Domnus Cæsareæ. Theoctenus. Hymenæus Hierosol.*

PEr idem tempus cum Romano adhuc sacerdotio Xystus præesset, & apud Antiochiã Demetrianus, Firmillianusque adhuc Cæsareæ Cappadociæ superesset, Põti ecclesias Gregorius (qui prius Theodorus dictus est) ex Origenis discipulis, cum fratre Athenodoro suscepit gubernandas. Apud Cæsaream uero Palæstinæ post Theoctistum Domnus episcopatum sortitus est, & breui defunctus, Theotecno nostræ memoriæ uiro sedẽ tradidit, qui & ipse Origenis auditor fuisse dicebat᷑. In Hierosolymis uero post Mazabbanem sacerdotium suscepit Hymenæus. Et hij omnes in pace ecclesias gubernabant.

Ca. XVIII *Alexandrini seditiosi. Dionysius Alex. refert Alexandriam à proprijs ciuibus euastatam.*

SEd & apud Alexandriam (& si nulla extrinsecus mali causa sit) eo ipso quod genus hominũ ferox, seditiosum & semper inquietum est, ciuiles inter se motus & bella, nõ uirtutis merito, neque ob defensionem, sed ob necem atque interitum ciuium cõmouebant. De quibus Dionysius in epistolis suis cõmemorans refert, ita à proprijs ciuibus esse uastatam deletamque urbem, ut illa quæ constipatione hominum uix soleret digredientibus incedendi spacium dare, nunc eo usque peruenerit, ut conspicere in plateis hominem, ualde rarum sit: madere omnes ciuium sanguine uias, cadaueribus obtegi,

A obtegi,& ne ad sepeliendum quidem sufficere qui supersunt: unde & post belli rabiem, ferriq́ʒ uastationem corrupti aëris ex fetore cadauerum pestilentia increuerit, ita ut si quid ferro superfuerat, id morbus absumeret.

Scribit autem de his idem Dionysius in epistola Paschali, quæ solenniter per annos singulos legi solet, his uerbis: Alijs fortassis hominibus nõ uideatur tempus hoc, tempus esse solennitatis: quoniamquidem luctus ubiq́ʒ & acerba lamentatio in plateis cuncta circũstrepit, gemitus uero inest & mugitus in domibus propter multitudinẽ morientium. Sicut enim de primogenitis quondam Aegyptiorum refertur, ita etiam nunc ingens ubiq́ʒ clamor attollitur. Non enim est domus (sicut scriptum est) in qua nõ sit mortuus. Primo nanq́ʒ ipsi manibus suis partem maximã & meliorem populi cæciderunt, persequendo sanctos. Partem alteram bella intestina rapuerunt. Partem uero quæ superfuerat, pestilens nunc ægritudo consumit. Sed nos neq́ʒ in persecutionibus, cũ iugularemur, à festiuitate cessauimus, nec unquam nobis potest solennitas impediri, quibus præcipitur in tribulatione gaudere. Omnis igitur nobis locus quicunq́ʒ à tyrãnis eligebatur ad pœnam, siue ager ille seu desertum fuit, siue insulæ, siue carcer, solennitatem nobis impedire non potuit. Lætissimam uero super omnes habuere solennitatem beati martyres, qui cũ sanctis angelis in cœlo Pascha curarunt.

Cap. XIX. *Epistola Paschalis, Dionysij Alexan. de eadem re.*

Cædes martyrum. *Bella intestina ciuium.* *Pestilentia.*

B Post hæc persecutores nostri in semetipsos manus ac tela uerterunt. Sed ne sic quidem nostrorum festa turbata sunt. Insecutus est hic pestilens morbus & plaga terribilis: sed illis multò terribilior & grauior, quos nec spes erigit futurorum. Nobis uero hæc omnia, exercitia quædam uirtutis, & fidei probamenta ducũtur. Quãuis enim densior sæuiorq́ʒ Paganos, magis quàm nostros morbus inuaserit, tamẽ ne à nostris quidem penitus abscessum est. Et post pauca addit, dicens: Multi nanq́ʒ ex fratribus nostris, pro nimia charitate dum absq́ʒ ulla cunctatione infirmos uisitare nõ desinũt, & nõ solum uisitare, sed & ministrare, & exhibere officia quæ dominus præcepit, serpente morbi contagione, cũ illis pariter quibus ministrare uoluerant, interibãt. affectu enim quodã dilectionis attracti, & uelut participare dolores cum dolentibus cupiẽtes, alienas in se mortes hand segniter transferebant, & effecti sunt eorum (ut dicit Apostoli sermo) περίψημα. Deniq́ʒ plurimi nostrorum præcipui & electi uiri, inter quos & presbyteri nonnulli, & diaconi, multiq́ʒ alij de plebe, constantissima & ardentissima fide, tanq́ʒ si martyrij tempus instaret, miserando infirmos, semetipsos huiuscemodi mortibus inferebãt, misericordiæ ex hoc martyrium capere præsumentes. Et dum curandis ægris, defunctis exportandis, humandisq́ʒ corporibus operam dabant, insequebantur penè eos quos suis humeris ad sepulchra deuexerant. Pagani uero è contrario suos continuo ut ægrotare cœperant, deserebant: parentes, charos liberos: uxorem coniunx: filijq́ʒ nihilominus

Cap. XX. *Pestis Alexandrina.*

Fraterna Christianorũ officia in peste infectos apud Alexandriã.

C nihilominus parentes, statim ut tremere membra uidissent, & morbo ora pallere, domo propulsos, in plateas semineces eijciebant, ibiq; insepulta eorum cadauera relinquentes, uim morbi quam per hæc se effugere opinabantur, dupliciter incurrebant, dum ad pestilentiæ rabiem etiam fœtor insepultorum cadauerum iungeretur.

Gentilium inhumanitas in suos.

Cap. XXI. *Galienus Cæs. fautor Christianorum. Macrianus.*

REfert idem Dionysius de Galieni temporibus, quod eo regnante, ecclesiæ dei in pace durarunt, & quod medijs eius temporibus Macrianus, uelut nubes quædam tenebrosa & atra, subito regni eius obscurauerit lucem. Quo rursum ad uicem æstiuæ nubis abolito, Galienus nouum (ut ipse ait) ex ueteri, uniuerso mundo lumen effulsit, simul enim atrocē tyrannum & regno deturbauit, & uita. Designat autem etiam tempus, quod nono anno imperij Galieni hæc scriberet. Extāt & alia quàm plurima, necessaria satis & admiranda Dionysij opuscula, quæ utilitatis plurimum legentibus conferant. Inter quæ scripsit etiam de repromissionibus futuris, existente causa huiuscemodi.

Dionysij Alexā. opuscula. De repromissionibus futuris.

Cap. XXII. *Nepotis dogma de regno Christi & sanctorū in terris post finē mundi. Cuius autor fuit Papias, & alij ueteres, inde Millenarij uocati, Græce χιλιασαί.*

EPiscopus quidam erat in partibus Aegypti Nepos nomine. Hic Iudaico intellectu de futuris repromissionibus sentiebat, easq; corporaliter exhibendas docebat, & mille annis in delicijs corporalibus in hac terra sanctos regnaturos esse cū CHRISTO. Huiusq; sui dogmatis probamenta, sumptis ex reuelatione Iohannis testimonijs conabatur asserere. De quibus etiam libellos ædidit, interpretationes huiusmodi continentes. Igitur Dionysius de repromissionibus scribens, ad hunc Nepotem stilum suæ intentionis obuertit, & in primo statim libro suam sententiam, quæ ei de diuinis repromissionibus uidebatur, exponit. In secūdo uero uolumine de reuelatione Iohannis differens, facit mentionem Nepotis, hijs uerbis:

Et cōmentarios (inquit) quosdam proferunt Nepotis, quibus innituntur plurimū, & per quos putant ineffabili quodā sacramento ostendi, qualiter regnū CHRISTI futurum sit super terram. Sed in alijs quidem multis etiā ego amplector & diligo Nepotem, uel pro fide sua, uel pro eruditione & studio scripturarum, & præcipue pro exercitio psallendi, quoniam quidem plurimi fratrum libēter pro hoc eius elegere consortia. Est ergo etiam mihi erga eum multa reuerentia, & inde magis, quia iam præcessit ad deum. Sed re uera plus omnibus & amanda & præferenda est ueritas. Laudare oportet, & absq; inuidia amplecti, si quid recte dictum est: discuti uero & discerni, si quid minus sane scriptum est. Et si quidem præsens esset is de quo sermo est, sufficeret solo sermone discutere quæ minus recte dicta uidebantur, dum interrogatione præcedente responsio subsequens in concordiam, quod contrariū & discrepans uidebatur, adduceret. Vbi uero scripta ædita sunt, & (ut uidetur quibusdā) satis suasoria, & ubi doctores procedunt, qui legem & prophetas pro nihilo ducant, euangelia non sequantur,

A tur, Apostolorum scripta despiciant, hos autem solos libros, atq; istam doctrinam, uelut magnum aliquod & occultum mysterium uenerētur: ac simplices quosq; fratrum nostrorū doceant, nihil excelsum, nihil magnificum sentire de aduētu & præsentia dei & saluatoris nostri IESV CHRISTI, neq; de resurrectionis gloria & nostræ congregationis in ipsum ac similitudinis repromissæ: sed parua quædam & semper mortalia, & nō alia quàm sunt ea quæ nunc uidemus, sperare suadeāt in regno dei, necessarium uidetur ad hæc omnia respondere fratri nostro Nepoti. Et post aliquanta rursum subiungit hæc: Etenim cum in Arsenoite essemus, ubi multo iam tempore uoluebatur ista doctrina, ita ut schismata inter fratres & discordiæ fierent, cōuocaui presbyteros & doctores qui erāt in ecclesijs, & publicè cœpi tractatū habere. Simul & cohortatus sum fratres, ut si quid eos moueret, obijcerēt, nihil uerentes. Tum mihi illi ut scutum ualidissimū, & murū inexpugnabilē codicē Nepotis obijciūt. Suscepi patiēter, & tribus cōtinuis diebus residens à prima luce usq; ad uesperam cum ipsis, cœpi singula eius scripta discutere, & unūquodq; quid in se absurdi haberet, ostendere. Et uere satis admiratus sum patientiam & constantiam, atq; intelligentiam fratrum: quia consequēter & per ordinem de singulis quæstionibus proponeB bant, & ualidissime, his quæ à nobis respondebantur, occurrētes. Post hæc cum quid esset in uero patuisset, accōmodabant nihilominus absq; contentione consensum, iudicantes hoc, quod non continuo si quid semel animo uisum fuerit, omni id studio & contentione seruandum est: sed esse rectius tunc mutare sententiā, cum eam melior & rectior superauerit. Patefactis etenim cordibus suis deo, audiebant uerbum: cuius probatio nō ex humana persuasione, neq; ex eloquentiæ fuco, sed ex diuinarū scripturarum assertione ueniebat. Et ita euidens fuit assertionis nostræ probatio, ut is qui inter eos maximus doctor, & uitæ meritis præstantior habebatur, Coration nomine, surgens in medio, cunctis audiētibus proclamaret, & protestaret neminem debere ultra, eius doctrinæ facere mentionem: sufficere, quod erratum est. De cætero non solum nihil horū tenendum uel sequendum, sed ne cōmemorandum quidem de talibus: siquidē tam euidens ac manifesta contra hæc de scripturis diuinis patuisset assertio. Omnes uero reliqui fratres gaudio & lætitia repleti corde, pro emendatione sui inexplebiles domino gratias referebant.

Dionysius Alexādrinus dogma Nepotis apud Arsenoitas publice refellit.

Coration prius de factione Nepotis, nunc rectiora doctus per Dionysium, de nouo dogmate prorsus silendum putat.

Cap. XXII. Dionysij Alexandrini sententia de Apocalypsi Iohannis.

POst aliquāta uero ueniens ad Apocalypsim Iohānis, hæc de ea scribit: Nōnulli ex præcessoribus nostris penitus libellū hunc refutandū & à canone scripturarū abijciendū putarūt, singula quæq; eius capitula arguentes: & dixerunt prætitulationem libri non esse ueram, sed alienæ scripturæ, Iohannis tantū nomen impositum: unde neq; Iohannis hunc esse librum, nec reuelationem uideri posse, quæ crasso quodam uelamine ignorantiæ contegatur.

C contegatur. Addiderunt etiam hæc, quod nihil dignũ in ea grauitate Apostolica censeatur. Sed ne alicuius quidẽ ecclesiasticorũ saltem uirorum scripturam esse dixerunt, sed Cerinthum quendam autorem Cerinthianæ hæreseos uolentẽ dogmatis sui fidem, Apostolici nominis opinione firmare, libello à se conscripto, Iohannis titulum prætulisse. Deniq; (inquiunt) Cerinthi dogma hoc continet, in terris futurum esse regnum CHRISTI. Et quoniam ipse carnis & libidinis amicissimus dicebatur, ea in repromissionibus futuri regni sanctis præbenda censebat, quæ sui animi libido dictabat: uentris & uoluptatis opera mansura, ciborum satietatem & abundantiam poculorum, nuptias, & cætera quæ horum consequentiam seruant. Et reparari rursum sperat festiuitates & sacrificia Iudaica, uictimasq; legales. Ego uero (quantũ ad meam sententiam pertinet) spernere aut abijcere scripturam libri huius nullatenus audeo, maximè cum multi ex fratribus ita mecum sentiant. Sed hoc magis de eo iudico, quod excedant atq; emineant quæ in eo scripta sunt humanæ auditionis modum, & sit in eo arcanus quidam & reconditus atq; admirandus omnibus sensus, quem & ego admiror ac ueneror, etiam si non intelligo. Et ita sentio, quod diuina aliqua sacramenta sermonibus contegantur humanis, non tam iudicio meo discernens, quàm fide credens: & ideo non reprobo quæ non intelligo, sed tanto magis admiror, quanto minus assequor. Post hæc uero totius libelli edisserens corpus, & singula quæq; discutiens, atque euidenter ostendens, nullo modo fieri posse, ut secundum literam dignus in eo intellectus appareat, addit etiam hæc, dicens: Consummata igitur omni prophetia,

Cerinthus autor Apocalypsis quorũdã iudicio.

Admiror & ueneror, etiã si nõ intelligo.

Non reprobo quæ non intelligo.

Intellectus mysticus.

D beatos dicit propheta eos qui hæc custodiunt. Sed & semetipsum beatum dicit. Ait enim: Beatus qui seruat uerbum prophetiæ libri huius, & ego Iohannes qui audio & uideo hæc. Vocari ergo eum Iohannem, & esse hanc scripturam Iohannis, non nego. Sancti nanq; alicuius est, & sine ulla dubitatione per dei spiritum scripta, etiam si non sit ille Apostolus Iohannes, filius Zebedæi, frater Iacobi, cuius euangelium secundum Iohannem scriptum est, & epistola catholica. Vtitur ergo Dionysius plurima adsertione, diuinitus quidem inspiratam reuelationem, nõ esse dubitandum, & Iohannis esse: non tamen sibi liquido uideri, quod illius sit Iohannis, qui euangelium scripsit, quia ille nusq; nominis sui fecerit mentionem, ac sese signauerit nominatim. Hic autem qui Apocalypsim scripsit, tertio fermè mentionem nominis sui facit. Sed & ex ipso scripturæ stilo discretionem faciens, dicit potuisse fieri in illis temporibus, fuisse & alium aliquẽ Iohannẽ unum ex sanctis, cui hæc reuelauerit deus. Multa uero & alia instructionis ecclesiasticæ monimenta nobis in libris digesta, beatus Dionysius dereliquit, quorum lectio magnopere ab studiosis quibusq; expetenda sit. Sed iam ad historiæ ordinem reuertamur. Xysto Romanæ ecclesiæ per annos undecim

Nomen Iohannis toties inculcatum.

Stilus scripturæ.

A undecim sacerdotio procurato, succedit Dionysius. Et Demetriano apud Antiochiam defuncto, Paulus de Samosata sacerdotiũ suscepit. qui Paulus abiecta satis & indigna de CHRISTO sentiens, traditionem doctrinæ ecclesiasticæ corrumpebat, dicens eum communis naturæ hominem tantum fuisse.

Dionysi⁹ Ro. Pont.

Paulus Samosatenus episcopus Antiochenus, impij dogmatis autor.

ca. XXIIII

TVnc Dionysius de Alexandria rogatus uenire ad cõcilium, & senectutis impedimento & incõmoditate corporis inhibetur, per epistolam tamen præsentẽ se reddit, & quid fidei ac uenerationis erga CHRISTVM teneret, exposuit. Cæteri uero ecclesiarum pastores diuersis è locis & urbibus, uelut aduersum latronem quendam CHRISTI gregibus insidiantem, conueniunt Antiochiam. In quibus insignes & cæteris præcellentes erant, Firmillianus à Cæsarea Cappadociæ, Gregorius & Athenodorus fratres, Ponti prouinciæ sacerdotes, Helenus Sardensis ecclesiæ episcopus, & Nicomas ab Iconio, & Hierosolymorum præcipuus sacerdos Hymenæus, & uicinæ huic urbi Cæsareæ Theotecnus. Sed & Maximus Bostrensis episcopus dignus eorum consortio cohærebat. Multi uero & alij, quos longum est enarrare per singulos. Sed & presbyteri quàm plurimi & diaconi ad supradictam urbem causa compescendi, imò delendi noui huius dogma- B tis conuenerunt.

Dionysius Alexandrinus.

Concilium Antiochiæ cõgregatur aduersus Paulũ Samosatenum.

Firmillianus. Gregorius. Athenodorus. Helenus. Nicomas. Hymenæus. Theotecnus. Maxim⁹.

Cap. XXV.

HIi igitur omnes sæpius in unũ coeuntes, Paulumq; Samosatenũ statuentes in medio, atq; eius hæresim, quã ille nunc occultare, nunc etiã dissimulare conabatur, frequẽti tractatu & assiduis disputationibus denudantes, arguere blasphemiam & publicare nitebantur. Nec tamen uno id aut secundo tantum concilio ad finem perducere potuerunt. Sed & cõuentum sæpe est, & absq; operæpretio discessum. Verum quoniam beati Gregorij historiæ textus attulit mentionem, dignissimũ puto tanti uiri gesta (quæ sub Orientali & Septentrionis axe cunctorum sermone celebrantur) omissa nescio quo casu, huic narrationi ad memoriã posteritatis inserere. Stagnum quoddam erat in Ponti regionibus situm, piscibus copiosum, ex quorum captura prædiuites reditus dominis præstabantur. Ista possessio duobus fratribus sorte hæreditatis obuenerat. sed pecuniæ cupiditas (quæ penè omnium corda mortalium superat) etiam fraternam necessitudinem uiolauit. Coibatur à fratribus tempore captionis, non tam ad capiendos pisces, quàm ad homines decipiendos: cædes ac bella mouebantur, humanus sanguis pro piscibus fundebatur. Sed dei prouidentia, affuit aliquando auxilium aduentusq; Gregorij. Vidit prælia & mortes uirorũ, furentesq; germanos. quid causæ existeret pro qua in exitiũ sui suorumq; fratres accenderentur, inquirit. nullam, nisi capturã piscium comperit. Tunc ille, cum pro honore aduẽtus sui utræq; partes paululum siluissent: Nolite (inquit) ò filioli rationabiles animas pro mutis animantibus uiolare, fra-

Paulus Samosatenus arguitur à patrib⁹.

Gregorius, qui ante Theodorus, episcopus Ponti, hoc est, Neocæsariensis.

Miraculũ de stagno exiccato.

C ternam pacem quæstus cupiditate dissoluere, dei leges & naturæ pariter iura temerare: & unà mecũ ad ora stagni exitialis accedite. Ego iam uos per uirtutem domini omni certamine cruentæ contentionis absoluam. Et cum hæc dixisset, in conspectu omnium uirgam quam tenebat in manu, ad primas litoris undas defigit, & ipse positis genibus palmas tendit ad cœlum, atque hijs uerbis excelso supplicat deo: Tu domine deus patrũ nostrorũ, qui cũ tibi primus homo Adam peccasset, & mandatum tuũ præterisset, pœnã culpæ illius moderatus, ad terram maledictionis sententiam detorsisti, dicens: Maledicta terra in operibus tuis. Et nunc ergo miseratus horum iuuenum fraternũ sanguinem qui periclitatur, præcipe ut maledictæ sint aquæ istæ in operibus, eorum, pro quibus furore succensi, fraternæ pietatis obliti sunt: ita ut nunquam in hoc loco uel piscis appareat, uel aqua resideat, sed sit campus aratri patiens, ac frugum ferax, & custos in æternum fraternæ concordiæ perseueret. Simul ut ille finem orandi fecit, statim se unda subducens, & cursu uelociore refugiens, à conspectu superno iussa discedere, abyssis suis redditur, & arentem campum germanis iam cõcordibus dereliquit. Sed & in hodiernum frugum ferax esse dicitur, solum, quod ante fuerat nauium ferax. Memoratur etiã aliud inlustrius ab eo & diuinius gestum. In quodam loco ruris angusti, cum res posceret ecclesiam construi, rupes quædam uicini montis ex parte Oriẽtis obiecta, ex alia uero præterfluens fluuius, spatium quantũ ecclesiæ sufficeret denegabat. Et cum alius omnino non esset locus, omnesque mœstitiam gererent, quod solum ad construendam ecclesiam non haberent, ille fide plenus, pernoctasse in oratione dicitur, & dominũ IESVM promissionis suæ admonuisse fideliter, qua dixit: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, tolle te, & mitte te in mare, & fiet utique. Cumque hæc plena fide atque deuotione deposceret, ad lucem coeuntibus populis, inuenta est rupes importuna secessisse tantum, quantum spatij ad condendam quærebatur ecclesiam. Traduntur eius & alia quàm plurima. Sed ne in longum uideamur trahere sermonem, intermissis cæteris, unum adhuc de eius gestis adijciam. Iter ei fuisse quondam per alpes dicitur hyemis tempore, & cum peruenisset ad summum alpium iugum, niuibus repleta erant omnia, nullum usquam diuersorium, Phanum ibi tantum Apollinis erat, cui succedens transacta nocte discessit. Sacerdos uero erat quidam Phani eius, cui consulere simulacrum Apollinis mos erat, & reddere responsa poscentibus, ex quo ei etiam alimoniæ quæstus esse uidebatur. Igitur post digressum Gregorij, offerre consulta & responsa poscere sacerdos accessit ex more, nihil inde responsi ueniebat. Repetit uictimas, silentium permanet. Iterum atque iterum litat, surdis ingerit fabulam. Cumque stupore noui silentij æstuaret sacerdos, nocte ei assistens dæmonium, dicit in somnis: Quid me illic inuocas, quò iam uenire

Miraculũ de rupe mota pro sacello extruendo.

D

Miraculũ de Apollinis oraculo obmutescente.

Surdis fabulam. Prouerb.

A uenire nõ possum. Percontanti causam, aduentu se Gregorij dicebat expulsum. Quid nunc remedij daretur cum perquireret, ait nõ aliter sibi licere ingredi locũ illum, nisi Gregorius permisisset. Quibus auditis sacerdos occupat uiam, multa apud semetipsum uoluens, atque animo recursante pertractans, peruenit ad Gregoriũ. adortusque eum, rem pandit ex ordine, humanitatis suæ atque hospitalitatis admonuit, querelã depulsi numinis promit, ademptã facultatẽ sui quæstus deplorat, ac reddi sibi omnia in pristinũ statum deposcit. At ille nihil moratus, scribit epistolam in hæc uerba:

GREGORIVS APOLLINI.

PERMITTO tibi redire ad locum tuum, & agere quæ consueuisti.

Hanc epistolã sacerdos accipit, & ad Phanũ defert: positaque ea iuxta simulacrum, affuit dæmon, ac dedit responsa poscenti. Tum ille in semetipsum cõuersus, ait: Si Gregorius iussit, & deus iste discessit, nec potuit redire nisi iussus, & rursum iubẽte Gregorio restitutus est, quomodo nõ multo melior isto Gregorius, cuius hic obtẽperat iussis? Clausis igitur ianuis Phani, descendit ad Gregorium, epistolam secum quã acceperat referens, omnemque apud eum rei gestæ ordinẽ pandens: simulque se ad pedes eius prosternens, rogat ut illi se deo offerat, cuius uirtute dijs gentiũ Gregorius imperabat.

Sacerdos Apollinis ad Christum incipit conuerti.

B Cumque enixius & pertinacius persisteret, catechumenus ab eo factus est. Et cum se uitæ castissimæ & abstinẽtissimæ, derelictis omnibus, nõ solum erroribus dæmonũ, sed & seculi actibus, mancipasset, etiã baptisma consecutus est. Et intantũ uitæ merito ac fidei uirtute profecit, ut ipse beato Gregorio in episcopatu successor extiterit. Sed & ingenij sui nobis in paruo maxima monimẽta dereliquit. In Ecclesiasten nanque Metaphrasin idem Gregorius magnificentissimè scripsit, & catholicæ fidei expositionẽ breuiter æditã dereliquit, quam pro æditione ecclesiarum sociare his cõmodum duxi.

Metaphrasis Gregorij in Ecclesiasten.

GREGORII MARTYRIS ET EPISCOPI NEOCAESAREAE fides.

Vnus deus pater uerbi uiuẽtis, sapientiæ subsistentis, & uirtutis suæ & figuræ, perfectus pfecti genitor, pater filij unigeniti. Vnus dominus, solus ex solo, figura & imago deitatis, uerbũ perpetrãs, sapiẽtia cõprehendẽs omnia, & uirtus qua tota creatura fieri potuit. Filius uerus ueri, & inuisibilis ex inuisibili, & incorruptibilis ex incorruptibili, & immortalis ex immortali, & sempiternus ex sempiterno. Vnus spiritus sanctus, ex deo substantiã habẽs, & qui per filiũ apparuit, imago filij perfecti, perfecta uiuentiũ causa, sanctitas sanctificationis præstatrix, per quẽ deus super omnia & in omnibus cognoscitur, & filius per oẽs. Trinitas pfecta, maiestate & sempiternitate & regno minimè diuiditur, neque abalienatur. Igitur neque factum quid, aut seruiẽs in trinitate, neque superinductũ, tanquam antehac quidẽ non subsistens, postea uero superingressum. Neque itaque defuit unquam filius patri, neque filio spiritus sanctus, sed inuertibilis & immutabilis eadem trinitas semper. Sed de Gre-

Professio fidei Gregorij Neocæsariensis.

C gorio satis dictũ. Nunc ad historiã redeamus. Interea Dionysius apud Alexandriam quieuit in pace, duodecimo anno imperij Galieni, decem & septem annis functus sacerdotio. Succedit uero ei Maximus. Igitur Galienus, cum per annos quindecim Romanũ gubernasset imperium, Claudio regni successore defunctus est. Qui solis duobus annis in imperio transactis, Aureliano rerum apicem dereliquit. Huius temporibus ultimũ apud Antiochiam episcoporũ concilium cõgregatur, in quo Paulus arguitur, manifesteq; conuincitur hæreticus, & damnatur ab omnibus quæ sub cœlo sunt ecclesijs CHRISTI, insistente plurimum, & disceptationibus ualidissimis purgẽte Malchione presbytero Antiochenæ ecclesiæ, uiro fidelissimo, & omnibus uirtutibus adornato, cui accedebat etiam hoc, quod erat disertissimus, & potens in uerbo, atq; in omni eruditione perfectus: deniq; oratoriam in eadem ipsa urbe docuerat. Huic igitur ab omni episcoporũ concilio permittitur disputatio cum Paulo, excipientibus notarijs, quæ ita magnificè ab eo & accuratè habita est, ut scripta æderetur, & nũc quoq; in admiratione sit omnibus. Solus etenim potuit dissimulantẽ & occultantem se Paulum cõfessionibus proprijs publicare. Quibus ita gestis, cõmuni consilio uniuersi pariter sacerdotes scribũt epistolam ad personã Dionysij episcopi urbis Romæ, & Maximi Alexãdriæ episcopi, quæ per omnes mitteretur ecclesias, per quã cunctis & suam diligentiã comprobarent, & Pauli hæ D resim confutatam esse, atq; deiectam in uniuersorũ noticiam peruulgarẽt. Simul etiam quæ cum eo quæstiones habitæ sint, indicant. Sed & uitam ipsius intemperatam pariter moresq; describunt. Ex quibus pauca aliqua inserere huic operi nostro dignum iudicauimus.

Maximus Alexandriæ episcopus.
Aurelian⁹ Cæsar.
Paulus Samosatenus hæreseos dãnatur.
Malchion presbyter Antiochenæ ecclesiæ.
Oratoria non contemnenda.

DIONYSIO, ET MAXIMO, ET OMNIBVS QVI PER uniuersum orbem sunt, sacerdotibus, & coepiscopis, unà cum presbyteris & diaconis, atq; omni ecclesiæ catholicæ quæ sub cœlo est, Helenus, & Hymenæus, Theophilus, Theotecnus, Maximus, Proculus, Nicomas, Hælianus, Paulus, Bolasus, Protogenes, Hierax, Eutychius, Theodorus, Malchion, Lucius, presbyteri, & cæteri omnes qui nobiscum cõgregati sunt, ex uicinis urbibus & gentibus episcopi, & presbyteri, & diaconi, dilectissimis fratribus in domino salutem. Et post pauca addiderunt:

Epistola concilij Antiocheni ad Dionysium Romanum, & Maximũ Alexandrinũ, Põtifices, de damnatione Pauli Samosateni.

MITTENTES hanc epistolã, deprecamur omnes, ut si qui fortè tali doctrina infecti sunt, curẽtur à uobis, sicut & beatæ memoriæ uiri Dionysius Alexandrinus, & Firmillianus ex Cappadocia, iam prius scripserãt ad Antiochiæ plæbẽ, dedignati, imò potius declinantes ad personã ipsius scribere qui erat autor erroris. Ipse autẽ beatæ memoriæ Firmillianus, cũ adhuc superesset, secundò affuit, & præsens eum arguit ac notauit, sicut omnes nouimus & testamur, qui simul cum illo ueneramus. Sed repromittente eo, corrigere errorem, credidit, sperans posse fieri, ut absq; religionis nostræ opprobrio, & dissensionũ nota res ueniret in melius: & ideo dissimulauerat: cum tamen

A tamen Paulus dolo differret,& hominẽ quidem falleret,deũ autẽ negaret, ac fidem in qua renatus fuerat,uiolaret. Deniq; & nũc beatus Firmillianus ueniebat Antiochiã,& cum Tarsum usq; peruenisset,& nos omnes Antiochiæ positi,aduentũ illius operiremur,nũciatus est nobis excessisse de mundo. Post aliquanta uero describẽtes eius uitã moresq;, adijciunt etiã hæc.

Postea uero quàm à doctrinæ regula,ad aliena se dogmata & adulterina conuertit,nõ opus est enumerare actus eius priores,quomodo cũ prius egens fuerit & pauperrimus, & neq; ex parentum successione, neq; ullam quæstus occasionẽ habuerit honestam,nunc ad summas diuitias peruenerit,nõ aliunde nisi ex sacrilegijs,& ex hijs quæ per fraudem diripuit, concutiens fratres,uendens patrocinia, & fidem negociorum susceptorũ nec accepta mercede custodiens,existimans, secundũ quod scriptum est, quæstum esse pietatẽ.

Paulus Samosatenus per quem modum ad diuitias emerserit.

Superbiã uero eius quis ferre posset,cum se magis Ducenariũ quàm episcopum uideri uellet. Nam & incedens per plateas,tali quadam ambitione utebat̃,publicè epistolas relegẽs,atq; in auditu omniũ & oculis dictans,assistentibus sibi in platea notarijs. Directio quoq; præeuntiũ,& constipatio insequentiũ quàm plurima quærebatur:ita ut omnes qui uidebant,horrescerent,& detestarentur per illius arrogantiã religionem diuinã.

Scotus in libro de insignibus magistratuum ad Theodosiũ Augustum,quẽ nuper ex Spirensi bibliotheca accepimus, indicat Ducenarium fuisse Principem officij,uel apud præfectum Augustalem, uel Comitem Orientis,uel apud alios quosdam præfectos, ascitum ex schola Agentiũ in rebus,qui adorata clementia Principali cum insignibus exibat. Is sub se habebat Cornicularium,Adiutorẽ, Commentariensem, Ab actis, Numerarios, Exceptores, & cæteros Officiales.

Hæc in publico. Intra ecclesiam uero tribunal sibi multo altius quàm fue-

B rat extrui,& thronũ in excelsioribus collocari iubet,secretariũ quoq; sterni & parari,sicut iudicibus seculi solet. Verbũ uero faciens ad plæbem,iactare supra modũ dexteram,ac palmã femori illidere, pede quoq; subsaltare,ac scabellum ferire cũ sonitu. Ab auditoribus uero nõ fauorem neq; plausum sperare solũ,sed theatrali more oraria moueri sibi expectabat,& uocẽ tãq; de caueis dari. Hæc nõ solũ à uiris,sed etiã à mulieribus indecẽter expectabantur. Si quis uero auditorũ honestius & uerecũdius agens,à clamore nimio temperasset,uelut iniuriã faciens,patiebatur iniuriã. Sed & antiquis & defunctis iam tractatoribus insultabat,& illis derogans,suas laudes inuerecũde impudẽterq; iactabat.*Rhetorẽ se magis quàm ecclesiæ doctorẽ laudari cupiebat. Psalmos uero qui in dominũ nostrũ IESVM CHRISTVM dicebantur,cẽssare facit,uelut neotericos & nuper inuẽtos.* In semetipsum uero cõpositos,diebus Paschæ in medio ecclesiæ canere mulieres,maximè quas ipse prius ad canendum pro more instituerat,faciebat,ita ut horresceret si quis audiret.

Oraria.

Aliâs Retorem.*

Aliâs Per semetipsum*

Nam cũ ipse filium dei negaret descendisse de cœlo,sed à Maria cepisse,& initium habuisse de terra,psalmi qui in ipsum dicebãtur, & quibus in populo laudabatur,angelum eum dicebant descendisse de cœlis. Et hæc ipse assistens & audiens,non solum dici non prohibebat,sed elato supercilio delectabatur audire.

Paulus Samosatenus in Psalmis in se compositis,uelut angelus è cœlo delapsus à stultis mulierculis prædicabatur.

De mulieribus uero quæ cum ipso simul manebant,quas συνεισάκτους Antiocheni appellant,quid opus est dici? Ex quarum societate & cõtubernio ut sibi nulla quæstio moueretur,etiam pre-

Hoc uocabulum mire erat deprauatũ, nõ solum in excusis exem-

C sbyteris & diaconis suis, hijs duntaxat, qui ei morem gerebãt, habendi mu lieres secum, similem licentiam dedit. Sed & congregandi diuitias tribuit fa cultatem, quo ipsi in similibus obnoxij, magistro nequaq; crimen impinge rent. Nos autẽ idcirco hæc scribimus fratres charissimi, quia nouimus quàm sacrosanctum debeat esse episcopale sacerdotium, quod & clero & plebi esse debet exemplo. Neque enim ignoramus, quosdam dum incau/ tius sibi ad cohabitandum iungunt mulierculas, cecidisse. Quod etiam si non fiat, certè in suspicionem uenire de talibus sacerdoti grauissimum est. Quomodo autem uetare poterit eos, qui infirmiores sunt à mulie/ rum consortio, quibus ex his quæ gerit autoritatem præbet? Tantus ue ro ac tam immitis fuit in potentatu, & ita specie quadam tyrannidis elatus est, ut ne ad arguendum quidem quisquam, uel ad accusandum auderet accedere. Sed hæc quæ diximus, condemnari possent etiam in eo qui fidem catholicam seruat, & in ecclesiastici dogmatis ueritate perdurat. Hic uero qui abiurato fidei mysterio, ad pollutissimam se artem ac hæresim contu/ lit, necessarium fuit, etiam partẽ erroris ipsius designari, quomodo haben/ dus, uel quomodo execrandus est. Et post multa in fine epistolæ addũt etiam hæc: Igitur necessariũ est uisum nobis hunc resistentem deo, neq; adquiescentem ueræ fidei abijci & abiurari, alium uero pro ipso ecclesiæ ca tholicæ constitui episcopum, per dei gratiam prouisum, filium beatæ me/ moriæ Demetriani, qui huic ipsi ecclesiæ inculpabiliter præfuit, Domnum nomine, uirum omnibus bonis ornatum. Indicauimus autem uobis de eo, ut sciatis ad ipsum uos scribere debere, & ab ipso cõmunionis scripta su scipere. Hic autem qui indignus habitus est esse in ecclesia catholica, ana/ thema scribatur, & illius hæreseos sectatores excõmunicentur. Domno igi tur in episcopatum subrogato, Paulus & sacerdotio abcisus & cõmunione, cum

Cõtubernũ mulierum.

Domnus fa... rogatus ... cum ... Pauli Sa... fateri apud Antiochia...

exemplaribus, ue/ rũ etiam manu de/ scriptis. Et ualde me torsit. Tandem ex uestigijs deprehendi legendũ esse συνεισάκτους. Extat au/ tem insignis Sermo diui Chrysostomi, πρὸς τοὺς ἔχοντας συνεισάκτους. In quo demonstrat συ/ νεισάκτους neq; uxo res esse, neq; concu/ binas, sed tertium quoddam genus, sic inquiẽs: Εἰσὶν γάρ τινες οἳ γάμου καὶ συνουσίας χωρὶς κόρας ἀπειρογά/ μους ἀγόμενοι, κα θίζουσιν οἴκοι διὰ παντὸς, καὶ εἰς ἔσχα τον γῆρας ἑαυτοῖς συγκατακλείου/ σιν, οὔτε ἐπὶ παι δοποιΐᾳ, οὐ γὰρ φασὶν αὐταῖς συγ γενέσθαι, οὔτε δὲ ἀκολασίας, λέγου σιν γοῦν αὐτὰς ἀκε ραίους διατηρεῖν. Hoc est: Sunt enim quidam qui puellas innuptas absq; hoc quod opus nuptiarũ cum illis exerceant ducẽtes domi perpetuò collocant & usq; ad supremã senectam secũ inclusas tenent: non liberorũ procreandorũ gratia, neq; enim aiũt se rem cum illis habere: neq; causa libidinis, siquidẽ illas se dicunt incorruptas inuiolatasq; seruare. Porrò qui huiusmodi uirgines in domos suas asciscebant, ta/ les prætexebãt causas, quod uidelicet opus esset puellis patrono aliquo aduersus maleuolos, cũ maritos nõ haberent aut tuto res, parẽtibus sæpe etiã ac fratribus destitutæ, præterea muliebrẽ sexum uel maxime egere subleuatione aliqua: cũ ipsi potius ad uoluptatẽ spectarent quæ ex cõuictu mulieris nascitur. Has causas pulchre refellit Chrysostomus, & dehortatur penitus à consuetudine taliũ mulierũ, cum propter offendiculũ aliorũ, tum ob paratam ad peccandum occasionem. Neq; enim putat facile fieri posse, si iuuenis cum puella totum diem cõfabuletur, cumq; ea iocos misceat ac rideat absq; arbitris, simul cœnans ac bibens, quin accidat aliquid humanum, hoc est, ut concupiscentia uincat. Eiusmodi mulieres etiam se sacerdotibus adiunge bant, sanctimoniæ causa scilicet. Vnde tertiũ caput constitutionũ synodi Nicenæ prohibet, ne episcopus aut quisquam ex cle ro, subintroductam habeat mulierem. Sic enim Græcam uocẽ interpres, quisquis fuit, Latine reddidit. Vt legitur dist. xxxij. cap. Interdixit per omnia. Et rursus eadem dist. Nullus missam audiat presbyteri quem scit cõcubinam indubitanter habere, aut subintroductam mulierem. Ruffinus alibi συνεισάκτους extraneas uertit. Hæc paulò copiosius explicuimus, ut Decreto rũ locus melius intelligatur, cum glossematarij prorsus sileant, non exponentes quid sit mulier subintroducta. Sed & in Sui dæ lexico uocabulũ ipsum συνεισάκτους annotatur tantũ, non explicatur. Porrò non solũ prophanæ puellæ, sed & religioni peculiarius initiatæ, ac ab episcopo uelatæ, quas tum κανονικὰς appellabant Græci, sic se uirorum contubernijs paßim addi cebant. Nam extat simili argumento Sermo quidam Chrysostomi, docens, Canonicas non decere ut cum uiris habitent.

A cum de domo ecclesiæ nollet exire, interpellatus Imperator Aurelianus, religiose satis de hoc sanctéque decernit, hijs præcipiens ecclesiæ domum tradi, quibus Italiæ sacerdotes & Romanus episcopus scriberent. Et ita prædictus Paulus ad cætera mala etiam hoc dedecoris adquisiuit, ut manu publica de ecclesia pelleretur. Et tunc quidem talis erga nos existebat Aurelianus. Processu uero temporis immutare propositi sui bonum cœpit, & malis consilijs deprauatus, persecutionem erga dei ecclesias meditari, eo usque, ut dicatur, quod dictatis iam literis & scriptis, cum superesset sola subscriptio, diuina dextera interueniens, subscriptionem nephandæ dexteræ deturbauerit. Morte etenim subita condemnatur, qui de piorum morte censebat: ut ostenderet deus, quia non cum uoluerit tyrannus, cruciamur, sed cum probauerit ipse, corripimur. Igitur sex annis Aurelianus cum gubernasset principatum, Probus post, hunc suscepit. Cui cum tantundem temporis explesset imperio, Carus unà cum filijs Carino & Numeriano succedit. A quibus tribus annis, nec plenis, Romano regno administrato, Diocletianus suscepit principatum. Is uero maximas in nostros persequutiones, & ecclesiarum subuersiones molitus est.

Aurelian⁹ Cæsar moliẽs aliquid sæuũ in Christianos, moritur.
Probus Cæs.
Carus.
Carinus.
Numerianus Cæss.
Diocletianus Cæs. Christianorũ ꝑsecutor

Ca. XXVII

SEd paulò antequam hic imperium sumeret, in urbe Roma defuncto Dionysio post nouem annos, sacerdotij Felix suscepit sedem. Quo tem B pore Manes quidam secundum nomen suum insaniens, & instinctu dæmonis agitatus, inuisam & execrabilem omnibus hæresim docet. Hic autem Manes gente Perses, uita & moribus Barbarus fuit, tam acer ingenio, ut insanire, uel dæmone adimpleri uideretur. Denique ita rei exitus docet. CHRISTI se nunc gerere formam conabatur ostendere, nunc ipsum paradetum se esse prædicabat: & elatus in insania, ad similitudinem CHRISTI duodecim discipulos eligens, ad prædicandum mittebat, dogmata stulta & impia à diuersis hæreticis, qui iam prius extincti fuerant, mutuata disseminãs, & nostro orbi Persica uenena propinans. Ex hoc ergo Manichæorum hæresis usque in hodiernum diem diffunditur, eo tempore exorta, quo Felix in urbe Roma ecclesiæ præerat. Qui per quinque annos administrato sacerdotio, Eutychiano sedem reliquit. Is decẽ mensibus solis transactis, Gaio episcopatum tradit. Qui nostris iam temporibus quindecim annis sacerdotio perfunctus, Marcellinum successorem reliquit, quem iam persecutionis tempus inuenit.

Felix Pont. Ro.
Manes hæreseos Manichæorum autor.
Nam μαί. uel μαν Græ tem insanire significat.
Manichæi.
Eutychianus.
Gaius.
Marcellinus.

Cap. XXVIII.

EA tempestate apud Antiochiam sacerdotium post Domnum susceperat Timæus, post Timæum uero Cyrillus. Cyrillo autem successit Dorotheus, qui ad nostram usque memoriam perdurauit, uir eruditissimus, & in scripturis diuinis satis intentus: qui pro multa diligentia etiam Hebræam linguã didicerat. Græca autẽ eruditione liberali, à puero fuerat institutus. Is eunuchus à natiuitate fuit. Ex quo etiam Imperator in admiratione

Timæus.
Cyrillus.
Dorothe⁹, episcopi Antiocheni.

C ratione eum habuerat,& honorem ei contulerat purpuræ præpositurã. Huius etiã nos,cum in ecclesia scripturas exponeret, auditores in puericia fuimus.Post hunc Tyrannus apud Antiochiã sacerdotiũ suscepit,sub quo ecclesiarũ persecutio increuit. Apud Laodiciam, post Socratem Eusebius Alexandrinus genere episcopus fuit,qui in causa Pauli Samosateni ad partes Syriæ cũ uenisset,qđ esset in scripturis diuinis eruditus,à fratribus studiosis uelut thesaurus quidã repertus, ultra nusquã abire permissus est,sicut Dionysius in epistolis suis scribit.Huic quoque Anatolius successor (ut aiũt) bonus,boni extitit,q & ipse genere Alexandrinus erat,eruditione liberaliũ literarũ & in philosophicis à puero apprimè eruditus,ita ut apud Alexandriã Dialecticã docere ab omnibus eruditis uiris & philosophicis cogeret. Hunc etiã belli tempore quod inter ciues exortum est apud Alexandriã,ferunt multa bona ciuibus in consilijs & prouisionibus præstitisse.Ex quibus unum tantũmodo factum breuitatis causa memorabo.Frumentũ (aiunt) cum deesset obsessis,& fames grauius quàm hostis urgeret, tertia pars (cũ duæ se inuicem impugnarent) erat populi separata,quæ quasi fidem Romanis seruabat.In qua parte tunc etiam supradictus Anatolius erat absque impugnatione.Hic ad magistrum militiæ refert,eumque de famis necessitate,quæ obsessis acciderat,edocet, & impetratam gratiam ciuibus defert, eamque hoc modo distribuit. Primo quidẽ utrasque partes inter se dissidẽtes

D alloquitur,ac cũ Romanis redire in gratiã suadet. Sed cum reluctãtes uideret,hoc saltem (inquit) credo uos libenter accipere,ut omnem uestrorũ manum imbellem,quæ belli quidem uobis nequaquã, cibi tamen necessariò particeps est,exire portas sinatis. Consilium ab utraque parte gratanter acceptum est.Decernunt imbellem manum,egredi castris debere. Data occasione, omnes penè quos inedia consumebat, pariter cum imbellibus erumpunt,præcipuè nostri,quibus bellum gerere contra propositum erat. Quos omnes Anatolius suscipiens,parentis simul ac medici fouebat affectu. Et ita multitudini salutem per cibum propere contulit: reliquis uero, qui pauci remanserant, formidinem belli & desiderium pacis incussit. Ita misericordi prudentique consilio urbem maximam fame pariter absoluit & bello. Hunc ergo secundum de Alexandria, dei munere Laodicenorum ciuitas accepit episcopum,post transactum quod supra memorauimus bellum. Multa quoque opuscula supradicti Anatolij magnifice composita ad nos usque uenerunt. ex quibus dignum mihi uidetur, de Pascha quid senserit,ipsius uerbis proferre. Est ergo (inquit) in primo anno initium primi mensis,quod est decem & nouem annorum circuli principium,secundum Aegyptios quidem mensis Famenoth uicesimasexta die, secundum Macedones Dystri mensis uicesimasecunda , secundum Romanos uero undecimo Calendas Aprilis.In qua die sol inuenitur non solum conscendisse

Præpositura purpuræ, quã Baphiorũ uocant.
Eusebius Alexãdrinus, Laodiciæ episcopus post Socratem.
Prouerbium.
Anatolius Laodiciæ episcopus.
Prudẽs factũ Anatolij apud Alexandriã.
Anatolius de Pascha.
φαμενώθ.

A disse primã partem, uerum etiam *quartam iam in ea die habere, id est, in prima ex duodecim partibus. Hæc autem particula, prima ex duodecim, uernale est æquinoctiũ, & ipsa est initiũ mensium, & caput circuli, & absolutio cursus stellarũ, quæ πλάνοι, id est, uagæ dicũtur, ac finis duodecimæ particulæ, & totius circuli terminus. Et ideo nõ parum dicimus delinquere eos, qui ante initiũ hoc noui anni, Pascha putant esse celebrandũ. Sed nec à nobis primis exordium sumit. Hæc ratio antiquis Iudæis fuisse comprobata demonstratur, & ante aduentum CHRISTI obseruata, sicut euidenter edocet Philo & Iosephus. Sed & horum antiquiores Agathobolus, & ab eo eruditus Aristobolus ex Paneade, qui unus ex illis septuaginta senioribus fuit, qui missi fuerant à pontificibus ad Ptolemæum regem, Hebræorum libros interpretari in Græcũ sermonem, quiq; multa ex traditionibus Moysi proponenti regi percontantiq; responderant. Ipsi ergo cum quæstiones Exodi exponerent, dixerunt Pascha non prius esse immolandum, quàm æquinoctium uernale trãsiret. Aristobolus uero etiam hoc addit, in die Paschæ non solum obseruandũ esse ut sol æquinoctium uernale transcendat, uerũ etiã & luna. Cum enĩ duo sint æquinoctia (inquit) Veris & Autumni æquis spatijs dirempta, & quartadecima die mensis primi sit statuta solennitas post uesperam quando luna soli opposita è regione depre- B henditur, sicut etiam oculis probare licet, inuenitur utiq; Vernalis æquinoctij partem sol obtinens, luna uero è contrario Autumnalis. Legi in eorum libris multa alia de his ualidissimis assertionibus exposita, quæ euidenter ostendant Paschæ solennitatem omni genere post æquinoctium celebrandam. Multa & alia præterea non solum religiosis uiris, sed & philosophis admiranda scripta Anatolius dereliquit, quibus salutaris eius eruditio scire uolentibus innotescat. Huic primus Theotecnus sacerdotium Cæsareæ tenẽs, in episcopatu manus imposuit, & uiuens ipse sibi eum successorẽ suæ cathedræ statuit. Vnde & aliquanto tempore pariter cũ ipso Theotecno Cæsariensi ecclesiæ præfuit.

Primã partẽ, scilicet arietis *Aliâs *quartũ in ea diem.* *Horum pro hijs.* *Paneas.*

Ca. XXIX. *Anãtoli⁹ quomodo factus Laodicensis episcopus.* *Stephanus Laodicensis.* *Theodot⁹ Laodicenus.*

SEd cum aduersum Paulum Samosatenum Antiochiam conueniretur ad concilium, prætergredientem Anatolium, defuncto Eusebio, Laodicensis ecclesia ui sibi uendicauit episcopum. Post quem ultimus usque ad persecutionis tempus ad Laodiciam Stephanus ecclesiam gubernauit, & ipse eruditione & eloquẽtia prioribus nõ inferior, sed fidei uirtute longe dissimilis, sicut persecutionis ignis probauit. Nihil enim philosophiæ in necessitate tẽtationis ostẽdit. Sed nõ continuò in illius infirmitate, dei paupertas ostenditur. Post huius nãq; casum prouidit deus ecclesiæ illi episcopum Theodotum nomine, uirum nõ solum uerbis, sed rebus & uirtutibus ornatum. Hic arte quidẽ medicus fuit, sed ad animarũ à domino translatus est medicinam. Vere incomparabilis, qui super omnes penè homines, fide, mi-

sericordia,

C sericordia, studio, uigilantia, atq; omnibus optimis institutionibus claruit. In scripturis quoq; diuinis laborem quàm plurimum gessit. Interea apud Cæsaream Palestinæ Theotecno cum episcopatum solertissime peregisset, Agapius succedit. Qui & ipse multo labore, multaq; diligentia in gubernatione populi adhibita, & præcipuè erga indigentes paterna prouidentia ferebatur. à quo & uir per omnia prudentissimus, uita, eruditione, moribus, adornatus Pamphilus, ecclesiæ ipsius pres byter subrogatur. Sed iste Pamphilus quis ue sit, & quantus, & unde oriundus, quoniam non erat dignum breuiter transcurrere omnem eius uitam, institutionemq; à puero, & quanta in persecutionibus per diuersas confessiones pertulerit, quosq; agones desudauerit, & qualiter super omnia coronam martyrij indeptus sit, proprio id opusculo comprehendimus. De hoc ergo, quàm mirabilis fuerit, illa lectio docebit. Sed & alios quàm plurimos per illud tẽpus admirabiles in presbyteris uiros, nostri iam memoria tenet, ut apud Alexandriam Hierium, Meletium uero apud Pontum, qui episcopus postmodum factus est. Sed Hierius quidem acer ingenio, in diuinis scripturis nobiliter eruditus, uita purissimus, atq; ad Christianam philosophiam nudus, & penitus expeditus, doctor ecclesiæ incomparabilis, priuatim & publice mirabiliter disputans. Meletius uero tantæ fuit suauitatis in moribus, & tantæ dulcedinis, ut mel Atticum à sodalibus uocaretur. In omni eruditione perfectus.

D In rhetoricis talis erat, ut alijs studijs nunq; uacasse putaretur. In cunctis uero philosophiæ generibus quæ in quinq; diuiduntur disciplinas, ita erat per singulas cõsummatus, ut cũ in unaquaq; quis experiri uoluisset, in hac eum sola à puero habuisse exercitium iudicaret. Cumq; esset eruditionum prærogatiua magnificus, uirtus tamen animi, & uitæ synceritas longe in eo magnificentior habebatur. Quem nobis persecutionis tempore in fuga positum apud Palestinam, diligentius & plenius agnoscere licuit. Igitur Hierosolymis post Hymenæum, de quo paulò ante memorauimus, Zabdas sacerdotium suscepit. Quod paruo tempore administratũ, Hermoni post se tradidit. Hic usq; ad nostri temporis persecutionem, Apostolicam inibi quam susceperat cathedram conseruauit. Apud Alexandriam uero Maximo, qui successerat Dionysio, cum decem & octo annis sacerdotium transegisset, Theonas succedit. Cuius tempore Achillas, eiusdem ecclesiæ presbyter, ecclesiasticæ scholæ magisterium tenuit, eruditione, fide, conuersatione, & moribus insignis. Theonas uero cum decem & nouem annis sacerdotium inculpabiliter ministrasset, sedẽ tradidit Petro, uiro inter præcipuos egregio. Hic duodecim oẽs annos in episcopatu illius urbis exegit. Quorũ tres ante persecutionẽ, reliquos uero nouem diuersis in tentationũ generibus duxit. Cumq; se semper in omni agone persecutionum positus, artioribus uinculis continentiæ distringeret, & ad *utilitatem atq; instructionem ecclesiæ

Agapius Laodicenus. *Pãphilus Laodicenus.* *Eusebij liber de uita Pamphili martyris.* *Hierius Alexandrinus.* *Meletius.* *Mel Atticum.* *Zabdas.* *Hermon.* *Theonas.* *Achillas.* *Petrus.* *Aliàs *humilitatem.*

A ecclesiæ in uerbo dei nobiliter insisteret, satisq́; uigilanter erga omnẽ sacerdotij curam diebus desudaret ac noctibus, nono persecutionis anno, episcopatus uero sui duodecimo, martyrij coronam capitis obtrũcatione promeruit. Hucusq; successiones episcoporum, gestaq́; diuersa à domini & Saluatoris nostri natiuitate, usq; ad tempus persecutionis, in qua ecclesiæ quoq; destructæ sunt, historiæ mãdauimus. De reliquo uero agones martyrum, quos ipsi per nosmetipsos uidimus describentes, posteris ad memoriam relinquamus.

Petrus Alexãdrinus, martyrio coronatur.

Agones Martyrum.

EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS ECCLEsiasticæ historiæ libri septimi, Ruffino presbytero tralatore,

FINIS.

ELENCHVS CAPITVM OCTAVI LIBRI HISTORIAE ECclesiasticæ Eusebij Cæsariensis.

EVSEBII PAMPHILI

CAESARIENSIS, ECCLESIASTICAE historiæ liber octauus, Ruffino Aquileiensi interprete.

PROOEMIVM.

APOSTOLORVM successionibus intra septē libros à nobis conclusis, in hoc octauo uolumine dignū credidi, etiam ea quæ nostris temporibus gesta sunt, posterorum memoriæ relinquere. Et hinc iam nobis sumat exordium.

Cap. I.

ETenim ante nostri temporis persecutionē, quàm mirabiliter, quamq; magnifice per uniuersum mundum sermo CHRISTI & pietatis doctrina profecerit, & in quantum sublimitatis ascenderit, enarrare, uires nostras superat. Nosci tamen & ex hoc possibile est, quod aliquanti ex principibus Romanis, & facultatem regendi prouincias, iurisq; dicendi nostris præbebāt. Et coniugibus & ministris, atq; uniuersæ domui suæ, nō solum credere in dominū IESVM CHRISTVM, uerum etiā cū omni fiducia ac libertate in fide agere sinebant: ita ut illos sibi fideles ac familiares ducerent, de quibus certi erant, quod pro fide CHRISTI nihil perfidum saperent. Sicut fuit opinatissimus ille Dorotheus in cubiculo regū, qui propter fidē domini fidelissimus in omnibus habebat. Vnde & cunctis præferri honore meruit & amore. Cum quo & Gorgonius, cæteriq; cum ipsis in domino fideles, uel qui intra palatium in summis honoribus erāt, uel qui ad prouincias gubernandas præferri cæteris fidei cōtemplatione merebātur. Iam uero multitudines coeuntiū intra ecclesias populorum, & præcipuè in diebus festis innumeras cateruas per loca singula confluentes, quis digne poterit explicare? cum ne ipsa quidem antiqua receptacula sufficerent, sed quotidie orationum domus dilatarentur, ita ut amplitudo earum cōcludere instar urbium uideretur. Sic per tempus plurimū ecclesiarum status incrementis prosperioribus augebatur, & gloria earum terris excedens, & cuncta supereminens, festinare uidebatur ad cœlum. Nulla enim occurrebat inuidia, nullus liuor nequissimi dæmonis obuiabat: quoniamquidē cœlestis dextræ fulciebatur auxilio populus, etiam

D

Aperte licebat esse Christianum.

Dorotheus, aulicus.

Gorgonius, aulicus.

Augetur numerus Christianorum.

A etiam tum bene de deo pro pietatis cultu, & iusticiæ obseruatione promeritus. Verum ubi ex multa libertate, multaq; indulgentia uiciati sunt mores, & disciplina corrupta est, dum alter alteri inuidemus, & alter alteri derogamus: dumq; nos inuicem mordemus & incusamus, & aduersum nosmetipsos intestina prælia cōmouemus: dum uerborum iaculis proximorū corda terebramus, dum principes cū principibus, populi cū populis, seditiões & certamina concitamus: dum simulatio in uultu, dolus in corde, fallacia profertur in uerbis, & malorū per singula cumulus intumescit: diuina prouidentia iacturam disciplinæ populo suo illatam, ex plurima pace & nimia sui lenitate prospiciēs, aggreditur primò sensim refrenare lapsantes, & integro adhuc ecclesiæ statu, cōgregationibusq; manentibus, indulget interim eos qui erant in militia tantū, Gentilium persecutione pulsari. Sed cū nullus ex hoc clementiæ eius intellectus populis redderetur, quin potius uelut ignorantes deum, absq; diuina prouidentia res agi ducerent, & per hoc eo magis persisterent in malis suis, atque ipsi qui duces populi uidebantur & principes, diuini mandati immemores effecti, aduersum se inuicem contentionibus, zelo, liuore, superbia, inimicitijs atq; odijs inflammarentur, ita ut tyrannidem potius quàm sacerdotium tenere se crederent, Christianæ hu-B militatis & synceritatis obliti, sacra mysteria prophanis mentibus celebrarent, tunc demū secundum uocem Hieremiæ prophetæ: Obscurauit dominus in ira filiæ Sion, & deiecit de cœlo gloriam Israhel, nec rememoratus est scabellum pedum suorū in die iræ suæ. Et sicut iterum dicit: Submersit deus omnē decorem Israhel, & omnes macerias eius destruxit. Et rursum sicut dicit in Psalmis: Destruxit testamentum serui sui, polluit in terra sanctificationem eius, per ecclesiarū scilicet subuersionem, & destruxit omnes macerias eius, posuit munitiones eius timorem, diripuerunt populum eius omnes qui transierunt per uiam. pro quibus cunctis opprobrium facti sumus uicinis nostris, exaltauit enim dexteram inimicorū nostrorum, & auertit adiutoriū gladij sui, & non adiuuit nos in bello, sed & destruxit eum ab emundatione, & thronū eius elisit in terram. Paucos fecit dies nostros, & super omnia effudit super nos confusionem. Summa nanq; malorū nobis affuit omniū, tunc, cum domus orationis & ecclesiæ dei uiui ad solum deductæ sunt, atq; ab ipsis subuersæ sunt fundamētis, diuinæ uero scripturæ in medio platearū igni crematæ sunt. Prò nephas! ipsi hæc nostris uidimus oculis: Sacerdotes domini & pastores ecclesiarū publicè denudatos, inuerecunde & inhoneste huc atq; illuc ab impijs trahi, ita ut compleretur ille sermo propheticus, qui ait: Effusa est cōtumelia super principes, & seduxit eos in inuio & non in uia. Sed non est nostrum describere, quanta in sacerdotes dei iniuriarū genera conlata sint. Sicut ne illud quidem nostrū duximus, exponere sigillatim, quanta prius inter nostros rabies dissensionis exarserit.

Obliuio dei in prosperis.

Christiani militantes inter ethnicos male accipiuntur.

Tyrānidē potius quàm sacerdotiū se tenere credētes.

Templa Christianorum destruuntur. Scripturæ sacræ ardent. Sacerdotes Christianorū irridentur.

C exarſerit. Hoc ſolũ hiſtoriæ tradere licuit, quod iuſto dei iudicio, & neceſſaria correptione diuinam ſenſimus manũ. Neq; enim refert in medium proferre, pro quibus uel turbo perſecutionis inuectus eſt, uel quos, quantosq; infidelitatis procella ſubmerſit. ſed illa ſola commemorabo, quæ uel nos ipſos dicẽtes, uel alios ædificent audientes. Propter quod hinc iam diuinos agones beatiſſimorũ martyrũ breuiter inquantũ poſſumus, explicabimus.

Cap. II. Edictum Diocletiani Cæſ. aduerſũ Chriſtianos.

NOnuſdecimus agebatur annus imperij Diocletiani, mẽſis Martius, & dies ſolennis Paſchæ imminebat, cum edicta principis per omnẽ terram proponebãtur, ut cunctæ quæ uſq; ſunt eccleſiæ, ad ſolum uſq; deſtruerentur: Scripturæ ſacræ igni exurerentur: Si quis inter noſtros alicuius honoris prærogatiua muniretur, ſublata hac maneret infamis: Si quis ſeruorum permanſiſſet Chriſtianus, libertatẽ conſequi nõ poſſet. Hæc omnia his quæ primo aduerſum nos lata ſunt, continebantur edictis.

Cap. III. Edictum alterum.

POſt non multum uero temporis adduntur & alia. Iubetur, ut omnes qui per loca ſingula eccleſijs præſunt, primò quidẽ conijciantur in uincula, tum deinde omnibus ſupplicijs ſimulacris immolare cogantur. Hic uero ingens ſpectaculum ſacerdotes dei effecti ſunt huic mũdo, & angelis, & hominibus, cum perſecutorũ crudelitate ad ſupplicia raperentur, & agones mirandos omnibus deſudarent. Illos autẽ, qui & multo plures fuerũt quos metus oppreſſit, & ante congreſſionẽ ſolus terror eliſit, præterire me/lius puto. Cæteri uero, quorum mens promptior & fides ualidior fuit, tormenta patiebantur. Flagris alij diſcerpebantur, alij ungulis fodiebãtur, alij ignitis laminis urebantur. Ex quibus nonnulli quidem fatigati cedebant, alij uſq; ad finem patientiã obſeruabant. Ex ipſis autẽ perſecutoribus quidam tanq; miſeratione uſi, adhibebant nõnullos noſtrorũ ad inceſta ſacrificia: & quaſi ſacrificaſſent cõclamabant, cũ non ſacrificaſſent. De alijs uero, cũ ne appropiaſſent quidẽ immũdis hoſtijs, acclamabãt ipſi, quod iam immolaſſent. & abſcedebant: in eo tantum culpabiles, quod crimen ſibi obiectum, cũ ſilentio paterẽtur. Alij ſemiuiui ſublati, tanq; mortui proijciebantur. Alij pedibus tracti, inter eos qui ſacrificaſſent deputabantur. Aliqui ſane exclamabant ingenti uoce, & teſtabantur ſe non ſacrificaſſe, ſed eſſe Chriſtianos, tali ſe gaudentes cõfeſſione decorari. Nonnulli etiã maiori fiducia, neq; immolaſſe ſe, neq; unq; immolaturos eſſe teſtabãtur. Quibus tamen ab aſſiſtentibus militibus ora continuo atq; oculi contundebantur ut tacerent, & uiolenter expellebantur tanquam adquieuiſſent. Tanti erat impijs ſtudij, ut propoſitum ſuũ uiderentur impleſſe. Sed non aduerſum beatos martyres impune hoc facere licebat. Quorum patiẽtiæ & magnanimitatis uirtutem, quamuis nullus digne proferat ſermo, tamẽ pro mediocritate uirium noſtrarum quæ poſſumus enarrabimus.

D

Sacerdotes Chriſtianorũ.

Carnificina Chriſtianorũ.

Chriſtiani adhibentur ad inceſta ſacrificia.

Aſtus gentilium.

Cap. IIII.

IGitur primo omniũ quoniam (ſicut diximus) ignis huius exordiũ inter ſolos

A solos militares parua scintilla conflauerat, cum deligerētur si qui essent inter milites Christiani, ut aut immolandū sibi scirent, aut militiam pariter uitamq; ponendam, plurimi ex ipsis militiam pro fide CHRISTI, pauci etiam animas posuere. Cum uero inde flamma sumens initiū, tota per populos & sacerdotes exaggerasset incendia, possibile nō est numero comprehendi, quanti quotidie penè per singulas quasq; urbes & prouincias martyres efficiebantur.

Militum Christianorum pœna.

Cap. V.

Nicomediēsis quidam.

Augustus, hoc est, Diocletianus.

Cæsar, hoc est Maximianus. Hic uides apertā Augusti & Cæsaris differentiam. Est eni Cæsar sub Augusto, & q successur⁹ est. Sic Fridericus terti⁹, August⁹ fuit: & Maximilianus, Cæsar.

ET enim apud Nicomediam uir quidam de nobilibus honore & dignitate seculi inlustris, simul ut uidit aduersum cultores dei in foro crudelia edicta pendēre, calore nimio fidei ignitus publice populo inspectante iniecta manu librū iniquæ legis detrahit, ac minutatim discerpit, Augusto in eadē urbe simul cum Cæsare constituto. Ad quos cum relatum esset religiosi & inlustris uiri factum, continuò omni in eum crudelitatis genere desæuiētes, ne hoc quidem solum efficere quiuerunt, ut eum mestum aliquis uideret in pœnis, sed læto atq; hilari uultu, cum iam uiscera in supplicijs defecissent, spiritus tamen lætabatur in uultu. Ex quo tortores sui grauius cruciabantur, quod omnia suppliciorum genera consumabant in eum, quem ne tristem quidem ex his reddere poterant.

Cap. VI.

Dorotheus, aulicus, à cubiculo principis.

B POst hunc ad unū ex Dorothei sodalibus qui in cubiculo regis erant, quiq; semper in affectu habiti fuerant liberorum, intentionis transfertur insania. Etenim cum de immensis supra memorati martyris supplicijs liberius causaretur, educi ipse iubetur in medium, atq; immolare compellitur: abnuens imperatur appendi, & flagris toto corpore laniari, uidelicet ut doloris necessitate faceret quod præcipiebatur inuitus. At ille cum maneret immobilis, uisceribus iam pelle nudatis, iubetur aceto ac sale perfundi. Cumq; etiam hoc tormenti genus cōstanter ac fortiter tolerasset, craticula prunis subterstrata poni iubetur in medio, ibiq; quod reliquū fuerat, in uerberibus absumpti corporis superponi, & non ad subitū, sed sensim paulatimq; succendi, quo scilicet pœna protelaretur in longum. Cumq; ministri scelerum hinc modo corpus, modo inde uersantes, per mēbra singula pœnas inciperēt, & supplicia renouarēt, sperantes ab eo elicere se posse consensum, ille firmus in fide, & ouans in spe, consumptis iam & igne resolutis carnibus suis, ultimū spiritum in fide lætus exhalat. Tali Petrus (hoc enim ei nomē est) martyrio decoratus, uere Petri extitit & fidei hæres, & nominis. Huius institutor in disciplina, & magister in officijs quæ intra palatiū exhibebantur, Dorotheus erat, cubiculi regij Præpositus, habens secum officio, fide, & magnanimitate parem Gorgoniū. Quorum institutionibus optimis omnes penè cubiculi ministri in fide dei uigilāter & libere persistebāt. Dorotheus igitur & Gorgonius, cū Petrū tam crudelibus uiderēt, atq; immanibus supplicijs cruciari, constanter & libere: Cur (aiunt) Imperator pu

Petrus.

Gorgonius.

C nis in Petro mentis ſententiam, quæ in nobis omnibus uiget? Vt quid in
illo crimen ducitur, quod à nobis omnibus confitetur? Hæc nobis fides, hic
cultus, & unanimis eademque ſententia. Quos ille cum in medium nihi-
lominus uenire iuſſiſſet, ſimilibus penè ut priores ſupplicijs affectos, ad
ultimum laqueo appenſos necari iuſſit. Tunc & Anthimus ipſius urbis

Anthimus epiſcopus Nicomedienſis.

epiſcopus, in domini IESV CHRISTI confeſſione perdurans, mar-
tyrij gloriam capitis obtruncatione ſuſcepit. Hunc autem tanquam uere
bonũ paſtorem uiam martyrij præeuntem, uniuerſa penè gregis ſui multi-
tudo proſequitur. Accidit nanq; apud Nicomediam in ipſis diebus partẽ

Incendiũ palatij Nicomedienſis exortum caſu, Diocletianus Cæſar impingit Chriſtianis.

aliquam palatij incendio conflagrare. Hoc Imperator à noſtris factum fal-
ſa ſuſpicione præſumpſit. ex quo inæſtimabili furore ſuccẽſus, iubet omnes
noſtros aceruatim collectos, alios quidem gladio obtruncari, alios ignibus
conflagrare. Sed in illis per diuinã gratiam maior fidei ignis ardebat. De-
niq; cum aſſiſtentes miniſtri interrogarent ſingulos, ſi qui fortè ſacrificatu-

Sæuitur paſſim in Chriſtianos apud Nicomediam.

ri uellent dimitti, tam uiri quàm mulieres ne interrogari quidem ſe patie-
bantur, ſed ultrò uel flammis irruere, uel cedentibus gladijs certatim obie-
ctare ceruices. Cumq; iã illis ipſis ſpectatoribus nimietas crudelitatis hor-
reſceret, miniſtri ſcelerum partem populi nauiculis iniectam, in medium
pelagi abducunt: ibiq; in ſententia fidei perſiſtentes, præcipitabant in pro-
D fundum. In tantum uero apud eos rabies crudelitatis exarſit, ut regios pue-

Per regios pueros, Dorotheum, Petrum, et Gorgoniũ intelligit, cubiculares miniſtros Cæſaris, pro Chriſto occiſos.

ros martyres effectos, cum ſecundum humanitatis ordinem fuiſſent ſepul-
turæ mandati, effoderent denuo, & corpora eorum proijcerẽt in mare, hoc
dicentes: Ne fortè dij efficiantur Chriſtianorũ, & illi qui deos adorare no-
lunt, ſeruos noſtros incipiant adorare. Putant enim quod diuinus apud
nos honor martyribus deferatur. Cum hæc apud Nicomediam gererentur,
ubi cruẽtus & ferox autor ipſe crudelitatis piorum carnibus inhiabat, haud
ſegnius etiam apud Melitenen prouinciam, Syriamq;, omnes eccleſiarum

Melitene. Syria.

principes carceribus retrudi, & in uincula conijci edictis Principalibus urge-
bantur: ſimulq; cum his ex plebe uiri & mulieres nobileſq; & ignobiles ra-
piebantur. & fiebat ubiq; ſpectaculum miſerabile ac fœdum. Subito nanq;
inueniebatur in urbe ſilentium, in carceribus conſtipatio: in urbe per pla-

Carceres replentur Chriſtianis.

teas homo nullus, in carceribus uacuus locus nullus, ut non tam rei ad er-
gaſtulum duci, quàm ciuitas tota migraſſe uideretur ad carcerem. Catenæ
quæ homicidis, adulteris, uenenarijs, & ſepulchrorum uiolatoribus fuerant
fabricatæ, nunc epiſcoporum & preſbyterorum, diaconorumq; & lecto-
rum, atq; omnium religioſorum hominum colla conſtringunt, ita ut crimi-
noſis nec uincula ſupereſſent, nec locus ergaſtuli reſideret. Verum cum per-
ueniſſet ad principem æſtuare carceres, & per innocentium pœnas locum
deeſſe criminoſis, noua rurſum decreta mittuntur, ut ex his qui concluſi
erant, ſi quis uellet immolare, liber abſcederet: qui uero abnueret, diuerſis

A pœnarum generibus interiret.

TVm iā quātæ per singulas prouincias multitudines martyrū,& præci- pue in Aphricæ ac Mauritaniæ,Thebaidis quoq; atq; Aegypti regio nibus extiterint,numero cōprehendere quis ualeat? Sed ne illorū quidem, quorū agones apud Palæstinam,uel Tyrum,quæ est urbs Maxima Phœ nicis, præsentes inspeximus, ut dignum est memorare sufficimus. Tanta etenim ab eis uirtute perseuerantiæ aduersum illata supplicia pro pietate certatum est, ut nisi quis prius domino & saluatori nostro credat, dicenti: Quia ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi,& eius uirtutem martyribus sciat esse præsentem,rebus gestis dero- get fidem. At nos (ut dixi) non audita, sed oculis nostris inspecta narra- mus. Exquirebantur diuersa tormentorū genera sibi inuicem succedentia. Flagris primo per omne corpus dei martyres carpebantur. Post hæc trade bantur ad bestias.adhibebantur leones,ursi,pardi, atque omne ferarum genus, apri quoque,sed & tauri, quibus ferro & igni feritas addebatur. Præparabantur hæc omnia aduersus cultores dei,& omnis contra eos ho- minum bestiarumq;, & elementorum crudelitas armabatur. Adhæc dei cultores denudati statuuntur in medio arenæ loco.additur adhuc arte in- tra caueas bestijs furor. & ita sæuiores semetipsis effectæ proruunt clau- B stris,replent subito stadium, circundant ecclesiam martyrum in medio si- tam. circumeunt sæpius & oblustrant: & diuinæ uirtutis adesse eis custo diam sentientes, procul ab eorum corporibus abscedunt. Sed ilico furor qui reprimebatur in beluis, transit in homines. Nemo præsentem dei uir- tutem, nemo diuinum pijs adesse sentit auxilium: sed mittuntur quibus hoc artis est instigare bestias aduersum eos,quos diuina dextera defende- bat. Verū illæ,ut ostenderetur omnibus,non feritatē deesse bestijs,sed diui nam dei cultoribus adesse custodiam,illos ipsos qui ad instigandū mittun tur,incredibili uelocitate discerpunt. Et cum iam nullus ex huiusmodi arti ficibus auderet accedere,iubentur ipsi sancti martyres commotis manibus & uelut prouocātibus incitare aduersum se beluas. Sed ne sic quidem pati aliquid poterant. Verum & si fortè aliqua fuisset ex beluis concitata,cum peruenisset ad proximū, protinus in semetipsam cōuersa repedabat. Tunc uero stupor ingens & pauor omnes qui in spectaculis cōsidebant, inuase- rat,uidētes homines nudos (in quibus plurimi primæ adhuc ætatis) in me dio tot actantarū positos ferarū,intrepidos omnes & impauidos,extensis ad cœlum palmis,& oculis ac mente totos cum deo,non solum nihil cura- re terrena,uerum ne carnem quidē suam magni pendere,& ipsis iudicibus pauore trementibus,reos læto & hilari uultu in medio persistere bestiarū. Sed ó duræ & impiæ mortaliū mentes? Bestiarum feritas dei uirtute man

Cap. VII. Martyres Aphricæ, Mauritaniæ, Thebaidis, & Aegypti. Tyrus.

Depingit carnificinā martyrum apud Tyrum.

Bestiæ non attingunt Christianos.

C ſueſcit. humana uero rabies nec ferarum miteſcit exemplis. Sed tentatur adhuc ab hominibus deus. Iubētur alij uere criminoſi beſtijs ſubrigi. Qui tamē ilico ut apparuerunt, alius à leone, alius à pardo, ab urſis alius exeſus, aut à tauro in aëra diſperſus eſt. Et ita omnes intra momentū temporis pereunt. Sed ne ſic quidem incitatæ beſtiæ cultoribus dei aliquid moleſtiæ generabāt, diuino ſpiritu eos uelut muris ualidiſſimis ambiēte. Verax nanque ille eſt qui dixerat: Vbi fuerint ex uobis duo uel tres, ibi ero in medio eorū. Cum ergo ne ſic quidem aliquid egiſſet humana ſæuitia, iubentur mutari feræ, & ablatis prioribus, aliæ rurſum dimitti. Quæ cum & ipſæ ſimiliter ut priores nihil triſte dei cultoribus intuliſſent, amotis etiā his ſæuiores feras martyribus homines mittunt, qui ſoli poſſint immanitate beluas, crudelitate feras, atrocitate beſtias ſuperare. Gladijs igitur peragunt, quod beſtijs nequiuerunt. Et ut in omnibus ſe oſtenderent beluis eſſe nequiores, prohibebant etiam cadauera mandari terræ, ſed iubebant fluctibus dari. Hæc apud Tyrum uenerandi martyres qui ad illam urbem de Aegypti partibus uenerant, mirifica certamina deſudarunt.

Homines ſæuiores beſtijs.

Cap. VIII. Martyres apud Aegyptū.

IN ſua uero prouincia apud Aegyptum innumerabiles alij non inferiori gloria tam uiri quàm fœminæ, ſed & pueri ac ſenes pro fide domini noſtri IESV CHRISTI præſentem uitam paruipendentes, futuræ gloriæ beatitudinem quæſiuere. Quidam ex ipſis poſt uerbera, poſt uincula, poſt D ungulas, poſt flagella, aliosque diuerſi generis horribiles cruciatus, flammis traditi ſunt, alij in mare præcipitati, nonnulli etiam capite cæſi, ita ut ſponte ceruices ſuas ſecuribus darent, nonnulli inedia conſumpti, alij patibulis affixi, in quibus quidam more peruerſo capite deorſum preſſo, & pedibus in ſublime ſublatis.

Cap. IX. Martyres apud Thebaida.

APud Thebaida uero omnem narrationem ſuperat agitata crudelitas, pro ungulis teſtas fictilium uaſorum adhibebant tortores, quibus omne corpus eo uſque lacerabant, donec totam carnis eraderent cutem. Mulieres quoque nudas, ita ut ne pudenda quidem contegerentur, arte quadam compoſitis machinis uno pede in excelſum ſuſpenſas, & capite in terram demerſas, indigniſſimo ſpectaculo expoſitas, pēdere per diem continuum ſinebant. Alias ſicubi uicinæ ſibi duæ arbores inueniebantur, ui quadam ab utraque inflexis contra ſe inuicem ramis, eisque ſingulis ſingulos pedes martyris obligātes, ſubito ramos quos ui inflexerāt relaxabāt. Qui cum ad ſitum ſuū naturali impetu referrētur, diſcerptis deſpicatisque uiſceribus, auulſa ſecum membra rapiebant. Et hoc non paucis aliquibus diebus, aut paruo tempore, ſed per annos aliquot, quotidie, quando minimū decem, interdum autem & centum in una die uiri uel mulieres, ſed & paruuli ſupradictis pœnarum generibus trucidabātur. Verum & nos ipſi per idem tempus cū in Aegypti partibus iter ageremus, oculis noſtris inſpeximus,

Diuellebantur martyres inflexis oppoſitarum arborū ramis.

A mus, ut sedenti pro tribunalibus sæuissimo Præsidi, offerrẽtur innumeri fidelium populi, quos ille singulos per ordinem confessos se Christianos, capite plecti iubebat. Cumq; hij certatim se & sponte gladio subijcerent, confessione præmissa, ille inhumanus & crudelis, nec multitudinis cõtemplatione, nec uirtutis eorum magnanimitate permotus, duci nihilominus omnes & cædi capite iubet. Egrediuntur cuncti pariter ad contiguũ mœnibus campum, non carnificum nexibus tracti, sed fidei uinculis conligati. Nemo defuit, cũ nemo eos seruaret: sponte omnes, imò & alter alterũ præuenientes, ceruices cædentibus obiectabant: defecerũt carnificum manus, & succedentes sibi inuicem fatigati sunt. hebetata est acies gladij. Videbam fessos residere carnifices, uires resumere, animos reparare, mutare gladios, diẽ quoq; ipsum non sufficere ad pœnam. Nullus tamen ex omnibus, ne paruulus quidẽ infans deterreri potuit à morte. Sed hoc solum singuli pauescebãt ne fortè dum properũ sol uergens clauderet diem, separatus à consortio martyrũ remaneret. Sic confidentia fidei constanter & fortiter cũ lætitia & exultatione mortẽ præsentẽ uelut æternæ uitæ principia rapiebãt. Deniq; dum priores quiq; iugularẽtur, reliqui non desidiæ aut torpori animos indulgebant, sed psallentes & hymnos deo canentes, locũ quisq; sui martyrij expectabat, ut hæc agentes, etiam extremos spiritus in dei laudibus exhalarẽt.

Quantum Eusebius ipse uiderit in Aegypto martyrum cum illàc iter faceret.

Cap. X.

B O Vere mirabilis, & omni ueneratione dignus grex ille beatorum, turma uirorum fortium, corona splendoris gloriæ CHRISTI. Hanc sanè coronam preciosior omniũ lapis & gẽma nobilior adornabat. Hanc turmam præibat ductor illustrior, hunc gregem pastor nobilior decorabat. Phileas huic nomen est, qui erat episcopus urbis illius quæ appellatur Thmuis. Hic nobilitatem primi generis secundum animi uirtutem de cœlestibus trahebat: de terrenis uero quantum ad seculum pertinet, primis in Romana republica fuerat honoribus functus, eruditione quoq; liberaliũ literarum, & omnibus quæ ad animi uirtutem pertinent exercitijs apprimè eruditus, nouissimam hanc, quæ prior est omnium, secundum deum philosophiam ita suscepit, ut omnes qui præcesserant anteiret. Cumq; plurimos propinquos & consanguineos nobiles uiros in eadem urbe haberet, frequenter ad Præsidem ducebatur, eiusq; monitis adquiescere, tot & tantis propinquis exorantibus, respectum habere uxoris, & contemplationem suadebat suscipere liberorũ, neq; in cœpta præsumptione persistere. Ille uero uelut si saxo immobili unda allideret garrientiũ dicta respuere, animũ ad cœlum tendere, deum in oculis habere: parentes & propinquos, sanctos Martyres & Apostolos ducere. Aderat tunc quidam uir agens turmã militũ Romanorũ, Philoromus nomine. Qui cũ uideret Phileã circũdatũ lachrymis propinquorũ & Præsidis calliditate fatigari, nec tamẽ flecti aut infringi ullatenus posse, exclamabat: Quid inaniter & superfluo constantiam

O uere pro quàm uere.

Al's doctor.

Phileas.

Θμοῦις.

Philoromus.

C tiam uiri tentatis? Quid eum qui fidem deo seruat, infidelem uultis efficere? Quid eum cogitis negare deũ, ut hominibus acquiescat? Non uidetis quod aures eius uerba uestra non audiunt? quod oculi eius uestras lachrymas nõ uident? Quomodo potest terrenis lachrymis flecti, cuius oculi cœlestem gloriam aspiciunt & contuentur? Post hæc dicta, cunctorum ira in Philoromũ uersa, unam eandemq; eum cum Philea subire sententiam poscunt. Quibus libenter annuens iudex, utrunq; plecti capite iubet. Verum quoniam Phileæ fecimus mentionẽ, & ingenij atq; eruditionis eius studiũ prædicauimus, nõ uidetur absurdum, si aliqua ex opusculis eius, in quibus de martyrum passionibus memorat, historiæ huic quæ ad rem uidelicet pertinent, inseramus. Scribens igitur ad Thmuitas idem Phileas, post aliquanta hæc refert: Horum uero nobis bonorum exempla præbuerunt beati martyres, qui unà nobiscum in agonibus perdurantes, secundum quod ex diuinis scripturis fuerant instituti, oculũ mentis suæ in deo habentes defixum, mortem pro pietate absq; trepidatione capiebant. Indesinenter etenim considerabant dominũ nostrũ IESVM CHRISTVM, propter nos hominẽ factum, hoc nos docuisse, ut usq; ad mortẽ obluctemur aduersum peccatũ. Si quidẽ ipse non rapinã arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit, formã serui accipiẽs, & habitu repertus ut

Phileas sic scribit ad Thmuitas de martyribus.

D homo, humiliauit semetipsum usq; ad mortẽ, mortem autẽ crucis. Cuius exemplũ secuti beati martyres, omnes cruciatus & pœnas susceperunt, ne fidei suæ conscientiã macularẽt. quoniãquidẽ perfecta in eis charitas foras eijciebat timorẽ. Quorũ si uelim tolerãtiæ enumerare uirtutes, & exponere robur constantiæ, nec mihi copia tanta sermonis est, nec puto alijs nisi his solis, qui oculis suis intuebantur quæ gesta sunt, uideri credibilia. Erant enim expositi omnibus uolentibus pro libidine inferre supplicia, & si quod aliquis per ocium excogitans nouũ genus supplicij detulisset, licebat inferre. Verberabantur ergo alij fustibus, alij uirgis, flagris quoq; alij, nõnulli loris districti, uel funibus appensi. Et erat studiũ per singulos penè nouũ genus inuenire supplicij. Post tergum alij uinctis manibus appendebãtur, & trochleis distenti, mẽbratim diuellebant̃. Iam uero ungulis exarari, uetus & leue ducebat̃. Quod & si fortè hoc genus supplicij cuiq; fuisset adhibitũ, nõ (ut latronibus & homicidis solet) tantũ latera fodiebantur, sed & uenter & femora ac tibiæ, & usq; ad ungues ungula perueniebat. Sed ne facies quidẽ ac uultus & frons à tormẽtis remanebat immunis. Addebat̃ & hoc super omnia, ut posteaq; fuissent humana corpora absq; omni humanitate laniata, exposita in publico & nudata, nõ solũ ueste, sed etiã cute, crudelẽ cunctis prætereuntibus spectaculũ fierent. Quosdã colũnis districtos, & post tergũ distortis brachijs uinctos, derelinquebãt. Iam uero hij qui ante præsidem suspendebantur, nõ id solum temporis quo ab eo discutiebantur, *cruciabantur,

Noua supplicia.

Cruciabãtur, superesse uidetur.

A ciabantur, sed totum penè diem cum alij actus agerentur, in eculeis exigebant, si fortè aliquis ex his, iugis pœnæ continuatione à propositi firmitate decideret. Tanta uero in his crudelitas erat, & in tantum ab eis omnis penitus humanitatis sensus aufugerat, ut posteaq; omne corpus uel tormentis, uel uerberibus fuisset absumptum, trahi nudum pedibus rursum iuberetur ad carcerem, atq; ibi neruo pedibus conclusis, recentibus adhuc uulneribus reijcerentur in solum testarum fragmentis subterstratum. Interea quàm plurimi usque ad mortem constanter & fortiter perdurantes, inuentoribus scelerum immaniter intentatæ crudelitatis pudorem non minimum conferebant. Alij uero recepta corporis sanitate ad reparandos denuo agones, dispensatores pœnarū sponte prouocabant. Quos illi erubescentes rursum ad tormenta reuocare, ipsa eorum audacia perterriti, capite eos cædi iubebant. Istæ sunt ueri in deo Philosophi beati martyris Phileæ uoces, quas in uinculis positus, & in carcerem retrusus, cōmissæ sibi ecclesiæ scribebat, quibus unà secum socios eos martyrum & consortes cœlestium faceret coronarum.

Cap. XI.

Iam uero illud quod apud Phrygiam gestū est, quis audeat præterire? in quo & cōmunia humanitatis, & propria Romani regni iura uiolata sunt. Vbi urbem quandam Christianorum ciuium, in qua cum & populus B omnis, & honorati uiri, & curator ac magistratus, Christianos se esse, nec acquiescere ad sacrificandum faterentur, circundari militibus iubent, cunctosq; simul cum mulieribus uiros, cum paruulis senes, cum ciuibus ciuitatem, iniecto igne concremari, ita ut nullus penitus ex illa urbe, etiam cum optio uolentibus daretur, abscederet. Et hoc in ciues perpetratum est, quod in hostes egisse, notam crudelitatis habuisset. Verum beati huius numerosiq; martyrij pariter ab uniuersa urbe suscepti, autor & dux extitit uir pietate & religione, atque omni benignitate clarus, Adauctus nomine, patria & genere Italus, honoribus palatij per gradus singulos usque ad officiorum magisterium perfunctus: rationes quoque per illud tempus summarum partium administrans, in supradicta urbe degebat. Cuius in confessione CHRISTI constantiam omnis populus secutus, boni ducis exemplo summarum uere partium per martyrium consecutus est palmam. Sed unde sufficimus propria uniuscuiusq; martyris per singulos enumerare supplicia? Quis enim possit uel illa repetere, quibus apud Arabiam sancti martyres securibus cæsi sunt? Aut quomodo quis retexat, quæ in Cappadocia gesta sunt, ubi crura frangi dei cultoribus iubebantur? Quis Mesopotamiæ referat cruciatus, ubi Christianos suini tergoris more singulis manibus pedibusq; suspensos, amarissimo fumo subteringesto, indignis cruciatibus enecabant? Alios uero lento igne prope adhibito, tormentis longioribus absumebant?

Ciuitas quædā Phrygiæ cum uniuersis ciuibus Christianis, per Gentiles exusta.

Rationalis.

Adauctus, martyr.

Magister officiorum. Is gubernabat scholas, & fabricas. Vide Scotum de insignibus magistratuum ad Theodosium Cæsarem.

Arabia.

Cappadocia.

Mesopotamia.

Illa

C

Cap.XII.

Mira martyrum carnificina apud Alexandriam.

ILla autem quomodo replicem, quæ apud Alexandriam gesta, etiam ueterum Poëtarum fabulas uincunt? ubi obtrūcatis auribus, atq; inhonesto uulnere naribus, manuū quoq;, cæterorumq; membrorum summitatibus amputatis, truncum abire sinebant derisum. Apud Antiochiam uero quomodo recordabor craticulas prunis impositas, quibus Christiani superimpositi torrebantur? Sed inter hæc nobilium duorum iuuenū factum memorabile silere, æquū non puto. Qui cum cōprehensi, simulacris immolare cogerentur, aiunt: Ducite nos ad aras. Et cum fuissent adducti, manus suas ardenti igni superponētes, si subtraxerimus (inquiunt) sacrificasse nos credite. Et quo ad usq; caro omnis in ignem deflueret, immobiliter perdurarunt. Alij cum ad sacrificandum quærerentur, sacrilegam pollutionem uitantes, uitā præcipitio finierunt, minore quidem tolerantiæ fiducia, sed conseruandæ fidei maiore cautela. In quibus admirabilis quædam & ueneranda fœmina, pulchritudine pariter & pudicitia formosa, genere nobilis, & copiosa facultatibus. Cui erant duæ filiæ uirgines, honestæ satis, & ad maternæ pudicitiæ regulam nutritæ, specie simul & moribus æmula sibi probitate certantes, quas religiosa mater secundum præceptum diuinum in timore domini educauerat. Sed pro his quæ supra diximus, uel naturæ, uel institutionum bonis, prauorum hominum multa erga uirgines, earumq; matrē contentio exagitabatur, & summo studio summaq; ui perquirebantur. Cumq; declinandi turbinis gratia sui absentiam procurassent, agitur omni intentione, ut earum præsentia fieret: missi in hoc ipsum milites, repertas eas, uenire Antiochiam cogunt. Sed cum perurgentibus militibus, uehiculo impositæ iter agerent, talibus religiosa & pudica mater ad filias utitur uerbis: Scitis dulcissimæ mihi filiæ, quomodo uos in disciplina dei educauerim. Scitis quod à paruulis deus uobis pater, deus nutritor, deus institutor extiterit, & quod pudicitiæ & castitatis bonū ita mecum pariter dilexistis, ut nec oculus quidē uester unquā (sicut uobis conscia sum) lasciuiore fuerit maculatus aspectu. Quid igitur nūc agimus? Videtis qd' ista omnis uis, aut à deo nos studet, aut à pudicitia separare. Prostituentur ergo publicis lupanaribus membra, quæ aër penè ipse publicus habuit incognita? Ne quæso filiæ. quia nec tam parua nobis in deo fides est, ut mortem pertimescamus: nec tam despecta pudicitia, ut uiuere etiam cum turpitudine cupiamus. Quin potius si placet quod in omnibus tenetis, etiā in hoc sequimini matris exemplum. Præueniamus impuras carnificum manus, & impudicorum præripiamus incursus, mūdumq; hunc qui nos ad impuram & impudicam cōpellet ac pertrahet uitā, pura & pudica morte damnemus. Cumq; talibus adhortationibus filias ad simile propositū uideret accensas, ad fluuium quendam in itinere positum uenerunt, ubi cum se humanæ necessitatis causa descendisse simulassent, & paululū custodes cogente naturali reuerentia

Craticulæ apud Antiochiam.

Scæuolæ Christianorum.

Quidam præcipitio uitam finierunt.

Mater cū duabus filiabus amore castitatis in flumē se iniecit.

D

A rentia secessissent, adductis diligentius hincinde uestibus, minacis se fluuijs rapidis iniecerunt fluentis. Sed & aliæ duæ uirgines, per omnia insignes sorores, genere nobiles, uita mirabiles, primæ adhuc ætatis specie pulchræ satis, sed anima pulchriores, ornatæ moribus magisq; monilibus, studijs apprime probabiles, non ferentes uiolari publicis edictis ac legibus castitatem, marinis se fluctibus demersere.

Duæ uirgines in mare prosilierunt.

HAec apud Antiochiã. In regionibus uero Ponti crudeliora gerebantur. Arundines acutæ quibusdã sub unguibus digitorũ infigebãtur. Alijs plumbũ igni liquefactum, & dorso defusum usq; ad loca pudenda, quibus naturalis egestio procurari solet, infundebatur. Fœminis quoq; ueri*candẽtes & reusti, ardentes absq; ullo humanitatis miserationisq; respectu ingerebantur per pudenda uiscerum, & naturalia secreta membrorum. Sed quid faciam, quod appellationes ipsæ mihi in admissis facinoribus desunt, & gestorum scelerum nec uocabula quibus enumerari queant, inueniri possunt? Sustinebant tamẽ omnia fortissimi & pijssimi martyres, cum optimi & præclari iudices in eo solo sapientiam suam omnibus futuram in admiratione censerent, si aliquod nouæ crudelitatis supplicium, nouiq; generis inuenissent. Sed cum aliquantũ iam non ratione aut humanitate, cru-

Cap. XIII. Carnificina martyrum apud Pontum.

Quidã hũc locum sic emendarũt, ærei cãdentes fustes. Fortè pro candentes, legendũ carbones.

B delitatis tamen nimietate satiati, respicere ad immanitatem sceleris sui cœpissent, desolatas urbes ciuibus, & optimis ciuibus, rura nudata cultoribus, orbatos filijs patres, & parẽtes liberis, ad clementiã se humanitatẽq; cõuertũt, edictumq; Principale proponũt: Quoniã phas nõ esset tot ciues in quibus fidei suæ esset obstinata psuasio, morti tradere, placere de reliquo, ut hoc genus hominũ nequaq; quidẽ subiret interitũ: omnes tamẽ qui hãc speciẽ cõfessionis tenerẽt, dextris oculis ferro effossis, eisdẽq; cauterio adustis, sinistro etiã poplite nihilominus cauterio debilitato, p singulas quasq; prouincias in æris ferriq; metalla, uel operis, uel pœnæ gratia deportãdos. Hæc fuit clemẽtia Principalis, qua optimis ciuibus consultum est. Sed illi quidẽ suis (ut uidebatur) uel moribus, uel uitijs agebant. Iustis uero & sanctis uiris coronæ uirtutis & patientiæ parabãtur, domino & Saluatore nostro per hæc uel explorante fidem credentiũ sibi, uel merita remunerante. Sed sicut omnes per singulos enumerare non solũ difficile, sed & impossibile est, qui tunc in passionibus carnis suæ deo gloriam dederunt, ita omnes penitus omittere, & ne paucorum quidẽ nominatim facere mentionẽ, satis uidetur ingratum. Paucos ergo memorabimus, & maximè ecclesiarũ principes, per loca sua singulos martyrij gloria coronatos.

Pœna Christianorum.

PRimus nobis in memorijs piorũ, fulgens in regno CHRISTI martyr scribatur Anthimus Nicomediæ episcopus, capite cæsus. Post hũc uita & studijs semper martyr Lucianus presbyter Antiochenus, sed tunc apud Nicomediã CHRISTI regnũ rebus gestisq; prædicans. Apud Tyrũ uero

Cap. XIIII. Anthimus. Lucianus.

C nobilissimus in martyribus, & à prima ætate in CHRISTI institutionibus enutritus Tyrānio, eiusdē urbis episcopus, Zenobius à Sidone pres byter, & Syluanus Emisenorū ecclesiæ episcopus, qui in sua ciuitate bestiarū morsibus absumptus, martyrum sociatus est choris: In Palæstina uero primus Syluanus episcopus apud Gazam, cum plerisq; clericorū: In metallo autē Fanensi quadraginta simul capite cæsi: Peleus uero & Nilus episcopi cum plurimis clericis igni consumpti. In eorum numero habeatur etiam Cæsariensis ecclesiæ flos nobilissimus, & fructus doni cœlestis PAMPHILVS. Apud Alexandriam uero & per omnem Aegyptum, uel Thebaida primus uelut lucifer quidam inter astra consurgens Petrus eiusdem urbis episcopus, doctrina, moribus, & uita præcipuus, & cum eo pres byter Faustus, & Dius, & Ammonius, nec merito, nec institutionibus, nec martyrio dispares, Phileas quoq; & Hesychius, & Pachomius, ac Theodorus, episcopi ex urbibus Aegypti, cæteriq; cum ipsis innumerabiles, nobilissima pertulere martyria. Quorum per singula agones describere, ne nos opus nostrum iusto longius dilatemus, suis ciuibus qui ad dicendū probe pollent, & præsentes tunc aderant, derelinquo.

Tyrannio. Zenobius. Syluanus. Syluanus. Peleus. Nilus. Pamphilus. Petrus. Faustus. Dius. Ammonius. Phileas. Hesychius. Pachomius. Theodorus.

Cap. XV. INterea perturbari statum nostrum, & crudeli ubiq; animaduersione uastari, æternū peruigileq; illū non latuit oculū. Et quoniā dominus quidē tradiderat familiā suam castigari paucis, cruenti uero immanitatis ministri D desæuierunt in multis, adest continuo ultrix dei dextera, & illos qui primo dum pacē seruarēt ecclesiæ, cū omni prosperitate imperiū gubernauerāt, in tantam rerum permutationē deducit, ut Augustus ipse in id uanitatis atq; amentiæ perueniret, quo depositis cū collega pariter Augusto regni insignibus, priuati & plebei post imperiū uiuerent: Ille uero qui ei secundus in honore, postmodū etiam in primis successor fuit, qui & incētor ac signifer nostræ persecutionis extiterat, tā multis uarijsq; morbis & corporis tabe, atq; insania mentis afficeretur, ut post longos atq; inextricabiles languores, scelerum suorum furijs agitatus, sponte uitam nephariam proderet.

Diocletianus. Maximianus Herculius.

Cap. XVI. SEd hæc postmodū. Tunc uero in Occiduis partibus, qđ Maximianus (qui & Herculius) deposuerat, Constantius regebat imperium. In duas nanq; procurationes Romanū regnū fuerat diuisum. Sed is multa clementia erga homines, erga deū uero religione maxima utebatur. Neq; uero ex consortij rabie regnum suū piorum sanguine maculauerat, neq; orationū domos & conuenticula nostrorum imitatus Maximiani uesaniam, hostili uastatione destruxerat, quin potius cultores dei uenerationi habuit & honori. Vnde & merito religiosus pater, religiosiorem filium Constantinum regni bene parti reliquit hæredē. At uero CONSTANTINVS, statim ut Romani regni apicē ex paterna hæreditate suscepit, mira quadā dei gratia ciuibus charus, exercitui acceptus, uiris fortibus imitādus, facinorosis uero &

Constantius. Constantinus.

A ro & ignauis terribilis fuit. In obseruantia quoq; religionis longe etiam patrem uincere studuit. Sed & Licinius communi omnium sententia adscitus in imperium, Augustus pronunciatur. Quæ res Maximinum uehementer offenderat, quod is tunc solummodo Cæsar in Orientis partibus habebatur. neq; id ultra ferens, ui raptum sibimet Augusti nomen assumit. Maximianus uero, qui & Herculius, quem paulò ante collegam fuisse Diocletiani, & cum eo imperij insignia deposuisse memorauimus, cum à filio Maxentio in urbe Roma tyrannidem tenente fuisset expulsus, ad Constantinum tanq; ad generum miserationis causa confugiens, insidias ipsi à quo religiose susceptus fuerat molitur. In quibus turpiter deprehensus, turpius perit: ita ut post interitum statuæ eius atq; imagines auferrentur, & in ædibus publicis uocabula eius nominis mutarētur. Huius igitur filius Maxentius, qui in urbe Roma tyrannidem ceperat, primo uelut inuitandæ erga se plæbis gratia, fidei nostræ ueneratorem se esse simulabat, & ob hoc persecutiones reprimi, omnesq; iniurias à Christianis arceri iubet. Sed nihil in reliquis actibus suis, nihil in uita uel moribus quod Christianis proximū uideretur, ostendit. In tanta etenim flagitiorū & scelerum fece, in tanto impuritatis ceno uersabatur, ut nihil prorsus facinorū pessimorum ab eius nō

Licinius Cæsar, fit Augustus.

Maximin⁹ Cæsar, Augusti nomē usurpat

Maxentius.

Maxentij uita flagitiosa.

B dicā uita, sed unius saltem diei ac noctis actibus esset alienū. Deniq; Senatorū & maxime nobiliū matronas publicè abstrahi, atq; ad suam libidinē deduci imperabat, & post contaminationē uiris suis reddi iubebat, nō tam expleta adulterij libidine, quàm immutata. Tātus uero metus Patres Plæbemq; oppresserat, uti ne hoc ipsum quidem quod metuerāt, palàm ostendere auderent, sed ferebant insuetam seruitutem gementes, & aliquid pro libertate cogitare metu prohibebantur, cum ille non iam ira, sed libidine cædes agitaret. Denique quadam die imperat militibus suis, exire per plateas totius urbis, ut omnes qui occurrissent, cuiuscunq; ætatis & cuiuslibet sexus, gladijs cæderent. Innumeræq; multitudines populi Romani, nō hostium, sed ciuium telis deiectæ sunt. Senatores uero, & hij maximè, qui uel honoribus, uel opibus clariores in Curia uidebantur, confictis criminibus tanq; rei puniti proscriptiq; sunt. Addit uero etiam hoc fastigium sceleribus suis, & artis magicæ industriam summis studijs excolit. ad quæ ministeria explenda, perquirebantur mulieres nobiles grauidæ, & adhibitæ funestis sacris mediæ scindebātur. Rapiebātur & paruuli infantes, eorūq; exta uisceribus euulsa perscrutabantur. Iugulabantur & leones. & nephandis quibusdam commentis ac precationibus dæmoniaca arte compositis, bella dicebātur per hæc arceri, & credebat̃ ius phasq; regni p̃ nephas posse seruari. His uero malis omnibus etiam illud additur, quod omnes qui per cæteras urbes uel agros fuerāt tyrannica crudelitate deterriti, dum nihil sibi ad uitam tutū putant, relictis agris, per loca abdita & latebras eunt, omni

Maxentij crudelitas.

C studio arandi serendícp cessante, tanta fames urbem atq; omnia loca inuaserat, ut nihil reliqui ad uitæ subsidium fieret.

Cap. XVII. Maximini Cæsaris sæuitia.

IN Orientis uero atq; Aegypti partibus Maximinus simili per omnia crudelitate & uesania tyrannidem gerebat, ita ut alter alterum, utpote in tyrannide socius, etiam in sceleribus uideretur imitari, & nescires cui potissimum dare flagitiorum palmam deberes. Eo sanè Maximinus præire socium sceleris uidebatur, quod etiam publicos honores & maximos, magistris magorum & malarum artium doctoribus decernebat. Simulachrorum quoq; cultui satis superstitiose deditus erat, ita ut ne ad paruũ quidẽ motum sine augurijs & diuinationibus ac symbolis adquiesceret. Vnde & uehementior aduersum nos & grauior prioribus persecutor fuit. Vetera quoq; delubra & olim etiã à studiosis cultoribus derelicta, renouari omnia iubet: sacerdotesq; his & Põtifices, per singulas prouincias, nobiles quosq;, & alijs iam honoribus functos, ministris militaribus & salarijs additis decernit. Nec mirum, qui & manifestos maleficos, uel rectores prouinciarum, uel duces militum promoueret. Sed ob huiuscemodi uanitatis ministerium, quàm plurimæ copiæ auri argentiq; quærebantur. Ex quo accidit, ut omnes ubiq; prouinciæ diuersis modis & occasionibus nudarentur. grauando censum, tributa multiplicando, locupletiores quosq; exquisitis aut D etiam confictis iniurijs condemnando, alios uero etiam proscribendo, omnes pariter bonis paternis auitisq; familijs euoluebat. Vnde & montes auri (ut ita dixerim) congregatos, familiaribus suis ac satellitibus largiebatur. In conuiuijs uero tam profusus erat, tamq; temulentus, ut insanus, & mente captus uini furore putaretur, & ea ebrius fieri iuberet, quæ die postera se iussisse nesciret. Delicijs, luxu, atque omni dissolutionum genere fluitans, turpissima suis militibus præbebat exempla. Denique quicquid lasciue, quicquid petulanter, quicquid luxuriose gestum à Rectoribus uel militum, uel prouinciarũ fuisset, inultum cedebat ob Imperatoris exemplum. Cui inter cætera hoc etiam singulare studium erat, ne ullam non dico urbem, sed uel breue oppidum, absque adulterio nobilium matronarum quæ per loca fuissent repertæ, uel corruptione uirginum, præteriret. Talis hic tantusque uir, qui pudicitiæ, honestatis, iustitiæ, ac totius æquitatis hostis publicus erat, quidni etiam Christianorum hostis & persequutor existeret? Aduersum quos tantum crudelitatis exercuit, ut præcessores suos uincere festinaret in scelere: ignes, laminas, truces bestias, maris profundum, obtruncationes membrorum, effossiones oculorum, & singulis membris specialia inferre supplicia gestiebat: cum tamen magis illi constantes & fortes inuenirentur in tolerando, quàm iste ingeniosus & callidus in exquirendo. Vincebatur etenim sæpius non solum à uiris, sed etiam à fœminis, quæ uerbo dei & fidei calore succensæ, ut fœminæ quidem comprehendebantur,

A debantur, ſed ut uiri fortes in certamine coronabātur. mortē quippe promptius ſubire, imò uero & ultro expetere, quàm corporis maculā recipere malebant. Verū cum duobus grauiſſimis dominis libidine & crudelitate præceps ageretur, fuit apud Alexandriā Dorothea quædam ſatis nobili orta familia, ingentibus diuitijs, & propinquis nobilibus pollens. Sed in ea ingenij atq; induſtriæ bonū, cæterarumq; honeſtarū artiū ſtudia magis, quàm hæc, uigebant. Formæ uero & decoris gloria tanta ei fuit, ut mirū ac ſpeciale in ea dei figmentū crederetur. Sed illa quæ religione animi & honeſtate uitæ pulchrior quàm uultu corporis eſſe ſtuderet, æquiſſimo mētis iudicio, quod pulchrū & decorum inter homines uidebatur, id potius deo conſecrare quàm uſui humano ſtatuit indulgere, ut uirgo deo ſacrata perſiſteret. At ille qui diuina atque humana, libidine ſimul & crudelitate fœdaret, cognito ſolius formæ, nō etiam ingenij ac propoſiti bono, ad cōtemerandā uirginem, ac polluendam eius caſtitatem animū intendit. Comperto uero quod Chriſtiana eſſet, quæ ſecundū ſua edicta pœnæ magis quàm libidini ſubijcienda uideretur, in ambiguo poſitus æſtuare cœpit, & in quā ſe partē uerteret, ignorare. Sed ubi dubios animos libido, quæ ei latius dominabatur, obtinuit, & expectantē uirginem pro martyrio ad ſupplicium rapi per B occultos nūcios de ſtupro interpellauit, illa æque nephas ſibi eſſe reſpōdit, templū corporis ſui quod ſemel deo cōſecrauerat, idolorū cultu, ac libidinis cōtagione polluere. proinde ſe quidē ad mortem paratam eſſe: à crudeli uero tyranno nō decere blandum aliquid aut molle proferri: nec eſſe dignum reſolui erga ſe truces animos, quos quotidie undatim Chriſtianorū profuſus cruor duraret. Ad quæ reſponſa cum ille libidine accenſus acrius incaleſceret, & niſi uerbis adquieuiſſet, ui agere decerneret, omnibus uirgo pudiciſſima facultatibus ſuis, domoq; ac familia derelicta, noctu clam cum paucis fidiſſimis famulis, & cum amiciſſima ſibi comite caſtitate diſcedit, atq; inluſum tyrannū uanum amentemq; dereliquit. Sed & alias plurimas nobiles mulieres ſimul ac uirgines exemplo illius adortus, ſed exemplo nihilominus illius paratiores ad mortē, quàm ad ſeruitutē libidinis nactus, crudelibus ſupplicijs affici iubet. Quæ multo promptius & lætius quàm cæteri omnes mortē ſubibant, eo quod duplices ſibi coronas à domino præparandas, nō ſolum pro pietate, uerū etiam pro caſtitate credebant. Sed in his relationibus poſitū, ſilere æquū non puto, etiā nobiliſſimæ fœminæ in urbe Roma mirabile factū Sophroniæ, cuius uir Præfectus urbis Romæ ſub Maxentio tyrāno degebat. Qui cum de ſupradictæ fœminæ pulchritudine cognouiſſet (ut ei mos erat) miſſis ſtuprorum miniſtris, deduci ad ſe fœminā iubet. Illa rem ad maritū detulit. Qui cum comperiſſet, multa ſecū uoluēs, ad ultimū altius ingemiſcens: Et quid (inquit) faciemus, quibus aut hæc tolerāda ſunt, aut anima ponenda? Tum illa ut maritum uidit, metu

Dorothea uirgo, Alexandrina.

Sophronia, Romana.

C mortis perterritũ prodidisse pudicitiã suam: Paululũ, ait his qui missi fuerant, expectate, donec composita (ut decet) & adornata procedã. Dehinc ingressa cubiculum, cũ prius defixis genibus orasset, tanq̃ pudicitiã suam deo immolatura, pectus ac uiscera correpto mucrone transuerberat. Extremos huiusmodi nuncios ad tyrannũ per adsistentes famulas mittens: Tales (ait) magis placeãt Christianæ fœminæ tyrãno. Hoc modo in Oriente simul atq; in Occidente, uelut uno dæmonis spiritu armati, & paribus eisdemq; uitijs accensi desæuiebant tyranni, cum tamen per hæc Christianorũ uirtus animi, & constantia fidei probatior & magnificẽtior redderetur.

Ca. XVIII. SEd cum per decem continuos annos in Orientis partibus similis etiam Maximiani principis erga Christianos fuisset grassata crudelitas, & innumera hominũ milia deũ uerũ colentiũ neci dedisset, cumq; uires crudelitatis ac libidinis suæ indesinenter suggereret temulentia, & neq; cõsilium, neq; satietas finem ullum aut modũ imponeret, adest cultoribus suis diuina prouidentia, & quos per ignem probauerat, educit rursus ad refrigeriũ. Ipsum nanq; autorem sceleris ultio diuina corripuit. Et ille qui lætis ac saginatis carnibus incedebat superbus, inflatis subito uisceribus, suppuratisq; distenditur. In profundioribus dehinc pectoris partibus obortum uulnus totos intrinsecus uiscerũ secessus tabo serpente depascitur. Post etiã fistulis quibusdam in superficie purulentis meatibus adapertis, de interioribus pu-

Galerius Maximianus incipit ægrotare.

D trefactis uulneris uenis ebullire undatim cœpit innumera uermiũ multitudo. Fœtor uero tam intolerabilis erat, ut nullus omnino ne medicorũ quidem propius posset accedere, quod carnes satis lætæ, & in omni luxuria nutritæ, grauiorem ex corruptione nidorem putredinis exhalabant. Deniq; plerosq; medicorum, quod nec morbo aliquid mederi, nec uim fœtoris tolerare possent, interfici iubet. In quibus cũ quidã iugulandus potius quàm medicaturus assisteret, inspiratus à deo: Cur (inquit) Imperator erras, & q̃d deus infert, ab hominibus putas posse reuocari? Nec humanus est iste morbus, nec à medicis curatur. Sed recordare, quanta in seruos dei egeris, quamq; in religionem diuinam impius & prophanus extiteris, & intelliges unde tibi sint poscenda remedia. Nam & ego quidem mori cum cæteris potero, tu tamen à medicis non curaberis.

Cap. XIX. TVnc primũ se Maximianus hominem esse intellexit, & scelerum suorum immanitatem recordatus, primo omnium errasse se, & impie egisse profitetur, & uelut satisfacere incipit deo. Tum deinde conuocatis his qui in officio publico sibi parebant, legem scribi & confestim emitti iubet, qua non solum Christianis desinat persecutio, & arceatur omnis iniuria, uerum & reædificari eorũ permitterentur ecclesiæ, ut solitis cultibus & *obsecrationibus uacantes, etiam pro ipsius salute excelso supplicent deo. Quibus dicto citius procuratis, continuo per singulas quasq; urbes edicta

Maximianus per morbũ admonetur humanæ cõditionis.

*Aliâs * obseruationibus.*

A cta mittuntur, continentia hunc modum:

IMP. CAES. GALERIVS MAXIMIANVS, INVICTVS, AVGVSTVS, PONT. MAX. GERMANICVS, AEGYPTIACVS, THEBAICVS, SARMATICVS. V. PERSICVS. II. CARPICVS. VI. ARMENICVS, MEDORVM ET ADIABENORVM VICTOR. TRIB. POT. XX. IMP. XIX. COS. VIII. PAT. PAT. PROCOS. Et IMP. CAES. FLAVIVS VAL. CONSTANTIVS, PIVS, FELIX, INVICTVS, AVGVSTVS, PONT. MAX. TRIB. POT. IMPER. V. COS. IIII. PAT. PAT. PROCOS.

Edictum Maximiani & Cõstantij Cæsarũ pro Christianis.

INTER cætera quæ pro utilitate reipublicæ disponimus, nos quidẽ primo uolueramus secundũ antiquas leges, & publicã Romanæ obseruantiæ disciplinam cuncta moderari, inter quæ etiã hoc addere, ut Christiani qui paternam religionẽ reliquerant, ad eam rursum reuerterentur. Verum quoniam iudicio quodam animi sui tanta eos obstinatio rei huius habuit, ut nullo modo redire uellent ad ritum religionis antiquæ, quæ à maioribus fuerat instituta, sed eo magis pro uoluntate sua unusquisq; legem sibi ipse constituit, & in locis diuersis plæbs diuersa concurrit. Cumq; pro his à nobis propositum fuisset edictum, ut ad patrias leges redirent & antiquitus B constitutas, plurimi eorum periculis se potius subijcere, mortesq; innumerabiles tolerare, quàm obedire præceptis talibus maluerunt. Et quoniam multos adhuc in eodem animi iudicio durare peruidimus, ita ut nec dijs cœlestibus honorem debitum redderent, nec suæ religioni satisfacere uiderentur, respicientes ad solitam mansuetudinem clementiæ nostræ, qua consueuimus omnibus hominibus dare ueniam, libenter etiam erga hos indulgentiam nostram credidimus porrigendam, ut rursum sint Christiani, & conuenticula in quibus orare consueuerunt, extruant, & reædificent, ita tamen, ut nihil contra disciplinam publicam gerant. Alijs uero epistolis Iudicibus indicauimus, quid eos oporteat obseruare. Vnde concessa hac nostra indulgentia, exorare debent deum suum pro salute nostra, & pro reipublicæ statu, ut omnimodo incolumi degente republica, etiam ipsi securi agere in proprijs*laboribus possint.

Conuenticula.

*Al's *laribus.*

Hæc de Latino in Græcum uersa, nos rursum transfudimus in Latinũ. Sed post hæc quid consecutum sit uideamus.

Ruffini interpretis uerba.

EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS ECCLEsiasticæ historiæ libri octaui, Ruffino presbytero tralatore,

FINIS.

C

ELENCHVS CAPITVM NONI LIBRI HISTORIAE ECclesiasticæ Eusebij Cæsariensis.

D

EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS, ECCLESIASTICAE historiæ liber nonus, Ruffino Aquileiensi interprete.

Cap.I.

Maximinus in Oriente.

HVIVSCEMODI edictis Imperialibus per omnẽ locum Asiæ Ponticꝗ; propositis, uelut ex ingentibus tenebris subitũ lumen refulsit. Sed Maximinus qui in Orientis partibus Cæsaris tyrannidẽ potius quàm locum tenebat, tanꝗ crudelitatis suæ materiam sibi subtrahi non ferens, cum ei displiceret edictum, nec tamen auderet obsistere, proponi publicè legem, & omnibus in noticiam uenire non patitur, uerbo tamen Iudicibus præcepit, inducias Christianis interim dare. Sed Sabinus, qui per illud tempus præfecturæ culmen gerebat, omniũ prouinciarũ Iudicibus scribens, & prælatam Imperatoris inserens legem, manifestum efficit cunctis id quod Maximinus obscurare tentauerat. Iudices uero per singulas ciuitates edicta mittentes,

Sabinus præfectus.

A mittentes,legemq; præferentes,relaxari cunctos qui tenebantur in carcere, quiq; in metallis,aut quibuslibet uinculis asseruabantur,omnes abscedere liberos iubent. Quibus ita gestis,uelut post nimiam tempestatem,si solis splendor cœlo redditus fuisset ac terris, duces populi nostri per singulas quasq; urbes frequentare conuentus,ecclesias instaurare,concilia agere,sacerdotia reparare,singulas quasq; ecclesias,si cui quid deesse uidebatur,instruere. Quæ cum ita gererētur,stupor ingens habebat infideles gentilium, de tanta tamq; subita conuersione rerum,ita ut admiratione ipsa fateri co gerentur,magnū & solum deum uerum esse quem Christiani colunt. Nostrorū uero si qui in agonibus fideliter & uiriliter perdurauerāt,cum omni fiducia & læticia agebant. Si qui uero languidius & ignauius egerant,cum omni humilitate & supplicatione medicinā poscere ab his qui incolumes perstiterant properabant,& per eos repropitiari sibi omnipotentem deum supplicabant. Iam uero illi qui de metallis fuerant relaxati,uenientes per urbes singulas, magnanimi sublimesq; incedebant, & ineffabilem læticiam atq; exultationem dei ecclesijs exhibebant, toto itinere per plateas quoq; ciuitatū & uicos cum psalmis & hymnis digredientes,ita ut stuperēt & magnificarēt deū hij qui eos paulò ante uinctos & catenatos trahi in metalla uiderant,lætos uero nūc atq; exultantes cernebant ad propria remeare. Ex

Christiani liberantur è metallis.

Cū psalmis et hymnis.

B quo etiam ipsi qui prius infesti nobis uidebantur & aduersi, nunc subitæ conuersionis miraculo congratulabantur nobis,& cōmunem sibi ducebant læticiam nostram. Verum cum hæc ita in agris & uicis & urbibus agerentur,& pro reddita sibi pace Christianorū populi modesta exultatione gauderent,totius boni inimicus tyrannus ferre non potuit,quin insita sibi nequitiæ rabie gaudia ista subrueret.

Etenim Maximinus,quem in Orientis atq; Aegypti partibus tyrannidem tenere supra diximus,sex non amplius menses passus est nostros in pace persistere,& protinus quicquid ad obturbandam eam nancisci potuit,molitur. Igitur primo prohibere nostros per occasiones quasdam tentat, ne ad cœmiteria conuenirent. Tum deinde nequissimos quosdam Antiochenæ urbis uiros instigat legationem mittere aduersum nos, depo scentes ne in proprijs degere liceat Christianis. Cuius legationis initium facit per Theotecnum quendam curatorem Antiochenæ urbis, praui ingenij hominem, pessimiq; propositi. Sed & alios per singulas ciuitates similiter deterrimos ciues ad simile facinus impellit,& ex omnibus prouincijs huiuscemodi legationem dirigi componit. Multáque alia aduersum nos speciali quodam odio & obstinata contentione machinatur, donec omni modo mala quæ iam quieuerāt,renouaret. Mala mens malusq; animus,uelut sitim quandam & famem se pati putabat,nisi laniari carnes ciuium,& sanguinem eorum profundi uideret.

Cap. II. Christiani prohibentur cōuenire in cœmiterijs.

Legatio aduersus Christianos.

Theotecnus curator urbis Antiochenæ.

C

Cap.III.

ζεὺς ὁ φί-λιος. Iuppiter Philius, hoc est, amicitiæ præses.

INterea reperisse se occasionē maximā ratus est ex eo, quod apud Antiochiam simulachrum quoddam Iouis Amicalis nuper consecratum, artibus quibusdam magicis & impuris consecrationibus ita compositum est, ut falleret oculos intuentium, & portenta quædam ostentare uideretur, ac responsa proferre. Idq; omnibus & ipsis Imperatoribus pro certo cōfirmatur. Quod posteaq; ab uniuersis creditū est, asseueratur item deus ille dedisse responsa, ne Christiani in urbibus habitarent, neq; in uicinis urbi locis, sed quanto fieri potest longius fugarētur. Quibus cognitis omnes qui ubiq; erant sub Tyranni regno per urbes ac prouincias singulas, scientes gratum hoc esse apud eum, similem de Christianis sententiam ferunt. Et missis ad eum legatis, ea de Imperatore impetrant, quæ ut peterēt ab ipso fuerant inuitati.

Oraculum Iouis Philij, de expellendis Christianis.

Cap.IIII.

TVm uero rursus aduersum nos persecutionis rabies instauratur, & Maximinus interim summa instantia per urbes singulas & prouincias sacerdotes simulachrorū ac Pontifices statuit, multisq; eos honoribus & muneribus præficit, & omnia prorsus diligenter agit, quatenus cunctos beneficijs suis præueniat, ut per hæc promptiores eos efficeret in odia & necem Christianorum. Idq; eo magis obtinebat, quo gratiorem sibi duceret eum quem erga nostros sæuiorem nequioremq; sensisset.

Sacerdotes tēplorum, honoribus ornātur

Cap.V.

D

ET quamuis ei agere cuncta ex sentētia liceret, qnippe qui iam sibi etiā Augusti inconcessam præsumpserat dignitatem, uideri tamen uult, quod aliquibus iustis hæc rationibus agat. Confinguntur Acta quædam, uelut apud Pilatū de Saluatore nostro habita, in quibus aduersum CHRISTVM omnis blasphemia cōscribitur. Quæ Acta per omnes regni sui prouincias prælato edicto mitti præcipit, & per urbes singulas, per uicos, per agros etiam proponi: præceptoribus quoq; puerorum tradi iubet, uti pro his quæ ad meditandum, uel ad ediscendū dictare solent, hæc tradant pueris memoriæ cōmendanda. Cum uero hæc ita per omnem locum diligenti nequitia gererentur, dux Damasci cognita Imperatoris sui erga Christianos libidine, & ei placere in talibus studens, indignissimas quasdā mulierculas de triuio conquisitas, sisti sibi facit, & agitari in his plurimam quæstionem, per quam cogeret eas Actis profiteri, fuisse se quondam Christianas, & scire quod inter ipsa mysteria eorum, spurca quædam & impura cōmittentur. Aliaq; huiusmodi flagitia, quæ nec audire quidē bonus quisq; pateretur, mulierculas Actis prosequi facit: eaq; cōscripta ad Imperatorē refert. At ille proponi ea nihilominus per singulas quasq; urbes ac prouincias iubet, quāuis dux ille non in longū tali fraude gauisus sit. Breui nanq; quadā insania desperationis incēsus, in exitiū uitæ suæ ꝓprias sibi intulit manus.

Acta Christi apud Pilatū, conficta.

Hoc ueneno pueros infici cupiebat.

Mulierculæ quædā subornatæ per Ducem Damasci ut de Christianis mentirentur.

Cap.VI.

NOstrorum uero rursum fuga, rursum persecutio, & supplicia renouantur. Iudices prouinciarum tanq; gratum aliquid ex hoc Imperatori exhibentes,

A exhibentes in nostros atrocius desæuire. Igitur apud Tyrum Phœnicis urbem tres quidam iuuenes correpti, cum se Christianos esse confiterētur, bestijs subriguntur. cum quibus & Syluanus episcopus quadraginta annis functus sacerdotio, uir mansuetudine animi, & ipsa iam senectute uenerabilis. Per idem tempus etiam Petrus, de quo supra memorauimus, Alexandrinæ urbis episcopus, per omnia insignis, & omnibus uirtutibus adornatus, in scripturis uero diuinis & in uerbo dei, priorū nullo inferior, prudentia quoq; singularis, & in omnibus perfectus, uere sacerdos & hostia dei subito rapitur, & tanq; ex Maximini præcepto capite obtruncatur. Cum quo simul & alij plures ex Aegypto episcopi trucidantur. Lucianus quoq; uir, moribus, continentia, & eruditione præcipuus, Antiochenus presbyter, cum ad tribunal iudicis fuisset adductus: Cur (inquit ad eum Præses) uir rationabilis & prudens sequeris sectam, cuius nō potes reddere rationem? Aut si est aliqua, audiamus. Tum ille data sibi facultate dicendi, huiuscemodi orationem de fide nostra habuisse dicitur: In occulto non est, quod nos Christiani quem colimus, deus unus est, per CHRISTVM nobis annūciatus, & per spiritū sanctum nostris cordibus inspiratus. Non enim sicut uos putatis, humanæ alicuius persuasionis errore constringimur, nec indiscussa (ut alij) parentum traditione decipimur. Autor nobis de deo,

Syluanus episcopus.

Petrus Alexandrinus.

Lucianus Antiochenus presbyter.

Oratio Luciani presbyteri ad gentiles de Christo.

B deus est. Neq; enim posset sublimis illa maiestas sensibus humanæ mētis illabi, nisi uel spiritus sui uirtute delata, uel uerbi ac sapientiæ suæ interpretationibus indicata. Fateor, errauimus etiam nos aliquando, & simulachra quæ ipsi finximus, deos cœli ac terræ putabamus autores. sed arguebat eos fragilis substantiæ suæ à nobis præstita consecratio. In quibus tantū uenerationis inerat, quantum decoris manus cōtulisset artificum. Verum omnipotens deus ille, quem non nostris manibus fictum, sed cuius nos decebat esse figmentum, errores miseratus humanos, sapientiā suam misit in hunc mundum carne uestitam, quæ nos doceret deum, qui cœlum fecisset & terram, non in manufactis, sed in æternis atq; inuisibilibus requirendū. Vitæ etiam nobis leges, ac disciplinæ præcepta constituit, seruare parsimoniam, paupertate gaudere, mansuetudinem colere, studere pati, puritatem cordis amplecti, patientiam custodire. Sed & omnia hæc quæ nūc aduersum nos geritis, uentura nobis esse prædixit: educēdos nos ad reges, & ante tribunalia iudicū statuēdos, ac uelut uictimā iugulandos. Inde est deniq;, quod & ipse qui erat immortalis, utpote uerbum & sapientia dei, morti se præbuit, quo nobis in corpore positus, patientiæ præberet exemplum. Sed nec nos sua morte decepit, quibus post tertiū diem resurrexit. non ut ista quæ nunc falsò conscribuntur cōtinent Acta Pilati, sed innocens, immaculatus, & purus, ad hoc solum mortem suscepit, ut eam uinceret resurgendo. Quæ autem dico, non sunt in obscuro gesta loco, nec testibus indigent. Pars penè mundi

Acta Pilati. aduersus Christum cōfictus libellus.

C mũdi iã maior huic ueritati adſtipulatur: Vrbes integræ: aut ſi in his aliqd ſuſpectum uidetur, cõteſtatur de his etiã agreſtis manus ignara figmenti. Si minus adhuc creditur, adhibebo uobis etiam loci ipſius, in quo res geſta eſt teſtimoniũ. Adſtipulatur his ipſe in Hieroſolymis locus, & Golgothana rupes ſub patibuli onere diſrupta. Antrum quoq; illud, quod auulſis inferni ianuis, corpus denuo reddidit animatum, quo purius inde ferretur ad cœlũ. Aut ſi adhuc uobis minus digna uidetur hæc, quæ in terris ſubſtantiã gerunt, accipite etiam è cœlo adſtipulatorẽ fidelem: Solem uobis ipſum horum produco teſtem. Qui cum hæc fieri per impios uideret in terris, lumẽ ſuum meridie abſcondit in cœlo. Requirite in annalibus ueſtris, inuenietis temporibus Pilati, CHRISTO patiente, fugato ſole, interruptum tenebris diem. Quod ſi terræ, ſi cœlo, ſi ſanguini eorum à quibus ueritatem per tormenta perquiritis, fidem nõ accõmodatis, quomodo meis uerbis allegationibusq; credetis? Et cũ penè iam his uerbis auditoribus ſuadere cœpiſſet, arripi iubetur in carcerem, ibiq; quaſi abſq; tumultu populi necari.

Cap. VII. SEd & per alia nihilominus loca, tanta in breui crudeliſſimus tyrannus aduerſum nos excitauit, ut longe ſæuiora prioribus, & diriora pararentur: quando enim aduerſum nos legationes prouinciarũ uel urbium, quando tot & tanta imperialia edicta uenerant, ita ut etiam æreis tabulis incidi leges quæ aduerſum nos datæ fuerant, iuberentur: quando pueris ſcholaris meditatio de Pilato & IESV haberi contumeliæ noſtræ gratia iuſſa eſt, & confictis referta blaſphemijs, per totum diem decantari. In his uero legibus, quas aduerſum nos ære inciſas ſingulis quibuſq; ciuitatibus propoſuerat uelut in æternũ manſuras, iactanter ſatis & ſuperbe deſcripſerat, quod ex quo Chriſtiani ſedibus ſuis urbibuſq; pelluntur, & aëris eſſet læta temperies, & terræ fœcunditas abundantior, ac ſegetum copia uberior: & ideo ſatis recte conſuli ad deorum immortalium gratiam, quibus nullæ ita acceptabiles uictimæ litarentur, quàm ut inuiſum his hominũ genus ex omnibus locis in quibus eorum maieſtas colitur, pelleretur. Addit quoq; etiam illud: Vt quoniam tam piam, tamq; religioſam petitionem hanc ab Imperatore popoſciſſent, quicquid illud eſt (quãuis difficile uideatur) quod ſuis commodis æſtiment profuturum, pro hac gratia nihil ſit quod impetrare non poſſent, tantum ut hoc diligentius obſeruent, ne Chriſtianis qualitercunq; urbium concedatur ingreſſus.

Leges aduerſum Chriſtianos latæ, æreis tabulis inciduntur. D *Declamatio ſcholaſtica de Pilato et Chriſto, in odium Chriſti conficta. Quid propoſitum in legibus illis aduerſum Chriſtianos.*

Cap. VIII. ET quidem quantum in hominibus fuit, ſatis in anguſtum res noſtræ, opeſq; coartatæ ſunt, ut ſecundum illud quod ſcriptum eſt, in his ſcandalizari poſſent etiam electi. Sed poſtq; nihil reliqui apud homines rebus noſtris ſupereſſe uiſum eſt, omnipotentis dei prouidentia imbecilles hominum mentes periclitari ipſa deſperatione nõ patitur. Continuo nanq;, nec mora, dum adhuc per aliquas longius poſitas ciuitates impia mitterentur edicta,

A edicta, arrogantiam tyrannicæ uocis refrenans, qua lætas segetes pro Christianorum fuga, & uberes frugibus descripserat campos, imbres restringit in nubibus, & effœtas arida sterilitate segetes derelinquit. Arescit etiã herba camporum, & nõ solum hominibus fructum, uerum etiam pecudibus pabulũ negat. famesq́ tetra & obscœna ubiq; grassatur. Aëris quoq; tempesties, quam suis impijs actibus descripserat famulari, in tantã corruptionem uersa est, ut humana corpora ulceribus pessimis, quæ ignis sacer appellantur, nec non & his qui dicuntur carbunculi, replentur, ita ut ora hominũ atq; oculos occuparẽt, ut si quis fortè ex his effugisset mortem, luminibus orbaretur. Sed & alijs nihilominus pestilentibus morbis uirorũ ac mulierũ immensæ multitudines, & præcipuè infantũ, aceruatim cadebant. Additur illud etiam his malis, quod Armeniorũ gens olim & utilissima, & amicissima populo Romano, dum ab eo Christianæ religionis ritum (cui deuotissime uniuersa dedita est) in idolorũ cultum mutare cogeretur, & dæmones uenerari pro deo, inimici ꝓ amicis, & pro socijs aduersarij effecti, manu se aduersum nepharia eius edicta defensare parant, ac sponte bella inferunt. Quæ simul omnia coaceruata, stultæ ab eo pœnas arrogãtiæ deposcebãt. pro quo per fugam persecutionemq́ Christianorũ, pacẽ sibimet, & rerum

B omniũ copias, atq; ipsius etiã aëris temperiẽ deseruire iactauerat. Igitur cũ ipse & exercitus bello Armenico uehementer & acriter urgeretur, populos per urbes & uicos, quibus diuina atq; humana prospere cũcta cessura legũ suarũ autoritate promiserat, fames dira absq; ulla miseratiõe uastabat. In urbibus uero tantæ per dies singulos multitudines cadebãt, ut nec loca ad sepulturas inuenirentur. In agris uel uicis plurimæ domus penitus uacuæ remansere. Quod & si aliqui imminentẽ uidẽtes stragẽ, filios suos ad urbẽ uenũdaturi adduxerãt, dum emptor morat᷑, aut retractat etiã ipse morituris accedere, cũ liberis suis, quorũ ex precio alendos se sperauerãt, interibãt. Aliqui uero dum radices herbarũ sectabãtur, earumq́ succis animã sustentare tentabãt, perurgẽte inedia, incaute letali aliquo haustu corrũpebantur. Mulieres quoq; matresfamilias, & honesto loco natæ, ui famis cogente, pudoris oblitæ, ad publicũ stipis petendæ gratia descendebãt. Et quas uerecũdia aspicere in faciem hominũ non sinebat, expetere aliquid cibi uel etiam de manu rapere fames cogebat. Quàm plurimi uero ita exhausti incedebant, ut simulachra magis carne carentia, quàm homines putarentur, colore tetro, luminibus in profundum dimersis: huc atq; illuc corpore nutabundi, & iam iamq́ lapsuri ingrediebantur, nec uoce iam stipem, sed ultimum trahendo spiritum deposcentes: ita ut nõnunq́ si fortè fragmentum panis aliquis, quo frui non liceret, aspiceret, dum manum conatur extendere, nec desiderium uires corporis consequuntur, in medio conatus inualidi ictu frustrante concideret. Quod si fortè quis locupletum, miseratione permotus,

Siccitas ingens.

Sacer ignis. Carbũculi.

Armenij aduersum Romanos.

F A M E S.

C tus, impertiri aliquid cibi indigentibus uoluisset, constrictus & præfocatus multitudine eorum, in quibus nemo erat qui repellendus uideretur, deserebat inceptũ, nec misericordiæ propositum per uim eorũ quos inedia impudentes effecerat, ualebat explere. Interea per plateas omnes & angiportus erant omnia repleta cadaueribus mortuorũ, nec erat omnino qui sepeliret, dum & ipsi qui adhuc superesse uidebãtur, morbo inualidi essent, & quasi continuo morituri. Ex quo fiebat spectaculum miserabile, ita ut quàm plurimi à canibus deuorarentur. Igitur duæ pestes ualidissimæ, fames, & lues, diuidebant sibi populũ. Et pauperiores quosq; quibus quotidianus uictus opere manuũ quærebatur, uelut uicinos sibi & proximos populabatur inedia. Illos uero qui locupletes & referti opibus uidebantur, lues sibi uelut proprios uendicabat, ita ut uideres numerosæ familiæ domũ intra breue tempus ex uno in alterum cõtagione currente, extinctis omnibus, uacuam derelinqui. Sic discretis quidem castris fames luesq;, sed uno mortis exitu bellantes, urbes atq; agros uastabant. Hæc extitit legum Maximini, & elationis atque arrogantiæ eius, & iudicij de Christianis habiti remuneratio. Hæc illius in deum pietas, & religionis ut asserebat cœlitus traditæ maiestas. Verum (ut superius diximus) cum & inhumata mortuorũ cadauera quos fames consumpserat, in plateis iacerent, & quos lues usq; ad unũ interemerat, nihilominus insepulti in domibus manerent: qui uero superesse

D uidebantur, urgerentur inedia: clamare omnes, & sponte Christianorum pietatem misericordiamq; imprecari: quosq; paulò ante extorres patria & domo egerant, nunc suppliciter exorare, ut more sibi solito, uiuentibus alimoniæ auxilium deferant, mortuis insepultis sepulturæ iusta persoluant. Apud ipsos tantũmodo miserationes ualere, apud ipsos solos quæ humanitatis sunt, pietatisq;, seruari. Nec tam ueram religionem, tam sanctam, tamq; in omnibus perfectã ullam esse, quæ uniuersis hominibus cõsulere, tanq; propinquis & proximis suadeat. Nec esse alium ullum præter Christianorum deum cõfitebantur. Tum uero nostrorũ populi, quibus re uera per dei gratiam (quod maxime omnibus mirabile fuit) neq; fames in aliquo, neq; lues fuerat dominata, in nullo prorsus iniuriæ memores, more sibi solito & ad misericordiam etiam inimicorũ præceptis dominicis instituti, conferre certatim unusquisq; prout poterat, cibos, & sustentare, ac reficere pereuntes, & non solum cibos cum eis, sed & affectum participare. Ex quo indigentibus etiam parua sufficere uidebantur, quæ cum magna pietatis affectione præbebantur. Illos quoq; qui morbi cõtagione laborabant, ad quos nullus gentilium, ne propinquorum quidem introibat, sedula & frequenti uisitatione curare, nec pati omnino aliquid per contagium: quippe quos gratia diuina circũdaret: cadaueribus quoq; mortuorum sepulturam deferre, & quæ sunt naturæ, iusta cõplere. Ita breui, ingressu solo Christianorum

Fames. Lues.

Ethnici implorant Christianos.

Officia Christianorum in gentiles.

A stianorũ per urbes & uicos malorum facies immutata, rebus ipsis atq; ope ribus ueram esse & piam religionem Christianorũ in cordibus omniũ scri psit multo tenacius, quàm tabulis æreis, eam falsam esse tyrãnus inciderat. Igitur cum hæc à nostris ita gererentur, & per gestorum bonitatem tacita quadam prædicatione dei nostri ueritas nosceretur, ita ut completum uide retur illud quod scriptum est in Exodo: Quia Aegyptijs erant tenebræ pal pabiles & crassæ, filijs autem Israhel erat lux in omnibus habitationibus suis, pergit nihilominus dominus deus noster magnificari in sanctis suis, & cœptæ uirtutis opus prosperioribus successibus propagare, atq; iterũ no bis in obscuro positis, splendorem suæ lucis accendere. Etenim secundum propheticũ dictum: Cibauit nos pane lachrymarũ, & potũ nobis dedit la/ chrymas, sed in mensura. Hæc est ergo correptionis eius, emendationisq; mensura, ut non in perpetuũ indignetur, neq; in æternum irascatur nobis, sed repropicietur seruis suis sperantibus in se.

Cap. IX. Constantinus Aug. aduersus Maxentium.

Etenim cũ religiosissimus Imperator Constantinus, Constantij æque moderatissimi & egregij principis filius, aduersum Maxentium urbis Romæ tyrannũ bellum pararet, atq; exercitum duceret, erat quidem iam tunc Christianæ religionis fautor, ueriq; dei uenerator, nondum tamẽ (ut B est solẽne nostris initiari) signũ dominicæ passionis acceperat. Cum igitur anxius, & multa secum de imminentis belli necessitate peruoluens iter age/ ret, atq; ad cœlũ sæpius oculos eleuaret, & inde sibi diuinũ deprecaretur au xilium, uidet per soporem ad Oriẽtis partem in cœlo signum crucis igneo fulgore rutilare. Cumq; tãto uisu fuisset exterritus, ac nouo perturbaretur aspectu, adstare sibi uidet angelos, dicẽtes: Constãtine, ἐν τούτῳ νίκα, id est, in hoc uince. Tum uero lætus redditus, & de uictoria iã securus, signũ crucis quod in cœlo uiderat, in sua frõte designat: & ita cœlitus inuitatus ad fidẽ, non mihi illo uidetur inferior, cui de cœlo similiter dictum est: Saule Saule, quid me persequeris? ego sum IESVS Nazarenus: nisi quia hic nõ adhuc persequens, sed iam consequens inuitatur. Exin signũ quod in cœlo sibi fue rat demonstratum, in militaria uexilla transformat, ac Labarum quem di/ cunt, in speciem dominicæ crucis exaptat, & ita armis uexillisq; religionis instructus, aduersum impiorum arma proficiscitur. Sed in dextera sua ma nu signũ nihilominus crucis ex auro fabrefactum habuisse perhibetur. Ve rum non puto absq; re uideri, si paululum excedentes, etiã quid propositi religiosus dux in hoc bello gesserit proferamus. Igitur ubi diuinæ uirtutis auxilio certus de uictoria effectus est, alio nihilominus æstu religiosi prin/ cipis animus fluctuabat, quod scilicet Imperator Romanus & Pater Pa/ triæ nominatus, & qui omnes (si fieri posset) qui ante se principatum gesse rant, pietate & religione cuperet superare, non solum patriæ, sed ipsi urbi Romæ, quæ Romani imperij caput est, bellum cogeretur inferre, nec sine

Modus initiandi Christianos.

Labarum, uexilli nomen.

C oppugnatione patriæ quam tyrannus obſederat, reddere poterat patriæ libertatem. Angebatur hinc animus, & die noctuq; deum, cui ſe iam familiarem ſenſerat, precabatur, ne dexteram ſuam quã ſigno muniuerat ſalutari, cruore Romani ſanguinis macularet. Hæc ei die noctuq; poſcenti, præſtitit diuina prouidentia. Et iam cum non procul à ponte Muluio caſtra poſuiſſet, ecce ſubito uelut ui diuina correptus Maxẽtius, agitur in occurſum, & proruens urbis Romæ portis, ſequi ſe reliquum exercitum iubet, priorq; ipſe obuius præcurrit armatus. Iuſſerat autẽ nauibus ad decipulam compoſitis, fluuiũ ſterni, & ſuperpoſitis pontibus exæquari. Vt ergo ipſe eques ac præcurſor, oblitus operis ſui, cum paucis aggreſſus eſt pontẽ, ſubſidẽre naues, & in profundum demerſus, totius belli futuras cædes unius nephandi capitis ſui diremit interitu, atq; impollutam religioſi principis dexteram à ciuili cruore ſeruauit. Tum uero nihilo minus in hoc quàm in Moyſe atq; Hebræorũ populo geſtũ uideres, ut digne etiã ſuper his dici deberet: Currus Pharaonis & uirtutem eius proiecit in mare. Electos aſcenſores ternos ſtratores demerſit in rubrũ mare, ponto adoperuit eos. Ita nanq; Maxentius, atq; hij qui cum ipſo erant armati ſatellites, demerſi ſunt in profundũ, pontibusq; his deuolutus eſt, quos ad religioſi principis aptauerat exitiũ, ut & illud ſuper eo competenter dicatur: Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foueam quã operatus eſt. Conuertetur dolor eius in capite eius, D & in uerticẽ ipſius iniquitas eius deſcendet. Hæc impijs competenter aptantur. Conſtantino uero tanq; famulo dei digne illa iungentur, quæ Moyſes poſt uictoriam proſtratis cecinit inimicis, dicens: Cantemus domino, glorioſe enim honorificatus eſt, equũ & aſcenſorẽ proiecit in mare. Adiutor & protector meus eſt, & factus eſt mihi in ſalutẽ. Quis ſimilis tibi in dijs domine? quis ſimilis tibi glorioſus in ſanctis, mirabilis in claritate faciens prodigia? Hæc etiã ſi non uerbis, rebus tamẽ geſtisq; Conſtantinus ipſi à quo uictoriã meruerat excelſo cõcinens deo, urbẽ Romã triũphaturus ingreditur. Tum uero læti omnes cũ cõiugibus ac liberis, Senatus Populusq; Romanus ingenti peſte liberati, & iugo tyrannicæ immanitatis exempti, Conſtantinũ uelut ſalutis autorem ac reſtitutorem libertatis excipiunt. Ille tamen nec in laudes acclamantis populi, nec in plauſum tantæ urbis ac talis, animos relaxabat, neq; ſuæ uirtuti rem geſtam, ſed diuino muneri deputabat. Statim deniq; ubi imagines ſibi ob honorẽ triumphanti Senatus erexit, uexillum dominicæ crucis in dextera ſua iubet depingi, & ſubter adſcribi: Quia in hoc ſigno ſingulari, quod eſt ueræ uirtutis inſigne, urbẽ Romã Senatumq; & Populum Romanũ iugo tyrannicæ dominationis ereptũ, priſtinæ libertati nobilitatiq; reſtituit. Per idem tempus conſpirante etiam tum ſecum Licinio (nõdum enim in id ueſaniæ inciderat, quo poſtmodum delapſus eſt) ſciẽtes & profitentes autorẽ ſibi bonorum omniũ deum, una eademq;

Moluius põs.

Maxẽtius perit in fluuio Tyberi.

Conſtantinus cum triũpho Romã ingreditur.

Elogium adiectũ ſtatuæ Cõſtantini.

Licinius Cæſ.

A eademq́ sententia legem statuunt, in qua deum Christianorũ plenissimis laudibus prosequuntur, & ipsum sibi autorem totius uirtutis atq́ operis profitentur, ipsumq́ de tyranno præstitisse uictoriam, & ideo ab uniuersis huic uenerationem cultumq́ deferendum. Hanc legem etiam ad Maximinum, qui tunc Orientis partibus dominabatur, amicitiasq́ eorũ expetere uidebatur, emittunt. At ille ingentibus Imperatorum rebus gestis perterritus, tametsi quæ scribebantur, contraria sibi & aliena mentis suæ proposito uiderentur, tamen quoniam resistere non audebat, & rursum alienæ autoritati cedens, inuitus uideri in hoc uenisse erubescebat, metu simul ac pudore usus miserrimis consiliarijs statuit, uelut ex suo arbitrio atq́ autoritate legem pro Christianis similis sententiæ promulgare, in qua asseueraret maioribus quidem suis prioribus Augustis, uisum fuisse Christianorum gentem tanq́ deorum cultui aduersam, penitus esse delendam: se quoque aliquandiu ratum, simili debere uti sententia. Sed quoniã eo magis gens ista propagetur & crescat, quo maximè putat̃ inhiberi, uelle se potius, ut si quidem blandis quis ad deorum cultum persuasionibus acquiescat, recipiatur: nullus uero cogatur inuitus, sed habeat in arbitrio suo, quo quisq́ uelit ritu colere deum: neq́ pro hoc cõmotionem ullam, uel perturbationem pro-

Cõstantini Licinijq́ Cæss. lex de colẽdo Christo.

Metus & pudor, miserrimi consiliarij.

Lex Maximini fingentis se fauere Christianis.

B uincialibus inferendã. Hæc Maximinus ad Sabinũ Præfectum scribit, cum tamen omnes scirent eum non id animo gerere, sed simulata hæc humanitate decernere. Deniq́ nostrorum nullus audebat uel concilia agere, uel in publico quicq́ quod ad religionem pertinet, cõmouere, id est, uel ecclesias reparare, uel si quid huiusmodi usus noster poscebat explere, quod fieri lex ad eũ ab Imperatoribus missa censebat. Sed ille impius & mẽte ferox, hoc solũ quod metus extorquebat, indulserat. nec in aliquo mutauit affectum, donec digna in eum uerbera ultio diuina proferret. Etenim cum contra meritum & *capacitatem mentis suæ, uel nomen Augusti, uel Imperium præsumpsisset, uir in quo nihil prudentiæ, nihil sobrietatis aut moderationis inerat, arrogantia tumidus, & superbia inflatus, extolli & erigi etiam aduersum regni socios cœpit, in quibus regalis institutio morum probitate, & sobrietatis ac religionis gratia refulgebat. Audet igitur primò se inter eos honore constituere priorem. ac non multo post rupto fœdere, bellum Licinio conatur inferre. & breui omnia perturbans, modo urbes quatere, modo exercitum fatigare. Ad ultimũ fretus dæmonibus, & nomine deorũ suorũ cum immensa militum multitudine procedit ad bellum. Sed uictoria illum qui deo atq́ hominibus inuisus erat refugiẽs, ad partem alteram transit. Et cum ferro cecidisset eius exercitus, pauci qui superfuerant uidentes eũ militũ copijs & diuino fauore nudatum, manũ fortioribus tradunt. At ille simul ut se à dijs suis deceptũ, & ab hominibus desertũ uidet, detractis Imperij insignibus, quæ nec decenter unq́ gesserat, turbis se calonũ fu-

Sabinus Præfectus.

Forte, ex procacitate mentis suæ.

Maximin⁹ aduersum Licinium.

Maximin⁹ fuga sibi cõsulit

C gitantiũ permiſcens, turpiter atq; infeliciter bello exemptus, per agros ac uicos latitans, tandẽ ad ea loca quæ hoſtibus carere uidebantur euaſit, uanis ſuis perſuaſionibus illud multò uerius eſſe perſentiens, quod diuina ſcriptura pronũciauerat, dicens: Non fit ſaluus rex per multitudinem uirtutis ſuæ, nec gigas ſaluus erit in multitudine fortitudinis ſuæ. Falſus equus ad ſalutem, in abundantia autẽ uirtutis ſuæ nõ erit ſaluus. Ecce oculi domini ſuper timentes eum, ſperantes ſuper miſericordia eius, ut liberet à morte animas eorũ. Igitur cum omni dedecore atq; ignominia tyrannus, poſteaq; regreſſus eſt ad propria, primò tanq; furore quodã ſe digno accẽſus, plurimos ſacerdotes deorum ſuorũ, & diuinos quos antea mirabatur, & quorũ reſponſis cõfidens bella cõmouerat, ut deceptores fallacesq;, & qui ſalutem ſuam regnumq; prodidiſſent, interfici iubet. Poſthæc gloriã laudemq; deo Chriſtianorum refert, & ſera pœnitentia conuerſionem in ipſa uitæ ſuæ damnatione meditatus, cum grauiſſimã mortẽ morbis erga ſemetipſum certantibus duceret, legem pro libertate ac ſecuritate Chriſtianorum ſcribit: Cuius exemplum infra ſcriptum eſt.

IMP. CAES. GALERIVS MAXIMINVS, GERMANICVS, SARMATICVS, PIVS, FELIX, INVICTVS, AVGVSTVS.

Epiſtola Maximini pro Chriſtianis.
*Al's*deſumus.*

D INDESINENTEM curam prouincialium noſtrorũ gerentes, & utilitatibus eorũ uel cõmodis conſulentes, quæ ad cõmune & publicum bonũ ſpectant, quæq; animis cunctorũ chara & iocunda ſunt, nunq; *deſinimus prouidere. Vnde cognitũ eſſe omnib⁹ hominibus nõ dubito, manifeſteq; compertũ, ex eo fomite quo iuſſum fuerat à diuis principibus Diocletiano & Maximiano parentibus noſtris, inhiberi conuentus Chriſtianorũ, plurimas direptiones & prædas ab officialibus factas, idq; per dies ſingulos in detrimentum noſtrorum prouincialium profeciſſe (quorum nos curam præcipuam habere geſtimus) ita ut bonis ſuis penè ac patrimoniis euoluerentur. Super hac re anno præterito legem dedimus, ut ſi quis uellet genti huic uel religioni adhærere, à nullo prorſus uoluntas eius, ac propoſiti libertas impediretur, ſed ſatiſfaceret animis ſuis, atque haberet licentiam abſq; ullo metu uel ſuſpicione agere quod liberet. Verum ne nunc quidem latere nos potuit, quod quidã ex Iudicibus tentauerint permouere rurſum prouinciales noſtros, & uelut ex noſtra eos autoritate turbare, quo ſcilicet & pigriores erga religionem quam diligunt, redderentur. Igitur ut in poſterum omnis metus uel ambiguitas auferatur, huius edicti noſtri lege ſancimus, ut cunctis innoteſcat, licere his qui Chriſtianam ſectam religionemq; uenerantur, hac noſtræ indulgẽtiæ largitate, ut unuſquiſq; quẽadmodum uult, & prout animo libet, religioni huic ſolennitatiq; deſeruiat. Sed & orationum domos, id eſt, *dominica ſua, ut inſtaurent pro uoluntate ſua, permittimus.

A timus. Sanè quo in omnibus, cumulatior habeatur hæc nostra largitio, etiam illud hac lege sancimus, ut si quæ domus, agri, uel quælibet prædia ex Christianorum bonis antehac parentum nostrorum præceptis ad fisci ius fuerāt sociata, si qua etiam ibi ab aliquo competita sunt, uel si qua sunt distracta, aut dono in aliquem conlata, hæc omnia in antiquum ius Christianorum præcipimus reuocari, dominisq́ꝫ proprijs uniuersa restitui: ut & in hoc omnes pietatis nostræ beneficium capiant.

Talibus Maximinus nunc demū utitur legibus, qui ante annum non integrum æreis aduersum nos tabulis, tanq́ꝫ in æternum permansuris, sanxerat pœnas. In quibus nos uelut impios, urbibus & agris exules, ac totius penè terræ profugos effici iusserat. Verum ne nunc quidem erat eius integra & ex corde conuersio, sed uelut precium quoddam, huiuscemodi leges offerebat deo: & quoniam deorum suorum spes eum prius in bello deceperat, per hæc tanq́ꝫ mutatis patrocinijs, bellum tentabat adoriri, ignorans uanissimus, quod ab hominibus nequam ad prauum inceptum, neq́ꝫ officijs, neq́ꝫ præmijs potest redimi deus.

Cap. X. IGitur cum omnibus copijs instruxisset exercitum, bellumq́ꝫ parauisset iniustum, doloribus internorum uiscerum correptus, uehementer exagitari cœpit, ita ut ne stratis quidem recubare posset, sed exiliens è cubili suo, sæpe pronus eliderctur in terram: tum deinde homo edax, & qui uino sem B per repleretur, nunc ne summis quidem labris degustandum reciperet cibum, aut odoretenus uinum sumeret. Ita carnibus inedia & ariditate consumptis, hoc solum profecit infelix, quod in ultimis uitæ positus, iustam esse uindictam dei, & scelerum se pœnam profitetur expendere. Ad ultimum tamen morbo prius luminibus amissis, & tunc magis quid aduersum CHRISTVM impietatis admiserit uidens, uiuendi finem fecit. Sed defuncto eo, qui erga Christianos nunc inaudita crudelitate, nunc simulata uenia agebat, aperta indulgentia legitimorum principum, & absq́ꝫ ulla iam suspicione, ecclesiarum status multo etiam clarior quàm prius fuerat, reparari cœpit. Verbum uero dei & doctrina CHRISTI, longè gloriosius & liberius propagabatur. Tum uero inimicis pœnitudo ultima atrocitatis & crudelitatis suæ fiebat, ita ut *puderet eos aspectus ipse publicus, nec eleuare oculos in hominum faciem auderent. Etenim cum primum ipse Maximinus Imperialibus edictis tyrannus & impius, & deo atque hominibus inuisus fuisset pronunciatus, tabulæq́ꝫ eius pictæ, uel imagines æreæ, aliæ deijci ac præcipitari iuberentur, aliæ uero atris fucatæ coloribus obliterari, tanta subito rerum facta conuersio est, ut eius qui dudum aduersum Christianos de pœnæ æternitate censebat, nunc etiam nomen aut reuelleretur de memoria hominum, aut cum opprobrio ac dedecore seruaretur: Iudices quoque eius, quos ille in tyrannicis dominationibus

Maximinus moritur.

*Puderet pro pudefaceret Solœcismo.

Primi illi Christiani templa in honorē Christi domini erecta, Dominica appellabant, in quibus precum, sacrarū lectionum, euchari stiæq́; causa conueniebatur. Erat autē apud ueteres domini uocabulū pauló frequentius quàm Christi, iuxta cōsuetudinē Apostolicam & solennē Euangelicæ historiæ modū. Proinde quoniā dominū semper habebāt in ore, etiā ipsa loca in quibus propter dominum coibāt, appellarūt Dominica. Vnde Germani etiamnum episcopalia tēpla, quæ certe primaria sūt & reliquis antiquiora, Dom uocāt, & illorum canonicos Domherrē, quasi dicas Dominicales siue Dominicanos dominos. Sicut & Tēplarijs olim à tēplo datum nomē. Extat adhuc in Tribonis inter Elcebum pagum, qui Sletstadio originem ac nomen dedit, & Argentoratū, prope Mollesheimium, sacellum quoddam uetustissimū, etiam Gentiliū Romanorum monimētis spectabile, qđ uernacula simplicitas Domphieter appellat, hoc est, Dominicum Petri.

C bus ministros scelerum habuerat, legitimi principes uelut impietatis & crudelitatis eius satellites interfici iuberent. In quibus maximus flagitiorum eius signifer Peucedius fuit, qui secundò ab eo & tertiò Consul prouectus est, ac Præfecturæ tenuit culmen. Sed & Quintianus similiter primis apud eum honoribus functus. qui in Aegypti partibus aduersum Christianorũ sanguinem inaudita sæuitia & crudelitate grassatus est. Sed & alij plurimi, per quos Maximini impietas foměta cóceperat. In quibus & Theotecnus ultorem tandem prophanorum actuũ esse comperit deum, qui consecrati apud Antiochiam simulachri gratia, etiam Præsidalibus à Maximino fascibus fuerat honoratus. Sed cum Licinius uenisset Antiochiã, & magicæ artis studiosos ad pœnam iussisset inquiri, sacerdotes illi atq; aruspices nouelli simulachri, horum uel socij uel etiã magistri deprehenduntur. Cumq; ab hijs inquireretur, quo pacto uel responsa redderet simulachrũ, uel prodigia quædã facere uideretur, dissimulare primò, postea tamen artius interrogati, totius ludi compositã ac compaginatã machinam pandunt, & arte Theotecni fatentur cuncta facta. Igitur primo omniũ ipsum tantæ deceptionis autorem Theotecnũ, tum deinde cæteros magicæ artis ministros, quos ille sacerdotes nouelli dæmonis, atq; aruspices collocarat, dignis excruciatos supplicijs duci iubet. Quibus adduntur etiã filij Maximini, quos ille iam imperij socios assumpserat. Sed & propinquos eius, qui se ob huiuscemodi necessitudině, molestissimos erga ciues & prouinciales exhibuerant,

D paribus supplicijs afficit. Stulti & uæcordes, qui nõ audierint cómonitioně diuinarum literarum, dicentem: Nolite confidere in principibus, neque in filijs hominum, in quibus non est salus. Exibit spiritus eius & reuertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Nos autem quibus spes & salus in omnipotente deo consistit, & in rege omnium CHRISTO saluatore nostro, ac redemptore animarum nostrarum, & correptionem libenter ab ipso suscipimus, & pacem ueniamq; ab ipso similiter expectamus. Igitur posteaq; repente deo atq; hominibus inuisum (secundum quod supra exposuimus) interijt impiorum hominum genus (ita ut merito in his completum uideretur quod prædixerat spiritus sanctus: Vidi impium superexaltatum & eleuatum sicut cedros libani, & transiui, & ecce non erat, & quæsiui locum eius & nõ inueni) omni nube detersa, lætus iam dies & solito clarior illuxerat terris, atque ecclesijs CHRISTI splendor sui solis effulserat, nec usq; qui hæc aliter aspiceret liuidus supererat oculus. Sed cuncti mortales tyrannicæ quæ præterierat crudelitatis horrore, etiamsi nondum fide, uotis tamen quæ nostra sunt amplectentes, uniuersi pariter deũ uerum pijs esse fatebãtur auxilio, firmamq; esse spem in CHRISTO sperantiũ comprobabant. Ex quo aderat cunctis uelut diuino munere infusa lætícia, maximè uidentibus ea loca, quæ paulò ante impijs tyrannorum

Peucedius.
Quintianus.
Theotecnus.
Theotecnus.
Filij Maximini.

A norum machinis fuerant destructa, rediuiua constructione clariora & celsiora consurgere, templaq; excelsa pro humilibus conuenticulis eleuari. Iuuabat enim Christianorũ principũ fauor, & legislatiõe religiosa alacres nostrorum animos eo amplius animabat, dum & ad personam episcoporũ frequentius scriberent, & honorem sacerdotibus cum summa ueneratione deferrent, sed & impendiorũ sumptus benignius largirẽtur. Interea festiuitates à nostris frequentissimè gerebantur cum omni lætitia & exultatione, per urbes & loca singula ecclesiarum dedicationibus celebratis. Congregabantur in unũ sacerdotes, nec pigebat etiam longe positos conuenire, quia nullum longum uidebatur spatiũ charitati. Concurrebãt etiam populi ad populos, & tanq; uere membra unius corporis CHRISTI iungi sibi inuicẽ sociariq; gaudebãt, ut uideretur in eis compleri figura illa prophetica, quæ cum sacramento quodam prædicata est, dicens: Quia congregabitur os ad os, & iunctura ad iuncturam, quibus etiã unus spiritus inesse omnibus infusus membris, & una anima merito dicitur, quia & una in omnibus fides, & unus ab omnibus colitur deus, atq; ex uno ore hymnos omnes concinunt deo. Iam uero ingens in sacerdotijs & ministerijs, atq; in omnibus quæ ad religionis obseruantiã pertinent, gratia refulgebat. Adstabant hic psallentiũ chori, iuuenes & uirgines, seniores cum iunioribus laudabãt no

Dedicationes ecclesiarum.

Chori psallentium.

B men domini. hic mystica ministeria ordinatis ac dispositis uicibus agebantur. Pontificum quoq; & sacerdotum consessus, ipsa canicie uenerabilis eminus præfulgebat. Iam uero si quis per gratiam domini inspiratus, sermonẽ proferret ad populum, cum omni silentio ora cunctorum in eum, oculiq; conuersi, tanq; cœlitus sibi per eum denũciari aliquid expectabant. Tanta auditorũ reuerẽtia, tantus ordo in sacerdotibus seruabatur. Inde alius atq; alius, & non solũ duo uel tres, sicut Apostolus dixit, cæteris examinantibus loquebãtur, sed & quãtiscunq; dabat sermo in adapertione oris sui, ut magis constaret in eis illud quod Moyses dixerat: Quis dabit omnem ecclesiam dei prophetare? Nusq; enim liuor aderat: nullum pulsabat inuidia: dona dei populis ministrabãtur: unusquisq; secundum quod scriptum est ad ædificationẽ ecclesiæ abundare quærebat. Et omnia hæc in charitate gerebantur, ita ut se honore inuicem præuenirent, & alter alterum se duceret meliorem. Nam simpliciores quiq; admirabantur, & suspiciebant eos qui per sapientiam uerbi populos instruebant. Sapientes uero & eruditi uiri præferebant eos, quibus pura uita & syncera simplicitas offerendi deo hostias, maiorem fiduciam dabat: eisq; immolandi sacrificij permittebatur officium, quos familiarior uitæ simplicitas in cordis puritate seruabat. Sic summo studio perquirebat alter in altero quod præferret. Igitur cũ tali simplicitate ecclesiarũ gloria apud deum hominesq; proficeret, & imago quædam cœlestium haberetur in terris, super omnia quoq; religiosus princeps

Mystica ministeria.

Põtificum & sacerdotũ consessus.

Cõcionans ad populum.

Officiũ immolãdi sacrificij

Constantinus

C CONSTANTINVS exultaret in talibus,ac per dies singulos fide & religione crescens,inexplebili gaudio de ecclesiarum profectibus repletur, sacerdotibus etiam dei nō credebat sufficere,si se æqualem præberet,nisi eos longe præferret,& ad imaginem quandam ueneraretur diuinæ præsentiæ. Cumq; pro his omnibus,nō iam ut Imperator,sed ut pater coleret à cunctis,non tulit infelix inuidia,uel nostrorū pacē lætis successibus crescere,uel illius erga nos studia inquassata durare. Etenim Licinius,qui primo quasi probitate morum,& uitæ integritate,ac merito uirtutum,non solum ab eo in societatē regni fuerat adscitus, uerum & in propinquitatē ex coniunctione susceptus (sororem nanq; Constātini in matrimoniū acceperat) uidens Imperatorem non tam ui & metu,quàm amore & religione omnibus imperare,atque in summa ueneratione cunctis esse mortalibus, & præcipue Christianis,humano uitio pulsatus,imò inhumana inuidiæ clade perculsus,occultis insidijs primo decipere egregium principem parat,idq; quàm maxime per familiares ac ministros molitur. Sed ille nihil quidem de eius dolis ac fraudibus suspicatus, tamen quia totus erat confidens in deo, ad omnia se illo signo quod ei cœlitus monstratum fuerat,muniebat,nec ullis per hoc insidijs fieri obnoxius poterat. Verum Licinius ubi neq; beneficiorum memoria,neq; affinitatis gratia reprimere immanitatē concepti sceleris poterat,neq; tamen ei per occultas machinas insidiæ procedebant,ratus

D quod Imperator Christianorū precibus iuuaret,& ideo tutus permaneret, stulta iracūdia permotus,Imperatori quidē apertum bellū indicit,regniq; fidem societatemq; cōtaminat. Nostros uero priuato ac speciali odio persequi parat,hoc in querelā deuocans,quod non ita pro se sicut pro Constantino,Christiani in solennibus & ex præcepto sibi traditis orationibus excubarēt. Versa igitur uice,is qui paulò ante acerrime in eos uindicauerat,qui tyrannorū tēpore aduersum Christianos aliquid crudele moliti sunt,nunc in nostros tela cōtorquet,& tyrānidis suæ prima sacrilegia nostrorū cruore delibat.Primo nanq; omniū,de Palatio suo,si quis Christianus esset,exire iubet,tum & de omni militia.Posthæc proficit pestis,& tyrānicis edictis statuit,Omnes qui se Christianos profiterentur,in carcerē tradi. Statim tamē inuenit aliquid, in quo priores crudelitate superaret. Addit edicto, ut ne quis alicui misso in carcerē,cibum uel potum deferat,dicēs,Iniquū esse misericordiam fieri, atq; humanitatē præbere hijs,quos ipse suis legibus condemnasset.Et ita multitudines in carcerem retrusæ,inedia necabantur. Sed per hoc putabat adhuc occultiorem esse tyrānidem suam. uerum crescente animi sæuitia,etiam hoc parum uidetur.Continuò in episcopos,cæterosq; sacerdotes dei rabiem crudelitatis extendit, & primo omnium nobiliores quosq; , & quos fama clarior extulerat, uel sapientiæ & doctrinæ opinio cōmendauerat,callida arte circumuenit, & eos aut iniuriarum reos fieri,aut

Constantinus Aug. egregie fauebat Christianis.

Licinius.

Licinius aduersus Cōstantinū Aug.

Solennia Christianorum.

Edicta Licinij aduersū Christianos.

A cuiuslibet alterius ficti criminis præcipiens,nullaq́ꝫ negocij inquisitione habita,puniri hoc solo quo deferebantur,iubebat. Iam uero posthæc inaudito omnibus seculis crudelitatis modo,omnes qui cōtaminatis sacrificijs acquiescere noluissent,non tortoribus (ut præcessores sui tyranni faciebant) neqꝫ cruciatibus ac supplicijs tradi iubebat,sed lanionibus dari,ut eos porcorum more suspensos,despicatosq́ꝫ, & codicibus superpositos,per frusta cederent,& in partes diuisos,in mare ad pabulum piscium proijcerent. Ecclesias quoqꝫ quas suis iam temporibus cōmunibus edictis extrui fecerat, rursum ipse subuertere,& per omnia satisagere,quatenus cunctos qui ante se fuerant tyrānos,crudelitate superaret.Præterea & leges,si quæ apud Romanos bene & honeste à maioribus latæ fuerant,in barbarum ritum conuertere,auaritiæ quoqꝫ insatiabiliter studere,census innouare,& agros cultoribus uacuos tributis replere.Præterea si quos iniquis factionibus circūuentos in exilium misisset, horum uxores legitimis matrimonijs auulsas, seruis suis ac satellitibus iungere, Ipse uero etiam contra ætatis suæ uires adulterijs & corruptione uirginum delectari. Verum ubi huiuscemodi armis & uirtutibus instructus,tyrannidem ferocius cœpit agitare,Constantinus,qui erat ueris uirtutibus adornatus,& perfecta in deū pietate munitus,tot tantisq́ꝫ flagitijs ire obuiam parat. Nec difficultas aliqua uictoriæ B fuit,ubi & causa iustior,& fides purior,& uirtus eminētior habebatur. Deiectoq́ꝫ Licinio,atqꝫ omni memoria tyrannicæ dominationis ablata,solidi tatem Romani regni cum filijs solus obtinuit. Tum uero status quidem reipublicæ æquabili moderatione,& censura dignissima Romani nominis habebatur.In nationibus barbaris metus ingens. In Prouincialibus uero metu deuotio animi maior erat. Quieta omnia & tranquilla ab hostibus bellisq́ꝫ ciuilibus.læti securiq́ꝫ cuncti mortales pacem agitabant. Ecclesiarū uero gloria,incredibile memoratu est, quanto religiosi Imperatoris studio adoleuerit,quantaq́ꝫ eius cura etiam erga sumptum indigentiū fuerit. Ardens nanqꝫ in fide dei animus,& benignum ingenium atqꝫ clemens bonis operibus pascebatur.In tantum uero præsentiū rerum bonitas & tranquillitas obtinebat,ut obliuionem præteritorū pareret malorū. Edictis nanqꝫ frequētibus per omnē locū propositis,non solū tyrannicas aduersum Christianos depulerat leges,iusq́ꝫ ciuile reddiderat, uerū & priuilegia plurima ecclesijs,ac summos honores sacerdotibus detulit. Ita deo atqꝫ hominibus charus,summam Romani regni,cum religione pura,tum etiā uirtute animi ac moderatione,supra omnes qui prius fuerant,procurabat.

Constantinus.

Licinius.

Ecclesiæ.

Pauperibus subuenit.

Constantinus priuilegia ecclesiastica sacerdotibus dedit.

EVSEBII CAESARIENSIS HISTORIAE ECCLEsiasticæ libri noni,Ruffino Aquileiensi presbytero interprete,

FINIS.

Ruffinus

C RVFFINVS LECTORI.

HVcusq; nobis Eusebius rerum in ecclesia gestarum memoriam tradidit. Cætera uero quæ usq; ad præsens tempus per ordinem subsecuta sunt, quæ uel in maiorum literis repperimus, uel nostra memoria attigit, patris religiosi præceptis & in hoc parentes, quàm poterimus breuiter addemus.

Intelligit Chromatium.

ELENCHVS CAPITVM DECIMI LIBRI HISTORIAE ECclesiasticæ, Ruffino Aquileiensi autore.

De schismate

HISTORIAE ECCLESIASTICAE LIBER DECIMVS, AVTORE Ruffino Aquileiensi, presbytero.

CVM APVD Alexandriam post Achillam, qui Petro martyri successerat, Alexander sacerdotium suscepisset, quia pax nostris & quies à persecutionibus erat, atq; ecclesiarũ gloria confessorum meritis gaudebat, prosperitas rerũ nostrarum domestica contentione turbatur. Etenim presbyter quidã apud Alexandriam Arius nomine, uir specie & forma magis quàm uirtute religiosus, sed gloriæ laudisq; & nouitatis improbe cupidus, praua quædam de fide CHRISTI proferre, & quæ antea in quæstionem nunq; uenerant, cœpit: abcidere ac separare ab illa æterna & ineffabili dei patris substantia uel natura filium conabatur. Quæ res pluri

Alexãder episcopus Alexandrinus.

Arius presbyter Alexandrinus.

t mos in

C mos in ecclesia conturbabat. Sed cum Alexander episcopus natura lenis & quietus, assiduis cõmonitionibus Arium cuperet à prauo incepto & assertionibus impijs reuocare, nec tamen res ex sententia procederet, quod plerosq; iam contagio pestiferæ assertionis infecerat, nõ solum apud Alexandriam, uerũ & per alias urbes prouinciasq; dispersa, perniciosum fore credens si*dissimularet, & alijs plurimis cõsacerdotibus suis rem indicat. Quæstio latius innotescit. Sermo usq; ad aures religiosi principis, quippe qui omni studio & diligentia curaret quæ nostra sunt, peruẽnit. Tum ille ex sacerdotum sententia apud urbem Nicæam episcopale concilium conuocat, ibiq; Arium trecentis decem & octo episcopis residentibus adesse iubet, ac de eius propositionibus & quæstionibus iudicari.

Als dissimularet à talib⁹, plur. conf.*
Constantinus Aug.
Conciliũ apud Nicæam.

Cap. II. SEd in eo concilio admirabilẽ factum principis non puto reticendum. Etenim cum ex omnibus penè locis episcopi conuenissent, & (ut fieri solet) diuersis ex causis inter se quædam iurgia detulissent, interpellabatur frequenter à singulis. offerebãtur libelli, culpæ proferebãtur. & magis ad hæc quàm ad id pro quo uentum fuerat, animos dabant. At ille uidens quod per huiusmodi iurgia causa summi negocij frustraretur, diem certũ statuit, qua unusquisq; episcoporum, si quid querimoniæ habere uideretur, deferret. Et cum resedisset, suscepit à singulis libellos. quos simul omnes in sinu suo continens, nec in eis quid contineretur aperiens, ait ad episcopos: Deus D uos cõstituit sacerdotes, & potestatem uobis dedit de nobis quoq; iudicandi, & ideo nos à uobis recte iudicamur. Vos autem non potestis ab hominibus iudicari. Propter quod dei solius inter uos expectate iudicium, & uestra iurgia quæcunq; sunt, ad illud diuinum reseruentur examen. Vos etenim nobis à deo dati estis dij, & conueniens non est ut homo iudicet deos, sed ille solus de quo scriptum est: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit. Et ideo his omissis, illa quæ ad fidem dei pertinent, absq; ulla animorum contentione *discingite. Cum hæc dixisset, omnes simul querimoniarum libellos iussit exuri, ne innotesceret ulli hominũ simultatio sacerdotum. Verum cum per dies multos in episcoporum concilio de fide quæstio uerteretur, & nonnulli diuersa sentirent, ac uehementer cœptis Arij fauerent, plures tamen erant qui impium execrarentur inceptum. Cumq; in eodem concilio esset confessorum magnus numerus sacerdotum, omnes Arij nouitatibus aduersabantur. Fauebant uero ei uiri in quæstionibus callidi, & ob id simplicitati fidei aduersi.

Priuatæ causæ inter episcopos, cõmunis causæ tractationem impediunt.
Constantinus Aug. ad episcopos.
Aliàs distinguite.*

Cap. III. QVantam uero uirtutẽ habeat fidei simplicitas, etiã ex his quæ inibi gesta referuntur, agnoscimus. Etenim cum pro studio religiosi Imperatoris, ex omni terra sacerdotes dei coissent, opinione cõmoti Philosophi quoq; & dialectici ualde nobiles & opinatissimi cõuenerunt. In qbus quidã insignis in arte Dialectica, per dies singulos, cõflictus summi certaminis cũ episcopis

Philosophi et Dialectici itẽ cõueniunt apud Nicæam.

A episcopis nostris, uiris adæque in Dialectica nõ improbabiliter eruditis, mouebat. & fiebat ingens spectaculum, cõuenientibus ad audiendũ doctis & literatis uiris. Nec tamen ullo genere Philosophus concludi à quoq; poterat, aut constringi. Tanta etenim dicendi arte obiectis quæstionibus occurrebat, ut ubi maximè putaretur astrictus, uelut anguis lubricus laberetur. Sed ut ostenderet deus, quia non in sermone regnũ dei, sed in uirtute consistit, quidam ex cõfessoribus simplicissimæ naturæ uir, & nihil aliud sciens nisi IESVM CHRISTVM, & hunc crucifixum, inter cæteros auditores episcopos aderat. Qui cũ uidisset Philosophum insultantẽ nostris, & callida se disputationis arte iactantem, poscit ab omnibus locum, uelle se paucis cum Philosopho sermocinari. Tum uero nostri, qui simplicitatem uiri & imperitiam de sermone dũtaxat nossent, pauere, & uelut pudorem quendã pati, ne fortè apud callidos homines risui efficeretur sancta simplicitas. Perstitit tamen senior, & hinc mouit sermonis exordiũ. In nomine (inquit) IESV CHRISTI Philosophe audi quæ uera sunt. Deus unus est qui fecit cœlum & terram, quiq; homini quem de terræ limo formauerat, spiritũ dedit: uniuersa quæ uidentur & quæ non uidentur, uirtute uerbi sui creauit, & spiritus sui sanctificatione firmauit. Hoc uerbum ac sapientia, quẽ nos filium dicimus, humanos miseratus errores, ex uirgine nascitur, & per passionem mortis à perpetua nos morte liberauit, ac resurrectione sua æternam nobis contulit uitam. Quem & expectamus iudicem omnium quæ gerimus B esse uenturum. Credis hoc ita esse Philosophe? At ille uelut si nunq; ullum sermonẽ contradicendi didicisset, ita obstupefactus uirtute dictorum, mutus ad omnia, hoc solum potuit respondere, ita sibi uideri, nec aliud uerum esse quàm quod dixerat. Tum senior: Si hæc (inquit) ita esse credis, surge & sequere me ad *dominicum, & huius fidei signaculum suscipe. Et Philosophus conuersus ad discipulos suos, uel ad eos qui audiendi gratia conuenerant: Audite (inquit) ô eruditi uiri: Donec uerbis mecum gesta res est, uerba uerbis opposui, & quæ dicebãtur, dicendi arte subuerti. Vbi uero pro uerbis uirtus processit ex ore dicẽtis, nõ potuerũt resistere uerba uirtuti, nec homo aduersari potuit deo. Et ideo si quis uestrum potuit in his quæ dicta sunt sentire quæ sensi, credat CHRISTO, & sequatur hunc senem, in quo loquutus est deus. Ita Philosophus Christianus effectus, tandem se gratulatus est uictum.

Dialecticus argutator.

Simplex Christianus, hoc est, illiteratus, Philosophũ aggreditur hijs uerbis.

Dominicum, appellabant ueteres Christiani templũ, quam uulgus ecclesiã hodie uocat, sicut etiã paulò ante monuimus. Porrò per signaculum huius fidei, crucẽ intelligit. Nam sic olim initiabantur Christiani. Vbi sunt nunc qui sophisticis argutijs opus esse putant ad conuincendos philosophos?

Cap. IIII.

Paphnutius.

FVit præterea in illo Concilio & Paphnucius, homo dei, episcopus ex Aegypti partibus confessor, ex illis, quos Maximianus dextris oculis effossis, & sinistro poplite succiso, per metalla damnauerat. Sed in hoc tanta uirtutum inerat gratia, ut signa per eum non minus quàm dudum per Apostolos fierent. Nam & dæmones uerbo tantũ fugabat, & ægros sola oratione curabat. sed & cæcis uisum dicitur reddidisse, & paralyticos ad sta-

C bilitatē corporis reuocasse. Quē Constantinus in tanta ueneratione & affe
ctu habuit, ut sæpius eum intra Palatiū euocatum cōplecteretur, & illum
oculū qui in cōfessione fidei fuerat euulsus, auidioribus osculis demulceret.

Cap. V.
Spiridion.

EX eorum numero (& si quid adhuc eminentius) fuisse dicitur, etiā Spi
ridion Cyprius episcopus, uir unus ex ordine prophetarum, quantū
etiam nos eorum qui eum uiderant narratione comperimus. Hic pastor
ouiū etiam in episcopatu positus permansit. Quadam uero nocte cum ad
caulas fures uenissent, & manus improbas quo aditum educendis ouibus
facerent, extendissent, inuisibilibus quibusdam uinculis restricti, usqꝫ ad lu
cem uelut traditi tortoribus permanserūt. Cum uero oues ducturus ad pa
scua matutinus se ageret senior, uidet iuuenes absqꝫ humanis uinculis in
caulis pēdere districtos. Cumqꝫ causam noxæ cōperisset, absoluit sermone,
quos meritis uinxerat, & ne eis inanis nocturna cederet occupatio: Tollite
(inquit) ô iuuenes unū uobis arietem, ne sine causa uenisse uideamini, quē
melius prece quàm furto quæsisse cōuenerat. Tradūt de hoc etiam illud fa
ctum mirabile: Filiā habuit Irenen nomine, quæ ei cum bene ministrasset,
uirgo defuncta est. Post eius obitū uenit quidā dicens, se ei quoddā deposi
tum cōmendasse. Rem gestam ignorauerat pater. Perquisitum in tota do
mo, nusqꝫ quod poscebatur inuentum est. Persistebat tamē ille qui cōmen
dauerat, & fletu ac lachrymis perurgebat: uitæ suæ quoqꝫ illaturum se esse
D exitium, nisi cōmendata reciperet, testabatur. Permotus lachrymis eius se
nex, ad sepulchrum filiæ properat, atqꝫ eam ex nomine clamitat. Tum illa
de sepulchro: Quid uis (ait) pater? Cōmendatum (inquit) illius ubi posui
sti? At illa locum designans, illic (ait) inuenies defossum. Regressus ad do
mum, rem sicut filia de sepulchro responderat, repertam, tradidit reposcen
ti. Sed & multa alia eius feruntur gesta mirabilia, quæ etiā nunc ore omniū
celebrantur. Tales igitur in illis adhuc temporibus permulti uiri in ecclesijs
domini refulgebant, ex quibus plurimi in illo concilio fuerūt. Sed & Atha
nasius eodē tempore Alexandriæ diaconus, Alexandrini episcopi aderat
cōsilijs, senem quàm plurimis iuuans. Interea per dies singulos agitabatur
cōuentus. nec facile aut temere de re tanta statuere audebant. Euocabatur
frequenter Arius in concilium, & assiduo tractatu assertiones eius discutie
bant, & quid aduersum hæc teneri deberet aut statui, summa cū libratione
quærebatur. Verum post diutinū multumqꝫ tractatum placet omnibus, ac
uelut uno cunctorū ore & corde decernitur ὁμοούσιον scribi debere, id est, eius
dem cum patre substantiæ filium confiteri, idqꝫ firmissima omniū sentētia
pronūciatur. Decem & septē soli tunc fuisse dicuntur, quibus Arij fides ma
gis placeret, extrinsecus creatum dei filium ex nullis substantibus, & non ex
ipsa patris deitate progenitū confirmātes. Defertur ad Constantinū sacer
dotalis cōcilij sententia. Ille tanqꝫ à deo prolatā ueneratur. Cui si quis ten
tasset

Athanasi⁹ Alexādri episcopi apud Alexandriā à cōsilio.
Quidā sic distinguūt. Sed et Ath. e. t. Alexandri diaconus (Alexādrini episcopi) aderat, cōsilijs senem. &c.

Arius damnatur.

A tasset obniti, uelut cõtra diuina statuta uenientẽ, in exilium se protestatur acturum. Sex igitur soli cum Ario se patiũtur expelli, reliqui uero undecim consilio inter se habito, adquiescunt ad subscribendũ manu sola, nõ mente. Cuius simulationis autor præcipuè extitit Nicomediæ episcopus Eusebius. Interim quoquo modo alijs ueritate, alijs simulatione (sicut post exitus docuit) subscribentibus, & de singulis quibusq; ecclesiasticis obseruationibus certa statuta figentibus, cõcilium diremptum est. Exemplum autem expositionis fidei eorum qui conuenerant, infra scriptum est.

Exilij pœna, non ignis.

Eusebius Nicomediensis.

EXEMPLVM FIDEI NICAENAE.

Credimus in unũ deum patrẽ omnipotentẽ, omniũ uisibilium & inuisibilium factorẽ. Et in unum dominũ nostrum IESVM CHRISTVM filium dei de patre natum unigenitum, id est, de substantia patris, deum ex deo, lumen ex lumine, deũ uerum ex deo uero, natum, nõ factum, ὁμοούσιον patri, hoc est, eiusdem cum patre substantiæ, per quẽ omnia facta sunt, quæ in cœlis, & quæ in terra. Qui propter nos & propter nostram salutẽ descendit, & incarnatus est homo factus, passus est, & resurrexit tertia die. & ascendit in cœlos, inde uenturus iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autẽ qui dicunt, erat aliquando quando non erat, & anteq; nasceretur non erat, & quia ex nullis *substantibus factus est, aut ex alia subsistentia uel substantia dicunt esse, τρεπτὸν aut conuertibilem uel mutabilem B filium dei, anathematizat catholica & apostolica ecclesia.

Cap. VI. Exemplum fidei Nicæni cõcilij.

*Aliâs *extantibus.*

I Statuunt præterea obseruandum esse in ecclesijs, ne quis ex his qui semetipsos impatientia libidinis exciderunt, ueniret ad clerum.

II Et ne quis nuper assumptus ex uita uel conuersatione gentili, accepto baptismo, anteq; cautius examinetur clericus fiat.

III Et ne quis episcoporum cæterorumq; clericorũ cum extraneis mulieribus habitet, præterq; cum matre, uel sorore, uel θεία, uel si quæ sunt huiusmodi necessitudinum personæ.

IIII Et ut episcopus (si fieri potest) à totius prouinciæ episcopis ordinetur. Si hoc difficile est, certe non minus quàm à tribus, ita tamen, ut Metropolitani episcopi maximè uel præsentia, uel autoritas habeatur. Absq; quo ordinationem iritam esse uoluerunt.

V Et ne, quẽ alius episcopus de ecclesia expulerit, siue clericum, siue laicũ suscipiat alius. Sane ne hoc aut iracundia aliqua, aut cõtentione (ut fieri solet) iniuste factũ remediũ non haberet, decernũt per singulos annos in singulis quibusq; prouincijs secũdò ab omnibus episcopis prouincialibus cõcilia agi debere, & de huiuscemodi negocijs iudicari, ut si fortè ab uno inique aliquid gestũ est, à cæteris emẽdetur. Si rectè, ut ab omnibus cõfirmetur.

VI Et ut apud Alexandriam, & in urbe Roma, uetusta cõsuetudo seruetur, ut uel ille Aegypti, uel hic suburbicariarũ ecclesiarũ sollicitudinẽ gerat.

Indicat liber in quo magistratuum insignia depicta sunt, sub dispositione uiri illustris Comitis priuatarũ, fuisse etiam rationalem rei priuatæ per urbem & suburbicarias regiones cu[illegible]rte Faustina [illegible] alibi mẽtio Piceni suburbicarij in eodem uolumine. Id quod propterea annotandum duximus, quod hæc uox sciolorũ manus mire exercuit in oĩbus exemplaribus quæ ego uiderim, dum suburbicarias nunc in suburbanas, nũc in suburbicas commutant.

C VII Et ut si fortè in ordinando episcopo, duo uel tres pro aliqua contentione dissentiant, reliquorum autoritas, & præcipuè Metropolitani cum cæteris firmior habeatur.

Episcopi Hierosolymitani prærogatiua.

VIII Et ut episcopo Hierosolymorũ antiquitus tradita honoris prærogatiua seruet̃, manẽte nihilominꝰ & Metropolitani ipsius ꝓuinciæ dignitate.

καθαροί.

IX Et ut Catharos (qui apud nos Nouatiani sunt) si fortè pœnitẽtes ad ecclesiam conuertantur, confessos ecclesiastica dogmata, clericos in ordine quidem suo suscipi debere. Sed ordinatione data: sane si episcopus ipsorum ueniat ad episcopum nostrum, debere eum in presbyterorum loco sedere. Episcopi uero nomen manere apud illum solum, qui catholicam semper tenuit fidẽ, nisi sua uoluntate ipse eum tali nomine honorare uoluerit, uel si placuerit ut quærat ei episcopi locũ uacãtẽ, hoc sit in ipsius potestate.

X Et ne in una ciuitate duo sint episcopi.

XI Et si qui fortè indiscrete ad sacerdotium prouecti, postmodũ uel ipsi aliquid de se criminosum confessi sunt, uel ab alijs reuicti, ut abijciantur. sed & si qui ex his qui lapsi sunt, & per ignorantiam fortè ordinati recogniti fuerint, ut abijciantur.

XII Et si qui absq; tormẽtis in ꝑsecutionibus lapsi sunt, & ex corde agũt pœnitentiã, quinq; annos inter catechumenos faciãt, & duobus annis post hoc fidelibus tantũ in oratione iungantur, & ita postmodũ suscipiantur.

D XIII Qui uero propter confessionem militiam abiecerant, & rursum ad hanc abierũt, hos* tredecim annis pœnitentiã gerere, & postea suscipi. Si tamen ex corde pœnitentiam gerant. Esse tamen in potestate episcopi moderandi facultatem, si eorum fructuosam & attentam pœnitentiam uiderit.

Aliâs* xxx.

XIIII De his uero qui uita excedunt pœnitẽtibus, decernunt, uacuũ nullum debere dimitti. Si quis sanè accepta communione superuixerit, debere eũ tempora statuta complere, uel certe prout moderari episcopus uoluerit.

XV De catechumenis qui prolapsi sunt, statuerunt tribus annis eos à catechumenorum oratione separatos, postea recipi debere.

XVI Et ne de ciuitate inferiori ad maiorem ecclesiam transire quis ambiat, siue episcopus, siue etiam alius clericus.

XVII Et ne quis clericus qui derelicta ecclesia sua, nulla existẽte causa probabili uagatur & oberrat per alias ecclesias, suscipiatur in cõmunionem.

XVIII Et ut nemo eum qui ad alium pertinet, subripiens, in sua ecclesia ordinet clericum absq; consensu illius ad quem pertinet.

XIX Et ne quis clericus aut usuras accipiat, aut frumenti uel uini ampliationem, quod solet in nouo datum, uel sexcuplum, uel etiam duplum recipi: quod si faciat, tanq̃ turpis lucri reum abijciendum.

XX Et ne diaconi presbyteris præferantur, né ue sedeant in consessu presbyterorũ, aut illis præsentibus eucharistiam diuidant, sed illis agentibus solum

A solum ministrēt. Si uero presbyter nullus sit in præsenti, tunc demũ etiam ipsis licere diuidere. aliter uero agentes, abijci iubent.

Diaconus eucharistiam nõ diuidat præsẽte episcopo siue presbytero

Photiniaci. XXI Et ut Paulianistæ, qui sunt Photiniani, rebaptizentur.

XXII Sed & diaconissas, quoniamquidem manus impositionẽ non accipiunt, etiã ipsas inter laicos esse debere. Igitur cum de his prout diuinarũ legũ reuerentia poposcerat, decreuissent, sed & de obseruatione Paschæ antiquũ canonem, per quem nulla de reliquo uarietas oriretur, ecclesijs tradidissent, omnibus rite dispositis, ecclesiarum pax & fides in Orientis atque Occidentis partibus una atq; eadem seruabatur.

Cap. VII. Helena mater Constantini Aug.

PEr idem tempus Helena Constãtini mater, fœmina incomparabilis fide & religione animi, ac magnificẽtia singulari, cuius iure Constãtinus & esset filius, & crederetur, diuinis admonita uisionibus, Hierosolymã petit, atq; ibi locum in quo sacrosanctum corpus patibulo affixum pependerat, ab incolis perquirit. Qui idcirco ad inueniendũ difficilis erat, quod ab antiquis persecutoribus simulachrum in eo Veneris fuerat defixum, ut si quis Christianorũ in loco illo CHRISTVM adorare uoluisset, Venerem uideretur adorare. Et ob hoc infrequẽs & penè obliuioni datus fuerat locus. Sed cum (ut supra diximus) religiosa fœmina properasset ad locum, cœlesti sibi indicio designatum, cuncta ex eo prophana & polluta deturbans, in altum purgatis ruderibus, tres confuso ordine repperit cruces. Sed ob-

Simulachrum Iouis Adrianũ illic posuisse, Paulinus autor est, Adonidis autem in Bethlehem.

B turbabat reperti muneris lætíciã uniuscuiusq; crucis indiscreta proprietas. Aderat quidem & titulus ille, qui Græcis, & Latinis, atq; Hebraicis literis à Pilato fuerat conscriptus, sed nec ipse satis euidenter dominici prodebat signa patibuli. Hic iam humanæ ambiguitatis incertum, diuinum flagitat testimonium. Accidit in eadem urbe primariam quandam loci illius fœminam graui ægritudine confectam, seminecem iacere. Macarius per idem tempus ecclesiæ illius episcopus erat. Is ubi cunctantẽ reginam, atq; omnes pariter qui aderant uidet: Adferte (inquit) huc totas quæ repertæ sunt cruces, & quæ sit quæ portauerit dominum, nunc nobis adaperiet deus. Et ingressus cum regina pariter & populis ad eam quæ decumbebat, defixis genibus, huiuscemodi ad deum precem profudit.

Tres cruces reperiũtur.

Macarius episcopus Hierosolymorum.

Cap. VIII. Precatio Macarij ad deũ.

TV domine qui per unigenitũ filium tuũ salutem generi humano per passionẽ crucis conferre dignatus es, & nũc in nouissimis temporibus adspirasti in corde ancillæ tuæ perquirere lignum beatum, in quo salus nostra pependit, ostende euidenter ex his tribus, quæ crux fuerit ad dominicam gloriam, uel quæ extiterint ad seruile suppliciũ, ut hæc mulier quæ semiuiua decumbit, statim ut eam lignum salutare contigerit, à mortis ianuis reuocetur ad uitam. Et cum hæc dixisset, adhibuit primò unam ex tribus, & nihil profecit. Adhibuit secundam, & ne sic quidem aliquid actum est. Vt uero admouit tertiã, repente adapertis oculis mulier consur-

Miraculũ crucis Christi.

C rexit, & ſtabilitate uirium recepta, alacrior multo quàm cum ſana fuerat, tota domo diſcurrere & magnificare dei potentiam cœpit. Sic euidenti indi/ cio regina uoti compos effecta, templum mirificum in eo loco in quo crucẽ

Claui.

reppererat, regia ambitione conſtruxit. Clauos quoq; quibus corpus domi/ nicũ fuerat affixum, portat ad filium. Ex quibus ille frenos compoſuit, qui/ bus uteretur ad bellum. Et ex aliꝭs, galeam nihilominus belli uſibus aptam

Lignũ crucis.

fertur armaſſe. Ligni uero ipſius ſalutaris partem detulit filio, partem uero thecis argenteis conditam dereliquit in loco. quæ etiam nũc ad memoriam ſollicita ueneratione ſeruatur. Reliquit etiam hoc indicium religioſi animi

Virgines mo/ nachæ.

regina uenerabilis: Virgines quas ibi repperit deo ſacratas, inuitaſſe ad prã/ dium, & tanta eas deuotione curaſſe dicitur, ut indignũ crederet ſi famulo/ rum uterentur officiꝭs, ſed ipſa manibus ſuis, famulæ habitu ſuccincta, cibũ apponeret, poculum porrigeret, aquã manibus infunderet, & regina orbis ac mater Imperiꝭ, famularũ CHRISTI ſe famulã deputaret. Et hæc quidẽ

Conſtantinus in Sarmatas & Gothos.

Hieroſolymis geſta. Interea Conſtantinus pietate fretus, Sarmatas, Go/ thos, aliasq; barbaras nationes, niſi quæ uel amicitiꝭs, uel deditione ſui pa/ cem præuenerant, in ſolo proprio armis edomuit. Et quanto magis ſe reli/ gioſius ac humilius deo ſubiecerat, tanto amplius ei deus uniuerſa ſubde/

D

Antonius ere/ mita, fuit in precio apud Cõſtantinũ ſan ctitatis nomi/ ne.

bat. Ad Antonium quoq; primum eremi habitatorem, uelut ad unum ex prophetis literas ſuppliciter mittit, ut pro ſe ac liberis ſuis domino ſupplica/ ret. Ita non ſolum meritis ſuis, ac religione matris, ſed & interceſſione ſan/ ctorũ, cõmendabilem ſe deo fieri geſtiebat. Sanè quoniã tanti uiri Antoniꝭ fecimus mentionem, de uirtutibus eius atq; inſtitutis, & ſobrietate mentis, ut in ſolitudine uitam degens, uſus ſolũmodo conſortio fuerit beſtiarũ, & de dæmonibus crebros agens triumphos placuerit deo ſupra cunctos mor/ tales, utq; inſtitutionis ſuæ præclara uſq; in hodiernum monachis exem/

Antoniꝭ Abba tis uita, ab A/ thanaſio con/ ſcripta Græ= ce, Latine uer ſa ab Euagrio.

pla reliquerit, uolentẽ me aliqua exponere ille libellus excluſit, qui ab Atha/ naſio ſcriptus, etiã Latino ſermone æditus eſt. Propter quod nos, omiſſis his quæ ab aliꝭs iam dicta ſunt, ea memorabimus, quæ quamuis geſtorum cõtineat fides, ab his tamẽ qui longe poſiti ſunt, obſcurior fama ſubtraxit.

Cap. IX.

IN ea diuiſione orbis terræ quæ ad prædicandum uerbum dei ſorte per Apoſtolos celebrata eſt, cum aliæ aliꝭs prouinciæ obueniſſent, Thomæ Parthia, & Matthæo Aethiopia, eiq; adhærens citerior India Bartholo/ mæo dicitur ſorte decreta. Inter quam Parthiamq; media ſed longo inte/ rior tractu India ulterior iacet, multis uariꝭsq; linguis & gentibus habita/ ta, quam uelut longe remotam, nullus Apoſtolicæ prædicationis uomer impreſſerat. quæ tamen temporibus Conſtantini tali quadam ex cauſa ſe/

Eſt apud Theodoretũ eccl. hiſt. libro pri/ mo.

Metrodo[rus] philoſoph[us]. Meropius philoſoph[us].

mina fidei prima ſuſcepit. Metrodorus quidam Philoſophus, inſpiciendo rum locorũ, & orbis perſcrutandi gratia, ulteriorẽ dicitur Indiã penetraſſe. Cuius exemplo etiam inuitatus Meropius quidam Tyrius Philoſophus, ſimili

A ſimili ex cauſa adire Indiam uoluit,habens ſecum duos puerulos, quos liberalibus literis utpote propinquos inſtituebat. Quorum unus qui erat iunior Edeſius,alter Frumentius uocabatur. Igitur peruiſis & in noticiam captis hijs quibus animus paſcebatur,cũ Philoſophus redire cœpiſſet,aquæ uel cæterorum neceſſariorum cauſa ad portum quendam nauis qua uehebatur,applicuit. Moris eſt inibi Barbarorum,ut ſi quando fœdus ſibi cum Romanis turbatum uicinæ nunciauerint gentes, omnes qui apud eos ex Romanis inuenti fuerint,iugulentur. Inuaditur nauis Philoſophi. cuncti cum ipſo pariter perimuntur. Pueruli reperti ſub arbore meditantes,& lectiones ſuas parantes,Barbarorum miſeratione ſeruati,ducuntur ad regem. Horum ille alterum,id eſt,Edeſium ſibi pincernam fecit. Frumẽtio uero,quem quaſi perſpicacem deprehenderat & prudentẽ, rationes ſuas ſcriniaq; cõmiſit. Ex quo & in honore magno apud regem habiti, & in amore. At uero moriẽs rex,uxorẽ cum paruulo filio regni dereliquit hæredem. Adoleſcentibus autẽ quid uellent,agendi dedit liberam facultatem. Quos tamen regina ſuppliciter exorat,tanq; quæ nihil haberet in toto regno fidelius, ut ſecum uſquequo adoleſceret filius, regendi regni ſollicitudinem partirentur:& præcipuè Frumentiũ,cuius prudentia ad moderandũ ſufficeret regnũ. Nam alius fidem puram,& ſobriam mentem ſimpliciter exhibebat. Idq; dum agerent,& regni gubernacula Frumentius haberet in manibus,deo mentem eius & animos inſtigante,requirere ſollicitius cœpit,ſi qui inter negociatores Romanos Chriſtiani eſſent,& ipſis poteſtatẽ maximam dare,ac monere ut cõuenticula per loca ſingula facerent,ad quæ Romano ritu orationis cauſa confluerent. Sed & ipſe multo magis eadem facere,& ita cæteros cohortari,fauore & beneficijs inuitare,præſtare quicquid opportunum fuiſſet,loca ædificijs,aliaq; neceſſaria præbere,& omnimodo geſtire,ut Chriſtianorum inibi ſemen exurgeret. Sed cum regius puer adoleuiſſet,cui procurationem regni gerebant,expletis omnibus & ex fide traditis,multum licet detinentibus & rogantibus ut manerent regina uel filio, ad orbem tamen noſtrum reuertuntur. Et Edeſio feſtinante Tyrum,parentes propinquosq; reuiſere, Frumentius Alexandriam pergit,dicens, æquũ non eſſe opus occultare dominicum. Igitur rem omnem ut geſta eſt exponit epiſcopo,ac monet ut prouideat uirũ aliquem dignũ,quẽ congregatis iam plurimis Chriſtianis,& eccleſijs cõſtructis in Barbarico ſolo,epiſcopũ mittat. Tum uero Athanaſius (nam is nuper ſacerdotiũ ſuſceperat) attentius & propenſius Frumẽtij dicta geſtaq; cõſiderans, in concilio ſacerdotũ ait: Et quẽ aliũ inueniemus uirũ talem,in quo ſit ſpiritus dei in ipſo ſicut in te,qui hæc ita poſſit implere? Et tradito ei ſacerdotio,redire eum cũ domini gratia unde uenerat iubet. Quiq; cũ epiſcopus perrexiſſet ad Indiam,tãta ei data eſſe à deo uirtutũ gratia dicitur,ut ſigna per eũ Apoſtolica fierent, & infinitus

Edeſius.
Frumentius.
Edeſius à poculis
Frumentius à rationibus.
Frumẽtius ſacerdos factus.

C

& infinitus numerus Barbarorũ conuerteretur ad fidem. Ex quo in Indiæ partibus & populi Christianorum & ecclesiæ factæ sunt, & sacerdotium cœpit. Quæ nos ita gesta, nõ opinione uulgi, sed ipso Edesio Tyri presbytero postmodũ facto, qui Frumẽtij comes prius fuerat, referente, cognouimus.

Edesius Tyri presbyter.

Cap. X.

Iberi. Ἴβηρες.

Mulier captiua. γυνὴ δορυάλωτος.

PEr idem tempus etiam Iberorum gens, quæ sub axe Pontico iacet, ubi dei fœdera, & fidẽ futuri susceperat regni. Sed huius tanti boni præstitit causam mulier quædã captiua, quæ apud eos reperta, cum fidelem & sobriam satis ac pudicã duceret uitam, totisq; diebus ac noctibus obsecrationes deo peruigiles exhiberet, in admiratione esse ipsa rei nouitas barbaris cœpit. Et quid hoc sibi uelit, curiosius perquirebãt. Illa ut res erat, simpliciter CHRISTVM se deum hoc ritu colere fatebatur. Nihil ex hoc amplius Barbari præter nouitatem nominis mirabantur. Verum (ut fieri solet) ipsa perseuerãtia curiositatem quandã mulierculis inferebat, si quid emolumenti ex tanta deuotione caperetur. Moris apud eos esse dicitur, ut si paruulus ægrotet, circũferatur à matre per singulas domus, quo scilicet si quis experti aliquid remedij nouerit, conferat laboranti. Cumq; mulier quædã paruulum suum per omnes circũtulisset ex more, nec aliquid remedij cunctas domos lustrando cepisset, uenit etiã ad captiuam, ut si quid sciret, ostenderet. Illa se humani quidem remedij nihil scire testatur, deum tamen suũ CHRISTVM quẽ colebat, dare ei desperatam ab hominibus posse salutem confirmat. Cumq; cilicio suo paruulũ superposuisset, atq; ipsa desuper orationem fudisset ad dominũ, sanum matri reddidit infantem. Sermo defertur ad plures, factiq; fama magnifici usq; ad aures reginæ perlabitur. Quæ dolore quodã grauissimo corporis afflicta, in desperatione maxima erat. Rogat ad se captiuam deduci. Illa ire abnuit, ne præsumere amplius aliquid quàm sexus sineret, uideretur. Ipsam se regina deferri ad captiuæ cellulã iubet. Quã similiter supra ciliciũ suũ positã, inuocato CHRISTI nomine, continuò post precem, sanam & alacrẽ fecit exurgere, CHRISTVMq; esse deũ, dei summi filiũ, qui salutẽ hanc cõtulerit, docet, eumq; quẽ sibi autorẽ suæ sciret esse incolumitatis & uitæ, cõmonet inuocandũ. Ipsum nanq; esse, qui & regibus regna distribuat, & mortalibus uitam. At illa cũ lætitia domũ regressa, marito percõtanti causam tã subitæ sanitatis, aperuit. Quiq; cũ pro salute cõiugis lætus, mulieri munera deferri iuberet, illa: Horũ (inquit) ô rex nihil captiua dignatur. Aurũ despicit, argentũ respuit, ieiunio quasi cibo pascit᷑: hoc solũ ei muneris dabimus, si eũ qui me illa inuocãte sanauit, CHRISTVM deũ colamus. Ad hoc tũc rex segnior fuit, & interim distulit, sæpius licet ab uxore cõmonitus, donec accidit quadã die uenãte eo in syluis cũ comitibus suis, obscurari densissimis tenebris diẽ, & per tetræ noctis horrorẽ luce subducta, cæcis iter gressibus denegari. Alius aliò diuersi ex comitibus oberrant: ipse solus densissima obscuritate circũdatus, quid ageret, quò se uerteret

Hanc historiã etiam Theodoretus narrat Ecclesiasticæ historiæ libro primo.

D

Regina.

A uerteret nesciebat: cũ repente anxios salutis desperatione animos cogitatio talis ascẽdit: Si uere deus est CHRISTVS ille, quẽ uxori suæ captiua prædixerat, nũc se de his tenebris liberet, ut ipsum ex hoc omissis omnib9 coleret. Ilico ut hæc nõdum uerbo, sed sola mente deuouerat, reddita mundo dies, regẽ ad urbem perducit incolumẽ. Quicq̃ reginæ rem protinus ut gesta est pandit. Euocari iam iamq́ captiuam, & colendi ritum ut sibi tradat, exposcit: necq̃ se ultra alium deũ quàm CHRISTVM ueneraturũ esse cõfirmat. Adest captiua, edocet deum CHRISTVM: supplicandi ritum uenerandicq̃ modũ, inquantũ de his aperire fœminæ phas erat, pandit. Fabricari tamen ecclesiam monet, formácq̃ describit. Igitur rex totius gentis populo conuocato, rem ab initio, quæ erga se ac reginã gesta fuerat, exponit, fidemq́ edocet: & nõdum initiatus in sacris, fit suæ gentis Apostolus. Credunt uiri per regem, fœminæ per reginam. cunctisq́ idem uolentibus ecclesia extruitur instanter. & eleuato iam perniciter murorũ ambitu, tempus erat quo columnæ collocari deberent. Cumq́ erecta prima uel secunda, uentum fuisset ad tertiam, consumptis omnibus machinis, & boum hominumq́ uiribus, cũ media iam in obliquũ fuisset erecta, & pars reliqua nullis machinis erigeretur, repetitis secundò & tertiò, ac sæpius uiribus, ne loco quidem moueri attritis omnibus potuit. Admiratio erat totius populi, regis animositas hebescebat. quid fieri deberet, omnes simul latebat. Sed cũ interuentu noctis

B omnes abscessissent, cunctiq́ mortales & ipsa opera cessarent, captiua sola in oratione pernoctans mansit intrinsecus: cum ecce matutinus & anxius cum suis omnibus ingrediẽs rex, uidet columnã, quam tot machinæ ac tot populi mouere nõ quiuerant, erectam, & supra basim suam librate suspensam, nec tamẽ superpositam, sed quantũ unius pedis spatio in aëre pendentem. Tunc uero omnes populi cõtuentes & magnificantes deũ, ueram esse regis fidem, & captiuæ religionẽ præsentis miraculi testimonio perhibebãt. Et ecce mirantibus adhuc & & stupentibus cunctis, in oculis eorũ sensim supra basim suam, nullo cõtingente, columna deposita, summa cũ libratione consedit. Post hoc reliquus numerus columnarum tanta facilitate suspensus est, ut omnes quæ superfuerant, ipsa die locarentur. Postea uero quàm ecclesia magnifice constructa est, & populi fidẽ dei maiore ardore sitiebant, captiuæ monitis ad Imperatorem Constantinũ totius gentis legatio mittitur. Res gesta exponitur: sacerdotes mittere oratur, qui cœptum erga se dei munus implerent. Quibus ille cũ omni gaudio & honore transmissis, multo amplius ex hoc lætatus est, quàm si incognitas Romano Imperio gentes & regna ignota iunxisset. Hæc nobis ita gesta, fidelissimus uir Bacurius, gẽtis ipsius rex, & apud nos Domesticorũ Comes (cui summa erat cura & religionis & ueritatis) exposuit, cum nobiscum Palæstini tunc limitis Dux, in Hierosolymis satis unanimiter degeret. Sed ad cœptum redeamus.

Rex fit Christianus.

Bacarius rex Iberorum, Comes domesticorũ, et dux limitis Palæstini.

Posteacq̃

C

Cap. XI.

Constantia soror Constantini Aug.

POsteaq; religiosi principis mater Helena summis Romani regni honoribus affecta, ex hac luce discessit, Constãtia tunc Licinij relicta, fratris Augusti solatijs utebatur. Huic accidit, presbyterum quendã uenire in noticiam, latenter partibus Arij fauentem. Sed is primo nihil omnino de his apud sororem principis aperire. ubi uero multa familiaritas copiam tribuit, paulatim sermonẽ cœpit aspergere, inuidiam dicens Ario generatam, & pro simultatibus priuatis episcopum suũ rem contentiose exagitauisse, æmulationis stimulo confixum, quod Arius apud plæbem satis charus haberetur. Hæc atq; huiusmodi alia frequentius suggerens, animos Constantiæ suos efficit. Quæ cũ diem obitura, uisitaretur à fratre, atq; ab eo blande religioseq; compellaretur, extremã dicitur ab eo gratiam poposcisse, ut presbyterum in familiaritatẽ reciperet, & quæ sibi ab eo pro spe & salute suggererẽtur, audiret: se quidẽ iam ex hac luce discedentẽ nihil curare: pro fratris uero statu esse sollicitam, ne fortè pro innocentiũ pœnis, regni sui pateretur excidiũ. Quibus ille monitis à sorore susceptis, & fidelem pro se germanæ sollicitudinem credens, accõmodauit aurem presbytero: & interim accersiri de exilio Arium iubet, ut quẽadmodum de fide sentiret, exponeret. Tum ille fidem conscripsit, quæ nõ quidem sensum nostrum, tamẽ uerba nostra continere professionemq; uideretur. Miratus quidem est Imperator, & putauit unã eandemq; in ipsius & Concilij dudum gesti expositione sententiam contineri. Tamen in nullo relaxat animi uigorem, sed rursus eum ad Concilij remittit examen, quoniamquidẽ ad dedicationem Hierosolymorum ex omni orbe coire sacerdotes inuitabãtur, hæc ad eos de nomine eius scribens, ut si expositionẽ fidei eius probarent, & eum uel per inuidiam (ut asserebat) tunc circũuentum dinoscerent, uel nunc ab errore correctum, clementi erga ipsum iudicio uterentur: quandoquidẽ tanta fuerit Concilij moderatio, ut nõ in personam eius, sed in dogmatum prauitatẽ fuerit lata sententia, si tamen & episcopi eius Alexandri accõmodaretur assensus. Sed & ab his quidem qui primo cœptis eius fauentes, cum simulatione subscripserant, facile receptus est. Cum uero Alexandriam perrexisset, ibi omne eius frustratur inceptum. quoniamquidẽ dolis apud ignorantes locus est: scientibus uero, dolũ intendere, non aliud est quàm risum mouere. Interea dum hæc apud Alexandriã frustra agitantur, uenerabilis Augustus Constantinus in suburbana uilla Nicomediæ tricesimo & primo Imperij sui anno diem functus est, liberis de successione Romani orbis testamento hæredibus scriptis. Quo in tempore quoniamquidẽ Constantius, cui Orientis regnũ decreuerat, præsens nõ erat, dicitur secretò accersiens presbyterũ, quem à sorore cõmendatum supra diximus & exinde familiariter habitũ, tradidisse ei testamentũ quod scripserat, & obtestatus sub sacramẽto, ne ulli nisi Constantio cum uenisset, in manus traderet. Cui etiã quod eunuchi qui erãt in Palatio

Arius reuocatur per Constantinum de exilio.

D

Hierosolymorum dedicatio celebris.

Constantinus Aug. moritur.

Testamentum suũ presbytero cõmisit.

A Palatio fauebāt, arte indicio de Imperatoris morte suppresso usq; ad Constantij præsentiā, multis noua tentātibus oppressis, *restitutæ integræq; remāsere. Cum uero Constātius affuisset, depositū presbyter restituit. Cuius beneficij gratia Imperator regni cupidus, ita ei deuinctus est, ut qui imperare cunctis ambierit, ab illo sibi imperari æquanimiter pateretur. Ex quo deuincto sibi Imperatore, cœpit de Arij restitutione suggerere, & nolentes adquiescere sacerdotes, uti cogeret, persuadere.

Constantius. Puto legendū, res tutæ.

Cap. XII.

EA tempestate apud Alexandriā Alexāder, in Hierosolymis Maximus confessor, apud Constantinopolim æque Alexander, ut ex Athanasij scriptis comperimus, sacerdotio fungebātur. Sed Eusebius qui apud Nicomediā erat, de cuius simulatione in subscribendo supra diximus, amplam temporis nactus (occasionē) & principi per presbyterū familiaris effectus, reuoluere omnia, atq; in iritum reuocare Cōcilij gesta molitur. Arium nequicq; apud Alexandriam cōmorantē uenire facit, & Imperialibus edictis Conciliū denuo Constātinopolim cōuocari. Quò conuenêre illi maximè, qui Ariū atq; Eusebiū sectabantur. quiq; sæpe cum Alexandro cōgressi ut Arium susciperet, nec tamen aliquid profligantes, ab iniurijs quidem eius temperabant. Ad ultimū certam ei diem statuentes denunciant, ut aut ipse Arium susciperet, aut si reniteretur, se ecclesia pulso & in exilium truso, ab B alio eum suscipiendū sciret. Tum ille nocte, quæ ad cōstitutā intererat diē, sub altari iacēs, atq; in oratione & lachrymis totā peruigilem ducēs, ecclesiæ causam domino cōmendabat. Cūq; lux fuisset exorta, nec tamē ab oratione Alexāder cessaret, Eusebius cū suis omnibus, uelut hæretici belli signifer, domū Arij matutinus ascendit, eumq; propere sequi ad ecclesiā iubet, protestatus quod Alexander, nisi præsens adquiesceret, expulsus cederet loco.

Alexāder Hierosolymitan9. Maximus Hierosoly. Alexāder Cōstantinopolitanus. Eusebius Nicomediensis.

Cap. XIII.

IGitur omniū summa expectatio, quo uel Alexandri perseuerantia, uel Eusebij Arijq; instantia declinaret. Cumq; cunctorum animi essent, ut in tali re, expectatione suspensi, Arius ad ecclesiam pergens, episcoporū & populorum frequētia constipatus, humanæ necessitatis causa ad publicum locum declinat. Vbi cū sederet, intestina eius atq; omnia uiscera in secessus cuniculum defluxere. ita tali in loco dignā mortem blasphemia ac fœtida mente exoluit. Quod postea quàm in ecclesia nunciatum est Eusebio, atq; hijs qui unà secum sanctum & innocentē uirum Alexandrum de Ario recipiendo fatigabāt, superati pudore, & adoperti cōfusione discedunt. Tunc completus est sermo ad gloriam domini, quem Alexander in oratione sua ad deum proclamauerat, dicens: Iudica domine inter me & Eusebij minas atq; Arij uim. Sed hæc ad præsens quidē paululum pudoris habuere. Cōuenietes uero inter se hæretici, ueriti ne fortè si sicut res gesta est, integre ad imperatorem Constantium peruenisset, non solum à perfidia eorū, in qua callide iretitus tenebatur, abscederet, uerum & in autores deceptionis suæ

Arius cacādo perit.

C seuerius aliquid ex regia autoritate decerneret, cōponunt ꝑ eunuchos quos iam perfidia deceptos tenebāt, uti de Arĳ morte Imperator ꝙ fieri posset cōposite & cōmuniter nosceret, neq; aliquid quod dei uindictā indicare uideretur, audiret. Quibus ita gestis, de causa fidei ut cœperant, prosequūtur.

Eunuchi Cæsaris.

Cap. XIIII. Athanasius Alexandrinus episcopus.

IGitur apud Alexandriam, defuncto Alexandro, Athanasius susceperat sedem. Quod uero esset uir acris ingenĳ, & in ecclesiasticis negocĳs apprime uigilans, satis iam tunc hæreticis innotuerat, cum ad Concilium Nicænū cum episcopo suo sene Alexandro uenerat, cuius suggestionibus hæreticorū doli ac fallaciæ uigilanter detegebātur. Statim ergo ut eum episcopū factum cognouerāt, rati id quod res indicabat, sua negocia per illius sollicitudinē non facile processura, omnibus modis quærere aduersus eum machinas deceptionū parabant. Verū non mihi absq; ordine uidetur, pauca de huius uiri origine supra repetere, & cuius à puero institutionis fuerit, sicuti ab hĳs qui cū ipso uitam duxerant accepimus, memorare. Tempore quo apud Alexandriam Petri martyris diem Alexander episcopus agebat, cum post expleta solennia cōuenturos ad conuiuiū suum clericos expectaret in loco mari uicino, uidet eminus puerorum supra oram maris ludum, imitantiū (ut fieri solet) episcopum, atq; ea quæ in ecclesĳs geri mos est. Sed cum intentius diutine pueros inspectaret, uidet ab his geri quædā etiā secretiora & mystica. Perturbatus ilico, uocari ad se clericos iubet, atq; D eis quid eminus ipse uideret, ostendit. Tum abire eos, & comprehensos ad se ꝑducere omnes pueros imperat. Cumq; adessent, quis eis ludus, & quid egissent, uel quomodo, percunctatur. Illi, ut talis habet ætas, pauidi, negare primò, deinde rem gestam per ordinē pandūt, & baptizatos à se esse quosdam catechumenos cōfitentur per Athanasiū, qui ludi illius puerilis episcopus fuerat simulatus. Tum ille diligenter inquirens ab hĳs qui baptizati dicebantur, quid interrogati fuerint, quid'ue responderint, simul & ab eo qui interrogauerat, ubi uidet secundū religionis nostræ ritū cuncta cōstare, conlocutus cū cōcilio clericorū, statuisse traditur, illis, quibus integris interrogationibus & respōsionibus aqua fuerat infusa, iterari baptismū non debere, sed adimpleri ea quæ à sacerdotib9 mos est. Athanasiū uero, atq; eos quos ludus ille uel presbyteros habere uisus fuerat, uel ministros, conuocatis parentibus, sub dei obtestatione tradit ecclesiæ suæ nutriendos. Paruo autem tempore, cum à Notario integre, & à Grāmatico sufficienter Athanasius fuisset instructus, cōtinuò tanq; fidele domini cōmendatum, à parentibus restituitur sacerdoti, ac uelut Samuhel quidā in templo domini nutritur, & ab eo pergente ad patres in senectute bona, ad portandū post se ephod sacerdotale deligit̃. Sed huius tanti in ecclesia pro fidei integritate agones fuerūt, ut etiā de hoc uideatur dictum esse illud quod scriptū est: Ego enim ostendam ei, quanta eum pati oporteat pro nomine meo. In huius etenim persecutiones

Ludus puerorum imitantiū episcopum & mysteria.

Non rebaptizantur etiā ioco baptizati.

Notarius docebat pueros scribere.

A persecutiões uniuersus cõiuratus orbis, & cõmoti sunt principes terræ. Gentes, regna, exercitus coierãt aduersus eum. Ille autem diuinũ illud conseruabat eloquiũ, dicens: Si consistant aduersum me castra, nõ timebit cor meũ: si insurgat in me præliũ, in hoc ego sperabo. Verum quoniã tanta ac talia eius gesta sunt, ut magnitudo quidem rerum nihil me præterire patiatur, multitudo uero gestorũ quàm plurima cogat omittere, incertus æstuat animus, dum deliberare nõ ualet quid teneat, quid omittat. Et ideo pauca nos quæ ad rem pertinent memorabimus, reliqua eius fama narrabit, sine dubio minora uero nunciatura. Nam nihil quod addere possit, inueniet.

Cap. XV. Constantius Aug. in Oriente. Cõstans in Occidente. Alsæ nomẽ tribuũt etiam Ello Tribono rũ fluuio. A quo putant Elsatiã dictã. Quæ tamen nomen habet ab Elcebo oppido, cuius meminit Ptolemæus, qđ putatur Sletstadio origi nem dedisse & appellationem.

IGitur ubi Constantius Orientis regnũ solus obtinuit, Constantino fratre non longe ab Aquileia apud Alsam fluuium à militibus interfecto, Constans utriusq; germanus, Occidentẽ satis industrie gubernabat. Nam Constãtius natura & animo regio, dum primis illis regni sui fautoribus satis indulget, per eunuchos arte in perfidiam decipitur à peruersis sacerdotibus: & intento satis studio, prauis eorũ contentionibus obsecundat. Sed illi uerentes, ne fortè adeundi regis copia quandoq; fieret Athanasio, & per eũ de ueritate fidei quã peruertebant, secundũ scripturas edoceretur, omnimodis insimulare eum apud principem, & uelut omniũ scelerum ac flagitiorũ adgrediuntur exponere, usquequo humani corporis brachium loculo delatum Imperatori ostendunt. Quod ab Athanasio excisum magicæ artis B gratia de Arsenij cuiusdam corpore confirmabant. Sed & alia quàm plurima criminosa simul & flagitiosa componunt.

Constantius in Athanasij odiũ mouetur.

Cap. XVI. Athanasius iubetur condemnari. Archelaus Comes Orientis. Comes Phœnicis.

QVibus ex causis Imperator iubet cõuocato Concilio Athanasiũ condemnari. Idq; apud Tyrum (misso è latere suo uno ex Comitibus, adnitente quoq; Archelao tunc Comite Orientis, necnõ & eo qui Phœnicem prouinciam gubernabat) cõgregari iubet. Eò deducitur Athanasius. Loculus cum humano brachio circũfertur. inuidia & horror nõ solum religiosas, sed & uiles animas peruadit.

Cap. XVII. Arsenius lector Athanasij.

HIc Arsenius, cuius brachiũ dicebatur excisum, lector aliquando Athanasij fuerat, & ob culpam correptionem ueritus, frequentiæ sese subtraxerat. Cuius latebras opportunas sibi ad huiuscemodi cõmentum flagitiosi homines rati, initio compositi criminis occultatũ eum apud quendã, quem fidissimũ sceleribus suis crediderant, retinebant. Peruẽnit tamen ad hunc in latebris positũ, quid suo nomine criminis intentaretur Athanasio. Et siue eum ipsa humanitatis cõtemplatio, siue diuina perpulit prouidẽtia, clàm per noctis silentia euadẽs claustris, enauigauit Tyrũ. Et pridie quàm causæ dicẽdæ adesset ultimus dies, Athanasio sese Arsenius obtulit, utq; se rerũ gestarũ series haberet, edocuit. Ille domi esse hominẽ, nec innotescere cuiq; de eius præsentia iubet. Interea Concilium cogitur, in quod aliquanti cõcinnatæ calumniæ conscij, omnes penè infenso animo aduersum Atha-

C nasium præiudicatoq́ꝫ cōueniunt. Per idem tempus Paphnutius confessor (de quo supra memorauimus) aderat, Athanasij innocētiæ conscius. Is cū uidisset Maximū Hierosolymorū episcopum, qui unà secum effosso oculo, & poplite succiso, confessor extiterat, uerum pro nimia simplicitate nihil de sacerdotum scelere suspicantē, consedisse cum cæteris quos factionis macula sociauerat, medium consessum, adire nō ueritus: Te (inquit) Maxime, cum quo mihi unū atq; idem confessionis insigne est, cū quo mihi pariter mortale lumen effossum, clariorem diuini luminis conciliauit aspectum: te (inquā) nō patiar sedere in concilio malignantiū, & cum iniqua gerentibus introire. Iniectaq́ꝫ manu eleuans eum de medio eorū, ac de singulis instruens, perpetua dehinc Athanasio cōmunione sociauit. Sed interim causa dicitur. Prima introducitur accusatio mulieris cuiusdā, quæ se diceret aliquando hospitio Athanasium suscepisse, & ab eo noctu nihil suspicantem, uim corruptionis esse perpessam. Introduci ad hæc iubetur Athanasius. ingreditur cum Timotheo presbytero suo, eumq́ꝫ monet, ut posteaq́ꝫ mulier dicendi finem fecisset, se tacente, ad ea quæ dixerat, responderet. Cumq́ꝫ mulier ea quæ edocta fuerat, perorasset, Timotheus conuersus ad eam: Vere (inquit) mulier ego mansi apud te aliquando, aut uim tibi ut asseris feci? Tunc illa (ut mulierū se talium procacitas habet) obiurgans Timotheum: Tu tu (inquit) mihi uim fecisti, tu in illo loco cōmaculasti castitatem meā.

D Simul & cōuersa ad iudices, obtestari fidem dei cœpit, uera se dicere. Tum omnes, ridiculosus pudor habere cœpit, quod tam facile tacente eo, factio compositi criminis patuisset. Nec tamē permissi sunt iudices habere de muliere quæstionē, unde hæc, uel per quos, aut quomodo fuisset aptata calumnia, quoniā iudicandi libertas penes accusatores erat. Hinc transitur ad aliud crimē. Profertur facinus seculis inauditū. Hoc est (inquiūt) ubi nemo possit uerborū præstigijs decipi. res oculis agitur, uerbis cessantibus: Brachiū hoc te (aiunt) Athanasi accusat excisum. Hæc est Arsenij dextera, quā tu quomodo, uel ad quos usus excideris, indicato. Tum ille: Quis enim (inquit) uestrum Arseniū nouerat, ut hanc ipsius dexteram cognoscatis? Exurrexerunt aliquanti, qui se dicerent optime scisse Arseniū. In quibus nōnulli erant absq; conscientia factionis. Orat dehinc à Iudicibus Athanasius, ut hominem suū quē in negociū deposceret, iubeant introduci. Cumq́ꝫ introductus esset Arsenius, eleuato eius uultu, Athanasius concilio & iudicibus ait: Hic est Arsenius. Et alleuans eius nihilominus dexterā: Hæc est (inquit) etiā dextera eius, hæc est & sinistra. Hæc autē quā isti offerunt manus, unde sit, uos requirite. Tunc uelut nox quædā & tenebræ accusatorū oculis infusæ. quid agerent, quò se uerterent, nesciebant. Ipsum etenim esse Arseniū, testes qui paulò ante scire se dixerant, cōfirmabant. Verū, quia nō iudicandi, sed opprimendi hominis causa conciliū gerebatur, fragor omniū repente attollitur,

Maximus Hierosolymorum episcopus, admonetur à Paphnutio.

Prima calumnia.

Secunda calumnia.

A attollitur, magum esse Athanasiũ, & decipere intuentiũ oculos cõclamatur, nec debere ullo modo ultra talem hominẽ uiuere. Factoq; impetu, suis eũ discerpere manibus parant. Sed Archelaus, qui cũ cæteris ex præcepto Imperatoris concilio præsidebat, ereptũ eum de discerpentiũ manibus, per occultos exitus eduxit, ac fugæ (qua solum posset) salutẽ monuit cõmendare. Conciliũ tamẽ rursum cõueniens, tanq̃ si nihil omnino deprehẽsum fuisset, ut confessum de intentatis criminibus Athanasiũ condemnat. Et gesta in hunc modum ficta per orbem terræ mittentes, ad sceleris sui consensum Imperatore cogente, cæteros episcopos perpulerunt.

Archelaus Comes Orientis præsidebat in concilio.

Athanasi⁹ inique cõdemnatus, fugere cogitur.

Ca. XVIII

Quæritur ubiq;.

HInc iam toto orbe profugus agitur Athanasius, nec ullus ei tutus ad latẽdũ supererat locus. Tribuni, Præpositi, Comites, exercitus quoq; ad inuestigandũ eum, mouẽtur edictis Imperialibus. Præmia delatoribus proponuntur, si quis uiuũ maximè, si id minus, caput certe Athanasij detulisset. Ita totis regni uiribus frustra aduersum eũ cui deus aderat, certabat̃. Interea sex cõtinuis annis ita latuisse fert̃ in lacu cisternæ nõ habẽtis aquã, ut solem nunq̃ uideret. Sed cũ per ancillã, quæ sola conscia dominorũ officijs qui ei latebras præbuerant uidebatur, indicatus fuisset, tanquã dei spiritu admonitus, ipsa nocte qua ad eum cõprehendendũ cum indicibus ueniebatur, post annos sex migrauit ad alium locũ. Ita illi qui uenerant frustrati, dominisq; in fugam uersis, de ancilla ut falsa indice pœnas sumunt.

Sex annis latuit in cisterna apud Treuiros.

B

Cap. XIX.

VErum ne graues alicui latebræ suæ fierent, & occasio calũniæ innocentibus quæreretur, nihil sibi ultra iam tutum in Constantij regno præsumens, ad Constãtis partes profugus abscessit. A quo satis honorifice religioseq; susceptus est. Quiq; causa eius quam fama compererat diligẽtius cognita, scribit ad fratrẽ, pro certo se comperisse, quod sacerdos dei summi Athanasius, iniuste fugas & exilia pateret̃. Hunc itaq; recte faceret, si absq; ulla molestia loco suo restitueret: si id nollet, curæ sibi futurũ, ut id adimpleret, regni eius intima penetrans, & pœnas dignissimas de autoribus sceleris sumens. Quibus scriptis perterritus Constantius (quod posse facere ea quæ minitabatur, conscius erat, fratrem) simulata benignitate ultrò uenire ad se Athanasiũ iubet, & leui increpatione perstrictũ, ad ecclesiam suam permittit securũ ire. Admonitus tamen Imperator ab impijs consiliarijs: Non est (inquit) magnũ Athanasi, quod episcopi poscunt de te, ut unam ex multis quæ sunt apud Alexandriã ecclesijs, concedas populis eorũ qui tibi cõmunicare nolunt. Tum ille, deo sibi suggerente, paratũ in tempore consiliũ reperit: Et quid est (inquit) Imperator, quod poscenti tibi liceat denegari, qui potestatẽ omniũ habes iubendi? Sed unũ est quod oro, ut meã quoq; petiunculã libẽter admittas. Cumq; se omnia quæ uellet, quãuis essent difficilia, promitteret præstaturũ, si hoc unũ cederet libens, ait Athanasius: Hoc est quod rogo, ut quia etiã hic (nam apud Antiochiã res agebatur) sunt no

Athanasius fugit ex Occidẽtis partib⁹ ad Constantem Cæs.

Constans fratri suo Cõstantio Aug. scribit pro Athanasio.

C ſtri populi qui iſtis cõmunicare nolunt, unã eis tenere concedas eccleſiam. Aequiſſimũ ſibi uideri, & ualde præſtandum, lætus ſpopondit Imperator. Sed cũ rem detuliſſet ad eos, quorũ conſilijs utebatur, neq; ibi ſe uelle accipere eccleſiã, neq; hic dare reſpondẽt, quia plus ſibi ſinguli quiq; quàm abſentibus conſulebant. Ita Imperator admiratus eius prudentiã, properare ocyus ad ſuſcipiendã ſuam eccleſiã iubet. Sed cum Magnẽtij ſcelere Imperator Cõſtans regno ſimul & uita fuiſſet exemptus, rurſum in Athanaſiũ ueteres illi incentores principis odia reſuſcitare cœperũt. Fugatoq; de eccleſia, in locum eius Georgiũ quendã perfidiæ & immanitatis ſuæ ſociũ mittunt. Nã prius quendã Gregoriũ miſerant. Rurſum fuga, rurſum latebræ, & edicta aduerſum Athanaſiũ principis per omnẽ locum ponuntur, præmia & honores delatoribus pollicentia. Ipſe quoq; cũ ob uindictam necis fraternæ, regnũq; recuperandũ ad Occidẽtis partes ueniſſet, & extincto tyrãno, regni ſolus arce potiretur, fatigare Occidẽtales epiſcopos, & per deceptionẽ ad cõſenſum Arianæ hæreſeos cogere aggreditur, Athanaſij prius condemnatione præmiſſa, & uelut obicis ualidiſſimi obiectione ſublata.

Athanaſius rurſum exulat.

Georgius in locũ Athanaſij ſuffectus.

Conſtãtius in Occidentem uenit.

Cap. XX. *Concilium Mediolani.*

OB hoc apud Mediolanũ epiſcoporũ concilium cõuocatur. plures decepti. Dionyſius uero, Euſebius, Paulinus, Rhodanius, & Lucifer, dolũ in negocio eſſe proclamãtes, aſſerentesq; qđ ſubſcriptio in Athanaſiũ, nõ aliã ob cauſam, quàm deſtruendæ fidei moliretur, in exilium truſi ſunt. His etiã Hilarius iungitur, cæteris uel ignorantibus, uel nõ credentibus fraudẽ.

Hilarius.

D

Cap. XXI. *Synodus Ariminenſis.*

SEd tali conſilio geſtum fuiſſe negocium, rei exitus docuit. Illis nanq; de medio ſublatis, cõtinuò ſynodus apud Ariminũ congregatur. ibi ſecundum ea quæ Orientales apud Seleuciã cõpoſuerant, callidi homines & uerſuti, ſimplices et imperitos Occidentalium ſacerdotes facile circũueniunt, hoc modo proponendo eis: Quẽ magis colere & adorare uellent, ὁμοούσιον, an CHRISTVM? Illiſq; uirtutẽ uerbi qđ ὁμοούσιον ſignificaret ignorãtibus, uelut in faſtidiũ quoddã & execrationẽ ſermo deductus eſt, CHRISTO ſe credere, nõ ὁμοουσίῳ cõfirmantibus. Sic multorũ, præter paucos (qui ſcientes prolapſi ſunt) animi decepti, cõtra ea quæ patres apud Nicæã cõſcripſerãt, uenientes, ὁμοούσιον quaſi ignotũ & à ſcripturis alienũ ſermonẽ auferri de fidei expoſitione decernũt, cõmunionemq; ſuã hæreticorũ ſocietate cõmaculant. Ea tempeſtate facies eccleſiæ fœda & admodũ turpis erat. Non enim ſicut prius ab externis, ſed à proprijs uaſtabatur. Fugabat alius, alius fugabatur. & uterq; de eccleſia erat. Ara nuſquã, nec immolatio, nec libamina: præuaricatio tamẽ & lapſus erat, ac ruina multorum. Similis pœna, ſed impar uictoria. Similiter cruciabãtur, ſed nõ ſimiliter glorificabantur: quia dolebat eccleſia etiam illius caſum, qui impellebat ad lapſum.

Cap. XXII. *Liberius Põt. Ro.*

IGitur Liberius, qui poſt Iuliũ Marci, quẽ Syluester præceſſerat, ſucceſſorem, in urbe Roma per idẽ tempus ſacerdotio fungebatur, in exiliũ truditur.

A ditur. Inq; eius locũ Felix diaconus suus ab hæreticis subrogatur. Et nõ tã sectæ diuersitate, quàm cõmunionis & ordinationis cõueniẽtia maculatur. *Felix.*

Hierosolymis uero Cyrillus post Maximũ sacerdotio cõfusa iam ordinatione suscepto, aliquando in fide sæpius in cõmunione uariabat. Apud Alexandriam uero Georgius satis procaciter ui raptum episcopatũ gerebat, ita ut magis sibi iuris dicendi creditos fasces, quàm sacerdotiũ ministrandum religiosis officijs æstimaret. *Cap. XXIII* *Cyrillus Hierosol.* *Georgius Alexand.*

Apud Antiochiam sanè diuersis temporibus multa & admodum confuse gesta sunt. Nam defuncto Eudoxio, cum multi diuersarũ urbiũ episcopi ad illam sedem summa ambitione niterẽtur, ad ultimũ, Meletium de Sebastia Armeniæ ciuitate, contra decreta concilij illuc transferunt. Qui tamen ab ipsis rursum in exilium truditur, quod contra opinionem ipsorum non Arij, sed nostram fidem cœpit in ecclesia prædicare. Quẽ magna plæbs ecclesia depulsum secuta, ab hæreticorum societate diuellitur. *ca. XXIIII* *Melitius.*

Interea ut aliquando etiã in semetipsam prædiues malicia desæuiret, sacerdotes & populi, qui Ario duce primitus fuerant ab ecclesia diuulsi, in tres denuo sectas partesq; finduntur. Nam illi quos paulò superius dixeramus, nõ adquiescentes Eusebij cæterorumq; simulationibus, cum Ario exilium pertulisse, postmodũ nec ipsi Ario regresso de exilio cõmunicare uo- B luerunt, eo quod simulata cõfessione cõmunicasset hijs, qui de ipsa substantia dei patris filium cõfiterẽtur, quia ipsi ea quæ primo docuerat Arius, ex nullis extantibus creatũ & factum, nõ natum filium, satis libera sed potius impudenti blasphemia confirmabant. Quod & post illorũ obitum Aetius quidã, post Aetiũ ualidius & latius asserebat Eunomius, uir corpore & anima leprosus, & interius exteriusq; morbo regio corruptus, arte tamen dialectica præpotens, plurima contra fidem nostrã scripsit, & disputandi leges sectatoribus suis dedit. A quo etiam nunc Eunomiana hæresis appellatur. Alius quoq; Macedonius nomine, quẽ, nostris expulsis, uel potius necatis, apud Constãtinopolim statuerãt episcopũ, quia similẽ patri filium fatebatur, licet spiritũ sanctum æque ut illi blasphemaret, tamẽ ab illis expellitur, quia similia ut de patre, etiã de filio prædicaret. Neq; uero nostris cõiungitur, à quibus de spiritu sancto diuersa sentiret. Ita pestifera illa bestia, quæ per Arium primò quasi de inferis extulerat caput, subito triformis apparuit: Per Eunomianos, qui dicunt per omnia dissimilẽ filiũ patri, quia nullo genere similis possit esse factura factori: Per Arianos, qui dicunt similẽ quidẽ posse dici filiũ patri, sed largitate gratiæ, nõ proprietate naturæ, in quantum scilicet potest creatori creatura cõferri: Per Macedonianos, qui dicunt similẽ quidẽ filium per omnia patri, sanctũ uero spiritũ cum patre & filio nihil habere cõmune. Hæc quidẽ inter illos ita gesta sunt. Sed sicut de talibus scriptũ est, discissi sunt, & nõ sunt cõpuncti. Plurimi sanè eorũ, qui uidebantur *Cap. XXV.* *Tres sectæ ex schismate Arij.* *Aetius.* *Eunomius.* *Macedonius.* *Eunomiani.* *Ariani.* *Macedoniani*

C tur attentiorẽ uitã gerere,& monasteria permulta apud Cõstãtinopolim uicinasq; puincias,& episcopi nobiles, Macedonij magis errorẽ sunt secuti.

Ca. XXVI. *Constantius moritur.*

SEd Constantius Imperator, dum Iuliano (quem Cæsarem apud Gallias reliquerat) dignationem sibi Augusti sponte præsumenti, armis ire obuiam parat, uicesimo & quarto post occasum patris Imperij sui anno in oppido Ciliciæ Mopsocrenis uita defunctus est.

Fons Mopsi.

ca. XXVII *Iulian⁹ Aug.*

POst quẽ Iulianus, præsumptũ prius, deinde ut legitimũ, solus obtinuit principatũ. Is primò uelut arguẽs perperã gesta Constantij, episcopos iubet de exilijs relaxari. Post uero aduersum nostros, tota nocendi arte cõsurgit. Interim qui superfuerãt episcopi, de exilijs relaxãtur. Nam Liberius urbis Romæ episcopus, Cõstãtio uiuẽte regressus est. Sed hoc utrũ quod adquieuerit uoluntati suæ ad subscribendũ, an ad populi Romani gratiã, à quo proficiscens fuerat exoratus, indulserit, pro certo compertũ non habeo. Lucifer aũt cum exoraretur ab Eusebio, quia uterq; in partibus uicinis Aegypto fuerat relegatus, ut ad uidendũ Athanasium Alexandriã pergerent, cõmuniq; tractatu cum hijs qui superfuerant sacerdotibus, de statu ecclesiæ decernerent, præsentiã sui abnegans, legatum pro se diaconũ suum mittit, atq; ipse intento animo Antiochiam pergit. Ibiq; dissidentibus adhuc partibus, sed in unũ tamen reuocari posse sperantibus, si sibi talis eligeretur episcopus, erga quẽ nõ una plæbs, sed utraq; gauderet, præproperus catholicũ quidẽ & sanctum uirũ, ac per omnia dignũ sacerdotio Paulinũ episcopũ collocauit, sed tamẽ in quem adquiescere plæbs utraq; nõ posset.

Liberius de exilio reuersus.

Lucifer Alexandriã proficiscitur.

Paulinus episcopus Alexãdriæ.

D

Ca. XXVIII *Cõuentus confessorum Alexandriæ.*

PErgit interea Eusebius Alexandriam, ibiq; confessorũ concilio congregato, pauci numero, sed *fide integri, & meritis multi, quo pacto post hæreticorũ procellas, & perfidiæ turbines tranquillitas reuocaretur ecclesiæ, omni cura & libratione discutiunt. Alijs uidebatur, fidei calore feruẽtibus, nullũ debere ultra in sacerdotiũ recipi, qui se utcunq; hæreticæ cõmunionis cõtagione maculasset. Sed qui imitantes Apostolum quærebant, nõ quod sibi utile esset, sed quod pluribus, uel qui imitarẽtur CHRISTVM, qui cum esset omniũ uita, pro salute cunctorũ humilians se descendit in mortẽ, quo scilicet inueniretur & in mortuis uita: dicebant melius esse, humiliari paulu lum propter deiectos, & inclinari propter elisos, ut eos rursus erigerent, nec sibimet solis puritatis merito cœlorũ regna defenderent, sed esse gloriosius, si cum pluribus illuc mererentur intrare. Et ideo rectum sibi uideri, ut tantũ perfidiæ autoribus amputatis, reliquis sacerdotibus daretur optio, si fortè uelint, abiurato errore perfidiæ, ad fidẽ patrum statutaq; cõuerti, nec negare aditũ redeuntibus, quin potius de eorũ conuersione gaudere: quia & ille euangelicus iunior filius, paternæ depopulator substantiæ, in semetipsum reuersus, non solũ suscipi meruit, sed & dignus paternis complexibus deputatur, & anulum fidei recepit, & stola circũdatur. per quã quid aliud quàm

Alias *fidei integritate.*

A sacerdotij declarantur insignia: nec probabilis extitit apud patrem senior filius, quod inuidit recepto: nec tantum meriti habuit non delinquendo, quantum notæ contraxit non indulgendo germano.

CVm igitur huiuscemodi sententiã ex euangelica autoritate prolatam, ordo ille sacerdotalis & Apostolicus approbasset, ex concilij decreto Asterio, cæterisq; qui cum ipso erant, Orientis iniungitur procuratio, Occidentis uero Eusebio decernitur. Additur sane in illo concilij decreto, etiam de spiritu sancto plenior disputatio, ut eiusdem substãtiæ ac deitatis cuius pater & filius, etiam spiritus sanctus crederetur, *nec quicq; prorsus in trinitate, aut creatum, aut inferius posterius ue diceretur. Sed & de differentia substantiarum & subsistentiarum sermo eis per scripturam motus est: Græci οὐσίας & ὑποστάσεις uocant. Quidam etenim dicebant substantiam & subsistentiam unũ uideri: & quia tres substantias non dicimus in deo, nec tres subsistentias dicere debeamus. Alij uero, quibus longe aliud substãtia quàm subsistentia significare uidebatur, dicebant, quia substantia ipsa rei alicuius naturã rationemq; qua constat, designet: Subsistẽtia autẽ uniuscuiusq; personæ, hoc ipsum quod extat & subsistit, ostendat. Ideoq; propter Sabellij hæresim tres esse subsistẽtias cõfitendas, quod quasi tres subsistentes personas significare uideretur, ne suspicionẽ daremus, tanq; illius fidei sectatores, quæ trinitatẽ in nominibus tantũ, & nõ in rebus ac subsistentijs B cõfitetur. Sed & de incarnatione domini cõprehensum est, quia corpus qđ susceperat dñs, neq; sine sensu, neq; sine anima suscepisset. Quibus omnibus caute moderateq; compositis, unusquisq; itinere suo cũ pace perrexit.

Ca. XXIX.

Asterius præficitur Orienti.

Eusebius Occidenti.

De spiritu sancto decretum.

οὐσία, substantia.

ὑπόστασις, subsistentia.

*Al. *ne &c. uideretur.*

Caro Christi.

SEd Eusebius cum redisset Antiochiã, & inuenisset ibi à Lucifero contra pollicitationẽ ordinatũ episcopũ, pudore simul & indignatione cõpulsus abscessit, neutri parti cõmunionẽ suam relaxans, quia digrediens inde promiserat se acturum in concilio, ut eis ordinaretur episcopus, à quo pars neutra descisceret. Ille nãq; populus, qui Melitiũ dudũ de ecclesia pulsum, quasi pro fide recta fuerat secutus, nõ iunxerat se ad priores catholicos, id est, qui cũ Eustathio episcopo fuerãt (ex quibus etiã Paulinus erat) sed suũ principatũ, suumq; cõuenticulum tenuit. Hos ergo cũ in unũ reuocare uoluisset, nec tamẽ (præuentus à Lucifero) potuisset, abscessit. Tunc regressus Meletius de exilio, quia cum eo numerosior populus erat, ecclesias tenuit, & ex eo iam propriã synodum cũ cæteris Oriẽtalibus episcopis habuit. nec tamen Athanasio iunctus est. Interim Lucifer iniuriã dolens, quod episcopum à se ordinatum apud Antiochiam non recepisset Eusebius, nec ipse recipere cogitat Alexandrini decreta concilij. sed constringebatur legati sui uinculo, qui in concilio ipsius autoritate subscripserat. Abijcere nanq; eum non poterat, qui autoritatem eius tenebat. Si uero recepisset, omne suum frustrandum uidebat inceptum. Diu ergo de hoc multumq; deliberans,

Cap. XXX.

Meletius.

Eustathius.

Lucifer.

C cum ex utraqꝫ parte cõcluderetur,elegit,ut legato ſuo recepto,erga cæteros ſententiã diſparẽ,ſed ſibi placitã cuſtodiret. Ita regreſſus ad Sardiniæ partes,ſiue quia cita morte præuẽtus,tempus ſententiæ mutandæ nõ habuit. etenim temere cœpta corrigi ſpatio ſolẽt.ſiue hoc animo immobiliter ſederat,parũ firmauerim.Ex ipſo interim Luciferianorũ ſchiſma,quod licet per paucos adhuc uoluitur,ſumpſit exordiũ. Euſebius uero circũiens Orientẽ atqꝫ Italiã,medici pariter & ſacerdotis fungebatur officio.Singulas quaſqꝫ eccleſias,abiurata infidelitate,ad ſanitatem rectæ fidei reuocabat.Maximè quod Hilarium,quẽ dudum cum cæteris epiſcopis in exilium truſum eſſe memorauimus, regreſſum iam, & in Italia poſitum, hæc eadem erga inſtaurandas eccleſias,fidemqꝫ patrum reparandam repperit molientem.

Luciferianorum ſchiſma.

Ca.XXXI. Hilarius.

NIſi quod Hilarius uir natura lenis & placidus,ſimulqꝫ eruditus,& ad perſuadendũ cõmodiſſimus,rẽ diligẽtius & aptius procurabat. Qui etiã libros de fide nobiliter ſcriptos ædidit,quibus & hæreticorũ uerſutias, & noſtrorũ deceptiones,& male credulã ſimplicitatẽ ita diligẽter expoſuit, ut & præſentes & lõge poſitos, quibus ipſe per ſe diſſerere uiua uoce nõ poterat,perfectiſſima inſtructione corrigeret.Ita duo iſti uiri,uelut magnifica quædã mundi lumina,Illyricũ, Italiam,Galliaſqꝫ ſuo ſplendore radiarũt, ut oẽs etiam de abditis angulis & abſtruſis,hæreticorũ tenebræ fugarẽtur.

ca.XXXII D

Iuliani Aug. callidum conſilium. Interdicitur Chriſtianis ethnicarum literarũ ſtudijs.

SEd Iulianus poſtqꝫ ad Orientẽ Perſas bello pulſaturus aduẽnit,& publica(quã prius occultauerat)erga idolorũ cultũ ferri cœpit inſania,callidior cæteris perſecutor,nõ ui neqꝫ tormẽtis,ſed præmijs,honoribus,blanditijs,perſuaſionibus,maiorẽ penè populi partẽ, quàm ſi atrociter pulſaſſet, eliſit.Studia autorũ Gentilium Chriſtianos adire prohibẽs,ludos literarũ illis ſolis qui deos deaſqꝫ uenerarẽtur,patere decernit.Militiæ cingulũ non dari niſi immolãtibus iubet.Procurationẽ prouinciarũ,iuriſqꝫ dicẽdi,Chriſtianis ſtatuit nõ debere cõmitti,utpote quibus etiã lex propria gladio uti uetuiſſet. Et proficiebat quotidie in huiuſcemodi legibus exquirẽdis,quibus & ſi quid uerſutũ uel callidũ,tamẽ quod minus uideretur crudele,decerneret.

Cap. XXXIII.

Aruſpices Athanaſium tollendũ ſuadẽt.

SEd non erga Athanaſium fictæ philoſophiæ tenere imaginem potuit. Etenim cum,uelut tetri ſerpentes de cauernis terræ ebullientes,ad eum proceſſiſſet Magorum,Philoſophorũ,aruſpicum,augurumqꝫ manus prophana, omnes pariter allegant, nihil ſuis actibus ſucceſſurum, niſi prius Athanaſium,uelut omnium horum obſtaculum,ſuſtuliſſet.

Cap. XXXIIII

Athanaſius quæritur à Iuliano.

ITerum mittitur exercitus,iterũ duces,iterũ oppugnatur eccleſia. Cumqꝫ eum mœſti & flentes populi circũſtarent,prophetico apud eos uſus ſermone perhibetur:Nolite (inquit) ô filij cõturbari,quia nubecula eſt,& cito pertranſit.Cumqꝫ diſceſſiſſet,& naui per Nilum fluuiũ iter ageret,Comes, qui ad hoc ipſum miſſus fuerat,cognito eius itinere,inſtanter eum inſequi cœpit.Et cum fortè applicuiſſet Athanaſij nauicula ad quendã locum,comperit,

A perit à prætereūtibus post tergū esse percussorē suū,& iam iamq; nisi pro spiceret,imminere. Conterriti omnes qui simul aderant socij,eremū suadebant ad fugæ præsidiū petendā. Tum ille: Nolite (inquit) ó filioli deterreri, eamus magis in occursum percussori nostro, ut sciat quia longe maior est qui nos defendit,quàm qui persequitur. Et cōuersa nauicula,iter agere obuiā ei qui se insectabatur, adgressus est. Ille qui nullo genere suspicari posset in occursum sibi uenire quē quæreret,tanq; prætereūtes aliquos interrogari iubet,ubi audissent esse Athanasiū. Cumq; respondissent uidisse se eū non longe euntē,tota celeritate pertransiens,properat inuanū, festinans capere,quē ante oculos positū uidere nō potuit. Ille uero dei uirtute monitus, Alexandriā redit,ibiq; tuto latebras usquequo persecutio cessaret,exegit.

Athanasi9 Comitem ipsum quærentem fefellit.

Ca. XXXV.

DEdit & aliud Iulianus uæcordiæ suæ ac leuitatis indiciū. Nā cū Daphnis in suburbano Antiochiæ iuxta fontē Castalium litaret Apollini, & nulla ex hijs quæ quærebat,responsa susciperet, causasq; silentij percōtaretur à sacerdotibus dæmonis: aiūt, Babylæ martyris sepulchrū prope adsistere,& ideo responsa nō reddi. Tum ille,uenire Galilæos (hoc em̄ nomine nostros appellare solitus erat) & auferre sepulchrū martyris iubet. Igitur ecclesia uniuersa cōueniens matres & uiri,uirgines iuuenesq; immensa exultatione succincti,trahebāt longo agmine arcā martyris, psallentes summis clamoribus,& cū exultatione dicētes: Confundātur omnes qui adorāt sculB ptilia,& qui confidunt in simulachris suis. Hæc in auribus prophani principis per sex milia passuū tanta exultatione psallebat omnis ecclesia,ut cœlū clamoribus resultaret. Vnde & ille in tantam iracundiæ rabiem deductus est,ut altera die comprehendi Christianos passim & trudi iuberet in carcerem,ac pœnis & cruciatibus affici.

Galilæi.

Babylæ martyris sepulchrū transfertur à Christianis Iuliani iussu.

Ca. XXXVI

QVod Salustius Præfectus eius nō probans,licet esset gentilis,tamen iussus exequit̄,& apprehēsum unū quendā adolescentē qui primus occurrit,Theodorū nomine,à prima luce usq; ad horam decimā tanta crudelitate,& tot mutatis carnificibus torsit,ut nulla ætas simile factum meminerit. Cū tamē ille in eculeo sublimis,& hinc inde lateribus instāte tortore, nihil aliud faceret,nisi qđ uultu securo & læto,psalmū quē pridie omnis ecclesia cecinerat,iteraret. Cūq; se omni expēsa crudelitate Salusti9 nihil egisse perspiceret,recepto in carcerē iuuene, abijsse fert̄ ad Imperatorē,& quid egerit nūciasse,ac monuisse ne tale aliqd tētare uellet de cætero,alioquin & illis gloriā,& sibi ignominiā quæreret. Hunc Theodorū ipsi nos postmodū apud Antiochiā uidimus. Et cū requireremus ab eo,si sensum doloris habuisset ex integro,dicebat se quidē dolores parū sensisse,adstitisse aūt quēdam iuuenē,qui sudanti sibi,linteo candidissimo & sudores abstergeret,& aquā frigidā frequenter infunderet,& ita se esse delectatū,ut tunc mœstior factus sit,quādo deponi de eculeo iussus est. Cōminatus igitur Imperator,

Salustius Præfectus.

Theodorus.

C post uictoriā Persicam melius se Christianos debellaturū, profectus quidē est, sed nullus redit. Ibi nanq;, incertū, à suis, an ab hostibus confossus, post annū & octo menses præsumpti Augustalis imperij, finem uitæ fecit.

Iulian⁹ in bello Persico perijt.

Cap. XXXVII.

TAnta uero eius ad decipiendū subtilitas & calliditas fuit, ut etiam infelices Iudæos uanis spebus illectos, ut ipse agitabatur, illuderet. Quos primo omniū cōuocatos ad se interrogat, cur nō sacrificarent, cū eis lex sua de sacrificijs imperaret? At illi occasionē se inuenisse temporis rati: Nō possumus (inquiūt) nisi in solo Hierosolymorū templo. Ita nāq; præcipit lex. Et accepta ab eo reparandi templi licentia, in tantū insolentiæ peruenerūt, ut aliquis eis prophetarū redditus uideretur. Igitur ex omnibus locis atq; prouincijs cōuenere Iudæi. locū tēpli olim igne cōsumpti, aggredi cœpere, Comite properandi operis ab Imperatore concesso. sumptu publico & priuato res omni instantia gerebatur. Interea insultare nostris, & uelut reparatis sibi regni temporibus, cōminari acrius, ac sæuitiā ostentare, prorsus immani tumore & superbia agere. Cyrillus post Maximū confessorē Hierosolymis episcopus habebat. Apertis igitur fundamētis, calces cemētaq; adhibitæ. nihil omnino deerat, quin die postera, ueteribus deturbatis, noua iacerent fundamenta: cum tamē episcopus diligenti consideratione habita, uel ex illis quæ in Danielis prophetia de temporibus legerat, uel quæ in euangelijs dominus prædixerat, persisteret, nullo genere fieri posse, ut ibi à Iudæis lapis super lapidem poneretur. Res erat in expectatione.

Templū Solomonis apud Hierosolyma reparatur, ut illic sacrificēt Iudæi, iubente Iuliano.

D

Cap. XXXVIII.

Terræmotus.

ET ecce nocte quæ ad incipiendum opus iam sola restabat, terræmotus ingens oboritur, & nō solum fundamentorū saxa longe lateq; iactantur, uerū etiam totius loci penè ædificia complanantur. Porticus quoq; publicæ in quibus Iudæorum multitudo, quæ operi uidebatur insistere, cōmanebat, ad solum deductæ, omnes Iudæos qui reperti sunt, oppressere. Luce uero orta, cum se mala crederent effugisse, ad requirendos eos qui oppressi fuerant, reliqua multitudo concurrit.

Cap. XXXIX.

Globus ignis.

AEdes erat quædā in inferioribus templi demersa, habens aditū inter duas porticus, quæ fuerant cōplanatæ, in qua ferramēta, aliaq; operi necessaria seruabantur, è qua subito globus quidā ignis emicuit, & per medium plateæ percurrens, adustis & exanimatis qui aderant Iudæis, ultro citroq; ferebatur. Hoc iterū sæpiusq; & frequentissime per totā illā diem repetēs, pertinacis populi temeritatē flāmis ultricibus coercebat. Cū interim pauore ingēti & trepidatiōe oēs qui aderāt deterriti, solū uerū deū IESVM CHRISTVM confiteri cogebantur inuiti. Et ne hæc casu fieri crederentur, in sequenti nocte in uestimētis omniū signaculū crucis ita euidens apparuit, ut etiā qui diluere pro sui infidelitate uoluisset, nullo genere ualeret abolere. Sic deterriti Iudæi atq; Gentiles, locū simul & inaniter cœpta reliquere.

Notæ crucis in uestimētis.

Historiæ ecclesiasticæ libri decimi, autore Ruffino, FINIS.

Elenchus

ELENCHVS CAPITVM VNDECIMI LIBRI HISTORIAE ECclesiasticæ, Ruffino Aquileiensi autore.

De Iohannis

HISTORIAE ECCLESIASTICAE LIBER VNDECIMVS, AVTORE RUFFINO AQUILEIENSI, PRESBYTERO.

D

Cap. I. Iouinianus Cæſ.

Is fuit rex Perſarum.

Aliâs qui nō eſſent Chriſtiani.*

POST Iuliani necem tandē ciuile nobis per Iouinianū reparatur Imperium. Is nanq; ſub uno eodemq; tempore Imperator, & confeſſor, & male illati extitit depulſor erroris. Nam cum in procinctu eſſet exercitus, & urgeret barbarus, ductores noſtri de ſummis rebus cōſilium trahentes, Iouiniano calculū dederūt. Cumq; apprehēſus ad ſuſcipienda Imperij traheretur inſignia, ad exercitum Iuliani ſacrilegijs prophanatum, dicitur proclamaſſe, Non ſe poſſe imperare eis, *quia eſſet Chriſtianus. Tum omnes pari eademq; uoce reſpondiſſe perhibentur, Et nos Chriſtiani ſumus: nec priuſq; hanc uocem audiret, adquieſcere ad Imperium uoluiſſe. Deniq; ſtatim affuit ei diuina clementia, contraq; omnē ſpem cum clauſi undiq; hoſtibus tenerentur, nec euadendi facultas ulla ſuppeteret, ſubito emiſſos à barbaris oratores adeſſe uident, pacemq; depoſcere: exercitui quoq; inedia conſumpto, cibos cæteraq; neceſſaria in mercimonijs polliceri, omniq; humanitate noſtrorum temeritatem emendare. Sed ubi in uiginti & nouem annos pace compoſita, ad Romanum regreſſus eſt ſolum, clariorq; lux noſtro ſe orbi ex Oriētis partibus oborta diffudit, rempublicam

A cam quasi post nimias procellas omni moderatione adgreditur reparare: Ecclesiarum uero curam non in secundis habere. Nec tamē incaute ut Constantius egerat, sed lapsum prædecessoris admonitus, honorificis & officiosissimis literis Athanasium requirit, & ab ipso formam fidei & ecclesiarum disponēdarū suscipit modū. Sed hæc tā pia & tam læta principia mors immatura corrupit. Post octo etem menses ortus sui apud Ciliciā diem obit.

Iouinianus Cæsar Athanasiū consulit de reparandis ecclesijs.

Iouinianus moritur apud Ciliciam.

POst hunc Valentinianus imperium suscepit, qui pro fide nostra à Iuliano militia fuerat expulsus. Sed compleuit in illo dominus quod promisit, plus etiam quàm centupla in præsenti seculo restitués ei. Nam quia militiam pro CHRISTO reliquerat, recipit imperium. Is in consortium regni assumpsit fratrem Valentem, & sibi quidem Occiduas partes delegit, illi autem Orientales reliquit. Sed Valens fauendo hæreticis, abijt in uiam patrum suorum. Nam & episcopos egit in exilium, & presbyteros, ac diaconos, & monachos (Tatiano Alexandriæ præsidente) usque ad tormenta deduxit, & ignibus tradidit. Multaque nephanda & crudelia in ecclesiā dei molitus est. Sed hæc omnia post Athanasij obitum. Nam illo superstite, uelut diuina quadam uirtute prohibitus, cum debaccharetur in cæteros, in illum nihil ausus est triste committere.

Cap. II.

Valētinus Imperator in Occidente.

Valens in Oriente.

Tatianus præfectus Alexandriæ.

IGitur ea tempestate cū quadragesimo & sexto anno sacerdotij sui Athanasius, post multos agones multasque patientiæ coronas quieuisset in pace, sciscitatus de successore, Petrum tribulationū suarū participem & socium B delegit. Sed Lucius Arianæ partis episcopus, continuò tanque ad ouē aduolat lupus. Et Petrus quidem nauem protinus cōscendens, ad urbem Romā profugit. Lucius uero tanque materia sibi crudelitatis oblata, sæuior erga cæteros efficiebatur. Et ita ibat in sanguinē, ut ne speciem quidem aliquā religionis seruare uideretur. Cuius primo ingressu tanta & tam turpia in uirgines & cōtinentes ecclesiæ gesta sunt, quæ nec in persecutionibus gentiliū memorantur. Inde post fugas ciuiū & exilia, post cædes & tormenta, flāmasque quibus innumeros confecerat, ad monasteria furoris sui arma cōuertit. Vastat eremū, & bella quiescentibus indicit. Tria milia simul (aut eo amplius) uiros, per totā eremū secreta & solitaria habitatione dispersos, oppugnare pariter aggreditur. Mittit armatā equitum ac peditum manū, Tribunos, Præpositos, & bellorū duces, tanque aduersum barbaros pugnaturus elegit. Qui cum uenissent, nouā belli speciem uidenit, hostes suos gladijs obiectare ceruices, & nihil aliud dicere, nisi: Amice ad quid uenisti.

Cap. III.

Athanasius moritur.

Petrus.

Lucius, competitor.

Vide quid faciat ambitio.

In uirgines sæuitur.

In ciues.

In monachos, hoc est, eremitas.

PEr idem tempus patres monachorum uitæ & antiquitatis merito, Macarius, & Isidorus, aliusque Macarius, atque Heraclides, & Pambus, Antonij discipuli per Aegyptum, & maximè in Nitriæ deserti partibus habebantur uiri, qui consortium uitæ & actuū, non cum cæteris mortalibus, sed cum supernis angelis habere credebātur. Quæ præsens uidi loquor: & eorū gesta

Cap. IIII.

Macarius, Isidorus, Macarius alius, Heraclides, Pambus, Eremitæ Antonij discipuli.

C gesta refero,quorũ in passionibus socius esse promerui. Hij ducebant exercitum domini,nõ mortalibus telis,sed fide religionis armatũ exercitũ moriẽdo uincentẽ,& qui sanguinis sui profusione uictor Christũ sequeret ad cœlum. Quiq; dum in tabernaculis positi,& orantes expectarẽt interfectores suos,delatus est ad eos homo olim mẽbris omnibus,& præcipuè pedibus,aridus. Sed cũ ab eis in nomine domini oleo fuisset perunctus,statim cõfirmatæ sunt plãtæ eius. Et dicẽtibus eis,in nomine IESV CHRISTI,quẽ Lucius persequitur,surge,& sta in pedibus tuis,& redi in domũ tuam,continuò exurgens & exiliens,benedicebat deũ,ostendens quia uere erat in eis deus. Ante aliquantulum uero temporis cæcus quidam rogabat adduci se ad cellulam Macarij,quæ erat in deserto,itinere trium dierũ. Quò posteaq; cæcus multo ductantiũ labore peruẽnit,Macariũ non repperit domi. Contristatus ualde,nullatenus mitigare mœsticiam poterat,sanitatis solatio carens. Tum uero feruore fidei cõcalescẽs: Deprecor (inquit ad eos qui deduxerant) applicate me ad illam partẽ parietis,ubi cubare senior solet. Et cum fuisset admotus,parum luti aridi unde paries òblitus uidebatur,assumens,palmæ suæ superposuit. Rogat etiam ut aquam de puteo ex quo bibere solebat,haurirent. Qua resoluens glebulam,eodemq; luto oculos suos superungens,& lauans de aqua quæ hausta fuerat, repente recepit uisum,ita ut nullo indigens adminiculo rediret ad sua. Sed ne secundũ leprosos illos

Miraculum.

Macarius.

D ageret,quos à se curatos in Euangelijs ingratos dominus notat,cum omni domo sua regressus,& deo gratias referens,rem ut gesta fuerat indicauit. Idem ipse Macarius leenæ speluncã habuit cellulæ suæ uicinã. Et quadã die catulos suos cæcos ad eũ belua producit,& ante pedes eius ponit. At ille cũ intellexisset pro cæcitate catulorũ bestiã supplicare,rogauit dominũ ut eis redderet uisum. Quo recepto,matrẽ sequentes,redeunt ad speluncã. Et paulò post ipsa cum catulis suis regrediens,pelles ouiũ lanatas plurimas,uelut munus pro suscepta gratia ad senem defert,morsu oris enectas, & ante fores eius depositis abscedit. Verum si singulorũ mirabilium gesta prosequi uelimus,excludimur à proposita breuitate,maximè cum hæc narrationem proprij operis mereantur. Sed in his omnibus Lucius non erubuit,nec aliquid reuerẽtiæ uirtutum mirabilibus detulit. Quin imò iubet patres ipsos ablatos à grege suo,imò clam raptos,in insulam quandam Aegypti paludium deportari,in qua cõpererat neminẽ prorsus esse Christianũ,quo per hoc uel absq; solacijs,uel absq; consuetis actibus uiuerẽt. Senes igitur cum duobus solis pedissequis noctu ad insulam deducũtur,in qua erat templũ quoddã summa ueneratione à loci incolis obseruatũ. Cumq; primũ nauicula senũ oram soli illius contigisset, ecce subito sacerdotis templi illius uirgo filia correpta spiritu,cũ ingenti uociferatione & clamoribus usq; ad cœlum datis,agi per medios populos cœpit,& crebros ducens rotatus,stridẽs

huc

A huc atq; illuc rabida ora uibrare. Cumq; ad spectaculũ tam ingentis monstri, maximè quod esset sacerdotis filia (qui in honore præcipuo apud illos erat) populi cõuenissent, per auras eam raptam sequentes, perueniunt usq; ad nauiculam senũ. Ibi uero proiecta eorum pedibus & prostrata, clamare cœpit: Quid uenistis huc ô serui dei summi, antiquis nos & ueternosis euoluere domicilijs? In hoc loco depulsi undiq; latebamus. Quomodo uos nequaq; latere potuimus? cedimus antiquis sedibus, populos uestros terrasq; recipite. Cum hæc diceret, increpitus ab eis erroris spiritus, effugatur. Et puella sana unà cum parẽtibus suis iacebat ad pedes nostri temporis Apostolorum. Qui talibus exordijs prædicantes eis fidem domini nostri IESV CHRISTI, in tantã conuersionẽ repente eos perduxerunt, ut statim manibus suis antiquissimũ templum, & in summa ueneratione habitũ, destruerent, & ecclesiam confestim ædificarent. Nec ad deliberandũ spatio temporis eguerunt, quibus fidem rerũ fecerant, non uerba, sed uirtus. Sed hoc cũ fuisset Alexãdriæ nunciatũ, ueritus Lucius, ne fortè etiã suorũ in eum odia iusta cõsurgerent, qui aperte iam bellum nõ hominibus, sed deo indiceret, occulte eos reuocari, & in eremum remitti iubet. Dum hæc in Aegypto geruntur, ne in alijs quidem locis persecutionis flamma cessabat.

Cap. V.

Edessa Mesopotamiæ ciuitas.

EDessa nãq; Mesopotamiæ urbs fideliũ populorũ est, Thomæ Apostoli reliquijs decorata. B Vbi cũ per se Imperator populos uidisset ecclesijs eiectos in campo habere cõuenticulũ, tanta dicitur iracundia accensus, ut Præfectũ suũ pugno percuteret, cur nõ fuissent inde quoq; (sicut iusserat) deturbati. At ille licet esset Paganus, & iniurijs ab Imperatore fuisset affectus, tamẽ consideratione humanitatis altera die ad uastandum populum processurus, facit hoc ipsum ciuibus p occulta indicia clarescere, quo scilicet cauere sibi possent, ne inuenirẽtur in loco. Mane processurus, terrorẽ solito maiorẽ per Officiũ mouet, agitq; omnia quo q̃minimi, uel si fieri posset, nulli periclitarẽtur. Videt tamẽ frequentiorẽ solito populum tendere ad locum, currere præcipites & festinare, tanq; uererentur, ne qui deesset ad mortem. Interea uidet quandã mulierculam ita festinam & properã domo sua prorumpere, ut nec clauderet ostium, nec operire se ut mulierũ habitum decet, diligentius potuisset, infantẽ quoq; paruulum secum trahentẽ, cursuq; rapido, irrupto etiã Officij agmine, festinantẽ. Tum ille ultra nõ ferẽs: Apprehendite (inquit) mulierẽ, & huc deducite. Cumq; fuisset adducta: Quò (inquit) mulier infelix properas tã festina? Ad campũ (ait) quò catholicorũ populus cõuenit. Et nõ (inquit) audisti, quia Præfectus illuc pergit, ut omes interficiat quos inuenerit? Audiui (inquit) & ideo festino ut ibi inueniar. Et quò (inquit) paruulũ istum trahis? Vt & ipse (ait) martyriũ cõsequi mereatur. Quæ cum audisset uir moderatissimus, redire Officiũ & cõuerti uehiculum ad Palatiũ iubet. Et ingressus ait: Imperator, subire mortẽ si iubeas

Officium, uocat Officiales, hoc est, ministros & satellites.

C paratus sum. Opus uero quod præcipis, implere non possum. Cumq; edocuisset cuncta de muliere, repressit Imperatoris insaniam.

Cap. VI. Per idem tempus ecclesia uelut persecutionis igne cõflante, purior auri metallo refulgebat. Nõ enim in uerbis uniuscuiusq; fides, sed in exilijs & carceribus probabať. quia nõ honori erat catholicũ esse, sed pœnæ: præcipuè apud Alexandriã, ubi ne sepeliendis quidẽ corporibus mortuorũ libera facultas fidelibus erat. Quæ dum Lucius omni arrogãtia & sæuitia gereret, Mauuia Saracenorũ gentis regina, uehementi bello Palæstini & Arabici limitis oppida atq; urbes quatere, uicinasq; simul uastare prouincias cœpit. Cumq; frequentibus bellis Romanum attriuisset exercitum, & plurimis peremptis, reliquos uertisset in fugam, orata pacem, non aliter se amplexuram promittit, nisi Moyses quidã nomine, monachus, genti suæ ordinaretur episcopus. Qui in eremo partibus suis propinqua uitam solitariã ducẽs, meritis & uirtutibus ac signis quæ faciebat deus per illum, magnifice innotuerat. Petitio eius principi indicata Romano, sine ulla dilatione iubetur impleri à Ducibus nostris, qui ibi infeliciter pugnauerãt. Captus Moyses ad sacerdotium suscipiendũ, Alexandriã ex more deducitur. Adest Lucius, cui ordinãdi deferebatur officiũ. Quo uiso, Moyses præsentibus Ducibus qui perurgebant & populis, ait: Ego quidẽ me nõ esse dignũ tanto sacerdotio iudico. uerũtamẽ si aliqua in me, licet indigno, diuina dispensatio

D putatur explenda, deũ nostrum cœli ac terræ dominũ testor, quod Lucius sanctorũ sanguine pollutas & cruẽtas super me nõ inijciet manus. Cumq; Lucius tam graui nota inustum se uideret in oculis plurimorũ: Quare (inquit) ô Moyses tam facile cõdemnas eum, cuius fidem ignoras? Aut si tibi aliquis de me aliter indicauit, audi fidem meã, & tibi ipse magis q̃ alijs crede. Tunc ille: Desine (inquit) ô Luci dolosis tuis me quoq; imaginibus adgredi. Bene mihi nota est fides tua, quã protestantur serui dei per metalla damnati, episcopi in exiliũ trusi, presbyteri, diaconi extra Christiani nominis habitacula relegati, bestijs alij, alij etiam ignibus traditi. Nunquid potest uerior esse fides quæ auribus capitur, q̃ quæ oculis peruidetur? Apud me certũ est, quod qui CHRISTO recte credunt, ista non faciunt. Et ita maiore dedecore deformatus (quoniã perurgebat necessitas reipublicæ consulendi) compulsus est adquiescere, ut ab episcopis quos in exilium truserat, sacerdotium sumeret. Quo suscepto, & gentis ferocissimæ pacem tenuit, & fidei catholicæ custodiuit intemerata consortia.

Cap. VII. Verũ cũ apud Alexandriã populos & urbẽ nebulosi doctoris tetra perfidiæ caligo suffunderet, uelut lampadẽ quandã diuina luce fulgentẽ Didymũ dominus accendit. De cuius uita atq; institutis (quoniã ad ecclesiæ gloriã dei munere cõcessus creditur) licet in transcursu, necessario tamen cõmemoranda nobis pauca uidentur. Is nanq; in parua ætate, cum adhuc etiam

Mauuia regina Saracenorum.

Moyses eremita petitur à regina ut sit episcopus Saracenorum.

Moyses renuit cõsecrari à Lucio Alexãdrinæ sedis usurpatore sanguinario.

Didymus Alexandrinus.

A etiã prima literarũ ignoraret elemẽta, luminibus orbatus, maiore desiderio scientiæ ueri luminis inflammatur: nec desperationẽ, cupitam adipiscendi passus est, cũ audisset scriptum in euãgelio: Quod apud homines impossibile est, possibile est apud deũ. Hac igitur diuina pollicitatione confisus indesinẽter dominũ deprecabatur, nõ ut oculorũ carnalium uisum, sed ut illuminationẽ cordis acciperet. Miscebat tamen precibus studia ac laborẽ, & iuges cõtinuatasq; uigilias, non ad legendũ, sed ad audiendũ adhibebat, ut quod alijs uisus, hoc illi conferret auditus. Cum uero post lucubrationis laborem somnus (ut fieri solet) legẽtibus aduenisset, Didymus, silentiũ illud non ad quietẽ uel ocium datum ducẽs, tanq; mundũ animal ruminans cibum quẽ cœperat, ex integro reuocabat, & ea quæ dudum percurrentibus alijs ex librorũ lectione cognouerat, memoria & animo retexebat, ut non tã audisse quæ lecta fuerant, quàm descripsisse ea mentis suæ paginis uideretur. Ita in breui deo docente, in tantã diuinarũ humanarumq; rerũ eruditionẽ ac scientiã uenit, ut scholæ ecclesiasticæ doctor existeret, Athanasio episcopo, cæterisq; sapiẽtibus in ecclesia uiris dei admodũ probatus: Sed & in cæteris, siue Dialecticæ, siue Geometriæ, Astronomiæ quoq;, uel Arithmeticæ disciplinis ita esset paratus, ut nullus unquã Philosophorũ aliqua ex his artibus proponẽs, obtinere eum uel cõcludere quiuerit, sed statim ut B responsiones eius acciperet, magistrũ eum etiã illius de qua proposuisset, crederet disciplinæ. Huius aliquanti dicta, uel cõmuniter disputata, uel propo nẽtibus respõsa, adhibitis notarijs descripsere. Quæ etiã nũc in magna admiratiõe habẽtur. Nos tamẽ qui & uiuæ uocis eius ex parte aliqua fuimus auditores, & ea quæ à nõnullis dicente eo descripta legimus, longe maiorẽ gratiã, & diuinũ nescio quid, ac supra humanã uocẽ sonãs, in illis magis sermonibus qui de ore ipsius proferebantur, agnouimus. Hunc etiã beatus Antonius cum fidei Athanasij testimoniũ laturus aduersum Arianos, de Thebaide Alexandriam descendisset, magnificis consolatus est uerbis: Nihil te (inquit) offendat ó Didyme, quod carnalibus oculis uideris orbatus. Desunt enim tibi oculi illi, quos mures, & muscæ, & lacertæ habent. Sed lætare quia habes oculos quos angeli habent, è quibus deus uidetur, per quos tibi magnum scientiæ lumen accenditur.

Didym⁹ præficitur scholæ ecclesiasticæ apud Alexandriam.

Viuæ uocis energia.

Antonius ad Didymum.

Cap. VIII.

FLorebat igitur Aegyptus ea tempestate, nõ solum eruditis in Christiana Philosophia uiris, uerũ etiã his qui per uastam eremũ cõmanẽtes, signa & prodigia Apostolica, simplicitate uitæ, & cordis synceritate faciebãt. Ex quibus interim quos ipsi uidimus, & quorũ benedici manibus meruimus, hij sunt, Macarius de superiori eremo, alius Macarius de interiori, Isidorus in Scyti, Pambus in Cellulis, Moyses & Beniamin in Nitria. Scyrion & Helias & Paulus in Apeliote, alius Paulus in Focis, Pœmen & Ioseph in Pispiri, qui appellabatur mons Antonij. Sed & alios quàm plu-

Benedictio.

C res huiusmodi uiros in Aegypti partibus habitare, fideli cõperimus auditu, ut uere cõpleretur Apostoli dictũ, quia ubi abundauit peccatũ, superabundauit & gratia. Habuit autẽ per idem tempus etiã Mesopotamia uiros nobiles, ijsdẽ studijs pollentes. Quorũ aliquantos ipsi per nos apud Edessam & in Carrarum partibus uidimus, plures autem auditione didicimus.

Ca. IX. SEd neutra harũ infœcundior Cappadocia fuit, imò aliquid lætius Gregoriũ nobis cũ Basilio germinauit. Tulit igitur & ipsa multorũ sanctorũ segetẽ satis lætã, produxit copiosam piorũ uineam, oliuarũ quoq; domini germinauit nouellam. Sed isti præcipuè uelut duo filij pinguedinis assistentes dextera leuaq; candelabro, instar duorũ cœli luminariũ refulgebãt. Vnde dignũ puto de his pauca supra repetere. Ambo nobiles, ambo Athenis eruditi, ambo collegæ, ambo de auditorio digressi ad profitẽdã Rhetoricam rogabantur. Quod opus magnificè quidẽ implebat Basilius, Gregorius uero magnificentius cõtemnebat. Quicq; cum se totũ dei seruitio mancipasset, tantũ de collegæ amore præsumpsit, ut sedentẽ Basilium de doctoris cathedra deponeret, ac secum ad monasteriũ manu iniecta perduceret: ibiq; per annos (ut aiunt) tredecim, omnibus Græcorũ seculariũ libris remotis, solis diuinæ scripturæ uoluminibus operã dabant, earũq; intelligentiã, nõ ex propria præsumptione, sed ex maiorũ scriptis & autoritate sequebantur: quos & ipsos ex Apostolica successione intelligendi regulam suscepisse cõstabat. Quorum præcipuè in prophetas cõmentarios discutientes, thesauros sapientiæ & scientiæ recõditos in uasis fictilibus perquirebãt. Verum cum iam ipsi sufficienter instructi, diuina dispensatione ad imbuendos populos uocarẽtur, & alius alio itinere, ad idẽ tamẽ opus uterq; traheretur, Basilius Ponti urbes & rura circũiens, desides gentis illius animos & parũ de spe futura sollicitos stimulare uerbis, & prædicatione succẽdere, callumq; ab his longe negligentiæ cœpit abolere, subegitq; abiectis inaniũ rerum & seculariũ curis, suimet noticiã recipere. In unũ coire, monasteria construere, psalmis & hymnis & orationibus docuit uacare, pauperũ curam gerere, eisq; habitacula honesta, & quæ ad uictũ necessaria sunt, præbere, uirgines instituere, pudicam castamq; uitam omnibus penè desiderabilem facere. Ita breui permutata est totius prouinciæ facies, ut in arido & squalenti cãpo uideretur seges fœcunda, ac læta uinea surrexisse. Gregorius uero bonũ semen nõ patiebat̃ aut super spinas iacere, aut inter saxa dispergere, sed bonã terram cordis sui iugi cultu & exercitijs indesinentibus excolebat. Et multò amplius hic in semetipso, quàm ille in cæteris proficiebat. Suscipere ille, quæ renũciantes seculo deferebant ad pedes suos, & diuidere ut quisq; eguisset, curã gerebat. Iste nihil habẽdi & omnia possidendi cõtentus sacramento, erga solas sapiẽtiæ diuitias auarus & multũ cupidus inhærebat. Ille coire plures in unũ, & sui inuicẽ in necessarijs habere sollicitudinẽ docebat: hic sui

Gregorius Nazianzenus. Basilius Magnus.

D

Vnde petenda intelligẽtia diuinæ scripturæ.

Basilius.

Gregorius.

A hic sui exēplo quod erat absolutus & liber, cūctis sermone Apostolico prædicabat: Ego autē uolo uos sine sollicitudine esse, & dominus in proximo est, nihil solliciti sitis: sed tanquam serui CHRISTI, hoc solum estote solliciti, quando redeat dominus de nuptijs. Ille delinquētibus misericorditer cōdolere, & à delicto reuocare: hic per diuini eloquij gratiā delinquēdi incitamenta præuenire, nec sinere labi eum qui difficulter erigeretur elisus. Ille in fide purus, hic in prædicatiōe liberior. Ille deo humilis, hic etiā hominibus erat. Ille arrogantes cōtemptu, hic ratione uincebat. Sic in utroque diuersa gratia unum opus perfectionis explebat. Igitur Basilius nō multo post Cæsareæ Cappadociæ episcopus, cū à Valente in exiliū pro fide cogeretur, exhibitus est ad tribunal Præfecti. terroribusque (ut illi moris est potestati) & minis maximis agi cœpit, ut nisi præceptis principis obediret, interitum sibi iam iamque speraret impendere. Tum ille intrepidus, & absque ulla animi perturbatione hæc sibi minitāti Præfecto respōdisse fertur: Atque utinam aliquid mihi esset digni muneris, quod offerrē huic, qui maturius Basiliū de nodo follis huius absolueret. Cumque daretur ei nox quæ erat media ad spatium deliberādi, respondisse denuo perhibetur: Ego crastino ipse ero qui nūc. tu te utinā nō mutares. Et illa quidē nocte uxor Imperatoris uelut tortoribus tradita cruciatur: filius uero qui eis erat unicus, extinctus paternæ impietatis B creditur exoluisse supplicia. Ita ante lucē missi, qui rogarent Basiliū, ut precibus suis intercederet pro eis, ne etiā ipsi, & quidē multo iustius similiter interirent. Sic accidit, ut cū omnes catholicos expulerit Valens, Basilius usque ad uitæ exitū intemerato cōmunionis sacramento in ecclesia perduraret. Gregorius uero apud Naziāzon oppidū in locū patris episcopus subrogatus, hæreticorū turbinē fideliter tulit. Reddita uero pace, Constātinopolim ad ecclesiā docendā uenire exhortatus, non abnuit. Vbi breui tēpore tantū ad emendandū populū uetustis hæreticorū infectum uenenis proficit, ut tunc primū Christiani sibi fieri uiderentur, & nouellam lucē ueritatis aspicere, cū religionis doctor multa quidē uerbis, plura tamē doceret exemplis: nec uiderēt ab eo discipulis aliquid imperari, quod nō prius ipse fecisset. Sed ubi gloriā subsecuta inuidia est, obniti quidā, & proscriptionibus minus sanis uti cœpēre, ut ipso ad propria remeāte, alius ordinaretur episcopus. Quod ille susurrari tantū, & sub dente sentiens ruminari, ipse profert, quod dicere ei nullus audebat: Absit (inquit) ut mei causa aliqua simultas in dei sacerdotibus oriatur. Si propter me est ista tēpestas, tollite me & mittite me in mare, & desinet à uobis quassatio. Tum regressus, in ecclesia sua quod superfuit uitæ tēpus, exegit. Et quoniā iam fessa ætate, & corpore inualidus erat, successorem sibi ipse delegit, quo ecclesiam gubernāte debilitatis & senectutis ocio frueretur. Extant quoque utriusque ingenij monimenta magnifica tractatuū, quos ex tempore in ecclesijs declamabāt. Ex quibus nos denas fermè singulorum oratiunculas transfudimus in Latinū. Basilij præterea instituta mo-

Contentio.

Basilius ad tribunal sistitur.

Gregorius, Nazianzi episcopus.

Inuidia.

Opera Gregorij & Basilij. Orationes à Ruffino uersæ.

C nachorū optantes, si poterimus, & dei fauor adiuuerit, eorū plura transferre. Fuerunt præterea fratres duo Basilio, Gregorius & Petrus. Quorū alter in uerbo doctrinæ, alter in operibus fidei fratrem ita exæquabat, ut uterq; uel Basilium, uel Gregorium redderet. Extant etiam ipsius Gregorij iunioris aliqua opuscula luculēta. Sed de hijs satis dictum. In Occiduis uero partibus Valentinianus fide religionis illæsus, ueteri Romani Imperij censura rempublicam gubernabat.

Gregorius & Petrus fratres Basilij.

Valētinianus Aug. in Occidente.

Cap. X.

Damasus Pontifex Ro.

Vrsinus cōpetitor, tumultus causa fuit.

*Al's*ratione.*

Aliâs deferētibus.*

Maximinus Præfectus.

DAmasus post Liberiū p successionē sacerdotiū in urbe Roma susceperat. Quē prælatū sibi nō ferēs Vrsinus quidā eiusdē ecclesiæ diaconus in tantū furoris erupit, ut psuaso quodā satis imperito & agresti episcopo, collecta turbulētorū & seditiosorū hominū manu, in Basilica quæ Sicinini appellat̃, episcopū se fieri extorqueret, legibus & ordine & traditione pueris. Quo ex facto tāta seditio, imò uero tāta bella coorta sunt, alterutrū*defendētib⁹ populis, ut replerētur hūano sanguine orationū loca. Quæ res factione Maximini Præfecti sæui hominis ad inuidiā boni & innocētis uersa est sacerdotis, ita ut causa ad clericorū usq; tormēta duceret̃. Sed assertor innocētiæ deus affuit, & in caput eorū qui intenderāt dolū, pœna cōuersa est.

Cap. XI.

Auxentius.

INterea defuncto apud Mediolanū Auxentio hæreticorū episcopo, utriusq; partis populi diuersis studijs ferebātur. Dissensio grauis & periculosa seditio urbi propriæ maturū parabat exitiū, si pars utraq; cum diuersum D uellet, nequaq; quod proposuerat, obtineret. Ambrosius tunc Consularis eiusdē prouinciæ fasces regebat. Is cū perniciē ciuitati uideret impendere, pro loco atq; officio suo, cōfestim ecclesiā seditionē populi mitigaturus ingreditur. Cumq; inibi multa secundū leges & publicā disciplinā pro quiete & tranquillitate perorasset, pugnantis inter se & dissidētis populi subito clamor & uox una cōsurgit, Ambrosiū episcopum postulantes, baptizari hūc protinus clamant (erat enim catechumenus) & sibi episcopū dari: nec aliter unū populū fore atq; unā fidē, nisi Ambrosius sibi daretur sacerdos. Obluctante illo & plurimū resistente, ad Imperatorē relatum populi desideriū omni maturitate iubetur impleri. Dei enim (ait) esse, quod discordantē populi fidem, & animos dissidentes cōuersio subita in unum consensum atq; in unam sententiam reuocaret. Moxq; dei gratiam consecutus, & initiatus sacris, & sacerdos effectus est.

Ambrosius tūc Cōsularis

Adhuc catechumen⁹ erat.

Fit sacerdos.

Cap. XII.

Valentinianus Aug. moritur.

INterea cū ad bellum Sarmaticū Valentinianus de Galliæ partibus uenisset in Illyricū, ibi uixdū cœpto bello, ægritudine subita oppressus diē obijt, relictis hæredibus in Imperio filijs, Gratiano Augusto, Valentinianoq; admodū paruulo, & nōdum regijs insignibus initiato. Quē tamē necessitas eorū, qui tanq; uacuū imperij locū conabantur inuadere, compulit etiā absente fratre purpura indui, Probo tunc Præfecto fideliter rē gerente.

Probus Præfectus.

Cap. XIII.

Gothi.

PEr idē tempus in Orientis regno Gothorū gens sedibus suis pulsa, per omnes se Thracias infudit, armisq; urbes & agros uastare feraliter cœpit.

A pit. Tum uero Valentis bella quæ ecclesijs inferebat, in hostē cœpta cõuerti, seraq́ꝫ pœnitētia episcopos & presbyteros relaxari exilijs, ac de metallis resolui monachos iubet. Ipse tamen ab hostibus circũuentus in prædio, quo ex bello trepidus cõfugerat, impietatis suæ pœnas igni exustus dedit, annis in imperio cũ fratre primo, & post cũ filijs fratris quatuordecim pariter exactis. Quæ pugna initiũ mali Romano Imperio tunc & deinceps fuit. Igitur Gratianus cum fratre admodum paruulo, post patrui necē Orientis quoq́ꝫ suscepit imperium. Is pietate & religione omnes penè qui ante fuerant principes, superabat. Vsu armorũ strenuus, uelox corpore, & ingenio bonus erat, sed iuuenili exultatione plus ferè lætus quàm sufficiebat, & plus uerecundus quàm reipublicæ intererat.

Valens.

Gratianus Aug.

Cap. XIIII.

Theodosius adsciscitur in imperij cõsortium à Gratiano.

QVi uidēs utile uirum annis maturum in tantis regni curis habere participē, & quia, ut sermo diuinus monet: Melius duo quàm unus, cõsortē adsciscit Theodosiũ, eiq́ꝫ Oriētis procuratione permissa, partes sibi ac fratri Occiduas reseruauit. Verum is postq́ꝫ multa religiose ac fortiter gessit, à Maximo tyranno apud Britannias exorto, per Andragathium ducē, Lugduni, suorũ magis proditione quàm ui hostium, peremptus est.

Gratianus occiditur.

Cap. XV.

AT Valētinianus in Italia degens, fratris nece atq; hostis metu perterritus, simulatione oblatā pacē à Maximo, simulans ipse quoq; libenter amplectitur. Cũ interim Iustina mater eiusdē, Arianæ hæreseos alũna, B impietatis suæ uenena, quæ uiuente uiro suppresserat, filio facile decepto fidenter aperuit. Igitur apud Mediolanũ posita, cõturbare ecclesiarũ statũ, cõminari sacerdotibus depulsionis exilia, nisi Ariminensis Cõcilij decreta, quibus fides patrum intemerata fuerat, reuocarent. Quo bello ecclesiæ murũ & turrim ualidissimā pulsabat Ambrosiũ. Eumq́ꝫ minis, terroribus, atq; omni oppugnationis genere fatigans, primũ sibi aditum debellandæ rimabatur ecclesiæ. Sed q̃uis illa Iezabel spiritu pugnaret armata, resistebat tamen Ambrosius, Heliæ uirtute repletus & gratia. Ipsa autē in ecclesijs garrire, strepere, animare & inflammare ad discordiā populos: sed quod minus res, ex sententia cederet iniuriā putare, & pro hoc apud filiũ cõqueri. Vnde adolescētulus pro cõtumeliæ inuidia, quā falsò cõflauerat mater, accensus, armatorũ globum ad ecclesiam mittit: cõfringi ianuas, oppugnari sancta, sacerdotē pertrahi atq; in exilium mitti protinus iubet. Sed tāta fuit perseuerātia fideliũ populorũ, ut animas prius amittere quàm episcopũ mallēt.

Iustina Aug.

Cap. XVI.

Beneuolus, à memoria.

INterim dictanda aduersum fidē patrũ imperialia decreta mādant᷑, Beniuolo tunc memoriæ scrinijs præsidenti. Sed ille cui ab incunabulis sacra fides & uenerabilis fuit, abnegat se impia uerba posse proferre, & cõtra deum loqui. Tum uero ne inceptũ reginæ frustrari uideretur, celsior ei honor promittit᷑, si impleret iniuncta. Ille qui nobilior in fide esse quàm in honoribus cuperet: Quid mihi (ait) ꝓ impietatis mercede altiorē promittitis gradum? Hũc ipsum quē habeo tollite. tantũ mihi cõscientia fidei duret illæsa. Hæc dicens, ante pedes impia præcipientiũ cingulũ iecit. Ambrosius uero

C aduersum reginæ furorē non se manu defensabat, aut telo, sed ieiunijs: continuatisq; uigilijs sub altari positus, per obsecrationes defensorē sibi atq; ecclesiæ deum parabat. Dumq; hæc in longum diuersis machinis & oppugnationibus nequā, Iustina moliretur, Maximus, qui se exuere tyrāni infamia, & legitimū principem gestiret ostendere, datis literis impium protestatur inceptum, fidē dei impugnari, & statuta catholicæ ecclesiæ subrui. & inter hæc appropinquare Italiæ cœpit. Quo Iustina comperto, hoste simul atq; impietatis conscientia perurgente, in fugam uersa cum filio, exilia quæ dei sacerdotibus præparabat, prima sortitur.

Cap. XVII. Theodosius.

ADfuit tamen Theodosius propter regni fidem, bonitatisq; ac beneficiorū Gratiani memor: & in uindictam, totius uiribus Orientis insurgens, ultus est sanguinem iustum. Valentiniani quoq; impia inter hæc matre defuncta, fidem catholicam quam ipsa uiolauerat, & regnum tyrannide depulsa, restituit. Atq; ipse posteaq; Romam illustri triumpho inuectus est, ad propria rursus regna remeauit.

Ca. XVIII Theodosius unius iniuriā, morte multorū ulciscitur.

PEr idem tempus subreptiōe quadā dæmonis, turpis macula religioso principi inusta est. Etenim cū apud Thessalonicā seditione exorta, quidam ex militaribus uir, impetu fuisset populi furentis extinctus, repentini nuncij atrocitate succensus, ad ludos Circenses inuitari populū, eiq; ex improuiso circūfundi milites, atq; obtruncari passim, ut quisq; occurrisset, gladio iubet, & uindictam dari non crimini, sed furori. Ob hoc cū à sacerdotibus Italiæ argueretur, agnouit delictum: culpamq; cū lachrymis professus, publicam pœnitentiā in conspectu totius ecclesiæ exegit: & in hoc sibi tempus adscriptum, absq; regali fastigio patienter impleuit. Quibus omnibus istud quoq; mirabiliter adiecit: Lege sanxit in posterum, ut sententiæ principum super animaduersione prolatæ in diem tricesimū ab executoribus differretur: quo locus misericordiæ, uel (si res tulisset) pœnitētiæ, nō periret.

D

Theodosius publicam agit pœnitentiam.

Cap. XIX.

IGitur ad Orientem regressus. Ibiq; (ut ab exordio principatus sui) summa cura sūmoq; studio pulsis hæreticis, ecclesias catholicis tradere: idq; ea moderatione agere, ut ultione contempta, tantū catholicis de ecclesiarū restitutione consuleret, quo fides recta absq; prædicationis impedimento ꝓficeret: cōmunē se præbere erga sacerdotes dei: fide, religione, & munificētia cunctis regiū animū exhibere. Accessu facilis, & absq; imperiali fastu ad colloquiū se humilibus præbere: hortatu eius & largitionibus, ecclesiæ pluribus locis ornatæ satis magnificæq; constructæ: præstare multa poscētibus, sed frequentius ultro offerre. Idolorū cultus, qui Constantini institutione & deinceps negligi & destrui cœptus fuerat, eodem imperāte collapsus est. Pro quibus in tantum deo charus fuit, ut speciale ei munus contulerit diuina ꝓuidentia. Etenim in Thebaidos partibus monachū quendā Iohannem nomine, spiritu prophetico repleuit. cuius monitis atq; responsis pacem retinere, an bellum gerere esset melius, sciscitabatur.

Theodosius fauet Christianis.

Iohannes monachus.

Cap. XX. Apollinaris hæreticus.

INterea apud Laodiciā Syriæ ante idē tempus Apollinaris episcopus, uir sanè

A sanè in cæteris instructus, sed dum cõtentionis uitio nimius agitur, & aduersum omne quod quisq; dixerat, ire obuius delectatur, iactatione ingenij male fortis hæresim ex cõtentiõe generauit, asserẽs solũ corpus nõ etiã animã à domino in dispensatione susceptũ. In quo cũ euidẽtibus euãgelij testimonijs urgeretur, quibus ipse dominus & saluator habere se animã profitetur, & ponere eã quãdo uult, & iterũ assumere eã, quamq; turbatã & tristẽ dicit esse usq; ad mortẽ, uertit se post. Et ne ex toto uinci uideretur, ait, eũ quidẽ habuisse animã, sed non ex ea parte qua rationabilis est, sed ex ea solũ, qua uiuificat corpus. Ad supplementũ uero rationabilis partis, ipsum uerbum dei fuisse perhibebat. Quæ assertio primò in urbe Roma à Damaso, & Petro Alexãdrino episcopo cõcilio cõgregato tali sentẽtia depulsa est, ut decernerẽt si quis filiũ dei, qui sicut uere deus, ita & uere homo fuit, uel humanitatis aliquid, uel deitatis minus diceret habuisse, alienus ab ecclesia iudicaretur. Quæ sententia & apud Alexandriã confirmata est, & apud Constantinopolim, decreto concilij. Ex illo Apollinaristæ ab ecclesia declinãtes, & episcopos sibi suæ partis, & dogmata propria ecclesiasq; defendunt.

Apollinaris damnatur.

Apollinaristæ separant se.

Cap. XXI.

IGitur in urbe Roma post Damasum Syricius ecclesiæ suscepit sacerdotium. Apud Alexandriã uero, defuncto Petro, Timotheus, & post hunc Theophilus, in Hierosolymis autẽ post Cyrillum Iohannes, Apostolicas reparant sedes. Apud Antiochiã uero, defuncto Meletio, substituitur Flauianus. Sed quod Paulinus adhuc supererat, qui in catholicorũ semper societate permanserat, multa ibi iurgia & multæ controuersiæ sæpe cõmotæ. B nec tamen summa ui, nitentibus alijs, alijs obtinentibus, ipsisq; in hoc elementis terræ marisq; fatigatis, potuit aliquando pacis ullus obtineri modus, cũ utiq; fidei iam nulla uideretur subesse discordia. Hoc idẽ apud Tyrum fuit. Vbi cũ Diodorus, unus sanè ex antiquis catholicis uir, & tentationum documentis probatus, Athanasij testimonio à cõfessoribus esset episcopus factus, modestia eius cõtempta, alius à Melitij partibus ordinatur. Sed & in multis alijs urbibus Orientis, huiusmodi cõfusiones cõtentio genuit sacerdotũ. Apud Constantinopolim uero Nectarius ex Prætore Vrbano catechumenus & nuper baptisma consecutus, sacerdotium suscepit.

Syricius. Timotheus. Theodorus. Iohannes. Flauianus. Paulinus Antiochenus.

Diodorus apud Tyrum.

Nectarius ex Prætore Vrbano fit episcopus.

Cap. XXII.

INterea apud Alexandriã noui motus & contra temporũ fidẽ aduersum ecclesiã cõcitantur: ex occasione huiuscemodi oborti. Basilica quædã publici operis, uetusta & admodũ neglecta fuit, quã Constantius Imperator donasse episcopis perfidiã suam prædicantibus ferebatur. Quæ longa incuria nihil ualidũ præter parietes habebat. Visum est episcopo qui per idem tempus gubernabat ecclesiam, hanc ab Imperatore deposcere, ut crescentibus fidelium populis, orationũ quoq; crescerẽt loca. Quamq; cũ acceptam uellet excolere, reperta sunt in loco antra quædã latentia & terræ defossa, latrocinijs & sceleribus magis quàm ceremonijs apta. Igitur Gẽtiles, qui retegi criminũ suorũ latebras & flagitiorũ cauernas uiderent, nõ ferentes operta tot seculis mala, & tenebris obtecta reserari, uelut draconũ calice potato,

Alexandriæ seditio in Christianos exorta sub Theophilo episcopo.

 insanire

C insanire omnes ac palàm furere cœperũt. Nec uocibus iam & seditionibus, ut solebant, sed manu ferroꝗ decertare nituntur. Crebros conflictus agere in plateis, belloꝗ aperto uterꝗ populus inter se coire. At nostri numero & potentia multo plures, sed modestia religionis minus feroces erãt. Ex quo frequenter nostrorũ plurimis uulneratis, aliquantis etiã interfectis, ad templũ quasi ad arcẽ quandã refugiebãt. Quo nõnullos ex Christianis captos secũ abducẽtes, accensis aris immolare cogebant. Renitẽtes nouis & exquisitis supplicijs excruciatos necabant, alios patibulis affigentes, alios confractis cruribus in speluncas præcipitãtes, quas ob sacrificiorũ sanguinẽ, cæterasꝗ impuritates delubri recipiendas, uetustas curiosa cõstruxerat. Verum hæc per dies singulos primò cũ metu, deinde cũ fiducia & desperatione gerere, atꝗ intra tẽplũ clausi rapto & præda uiuere. Ad postremũ grassantes in sanguinẽ ciuiũ, ducem sceleris & audaciæ suæ deligũt, Olympũ quendã nomine & habitu Philosophũ, quo antesignano arcem defenderent, & tyrannidẽ tenerẽt. At hij quibus Romanarũ legum custodia iurisꝗ dicendi cura permissa est, cognitis quæ gesta fuerant, turbati atꝗ perterriti ad templum conuolant, causas audaciæ percõtantur, & quid sibi uellet ille concursus, in quo cũ tanto scelere ante aras sanguis ciuiũ funderetur, inquirũt. Sed illi obfirmato aditu cõfusis & dissonis uocibus rationẽ facti nullam, sed clamorẽ reddebant. Missis tamẽ ad eos nũcijs, de Romani Imperij potestate,

Olymp⁹ dux seditiosorum.

D de uindicta legum, & de his quæ talia solent subsequi, cõmonebãt. Cumꝗ loci munitio nihil aduersum uæsana molientes agi, nisi ui maiore, sineret, res gesta ad Imperatorẽ refertur. Ille qui ingenita mentis clæmentia errantes mallet emendare quàm perdere, rescribit illorũ quidẽ uindictam, quos ante aras sanguis effusus, martyres effecit, non esse poscendã, in quibus dolorẽ interitus superauerit gloria meritorũ. De cætero uero malorũ causam radicesꝗ discordiæ, quæ pro simulachrorũ defensione ueniebant, penitus debere succidi: quibus exterminatis, etiã bellorũ causa pariter cõquiesceret. Cumꝗ hæc scripta uenissent, & uelut post inducias parui temporis ad audiendũ uterꝗ populus cõuenisset ad tẽplũ, statim ut prima epistolæ pagina reserata est, in cuius exordio uana Gentiliũ superstitio culpabat', clamor à nostris immẽsus attollit', stupor ac pauor Gentiliũ populos inuadit. Latebras unusquisꝗ quærere, angustos fugæ calles rimari, aut nostris se latẽter immergere: ut ab omnibus qui aderãt noscerer', præsentia dei populo audaciã tribuẽte, furorẽ dæmonis, qui in illis prius debacchatus fuerat, effugatũ.

Ca. XXIII

Serapis templũ apud Alexandriam.

SErapis apud Alexandriã templũ auditum quidem omnibus puto, plerisꝗ uero etiã notum. Locus est nõ natura, sed manu & constructione per centũ, aut eo amplius, gradus, in sublime suspensus, quadratis & ingentibus spatijs omni ex parte distẽtus. cuncta uero quo ad summũ pauimentorum euadatur, opere forniceo cõstructa, quæ immensis desuper luminibus, & occultis aditibus inuicem in semet distinctis, usum diuersis ministerijs & clandestinis officijs exhibebãt. Iã uero in superioribus extrema totius

A tius ambitus spatia occupāt exhedræ & pastophoria, domusq; in excelsū porrectæ, in qbus uel æditui, uel hij quos appellabant ἁγνεύοντας, id est, qui se castificant, cōmanere soliti erant. Porticus quoq; post hæc omnē ambitū quadratis ordinibus distinctæ intrinsecus circūibant. In medio totius spatij ædes erat, preciosis ædita colūnis, & marmoris saxo extrinsecus ample magnificeq; constructa. In hac simulachrū Serapis ita erat uastum, ut dextra unū parietē, alterū leua pstringeret. quod monstrū ex omnibus generibus metallorū lignorūq; cōpositū ferebatur. Interioris delubri parietes laminis primò aureis uestiti, sup has argēteis, ad postremū æreis habebātur quæ munimēto preciosioribus metallis forēt. Erant etiā quædā ad stuporē admirationēq; uidentiū, dolis & arte cōposita. Fenestra perexigua ab ortu solis ita erat aptata, ut die qua fuerat institutum simulachrum Solis ad Serapin salutandū introferri, diligēter tēporibus obseruatis, ingrediēte simulachro radius solis p eādē fenestrā directus, os & labra Serapis illustraret, ita ut inspectante populo, osculo salutatus Serapis uideret' à sole. Erat & aliud fraudis genus huiusmodi: Natura lapidis Magnetis huius uirtutis esse phibet', ut ad se rapiat & attrahat ferrū. Signū solis ad hoc ipsum ex ferro subtilissimo manu artificis fuerat fabricatū, ut lapis cuius naturā ferrū ad se trahere diximus, desuper in laquearibus fixus, cū temperate sub ipso radio ad librā fuisset positū simulachrū, & ui naturali ad se raperet ferrū, assurrexisse B populo simulachrum, & in aëre pēdere uideretur. Et ne hoc lapsu propero proderetur, ministri fallaciæ surrexit aiebant sol, ut ualedicēs Serapi, discedat ad ppria. Sed & multa alia decipiēdi causa à ueteribus (in loco) fuerāt cōstructa, quæ nunc longū est enumerare per singula. Verū ut dicere cœperamus, rescripto recitato, parati quidē erant nostrorū populi ad subuertendum erroris autorē: persuasio tamē quædā ab ipsis gentilibus fuerat dispersa, quod si humana manus simulachrū illud cōtigisset, terra dehiscens ilico solueret' in Chaos, cœlumq; repēte rueret in præceps. Quæ res paululū stuporē quendā populis dabat. Cum ecce unus ex militibus fide quàm armis magis munitus, correptam bipennem, insurgens omni nisu maxillæ ueteratoris inlidit. Clamor attollitur utrorūq; populorū. neq; tamen aut cœlum ruit, aut terra descēdit. Inde iterū atq; iterum repetēs, putris ligni fumosum genium cedit. quo deiecto, igni adhibito tam facile quàm lignum aridum conflagrauit. Post hoc reuulsum ceruicibus & depresso modio trahitur caput, tunc pedes aliaq; mēbra cæsa securibus & rapta funibus detrahuntur, ac per singula loca membratim in conspectu cultricis Alexandriæ senex ueternosus exuritur. Ad ultimum, truncus qui superfuerat in amphitheatro cōcrematur. Vanæq; superstitionis & erroris antiqui Serapis, hic finis fuit. De cuius origine diuersa fertur opinio Paganorū. Alij Iouē putant. cuius capiti modius superpositus: uel quia cum mensura modoq; cuncta indicet moderari, uel uitā mortalibus frugū largitate præberi. Alij uirtutē Nili fluminis

παςαφοςεία

Destruitur simulachrū Serapis à Christianis.

Serapis.

C minis,cuius Aegyptus opibus & fœcũditate paſcatur. Quidã in honorem noſtri Ioſeph formatũ perhibẽt ſimulachrũ,ob dimenſionẽ frumenti,qua famis tempore ſubuenit Aegyptijs. Alij repertũ in hiſtorijs Græcorũ ueteribus ferũt,Apin quendã patrẽfamilias ſeu regem in Aegypto Memphis poſitũ,cum famis tempore frumenta apud Alexandriã defeciſſent,ex proprio affatim ciuibus alimenta præbuiſſe: Quo defuncto,in honorem eius inſtituerint apud Memphis templũ,in quo bos quaſi indiciũ optimi agricolæ nutritur,habẽs quædam coloris inſignia:qui ex nomine eius Apis appelletur: σορὸν uero, id eſt, ſepulchrum in quo corpus eius inerat, Alexandriam deduxerint,& ſoron Apis primo ex compoſitione Sorapin,poſt uero per*corruptionem Serapin nominarint. Quod an uerum ſit, aut nihil omnino,de his deus uiderit.Sed ad inceptum redeamus.

Aliâs* correptionem.

Ca.XXIIII Omnia ſimulachra deijciũtur Alexandriæ.

POſt hæc capite ipſo idololatriæ deiecto,ſtudijs uigilantiſſimi ſacerdotis quæcũq; fuerãt per totã Alexandriã portenta potius quàm ſimulachra pari exitu & ſimili dedecore publicãtur. Horret animus dicere,qui miſeris mortalibus laquei à dæmonibus præparati ſint:quæ funera,quæ ſcelera in illis quæ dicebant ἄδυτα tegerentur:quot ibi infantum capita deſecta inauratis labris inuenta ſint:quot miſerorum cruciabiles mortes depictæ. Quæ cũ proderẽtur in lucẽ,ac ſub auras prolata ferrentur, licet confuſione ipſa gentiles & pudore diffugerent,tamen ſi quis adeſſe potuit,mirabatur tot ſeculis ſe illis tam nepharijs & tam pudendis fraudibus iretitum. Vnde D & plurimi ex his cõdemnato errore & ſcelere deprehẽſo, fidẽ CHRISTI & cultũ ueræ religionis amplexi ſunt. Nam ut omittã cætera flagitia quæ in alijs locis ui necatis paruulis,deſpicatiſq; ob fibrarum inſpectionẽ uirginibus gerebãtur,unũ ſolũmodo quod in tẽplo Saturni geri,ad omniũ uenit conſcientiã,memorabo.ex quo etiã cætera quæ omiſimus,perpendantur.

Impietas & ſcelera gentiliũ retegũtur.

Cap.XXV. Tyrannus Saturni ſacerdos.

SAcerdos erat apud eos Saturni,Tyrãnus nomine.Hic quaſi ex reſponſo numinis, adorantibus in templo nobilibus quibuſq; & primarijs uiris,quorum ſibi matronæ ad libidinem placuiſſent,dicebat Saturnum præcepiſſe,ut uxor ſua pernoctaret in templo. Tum is qui audierat, gaudens quod uxor ſua dignatione numinis uocaretur,exornatã comptius,inſuper & donarijs onuſtam,ne uacua ſcilicet repudiaretur, coniugem mittebat ad templũ.In conſpectu omniũ concluſa intrinſecus matrona, Tyrãnus clauſis ianuis & traditis clauibus diſcedebat. Deinde facto ſilẽtio,per occultos & ſubterraneos aditus intra ipſum Saturni ſimulachrũ patulis erepebat cauernis.Erat autẽ ſimulachrũ illud à tergo*exeſum,& parieti diligenter annexũ.Ardentibuſq; intra ædẽ luminibus,intentæ ſupplicantiq; mulieri uocem ſubito per ſimulachrũ æris cõcaui proferebat, ita ut pauore & gaudio infelix mulier trepidaret,quod dignam ſe tanti numinis putaret alloquio. Poſteaq; uero quæ libitum fuerat,uel ad conſternationẽ maiorem,uel ad libidinis incitamentũ diſſeruiſſet numẽ impurum, arte quadã lineolis obductis

Al's*exciſum.

A ductis, repente lumina extinguebãtur uniuersa. Tum descendens, obstupefactæ & consternatæ mulierculæ adulterij fucum prophanis cõmentationibus inferebat. Hæc cũ per omnes miserorũ matronas multo iam tempore gererentur, accidit quandã pudicæ mentis fœminã horruisse facinus, & attentius designantẽ, cognouisse uocem tyranni, ac domũ regressam, uiro de fraude sceleris indicasse. Ille de iniuria coniugis, imò potius sua, ardentius inflammatus, inscriptum Tyrannũ ad tormenta deducit. Quo conuicto atq; confesso, cæcisq; fraudibus reuelatis, pudor omnis & dedecus Paganorum peruaserat domos, adulteris matribus, incestis patribus, liberis spurijs deprehensis. Quibus diuulgatis & proditis, raptim cum simulachris & ædibus excidebantur & crimina.

Stuprabat matronas.

Deprehẽditur Tyranni facinus.

IAm uero Canopi quis enumeret superstitiosa flagitia? ubi prætextu sacerdotalium literarũ (ita etenim appellant antiquas Aegyptiorũ literas) magicæ artis erat penè publica schola. Quem locũ uelut fontẽ quendã atq; originem dæmonũ in tantũ uenerabantur Pagani, ut multo ibi maior celebritas, quàm apud Alexandriã haberetur. Sed de huius quoq; monstri errore, cuiusmodi originẽ tradant, absurdum nõ erit paucis exponere. Ferunt aliquando Chaldæos Ignẽ deum suũ circũferentes, cũ omniũ prouinciarũ dijs habuisse cõflictũ, quo scilicet qui uicisset, hic esse deus ab omnibus crederetur. Reliquarũ prouinciarũ dij, æris, aut auri, argẽtiq;, aut ligni, uel lapidis, uel ex quacũq; materia cõstabãt, quæ per ignẽ proculdubio corrũperetur. Ex quo fiebat, ut Ignis locis om̃ibus obtineret. Hæc cũ audisset Canopi sacerdos, callidũ quiddã excogitauit. Hydriæ fieri solent in Aegypti partibus fictiles, undiq; crebris & minutis admodum foraminibus patulæ, qui bus turbida aqua desudãs, defecatior ac purior redditur. Harum ille unam cera foraminibus obturatis, desuper etiã uarijs coloribus pictã, aqua replетam statuit ut deum. Et excisum ueteris simulachri, quod Menelai gubernatoris ferebatur, caput, desuper positum diligenter aptauit. Adsunt posthæc Chaldæi, itur in cõflictum. circa hydriã ignis accenditur. cera qua foramina fuerãt obturata, resoluitur. sudante hydria ignis extinguit. Sacerdotis fraude Canopus Chaldæorũ uictor ostenditur. Vnde ipsum Canopi simulachrum, pedibus perexiguis, attracto collo, & quasi sugillato uentre tumido in modũ hydriæ cũ dorso æqualiter tereti formatur. Ex hac persuasione uelut deus uictor omniũ colebat. Sed ꝑfecerint hæc fortasse aliquãdo Chaldæis. Nunc uero aduẽtante sacerdote dei Theophilo, nullus profuit sudor, nec ceris fraus obtecta subuẽnit. Vastata sunt om̃ia, atq; ad solũ deducta.

Ca. XXVI. Canopus. Sacerdotales literæ.

Origo Canopi.

Ignis, deus Chaldæorũ.

Canopus, uictor.

SEd* nihil gestum est quod in squalorem uerteret locum. Flagitiorũ cauernæ, ac ueternosa busta deiecta sunt, & ueri dei templa ecclesiæ celsæ cõstructæ. Nam & in Serapis sepulchro prophanis ædibus complanatis, ex uno latere martyrium, ex altero consurgit ecclesia. Occasio autem marty

Fortè, Et nihil nõ gestũ est.

ca. XXVII Martyrium, martyris sacellum.

C rij construendi unde data sit, dignum arbitror memorare.

Cap. XXVIII. Iohānis Baptistæ sepulchrū apud Sebastē Palæstinæ uiolatur à Gentibus.

IVliani temporibus uelut relaxatis frenis efferbuit in omnē sæuitiam feritas Paganorū. Ex quo accidit, ut apud Sebasten Palæstinæ urbem sepulchrū Iohannis Baptistæ mente rabida & funestis manibus inuaderēt, ossa dispergerent, atq; ea rursum collecta, igni cremarēt, & sanctos cineres puluери immixtos, per agros & rura dispergerent. Sed dei prouidētia factum est quosdam de Hierosolymis ex monasterio Philippi hominis dei, orationis illuc causa per idem tempus uenisse. Qui cum tantū nephas humanis quidem manibus, sed ferina mente fieri uiderēt, mori gratius habentes, quàm huiuscemodi piaculo funestari, inter eos qui ossa ad exurendum legebant mixti, diligētius inquantū res patiebatur, ac religiosius cōgregantes, furtim se uel stupentibus, uel insanientibus subtraxere, & ad religiosum patrē Philippum uenerandas reliquias pertulere. Ille supra se ducens tantū thesaurū proprijs seruare uigilijs, ad Pontificem maximū tunc Athanasium, hostiæ immaculatæ reliquias per Iulianū diaconum suū, post etiā Palæstinæ urbis episcopū, mittit. Quas ille susceptas, paucis arbitris sub cauato sacrarij pariete inclusas prophetico spiritu profuturas generationi posteræ conseruauit: quibus nunc deiectis & prostratis idololatriæ uestigijs, in ædibus quondam prophanis aurea tecta consurgerent. Sed post occasum Serapis, qui nunq; uixerat, quæ iam alterius dæmonis stare delubra potuerūt? *Parum

Monasterium Philippi apud Hierosolyma

D dixerim, si omnes quæ erāt Alexandriæ per singulas penè columnas cuiuscūq; dæmonis ædiculæ insultæ ceciderūt. Sed per cunctas Aegypti urbes, per castella, per uicos, per omne rus, per ripas fluminis, per eremum quoq; si qua phana uel potius busta reperiri potuerūt, instantia uniuscuiusq; episcopi subruta, & ad solū deducta sunt, ita ut denuo rus culturæ redderetur, quod iniuste fuerat dæmonibus deputatum.

Forte, Parū si dixerim.

Ca. XXIX. Thoraces Serapis aboliti.

SEd & illud apud Alexandriā gestum est, quod etiā Thoraces Serapis, qui per singulas quasq; domos in parietibus, in ingressibus, in postibus etiā ac fenestris erant, ita abscissi sunt omnes & abrasi, ut ne uestigiū quidē usq;, uel nominis appellatio, aut ipsius, aut cuiuslibet alterius dæmonis remaneret, sed pro his crucis dominicæ signū unusquisq; in postibus, in ingressibus, in fenestris, in parietibus, colūnisq; depingeret. Quod cū factū esse hij qui superfuerant ex Paganis uiderent, in recordationem rei magnæ ex traditione sibimet antiquitus cōmendata uenisse perhibētur: Signū hoc nostrū dominicæ crucis inter illas quas dicunt ἱερατικὰς, id est, sacerdotales literas, habere Aegyptij dicunt, uelut unū ex cæteris literarū quæ apud illos sunt elemētis. Cuius literæ seu uocabuli hāc esse asserūt interpretationē: Vita uētura. Dicebāt ergo hij qui tunc admiratione rerū gestarū cōuertebantur ad fidē, ita sibi ab antiquis traditū, quod hæc quæ nunc coluntur, tā diu starēt, quādiu uiderent signū istud uenisse in quo esset uita. Vnde accidit, ut magis

Signū dominicæ crucis.

A ut magis hij qui erant ex sacerdotibus uel ministris tẽplorũ, ad fidẽ cõuerterentur, quàm illi quos errorũ præstigiæ & deceptionũ machinæ delectabãt.

SAne quoniã moris erat in Aegypto, ut mensura ascendẽtis Nili fluminis ad templũ Serapis deferretur, uelut ad incrementi aquarum & inundationis autorẽ, subuerso eius simulachro, ignicꝫ cõsumpto, omnes simul negabant Serapin iniuriæ memorem, aquas ultra ac affluentia solita largiturũ. Sed ut ostẽderet deus, nõ Serapin, qui multo erat Nilo posterior, sed se esse qui aquas fluminis temporibus suis iuberet excrescere, tanta ex eo & deinceps fuit inundatio, quantã fuisse prius ætas nulla meminerat. Et ideo ulna ipsa, id est, aquæ mensura, quã πῆχυν uocant, ad aquarũ dominũ in ecclesiã cœpta deferri. Sed ubi hæc gesta religioso principi nũciata sunt, extẽtis ad cœlũ palmis, cũ ingenti fertur exultatione dixisse: Gratias tibi CHRISTE, quod absꝫ urbis illius magnæ ꝑnicie tã uetustus error extinctus est.

Cap. XXX. Cubitus, Nili mensura, in tẽplum Christianorum defertur.

Theodosij uox.

INterea Valentinianus in Occiduis partibus, animis (quantũ ætas patiebatur) ardẽtibus rempublicã gerens, causis etiã nũc latẽtibus laqueo uitã finiuit. Sed hoc quidã dolo Ducis sui Arbogasti factum cõfirmabãt. Idcꝫ quàm maxime publica tenebat opinio. Alij quidẽ à cõmissi scelere Ducem alienũ dicebant, sed causas præstitisse, quibus in hoc adolescens animi indignatione cogeretur, quod *minus ei tancꝫ per ætatem nõdum ualido, libera de omnibus indulgeret Imperia. Fuere tamen nonnulli sacerdotum, qui B pacis ab eo qui post creatus est legatione suscepta, immunem esse Ducem à mortis scelere apud Theodosium testarentur.

*Ca. XXXI. Valẽtinianus Aug. perijt laqueo. Arbogastus Dux. Aliâs *minus etiam quàm ꝑ ætatem ut.*

SEd ille nihilo segnius inflammatus ad ultionem, arma cõtra Eugeniũ, qui in locum defuncti substitutus est, corripit, primò dei uoluntatẽ per Iohannẽ monachũ (de quo supra memorauimus) sciscitatus. Tum ille qui primã de Maximo ei uictoriam prædixerat incruentam, etiã hanc licet nõ absꝫ plurima utriuscꝫ sanguinis inundatione promittit.

ca. XXXII Theodosi⁹ aduersus Eugenium arma mouet.

IGitur præparatur ad bellũ nõ tam armorũ telorumcꝫ, quàm ieiuniorũ orationũcꝫ subsidijs: nec tã excubiarũ uigilijs, quàm obsecrationũ pernoctatione munitus, circũibat cum sacerdotibus & populo omnia orationum loca, ante Martyrũ & Apostolorum thecas iacebat cilicio prostratus, & auxilia sibi fida sanctorũ intercessione poscebat. At Pagani, qui errores suos nouis semper erroribus *animant, innouare sacrificia, & Romam funestis uictimis cruentare, inspicere exta pecudum, & ex fibrarum præscientia securam Eugenio uictoriam nunciare: Superstitiosius hæc agente, & cum omni animositate Flauiano tunc Præfecto, cuius assertionibus (magna enim erat eius in sapientia prærogatiua) Eugenium uictorem fore pro certo præsumpserat. Sed ubi ueræ religionis fretus auxilio Theodosius, alpium fauces cœpit urgere, primi illi quibus nequicquam litatæ sunt tot uictimæ, de fallaciæ conscientia trepidi dæmones, in fugam uersi. Post etiam

Cap. XXXVIII.

Aliâs accumulant.*

Flauian⁹ Præfectus.

C etiã magiſtri horum & doctores errorũ, præcipuè Flauianus, plus pudoris quàm ſceleris reus, cũ potuiſſet euadere, eruditus admodum uir, mereri ſe mortẽ pro errore iuſtius, quàm ꝓ crimine iudicauit. Cæteri uero inſtruũt aciem, & collocatis in ſuperiori iugo inſidijs, ipſi pugnã in deſcenſu montis expectant. Verum ubi ad primos uentũ eſt, & ilico ſe legitimo principi tradiderunt, cũ cæteris imis uallibus deprehenſis, cõflictus acerrimus geritur. Stetit aliquãdiu anceps uictoria. fundebãtur auxilia barbarorũ, & terga iã hoſtibus dabant. Sed fiebat hoc non ut Theodoſius uinceretur, ſed ne per barbaros uincere uideretur. Tum ille ut cõuerſas ſuorũ acies uidit, ſtans in edita rupe, unde & cõſpicere & conſpici ab utroq; poſſet exercitu, proiectis armis, ad ſolita ſe uertit auxilia, & proſtratus in conſpectu dei: Tu (inquit) omnipotẽs deus noſti, quia in nomine CHRISTI filij tui ultionis iuſtæ, ut puto, prælia iſta ſuſcepi: ſi ſecus, in me uindica. Si uero cum cauſa probabili & in te cõfiſus, huc ueni, porrige dexterã tuis, ne fortè dicant gentes, ubi eſt deus eorũ? Quã ſupplicationẽ pij principis, certi à deo eſſe ſuſceptã, hij qui aderãt duces, animãtur ad cædem: & præcipuè Bacurius, uir fide, pietate, uirtute & animi corporis inſignis, & qui Comes eſſe & ſocius Theodoſij mereretur, proximos quoſq; cõto, telis, gladio paſſim ſternit, agmina hoſtiũ cõferta & conſtipata perrumpit. Iter per milia ruentiũ ad ipſum tyrannũ ruptis agminibus & aceruatim fuſis ſtragibus agit. Vix fortaſſe ab impijs credantur quæ geſta ſunt. Etenim compertũ eſt, quod poſt illam Imperatoris precem quã deo fuderat, uentus ita uehemens exortus eſt, ut tela hoſtiũ in eos qui iecerãt, retorqueret. Cumq; magna ui perſiſtente uento, omne iaculũ miſſum ab hoſtibus fruſtraretur, fracto aduerſariorũ animo, ſeu potius diuinitus repulſo, Arbogaſto duce nequicq; fortiter faciẽte, Eugenius ante Theodoſij pedes, uinctis poſt terga manibus, adducitur. Ibiq; uitæ eius & certaminis finis fuit. Tum uero religioſo principi glorioſior uictoria, de fruſtratis opinionibus Paganorũ q; de tyrãni interitu fuit, qbus ſpes uana & falſa diuinatio minus in interitu cõtulit pœnæ, q; pudoris ſeruauit in uita.

Theodoſi⁹ ad deum. *Bacurius rex Iberorum.* D *Eugenius capitur.*

Cap. XXXIIII

CVmq; poſthæc ut futurorũ præſcius Imperator, diſponẽdæ reipublicæ ſollicitudine ſtringeretur, ad Orientẽ protinus mittit, ubi uenturus ad bellũ tuta liberos cuſtodia cõmendarat. Ibiq; Arcadium Auguſtum regnũ ſibi dudum traditũ ſeruare præcepit. Honoriũ uero pari dignatione præditũ, ad Occidẽtis Imperiũ uenire ocyus iubet. Quo ſuſcepto, & paternis oſculis cõplexibusq; cõſtricto, traditis Occidẽtalis regni gubernaculis, ipſe Romano Imperio per annos decẽ & ſeptẽ feliciter gubernato, ad meliora migrauit, cum pijſſimis principibus percepturus præmia meritorum.

Arcadius Aug. *Honorius.* *Theodoſij mors.*

HISTORIAE ECCLESIASTICAE LIBRI VNdecimi, Ruffino, Aquileienſi, preſbytero, autore, FINIS.

CASSIODORI SENATORIS, SERVI DEI, IN HISTORIAM ECcleſiaſticam quam Tripartitam uocant, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodoreto, per Epiphanium Scholaſticum uerſis, excerptam, & in compendium à ſe redactam, præfatio.

VTILITER nimis in capite libri præfatio ponitur, ubi futuri operis qualitas indicatur. Quid enim cõmodius quàm prius per eam aliquid diſcere, ne dictio poſſit inopinata confundere? Hanc igitur hiſtoriam eccleſiaſticam, quæ cunctis Chriſtianis ualde neceſſaria comprobatur, à tribus Græcis autoribus mirabiliter cõſtat eſſe conſcriptam: uno ſcilicet Theodoreto uenerabili epiſcopo, & duobus diſertiſſimis uiris, Sozomeno, & Socrate. quos nos per Epiphanium Scholaſticum Latino condentes eloquio, neceſſariũ duximus eo- B rum dicta deflorata in unius ſtili tractum (domino iuuante) perducere, & de tribus autoribus unã facere dictionẽ. Sciendũ planè quod prædicti ſcriptores à temporibus diuæ memoriæ principis CONSTANTINI uſq; ad Auguſtæ recordatiõis THEODOSII iunioris quæ ſunt geſta, digeſſerint. Nos autẽ eorum relictis operibus, & unumquenq; cauta mente tractantes, cognouimus, non æqualiter omnes de unaquaq; re luculenter ac ſubtiliter explanaſſe, ſed modo hunc, modo alterum aliam partem melius expediſſe. Et ideo iudicauimus de ſingulis dictatoribus deflorata colligere, & cum autoris ſui nomine in ordinem collocare. Legat ergo intrepidus qui ad hæc opuſcula (domino donante) peruenerit, multum utilitatis atq; noticiæ lucraturus, ſi, quæ poſita ſunt per hos duodecim libros, memoriæ ſuæ ſollicita mente condiderit. Præterea ne quempiam res indiſtincta turbaret, per uniuerſum textum huius operis titulos cognoſcat appoſitos: ut ſuis locis exigere poſſit, quod ſub numero competenti prædictum eſſe cognoſcit.

Theodoretus. Sozomenus. Socrates. Epiphanius Scholaſticus, interpres.

A Conſtantino uſq; ad Theodoſium iuniorem.

C

ELENCHVS CAPITVM LIBRI PRIMI HISTORIAE ECCLEsiasticæ, quam Tripartitam uocant.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM VOCANT, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodoreto, ab Epiphanio Scholaſtico uerſis, per Caſſiodorum Senatorem in Epitomen redactæ, liber primus.

SOZOMENI PRAEFATIO AD THEODOSIVM AVGVSTVM.

In exemplari ſcripto, erat, Salã Hermiæ Sozomeni.

Cap. I.

AIVNT antiquis principibus diligẽtiæ ſtudium fuiſſe, ut eis amatores quidem ornamentorum, purpuram atq; coronam, & his ſimilia præpararent. Librorũ uero habentes intentionẽ, circa fabulas quaſdã occupati cõſcriptiones agerẽt, quæ audientiũ corda mulcerẽt. Porrò bella ſectãtes, (B) ut ſagittam oportune dirigerẽt, beſtiam proſternerent, lanceam bene iacularentur, aut equum decẽter aſcenderent. *Præſtabãtur enim ſinguli regalibus eorum ſtudentes rebus illis, quæ forent gratiſſima dominanti. Alius itaque lapides precioſos difficile compertos offerebat. Alter tincturam purpuræ clariorem. Plurimi Poëmata aut diuerſas conſcriptiones inſinuabant. Alius bona cingula, aut optimũ armorum pandebat uſum. Maxima uero & imperialis putabatur, huius popularis uirtutis pars illa, ad quam tunc amantis intentio declinabat. De pietate autem (quæ eſt uerus imperij ornatus) nulli ſtudioſe quodammodo ſermo fuit. Sed tu potentiſſime THEODOSI (ut complexiue dicam) cunctam ſuperaſti (deo iuuante) uirtutem. Purpura ſiquidẽ & corona qua uideris propter inſpicientes (quia eſt maieſtatis ſignum) circũdari, pietatẽ tibi & clementiã intrinſecus ſemper enutriũt. Vnde conſcriptores & Præfecti, ac reliqui ſubiectorũ, circa te tuoſq; laborant actus. Decertator autẽ poſitus iudexq; librorum, nõ camerato eloquio caperis, aut qualibet figura furtum pateris ueritatis, ſed perfecte metiris utrunq;, ſermonem proprium aptans cauſæ, figuram quoq; dictionis, & partes, & ordinem, & congruentiam, & eloquiũ, & compoſitionẽ, & collectiones, & ſenſum, & hiſtoriã profunde diſcutiens. Compenſas autẽ recitantibus & tuo iudicio & fauoribus oportunis: necnon aureis imaginibus, & poſitione ſimulachrorũ, & donis, & honoribus uniuer-

*Aliàs *Præſentabantur.*

Hiſtorici.

Iudiciũ Theodoſij.

Liberalitas Theodoſij in doctos.

C fis. Qualem uero te circa recitantes præbes, tales dudum fuerũt iudices circa dulciloquũ Homerum, aut Aleuas circa Simonidem, aut Dionysius Siciliæ tyrannus circa Platonem Socratis discipulum, aut Philippus Macedo circa Theopompũ historiographum, aut Seuerus Cæsar circa Oppianũ, qui metris piscium genera & naturas captionemq; narrauit. Cretæ siquidẽ mille nomismata carmini compensantes Homerico, & tanq; de excellentissima largitate gloriantes, in publica statua munera conscripserunt. Aleuas autem, & Dionysius, & Philippus, nequaquam animo parciores fuere Cretensibus, de superba se republica philosophiaq; iactantibus, qui uelociter illorũ statuam imitari potuerant, nisi opere fuissent minores in munere. Seuerus autẽ pro metrico Poëmate per uersum uno aureo donans Oppianum, tantũ præbuit de largitate miraculum, ut aurea carmina Oppiani hactenus apud plurimos nominentur. Hæc dona fuerunt olim amantium literas & doctrinam. Tu uero potentissime principum, nullo priorum excellentia minor inueniris, largitatibus tuis circa dictiones exhibitis. Sed mihi uideris non incongrue talia facere. Nam cum omnes uirtutibus euiceris, studiose ad crementum semper quæ tua sunt euehis: quoniam historiam rerum olim gestarum apud Romanos & Græcos integerrime cognouisti. Aiunt etenim te per diem quidem exerceri armis & corpore, subiectorumq; negocia disceptare, iudicare simul & agere, modo seorsum, modo communiter quæ sunt agenda considerare: noctibus libris incumbere. Fertur autem tibi ad eorum scientiam ministrare candelabrum arte mœchanica factum, & sponte fundens oleum in lucernam, ut nullus circa regalia constitutus, in laboribus tuis cogatur affligi, & naturæ uim faciat, somno repugnans. Sic equidem clemens & mansuetus circa proximos & circa omnes existis, cœlestem regem tuum imitando patronum, cui gratum est super iustos & iniustos pluere, & solem facere oriri, & alia simul inuidia recedente largiri. Per multam uero doctrinam audio te etiam lapidum scire naturas, potestatesq; radicum, effectusq; curarum, non minus Salomone Dauid filio, magis autem potiorẽ uirtutibus. Ille siquidem factus libidinis seruus, pietatem non custodiuit ad terminum, quæ illi causa fuerat bonorum & sapientiæ. Tu uero (ô potentissime) negligentiæ obijciens rationem, uideris nõ solum hominibus iuste, sed etiam corporis & animæ passionibus imperare. Si autẽ oportet & hoc dici, audio te etiã totius cibi uel poculi desideria superare, & neq; poma dulcia, neq; aliud quicq; speciosum appetere, nisi quantũ ad tactum conuenit, & solũmodo sapori congruerit: primo tamẽ benedicere omniũ creatorem. Sitim uero, æstum, & frigus ferre consuetus, quotidianis exercitationibus iam ipsam cõtinentiæ putaris habere naturã. Dudũ siquidẽ in Ponto ciuitatẽ Heracleam ab Hercule nominatã uidere festinãs, & laborantẽ longo tempore subleuare, in æstatis ardore per Bithyniam

Cretẽses, deest Oppiani ἁλιευτικά. Cretenses.

Oppiani singulos uersus Seuerus Cæs. singulis aureis remunerauit.

Theodosi⁹ iunior nocturnã operam libris itnpendebat.

D *Candelabrum Theodosij.*

Mansuetudo. Cognitio multarũ rerum.

Temperãtia.

Heraclea.

A niam faciebas iter. Sole uero circa diem medium uehemēter urente, uidens te quidam iter agentium sudore multo, simul & puluere squalentem, quasi præstaturus occurrens obtulit tibi poculum ualde perspicuum, & uelut radijs emicans suauissimum quendam in id potum mittens, & aquam frigidam superfundens. Tu uero (ô potentissime) sumens, laudasti quidem pro sua magnanimitate uirum, & largitate Principali post paululū cumulasti. sed cunctis militibus ad illius poculi claritatem nimis inhiantibus & beatificantibus qui esset bibiturus id, rursus ei poculum reddidisti, præcipiens ut quo uellet, uteretur eo. Vnde mihi uidetur iuste tuis uirtutibus superatum etiam Alexandrū, de quo narratur ab eis qui opera illius mirantur, quia ei dum per inaquosa loca properaret cū Macedonibus, diligens quidā miles aquā inueniens, hausit, & in galea obtulit ei. ille uero non bibit, sed corpus infudit. Vt ergo absolute dicatur, omniū priorū principum principiorē (si dici fas est) te uocare debemus secundū Homerū. Alios etenim reges nihil dignū habuisse cōperimus: alios autē una aut duabus rebus ornasse Imperium. Tu autē (ô serenissime) omnes simul uirtutes amplectēs, uniuersos dinosceris euicisse pietate, clemētia, fortitudine, castitate, iusticia, largitate, atq; magnanimitate, dignitati Imperiali cōueniente. Sine sanguine autē & purum à cæde, super omniū priscorum, tuū cuncti gloriantur imperium. Res

Alexander Magnus.

B studiosas cum delectatione subiectos præcipis edoceri, fauoremq; & reuerentiam circa tuū amorem & cōmunem utilitatem cunctos ostendere. Quapropter horum omniū causa necessarium uidetur mihi, ecclesiasticā historiam cōscribenti, te primitus alloqui. Cui nanq; hoc potius adscribam, multorum ac uenerabiliū uirtutes utiq; narraturus, & ea quæ circa catholicam ecclesiam prouenerunt, uel per quantas ipsa transiens tempestates, ad tuos parentumq; tuorū portus accesserit? Age nunc omnia sciens, omnemq; uirtutem habens, & præcipuè pietatē, quam principium esse sapientiæ sermo diuinus docet, suscipe à me hanc scripturā, & libenter examina, tuæq; integritatis adiectiones & detractiones adhibens, tuis eam laboribus purga. Indubitanter enim quodcūq; tibi placuerit, utile legentibus clarumq; uidebitur: nec quilibet reprehendit, quod tu probaueris. Procedit autē mea conscriptio à tertio Consulatu Crispi & Constantini Cæsarū usq; ad septimū decimū tuum, uisumq; est mihi bene se habere in nouem decisiones opus omne diuidere. Continebit autem primus & secundus Tomus ea quæ sub principe Constantino ecclesiæ prouenerūt. Tertius autē & quartus, ea quæ sub eius filijs. Quintus & sextus, quæ sub Iuliano cōsobrino filiorū maximi Constātini, & Iouiniano, necnō Valentiniano & Valente gesta noscūtur. Septimus autē & octauus nobis aperiet Tomus, quæ sub Gratiano & Valentiniano fratribus acta sunt usq; ad tempora imperij iocūdissimi aui tui Theodosij, quādo scilicet uester (clementissime principū) sacratissimus pater

Hortator studiorum Theodosius.

Pietas.

Tomi nouem operis.

C ter Arcadius paterno succedens imperio,unà cum pijssimo patruo tuo Honorio Romanũ orbẽ gubernare sortitus est. Nonũ uero librũ Christiano ac uenerabili uestro apici dedicaui,quẽ deus sempiterne custodiat magnanimitate incõuertibili,hostibus præualentẽ,& habentem sub pedibus uniuersos,& ad filiorũ filios pium imperium dirigentẽ,annuente CHRISTO, cũ quo deo & patri gloria unà cũ sancto spiritu in secula seculorũ.Amen.

Cap.II. *Hebræi.* COgitatio aliquãdo mihi prouenit,cur putas alijs quidẽ hominibus uelocior fuit circa domini uerbũ fides,Hebræi aũt incredibiles:cũ ab initio diuina mandata perceperint etiã de CHRISTI præsentia,& quomodo hæc forent implenda anteꝗ̃ fierent, didicerint per prophetas. *Abraham.* Abraham etenim princeps eorũ generis & circũcisionis existens,inspector & cõuiua filij dei esse promeruit. *Isaac.* Isaac eius filius,imitatione sacrificij honoratus est,typo crucis à patre uinctus & oblatus altari,sicut cõtigit & in CHRISTI fieri passione,ut aiunt qui scripturas sacras integerrime collegerunt. *Iacob.* Iacob autẽ expectationẽ gentiũ in eo nunc existentem,necnon & tempus quo uenit,prænũciauit, ubi ait tunc deficere duces Hebræorũ ex genere Iudæ principis tribus eius. Significabat autem principatum Herodis,qui cum Idumæus esset genere paterno,Arabs autẽ à matre,cõmissa est ei gens Iudæorum à Senatu Romano & Cæsare simul D Augusto. Sed etiã quidã aliorũ prophetarũ clare CHRISTI generationẽ prædicauerunt,& illum sacrum ineffabilemꝗ; cõceptum, & matrẽ post partum uirginem permanentẽ & genus & patriam:alij uero passionẽ & resurrectionem à mortuis,& ascensionem in cœlos, & euentum singularũ præsignauerunt rerum.Sed hæc quidẽ eos nõ ignorasse scire poterit,qui sacris literis incumbit. *Iosephus.* Iosephus autem Matathiæ filius atꝗ; sacerdos,uir apud Iudæos nobilissimus,necnõ & apud Romanos dignissimus erit testis de ueritate CHRISTI. Vocare nanꝗ; eũ uirum nõ audet,tanꝗ̃ factorem insigniũ operũ,magistrumꝗ; sermonũ ueraciũ.CHRISTVM uero aperte nominat, & pœna crucis adiudicatum,& tertia die apparuisse uiuũ,& alia infinita miracula de eo à prophetis sanctis non ignorat esse prædicta:sed etiã multos tũc extitisse,quos elegit Græcos atꝗ; Iudæos, & in eius permanere dilectione,atꝗ; gentem ab eo nominatam nequaꝗ̃ defecisse testatur.Et mihi uidetur quoniam hæc referens,quasi clamare uidetur operibus deũ esse CHRISTVM,rerũ quippe miraculis obstupescẽs. *Iosephus in auita religione pertinax.* Cum autẽ hoc dixisset,etiã ipse medius trãscurrit,in nullo tamẽ contradicẽs credentibus in eũ,potiusꝗ; consentiens.Hæc autẽ cogitanti mihi,digne mirabile uisum est, Hebræos etiã ante alios homines ad Christianitatem nõ potuisse conuerti.Nam licet Sibylla,& alia responsa,apud gentiles, ea quæ in CHRISTO erant uentura prædixerint,nõ tamẽ ob hoc omnes Græci de incredulitate culpandi sunt. *Græci.* Pauci nanꝗ; qui uidebantur eruditiores, præcipue huiusmodi prophetias intellexerunt

A intellexerunt plerunq; metricas existentes, & disertioribus uerbis prolatas ad populum. Erat itaq;, sicut mihi uidetur, supernæ prouidentiæ, ut ad concordiã futurorũ, non solum proprijs prophetiæ uentura cõmitterẽtur, sed etiam ex parte gentilibus: ueluti si quis melodiæ compositor, propter utilitatẽ peregrini soni alias chordas plectro discurrat, aut super eas quæ sunt, alias adijciat. Hebræi siquidẽ pluribus & manifestioribus prophetijs utentes, in præsentia CHRISTI minores sunt inuẽti quàm Græci. Sed neq; hoc extra rationẽ uidebit', cur ex alijs gentibus tantũ ecclesia crediderit. Primũ quidẽ, quoniã deo gratũ est, ex miraculis nasci mutationes in diuinis maximisq; negocijs. Deinde, quia nõ fortuitis uirtutibus Præsulũ eius ab initio disperata reperit' esse religio. Nam licet linguã ad elocutionẽ aut pulchritudinẽ sermonis disertã nõ habuerint, neq; uerbis aut probationibus philosophicis uterẽtur, ad suadẽdũ tamẽ nõ ob hoc minus studiũ fuit eis, sed exuti substantijs, & bona propria cõtemnẽtes atq; nudati, & uelut in alijs corporibus plurima pessimaq; tormẽta suscipientes, & neq; ciuitatũ populis submissi, neq; iudicũ blãdimẽtis illecti, neq; terroribus forte deterriti, clarũ fecerũt uniuersis, quoniã ꝓ maximis præmijs huiusmodi certamina sustinerẽt. Quapropter neq; suasione uerborũ opus erat, dum per domos & ciuitates ad credendũ res ipsæ cõpellerent, quæ nequaq; primitus uidebant' auditæ.

Gentiles.

Cap. III.

B TAnta ergo diuina & mirabili mutatione in orbe facta, ita ut prior religio & leges patriæ spernerẽtur, crudele nimis erat Calydoniũ quidem aprum & Marathoniũ taurum, & alia similia per prouincias & ciuitates facta, aut fabulis diuulgata, tanto nobilitari studio, ut multi Græcorum & probatissimi cõscriptores circa talia laborassent, scribendi habẽtes ingeniũ, me uero uim meæ non inferre naturæ, & historiæ ecclesiasticæ gesta enarrare. Reor em̃ quoniã argumẽto rei huius nõ ab hominibus instituto, conscriptor quoq; inopinabiliter apparebit nõ inops deo. Nisus sum etem̃ primò quidẽ hoc opus ab origine mundi digerere. Sed cõsiderans quoniã & alij talia fecerũt usq; ad tempus suũ, id est, Clemẽs & Egesippus uiri sapientissimi, successionẽ sequentes Apostolorũ, Aphricanusq; cõscriptor, & Eusebius cognomine Pamphili, uir in diuinis scripturis & Græcorũ Poëtis atq; Rhetoribus perscrutator eruditissimus, tũc ego quæcũq; in ecclesijs cõtigerũt post CHRISTI ascensionẽ ad cœlos, usq; ad Licinij deiectionẽ colligẽs, redegi in duobus libris: nunc autem, fauente deo, quæ postea prouenerũt, aperire tentabo. Quo circa memorabo causas quibus interfui, & à scientibus aut cõtemplantibus eas audiui, tam in nostra quàm ante nostrã generationem gestas. Cæterorũ uero explanabo noticiã ex legibus positis, causa religionis, & ex Concilijs per tempora cõstitutis, ac nouitatibus factis, & imperialibus & sacerdotum epistolis, quarum aliæ hactenus in Palatijs ecclesijsq; custodiuntur, aliæ uero passim apud diligentes inueniuntur. Quarundam

Clemens Alexandrinus.
Egesippus.
Aphricanus.
Eusebius Cæsariensis.

Acta conciliorum.

C rundā rationē potius cōplecti, in hoc opere melius approbaui propter magnitudinē lectionis, ut sensus earum breuiter indicetur, nisi fortè quædam uenire possint in dubiū, pro quibus est apud multos diuersa sentētia. Tunc enim si quamlibet scripturā inuenire potero, propter probationē ueritatis eam ponere non omitto. Vt autē nullus ignoratione rerum accuset mendacem esse conscriptionem, contrarias legendo forsan epistolas, sciendum est quoniā occasione dogmatis Ariani, & eorum qui postea sunt exorti, discordantes inter alterutros, Præsules ecclesiarū, singuli de quibus studebāt, suis consectatoribus scribebant, & per concilia cōgregati, decernebant quæ uellent, & sibi contraria sapientes, per absentiā se sæpe damnabant, & per tempora, principes, ac proceres eorū qua poterant uirtute flectebant, & sibimet unanimes faciebāt, ut eorū consensu recte colere putarentur. Alij siquidem istis, alij uero fauētes illis, collectionē fecerūt epistolarū pro hæresi propria directarū, & eas sibi contrarias reliquerunt. Porrò nobis difficile ualde fuit, ut inueniremus omnia quæ de talibus prouenerunt. Quia uero præcipua cura ueritatis habenda est, propter historiæ puritatem, necessarium mihi uisum est etiā literas huiusmodi, ut fuit possibile, perscrutari. Si igitur etiā seditiones ecclesiasticas inter alterutros gestas de Præsulatu uel honore Primatus, propriæ hæreseos, explanauero, nō graue aut malæ uoluntatis esse uideatur. Primò nāq, ut dictū est, cōscriptorē omnia decet ueritati postponere, deinde dogma ecclesiæ catholicæ ueracissime declarare. Quod scilicet inuenitur sæpe quidē aduersariorū insidijs impeditum, & tamē tanq diuinitus roboratū in propria māsisse uirtute, & uniuersas ecclesias & populos ad suā traxisse ueritatē. Cum itaq uellem (si tamen deceret) ea sola conscribere, quæ ad meā noticiam uidebātur peruenisse de ecclesia in Romano imperio constituta, placuit tamen quantū ualuero, ut etiā apud Persas & Barbaros quæ sunt gesta de religione, conscribam. Non autem absurdum erit ab historia ecclesiastica, si in hoc opere etiam illi referantur, qui quondā patres ac præceptores fuerunt monachorū, aut qui post eos p successiones utiles uisi sunt, sicut audiuimus, atq probabiles. Non enim aut nos ingrati uidebimur, taciturnitati tradentes uirtutē eorū, aut illi exortes erunt huius historiæ, qui tantæ philosophiæ exempla reliquerūt, quibus utentes posteri, beatissimo & felicissimo fine potientur. Sed hæc quidē sermo procedēs, ut potuerit, obseruabit. Conuertar nunc ad narrationem rerum, cooperatorem inuocans deum. Hinc enim habebit præsens scriptura principium.

Epistolæ synodales.

Quælibet factio conabatur principes in suam trahere sententiam.

D

Cap. IIII. Syluester Romæ, Alexāder Alexandriæ, Macari⁹ Hierosolymis.

CRispo & Constātino Cæsaribus atq Consulibus, Romanæ quidem ecclesiæ Syluester præsidebat, Alexādrinæ aūt Alexander, & Hierosolymorū Macarius, Antiochiæ uero quæ est apud Orientē post Romanū nōdū quisq fuerat ordinatus, psecutionibus scilicet prohibētibus. Nō longo post tēpore, hij qui in Nicæa collecti sunt, sapiētia & eloquijs admirātes

Eustathium

A Eustathium dignũ approbauerunt sede Apostolica præsidere. & cum esset episcopus uicinæ Berœæ, eum in Antiochiam trãstulerunt. Tunc ergo Christiani Orientales quidem usq; ad terminos Aegypti circa Libyam cõmorantes, non præsumebant aperte in ecclesias cõuenire, cum Licinius fauorẽ quem in eos habuerat, permutasset. Sed neq; per Occidentẽ Helladici uel Macedones & Illyrij licenter in religione durabant propter Constantinũ, qui princeps erat in his partibus Romanorum. Huic enim uiro & alia quidem plurima postea prouenisse percepimus, quibus flexus est Christianorum dogma uenerari, præcipuè tamen signum quod ei diuinitus est ostensum.

Eustathius Antiochiæ.

Licinius & Constantinus persequũtur Christianos.

SOCRATES.

ET quoniã ad hæc uenimus, paulò latius aliquid referamus. Cum Diocletianus & Maximianus Herculius priuatam elegissent uitam, & Maximinus Galerius, qui cum eis imperauerat, tenens Italiam, duos Cæsares fecisset, Maximinũ in Oriente, & Seuerũ in Italia, tunc Constãtinus in Britãnia patre mortuo ordinatur Imperator, primo anno. CC. LXXI. Olympiadis XXVII. die Iulij mensis. Romæ uero à Prætorianis militibus Maxentius Maximiani Herculij filius instituitur Imperator. Hinc eius pater imperãdi cupidine uoluit filium regno priuare. quod facere nequiuit. Post hæc autẽ Tarso Ciliciæ moritur. Porrò Seuerus Romæ contra Maxentiũ ueniens, militum proditione peremptus est. Maximinus autẽ Galerius in-

Diocletianus & Maximianus Augg.

Maximinus.

B stituens Liciniũ Augustum, moritur. Proinde Maxentius Romæ uelut tyrannus habebatur, adulteria impudenter exercẽs, & earum uiros occidens. Quem uolens Constantinus opprimere, & Romanos à cladibus liberare, cogitabat quem in bello deum haberet auxilio, sciens nihil prodesse deos quos Diocletianus uenerabatur, & quia potius eius pater Paganorum contempta religione, feliciter aduixisset.

Maxentius.

SOZOMENVS.

IN his ergo sollicitudinibus constitutus, insomnio uidit crucis signũ cœlo splendide collocatum. Mirantiq; uisionem, astiterunt angeli dicentes: O Constantine, in hoc uince. Fertur autem & ipsum CHRISTVM apparuisse ei, signũq; monstrasse crucis, ac præcepisse ut figurã similem faceret, & in prælijs auxilium hoc haberet, quo uictoriæ iura conquireret. Eusebius itaq; Pãphili cũ iureiurando ipso Imperatore dicente audisse se refert, quia circa meridiẽ, declinãte iam sole, crucis signũ ex lumine factum, & scripturã consertam ei dicentẽ, IN HOC VINCE, uidisset ipse, & milites qui cũ eo tunc essent. Pergente nanq; aliquò cũ exercitu per iter, hoc (inquit) ei miraculum est ostensum. Dumq; cogitaret quid esset, nox superuenit, & dormienti CHRISTVS apparuit cũ signo quod uidit in cœlo, iussitq; ut fieret eius signi figuratio, quæ foret auxilium in præliorum congressionibus.

Apparet Constantino Christus.

CVmq; iam non opus esset interprete, sed aperte Imperatori monstratum fuisset, quid de deo credere conueniret, mox die facta sacerdotes

Cap. IIII.

C CHRISTI conuocans, de dogmate consulebat. At illi sacros libros offerentes, de CHRISTO loquebãtur, suáq; dicta ex propheticis comprobabant. Signum uero quod apparuerat ei, dicebant trophæum esse uictoriæ aduersus infernũ. quam uictoriam ascendens in cœlos egit CHRISTVS, crucifixus & mortuus, & tertia die resurgẽs. secundum quod sperandũ esse dixerunt, quia post huius uitæ terminũ circa finem seculi præsentis, omnes homines resurgant & immortales existant: alij quidem ad præmia rerum quibus bene uixerunt: alij ad supplicia, eo quod ab eis mala sint gesta. Esse tamẽ etiam in delictis quæ cõmittuntur hic, occasionem salutis purificationemq; peccati: nondum initiatis quidem baptismatis adeptionem, secundum ecclesiasticam legem: initiatis autem, custodiam ne delinquant. Sed quia hoc agere omnino paucorũ sanctorumq; uirorũ est, docebant quoq; purificationem secundam ex pœnitentia cõstitutam. dementem enim esse deũ, & ueniã tribuere delinquentibus, si pœnitentiã agentes, studeant eam operibus roborare. Hæc sacerdotibus explanãtibus, admiratus Imperator prophetias de CHRISTO ita promissas, iussit uiros eruditos ex auro & lapidibus preciosis in uexillum crucis trãsformare signũ quod Labarum uocabatur. Hoc enim signũ bellicum inter alia preciosius erat, eo quod Imperatorem præcederet, & adorari id à militibus moris esset. Vnde præcipuè Constantinũ reor nobilissimũ decus imperij Romani in signum mutasse D crucis, ut frequenti uisione atq; cura desuescerent à priori more subiecti, & eum solum arbitrarentur deum, quẽ coleret Imperator, uel quo duce atq; auxiliatore uteretur aduersus hostes. Semper enim hoc signũ proponebatur ante ordines uniuersos, quod maximè laborantibus aciebus in prælijs adesse præcipiebat. Constituit itaq; certos signiferos, qui in eo laborarent: quorum opus erat, ut uicibus humeris id ueherent, & omnes acies ita lustrarent. Fertur enim quidam eo quod aliquãdo ferens hoc signũ, repente hostibus inuadẽtibus expauisset, dedisse illud alteri deuehendum. Cumq; se de prælio subtraxisset, & iacula declinasset, subito percussus interijt. ille uero qui sacrum suscepit trophæum, multis se iaculantibus permansit illæsus. Mirabiliter enim diuina regente uirtute, sagittæ hostium figebantur in signo, à signifero autem inter pericula protinus euolabant. Dicitur autem neq; alium unquam huius signi ministrum (ut solet) in bello uulnere mortuum, aut cladem captiuitatis perpessum.

Sacerdotes Constantinum mysteria fidei edocent. — *Pœnitentia.* — *Labarum.* — *Signiferi.*

SOCRATES.

COngressus ergo circa pontem Moluiũ uicit, in flumine necato Maxentio. Erat enim annus septimus imperij Constantini. Inter hæc Diocletianus Salonæ defunctus est.

Moluius pons

SOZOMENVS.

Cap. VI.

NOn autẽ ignoro quia Græci referunt Constantinũ, eo quod aliquos genere proximos occidisset, & cooperator extitisset in nece filij sui Crispi pœnitentia ductum, de purificatione consuluisse Philosophum Sopatrum,

Crispus Constantini F.

A trum, qui tempore illo præerat in sede Plotini, illumq́ʒ respondisse, nullam esse in huiusmodi delictis purgationẽ. Constantinũ uero hac interdictione turbatum, inuenisse episcopos qui pœnitentia seu baptismate promitterent eum ab uniuerso posse purgari delicto: Tunc gauisum in illis qui dixerant quod uolebat: admiratumq́ʒ dogma, factũ deinde Christianũ, & ad sui similitudinem deduxisse subiectos. Mihi autem uidentur hæc ficta ab eis, qui studẽt religioni Christianæ detrahere. Crispus etenim, propter quẽ dicunt Constantinũ eguisse purgatione, xx. anno imperij paterni defunctus est. Qui cum adhuc uiueret, multas cum eo pro Christianis posuit leges, secundo quippe loco honoratus imperij & Cæsar existens. sicut etiam nunc principum nomina & tempora legibus subiecta testãtur. Sopatrum uero non est credibile ad colloquium Constantini uenire potuisse, in sola Oceani circa Rhenum parte regnantis. propter intentionem uero contra Maxentium habitam degebat in Italia. Tunc Romana respublica turbabatur, & non erat facile ut Britanni & Galli cõuenirent cum illis tunc (apud quos constat Christiana religione Constantinum participatum) nisi dum contra Maxentium castrametaretur, & transiret ad Romam. Testes autẽ sunt rursus horum tempora, necnon & leges quas pro religione sanxit. Vt autem cõcedamus facile potuisse principem loqui Sopatro, aut per epistolam suam consuluisse pro quibus uellet, non est tamen uerisimile ignorasse B Philosophum, quia Hercules Alcmenæ purgatus Athenis est post filij necem in Cereris sacris: & quia post Hyphiti necem, peregrinũ & amicũ iniuste peremit. Cum igitur Græci in huiusmodi delictis purgationes annunciant, sufficiant quæ dicta sunt, ut accusent de mẽdacio eos, qui Sopatrum contraria Constantino respondisse finxerunt. Non enim credo hæc ignorasse tunc nobilissimum apud Græcos eruditione literarum.

Sopater in sede Plotini præerat.

Constantinus Cæs. degebat in Gallia circa Rhenum.

Cap. VII.

IGitur ecclesiæ sub regimine CONSTANTINI alacriter agebant, & indies augebantur (fauente & unanime principe) multis eius beneficijs eleuatæ, quas etiam prius inconcussas dominus à periculis turbisq́ʒ seruauit. Nam cum persecutiones diuersas ecclesiæ in alio terrarum orbe paterentur, solus Constantius Constantini pater licenter Christianis in sua consistere religione concessit. Deniq́ʒ tale aliquod eum miraculum & memoria dignum egisse cognoui. Is enim probare uolens quosdam in suo Palatio Christianos, si boni & solidi essent uiri, euocans uniuersos præcepit dicens, ut si quidẽ uenirent ad sacrificandũ, & eius colerent deos, circa eum essent & in suo cingulo permanerẽt. Si uero refugerent, egrederẽtur de Palatio gratias agẽtes quo minime punirẽtur. Cũq́ʒ in utroq́ʒ apparuissent, alij quidẽ religionis desertores, alij uero diuina præsentibus præponentes, deliberauit eis amicis & consiliarijs uti, qui in melioribus fideles constantesq́ʒ permanserant. Alios autem uelut effeminatos auersatus, expulit à suo colloquio, credens

Constantij cõsiliũ de exploranda Christianorum constantia.

Cingulum militare.

C credens nunquam eos circa principem deuotos fore, qui fuerint dei sui sic paratissime proditores. Et ideo adhuc superstite Constantio nõ uidebatur contra legem, quempiam esse Christianũ, apud eos qui ultra Italiam Galliasque & Britanniã, & qui circa Pyrenæum habitabant montem usque ad Oceanũ Hesperium. Cum uero Constãtinus in eius successisset imperiũ, potius res ecclesiæ effloruerunt. Maxentio enim Herculij filio perempto, cũ eius pars Constantino cessisset, iam licenter in religione uigebant, qui circa Tyberim fluuiũ & Eridanum (quem Padum prouinciales appellant) cõmorabãtur, & qui circa Aquilem cõmanebant. in quem sermo fertur aduectam nauigio Argo, & ad Tyrrhenum pelagus fuisse perductam. Argonautæ enim uentum ualidum declinantes, non eodem nauigio in regressione sunt usi, sed transeuntes mare quod super Scythas est, per hæc flumina uenerũt ad terminos Italorum, & hic hyemantes, condiderunt ciuitatem quæ nuncupatur Emona. Aestate uero superueniẽte, cooperãtibus eis prouincialibus ferè quadringenta stadia arte mœchanica trahentes Argo per terram ad fluuiũ Aquilem, deduxerũt, qui permiscetur Eridano. Eridanus autem fauces habet in Italicum mare. Post prælium itaque, Cibalæ, Dardanij, & Macedones, & qui circa Histrum tunc morabantur, necnon & Hellas & Illyriorum gens omnis sub Constantinum redacta est.

Argonautæ.

Cap. VIII.

D

Licinius Cæs. aduersus Christianos.

PORrò Licinius hinc fugatus, cum prius sectator fuisset dogmatis Christiani, mutata uoluntate, plurimos sacerdotũ in suæ partis afflixit imperio, multos quidem & aliorum, præcipuè tamen de collegio militari. Nimis enim Christianis erat infensus propter Constãtini bellum, æstimans eum posse contristari propter calamitatẽ suæ religionis. Simul etiã arbitratus, quia orarent & studerẽt redigi sub illius solius imperio. Super hæc aũt pugnaturus denuo contra Constantinũ, spem uictoris habebat per diuinationes & sacrificia, & seductus ab aliquibus promittentibus quia bello uinceret Constantinũ, in paganitatem conuersus est. Denique etiam Græci dicunt tunc eum expertum diuinationem Miletij, Geminique Apollinis, eique consulenti de bello, respondisse dæmonium per hos Homeri uersus:

O senex, ualde te iuuenes pugnatores obseruant,
Tuaque uita soluta est, sæuaque te senectus excipiet.

Ex plurimis ergo rebus uisum mihi est dogma Christianorũ diuina prouidentia constitisse, tantoque processisse cremento, maximè tamẽ ex persecutione Gentilium. Futuro nanque Licinio persequi ecclesias in suo imperio constitutas, bellum in Bithynia factum est. quo nouissime pugnauerunt inter alterutros ipse & Constãtinus. Tantoque diuino suffragio adiutus est Constãtinus, ut & per terram & per mare uinceret inimicos, & amissis Licinius pedestribus & naualibus, semetipsum in Nicomedia traderet, priuatusque Thessalonicæ aliquãto tempore permaneret, ibique perimeretur. Vir ergo

Licinius perimitur.

A ergo primordijs imperij sui, prælijs, alijsq́ rebus ualde prouectus, & sororis Constantini nuptijs honoratus, huiusmodi fine defunctus est.

Cap. IX. Cõmendat Cõstantinus religionem Christianam.

CONstantinus igitur cũ ad eum solum, omne Romanorũ peruenisset imperium, edictis publicis usus est, ut Orientales subiecti impauide religionem colerent CHRISTI, & diligenter diuinitati ministrarent. Diuinitatem quippe solam eam crederent, quæ & reuera esset, & sufficienter haberet omni tempore potestatem: & quoniam qui talibus studerent, omnia bona uberrime eis accederent: & quæcunq́ aduersa putarent, cum meliori potius spe fruerentur. qui uero circa deum delinquerent, cõmuniter & seorsum in bellis & in pace, omnia eis difficilia prouenirent. Gratiasq́ referens non sibimet arrogans, adiecit in eam legem dicens: quia ministrum oportunum eum habere dignatus fuerit deus sui consilij, & à Britãnico mari usq́ ad loca Orientis adduxerit eum, quatenus augeretur Christiana religio, & qui propter dei culturam durabiliter permanserũt in cõfessionibus martyrij, clariores eius honoribus apparerent. Hæc igitur concionatus, & alia multa dicens, per quæ credebat subiectos ad cultum religionis adducere, infirma esse sanciuit, quæ contra religionem fuerant cogitata uel gesta sub persecutoribus ecclesiarũ. Remissionemq́ cũctos habere decreuit, qui propter confessionem CHRISTI migrare in insulas, aut alibi præter uoluntatem

Exulãtes Christiani reuocantur.

B propriam cõmorari iussi sunt, aut in metallis affigi, aut publicis operibus, aut mulieribus, aut lanificis ministrare, aut dari curijs, cum curiales primitus nõ fuissent. Eos autem quos infames illi fecerant, ab infamia relaxauit. Militia uero priuatos, in sua uoluntate reliquit, utrum esse in schemate quo fuerant, an certe cum honorabili quiete liberam uellent habere uacationem. Cumq́ omnes ad priorem libertatem & consuetos honores reuocasset, etiam substantias reformauit uniuersis. Si qui uero morte damnati, substantia quoque nudati sunt, præcepit proximis generi eorum deferendas hæreditates: nullo autem horum existente, unãquanq́ prouincialem ecclesiam ad ius hæreditatis accedere: & siue apud priuatum siue apud publicum de tali substantia esset aliquid, restitueret. Eis autẽ qui ex ærario publico aliquid comparauerant, aut donationes acceperant, secundum possibilem decẽtemq́ modum se prouidere promisit. Hæc igitur, sicuti dictum est, Imperatori placuerunt, & lege firmata sunt, insigniterq́ omnia decenti fine completa. Christiani uero tunc omnes Romanorum dignitates administrabant. & de cætero cunctis sacrificare negabatur, immolationibusq́ aut diuinationibus non erat locus. Sed nec idola dedicare, aut celebritates paganas agere iam licebat. Plura uero etiam per ciuitates gentium, de antiqua consuetudine mutabantur. Ab illo deniq́ tempore apud Aegyptios nequaq́ secundum priores solennitates in paganorum templa, Cubitus, sed in ecclesias magis offertur, quo significatur crementum aquæ Niliacæ.

Ab infamia liberantur.

In militiam recipiuntur, aut citra ignominiam uacant.

Restituuntur Christianis ablata patrimonia.

Christiani, ad rẽpublicã & dignitates recepti.

Cubitus.

C Apud Romanos autem tunc primum monomachorum spectacula sunt remota. Apud Phœnices uero, qui in Libano uel Heliopoli commorantur, phas ulterius non fuit uirgines fornicari, antequam legitimis iungerentur uiris, nempe post turpitudinẽ experimenti primi nephandæ permixtionis. Sanctæ uero domus, quæ quidem magnitudinem uidebantur habere sufficientem, corrigebantur. Aliæ uero cremento altitudinis & latitudinis augebantur. Alibi autem cum nõ essent, à fundamẽtis ædificatæ fulgebant. Pecunias uero ex regijs thesauris Imperator affluẽtius impendebat, scribens per singulas ciuitates episcopis atq; præsidibus populorũ, ut sacerdotes sicuti uellent iuberent, isti autem iubentibus obedirent, quatenus cito perficeretur opus. Lætanti siquidem eius imperio, etiam religio ualde florebat, & in tantum etiam post bellum contra Liciniũ gestum felicissimus fuit in prælijs aduersus alienigenas præparatis, ut etiam Sarmatas uinceret, & qui uocatur Gothi, tũc nouissime causa gratiæ apud eũ fœdera celebrarẽt. Hæc autem gens habitabat quidem tunc trans flumen Histrum. Cumq; esset in bellis prona, & multitudine atq; magnitudine corporũ armis semp exercitata, alijs quidem barbaris præualebat, solos autem Romanos habebat sibimet repugnantes. Fertur enim etiam & hoc prælio demonstratum Constantino per signa uel somnia, quanta dei prouidentia regeretur. Qui cum superasset omnia bella quæ sub eo sunt gesta, ueluti repensans CHRISTO, in eius religionis studio magis magisq; feruebat, hanc solam ueram fatendam, & salutarem existimare subiectos iubens. Ex terra uero subdita sibi, ex unaquaq; ciuitate detrahens publico, certũ uectigal, ecclesijs prouincialibus deroq; distribuit, & donationem ualidam in perpetuũ esse sanciuit. Assuescens autem milites, ut, sicut ipse, deum colerent, signo crucis eorũ arma signabat. In regalibus quoq; oratorium fabricatus, etiam tabernaculum ad instar ecclesiæ circũferebat, dum aduersus hostes castrametaretur, quatenus nec in itinere degẽs uel ipse uel exercitus sacro lumine priuarent, quo deceret laudari deum & orationes offerri. Sequebantur autem pariter sacerdotes & diaconi tabernaculo seruiẽtes, qui secundum legem ecclesiasticam sacrorum ordines adimplebãt. Ex illo autem, Romanorum cohortes quæ nunc Numeri nuncupãtur, singulæ fecerunt tabernaculum proprium, & sacerdotes atq; diaconos distributos habebãt. Die uero qui dominicus uocatur, quem Hebræi primũ uocant, Græci autem Soli distribuũt, & qui ante septimũ est, sanciuit à iudicijs alijsq; causis uniuersos habere uacationem, & in eo tantum orationibus occupari. Honorabat autem dominicũ diem, quia in eo CHRISTVS resurrexisset à mortuis: aliũ uero, quia in eo fuerat crucifixus. Maximã nanq; culturã sacratissimæ crucis habebat, tam pro hijs quæ ei prospere prouenerant eius auxilio, in prælijs cõtra aduersarios institutis, quàm pro indicio quod ei diuinitus pro ea uidebatur ostensum.

Monomachia uetita Romæ. *Templa Christianorum.* *Sarmatæ.* *Gothi.* D *Numeri.* *Dies dominicus.* *Dies Veneris.*

A sum. Denique supplicium crucis quod primitus apud Romanos erat in usu, lege prohibuit. In figurationibus autem Solidorum & in imaginibus, hoc signum iussit inscribi semper & figurari: ut testantur hactenus eius imagines hoc schemate decoratæ. In omnibus siquidem rebus, præcipue tamē in legislationibus studebat placare diuinitatem. Apparet enim luxuriosas & ualde fatuas permixtiones ante eum nō prohibitas, tunc fuisse correctas, sicut ex ipsis quas posuit legibus inuenitur. Sed nunc quæ ad honorem & statum religionis ab eo sancita sunt, pandere necessariū est, cum partes esse ecclesiasticæ uideātur historiæ. Apud Romanos dudū fuit lex, à XXV. anno nō habentes uxores prohibens à priuilegijs habentiū coniuges, sed & alia multa iubens, ut nihil de testamento lucrarentur, licet generis proximitate consisterent. qui uero filios non habuissent, medietatē relictorum si bimet amittebant. Posuerunt autē has leges antiqui, uolentes Romā esse populosam, omnemque subiectam terrā, & quia nō multum ante has leges plurimos in ciuilibus bellis amiserant. Videns igitur Imperator idcirco male tractari eos, qui propter deum uirginitati & sine liberis esse studebant, fatuū iudicauit diligentia & studio hominū uideri eorum augeri genus, cum natura semper superna distributione diminutionē suscipiat & augmentū. Et legem populo proposuit uniuerso, quatenus æqualibus priuilegijs fruerentur, qui sine coniugibus & liberis erant, quibus illi qui hæc se habere gau

B debant. Sed etiam amplius habere sanciuit eos, qui in continentiæ uirginitate degebant, licentiā eis præbens masculis fœminisque licet ætate minoribus, testamentū facere contra cōmunē legem. Omnes enim bene cogitare iudicauit, quorū opus esset deum placare semper, & philosophiæ ueraci uacare. Huius enim rei causa & antiqui Romanorū licēter testari uirgines Vestales, etiam sexto ætatis curriculo decreuerunt. Iudiciū itaque maximū reuerentiæ pij principis circa religionē fuit, quia ubique administrantiū sentētias imperfectas esse uoluit, & ad episcopos per appellationē refugiendum esse sanciuit, si qui uellent ciuiles iudices refutare: firmā uero illorū iudicans sententiam potioremque iudicum aliorum, & tanque ab Imperatore prolatam, ab omnibus obseruandā, & inconuertibiles esse terminos synodales. Illud quoque nos relinquere dignū non est, quod pro utilitate sancitum est eorū qui in ecclesijs manumittuntur. Cum propter subtilitatē legum etiā inuiti possessores difficultatē paterētur circa dationem melioris libertatis, quam Ciuilitatem Romanā uocant, tres posuit leges, decernēs omnes in ecclesijs manumissos sub testimonio sacerdotum, per hāc piam adinuentionē Romana ciuilitate frui. cuius indiciū præsens etiā tempus seruat. Nam moris erat de libertate leges scriptas in manumissionibus anteponi. Constātinus igitur hæc sanè studens, in omnibus honorare religionem. Erat quippe & per semetipsam gloriosa, propter uirtutem plurimorū tunc in ea pollentiū.

Suppliciū crucis sublatum.

Symbolū crucis in nūmis.

Venus illicita.

Mulcta cælibatus remissa.

Cælibibus licet condere testamentum.

Ad episcopos prouocare permisit.

Ius Ciuitatis Romanæ.

Libertas sub testimonio sacerdotum conferebatur.

C Cap. X. Osius. Amphion. Maximus. Paphnutius.

ITaq; persecutionibus iam cessantibus adhuc multi confessorũ supersti-tes, ecclesias ornabãt, ut fuit Osius Cordubæ pontifex, & Amphion Epi phaneæ Ciliciæ, & Maximus qui post Macarium Hierosolymorũ tenuit Præsulatũ, & Paphnutius Aegyptius, per quẽ aiunt plurima miracula operatum deum, dæmonesq; subiecisse, uariarumq; passionũ condonasse ei sanitates. Fuerunt autẽ Paphnutius & Maximus ex illis cõfessoribus quos Maximianus Imperator in metallis opera exercere damnauit, oculos eorũ dextros euellens, & sinistras suras incidens. Secundũ eos autẽ fuisse percepimus Spiridionẽ Tremithuntis Cypriorũ episcopum, ad cuius uirtutem demonstrandã sufficere puto, quæ hactenus de eo seruatur opinio. Quãta per eum diuino præsidio gesta sint, plura quidẽ nouere prouinciales, ego autẽ quæ ad nos ualuerunt peruenire nõ tacebo. Fuit enim iste rusticus habens uxorẽ & filios, sed nõ propterea in rebus diuinis minor. Aiunt autem aliquando per noctem uenisse malignos uiros ad caulas ouiũ eius, & cum rapere niterentur, subito uinctos nullo ligante fures. Tunc illum die facta uenientem inuenisse ligatos eos, & soluisse quidem ab inuisibilibus uinculis, culpasse tamen & dixisse: Cur fratres dum licuisset quæ desiderabatis accipere, elegistis potius ea rapere, & noctem ducere iugiter infelicem? Tum miseratus eorũ, magis autẽ ad meliora eos erudiens, ait: Abite hinc, sumentes arietem: laborastis quippe uigilijs, & decet uos sine querimonijs recedere ab ouibus meis. Quod quidem quilibet iuste poterit admirari.

Spiridion.

D

Nihilominus etiã illud mirandũ. Apud filiam eius Irenen uirginẽ nomine quidã notus eius speciem aliquam deposuerat. quæ sumens depositum, sub terra recondidit, ubi caute credidit custodiri. Contigit interea mori puellam nihil confessam patri. Venit homo depositũ repetens, ignorante Spiridione quid loqueretur. Cumq; in tota domo requisisset nec inueniret, flebat, capillosq; uellebat, & morti uicinus esse uidebatur ille qui deposuerat. Hæc Spiridion fieri uidens, & cursim ueniens ad sepulchrum, uocauit nomine puellam. Qua respõdente, de causa depositi requisiuit. Et dum ab ea didicisset, reuersus & inueniens ubi puella significauerat, reddidit homini quod petebat. Quoniãquidẽ ad hunc ueni sermonẽ, non est incongruũ etiam istud adijcere. Mos erat Spiridioni isti ex fructibus qui nascebantur ei, alios quidem pauperibus erogare, alios autẽ gratis mutuari uolentibus. Sed neq; per se dabat, neq; per se recipiebat, sed solum cubiculum demonstrabat, inuitans petentes, ut quantũ opus haberent tollerent, & denuo reuocarent quantũ se nouerant abstulisse. Quidam uero dum mutuũ percepisset, reuersus est post aliquantũ quod tulerat redditurus. Quẽ dum secundum consuetudinem iussisset reponere in cubiculo quod fuerat exinde mutuatus, ad iniusticiã ille cõuersus & credens latere Spiridionẽ, non reddidit quod debebat, sed auferens debitũ quasi reddidisset abscessit. Quod tamẽ longo

A longo tempore nō erat ignorandum. Post certum nanqꝫ tempus uenit, rursum petens ab eo mutuū. At ille misit eum ad horreum, data potestate ut ipse sibi metiretur quantū opus haberet. Vacuū uero eundem locum inueniēs, & hoc oculata fide cognoscens Spiridioni nūciauit. Ille respōdit ei: Mirum est ó homo quod loqueris. Quomodo tibi soli uisum est horreum necessarijs defecisse? Sed considera potius apud temetipsum, ne fortè mutuatus alia uice quod debueras primitus non solueris. Si enim hoc non est, indubitanter non priuaberis quibus eges, sed rursum accedens inuenies. Sic igitur ille captus, quod ei deliquerat indicauit. Dignum est igitur huius sacratissimi uiri mirari puritatē, & ecclesiastici ordinis ualde custodiam. Dicitur itaqꝫ quodam tempore pro aliqua utilitate in unū Cyprios episcopos conuenisse, & inter eos fuisse hunc Spiridionē, & Triphylliū Ledrensem episcopum, uirum eloquio & sapientia, necnō Beryto legibus eruditum. Cum itaqꝫ collecta celebraretur, iniunctum est Triphyllio ut faceret sermonem in populo. Cumqꝫ ille locus uenisset ad medium, tolle lectum tuū & ambula, cubile dixit pro lecto mutans nomē. Spiridion autē indignatus in eum, & exiliens de cathedra sacerdotali: Tu melior es (inquit) eo qui lectum dixit, quia eius uerbis uti confunderis? Hoc aut fecit populo conspiciente, mediocritatē docens eum qui eloquij supercilio prætumebat. Erat enim ido-
B neus ad pudorem incutiendū: cum esset uenerādus & operibus gloriosus, simulqꝫ senex æuo atqꝫ sacerdotis officio. Qualis autē circa peregrinorū susceptiones fuerit, hinc apparet. Instāte iam quadragesima, quidam ex itinere uenit ad eum, quibus diebus consueuerat cum suis continuare ieiunia, & die certo comedere, medios dies sine cibo cōsistens. Videns itaqꝫ peregrinum ualde defectum: Perge (inquit suæ filiæ) laua peregrini pedes, & cibos appone. Cumqꝫ uirgo dixisset nec panem esse nec ἄλφιτα (quarum rerum solebat nihil habere reconditum propter ieiuniū) orans primū ueniamqꝫ petens, filiæ iussit ut porcinas carnes quas domi salitas habebat, coqueret. Quibus coctis, sedens cum peregrino positis carnibus comedebat, & rogabat ut unà cum eo ederet peregrinus. Quo refutante, Christianumque se profitente: Propterea magis (inquit) refutare non debes. Omnia enim munda mundis, sicut sermo diuinus edocuit. Hæc quidem de Spiridione dicta sufficiant.

Triphyllius.

Collectam uocat cōuentum Christianorū. Cuius uocabuli frequens usus est in hoc opere.

Spiridon comedit carnes porcinas in quadragesima.

Hoc est, farinas.

Christiani hominis libertas.

Cap. XI.

PRæcipuè uero insignissimā ecclesiam demonstrauerūt, & dogma dilatauerūt uitæ uirtutibus, qui cōuersatione monachica illo tempore fruebantur. Vtilissima nanqꝫ res ad homines uenit à deo ista philosophia, quæ multarum doctrinarū & dialecticæ artis studia despicit, tanqꝫ sit minuta & melioris operis tempus impediat, atqꝫ ad recte uiuendum nihil ostendat. Hæc ergo philosophia cōuersatione miranda, naturali simplicíqꝫ prudētia docet omnino quæ nequiciā perimant, & operentur utilia. Nō enim prædicat

Monachorum hoc est, eremitarum philosophia.

Dialectice.

C cat uirtutẽ, ſed magis exercet, nihili pendens humanã gloriam, uiriliterq́ʒ reſiſtens paſſionibus animæ, & neq́ʒ naturæ neceſſitatibus ſe ſubdit, nec corporis infirmitati ſuccumbit. Diuinæ uirtutis mentem habens, ſemper contemplatur omnium creatorem, & eum nocte dieq́ʒ colens, orationibus & litaniјs placat indubitanter. Animæ uero puritate & bonorum actuum conuerſatione, ad miniſteria ſe diuina componens, purgationes aſperſionesq́ʒ contemnens, ſolas uero pollutiones peccata putans, extrinſecus irruentes caſus exuperat, & omniũ abſolute huiuſmodi dominatur. Non per ſtabilitatem neceſſitatemq́ʒ uitæ qualibet uolũtate mutatur: nõ mala patiens ulciſcitur: nõ languore aut indigentia neceſſariorũ compreſſa mordetur, ſed potius gloriatur in talibus. Patientiã, manſuetudinẽ, mediocritatẽ in omni uita meditatur, & quantũ naturæ humanæ poſſibile eſt, deo eſſe uicinũ. Velut in tranſitu utens præſentibus, neq́ʒ circa poſſeſſionẽ rerum occupata cõſtringitur, neq́ʒ ultra quàm opus eſt in præſenti prouidere forſan urgetur. Semper autẽ ſimplicitatem & exercitiũ huius inſtructionis laudans, beatitudinem contemplatur æternam, & ad felicem terminum omni uiuacitate feſtinat. Timore diuino ſine intermiſſione ſuſpirans, turpiloquia reſpuens, & nec uſq́ʒ ad uocem emittere patiens. quorum actiones ſuis actibus noſcitur exſoluere. In breui comprehendens neceſſaria naturæ, & cogens corpus mediocribus indigere, caſtitati luxuriam ſubdit: iuſticia punit iniuſti-

Officium monachorũ, hoc eſt, eremiticæ philoſophiæ.

D ciam, & ueritate mendacium. Diſciplina rerum omnium menſuras participatur: cum proximis in unanimitate & communione conſiſtit: amicorum prouida eſt atque peregrinorum: quæ propria ſunt, communia facit egentium, & tuetur utilia ſingulorum. neq́ʒ gaudentibus importuna, & tribulatis remedium conſolationis apponens. Ad uerum bonum diligentiam ſuam ſemper extendens, ſermonibus caſtis ſapientibusq́ʒ conſiliјs ornatu ac uano eloquio remotis erudiens, atq́ʒ curans ueluti quibuſdam medicaminibus audientes, cum honore & reuerentia diſpoſitiones ſuas celebrans, contentione, certaminibus, iraq́ʒ priuata. Nam cum ſit rationalis, omnem motum irrationalem fugit, generaliter paſſiones corporis deuincit & animæ. Huius itaq́ʒ elegantiſſimæ philoſophiæ princeps quidem fuit, ſicuti quidã dicunt Helias propheta, & Baptiſta Iohannes. Philo autẽ Pythagoricus ſuis temporibus refert undiq́ʒ egregios Hebræorũ in quodam prædio circa ſtagnum Mariam in colle poſitum philoſophatos. Habitaculum uero eorum & cibos & conuerſationem talem introducit, qualem & nos nunc apud Aegyptiorum monachos eſſe conſpicimus. Scribit enim, inchoantes eos ad philoſophiam, cedere omnibus ſibi competentibus rebus, cunctiſq́ʒ abrenunciare permixtionibus, & extra muros in ſolitariјs agris & hortis inhabitare. Domos autem eis eſſe ſacraria, quæ apud nos monaſteria nuncupantur, & in eis conuerſatione ſolitaria honeſta celebrare myſteria.

Philo Hebræus.

σεμνεῖα.

A re mysteria. diligenterq; psalmis & hymnis placare diuinitatem: & ante Solis occasum non gustare cibum, alios autem per tres dies & amplius: certisq; diebus in pauimento habere cubilia. uino semper & sanguinem habentibus abstinere. cibum eum esse panis, & salis, & hyssopi, & potum aquæ: Mulieres eis cohabitare, seniores uirgines, propter amorem philosophiæ spontanea uoluntate nuptijs abstinentes. Et Philo quidē hoc modo referēs, uidetur aperire, quia hij qui ex Hebræis secundū eum Christiani sunt facti, adhuc Iudaice uiuerent, eorūq; cōstitutiones seruarent. Apud alios enim non inuenitur huius uitæ conuersatio. Vnde conijcio ex illo apud Aegyptios hanc philosophiam habuisse principia. Alij uero dicunt huic causam fuisse conuersationi, persecutiones quæ religionis causa per tempora prouenerunt. Et quoniam fugientes in montibus & uallibus desertisq; morabantur, ad modum se uitæ huius assueuerunt. Sed siue Aegyptij, siue alij quidam huic ab initio philosophiæ præfuerunt, illud tamen apud omnes constat, quia ad summam reuerentiam atq; perfectionem, moribus exercitationibusq; decentibus, hanc conuersationem usque perduxit ANTONIVS maximus monachorum, quem tunc in desertis Aegypti morantem propter gloriam uirtutis eius, Imperator CONSTANTINVS amicū fecerat, literis honorabat, & ut pro quibus uellet ei rescriberet, expetebat. Fuit autem iste uir Aegyptius genere, ortus insigni uico in loco Heracleæ apud Aegyptios constituto. Is puer, relictus orphanus, paternos donauit agros conuicaneis suis. Aliam uero substantiam disponens, precium pauperibus erogauit, studiosi existimans philosophi, nō solum semetipsum spoliare pecunijs, sed eas dispensare proficue. Iunctus autem studiosis secundum se uiris, uirtutes zelabatur uniuersorum, probans bonam uitam suauē fieri ipsa consuetudine, licet fuerit primò difficilis. Modos adinueniebat abstinētiæ potioris, & quotidie exercitatione crescebat. Tanq; semper incipiens aliquid innouabat, afflictionibus corporis puniendo libidinem, sacræ uero sapientiæ uoluntate passionibus animæ repugnando. Erat enim eius esca solus panis & sal, potus aqua, prandijq; tempus Solis occasus. Frequenter enim duos & amplius dies sine cibo manebat. Vigilabat (ut ita dicatur) semper quidem iugi nocte, & orationibus contingebat quidē diem: si uero somnus incumberet, stando paululum dormiebat, plerunq; pauimento iacens: solamq; terram stratū refectionis habens. Olei si quidē unctionem, lauacrorum atq; similium usum modis omnibus euitabat, quia humectatione sua in molliciē robur corporis immutarent. Aiunt enim neq; nudū eum aliquādo uisum. Literas uero neq; sciebat neq; mirabatur, sed potius mentē bonam tanq; antiquiorē literis: quarū tamē inuentorē iure laudabat. Fuit autē præcipuè clementissimus, castus, fortis, gratus colloquentibus, sine ulla tristicia. Et licet qui cum illo disputarent, certatiue

Causa secessus.

ANTONIVS.

(B marks line "co Heracleæ".)

C quæstiones inferrent, tamẽ more solito sapienter & disciplinabiliter crescentem sedabat sæpe cõtentionem, & ad mensuram debitam protinus transferebat: loquentiumq́ꝫ sibi strepitum temperabat, eorumq́ꝫ mores ueluti quadam regula componebat. Tantis itaq́ꝫ uirtutibus diuinæ prouidentiæ redundans, se futura præscire non æstimabat esse uirtutem: & propterea nec laborandum inaniter circa talia suadebat, quando nec ignorantẽ futura pœnæ succũbere, nec scientem propterea sanctum esse declarabat. Verã nanq́ꝫ beatitudinẽ, in cultura dei & legum eius obseruatione dicebat. Si cui autẽ hæc esset cura, docebat ut purgaret animã quo posset inspicere, & futurorum noticiã possidere, deo uidelicet præscientiã declarante. Vacare autẽ nec ipse patiebatur, & bene uicturum semper operari præcipiebat: ac semet ipsum discutere & secũ ponere rationẽ eorũ quæ gessit die noctuq́ꝫ: si quid autẽ indecẽs ageret, cõscriberet, ut de cætero parceret in delicto, semetipsum scilicet erubescens, si plurima sui delicta comperisset. simul etiam metuens, ne per conscriptionis indicium fieret aliis manifestus. Erat enim laboriosus & maxime pro solatiis oppressorũ. Quis etenim alter sic feruentissime fuit studiosus, quorũ gratia sæpe ueniebat ad ciuitates? Plurimi nanq́ꝫ ui compellente cogebant eum legatione fungi apud iudices & magistratus, quorũ singuli uel uidere eum iudicabant nimis egregium, loquentẽ audire & præ-

D cipienti parere gloriosum. Qui cum talis esset, studebat tamen ignorari & latere per eremũ. Si uero necessitate faciente uenisset in ciuitatem, disposito negocio pro quo uenerat, ad desertum cõtinuo reuertebatur. Pisces nanq́ꝫ dicebat per humectam nutriri substantiã, Monachis autem ornatum ferre solitariam uitam. Et sicut illi terræ tactu tabefiunt, sic gloria monachorum ad urbes accedendo fœdatur. Obedientẽ uero se gratumq́ꝫ cõspicientibus exhibebat. Studebatq́ꝫ ut neq́ꝫ haberet tumentem superbamq́ꝫ naturam, nec putaretur huiusmodi. Sed hæc quidẽ pauca uirtutum Antonii dicere sum compulsus, ut tanti uiri per hæc exempla consideremus philosophiã. Plurimos autẽ atq́ꝫ probatissimos habuit auditores, quorum alii quidem in Aegypto & Libya, alii uero in Palæstina & Syria & Arabia claruerunt, & unusquisq́ꝫ eorũ non minus se quàm doctor, apud quos est cõmoratus, exercuit, multosq́ꝫ docuit, & ad similem uirtutẽ philosophiamq́ꝫ perduxit: ita ut quorundam hic labor esset circuire per ciuitates & prouincias uel per agros, & diligenter Antonii discipulos eorumq́ꝫ requirere successores. Sed quomodo poterãt inueniri facile, quibus erat studiũ diligẽtissimũ sua uita latere, & nõ sicut plurimi nunc hominũ elati per gloriã, semetipsos expompãt & cunctis insinuant? Fuerũt itaq́ꝫ probatissimi discipuli, quos percepimus Antonii, alii quidẽ multi, necnõ & Paulus appellatione Simplex. Hũc aiũt cũ rusticus esset, bona specie cõiugẽ habuisse, & ea in ipso facinore adulterii deprehensa tacite *subrisisse, & iureiurando firmasse nunq́ꝫ se cũ ea esse miscendum.

Monachi ne uagentur per urbes.

Paulus Simplex.

*Al's *suppressisse.*

A miſcendũ. Tum ad adulterũ: Habe (inquit) eam. Et repente diſceſſit ad eremum ad Antoniũ. Dicunt enim eum manſuetiſſimũ & patientem ualde fuiſſe. Deniq; cũ iam ſenex eſſet & ad uitam monachicæ perdurationis inſuetus, omnibus eum Antonius experimẽtis exercens, in nullo inuenit inferiorem, perfectæq; eum philoſophiæ eſſe teſtatus, ſeorſum præcepit habitare, tanq; nõ egentem doctore. Confirmabat autẽ deus Antonij teſtimoniũ, & operibus oſtendebat uirum eſſe glorioſum, ipſoq; doctore ſuperiorem, atq; ad affligendos & expellendos dæmones præparatum. Circa hoc itaq; tempus philoſophabatur & Amos Aegyptius, de quo ſermo fertur, quia cogentibus parentibus duxiſſet uxorem, nec tamen eam fuiſſet expertus. In principio nãq; nuptiarũ ſponſam tanq; ſponſus in thalamo percipiens, & ſolus cum ea remanens, ait: Nuptiæ quidẽ (ó mulier) noſtræ uſq; ad hoc celebratæ ſunt tempus. Et quale bonũ ſit poſſe uirginẽ permanere, & ſacris edocebat literis, ac ſeorſum ſolus manere tentabat. Sed quoniam de uirginitate quidem ſermones uirgo laudauerat, diuidi autẽ ab eo graue iudicabat, in alio cubiculo dormiens annis decẽ & octo cum ea manſit, neq; tunc à monachica abſtinentia ſe ſuſpendens. Interea mulier uiri zelata uirtutẽ, æſtimauit nõ eſſe iuſtum tantũ uirum domi cælari propter ſe, ſed oportere potius ſeorſum utrunq; philoſophari, & ob hoc ſupplicauit uiro. At ille gratias agẽs deo pro huiuſmodi cogitatiõe mulieris: Tu quidẽ B (inquit) hanc habe domũ, ego mihi aliã fabricabo. Et in meridianã partem deſerti ſtagni Mariæ ueniens circa locũ Scyti ad montẽ qui dicitur Nitriæ, duobus & uiginti annis ibi philoſophatus eſt, annis ſingulis uiſitans ſecundò mulierem. Huius itaq; ſacratiſſimi principis horum monaſteriorum, multi fuerunt digniq; diſcipuli, ſicut ſucceſſiones oſtendũt: plurimaq; & ueneranda per eum prouenerunt, quæ præcipuè apud Aegyptios monachos perfecteq; ſeruãtur. Nam cum maxima diligentia per ſucceſſionẽ traditionis alterutræ curant uirtutes antiquorũ memoriæ tradere monachorũ. ſed à me illi memorandi ſunt, qui ad nos uſq; peruenerunt. Contigit igitur huic uiro & Theodoro eius diſcipulo euntibus aliquod trãſire flumẽ quod dicunt Lycum. Ne uero alteruter ſe nudum uideret, iuſſit Amos ut recederet Theodorus. Cumq; etiã ſemetipſum erubeſceret nudum intueri, repente diuina uirtute tranſlatus eſt ad ulteriorem ripam. Tranſiens uero Theodorus aquã, & uidens nec ueſtem eius nec pedes infuſos, ſupplicabat ſeni ut ei cauſam rei depromeret. Cumq; ille dicere refutaret, ille uero non aliter ſe properaturũ niſi cognoſceret, promittẽte Theodoro nulli ſe eo uiuo rem fore dicturũ, cõfeſſus eſt quod euẽnit. Proximũ uero miraculũ huic quoq; rei cõtigit quod narrabo. Iniuſti parẽtes alicuius à cane rabido pcuſſum filiũ & penè moriturũ obtulerunt ei, & eiulantes deprecabãtur ut curaretur. Tũ ille ad eos: Nõ eget (inquit) mea curatiõe, ſed uos ſi uultis reddere bouẽ quem

Amonius Aegyptius.

Theodorus.

C quē rapuistis dominis suis, ægrotus repente sanabitur. quod etiā contigit. Nam ut restitutus est bos, passio mox recessit à puero. Quando autem Amos iste moriebatur, dicitur Antoniū uidisse animam eius in cœlum ferri, diuinis potestatibus cum psalmodia præcedentibus eam. cōsulentibusq; eis qui circa eum erant, causam huius miraculi nō abscondit. Sciebāt enim quoniā aërem intento obtutu respiciens, cum stupore miraculi cuiuspiā respiceret uisionē. Cumq; uenientes postea quidam de Scyti nunciassent horam uisionis Antonij, & cōuenisset cum transitu illius uiri, beatificauerunt ambos: illum quidē, quia ad manifesta bona transisset: illum uero, quia tantam à longe meruisset cernere uisionem. Multorū enim dierū iter est locorum medio positorū, quo degebat alteruter. Et hæc quidē ita relata sunt. In hoc itaq; præsulatu audiui probatissime philosophatum Eutychianū, qui in Bithynia circa Olympū morabatur. Erat quippe gratia diuina repletus, ad curationes passionū & miracula rerum & operū, ita ut ipsi Constantino propter uirtutē uitæ amicus esset. Illo siquidē tempore uinctus quidā spatarius, qui in suspicionē uenerat quasi assumpta tyrannide, fugijt, & requisitus circa Olympū cōprehensus est. Rogantibus aūt necessarijs eius Eutychianū, ut pro eo ad principē legatione fungeretur: Prius (inquit) prouidendū est, ut is homo liberetur à uinculis, ne crudeliter cōstrictus intereat. D Tunc dicitur ad uinculorū direxisse custodes, rogās ut eum ab huiusmodi necessitate releuarent. Qui cum hoc facere noluissent, sponte ianuæ clausæ referatæ, & uincti catenæ sunt repente disruptæ. Postea uero ad principem ueniens Byzantio tunc degentē, paratissime beneficiū promeruit quod poposcit. Non enim poterat Constantinus eius petitionibus denegare, cum ei summi honoris cumulū exhiberet. Hæc itaq; breuiter à nobis dicta de monachis qui tunc clare sunt philosophati, sufficiant. Cui uero de his subtilior cura fuerit, quærens inueniet plurimorum uitas hic non esse conscriptas.

Eutychianus.

Monachi, eremitæ.

Cap. XII.

ET licet ita per omnia floreret ecclesia, non tamen pertulit inimicus, eleuatam simul atq; splendentē ualde respiciens, sed maleuola cœpit mouere consilia, contendens gubernatam à domino & uniuersorum creatore submergere. Videbat itaq; paganorum errorem fuisse nudatum, captaq; uaria dæmonū machinamenta, & creaturam à plurimis iam non adorari, sed creatori hymnos decenter offerri. Ea gratia iam nō aperte contra deum & saluatorem nostrum excitabat bellum, sed uiros inueniens Christianos quidem se uocabulo profitentes, sed amore honoris & uanæ gloriæ seductos ad seruitutē, organum eos suæ machinationis habuit: per quos plurimos ad pristinū reduxit errorem, non quidem creaturā rursus adorari præcipiens, sed ipsum creatorem & mundi opificem coæquatum astruens creaturæ. Vbi autem hoc principium, & quemadmodum hæc inimicus zizania seminauerit, enarrabo. Alexandria ciuitas est maxima, & hominū multitudine

Alexandria.

A tudine copiosa, nõ Aegyptiorum solũmodo, sed etiam Thebæorum & Libycorũ circa Aegyptum obtinẽs principatum. In huius itaq; ciuitatis Præsulatu, post Petrum illum inclytum propugnatorem, qui sub impijs tyrannis Diocletiano & Maximiano nouissime imperium sponte deponẽtibus, martyrij coronam susceperat, successit Achillas. Is enim sub illo egregio Petro Arium ordinatum diaconũ, captumq; in Melitij nouitatibus, & ab ecclesia pulsum, rogatus à fidelibus, & denuo suscipiens, ministrare præcepit. Post Achillã uero Alexander fortissimus euangelici dogmatis prædicator ordinatur episcopus. Hoc tẽpore Arius in ordine quidẽ presbyterorũ erat, & expositionem diuinarum scripturarum uidebatur habere cõmissam. Videns autem Alexandrũ Pontificatus gubernacula suscepisse, euentum temporis nõ portauit, sed & mordacitate cõpulsus, litis quærebat initiũ. Porrò laudabilem uidens uiri conuersationẽ, nequaq; calumnias cõtexere præualebat. Verũtamẽ quiescere illum prohibebat inuidia. Hunc igitur inueniẽs inimicus ueritatis, per eum nisus est in ecclesia excitare tempestatẽ. Apostolicis enim Alexandri doctrinis instabat aperte resistere. Et ille quidẽ diuina sequẽs eloquia, æqui honoris cũ patre, & eandẽ substantiã habere cum deo genitore filium prædicabat. Arius autẽ è diuerso ueritati repugnans, creaturam filium, facturamq; dicebat, adijciens: Erat aliquando, quando nõ erat. & alia quæ ex illius literis indicantur insana. Hæc ergo nõ solum in ecclesia

B persistebat dicens, sed etiã in extraneis cõuentibus atq; concilijs: & domos circũiens, quibuscunq; poterat, suadebat.

Petrus Alex. martyr.

Achillas.

Alexander.

Arius presbyter præerat scholæ ecclesiasticæ apud Alexãdriam.

SOZOMENVS.

Reprehendens autem quidam huiusmodi uiros, Alexandrum quoq; culpabat, tanq; non utiliter sileret, dum contra dogma fierent nouitates. At ille arbitratus melius esse de dubijs sermonẽ ex utraq; parte proponendum, ut nõ uideretur ex necessitate, sed potius ex satisfactione certamẽ allatum, iudex cum clero residens, ad altercationẽ, deduxit utranq; partẽ. Vt autem euenire solet circa certamina uerborum, utriq; superare nitebantur. Arius autem nullatenus adquiescere uolebat, quod consubstantialis filius & coæternus esset patri.

THEODORETVS.

Alexander autem Apostolicorũ dogmatum prædicator, prius quidem eum reuocare admonitionibus & consilijs nitebatur. Cum uero eũ superbire uidisset, & aperte impietatis facinora prædicare, ex ordine sacerdotali remouit. Audiuerat enim clamante diuina lege: Si oculus tuus dexter scandalizat te, abcide eũ, & proijce abs te. Hoc itaq; tẽpore Romanæ quidẽ ecclesiæ Syluester retinacula gubernabat, Miltiadi succedens, qui post Marcellinũ clarificatum in persecutione gentiliũ susceperat iura Pontificatus. Antiochiæ uero post Tyrãnũ ecclesiæ inchoãte pace, Vitalis Præsul extabat. Qui etiã antiquã ex multis temporibus destructã à tyrannis ædificauit ecclesiã. Post quẽ Philogonius Pontificatũ sumẽs, & reliqua ædificij superaddidit,

Syluester.

Vitalis Antiochiæ.

Philogonius.

& zelum

C &zelum pietatis Licinij temporibus demonstrauit. In Hierosolymis autẽ post Hermonem Macarius ordinatus est, uir nomine suo dignus, & omnibus bonis ornatus. Eodem'q; tempore Constantinopoli Alexander Pontificatum sacri ministerij possidebat, Apostolicis donationibus ualde clarus. Tunc igitur Alexander Alexandrinus, uidẽs Arium amoris iudiciarij aculeo stimulari, & multos ad blasphemias deceptos erigere, cõciliaq; propria celebrare, ecclesiarum Præsulibus eius blasphemiam suis literis indicauit.

Macarius Hierosol. *Alexãder Cõstantinop.*

SOCRATES.

Cap. XIII. DILECTISSIMIS ATQVE CHARISSIMIS VBIque catholicæ ecclesiæ cõministris, Alexander in domino S.

CVM unum catholicæ sit corpus ecclesiæ, mandato existente in sacris scripturis, ut seruetur uinculum unitatis & pacis, consequens est debere nostris scribere, & alterutris quæ apud singulos aguntur, insinuare, ut siue patitur siue gaudet unum membrum, compatiamur aut congaudeamus ad inuicẽ. In nostra igitur parochia nunc egressi sunt uiri iniqui, & CHRISTO rebelles, docentes apostasiam, quã recte quilibet præcurrere suspicetur Antichristo. Et uolui quidem hoc taciturnitati contradere, si quo modo inter solos apostatas cõsumeretur hoc malum, & nõ loca alia penetrando simpliciũ sordidaretur auditus. Sed quoniã Eusebius nũc Nicomediæ, putans in D se consistere causas ecclesiæ, quia cum reliquisset Berytiorũ ciuitatem, & concupisset Nicomediensem ecclesiam, non est in eo ultio subsecuta, patrocinatur etiam his apostatis, & scribere ubiq; molitus est, cõmendans eos, si quo modo trahat aliquos ignorantes ad hanc pessimã hæresim & CHRISTO rebellem. Ideoq; necessarium iudicaui, sciens quod in lege cõscriptum est, ulterius non tacere, sed uobis omnibus indicare, quatenus etiam uos sciatis apostatas, & eorũ hæresis uerba nequissima caueatis. Si ergo scripserit uobis Eusebius, ne recipiatis eum, nec eius scripta suscipiatis. Antiquam enim calliditatem tempore compressam, nunc per istos renouare uolens, fingit quidẽ se quasi pro istis scribere, opere uero demonstrat, quia pro semetipso talibus studere festinat. Apostatæ uero sunt isti, Arius, & Achilleus. Cum eis autem apostatauerunt hij, Aithalis, Carponius, alter Arius, Sarmatius, Euzoius, Lucius, Iulius, Menas, & Helladius, Gaius, Secundus, & Theonas, qui episcopi aliquando sunt dicti. Ea uero quæ opinantes loquuntur, huiusmodi sunt: Non semper (inquiunt) deus pater fuit. nõ semper fuit dei uerbum. sed fuit, quando deus pater non fuit. Dei autẽ uerbum, ex nõ existentibus factum est. Existens enim deus, non existentem ex non existente fecit. Quapropter fuit aliquando, quando nõ fuit. Creatura est enim & factura filius, neq; similis est patri secundũ substantiã, neq; uerus est, neq; uera sapiẽtia eius est, neq; uerum naturaliter patris uerbum est, sed unus quidem creaturarum & facturarum est. Abusiue autem dicitur uerbum & sapientia

Puto esse Græce παροικία.

Eusebius Nicomediensis.

Arij doctrina

A pietia, factus & ipse, & existẽs in proprio dei uerbo & in dei sapiẽtia, in qua & omnia, & ipsum fecit deus. Vnde & conuertibilis est & mutabilis per naturam, sicut & uniuersa rationalia. Peregrinũ enim & extraneum & remotum est uerbum à paterna substãtia, & inuisibilis est filio pater. Non enim perfecte & integre nouit filius patrem, neq; eum perfecte uidere potest. Nam nec suam substantiam nouit filius, sicut est. Propter nos enim factus est, ut nos per eum tanq; per instrumentum crearet deus. & nequaq; substitisset, nisi nos deus facere uoluisset. Requisiuit ergo quidã eos, an possit dei uerbum conuerti sicut diabolus est conuersus. & nequaq; dicere timuerũt, utiq; potest, tanq; naturæ conuertibilis existens. factus aiunt, & conuertibilis est. Hæc itaq; dicẽtes, id est, Arius & qui cum eo sunt, & in hijs impudenter instãtes ipsos & sequaces eorũ, nos quidẽ cum episcopis Aegypti & Libyarum penè centum cõuenientes, anathematizauimus. Qui uero circa Eusebium, susceperunt, miscere studentes ueritati mendacium, & impietatem cum pietate sociare. sed nõ præualebunt. Vincet enim ueritas, nec ulla communio est luci cum tenebris, neq; concordia CHRISTI cum Belial. Quis etẽm talia audiuit aliquando? Aut quis nunc hæc audiens uerba, non metuet, aut aures continuò non obturabit, ne sordibus talium uerborum eius polluatur auditus? Quis audiens, dicente Iohãne: In principio erat uerbũ, non reprehendat istos dicentes: Fuit aliquando, quando nõ fuit? Aut quis B audiens in euangelio, Vnigenitus filius, & Per ipsum omnia facta sunt, nõ odio habebit dicentes, quia unus creaturarũ est filius? Quomodo ergo potest unus esse horum, quæ per eum facta noscuntur? Aut quomodo unigenitus, qui omnibus secundum illos cõnumeratur? Quomodo etiam ex nõ existentibus erit, patre dicẽte: Eructauit cor meũ uerbum bonum: Et iterũ: Ex utero ante luciferum genui te? Aut quomodo dissimilis patri substantia, cum sit imago perfecta & splendor patris, qui dicit: Qui me uidet, uidet & patrem? Quomodo si uerbum & sapientia dei est filius, fuit aliquando, quando non fuit? Simile est enim ac si dicant, sine uerbo & sine sapientia fuisse aliquando deũ. Vel quomodo est & cõuertibilis & mutabilis, qui dicit per se: Ego in patre, & pater in me: & iterũ: Ego & pater unũ sumus. Per prophetã uero, uidete (inquit) me, uidete quia ego sum & nõ mutabor. Nã licet in eo uerbo illud dictũ sit Apostoli, quia factus est homo, tamẽ mutatus nõ est, sed sicut dixit Apostolus: IESVS CHRISTVS heri & hodie, ipse & in secula. Quæ putas causa suasit eis ut dicerẽt, quia ꝑpter nos est factus, cũ Paulus dicat, propter quẽ omnia, & per quẽ omnia? Vnde uero blasphement, quia nescit perfecte filius patrẽ, mirandũ nõ est. Nã semel habentes propositum rebellandi CHRISTO, repercutiunt etiã uoces eius, dicentis: Sicut nouit me pater, & ego agnosco patrem. Si ergo ex parte pater nouit filium, palàm est quia & filius nõ perfecte nouit patrem. Si autẽ hoc dicere

C impium est (nouit enim perfecte filium pater) palàm est quia sicut nouit pater suū uerbum, sic & uerbum nouit proprium patrem. & aliter non est. Hæc dicentes & reuoluentes sanctas scripturas, frequenter cōuincimus eos. & rursum tanquam chamæleontes mutantur, studentes ad semetipsos trahere quod scriptum est: Cum uenerit impius in profundum malorum, spernit. Multæ siquidē ante eos hæreses fuerunt, quæ plus quàm decet præsumentes, corruerunt in imprudentia sua. Isti uero per omnia uerba sua nitentes erigi ad internitionem diuinitatis uerbi, per hæc illas hæreses firmare potius conati sunt, Antichristo facti propinquiores: quapropter & abdicati & anathematizati sunt ab ecclesia. Contristamur itaque pro eorū perditione, & maximè quia & ipsi aliquando quæ ecclesiæ sunt audierūt, & nunc ab ea prorsus exiliunt: non tamen admiramur. Hoc enim & Hymenæus & Philetus passi sunt, & ante eos Iudas. Qui cum esset secutus Saluatorem, postea proditor factus est & apostata. Sed de hijs quidem ipsis, nō sumus ignari. Dominus enim prædixit: Videte ne quis uos seducat. Multi enim uenient in nomine meo dicentes quia ego sum, & tempus prope est, & multos errare facient. ne ergo eatis post eos. Discens enim hæc à Saluatore Paulus, dixit: Quia nouissimis temporibus apostatabunt quidam à fide sana, attendentes ad spiritus erroris, doctrinasque dæmonū, quæ ueritatē auersantur. Domino siquidem & saluatore nostro IESV CHRISTO per semetipsum D pronūciante, & per Apostolum designante de talibus, consequēter nos per nosipsos audientes impietatem eorum anathematizauimus eos, sicut prædiximus, ostendētes eos extraneos à fide, ecclesiaque catholica. Indicauimus autem hæc uobis dilectissimi atque charissimi cōministri, ne quos eorū (si fortè tentauerint etiā ad uos uenire) suscipiatis, neque Eusebio uel cuilibet aliorum scribenti pro eis obediatis. Decet enī nos tanquam Christianos, ut omnes contra CHRISTVM loquentes & sapientes quasi deo rebelles & animarū corruptores, totis uiribus auersemur, & neque aue huiusmodi dicamus hominibus, ne fortè etiam peccatis eorum cōmunicare uideamur: sicut beatus Iohannes ait. Salutate fratres qui apud uos sunt. Salutant uos qui nobiscū sunt.

THEODORETVS.

Non solum autē hanc, sed etiam ad Alexandrum Constantinopoleos episcopum, missam eius epistolam, huic operi inserere nō omittam, quæ clare omnia eius ostendāt, ne quis suspicetur hæc me ficte conscribere, & post eam ipsius Arij, & cæteras quoque epistolas, quibus utique narratio eget historiæ: quatenus de scripturæ ueritate testētur, & aperte quæ gesta sunt perdoceant. Scripsit enim Alexandrinus, hæc Constātinopoleos Alexandro.

Cap. XIIII CHARISSIMO FRATRI ET VNANIMI ALEXANDRO, Alexander in domino salutem.

APPETITVS potentiæ hominū pessimorum, auariciæque propositum

A tum ueritati,quæ creditur esse præcipua,solet insidiari,per uarias scilicet occasiones resistentes ecclesiasticæ pietati. Impulsi nanq; maleuoli à diabolo in eis operante,ad propositam sibi libidinē,& ab omni reuerentia resilientes,conculcant iudicij dei timorem. De quibus mihi necessariū fuit patienti reuerentiæ uestræ significare,ut ab huiusmodi caueatis,ne quis fortè præsumat eorum in parochias uestras accedere,uel per se,uel per alios. Valent enim Magi ad seducendū figmentis uti,uel literis falsitate compositis,quæ possint facere præstigiū simplicem fidem puramq; respicientibus. Arius igitur & Achilles coniuratione nuper facta, Colluthi superbiam,& multò deterius illo,secuti sunt. Ille nanq; hos ipsos culpans, pessimæ uoluntatis suæ inuenit occasionem. Isti uero dignam illius negociationem respicientes,nequaq; iuri ecclesiæ subiacere pertulerunt,sed speluncas sibimet latronū ædificantes,incessabilia in eis conciliabula celebrant,noctibus & diebus contra CHRISTVM agentes & contra nos,prauisq; libidinibus exercentur, qui omnē piam & Apostolicam accusantes gloriam,Iudaico schemate CHRISTO rebellare instituerūt sibimet officinā,diuinitatem & æqualitatē cū patre saluatoris nostri IESV CHRISTI negātes,omnēq; eius salutaris dispensationis & humilitatis ꝓpter nos habitæ uocē decerpētes, prolatione harū impietatis suæ prædicationem exercere nituntur.quippe diuinitatis eius rationem & ineffabilis gloriæ quā à principio habuit apud patrem penitus

Arius. *Achilles.* *Colluthus.*

B euitantes,Paganorum & Iudæorū impiam de CHRISTO confirmant sententiā,& laudem propriā (ut assolet) aucupantes,omnia quidē quæ contra nos possunt derisiones afferre negociantur,seditionesq; nobis quotidie ac persecutiones instituūt,tam iurgia proponentes per aditiones mulierū impudentium quas seducunt, quàm ipsi cōmuni Christianitati derogantes, dum eorū iuuenculæ omnes circūeunt uicos.insuper inrumpibilem CHRISTI tunicam quam milites diuidere noluerunt,isti scindere præsumunt. Et nos quidem uitam ipsorū & nephanda conamina,eo quod laterēt tardius cognoscentes,nūc generali decreto ab ecclesia adorante CHRISTI diuinitatē eos expulimus. Conati tamē sunt illi discursionibus uti,& aduersum nos machinari,qui apud unanimes cōministros nostros figurā pacis & unitatis dignitatē se exercere fingunt. Quod autē uerum est,abripere quosdā eorū ad pestē propriā per boniloquia ficta festinant,& literas ab eis manifestas & indubitatas exigunt,ut relegētes eas seductis à se personis,sine pœnitentia eos in delictis suis faciant remanere,tanq; unanimes habentes eadem secum decernentes episcopos. Non enim quæ apud nos male docuerunt & egerunt ea fatentur propter quæ etiam sunt expulsi,sed hæc aut taciturnitati contradunt, aut fictis ea ratiocinationibus & quibusdam obumbrationibus sepiunt. uerisimilibus uero & pomposis corruptibilem doctrinam suam uelantes eloquijs, attrahunt in deceptionem quemlibet incautum,

C non abstinentes etiam apud omnes nostræ pietati calumniari. Vnde contigit quosdam eorum literis subscribentes in ecclesiam suscipi, maximo (sicuti reor) imminente periculo, præsumentibus talia comministris, eo quod neq; Apostolica hoc regula patiatur, & effundũt super eos diabolicam efficaciam contra CHRISTVM. Quapropter in nullo segnis, ô charissimi, ad insinuandã uobis perfidiam eorum, memetipsum erexi. Dicunt enim, quia fuit aliquando, quando non fuit filius dei, & postea factus est, qui prius nõ fuerat talis factus. quia & aliquando factus est, qualem & omnẽ hominem esse cõtingit. Cuncta enim (inquiunt) deus ex nõ existentibus fecit, omniũ rationaliũ & irrationaliũ creaturis miscere uolentes & filiũ dei. Quibus uerbis cõsequẽter aiunt eũ mutabilis esse naturæ, uirtutis maliciæq; capabilẽ, cũ ex nõ existẽtibus esse dicatur: diuinas quippe scripturas quibus ostenditur eum semper esse, perimentes, quibusq; palàm designatur inconuertibilitas uerbi & sapientia atq; diuinitas, quæ sunt CHRISTVS. Possumus ergo (inquiunt isti polluti) & nos fieri filij dei, sicut & ille. Scriptum est enim: Filios genui & exaltaui. Cumq; inlatum fuerit eis quod sequitur, id est: Ipsi autem spreuerunt me. quod naturale nõ est Saluatoris, cum naturæ sit immutabilis, omni reuerẽtia spoliantes semetipsos, aiunt: Nec aliquam habet proprietatem ad deum, sed cum sit ipse natura mutabilis, sciuit de illo deus præscientia & præcontemplatione. quia cum non esset spreturus, eli-

D gendus foret ex omnibus. Non enim (inquiunt) natura quasi præcipuum inter alios filios aliquid habet. Nam nec naturaliter dei filius est, nec aliquã habet ad deum proprietatẽ. quãdo etiã ipsum naturæ mutabilis existentẽ, propter moderationẽ, diligentiam, & uirtutem, non mutatum ad deterius, elegit deus. cum & si Paulus uel Petrus ad hoc peruenisset, nihil IESVS poterat ab horum filiatione differre. Propter reprobationẽ igitur huius uæsanæ doctrinæ, etiam diuinas literas reuoluẽtes, proposuimus illud quod in psalmis de CHRISTO dictũ est: Dilexisti iusticiã & odisti iniquitatẽ, propterea unxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ cõsortibus tuis. Quia uero filius dei neq; ex nõ existentibus factus est, neq; fuit aliquãdo, quando nõ fuit, sufficit nos erudire Iohannes Euangelista, scribens de eo: Vnigenitus filius qui est in sinu patris. Prouidente quippe deo, ut ostenderet alterutris indiuisas res, nominauit patrem & filium existentem in sinu patris. Sed quia inter hæc quæ ex non existentibus facta sunt, uerbum dei nequaquã cõnumeratur: Omnia (inquit) per ipsum facta sunt. Propriam nanq; eius substantiã designauit, dicens: In principio erat uerbũ, & uerbum erat apud deũ, & deus erat uerbũ. Hoc erat in principio apud deũ. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est. Si enim per ipsum omnia facta sunt, quomodo qui creaturis ut essent donauit, ipse aliquãdo nõ fuit? Nõ eñ ulla ratio est, ut, qui facit, eius naturæ sit, cuius illa quæ fiũt.

Si ipse

A Si ipse quidem erat in principio, omnia uero per eum facta sunt, ex nō existentibus fecit: & contrarium uidetur hijs quæ non ex existentibus facta sunt, hoc quod exstat, & ualde discretum. Inter patrem siquidem & filium nullum demonstratur esse spatium, nec usque ad aliquam cogitationem hoc animæ phantasia percipiente. Ex non exstantibus autem creatus mundus, nouellam habet substātiæ recentemq́; natiuitatem à patre per filium, huiusmodi utiq; substantialitatē cunctis accipientibus. Altius igitur adhuc contemplatus uerbi diuinitatem, & creaturarum uniuersam intelligentiam transcendentē reuerentissimus Iohannes genituram eius nec facturam dicere uoluit, nec per elementa syllabarum factorem ingenitum. Vnus enim ingenitus pater. Sed quia excedit Euangelistarū, puto quia & angelorum perceptionem, & transcendit uniuersa unigeniti filij ineffabilis substantia. Non ergo reor, quia de pietate cogitantes, de hac aliquid interrogare præsumant, propter quod dictum est: Altiora te ne quæsieris, & difficiliora te noli examinare. Nam sicut aliarum plurimarum, & huius noticia humanæ perceptioni cælata est, quale est apud Paulum: Quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se. Sed etiam stellas (inquit deus ad Abraham) non potes enumerare, neq; arenam maris: & guttas pluuiæ quis enumerabit? Quis ergo audeat B exterius perscrutari subsistentiam dei uerbi, nisi forte uæsanus sit? De qua propheticus spiritus dicit: Generationē autē eius quis enarrabit? Nā & ipse Saluator noster præstare uolens omnibus in hoc mundo colūnis, huius noticiam, ab eis exonerare festinauit, significans ultra naturam esse omniū rerum, hanc animaduersionē, soli uero patri tantum adiacere huius scientiæ sacramentum: Nullus (inquit) nouit quis est filius, nisi pater: & patrem nemo nouit, nisi filius. Non reor ignorare sapientes, quia uæsanum est sapere ex non existentibus factum filium, cum utiq; habeat temporale principium quod ostenditur ex non existentibus factum. Nam si temporibus inesse oporteret hoc quod aiunt: erat, quando non erat, aut spatio seculi cuiuscunq;: & si uerum est, quia omnia per ipsum facta sunt, palàm est quia omne seculum & tempus & spatia, & aliquando, inter quæ reperitur quod aiunt: fuit, quando non fuit, per ipsum facta sunt. Et quomodo nō est incredibile, cum qui & tempora fecit, & secula, & momenta, inter quæ est illud: fuit, quando nō fuit, dicere aliquando nō fuisse? Stultum enim est, & omni peccato plenū, eum qui causa est alicuius, eundem posteriorem dicere illius genitura, cuius causa est. Præcedit enim secundū eos sapientia dei, quæ creauit uniuersa, illud spatium, in quo dicunt nondum factum filium à patre, mentiente secundum eos scriptura, quæ dicit primogenitū eum esse uniuersæ creaturæ. Consona siquidem istis clamat & magniloquus Paulus, dicens de eo: Quem posuit hæredem omniū, per quem & secula fecit. Sed etiā in

C ipſo creata ſunt omnia quæ in cœlis & quæ in terra uiſibilia & inuiſibilia,
ſiue principatus, ſiue poteſtates, ſiue dominationes, ſiue ſedes, omnia per
ipſum & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnia. Cum ergo impia eſſe
monſtretur argumentatio, qua dicunt ex non exiſtentibus factum, neceſſe
eſt patrē ſemper eſſe patrem. Eſt enim pater ſemper filio præſente, propter
quē appellatur pater. ſemper ſibi præſente filio, ſemper eſt pater perfectus,
& ſine defectione conſiſtens, nō temporaliter, neq; ex ſpatio, neq; ex nō exi-
ſtentibus generans unigenitum filium. Quid autē amplius ſit ſceleſtum,
quàm dicere non fuiſſe aliquando ſapientiā dei? quæ dicit: Ego eram apud
eum coaptans, ego eram cui adgaudebat: aut dicere uirtutem dei aliquan-
do non extitiſſe? aut uerbum eius accepiſſe principium, aut alia ex quibus
filius agnoſcitur, & figuratur pater? Nam qui ſplendorem gloriæ non dicit
extare, unà perimit & principale lumen cuius ſplendor eſt. Si autem & ima-
go dei non fuit ſemper, patet quia nec cuius imago eſt. ſed etiā cum non eſt
figura ſubſiſtētiæ dei, unà perimitur & ille qui in omnibus ab eo figuratur.
Ex quo apparet filietas Saluatoris noſtri, nullam habens cōmunionem ad
cæterorū filietatem. Quēadmodū enim ineffabilis eius ſubſiſtentia incom-
parabili excellentia tranſcendere probatur uniuerſa, quibus ipſe donauit
ut ſint: ita & filietas eius naturalis exiſtens paternæ diuinitatis, ineffabili
D ſublimitate differt ab eis qui per eum in adoptionem adoptati ſunt filij. Is
ēm inconuertibilis exiſtens, natura perfectus eſt, eo nihil in omnibus egēs.
Hij uero in utroq; mutabilitati ſubditi egent eius auxilio. In quo ēm profi-
cere poterit ſapientia dei, aut in quo eius ueritas augeatur? Aut deus uerbū
quomodo poteſt meliorari, cum ſit uita uerumq; lumen? Si autē hoc eſt,
quanto magis uæcors eſt dicere, ſapientiam aliquando aut dei uirtutem
fuiſſe infirmitatis capabilem, aut irrationabilitatis uerbum, & per hoc ratio-
nem obſcuratā, aut uero lumini tenebras eſſe permixtas, Apoſtolo dicente:
Quæ cōmunio luci ad tenebras? aut quæ concordia CHRISTI ad Belial?
Necnon & Salomone clamante, impoſſibile eſt uel uſq; ad opinionē inue-
nire uias ſerpentis ſuper petram, quæ ſecundū Paulum CHRISTVS eſt?
Porrò creaturæ eius homines & angeli benedictiones acceperunt, uirtuti-
bus proficere cōtendentes mandatiſq; legitimis quatenus non peccarent.
Dominus uero noſter naturaliter filius patris exiſtens, ab omnibus adora-
tur. Illi deponētes ſpiritum ſeruitutis, ex bonis operibus & profectu ſpiritū
filiationis accipientes, per naturalem filium adiuti, fiunt & ipſi adoptionis
filij. Iſtius autem propriam & naturalem præcipuamq; filiationem Paulus
etiam de deo manifeſtauit, dicens: Qui proprio filio non pepercit, ſed pro
nobis, id eſt, qui natura nō ſumus filij, tradidit illum. Ad diſtinctionē nāq;
non propriorum, illum proprium filium eſſe dixit: In euangelio nanq;: Hic
eſt filius (inquit) meus dilectus, in quo bene complacui. In pſalmis uero

A Saluator ait: Dominus dixit ad me, filius meus es tu. Germanitatē naturæ declarans, significat non esse eius naturales quoslibet alios filios præter istum. Quid etiam quod ait: Ex utero ante luciferū genui te? Nónne clare naturalem demonstrat paternæ generationis filiationem, quā non morum diligentia & exercitatione profectus, sed proprietate naturæ sortitus est? Vnde & intransgressibilem habet filiationem unigenitus patris. Rationabilium uero filiationē non eis naturaliter existentem, sed oportunitate morum & dono dei etiam mutabilem ratio nouit. Videntes enim (inquit) filij dei filias hominū, acceperunt sibi uxores ex ipsis. Et iterum: Filios genui & exaltaui, ipsi uero me spreuerunt, per Esaiam deum dixisse didicimus. Multa dicturus dilectissimi transeo, onerosum esse putās, pluribus uerbis unanimes admonere doctores. Vos enim ipsi estis diuinitus eruditi, non ignorantes quia doctrina quæ nuper contra pietatem surrexit ecclesiasticā, Hebionis est, & Artemonis, & zelus Pauli Samosateni de Antiochia, synodali omnium episcoporum iudicio ab ecclesia pulsi. Cui succedens Lucianus, extra synagogas mansit trium episcoporū plurimo tempore. Quorum impietatis fecem sorbentes isti, nunc nobis, & nō existentibus illorum plantationes absconsas pullulare fecerūt Arius & Achilles, & cum illis concilium malignantium: & nescio quomodo in Syria tres ordinati episcopi, eo quod consenserint eis, & ad peiora flammati sunt. De quibus sententia B in uestra sit probatione reposita, qui salutaris passionis humilitatem & exinanitionem, uoluntariam paupertatem, & uoces quas propter nos Saluator suscepit, memoria retinetis. Igitur ad ostensionem supernæ & antiquæ diuinitatis eius hæc congruunt, significantiusque sermonibus naturalis eius gloria & imperium, & apud patrem mansio clarius explicatur. Quale est illud: Ego & pater unum sumus, non patrem semetipsum appellans, neque substantialiter duas naturas, quæ est una, declarans, sed quia paternam seruandi plenitudinem filius habet perfecte naturam, per omnia similitudinem patris gerens, & immutabilis imago eius existens, atque principalis causæ expressa figuratio. Vnde etiam tunc Philippo cupienti uidere patrem, dominus sine inuidia se demonstrat. Nam cum diceret: Ostende nobis patrem, ait: Qui uidet me, uidet & patrem: tanquam per speculum sine macula, & animatum per diuinam eius imaginem contemplaretur patrem. quem similiter in psalmis sanctissimi uiri canunt, dicentes: In lumine tuo uidebimus lumen. Quapropter & qui honorat patrem, honorat & filium: & qui honorat filium, honorat & patrē. & recte. Omnis nanque uox impia, quæ in filio dici præsumitur, ad patrem quoque refertur. Sed mirum non est, quod scripturus sum ô charissimi, si falsas aduersum me derogationes, & contra pijssimum nostrum populum delatas insinuo. Hij enim qui contra deitatem filij dei castra constituunt, neque contra

Hebion. *Artemon.* *Paulus Samosatenus.* *Lucianus.* *Arius.* *Achilles.*

C nos ingratas calumnias exercere formidant, quoniam nec priscorum quempiam dignãtur sibimet comparare, neq; præceptoribus se à quibus nos ab infantia eruditi sumus, æquare patiuntur, neq; cõministrorũ quencꝙ nunc ubicuncꝙ cõsistentium in mensura sapientiæ reputant, quasi soli sapientes & nihil habentes, atq; nouorũ dogmatum inuentores, & quibus solis reuelata sint, quæ à nullo altero sub Sole intellecta noscuntur. O scelesta superbia, immensa uæsania, uanæ gloriæ furor, sapiẽtia Satanæ in animas eorũ nequissimas uehemẽter insiliens. Non deterruit eos antiquarũ scripturarũ deo amabiliũ explanatio, non cõministrorum consors reuerẽtia de CHRISTO ferocitatẽ eorum mãsuefecit, quorũ scelesta opera nec dæmones ferre patiuntur, quando uocem blasphemã contra filium dei promere non præsumũt. Hæc igitur iacula secundum præsentem uirtutem dirigantur aduersus eos qui inerudita materia contra CHRISTVM exacuuntur ad bellum, & aduersus pietatem eius calumnias inferre contendunt. Aiunt enim nos aduersantes fabulas, ex quibus inuentũ est dici ex nõ exstantibus impiam & nõ scriptam contra CHRISTVM blasphemiã prædicare, id est, duo ingenita: ipsi potius duorũ alterum necessario esse oportere dicentes ineruditi, aut ex nõ exstantibus filiũ esse sapiendũ, aut indubitanter dicere ingenita duo. Ignorantes imperiti, quia multum est inter patrem ingenitũ, & ea quæ ab eo ex nõ exstantibus sunt creata rationalia & irrationalia. quorũ media

D existens natura unigenita, per quã uniuersa ex non exstantibus fecit pater dei uerbi, ex ipso uero patre natiuitatẽ habet, sicut & ipse dominus alicubi testatus est, dicens: Qui diligit patrẽ, diligit filiũ qui ex eo natus est. De quibus nos ita credimus, sicut Apostolicæ placet ecclesiæ, in unum ingenitum patrem, nullam habentẽ causam ut esset, incõuertibilem & immutabilem, semper idem & similiter se habentem, nec profectum nec imminutionẽ recipientem, legis, prophetarum, euangeliorumcꝙ datorem, Patriarcharũ & Apostolorum dominũ, omniumcꝙ sanctorum, & in unũ dominũ IESVM CHRISTVM filium dei unigenitũ, natum non ex non exstante, sed exstante patre, non secundũ corporum similitudines incisionibus aut diuisionũ effluxionibus, sicuti Sabellio & Valentino placet, sed ineffabiliter & inenarrabiliter secundum eum qui dixit (sicut supra posuimus) Generationẽ eius quis enarrabit? subsistentia uidelicet eius omni creatæ naturæ imperscrutabili existente, sicut & ipse pater imperscrutabilis est, eo quod non capiat rationalium natura scientiam, qua pater genuit deũ. Quod quidem nõ à me cõuenit discere, uiros spiritu ueritatis impletos. Erudiẽte quippe nos CHRISTI uoce, qua dicit: Nullus nouit quis est pater, nisi filius: & nullus nouit quis est filius, nisi pater. & asserente eum incõuertibilem & immutabilem, se sicut patrem nihil egentem, perfectum filium, æqualemcꝙ patri soli ingenito. Imago enim est integerrima & immutabilis, patris, & omnino imaginem

Sabellius. Valentinus.

A nem conuenit esse plenam, per quam non desit aliquid ab æqualitate eius cuius imago est, sicut ipse dominus docuit, dicēs: Pater meus maior me est: secundū quod semper etiā esse filiū ex patre credimus. Splendor enim est gloriæ, & figura paternæ substātiæ. Sed nullus hoc semper ad suspicionem ingeniti sumat, sicut putant qui sensus animæ cæcatos habent. Nam neq; erat, neq; semper, neq; ante secula idē est quod ingenitum. sed nec quilibet humanus intellectus ab hominibus nominatus indicare ualet hoc quod dicimus ingenitum, sicut & uos æstimare credo, & de omniū uestrorum confido proposito, nullo modo quibuslibet nominibus ingenitum declarantium. Vidētur enim hæc nomina ueluti temporum esse productiua, digne tamen ipsius unigeniti diuinitatem, & ueluti dicam antiquitatem nequaq; significare ualentia, cum sancti uidelicet uiri secundū suam unusquisq; uirtutem sacramentum hoc aperire conati sint, ueniam poscentes ab auditoribus per satisfactiones rationabiles, dicendo de se: Protulimus quod pertingere præualuimus. Si quid autem ultra hominem expectant, quicūq; uiri & ad maius innituntur, eloquiū illud quod ait: Ex parte cognoscimus, iam putantes esse destructum, palàm est quia multum spe sua deficiunt. Igitur erat, & semper, & ante secula quodcunq; sit, non tamen est id quod ingenitum. Ergo ingenito quidem patri propria dignitas est seruanda, nullam dicentes causam fuisse ut esset: filio uero congruus distribuatur honor. Sine B principio enim à patre sciamus eius esse natiuitatem, culturam ei (sicut prædiximus) tribuētes pie, atq; cum bona opinione super eo, erat, & semper, & ante secula, prædicātes, diuinitatē quippe eius perscrutantes, sed imagini & pscrutationi patris perfectā æqualitatē per omnia deuouentes: Propriū uero solū dicentes patris quod ingenitus est, cū & ipse Saluator dixerit: Pater maior me est. In hac itaq; pia de patre filioq; sentētia, sicut nos diuinæ scripturæ docent, unū sanctum spiritū confitemur, qui repleuit & ueteris testamēti sanctos homines, & noui sacratissimos præceptores: In unā & solam catholicā apostolicamq; semper ecclesiā, quæ & inuincibilis est, licet omnis mundus aduersus eā pugnet, & uictrix totius aduersæ impietatis existit, securos nos faciente patrefamilias eius, cum clamat: Habete fiduciā: Ego uici mundum. Hoc nouimus actum post resurrectionem à mortuis, quorū primitiæ factus est dominus noster IESVS CHRISTVS carne uera indutus, & non putatiue ex dei genitrice Maria, qui in nouissimis temporibus pro damnatione peccati ad humanū genus adueniens, crucifixus & mortuus est, sed non propterea diuinitate sua minor factus. Resurrexit enim à mortuis, assumptus in cœlum est, sedet ad dexteram maiestatis. Hæc igitur ex parte hac epistola figuraui, onerosum credens singula sub scrupulositate conscribere, eo quod sciam sanctum studium uestrum talia nō latere. Hæc docemus, hæc etiam prædicamus, hæc sunt Apostolicæ ecclesiæ dogmata,

Semper.

Erat.

Ante secula.

C gmata,pro quibus etiam morimur,& destruere ea uolentes,nullatenus formidamus. Qui licet uerberibus nobis extorqueant,nos tamen spem non auersamur nostram. Horum igitur aduersarij,id est, Arius & Achilles,& qui cum eis sunt ueritatis inimici,ab ecclesia procul sunt expulsi, alieni facti à pia doctrina nostra,secundum beatum Paulum dicentem: Quicunq; uobis annunciauerit præter id quod accepistis,anathema sit,licet angelum de cœlo esse se fingat.Sed etiam si quis alijs sermonibus domini nostri IESV CHRISTI & doctrina,quæ secundum pietatem est,inflatur,nihil sciens.& reliqua. Hos igitur anathematizatos à fraternitate,nullus uestrũ suscipiat, aut habere patiatur ea quæ ab eis uel dicuntur uel conscribuntur. Cuncta enim uelut magi homines mentiuntur,quia ueritatem loqui non possunt. Circũeunt deniq; ciuitates,nihil studentes aliud,quàm ut amicitiarũ schemate & nomine pacis per figmenta uel blandimenta literas dent & accipiant,ut errare faciant per hæc deceptas à se mulierculas. Hos ergo qui contra CHRISTVM tanta præsumunt,quicq; Christianitati tam publicè derogauerunt,qui inter iudicia persecutiones nobis,quantum in ipsis est,excitare non cessant,& ineffabile sacramentũ natiuitatis CHRISTI eneruare moliuntur,auersamini dilectissimi,& unanimes atq; concertatores nobiscum contra eorum uæsanam estote præsumptionem,ad similitudinem cóministrorum nostrorum qui indignati sunt,& aduersus eos mihi scripserunt,&

D in Tomo quem etiam uobis direxi per filium meum Archidiaconum subscripserunt,tam totius Aegypti & Thebaidis,quàm Libyæ & Pentapolis, Syriæ,Lyciæ,Pamphyliæ,Asiæ,Cappadociæ sacerdotes, aliarũq; prouinciarum,ad quorum instar etiam uos confido eum suscipere. Multis itaque mihi contra nocentes remedijs existentibus,etiam hoc inuentum est utile medicamen,quia conuertuntur seducti ab eis populi,nunc nostris sacerdotibus obedientes,& ad pœnitentiam per eos accedere festinantes. Salutate ad inuicem fraternitatem quæ apud uos est. Valere uos in domino opto charissimi. Sunt autem qui anathematizati sunt ex presbyteris quidem Arius, ex diaconibus autẽ Achilles, Euzoius, Aithalis, Lucius, Sarmatius, Iulius,Menas,alter Arius,& Helladius.

τῷ τιμιωτάτῳ ἀδελφῷ καὶ ὁμοψύχῳ ἀλεξάνδρῳ,
ἀλέξανδρος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἡ φίλαρχος τῶν μοχθηρῶν ἀνθρώπων καὶ φιλάργυρος πρόθεσις ταῖς δοκούσαις ἀεὶ μείζοσι παροικίαις πέφυκεν ἐπιβουλεύειν,διὰ ποικίλων προφάσεων τῶν τοιούτων ἐπιτιθεμένων τῇ ἐκκλησιαστικῇ εὐσεβείᾳ. οἱ ἐξηλατούμενοι γὰρ ὑπὸ τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτοῖς διαβόλου εἰς τὴν προκειμένην αὐτοῖς ἡδονὴν πάσης εὐσεβείας ἀποσκιρτήσαντες πατοῦσι τὸν τῆς κρίσεως τοῦ θεοῦ φόβον. περὶ ὧν ἀναγκαῖον ἦν μοι τὸ πάχοντα δηλῶσαι τῇ ὑμετέρᾳ εὐλαβείᾳ, ἵνα φυλάττησθε τοὺς τοιούτους μή τις αὐτῶν τολμήσῃ καὶ ταῖς ὑμετέραις παροικίαις ἐπιβῆναι. ἤτοι δι' ἑαυτῶν. ἱκανοὶ γὰρ ὑποκρίνασθαι πρὸς ἀπάτην οἱ γόητες. ἢ διὰ γραμμάτων ψευδῶς κεκομψευμένων καὶ

A γνώμην καὶ δυναμένων ὑφαρπάσαι τὴν ἁπλῆν πίστιν καὶ ἀκεραίῳ προσεσχηκότα. Ἄρειος γοῦν
καὶ Ἀχιλλεὺς συνωμοσίαν ἔναγχος ποιησάμενοι, τὴν Κολλούθου φιλαρχίαν πολὺ χεῖρον
ἢ ἐκεῖνος ἐζήλωσαν. ὁ μὲν γὰρ αὐτοῖς τούτοις ἐγκαλῶν, τῆς ἑαυτοῦ μοχθηρᾶς προθέσεως εὗ-
ρε πρόφασιν. οἱ δὲ τὴν ἐκείνου χριστεμπορίαν θεωροῦντες, οὐκέτι τῆς ἐκκλησίας ὑποχείριοι μένειν
ἐκαρτέρησαν, ἀλλ' ἑαυτοῖς σπήλαια λῃστῶν οἰκοδομήσαντες, ἀδιαλείπτως ἐν αὐτοῖς ποι-
οῦνται συνόδους, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ἐν ταῖς κατὰ Χριστοῦ καὶ ἡμῶν διαβολαῖς ἀσκούμε-
νοι. οἱ πάσης τῆς εὐσεβοῦς ἀποστολικῆς δόξης κατηγοροῦντες, Ἰουδαϊκῷ προσχήματι χριστομά-
χον συνεκρότησαν ἐργαστήριον, τὴν θεότητα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀρνούμενοι, καὶ τοῖς πᾶσιν
ἴσον εἶναι κηρύττοντες. πάσας τε αὐτοῦ τῆς σωτηρίου οἰκονομίας καὶ δι' ἡμᾶς ταπεινώσεως φω-
νὰς ἐκλεξάμενοι, ἐξ αὐτῶν συναγείρειν πειρῶνται τῆς ἀσεβείας ἑαυτῶν τὸ κήρυγμα, τῆς ἀρ-
χῆθεν θεότητος αὐτοῦ καὶ παρὰ τῷ πατρὶ δόξης ἀλήκτου τοὺς λόγους ἀποστρεφόμενοι. τὴν γοῦν
Ἑλλήνων τε καὶ Ἰουδαίων ἀσεβῆ περὶ Χριστοῦ δόξαν κρατύνοντες, τὸν παρ' αὐτοῖς ἔπαινον ὡς ἔνι
μάλιστα θηρῶνται. πάντα μὲν ὅσα καθ' ἡμῶν παρ' αὐτοῖς γελᾶται πραγματευόμενοι, στάσεις
δὲ ἡμῖν καθ' ἡμέραν καὶ διωγμοὺς ἐπαγείροντες. καὶ τοῦτο μὲν, δικαστήρια συγκροτοῦντες
δι' ἐντυχίας γυναικαρίων ἀτάκτων ἃ ἠπάτησαν. τοῦτο δὲ τὸν χριστιανισμὸν διασύροντες ἐκ
τοῦ περιτροχάζειν πᾶσαν ἀπάτην ἀσέμνως τὰς παρ' αὐτοῖς νεωτέρας. ἀλλὰ καὶ τὸν ἄρρη-
κτον τοῦ Χριστοῦ χιτῶνα ὃν ἄνθρωποι δήμιοι διελεῖν οὐκ ἐβουλεύσαντο, αὐτοὶ σχίσαι ἐτόλμη-
σαν. ἡμεῖς μὲν οὖν ἃ καὶ τῷ βίῳ αὐτῶν καὶ τῇ ἀνοσίῳ ἐπιχειρήσει πρέπει διὰ τὸ λανθάνειν
βραδέως ἐπιστήσαντες, παμψηφὶ τῆς προσκυνούσης Χριστοῦ τὴν θεότητα ἐκκλησίας ἐξηλά-
σαμεν. ἐπεχείρησαν δὲ περιδρομαῖς χρώμενοι καθ' ὑμῶν περιεκβαίνειν πρὸς τοὺς ὁμόφρονας

B συλλειτουργούς, σχήματι μὲν εἰρήνης καὶ ἑνώσεως ἀξίωσιν ὑποκρινόμενοι, τὸ δ' ἀληθὲς συναρπά-
σαι τινὰς αὐτῶν εἰς τὴν ἰδίαν νόσον διὰ χρηστολογίας σπουδάζοντες, καὶ στομυλώτερα γράμ-
ματα παρ' αὐτῶν αἰτοῦντες, ἵνα παραναγινώσκοντες αὐτὰ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἠπατημένοις, ἀμε-
τανοήτους ἐφ' οἷς ἐσφάλησαν κατασκευάσωσιν ἐπιτριβομένους εἰς ἀσέβειαν, ὥσπερ συμψή-
φους αὐτοῖς καὶ ὁμόφρονας ἔχοντες ἐπισκόπους. οὐχ ἅπερ γοῦν παρ' ἡμῖν πονηρῶς ἐδίδα-
ξάν τε καὶ διεπράξαντο ὁμολογοῦσιν αὐτοῖς, διὰ καὶ ἐξώσθησαν, ἀλλ' ἢ σιωπῇ ταῦτα παραδι-
δόασιν, ἢ πεπλασμένοις λόγοις καὶ ἐγγράφως ἐπισκιάζοντες ἀπατῶσι. πιθανωτέραις γοῦν
καὶ βωμολοχικαῖς ὁμιλίαις τὴν φθοροποιὸν ἑαυτῶν διδασκαλίαν ἐπικρύπτοντες συναρπά-
ζουσιν τὸν εἰς ἀπάτην ἐγκείμενον, οὐκ ἀπεχόμενοι τοῦ παρὰ πᾶσιν συκοφαντεῖν τὴν ἡμετέ-
ραν εὐσέβειαν. ὅθεν καὶ συμβαίνει τινὰς τοῖς γράμμασιν αὐτῶν ὑπογράφοντες εἰς ἐκκλησίαν
εἰσδέχεσθαι, μεγίστης ὡς οἶμαι διαβολῆς ἐπικειμένης τοῖς τοῦτο τολμῶσιν συλλειτουργοῖς, τῶν
μήτε τὸν ἀποστολικὸν κανόνα τοῦτο συγχωρεῖν, ἀλλὰ καὶ ὑπεκκαίειν τὴν ἐπ' αὐτοῖς δια-
βολικὴν κατὰ Χριστοῦ ἐνέργειαν. διὸ δὴ καὶ οὐδὲν μελλήσας ἀγαπητοὶ δηλῶσαι ὑμῖν τὴν τῶν
τοιούτων ἀπιστίαν ἐμαυτὸν διανέστησα, λεγόντων ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. καὶ γέγο-
νεν ὕστερον ὁ πρότερον μὴ ὑπάρχων, τοιοῦτος γενόμενος, ὅτε καὶ τότε γέγονεν οἷος καὶ
πᾶς πέφυκεν ἄνθρωπος. πάντα γάρ φησιν ὁ θεὸς ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησε, συναναλαμβά-
νοντες τῇ τῶν ἁπάντων λογικῶν τε καὶ ἀλόγων κτίσει καὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. οἷς ἀκολούθως φασὶν
αὐτὸν τρεπτῆς εἶναι φύσεως, ἀρετῆς τε καὶ κακίας ἐπιδεκτικόν. καὶ τῇ ἐξ οὐκ ὄντων ὑπο-
θέσει, καὶ τὰς θείας τοῦ εἶναι αὐτὸν ἀεὶ συναναιροῦντες γραφὰς, αἳ τὸ ἄτρεπτον τοῦ λόγου καὶ
τὴν θεότητα τῆς σοφίας σημαίνουσιν, ἅ ἐστιν ὁ Χριστός. δυνάμεθα γοῦν καὶ ἡμεῖς ὡς φασὶν

οἱ ἀλάστορες

C οἱ ἀλάστορες, υἱοὶ γενέσθαι θεοῦ, ὥσπερ κἀκεῖνος. γέγραπται γάρ. υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα.
ἐπιφερομένου δὲ αὐτοῖς τοῦ λέγοντος ἑξῆς τοῦ ῥητοῦ, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν, ὅπερ οὐ φυσι-
κόν ἐστι τῷ σωτῆρι ὄντι φύσεως ἀτρέπτου, πάσης εὐλαβείας ἑαυτοὺς ἐρημώσαντες, τοῦτο φα-
σί, προγνώσει καὶ προθεωρίᾳ περὶ αὐτοῦ εἰδότα τὸν θεὸν ὅτι οὐκ ἀθετήσει, ἐξελέχθαι αὐ-
τὸν ὑπὸ πάντων. οὐ γὰρ φύσει καὶ κατεξαίρετον τῶν ἄλλων υἱῶν ἔχοντά τι. οὔτε γὰρ φύσει
υἱός τίς ἐστι τοῦ θεοῦ φασίν. οὔτε τινὰ ἔχων ἰδιότητα πρὸς αὐτόν. ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τρεπτῆς
τυγχάνοντα φύσεως, διὰ τρόπων ἐπιμέλειαν καὶ ἄσκησιν μὴ τρεπόμενον ἐπὶ τὸ χεῖρον
ἐξελέξατο. ὥσει καὶ παῦλος τὸν βιάσαιτο καὶ πέτρος, μηδὲν διαφέρειν τούτων τὴν ἐκεί-
νου υἱότητα. εἰς παράστασιν δὲ τῆς φρενοβλαβοῦς ταύτης διδασκαλίας καὶ ταῖς γραφαῖς
ἐμπαροινοῦντες καὶ παρατιθέμενοι τὸ ἐν ψαλμοῖς περὶ χριστοῦ ῥητόν, οὕτως ἔχον, ἠγάπησας
δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν. διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιά-
σεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. περὶ μὲν οὖν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ οὔτε ἐξ οὐκ ὄντων γεγέννηται.
οὔτε ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, αὐτάρκης παιδεῦσαι ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς γράφων οὕτως περὶ
αὐτοῦ, ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς κόλπον τοῦ πατρός. προνοούμενος γὰρ ὁ θεῖος δεικνύναι δι-
δάσκαλος, ἀλλήλων ἀχώριστα πράγματα δύο, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ὄντα αὐτὸν ἐν τοῖς
κόλποις τοῦ πατρὸς ὠνόμασεν. ἀλλὰ γὰρ καὶ ὅτι τοῖς ἐξ οὐκ ὄντων γενομένοις ὁ λόγος
τοῦ θεοῦ οὐ συναριθμεῖται, πάντα δι᾽ αὐτοῦ γεγονέναι ὁ αὐτὸς φησὶ ἰωάννης. τὴν γὰρ ἰδιό-
τροπον αὐτοῦ ὑπόστασιν ἐδήλωσεν εἰπών, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν
θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν. εἰ γὰρ
D πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, πῶς ὁ τοῖς γενομένοις τὸ εἶναι χαρισάμενος, αὐτὸς ποτὲ οὐκ ἦν;
οὐ γὰρ πᾶς λόγος τὸ ποιοῦν τοῖς γενομένοις τῆς αὐτῆς εἶναι φύσεως ὁρίζεται. εἴγε αὐτὸς μὲν
ἦν ἐν ἀρχῇ, πάντα δὲ δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο. ἐναντίον γὰρ δοκεῖ τοῖς ἐξ οὐκ ὄντων γενομένοις τὸ
ὂν καὶ ἀφεστηκὸς σφόδρα. τὸ μὲν γὰρ μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐδὲν δείκνυσιν εἶναι διάστη-
μα, οὐδ᾽ ἄχρι τινὸς ἐννοίας τοῦτο φαντασιῶσαι τῆς ψυχῆς δυναμένης. τὸ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων δη-
μιουργεῖσθαι τὸν κόσμον νεωτέραν ἔχει τῆς ὑποστάσεως καὶ πρόσφατον τὴν γένεσιν, ὑπὸ τοῦ
πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ πάντων εἰληφότων τὴν τοιαύτην οὐσίωσιν. μακρὸν οὖν θεωρήσας τοῦ
θεοῦ λόγου τὸ ὂν, καὶ ὑπερόριον τῆς τῶν γεννητῶν διανοίας ὁ εὐλαβέστατος ἰωάννης γένεσιν
αὐτοῦ καὶ ποίησιν ἀπηξίωσεν εἰπεῖν, οὐδὲ ταῖς ὁμοστοίχοις συλλαβαῖς τὸ ποιοῦν τοῖς γι-
γνομένοις ὀνομάσαι τολμήσας, οὐχ ὅτι ἀγέννητος ἦν. ἓν γὰρ ἀγέννητον ὁ πατήρ. ἀλλ᾽ ὅτι
τῆς ἐξωσμένης τῶν εὐαγγελιστῶν τάχα δὲ καὶ ἀγγέλων καταλήψεως ὑπερεπέκεινά ἐστιν ἡ τοῦ μο-
εὐσεβές. νογενοῦς θεοῦ ἀνεκδιήγητος ὑπόστασις, εἰς *εὐσεβεῖς οὐκ οἶμαι λογιζομένους τοὺς μέχρι τούτων
ἐπερωτᾶν τί τολμῶντος διὰ τὸ ἀνήκον τοῦ χαλεπώτερά σου μὴ ζήτει, καὶ ὑψηλότερά σου
μὴ ἐξέταζε. εἰ γὰρ ἑτέρων πολλῶν ἡ γνῶσις καὶ τοῦτο ἀσυγκρίτως κολοβωτέρων κέκρυ-
πται τῆς ἀνθρωπίνης κατάληψιν, οἷα ἐστὶ παρὰ παύλῳ, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ
ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη ὅσα ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.
ἀλλὰ καὶ τὰ ἄστρα φησὶν ὁ θεὸς τῷ ἀβραὰμ ἀριθμῆσαι μὴ δύνασθαι. καὶ ἔτι. ἄμμον θα-
λασσῶν καὶ σταγόνας ὑετοῦ φησὶ τίς ἐξαριθμήσει; πῶς ἂν περιεργάσαιτό τις τὴν τοῦ θεοῦ
λόγου ὑπόστασιν ἐκτὸς εἰ μὴ μελαγχολικῇ διαθέσει ληφθεὶς τυγχάνοι; περὶ ἧς τὸ προφητι-
κὸν πνεῦμα φησί, τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ἣν καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν τοὺς πάν-
των εὐεργετῶν τῶν ἐν κόσμῳ πλείονας, τὴν περὶ τούτου γνῶσιν αὐτῶν ἀποφορτίσασθαι ἐσπού-
δασε.

A σασι. πᾶσι μὲν οὖν αὐτοῖς ἀφύσικον εἶναι λέγων εἰς κατάληψιν, μόνῳ δὲ τῷ πατρὶ ἀνακεῖσθαι
τὴν τοῦ θεοτάτου τούτου μυστηρίου εἴδησιν. οὐδεὶς γὰρ ἔγνω τίς ἐστιν ὁ υἱὸς λέγων εἰ μὴ ὁ πα-
τήρ. καὶ τὸν πατέρα οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ ὁ υἱός. περὶ οὗ καὶ τὸν πατέρα οἶμαι λέγειν τὸ,
μυστήριόν μου ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς. ὅτι δὲ μανιῶδες τὸ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν γεγονέναι φρο-
νεῖν χρονικὴν ἔχοντα τὴν προβολήν, αὐτόθεν δείκνυσι τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, κἂν ἀγνοῶσιν οἱ
ἀνόητοι τὴν τῆς φωνῆς αὐτῶν μανίαν. ἢ γὰρ χρόνοις ἐμπολιτεύεσθαι δεῖ τὸ οὐκ ἦν, ἢ αἰῶνος
τινὶ διαστήματι. εἰ τοίνυν ἀληθὲς τὸ, πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, δῆλον ὅτι καὶ πᾶς αἰὼν καὶ χρό-
νος καὶ διαστήματα καὶ τὸ πότε ἐν οἷς τὸ οὐκ ἦν εὑρίσκεται δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο. καὶ πῶς οὐκ ἀπί-
θανον τὸν καὶ χρόνους καὶ αἰῶνας καὶ καιροὺς ἐν οἷς τὸ οὐκ ἦν συμπέφυρται ποιήσαντα, αὐτὸν
ποτὲ μὴ εἶναι λέγειν; ἀδιανόητον γὰρ καὶ πάσης ἀμαθείας ἀνάπλεων τὸν αἴτιον γενομέ-
νου τινός, αὐτὸν μεταγενέστερον λέγειν τῆς ἐκείνου γενέσεως. προηγεῖται γὰρ κατ᾽ αὐτοὺς τῆς
τὰ ὅλα δημιουργούσης τοῦ θεοῦ σοφίας ἐκεῖνο τὸ διάστημα, ἐν ᾧ φασὶ μὴ γεγενῆσθαι τὸν υἱὸν ἀπὸ
τοῦ πατρός. ψευδομένης κατ᾽ αὐτοὺς καὶ τῆς πρωτότοκον αὐτὸν εἶναι πάσης κτίσεως ἀνα-
κηρυσσούσης γραφῆς. σύμφωνα γοῦν τούτοις βοᾷ καὶ ὁ μεγαλοφωνότατος παῦλος φάσκων
περὶ αὐτοῦ. ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι᾽ οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ
ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε ἀρχαὶ
εἴτε ἐξουσίαι εἴτε κυριότητες, εἴτε θρόνοι, πάντα δι᾽ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισαι. καὶ αὐτός ἐστι
πρὸ πάντων. ἀσεβεστάτης οὖν φανείσης τῆς ἐξ οὐκ ὄντων ὑποθέσεως, ἀνάγκη, τὸν πατέρα
εἶναι πατέρα. ἔστι δὲ πατὴρ ἀεὶ παρόντος τοῦ υἱοῦ, διὸ χρηματίζει πατήρ. ἀεὶ δὲ παρόντος
B αὐτῷ τοῦ υἱοῦ, ἀεί ἐστιν ὁ πατὴρ τέλειος ἀνελλιπὴς τυγχάνων ἐν τῷ καλῷ, οὐ χρονικῶς οὐ-
δὲ ἐκ διαστήματος, οὐ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων γεννήσας τὸν μονογενῆ υἱόν. τί δὲ οὐκ ἀνόσιον τὸ λέ-
γειν, ποτὲ μὴ εἶναι τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ τὴν λέγουσαν, ἐγὼ ἤμην παρ᾽ αὐτῷ ἁρμόζουσα,
ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέχαιρεν. ἢ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ μὴ ὑπάρχειν ποτέ, ἢ τὸν λόγον αὐτοῦ
ἀκρωτηριάσθαι ποτέ; ἢ τὰ ἄλλα ἐξ ὧν ὁ υἱὸς γνωρίζεται καὶ ὁ πατὴρ χαρακτηρίζεται. τὸ γὰρ
ἀπαύγασμα τῆς δόξης μὴ εἶναι λέγειν, συναναιρεῖ καὶ τὸ πρωτότυπον φῶς οὗ ἐστιν ἀπαύ-
γασμα. εἰ δὲ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ θεοῦ οὐκ ἦν ἀεί, δῆλον ὅτι οὐδὲ οὗ ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἔστιν
ἀεί. ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ εἶναι τὸν τῆς ὑποστάσεως τοῦ θεοῦ χαρακτῆρα, συναναιρεῖται κἀκεῖνος
ὁ πάντως ὑπ᾽ αὐτοῦ χαρακτηριζόμενος. ἐξ ἧς ἔστιν ἰδεῖν τὴν υἱότητα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, οὐδὲ
μίαν ἔχουσαν κοινωνίαν πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν υἱότητα. ὃν τρόπον γὰρ ἡ ἄρρητος αὐτοῦ
ὑπόστασις ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ ἐδείχθη ὑπερκειμένη πάντων οἷς αὐτὸς τὸ εἶναι ἐχαρίσατο,
οὕτω καὶ ἡ υἱότης αὐτοῦ κατὰ φύσιν τυγχάνουσα τῆς πατρικῆς θεότητος ἀλέκτῳ ὑπεροχῇ δια-
φέρει τῶν δι᾽ αὐτοῦ θέσει υἱοθετηθέντων. ὁ μὲν γὰρ ἀτρέπτου φύσεως τυγχάνει, τέλειος ὢν καὶ διὰ
πάντων ἀνενδεής. οἱ δὲ τῇ εἰς ἑκάτερα τροπῇ ὑποκείμενοι, τῆς παρὰ τούτου βοηθείας δέονται.
τί γὰρ ἂν καὶ προκόψαι ἔχοι ἡ τοῦ θεοῦ σοφία, ἢ τί προσλαβεῖν ἡ αὐτοαλήθεια, ἢ ὁ θεὸς λό-
γος πῶς ἂν ἔχοι βελτιωθῆναι, ἢ ζωὴ τὸ ἀληθινὸν φῶς; εἰ δὲ τοῦτο, πόσῳ πλέον ἀφύσικον
τυγχάνει μωρίας ποτὲ δεκτικὴν γενέσθαι τὴν σοφίαν, ἢ τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν ἀσθενείᾳ προσ-
πλακῆναι, ἢ ἀλογίᾳ τὸν λόγον ἀμαυρωθῆναι, ἢ ἀληθινῷ φωτὶ ἐπιμιχθῆναι σκότος; τοῦ
μὲν ἀποστόλου αὐτόθεν λέγοντος, τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ τίς συμφώνησις χριστῷ πρὸς
βελίαρ; τοῦ δὲ σολομῶντος, ὅτι ἀδύνατον ἂν εἴη κἂν μέχρι πρὸς ἐννοίας εὑρεθῆναι ὁδοὺς
ὄφεως ἐπὶ πέτρας. ἥ τις κατὰ παῦλον ἐστὶν ὁ χριστός. οἱ δὲ κτίσματα αὐτοῦ τυγχάνοντες ἄνθρω-

C σοί τε καὶ ἄγγελοι καὶ εὐλογίας εἰλήφασιν προκόπτειν ἀρεταῖς ἀσκούμενοι καὶ νομίμοις ἐντολαῖς πρὸς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν. διὸ δὴ ὁ κύριος ἡμῶν φύσει τοῦ πατρὸς υἱὸς τυγχάνων ὑπὸ πάντων προσκυνεῖται. οἱ δὲ ἀποθέμενοι τὸ πνεῦμα τῆς δουλείας ἐξ ἀνδραγαθημάτων καὶ προκοπῆς τὸ τῆς υἱοθεσίας λαβόντες πνεῦμα, διὰ τοῦ φύσει υἱοῦ εὐεργετούμενοι, γίγνονται αὐτοὶ θέσει υἱοί. τὴν μὲν οὖν γνησίαν αὐτοῦ καὶ ἰδιότροπον καὶ φυσικὴν καὶ κατ᾽ ἐξαίρετον υἱότητα ὁ παῦλος οὕτως ἀπεφήνατο περὶ θεοῦ εἰπών, ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ᾽ ὑπὲρ ἡμῶν, δηλονότι τῶν μὴ φύσει υἱῶν, παρέδωκεν αὐτόν. πρὸς γὰρ ἀντιδιαστολὴν τῶν οὐκ ἰδίων αὐτὸν ἴδιον υἱὸν ἔφησεν εἶναι. ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. ἐν δὲ ψαλμοῖς ὁ δαβὶδ φησί. κύριος εἶπε πρός με, υἱός μου εἶ σύ. γνησιότητα ἐμφανίζων σημαίνει μὴ εἶναι αὐτῷ γνησίους υἱοὺς ἄλλους τινὰς παρ᾽ αὐτόν. τί δὲ καὶ τό, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε; οὐχὶ ἄντικρυς τῆς πατρικῆς γενέσεως φυσικὴν ἐνδείκνυται υἱότητα; οὐ τρόπων ἐπιμελείᾳ καὶ προκοπῆς ἀσκήσει, ἀλλὰ φύσεως ἰδιώματι ταύτην λαχόντος. ὅθεν καὶ ἀμετάπτωτον ἔχει τὴν υἱότητα, μονογενὴς υἱὸς τοῦ πατρός. τὴν δὲ τῶν λογικῶν υἱοθεσίαν οὐ κατὰ φύσιν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς, ἀλλὰ τρόπων ἐπιτηδειότητι καὶ δωρεᾷ θεοῦ καὶ μεταπτωτὴν οἶδεν ὁ λόγος. ἰδόντες γὰρ οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας. καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα. αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν, διὰ ἡσαΐου εἰρηκέναι τὸν θεὸν ἐδιδάχθημεν. πολλὰ λέγειν ἔχων ἀγαπητοί, παρέρχομαι φορτικὸν εἶναι νομίσας διὰ πλειόνων διδασκάλους ὁμόφρονας ὑπομιμνήσκειν. αὐτοὶ γὰρ θεοδίδακτοι ἐστέ, οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἡ ἔναγχος ἐπαναστᾶσα τῇ ἐκκλησιαστικῇ εὐσεβείᾳ διδασκαλία ἐβίωνος ἐστὶ καὶ ἀρτεμᾶ, καὶ ζῆλος τοῦ κατὰ ἀντιόχειαν παύλου τοῦ σαμοσατέως, συνόδῳ καὶ κρίσει

D τῶν ἁπανταχοῦ ἐπισκόπων ἀποκηρυχθέντων τῆς ἐκκλησίας. ὃν διαδεξάμενος λουκιανὸς ἀποσυνάγωγος ἔμεινε τριῶν ἐπισκόπων πολυετεῖς χρόνους. ὧν τῆς ἀσεβείας τὴν τρύγα ἐρροφηκότες νῦν ἡμῖν οἱ ἐξ οὐκ ὄντων ἐπεφύησαν τὰ ἐκείνων μοσχεύματα, ἄρειός τε καὶ ἀχιλλεύς, καὶ ἡ τῶν σὺν αὐτοῖς πονηρευομένων σύνοδος. καὶ οὐκ οἶδ᾽ ὅπως ἐν συρίᾳ χειροτονηθέντες ἐπίσκοποι τρεῖς, διὰ τὸ συναινεῖν αὐτοῖς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὑπεκκαίοντες. περὶ ὧν ἡ κρίσις ἀνακείσθω τῇ ὑμετέρᾳ δοκιμασίᾳ. οἱ τὰς μὲν τοῦ σωτηρίου πάθους, ταπεινώσεώς τε καὶ κενώσεως καὶ τῆς καλουμένης αὐτοῦ πτωχείας καὶ ὧν ἐπικτήτους ὁ σωτὴρ ἡμῶν δι᾽ ἡμᾶς ἀνεδέξατο φωνάς, διὰ μνήμης ἔχοντες, παρατίθενται ἐπὶ παραγραφῇ τῆς ἀνωτάτω καὶ ἀρχῆθεν αὐτοῦ θεότητος. τῶν δὲ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ δόξης τε καὶ εὐγενείας καὶ παρὰ τῷ πατρὶ μονῆς σημαντικῶν λόγων ἐπιλήσμονες γεγόνασιν. οἷόν ἐστι, τό, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. ὅπερ φησὶν ὁ κύριος οὐ πατέρα ἑαυτὸν ἀναγορεύων, οὐ δὲ τὰς τῇ ὑποστάσει δύο φύσεις μίαν εἶναι σαφηνίζων, ἀλλ᾽ ὅτι τὴν πατρικὴν ἐμφέρειαν ἀκριβῶς πέφυκε σώζειν ὁ υἱὸς τοῦ πατρός, τὴν κατὰ πάντα ὁμοιότητα αὐτοῦ ἐκ φύσεως ἀπομαξάμενος, καὶ ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ πατρὸς τυγχάνων, καὶ τοῦ πρωτοτύπου ἔκτυπος χαρακτήρ. ὅθεν καὶ τῷ τηνικαῦτα ποθοῦντι ἰδεῖν φιλίππῳ ἀφθόνως ὁ κύριος ἐμφανίζει. πρὸς ὃν λέγοντα, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα, λέγει, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα, ὥσπερ δι᾽ ἐσόπτρου ἀκηλιδώτου καὶ ἐμψύχου θείας εἰκόνος αὐτοῦ θεωρουμένου τοῦ πατρός. ὧν ὅμοιον ἐν ψαλμοῖς οἱ ἁγιώτατοι φασίν, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς. διὸ δὴ καὶ ὁ τιμῶν τὸν υἱόν, τιμᾷ τὸν πατέρα. καὶ εἰκότως. πᾶσα γὰρ ἀσεβὴς φωνὴ εἰς τὸν υἱὸν λέγεσθαι τολμωμένη, εἰς τὸν πατέρα τὴν ἀναφορὰν ἔχει. καὶ τί λοιπόν; ἔτι θαυμαστόν, ὃ μέλλω γράφειν ἀγαπητοί, εἰ τὰς κατ᾽ ἐμοῦ ψευδεῖς διαβολὰς καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν λαοῦ ἐκθήσομαι. οἱ γὰρ κατὰ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ

A υἱοῦ τοῦ θεοῦ παραταξάμενοι, οὐδὲ τὰς καθ᾽ ἡμῶν ἀχαρίστους παροινίας παραιτοῦνται λέγειν. οἵ γε οὐδὲ τῶν ἀρχαίων τινὰς συγκρίνειν ἑαυτοῖς ἀξιοῦσιν. οὐδὲ οἷς ἡμεῖς ἐκ παίδων ὡμιλήκαμεν διδασκάλοις ἐξισοῦσθαι ἀνέχονται. ἀλλ᾽ οὐδὲ τῶν νῦν πανταχοῦ συλλειτουργῶν τινὰ εἰς μέτρον σοφίας ἡγοῦνται, μόνοι σοφοὶ καὶ ἀκτήμονες καὶ δογμάτων εὑρεταὶ λέγοντες εἶναι, καὶ αὐτοῖς ἀποκεκαλύφθαι μόνοις ἅπερ οὐδενὶ τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἑτέρῳ πέφυκεν ἐλθεῖν εἰς ἔννοιαν. ὢ ἀνοσίου τύφου καὶ ἀμέτρου κακίας, καὶ μελαγχολικῆς ἡρμοσμένης δόξης κενῆς, καὶ σατανικοῦ φρονήματος εἰς τὰς ἀνοσίους αὐτῶν ψυχὰς ἀποσκιρωθέντος. οὐ κατῄδεσεν αὐτοὺς ἡ τῶν ἀρχαίων γραφῶν φιλόθεος σαφήνεια, οὐδὲ ἡ τῶν συλλειτουργῶν σύμφωνος περὶ Χριστοῦ εὐλάβεια τὴν κατ᾽ αὐτοῦ θρασύτητα αὐτῶν ἠμαύρωσεν. ὧν οὐδὲ τὰ δαιμόνια τῆς ἀνοσιουργίας ἀνέξεται, φωνὴν βλάσφημον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ εἰπεῖν φυλαττόμενα. ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν κατὰ τὴν παροῦσαν δύναμιν ἐπηπορήσθω πρὸς τοὺς ἀπαιδεύτῳ ὕλῃ κατὰ τοῦ Χριστοῦ κονισαμένους, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν ἡμῶν συκοφαντεῖν προθεμένους. φασὶ γὰρ ἡμᾶς οἱ φληνάφων ἐφευρεταὶ μύθων ἀποστρεφομένους τὴν ἐξ οὐκ ὄντων ἀσεβῆ καὶ ἄγραφον κατὰ Χριστοῦ βλασφημίαν, ἀγέννητα διδάσκειν δύο, δυοῖν θάτερον λέγοντες δεῖν εἶναι οἱ ἀπαίδευτοι, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν εἶναι φρονεῖν, ἢ πάντως ἀγέννητα λέγειν δύο, ἀγνοοῦντες οἱ ἀνάσκητοι ὡς μακρὰν ἂν εἴη μεταξὺ πατρὸς ἀγεννήτου καὶ τῶν κτισθέντων ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐξ οὐκ ὄντων, λογικῶν καὶ ἀλόγων. ὧν μεσιτεύουσα φύσις μονογενής, δι᾽ ἧς τὰ ὅλα ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν ὁ πατὴρ τοῦ θεοῦ λόγου. ἣ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὄντος πατρὸς γεγέννηται ὡς καὶ αὐτός που διεμαρτύρατο λέγων ὁ κύριος, ὁ ἀγαπῶν τὸν πατέρα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ. περὶ ὧν B ἡμεῖς οὕτως πιστεύομεν, ὡς τῇ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ δοκεῖ, εἰς μόνον ἀγέννητον πατέρα, οὐδένα τοῦ εἶναι αὐτῷ τὸν αἴτιον ἔχοντα, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον, ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντα, οὔτε προκοπὴν οὔτε μείωσιν ἐπιδεχόμενον, νόμου καὶ προφητῶν καὶ εὐαγγελίων δοτῆρα, πατριαρχῶν καὶ ἀποστόλων καὶ ἁπάντων ἁγίων κύριον. καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ, οὐ γεννηθέντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ὄντος πατρός, οὐ κατὰ τὰς τῶν σωμάτων ὁμοιότητας, ταῖς τομαῖς ἢ ταῖς ἐκ διαιρέσεων ἀπορροίαις, ὥσπερ Σαβελλίῳ καὶ Βαλεντίνῳ δοκεῖ. ἀλλ᾽ ἀρρήτως καὶ ἀνεκδιηγήτως κατὰ τὸν εἰπόντα ὡς ἀνωτέρω παρεθήκαμεν, τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ πάσῃ τῇ γεννητῇ φύσει ἀπεριεργάστου τυγχανούσης. καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ ἀπεριέργαστός ἐστι, διὰ τὸ μὴ χωρεῖν τὴν τῶν λογικῶν φύσιν, τῆς πατρικῆς θεογονίας τὴν εἴδησιν. ἅπερ οὐ παρ᾽ ἐμοῦ δεῖ μαθεῖν, ἄνδρας τῷ τῆς ἀληθείας πνεύματι κινουμένους ὑπηχούσης ἡμᾶς καὶ τῆς φθασάσης Χριστοῦ περὶ τούτου φωνῆς καὶ διδασκούσης, οὐδεὶς οἶδε τίς ἐστιν ὁ πατὴρ εἰ μὴ ὁ υἱός. καὶ οὐδεὶς οἶδε τίς ἐστιν ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατήρ, ἄτρεπτον τοῦτον καὶ ἀναλλοίωτον ὡς τὸν πατέρα, ἀπροσδεῆ, καὶ τέλειον υἱὸν ἐμφερῆ τῷ πατρὶ μεμαθήκαμεν, μόνῳ τῷ ἀγεννήτῳ λειπόμενον ἐκείνου. εἰκὼν γάρ ἐστιν ἀπηκριβωμένη καὶ ἀπαράλλακτος τοῦ πατρός. πάντων γὰρ εἶναι δεῖ τὴν εἰκόνα πλήρη, δι᾽ ὧν ἡ μείζων ἐμφέρεια δῆλον, ὡς αὐτὸς ἐπαίδευσεν ὁ κύριος, ὁ πατήρ μου λέγων μείζων μού ἐστι. καὶ κατὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀεὶ εἶναι τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς πιστεύομεν. ἀπαύγασμα γάρ ἐστι καὶ χαρακτὴρ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως. ἀλλὰ μή τις τὸ ἀεὶ πρὸς ὑπόνοιαν ἀγεννήτου λαμβανέτω, ὡς οἴονται οἱ τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια πεπηρωμένοι. οὔτε γὰρ τὸ ἦν, οὔτε τὸ ἀεί, οὔτε τὸ πρὸ αἰώνων ταὐτόν ἐστι τῷ ἀγεννήτῳ. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὁτιοῦν ἀνθρώ-

πων ἔννοια ὀνοματοποιῆσαι σπουδάσει δηλοῖ τὸ ἀγέννητον. ὡς καὶ ὑμᾶς οὕτως ἐκδέχεσθαι πιστεύω, καὶ τεθάῤῥηκα τῇ περὶ πάντων ὑμῶν ὀρθῇ προθέσει, κατὰ μηδένα τρόπον τούτων τῶν ὀνομάτων τὸ ἀγέννητον δηλούντων. ἔοικε γὰρ οἱονεὶ χρόνων εἶναι παρέκτασις ταῦτα τὰ ὀνόματα, τὴν μέντοι κατ᾽ ἀξίαν τοῦ μονογενοῦς θεότητα καὶ οἷον ἀρχαιότητα σημαίνειν μὴ δυνάμενα. τῶν δὲ ἁγίων ἀνδρῶν ὡς δύναμις ἑκάστῳ ἐμφανίσαι τὸ μυστήριον βιαζομένων, καὶ συγγνώμην αἰτούντων διὰ τῶν ἀκροατῶν δι᾽ εὐλόγου ἀπολογίας, διὰ τοῦτο λέγειν εἰς ἃ ἐφθάσαμεν. εἰ δέ τι παρὰ τὸ ἀνθρώπινον διὰ χειλέων φθέγμα μεῖζόν τι προσδοκῶσιν οἱ ἄνδρες τὰ ἐκ μέρους αὐτοῖς γνωσθέντα καταργεῖσθαι λέγοντες, δῆλον ὅτι πολὺ τοῦ ἐλπιζομένου λείπεται τὸ ἦν καὶ τὸ ἀεὶ καὶ τὸ πρὸ αἰώνων. ὅπερ δ᾽ ἂν ᾖ, οὐκ ἔστι ταὐτὸν τῷ ἀγεννήτῳ. οὐκοῦν τῷ μὲν ἀγεννήτῳ πατρὶ οἰκεῖον ἀξίωμα φυλακτέον, μηδένα τοῦ εἶναι αὐτῷ τὸν αἴτιον λέγοντας. τῷ δὲ υἱῷ τὴν ἁρμόζουσαν τιμὴν ἀπονεμητέον, τὴν ἄναρχον αὐτοῦ παρὰ τοῦ πατρὸς γέννησιν ἀνατιθέντας. καὶ ὡς ἐφθάσαμεν αὐτῷ σέβας ἀπονέμοντες μόνον εὐσεβῶς καὶ εὐφήμως τὸ ἦν καὶ τὸ ἀεὶ καὶ τὸ πρὸ αἰώνων λέγοντες ἐπ᾽ αὐτοῦ, τὴν μέντοι θεότητα αὐτοῦ μὴ παραιτούμενοι, ἀλλὰ τῇ εἰκόνι καὶ τῷ χαρακτῆρι τοῦ πατρὸς ἀπηκριβωμένην ἐμφέρειαν κατὰ πάντα ἀνατιθέντες. τὸ δὲ ἀγέννητον τῷ πατρὶ μόνον ἰδίωμα παρεῖναι δοξάζοντες. ἅτε δὴ καὶ αὐτοῦ φάσκοντος τοῦ σωτῆρος, ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστί. πρὸς δὲ τῇ εὐσεβείᾳ ταύτῃ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ δόξῃ καθὼς ἡμᾶς αἱ θεῖαι γραφαὶ διδάσκουσιν ἓν πνεῦμα ἅγιον ὁμολογοῦμεν τὸ καινίσαν τούς τε τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἁγίους ἀνθρώπους. καὶ τοὺς τῆς χρηματιζούσης καινῆς παιδευτὰς θείους, μίαν καὶ μόνην καθολικὴν τὴν ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, ἀκαθαίρετον μὲν ἀεί, κἂν πᾶς ὁ κόσμος αὐτῇ πολεμεῖν βούληται, νικηφόρον δὲ πάσης τῆς τῶν ἑτεροδόξων ἀσεβεστάτης ἐπαναστάσεως, εὐθαρσεῖς ἡμᾶς κατασκευάζοντος τοῦ οἰκοδεσπότου αὐτῆς διὰ τοῦ βοᾶν, θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. μετὰ τοῦτον, ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν οἴδαμεν, ἧς ἀπαρχὴ γέγονεν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, σῶμα φορέσας ἀληθῶς καὶ οὐ δοκήσει ἐκ τῆς θεοτόκου Μαρίας ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας ἐπιδημήσας τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, σταυρωθεὶς καὶ ἀποθανών, ἀλλ᾽ οὐ διὰ ταῦτα τῆς ἑαυτοῦ θεότητος ἥττων γεγενημένος. ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ἀναληφθεὶς ἐν οὐρανοῖς, καθήμενος ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης. ταῦτα ἐκ μέρους ἐνεχάραξα τῇ ἐπιστολῇ, τὸ καθ᾽ ἕκαστον ἐπ᾽ ἀκριβείας γράφειν, φορτικὸν ὡς ἔφην εἶναι νομίσας, διὰ τὸ μὴ δὲ τὴν ἱερὰν ὑμῶν ταῦτα λεληθέναι σπουδήν. ταῦτα διδάσκομεν, ταῦτα κηρύττομεν. ταῦτα τῆς ἐκκλησίας τὰ ἀποστολικὰ δόγματα. ὑπὲρ ὧν καὶ ἀποθνήσκομεν. τῶν ἐξομνυσθαι αὐτὰ βιαζομένων ἧττον πεφροντικότες, εἰ καὶ διὰ βασάνων ἀναγκάζουσι, τὴν ἐν αὐτοῖς ἐλπίδα μὴ ἀποστρεφόμενοι. ὧν ἐναντίοι γενόμενοι οἱ ἀμφὶ τὸν Ἄρειον καὶ Ἀχιλλέα καὶ οἱ τῆς ἀληθείας σὺν αὐτοῖς πολέμιοι, ἀπεώσθησαν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλότριοι γενόμενοι τῆς εὐσεβοῦς ἡμῶν διδασκαλίας, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον λέγοντα, εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ᾽ ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εἶναι προσποιῆται. ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ καὶ μὴ προσέρχεται τοῖς ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ καὶ τῇ κατ᾽ εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται μηδὲν ἐπιστάμενος. καὶ τὰ ἑξῆς. τούτους ἀναθεματισθέντας ἀπὸ τῆς ἀδελφότητος, μηδεὶς ὑμῶν δεχέσθω. μὴ δὲ ἀνεχέσθω τῶν λεγομένων ἢ γραφομένων ὑπ᾽ αὐτῶν. πάντα γὰρ οἱ γόητες ψεύδονται, ἀλήθειαν οὐ μὴ λαλήσωσι. περιέρχονται γὰρ τὰς πόλεις, οὐδὲν ἕτερον σπουδάζοντες, ἢ κολακείας γράμματα διδόναι καὶ λαμβάνειν πρὸς τὸ πλανᾶν διὰ τούτων τὰ ὑπ᾽ αὐτῶν ἠπατημένα ὀλίγα γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις

A ἁμαρτίας. καὶ τὰ ἑξῆς. τούτους οὖν τοὺς τὰ τοσαῦτα κατὰ χριστοῦ τολμήσαντας τοὺς τὸν χριστιανισμὸν, τοῦτο μὲν δημοσίᾳ διασύραντας, τοῦτο δὲ ἐπὶ δικαστηρίων ἐπιδείκνυσθαι φιλοτιμουμένους τοὺς διωγμὸν ἡμῖν ἐν εἰρήνῃ τοσοῦτον ἐπ᾽ αὐτοῖς ἐπεγείραντας, τοὺς τὸ ἄρρητον μυστήριον τῆς χριστοῦ γενέσεως ἐκνευρίσαντας, τούτους ἀποστραφέντες ἀγαπητοὶ καὶ ὁμόψυχοι ἀδελφοὶ σύμψηφοι γίνεσθε κατὰ τῆς μανιώδους αὐτῶν τόλμης καθ᾽ ὁμοιότητα τῶν ἀγανακτησάντων συλλειτουργῶν ἡμῶν καὶ ἐπιστειλάντων μοι κατ᾽ αὐτῶν, καὶ τῷ τόμῳ συνυπογραψάντων. ἃ καὶ διεπεμψάμην διὰ τοῦ υἱοῦ μου ἄπι τοῦ διακόνου. τοῦτο μὲν πάσης αἰγύπτου καὶ θηβαΐδος, τοῦτο δὲ λιβύης τε καὶ πενταπόλεως καὶ συρίας καὶ ἔτι λυκίας καὶ παμφυλίας, ἀσίας, καππαδοκίας καὶ τῶν ἄλλων περὶ χώρων. ὧν καθ᾽ ὁμοιότητα καὶ παρ᾽ ὑμῶν δέξασθαι πέποιθα. πολλῶν γάρ μοι βοηθημάτων πρὸς τοὺς βλαβέντας πεπορισμένων, καὶ τοῦτο εὕρηται λυσιφάρμακον τοῦ ὑπ᾽ αὐτῶν ἀπατηθέντος λαοῦ, πειθομένων καὶ ταῖς τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν συγκαταθέσεσιν εἰς μετάνοιαν διὰ τούτου ἔρχεσθαι σπουδαζόντων. ἀσπάσασθε ἀλλήλους σὺν τῇ παρ᾽ ὑμῶν ἀδελφότητι. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι ἀγαπητοί. ὀναίμην ὑμῶν τῆς φιλοχρίστου ψυχῆς. εἰσὶ δὲ οἱ ἀναθεματισθέντες αἱρεσιῶται, ἀπὸ πρεσβυτέρων, ἄρειος, ἀπὸ διακόνων δὲ ἀχιλλεὺς, εὐζώιος, αἰθάλης, λούκιος, σαρμάτιος, ἰούλιος, μηνᾶς, ἄρειος ἕτερος, ἑλλάδιος.

THEODORETVS.

Consona hijs direxit & Philogonio Antiochenæ Præsuli ciuitatis & Eustathio, qui tunc Berœensem gubernabat ecclesiam, & alijs Apostolicorum dogmatum defensoribus. Sed neq; Arius quiescere passus est. scripsit enim B & ipse concordibus suis. Quod uero nihil falsi cōtra eum scripserit sacratissimus Alexander, ipse Arius literis suis scriptis ad Nicomediensem Eusebiū protestatus est. Quam epistolam inserere non omitto, ut communicatores impietatis eius, ignorantibus possim facere manifestos.

Cap. XV.

DOMINO DESIDERABILISSIMO HOMINI dei, fideli, orthodoxo, Eusebio, Arius qui persecutionem ab Alexandro Papa patitur iniuste propter omnia uincentē ueritatē, quā tu quoq; defendis, in domino salutem.

PATRE meo Ammonio ueniente ad Nicomediam, rationabile iudicaui te salutare per eum, sciens dilectionem pariter & affectum quem circa fratres propter deum habere dinosceris. Vehementer nos uastat atq; persequitur, & omnem benignum animū mouet aduersum nos episcopus, ita ut etiā de ciuitate nos expulisset, uelut homines sine deo. quoniā nō concordamus ei publicè dicenti: Semper deus, semper filius: Simul pater, simul filius: Coexistit ingenito deo filius. Semper genitus est. Ab ingenito genitus est. Neq; cogitatione, neq; atomo aliquo præcedit deus pater. Semper filius ex ipso deo est. Et quoniam Eusebius frater tuus Cæsariensis, & Theodotus, & Paulinus, & Athanasius, & Gregorius, & Aetius, & omnes per Orientē dicūt, quia præexistit deus filio sine principio, anathema facti sunt, præter solum Philogonium, & Hellanicum, & Macarium, homines hæreticos,

Interpres non intellexit prouerbium. Et legit mox ἀθέους pro ἀδώους.

C ticos,ineruditos,quorum alij quidem dicunt filium eructuationem,alij uero propositionē,alij coingenitum. Quas impietates nec audire possumus, licet innumeras mortes nobis minentur hæretici. Nos autem quoniam dicimus,& sapimus,& docuimus,& docemus,quia filius nō est ingenitus,nec ingeniti pars ullo modo,neq; ex aliquo subiecto,sed quoniam uoluntate & cōsilio subsistit ante tēpora,& ante secula plenus deus,unigenitus,inconuertibilis:& anteq; generaretur aut crearetur,aut prædestinaretur,aut fundaretur,non erat:ingenitus enim,nō erat:persecutionem patimur,quia diximus:Principiū habet filius, deus autē sine principio est.& quia diximus: Ex non exstantibus est (sic autē diximus secundū quod nec pars dei est,nec ex aliquo subiecto) propterea persecutionem patimur.De cætero tu nosti. Valere te in domino opto memorem tribulationum nostrarum Collucianista uerè εὐσέβιε,id est,pie.

κυρίῳ ποθεινοτάτῳ ἀνθρώπῳ θεοῦ πιστῷ ὀρθοδόξῳ εὐσεβίῳ, ἄρειος ὁ διωκόμενος ὑπὸ ἀλεξάνδρου τοῦ πάπα ἀδίκως, διὰ τὴν πάντα νικῶσαν ἀλήθειαν, ἧς καὶ σὺ ὑπερασπίζεις, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Τοῦ πατρός μου ἀμμωνίου ἐρχομένου εἰς τὴν νικομήδειαν, εὔλογον ὀφειλόμενον ἐφάνη προσαγορεῦσαι σε δι' αὐτοῦ. ὁμοῦ τε καὶ ὑπομνῆσαι τὴν ἔμφυτόν σου ἀγάπην καὶ διάθεσιν ἣν ἔχεις εἰς τοὺς ἀδελφοὺς διὰ τὸν χριστὸν αὐτοῦ. ὅτι μεγάλως ἡμᾶς ἐκπορθεῖ καὶ ἐκδιώκει, καὶ πάντα κάλων κινεῖ καθ' ἡμῶν ὁ ἐπίσκοπος, ὥστε ἐκδιώξαι ἡμᾶς ἐκ τῆς πόλεως ἀνθρώπους ἀθέους, ἐπειδὴ οὐ συμφωνοῦμεν αὐτῷ δημοσίᾳ λέγοντι, ἀεὶ ὁ θεός· ἀεὶ ὁ υἱός. ἅμα πατήρ. ἅμα υἱός. συνυπάρχει ἀγεννήτως ὁ υἱὸς τῷ θεῷ, ἀειγενής ἐστι, ἀγεννητογενής ἐστι. οὔτε ἐπινοίᾳ οὔτε ἀτόμῳ τινὶ προάγει ὁ θεὸς τοῦ υἱοῦ, ἀεὶ θεὸς ἀεὶ υἱός. ἐξ αὐτοῦ ἐστι τοῦ θεοῦ ὁ υἱός. καὶ ἐπειδὴ εὐσέβιος ὁ ἀδελφός σου ὁ ἐν καισαρείᾳ, καὶ θεόδοτος, καὶ παυλῖνος, καὶ ἀθανάσιος, καὶ γρηγόριος, καὶ ἀέτιος, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν ἀνατολὴν λέγουσιν ὅτι προϋπάρχει ὁ θεὸς τοῦ υἱοῦ ἀνάρχως, ἀνάθεμα ἐγένοντο, δίχα μόνου φιλογονίου καὶ ἑλλανικοῦ καὶ μακαρίου ἀνθρώπων αἱρετικῶν, ἀκατηχήτων, τῶν τὸν υἱὸν λεγόντων, οἱ μὲν, ἐρυγήν, οἱ δὲ προβολήν, οἱ δὲ συναγέννητον. καὶ τούτων τῶν ἀσεβειῶν οὐδὲ ἀκοῦσαι δυνάμεθα, ἐὰν μυρίους ἡμῖν θανάτους ἐπαπειλῶσιν οἱ αἱρετικοί. ἡμεῖς δὲ τί λέγομεν, καὶ φρονοῦμεν, καὶ ἐδιδάξαμεν, καὶ διδάσκομεν; ὅτι ὁ υἱὸς οὐκ ἔστιν ἀγέννητος, οὐδὲ μέρος ἀγεννήτου κατ' οὐδένα τρόπον. οὐδὲ ἐξ ὑποκειμένου τινός, θελήματι καὶ βουλῇ ὑπέστη πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων πλήρης θεός, μονογενής, ἀναλλοίωτος, καὶ πρὶν γεννηθῇ ἢ κτισθῇ ἢ θεμελιωθῇ οὐκ ἦν. διωκόμεθα ὅτι εἴπαμεν, ἀρχὴν ἔχει ὁ υἱός, ὁ δὲ θεὸς ἄναρχός ἐστι, διὰ τοῦτο διωκόμεθα. καὶ ὅτι εἴπαμεν ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐστίν, οὕτω δὲ εἴπαμεν καθότι οὐδὲ μέρος θεοῦ, οὐδὲ ἐξ ὑποκειμένου τινός. διὰ τοῦτο διωκόμεθα. λοιπὸν σὺ οἶδας. ἐρρῶσθαί σε ἐν κυρίῳ εὔχομαι μεμνημένον τῶν θλίψεων ἡμῶν συλλουκιανιστὰ ἀληθῶς εὐσέβιε.

Prouerbium. Omnē rudentem mouet.

D

πῶς φρονοῦσιν οἱ ἀρειανοί.

Eusebius itaq; Cæsareæ erat episcopus, Theodotus Laodiceæ, Tyri Paulinus, Athanasius Anazarbi, & Gregorius Beryti, Aetius aūt Lyddæ. Lydda uero est quæ nunc Diospolis appellatur. Hos ergo Arius concordes se habere gloriabatur. Hostes aūt uocauit, Philogoniū Præsulē urbis Antiochenæ

Lydda. διὸς πόλις.

A chenæ, Hellanicum Tripoleos, & Macarium Hierosolymorũ, aduersus eos sarciendo calumnias, quoniam æternũ & ante secula filium, & cum patre æqui honoris, eiusdẽq; substantiæ, prædicabãt. Hanc igitur Eusebius dum suscepisset epistolam, & ipse uenenũ suæ impietatis euomuit, scripsitq; hoc modo Paulino episcopo Tyri.

Philogonius.
Hellanicus.
Macarius.

DOMINO MEO PAVLINO, EVSEBIVS in domino salutem.

Cap. XVI.

NEQVE domini mei Eusebij studium pro ueritate uerbi tacitum est, sed usq; ad nos peruẽnit, neq; tuũ domine super hac causa silentiũ. Et ut cõsequens erat, de domino quidem meo Eusebio lætati sumus: de te uero tristamur, arbitrantes taciturnitatẽ tanti uiri nostram esse deuictionẽ. Quapropter rogo te, scientem quoniam indecens est uirum sapientẽ alia sapere & tacere ueritatem, ut spirituali ratione cõmotus ad conscribendum de huiusmodi rebus incipias, cum & tibi sit utile, & audientibus te: maximè dum per consequentiam scripturæ & uestigia sermonũ eius & uoluntatis scribere uolueris. Quoniam neq; duos ingenitos audiuimus aliquãdo, neq; unũ in duos diuisum. Neq; corporale aliquid passum esse didicimus, aut credidimus, domine meus, sed unum quidem ingenitum. unũ uero ab eo uere, & non ex eius substantia factum, & (uniuersaliter dicendum) nequaquam B cum ingeniti natura participantem, aut existentem ex eius substantia, sed factum perfecte, aliud natura atque uirtute quantum attinet ad integram similitudinem, affectum, potestatemq; factoris, factum scilicet inenarrabiliter. quod etiam cogitationi nõ solum humanæ, sed etiã quæ ultra omnes homines est, incomprehensibile iudicamus & credimus. Et hæc quidem nõ rationibus nostris obstricti, sed ex scriptura sancta discentes, dicimus creatum esse & fundatum & genitum substantia, & inconuertibili & ineffabili natura, similitudine factoris, sicut ipse dominus ait: Dominus creauit me initio uiarum suarum, in opera sua, & ante secula fundauit me, ante omnes colles genuit me. Si autem ex eo, hoc est, ab eo erat, quasi pars eius uel ex fluxu substantiæ, nequaq; creatus, aut fundatus esse diceretur. Neq; tu ignoras hoc, domine uere, quia quod ex ingenito consistit, creatum iam ab alio quàm ab eo, aut fundatum nõ erit. ab initio ingenitũ eum dicere, ostensionem quandam præbet, quasi ex paterna substantia sit natus, & habeat ex eo æqualitatem naturæ. Scimus enim quia non de eo solo genitum dicit scriptura, sed etiam de dissimilibus ei natura per omnia. Nam & de hominibus ait: Filios genui & exaltaui, ipsi uero me spreuerunt. & iterũ: Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es domini creatoris. Et in alijs quidem ait: Qui peperit guttas roris. non naturam ex natura narrans, sed uniuscuiusq; creaturæ ex eius uoluntate natiuitatem. Non enim ex eius substantia

C sunt. sed omnia uolũtate eius facta, sicuti facta sunt. Ille siquidem deus est. hæc autem ad similitudinem eius uerbo similia futura, secundum spontaneum motum facta. Et omnia quidem per eum à deo facta, cuncta tamẽ ex deo. Quæ percipiens & exponens secundum datam tibi diuinitus gratiam, scribere domino meo Alexandro festina. Confido enim, quia si scripseris illi, conuertetur. Saluta omnes qui in domino sunt. Valentẽ te & pro nobis orantem gratia dei custodiat domine.

Τῷ δεσπότῃ μου Παυλίνῳ Εὐσέβιος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Οὔτε ἡ τοῦ δεσπότου μου Εὐσεβίου σπουδὴ ἡ ὑπὲρ ἀληθοῦς λόγου σεσιώπηται, ἀλλ' ἔφθασεν ἕως καὶ ἡμῶν, οὔτε ἡ σοῦ ἐπὶ τούτῳ σιωπὴ δέσποτα. καὶ ὡς ἦν ἀκόλουθον ἐπὶ μὲν τῷ δεσπότῃ μου Εὐσεβίῳ εὐφράνθημεν. ἐπὶ δὲ σοί, λυπούμεθα, σοχαζόμενοι καὶ τὴν σιωπὴν τοῦ ἀνδρὸς τοιούτου ἧτταν ἡμῶν εἶναι. διὸ παρακαλῶ εἰδότα σε ὡς ἀπρεπὲς ἀνδρὶ φρονίμῳ ἀλλοῖα φρονεῖν καὶ σιωπᾶν τὸ ἀληθές, ἀνασκαλεύσαντα τῷ πνεύματι τὸν λογισμὸν, περὶ τὴν γραφὴν περὶ τούτου ἄρχου. λυσιτελοῦντος καὶ σοὶ καὶ τοῖς ἀκούουσί σου. μάλιστα ὅταν κατὰ ἀκολουθίαν τῆς γραφῆς καὶ τοῖς ἴχνεσι τῶν λόγων αὐτῆς καὶ τῶν βουλημάτων ἐθέλοις γράφειν. ὅτι γὰρ οὔτε δύο ἀγέννητα ἀκηκόαμεν, οὔτε ἓν εἰς δύο διῃρημένον. οὐδὲ σωματικόν τι πεπονθὸς μεμαθήκαμεν ἢ πεπιστεύκαμεν δέσποτα. ἀλλ' ἓν μὲν τὸ ἀγέννητον, ἓν δὲ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀληθῶς καὶ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γεγονὸς, καθόλου τῆς φύσεως τῆς ἀγεννήτου μὴ μετέχον, ἢ ὂν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ. ἀλλὰ γεγονὸς ὁλοσχερῶς ἕτερον τῇ φύσει καὶ τῇ δυνάμει πρὸς τελείαν ὁμοιότητα διαθέσεώς τε καὶ δυνάμεως τοῦ πεποιηκότος γενόμενον.

D οὗ τὴν ἀρχὴν οὐ λόγῳ μόνον ἀδιήγητον, ἀλλὰ καὶ ἐννοίᾳ οὐκ ἀνθρώπων μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπους πάντων εἶναι ἀκατάληπτον πεπιστεύκαμεν. καὶ ταῦτα οὐχὶ λογισμοὺς ἑαυτῶν ὑποθέμενοι, ἀλλ' ἀπὸ τῆς γραφῆς μεμαθηκότες λέγομεν, κτιστὸν εἶναι καὶ θεμελιωτὸν καὶ γεννητὸν τῇ οὐσίᾳ, καὶ τῇ ἀναλλοιώτῳ καὶ ἀρρήτῳ φύσει, καὶ τῇ ὁμοιότητι τῇ πρὸς τὸν πεποιηκότα μεμαθήκαμεν, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος φησίν, ὁ θεὸς ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, καὶ πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ τουτέστιν ἀπ' αὐτοῦ ἦν, ὡσὰν μέρος αὐτοῦ, ἢ ἐξ ἀπορροίας τῆς οὐσίας, οὐκ ἂν ἔτι κτιστὸν οὐδὲ θεμελιωτὸν εἶναι ἐλέγετο. οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖς κύριε ἀληθῶς. τὸ γὰρ ἐκ τοῦ ἀγεννήτου ὑπάρχον, κτιστὸν ἔτι ὑφ' ἑτέρου ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἢ θεμελιωτὸν οὐκ ἂν εἴη, ἐξ ἀρχῆς ἀγέννητον ὑπάρχον. εἰ δὲ τὸ γεννητὸν αὐτὸν λέγεσθαι ὑπόφασιν τινὰ παρέχει, ὡσὰν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς πατρικῆς αὐτὸν γεγονότα καὶ ἔχειν ἐκ τούτου τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως, γινώσκομεν ὡς οὐ περὶ αὐτοῦ μόνου τὸ γεννητὸν εἶναι φησὶ ἡ γραφή, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνομοίων αὐτῷ κατὰ πάντα τῇ φύσει. καὶ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων φησίν, υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν, καὶ θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες. καὶ ἐν ἑτέροις φησί, τίς ὁ τεκὼς βώλους δρόσου, οὐ τὴν φύσιν ἐκ τῆς φύσεως διηγούμενος, ἀλλὰ τὴν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν γενομένων ἐκ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ γένεσιν. οὐδὲν γάρ ἐστιν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, πάντα δὲ βουλήματι αὐτοῦ γενόμενα ἕκαστον ὡς καὶ ἐγένετο. ὁ μὲν γὰρ θεός. τὰ δὲ πρὸς ὁμοιότητα αὐτοῦ λόγῳ ὅμοια ἐσόμενα. τὰ δὲ καθ' ἑκουσιασμὸν γενόμενα. τὰ δὲ πάντα δι' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γενόμενα. πάντα δὲ ἐκ τοῦ θεοῦ. ἅπερ λαβὼν καὶ ἐξεργασάμενος κατὰ τὴν προσοῦσάν σοι θεόθεν χάριν, γράψαι τῷ δεσπότῃ Ἀλεξάνδρῳ σπούδασον. πεπίστευκα γὰρ ὡς εἰ γράψειας αὐτῷ, ἐντρέψειας αὐτόν.

A τόμ. προσείπε πάντας τοὺς ἐν κυρίῳ. ἐρρωμένον σε καὶ ὑπὲρ ἡμῶν εὐχόμενον ἡ θεία χάρις διαφυλάττοι δέσποτα.

Cap. XVII.

TAlia & isti alterutris scribebant, contra ueritatem se armantes ad prælium. Et peius fiebat malum ad contentionis incendium, per eos qui hæc scripta suscipiebant. Consentientes igitur Alexandro, etiã in eius tomo subscribebant. alij uero contraria faciebant. Præcipuè uero mouebatur ex aduerso Nicomediensis Eusebius, quoniam in epistola sua grauiter eius memoriam fecerat Alexander. Poterat autem illo tempore plurimũ Eusebius, quia tũc Imperator Nicomedeiæ morabatur. Nam ibi ante paululum temporis Diocletianus, & qui circa eũ erant, Regalia constituerant. Propterea ergo multi episcoporũ obediebãt Eusebio. Et ille frequenter scribebat, Alexandro quidem, ut deserens quæstionem quæ moueret tumultum, susciperet Arium & sequaces eius: per ciuitates autem diuersis episcopis, ne consentirent scriptis Alexandri. Vnde omnia erant ualde turbata. Non enim solummodo ecclesiæ Præsules ratiocinationibus inter se certare uidebantur, sed etiam populus diuisus erat. Alij nanque istis, alij uero consentiebant illis. Et ad tantum causa uenit incendium, ut in publico & in ipsis theatris Christianitati derogaretur. Hij quidem in ipsa Alexandreia positi, tanquam iam uictores de superioribus persequutionibus facti, potius armabantur, legationemque mittebant ad prouinciales episcopos, hij uero in alteram diuisi partem, illorum simili seditioni communicabant.

Eusebius Nicomediensis.
Sedes Imp. Nicomediæ.
Potentia episcopi, ex loco.
Dissidium ecclesiarum.
B
Vtriq; uolebant uideri uictores.

Ca. XVIII

MIscebantur igitur Arianis Melitiani, qui dudum fuerant ab ecclesia segregati. Qui uero sint isti, dicendum est. Sub Petro Alexandrinæ ciuitatis episcopo, qui suscepit Diocletiano imperante martyrium, Melitius quidam episcopus unius ciuitatis Aegyptiorum depositus est, & propter multas alias causas, & maximè quia in persecutione fide negata sacrificauerat. Ergo damnatus multos habuit sequaces, & hæresiarches factus est eorum, qui hactenus ab eo in Aegypto Melitiani uocantur, nullam iusticiæ satisfactionem habens, cur remanserit ab ecclesia separatus. Dicebat quidem iniuriam se esse passum, & obloquebatur sæpius, derogabatque Petro. Sed Petrus in persecutione, percepta martyrij palma defunctus est. Iste uero retulit detractiones in Achillam, qui post Petrum suscepit episcopatum, & rursum in Alexandrum, qui post Achillam noscitur ordinatus. Inter hæc igitur superuenit quæstio Ariana, & Melitius unà cum suis defendebat Arium, conspiratione facta cum eo aduersus episcopum. Quibuscunq; enim praua uidebatur Arij secta, suscipiebant super Ario Alexandri sententiam, tanq; iustum contra consentaneos Arij, eius uideretur esse decretum. Scribebant autem, & qui circa Eusebium Nicomediæ erant,

Melitiani, Arianis se adiungunt.
Melitius quis
Factio Melitianorum.

& alij,

C & alij, quibus Arij opinio complacebat, quatenus solueretur quidem præmissa damnatio, & in ecclesiam damnati reducerentur, quasi nihil mali profiterentur. Sic itaque diuersis epistolis ad Alexandrinum episcopum destinatis, fecerunt harum epistolarum collectiones, Arius quidem earum quæ pro se erant, Alexander autem contrarium. Et hinc occasio contentionis oborta est hæresibus, quæ nunc ubique circumuolant, hoc est, Arianorum, Eunomianorum, & quicunque nomen habent à Macedonio. Singuli nanque horum, ipsis epistolis testibus usi sunt, in defensionem hæresis suæ.

Epistolæ utrinque collectæ.

SOZOMENVS.

Cap. XIX. Alexander inexorabilis. Arianorũ Cõciliũ apud Bithyniam.

CVm uero sæpe supplicantes Alexandro qui circa Eusebium erant, nõ inclinassent eum, tanquam iniuriam passi malignabantur, & acriores ad roborandum Arij dogma sunt facti. conciliumq; in Bithynia colligentes, scripserunt episcopis uniuersis, ut tanquam recte credentibus communicarent Arianis, & agerent ut Alexander quoque communicaret eis. Dumque eorum studium defecisset, Alexandro nequaquam consentiente, legatione fungitur Arius apud Paulinum Tyri episcopum, & Eusebium Pamphili pontificem Cæsareæ Palæstinæ, & Patrophilum Scytopoleos, petens unà cum suis, ut iuberetur cum populo, qui cum eo erat, solennia sacramenta ecclesiæ celebrare, tanquam ipse prius presbyterorum habuisset officium, Esse dicens consuetudinem in Alexandrea (sicut etiam nunc) ut uno D existente super omnes episcopo, presbyteri seorsum ecclesias obtinerent, & populus in eis Collectas solenniter celebraret. Tunc illi unà cum alijs episcopis in Palæstina congregati, tale decretum super petitione Arij protulerunt, iubentes eos Collectas exercere, sicuti prius, esse tamen subditos Alexandro Pontifici, & deprecari semper, ut eius pace & cõmunione fruerentur. Cumque etiam in Aegypto multis concilijs celebratis, hæresis pullularet, ita ut ad regalia usque perueniret, non mediocriter CONSTANTINVS Imperator affligebatur, eo quod religione nuper inchoante crescere, multos à Christianitate dogmatum discordia auocaret. Et propterea culpabat & Arium & Alexandrum, eisque scribens arguebat, quia cum latere potuisset hæc quæstio, eam deduxissent ad medium, & uehementi studio contentiones mouissent. quæ nec quærenda erant, nec ab initio cogitanda: aut cogitata potius taciturnitati iure tradenda, cum utique ab alterutris non seiungi potuissent, licet ex aliqua parte dogmatis dissonarent. Alexandro siquidem & Ario, aliquando culpans, aliquando suadens, talia scripsit, quarum literarum partem hic poni non est incongruum. Tota enim epistola in libris Eusebij posita est in uita Constantini.

Episcopus. Presbyteri.

Constantinus nõ solum cum Ario, sed & cũ Alexandro expostulat.

Opus Eusebij Pãphili de uita Constantini Aug.

SOCRATES.

VICTOR CONSTANTINVS, MAXIMVS, Pius, Alexandro & Ario. Cap. XX.

DIDICI natã præsentis quæstionis originem, quando tu (ô Alexander) à presbyteris requirebas, quid unusquisque eorum de quodam loco in lege conscripto, magis autem pro uanæ cuiusdã quæstionis parte sentiret. Tuque, ô Ari, quod neque principio cogitari debuerat, aut cogitatũ taciturnitati tradi potius cõpetebat, illud improuide ꝑtin⁹ obiecisti. unde discordia inter uos emergente mysteria cõtemnũtur. Sãctus uero populus in utraque diuisus, cõmunis corporis cõgruentia separat̃. Ergo uterque uestrũ ex æquo uoluntatẽ præbẽs, in quo uos cõfamulus uester iuste monet, obediat. Hoc itaque neque requirere dignum est, neque de talibus respondere quærentibus. Huiusmodi enim quæstiones, quæ non alicuius legis necessitate proponuntur, inutilis uacationis tempus exquirunt. Et licet causa cuiuspiam naturalis exercitij fiant, tamen debemus eas intra sensum claudere, & non promptè in publica conciliabula deportare, nec omnium auribus inconsulte committere. Quantus enim est unusquisque hominum, ut possit ita magnarum rerum & ualde difficilium uirtutem, aut ad perfectum inspicere, aut interpretari dignẽ? ac si quis hoc facere, difficile tamen possit, quantæ parti populi suadebit? Aut quis tantarum quæstionum subtilitates, extra lapsus sui periculum sustinebit? Ergo fugiẽda sunt in talibus multiloquia, ne fortè dum infirmitate nostræ naturæ minime quod proponitur explicatur, mente discentiũ auditorum pro tardiori intellectu ad perfectam quæstionis perceptionem peruenire non ualente, ad necessitatem blasphemiæ aut schismatis populus adducatur. Quapropter & interrogationes incautæ, & responsiones improuidæ, æquam alterutris ueniã tribuant ex utroque. Non ẽm pro summo legis mãdato, apud uos occasione certaminis inflammata est, neque noua quædam pro dei religione hæresis introducta, sed unã eandemque rationem habetis, sicut etiam unum cõmunionis signum. Vobis enim inter alterutros pro paruulis & ualde modicis contendentibus causis, tantum dei populum quem uestris orationibus & prudentia conuenit gubernari, discordare nec decet, nec omnino phas esse, credibile est. Vt autem paruo quodam exemplo sapientiam uestram cõmoneam: Nostis etiam ipsos philosophos, quia in uno quidem dogmate cuncti consentiunt, cum uero in quadam sententiæ parte discordant, licet disciplinæ uirtute separentur, tamen ad inuicẽ corporis unitate conspirant. Cum hæc ita sint, quãto potius iustũ est uos magni dei ministros, in uolũtate religionis alterutris esse cõcordes. Consideremus itaque ratione maiori, & ampliori intelligentia cogitemus, si recte se habeat propter parua & uana sermonũ certamina, fratres fratribus resultare, & honorem concilij per uos impia cõtentione discerpere, dum ad inuicem pro sic paruis & nequaquam necessarijs, litigatis,

QVAESTIONES CVRIOSAE.

Signum communionis.

C gatis. Vulgaria sunt hæc, & infantũ magis fatuitatibus cõmodanda, quàm sacrorum uirorum & prudentium intelligentiæ consona. Recedamus ergo uolentes à tentationibus diabolicis. Magnus noster deus Saluator uniuersorum, cõmune omnibus lumen effulsit, cuius prouidentia hoc meum ministri dei studium ad perfectionem uenire permittite, ut uos illius populum mea adlocutione, & ministerio, & monitionis instãtia, ad synodalem possim reuocare cõmunionem, quia (sicuti dixi) Vna quædam in uobis est fides, & unus secundum uos hæreseos intellectus, legisq́ præceptum cum suis partibus in unius uoluntatis propositum tendit. Hoc ergo quod uobis inter alia contentionem excitauit, quoniam non attinet ad totius legis uirtutem, separationem quandam & seditionem inter uos non debet efficere. Dico autem hæc non tanq́ cogens uos omnibus modis huic satis optimæ & qualiscunq́ sit consentire quæstioni. potest enim & honor Concilij à uobis integer custodiri, & una atq́ eadem omnibus cõmunio conseruari, licet aliqua in uobis particulariter ad inuicem pro paruo quodam contentio generetur. quoniam non omnes in omnibus idem uolumus, neq́ una in nobis natura uersatur, aut uoluntas una cognoscitur. De diuina siquidẽ prouidentia una quædam in uobis sit fides, una prouidẽtia, unus in deo sensus. Quæ uero pro hijs friuolis quæstionibus inter alterutros disputata sunt, licet nõ in unam sententiã colligantur, manere tamen intra sensum debent,

Recte admonet Constantinus.

Quæstiones friuolæ.

D mentis ineffabilitate seruata. Communis autem charitatis præcipuũ sacramentum, & ueritatis fides, & honor, circa deum atq́ religionem legis, apud uos incõcussẽ permaneat. Reuertimini ergo ad alterutros amicitia atq́ gratia, reddite uniuerso populo uestros amplexus, uosq́ ipsos uelut proprias animas expiantes, alterutros rursus agnoscite. Suauiores enim crebro sunt amicitiæ, post inimicitiarũ causas ad concordiam restitutæ. Reddite ergo mihi tranquillos dies noctesq́ securas, ut quædam iucunditas puri luminis, & uitæ iam quietæ apud me lætitia conseruetur, si non fuerit necessitas ingemendi & semper lachrymis ingrauari, & neq́ seculum libenter ferre uiuendi. Dei nanq́ populos, id est, confamulos meos, sic iniuste & noxia uestri contentione diuisos, congregari iam tempus est. Vt autẽ huiusmodi tristitiæ meæ magnitudinẽ sentiatis, audite: Pridem ueniens ad Nicomediensem ciuitatem, repente ad Orientẽ pergere festinabam. Cumq́ ad uos tenderem, & plurima iam parte uobiscum essem, huius rei nuncio sum retentus, ne oculis uidere cõpellerer, quæ impossibile iudicabã ad sensum posse auriũ peruenire. Quapropter aperite iam mihi per uestram concordiã Orientis uias, quas contentione clausistis alterutra, uelociterq́ mihi concedite, uosq́ ipsos & alios uniuersos populos uidere lætos, & pro cõmuni omniũ concordia ac libertate, debitam gratiarũactionem fauorabilibus eloquijs deo persoluere.

Sozomenus.

A Alexandro siquidem & Ario, nunc culpando, nunc admonendo hæc scripsisse dinoscitur. Grauiter autem ferebat, audiens aliquos contra omniũ statutum agere Paschæ festiuitatem. Tunc etenim in urbibus Orientis discordantes quidam ob hoc, alterutra quidẽ societate diuisi nõ erant, Iudaicè tamen festiuitatem dominicam celebrabant, & (ut assolet) splendorem Collectæ tali discretione fœdabant. Propter utraq; igitur quietem esse ecclesiæ festinabat princeps, seq; putans hoc malum posse præoccupare, anteq; ad plurimos perueniret, misit uirum circa se fide & uita simul insignem, & cõfessionibus priorum temporũ pro dogmate comprobatũ, qui compacaret Aegyptios propter dogma tumultuantes, & Orientales propter Pascha discordes: Fuit autẽ Osius Cordubæ ciuitatis episcopus. Cum que præter spem causa procederet, & hæresis potius quàm pax sperata ualuisset, nihil impetrans, remeauit, qui fuerat pro pace missus ecclesiarum. Tunc illud famosissimũ in Nicæa concilium feruor principis excitauit, publicis asinis atq; mulis, & curracibus equis, episcopos, & qui cum eis erant, ad synodum uenire præcipiens.

Cap. XXI. Paschalis diei obseruationis diuersitas.

Osius episcopus Cordubensis à Constantino mittitur in Aegyptũ.

Cursus publicus.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM UOCANT, LIBRI PRIMI, EPIPHANIO SCHOLASTICO INTERPRETE, FINIS.

B

ELENCHVS CAPITVM LIBRI SECVNDI HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QUAM TRIPARTITAM UOCANT.

D

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM VOcant, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodoreto, ab Epiphanio Scholastico uersis, per Cassiodorum Senatorem in Epitomen redactæ, liber secundus.

SOZOMENVS.

Cap.I.
Apostolicæ sedes.
Hierosolymitana.
Antiochena.
Alexandrina.
Romana.

COMMVNICABANT igitur Nicæno Concilio ex Apostolicis quidem sedibus Macarius Hierosolymitanus, Eustathius iam præsidens Antiochenæ apud Orontẽ ecclesiæ, & Alexander Alexãdrinæ quæ est apud stagnũ Mariam. Iulius autem Romanus episcopus propter senectutem defuit. Erantque pro eo præsentes, Vitus & Vincentius pres byteri eiusdem ecclesiæ. Super hos autem & alij plurimi boni & optimi ex diuersis gentibus cõuenerunt. Alij quidem ad intelligendum & dicendũ ualde

A ualde idonei, ſcientiaq́ ſacrorum librorum & alia eruditione diſciplinati, uitæq́ uirtute præclari. Alij uero in utroq; probatiſſimi uiri, quorũ utile iu dico etiam nomina memorare. THEODORETVS.

Tanq̃ ſtigmata domini IESV in corpore circũferentium ſecundum ſa crum Apoſtolum. Erat enim Iacobus Antiochiæ Mygdoniæ, quã Syri & Aſſyrij Niſibin appellant, qui mortuos reſuſcitauit, uiuos curauit, & alia in numera probatur operatus eſſe miracula. Sed hæc ſuperfluum arbitror huic operi rurſus inſerere, quæ in deo amabili hiſtoria latius enarraui. Paulus Neocæſarienſis, quod eſt caſtrum poſitum iuxta ripas Euphratæ. Is enim Licinij rabie demolitus eſt. Ambas enim manus ligatas habuerat, ignitoq́ ferro combuſtas, quo fuerant nerui articulorum eius à ſua mobili tate ſiccati atq; mortificati. Alij uero dextros oculos effoſſos habuerũt, alij dextras ſuras abciſas. Vnus horum erat Paphnutius Aegyptius. Et abſo lute uidebatur ibi populus athletarũ CHRISTI & martyrum in uno loco congregatorũ. De quibus & Euſebius Pamphili tertio libro in Conſtãtini uita hæc ita dicit. SOCRATES.

Iacobus epiſcopus Antiochiæ Mygdonicæ.

Paulus Neocæſarienſis.

Paphnutius Aegyptius.

Euſebij Pamphili op⁹ de uita Conſtãtini.

Cunctarum igitur eccleſiarũ quæ totam Europam Libyamq́ & Aſiam replebant, ſimul erant miniſtrorum dei cõgeſta cacumina, unaq́ orationis domus tanq̃ à deo dilatata intrinſecus ferebat omnes in idem, Syros ſi mul & Cilicas, Phœnicasq́ & Arabes, atq; Palæſtinos. Inter hos & Aegy B ptios, Thebæos, Libyas, necnõ & qui ex Meſopotamia oriuntur. ſed etiam Perſa ad concilium uenit epiſcopus. Verum nec Scytha defuit ex eorũ cho ro. Pontusq́ & Aſia, Phrygia & Pamphylia, uiros probatiſſimos præbue runt. Aderant Thraces, & Macedones, Chiui & Epirotæ, & hijs quoq; inte rius habitantes. Ipſe autem Hiſpanorum ualde famoſus Oſius unus erat, & ſimul plurimis aſſidebat. De regia uero ciuitate Præſul Alexander pro pter ſenectutem defuit, preſbyteri uero præſentes locum eius implebant. Talem itaq; ſolus à ſeculo unus Imperator Conſtantinus CHRISTO co ronam uinculo pacis exornans, ſuo ſaluatori de uictoria inimicorum & ho ſtium deo decibilem dedicauit, gratiarumactionis imaginem ſecundum nos Apoſtolica plauſione cõſtituens. Tunc igitur ille ſermo completus eſt: Collectos ex omnibus gentibus quæ ſub cœlo ſunt uiros religioſos, in ter quos erant Parthi, & Medi, & Elamitæ, & qui habitant Meſopotamiã, Iudæam, & Cappadociam, Pontum, & Aſiam, Phrygiam, & Pamphyliã, Aegyptũ, & partes Libyæ circa Cyrenẽ, & aduenæ Romani, Iudæi, & Pro ſelyti, Cretes & Arabes. Veruntamen hoc illis deerat, quod nõ (ſicut iſti) omnes ex dei miniſtris undiq; conſiſtebant. In præſenti ſiquidem choro multitudo erat epiſcoporum numerũ trecentorum excedens, ſequentibus eos preſbyteris ac diaconibus & acolythis, quorum numerus non poterat comprehendi. Miniſtrorum uero dei alij ſapientiæ ſermone fulgebant, alij

Patres Nicænæ ſynodi.

Achiui.

Oſius Cordubenſis epiſcopus.

C continentia uitæ & patientia coruſcabant, alij uero medio modo horum uirtutibus ornabantur. Erant igitur inter eos alij temporis honorati longitudine, alij iuuentute & animi robore præmicantes, qui nuper uenerant ad huius miniſterij curſum. Quibus uidelicet & omnibus Imperator diebus ſingulis cibaria largiſſime ordinarat expendi. Hæc itaque de his qui ibi collecti ſunt, Pamphili recitauit Euſebius. Cumq́ꝫ celebraſſet Imperator uictricem contra Licinium feſtiuitatem, & ipſe occurrit ad Nicæam. Clarebant autem inter epiſcopos, Paphnutius ex ſuperiori Thebaide, & Spiridon Cyprius. Cuius autem rei cauſa horum meminerim, poſtea ſum dicturus.

Conſtantinus uictum ſuppeditauit patribus Concilij.

ἐπινίκια Conſtantini aduerſus Licinium.

SOZOMENVS.

Cap. II.

ADerant itaq; cum epiſcopis uiri diſputationis experti, uerbis ſtudétes prodeſſe concilio. Vt autem aſſolet fieri, plurimi ſacerdotum tanquã pro cauſis proprijs decertare collecti, tempus ſe inueniſſe putarũt, quo corrigeretur quod contriſtabat eos. & de quibus alium unuſquiſq; fortè culpabat, libellum offerens principi, quæ in eo fuerant cõmiſſa, narrabat. Cumq́ꝫ hoc quotidie facile accideret, præcepit Imperator certo die ſingulos de quibus alius alium culparet, facere manifeſtum. Cumq́ꝫ dies conſtituta ueniſſet, libellos oblatos ſuſcipiens: Hæ quidem accuſationes (inquit) tempus habebũt proprium, id eſt, diem magni iudicij, iudicem uero illum, qui tunc futurus eſt omnibus iudicare. Mihi ergo homini conſtituto, de huiuſmodi rebus non licet habere auditorium, ſacerdotum ſcilicet accuſantium & ſimul accuſatorum, quos minime conuenit tales debere monſtrari, qui iudicentur ab alijs. Age nunc imitantes diuinam clementiam in alterutrorum ueniam accuſationes aboleamus alterutras, & de his quæ ad fidem pertinent agere ſtudeamus, cuius huc gratia uenimus. Hæc ſiquidem Imperator dicens, uniuſcuiuſque ſcripturam uacare, & libellos iuſſit ardere, diemq́ꝫ diffiniuit, qua ſolui quæ erant dubia conueniret. Ante conſtitutum uero cõuenientes apud ſemetipſos epiſcopi, euocauerunt Arium, & propoſitis in cõmune ſuis opinionibus diſputabant. Cumq́ꝫ, ut aſſolet, ad diuerſas quæſtiones cauſa traheretur, alij quidem ſuadebant nihil innouandum circa antiquam fidei traditionem, & maximè quando morum ſimplicitas ſine perſcrutatione traderetur, accedẽtibus ad fidei ſacramentũ. Alij uero reſpondebant, non oportere ſine examinatione ſequi ſententias antiquorum. Plurimi uero tunc conuenientium epiſcoporum & ſequentium eos clericorum, ſcientes diſputare, huiuſmodi elocutionum arte exercitati claruerunt, & Imperatori, atq; his qui circa eum erant, noti ſunt facti. Ex illo enim & Athanaſius tunc diaconus exiſtens, dum cum Alexandro eſſet epiſcopo, huius ſtudij pars eſſe maxima uidebatur, necnon & quidam Græcorum philoſophorum oportune harum diſputationum quæſtione

Priuata magis nobis curæ ſũt quàm publica.

D

Conſtantinus nolebat iudicare de cauſis ſacerdotum.

Præludunt diſputando.

Nihil innouandum.

Opus examinatione.

Oſtentatores diſputatorij.

Athanaſius diſputator.

Græcos uocat Gentiles.

A stione participati sunt: Alij quidem quale esset hoc dogma studētes agno scere: Alij uero nuper inchoante Græcorum religione deperire, Christianis infensi, dogmatis sacramenta ad uerborum certamina protrahebant, ita ut contra se seditiones exercerent, certaminaq; sibimet inferrent, & sæpius ex aduerso contenderent.

Attēde etiam in Nicæno cō cilio fuisse ineptitum dispu tando.

SOCRATES.

Cap. III.

CVmq; plurimi disputationis delectatione traherentur, unus quidam ex confessoribus laicis simplicem habens sensum, Dialecticis obuiauit, dicens: Audite igitur, CHRISTVS & Apostoli non nobis artem Dialecticam tradiderunt, uanamq; uerborum fallaciam, sed puram scientiam fide & bonis operibus obseruandam. Hæc dicēte iuuene & animo sene, præsentes quidem mirati sunt, dictumq; probauerunt. Dialectici uero satisfactione suscepta cessarunt, rationem uidelicet simplicem ueritatis audientes.

In Dialecticos.

SOZOMENVS.

Fertur enim & aliud, dum quidam eorum magnificentia sermonū extolleretur & illuderet sacerdotibus, nō pertulit eius fastum quidam senex simplex & innocens ac probatissimus confessorum, sed accessit aduersus eum proferre sermonem. Hoc itaq; factum petulantibus quidem & simplicem scientibus confessorem risum mouit, maturioribus uero formidinem, prouidētibus, ne à uiro uerbis artifice deduceretur ad risum. uerūtamen cedentibus, ut quod uellet ediceret, resistere nanq; ei cum talis esset, nimium uerebantur: In nomine (inquit) IESV CHRISTI ó philosophe, audi dogmata ueritatis: Vnus est deus cœli & terræ, omniumq; uisibilium & inuisibilium creator, qui hæc omnia uerbi sui uirtute fecit, & spiritus sui sanctitate firmauit. Hoc itaque uerbum quod nos (inquit) filium dei nominamus, habita misericordia super homines, ab errore eos & ferali religione liberauit, passus ex muliere nasci, & cum hominibus conuersari, & mori pro eis, uenietq; denuo iudicaturus singulorum uitam. Hæc ita se habere sine perscrutatione credimus. Noli igitur inaniter laborare, quærens destruere ea quæ fide percepimus. Noli inuestigare modum, quo fieri hæc, aut non fieri potuerint. Si enim credis consulenti mihi, ad ista responde. Obstupefactus uero Philosophus, credo inquit. Tunc gratias pro deuictione persoluens, eadē quæ senior æque sectatus est, & prioribus cōsectatoribus ut unanimes sibimet essent, persuadebat, non improuide mutatum se iurans, sed ineffabili quadam uirtute ad Christianitatem protinus inuitatum.

Christianus senex, sed idiota, Philosopho Christi religionem persuadet.

Cap. IIII.

DIcitur autem proximū huic miraculo, quiddam gestum per Alexandrum Constantinopolitanæ ciuitatis episcopum. Cum enim uenisset Imperator CONSTANTINVS Byzantium, adeuntes eum quidam Philosophi, querebantur quasi non deum coleret ut deceret, & circa sacra

Philosophi ad Constantinū.

C novitates exerceret, nouã in republica introducendo culturã, præter ea quæ eius maioribus uiſa ſunt, & Græcorum Romanorumq; principibus quos habuerunt tranſacta ſecula, placuerunt: uolebantq; cum Alexandro epiſcopo diſputare de dogmate. Ille uero huiuſmodi exercitatione uerborum inexpertus erat, de uitæ qualitate confidens. Fuit enim uir magnus, & conuerſatione mirandus. Cumq; certamẽ Imperatore præcipiente ſuſcepiſſet, conueniſſentq; Philoſophi, omnibus loqui uolentibus, ut unũ ex ſe quem uellent eligerent poſtulauit ſanctæ memoriæ pater noſter Alexander, cæteros uero quicunq; eſſent, ſilentium tenere præcepit, & tantummodo his quæ ab utroque dicerentur, intendere. Suſcipiente autem uno eorum diſputationis uniuerſæ negocium, ad Philoſophum ſanctus Alexander: In nomine (inquit) IESV CHRISTI impero tibi ne loquaris. Et unà cum eius ſermone opus impletum eſt. Repente nanq; ille homo ut ſermonem audiuit, obligato ore conticuit. Putaſ'ne iuſtum fuit conſiderare, utrum maius hoc miraculum uideretur, ut homo & quidem Philoſophus, ſic facile officium locutionis amitteret, an certe ut lapis uiolentia uerbi manu diuideretur? quod quidam aiunt Iulianum feciſſe Chaldæum. Et hæc quidem ſic acta referuntur.

Alexãder, magis bonus, quàm doctus.

Alexãder philoſopho ſilentium imperat per miraculũ.

THEODORETVS.

D

Cap. V.

Diſſerunt de Ariano dogmate.

INterea ſacerdotes ſæpe conuenientes, Arium ad medium deducebant, ſubtilemq; examinationem de eius propoſitionibus agitabant. Temere enim in qualibet parte metuebant proferre ſententiam. Hæc itaq; ſacra & uenerabilis turba, à permixtione aduerſariorum non uidebatur aliena. Erant enim inter eos quidam, pauci quidem, ſed callidi, & breuia imitantes, celanteſq; calliditatem, & Arij blaſphemiam non defendentes aperte. Conueniẽtibus igitur uniuerſis, maximam domum præparauit in Regalibus Imperator, ſedes & ſubſellia in ea poni præcipiens, quæ ſufficerent ordini ſacerdotum: ita decentem præparans eis honorem, inuitauit ingredi, & de præſentibus habere concilium. Introiuit autem & ipſe princeps ultimus cum paucis, laude dignam ſui magnitudinem habens, & mirabilem ſpeciem, mirabilioremq; gerens dignitatem pudoris in fronte. Minore uero ſede quàm alijs poſita, in medio eorum ſedit, primo tamen petens ſibi hoc epiſcoporum iuſſione concedi. Tum cum eo reſedit ſacratiſſimus ille chorus. Primus itaq; magnus Euſtathius Antiochenæ ſortitus eccleſiæ Præſulatum (nam Philogonius, cuius dudum meminimus, ad meliorem iam tranſierat uitam. Et hunc uenerabilem uirum, etiam nolentem, ad regimen eius eccleſiæ decreto communi Pontifices ac ſacerdotes, & omnis populus Chriſtianus uenire compulerat.) Is ergo præconiorum floribus caput principis exornauit, & ſtudio eius quod habebat circa ſacra, benedictiones exhibuit.

Ario fauentes occulte.

Inſtruitur domus pro conuentu patrum in palatio Imperatoris.

Conſtantinus poſtremus ingreditur.

Humiliore ſella ſedet, petita uenia.

Euſtathius Philogonij ſucceſſor, orationem habet ad Conſtantinũ.

A hibuit. Post hunc autem Eusebius cognomine Pamphili. Quibus iam reticentibus, celeberrimus Imperator protulit de unanimitate concordiaq; sermones, tyrannorum eis crudelitatem rememorans, & honorabilem pacem quæ sub eo est collata diuinitus: simul & quia pessimũ & ualde crudele uideretur, ut destructis hostibus, nulloq; præsumente resistere, sacerdotes alterutros iacularentur atq; confunderent, & impijs atque sine deo personis delectationem risumq; præberēt: cum utiq; de diuinis tractarent rebus, & sancti spiritus doctrinam in scriptis haberēt: Euangelici enim libri sunt (inquit) & Apostolici, antiquorumq; prophetarum sanctiones, quæ nos erudiunt, quid de sacra lege sapiamus: Expellentes igitur hostile certamen ex uerbis diuinitus inspiratis, solutionem quæstionũ mente percipiamus. Hæc & his similia, tanq; filius amator patris, sacerdotibus ueluti patribus offerebat, Apostolicorum dogmatum studens conciliare concordiam. Concilij uero plurima pars his quæ dicebantur obediebat, & inter alterutros unanimitatem & dogmatum salubritatem libenter amplectebantur. Pauci uero quidã, quorũ iam meminimus, & super illos Minophantus Ephesius, & Scythopolites Patrophilus, Theogonius Nicænus episcopus, & Narcissus Neroniadis, quæ est secundæ Ciliciæ, quam nunc Irenopolim uocant. Et cũ his Theonas Marmaricenus, & Ptolemaidis Aegypti Secũdus, Apostolicis resistentes dogmatibus, Arium defendebant. Dictantes enim B fidei petitionē, cetui cõmuni dederunt. Quæ cum lecta fuisset ab uniuersis, repente disrupta est, & adultera fraudulentaq; pronũciata. Turba siquidē & tumultu contra eos ab omnibus habitis, cunctisq; proditionem ab eis factam accusantibus pietatis, formidantes surrexerunt, & primi Arium abdicarunt, excepto Secundo & Theona. Cum ergo fuisset impius ille destructus, concorditer uniuersi fidem gloriamq; dictantes, quæ hactenus in ecclesijs permanet, & subscriptionibus roborantes, soluêre cõcilium. Dolose tamen & non salubriter prædicti uiri in fidei termino consenserunt, ut testantur tam quæ postea ab eis machinata sunt contra pietatis propugnatores, quàm quæ ab ipsis conscripta noscuntur.

Eusebius Pamphili habet alteram.

Constantinus ad patres Cõcilij.

Euangelici, et Apostolici, Propheticiq; libri.

Ariani.

Arius damnatur.

Cap. VI.

Eustathius Antiochenus.

EVstathius itaq; Antiochenus episcopus, cuius primitus memini, hæc de eis retulit, docens quæ facta sunt, eorumque redarguens blasphemiam, ubi illud etiam Prouerbiale interpretatur eloquium: Dominus creauit me principium uiarum suarum in opera sua. Pergo itaq; iam hinc, etiã ad ea quæ gesta sunt. Cum igitur propter hæc synodus maxima in Nicæam uenisset urbem, & quæreretur fidei modus, aperta quidem ostensio Eusebij blasphemiæ scripturam protulit, quæ coram omnibus lecta, repente cladem importabilem causa diuisionis audientibus irrogauit, confusionem tamen incurabilem suo prouidit autori. Cumq; officina capta fuisset,

Eusebius Nicomediensis fautor Arij.

C indubitanter Eusebij, disrupta iniquitatis scriptura in conspectu omnium, quidam ex tractatu nomen exponentes pacis, compescuerunt omnes iustam querimoniam facientes. Ariani autem metuentes, ne congregato in idem tanto Concilio pellerentur, exilientes anathematizauerunt interdictum Arij dogma, concorditer subscribentes literis, suáque manu consentientes, & similiter se sicut omnis synodus sapere profitentes. Cúmque, Præsulibus (ut ita dicam) mala calliditatis arte præualuissent, qui magis debuerant agere pœnitentiam, tunc quidem latenter, postea uero clare damnatas cœperunt allegare sententias, sæpe ponentes insidias eis à quibus uidebantur esse conuicti, uolentésque zizaniorum germina radicare. Et tunc timentes declinantésque tanti Concilij cognitores, occultè postea pietatis prædicatores debellare tentabant. Sed non credimus homines sine deo, posse præualere contra sacram adorandamque legem, euangelicamq; doctrinam. Nam licet ad modicũ roborentur, rursus fortiter & magnifice deuincuntur, secundũ prophetam gloriosæ uocis Esaiam. Hæc itaq; magnus Eustathius.

Ariani ex metu subscribũt.

Ariani iterum produnt se.

Cap. VII.

Athanasius ad Aphros.

HVius autem cõcertator & ueritatis propugnaculi turris Athanasius, successor Alexandri celeberrimi Præsulis, quãdo scripsit ad Aphros, etiam hæc adiecit: Conuenientes enim episcopi, studuerunt uerba quidem impietatis ab Arianis inuenta perimere, hoc est, ex non existentibus,
D & quod dicebant creaturam & facturam filium: &, fuit aliquando, quando non fuit: &, quia mutabilis est naturæ: Scripturarum uero manifestas posuere dictiones, quia ex deo filius naturaliter unigenitus est, uerbum, uirtus, sapientia sola patris, deus uerus, sicut Iohannes ait. Et sicut scripsit Paulus, splendorẽ gloriæ, & figuram substantiæ docens esse filium patris. Qui uero circa Eusebiũ erant, propria tracti uæsania loquebãtur alterutris, & dicebant: Consentiamus, nam & nos ex deo sumus. Vnus enim deus ex quo omnia: & Vetera transierunt. ecce omnia noua ex deo sunt facta. Cogitabant autem & illud quod in Pastore conscriptum est: Primum omnium crede quia unus est deus, qui creauit uniuersa atq; perfecit, & constituit ex non exstante ut sint. Porrò alij episcopi malitiam uidentes illorum, & pessimam impietatis artem, apertius, & ut ita dicatur, manifestius dixerũt ex deo, id est, conscripserunt ex substantia patris esse filium: Vt creaturæ quidem, eo quod non habeant à semetipsis ut sint, sed habeãt principium existendi, dicantur à deo: filius autem solus proprius ex substantia credatur patris. Hoc enim proprium unigeniti est, & ueri uerbi patris. Hæc itaque fuit occasio, ut ex substantia diceretur patris. Rursus autem requirentibus episcopis paucos eorum qui Ariani esse putabantur, an dicerẽt filium non esse creaturam, sed uirtutem & sapientiam solam patris, & imaginem sempiternã

Ex nõ existentibus.

Libellus Pastoris, qui etiam nunc extat.

Ex deo, id est, ex substantia.

A sempiternam,& indissimilem per omnia patri ac deum uerum, capti sunt qui circa Eusebiũ innuentes alterutris,quia & hæc ueniũt etiã ad nos: Nã & nos(inquiũt) imago & gloria dicimur dei.De nobis enim & dicitur & dictum est:Semper enim nos qui uiuimus,& uirtutes multæ sunt, & egressa quidem est omnis uirtus dei ex terra Aegypti. Campa quoq; & locusta dicitur uirtus magna,& rursus: Dominus uirtutũ nobiscum. Sed etiam proprij nos dei sumus.Habemus hoc non simpliciter,quando & fratres uocauit nos. Si autem & uerum deum dicunt filium,nõ nos contristat. Factus enim,uerus est.Hæc est Arianorum corrupta mens. Sed etiam hic episcopi uidentes eorum dolum, collegerũt ex scripturis splendorem,fontem, & fluuiũ,& figuram,ad substantiam pertinere.Et illud:In lumine tuo uidebimus lumen:&,Ego & pater unum sumus. Et clarius iam ac breuiter conscripserunt consubstantialem patri filium.Omnia nanq; prædicta hanc significationem habent. Murmuratio siquidem eorum quasi uerba hæc nõ fuissent ex scripturarum autoritate prolata,per eos quoq; inanis esse cõuincitur.Ex non scripto nanq; ipsi impie proferentes,quippe quod nusquã penitus inuenitur,ex non exstantibus: &, fuit aliquando, quando non fuit, alios culpant. propterea ex non scriptis sermonibus, pie tamen intellectis damnati sunt.Ipsi nanq; ueluti de stercore reperientes,hæc uere de terra locuti sunt. B Verum episcopi non sibimet adinuenientes uerba, sed habentes hæc à patribus, testimonia conscripserunt. Veteres enim sacerdotes ante eos penè centum triginta magnæ Romæ ciuitatisq; nostræ, accusauerunt omnes qui dicunt facturam aut creaturam esse filium, & non consubstantialem patri.Et hoc sciebat Eusebius Cæsariensis episcopus,qui primũ defendebat Arianorum sectam,nouissimè uero subscripsit Nicæno concilio. Scripsit autem & ciuibus suis,confirmans quia & antiquorum aliquos doctos & illustres episcopos & conscriptores agnouisset, nomine consubstantialitatis usos in patris & filij deitate. Isti ergo concilium metuentes,expositæ fidei consenserunt,secundum prophetæ increpationem,dicentis: Populus hic labijs me honorat,cor autem eorum longe est à me. Theonas autẽ & Secundus nolentes adquiescere,cõdemnati sunt.Postea uero in conciliũ uenientes,uiginti conscripserunt de conuersatione ecclesiastica sanctiones.

Ariani dicebant ὁμοουσίου uocabulũ nõ reperiri in scripturis.

Eusebius Cæsariensis de ὁμοουσίῳ.

Ariani manu sola subscribũt, aliud animo sentiẽtes.

Theonas. Secundus.

Canones.

SOCRATES.

Cap. VIII.

SAbino itaq; nõ credamus,q eos idiotas uocauit & imperitos. Sabinus enim Heracleæ Thracensis Macedonianorum episcopus, habita congestione eorũ,quæ per diuersa concilia sacerdotum ex scripto prolata sunt, eis qui in Nicæa cõuenerunt,uelut idiotis & simplicibus derogauit,nõ sentiẽs quoniã & ipsi Eusebio cũ multa probatione profitẽti fidẽ, uelut idiotæ noscit derogare. Et aliqua quidẽ uolẽs præterijt,aliqua uero mitigauit,cuncta tamẽ secundũ ꝓpriã sumpsit intẽtionẽ.Et laudat qdẽ tanq; fide dignũ testem

Sabin⁹ patres Nicæni Concilij,à quibus fuerat damnatus Arius,imperitos uocauit.

C testem Eusebium Pamphili, laudat simul & principem, tanquam ea quæ sunt Christianorum dogmatizantem. Culpat autem expositam in Nicæa fidem, tanquam ab idiotis & nihil scientibus traditam: & quem uelut sapientem & sine mendacio testem uocare consueuit, eius uoces sponte contemnit. Ait enim Eusebius: Quia ex uiris dei Nicææ cõuenientibus, alij quidem sapientiæ sermone micuerunt, alij cõtinentia uitæ laudati sunt: & quoniam Imperator præsens omnes ad unitatem suam concordes & consectatores esse perstruxit. Sic ergo contraria dicta Sabini, necnon Eusebij atque consortum eorum sibimet agnoscuntur. Et si quidem alicubi opus fuerit, de Sabino memorabimus. Concordia ergo fidei à magno in Nicæa prolatæ concilio, ab Eusebio clara uoce laudata, hæc est.

Eusebius Cæsariensis.

Eusebij Pamphili uerba de Concilio Niceno.

Cap. IX. Fides Niceni Concilij.

CRedimus in unũ deum patrem omnipotentem, omniũ uisibilium inuisibiliumq; factorem. Et in unum dominũ IESVM CHRISTVM filium dei natum ex patre, unigenitum, hoc est, ex substantia patris, deum ex deo, lumen ex lumine, deum uerum ex deo uero, natum nõ factum, consubstantialem patri, per quẽ omnia facta sunt & quæ in cœlo & quæ in terra. Qui propter nos homines & propter nostram salutẽ descendit, & incarnatus & homo factus est, passus, & resurrexit tertia die, & ascẽdit in cœlos, & uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Dicentes autem: Erat, quando nõ erat: aut, non erat, anteq; fieret: aut, quia ex non D exstantibus factus est: aut, ex altera substantia uel essentia dicẽtes esse: aut, creatum aut conuertibilem filium dei, hos tales anathematizat catholica & apostolica ecclesia. Hanc uenerabilem fidem, trecenti quidem decem & octo & agnouerunt & amplexi sunt. Et (sicut ait Eusebius) consonantes & unanimes in scriptis explanauerunt. Quinq; uero solũmodo non receperunt, uerbum consubstantialitatis reprehendẽtes, Eusebius Nicomediæ Præsul, Theogonius Nicænus, Maris Chalcedonẽsis, Theonas Marmaricenus, Secundus Ptolemaidis, dicentes consubstantiale esse quod ex aliquo est, aut ex partitione, aut ex decursione, aut ex plantatione. Ex plantatione quidem, sicut ex radice germen: ex decursione uero, sicut paterni filij: ex partitione autem, sicut ex massa auri anuli duo uel tres. Secundum nullum autem horum (inquiunt) est filius dei. Propterea ergo dicebant in fide non esse consentiendum. Plurimũ siquidem uerbo cõsubstantialitatis derogantes prædicti uiri, in Ariana depositione subscribere noluerunt. Ideoq; synodus Arium, & consectatores eius anathematizauit omnes, adijcientes neq; accedere eum in Alexandriã. Præceptumq; principis repẽte eundem Ariũ & qui circa Eusebium, & Theogonium, & qui cum eis, exilio deportauit.

Ariani qui nolebant ὁμοουσίου uocem recipere.

Cõsubstãtiale.

Arius cũ cõsectaneis suis ecclesiastica cõmunione priuatur, et iussu Constantini in exilium mitti tur.

Cap. X. Eusebius Nicomediensis & Theogoni⁹ pœnitẽtiæ libellũ exhibent.

EVsebius igitur & Theogonius post modicum tempus exilij, libellum pœnitentiæ porrigentes, in fide Consubstantialis consenserunt, quod declarabimus procedentes. Tunc autem in synodo Eusebius cognomine Pamphili

A Pamphili,& Cesareæ Palæstinæ sortitus episcopatum, paululum animaduertens atq; considerans, utrum oporteret suscipi terminũ fidei, unà cum alijs omnibus, hoc est, uniuersa multitudine cõsensit atq; subscripsit, necnõ & populo sub sua diœcesi constituto scripsit terminũ fidei, & ubiq; destinauit, sermonem subtiliter consubstantialis interpretatus, ut nequaq; penitus suspicionem aduersam de eo quisquã habere potuerit. Sunt autẽ quæ ab ipso Eusebio conscripta sunt huiusmodi uerba.

Eusebius Cæsariensis ὁμοουσίου uocabulũ subtiliter interpretatur.

Cap. XI. Eusebius Pãphili ad Cæsarienses.

ARbitramur & uos dilectissimi etiam aliunde didicisse, fama consueta præcurrere, perfectum de his quæ gesta sunt sermonem. Sed ne ex huiusmodi auditu ueritas uobis aliter nuncietur, necessario misimus uobis primũ quidem scripturam à nobis de fide propositam. Nam & dominus noster ad prædicandum discipulos suos mittens, ait: Euntes docete omnes gentes baptizantes eos, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. De quibus & affirmamus ita habere & ita sapere, sed etiam dudum sic habuisse & ita sapuisse, & usque ad mortem pro hac instare fide, anathematizantes omnem sine deo hæresim, hæc omnia ex corde sapuisse & anima, ex quo nouimus nosmetipsos, & nunc sapere & dicere coram omnipotenti deo & domino nostro IESV CHRISTO cum ueritate testamur, ostensuri probationibus & satisfacturi uobis, quia & præteritis temporibus ita credidimus & prædicauimus. B Hac autẽ à nobis exposita fide, nulli relictus est resistendi locus. Sed & ipse primus deo amabilis Imperator noster, rectissimè eã habere testatus est, & sic etiã se professus est sapere: & in hac omnes consentire & subscribere, & in hijs dogmatibus concordare præcepit, uno solũmodo scripto & inserto Consubstantialis uerbo. Quod etiã ipse interpretabatur, dicens, quia non secundũ corporeas passiones consubstantialis dicitur, neq; secundum diuisionem, neq; secundum quandã decisionem ex patre subsistere. Non enim posse naturam sine materia intelligibilem incorpoream q;, corporalem aliquam subsistere passionem, sed sacris quibusdam ineffabilibusq; rationibus magis intelligendam. Et sapientissimus quidem atq; pijssimus Imperator ita philosophabatur. Fidei ergo explanatione dictata, quemadmodũ ab eis dictũ sit ex substantia patris, & patri consubstantialem, non est sine examinatione derelictum. Consultationes enim & responsiones deinde mouebantur, & mens perscrutabatur dictorum sensum. Et hoc ergo quod aiebant de substantia, cõstabat apud eos significatiuũ quidem esse ex patre, non tamen tanq; partẽ esse patris. Propterea nobis quoq; uidebatur bene se habere, ut mente consentiremus piæ doctrinæ dictanti ex patre filiũ esse, nõ tamen partem eius esse substantiæ. Quapropter & nos mẽte cõsensimus, neq; uocẽ Cõsubstãtialis refutantes, posita præ oculis nostris pacis intentione, & ab intellectu rectissimo nõ cadentes. Secundũ hoc etiã natum & nõ factum suscepimus: quoniã factũ

ὁμοουσίου uocem subscribebant in Nicæno concilio.

De substãtia.

cõmune

C cõmune esse dicebant opus reliquarum creaturarum factarum per filium, quarum nihil simile habere filium confitemur & prædicamus. Vnde non eum esse facturam dicimus, quod congruit his quæ per eum facta noscuntur, sed superius quàm facturæ, totius esse substãtiæ, quam ex patre natam diuina docere uidẽtur eloquia, modo quidem generationis inenarrabili & incogitabili existente uniuersæ naturæ factæ. Sic autẽ & consubstantialem esse patri filium ratio examinata cognoscit, non secundum corporum modum, neq; mortalibus animalibus proximũ. Nam neq; per diuisionẽ substantiæ, neq; perfectionem aut mutationẽ paternæ substantiæ uel uirtutis. His enim omnibus ingenita natura patris extranea est. Sed prædicandum est esse consubstantialem patri filium, eo quod nullam æqualitatẽ ad creaturas factas dei filius habeat, sed soli patri genitori per omnẽ modum sit similis, & nõ sit ex alia qualibet substantia uel essentia, sed ex patris. Quod etiam ipsum hoc modo interpretatum bene se habere uisum est ad consentiendum: quoniam & priscorum episcopos aliquos & cõscriptores eloquentes & nobiles agnouimus in patris & filij θεολογίᾳ (id est, diuina ratiocinatione) nomine consubstantialis usos. Hæc itaq; de exposita fide sint dicta, in qua uniuersi consensimus, non sine animaduersione, sed secundum sensus expositos coram ipso deo amabili examinatore Imperatore. & prædictis rationibus concordantes anathematismum post fidem in eis prolatũ, sine tristitia esse credidimus, eo quod non scriptis uti uocibus prohiberent. Vnde penè omnis facta est confusio & indisciplinatio cunctis ecclesijs. Nulla siquidem scriptura diuinitus inspirata dicẽte, ex nõ exstantibus: aut fuit aliquando, quando non fuit, & reliquis quæ proferebant, irrationabile nobis uisum est hæc dicere uel docere. Quoniam neq; priori tempore huiusmodi consueuimus uti sermonibus. Hæc uobis necessario scripsimus dilectissimi, iudicium nostræ examinationis ac cõsensum uobis significantes. Et quàm rationabiliter tunc quidẽ quoniam nos scripta quædam modis alijs offendebant. Postea uero indubitate ea quæ erant, sine contristatione suscepimus. Quapropter magnanimiter nobis sensum uerborum discutientibus, placuit cõcordare in his quæ à nobis ipsis in fidei expositione confessa sunt.

D

Voces insuetæ scripturis diuinis.

Ex nõ exstantibus.

Fuit aliquando, quãdo n. f.

εὐσεβίου τοῦ καισαρέως.

κατὰ τὴν μεγάλην σύνοδον τὴν ἐν νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν, εἰκὸς μὲν ὑμᾶς καὶ ἄλλοθεν μεμαθηκέναι, τῆς φήμης προτρέχειν εἰωθυίας, τὸν περὶ τῶν πεπραγμένων ἀκριβῆ λόγον. ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκ τοιαύτης ἀκοῆς τὰ τῆς ἀληθείας ἑτεροίως ὑμῖν ἀπαγγέλλωνται, ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα ὑμῖν, πρῶτον μὲν τὴν ὑφ' ἡμῶν προταθεῖσαν περὶ τῆς πίστεως γραφήν. ἔπειτα τὴν δευτέραν ἣν ταῖς ἡμετέραις φωναῖς προσθήκας ἐπιβαλόντες ἐκδεδώκασι. τὸ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν γράμμα ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἡμῶν ἀναγνωσθὲν εὖ τε ἔχειν καὶ δοκίμως ἀποφανθὲν, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. ἡ ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθεῖσα πίστις καθὼς παρελάβομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων, καὶ ἐν τῇ κατηχήσει, καὶ ὅτε τὸ λουτρὸν ἐλαμβάνομεν

βάνομεν, καθὼς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν μεμαθήκαμεν, καὶ ὡς ἐν αὐτῷ τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισκοπῇ ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐδιδάσκομεν, οὕτω καὶ νῦν πιστεύοντες τὴν ἡμετέραν πίστιν προσαναφέρομεν. ἔστι δὲ αὕτη. πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα τὸν τῶν ἁπάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν. καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, ζωὴν ἐκ ζωῆς, υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης τῆς κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον. δι' οὗ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα. τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα καὶ ἐν ἀνθρώποις πολιτευσάμενον. καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν πατέρα. καὶ ἥξοντα πάλιν ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. πιστεύομεν καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον. τούτων ἕκαστον εἶναι καὶ ὑπάρχειν πιστεύοντες, πατέρα ἀληθινῶς πατέρα, καὶ υἱὸν ἀληθινῶς υἱὸν, πνεῦμά τε ἅγιον ἀληθινῶς πνεῦμα ἅγιον. καθὰ καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ἀποστέλλων εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, εἶπε, πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. περὶ ὧν καὶ διαβεβαιούμεθα οὕτως ἔχειν καὶ οὕτως φρονεῖν, καὶ πάλιν οὕτως ἐσχηκέναι, καὶ μέχρι θανάτου ὑπὲρ ταύτης συνίστασθαι τῆς πίστεως, ἀναθεματίζοντες πᾶσαν ἄθεον αἵρεσιν. ταῦτα ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς πεφρονηκέναι, ἐξ οὗπερ ἴσμεν ἑαυτοὺς, καὶ νῦν φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας ἐπὶ τοῦ θεοῦ τοῦ παντοκράτορος καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαρτυρόμεθα, δεικνύναι ἔχοντες καὶ δι' ἀποδείξεως καὶ πείθειν ὑμᾶς, ὅτι καὶ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐκηρύσσομεν. ταύτης ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθείσης τῆς πίστεως, οὐδεὶς παρῆν ἀντιλογίας τόπος. ἀλλ' αὐτός τε πρῶτος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, ὀρθότατα περιέχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν, οὕτω τε καὶ ἑαυτὸν φρονεῖν συνωμολόγησε, καὶ ταύτῃ τοὺς πάντας συγκατατίθεσθαι, ὑπογράφειν τε τοῖς δόγμασι, καὶ συμφρονεῖν τούτοις αὐτοῖς παρεκελεύετο, ἑνὸς μόνου προσεγγραφέντος ῥήματος τοῦ ὁμοουσίου. ὃ καὶ αὐτὸ ἡρμήνευσε λέγων. ὅτι μὴ κατὰ τὰ σωμάτων πάθη λέγοιτο ὁμοούσιος, οὔτε κατὰ διαίρεσιν, οὔτε κατά τινα ἀποτομὴν ἐκ πατρὸς ὑποστῆναι. μὴ δὲ γὰρ δύνασθαι τὴν ἄϋλον καὶ νοερὰν καὶ ἀσώματον φύσιν, σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι. θείοις δὲ καὶ ἀπορρήτοις λόγοις προσήκει τὰ τοιαῦτα νοεῖν. καὶ ὁ μὲν σοφώτατος ἡμῶν καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς τὰ τοιαῦτα διεφιλοσόφει. οἱ δὲ προφάσεως τῆς τοῦ ὁμοουσίου προσθήκης, τήνδε τὴν γραφὴν πεποιήκασιν.

Ἡ ἐν τῇ συνόδῳ ὑπαγορευθεῖσα πίστις.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν. καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ. τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ. τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. τοὺς δὲ λέγοντας, ὅτι ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας, φάσκοντες εἶναι τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία. καὶ δὴ ταύτης τῆς γραφῆς ὑπ' αὐτῶν ὑπαγορευθείσης, ὅπως εἴρηται, αὖθις τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τὸ

C τῷ πατρὶ ὁμοούσιον, οὐκ ἀνεξέταστον αὐτοῖς καταλιμπάνομεν. ἐρωτήσεις τοιγαροῦν καὶ ἀποκρίσεις ἐντεῦθεν ἀνεκινοῦντο. ἐβασανίζετο ὁ λόγος τῆς διανοίας τῶν εἰρημένων. καὶ δὴ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ὡμολογεῖτο πρὸς αὐτῶν δηλωτικὸν εἶναι, τοῦ, ἐκ μὲν τοῦ πατρὸς εἶναι, οὐ μὴν ὡς μέρος ὑπάρχειν τοῦ πατρός. ταύτῃ καὶ ἡμῖν ἐδόκει καλῶς ἔχειν συγκατατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας ὑπαγορευούσης ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱόν, οὐ μὴν μέρος τῆς οὐσίας αὐτοῦ τυγχάνειν. διόπερ ταύτῃ τῇ διανοίᾳ, καὶ αὐτοὶ συνετιθέμεθα. οὐδὲ τὴν φωνὴν παραιτούμεθα, τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν κειμένου, καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας. κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τό, γεννηθέντα κατεδεξάμεθα. ἐπειδὴ τὸ ποιηθέντα κοινὸν ἔφασκον εἶναι πρόσρημα τῶν λοιπῶν κτισμάτων τῶν διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων, ὧν οὐδὲν ὅμοιον ἔχειν τὸν υἱόν. διὸ δὴ μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις ἐμφερές. κρείττονος δὲ ἢ κατὰ πᾶν ποίημα τυγχάνειν οὐσίας, ἣν ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι διδάσκει τὰ θεῖα λόγια, τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως καὶ ἀνεκφράστου καὶ ἀνεπιλογίστου πάσῃ γεννητῇ φύσει τυγχάνοντος. οὕτω δὲ καὶ τό, ὁμοούσιον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, ἐξεταζόμενος ὁ λόγος συνίστη, οὐ κατὰ τῶν σωμάτων τρόπον, οὐδὲ τοῖς θνητοῖς ζώοις παραπλησίως, οὔτε γὰρ κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας, οὔτε κατὰ ἀποτομήν, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ πάθος, ἢ τροπήν, ἢ ἀλλοίωσιν τῆς τοῦ πατρὸς δυνάμεως. τούτων γὰρ ἁπάντων ἀλλότριον εἶναι τὴν τοῦ ἀγεννήτου πατρὸς φύσιν. παραστατικὸν δ' εἶναι τὸ ὁμοούσιον τῷ πατρί, τοῦ μήτε μίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γεννητὰ κτίσματα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ φέρειν, μόνον δὲ τῷ πατρὶ τῷ γεγεννηκότι κατὰ πάντα τρόπον ὅμοια. καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεώς τε καὶ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ τοῦ πατρός. ᾧ καὶ αὐτῷ τοῦτον ἑρμηνευθέντα τὸν τρόπον, καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκατατίθεσθαι. ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν λογίους τινὰς καὶ ἐπιφανεῖς

D ἐπισκόπους καὶ συγγραφέας ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεολογίας τῷ τοῦ ὁμοουσίου συγχρησαμένους ὀνόματι. ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρήσθω πίστεως. ᾗ συνεφωνήσαμεν οἱ πάντες, οὐκ ἀνεξετάστως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀποδοθείσας διανοίας ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἐξετασθείσας, καὶ τοῖς εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθείσας. καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν δὲ τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν τεθέντα δεκτὸν εἶναι ἡγησάμεθα, διὰ τὸ ἀπείργειν ἀγράφοις χρῆσθαι φωναῖς, δι' ἃς σχεδὸν ἡ πᾶσα ἐγεγόνει σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία τῆς ἐκκλησίας. μηδὲ μιᾶς γοῦν θεοπνεύστου γραφῆς, τῷ, ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τῷ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ τοῖς ἑξῆς ἐπιλεγομένοις κεχρημένης, οὐκ εὔλογον ἐφάνη ταῦτα λέγειν καὶ διδάσκειν. καὶ αὐτῷ καλῶς δόξαντι συνεθέμεθα. ἐπεὶ μηδὲ ἐν τῷ πρὸ τούτου χρόνῳ τούτοις εἰώθειμεν συγχρῆσθαι τοῖς ῥήμασιν. ἔτι μὴν τὸ ἀναθεματίζεσθαι, τό, πρὸ γεννηθῆναι οὐκ ἦν, οὐκ ἄτοπον ἐνομίσθη, τῷ παρὰ πᾶσι μὲν ὁμολογεῖσθαι εἶναι αὐτὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. ἤδη δὲ ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς τῷ λόγῳ κατεσκεύαζε, καὶ κατὰ τὴν ἔνθεον αὐτοῦ γέννησιν τὸ πρὸ πάντων αἰώνων εἶναι αὐτόν. ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργείᾳ γεννηθῆναι, δυνάμει ἦν ἐν τῷ πατρὶ ἀγεννήτως, ὄντος τοῦ πατρὸς ἀεὶ πατρός, ὡς καὶ βασιλεὺς ἀεί, καὶ σωτῆρος καὶ δυνάμει πάντα ὄντος ἀεί τε καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος. ταῦτα ὑμῖν ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα ἀγαπητοί, τὰ κεκριμένα τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως φανερὰ καθιστῶντες. ὡς εὐλόγως. τότε μὲν καὶ μέχρις ὑστάτης ὥρας ἱστάμεθα τὰ ἑτεροίως γραφέντα προσέσκοπτον. τότε δὲ ἀφιλονείκως τὰ μὴ λοιποῦντα κατεδεξάμεθα,

A θα, ὅθεν ἡμῖν συγγνωμόνως τῶν λόγων ἐξετάζουσι τὴν διάνοιαν, ἐμφανῆ σύμπραξιν ἔχειν ἔδοξε τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ προεκτεθείσῃ πίστει ὡμολογημένοις.

Hæc itaq; Eusebius Pamphili in Cæsaream Palæstinæ, literis explanauit. Alexādrinæ uero ecclesiæ, Aegyptiacis, & Libyæ, & Pētapoleos, & quæ uicinæ sunt, hæc scripsit cōmuni decreto Concilium.

THEODORETVS.

SANCTAE MAGNAE'QVE DEI GRATIA ALEXANdrinæ ecclesiæ, & dilectissimis fratribus per Aegyptum, & Libyam, & Pentapolim constitutis, congregati & magnā sanctamq; synodum Nicææ celebrantes episcopi, in domino salutem.

Cap. XII. Literæ Nicænæ synodi ad Alexandrinos & Aegyptios.

QVONIAM dei gratia & deo amatissimi principis nostri Constantini, congregantis nos in urbe prædicta ex prouincijs diuersis & ciuitatibus, magna sanctaq; synodus celebrata est, omnimodis necessario uisum est, ab hoc sacro sanctoq; concilio, etiā ad uos literas destinari, ut noueritis quæ quidem mota & examinata, quæ uero placuerint atq; firmata sint. Ante omnia siquidem exquisita sunt impia & iniqua & sine deo dogmata Arij, atq; consentientiū, sub præsentia deo amatissimi Imperatoris nostri Constantini, & omniū decreto cōplacuit anathematizari impiam eius sectam, & iniqua & sine deo uerba, simul & nomina quibus utebatur, filiū dei blasphemans, & dicens ex non exstantibus esse. Et iterum: Fuit aliquando, quando non fuit. Quomodo enim fuit, aut quomodo iterum nō fuit? & pro libero arbitrio maliciæ atq; uirtutis capabilem filium dei dicentis, & creaturam nominantis eum atq; facturam. Hæc igitur omnia fatua & anilia, & blasphema, anathematizauit sanctum & uniuersale concilium, & nec usq; ad auditum impiæ sectæ atq; furoris huius, aut intellectuum iniquorum sensum accōmodauit. Ea quidem quæ de illis gesta sunt, qualem terminum habuerint, omnia iam aut audistis, aut audietis, ne nos fortè uideamur uiro obloqui, propter delictum suū improperia digna portanti. Tantum enim ualuit eius impietas, ut etiā Theonas Marmaricenus, & Secundus Ptolemaidis ea potirētur. Idem enim & illi damnati sunt. Sed quoniā ineffabilis gratia dei illas quidē malas sectas, & blasphemias, & discordiā & audaciam personarū, & diuisionem, prædicta cōmotione destruens liberauit Aegyptum, relinquebantur autem quæ per petulantiam Melitij gesta sunt, & eorum qui ab eo sunt ordinati, etiam ex hac parte quæ placuerint synodo, uobis insinuamus charissimi fratres. Placuit ergo Melitium quidem clementi cōcilio (dum subtili ueraq; ratione nullam ueniam mereretur) manere quidem in propria ciuitate, nullam uero omnimodis habere potestatem, neq; eligendi, neq; ordinandi: nec in prouincia nec in qualibet ciuitate uideri, purumq; nomē tantūmodo possidere. Eos autē qui ab ipso sunt constituti, mystica ordinatione firmatos habere honorē & ministeriū,

Arius cū suis sectatoribus damnatus.

Melitio potestas episcopalis adempta.

C

Melitiani, hoc est, ab ipso instituti uel consecrati.

ut tamen sequentes sint modis omnibus uniuersorum in singulis parœcijs & ecclesijs à charissimo & cõministro nostro Alexandro cõsecratorũ: & ut his nulla potestas sit placitos sibi eligere, aut nomina eorum præferre, aut omnino aliquid agere præter uoluntatẽ ecclesiæ catholicæ Præsulis Alexandri. Gratia nanq; dei & orationibus uestris in nullo schismate repertos, sed sine macula in catholica & Apostolica ecclesia permanẽtes, dignũ est potestatem habere & eligendi quẽlibet, & nomina eorũ dandi qui clero sint digni, & absolute facere omnia secundũ legem & sanctiones ecclesiæ. Si quẽ uero contigerit requiescere in ecclesia, tunc prouehi in honorẽ defuncti, eos qui nuper assumpti sunt, solũmodo si uideantur digni, & populus eos elegerit, cõdecernente simul & designante maximæ Alexandrinæ ciuitatis episcopo. Hoc itaq; alijs quidẽ concessum est omnibus. In persona uero Melitij nequaq; eadẽ placuerunt propter priorẽ indisciplinationẽ eius, & procacitates eius, ac petulantiæ uoluntatẽ, ne ulla daretur autoritas uel potestas homini qui posset rursus easdẽ indisciplinationes instruere. Hæc sunt præcipua & competentia Aegypto, & sanctissimæ Alexandrinorum ecclesiæ. Si quid autẽ aliud ordinatum est aut dogmatizatum, præsente domino atq; charissimo cõministro & fratre nostro Alexandro, ipse præsens uobis poterit subtilius aperire, tanq; autor gestorũ & cõmunicator existens. Euangelizamus autẽ uobis, & de cõsonantia sanctissimi Paschæ, quia uestris orationibus est correctum etiã hoc opus, ita ut omnes Orientales fratres qui cũ

Aedere nomina. Nota antiquũ morem.

De obseruatione Paschæ.

D

Iudæis primitus celebrabãt, consone cũ Romanis, & uobiscum, & cũ omnibus ab initio Pascha custodiẽtibus, ex hoc tempore debeãt custodire. Exultantes itaq; in his quæ gesta sunt & in cõmuni pace atq; concordia, & in eo quod omnis radicitus hæresis est auulsa, cũ maiori honore & ampliori charitate suscipite cõministrum nostrũ uestrum Pontificem Alexandrum, qui nos præsentia sua lætificauit, tantumq; laborem pro pace uestra etiã in hac ætate sustinuit. Orate simul & pro nobis omnibus, ut quæ bene placuerũt, firma permaneant, per dominũ nostrum IESVM CHRISTVM, secundum bonã uoluntatẽ facta (sicuti credidimus) dei & patris in spiritu sancto, cui est gloria in secula. Amen.

TRINITAS CONSVBSTANTIALIS ET AETERNA.

Τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ χάριτι τοῦ θεοῦ ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς κατὰ τὴν αἴγυπτον καὶ λιβύην καὶ πεντάπολιν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, οἱ ἐν νικαίᾳ συναχθέντες καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν σύνοδον συγκροτήσαντες ἐπίσκοποι, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἐπειδὴ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, ἡ μεγάλη καὶ ἁγία σύνοδος ἐν νικαίᾳ συνεκροτήθη, ἐξ ἁπάσης τῆς ἱερᾶς συνόδου ἀναγκαῖον ἐφάνη καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀποσταλῆναι γράμματα, ἵν' εἰδέναι ἔχοιτε τίνα μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα δὲ ἔδοξε καὶ ἐκρατύνθη. πρῶτον μὲν ἐξητάσθη

A ἐζητάσθη τὰ κατὰ τὴν ἀσέβειαν ἀρείου ἐπὶ τοῦ θεοφιλεστάτου ἡμῶν βασιλέως κωνσταντίνου καὶ παμψηφεὶ ἔδοξεν ἀναθεματισθῆναι τὴν ἀσεβῆ αὐτοῦ δόξαν, καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ νοήματα αὐτοῦ τὰ βλάσφημα οἷς ἐχρῆτο βλασφημῶν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι, καὶ πρὶν γεννηθῆναι μὴ εἶναι, καὶ εἶναι ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ αὐτεξουσιότητι κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. ταῦτα δὲ πάντα ἀναθεμάτισεν ἡ ἁγία σύνοδος, οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι τῆς ἀσεβοῦς δόξης καὶ τῆς ἀπονοίας καὶ τῶν βλασφήμων ῥημάτων ἀναχομένη. καὶ τὰ μὲν καθ' ἐκεῖνον οἵου τέλους τετύχηκεν, ἢ ἀκηκόατε ἢ ἀκούσεσθε, ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπεμβαίνειν ἀνδρὶ δι' οἰκείαν ἁμαρτίαν ἄξια τὰ ἐπίχειρα κομισαμένῳ. τοσοῦτον δὲ ἴσχυσεν ἡ αὐτοῦ ἀσέβεια, ὡς καὶ παραπολαῦσαι θεωνᾶν τὸν ἀπὸ μαρμαρικῆς, καὶ σεκοῦνδον τὸν ἀπὸ πτολεμαΐδος. τῶν γὰρ αὐτῶν κἀκεῖνοι τετυχήκασιν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ τῆς βλασφημίας καὶ τῶν προσώπων τῶν τολμησάντων διαίρεσιν καὶ διάστασιν ποιήσασθαι τοῦ εἰρηνευομένου ἄνωθεν λαοῦ, ἠλευθέρωσε τὴν αἴγυπτον, ἐλείπετο δὲ τὰ κατὰ τὴν προπέτειαν μελιτίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων, καὶ τὰ περὶ τούτου δόξαντα τῇ συνόδῳ ἐμφανίζομεν ὑμῖν ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. ἔδοξε μὲν οὖν μελίτιον, φιλανθρωπότερον κινηθείσης τῆς συνόδου, κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον οὐδὲ μιᾶς συγγνώμης ἄξιος ἦν, μένειν ἐν τῇ πόλει ἑαυτοῦ καὶ μηδὲ μίαν ἐξουσίαν ἔχειν, μήτε προχειρίζεσθαι μήτε χειροτονεῖν μήτε ἐν χώρᾳ ἢ πόλει τινὶ φαίνεσθαι ταύτης τῆς προφάσεως ἕνεκεν. ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτῆσθαι. τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας, κοινωνηθῆναι ἐπὶ τούτοις ἐφ' ὧτε ἔχειν μὲν αὐτοὺς καὶ λειτουργεῖν. δευτέρους δὲ εἶναι ἐξ ἅπαντος τῶν ἐν ἑκάστῃ παροικίᾳ καὶ ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων ὑπὸ τὸν τιμιώτατον καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν ἀλέξανδρον προκεχειροτονημένων,

B ὡς τούτοις μὲν μηδὲ μίαν ἐξουσίαν εἶναι τοὺς ἀρεσκομένους αὐτοῖς προχειρίζεσθαι, ἢ ὑποβάλλειν ὄνομα, ἢ ὅλως ποιεῖν τι χωρὶς τῆς γνώμης τῶν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπων τῶν ὑπὸ ἀλέξανδρον, τοὺς χάριτι θεοῦ καὶ εὐχαῖς ὑμετέραις ἐν μηδενὶ σχίσματι εὑρεθέντας, ἀλλ' ἀκηλιδώτους ἐν τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ ὄντας, ἐξουσίαν ἔχειν καὶ προχειρίζεσθαι, καὶ ὄνομα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων τοῦ κλήρου, καὶ ὅλως πάντα ποιεῖν κατὰ νόμον καὶ θεσμὸν τὸν ἐκκλησιαστικόν. εἰ δέ τινα ποτὲ συμβαίνῃ ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τηνικαῦτα συναναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος τοὺς ἄρτι προσληφθέντας, μόνον εἰ ἄξιοι φαίνοιντο καὶ ὁ λαὸς αἱροῖτο, συνεπιψηφίζοντος αὐτοῖς καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς καθολικῆς ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου. τοῦτο δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασι συνεχωρήθη. ἐπὶ δὲ τοῦ μελιτίου προσώπου, οὐκέτι ταῦτα ἔδοξε διὰ τὴν ἀνέκαθεν αὐτοῦ ἀταξίαν, καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετὲς τῆς γνώμης, ἵνα μηδεμία ἐξουσία αὐθεντίας αὐτῷ δοθῇ, ἀνθρώπῳ δυναμένῳ πάλιν τὰς αὐτὰς ἀταξίας ποιῆσαι. ταῦτά ἐστι τὰ ἐξαίρετα καὶ διαφέροντα αἰγύπτῳ καὶ τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ ἀλεξανδρέων. εἰ δέ τι ἄλλο ἐκανονίσθη, ἢ ἐδογματίσθη συμπαρόντος τοῦ κυρίου καὶ τιμιωτάτου καὶ συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν ἀλεξάνδρου, αὐτὸς παρὼν ἀνοίσει, ἅτε δὴ καὶ κύριος καὶ κοινωνὸς τῶν γεγενημένων τυγχάνων. εὐαγγελιζόμεθα δὲ ὑμᾶς καὶ περὶ τῆς συμφωνίας τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν πάσχα, ὅτι ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς κατωρθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος, ὥστε πάντας τοὺς τῆς ἑῴας ἀδελφοὺς τοὺς τὸ πρότερον μὴ ποιοῦντας συμφώνως ῥωμαίοις καὶ ὑμῖν καὶ πᾶσι τοῖς ἐξ ἀρχῆς φυλάττουσι τὸ πάσχα, ἐκ τοῦ δεῦρο μεθ' ὑμῶν ἄγειν. χαίροντες οὖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι καὶ ἐπὶ τῇ κοινῇ εἰρήνῃ καὶ συμφωνίᾳ καὶ ἐπὶ τῷ πᾶσαν αἵρεσιν ἐκκοπῆναι, ἀποδέξασθε μετὰ μείζονος τιμῆς καὶ πλείονος ἀγάπης τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ἐπίσκο-

Populus eligebat episcopos, Alexandrinus Pontifex approbabat.

C τὸν δὲ ὑμῶν ἀλέξανδρον, τὸν εὐφράναντα ἡμᾶς τῇ παρουσίᾳ, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ τοσοῦτον πό-
νον ὑποστάντα, ὑπὲρ τοῦ εἰρηνεῦσαι τὰ παρ' ἡμῖν. εὔχεσθε δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἁπάντων ἵνα τὰ κα-
λῶς ἔχειν δόξαντα βέβαια μένοι, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. κατ' εὐδοκίαν γεγενημένα
ὥστε πεπιστεύκαμεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
ἀμήν. Η' ΤΡΙΑ'Σ Ο'ΜΟΟΥ'ΣΙΟΣ ΚΑΙ' Α'Ι'ΔΙΟΣ.

SOCRATES.

Cap. XIII.

EX hac igitur epistola synodi manifestũ est, quod nõ solum Ariũ & cõsortes eius anathematizauerint, sed etiã uerba sectæ ipsius: Et qđ de Pascha cõcordantes, hæresiarchã Melitiũ susceperint. Mouet autẽ me seruor Imperatoris, etiã ex alia re eius uolũtatis habere memoriã, & queadmodũ pro concordia cogitabat. Habẽs enim prouidentiã pacis ecclesiarũ, uocauit ad synodũ & Acesium Nouatianorũ religionis episcopũ. Postq̃ ergo scripta & subscripta est à concilio fidei definitio, requisiuit Imperator Acesium, an & ipse cõsentiret in fide & Paschalis definitione festiuitatis. At ille: Nihil (inquit) noui ô Imperator, synodus definiuit. Sic enim olim & à temporibus Apostolorũ ipse percepi & terminũ fidei, & tempus Paschalis festiuitatis. Porrò denuo Imperatore requirente, cur ergo te à cõmunione separas? ille ea quæ sub Decio gesta sunt persecutionis tempore, replicauit, & subtilitatẽ acerbissimæ regulæ deduxit ad mediũ, quod nõ oporteat eos qui post baptisma peccant, peccato quod ad mortem esse scripturæ diuinæ

Acesius Nouatianus uocatur ad concilium à Cõstantino Aug.

Acesius ad Cõstantinũ.

D pronũciant, cõmunicatione sacramentorũ fieri dignos: sed inuitandos quidem ad pœnitentiã, spem uero remissionis nõ à sacerdotibus, sed à deo solummodo sustinere, qui potestatẽ habet peccata remittere. Hæc cũ dixisset Acesius, Imperator ait: O Acesi, pone scalam, & si potes ascende solus in cœlum. Hæc nec Eusebius Pamphili, nec alij dixerunt. Ego uero audiui à uiro nequaq̃ mẽtiente, qui & ualde senex erat, & tanq̃ qui uidisset ea quæ fuerãt in Concilio gesta, referebat.

SOZOMENUS.

Cap. XIIII.

Canones Nicæni concilij.

SYnodus autẽ corrigere uolens hominũ uitã & in ecclesijs cõmorantiũ, posuit leges, quas Canones appellamus. In quorũ tractatu uidebatur aliquibus introducere legẽ, ut episcopi, & presbyteri, diaconi, & subdiaconi, cũ cõiugibus quas ante cõsecrationẽ duxerant, nõ dormirẽt. Surgẽs autẽ in medio Paphnutius cõfessor cõtradixit, honorabiles cõfessus nuptias: & castitatẽ esse dicens, concubitũ cũ propria coniuge. Suasitq̃ cõcilio, ne talẽ poneret legẽ, graue asserẽs esse causam, quæ aut ipsis, aut eorum iugalibus occasio fornicationis existeret. Et hæc quidẽ Paphnutius, licet nuptiarũ esset inexpert9, exposuit. Synodusq̃ laudauit senteẽiã eius, & nihil ex hac parte sanciuit, sed hoc in uniuscuiusq̃ uolũtate, nõ in necessitate dimisit. His à cõcilio ita dispositis, cõtigit Vicẽnalia Cõstãtini principis ꝑuenire. Et est cõsuetudo Romanorũ, unũquodq̃ decẽniũ Imperatorũ, publica deuotione celebrare. Oportunũ ergo iudicãs Cõstãtinus, inuitauit tũc ad cõuiuia synodũ,

De cœlibatu sacerdotum.

Vicẽnalia Cõstãtini Aug.

A & donis cõpetentibus honorauit. Admonitosq́ de cõcordia fidei,& cõmu ni inter alterutros pace,petita ab eis oratione,ualedixit uniuersis in Nicæa, scribẽs absentibus quæ fuerint in concilio celebrata,& inuitans ut ab omni discordia recedẽtes,cõcordarent in exposita cõcilij fide,quæ nihil aliud nisi dei sentẽtia uideretur ex cõsonantia tantorũ & taliũ sacerdotũ sancto spiri tu cõstituta,& post inquisitionẽ subtilissimã & animaduersionẽ dubitatio num omniũ comprobata. SOCRATES.

Constantinus Patres Nicæni concilij conui uio accipit.

VICTOR CONSTANTINVS MAXIMVS, AV gustus,episcopis & populo.

Cap.XV.

MALIGNOS & impios Arius imitatus,dignũ est ut illorũ quoq; su scipiat ultionẽ.Sicut ergo Porphyrius diuinæ pietatis inimicus,iniqua uo lumina contra religionẽ proferens,dignã promeruit inuenire mercedem,& talem,per quã in posterũ esset opprobriũ,& plurima cõpleretur infamia: & nunc placuit Ariũ & consectatores eius uocari Porphyrianos, ut quorũ mores imitati sunt,eorũ uocabulo perfruantur. Super hæc autẽ si qua con scriptio ab Ario facta reperitur,igni tradatur,ut nõ solũ praua eius doctri na depereat,sed neq; ulla eius possint remanere cõmenta. Hoc etiam præci pio,si quis cõscriptiones Arij cælasse cõperitur,& nõ repente proferens igne cõsumpserit,mortis supplicio subiacebit. Mox eñ ut in hoc fuerit captus, capitalẽ suscipiet ultionẽ.Deus uos custodiat. THEODORETVS.

Epistola Constantini Aug. de Ario & scriptis eius.
Porphyrius.
Porphyriani.

B VICTOR CONSTANTINVS MAX. PIVS, EVSEBIO.

Cap.XVI.

VT in nostri nominis ciuitate cognouimus,Saluatoris dei nostri pro spiciẽte solatio,maxima hominũ multitudo sanctissimæ se dicauit ecclesiæ, ut hoc cremento ualde proficiente, dignũ esse uideatur etiam ecclesias in ea plures ædificari. Quapropter quod uisum est nostræ uoluntati, decuit nos tuæ notum facere sapientiæ, quatenus quinquaginta mẽbranaceos co dices bene confectos, & ad usum habiles ab artificibus antiquarijs & per fecte artem sciẽtibus scribi præcipias, diuinarũ uidelicet scripturarũ,quarũ maximè confectionem & usum necessarium ecclesijs esse nosti.Missæ sunt enim literæ à nostra tranquillitate ad prouinciæ Iudicem,quatenus omnia cõfectioni eorũ necessaria præbere curet. Vt eñ citius codices cõscripti con ficiantur,erit opus diligentiæ tuæ.Nam & duo publica uehicula ad deferen dos eos ex autoritate rescripti nostri te percipere cõuenit.Sic eñ & maxime bene conscripti usq; ad nostrum perducentur aspectum,uno uidelicet tuæ ecclesiæ hoc exequente diacono.qui dum ad nos uenerit,experietur nostræ munificentiam pietatis.Deus te custodiat frater charissime.

Epistola Constantini ad Eusebium Cæsariensem de libris parãdis.

Publica uehicula.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος σεβαστὸς, Εὐσεβίῳ.

Κατὰ τὴν ἐπώνυμον ἡμῖν πόλιν τοῦ σωτῆρος θεοῦ συναιρομένης προνοίας μέγιστον πλῆ θος ἀνθρώπων τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ ἀνατέθεικεν ἑαυτό. ὡς πάντων ἐκεῖσε πολλὴν λαβόν των αὔξησιν, σφόδρα ἄξιον καταφαίνεται καὶ ἐκκλησίας ἐν αὐτῇ κατασκευασθῆναι πλείους.

C τοιγάρτοι δέδεξο προθυμότατα τὸ δόξαν τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει. ὃ καὶ πρέπειν κατεφάνη δηλῶσαι ἔτι τῇ σῇ συνέσει, ὅπως ἂν πεντήκοντα σωμάτια ἐν διφθέραις εὐκατασκεύοις, εὐανάγνωστά τε ὑπὸ τεχνιτῶν καλλιγράφων καὶ ἀκριβῶς τὴν τέχνην ἐπισταμένων γραφῆναι κελεύσειας, τῶν θείων δηλαδὴ γραφῶν ὧν μάλιστα τήν τ' ἐπισκευὴν καὶ τὴν χρῆσιν τῷ τῆς ἐκκλησίας λόγῳ ἀναγκαίαν εἶναι γινώσκεις. ἀπέσταλη δὲ γράμματα παρὰ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος πρὸς τὸν τῆς διοικήσεως καθολικόν, ὅπως ἂν πάντα τὰ πρὸς τὴν ἐπισκευὴν αὐτῶν ἐπιτήδεια παρασχεῖν φροντίσαιεν. ἵνα γὰρ ὡς τάχιστα τὰ γραφέντα σωμάτια κατασκευασθείη τῆς σῆς ἐπιμελείας ἔργον τοῦτο γενήσεται. καὶ γὰρ δύο δημοσίων ὀχημάτων ἐξουσίαν εἰς διακομιδὴν ἐκ τῆς αὐθεντείας τοῦ γράμματος ἡμῶν τούτου λαβεῖν σε προσήκει. οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα καλῶς γραφέντα καὶ μέχρι τῶν ἡμετέρων ὄψεων ῥᾷστα διακομισθείη, ἑνὸς δηλαδὴ τοῦτο πληροῦντος τῶν ἐκ τῆς σῆς ἐκκλησίας διακόνων, ὃς ἐπειδὰν ἀφίκηται πρὸς ἡμᾶς, τῆς ἡμετέρας πειραθήσεται φιλανθρωπίας. ὁ θεός σε διαφυλάξοι ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Catholicus diœceseos.

THEODORETVS.

Sufficiunt quidē hæc ad conijciendū, magis autē aperte noſcendū, quēadmodū celeberrimus Imperator ſuū ſtudium circa ſacra cōſtituerit. Attamē adijciā, quæ etiā circa ſalutare ſepulchrū geſſerit. Agnoſcens enim quoniā elati & circa culturam bacchantes idolorū, ſepulchrū domini ſordibus operuerāt, obliuione tradere cōtendētes memoriā ſalutarē, & deſuper tēplū ædificauerant luxurioſiſſimæ dæmonis, id eſt, Veneris, ut illic uirginū canti D bus inſultarēt, præcepit deſtrui ſceleratiſſimū templum, ipſumq́ puluerē funeſtis ſacrificijs uiolatum eijci, & procul à ciuitate diſpergi, deinde ſacrariū ædificari deo, maximū atq; pulchrum. ſicut deſignatur ex eius epiſtola ad Macarium ipſius ciuitatis epiſcopum deſtinata.

Epiſtola Conſtantini Auguſti ad Macarium epiſcopum Hierosolymorum, ex hiſtoria Theodoreti.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος μέγιστος, Μακαρίῳ.

Τοσαύτη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐστὶν ἡ χάρις, ὡς μηδὲ μίαν λόγων χορηγίαν τοῦ παρόντος θαύματος ἀξίαν εἶναι δοκεῖν. τὸ γὰρ γνώρισμα τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πάθους, ὑπὸ τῇ γῇ πάλαι κρυπτόμενον τοσαύταις ἐτῶν περιόδοις λαθεῖν ἄχρις οὗ διὰ τῆς τοῦ κοινοῦ πάντων ἐχθροῦ ἀναιρέσεως ἐλευθερωθεῖσι τοῖς αὐτοῦ θεράπουσιν ἀναλάμπειν ἔμελλεν, πᾶσαν ἔκπληξιν ὡς ἀληθῶς ὑπερβαίνει. εἰ γὰρ πάντες οἱ διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης εἶναι δοκοῦντες σοφοὶ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ συνελθόντες ἄξιόν τι τοῦ προστάγματος ἐθέλωσιν εἰπεῖν, οὐδ' ἂν πρὸς τὸ βραχύτατον ἁμιλληθῆναι δυνήσονται. ἐπὶ τοσοῦτον πᾶσαν ἀνθρωπίνου λογισμοῦ χωρητικὴν φύσιν ἡ τοῦ θαύματος τούτου πίστις ὑπερβαίνει, ὅσον τῶν ἀνθρωπίνων τὰ οὐράνια συνέστηκεν εἶναι δυνατώτερα. διὰ τοῦτο γοῦν οὗτος ἀεὶ καὶ πρῶτος καὶ μόνος ἐστί μοι σκοπός, ἵν' ὥσπερ ἑαυτὴν ὁσημέραι καινοτέροις θαύμασιν ἡ τῆς ἀληθείας πίστις ἐπιδείκνυσιν, οὕτως καὶ αἱ ψυχαὶ ἡμῶν πάντων περὶ τὸν ἅγιον νόμον σωφροσύνῃ καὶ ὁμογνώμονι προθυμίᾳ σπουδαιότεραι γίγνωνται. ὅπερ ἐπειδὴ πᾶσιν εἶναι νομίζω φανερόν, ἐκεῖνο μάλιστα σε πεπεῖσθαι βούλομαι, ὡς ἄρα πάντων μοι μᾶλλον μέλει, ὅπως τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον τόπον ὃν θεοῦ προστάγματι αἰσχρᾶς εἰδώλου προσθήκης, ὥσπερ τινὸς ἐπικειμένου βάρους ἐκούφισα, ἅγιον

μὲν ἐξ

A μὲν ἐξ ἀρχῆς θεοῦ καὶ κρίσει γεγενημένον, ἁγιώτερον δὲ ἀποφανθέντα, ἀφ' οὗ τὴν τοῦ σωτη-
ρίου πάθους πίστιν εἰς φῶς προήγαγεν, οἰκοδομημάτων κάλλει κοσμήσωμεν. προσήκει τοί-
νυν τὴν σὴν ἀγχίνοιαν οὕτως διατάξαι τε καὶ ἑκάστου τῶν ἀναγκαίων ποιήσασθαι πρόνοιαν,
ὡς οὐ μόνον βασιλικὴν τῶν πανταχοῦ βελτίονα, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ τοιαῦτα γενέσθαι, ὡς
πάντα τὰ ἐφ' ἑκάστης καλλιστεύοντα πόλεως ὑπὸ τοῦ κτίσματος τούτου νικᾶσθαι. καὶ περὶ
μὲν τῶν τοίχων ἐγέρσεώς τε καὶ καλλιεργείας, Δρακιλλιανῷ τῷ ἡμετέρῳ φίλῳ τῷ διέποντι τῶν
λαμπροτάτων ἐπάρχων μέρη, καὶ τῷ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι παρ' ἡμῖν, ἐγκεχειρίσθαι τὴν
φροντίδα γίγνωσκε. κεκέλευσται γὰρ ὑπὸ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας καὶ τεχνίτας καὶ ἐργάτας
καὶ πάνθ' ὅσα περὶ τὴν οἰκοδομὴν ἀναγκαῖα τυγχάνειν παρὰ τῆς σῆς καταμάθοιμεν ἀγχι-
νοίας, παραχρῆμα διὰ τῆς ἐκείνου προνοίας ἀποσταλῆναι. περὶ δὲ τῶν κιόνων εἴτουν μαρμά-
ρων ἃ δ' ἂν νομίσῃς εἶναι τιμιώτερά τε καὶ χρησιμώτερα αὐτῆς συνόψεως γενομένης, πρὸς
ἡμᾶς γράψαι σπούδασον, ἵν' ὅσον δ' ἂν καὶ ὁποίων χρείαν εἶναι διὰ τοῦ σοῦ γράμματος ἐπι-
γνῶμεν, ταῦτα πανταχόθεν, μετενεχθῆναι δυνηθῇ. τὸν γὰρ τοῦ κόσμου θαυμασιώτερον τό-
πον, κατ' ἀξίαν φαιδρύνεσθαι δίκαιον. τὴν δὲ τῆς βασιλικῆς καμάραν πότερον λακωναρίαν
ἢ διά τινος ἑτέρας ἐργασίας γενέσθαι δοκεῖ, παρὰ σοῦ γνῶναι βούλομαι. εἰ γὰρ λακωναρία
μέλλοι εἶναι, δυνήσεται καὶ χρυσῷ καλλωπισθῆναι. τὸ λιπόμενον, ἵνα ἡ σὴ ὁσιότης τοῖς
προειρημένοις δικασταῖς γνωρισθῆναι ποιήσῃ, ὅσων τε καὶ ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν καὶ ἀναλω-
μάτων χρεία. ἃ καὶ πρὸς ἐμὲ εὐθέως ἀνενεγκεῖν σπούδασον, οὐ μόνον περὶ τῶν μαρμάρων
τε καὶ κιόνων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λακωναρίων, εἴγε καὶ τοῦτο κάλλιον ἐπικρίνοις. ὁ
θεός σε διαφυλάξοι ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Dracillianus, Præses.

B

SOCRATES.

Cap. XVII

EVſebius igitur & Theogonius pœnitentiæ libellum ſummis epiſco-
pis mittentes, ab exilio reuocati ſunt Imperiali præcepto, & ſuas eccle
ſias receperunt, expellentes, eos qui in ipſorum locis fuerant ordinati, id
eſt, Euſebius Amphionem, Chreſtum uero Theogonius. Cuius libelli ex-
emplar hoc eſt. Dudum quidem ante iudicium condemnati à reue
rentia ueſtra, patienter ferre quæ decreta ſunt à ſancto ueſtro concilio, de-
buimus. Sed quia nimis abſurdum eſt, contra noſmetipſos dare calumnia
toribus de taciturnitate probationẽ, propterea referimus quoniã nos & in
fide una cucurrimus, & ſenſum examinantes de Cõſubſtantialitatis ſermo
ne cuncti pacificati ſumus, nequaꝙ ſequentes hæreſim, ſed cõmemorantes
ad cautelã eccleſiarũ, quæ noſtræ ſubueniebant menti. Et ſatiſfacientes eis
à quibus per nos ſuaderi debuerat, in fide ſubſcripſimus. Anathematiſmo
autẽ non ſubnotauimus, nõ tanꝙ fidem accuſantes, ſed ut uelut nõ creden
tes talem eſſe eum qui fuerat accuſatus, certi de eius miſſis ad nos epiſtolis,
& inter nos diſputationibus habitis. Si igit̃ ſatiſfactũ eſt ſancto ueſtro cõ
cilio, nõ reluctantes, ſed cõſentiẽtes decretis ueſtris, etiã hac cõſcriptione ſa-
tiſfacimus uobis, nõ exiliũ grauiter ferẽtes, ſed ſuſpicionẽ abijcientes hæreſe
os. Si ẽm dignamini nũc in uultu ueſtro nos recipere, habebitis in omibus
cõſonãtes & ueſtra ſequẽtes pariter cõſtituta: quãdo etiã eũ qui in his accuſa
tus eſt,

Libellus pœnitentiæ quẽ Euſebius Nicomedienſis & Theogonius ad epiſcopos miſerunt.

C tus est, placuit uestræ reuerentiæ clementiã promereri atq; reuocari. Absurdum nanq; est, si is qui putatur esse reus, reuocatur ad satisfaciendũ in quibus ei derogabatur, ut nos contra nosmetipsos præbeamus per taciturnitatem increpationis iudicium. Dignamini ergo sicut conuenit uestræ uenerationi, & deo amatissimum principem cõmonere, & preces tractare nostras, & uelociter de nobis quæ uobis conueniunt, cogitare. Hic quidẽ libellus est reuersionis Eusebij & Theogonij. Ex uerbis autẽ eius conijcio, quia isti quidem dictatæ fidei subscripserunt, damnationi uero Arij consentire noluerunt. Ex quo & Arius ante istos reuocatus agnoscitur. Sed licet hoc ita se habere uideatur, tamen Alexandriam accedere prohibitus est. Hoc autem ostenditur ex eius cogitationibus quas postea molitus inuenitur, figmento pœnitentiæ suæ. sicut oportune patefiet. SOCRATES.

Ca. XVIII. Vicẽnalia Cõstantini. Aedes sacras extruit.

IMperator interea post Concilium degebat lætus. Celebrata ergo festiuitate publica Vicennalium suorũ, mox ad erigendas ecclesias festinus accessit. Hocq; faciebat per singulas ciuitates, & in urbe cognominis sui.

SOZOMENVS.

Molitur nouã urbem.

Nam cum ei omnia prospere cederent, propriam uoluit habitare ciuitatem. Veniensq; ad campum ante Ilium positum iuxta Hellespontũ super Aeantis tumulũ, ubi Achiui contra Troiam pugnantes habuerunt castra, ciuitatẽ designauit, portasq; fecit quæ hactenus uidentur à nauigantibus. D Hæc agenti, per noctem deus apparuit, monens ut alium quæreret locum, eumq; monens ad Byzantium Thraciæ, illic eum habitare iussit.

SOCRATES.

Byzantium. Constantinopolis. Secunda Roma. Irene. Apostolorum. Templa Gentiliũ euertit. Tripodes Apollinis Delphici.

Quæ cum primitus Byzantiũ uocaretur, auxit, & maximo eam muro circũdedit. Et diuersis ornatam fabricis æquã Imperiali Romæ constituit. Et denominatã CONSTANTINOPOLIM, appellari secundam Romã lege firmauit, sicut lex ipsa in marmorea platona noscitur esse cõscripta, & in Strategio iuxta equestrem statuam eius constituta. In hac quoq; ciuitate duas quidem ædificauit ecclesias, quarum unam nominauit Irenen, aliam uero appellauit Apostolorũ. Non solum autẽ sicut dixi, auxit Constãtinus Christianorũ dogmata, sed etiam paganorum templa destruxit. Simulachra nanq; ornata publicè in Constantinopolitana urbe proposuit. Et Tripodas Delphicos in Circo ad spectaculũ dedit. quæ cũ ipso uideantur aspectu superfluere feruntur. SOCRATES.

Helena. Helenopolis. Helena uadit Hierosolyma.

Interea mater Imperatoris Helena (cuius cognomine uicum Drepani princeps ciuitatẽ dicauit Helenopolim) admonita per somnũ ad Hierosolyma properauit, & quondã Hierusalem desertã sicut pomorũ custodiariũ inueniẽs, requisiuit sepulchrũ CHRISTI. Quod licet difficillimè, tamẽ inuenit. Ita repente templum illud scelestissimũ deijci iussit. Et palàm facto domini monumento, apparuerũt circa id suffossæ tres cruces, & claui, simul & titulus,

Tres cruces. Claui.

A titulus, literis Hebraicis, Græcis, Latinisq; conscriptus, IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM. *Titulus.*

SOZOMENVS.

Dicitur autē quia iam mortuus crucis tactu surrexerit. De hoc ligno Sibylla dixit apud paganos: *Sibyllæ uaticinium de ligno crucis.*

O ter beatū lignum, in quo deus extēsus est.

Tunc ergo quæ crux esset domini, quæ latronū dubitare cœperunt. Proinde Macarius, ciuitatis præsul, huiusmodi tractatu dubitationē soluit: Mulieri nanq; nobilitate claræ longa ægritudine fatigatæ, unam illarum cruciū cum oratione promptissima adhibens, uirtutem saluatoris agnouit. Mox enim ut mulierem crux attigit, passionem seuissimæ ægritudinis effugauit, & fœminæ salutem restituit. *Macarius Hierosoly. episcopus explorat crucē Christi.*

THEODORETVS.

Sic itaq; mater Imperatoris quod cupiebat agnoscens, de clauis quidem qbus manus Christi fuerāt perforatæ, alios in galeā immisit imperatoris, filij capitis prouidentiam gerens, ut iacula bellica submoueret. Alios freno equino inseruit, & cautelam Imperatoris agens, & ueterem prophetiam adimplens. Olim enim Zacharias clamauerat propheta, dicēs: Et erit qđ in freno est, sanctum domino omnipotenti. Salutaris uero crucis partem quidem aliquam Regalibus distribuit. *Helena clauos galeæ & freno filij sui Cōstan. includit.*

SOCRATES.

B Quam Constantinus suscipiens, & credens saluari ciuitatem ubi hæc particula seruaretur, in sua statua (sicut fertur) in foro Cōstantini posita super columnam Porphyreticam deuote condidit. *Cōstan. partē crucis in statuam suā reposuit.*

THEODORETVS.

Reliquam uero partem in argentea theca clausam ciuitatis tradidit sacerdoti. Et undiq; congregans artifices maximas illic ornatasq; ædificauit ecclesias. His ita gestis conuiuio exhibito uirginibus sacris, & ipsa ministerium ancillæ gerens, ultra octogesimū annum ætatis agens, & his similia faciens redijt ad filiū. Et cū læticia transiuit è seculo, multa filio pietatis mandata cōmittens, nouissimis benedictionibus adimpluto. *P artē episcopo Hierosol. dedit.* *Helena moritur.*

SOCRATES.

Post hæc igitur Imperator curam maximam Christianorū habens, Paganorum superstitiones auersabatur. Remouitq; μονομαχίας, & suas imagines in templis poni præcepit, & Cubitum quo mensuratur Nilus nō iam in templum Serapidis annis singulis, sed in ecclesias portari sanciuit. *Μονομαχίαι.* *Cubitus, νειλομέτριον.*

SOZOMENVS.

In omnibus itaque uolens similem monstrare Romæ Constantinopolim, frustratus non est. Nam & corporibus & diuitijs maior effecta est. Quod ideo prouenisse credo propter amorem dei, quem ciuitas gerit & habitatorum circa indigentes auxilium. Intantum nanq; fidei creuit, ut multi quidem Iudæorum ciuium, Pagani uero penè oēs, Christianam illic con- *Laus Cōstantinopolitanorū à religiōe.*

uerterentur

C uerterentur ad fidem. In qua urbe crescente, quo tempore religio noscitur ampliata, neque aræ, neque pagana templa, aut sacrificia facta sunt nisi sub Iuliano breui tempore. quod mox probatur extinctum. Hanc igitur tanquam nuper conditam CHRISTI ciuitatem, Constātinus suo nomine dedicauit, multis eam & magnis exornās ecclesijs. Iuuabatque diuinitas Imperatoris uota, & apparitionibus multis indicabatur, quia sanctæ salutaresque essent quæ illic ædificabantur ecclesiæ.

Constantinopolis.

Cap. XIX.

Michaelū, locus apud Constātinopolim.

INsignis itaque locus ex illo tempore claruit peregrinis & urbicis, ubi olim quidē Vesta colebatur, postea uero ecclesia facta est. Qui locus nunc Michaelum nūcupatur, in dextera positus parte nauigantiū à Ponto ad Constantinopolim, distans ab ea nauigio quidē stadijs ferè triginta & quinque. Per terram uero circūeuntibus omnem sinum, usque ad septuaginta & amplius tenditur. Sortitus est igitur is locus appellationē nunc usque seruatā, eo quod illic manifeste cernitur apparere Michael diuinus Archāgelus. quod etiam ego iutus eximie uerun esse confirmo. Ostendit igitur hoc ita esse etiam multis alijs uirtus diuina per ipsarum rerum experimenta. Quidam enim in causas difficiles aut ineuitabilia pericula, alij uero in languores aut ignotas passiones incidentes, supplicantes deo, liberari promeruerunt. Sed quæ singulis & quomodo illic miracula contigerint, narrare longum

Archāgeli Michaelis apparitio.

D est. Quæ uero prouenerint Aquilino nobis noto & in causis forensibus socio, partim ab eo audiens, partim ipse cognoscens necessario pandā. Cum eum ardentissima febris rubris choleris mota comprehendisset, æstuanti poculum dederūt medici, quod euomuit: moxque cum uomitu diffusæ choleræ superficiem uultus eius simili sui colore tinxerunt. Quamobrem quicquid comederet & biberet, euomebat. Cumque hoc diu pateretur, nec esca ad nutrimenta proficeret, hærebat ars medicorum. & dum morti uicinus esset, iussit suis ut se ad locum hunc ducerent, credens aut illic se mori, aut languore priuari. Iacentique per noctem diuina uirtus apparens præcepit, ut quicquid comederet, in huiusmodi potionē tingeret, quæ esset ex pipere & uino & melle cōfecta. Quo facto, ab ægritudine liberatus est. quippe cum Medicis ratione medicinæ uideatur esse cōtrarium calida pocula cholericis exhibere. Audiui enim & Probianū, uirum in palatio habentem militiam medicorum, crudeli podagræ passione detentum, ibi doloribus liberatum, eique apparuisse sanctam mirabiliter uisionem. Cum enim dudum paganus esset, factus postea Christianus, aliquatenus dogma sequebatur. Totius uero salutis causam, id est, sacratissimā crucem nolebat adorare. Hanc habenti sententiā, diuina uirtus apparens, signum monstrauit crucis quod erat positum in altario eius ecclesiæ. Et aperte palàm fecit, quia ex quo crucifixus est CHRISTVS, omnia quæ ad utilitatē humani generis facta sunt, quolibet modo præter uirtutem adorandæ crucis gesta non essent, neque

Aquilinus causidicus, Sozomeni sodalis.

Probianus.

De S. cruce.

ab angelis,

A ab angelis sanctis, necp à pijs hominibus.

CVm itaq; populi & ciuitates ad cultum Christianitatis accederent, & cæteri pro filijs & uxoribus metuentes (ne quid mali paterentur si contradicerent) quieti uacarent, nudati solatio multitudinis Templorũ cultores & Sacerdotes, simulachra apud se reposita preciosissima tradiderũt, & quæ Iouis fulmina uocabãtur: & per semetipsos hæc educebãt ex adytis & templorum latentibus locis, quæque prius inuisa apud cæteros erant, & solis sacerdotibus manifesta, facta sunt omnibus ualde uilissima. Aliæ uero imagines & statuæ ex preciosa confectæ materia, igne crematæ sunt, & pecuniæ publico sociatæ. Quæ uero ex ære mirabiliter facta uidebantur, ad Cõstãtinopolim sunt aduecta ornatus causa, & hactenus in publico collocata, & per plateas, & in Circo, atq; Regalibus: id est, Pythia diuinatoris Apollinis, & Musæ Heliconides, & Delphici tripodes. Spoliataq; sunt ianuis templa. & alia laquearibus sunt nudata, alia uero neglecta ad sordes usque, ruinamq; perducta sunt. Tunc itaq; perierunt & penitus sunt euersa, id est, in Aegea Ciliciæ templum Asclepij, & in Aphacis iuxta montem Libanum, & Adonem fluuiũ, Veneris domus: utraq; apud illos insignia: eo quod Aegeatæ gloriarentur, quasi languentes corpore curarentur apud eos, dæmone noctibus apparẽte atq; curãte: In Aphacis autem, quod per inuocationẽ quandã certo die de summitate Libani montis, ignis fulgens B ueluti sydus in proximũ flumen uelociter occumbebat. quod dicebant Venerem esse.

Cap. XX. *Sacerdotes Gẽtiliũ ad famẽ redacti.* *Iouis fulmina.* *Statuæ preciosæ conflatæ.* *Apollo Pythius.* *Musæ Heliconides.* *Tripodes Apollinis Delphici.* *Templum Asclepij.* *Veneris.* *Aphaca.*

SOZOMENVS.

INterea cum multitudo magna gentiũ Migadorũ ex Thracia transisset in Asiam, & alij aliunde Barbari hoc egissent contra Romanos, multi sacerdotum CHRISTI capti cum eis erant. Cumq; languentes curarent & dæmones effugarent, CHRISTVM solummodo nominantes, & filium inuocãtes dei, insuper & conuersationem exercentes inculpabilem, & omnem maculam uirtutibus euincentes, admirati Barbari uirorũ uitam, & opera simul egregia, bene se sapere crediderũt, & deum habere propitiũ si meliores imitarentur homines, & (sicut ipsi) colerent deũ. Et constituentes sibimet ex eis bene agendi præceptores, edocebantur, & baptizabãtur, & consequenter in ecclesias occurrebant.

Cap. XXI. *Migadi.*

THEODORETVS.

FAutores igitur Arij nequissima nõ reliquêre consilia. Huius enim causa in confessione fidei etiam manibus consenserunt, qui postea imitati sunt gesta luporum. Nam cum sanctissimus Alexander, qui suis orationibus Arium fuerat iaculatus, id est, Byzantij Pontifex (sicut enim tunc uocabatur Constantinopolis) ad meliorem translatus fuisset uitam, Eusebius defensor impietatis paruipendens regulas quas ante paululum cum alijs Pontificibus ipse conscripserat, repente Nicomediam deserens, Constantinopolitanam

Cap. XXII *Eusebius Nicomediensis canonum transgressor.*

C nopolitanam arripuit sedem, regulis è diuerso clamitantibus, episcopos & presbyteros non licere ex alia transire ad aliam ciuitatem. Sed mirum nõ est, ut qui sic insaniũt aduersus unigeniti deitatem, licenter etiã alias transgrediantur leges. Non enim tunc solũmodo hanc nouitatem fecit, sed etiã olim aliud simile perpetrauit. Qui dum in Beryto esset episcopus, transiliuit in Nicomediam, & ex ea denuo post concilium insania apertæ impietatis exactus est, & cũ eo Theogonius Nicænus. Quod Imperator Constantinus literis manifestum fecit. Ego uero huic operi finem epistolæ inserere iudicaui. Scripsit eñ hæc Nicomediẽsibus: Quis est qui hæc ita populũ docuit innocentẽ? Eusebius utiq; tyrãnicæ crudelitatis excultor. Quod eñ ubiq; tyrãni noscat esse cliens, ex multis rebus apparet. Hoc nanq; ueraciũ episcoporũ testatur interitus, hoc etiã Christianorũ crudelissima persecutio clamat aperte. Nihil eñ de iniurijs mihi factis nũc dico, per quas quando maxime aduersarũ partiũ insidiæ discurrebãt, iste etiã oculos cõtra me habebat intentos. Cui hoc defuit solũ, quod nõ & armatũ ministeriũ tyrãno licẽter exhibuit. Neq; me quispiã putet ad horũ probationẽ minus instructum. Iudiciũ nanq; manifestum est, quia presbyteros & diaconos sequentes Eusebiũ, aperte constat à me deprehensos. Sed hæc quidẽ transeo, quæ nunc non indignationis gratia, sed ad illorum confusionem à me probata noscuntur. Hoc solum formido, hoc cogito, quod uos ad cõmunionem criminis uocari cõspicio. Propter Eusebij nanq; seductionem & subuersionẽ, conscientiam percepistis à ueritate separatam. Sed erit huius rei non tarda salubritas, si episcopum fidelem & integrum nunc sumentes, respiciatis ad deum. Quod utiq; ad præsens in uobis est, & istud dudum oportuerat in uestro pendere iudicio, nisi prædictus Eusebius pessima consciorũ suorum tuitione uenisset huc, & ordinem rectitudinis impudentissime confudisset. Sed quoniam de memorato Eusebio apud uestram charitatẽ nos breuiter loqui decet, audite: Meminit uestra patientia factum in Nicæa ciuitate conciliũ. Cui & ego ipse conscientiæ meæ cultũ decenter exhibui, nihil aliud uolens quàm concordiam omnibus fabricari, & præ cunctis arguere & remouere hanc causam, quæ principiũ quidem habuit per Arij Alexandrini superbiã, corroborata uero est per Eusebij prauũ pestiferumq; uotũ. Sed ipse Eusebius (ô amabiles atq; charissimi) cum quanta putatis discursione, quippe conscientia sua uictus, cum quanta confusione mendacio undique declarato degebat? Immittens quidem mihi diuersos, qui pro eo deposcerent: petens uero à me quoddam solatium, ne tanto malo conuictus, suo honore priuaretur. Testis est mihi deus huius rei, qui & in me & in uobis benigno amore consistat. Nam me etiam ille deuertit, & indecenter abripuit. quod uos quoq; nostis. Tunc enim omnia gesta sunt sicut ipse desiderabat, quia omne malum in sua conscientia recondebat. Sed ut cætera peruersitatis

Pars epistolæ Constãtini ad Nicomedienses, de Eusebio Nicomediẽsi.

Nicænũ Concilium.

Arius Alexãdrinus. Eusebius Nicomediensis.

D

A uersitatis eius omittam, quid maximè cum Theogonio nequitiæ suæ participe egerit, audite, deposco: Alexandrinos quosdam à nostra fide recedentes, huc destinari præceperã, quoniã horum ministerio mentis flammas urgebat. Sed isti benigni & optimi nimis episcopi, quos simul concilij ueritas ad pœnitentiã reseruabat, non solũ receperunt eos & apud se seruauerunt, sed etiam malis eorũ uoluntatibus cõmunicare decreuerunt. Quapropter hoc circa istos ingratos decreui peragere, ut abrepti procul deportarentur exilio. Nunc itaq; uestrum est, ad deũ illa fide respicere, qua semper & fieri conuenit, & esse decet, & agere. Episcopos enim purificatos & orthodoxos atq; clementes nos gaudemus habere. Si quis autẽ ad memoriam illorum pestilentium, aut ad laudem, improuide præsumit forsitan excitari, repẽte in sua præsumptione ministri dei, hoc est, meo opere comprimetur. Deus uos custodiat fratres charissimi.

Theogonius. *Deportatio.*

Ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου γραφεῖσα Νικομηδεῦσι.

Τίς ἐστιν ὁ ταῦτα διδάξας οὕτως ἄκακον πλῆθος; Εὐσέβιος δηλαδὴ ὁ τῆς τυραννικῆς ὠμότητος συμμύστης. ὅτι γὰρ τῶν ἁγίων πανταχοῦ γεγένηται πρόσφυξ, πολλαχόθεν ἐστὶν συνορᾶν. τοῦτο μὲν γὰρ αἱ τῶν ἐπισκόπων σφαγαὶ διαμαρτύρονται, ἀλλὰ τῶν ἀληθῶς ἐπισκόπων. τοῦτο δὲ ἡ χαλεπωτάτη τῶν χριστιανῶν ἐκδίωξις διαρρήδην βοᾷ. οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν εἰς ἐμὲ γεγενημένων ὕβρεων νῦν ἐρῶ. δι᾽ ὧν ὅτε μάλιστα τῶν ἐναντίων μερῶν ἐπραγματεύσαντο συνδρομαί, οὗτος καὶ ὀφθαλμοὺς κατασκόπους ἔπεμπε κατ᾽ ἐμοῦ. καὶ μόνον οὐκ ἐνόπλους τῷ τυράννῳ εἰσέφερεν ὑπουργίας. μηδέ με τίς οἰέσθω εἶναι πρὸς τὴν τούτων ἀπόδειξιν ἀπαρασκεύαστον. ἔλεγχος γάρ ἐστιν ἀκριβής. ὅτι τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους τοὺς Εὐσεβίῳ παρεπομένους φανερῶς ὑπ᾽ ἐμοῦ συνειλῆφθαι συνέστηκεν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν παρίεμι, ἃ νῦν οὐκ ἀγανακτήσεως ἕνεκεν, ἀλλ᾽ εἰς ἐκείνων αἰσχύνην ὑπ᾽ ἐμοῦ προενήνεκται. ἐκεῖνο μόνον δὲ διαλογίζομαι ὅτι ὑμᾶς ὁρῶ πρὸς τὴν τοῦ ἐγκλήματος καλεῖσθαι κοινωνίαν. διὰ γὰρ τῆς Εὐσεβίου ἀγωγῆς τε καὶ διαστροφῆς, συνείδησιν τῆς ἀληθείας κεχωρισμένην εἰλήφατε. ἀλλ᾽ ἔστιν οὐ βραδεῖα θεραπεία, εἴγε ἐπίσκοπον πιστόν τε καὶ ἀκέραιον νῦν γοῦν λαβόντες πρὸς τὸν θεὸν ἀπίδητε. ὅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν ὑμῖν ἐστί. ὅπερ καὶ πάλιν ἐχρῆν τῆς ὑμετέρας κρίσεως ἠρτῆσθαι. ὁ προειρημένος Εὐσέβιος δεινῶς τῶν τότε συλλαμβανομένων αὐτῷ ἐνταῦθα ἐληλύθει, καὶ τὴν τῆς τάξεως ὀρθότητα ἀναισχύντως συνεπεπράχει. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ περὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ Εὐσεβίου πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ὀλίγα προσῆκε φράσαι, μέμνηται ἡ ὑμετέρα ἀνεξικακία ἐπὶ τῆς Νικαέων πόλεως γεγενῆσθαι σύνοδον, ᾗ καὶ αὐτὸς ἐγὼ πρεπόντως τῇ τῆς ἐμῆς συνειδήσεως λατρείᾳ παρῆμην, οὐδὲν ἕτερον βουλόμενος, ἢ ὁμόνοιαν ἅπασιν ἐργάσασθαι, καὶ πάντων ἐλέγξαι τε καὶ ἀποσείσασθαι τὸ πρᾶγμα τοῦτο. ὃ τὴν μὲν ἀρχὴν εἰλήφει διὰ τῆς Ἀρείου τοῦ Ἀλεξανδρέως ἀπονοίας, ἰσχυροποιεῖτο δὲ παραχρῆμα διὰ τῆς Εὐσεβίου ἀτόπου τε καὶ ὀλεθρίας σπουδῆς. ἀλλ᾽ αὐτὸς οὗτος ὁ Εὐσέβιος προσφιλέστατοι καὶ τιμιώτατοι μεθ᾽ ὅσης νομίζεται συνδρομῆς, ἅτε δὴ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτῆς ἡττώμενος, μεθ᾽ ὅσης δὲ αἰσχύνης τῇ πανταχόθεν ἐληλεγμένῃ ψευδολογίᾳ συνίστατο, ὑποπέμπων μέν μοι διαφόρους τοὺς

C ἀξιοῦντας ὑπὲρ αὐτῶν, ἐξαιτούμενος δὲ παρ' ἐμοῦ συμμαχίαν τινὰ ὅπως μὴ ἐπὶ τοσούτῳ
ἐλεγχθεὶς πλημμελήματι, τῆς ὑπαρχούσης αὐτῷ τιμῆς ἐκβάλλοιτο. μάρτυς ἐστί μοι τούτου ὁ
θεὸς αὐτός, ὃς ἐμοί τε καὶ ὑμῖν φιλαγάθως ἐπιμένοι. ἐπεὶ καὶ ἐμὲ ἐκεῖνος περιέτρεψε καὶ
ἀπρεπῶς ὑφήρπασεν. ὃ καὶ ὑμεῖς ἐπιγνώσεσθε. πάντα μὲν γὰρ ἐπράχθη τότε, καθὼς αὐτὸς
ἐπόθει, πᾶν ὁτιοῦν κακὸν ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ἀποκρυπτόμενος. ἀλλὰ πρῶτον ἵνα τὰ λοι-
πὰ τῆς τούτου σκαιότητος παρῶ, τί μάλιστα μετὰ Θεογνίου ὃν τῆς ἀνοίας ἔχει κοινωνὸν διε-
πράξατο, ἀκούσατε, παρακαλῶ. Ἀλεξανδρέας τινὰς τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀναχωρήσαντας,
ἐνταῦθα κεκελεύκειν ἀποσταλῆναι. ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῆς τούτων ὑπηρεσίας ὁ τῆς διχονοίας ἠγεί-
ρετο πυρσός, ἀλλ' οὗτοι οἱ καλοί τε καὶ ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι, οὓς ἅπαξ ἡ τῆς συνόδου ἀλήθεια
πρὸς μετάνοιαν τετηρήκει, οὐ μόνον ἐκείνους ἐδέξαντο καὶ παρ' ἑαυτοῖς ἠσφαλίσαντο,
ἀλλὰ καὶ ἐκοινώνησαν αὐτοῖς τῆς τῶν τρόπων κακοηθείας. διὰ τοῦτο περὶ τοὺς ἀχαρίστους
τοῦτο ἔκρινα πρᾶξαι. ἁρπαγέντας γὰρ αὐτοὺς ἐκέλευσα ὡς πορρωτάτω ἐξορισθῆναι.
νῦν ὑμέτερον ἐστὶ πρὸς τὸν θεὸν ἐκείνῃ τῇ πίστει βλέπειν, ᾗ πάντοτε καὶ γεγενῆσθαι συνέ-
στηκε, καὶ εἶναι πρέπει καὶ διαπράξασθαι. οὕτως ἐπισκόπους ἁγνούς τε καὶ ὀρθοδόξους καὶ φι-
λανθρώπους ἔχοντες, χαίρομεν. εἴ τις δὲ πρὸς μνήμην τῶν λυμεώνων ἐκείνων ἢ πρὸς ἔπαι-
νον ἀπρονοήτως ἐξαφθῆναι τολμήσῃ, παραχρῆμα τῆς ἰδίας τόλμης διὰ τῆς τοῦ θεράποντος
τοῦ θεοῦ τουτέστιν ἐμοῦ ἐνεργείας ἀνασταλήσεται. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

THEODORETVS.

Ca. XXIII. Appion, Nicomediæ. Chrestus Nicææ.

TVnc igitur isti & damnati, & ciuitatibus sunt expulsi. Et Nicomediæ quidem Appion episcopus ordinatus est, in Nicæa autem Chrestus. Sed rursus consuetas machinationes exercentes, & Imperatoris clementiam accessibilem suis fallacijs inuenientes, restituti sunt, prioremque potentiam receperunt. D Eusebius etenim (sicuti iam dixi) etiam Constantinopolitanum tenuit tyrannice Præsulatum, & potiorem percepit præsumptioné, frequenter ad Imperatoré ueniens, & fiduciam ex crebra collocutione mercatus, contra ueritatis propugnatores sæuas contentiones instituit. Et primum quidem cupere se Hierosolymorū loca professus est, & Imperatorem tanquam celebre illud uisurus ædificationis opus, prouida cogitatione captauit. Quapropter cum multo honore dimissus est, Imperatore ei uehicula & alia distribuente solatia. Profectus igitur est cum eo & Theogonius Nicænus, particeps malignorum consiliorum eius, sicuti iam diximus.

Eusebius Nicomed. usurpator sedis Cōstantinopolitanæ.

Vehicula publica.

ca. XXIIII Ariani conueniunt Antiochiæ.

VEnientes auté in Antiochiam, & amicitiarū induti uultum, maxima ministratione potiti sunt. Veritatis em̄ propugnator magnus Eustathius, largam eis hospitalitatem fraternitatis exhibuit. Cumque ad sacratissima loca peruenissent, & concordes uidissent suos, hoc est, Eusebium Cæsariensem, Scythopolitā Patrophilum, & Aëtium Lyddæ, Laodiciæ Theodotum, & alios qui lepram Arij susceperant, nunciauerunt eis quod cogitauerant. & cum eis uenerunt in Antiochiam. Et schema quidem sub honore præmittebatur aduentus eorum. quod uero propinabatur, erat pietatis bellum. Mulierem nanque prostantem mercede conducentes, & linguam eius

A eius sibi impendi persuadentes, ad conciliũ uenerunt. Proinde alios omnes foras ire præcipientes, miserrimam introduxere mulierem. At illa infantulum sub mãmilla demonstrans, aiebat ex concubitu Eustathij illum se & concepisse & generasse, eumq; clamabat sæpius impudentem. Is autem qui calumniæ eius tam manifestæ conscius erat, iussit ut hanc rem si qui scirent, deducerentur ad medium. Illa uero dicente nullum habere accusationis testem, iusiurandum ei iustissimi iudices intulerunt, lege tamen aperte clamante: In duobus aut tribus testibus credi esse ueracia quæ dicuntur, necnon & Apostolo præcipiente, ut nullus aduersus presbyterum accusationem factam, extra duos aut tres testes accipiat. Sed isti sacras contemnentes leges, contra talem uirum accusationem sine testimonio receperunt. Cum ergo illa mulier iusiurandũ præbuisset, adiecit, affirmans quod ille infans ex concubitu esset Eustathij. Tunc itaq; tanquã aduersus adulterum isti amatores ueritatis protulere decretum. Alijs quippe Pontificibus (cum utiq; multi adessent, & pro Apostolicis dogmatibus repugnarent, & omnimodis quæ fuerant concinnata, nescirent) aperte reclamantibus & magnum Eustathium collaudantibus, decretumq; illorum iniquũ suscipi prohibentibus. Hoc igitur facto, uelociter huius noxæ concinnatores ad Imperatorem profecti sunt, eiq; persuaserunt quod uera fuisset accusatio & depositionis Eustathij iusta sententia. quem tanquam adulte-B rum atq; tyrannum expelli fecerunt, exercitatorem pietatis simul & castitatis egregium. Et ille quidem per Thracias ad Illyrici deductus est ciuitatem. Isti uero primo quidem pro eo ordinauerunt Eulalium. Quo, tempore pauco, uiuente, Eusebium Palæstinensem illuc transferre uoluerunt. Eoq; fugiente mutationem, & simul Imperatore prohibente, fecerunt Euphronium. Quo etiam, anno & paucis mensibus in episcopatu defuncto, Phlacito illius ecclesiæ tradidere Pontificatũ. Isti uero omnes pestẽ Arij habuere cælatam. Propterea nanq; multi pie uiuentium & sacerdotum & reliquorum, ecclesiastica relinquentes collegia, apud semetipsos conueniebant. Quos uniuersi Eustathianos appellabant, quia post egressum illius seorsum congregabantur. Porrò mulier illa miserrima passionem crudelissimi languoris incurrens, manifestauit insidias. Et illam Tragœdiæ compositionem pariter enudauit, nõ duobus uel tribus, sed multis admodũ sacerdotibus, quæ concinnata uidebantur, insinuans. Ait enim pro pecunijs illam se facere præsumpsisse calumniam. Iusiurandum tamen non omnino fuisse falsum, quia ille infans de quo iurauerat, filius erat cuiusdam Eustathij nomine, fabri ferrarij.

Calũnia adulterij ab Arianis imponitur Eustathio, redempta nummis ad hoc mẽdaciũ paupercula muliere.

Eulalius.

Euphronius.

Alter codicũ Græcorum πλακεντίῳ habebat, alier φλακείτῳ.

Eustathiani.

SOCRATES.

TVnc igitur in Antiochia grauis seditio in Eustathij depositione commota est, & postea de episcopatus electione tantus ignis accensus est,

Cap. XXV Seditio Antiochiæ.

C ut penè ciuitas uniuersa periclitaretur, populo in duas partes dissidente. Et alijs quidē Eusebium Palæstinæ transferri contendentibus in Antiochiā, alijs autē studentibus ut reuerteretur Eustathius. Erat enim in utraq; parte & populus ciuitatis & militaris manus. & tanquā aduersus hostes ita cuncti mouebantur, ut penè usque ad gladios peruenirent, nisi deus & timor principis cohiberet. Nam Imperator suis epistolis seditionem compescuit. Eusebius autem Palæstinæ, repudiauit. quod admiratus Imperator scripsit ei, propositum laudans, eumque beatum uocans, & quod non unius ciuitatis, sed totius orbis potius digne decerneretur episcopus. Deinde autem per annos octo dicitur Antiochenæ ecclesiæ uacasse sedem. Tandem uero studio inimicorum Nicænæ fidei, ordinatur Euphronius. His igitur in hoc uolumine rite contextis, tempus est ut sequentis libri ordiamur initium.

Eusebius Pamphili laudatur ab Imp.

Euphronius Antiochiæ fit episcopus.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM uocant, libri secundi, Epiphanio Scholastico interprete, FINIS.

D

ELENCHVS CAPITVM LIBRI TERTII HISTORIAE ECclesiasticæ, quam Tripartitam uocant.

Quomodo

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM VOCANT, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodoreto, ab Epiphanio Scholastico uersis, per Cassiodorum Senatorem in Epitomen redactæ, liber ~~secundus.~~ tertius

SOZOMENVS.

B IN TEMPORIBVS religiosi principis Constantini, & Indorum gens & Iberorum Christiani dogmatis rudimenta susceperunt. Sed & Armenios tunc primû audiui Christianos effectos. Aiunt enim Tiridatem regem tunc gentis illius ex quodam mirabili signo dei quod circa eius domum euenerit, Christianû fuisse factû, & omnes simul eius ditioni subiectos una præceptione iussisse, ut similiter deo colla submitterent. Vnde & ad cæteros confines Christianû dogma transiuit, & multitudine dilatatum est. Apud Persas autê initium Christianitatis existimo celebratum, dum quidam eorum occasione cômercij ad Ostroinos & Armenios uenientes (ut fieri solet) sanctis illis colloquerentur uiris, & eorum uirtutes experirentur.

Cap. I. Indi. Iberi. Armenij. Tiridates rex. Persæ. Ostroini. Armenij.

CVmq; tempore procedente crescerent, etiâ ecclesias & sacerdotes pariter cæterosque ministros habere cœperunt. Hoc autem factum non mediocriter côtristabat Magos, qui religionem Persarum ueluti quædam sacerdotalis tribus per successionem generis ab initio commissam habere noscuntur. Afficiebatq; id etiam Iudæos naturaliter quodammodo Christiani dogmatis inimicos. Quapropter accusauerunt apud Saporen tunc

Cap. II. Magi, Persarum sacerdotes. Iudæi.

C regem, Symeonem archiepiscopum Seleuciæ & Ctesiphontis ciuitatum in Perside regalium, tanq̃ amicus esset Cæsari Romanorũ, eiq; Persarum negocia propalaret. Credens autẽ derogationibus hijs Sapores, primũ quidem tributis immensis Christianos afficiebat, eo quod plurimos eorum agnosceret, quod paupertatem magis eligerent: crudelibusque uiris huiusmodi exactiones iniunxit, quatenus ex egestate pecuniarum & nimietate exactorum uim passi, propriæ religionis iura contemnerent. Posthæc autem sacerdotes ministrosq; dei gladijs minacibus interemit. Ecclesias subuertit, & uasa eorum omnia publicauit. Symeonem uero deduci iussit ad se, tanquam proditorem Persarum regni atq; religionis. Magi siquidem auxiliantibus sibi Iudæis, cum festinatione sanctas ecclesias destruebant. Symeon autem comprehensus, ferroq; uinctus, ad regem usq; deducitur. Quo uir effectus est magnus, & omni fortitudine preciosus. Nam cũ eum torquendum Sapores iussisset introduci, neq; timuit neque adorauit. Pro qua re uehementius efferatus rex, inquisiuit cur nõ adorasset, quippe quod prius facere consueuerat. Ad quem Symeon: Prius quidem non uinctus adducebar, ut negarem ueri dei culturam. & nihil in hoc dubitans, quæ sunt solennia regis, implebam. Nunc autem phas mihi non est hoc agere. Veni nanq; pro nostro dogmate & pietate decertaturus. Hæc dicentem

D præcepit rex adorare Solem, & facienti plurima se daturum cum maximo honore munera compromisit: reluctantem uero interminatus est esse moriturum, & omnium Christianorum gentem. Cumque nec terroribus potuisset mouere Symeonem, nec mulcere promissionibus, sed fortiter permaneret, nunquamque adoraret Solem, ne proditor suæ religionis existeret, præcepit eum in uinculis retineri, credens eum posse longo tempore inflecti. Cumque duceretur ad carcerem, uidit eum Vstazades senior quidam eunuchus, nutritor Saporis, & maior regiæ domus. Et consurgens adorauit eum. sedebat nanque ante ianuas regis. quem Symeon increpauit iniuriose, & cum furore clamauit, auersatusq; despexit. Is enim dum Christianus esset, non ante multum tempus uim passus adorauit Solem. Quo facto, repente flens eunuchus, cum gemitu quidem uestem claram qua indutus erat, exutus est, & lugubrem accipiens amictum, ante domum regiam sedebat flens atq; gemẽs: Heu (inquit) qualem credã esse circa me deũ, quẽ ego negaui dum pro hac causa dudũ amicissimus Symeon neq; uerbũ mihi reddiderit, & sic auersatus cum furore transiuerit? Cumq; hæc Sapores audisset, euocans eũ, causam luctus inquisiuit, aut si qua ei circa domum erumna contigerit. Respondens Vstazades, ait: O rex, nihil in huius seculi domo infortunij passus sum. Vtinam pro his quæ mihi nunc euenerunt, uniuersas calamitates alias incidissem. Lugeo, nanq; cur uiuo: qui

Sapores rex Persarum.

Symeon archiepiscopus Seleuciæ & Ctesiphontis.

Symeon ad Saporem adducitur.

Vstazades eunuchus.

A qui dudum mori debueram. Video Solem quem tibi parere uolens, non uoto meæ uoluntatis, adoraui. Quapropter pro utroque me mori iustissimum est, quia & proditor sum CHRISTI, & te quoque decepi. Et ille quidem hæc dicens, iurauit cœli & terræ creatorem, suam ulterius non se mutare sententiam. Sapores autem admiratus eunuchi constantiam, amplius sæuiebat aduersus Christianos, tanquam maleficijs hoc agere præualerent. Parcens autem seniori, nunc lenitate nunc minis omni uirtute eum se subuertere indicabat. Cumq; nil ageret, Vstazade profitente nunquam se fore sic fatuum, uti præ deo creatore cunctorum, illa coleret potius quæ à deo creata sunt: tunc ira cõmotus, iussit gladio caput eius abscindi. Cumq; duceretur ad necem, rogauit spiculatorem, ut paululum sustineret, tanquã aliquid regi mandaturus. Et uocans quendam fidelium eunuchorum, iussit ut diceret hæc Sapori: Pro fauore quem hactenus à iuuentute, habui circa uestram domum (ó rex) patri tuo & tibi ministrans, studio competenti, testibus non indigeo. tu nanq; bene nosti. Pro omnibus, ergo quæ aliquando uobis impẽdi, redde mihi compensationem huiuscemodi, ne quis ignorantium putet me supplicium sustinere tanquam infidelem regni, aut malæ cuiuspiam uoluntatis. sed ut potius manifestum fiat quod agitur, præco clamans denunciet uniuersis, quod Vstazades capite truncatur, non regis inimicus, sed Christianũ se esse professus, & deum proprium apud regem B negare contemnens. Hæc quidem eunuchus regi nunciauit. Porrò Sapores secundum petitionem Vstazadis præconem clamare fecit. Existimabat enim alios posse à Christianitate reuocare Christianos, si mente perciperent quod nulli parceret Christiano, qui senem nutritorem & deuotum suæ familiaritatis occideret. Vstazades autem studuit clamari causam suæ necis, credens quod cum per terrorem adorasset Solem, multos Christianorum deduxerit ad timorem, nunc autem cognoscentes pro religione mortuũ, imitatores multos suæ uirtutis efficeret. Hoc itaq; modo Vstazades gloriosissima morte trãslatus est. Symeon autẽ id cognoscens in carcere, gratificos pro eo hymnos obtulit deo. Altera uero die quæ erat sexta feria septimanæ maioris, in qua ante resurrectiõis festiuitatẽ annua salutaris passionis memoria celebratur, etiã Symeonẽ decreuit rex ferro perimere. Deductus enim rursus è carcere ad Palatiũ regis, ualde intrepide loquebatur Sapori de dogmate, & nec illũ nec Solẽ sustinuit adorare. Eademq; die similiter interimi iussi sunt, & alij centum in carcere constituti. Nouissimè uero Symeonẽ occidi præceptum est, ita ut mortẽ uideret uniuersorũ. Erant etenim horum alij quidẽ episcopi, alij presbyteri, alij diuersorũ ordinũ clerici. Cumq; omnes ducerentur ad mortem, adueniens summus princeps Magorũ, interrogabat eos an uellent uiuere, & regis religionẽ colere, & Solem pariter adorare. Cumq; hanc nullus eligeret uitam, spiculatores circa

Dies Passionis. Parasceue.

Centum Christiani interfecti.

C circa necem martyrum laborabant. Symeon autem assistens confortabat uniuersos. & de resurrectione & pietate loquebatur, atque de sacris scripturis sacris adhibens fidem, dicebat: Vitam quidem ueram esse sic mori, mortem uero manifestam, negare deum: adijciēs, quia post paululum etiā nullo perimente sponte mors accidat. Hic est enī omnibus natis, finis ineuitabilis. Post hæc autem perpetuitas non omnibus similiter accidit, sed uelut ex quodam pondere omnē rationem reddent homines huius uitæ, & eorū quæ bene gesserūt retributionē, & pœnas malorum sine dubitatione recipient. Maius autē inter omnia bona nihil est, ac beatius, quàm eligere mori pro deo. Hæc dicente Symeone, & tanquam filios edocente, in certaminibus sacris (modo quo decebat) unusquisq; exercitatus alacriter currebat ad necem. Cumq; omnes centum spiculator transisset, nouissime uenit ad Symeonē, & Abedecallam, & Ananiā, ambo nanq; senes, cani, sub eius ecclesia constituti, cum eo fuerant comprehensi, & erant in uinculis. Tunc itaq; Pusicius, qui super omnes artifices regis erat ibi consistens, & uidens Ananiam trementem cum præpararetur ad necem, ait: Paululum (ô senex) claude oculos, & securus esto, mox enim CHRISTI uidebis aspectum. Cumq; dixisset hoc, repente comprehensus, ductus ad regem, & Christianus esse manifestatur, eo quod pro dogmate fuisset locutus libera intentione martyribus. Tunc rex extraneo quodam & crudeli modo eum mori D præcepit, ita ut perforata ceruice exinde linguam eius eijcerent. Hoc itaq; facto, quibusdam accusantibus etiam filiam eius, uirgo sacra tunc comprehensa perempta est. Sequenti uero anno die quo passionis CHRISTI memoria celebrabatur, & expectabatur resurrectionis festiuitas, crudelissima Saporis præceptio per omnem Persarum cucurrit terram, morte condemnans eos, qui se profiterentur esse Christianos. Quo tempore fertur ultra numerum, multitudinem Christianorum gladio cecidisse: alios nanq; per ciuitates & uicos diligenter Magi requirentes, cælatos inueniebant: alij uero sponte nullo dicente semetipsos offerebant, ne taciturnitate CHRISTVM negare uiderentur. Igitur cum omnes Christiani perimerentur, neque ulli parceretur, etiā multi in ipsis Regalibus sunt occisi, cum quibus & Azanis eunuchus regi maxime gratus. Quod dum Sapores audisset, tristis factus, hanc generalem peremptionē remouit, & solūmodo præceptores religionis iussit occidi. Illo siquidem tempore ægritudinem incurrente regina, Symeonis episcopi soror nomine Tharbua comprehensa est cum famula sua pedissequa. quas contigit teneri per insidias Iudæorum accusantium, quasi maleficia reginæ fecissent, propter Symeonis mortem. Regina uero (cum soleant languentes huiusmodi spebus aures accōmodare) suspicata est ueram esse detractionem & maximè à Iudæis factam: cum & ipsa similia saperet, eósque sine mendacio & sibi fauentes arbitraretur.

Symeonis ad martyres confortādos oratio.

Abedecalla. Ananias.

Pusicius.

Pusicij filia, martyr.

Parasceue.

Azanes eunuchus.

Doctores religionis apprehendi iubet.

Tharbua soror Symeonis episcopi.

A trarctur. Sumentes autem Magi Tharbuam & alias, mortis acerbæ percu lere supplicio. Stipitibus enim alligatas, serráque findentes per medium, eas crudeli nece lacerauerunt, & quasi expiantes reginam, per medios stipites transire fecerunt. Ferunt autem istam Tharbuam speciosam ualde fuisse, & à Magis quibusdam adamatam, & latenter ad cõcubitum petitam, promissa mercede salutis suæ, & aliorum, si consentiret ad uitium. Quæ nec auditum libidinis passa est sustinere, sed obiurgatorijs uerbis pro turpi petitione relatis, alacriter accessit ad mortem, ne proderet sanctam uirginitatem. Cumq; circuirent Magi & principes eorum, uniuersam prouinciam secundum Saporis præcepta, ut sacerdotes & doctores dogmatis apprehenderent Christiani, puniebant episcopos & presbyteros, & maxime per regionem Adiabenorum. Hic nanq; locus est Persicus, & plerunq; Christianorum. Hoc enim tempore & Acepsemam episcopum apprehenderunt, & multos clericorum eius: tenentesq; Præsulem, sufficere sibi crediderũt, alios nudatos substantijs dimittentes. Iacobus autem quidam presbyter Ponti sequebatur Acepsemã & supplicans Magis, identidẽ meruit irretiri. Tunc enim & seni alacriter seruiebat, & eius cladẽ aliquatenus leniebat, plagasq; ut poterat curare nõ desinebat. Post paululum uero pœnis crudelibus eum Magi torserunt, cogentes ut adoraret Solem. Quo respuente, miserunt eũ rursus in uincula. Sed & multos alios presbyteros & diaconos habebant in carcere post flagella. Pauco tempore prætereunte, princeps Magorũ de eis consuluit regem. Acceptaq; potestate ut ageret quod uellet, si Solem nõ adorarent, mandauit eis in carcere regiam uoluntatem. Quibus aperte respondentibus, nunq; se fore proditores CHRISTI, nec adorare Solem, sic ut nulli parceretur, uerberibus eos laniauit. Cũ quibus Acepsemas pro confessione dogmatis uiriliter est defunctus. Quidam uero Armeniorũ cum essent obsides apud Persas, corpus eius auferentes latenter, sepulturæ debitæ tradiderunt. Alij uero licet nõ minus flagellati, præter spem uixerunt: & nõ mutantes uoluntatem, denuo ad uincula sunt reducti, cum quibus erat Aithalas. cuius dum nimis tensus cæderetur, humeri sunt disiuncti, ita ut mortuas postea manus portare uideret, alijq; eius ori cibos offerrent. Sub hoc itaq; regno testimonio bonæ uitæ translati sunt presbyteri, diaconi, monachi, & sacræ uirgines, & in alijs officijs ecclesiæ constituti, ac pro dogmate laborantes innumeræ multitudines. Eodemq; tempore passus est unà cũ Marea Bichor episcopus, atq; clerici circiter ducẽti & quinquaginta, qui cũ eo capti à Persis fuerãt cõprehensi. Tunc etiã Milesius nomine, martyrio coronatus est, qui primũ quidem militabat apud Persas, postea uero relicta militia, cõuersationẽ æmulatus est Apostolicã. Dicitur enĩ quod dũ in ciuitate Persica episcopus fuisset ordinat9, multa sæpe sit passus, & uerberat9 atq; tractus, uirili mẽte sustinuerit. Cũq; nulli potuisset illic suadere ut B

Acepsemas.

Iacobus presbyter Ponticus.

Aethalis.

Martyres.

Mareas. Bichor.

Milesius.

Christianus

C Christianus esset, grauiter ferens maledixit ciuitati, & exinde discessit. Post paucum uero tempus primatibus eius loci in regem peccantibus, superueniens exercitus cum trecentis elephantis ciuitatem subuertit. & uelut desolatam regionem arantes seminibus tradiderunt. Milesius autem episcopus solummodo peram circumferens, quæ sacrum codicem Euangeliorum habebat, perrexit orationem facturus ad Hierosolymam, & inde in Aegyptum, ut uideret monachos ibidem conuersantes. Qualis igitur iste sanctus & miraculorum fuerit operator, Syri sunt testes, qui eius actus uitam[que] scripserunt. Fertur itaq[ue] eorum qui tunc martyrio coronati sunt sub regno Saporis uirorum ac mulierum fuisse milia quasi sedecim.

Milesius circumfert peram codicis Euangelici.

XVI. M. *martyrum in Persis.*

THEODORETVS.

Cap. III. IN Perside uero fautoribus pietatis Constantinus Augustus sponte prospexit. Agnoscens enim eos ab impijs uehementer affligi, eorum[que] regem erroribus sæuientem diuersa eis inferre pericula, scripsit ei per Legatos qui tunc aderant monita pietatis, rogans ut cultores dei apud eum digno honore potirentur. Sed melius studium pij principis per eius literas ualebit agnosci.

EPISTOLA CONSTANTINI IMP. AD SAPOREM regem Persarum, de prouidentia dei erga homines.

SACRATISSIMAM custodiens fidem, ueritatis luce participatus sum: luminis ueritate gubernatus, sacram cognosco fidem. Deniq[ue] per hæc (sicuti res ipsæ confirmant) uenerabilem religionem esse conspicio, & doctrinam agnitionis sanctissimi dei omnibus offerentem. huiusmodi cultum me habere profiteor: quia huius dei uirtutem in auxilio habens, inchoans à finibus Oceani, omnem terrarum orbem firmissima spe salutis obtinui, ita ut uniuersi qui per tot tyrannos cladibus quotidianis fuerant subiugati, & ad obscuritatem usq[ue] perducti, resumentes communium rerum uindictam, rediuiua quodammodo curatione resurgerent. Hunc deum colo, cuius signum deo dicatus meus exercitus portat in humeris: & à quo dum iusto sermone aliquid poscitur, impetratur. Ex ipsis autem trophæis insignibus beneficia repente suscipio. Hunc itaq[ue] deum immortali memoria me honorare profiteor, eum[que] summa pura[que] mente super omnia esse credo. Hunc inclinatis genibus inuocabo, fugiens cunctum abominabilem sanguinem & odores horribiles ac fugiendos. omnem[que] terrenam flammam nimis euito. Quibus omnibus nephandus & ineffabilis error multos gentium ac genera uniuersa prostrauit, & inferno contradidit. Quæ enim deus omnium propter hominum prouidentiam sua clementia utilitatis causa produxit in mundum, hæc ad uniuscuiusq[ue] desiderium trahi non patitur. Sed puram tantummodo mentem & immaculatam animam, ab omnibus exigit, uirtutis & pietatis actus exquirit, mansuetudinis & clementiæ delectatur operibus, mites amat, habet odio turbulentos, diligit fidem, punit perfidiam, omnem[que] potentiam

D

cum

A cum fastu despicit, superborum punit asperitatem, ad fastum eleuatos interimit, humilibus autem ac patientibus digna retribuit. Sic itaq; etiam regnum iustum magnipendēs adiutorio suæ uirtutis extendit, sapientiamq; regiam pacis tranquillitate custodit. Non ergo uideor mihi errare frater mi, hunc esse confitendo deum omniū principem atq; patrem, quem multi regnantes apud nos uæsanis erroribus seducti, denegare tentarunt. Sed illos omnes finis comprehendit exitiosus, ita ut omne genus hominū post eos exurgens, clades eorum pro maledictionis exemplo proponere uideatur. Horum igitur unū esse reor Valerianū, quem uelut quædam uirga iracundiæ diuinæ de nostris terris expellens, uestris partibus tradidit puniendum. Qui scilicet uerecundiæ suæ nobilissimum apud nos trophæum demonstrasse cognoscitur. Sed hoc quidem in bonam partem cōuersum est, ut in nostro seculo, huiusmodi supplicium fieret manifestum. Vidi nanq; & ego illorum finem, qui nuper nephandis præceptionibus deo deuotum populum turbauerunt. Quapropter multas deo refero gratias, quoniam integra prouidentia omne genus humanū, colens legem diuinam, reddita sibi pace decenter exultat. Vnde etiam nobisipsis credo, quoniam optime cauteq; uniuersa proueniunt, quando per illorū puram probabilemq; religionē, diuinamq; concordiā, uniuersa in se dignātur erigere. Igitur de tali hominū collegio, id est, Christianorū (pro quibus omnis est mihi sermo)
B quam me libenter credis audire, quando etiam eminētia loca Persidos per eos amplius quàm cupio decorantur? Tum ergo optime gubernaueris, si fueris sicut illi, & habueris cōmune quod illi. Sic enim habebis omnium dominum, mitem placidumq;, atq; propitiū. Hos igitur quoniam tantus ac talis existis, cōmendo tibi, quoniam & pietate probaris insignis. Hos dilige competenter, & facito clementiæ tuæ participes, tibi simul & nobis præbiturus gratiæ immensa iura per fidem.

Valerianus.

Ἐπιστολὴ Κωνσταντίνου πρὸς Σαπώριον τὸν Περσῶν βασιλέα,
περὶ τῆς τοῦ λαοῦ τοῦ θεοῦ προνοίας.

Τὴν θείαν πίστιν φυλάσσων, τοῦ τῆς ἀληθείας φωτὸς μεταλαγχάνω. τῷ τῆς ἀληθείας φωτὶ ὁδηγούμενος, τὴν θείαν πίστιν ἐπιγινώσκω. τοιγάρτοι τούτοις ὡς τὰ πράγματα βεβαιοῖ τὴν ἁγιωτάτην θρησκείαν γνωρίζω, διδάσκαλον τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ ἁγιωτάτου θεοῦ. ταύτην τὴν λατρείαν ἔχειν ὁμολογῶ. τούτου θεοῦ τὴν δύναμιν σύμμαχον ἔχων ἐκ τῶν περάτων τοῦ ὠκεανοῦ ἀρξάμενος, πᾶσαν ἐφεξῆς τὴν οἰκουμένην βεβαίας σωτηρίας ἐλπίσι διήγειρα. ὡς ἅπαντα ὅσα ὑπὸ τοσούτοις τυράννοις δεδουλωμένα ταῖς καθημεριναῖς συμφοραῖς ἐνόντα, ἐξίτηλα ἐγεγόνει. ταῦτα προσλαβόντα τὴν τῶν κοινῶν ἐκδικίαν, ὥσπερ ἔκ τινος θεραπείας ἀναζωπυρηθῆναι. τοῦτον τὸν θεὸν πρεσβεύω. οὗ τὸ σημεῖον ὁ τῷ θεῷ ἀνακείμενός μου στρατὸς ὑπὲρ τῶν ὤμων φέρει, καὶ ἐφ' ὅπερ ἂν ὁ τοῦ δικαίου λόγος προκαλῇ, κατευθύνεται. ἐξ αὐτῶν δὲ ἐκείνων περιφανέσι τροπαίοις παραυτίκα τὴν χάριν ἀντιλαμβάνω. τοῦτον τὸν θεὸν ἀθανάτῳ μνήμῃ τιμᾶν ὁμολογῶ. τοῦτον ἀκραιφνεῖ καὶ καὶ

C καθαρᾷ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἀνωτάτω τυγχάνειν ὑπεραυγάζομαι. τοῦτον ἐπικαλοῦμαι γόνυ κλίνας, φεύγων μὲν αἷμα πᾶν βδελυκτὸν καὶ ὀσμὰς ἀηδεῖς καὶ ἀποτροπαίους, πᾶσαν δὲ ἐπώδης λαμπηδόνα ἐκκλίνων. οἷς πᾶσιν ἡ ἀθέμιτος καὶ ἄρρητος πλάνη χραινομένη, πολλοὺς τῶν ἐθνῶν καὶ ὅλα γένη κατέρριψε, τοῖς κάτω μέρεσι παραδοῦσα. ἃ γὰρ τῶν ὅλων θεὸς προνοίᾳ τῶν ἀνθρώπων διὰ φιλανθρωπίαν οἰκείαν χρείας ἕνεκα εἰς τὸ ἐμφανὲς προήγαγε, ταῦτα πρὸς τὴν ἑκάστου ἐπιθυμίαν ἕλκεσθαι οὐδαμῶς ἀνέχεται. καθαρὰν δὲ μόνην διάνοιαν καὶ ψυχὴν ἀκηλίδωτον παρὰ ἀνθρώπων ἀπαιτεῖ, τὰς τῆς ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας πράξεις ἐν τούτοις σταθμώμενος. ἐπιεικείας γὰρ καὶ ἡμερότητος ἔργοις ἀρέσκεται, πράους φιλῶν, μισῶν τοὺς ταραχώδεις, ἀγαπῶν τὴν πίστιν, ἀπιστίαν κολάζων, πᾶσαν μετ᾽ ἀλαζονείας δυναστείαν καταρρηγνύς, ὕβριν ὑπερηφάνων τιμωρεῖται, τοὺς ὑπὸ τύφου ἐπαιρομένους ἐκ βάθρων ἀναιρεῖ, ταπεινόφροσι καὶ ἀνεξικάκοις τὰ πρὸς ἀξίαν νέμων. οὕτω καὶ βασιλείαν δικαίαν περὶ πολλοῦ ποιούμενος, ταῖς παρ᾽ ἑαυτοῦ ἐπικουρίαις κρατύνει, σύνεσίν τε βασιλικὴν τῇ γαλήνῃ τῆς εἰρήνης διαφυλάττει. οὔ μοι δοκῶ πλανᾶσθαι ἀδελφέ μου τοῦτον εἶναι θεὸν ὁμολογῶν πάντων ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα. ὃν πολλοὶ τῶν τῇδε βασιλευσάντων μανιώδεσι πλάναις ὑπαχθέντες, ἐπεχείρησαν ἀρνεῖσθαι. ἀλλ᾽ ἐκείνους ἅπαντας τοιοῦτον τιμωρὸν τέλος κατηνάλωσεν, ὡς πάντοτε μετ᾽ ἐκείνους ἀνθρώπων γένος τὰς ἐκείνων συμφορὰς ἀντ᾽ ἄλλου παραδείγματος ἐπαράτους τοῖς τὰ ὅμοια ζηλοῦσι τίθεσθαι. τούτων ἐκεῖνον ἕνα ἡγοῦμαι γεγονέναι ὃν καθάπερ τις σκηπτὸς ἡ θεία μήνισις τῶν τῇδε ἀπελάσασα, τοῖς ἡμετέροις μέρεσι παραδέδωκε τῆς ἐπ᾽ αὐτῷ αἰσχύνης πολυθρύλητον τὸ παρ᾽ ἡμῖν τρόπαιον ἀποφήναντα. ἀλλὰ γὰρ ἔοικεν εἰς καλὸν προκεχωρηκέναι τὸ καὶ ἐν τῷ καθ᾽ ἡμᾶς αἰῶνι τὴν τῶν τοιούτων τιμωρίαν περιφανῆ δειχθῆναι. ἐπεῖδον γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκείνων τὰ τέλη τῶν

D ἔναγχος ἀθεμίτοις προστάγμασι τὸν τῷ θεῷ ἀνακείμενον λαὸν ἐκταραξάντων. διὸ δὴ καὶ πολλὴ χάρις τῷ θεῷ ὅτι τελείᾳ προνοίᾳ πᾶν τὸ ἀνθρώπινον τὸ θεραπεῦον τὸν θεῖον νόμον, ἀποδοθείσης αὐτῷ τῆς εἰρήνης ἀγάλλεται καὶ γαυριᾷ. ἐντεῦθεν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς πέπεισται ὅτι κάλλιστα καὶ ἀσφαλέστατα ἔχειν ἅπαντα ὁπόταν διὰ τῆς ἐκείνων καθαρᾶς τε καὶ δοκίμου θρησκείας ἐκ τῆς περὶ τὸ θεῖον συμφωνίας πάντα εἰς αὐτὸν ἀγείρειν ἀξιοῖ. τούτου τοῦ καταλόγου τῶν ἀνθρώπων λέγω δὴ τῶν χριστιανῶν. ὑπὲρ γὰρ τούτων ὁ πᾶς μοι λόγος. πῶς οἴει με ἥδεσθαι ἀκούοντα ὅταν καὶ τῆς περσίδος τὰ κράτιστα ἐπὶ πλεῖστον ὥσπερ ἐστὶ μοι βουλομένῳ κοσμεῖται; σοί τε οὖν ὡς ὅτι κάλλιστα ἐκείνοις τε ὡσαύτως ὑπάρχοι τὰ κάλλιστα, ὅτι σοὶ κἀκείνοις. οὕτω γὰρ ἕξεις τὸν τῶν ὅλων δεσπότην πρᾶον ἵλεων καὶ εὐμενῆ. τούτους τοιγαροῦν ἐπειδὴ τοσοῦτος εἶ σοὶ παρατίθεμαι, τοὺς αὐτοὺς τούτους ὅτι καὶ εὐσεβείᾳ ἐπίσημος εἶ ἐγχειρίζω. τούτους ἀγάπα ἁρμοδίως τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας. σὺ τῷ γε καὶ ἡμῖν ἀπερίγραπτον δώσεις διὰ τῆς πίστεως τὴν χάριν.

Hæc igitur optimus Imperator pietate decoratus egit, curam nõ solum subiectorũ habẽs, sed etiã eorũ q sub alienis gubernaculis regebãtur. Qua propter & ipse diuina protectione potitus est, & Europam uniuersam atq; Libyam, super has etiã maximã Asiæ partẽ tenens, subiectos habuit ubiq; deuotos. Sed etiã Barbarorũ alij quidẽ sponte seruiebãt, alij deuicti. Vbiq; triumphi uidebantur, & uictor cernebatur in omnibus Imperator.

SOZOMENVS.

A INterea Alexandro mirabili sene, qui Arij prostrauerat blasphemias, defuncto, post menses quinq; Nicæni concilij, Alexandrinorũ ecclesiæ suscepit Athanasius Præsulatum. Cuius persecutiones, fugas, contumelias, crebraq; pericula transferre distuli, quæ Ruffinus suo nobilitauit eloquio.

Cap. IIII. Athanasi⁹ fit episcopus Alexandrinæ ecclesiæ.

Verba Epiphanij interpretis.

SOZOMENVS.

POst plurima uero cõsilia turbis seditionibusq; completa, & clamores accusatorũ poscentium, ut Athanasius tanq; Magus uiolentus & indignus sacerdotio damnaretur, missi ab Imperatore metuentes, ne eum aliqua inuasione perimerent, latenter eum de concilio subtraxerunt. At ille sciens non sibi fore tutum, contra tot accusatores agere, iudicibus etiã inimicis, synodum relinquens uenire festinauit ad Imperatorem.

Cap. V.

Athanasius Constantinum adit.

THEODORETVS.

Igitur Athanasius ad principem ueniens, omnem præsumptionẽ contra se factam episcoporũ edocuit. At illi apud Mareoten cõuenietes, quosdam cõcordantium ipsis sacerdotum miserunt ad principem, id est, Theogoniũ Nicænũ, atq; Theodorum Perinthium, & Marin Chalcedonẽsem, Narcissum Cilicẽ, & similes horum, mendacia texentes, & quædam cõmenta fingẽtes, & nudas admodũ calumnias quasi ueras accusationes sibimet componẽtes. Quo facto uenerunt ad Aeliam ciuitatem. Præceperat enim Imperator, ut omne concilium à Tyro ueniret ad Aeliam, necnon & alios B undiq; congregari præceperat, ut templa ædificata dedicarentur. Misit itaque pariter deuotos Iudicum pietate ac fide clarissimos, omnia largissime expendi præcipiens, non solum Pontificibus ac sacerdotibus, sed etiam egentibus uniuersis qui undiq; concurrebant. Porrò fuerat exornatum etiam sacrum altare pallijs regalibus atque uasis, auro & lapidibus preciosis decoratum.

Arianorũ conuentus apud Mareoten.

Aelia, hoc est Hierosolyma.

E Tyro synodum transfert Constantinus, ad Aeliam, id est, urbẽ Hierosolymorũ.

SOZOMENVS.

IMperator interea Arium de exilio reuocauit, iussitq; ut quod de deo crederet, scriptura currente proferret. Tunc ille nouitatem nominũ quam prius adinuenerat declinans, aliam explanationẽ contexuit, simplicibus uerbis eam & diuina lectione confirmans, iusiurandũ quoq; præbuit ita se credere, & hæc etiam mente sapere, nihilq; aliter intelligere. Textus enim eius expositionis huiusmodi est.

Cap. VI. Arius reuocatus.

PIISSIMO ET DEO AMATISSIMO DOMIno nostro Imperatori Constantino, Arius & Euzoius presbyteri.

SICVT præcepit deo amabilis pietas tua domine Imperator, exponimus nostrã fidẽ, & scriptis profitemur corã deo sic credere, & nos & omnes qui nobiscum sunt, sicuti subiectum est. Credimus in unũ deum patrem omnipotentem, & dominum IESVM CHRISTVM filium eius, qui ex eo ante omnia secula natus est, deum uerbum, per quem omnia facta

Fides Arij quã apud Constantinũ Aug. professus est.

C sunt quæ in cœlis & quæ in terra, qui uenit & carnem assumpsit, & passus est, & resurrexit, & ascendit in cœlos, & iterum uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritum sanctum, & carnis resurrectionem, & uitam futuri seculi, & in regnū cœlorum, & in unam sanctam catholicā dei ecclesiam, quæ à finibus usq; ad fines est. Hanc autem fidem percepimus ex sanctis euangelijs, dicente domino discipulis suis: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Si autem non hæc ita credimus atq; suscipimus, uere patrem, & filium, & spiritum sanctum, sicut omnis catholica ecclesia & sanctæ edocent scripturæ, quas per omnia sequimur, iudex noster erit deus & nūc & in futuro die. Quapropter tuam pietatem rogamus deo amabilis Imperator, ut cum ecclesiastici simus, & fidem & sensum ecclesiæ sanctarumq; scripturarū habeamus, uniri nos per pacificam & dei cultricem pietatē tuam matri nostræ ecclesiæ iubeatis, quæstionibus utiq; & superfluitatibus inquisitionū sublatis: ut & nos & sancta ecclesia inter nos pacificati, solennes orationes pro pacifico pioq; imperio & omni tuo genere omnes cōmuniter celebremus.

Hanc fidei expositionem alij quidem dicebant artificiose compositam, ut uideretur princeps placari sermonibus, & ita Arij dogmatibus circūferri, ut per expositionem omnium ei fiducia præberetur, & utrunq; haberet intellectum. Arbitratus autē Imperator Arium & Euzoium similia credere his qui in Nicæa conuenerant, ualde gauisus est. Non tamē sibimet persuasit, ut eos in ecclesiæ cōmunionem susciperet ante iudicium, & probationem congruarū personarum secundum ecclesiæ legem: sed destinauit eos ad episcopos tunc Hierosolymis congregatos, scribens ut fidem eorū expositionis examinarent, & clementem super eis proferrent sententiam, si recte credentes inuidiæ gratia essent iniusticiam passi, seu dum nō haberent unde iudices suos culpare peterent, per pœnitentiam reuocarentur. Porrò sumpta occasione, fautores Arij per scripta Imperatoris eos in cōmunione susceperunt. Et hoc cum fecissent, ipsi Imperatori rescripserunt, & ecclesiæ Alexandrinæ, & in Aegyptū, & Thebaida, & Libyam episcopis uniuersis, & clericis, præcipiētes, ut eos alacriter susciperent, Imperatore testante rectā eorum esse fidem, quam etiam propriæ epistolæ subiecerunt. Hæc quidem in Hierosolymis gesta noscuntur.

D *Constantinus Arij professionē mittit synodo Hierosolymitanæ examinandam.*

EPISTOLA CONSTANTINI AVGVSTI AD synodum apud Tyrum congregatam. Ex historia Theodoreti.

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς, τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τῇ κατὰ τύρον.

Ἦν μὲν ἴσως ἀκόλουθον καὶ τῇ τῶν καιρῶν εὐκαιρίᾳ μάλιστα πρέπον, ἀστασίαστον εἶναι τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ πάσης λοιδορίας τοὺς τοῦ χριστοῦ νῦν ἀπηλλάχθαι θεράποντας. ἐπειδὴ δὲ οὐχ ὑγιοῦς φιλονεικίας οἴστρῳ τινὲς ἐλαυνόμενοι, οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι βιοῦντες ἑαυτῶν, ἀναξίως τὰ πάντα συγχέειν ἐπιχειροῦσιν, ὅπερ πάσης συμφορᾶς ἐπέκεινα κεχωρηκέναι

A στηκέναι μοι δοκεῖ, τούτου χάριν θέοντας ὑμᾶς τὸ τοῦ λόγου προτρέπομαι χωρίς τινος ὑπερθέ-
σεως εἰς ταὐτὸ συνδραμεῖν καὶ πληρῶσαι τὴν σύνοδον, ἐπαμύναι τοῖς χρήζουσιν ἐπικουρίας,
τοὺς ἀδελφοὺς ἰατρεῦσαι κινδυνεύοντας, εἰς ὁμόνοιαν ἐπαναγαγεῖν τὰ διεστῶτα τῶν μελῶν,
διορθώσασθαι τὰ πλημμελούμενα ὡς καιρὸς ἐπιτρέπει, ἵνα ταῖς τοσαύταις ἐπαρχίαις τὴν πρέ-
πουσαν ἀποδῶτε συμφωνίαν. ἣν φεῦ τῆς ἀτοπίας ἐλαχίστων ἀνθρώπων ἀπώλεσεν ὑπεροψία.
ὅτι δὲ τοῦτο καὶ τῷ δεσπότῃ τῶν ὅλων θεῷ ἐστὶν ἀρεστὸν, καὶ ἡμῖν πάσης εὐχῆς ὑπέρτερον,
καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ἐάν γε τὴν εἰρήνην ἀνακαλέσησθε οὐ τῆς τυχούσης ἄξιον εὐδοξίας, ἅπαντας
ἀνθρώπους συνομολογεῖν ἡγοῦμαι. μὴ τοίνυν μέλλετε λοιπόν. ἀλλ' ἐπιτείναντες ἐντεῦθεν
ἤδη τὰ τῆς προθυμίας τοῖς προκειμένοις ὅρον ἐπιθεῖναι σπουδάσατε τὸν προσήκοντα, μετὰ
πάσης εἰλικρινείας δηλαδὴ καὶ πίστεως συνελθόντες. ἣν ἑκασταχοῦ μονονουχὶ φωνὴν ἀφιεὶς ὁ
σωτὴρ ἐκεῖνος ᾧ λατρεύομεν, ἀπαιτεῖ μάλιστα. παρ' ἡμῶν δὲ οὐδὲν τῶν εἰς τὴν ἐμὴν εὐλά-
βειαν ἡκόντων ἐνδεήσει. πάντα μοι πέπρακται, ὅσα γράφοντες ἐδηλώσατε. ἐπέστειλα πρὸς
οὓς ἐβουλήθητε τῶν ἐπισκόπων, ἵνα παραγενόμενοι, κοινωνήσωσιν ὑμῖν τῶν φροντισμάτων.
ἀπέστειλα Διονύσιον τὸν ἀπὸ ὑπατικῶν, ὃς καὶ τοὺς ὀφείλοντας εἰς τὴν σύνοδον ἀφικέσθαι
μεθ' ὑμῶν ὑπομνήσει, καὶ τῶν πραττομένων ἐξαιρέτως τῆς εὐταξίας κατάσκοπος παρέσται.
ἐὰν γάρ τις ὡς ἔγωγε οὐκ οἶμαι τὴν ἡμετέραν κέλευσιν καὶ νῦν διακρούσασθαι πειρώμενος
μὴ βουληθῇ παραγενέσθαι, ἐντεῦθεν παρ' ἡμῖν ἀποσταλήσεται. ὃς ἐκ βασιλικοῦ προστάγματος
αὐτὸν ἐκβάλλων, ὡς οὐ προσῆκεν ὅροις αὐτοκράτορος, ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐξενεχθεῖσι μὴ ἀντι-
τείνειν διδάξει. λοιπὸν ἔστω τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος ἔργον, ὁμογνώμονι κρίσει, μήτε πρὸς
ἀπέχθειαν, μήτε πρὸς χάριν, ἀκολούθως δὲ τῷ ἐκκλησιαστικῷ καὶ ἀποστολικῷ κανόνι, τοῖς
B πλημμεληθεῖσιν εἴτ' οὖν κατὰ σφάλμα συμβεβηκόσι, τὴν ἁρμόττουσαν θεραπείαν ἐπινοῆσαι,
ἵνα καὶ πάσης βλασφημίας ἐλευθερώσητε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὰς ἐμαυτοῦ ἐπικουφίσητε φρον-
τίδας. καὶ τὴν τῆς εἰρήνης χάριν τοῖς νῦν στασιαζομένοις ἀποδόντες, μεγίστην εὔκλειαν ὑμῖν
αὐτοῖς προξενήσητε. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάττοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Prouerbiũ. *Currentes exhortor.* *Dionysius, Cõsularis.*

Athanasius aũt fugiens de Tyro, Cõstãtinopolim uenit, & quæ passus esset adito Imperatore narrauit. petens ut quæ in Tyro fuerãt gesta, examinarentur sub eius quoq; præsentia. Porrò Cõstãtinus Imperator rationabilem eius petitionẽ iudicãs, hæc scripsit episcopis qui in Tyro cõuenerant.

Athanasius Cõstãtinopolim uenit ad Constantinũ.

SOCRATES.

IGitur Imperator missa sacra conciliũ euocauit, ut in sui præsentia Athanasij examinaret causam, cuius uerba sunt hæc:

Cap. VII. scilicet epistola.

VICTOR CONSTANTINVS PIVS, EPISCOPIS in Tyriorum urbe collectis.

EGO quidẽ ignoro quæ uestro concilio turbulenter atq; cũ tempestate decreta sint. Apparet enim quod quadam tumultuosa indisciplinatione ueritas sit oppressa, uobis uidelicet nõ considerãtibus quæ deo placẽt, propter iurgia quæ contra proximos uestros habetis. & uota uestra ineuincibilia esse contenditis. Sed erit opus diuinæ prouidentiæ, ut & hæc contentio aperte deprehensa possit euacuari, atq; nobis palàm fieri, si quid illic conuenientes siue qualibet gratia, aut inimicitiarũ causa gessistis. Quapro-

C pter cũ omni feſtinatione uos omnes ad meã reuerentiã uolo concurrere, ut geſtorum apud uos integritatem per uoſipſos poſſitis oſtendere. Verũ qua gratia hæc ſcripſerim uobis, uoſcp ad me literis euocauerim, p ea quæ ſequũtur agnoſcetis. Pergẽti iam mihi ad cognominis noſtri feliciſſimæ patriæ ciuitatẽ, cũ eſſem conſcenſurus equũ, repente Athanaſius epiſcopus in media platea cũ quibuſdã ſacerdotibus quos circa ſe habebat, ſic inopinate nos adijt, ut nobis daretur ſubito cuiuſdam cauſa formidinis. Teſtis enim mihi inſpector omniũ deus eſt, quoniã nec cognoſcere eum quis eſſet prima fronte præualui, niſi quidã noſtrorũ, & quis eſſet, & quã pertuliſſet iniuriã tunc narraſſet. Et ego quidẽ neq; confabulatus cũ eo ſum illo tẽpore, nec aliqua locutione participatus. Cumcp ille ſe audiri depoſceret, ego uero refutarẽ, & penè repelli eum præciperẽ, cum maiori fiducia nihil aliud à nobis quàm ueſtrũ poſtulauit aduentũ, ut uobis præſentibus quæ paſſus eſt neceſſario poſſet ſuis gemitibus explanare. Vnde quia mihi rationabile uidetur & tẽporibus oportunũ, ſcribi uobis libentius hæc præcepi, ut omnes quicunq; apud Tyrum conciliũ celebraſtis, indeſinenter ad expeditum noſtræ manſuetudinis cõcurrere feſtinetis, ipſis operibus oſtenſuri puritatem & rectitudinẽ ueſtri iudicij coram me uidelicet, quẽ dei miniſtrũ proprium neq; uos abnegabitis. Igitur ubiq; pacificatur dei nomen, & integre benedicitur per meã in deo culturam, etiã apud ipſos Barbaros, qui ueritatem hactenus ignorabant. Certum nanq; eſt, quod qui ueritatẽ ignorat, neq; deũ ſcire poteſt. Verũtamen, ſicut prædictum eſt, etiã Barbari per me fidelem miniſtrũ recognouerunt, & deũ metuere didicerunt, quẽ utiq; protectorẽ meũ ubiq; ac prouiſorem ipſis operibus eſt oſtenſum. Vnde præcipuè etiã deũ ſciunt. Et illi quidẽ propter noſtrũ timorem reuerentur deũ. Vos autẽ qui ſancta myſteria eius clementiæ proferre uidemini, nõ dicam cuſtodire, uos inquã nihil agitis, niſi quæ ad cõtentionẽ noſcuntur & odia ptinere, & (ut abſolute dicã) quæ ad humani generis tẽdere uidenť interitũ. Sed feſtinate, ſicut dixi, ad nos uenire cõtinuo, ſcientes quod omni uirtute conabor, ut quæ in lege dei ſunt, ea præcipuè ſine aliqua titubatione ſeruentur. Quibus utiq; neq; uituperatio, neq; mala ſuperſtitio poterit implicari, diſperſis utiq; ac palàm contritis & penitus exterminatis ſacratiſſimæ legis inimicis, qui ſub ſchemate ſancti nominis blaſphemias uarias ac diuerſas inijciunt.

Conſtantino = polim intelligit.

Preces Athanaſij apud Cõſtantinum.

D

In malos epiſcopos & ſacerdotes.

Cap. VIII. Conſtantini ſenioris liberalitate Conſtantinopolim mittebãtur ex Alexandria fermè lxxx. millia modiorum frumenti, pro pter paupes. Ea res uidetur epiſcopo fuiſſe cõmiſſa.

HAe ſiquidem literæ ad æſtuationẽ perduxerũt eos qui fuerãt in ſynodo congregati, quoniã plures quidem ad proprias redierãt ciuitates. Qui uero circa Euſebium, & Theogniũ, & Marin, Patrophilũ, & Vrſatiũ, & Valentẽ erant, ad Conſtãtinopolitanã uenientes urbẽ, nequacp de calice fracto, aut altari ſubuerſo, aut Arſenio perempto, quod in ſynodo concinnauerant, quæſtionẽ fieri permiſerunt, ſed aliam inuenere detractionẽ, ſuggerentes Imperatori, quod Athanaſius interminaretur non ſe miſſurum ab Alexandria frumẽta ſolẽniter ad Conſtantinopolitanã urbem. Et hæc audiſſe

A audisse dicebant, Athanasio dicente ad Amantiũ, Anubionẽ, Arbathionẽ, & Petrum, episcopos. Multũ itaq; derogatio prævalet, quando derogator credit fide dignus. Hac subreptione ad furorẽ perductus Imperator, Athanasium relegauit in exiliũ, & habitare eum præcepit in Gallijs. Aiunt enim quidã hoc Imperatorẽ propterea fecisse, ut unirentur ecclesiæ, quoniã Athanasius cõmunicare Arianis euitabat. Et ille quidẽ degebat in Triberis Galliarum.

Athanasi9 apud Treuiros metropolim Galliarũ degebat.

THEODORETVS.

Sed nemo miretur si tantus uir deceptus, deliquit, sacerdotibus falsa loquentibus, cũ diuinus quoq; Dauid propheta, non à Pontifice, sed à seruo Siba cõtra Miphiboseth mẽdacia proferẽte deceptus sit. SOZOM.

Cap. IX.

Marcellus Ancyranus abdicatur.

Asterius, Rhetor.

IGitur episcopi in Constantinopolitana urbe cõgregati, Marcellum Ancyræ Galatiæ deposuerunt pro huiusmodi causa. Asterius quidã in Cappadocia exercens artẽ Sophisticã, eam relinquens, Christianitatẽ se promittebat assumere. Tentauitq; libros conscribere, qui ferũtur hactenus, & per quos Arij dogma firmatũ est. Dicebat enim Christũ sic esse uirtutem dei, sicuti dictum est apud Moysen: Locustã & campas uirtutẽ dei. & his multa similia. Cõueniebat autẽ is Asterius frequẽter apud episcopos, qui Arianã præcipuè nõ euitabant hæresim. Nam & ad concilia cõcurrebat, episcopatũ in aliqua ciuitate quærẽs. Sed sacerdotio quidẽ frustratus est, eo quod persecutionis tempore sacrificasse probaretur. Cumq; circuiret Syriæ ciuitates, libros quos cõsueat, ostendebat. Hæc agnoscens Marcellus, contra eum scribere uolens, mensurã contrarietatis excessit. Purũ nanq; hominẽ, sicut Samosatenus Paulus, præsumpsit dicere dominũ Christũ. Hæc agnoscentes qui tũc Hierosolymis cõuenerant, de Asterio quidẽ nullum habuere sermonem, quoniã neq; erat in ordine sacerdotũ. Marcellũ uero tanq; sacerdotio functũ rationẽ exigẽtes libri sui, eumq; cõperientes Samosateni dogmate maculatũ, iusserunt ut à tali secta recederet. Qui reprehensus, librũ se promisit exurere. Cumq; hoc studiũ deferbuisset, episcoporũ collegiũ, euocãte Imperatore, uenit ad regiam ciuitatẽ, præsentibusq; Eusebio, & qui cũ eo erãt episcopis, in urbe Cõstãtinopolitana rursus studiũ de Marcello fiebat. Et dum Marcellus, sicut promiserat, illicitã conscriptionẽ nollet incẽdere, eũ ab episcopatu deposuerũt. In cuius locũ Basiliũ in Ancyrã miserũt. Sed hãc quidẽ cõscriptionẽ Eusebius tribus destruxit libris, superstitionẽ eius ualde redarguẽs. Postea uero Marcellus in Sardicensi cõcilio recepit episcopatũ, dicens nõ intellectũ suũ librũ, & propterea quasi Paulianũ fuisse depositũ.

Inquisitio in Marcellum.

Marcellus recipit episcopatum suum.

Cap. X.

Arius uenit Constãtinopolim, noui Concilij causa.

IGitur dum post concilium Hierosolymitanũ Arius uenisset in Aegyptum, Alexandrina ecclesia eius euitante cõmunionem, rursus uenit ad Constantinopolitanã urbem, concurrentibus illic consectatoribus eius, & obedientibus Eusebio Nicomediæ episcopo, & concilium celebrari uolentibus. Horum studiũ sentiens Alexander tunc Constantinopolitanus episcopus, nisus est soluere tale conamen. Cumq; hoc non ualuisset implere,

C aperte Arij nisibus interdixit, non licere eum ecclesiasticũ esse dicens: nec infirmandam sententiã episcoporum penè totius terræ secum conuenientiũ in Nicæna urbe. Eusebius autẽ, & qui circa eũ erãt, dum primo sermonibus flectere nequiuissent Alexandrum, postea cum terrore minabantur, quod nisi susciperet Ariũ, certa die ipse quidem deportaretur in exiliũ: Arius aũt in cõmunionem susciperetur uniuersorum. Et posthæc ab alterutris recesserunt. Illi quidem definitam diem expectantes, ut suas minas implerent. Alexander autẽ orabat, ne ad perfectum uerba Eusebij peruenirent. Maximè autẽ ei terror ingerebat, eo quod Imperatori iam penè persuaserãt, ut faceret quod ipsi uolebant. Ante unũ uero constituti tẽporis diem prosternens semetipsum sub altari, tota nocte iacuit pronus, rogans deũ ut impediret terminũ inimicorum eius.

Terretur Alexander.

SOCRATES.

Hæc igitur Alexander pronus orabat. Imperator autẽ de Ario experiri uolens, eum ad Palatium euocauit, percunctatusq; est, an Nicæni concilij decreta seruaret. Ille uero nihil moratus, repẽte subscripsit decreta fidei, per subscriptionẽ arte callida circũueniens. Et Imperator quidẽ miratus, ei intulit iusiurandum. Qui etiam hoc fraudulenter egit, quodãmodo iusiurandũ arte deludens. Quod autem audiui de hac machinatione scribo. Ferunt enim cõscripsisse Arium hæresim suam in charta quã sub ala ferebat. unde

Alexander in precibus.

Arius subscribit decretis Nicæni cõcilij apud Constantinum.

D uere se iurare credidit, dicẽs sic se sapere sicut scripsisset. Hoc enim ita factũ audiens ego cõscripsi. quod uero & iusiurandum præbuerit, ex epistolis Imperatoris agnoui. Credens igitur Imperator, suscipi eum ab episcopo Constantinopolitanæ urbis Alexandro in cõmunionem præcepit. Erat enim tunc sabbatum. Et sequenti die eos cõmunicare expectabat alterutris. sed præsumptiones Arij iudicia dei secuta sunt. Nam dum egressus ex Imperiali fuisset aula, obsequijs honorabatur satellitum Eusebij, & per mediam tunc ciuitatẽ perspicuus apparebat. Cumq; uenisset iuxta locum cui est uocabulum, Constantini forum, ubi columna Porphyretica collocata est, terror eum subito ex quodã conscientiæ secreto constrinxit, & cum formidine secuta est uentris effusio. Percunctatusq; an secessus esset in proximo, & agnoscẽs esse post Constãtini forum, perrexit illuc. Quo facto, defectus eũ quidã cum effusione corripuit, & unà cum stercoribus meatus quoq; prolapsus est. Tunc ergo cõcidit, & sanguinis multitudo cũ subtilibus intestinis subsequenter effluxit. Decurrebantq; pariter cũ splene etiã interna iecoris. Et ita factũ est, ut repente sequeretur & mors. Secessus uero ubi talia gesta sunt, in Constantinopolitana urbe monstrabatur, sicuti dixi, post Constantini forum atq; macellũ in porticu constitutũ. Omnesq; transeuntes digito notabant locum, detestabilem Arij recordantes interitum.

Iubetur Alexander Ariũ in cõmunionẽ recipere.

Arij mors.

SOZOMENUS.

Post aliquod tempus quidã fautorũ Arianæ uæsaniæ diues ac potens, studium

A studium habuit eundē locum à publico comparare. Et destruens quod erat primitus, domū ibi constituit, quatenus obliuio facti procederet, & per successiones huiusmodi memoria deperiret. Fama tamen per omnem cucurrit ciuitatem, & orbi terrarum mortem Arij declarauit.

In loco latrinæ ubi perijt Arius, quidā domū construxit.

ARij uero dogma licet apud multos disputationibus extolleretur, nōdum tamen in propriū discernebatur populum, aut in nomine constabat autoris, sed omnes simul in ecclesia coueniebāt atq; cōmunicabant, præter Nouatianos, & qui uocantur Phryges, & Valentinianos, & Marcionistas, & Paulianistas, & qui alias hæreses colebant. Contra quos omnes Imperator posita lege sanciuit auferri eorum oratoria, & ecclesijs applicari, & neq; in domibus priuatorum eos congregationes nec publice celebrare. Melius enim iudicabat in ecclesia catholica cōmunicandum, & in eam cunctis cōuenire suadebat. Propter quā legem arbitror hæresium memoriam fuisse destructam. Nam priorum principum temporibus CHRISTI cultores licet sectarum diuersitate differrent, apud Paganos tamen Christiani esse putabantur, & similiter passionibus subiacebāt, ac semetipsos propter cōmunes persecutiones examinare nō poterant, & propterea facile inter se cōuenientes missas celebrabant. Et licet essent pauci, non tamen uidebātur esse diuisi. Post hanc uero legem neq; publice in ecclesias poterant conuenire, neq; latenter, dum episcopi ciuitatum & clerici obseruantes talia prohiberet. B Hinc ergo plurimi metuētes ad ecclesiam se catholicam cōtulerunt. Alij uero manserunt in sua sententia, nō tamen successores hæresis reliquerunt.

Cap. XI.
Ariani nondū separati.
Nouatiani.
Phryges.
Valentiniani.
Marcionistæ.
Paulianistæ.
Hæreticis iussu Cæsaris adimūtur ecclesiæ.

SOCRATES.

CVmq; religiosissimus Imperator potius Christianitate gauderet, & uere dei testimonio fidem Nicænā roborari cognosceret, in his quæ fuerant de Ario gesta, lætabatur. Qui cū tres habuisset filios, eos Cæsares nuncupauit, & singulos eorū per decennarios annos Imperij sui principes esse constituit. Id est, primū quidem filium sui nominis Constantinū Hesperiarum partium in Decennali suo fecit habere principatum: secundū uero aui nomine nuncupatū Constantiū in Vicēnalibus suis Cæsarem in Oriente constituit: minorem uero Constantē in suis Tricēnalibus ordinauit. Anno uero posthæc trāsacto ingressus quadragesimū quintum ætatis annū, ægritudine captus, ex urbe Constantinopolitana quasi ad calidas aquas egressus est.

Cap. XII.
Constantinus Aug. filios suos Cæss. fecit.
Constantinus.
Constantius.
Constans.

THEODORETVS.

Qui cum Nicomediæ degeret, languore grauatus, nec ignorās uitæ huius incertum, gratiam sacri baptismatis est adeptus. Distulerat enim usq; ad illud tempus, in Iordane fluuio hoc promereri desiderans. Porrò autē tres filios imperij reliquit hæredes, & Athanasium magnum reuerti præcepit in Alexandriam, licet Eusebius præsens esset, & niteretur cōtraria suadere.

Constantinus Aug. baptizatus.
Athanasius redire iubetur Alexandriā.

SOZOMENVS.

Nicomediæ

C Nicomediæ in suburbano sacri baptismatis donis initiatus est.

SOCRATES.

Ita facto testamento, tribus filijs constitutis hæredibus est defunctus. Corpus autem Imperatoris in aureo loculo collocatum, ad Constātinopolim est deuectum, & in palatij celso loco repositum. Quod in multis honoribus atq; ueneratione quasi uiueret habebatur, donec aliquis filiorū eius assisteret. Postea uero ab Oriente Constantio ueniente, cum imperialibus exequijs funus eius sepultum est in Apostolorū ecclesia. Quam propterea fecerat, ne Imperatores & sacerdotes reliquijs priuarentur Apostolorum. Vixit autem Constantinus Imperator annis sexaginta & quinq;, regnauit autem triginta & uno. Defunctus est, Consulatu Feliciani & Taciani, uicesima secunda mensis Maij, qui erat annus secundus ducentesimæ octauæ Olympiadis.

Constantinus Aug. moritur.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIpartitam uocant, libri tertij, Epiphanio Scholastico interprete, FINIS.

ELENCHVS CAPITVM LIBRI QVARTI HISTORIAE ECclesiasticæ, quam Tripartitam uocant.

D

Historiæ

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM VOcant, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodoreto, ab Epiphanio Scholastico uersis, per Cassiodorum Senatorem in Epitomen redactæ, liber tertius.

SOZOMENVS.

Cap. I. Dogma Nicæni concilij iterum in quæstionem.

IGITVR sub imperio Constãtini per ecclesias talia acciderunt. Quo moriente, rursus ad quæstionem uenit dogma Nicæni concilij. Nam licet uiuente Constantino non id omnes suscipe rent, tamen aperte renuere non audebant. Quo moriẽte, plurimi ab eo se indubitanter abstinuere concilio. Erant enim isti qui etiam primitus uidebantur esse suspecti. Præcipuè uero Arij sectatores Eusebius & Theogonius, cuius dogma se firmare credebant, si reuerti Athanasium prohiberent; & consectatori suo Aegyptiacæ diœceseos iura contraderent. Et illi quidem hæc agebant, ministrante ipsis presbytero, per quem Constantini temporibus Arius fuerat reuocatus. Erat enim is presbyter Constantio quoq; gratus, eo quod paternũ ei seruauerat testamentum, ita ut usq; ad principem palatijq; potentes haberet accessum. Eusebius autẽ in aula Imperiali uidebatur ita perspicuus, ut suos consectatores faceret Augustos ac proceres. Quamobrem de dogmate rursus priuatim & publicè disputationes crebro proferebãtur: Et simul iniuriæ, inimicitiæ, & plurima quæ ex talibus solent sæpius euenire.

Eusebius Nicomediensis, Theogonius, Arianorum principes.

D

Presbyter testamentarius.

Cap. II.

INterea ab Occidẽtali parte Athanasius in Alexandriã est reuersus, quẽ etiam Constantinus uiuens redire maluerat. Fertur autem quod etiam testamento uoluerit hoc conscribere, sed quoniam ita defunctus est, eius maior filius Constantinus Hesperiarum partium princeps, hoc egit, literasq; huiusmodi ad populum destinauit Alexandrinum.

CONSTANTINVS CAESAR POPVLO ECclesiæ catholicæ, Alexandriæ constituto.

Epistola Constantini iunioris ad Alexãdrinos pro Athanasio.

NEQVE uestram sacratissimã mentem arbitror ignorare, propterea Athanasium adorandæ legis prædicatorem, ad tempus in Gallias fuisse missum, quoniam ferocitas crudelium inimicorũ eius, in exitium sacri eius capitis imminebat: ne forsan per malignorum calliditatem aliquid incongruum

A gruum sustineret. Vt ergo hoc euitaret, ab imminẽtibus sibi necessitatibus est ablatus. Et ita me præcipiente habitare iussus est, ut in ea ciuitate in qua degebat, bona ei necessaria non deessent. Talis enim est eius uenerabilis uirtus, diuinis freta solatijs, ut etiam molestias asperioris fortunæ contemnat. Quapropter licet ad charissimã reuerentiam uestrã dominus noster beatæ memoriæ Constãtinus Pius, meus pater, eundem episcopum in suũ locum restituere proposuisset, tamen quoniam humana sorte præuentus, antequam hæc compleret uota, requieuit, consequens arbitratus sum uoluntatem diuæ memoriæ Imperatoris implere. Qui dum ad uos remeauerit, qualem à me uenerationẽ habuerit, agnoscetis. Non enim mirabile, si quid in eo gessimus quod laudetur. Meam nanque animã imago desiderij uestri, & schema tanti uiri ad hoc mouit & inuitauit. Diuina prouidẽtiã uos custodiat fratres dilectissimi.

His literis fretus Athanasius, Alexandriã uenit. Libenterque eum plebs Alexandrina suscepit. Ariani uero coniuratione facta aduersus eum frequentes seditiones subinde suscitabant. per quas occasio præbebatur Eusebio, ut derogaret ei apud Imperatorẽ, quod non decernente cõmuni concilio episcoporũ, autoritate sua arripuisset ecclesiã. Tantumque his derogationibus actum est, ut indignãte Imperatore de Alexãdrina urbe proijceretur. Eodem tempore Eusebio moriente episcopo Cæsareæ Palæstinæ co B gnomento Pamphili, Agapius discipulus eius suscepit episcopatum. qui & alios plurimos ædidit libros, & de uita doctoris sui multa conscripsit.

Cap. III. Athanasius redit Alexandriam.

Athanasius opera Eusebij iterũ Alexandria pellitur.

Eusebius Cæsariensis moritur. Agapius succedit.

SOZOMENVS.

Non multo post tempore & Constantinus Imperator, Constantini maioris filius, dum nititur inuadere partes iunioris fratris Constantis circa Aquileiam cõgressione facta perimitur, cõsulatu Acindyni, & Proculi. Quãobrem Romani Imperij principatus Occidentalium quidem partium peruenit ad Constantem, Orientalis autem ad Constantium.

Cap. IIII. Cõstantinus iunior occiditur apud Aquileiam.

THEODORETVS.

Igitur tempore quo Constantinus ad perenne transiuit imperium, testamento filijs temporale distribuens regnũ (nullus enim eorum erat præsens) presbytero à sorore propria ipsi commendato suum credidit testamentum, præcipiens id Constantio dari, qui inter alios uidebatur esse uicinior, & prius uenire posse credebatur. Hinc iste Constantio factus notus, tradito testamento accepit ad eum ingrediendi fiduciam. Qui uidens facilẽ Constantij uoluntatem, & uelut calamũ uentis accedentibus agitari, præsumpsit cõtra Euangelica dogmata bellum assumere, & aduersus ecclesias asperrimã erigere tempestatem. Dicebat enim esse culpabiles, qui Consubstantialitatis uocẽ quæ scripta non inueniretur, in fidei doctrina posuissent, quod inter sacerdotes & eos discordiã generaret. Hinc ergo Athana-

Cap. V.

Presbyter testamentarius Arij causam agit apud Cæsarẽ secreto.

C siũ & eius sectatores accusans, insidias instruebat. Huius cooperatores erãt, Eusebius, & Theognius, & Theodorus Perinthius, qui eloquentior uideba tur, & scripsit explanationes Euangeliorum, quem plurimi Heracleoten uo cant. Isti nãq; sæpius uelut propinqui Imperatori, reuersionem Athanasij multorũ causam asserebant esse malorũ: & non solum Aegyptum, sed etiã Palæstinam & Phœnicen, uicinasq; gentes eius gratia dicebant esse turba/ tas. Proinde huiusmodi uerbis leuissimam obsidẽtes Imperatoris intentio nem, suaserunt ut Athanasium ab ecclesia rursus expelleret. Qui agnoscens eorum consilium, ad partes Hesperias abijt.

Accusatur Athanasi⁹ apud Cæsarem.

Athanasius in Italiam.

Cap. VI. Iulius Pont. Ro. Athanasium & eius aduersarios Romam euocat.

VErum Eusebius, eiusq; cõsortes, calumnias in Athanasium factas Iu lio Romano Pontifici destinauerunt. Qui ecclesiasticam sequens le/ gem, etiam ipsos Romã uenire præcepit, & uenerabilem Athanasium ad iudicium regulariter euocauit. Ille continuo euocatione suscepta uenit. calu mniarum uero sarcinatores Romam quidem profecti non sunt, scientes fa cile suum posse capi mendacium. Sed uidentes oues pastore desolatas, lu/ pum super eas pro pastore constituerunt, id est, Gregorium, qui sex annis bestijs ferocibus crudelius usus, pœnam maliciæ suæ soluit, ab omnibus amarissimè laniatus.

Gregorius, Alexãdrinis impositus episcopus.

Cap. VII. Athanasius Cõstanti Cæs. queritur de Arianis.

ATHanasius autẽ ueniens ad Constantẽ, postq; Constantinus iunior fuerat bello defũctus, Arianæ cohortis cũ gemitu referebat insidias, & bellũ contra Apostolicã fidem gestũ, patrisq; eius nomẽ maximiq; con cilij ab illo celebrati mentionem faciebat, & quod cõmuni lege synodus ro borata uideretur. Hæc insinuando cum lachrymis, ad paternũ zelum exci tauit Imperatorem. Mox nanq; ut hæc audiuit, mandauit fratri, monẽs ut paternæ pietatis inuiolabilem seruaret hæreditatem: cum & ille pietate gu bernando regnum, & Romanorum euicisset tyrannos, & gentes positas in circuitu subiugasset.

D

Constans pro Athanasio ad Cõstantiũ fratrem.

SOCRATES.

Cap. VIII. Alexãder Cõstantinopolitanus moritur.

EA porrò tempestate Constantinopolim altera, priore superior, tur/ ba ex huiusmodi causa processit. Alexander Constãtinopolitanæ Præ sul ecclesiæ, post decertationem cum Ario terminatam ex hac uita excessit, episcopatus tricesimo tertio, uitæ anno nonagesimo & octauo. nullũq; in suũ constituit locũ, sed mandauit ut unũ ex duobus quos ipse nominaret, eligerent. Et si quidẽ uellent docibilẽ simul & uitæ optimæ testimonio deco ratum, Paulum à se presbyterum ordinatũ, uirum quidem ætate iuuenẽ, sed sapientia senem, episcopum ipsis ordinarent. Si uero ex habitu solũmo do reuerentiæ eligere uellent, Macedoniũ facerent, tunc diaconum existen tem, qui ætate maior uideretur. Ex hac causa maior contentio pro episco/ pi ordinatione surrexit, ecclesiamq; turbauit. cum populus utiq; in duas di uisus esset partes: alijq; defenderent Arianũ dogma, alij uero Nicæni decre ta concilij. Igitur donec Alexander uiueret, Homousiani potiores erãt Aria nis,

Paulus.

Macedonius.

Duæ factiões Alexandriæ, Homousianorum, & Arianorum.

A nis, quia hij quotidie conuicti minuebātur. Cum uero Alexander obiisset, cōtentio rursus ex utraq; parte cōmota est. Quapropter Homousiani Paulum ordinauere Pontificem, Ariani uero Macedonium. Et in ecclesia quidem Irene cognomine, quæ est uicina iuxta basilicā Sophiam, Paulus est ordinatus, in quem potius Alexandri sententia prolata uidebatur.

ὁμοουσιασαί. *Irene.* *Sophia.*

POst paululum uero temporis Imperator Constantinopolim ueniēs, indignatur ob ordinationem factam Arianorū. Episcoporum autem constituto cōcilio Paulum quidem remoueri fecit: Eusebium uero ex Nicomedia transferens Constātinopolim, episcopum esse decreuit. Quo facto Antiochiam profectus est Imperator. Eusebius itaq; nullo modo cessare patiebatur, sed omnia cōmouebat donec suum propositum perduceret ad effectum. Egit ergo ut in Antiochia Syriæ synodus fieret, sub occasione quidem dedicationis ecclesiæ, quam pater Augustorum fabricari cœperat, & post eius obitum Constantius decimo anno eam à tempore fundationis expleuerat: in ueritate autem ad subuersionem atq; destructionem Nicæni concilij. Ad quā synodum conuenerunt ex ciuitatibus diuersis episcopi nonaginta. Maximus tamen Hierosolymitanus Macarij successor nō affuit, cogitās quod ipsi posset subripi, ut in damnationē subscriberet Athanasij. Sed neq; Iulius interfuit maximæ Romæ Præsul, neq; in in locum suum aliquem destinauit, cum utiq; regula ecclesiastica iubeat non oportere* præter sententiam Romani Pontificis concilia celebrari. Fit ergo synodus in Antiochia sub præsentia Constantij principis, Consulatu Marcelli & Probini. Erat autē quintus annus mortis Constantini patris Augustorū. Præsidebatq; tunc ecclesiæ Antiochenæ Flacillus successor Euphronij. Fautores igitur Eusebij operæprecium iudicantes Athanasio derogare, primum quidem calumniati sunt quasi præter regulā egisset, quā tunc ipsi decreuerant, quoniam nō ex sententia cōmunis concilij episcoporum receperat sacerdotiū, sed sibimet arrogando in ecclesiā fuisset ingressus: Deinde quoniā eius aduentu turba generata, plurimi seditione sint mortui: & quia aliqui ab Athanasio cæsi, Iudicibus dicerentur esse contraditi. Hac derogatione tunc habita constituerunt episcopum in Alexandria, primo quidem Eusebium cognomento Emisenū. Quo ordinato, & in Alexandriā ire metuente, Gregorium fecerunt episcopum. His ita gestis, transformauerunt fidem, nihil quidem culpantes Nicæni concilij, sed principium præbentes ut frequentibus concilijs alia subinde mutantes & recitantes, efficerent ut definitio fidei paulatim in Arianam uæsaniam relaberetur.

Cap. IX. *Eusebius Nicomediensis Constātinopoli præficitur episcopus.* *Cōcilium Antiochiæ xc. episcoporum.* B *Aliâs* nisi in præsentia.* *Autoritas Romani Pontificis.* *Phlacitus.* *Athanasius accusatur ab Arianis.* *Abdicatur.*

NOs neq; sequaces Arij fuimus. quomodo enim episcopi presbyterū sequeremur? neq; aliam quampiam fidem absq; exposita antiquitus suscepimus. Sed etiam nos examinatores & cognitores eius fidei facti sumus. & iudicauimus potius, quàm secuti sumus. Didicimus enim ab initio credere

Cap. X. *Fides episcoporū in Antiochena synodo fauentium Ario.*

C credere in unum deum omnium, uniuersorum intelligibilium sensibi- liumque creatorem & prouisorem, & in unũ filium unigenitum ante omnia secula existentem, & cum suo genitore manentem, per quem omnia facta sunt uisibilia & inuisibilia, & qui in nouissimis temporibus per bonam uoluntatem patris descendit, & ex sancta uirgine carnem assumpsit, & omnẽ uoluntatem patris sui impleuit: passus est & resurrexit & in cœlos ascendit, in dextera patris sedet, uenturus iudicare uiuos & mortuos, & rex permanet in æternũ & deus. Credimus & in spiritum sanctum. Si autem adijciendum est, credimus & de carnis resurrectione, & uita perpetua. Hæc in prima scribentes epistola ciuitatibus mittebant. Sed post paululum aliam in Antiochia dictauerunt. Eodem tempore etiã rempublicam contigit ualde turbari. Gens nanque Francorũ circa Gallias constituta, Romanis erat infesta. Tunc etiam terræmotus maximus in Oriente factus est, & præcipuè in Antiochia, quæ anno iugiter est commota.

FRANCI.

Terræmotus Antiochiæ.

Cap. XI.

Syrianus militari præsidio Gregoriũ Alexandriã producit.

Vigiliæ.

INterea Gregorium deducebat in Alexandriam Syrianus magister militiæ, & cum eo armati milites, numero quinque milia. quibus etiã aderant Arij sectatores illic habitantes. Sed quomodo Athanasius ecclesia pulsus, ne caperetur effugerit, arbitror esse dicendum. Erat enim uespera, & populus in uigilijs obseruans. sperabaturque futura Collectio. Inter hæc uenit Magister militum, & circa ecclesiam per cohortes suos milites ordinauit. D Athanasius autem uidens quæ fierent, cogitauit ne propter se ulla læsio populo proueniret. Et præcipiens diacono ut compleret orationẽ, rursus psalmum fecit imponi. Cumque consonantia psalmodiæ celebraretur, per unam ianuam ecclesiæ egrediebãtur omnes. Quo facto, milites quidem sine commotione steterũt. Athanasius autem inter medios psallentium illæsus abscessit. Et hoc modo fugiens, Romam profectus est. Porrò Gregorius Alexandrinæ tunc præsedit ecclesiæ. Alexandrinorum uero plæbs non ferens quod erat gestum, ecclesiam quæ Dionysij nuncupatur, incendit.

Psalmodia.

Athanasius fugit Romam.

Cap. XII.

Iulius Pont. Ro. iudex in causa Athanasij.

Eusebij mors.

Paulus reducitur Constantinopolim.

Macedonium eligũt Ariani.

Vrsatius.

Valens.

EVsebius autem legationem misit ad Iulium Romanæ urbis episcopum, rogans ut contra Athanasium iudex esset. Sed quæ de Athanasio decreuerat Iulius, Eusebius non occurrit ut cognosceret. quia dum paucum tempus uixisset post conciliũ, uita priuatus est. Quapropter Constantinopolitæ Paulũ rursus in ecclesiam introduxerunt. Idem & Ariani in ecclesia, quæ nunc dicitur Pauli, ordinauere Macedonium. Et hoc gerebant fautores Eusebij successoresque præsumptionis, id est, Theognius Nicænus, Maris Chalcedonensis, Theodorus Heracliæ, & reliqui. Sed Vrsatius & Valens hæretici, postea libellum pœnitẽtiæ Iulio offerentes episcopo, & consentientes ὁμοουσίῳ uerbo, cõmunicare meruerunt.

Cap. XIII.

INterea propter Macedonium ingens præliorum flamma surgebat, & intestinũ bellum Christianorũ in ciuitate multi sanguinis effusione pullulabat.

A Iulabat. Quod cum audisset Constantius Antiochiæ positus Imperator, Hermogeni magistro militum Thraciarũ iniunxit ut Paulum ecclesia pelleret. Qui Constantinopolim ueniens, maximas turbas commouit, cogens ut pelleretur episcopus. Facta autem seditione, populus erat paratus ad ultionem. Cumq; Hermogenes insisteret ut militari manu expelleret Paulum, accẽsus populus (ut fieri solet in talibus) irrationabiliter ei resistebat, eiusq; domũ incendentes, ipsumq; trahentes interemerunt. Hæc gesta sunt cõsulatu Constãtij tertio, & secundo Constantis. Quo tempore Constans quidẽ Francos Romanorũ subiecit imperio. Constantius autẽ de interitu Hermogenis acturus, ab Antiochia Veredis Constantinopolim uenit, & Paulum quidem expulit ciuitate, urbem uero damno multauit, auferens ei frumenti à suo patre collati ultra quadraginta milia modiorum, quæ quotidie frangebantur. Nam penè octoginta milia per dies singulos, urbe Alexandrina mittente, primo ministrabantur. Hoc itaq; facto, Macedoniũ distulit statuere urbis episcopum. Irascebatur enim etiã illi, nõ solũ quia præter ipsius uoluntatẽ fuerat ordinatus, sed quia propter seditiones inter eum Paulumq; factas, plurimi perierant, simul & Magister militum fuerat interemptus. Permittens ergo eum Missas facere in ecclesia in qua fuerat ordinatus, denuo est profectus in Antiochiam.

Paulus pellitur Constantinopoli iussu Cõstantij Cæs.

Hermogenes Mag. militum occiditur in seditione.

FRANCI, Germani.

Veredi.

Constantius Imp. priuat Cõstantinopolitanos frumentarijs stipẽdijs ex dimidia parte.

Cõstantius infensus Macedonio.

Cap. XIIII

B ARiani præterea Gregorium remouentes ab Alexandria tanq; odiosum, & quia propter eum factum fuisset incendium, necnon & quia minus ipsorum foueret errorem, euocauerũt Georgium Cappadocem hominem Arianæ uæsaniæ.

Gregorius Alexãdrinus abdicatur ab Arianis. Georgius Cappadox recipitur.

SOZOMENVS.

Cap. XV.

IGitur Athanasius relinquens Alexandriam, Romã profectus est. Contigit autẽ eodem tempore etiam Paulum Constantinopolitanũ Pontificem illuc unà cõcurrere, & Marcellũ Ancyræ, Asclepamq; Gazæ. Qui dum Arianis esset aduersus, calumniam passus ab hijs, quasi subuertisset altare, damnatus est. Pro quo Gazæorum ecclesia Quintiano committitur. Lucianus autem Hadrianopolites episcopus, ob aliam accusationem ecclesia sua priuatus, degebat in urbe Roma. Cognoscens ergo Romanus episcopus crimina singulorũ, & omnes Nicæno concilio concordare comperiens, eos in cõmunionem suscepit, tanq; omniũ curam gerens, propter sedis propriæ dignitatem, singulisq; reddidit suas ecclesias, & Orientalibus scripsit episcopis, culpans quod non recte tractassent uiros inculpabiles de suis ecclesijs eos expellentes, & quod constitutiones Nicæni concilij minime obseruarent. Quorum paucos ad certam diem sibimet adesse præcepit, ut coram eis ostenderet iustum se super illis protulisse decretũ. Et deinceps non se passurum interminatus est, nisi ab huiusmodi turbis & nouitate cessarẽt. Et ille quidem hæc scripsit. Athanasius autem & Paulus epistolas Iulij Orientalibus episcopis miserunt, & singuli eorum suas sedes adepti sunt.

Athanasius. Paulus. Marcellus. Asclepas. Quintianus. Lucianus.

Episcopi abdicati iniuriaq; affecti, Romã adeunt.

ROMANAE SEDIS DIGNITAS.

Iulius Pont. Ro. Orientalibus scribit, ad preces Athanasij & Pauli.

C Cap. XVI. Episcopi Orientales Antiochiæ cõgregati, rescribũt Iulio Pont. Ro.

ROMANA ECCLESIA.

VErum Pontifices Orientis grauiter hoc ferentes, & in Antiochia congregati, Iulio rescripserũt epistolam, ornato quidẽ stilo compositam, ironia uero maxime plenã, & non sine interminationis qualitate confectã. Fatebantur enim, circa omnes Romanorũ ecclesiam esse mũnificam, ueluti quæ Apostolicã haberet curam, & antiquitus mater pietatis existeret, licet ab Oriente ad eam prædicatores dogmatis aduenissent. Se uero non propterea secundo loco habendos existimabãt, eo quod nõ magnitudine aut multitudine abundarent ecclesiarum, cum uitæ qualitate non cederent. crimẽq; Iulio imponebãt, eo quod Athanasij sectatoribus cõmunicasse uideretur, & tanq; ipsorũ concilio cõtumelias irrogasset, eorũq; sententiã destruxisset: & ueluti iniustũ, eius factum, ecclesiasticisq; sanctionibus dissonans arguebant. His ita conscriptis addiderunt, quod si susciperet Iulius damnationẽ ab ipsis factam, & ordinatos episcopos in damnatorũ locum firmaret, pacẽ cum eo & cõmunionem haberent. Si uero placitis ipsorũ resisteret, cõtraria celebrarent. quippe cũ Orientales episcopi nõ restitissent, cũ Nouatus à Romana pelleret ecclesia. De his autẽ quæ præter cõmune placitũ de cõcilio Nicæno gesserãt, nihil ei rescribere maluerũt. SOCRATES.

Orietales putãt Athanasiũ ab ipsis dãnatum, nõ debuisse recipi à Ro. Põt. quandoquidem nec ipsi Nouatum recepissent à Ro. Pont. damnatum.

Cap. XVII. Ariani quidã apud Alexandriã in turba populi, suffocati. D

HAec itaq; Orietales episcopi Iulio Romano Põtifici rescripserũt. Cũ uero Athanasius Alexãdrinã fuisset ingressus, cõpressio populi partis Georgij (q illic fuerat ordinat9 episcopus) uehemens facta est. Et ex hoc dicebãt turbas & neces hominũ puenisse. & huiusmodi crimina in Athanasiũ uelut autorẽ sceleris referebãt: cũ hæc in certaminib9 frequẽter eueniãt. Ob quã causam Sabinus Macedonianæ Præsul hæreseos, Athanasium frequẽter accusat. Qui si cogitaret quãta mala cõtra Athanasiũ & Homousianos Ariani gesserint, aut quãta cõcilia propter eũ celebrata sint, aut quãta cõtra oẽs ecclesias Macedonius hæresiarches gesserit, erubescens forte tacuisset.

Sabinus Athanasium traducit.

Macedoni9 hæresiarches.

Ca. XVIII. subintel. γράμματα, id est, literas.

COnstantius igitur Imperator in Antiochia degens, cũ audisset rursus Paulum Constantinopolitanã recepisse sedem, iratus sacra sua misit ad Philippum, qui tũc habebat maximã inter alios Iudices potestatem, & post principem secũdus appellabatur, ut Paulum ecclesia pelleret, & Macedoniũ introduceret. Præfectus autẽ Philippus seditionẽ populi metuens, arte est usus aduersus Paulũ. Et iussionem quidẽ principis celauit. simulans autẽ publicum se habiturũ esse tractatum, processit ad Thermas uocabulo Zeuzippi. quò etiã cũ honore quasi necessario uocauit Paulũ. Cumq; uenisset, repente Præfectus sacra monstrauit Imperatoris. & episcopus quidẽ illic iniustã sentẽtiã patiẽter tulit. Porrò Præfectus metuẽs multitudinis impetũ quæ ibi cõuenerat, pter timoris famã, unã fenestrã Thermarũ iussit aperiri. per quã ad Palatium ductus Paulus, & missus in nauẽ ad talia paratã, uelociter ductus est in exiliũ. Iussitq; Præfectus ut Thessalonicæ seruaretur, ex qua Paulus fuerat oriũdus, ut illic libere uiueret, & in alijs Illyrici ciuitatibus, nõ tamẽ ut ad partes Oriẽtis accederet. Hoc itaq; modo Paulus

Paulus è Constantinopoli pellitur.

Philipp9 Præfectus patron9 Arianorũ.

Thermæ Zeuxippi. Hæ sũt in secunda regione urbis Constant.

Paul9 Thessalonicã in exilium ducitur.

inopinato

A inopinatò de ecclesia pulsus est. Philippus autẽ à Thermis ad ecclesiã ꝓpe rabat, cũ quo Macedonius, residẽs in uehiculo cũ Præfecto simul & militib⁹ armis indutis. Hoc facto terror populũ apprehẽdit, & ad ecclesiã cõcurrerũt uniuersi simul Homousiani & Ariani. Cũq; Præfectus cũ Macedonio ad ecclesiã peruenisset, & populũ & milites irrationabilis timor inuasit. Cumq; esset ingẽs multitudo, nec posset introire Præfectus, milites cœperũt populũ uiolẽter impellere. & cũ propter angustiã loci recedere nõ possent, putantes, eos milites sibi uelle resistere, euaginatis gladijs in eorũ necẽ grassabantur. Tunc ergo (sicuti fertur) perẽpti sunt circiter tria milia centũ & quinquaginta. Alij à militibus interfecti, alij uero cõpressione sunt mortui. Hac uia Macedonius tãq; nihil mali gerẽs, sed ueluti mũdus & innocẽs à Præfecto magis q̃ ecclesiasticis regulis, traditũ sibi recepit episcopatũ. Tantisq; necibus ipse & Ariani ecclesiæ iura tenuerũt. Hoc tẽpore Imꝑator maiorẽ ecclesiam fabricabat, quæ nũc Sophia uocitat̃, & est copulata ecclesiæ, quæ dicit̃ Irene, quã pater Imperatoris, cum esset prius modica, ad pulchritudinẽ magnitudinẽq; ꝑduxerat. quæ modo uelut sub uno circuitu cõtineri noscũtur.

Macedonius ꝑ Præfectum & armatos milites in ecclesiã deducitur.

Supra III. M. interficiũtur.

SOPHIA, opus Constantij. Irene.

Cap. XIX.

INterea contra Athanasiũ alia machinatio cõcinnata est. Ecclesiæ nanq; Alexandrinorũ, Augustorũ pater eroganda pauperibus frumẽta donauerat. quæ dixerũt Athanasiũ uendere, & suis utilitatibus applicare. Quod Imperator credẽs, eũ iussit occidi. Hoc sentiens Athanasius, latẽter aufugit. B Tunc igitur Iulius Romanæ urbis episcopus, cognoscẽs Arianorũ insidias aduersus Athanasium machinatas, postq; Eusebij susceperat literas, euocauit Athanasiũ, cũ audisset locũ ubi erat abscõsus. Inter hæc suscepit etiã literas Aegyptiorũ episcoporũ, asserentiũ falsa esse quæ cõtra Athanasiũ dicebãtur. Quo facto Iulius rescripsit eis qui fuerãt in Antiochia cõgregati, culpans eos primũ de iniurijs literarũ: deinde cur se ad synodũ suam non uocassent, canonib⁹ nimirũ iubẽtibus præter Romanũ nihil decerni Põtificẽ: insuper quod latẽter corrumperẽt fidẽ: & quod Tyri gesta per subreptionẽ fuerint & arte cõposita: & quia cõtra ius ex una parte cõfecerint monimẽta gestorũ, referẽs id ad falsitatẽ de Arsenio cõcinnatã. Epistolas ipsas ponere, propter fastidiũ longæ lectionis omisi. Post modicũ uero tempus, Paulus à Thessalonica simulans se habere iter ad Corinthũ, in Italiã uenit, & unà cũ Athanasio causam suã Imp. Constãti indicauit. SOZOMENUS.

Calumnia in Athanasiũ de uenditis frumentis.

Iulius Athanasium ad se uocat.

Iulius respondet episcopis Antiocheni concilij.

Autoritas Romani Pont.

Cap. XX.

IMperator autem fratri suo Constantio scripsit, ut aliquos Orientalium episcoporum satisfacturos de quorundã damnatione mitteret. Quapropter eliguntur tres, Narcissus Irenopolites Cilix episcopus, Theodorus Heracliæ Thraciæ, & Marcus Arethusæ Siryacæ. Qui uenientes ad Italiam, facta propria uindicabant, nitentes Imperatori persuadere Orientalis concilij iustam esse sententiã. Cumq; fidei suæ cõfessionem exigerentur, fidem quidem Antiochiæ expositam, celauerunt. Aliam uero conscribentes confessionem obtulerunt, multum tamen à Nicæno concilio dissonantem. Vi

Narcissus, Theodorus, Marcus, in Italiam mittuntur.

C dens autẽ Constans iniuste grauatos homines, nec crimina fuisse uera, pro quibus dicebantur à cõmunione suspensi, sed id factum propter dissonantiam fidei, cũ satisfacere nequiuissent pro quo uenerant, remisit eos ad propria. Post tres autẽ annos rursus Orientales episcopi Occidẽtalibus aliam epistolam miserunt, quam multorum uersuũ nominauere cõscriptionem, eo quod ultra priores prolixo eloquio cõfecta uideretur. In qua de substantia quidẽ dei nullam fecere mentionẽ. Eos autẽ qui dicunt ex non existentibus dei filiũ, aut ex alia essentia & nõ ex deo, & quia fuerit aliquando tempus aut seculũ, quando non erat, abdicarunt. Porrò Eudoxiũ Germaniciæ episcopum, Martyrium atq; Macedonium baiulos epistolarum, Occidentales noluerunt suscipere sacerdotes, dicentes dogmata Nicæna sufficere, & nihil ulterius oportere tractari. Cumq; Constans à fratre petens, ut Athanasius suam reciperet ecclesiam, resistentibus hæreticis nihil impetrare potuisset, tunc Athanasius & Paulus adeuntes, poposcerunt fieri synodum, eo quod pro defensione rectorum dogmatum expulsi probarentur.

Orietales solam adhuc Cõ substãtialitatẽ negant.

Eudoxius, Martyrius, Macedonius, nuncij Orientalium episcoporum.

THEODORETVS.

Cap. XXI.

Athanasi[9] & Paulus petũt fieri conciliũ.

QVod audiens Constans, scripsit fratri, monens ut paternæ pietatis inuiolatam seruaret hæreditatem, cum & ille Imperium gubernãdo & Romanorũ tyrãnos euicisset, & in circuitu gentes Barbaras subiugasset. D Hijs literis motus Constantius, præcepit Sardicæ (quæ est ciuitas Illyrici) & Oriẽtales & Occidẽtales cõuenire Pontifices. Multi siquidem etiã alij casus medicinam synodicam requirebant. Nam & Paulum Constantinopolitanæ urbis episcopum, pro rectis dogmatibus, Ariani ad periculum mortis usq; perduxerant, tanq; seditionis autorem, & alia quædam adiecerant, quæ calũniatoribus sunt amica. Quẽ tamen tunc populus Sardicã propter inimicorũ insidias abduci nõ est passus. Paulò post aũt defuncto Cõstãte, flectentes Ariani leuissimã principis uoluntatẽ, & à regia ciuitate pellentes Paulũ, eum ad ciuitatulã Cucusenã (quæ tunc erat Cappadociæ, nũc uero secundæ Armeniæ) transtulerũt. Sed nõ satis est in hoc cuncta turbãtibus, uita Pauli mirabilis, licet in solitudine constituti. Mittentes enim ministros necis, eum morti uiolentissimæ tradiderunt. Et hoc beatus Athanasius refert in Apologia propriæ fugæ, ita dicens:

Sardis Conciliũ indicitur.

πόλις ἰλλυρι κὴ τῶ δακῶμ ἔθνυς μητρόπολις.

Paulus Cucusum transla t[9], paulò post occiditur.

Cap. XXII.

EPiscopum nanq; Constantinopoleos Paulum persequentes atq; inuenientes, palàm suffocandum esse censuerunt in Cucuso Cappadociæ, autorem habẽtes Philippum Præfectum. Erat enim eorum hæreseos tunc patronus, & consiliorum minister iniquorum. Huiusmodi enim crudelitates blasphemia Arij protulit. Contra unigenitum nanq; insaniunt ministri præsumptionũ eius. Hoc itaq; modo Paulo defuncto, imò magis ad cœlestia regna perducto, Macedoniũ statuerũt episcopum quasi consectatorem suum, quoniam proxime sancto spiritui blasphemabat. Sed paulò post

Philipp[9] Præfectus.

A post expulerunt & eum, dum creaturam nõ confiteretur eum quem filium scripturæ dicunt. Quapropter damnatus ab illis, hæresis propriæ autor apparuit, consubstantialem quidẽ nec iste parti filium esse dicens, similem tamen per omnia genitori docens, creatum uero Spiritũ aperte denominãs. Hæc itaq; non multo post (sicuti diximus) acta sunt.

Macedonius aliquãdiu Constantinop. episcopus, post breue tempus propellitur.

τὸν γὰρ τῆς κωνσταντινουπόλεως παῦλον τὸν ἐπίσκοπον διώξαντες, καὶ εὑρόντες, προφανῶς ἀποπνιγῆναι πεποιήκασιν ἐν τῇ λεγομένῃ κουκουσῷ τῆς καππαδοκίας, δήμιον ἐσχηκότες εἰς τοῦτο, φίλιππον τὸν γενόμενον ἔπαρχον. ἦν γὰρ καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν προστάτης καὶ τῶν πονηρῶν βουλευμάτων ὑπηρέτης. τοιαύτας μιαιφονίας ἡ ἀρείου βεβλάστηκεν βλασφημία. τῇ γὰρ κατὰ τοῦ μονογενοῦς λύττῃ συμβαίνει τὰ κατὰ τῶν ἐκείνου θεραπόντων τολμήματα. ἀλλὰ τοῦτον οὕτω τῷ θανάτῳ μᾶλλον δὲ τῇ τῶν οὐρανῶν παραπέμψαντες βασιλείᾳ, μακεδόνιον ἀντὶ τούτου προυβάλλοντο, ὁμογνώμονα τοῦτον ὑπειληφότες, ἐπειδὴ παραπλησίως αὐτοῖς ἐβλασφήμει τὸ πανάγιον πνεῦμα. ἀλλὰ μικρὸν ὕστερον καὶ τοῦτον ἐξήλασαν, κτίσμα λέγειν οὐκ ἀνεχόμενον, ὃν υἱὸν προσαγορεύει ἡ θεία γραφή. οὗ δὴ χάριν οὗτος ἐκείνων ἀποκριθεὶς, ἰδίας αἱρέσεως προστάτης γεγένηται. ὁμοούσιον μὲν οὐδὲ οὗτος τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν εἶναι λέγων, ὅμοιον δὲ εἶναι κατὰ πάντα τῷ γεγεννηκότι διδάσκων. κτιστὸν δὲ τὸ πνεῦμα προφανῶς ὀνομάζων.

ἈΘΑΝΑΣΙΟΥ, ἐκ τῶν περὶ τῆς φυγῆς ἀπολογίας.

SOCRATES.

Ca. XXIII.

VNdecimus aũt ann9 erat ab obitu patris duorũ Augustorũ. COSS. uero tunc fuere Ruffinus & Eusebius, quando celebratum est Sar-B dicense concilium. Ex Hesperijs ergo partibus conuenerunt episcopi quasi trecenti, sicut Athanasius ait. Ex Orientalibus sex & septuaginta tantũmodo, sicut Sabinus dicit. Inter quos annumerabatur & Ischyras tanquã Mareotis episcopus, quem damnatores Athanasij in episcopum huius prouinciæ prouexerant. Excusauerunt se etenim alij per infirmitatem corporis: alij angustas inducias accusantes, & ob hoc Iulium Romanũ culpantes episcopum: cum utiq; ante annũ & sex mẽses synodus fuerit prædicata, & Athanasius Romæ degeret, expectans iudicium synodale. Cum ergo Sardicæ Orientales conuenissent, ad aspectum Occidentalium uenire nolebant, dicentes, non aliter se ad uerba uenturos, nisi suo collegio Athanasiacos & Paulianos expellerẽt. Cumq; Protogenes Sardicensis episcopus, & Osius Cordubæ Hispaniæ non paterentur à concilio se summoueri Pauli defensores & Athanasij, illi repente discesserunt. Et uenientes ad Philippopolim Thraciæ seorsum fecere concilium, & aperte iam Consubstantialitatẽ anathematizauerunt. Et sectam inæqualis substantiæ epistolis subscribentes, undiquaq; miserunt. Qui autẽ in Sardica conuenerant, primũ quidem hor um damnauere uæsaniã, deinde accusatores Athanasij dignitate priuauerũt. Et terminũ fidei Nicænæ corroborãtes, & tractatũ de diuinæ substantiæ inæqualitate respuẽtes, Consubstãtialitatẽ apertius tradiderunt, etiam ipsi

Conquerũtur Concilium non fuisse satis in tempore indictum.

Protogenes. Osius. Philippopolim secedunt Orientales. Hæresis inæqualis substantiæ.

C ipsi undiquaq; scripta propria mittẽtes. Ex utraq; ergo parte arbitrati sunt recte se facere, Orientales quidem eo quod à se damnatos illi susciperent, Occidẽtales autẽ quoniã ante cognitionẽ damnatores effugerãt: & quoniã hij quidem Nicænã seruabant fidem, illi uero eam adulterare præsumpserant. Reddiderunt ergo locũ Paulo, & Athanasio, necnon & Marcello Ancyræ Galatiæ, qui dudum (sicuti iam dictum est) fuerat condemnatus.

THEODORETVS.

ca. XXIIII QVæ uero Sardicæ gesta sint, concilij literæ clarius edocebũt, quas propter modum explanationis huic scripturæ interponere non omisi.

Literæ Sardicensis cõcilij. SANCTA SYNODVS DEI GRATIA SARDICAE congregata ex urbe Roma, Hispanijs, Gallijs, Italia, Campania, Calabria, Aphrica, Sardinia, Pannonia, Mysia, Dacia, Dardania, altera Dacia, Macedonia, Thessalia, Achaia, Epiris, Thracia, Rhodope, Asia, Caria, Bithynia, Hellesponto, Phrygia, Pisidia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, altera Phrygia, Pamphylia, Lydia, insulis Cycladibus, Aegypto, Thebaide, Libya, Galatia, Palæstina, & Arabia, uniuersis episcopis & cõministris sanctæ & Apostolicæ ecclesiæ dilectissimis fratribus in domino salutem.

MVLTA quidẽ ac sæpius Arianã uæsaniã sequẽtes præsumpserũt aduersus dei seruos, & rectam fidem custodiẽtes. Adulteram nanq; doctrinã proponentes, orthodoxos expellere sunt conati: & intantum insurrexerunt D aduersus fidem, ut neq; auditus deo amabilium lateret Imperatorum. Igitur gratia dei cooperante, etiam ipsi pijssimi principes ex diuersis nos prouincijs & ciuitatibus colligentes, sanctum hoc concilium in Sardicensium celebrari urbe præceperunt, ut ablata omni discordia, & omni perfidia procul expulsa, sola CHRISTI pietas apud omnes inuiolata seruetur. Venerunt enim Orientales episcopi à pijssimis Imperatoribus inuitati, præcipuè propter famã quæ de charissimis nostris fratribus & cõministris fuerat diuulgata, id est, Athanasio Alexandrino, & Marcello Ancyræ Galatiæ, & Asclepa Gazæo. forsan etiã ad uosipsos detractiões huiusmodi peruenerũt, quomodo etiã nostras aures uentilare conati sint, ut ea quæ cõtra innocentes referunt, uera esse credantur, & iniqua hæreseos celetur opinio. Sed hæc diutius facere permissi non sunt. Etenim Præsul ecclesiarum dominus est, qui pro his & pro uniuersis mortem sustinuit, & per eas ascensum ad cœlos nobis omnibus condonauit. Pridem itaq; Eusebius, & Maris, & Theodorus atq; Theognius, Vrsatius, & Valens, & Minophãtus, & Stephanus scripserũt Iulio cõministro nostro ecclesiæ Romanæ Pontifici cõtra prædictos consacerdotes nostros, id est, Athanasiũ episcopũ Alexandriæ, & Marcellum episcopũ Ancyræ Galatiæ, & Asclepam Gazæ. Scripserunt quoq; ex alijs partibus episcopi, testimoniũ perhibẽtes puritati Athanasij cõsacerdotis nostri, & ea quæ ab Eusebio & consectatoribus eius gesta sunt,

Athanasius. Marcellus. Asclepas.

Iulius Pont. Ro.

A sunt,nihil aliud quàm mendacijs & calumnijs plena esse adfirmãtes. Cum utiq; euocati à charissimo & consacerdote Iulio,& nõ occurrentes (sicut scriptis eiusdem episcopi Iulij comprobatur) aperte uideantur calumniatores existere. Nam si de gestis contra eos habitis præsumpsissent, nõ cunctarentur occurrere. Verũtamen etiã ex his quæ fecerunt in hoc sancto magnoq; concilio, eorum machinatio euidenter apparet. Veniẽtes enim in Sardicensium ciuitatẽ, atq; uidentes fratres nostros, Athanasium, Marcellum, Asclepam, & cæteros, ad iudicium accedere timuerunt. Et non semel, nõ secundò, sed etiam frequenter citati, uocationibus obedire noluerunt: Congregatis uidelicet in concilio Osio longæuo (qui propter ætatem, atq; cõfessionem, tantumq; laborem, omni honore dignus apparuit) & reliquis, sustinentibus & inuitantibus eos ingredi iudicium, ut quæ cõtra absentes consacerdotes diffamauerant atq; conscripserant, præsentes ostenderẽt. Sed (sicuti prædiximus) euocati non uenerunt, ut etiam in hoc calumniã propriam ostenderent: & quodammodo respuendo iudicium, insidias suas & molimina proclamarent. Nam qui de suis dictis confidunt, etiam ad faciem probare non fugiunt. Quia uero non occurrerunt, nullum de eis ignorare confidimus (si forsan rursus illi quicquam machinari uoluerint) quod nihil habentes quo possint consacerdotes nostros arguere, absentibus detrahunt, præsentes effugiunt. Fugerunt enim (charissimi fratres) non solum propter calumniã aduersus istos instructam, uerum quia suos pro diuersis criminibus accusatores occurrisse uiderunt. Proferebãtur enim uincula & catenæ. Venerant homines ab exilio & consacerdotes, necnõ cognati pariter & amici eorum, qui propter eos mortui dinoscũtur. Et quod est admirandũ, aderant episcopi, quorum unus quidẽ catenas gestabat & uincula, quibus uinctus fuerat propter eos. Alij uero eorũ insidijs mortem sibi testabãtur inflictam, quia ad tantã superbiam sunt perducti, ut etiã episcopum occidere conarẽtur: quem nisi fuga liberasset, obierat. Venit etiam consacerdos noster beatus Theodûlus, fugiens eorum molimina, quibus fuerat iussus occidi. Alij uero gladiorum uulnera demonstrabant: alij famem se ab eis passos ingemiscebant. & hæc non quilibet homines testabantur, sed omnes ecclesiæ pro quibus hij qui occurrerunt, & qui legatione fungebantur, insinuabant uiolentiarũ pestes, armatos milites, populos cum fustibus, iudicũ terrores, falsarũ literarũ obiectiones. Lectæ sunt enim literæ Theognij contra consacerdotes nostros, Athanasiũ, Marcellum, & Asclepam, ut etiã Imperatores mouisse uiderentur. Quas literas diaconi Theognij uulgauerũt. super hæc autem uirginum nuditates, ecclesiarum incendia, carceres contra sacerdotes nostros adhibitos. Quæ omnia prælia non nisi pro detestabili Arianorũ hæresi cõmisisse noscuntur. Quisquis enim eorũ respuisset ordinationẽ atq; cõmunionem, his necessario subdebatur iniurijs. Conspicientes

Osius Cordubensis.

B

Theodûlus.

C tes igitur facinorum suorum angustias, confusi recesserunt. Et ulterius hæc non ualentes abscondere, in Sardicensium uenerunt urbem, ut per aduentum suum quasi talia se nequaquam perpetrasse monstrarẽt. Videntes autem quibus calumnias irrogarent, & oppressos à se simul accusatores, & increpationes præ oculis suis habentes, euocati, ad iudicium ingredi nequiuerunt. Athanasio quippe, Marcello, & Asclepa, nostris consacerdotibus fiducialiter agentibus, & ualde ingemiscentibus, & imminentibus atque prouocantibus eos, & promittẽtibus, non solum se calumnias euidenter ostendere, sed etiam quæ in eorum ecclesias deliquissent: illi uero tanto cõscientiæ terrore constricti sunt ut fugerent, & per fugam suas calumnias aperirẽt, delictaque sua iudicij declinatione faterentur. Et licet nõ solum ex prioribus, sed etiã ex istis malicia eorũ atque calumniæ patefiant, tamẽ ut neque per fugã occasionẽ alterius iniquitatis accipiant, curauimus contra ueritatẽ facta eorũ molimina examinare. Et hoc proposito, ex his quæ gesta sunt eos calũniatores inuenimus, & nihil aliud nisi aduersus cõsacerdotes nostros insidias institutas.

Arsenius. Nam Arseniũ, quem dicebãt ab Athanasio peremptum, hic uiuit, & inter uiuentes commorari dinoscitur. ex quo etiam alia probantur esse conficta. Quod uero etiã calicẽ diuulgauerũt fractũ à Macario Athanasij presbytero, testati sunt qui de Alexandria & Mareote uenerunt, nihil tale fuisse gestum. Sed etiam episcopi Aegypti Iulio consacerdoti nostro scribentes, ualde affirmabãt, quod neque suspicio fuisset huiusmodi. Proinde dixerũt monumenta aduersus eos fuisse confecta. quæ tamen probatũ est ex una parte celebrata. In quibus gestis Pagani examinabantur, & Catechumeni. ex quibus unus catechumenus inquisitus, ait intus se fuisse quando Macarius uenerat ad eundem locum. Alter autẽ interrogatus, dixit illum famosissimũ Ischyram tunc ægrotasse, & in cellula iacuisse. ut ex hoc appareat nihil gestum ex omnibus sacramentis, eo quod & catechumeni intus fuissent, & Ischyras non adesset, sed iaceret ægrotus. Is nanque malignissimus Ischyras mentitus, quod Athanasius quosdam sacros incendisset libros, illo tempore ægrotasse declaratus est, quando Macarius ibi fuit. Vnde etiã ex hoc calumniator apparuit. Denique pro huiusmodi calumniæ mercede, dederunt Ischyræ nomen episcopi, qui neque presbyter fuerat aliquando. Duo nanque presbyteri qui cum Melitio aliquãdo degebant, & postea à beato Alexandro episcopo ciuitatis Alexandrinæ suscepti sunt, & cum Athanasio constituti, testati sunt nunquam illũ presbyterũ fuisse Melitij, neque habuisse Melitiũ in Mareote ecclesiam uel ministrum: & qui penitus nec presbyter fuerat, nunc eum uelut episcopum produxerunt, ut eo nomine in suis calumnijs terrere uiderẽtur auditores. Lectæ sunt enim & literæ consacerdotis nostri Marcelli, & inuenta est Eusebij similiumque nequitia. Nã ea quæ ueluti querimoniam faciens Marcellus dixit, hæc tanquam ipse confirmaret accusauerũt.

Iulius Pont. Ro.

D

Ischyras.

A Hæc ergo sunt lecta, & reliqua, & præcedentes pariter quæstiones. Rectaq; huius uiri, fides, inuenta est. Non enim à sancta Maria sicut isti confirmabant, dedit deo uerbo principiũ, neq; finem habere asseruit eius imperiũ, sed regnũ eius & sine principio & sine termino esse conscripsit. Asclepas autem cõminister obtulit monimenta Antiochiæ confecta sub accusatorum præsentia & Cæsariensis Eusebij, & ex sententia iudicantium episcoporum se ostendit innoxium. Recte siquidẽ (ó charissimi fratres) euocati frequenter, obedire noluerunt, recte quoq; fugerunt. Conscientia nanq; sua perterriti per fugas, suas calumnias indicarũt: & quæ præsentes accusatores super eis dixerant, etiam probauerunt. Adhæc autem etiam eos qui dudum accusati propter Arianam hæresim fuerant & proiecti, non solum susceperunt, sed etiam in maiori ordine posuerunt, diaconos ad presbyterium promouentes, presbyteros ad episcopatum, non ob aliud nisi ut impietatem seminare & dilatare possent, & fidei corrumpere pietatem. Sunt autem horum principes, Eusebius, Theodorus Heracliæ, Narcissus Neroniadis Ciliciæ, Stephanus Antiochiæ, Georgius Laodiciæ, Acacius Cæsareæ Palæstinæ, Minophantus Ephesius, Vrsatius Mygdoni, Valens Mirsi Pannoniæ. Isti nanq; conuenientes, cum Orientalibus non sinebant eos nec in sanctum conciliũ ingredi, nec omnino accedere ad ecclesiam dei. Et uenientes in Sardicam, cõciliabula apud semetipsos per loca singula faciebant, & Acta quæ

B dam cum terroribus cõcinnabant, ut nihil penitus ad iudicium perueniret, neq; sanctũ possemus celebrare cõciliũ. Hæc omnia cognoscere potuimus à consacerdotibus nostris, Macario Palæstino, & Asterio Arabiæ, qui cum eis uenerant, & ab eorum perfidia recesserant. Hij nanq; ad sanctum concilium uenientes, uiolentiam quã passi sunt narrauerunt, nihil dicentes apud eos agi rectum. insuper adijcientes, quod cum essent rectæ fidei, prohibiti fuissent ab eis ad hæc loca uenire, & propter interminationem, uix ab eis discedere potuissent. Ob hanc causam Sardicen uenientes, in una domo cuncti manserunt, neq; breui tempore à se recedere patientes. Quia uero tacere non decuit, nec sine uindicta relinquere calumnias, uincula, neces, uulnera, concinnationes falsarum epistolarum, uerbera, nuditates uirginum, exilia, destructiones ecclesiarũ, incendia, migrationes à minoribus ciuitatibus ad maiores ecclesias, & præ omnibus aduersus rectam fidem nunc Arianã uæsaniam per eos crudeliter insurgentem, propterea charissimos quidem fratres nostros & cõministros Athanasium Alexandrinæ ciuitatis episcopum, & Marcellum Ancyræ Galatiæ, & Asclepam Gazæ, cõministrantes CHRISTO innoxios & puros esse decreuimus, scribentes ad uniuscuiusq; parœciam, ut singularum ecclesiarum populi cognoscentes sui episcopi puritatem, eum se episcopum & habere & sperare cognoscant: Eos autem qui in eorum ecclesias luporum instar ingressi sunt, id est, Gregoriũ in Alexan

Asclepas.

C dria, Basilium in Ancyra, Quintianum Gazæ, nec episcopos nominandos, nec Christianos, nec quamlibet penitus cum eis habendam esse communionem, nec eorum literas habendas, neq; scribendum eis. Theodorum uero Heracleæ Europæ, & Narcissum Neroniadis Ciliciæ, Acaciũ Cæsareæ Palæstinæ, & Stephanũ Antiochiæ, Vrsatium Sygdoni Mysiæ, Valentem ex Myrsis Pannoniæ, Menophantum Ephesi, & Georgium Laodiciæ, licet metuentes ab Oriente non uenerint, tamen eo quod à beatæ memoriæ Alexãdro ciuitatis Alexandrinæ Põtifice sunt damnati, & eo quod secum Arianos habeant, & propter crimina eis illata, generali eos decreto sanctum cõcilium episcopatu deposuit: & decreuimus nõ solum episcopos eos nõ esse, sed neq; cõmunionem cum fidelibus promereri. Eos enim qui diuidunt paterna substantia & diuinitate, & alienant uerbum à patre, diuidi ab ecclesia catholica cõuenit, & esse alienos à nomine Christiano. Sint igitur à nobis & omnibus anathema, eo quod uerbum ueritatis uideantur esse cauponati. Apostolicum nanq; præceptum est: Si quis uobis annunciauerit præter quod accepistis, anathema sit. His ergo nullum communicare denunciate. nulla enim communio luci ad tenebras. Hos pellite procul ab omnibus. nulla enim concordia CHRISTO ad Belial. Seruate uos fratres charissimi, ut neq; scribatis eis, neq; eorum scripta suscipiatis. Studete simul (uos charissimi fratres & cõministri) tanq̃ spiritu præsentes nostro cõcilio

D consentire, atq; subscriptione uestra decernere, quæ ab omnibus ubiq; comministris nostris consonantia una seruentur. Abdicamus autẽ illos, & extra terminos ecclesiæ catholicæ procul abijcimus, qui affirmãt, Quod deus est CHRISTVS, sed uerus deus non est: Quod filius est, sed uerus filius non est: Quod genitus est simul & ingenitus. Sic enim se intelligere genitum profitentur, quia sic dixerunt, est, quod genitũ est. Et quia cum CHRISTVS ante secula sit, dederunt ei principium atq; finem, quod non in tempore, sed habet ante secula. Proinde duæ uiperæ ex aspide Ariana progressæ sunt, Valens, & Vrsatius, qui gloriantur & non dubitant se dicere Christianos, profitentes quoniã Verbum, & quoniã Spiritus, & uulneratus, & interfectus est, & mortuus est, & resurrexit: quodq; cohors studet hæreticorũ diuersas esse substãtias patris, & filij, & spiritus sancti pronũciant, & eas esse diuisas. Nos autem hanc percepimus, & eruditi sumus, hanc habemus catholicam Apostolicamq; traditionem, & fidem atq; confessionẽ, unam esse substantiam patris, & filij, & spiritus sancti. Et si quærant quæ sit filij substantia, profitemur eam esse quæ patris, indubitanter, nunq̃ patrẽ sine filio, neq; filium sine patre fuisse credentes, nec esse posse quod est uerbum spiritus. Absurdum nanq; est dicere aliquando patrem nõ fuisse patrem. Patrẽ eñ sine filio, neq; nominari, nec esse posse, est ipsius filij testimoniũ: Ego in patre, & pater in me. &, Ego & pater unum sumus. Nullus nostrum negat

Synedunum.

Valens.
Vrsatius.

A negat genitum. Sed genitum ante omnia, quæ inuisibilia & uisibilia nuncupantur, opificem archangelorum & angelorum, & mundi, & humani generis, quoniam ait: Omniũ artifex sapiẽtia docuit me. Et omnia per ipsum facta sunt. Non enim semper esse potuisset si sumpsisset exordium. quandoquidem quod semper est, non habet initium. Deus autem nunquam terminum habet. Non dicimus patrem filium esse, neque rursum filium patrem esse: sed pater, pater est: & filius, patris est filius. Confitemur uirtutem esse patris filium. Confitemur uerbum dei patris esse, præter quod aliud non est, & uerbũ uerũ deũ, & sapientiã, & uirtutem, uerumque filium tradimus. Et nõ sicut cæteri filij nominantur, ita filium dicimus: quoniam illi aut gratia generationis dij erunt, aut eo quod digni fiant filij nuncupantur, neque propter unam substantiam quæ est patris & filij. Confitemur item & unigenitum & primogenitum, sed unigenitum uerbum dicimus, quod semper fuit & est in patre, primogenitũ autem quantũ ad hominẽ. Sed tamen differt creatura communi, quoniam & primogenitum à mortuis. confitemur unum esse deum. Confitemur unam patris filijque diuinitatem, neque quisque negat aliquando patrem filio maiorem, nõ propter aliam essentiã, non propter differentiam, sed quia ipsum nomẽ patris maius est filio. Hæc autem illorum blasphemia atque corruptibilis interpretatio est, hac gratia eum dixisse contendunt: Ego & pater unum sumus, propter concordiam &

B unanimitatem. Sed reprobauimus omnes catholici intellectum eorum fatuum, & abiectum sicuti mortalium hominũ. Qui quoniam corrumpi cœperunt, offendentes discordare noscuntur, & ad permutationes ascendunt, hoc modo distantiam & discordiam inter patrem deum omnipotentem & filium esse posse, dicentes. quod absurdum est intelligere & aliquatenus arbitrari. Nos autem & credimus & affirmamus, & sic intelligimus, quoniam sacra scriptura sic locuta est: Ego & pater unum sumus, propter essentiæ unitatem, quæ est una & eadem patris & filij, & credimus semper sine principio & sine termino hunc regnare cum patre, & non habere nec tempus nec defectum eius imperium, quia semper est. nunquam enim esse cœpit, ideoque nec deficere poterit. Credimus & percipimus paracletum sanctum spiritum, quem nobis ipse dominus promisit & destinauit, & eum credimus missum. Sed is passus nõ est, sed homo, quo indutus est quem assumpsit ex Maria uirgine, qui pati potuit sicut mortalis. Deus autem immortalis est. Credimus quod tertia die resurrexit, nõ deus in homine, sed homo in deo resurrexit, quem & obtulit patri suo donum, quem utique liberauit. Credimus autem quoniam oportuno tempore atque definito omnes & de omnibus ipse iudicabit. Tanta siquidem eorum stulticia, & ita crassitudine tenebrarum eorum mens excæcata est, ut nequeant lumen cernere ueritatis, nec intelligere qua ratione dictum sit, Vt & ipsi in nobis unum sint. Pa-

 làm

C Iam uero eſt cur dixerit unũ, quoniam Apoſtoli ſpiritum ſanctum dei acceperunt, ſed tamen ipſi nõ erant ſpiritus, nec aliquis eorum aut uerbum, aut ſapientia, aut uirtus, aut unigenitus erat. Sicut ego & tu (inquit) unum ſumus, ſic & iſti in nobis unum ſint. Certiſſimè igitur ſcriptura diuina hoc diſtinxit: In nobis (inquit) unum ſint, non ait, ſicut nos unum ſumus ego & pater, ſed diſcipuli in ſemetipſis coniuncti & copulati unum ſint, fide, confeſſione, in gratia & pietate, dei patris, & domini & Saluatoris noſtri conceſſione, & charitate unum eſſe poſſint.

Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ κατὰ θεοῦ χάριν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα, ἀπὸ τῆς ῥώμης, σπανίων, καὶ γαλλίων, ἰταλίας, καμπανίας, καλαβρίας, ἀφρικῆς, σαρδανίας, παννονίας, μυσίας, δακίας, δαρδανίας, ἄλλης δακίας, μακεδονίας, θεσσαλίας, ἀχαΐας, ἠπείρων, θράκης, ῥοδόπης, ἀσίας, καρίας, βιθυνίας, ἑλλησπόντου, φρυγίας, πισιδίας, καππαδοκίας, πόντου, φρυγίας ἄλλης, κιλικίας, παμφυλίας, λυδίας, νήσων κυκλάδων, αἰγύπτου, θηβαΐδος, λιβύης, γαλατίας, παλαιστίνης, ἀραβίας, τοῖς πανταχοῦ ἐπισκόποις καὶ συλλειτουργοῖς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Πολλὰ μὲν καὶ πολλάκις οἱ ἀρειανομανῖται ἐτόλμησαν κατὰ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ τῶν τὴν πίστιν φυλαττόντων τὴν ὀρθὴν, νόθον ὑποβάλλοντες διδασκαλίαν, τοὺς ὀρθοδόξους ἐλαύνειν ἐπειράθησαν. τοσοῦτον δὲ λοιπὸν κατεπανέστησαν κατὰ τῆς πίστεως ὡς

D μὴ δὲ τὴν ἀκοὴν τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων λαθεῖν. τοιγαροῦν τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ συνεργούσης, καὶ αὐτοὶ οἱ θεοφιλέστατοι βασιλεῖς συνήγαγον ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, καὶ τὴν ἁγίαν ταύτην σύνοδον ἐπὶ τὴν σαρδικησίων πόλιν γενέσθαι δεδώκασιν, ἵνα πᾶσα μὲν διχόνοια περιαιρεθῇ, πάσης δὲ κακοπιστίας ἐξελαθείσης, ἡ εἰς τὸν χριστὸν εὐσέβεια μόνη παρὰ πᾶσι φυλάττηται. ἦλθον γὰρ ἐπίσκοποι ἀπὸ τῆς ἑώας προτραπέντες καὶ αὐτοὶ παρὰ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων. μάλιστα δ' ὅπερ ἐθρύλουν πολλάκις περὶ τῶν ἀγαπητῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου τῆς ἀλεξανδρείας καὶ μαρκέλλου τοῦ ἐπισκόπου τῆς ἀγκυρογαλατίας, καὶ ἀσκληπᾶ τοῦ γάζης. ἴσως γὰρ καὶ εἰς ὑμᾶς αὐτοὺς ἔφθασαν αἱ διαβολαὶ, ὡς καὶ τὰς ὑμετέρας ἀκοὰς ἐπεχείρησαν παρασαλεῦσαι, ἵνα κατὰ μὲν τῶν ἀθώων ἃ λέγουσι πιστεύηται, τὴν δὲ τῆς μοχθηρᾶς αὐτῶν αἱρέσεως ὑπόνοιαν ἐπικρύψωσιν. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πολὺ ταῦτα ποιεῖν συνεχωρήθησαν. ἔστι γὰρ προϊστάμενος τῶν ἐκκλησιῶν ὁ κύριος, ὁ ὑπὲρ τούτων καὶ ὑπὲρ πάντων ἡμῶν θάνατον ὑπομείνας, καὶ δι' αὐτὰς τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον ἡμῖν δεδωκώς. πάλαι μὲν οὖν ἔγραψαν οἱ περὶ εὐσέβιον, καὶ μάριν, καὶ θεόδωρον, καὶ θεόγνιον, καὶ οὐρσάκιον, καὶ οὐάλεντα, καὶ μηνόφαντον, καὶ στέφανον, ἰουλίῳ τῷ συλλειτουργῷ τῆς ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ κατὰ τῶν προειρημένων συλλειτουργῶν ἡμῶν, λέγομεν δὲ ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου ἀλεξανδρείας, καὶ μαρκέλλου τοῦ ἐπισκόπου ἀγκύρας γαλατίας καὶ ἀσκληπᾶ τοῦ γάζης. ἔγραψαν δὲ καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἄλλων μερῶν ἐπίσκοποι μαρτυροῦντες μὲν ἐπὶ τῇ καθαρότητι τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν ἀθανασίου, τὰ δὲ παρὰ τῶν περὶ εὐσέβιον γενόμενα, οὐδὲν ἕτερον ἢ ψεύδη καὶ συκοφαντίας εἶναι μεστά. εἰ καὶ

τὰ μάλιστα

A τὰ μάλιστα κληθέντας αὐτοὺς τούτους παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ συλλειτουργοῦ Ἰουλίου μὴ ἀπαντῆσαι, καὶ ἐκ τῶν γραφέντων παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἐπισκόπου Ἰουλίου φανερὰ τούτων ἡ συκοφαντία πέφηνεν. ἦλθον γὰρ ἄν, εἴπερ ἐθάῤῥουν οἷς ἔπραξαν καὶ πεποιήκασι κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν. ὅμως καὶ διὰ ὧν πεποιήκασιν ἐν ταύτῃ τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, φανερωτέραν τὴν ἑαυτῶν συσκευὴν ἀπέδειξαν. ἀπαντήσαντες γὰρ εἰς τὴν Σαρδέων πόλιν, εἰδότες τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον καὶ Ἀσκληπᾶν καὶ τοὺς ἄλλους, ἐφοβήθησαν εἰς κρίσιν ἐλθεῖν καὶ οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον ἀλλὰ καὶ πολλάκις κληθέντες, οὐχ ὑπήκουσαν ταῖς κλήσεσι. καίτοι πάντων συνελθόντων ἐπισκόπων μάλιστα τοῦ εὐγηροτάτου Ὁσίου τοῦ καὶ διὰ τὸν χρόνον καὶ τὴν ὁμολογίαν, καὶ διὰ τὸ τοσοῦτον κάματον ὑπομεμενηκέναι πάσης τιμῆς τε καὶ αἰδοῦς τυγχάνοντος ἀξίου, ἀναμενόντων καὶ προτρεπομένων αὐτοὺς εἰσελθεῖν εἰς τὴν κρίσιν, ἵνα ἅπερ ἀπόντων τῶν συλλειτουργῶν ἐθρύλησαν καὶ ἔγραψαν κατ᾽ αὐτῶν, ταῦτα παρόντες ἐλέγξαι δυνηθῶσιν. ἀλλ᾽ οὐκ ἦλθον κληθέντες καθὼς προείπομεν. δεικνῦντες καὶ ἐκ τούτων τὴν συκοφαντίαν αὐτῶν, καὶ μονονουχὶ τὴν ἐπιβουλὴν καὶ τὴν συσκευὴν ἣν πεποιήκασι βοῶντες διὰ τῆς παραιτήσεως. οἱ γὰρ θαῤῥοῦντες οἷς λέγουσι, τούτοις καὶ εἰς πρόσωπον συστῆναι δύνανται. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀπήντησαν νομίζομεν λοιπὸν μηδένα ἀγνοεῖν κἂν ἐκεῖνοι πάλιν κακουργεῖν ἐθέλουσιν, ὅτι μηδὲν ἔχοντες κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν ἐλέγξαι, τούτους οὖν διαβάλλουσι ἀπόντας, παρόντας δὲ διαφεύγουσιν. ἔφυγον γὰρ ἀγαπητοί, οὐ μόνον διὰ τὴν κατὰ τούτων συκοφαντίαν, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ τοὺς ἐπὶ διαφόροις ἐγκλήμασιν ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς ἐθεώρουν ἀπαντήσαντας. δεσμὰ γὰρ ἦν καὶ σίδηρα προσφερόμενα, καὶ ἀπὸ ἐξορίας ἐπανελθόντες ἄνθρωποι καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖ κατεχομένων ἐν

B ἐξορίαις ἐλθόντες ἦσαν συλλειτουργοῖς συγγενεῖς τε καὶ φίλοι τῶν δι᾽ αὐτοὺς ἀποθανόντων προῆλθον τε. καὶ τὸ μέγιστον ἐπίσκοποι παρῆσαν. ὧν ὁ μὲν τὰ σίδηρα καὶ τὰς κατήνας προέφερεν ἃ δι᾽ αὐτοὺς ἐφόρησεν. οἱ δὲ τὸν ἐπὶ τῆς διαβολῆς αὐτῶν θάνατον ἐμαρτύραντο. εἰς τοσοῦτον γὰρ ἔφθασαν ἀπονοίας ὡς καὶ ἐπίσκοπον ἐπιχειρεῖν ἀνελεῖν. καὶ ἀνεῖλον ἄν, εἰ μὴ διέφυγε τὰς χεῖρας αὐτῶν. ἀνέστη γοῦν ὁ συλλειτουργὸς ἡμῶν ὁ μακαρίτης Θεόδουλος φεύγων αὐτῶν τὴν διαβολήν. κεκέλευστο γὰρ ἐκ διαβολῆς αὐτῶν ἀποθανεῖν. ἄλλοι δὲ ξιφῶν πληγὰς ἐπεδείκνυον. ἄλλοι δὲ λιμῷ ὑπομεμενηκέναι παρ᾽ αὐτῶν ἀπωδύροντο. καὶ ταῦτα οὐχ οἱ τυχόντες ἐμαρτύρουν, ἀλλ᾽ ἐκκλησίαι ὅλαι ἦσαν. ὑπὲρ ὧν οἱ ἀπαντήσαντες καὶ οἱ πρεσβεύοντες ἐδίδασκον στρατιώτας ξιφήρεις, ὄχλους μετὰ ξυλάλων, δικαστῶν ἀπειλάς, πλαστῶν γραμμάτων ὑπερβολάς. ἀνεγνώσθη γὰρ γράμματα τῶν περὶ Θεόγνιον κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀθανασίου καὶ Ἀσκληπᾶ, ἵνα καὶ βασιλέας κατ᾽ αὐτῶν κινήσωσι. καὶ ταῦτα ἤλεγξαν οἱ γενόμενοι τότε διάκονοι Θεογνίου. πρὸς τούτοις παρθένων γυμνώσεις, ἐμπρισμοὺς ἐκκλησιῶν, φυλακὰς κατὰ τῶν συλλειτουργῶν.

C ταῦτα πάντα δι᾽ οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τὴν δυσώνυμον αἵρεσιν τῶν Ἀρειομανιτῶν. οἱ γὰρ παραιτούμενοι τὴν πρὸς τούτους χειροτονίαν, ἀνάγκην εἶχον πειραθῆναι τούτων. ταῦτα τοίνυν προορῶντες στενὸν εἶχον τὰ τῆς προαιρέσεως. αἰσχυνόμενοι γὰρ ἃ δεδράκασι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἔτι κρύπτεσθαι, ἀπήντησαν εἰς τὴν Σαρδέων πόλιν, ἵνα διὰ τῆς ἀφίξεως ὑπόνοιαν ὡς μὴ πλημμελήσαντες δόξωσιν ἀποφαίρεσθαι. ἰδόντες οὖν τοὺς παρ᾽ αὐτῶν συκοφαντηθέντας, καὶ τοὺς παρ᾽ αὐτῶν παθόντας, τοὺς κατηγόρους, τοὺς ἐλέγχους πρὸ

C ὀφθαλμῶν ἔχοντες, εἰσελθεῖν οὐκ εἰάσαν κληθέντες. καίτοι τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν ἀθανασίου καὶ μαρκέλλου καὶ ἀσκληπᾶ πολλῇ τῇ παῤῥησίᾳ χρωμένων καὶ ἀπολυομένων καὶ προσκαλουμένων αὐτοὺς, καὶ ἐπαγγελλομένων μὴ μόνον ἐλέγχειν τὴν συκοφαντίαν ἀλλὰ καὶ δεικνῦσαι ὅσα κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν ἐπλημμέλησαν. οἱ δὲ τοσούτῳ φόβῳ τοῦ συνειδότος κατηχέθησαν ὡς φυγεῖν αὐτοὺς καὶ διὰ τῆς φυγῆς τὴν συκοφαντίαν αὐτῶν ἐλέγξαι, καὶ ἅπερ ἐπλημμέλησαν διὰ τῶν δρασμῶν ὁμολογῆσαι. εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὐ μόνον ἐκ τῶν προτέρων ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων ἡ κακοτροπία, καὶ ἡ συκοφαντία αὐτῶν δείκνυται, ὅμως ἵνα μὴ δὲ ἐκ φυγῆς πρόφασίν τινα ἑτέρας κακουργίας πορίσασθαι δυνηθῶσιν, ἐσκεψάμεθα κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον τὰ παρ' ἐκείνων δραματουργηθέντα ἐξετάσαι. καὶ τοῦτο προθέμενοι, εὑρήκαμεν αὐτοὺς ἐκ τῶν πραχθέντων συκοφάντας καὶ μηδὲν ἕτερον ἢ ἐπιβουλὴν κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν πεποιηκότας. ὃν γὰρ ἔλεγον παρὰ ἀθανασίου πεφονεῦσθαι ἀρσένιον, οὗτος ζῇ, καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετάζεται. ἀπὸ δὲ τούτου καὶ τὰ περὶ τῶν ἄλλων θρυληθέντων παρ' αὐτῶν φαίνεται πλάσματα. ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ ποτηρίου ἐθρύλουν ὡς κλασθέντος παρὰ μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου ἀθανασίου, ἐμαρτύρησαν μὲν αὐτοῖς οἱ παραγενάμενοι ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρείας καὶ μαρεώτου καὶ τῶν λοιπῶν τόπων, ὅτι μηδὲν τούτων πέπρακται. καὶ οἱ ἐπίσκοποι δὲ γράψαντες οἱ ἀπὸ τῆς αἰγύπτου πρὸς ἰούλιον τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν ἱκανῶς διεβεβαιοῦντο μὴ δὲ ὑπόνοιαν ὅλως τοιαύτην γεγενῆσθαι. ἄλλως τε λέγουσιν ὑπομνήματα ἔχειν κατ' αὐτοῦ, ἃ κατὰ μονομέρειαν συνέβη γεγενῆσθαι. καὶ ὅμως καὶ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τούτοις ἐθνικοὶ καὶ κατηχούμενοι ἠρωτῶντο. ὧν εἷς κατηχούμενος ἐρωτώ-

D μενος, ἔφασκεν ἔνδον εἶναι ὅτε μακάριος ἐπέστη τῷ τόπῳ. καὶ ἕτερος ἐρωτώμενος ἔλεγε, τὸν θρυλούμενον παρ' αὐτῶν ἰσχύραν νοσοῦντα κατακεῖσθαι ἐν κελλίῳ. ὡς ἀπὸ τούτου φαίνεσθαι μὴ δ' ὅλως γεγενῆσθαι τι τῶν ὅλων μυστηρίων διὰ τὸ τοὺς κατηχουμένους ἔνδον εἶναι, καὶ τὸν ἰσχύραν μὴ παρεῖναι, ἀλλὰ νοσοῦντα κατακεῖσθαι. καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ παμπόνηρος ἰσχύρας ψευσάμενος ἐπὶ τῷ εἰρηκέναι κεκαυκέναι τὸν ἀθανάσιον τινὰ τῶν θείων βιβλίων καὶ διαψεύσασθαι, ὡμολόγησε κατ' ἐκεῖνον καιρὸν νοσεῖν ὅτε μακάριος παρῆν καὶ κατακεῖσθαι. ὡς καὶ ἐκ τούτου συκοφάντην αὐτὸν δείκνυσθαι. ἀμέλει τῆς συκοφαντίας αὐτῆς μισθὸν τῷ ἰσχύρᾳ δεδώκασιν ἐπισκόπου ὄνομα, τῷ μὴ δὲ πρεσβυτέρῳ τυγχάνοντι. ἀπαντήσαντες γὰρ δύο πρεσβύτεροι οἱ σὺν μελιτίῳ παραγενάμενοι ὕστερον δὲ παρὰ τοῦ μακαρίου ἀλεξάνδρου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου ἀλεξανδρείας προσδεχθέντες, οἱ καὶ σὺν ἀθανασίῳ ὄντες ἐμαρτύρησαν μὴ δὲ πώποτε τοῦτον πρεσβύτερον γεγενῆσθαι, μὴ δὲ ὅλως ἐσχηκέναι μελίτιον εἰς τὴν μαρεώτην ἐκκλησίαν ἢ λειτουργόν. καὶ ὅμως τὸν μὴ δὲ πρεσβύτερον τυγχάνοντα νῦν ἐπίσκοπον προήγαγον, ἵνα τῷ ὀνόματι τούτῳ δόξωσιν ἐπὶ τῆς συκοφαντίας καταπλήττειν τοὺς ἀκούοντας. ἀνεγνώσθη δὲ καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν μαρκέλλου. καὶ εὑρέθη τῶν περὶ εὐσέβιον ἡ κακοτεχνία. ἃ γὰρ ὡς ζητῶν ὁ μάρκελλος εἰρήκει ταῦθ' ὡς ὁμολογημένα διαβεβλήκασιν. ἀνεγνώσθη οὖν ταῦτα καὶ τὰ ἑξῆς καὶ τὰ πρὸ αὐτῶν τῶν ζητημάτων, καὶ ὀρθὴ ἡ πίστις τοῦ ἀνδρὸς εὑρέθη. οὔτε γὰρ ἀπὸ τῆς ἁγίας μαρίας ὡς αὐτοὶ διε-

βεβαιώσαντο

A βεβαιώσαντο ἀρχὴν ἐδίδου τῷ θεῷ λόγῳ, οὔτε τέλος ἔχειν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλείαν ἄναρχον καὶ ἀκατάπαυστον εἶναι τὴν τούτου ἔγραψε. καὶ ἀσκληπᾶς δὲ ὁ συλλειτουργὸς προσήνεγκεν ὑπομνήματα γεγενημένα ἐν ἀντιοχείᾳ παρόντων καὶ τῶν κατηγόρων καὶ εὐσεβίου τοῦ ἀπὸ καισαρέων. καὶ ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῶν δικασάντων ἐπισκόπων ἔδειξεν ἑαυτὸν ἀθῷον εἶναι. εἰκότως οὖν ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, καλούμενοι πολλάκις οὐχ ὑπακούουσιν, εἰκότως ἔφυγον. ὑπὸ γὰρ τοῦ συνειδότος ἐλαυνόμενοι, φυγῇ τὰς ἑαυτῶν συκοφαντίας ἐβεβαίωσαν. καὶ πιστευθῆναι τὰ κατ᾽ αὐτῶν πεποιήκασιν, ἅπερ παρόντες οἱ κατηγοροῦντες ἔλεγον καὶ ἐπεδείκνυντο. ἔτι τοίνυν πρὸς τούτοις πᾶσι καὶ τοὺς πάλαι κατηγορηθέντας καὶ ἐκβληθέντας διὰ τὴν ἀρείου αἵρεσιν, οὐ μόνον ἐδέξαντο, ἀλλὰ καὶ εἰς μείζονα βαθμὸν προήγαγον, διακόνους μὲν εἰς πρεσβυτέριον, ἀπὸ δὲ πρεσβυτέρων εἰς ἐπισκοπήν. δι᾽ οὐδὲν ἕτερον ἢ ἵνα τὴν ἀσέβειαν διασπεῖραι καὶ πλατῦναι δυνηθῶσι. καὶ τὴν εὐσεβῆ διαφθείρωσι πίστιν. εἰσὶ δὲ τούτων μετὰ τοὺς περὶ εὐσέβιον νῦν ἔξαρχοι, θεόδωρος ἀπὸ ἡρακλείας, νάρκισσος ἀπὸ νερωνιάδος τῆς κιλικίας, στέφανος ἀπὸ ἀντιοχείας, γεώργιος ἀπὸ λαοδικείας, ἀκάκιος ἀπὸ καισαρείας τῆς παλαιστίνης, μηνόφαντος ἀπὸ ἐφέσου τῆς ἀσίας, οὐρσάκιος ἀπὸ συγγιδούνου τῆς μυσίας, οὐάλης ἀπὸ μυρσοῦ τῆς παννονίας. καὶ γὰρ οὗτοι τοῖς σὺν αὐτοῖς ἐλθοῦσιν ἀπὸ τῆς ἑώας οὐκ ἐπέτρεπον οὔτε εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον ἐλθεῖν, οὔτε ὅλως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ παραβαλεῖν συνεχώρησαν. καὶ ἐρχόμενοι δὲ εἰς τὴν σαρδικὴν, κατὰ τόπους σύνοδον ἐποιοῦντο πρὸς ἑαυτοὺς καὶ συνθήκας μετὰ ἀπειλῶν, ὥστε ἐλθόντας αὐτοὺς εἰς τὴν

B σαρδικὴν, μηδ᾽ ὅλως εἰς τὴν κρίσιν ἐλθεῖν, μήτε ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθεῖν τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ἀλλὰ μόνον ἐλθόντας καὶ ἐπὶ ἀφοσιώσει τὴν ἑαυτῶν ἐπιδημίαν ἐπιδειξαμένους ταχέως φυγεῖν. ταῦτα γὰρ γνῶναι δεδυνάμεθα παρὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν μακαρίου ἀπὸ παλαιστίνης, καὶ ἀστερίου ἀπὸ ἀραβίας τῶν συνελθόντων σὺν αὐτοῖς, καὶ ἀναχωρησάντων ἀπὸ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν. οὗτοι γὰρ εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, τὴν μὲν βίαν ἣν ἔπαθον, ἔλεγον πράττεσθαι, προστιθέντες καὶ τοῦτο, ὡς ἄρα εἶναι τῆς ὀρθῆς ἀντιποιούμενοι δόξης, καὶ κωλυόμενοι ὑπ᾽ αὐτῶν ἐλθεῖν ἐνταῦθα, καὶ διὰ τὸ ἀπειλεῖν καὶ ἐντέλλεσθαι κατὰ τῶν βουλομένων ἀναχωρεῖν ἀπ᾽ αὐτῶν. τούτου γοῦν ἐν ἑνὶ οἴκῳ πάντες μεῖναι ἐσπούδασαν. μὴ δὲ τὸ βραχύτατον ἰδιάζειν αὐτοῖς ἐπιτρέψαντες. ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔδει παρασιωπῆσαι οὐδὲ ἀνεκδικήτους ἐᾶσαι τὰς συκοφαντίας, τὰ δεσμὰ, τοὺς φόνους, τὰς πληγάς, τὰς περὶ τῶν πλαστῶν ἐπιστολῶν συσκευάς, τὰς αἰκίας, τὰς γυμνώσεις τῶν παρθένων, τὰς ἐξορίας, τὰς καταλύσεις τῶν ἐκκλησιῶν, τοὺς ἐμπρισμούς, τὰς μεταθέσεις ἀπὸ μικρῶν πόλεων εἰς μείζονας παροικίας, καὶ πρό γε πάντων τὴν κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως νῦν ἐπαναστᾶσαν δυσώνυμον ἀρειανὴν αἵρεσιν δι᾽ αὐτῶν. τούτου γοῦν ἕνεκεν τοὺς μὲν ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ συλλειτουργοὺς ἀθανάσιον τὸν τῆς ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, καὶ μάρκελλον τὸν τῆς ἀγκυρογαλατίας, καὶ ἀσκληπᾶν τὸν γάζης, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς συλλειτουργοῦντας τῷ κυρίῳ, ἀθώους καὶ καθαροὺς εἶναι ἀπεφηνάμεθα, γράψαντες καὶ εἰς τὴν ἑκάστου παροικίαν, ὥστε γινώσκειν ἑκάστης ἐκκλησίας τοὺς

C λαοὺς τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ τὴν καθαρότητα, καὶ τοῦτον μὴ ἔχειν ἐπίσκοπον καὶ προσδοκᾶν, τοὺς δὲ εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἐπανελθεῖν δίκην λύκων, γρηγόριον τὸν ἐν ἀλεξανδρείᾳ, βασίλειον τὸν ἐν ἀγκύρᾳ, καὶ κυντιανὸν τὸν ἐν γάζῃ, τούτους μὴ δὲ ἐπισκόπους ὀνομάζειν, μηδὲ χριστιανούς, μηδὲ ὅλως κοινωνίαν τινὰ πρὸς αὐτοὺς ἔχειν, μὴ δὲ δέχεσθαι τινὰ παρ᾽ αὐτῶν γράμματα, μήτε γράφειν πρὸς αὐτούς. τοὺς δὲ περὶ θεόδωρον τὸν ἀπὸ ἡρακλείας τῆς εὐρώπης καὶ νάρκισσον τὸν ἀπὸ νερωνιάδος τῆς κιλικίας, ἀκάκιον τὸν ἀπὸ καισαρείας τῆς παλαιστίνης, καὶ στέφανον ἀπὸ ἀντιοχείας καὶ οὐρσάκιον ἀπὸ σιγγιδόνου τῆς μυσίας, καὶ οὐάλεντα τὸν ἀπὸ μυρσῶν τῆς παννονίας, καὶ μηνόφαντον ἀπὸ ἐφέσου, καὶ γεώργιον τὸν ἀπὸ λαοδικείας, εἰ καὶ φοβηθέντες μὴ παρεγένοντο ἀπὸ τῆς ἑώας, ὅμως διὰ τὸ ἀπὸ τοῦ μακαρίου ἀλεξάνδρου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου ἀλεξανδρείας καθῃρῆσθαι αὐτούς, καὶ διὰ τὸ καὶ τούτους σὺν αὐτοῖς τῆς ἀρείου μανίας εἶναι, καὶ διὰ τὰ ἐπενεχθέντα αὐτοῖς ἐγκλήματα, τούτους παμψηφεὶ καθεῖλεν ἡ ἁγία σύνοδος ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς. καὶ ἐκρίναμεν μὴ μόνον αὐτοὺς ἐπισκόπους μὴ εἶναι, ἀλλὰ μὴ δὲ κοινωνίας μετὰ τῶν πιστῶν αὐτοὺς καταξιοῦσθαι. τοὺς γὰρ χωρίζοντας τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ θεότητος τὸν υἱόν, καὶ ἀπαλλοτριοῦντας τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρὸς, χωρίζεσθαι ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας προσήκει, καὶ ἀλλοτρίους εἶναι τοῦ χριστιανῶν ὀνόματος. ἔστωσαν τοίνυν ὑμῖν καὶ πᾶσιν ἀνάθεμα διὰ τὸ κεκαπηλευκέναι αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. ἀποστολικὸν γάρ ἐστι παράγγελμα, εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ᾽ ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. τούτοις μηδένα κοινωνεῖν παραγγείλατε. οὐδὲ μία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος. τούτους πάντας μακρὰν ποιεῖτε. οὐδὲ μία γὰρ συμφωνία χριστῷ πρὸς βελίαρ. καὶ φυλάξασθε ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, μήτε γράφειν πρὸς αὐτούς,

D μήτε γράμματα παρ᾽ αὐτῶν δέχεσθαι. σπουδάσατε δὲ καὶ ὑμεῖς ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοὶ ὡς τῷ πνεύματι παρόντες, τῇ συνόδῳ ἡμῶν, συνενέσαι καὶ ψηφίσασθαι δι᾽ ὑπογραφῆς ὑμετέρας ὑπὲρ τοῦ παρὰ πάντων τῶν ἁπανταχοῦ συλλειτουργῶν ἡμῶν ὁμοφωνίαν διασώζεσθαι. ἀποκηρύττομεν δὲ ἐκείνους καὶ ἐξορίζομεν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τοὺς διαβεβαιουμένους, ὅτι θεὸς ἐστὶν ὁ χριστὸς δηλονότι, ἀλλὰ μὴν ἀληθινὸς θεὸς οὐκ ἔστι. ὅτι υἱός ἐστιν, ἀλλὰ ἀληθινὸς υἱὸς οὐκ ἔστι. ὅτι γεννητός ἐστι ἅμα καὶ γενόμενος. οὕτως ἑαυτοὺς νοεῖν τὸν γεγεννημένον ὁμολογοῦσιν, ὅτι οὕτως εἶπον τὸ γεγεννημένον ἐστι. καὶ ὅτι τοῦ χριστοῦ πρὸ αἰώνων ὄντος διδόασιν αὐτῷ ἀρχὴν καὶ τέλος. ὅπερ οὐκ ἐν καιρῷ, ἀλλὰ πρὸ παντὸς χρόνου ἐστί. καὶ ὑπόγυον δὲ δύο ἔχεις ἀπὸ τῆς ἀσπίδος τῆς ἀρειανῆς ἐγεννήθησαν, οὐάλης καὶ οὐρσάκιος. οἵ τινες καυχῶνται καὶ οὐκ ἀμφιβάλλουσι λέγοντες ἑαυτοὺς χριστιανοὺς εἶναι. καὶ ὅτι ὁ λόγος καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἐσφάγη καὶ ἀπέθανεν καὶ ἀνέστη. καὶ ὅτι περ τὸ τῶν αἱρετικῶν σύστημα φιλονεικεῖ, διαφόρους εἶναι τὰς ὑποστάσεις τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ εἶναι κεχωρισμένας. ἡμεῖς δὲ ταύτην παρειλήφαμεν καὶ δεδιδάγμεθα καὶ ταύτην ἔχομεν τὴν καθολικὴν παράδοσιν καὶ πίστιν καὶ ὁμολογίαν, μίαν εἶναι ὑπόστασιν ἣν αὐτοὶ οἱ αἱρετικοὶ οὐσίαν προσαγορεύουσι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ εἰ ζητοῖεν, τίς τοῦ υἱοῦ ἡ ὑπόστασίς ἐστιν; ὁμολογοῦμεν ὡς αὕτη ἦν ἡ μόνη τοῦ πατρὸς ὁμολογουμένη. μὴ δὲ ποτε πατέρα χωρὶς υἱοῦ μὴ δὲ υἱὸν χωρὶς πατρὸς γεγενῆσθαι μὴ δὲ εἶναι δύνασθαι. ὅ ἐστι λόγος πνεῦμα (οὐκ ἔχων). ἀτοπώτατον γάρ ἐστι λέγειν ποτὲ πατέρα γεγενῆσθαι χωρὶς υἱοῦ. μήτε ὀνομάζεσθαι, μήτε εἶναι δύνασθαι, ἔστι αὐτοῦ μαρτυρία τοῦ υἱοῦ, λέγουσα, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. καὶ

Veteres ὑπόστασιν usurpant interdū pro οὐσίᾳ.

ἐγὼ

A ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμέν. οὐδεὶς ἡμῶν ἀρνεῖται τὸν γεγεννημένον, ἀλλὰ γεγεννημέ-
νον πρὸ πάντων ἅπερ ἀόρατα καὶ ὁρατὰ προσαγορεύουσι ποιητὴν καὶ τεχνίτην, καὶ ἀρ-
χαγγέλων καὶ ἀγγέλων καὶ κόσμου καὶ ἀνθρωπίνου γένους. ὅτι φησὶ, ἡ πάντων ἐστὶ
διαξέμε σοφία. καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. οὐ πάντοτε γὰρ εἶναι ἠδύνατο, εἰ ἀρχὴν ἔλα-
βεν. ὅτι ὁ πάντοτε ὢν, ἀρχὴν οὐκ ἔχει λόγος. θεὸς δὲ οὐδέποτε ὑπομένει τέλος. οὐ
λέγομεν τὸν πατέρα, υἱὸν εἶναι, οὐδὲ πάλιν τὸν υἱὸν, πατέρα εἶναι. ἀλλ' ὁ πατὴρ, πα-
τήρ ἐστι. καὶ ὁ υἱὸς, πατρὸς υἱός. ὁμολογοῦμεν δύναμιν εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν. ὁμο-
λογοῦμεν τὸν λόγον θεοῦ πατρὸς εἶναι παρ' ὃ ἕτερος οὐκ ἔστιν. καὶ τὸν λόγον ἀληθῆ θεὸν
καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν υἱὸν παραδιδόαμεν. ἀλλ' οὐχ ὥσπερ οἱ λοιποὶ υἱοὶ προσαγο-
ρεύονται, τὸν υἱὸν λέγομεν. ὅτι ἐκεῖνοι ἢ διὰ τοῦτον θεοί εἰσιν, τοῦ ἀναγεννᾶσθαι χάριν, ἢ
διὰ τὸ καταξιωθῆναι υἱοὶ προσαγορεύονται, οὐ διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν ἥτις ἐστὶ τοῦ πα-
τρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. ὁμολογοῦμεν μονογενῆ καὶ πρωτότοκον. ἀλλὰ μονογενῆ τὸν λόγον ὃς
πάντοτε ἦν καὶ ἔστιν ἐν τῷ πατρὶ, τὸ πρωτότοκος δὲ τῷ ἀνθρώπῳ. διαφέρει δὲ τῇ κοινῇ
κτίσει, ὅτι καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν. ὁμολογοῦμεν μίαν πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότη-
τα. οὐδέ τις ἀρνεῖται ποτὲ τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ μείζονα, οὐ δι' ἄλλην ὑπόστασιν, οὐ διὰ τὴν
διαφορὰν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, μείζων ἐστὶ τοῦ υἱοῦ. αὕτη δὲ αὐτῶν ἡ βλά-
σφημος καὶ διεφθαρμένη ἑρμηνεία. τούτου ἕνεκα εἰρηκέναι αὐτὸν φιλονεικοῦσιν, ἐγὼ καὶ
ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, διὰ τὴν συμφωνίαν καὶ τὴν ὁμόνοιαν. κατέγνωμεν δὲ πάντες οἱ κα-
θολικοὶ τῆς μωρᾶς καὶ οἰκτρᾶς αὐτῶν διανοίας. καὶ ὥσπερ γὰρ οἱ ἄνθρωποι θνητοὶ ἐπει-
δὴ διαφέρεσθαι ἤρξαντο προσκεκρουκότες διχονοοῦσι καὶ εἰς διαλλαγὴν ἐπάνεισιν, οὕτως
B διάστασις καὶ διχόνοια μεταξὺ πατρὸς θεοῦ παντοκράτορος καὶ τοῦ υἱοῦ δυνατὸν εἶναι
λέγουσιν. ὅπερ ἀτοπώτατον καὶ ὑπονοῆσαι καὶ ὑποβαλεῖν. ἡμεῖς δὲ καὶ πιστεύομεν
καὶ διαβεβαιούμεθα καὶ οὕτω νοοῦμεν, ὅτι ἡ ἱερὰ φωνὴ ἐλάλησεν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν
ἐσμὲν, καὶ διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ἑνότητα, ἥτις ἐστὶ μία τοῦ πατρὸς καὶ μία τοῦ υἱοῦ.
καὶ τοῦτο δὲ πιστεύομεν πάντοτε ἀνάρχως καὶ ἀτελευτήτως τοῦτον μετὰ τοῦ πατρὸς
βασιλεύειν. καὶ μὴ ἔχειν μήτε χρόνον διορίζοντα, μήτε ἐκλείπειν αὐτοῦ τὴν βασιλείαν.
ὅτι ὁ πάντοτε ὤν, οὐδέ ποτε τοῦ εἶναι ἤρξατο, οὐδὲ ἐκλείπειν δύναται. πιστεύομεν δὲ
καὶ παραλαμβάνομεν τὸν παράκλητον τὸ ἅγιον πνεῦμα. ὅπερ ἡμῖν αὐτὸς ὁ κύριος
καὶ ἐπηγγείλατο καὶ ἔπεμψε, καὶ τοῦτο πιστεύομεν πεμφθέν. καὶ τοῦτο οὐ πέπονθεν
ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ὃν ἐνεδύσατο ὃν ἀνέλαβεν ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου τὸν ἄνθρωπον
τὸν παθεῖν δυνάμενον. ὅτι ἄνθρωπος, θνητός. θεὸς δὲ ἀθάνατος. πιστεύομεν ὅτι τῇ
τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνέστη οὐχ ὁ θεὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ θεῷ ἀνέ-
στη. ὅντινα καὶ προσήνεγκε τῷ πατρὶ ἑαυτοῦ δῶρον, ὃν ἠλευθέρωσεν ἐκ τῆς ἁμαρ-
τίας καὶ τῆς φθορᾶς. πιστεύομεν δὲ ὅτι εὐθέτῳ καιρῷ καὶ ὡρισμένῳ πάντας καὶ πε-
ρὶ πάντων αὐτὸς κρινεῖ. τοσαύτη δὲ αὐτῶν ἐστὶν ἡ ἄνοια καὶ οὕτω παχεῖ σκότει ἡ
διάνοια αὐτῶν ἐκτετύφλωται, ἵνα μὴ δυνηθῶσιν ἰδεῖν τὸ φῶς τῆς ἀληθείας. οὐ
συνιᾶσιν ᾧ λόγῳ εἴρηται, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσι. σαφές ἐστι διὰ τί ἕν.
ὅτι οἱ ἀπόστολοι πνεῦμα ἅγιον τοῦ θεοῦ ἔλαβον. ἀλλ' ὅμως αὐτοὶ οὐκ ἦσαν πνεῦ-
μα. οὐδέ τις αὐτῶν ἢ σοφία ἢ δύναμις ἦν, οὐδὲ μονογενὴς ἦν. ὥσπερ ἐγώ φησιν καὶ
σὺ ἕν ἐσμεν, οὕτως καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν. ἀλλὰ καὶ ἀκριβῶς διέστειλε ἡ θεία φωνὴ, ἐν

ἡμῖν

C ἡμῖν ἓν ὦσι φησὶ, οὐκ εἶπεν ὥσπερ ἡμεῖς ἓν ἐσμὲν ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ ὧν ἂν τοῖς σύζυγοι καὶ ἡνωμένοι ἓν εἰσὶ τῇ πίστει, τῇ ὁμολογίᾳ, καὶ ἐν τῇ χάριτι καὶ εὐσεβείᾳ τῇ τοῦ θεοῦ πατρὸς καὶ τῇ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν συγχωρήσει καὶ ἀγάπῃ ἓν εἶναι δυνηθῶσιν.

Ex hijs literis cognoſcitur & accuſatorum calumnia, & priorum iniquitas iudicum, & dogmatum uera ſanitas. Non ſolum enim de diuina nos beati patres docuere natura, ſed etiã eruditionẽ diſpenſationis explanauerunt.

Cap. XXV.

HAec Constans cognoſcens, doluit quidem, leuitatem fratris inſpiciens, & infremuit aduerſus inſtigatores malorum, & Imperatoris facilitatem ita decipientium. Duos autem epiſcopos ex Sardicenſi concilio electos cum literis miſit ad fratrem, cum quibus & Magiſtrum militum Salianum pietate iuſticiaq; fulgentem. Literæ uero non ſolum monitionem habuerunt atq; conſilium, ſed etiam interminationem pio principi condecentem. Primum quidem denũciauit fratri, ut epiſcopis præberet auditum, & iniquitates à Stephano alijsq; præſumptas agnoſceret, necnon & Athanaſiũ gregi proprio reſtitueret, patefacta quidem calumnia, priorumq; iudicum iniquitate, & crudelitate reuelata: adiecitq; quod niſi uellet quod iuſtum eſt facere, ipſe Alexandriam proficiſceretur, & Athanaſium ouibus deſiderantibus reſtitueret, inimicorumq; cateruas procul expelleret. Hanc autem epiſtolam Conſtantius Antiochiæ ſuſcipiens, promiſit ſe D facturum quæ turbarum illarum particeps petijſſet. Sed cum hoc doleret ueritatis impugnatoribus, nephãdiſſimũ machinati ſunt ſcelus. Diuerterat enim par illud epiſcoporum quos Concilium miſerat in domum ad montem ſitam. Magiſter autẽ militum alibi diuerſorium acceperat. Porrò Stephanus tunc Antiochenus epiſcopus, cum alijs tyrannicis cooperatoribus, naues naufragio præparabat, cum quibus aſſertores rectorum dogmatum uarijs nitebatur abſorbere calumnijs. Horum itaq; erat dux quidam iuuenis Onager nomine, licenter uiuens, & iniqua conuerſatione congaudens, qui non ſolum in plateis diuerſos uiolentia afficiebat, & fuſtibus pulſabat, ſed etiam domos impudenter inuadens, uiros ac mulieres honeſtiſſimas abſtrahebat. Et ne longius eius extendam flagitia, cõtra optimos uiros præparatam narrabo præſumptionem. Is enim Onager ad quãdam fornicariam ueniens, ait modo quoſdam ueniſſe peregrinos, & noctu habere opus meretrice. Porrò ſumens quindecim ſeditioſos nebulones, & eos in uicino epiſcoporum diuerſorio circa ſepem celans, profectus eſt cum meretrice ad ianuam ubi illi uiri quieſcebant. Eamq; apertã inueniens, perſuaſit uni puerorũ domeſticorũ, pecunia data, ut mulierẽ introduceret intra ianuam quã ipſe demonſtrabat, ubi quidem uterq; ſacerdotũ dormire uidebantur, eamq; mulierẽ intro præcepit accedere. Ipſe uero uocaturus ſocios, eſt egreſſus. Contigerat enim alterum epiſcoporum Euphratan nomine

in loco

Salianus Magiſter militũ.

Legatio Conſtãtis Cæſaris ad fratrẽ Conſtantium pro Athanaſio.

Euphratã & Vincentiũ legatos Synodi Sardicenſis, Ariani per dolum conantur ſtupri traducere.

Stephanus homo doloſus.

Onager nebulo cõductitius

A in loco exteriore dormire. Vincentius aũt (sic enim uocabatur alter) in interiori cubiculo quiescebat. Cumq́ intra ostium puella uenisset, sonum pedum Euphratas sentiẽs, cum esset obscurum, quis ambularet interrogauit. Illa uero loquente, conturbatus Euphratas, dæmonem putans esse, mulieris imitatum uocem, repente saluatorem CHRISTVM ad suũ uocauit auxilium. Onager aũt dux iniquitatis huius hoc facto, cũ socijs est ingressus, iniquos clamans eos, & iniquitatis iudices destinatos. Multo clamore facto, concurrerunt & serui, surrexitq́ Vincentius. & claudentes ianuam domus, septem quidem calumniatorũ comprehendere potuerunt. Onager uero cum reliquis fugit. Detenta tamen est cum illis & mulier. Diluculo autẽ Magistrũ militum qui cum illis uenerat, excitantes, ad Palatium processerunt. Et præsumptiones Stephani proclamantes, dicebant iam nõ egere iudicio, neq́ uerberibus iniquitates eius. Magister uero Militũ præcipue clamitabat, rogans ut iuberet Imperator, non synodice, sed iudicialiter potius iniquam examinari præsumptionem, promittens primũ se episcoporũ clericos traditurum, & oportere etiam ministros Stephani ita contradi. Cum autem ille impudenter contenderet, dicens clericos non subdendos esse uerberibus, placuit & Imperatori & Iudicibus, ut intra Palatium causæ fieret examinatio. Et primum quidem interrogauerunt mulierem, quis eam ad diuersorium duxisset episcoporũ. Quæ dixit quendam iuuenem ad se uenisse, & aduentum indicasse peregrinorum, & quid opus haberent, & quod

B uespere ueniens duxisset eam ad habitaculum quoddam, eamq́ intra ianuam domus & porticum introire præceperit. Adiecit etiam inquisitionem episcopi, & terrorem factũ, & orationem eius, & superuenientiũ repentinas inuasiones. Hæc Iudices cognoscẽtes, captum inter alios omnium maximè iuuenẽ in medium deduxerunt. Qui non expectans necessitatem uerberũ, machinatum consilium patefecit, & Onagrum hæc omnia perpetrasse confessus est. Qui deductus ad medium, Stephanum dixit hæc omnia præcepisse. Sic itaq́ Stephani cognoscẽtes iniquitatẽ, præsentibus tũc episcopis permiserunt ut eũ damnarẽt. & ab ecclesia procul expulsus est. Non omnino tamen ab Ariana peste ecclesia liberata est. Nam Leontius post eum ordinatur, genere Phryx, uoluntate nequissimus. Verum Constãtius ea quæ contra episcopos fuerant machinata experimento cognoscẽs, scripsit Athanasio maximo & semel, & secundò, & tertiò, inuitans eum ut à partibus remearet Hesperijs. sicut ipsis literis indicatur.

Natu minimus dolum aperit.

Stephanus Antiochenus abdicatur. Leontius succedit.

SOCRATES.

CONSTANTIVS VICTOR AVGVSTVS, Athanasio episcopo. *Cap. XXVI*

PLVRIMVM te circũferri & fluctuare ferocibus maris undis, nostræ mansuetudinis clementia nõ permisit. Patria quippe terra nudatum & priuatum

C uatum proprijs rebus, errantemq́ per loca inuia bestiarum, indefecta nostra pietas non despexit. Igitur diu distuli scribere uoluntatis meæ propositum, sperans sponte te ad nos fortè uenturum, & laborum satisfactionem à nobis exigere. Verũtamen quoniã fortè timor impediuit uoluntatis tuæ propositũ, literas largitate plenissimas ad tuã beatitudinẽ destinauimus, ut sine metu nostris aspectibus uelociter tuam præsentiã præbere festines, ut desiderio tuo potius experiaris nostrã clementiã proprijs restitutus. Hac etenim causa & dominũ meũ fratremq́ Constantẽ Victorẽ Augustũ pro te rogaui, ut tibi potestatem ad nos tribuat ueniẽdi, ut ambobus nobis annuentibus, restitutus in patriã, habeas maximũ gratiæ nostræ pignus.

ca.XXVII CONSTANTIVS VICTOR AVGVSTVS Athanasio episcopo.

LICET prioribus literis significauerimus, ut sine sollicitudine ad nostrum debeas uenire Comitatum, eo quod maxime uelimus te ad propria destinare, tamen & nunc has literas ad tuam misimus sanctitatem, per quas inuitamus, ut sine aliqua diffidentia uel metu, ascendens, publicis uehiculis ad nos uenire festines, ut quæ desideras possis adipisci.

Κωνστάντιος νικητὴς αὔγουστος, Ἀθανασίῳ.

Εἰ καὶ τὰ μάλιστα διὰ προτέρων γραμμάτων ἐδηλώσαμεν, ὅπως ἀμερίμνως εἰς τὸν ἡμέτερον κομιτάτον παραγένῃ, διὰ τὸ μάλιστα βούλεσθαι ἡμᾶς ἀποστεῖλαί σε εἰς τὰ ἴδια, ὅμως καὶ νῦν ταῦτα τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα δεδώκαμεν. δι᾽ ὧν καὶ προτρεπόμεθα, χωρὶς τινὸς ἀπιστίας καὶ φόβου ἐπιβῆναί σε δημοσίοις ὀχήμασι, καὶ σπουδάσαι πρὸς ἡμᾶς καταλαβεῖν, ἵνα ὧν ἐπιθυμεῖς ἀπολαῦσαι δυνηθῇς.

κομιτάτος. D

ca.XXVIII. CONSTANTIVS VICTOR AVGVSTVS Athanasio episcopo.

DVM in Edessa degeremus, præsentibus presbyteris tuis placuit ut ad te destinatis presbyteris ad nostrum debuisses festinare Comitatum, ut uidens nostros aspectus, repente properares ad Alexandriam. Sed quoniã plurimũ præterijt temporis, ex quo suscipiens à nobis literas nõ occurristi, propterea etiã nunc cõmonere te festinauimus, ut uel nunc tuam præsentiã nobis uelociter præsentare contendas, & ita possis patriæ tuæ restitui, tuaq́ securus oratione frui. Ad plenam uero cognitionem Achitum diaconum destinauimus, à quo possis cognoscere etiã nostri animi uoluntatẽ, & quod ea quæ optas impetrare possis.

Has epistolas in Aquileia suscipiens Athanasius (illic enim relicta Sardica agebat) mox recurrit Romã, & ostendẽs literas episcopo Iulio, in maximo gaudio ecclesiam fecit esse Romanam. Putabatur enim etiam Orientis Imperator ipsorũ fidei consentire, eo quod ad se Athanasium fiducialiter euocaret. Iulius autem Alexandriam clericis atq; plebi hæc de Athanasio scripta misit.

Iulius

A

IVLIVS ARCHIEPISCOPVS PRESBYTERIS & diaconis, & plebi, habitantibus Alexandriam, dilectissimis fratribus in domino S.

Ca. XXIX. Epistola Iulij pontificis Romani ad Alexandrinos de Athanasij reditu.

CONGAVDEO uobis & ego dilectissimi fratres, quod fructum uestræ fidei ante oculos iam uidetis. Hoc etenim uere gestum, quilibet inspiciet in fratre & coëpiscopo nostro Athanasio, quem propter puritatem uitæ suæ & uestras orationes restituit uobis deus. Ex hoc itaq; creditur, puras & charitate plenas orationes uestras ascendisse semper ad deum. Memores enim estis promissionum cœlestium atq; dilectionis, quã ex doctrina prædicti fratris mei Athanasij didicistis, & integrum cognouistis secundũ insitam uobis fidem, quam percepistis: quoniam non usq; ad finem is à uobis possit abduci, cuius orationes in sanctissimis animabus uestris tanquã præsentes semper habuistis. Ergo non plurimis mihi uerbis opus est uobis scribere. Quæcunq; enim uobis à me potuerint dici, hæc iam fides uestra præcessit, & diuina gratia cõmunis orationis nostræ uota compleuit. Congaudeo siquidem uobis: iterum enim dico, cõgaudeo: quoniam inexpugnatas animas in fide seruastis. Sed etiam ipsi fratri meo Athanasio non minus cõgaudeo: quia licet multam sit passus tristiciam, ne unam tamen horã uestri desiderij & charitatis oblitus est. Nam licet corpore ad tẽpus à uobis sit abstractus, spiritu tamen uobiscum semper degere uidebatur. Et ego quidem charissimi fratres omnem tentationem contra eum surgentẽ, reor sine gloria nõ fuisse. Nam & uestra & eius fides cognita est uniuersis & comprobata. Si enim non tanta & talia accidissent, quis crederet quia aut uos tale iudicium, tantamq; charitatem circa talem exhibuissetis episcopũ, aut ille potuisset tantis circũdari uirtutibus, per quas spe cœlesti fraudatus nõ est? Promeruit igitur quolibet modo & nunc & in futuro etiam, confessionis gloriosum martyrium. Frequenter enim terra mariq; plurimum æstuãs, omnem prauitatem Arianæ conculcauit hæreseos, & crebro per inuidiam usque ad periculum impulsus contempsit mortem, munitus omnipotente deo & domino Iesu Christo saluatore nostro, sperans & inimicitias declinare, & consolationi uestræ restitui, deferens uobis maiora trophæa ex fortissima conscientia, pro quibus & usque ad terminos terræ totius apparuit gloriosus. Fiduciam itaq; habens sui propositi, cœlestisq; doctrinæ, clarificatus est immortali iudicio, & ad uos reuertitur. Diligendus igitur apud uos clarior nũc est quàm tunc, quando profectus à uobis est. Nam si materias preciosas, id est, aurum atq; argentum purgando ignis probat: quid dignum dici poterit de tali tantoq; uiro, qui cũ tantas tribulationes & pericula deuicerit, redditur nunc uobis immaculatus: nõ à nobis solũmodo, sed comprobatus ab omni concilio? Suscipite igitur nunc fratres charissimi cũ omni diuina gra-

B

Athanasius Alexãdrinus.

C tia pastorem uestrum ac præsulem tanquam uere ἀθανάσιον, cũ his qui tantorum laborum eius participes sunt effecti:& gaudete fruentes orationibus qui pastorem uestrum,ut ita dicam,esuritis atq; sititis,quando etiã ipsi uestram sanctitatem salutaribus scripturis cibastis atq; potastis. Nam cũ degeret inter peregrinos,uos ei consolatio fuistis,& in persecutione atq; periculis refouistis eum fidelissimis uestris animabus & mentibus. Ego siquidẽ iã exulto considerans,& rationem prospiciens,in eius reuersione uniuscuiusq; uestrum gaudium & plebis uotiuas occursiones, & concurrentiũ gloriosam festiuitatem,& qualis ille uobis erit dies,& quantus, remeante scilicet fratre meo,& quiescentibus priscis malis quorundam machinatione sartis:necnõ preciosa ac uotiua reuersione,cunctos in quodam plenissimi gaudij lætitia copulante.Huiusmodi uero gaudium usq; ad nos magnitudine sua pertingit:quibus diuinitus hoc etiam constat esse concessum,ut & nos debeamus in laudem tanti uiri consurgere.Sed melius est,ut epistolam oratione claudamus.Deus omnipotẽs & huius unigenitus filius dominus & saluator noster Iesus Christus hoc gaudium uobis præbeat in æternum,dignũ tribuẽs præmium admirabili uestræ fidei,quam circa pontificem uestrum glorioso testimonio demonstrastis:ut & uos,& qui uobiscũ sunt,hic & in futuro meliora possideatis:quæ oculus non uidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis ascendit,quæ præparauit deus diligẽtibus se. Per dominũ nostrum Iesum

D Christum,per quem,& cum quo,omnipotẽti deo gloria in secula seculorũ. Amen. Valere uos opto charissimi fratres.

Cap. XXX

His itaq; literis confidens Athanasius,ad Orientem uenit. Quẽ Constantius Imperator non tunc moleste suscepit, sed eum circumuenire tentabat, molitione submissus Arianorum, & dixit ad eum: Sedem equidem tuam decreto concilij, nobisque consentientibus recepisti. Sed quia sunt aliqui in Alexandria populi tuam declinantes communionem, unam eos in ciuitate ecclesiam habere permitte. Ad hanc propositionem Athanasius mox occurrit, & ait: O Imperator,potestatem habes iubere simul & agere quæcunque uolueris. Sed etiam ego beneficium à te deposco, quod mihi concedi precor.Principe uero continuo se daturum esse pronunciante,repente subiunxit Athanasius,idem beneficium sibi largiri petens,quod quærebat Imperator accipere. Vnam enim & ipse ecclesiam postulabat dari per singulas ciuitates,declinantibus Arianorum cõmunionẽ.Igitur Athanasij sententiam inutilem sibi cognoscẽtes Ariani, hoc quidem differendũ esse dixerunt,& agendum,quod placeret Imperatori:quia Imperator Paulo,& Athanasio,& Marcello,& Asclepæ Gazæ,& Lucio Adrianopoleos,secundũ ea,quæ in cõcilio Sardiceno placuerãt,proprias restituerat sedes. Vnde Principalia sacra p singulas ciuitates ad eorũ mittebãtur ecclesias, qbus iubebatur

Ariani cupiũt unã saltẽ habere ecclesiã oppidatim.

Idẽ petit Athanasius pro orthodoxis.

Principalia sacra, sacræ literæ Principis.

A iubebatur ut eos repente susciperēt. Igitur in Ancyra expulso Basilio & pro eo introducto Marcello, non fortuita turba prouenit, quæ derogationē cōtraria sapientibus irrogauit, Asclepam uero continuo Gazæi susceperunt. In Constantinopolitana ciuitate Macedonius ad modicum tempus Paulo successit, apud semetipsum in ecclesia remota collectiōes agēs. Pro Athanasio tamen solo, Imperator episcopis, & clericis, atq; plebi scripsit, ut eum libenter susciperent. Insuper etiam quæ contra eum in iudicijs acta fuerāt, alijs literis aboleri iussit. Quæ uero de utraque re scripta sunt, hæc esse noscuntur.

Marcellus nō sine turba, Ancyrana sede sua potitur. Asclepas. Macedonius.

VICTOR CONSTANTIVS MAXIMVS, Pius, episcopis & presbyteris catholicæ ecclesiæ S.

Cap. XXXI

REVERENDISSIMVS episcopus Athanasius non est dei gratia derelictus: nam licet breui tempore humana fuerit probatione summissus, tamen debitum prouidentiæ uniuersa perspiciētis noscitur suscepisse decretum, recipiens uoluntate dei, nostróque iudicio patriam suam, pariter & ecclesiam, cuius diuino nutu præsul extabat. Huic enim consequentet oportebat nostrā adesse mansuetudinem, ut omnia aduersus eos, & eius cōmunicatores definita, omnisq; suspicio & illusio contra eum gesta, deinceps sit inanis & uacua: & releuatio quam dudum clerici eius habuerunt, competenter firma permaneat. Sed etiam hoc eius gratiæ adijciēdum esse censuimus, B ut omnes ordines* sacri cognoscant, cōcessum omnibus ipsi coniunctis, ut sine timore sint, siue episcopi, siue sint clerici. Sufficit enim unicuiq; circa eum rectæ uoluntatis unio. Quicunq; enim meliori iudicio atque parte constituti, huius eligunt cōmunionem, hos omnes præcipimus ad instar præcedentis prouidentiæ, etiam nunc uoluntate dei, nostræ gratiæ largitatē adipisci.

Al.* sacra. s. γράμματα, id est, literas.

VICTOR CONSTANTIVS MAXIMVS, Pius, populo Alexandrino ecclesiæ catholicæ S.

Cap. XXXII

IN omnibus perhibentes nostræ æquitatis intentionem, sciētesq; quoniam diu prouidentia uestri contemplatoris estis alienati, id est, Pontificis Athanasij, qui propter insertam rectitudinem suorumq; morum prudentiam cunctis innotuit, eum denuo ad uos destinare censuimus. Hunc itaq; consuete & competenter suscipientes, & apud clementem deum adiutorem orationum habentes, uobis congruam simul & nobis placitam cōcordiam, atq; pacem secundum ecclesiæ sanctionem ubiq; probatæ sufficienter festinante seruare. Non enim rationabile est aliquam discordiam inter uos agitari, aut tumultum, nostrorum temporum disciplinæ contrarium: & hoc quidem abesse à uobis omnino uolumus. Orationibus autem sufficienter, eo scilicet præsule & adiutore apud deum, uos instare solenniter ammonemus, ut tali proposito ad omnium uota perueniente, etiam Gentiles idolorum errori hactenus seruientes, ad cognitionem sacræ religionis sub alacri-

tate festinēt. O charissimi nobis Alexandrini, rursus igitur admonemus, ut in his quæ dicta sunt persistatis, & omnes episcopū decreto supno nostráq; sententia destinatum libenter & pie suscipiatis: & toto animo, totaq; uoluntate amplectendum existimetis. Hoc enim & uos decet, & nostræ mãsuetudini noscitur conuenire. Vt autem omnis turbæ seditionis occasio perimatur, Iudicibus apud uos habitis, literis nostris præcipimus, ut omnes quos seditiosos agnouerint, legitimæ uindictæ subijciant. Vtraq; igitur perspiciẽtes, & nostram cum deo sententiam & rationem professionis uestræ, necnõ & supplicium contra seditiosos indictum, competenter & congrue sacræ religionis iura seruatæ. Prædictumq; deo amabilem uirum omni reuerẽtia & honore colite. Et orationes unà cũ eo pro uobisipsis, & nostræ uitæ fauore omnium saluatori deo lætanter offerte.

C

Seditiosi iubẽtur puniri.

VICTOR CONSTANTIVS AVGVSTVS Nestorio S.

XXXIII

EADEM uero forma præsidibus Augustæ, Nicææ, Thebaidis, & Libyæ scriptum est. Quicquid pridem ad læsionem & iniuriam Athanasio episcopo cõmunicantium reperitur actum, hoc nunc aboleri præcipimus. Nam & ministerium, quo priuati fuerant eius clerici, eosdem rursus uolumus obtinere. Hanc itaq; præceptionẽ nostram seruari censemus, ut Athanasio episcopo suæ ecclesiæ restituto, cõmunicatores eius habeant ministeriũ, quod semper habuerunt, quod etiam reliqui clerici habere noscuntur, & ipsi gaudio potiantur.

D

XXXIIII

TAntis & talibus epistolis munitus sanctissimus Athanasius, per Syriam aggressus uenit in Palæstinam, apprehendensque Hierosolyma, & episcopo Maximo significans gesta Sardiceni concilij, & quod Constantius Imperator illorum decreto iudicióque consensisset, præparauit ut episcoporum in illis regionibus habitantium synodus ageretur. Maximus autem in nullo segnis de Syria atq; Palæstina uniuersos euocauit episcopos. Factoq; concilio restituit & ipse beato Athanasio cõmunionẽ & dignitatẽ. Scripsit etiam ipsa synodus Alexandrinis omnibus in Aegypto & Libyis episcopis, clericis, atq; plebi, ea, quæ de Athanasio gesta atque decreta sunt. Ob quam rem ualde Maximo detraxerunt Athanasij derogatores episcopi, quod primitus deponens eum, rursus ex pœnitentia tanquam nihil fuisset actum, sententiã pro Athanasio protulerit, quæ cõmunionẽ ei dignitateq; præberet. Hæc cognoscẽtes Vrsatius & Valens, qui circa Arianũ dogma, studium primitus ardens habuerant, declinantes à priori uoluntate Romam profecti sunt, libellumq; pœnitentiæ Iulio offerentes episcopo, & in Consubstantialitatis consensere sermone, & literas Athanasio misere, runt, seq; ei deinceps cõmunicare professi sunt. Sic itaque tunc Vrsatius & Valens gestis Athanasij superati, conuersi sunt. Athanasius ergo per Pelusium

Athanasius impetrat à Maximo episcopo Hierosolymorum, ut Syrorũ, & Palæstinorũ episcoporũ cõuocet synodum. A qua etiã restituendus eẽ uisus ẽ.

Vrsatius & Valens Ariani, pœnitentiæ libellum exhibẽt Iulio Põt. Ro.

A Pelusium pergebat Alexandriam. Transiens autem per ciuitates, edocebat ut Arianos uniuersi declinarent, & Consubstantialitatis dogma amplecterentur. In quibusdam ecclesijs & ordinationes fecit. Et hoc fuit initium alterius querelæ aduersus eum: quia in aliorum ecclesijs ordinare præsumpsisset. Hæc itaq; de Athanasio prouenerunt.

Athanasius cõstituit sacerdotes in alienis ecclesijs.

Ca. XXXV

INterea respublica fortuitis casibus urgebatur. unde quæ sunt summaria non est incongruum breuiter explanare. Igitur quod ædificatore Constantinopolitanæ ciuitatis moriẽte tres eius filij imperiũ susceperint, in præcedentibus est narratum. Sciendum autem, quod cum istis imperauit cõsobrinus eorũ, nomine Dalmatius, uocabulũ patris habens: qui dum aliquãtisper imperasset, à militibus interemptus est, non iubente Cõstantio ut occideretur, nec tamẽ prohibente. Cum uero Constantinus iunior fratris partes inuaderet, & ipse à militibus congressione facta peremptus est. Hoc autem iam sæpe dictum est. Post mortem uero Constantini iunioris, Persicũ contra Romanos motum est bellum, in quo Constantius proficere non ualebat: nam cum nocte prælium circa fines Romanorum atq; Persarum fuisset gestum, ualidiores tunc Persæ ad breue tempus inuenti sunt. Quo tempore neq; Christiani sub quiete degebant, sed per Athanasium de Consubstantialis uerbo circa ecclesias erat pugna. SOZOMENVS.

Dalmatius Cæsar. *Cõstãtinus iunior.* *Bellũ Persicum.* *ὁμοούσιον.*

B DEniq; apud Antiochiã nõ concordabant in professiõe sua clerus & populus, sed per choros, ut est consuetudo, ad hymnos dicẽdos deo in fine psalmorum monstrabant propriam uoluntatem. Et hi quidem patri & filio, uelut æqui honoris gloriam dicebant: hi uero patri in filio, per interpositionem præpositionis filium secundum esse monstrantes. His ita gestis, herens quid ageret Leontius, qui illo tempore ex hæresi aduersa sedem Antiochiæ gubernabat, cum prohibere non auderet eos, qui secundum traditionem Nicæni concilij psallerent deo, quia metuebat ne seditio nasceretur in populo, hoc dixisse fertur, tangens caput suum iam canum: Hac, inquit, niue soluta, lutum cogetur immensum. Per hoc ostendens, quod ipso defuncto seditionem populo generaret illa discordia, quæ in hymnis fiebat, non patientibus suis successoribus cum populi uarietate sentire. Athanasius igitur ueniens da Aegyptũ, explicauit synodales epistolas Iulij Ro. Pont. Insuper & synodalem Maximi Hierosolymitani, quæ talia continere dignoscuntur.

Diuersitas cleri & populi ĩ tẽplo psallẽtiũ apud Antiochiam. *Leontij episcopi Antioch. dictũ argutũ.*

SANCTA SYNODVS HIEROSOLYMIS CONgregata, per Aegyptum, Libyam, & Alexandriam constitutis presbyteris, diaconis, & plebi, fratribus desideratissimis in domino S.

Ca. XXXVI

CVNCTORVM deo dignè gratias agere non ualemus fratres charissimi. in quibus enim miracula semper egit, etiam modo cũ ecclesia uestra

C fecit, pastorem uestrum & dominũ consacerdotemq́ nostrum Athanasiũ uobis sua pietate restituens. Quis enim aliquãdo sperauit oculis carnalibus intueri, quem nunc & nos & uos inspicitis, respicientes quem uidere desiderastis? Sed uere orationes uestræ à deo omniũ sunt auditæ, qui curã habet ecclesiæ suæ, & uestras lachrymas atq; gemitus semper inspexit, quapropter uestras audiuit preces. Eratis enim sicut oues abiectæ & fatigatæ, nõ habentes utiq; pastorem. Propterea uisitauit uos cœlitus pastor uerus, & de proprijs ouibus curam gerens, restituit uobis quem noscimini concupisse. Ecce enim & nos omnia pro ecclesiastica pace facientes, uestræq́ dilectioni conspirantes in eius amplexu præcessimus, & cõmunicantes ei per eum uos alloquimur, scriptaq́ præsentia destinamus. Itaq; secundum gratifica uota uestra, scitote nos quoque cum eo uinculo charitatis obstrictos. Debetis ergo etiam pro pietate deo amabilium nostrorum Imperatorũ incessanter orare: quoniam & ipsi cognoscentes uestrum desiderium, uobis restituere destinarunt. Omni ergo honore tensis manibus suscipiẽtes illum, gratificas orationes offerte deo, qui uobis talia cõdonauit. Festinate autem semp in deo gaudere, & glorificare dominũ, per quem, & cum quo patri gloria in secula seculorum. Amen. Veniens igitur Athanasius in Aegyptum, quos quidẽ agnouit Arij sectatores, deposuit. Quibus à se depositis, ecclesias eorũ præcepit fidem tenere Nicæni concilij, eamq́ summo studio custodiri.

Impp. Cõstãtius & Cõstãs.

D

XXXVII

Magnẽtius tyrannus. Constãs occiditur à Magnentio. Britannion tyrannus. Nepotianus.

SIc itaq; se rebus habentibus Magnentius tyrannus circa partes emersit Hesperias. Qui Constantem Imperatorem Occidentalium partium facto dolo circa Gallias interemit. Quo gesto intestinum inflammatum est bellum. Magnẽtius etenim tyrannus totam tenebat Italiam, Aphricamq́ & Libyam simul & Gallias. In Illyrico uero & in Sirmio aliud rursus à militibus excitatum est bellum per tyrannum nomine Britannionem. Sed etiã Romam tumultus non fortuitus detinebat. Fratruelis nãq; Constãtini Nepotianus nomine imperium assumpserat, monomachorum uirtute suffultus. & Nepotianum quidem Magnentij milites deposuerunt, Magnentius autem procedens uniuersas partes uastabat Hesperiæ. Horum igitur omnium malorum immẽsa cõfluxio breui tempore generata est. Quarto enim anno post Sardicense concilium, hæc acta noscuntur consulatu Sergij & Nigriani. His itaq; nuncijs apparebat, quod ad Cõstantium solum imperij iura peruenissent. quo prouectu, contra tyrannos semetipsum (ut poterat) præparabat.

XXXVIII

Athanasius cõciliũ conuocat Alexandriã.

ADuersarij uero Athanasij, oportunum se tempus inuenisse iudicantes rursus aduersus eũ calumnias instruebant. Tunc Imperatori Constantio suggesserunt, quod omnem Aegyptum subuertisset & Libyam. Inuidiam uero maxime auxit eius, quod ordinationes in parœcijs fecisset alienis. Athanasius interea cum uenisset Alexandriam, synodum Aegyptiorum

A rum congregauit episcoporum. Qui consona decreuerunt Sardiceno concilio, atque Hierosolymis celebrato. Constantius igitur Imperator, pridem & ipse Arianorum secta præoccupatus, omnia quæ paulo ante ei placuerant, in contrarium demutauit. Et primum quidem ecclesiæ Constantinopolitanæ pontificem Paulũ deportari iussit in exiliũ: quem deducentes in Cucusum Armeniæ suffocarunt. Marcello autem denuo proiecto, ecclesiam Ancyranam Basilius rursus inuasit. Lucius aũt Adrianopoleos ferro uinctus, in carcere moritur. Tantumque ualuerunt, quæ de Athanasio dicebantur, ut in immensum furorem cadens Imperator, eum ubicunque reperiretur, iuberet occidi: cum quo Theodûlum & Olympium præsules ecclesiarum Thracensium. Igitur Athanasium uoluntas Imperatoris non latuit, sed præsentiẽs, fuga dilapsus est, & minas principis declinauit. Cuius fugã dilatauerũt Ariani, præcipue Narcissus Neroniadis episcopus, Georgius Laodiciæ, & Leontius tunc Antiochenæ præsul ecclesiæ. Is enim cum presbyter esset dignitate priuatus est: quia cum muliere, Eustolia nomine, degens, & turpem suspicionem celare uolens, genitalia sibimet noscitur abscidisse: & deinceps quidem fiducialiter cum muliere uiuebat. Postea uero studio Imperatoris Constantij in Antiochena ecclesia ordinatur episcopus, post Stephanum, qui primitus successerat Phlacito. Hæc igitur de his dicta sufficiant.

Cõstãtius Imper. iterũ Arianissat.
Paulus Cõstã. deportatur.
Marcellus eijcitur.
Lucius.
Constantius Athanasiũ iterũ psequitur.
Leontius ex ordine sacerdotum summotus est, qđ seipsum castrasset.

XXXIX

B EO tempore Constantinopoli Macedonius tenebat ecclesias, Paulo scilicet amputato prædicto modo. Qui de Imperatore præsumens, Christianis cõmouit bellum, & non minus quàm quod tyranni eo tempore faciebant. suadens enim Imperatori, ut sibi ecclesias uastanti ferret auxiliũ, egit ut lege firmarẽtur quæcunque pessime agere nitebatur. Muniens enim semet ipsum monasterijs plurimis, quæ ipse propria uoluntate in Cõstantinopolitana urbe constituit, & pactis episcoporum in circuitu positorum, frequenter dicitur afflixisse Pauli dogmata sequentes. Et primum quidẽ eos ex ecclesijs expulit: deinde uero cõmunicare sibi coëgit, ita ut plurimi plagarũ immanitate deficerent: alij uero substantijs, alij humana ciuilitate priuarentur: alijs in frontibus characteres ponerẽtur, ut essent huiusmodi signo notati. Hæc itaque faciebant per omnes Orientis urbes, præcipue tamen Constantinopoli. Quam persequutionem primo tepentem Macedonius auxit episcopus. Helladicæ uero ciuitates Illyrici, necnon & Hesperiæ partes manebant immotæ.

Macedonius Arianus uastator ecclesiarũ bellũ exitiale gerit aduersus orthodoxos.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM uocant, libri quarti, Epiphanio Scholastico interprete, FINIS.

ELENCHVS CAPITVM LIBRI QVINTI HISTORIAE Ecclesiasticæ, quam Tripartitam uocant.

FINIS.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM VOCANT, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodoreto, ab Epiphanio Scholastico uersis, per Cassiodorum Senatorem in Epitomen redactæ, liber quintus.

THEODORETVS.

Cap. I.

Ariani persuadent Constantio, quod Athanasius fuerit autor discordiæ inter illum & fratrē Cōstantem.

BREVI autē tēpore elapso, cū uita functus esset Occidētis Imperator Cōstans, Cōstantiū fautores Arij compulerūt, Athanasium illi in memoriam reuocantes, quasi ipse fuisset, qui ei fratrem fecerit inimicū, ita ut penè disruptis naturæ uinculis usque ad bella descenderent. His incitationibus Constantius motus, non solum expelli, sed etiam perimi sacratissimū Athanasium imperauit. Et mittens quendam Sebastianum Ducem, cum maxima militari manu, uelut erroneum iussit interimi. Quomodo autem & ille cum exercitu uenerit, & iste diffugerit, ipse qui passus, & mirabiliter liberatus est, melius enarrabit: nam in Apologia suæ fugæ sic ait:

Sebastianus Dux mittitur ad occidendum Athanasium.

D

cap. II.

VEruntamen exquirant modum etiam discessionis, & cognoscant à suis. Erant enim Ariani cum militibus concurrentes, ut eos accenderent, & ignorantibus nos ostenderent: & licet sine ulla compassione sint, uel audientes tamen confusi quiescant. Erat itaque iam nox, & aliqui populorum ad Vigilias uenerant, expectabatur futura die Collectio. Dux autem repente astitit cum militibus plus quàm quinquies milibus habentibus scilicet arma, & gladios enudatos, arcus, sagittas & uectes: & ecclesiam quidem ipse circūdedit, statuens milites sibimet coherentes, ut nullus posset egredientium ab ecclesia eorum manus euadere. Ego uero irrationabile iudicans in tanta cōfusione populum relinquere, & non magis ante illos pericula sustinere: residēs in sede præcepi, ut diaconus psalmum legeret, populi respōderent: Quoniā in seculum misericordia eius. & sic omnes in domos suas abirent. Sed Duce postea ingrediente, & militibus sacrarium circūdantibus, ut nos capere possent, clerici quidem qui sunt inuenti simul & populi clamabant, poscentes ut & nos discederemus unà cum populo. Ego uero magis è diuerso dicebā, nō nos discedere, nisi omnes sigillatim prius exirent. Surgens itaque oratione facta, sic præcepi uniuersos abscedere: melius esse dicens, me periculo subiacere, quàm

Vigiliæ Christianorum.

Conuentus.

A re,quàm quenquam eorum excipere læsionem. Egredientibus igitur plurimis,& reliquis subsequentibus, quidam monachi, qui ibi nobiscum fuerãt, & aliqui clericorũ ascendentes traxerunt nos:& ita testis est ipsa ueritas. Militibus alijs sacrarium circundantibus, alijs per ecclesiam discurrentibus, per medium eorum domino iter dante atque custodiente pericula cuncta transiuimus, deum magnifice glorificantes: quoniam neque populum neci tradidimus, sed etiam ut saluaretur actum est,& manus quærentium nos effugere præualuimus.

ἐξετασάτωσαν ὅμως, καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀναχωρήσεως καὶ μανθανέτωσαν παρὰ τῶν ἰδίων. εἰσὶ γὰρ Ἀρειανοὶ συνδραμόντες τοῖς στρατιώταις εἰς τὸ προζῆσαι αὐτοὺς καὶ ἀγνοοῦσι δεικνῦσαι ἡμᾶς. εἰ οὕτως δὲ ἀσυμπαθεῖς τυγχάνουσι, ἀλλὰ κἂν ἀκούοντες σιωπάτωσαν αἰσχυνόμενοι. νὺξ μὲν ἤδη ἦν, καὶ τοῦ λαοῦ τινὲς ἐπαννύχιζον προσδοκωμένης συνάξεως. ὁ δὲ στρατηλάτης ἐξαίφνης ἐπέστη μετὰ στρατιωτῶν πλέον ἢ πεντακισχιλίων, ἐχόντων ὅπλα καὶ ξίφη γυμνά, καὶ τόξα, καὶ βέλη, καὶ ῥόπαλα, καθὰ καὶ πρότερον εἴρηται. καὶ τὴν μὲν ἐκκλησίαν αὐτὸς περιεκύκλωσε, στήσας τοὺς στρατιώτας σύνεγγυς, ὡς μὴ δύνασθαι τινὰς ἐξελθόντας ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας παρελθεῖν αὐτούς. ἐγὼ δὲ ἄλογον ἡγούμενος ἐν τοσαύτῃ συγχύσει καταλεῖψαι τοὺς λαοὺς καὶ μὴ μᾶλλον προκινδυνεύσειν αὐτῶν, καθεσθεὶς ἐπὶ τοῦ θρόνου προέτρεπον, τὸν μὲν διάκονον ἀναγινώσκειν ψαλμόν, τοὺς δὲ λαοὺς ὑπακούειν, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ πάντας οὕτως ἀναχωρεῖν, καὶ εἰς τοὺς οἴκους ἀπιέναι. ἀλλὰ τοῦ στρατηλάτου λοιπὸν ἐπεισελθόντος καὶ τῶν στρατιωτῶν

B περιλαβόντων τὸ ἱερατεῖον ἕνεκεν τοῦ συλλαβεῖν ἡμᾶς, οἱ μὲν εὑρεθέντες ἐκεῖ καὶ κληρικοὶ καὶ οἱ ἀπὸ τῶν λαῶν ἐβόων καὶ ἠξίουν ἀναχωρεῖν ἤδη ἡμᾶς. ἐγὼ δὲ μᾶλλον ἀντέλεγον μὴ πρότερον ἀναχωρήσειν, εἰ μὴ πάντες καθ᾽ ἕκαστον ὑπεξέλθοιεν. ἀναστὰς οὖν καὶ προστάξας εὐχήν, οὕτως ἀντηξίουν ἀπιέναι τοὺς πάντας, βέλτιον εἶναι λέγων ἐμὲ κινδυνεύειν ἢ βλαβῆναι τινὰς ἐξ ὑμῶν. ἐξελθόντων τοίνυν πλείστων, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπακολουθούντων, οἱ σὺν ἡμῖν ὄντες ἐκεῖ μοναχοὶ καὶ τινὲς τῶν κληρικῶν ἀνελθόντες εἵλκυσαν ἡμᾶς. καὶ οὕτως ἐπὶ μάρτυρι τῇ ἀληθείᾳ, τῶν στρατιωτῶν τῶν μὲν περιεστηκότων τὸ ἱερατεῖον, τῶν δὲ περιερχομένων τὴν ἐκκλησίαν, διήλθομεν τοῦ κυρίου ὁδηγοῦντος καὶ αὐτοῦ φυλάττοντος. καὶ λαθόντες αὐτοὺς, ἀνεχωρήσαμεν δοξάζοντες μεγάλως αὐτὸν τὸν θεόν, ὅτι μὴ προδεδώκαμεν τὸν λαόν, ἀλλὰ προπέμψαντες αὐτοὺς διασωθῆναι καὶ διαφυγεῖν τὰς χεῖρας τῶν ζητούντων ἠδυνήθημεν.

ΑΘΑ ΝΑ ΣΙΟΣ.

SOCRATES.

Quæ etiã Georgius eodẽ tẽpore in Alexandria gesserit ipsius Athanasij qui hæc passus est uoce narremus. In libro em̃, quẽ de fuga sua scripsit, hæc ait. Igitur in Alexandria surrexerunt denuo nos quærentes occidere. Et facta sunt nouissima peiora prioribus. Repente nanque milites circundantes ecclesiam, pro orationibus prælia celebrabant. Ingrediente nanque quadragesima Georgius ex Cappadocia ab eis missus, auxit mala, quæ illorũ calliditate didicerat. Post septimanã itaque Paschæ, uirgines mittebantur in carcerem.

C in carcerem, Episcopi uincti à militibus ducebantur, orphanorum & uiduarum domus diripiebantur, & inuasiones in domibus agebantur, & noctu Christiani deponebantur. Obsignabantur domus, & fratres clericorum pro fratribus pericula sustinebant. Hæc quidem pessima, sed grauiora postea sunt præsumpta. Septimana enim quæ fuit post sanctam Pentecosten, populus ieiunãs est egressus ad cœmiterium orationis causa, eo quod omnes cõmunionem Georgij declinarent. Sed hoc cognoscens ille nequissimus ipse concitauit Sebastianum Ducem Manichæum, qui cum multitudine militum arma, gladios euaginatos, arcus, sagittasq; ferẽtium facto impetu in ipso die Dominico super populum irruit, & paucos orantes inueniens (cum iam plurimi discessissent) talia gessit: qualia ab eis decebat impleri. Incendio nanq; facto statuẽs uirgines secus ignem, cogebat eas, ut se profiterẽtur Arianas. Cũq; eas cerneret esse uictrices, & de igne nullo modo cogitare, sic earum uultus lacerauit, ut uix agnosci post tempora potuerint. Tenens autem & quadraginta uiros tormento nouiore discerpsit. Sectis nanq; de palma uirgis & habentibus suos aculeos, eorum dorsa ita uerberibus lacerauit, ut quidam eorũ sæpius à medicis incisi sint propter spinas, quæ eorum dorsis inhærebant, alij uero dum non ferrent tormenta, mortui sint. Eos autem qui uiuere potuerunt, & quandam uirginem in exilium deportauit in maximam Stasim. Corpora uero mortuorum primo quidem reddi non passus est, sed celauit, insepulta relinquens ea, ut quasi tanta crudelitas latere uideretur. Hoc autem agunt, qui mentis errore desipiunt. Nam cũ parentes mortuorum gauderent equidem propter confessionẽ, flerent autem propter corpora defunctorum, maiora eorum impietatis indicia personabant. Post hæc autem ex Aegypto atque Libyis in exilium deportauerunt episcopos Ammoniũ, Muiũ, Gaium, Philonem, Hermen, Pleniũ, Psenosirim, Nilamonẽ, Agathonem, Anagamphũ, Ammoniũ, Marcum, Dracontiũ, Adelphiũ, Athenodorum: & presbyteros, Hieracẽ & Dioscorum: & sic eos acerbissime per itinera pepulerũt, ut quidam eorũ in ipsis itineribus, alij uero per exilia morerentur. Occiderunt autem episcopos plus quàm triginta, habentes studium secundum Achab, ut si possent, amputarent penitus ueritatem.

Sebastianus Dux, Manichæus.

D

Stasis, urbs Persica.

ἈΘΑΝΑΣΙΟΥ.

Εἶτα ἐλθὼν τῇ τεσσαρακοστῇ ὁ παρ' αὐτῶν ἀποσταλεὶς ἐκ Καππαδοκίας Γεώργιος ηὔξησεν ἃ παρ' αὐτῶν μεμάθηκε κακά. Μετὰ γὰρ τὰ ἑβδομα τοῦ πάσχα, παρθένοι εἰς δεσμωτήριον ἐκβάλλοντο, ἐπίσκοποι ἤγοντο ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένοι, ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἡρπάζοντο αἱ οἰκίαι, καὶ ἁρπαγαὶ καὶ ἔφοδοι κατὰ τῶν οἰκιῶν ἐγίνοντο. καὶ νυκτὸς Χριστιανοὶ κατεφέροντο. ἐπεσφραγίσθησαν οἰκίαι, οἱ ἀδελφοὶ κληρικῶν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἐκινδύνευον. καὶ δεινὰ μὲν ταῦτα. δεινότερα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα τολμήματα. τῇ γὰρ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν πεντηκοστὴν ὁ λαὸς νηστεύσας, ἐξῆλθε περὶ τὸ κοιμητήριον εὔξασθαι, διὰ τὸ πάντας ἀποστρέφεσθαι τὴν πρὸς Γεώργιον κοινωνίαν. ἀλλὰ τοῦτο μαθὼν ὁ παμπόνηρος οὗτος, παροξύνει τὸν στρατηλάτην

τηλάτην Σεβαστιανὸν Μανιχαῖον ὄντα. καὶ λοιπὸν αὐτὸς μετὰ πλήθους στρατιωτῶν ὅπλα
καὶ ξίφη γυμνὰ καὶ τόξα καὶ βέλη φερόντων, ὥρμησεν ἐν αὐτῇ τῇ κυριακῇ κατὰ τῶν λα-
ῶν. καὶ ὀλίγους εὑρὼν εὐχομένους, οἱ γὰρ δὴ πλεῖστοι λοιπὸν διὰ τὴν ὥραν ἀναχωρήσαν-
τες ἦσαν, τοιαῦτα εἰργάσατο οἷα παρ' αὐτῶν ἀκούσαντα ἔπρεπε πρᾶξαι. πυρκαϊὰν γὰρ ἀνά-
ψας καὶ στήσας παρθένους παρὰ τὸ πῦρ ἠνάγκαζε λέγειν ἑαυτὰς τῆς ἀρείου πίστεως εἶναι.
ὡς δὲ νικώσας αὐτὰς ἔβλεπε, γυμνώσας λοιπὸν οὕτω κατέκοψεν εἰς τὰ πρόσωπα τύ-
πτεσθαι κελεύων, ὡς μετὰ χρόνον αὐτὰς μόλις ἐπιγνωσθῆναι. ἄνδρας δὲ κρατήσας τε-
σσαράκοντα καινοτέρῳ τρόπῳ κατέκοψε. ῥάβδους γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν φοινίκων ἐν αὐ-
ταῖς ἐχούσας ἔτι τοὺς σκόλοπας, τὰ νῶτα τούτων οὕτως διέδειρεν, ὡς τινὰς μὲν πολ-
λάκις χειρουργηθῆναι, διὰ τοὺς ἀποπαγέντας ἐν αὐτοῖς σκόλοπας, τινὰς δὲ καὶ μὴ
φέροντας ἀποθανεῖν. πάντας μὲν οὖν τοὺς περιληφθέντας ἀθρόως καὶ τῶν παρθέ-
νων ἐξώρισαν εἰς τὴν μεγάλην ὄασιν. τὰ δὲ σώματα τῶν τετελευτηκότων οὐδὲ τοῖς
ἰδίοις κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποδοθῆναι πεποιήκασιν. ἀλλ' ἔκρυψαν ὡς ἠθέλησαν ἄταφα βα-
λόντες ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν αὐτοὺς λανθάνειν τὴν τοσαύτην ὠμότητα. πράττουσι δὲ τοῦτο
πεπλανημένοι τὴν διάνοιαν οἱ παράφρονες. τῶν γὰρ οἰκείων τετελευτηκότων χαι-
ρόντων μὲν διὰ τὴν ὁμολογίαν, θρηνούντων δὲ διὰ τὰ σώματα, μείζων ἐξηχεῖτο
κατ' αὐτῶν ὁ τῆς ὠμότητος ἔλεγχος. καὶ γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τῆς αἰγύπτου καὶ τῶν λι-
βύων ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους, ἀμμώνιον, μούϊον, γάϊον, φίλωνα, ἑρμῆν, πλήνιον,
ψενόσιριν, νιλάμωνα, ἀγάπιον, ἀνάγαμφον, μάρκον, δρακόντιον, ἀδέλφιον, ἀμμώ-
νιον ἕτερον, καὶ ἕτερον μάρκον, ἀθηνόδωρον, καὶ πρεσβυτέρους ἱέρακα, καὶ διόσκο-
ρον. καὶ οὕτω πικρῶς ἤλασαν αὐτούς, ὡς τινὰς μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς, τινὰς δὲ ἐν
αὐτῷ τῷ ἐξορισμῷ ἀποθανεῖν. ἐφόνευσαν δὲ ἐπισκόπους πλείους ἢ τριάκοντα. σπου-
δὴ γὰρ ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸν ἀχαάβ, εἰ δυνατὸν, ἐξᾶραι τὴν ἀλήθειαν. Καὶ παραμυθητικοὺς
δὲ λόγους ταῖς παρθένοις ἐκείναις αἳ τὰ παγχάλεπα ἐκεῖνα ὑπέμειναν, γράφων, καὶ
ταῦτα ἐντέθεικε. διὰ τοῦτο, φησί, μὴ δὲ γενέσθω τις ὑμῶν περίλυπος, εἰ καὶ θαπτο-
μένοις ὑμῖν φθονοῦσιν οἱ δυσσεβεῖς καὶ κωλύουσι τὰς ἐκφοράς. καὶ μέχρι γὰρ τούτων ἡ
καταστροφὴ τῶν ἀρειανῶν ἔφθασε. καὶ τὰς μὲν πύλας κλείουσι. περὶ δὲ τὰ μνήματα
ὡς δαίμονες καθέζονται, ἵνα μήτις τῶν ἀπογενομένων ἀποτεθῇ.

THEODORETVS.

Super hæc igitur Athanasius etiam consolatorios libros uirginibus illis scripsit, quæ crudelissimas pertulerunt passiones, dicens inter hæc: Propterea nemo uestrum sit tristis, licet & sepulturam uobis denegent impij & prohibeant uos efferri. Nam usq; ad hoc nequitia peruenit Arianorum, ut & portas clauderent, & circa sepulturarum loca ueluti dæmones residerent, ne quis sepeliretur fidelium dilectorum. Hæc ergo & hijs similia Georgius in Alexandria faciebat. Sanctus autem Athanasius nullum locum munitum cautelæ suæ putabat, cum utiq; aut uiuum eum deduci, aut mortuum decollari, & caput eius Imperator sibi iussisset afferri. Pro qua re præmium maximum compromisit huiusmodi aliquid nuncianti.

SOCRATES.

K Imperator

C

Cap. IIII. Constãtius in Illyricũ profiscitur cum exercitu.

Imperator interea in Illyricum castrametatus est. cogebat eum publica necessitas, & maximè Brittannionis, qui per milites Augustus fuerat appellatus. Cumque uenisset in Sirmium, mutuis fœderibus factis Brittannionem uidit. Actumque est, ut milites qui eum constituerant, transirent ad fauorem Constantij. Quo facto, solum Constantium Imperatorẽ Augustum uoce emissa clamauerunt. Cumque de Brittannione nulla memoria fieret, ille repente sentiens se proditum, ad pedes se prostrauit Imperatoris. Porrò Constantius auferens ei coronam simul & purpuram, clementer ei locutus est, monens ut sub schemate priuato quiesceret. quod utique eius ætati potius conueniret, quàm habere nomen sollicitudinibus onustum: iussitq; ei sumptus uberrimos ex publicis functionibus exhiberi. Cumq; in Prusa Bithyniæ Brettannio ageret, Constantius scripsit ei, narrans quod multorum bonorũ ei causa fuisset, quem à tãtis cogitationibus & malis ipsi prouenietibus liberasset. Nec se bene fecisse, quia quæ sibi præstare debuerat, illi potius impendisset.

Brittannio, senex, electitius Imperator.

Est in Bithynia Prusias, est & Prusa, paruum oppidum.

Cap. V. Gallus Cæs.

Tunc igitur Imperator Gallum consobrinum suum Cæsarem fecit. Cui suum nomen imponens in Syriam Antiochiã destinauit, ut partes per eum custodirentur Orientales. Quo Antiochiam ueniente, circa Orientem signum Saluatoris apparuit. Columna nanq; sub specie crucis in cœlo uisa, maximo miraculo conspicientibus fuit. Alios autem suos Duces cum multo exercitu contra Magnentium destinauit. Ipse uero in Sirmio morabatur, & rei expectabat euentum. Tunc igitur & Photinus ecclesiæ Præsul apertè dogma quod ipse compererat, exponebat.

D

Constãtius aduersus Magnẽtium.

SOZOMENVS.

Photinus hæreticus.

Dicebat autem: Deus quidem omnipotẽs unus, qui proprio uerbo condidit uniuersa. Ante secula uero natiuitatẽ & existentiam filij dicere fugiebat, sed ex Maria natum docebat CHRISTVM.

SOCRATES.

Cap. VI. Conciliũ iussu Imp. Constantij congregatur Sirmij aduersus Photinum.

Qvamobrem tumultu surgente, iussit Imperator cõcilium in Sirmio congregari. Conuenitq; illic ex Orientalibus quidem Marcus Arethusæ, & Georgius Alexandrinus, quem remoto Gregorio ordinauerant Ariani. Venit etiã Basilius expulso Marcello Ancyræ Præsule, Pancratius Pelusij, Hippacianus Heracliæ. Occidentalium uero Valens Myrsenus, & tunc celeberrimus hominũ Osius Cordubæ Pontifex, pariter inuitus. Isti siquidem post Consulatum Sergij & Nigriani (quo anno propter bellorũ turbas nullus Consulum fuerat solenniter ordinatus) conuenerunt in Sirmio. Et Photinũ (dogma Sabellij Libyensis, & Pauli Samosateni, sæpe cognoscentes) repente damnauerũt.

SOZOMENVS.

Cap. VII.

Posthæc de fide propositiones ædiderunt, unam Græce, alteram Latine, multum sibimet textu sensuq; concordes.

Socrates.

A

SOCRATES.

Tunc etenim quasi antiqua fidei dogmata reprehendentes, alias propositiones de fide sanxerunt. Et unam quidem Attica lingua Marcus ædidit Arethusæ, sed cum Romana lingua concordiam non habentem, neq; sermone neq; compositione, sed nec ipsi Græcitati cōuenientem. Vnam itaq; Latine à Marco compositam hic subiungam: secundam uero, quam in Arimino postea relegerunt, loco proprio ponemus, cum ea quæ ibi gesta sunt dixerimus. utraq; tamen in Græcam linguā conuersa est. Marcus ergo hoc modo expositionem de fide dictauit. Credimus in unū deum patrem, omnipotentē, creatorem, & factorem uniuersorū, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur: & in unigenitū eius filium dominū nostrum IESVM CHRISTVM, qui ante omnia secula ex patre natus est, deum ex deo, lumen ex lumine, per quem facta sunt omnia in cœlis & in terra uisibilia & inuisibilia: uerbū existens, & sapientia, & lumen uerum, & uita: qui nouissimis diebus propter nos humanatus est, ex sancta uirgine, & crucifixus & mortuus, & sepultus, & resurrexit à mortuis tertia die, & ascendit in cœlum, & sedet in dextera patris, & uenturus est in consummatione seculi iudicare uiuos & mortuos, & reddere unicuiq; secundū opera sua. Cuius Imperiū sine fine existens in secula permanet infinita. Erit enim sedens in dextra patris, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Et in spiritum sanctum παράκλητον, id est, consolatorem, quē promittens Apostolis post ascensionem ad cœlos esse mittendum, ut doceret & cōmemoraret eis uniuersa, transmisit. Per quem etiam sanctificantur animæ credentiū in eo ueraciter.

Marcus Arethusius.

Expositio fidei apud Sirmiū, præsente Constātio Augusto.

B

Eos autē qui dicunt ex non existentibus filium, aut ex altera essentia, & non ex dei: &, quia erat tempus aut seculum, quando nō erat, alienos nouit sancta ecclesia catholica. Rursus igitur dicimus.

I Si quis patrem & filium duos deos dicit, anathema sit.

II Et si quis deum CHRISTVM ante secula filium dei, ministrantem patri ad creationem uniuersorum, non confitetur, anathema sit.

III Si quis ingenitum, aut partū eius ex Maria natum dicere præsumit, anatqema sit.

IIII Si quis secundū præscientiā ante Mariā dixerit filiū esse, & nō ante secula ex patre natū apud deū esse, & per ipsum omnia facta, anathema sit.

V Si quis substantiam dei dilatari aut contrahi dixerit, anathema sit.

VI Si quis dilatatam substantiam dei filium dixerit facere, aut dilatationem eius substantiæ filium nominauerit, anathema sit.

VII Si quis affectiuum aut prolatiuum uerbum dixerit dei filium, anathema sit.

VIII Si quis hominē solum dixerit filiū qui ex Maria est, anathema sit.

IX Si quis deum & hominem ex Maria dicens, deum ingenitum eundē

C intelligit,anathema ſit.

X Si quis illud quod ſcriptũ eſt:Ego deus primus,& ego poſtea,& præter me nõ eſt deus,cum in deſtructionem idolorum & deorũ non exiſtentium dictum ſit,ad deſtructionem magis unigeniti ante ſecula dei,Iudaice percipit,anathema ſit.

XI Si quis audiens uerbum caro factum eſt,uerbum in carnem mutatũ putauerit,aut conuerſione facta ſuſcepiſſe carnem,anathema ſit.

XII Si quis unigenitum filium dei crucifixum audiens, corruptionẽ aut paſſionem,aut conuerſionem,aut mutationem, aut peremptionem ſuſtinuiſſe dicit,anathema ſit.

XIII Si quis quod ſcriptum eſt: Faciamus hominem,nõ patrẽ ad filium dicere,ſed ipſum ad ſemetipſum aſſerit dixiſſe deum,anathema ſit.

XIIII Si quis contra Iacob nõ filium tanꝗ hominem luctatum eſſe,ſed ingenitum deum aut patrem eius dixerit,anathema ſit.

XV Si quis illud quod ſcriptum eſt: Pluit dominus à domino, non de patre & filio perceperit, ſed ipſum à ſemetipſo pluere dixerit, anathema ſit. Pluit enim dominus filius,à domino patre.

XVI Si quis audiens dominũ patrem,aut filium dominũ,& dominum patrẽ & filium,& dominus à domino dicens,duos aſſeruerit deos, anathema ſit,non enim coaptamus filiũ patri, ſed ſubditũ nouimus. Neq; enim

D deſcendit in corpus ſine uolũtate patris:neq; pluit à ſemetipſo, ſed à domino,autoritatem uidelicet præbẽte patre. Neq; ſedit à dextris à ſemetipſo, ſed audit dicente patre:Sede à dextris meis.

XVII Si quis patrem & filium & ſpiritum ſanctum unam perſonam dicit,anathema ſit.

XVIII Si quis ſpiritum ſanctum paracletum dicens, ingenitum aſſerit deum,anathema ſit.

XIX Si quis,ſicuti docuit nos,non alium dicit paracletum præter filiũ. Ait enim:Et alium paracletum mittet uobis pater,quem rogabo ego,anathema ſit.

XX Si quis ſpiritum dicit partem patris aut filij,anathema ſit.

XXI Si quis patrem & filium & ſpiritum ſanctum tres dicit deos, anathema ſit.

XXII Si quis conſilio dei tanꝗ unam creaturarũ factum aſſerit filium dei,anathema ſit.

XXIII Si quis nolente patre natũ filium dixerit,anathema ſit. Non enim inuitus & uim paſſus pater neceſſitate naturali quaſi nolens genuit filium, ſed ilico ut uoluit,etiã ſine tempore & ſine paſſione ex ſemetipſo genuit eũ.

XXIIII Si quis ingenitum & ſine principio dicit filium tanquã duos ſine principio,& duo ingenita dicẽs & duos faciens deos,anathema ſit. Caput enim

A enim est & principium omniũ filius:caput autẽ CHRISTI deus. Sic enim ad unum omniũ principium quod est sine principio,per filium pie omnia referuntur. Rursus autẽ subtiliter inspicientes Christianũ sensum,dicimus:

XXV Si quis CHRISTVM deum filium dei ante secula,ministrantem patri ad omnem creationem non dixerit,sed ex quo ex Maria natus est,ex eo dicit filium & CHRISTVM esse uocatũ,& initium accepisse ut deus esset,anathema sit,sicuti Samosatenus.

Paulus Samosatenus.

ALIA FIDES EXPOSITA SIRMII LATINE, quam nos ex Græco transtulimus.

Cap. VIII. Fides apud Sirmiũ exposita.

QVoniã de fide aliquẽ placuit fieri tractatũ,omnia caute quæsita sunt & exposita Sirmij sub præsentia Valentis,& Vrsatij,atq; Germani, & cæterorum. Constat unũ deum esse patrem omnipotentẽ,sicut etiã in omni orbe terrarum annũciatur. Et unũ unigenitum filium eius IESVM CHRISTVM dominũ & deum saluatoremq; nostrum ex eo ante secula genitum:Duos autem deos nõ oportere dici, quoniam & ipse dominus ait:Ibo ad patrem meũ & patrem uestrum ,deum meũ & deum uestrum. Propterea & omniũ deus est, sicuti etiã Apostolus docuit, Iudæorũ deus non solum,nónne & Græcorum & Gentilium? utiq;. Quoniam circũcisio ex fide & præputium per fidem,& cætera quidem omnia consonant,& nulla remanere uidetur discordia. Quia uero multos mouet dictio Latina

B substantiæ,quæ Græca lingua dicitur ὀυσία, ut scrupulosissime cognoscatur ὁμοούσιον,hoc est,eiusdem substantiæ,aut ὁμοιούσιον,id est,similis substantiæ, nõ oportet horum uocabulorũ aliquam omnino fieri mentionem,neq; de hijs exponi apud ecclesiam:propter hanc causam ac rationẽ,quia in sanctis scripturis nihil tale conscriptum est,& quoniã hæc ultra humanã scientiã & intellectũ sunt,& quia nullus potest generationẽ filij enarrare sicut scriptũ est:Generationem eius quis enarrabit? Hoc enim sciendum,solum patrẽ nosse,quemadmodũ filium generauerit:& rursus filium,quomodo ipse de patre sit genitus. Nulli uero dubium est,maiorem esse patrẽ honore,& dignitate,atq; diuinitate,& ipso nomine paterno esse potiorem, testificante filio ipso:Qui me(inquit)misit pater,maior me est. Et hoc esse catholicum, nullus ignorat,Duas personas esse patris & filij:Et patrem quidem maiorem,filium uero subiectum cũ omnibus quæ ei pater subiecit eius: Patrem uero initium non habere,& inuisibilem,& immortalẽ,& impassibilem esse: filium uero natum ex patre,deum ex deo,lumen ex lumine,& huius natiuitatem,sicuti prædictum est,nullum nosse nisi solum patrem:Ipsum uero filium dominum & deum nostrum, carnem seu corpus, hoc est,hominem assumpsisse,sicut & angelus annunciauit,& omnes scripturæ docent, & maximè ipse Apostolus doctor Gentiũ: Hominẽ assumpsit CHRISTVS ex MARIA uirgine,per quem passus est. Apex autem totius fidei & fir-

ὀυσία. ὁμοούσιον. ὁμοιούσιον.

C mamentum est,ut Trinitas seruetur semper, sicut in Euangelio legimus: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Integer autem atq; perfectus est numerus Trinitatis. Paracletus uero spiritus sanctus per filium missus, uenit secundum promissionem, ut Apostolos & omnes credentes sanctificaret. Hijs igitur explanationibus, etiam post damnationem, Photinũ consentire & subscribere suadebant, promittẽtes ei reddendũ episcopatũ, si per pœnitentiã anathematizaret dogma quod ipse cõpererat, & in ipsorũ sententia consonaret. Ille uero eorum quidem propositum nõ suscepit, sed prouocauit eos ad disputandum. Quapropter definito die, Imperatoris uoluntate, conuenerunt præsentes episcopi, & Senatorum non pauci, quos præceperat adesse disputationi princeps. Inter quos restitit Photino Sabinus ecclesiæ tunc Ancyræ Præsul, exceptoribus uoces eorum conscribẽtibus. Magnaq; certamina sermonum inter utranq; partem facta noscuntur. uictusq; Photinus, damnatus est. Et in fuga consistens, postea libros utraq; lingua conficiebat, quando neq; Latini sermonis uidebatur ignarus. Scripsit quoq; contra omnes hæreses, proprium studens dogma firmare. Et de Photino quidem hæc dicta sufficiant. Sciendum tamen quoniam in Sirmio conuenientes episcopi, pœnitentia ducti sunt de expositione fidei Latina lingua prolatæ. Post æditionem nanq;, sibi eam contrariam iudicabant. Quam studuerunt ab episcopis qui eam iam subscripserant reddi, quoniam celabatur à plurimis. Imperator autem edictis quæri præcepit æditionem ipsam, supplicium minatus, si quis eam celasse comperiretur. Sed neque terror destruere potuit quod semel fuerat institutum, eo quod apud multos haberetur. Et de hijs D quidem ista dixisse sufficiat.

Photin' monetur ut subscribat definitioni Sirmiensis synodi.

Photin' disputat coram episcopis & Senatoribus.

Sabinus Antagonistes Photini.

Exceptores, notarij.

Scribit libros utraq; lingua, & contra oẽs hæreses.

Pœnitet Sirmiensem synodũ suæ definitionis de fide quam cupiũt retractare.

Cap. IX.

Osius Cordubẽsis ui tormẽtorum adigitur ut Sirmiẽsis synodi decretis subscribat.

QVia uero & de Osio Hispano inuito illuc ueniente fecimus mentionem, breuiter etiã de eo dicendũ est. Ante paululum temporis iste uir molimine Arianorum, fuerat missus in exilium. Tunc autem studio eorum qui Sirmij conuenerunt, eum euocauit Imperator, uolens eum aut suasione aut necessitate concordare cum præsentibus. Hoc enim si fieret, maximum fidei eorum putabatur esse testimonium. Quapropter (sicuti dixi) ex necessitate uenit. Et cum eis consentire respueret, tormẽta longæuus plagasq; perpessus est. unde etiam necessitate uehementi, expositionibus tunc æditis consensit atq; subscripsit. Hunc ergo terminum habuerunt quæ tunc Sirmij gesta noscuntur. Imperator autem Constãtius agebat Sirmij, & belli quod gerebatur contra Magnentium, expectabat euentum.

Cap. X.

Magnentius Romæ sæuit. Fugit in Galliam.

INterea Magnẽtius ad antiquam perueniens Romam, multos peremit Senatorum ac populi. Et cognoscens uicinos esse cõtra se Constantij milites, abscessit ad Gallias partis Occidentalis. Cumque illic bellum sæpius inter se exercerent, modo isti, modo illi uictores esse uidebantur. Nouissimè autem

A mè autem deuictus Magnentius, fugit in Mirsam. quod est Galliæ castrũ. Vidensq; suos milites quasi de perditione tristes, stans celsiore loco, eos nitebatur allocutionis consuetudine confortare. Tunc illi fauorẽ solitum Magnentio exhibere præparati, è diuerso nolentes, clamauerunt omnes, Constãti Auguste, tu uincas. Hoc auguriũ Magnẽtius traxit ad semetipsum, tanq; ei non diuinitus concederetur Imperium. Et propterea relinquens castrum, ad ulteriora tendebat. Sequẽtibus autem Constantij militibus circa montẽ Seleucum facta cõgressione, solus fugiens uenit in Lugdunẽsem urbem, comperiensq; suam matrem & fratrem quem Cæsarem constituerat interfectos, nouissimè interfecit & semetipsum, Consulatu Constantij sexto & Constãtij Galli secundo, Augusti die quintodecimo. Non post multum uero temporis, etiam Decentius eius frater, semetipsum strangulauit. Sed neq; sic ad rempublicã quies uenit. Nam post paululũ apud Gallias Occidentales Syluanus quidam tyrãnus est exortus, quẽ Duces Constantij uelociter peremerunt.

Mirsa. *Seleucus mõs.* *Consciscit sibi mortem Magnentius.* *Decentius.* *Syluanus tyrannus.*

Cap. XI. *Iudæi tumultuantur.* *Gallus Cæs. Iudæos compescit.*

POrrò Iudæi in Diocæsarea Palæstinæ resistẽtes, uicina loca turbabãt: & sumentes arma, tentabant insultare Romanis. Post hæc itaq; Gallus Cæsar cũ Antiochiæ degeret, exercitu destinato, eos apprehendit, ciuitatemq; uastauit. Cũq; uideretur sibi prospere gessisse, felicitatẽ nõ ferens, accessit ad tyrannidem. Et non insinuans Imperatori suam intentionem, B Quæstorem uocabulo Magnum, & Domitianũ Præfectum Orientis occidit. Ob quam rem Constantius indignatus, euocauit eum. Qui cum contemnere nõ posset, ueniebat ad Principem. Cumq; contra insulam Flaconensem uenisset, eum illic Constantius præcepit interimi.

Mõtius Quæstor. *Domitianus Præfectus Orientis.*

Cap. XII. *Gallus Cæs. Occidentis.* *Julian⁹ in Gallias mittitur.* *Iulianus fit Cæsar.*

POst paululum uero temporis Iulianũ Galli fratrem Cæsarem constituens, contra Barbaros misit in Gallias. Gallus uero, qui & Constantius, septimo Constantij Consulatu, & sui tertio, ita perimitur. Iulianus sequẽti Consulatu Arbitionis & Iuliani, cõstituitur Cæsar, die septimo mensis Nouembris.

SOZOMENUS.

Sublatis itaq; tyrãnis, requiem à malis uidebatur habere Constantius, & deserens Sirmium, ueniebat ad antiquam Romã, illic uolens triumphũ de tyrannicis exercere manubijs. Credẽs autem ea occasione posse utriusq; partis episcopos in dogmate cõcordare, rursus synodum in Italia celebrandam constituit. Interea Iulius Papa cum quindecim annis Romanam rexisset ecclesiam, moritur. cui successit Liberius.

Cõstãtius Romam uenit. *Iulius Pont. Ro. moritur.* *Liberius succedit.*

SOCRATES.

Cap. XIII. *Aëtius hæresiarches.*

POrrò in Antiochia Syriæ alter hæresiarches emersit Aëtius, cognomẽto ἄθεος, id est, sine deo. Is enim eadẽ quæ Arius sapiebat. sed ab Arianis se segregabat, eo quod Arium in suam cõmunionem recepissent. Qui, sicuti prædictum est, aliud mente gerens, aliud uoce confessus est, cum ter-

C minũ synodi Nicenæ suscipiens subscripsisset, uolens circũuenire tunc principem. propterea ergo Arianos Aëtius declinabat. Erat nanq; is Aëtius prius hæreticus, & feruentissime defendere Arij dogma uidebatur. Eruditus enim aliquantulum, Alexandriam reuersus est. Et ueniens Antiochiam Syriæ, unde oriundus erat, à Leontio tunc Antiocheno Præsule diaconus ordinatur. Tunc ergo uenientes ad se, disputationibus sophisticis eludebat. Hoc em̃ faciebat seques̃ Categorias Aristotelis, disputãs & quædã cómenta cõcinnans quæ nõ intelligebat, necq; ab eruditis intentionẽ Aristotelis cognouerat. Ille nãq; propter Sophistas tũc deridẽtes philosophiã, hoc opus iuuenibus exercitationis causa conscribens, dialecticam Sophistis per huiusmodi contentiones opposuit. Contemplatiui autem Philosophi, libros Platonis & Plotini declarãtes, ea quæ artificiose ab Aristotele sunt conscripta, redarguunt. Sed Aëtius contemplatiuũ doctorem nõ habens, in commentationibus sophisticis perdurauit. Quãobrem nec intelligere potuit, quomodo sit ingeniti generatio: & quẽadmodum quod nascitur, coæternũ sit generanti. Parum ergo eruditus erat Aëtius, & diuinarũ literarum ignarus, tantummodo ad contentiones paratus. quod etiam quilibet rusticus facere potest. Et cum nec ueteres qui eloquia Christiana fuerant interpretati legisset, asserebat se multũ gaudere libris Clementis, & Aphricani, necnõ Origenis, cum utiq; fuerint illi uiri totius sapientiæ uirtutibus eruditi. Fecit igitur is epistolas ad Imperatorem Constantium, & alios quosdam, cõtentiones inuoluens, & quædam cõmenta conficiens. Quãobrem etiam ἄθεος, id est, sine deo uocabatur. Et licet eadem, quæ Arius, uindicaret, tamẽ à suis nõ ualentibus intelligere perplexiones syllogismorũ eius, cum eadem, quæ ille, saperet, putabatur hæreticus. Et propterea eorũ pulsus ecclesia credebatur, cum ipse illis potius cõmunicare noluisset. Hactenus enim ex illo sunt, qui tunc quidẽ Aëtiani, nũc autem Eunomiani uocantur. Postea nanq; Eunomius notarius eius, eruditus ab eo, æditionẽ eius hæreticam diuulgauit. Sed de Eunomio locis cõuenientibus explanabimus.

Aëtius Antiochenus à Leõtio diaconus ordinatur.

Aristoteles scripsit Sophistica, non ut illis uteremur, sed ut utentibus obuiaremus.

Aëtius, sophista.

Clemens. Aphricanus. Origenes.

D

Aëtius, ἄθεος.

Aëtiani, qui post Eunomiani.

Eunomius, notarius Aëtij.

SOZOMENVS.

Cap. XIIII.

Ariani laborãnt apud principem.

INimici quidem fidei, putantes se tempus inuenisse contra defensores eius, ualde apud Principem laborabant, ut de ecclesijs pellerentur omnes qui ab eis uidebantur esse depositi, tanq; alterius fidei, uel quia uiuo Constante, Imperatori Constantio restitissent, ita ut fuisset penè ad bella peruentum. Præcipuè tamen Athanasium accusabant, ob nimiam inuidiam, neque Constante uiuo & Constantio eum se diligere profitente, ab eius molestia recedebant: sed Antiochiæ congregati, Narcissus Cilix, Theodorus Thraciæ, Theognius Nicænus, Patrophilus Scythopoleos, Minophantus Ephesius, & alij circiter triginta, scripserunt omnes uniuersis episcopis, quod contra sanctiones ecclesiasticas Alexandriam redijsset, nec

Athanasius semper odio habitus Arianis.

Arianorũ cõuentus apud Antiochiam.

in concilio

A in concilio sine culpa fuisset inuentus:& iubebant ut neq; cōmunicarent ei, neque scripta mitterent, sed Georgio, qui ab eis fuerat ordinatus. Verum Athanasio nullus hinc sermo fuit.

Igitur deuicto Magnentio, cum solus Constantius Romanorū tenuisset Imperium, omni studio laborabat, ut Occidentales episcopi cōsentirent eis, qui consubstantialem esse patri filium denegabant. Et hoc faciebat, nolens à primordio aperte uim facere, sed eis callide suadere, ut decreto contra Athanasium ob Orientalibus episcopis habito consentirent. Sperabat enim quod si communi decreto damnaretur Athanasius, facilius suam uoluntatem in*regione compleret.

Cap.XV. Cōstātius cupit efficere, ut Occidentales subscribāt Orientalibus, hoc est, Arianis. Al's*religiōe.

SOCRATES.

Tunc igitur in Italiam conuenerunt episcopi Orientalium non multi, quoniam plurimos eorum aut senectus aut itineris longitudo prohibuit. Occidentalium uero ultra trecentos, ut præcepto principis concilium Mediolani celebraretur. ubi cōuenientes Orientales, ante omnia contra Athanasium decretum fieri commune poscebant, ut hoc facto penitus ei aditus Alexandriæ clauderetur. Quod cum sensissent Paulinus Gallicanæ τρι-βέρεως, Dionysius Albæ metropolis Italorum, & Eusebius Vercellensis, episcopi, quod ad destructionem fidei Orientales contra Athanasium agere molirentur, surgentes, magna uoce clamabant, dolum & circūuentionem per ea quæ gerebantur, Christianitatis dogmatibus irrogari. Non enim ueras B contra Athanasium culpas esse dicebant, cum ad retractionem fidei talia probarentur inuenta. Illis ergo talia proclamantibus, concilium tunc soluitur episcoporum.

Concilium Mediolani. Oriētales, hoc est, Ariani aduersus Athanasium. Paulinus Treuerensis. Dionysius Albanus. Eusebius Vercellensis.

THEODORETVS.

Deposito deinde Athanasio, aliam hæretici fidei exponere sunt nisi doctrinam. Sed neutrum horum perduci potuit ad effectum, cum præsente principe clamaretur, quod iniuste ageretur & impie. Quo facto & ipsi ecclesijs sunt expulsi, & in ultimis terræ finibus habitare iussi. Quod rursus mirabilis Athanasius hoc modo in illa Apologia describit:

Cap.XVI. Ariani in exilium acti.

Quis tantum poterit memorare, quantum illi gesserunt? Tunc enim ecclesijs pacem habentibus, & populis per Collectas orantibus, Pontifex quidem Romæ Liberius, & Paulinus Galliarum metropolitanus episcopus, & Dionysius Italus, Lucifer metropolitanus insularum Sardiniæ, & Eusebius ex Italia, omnes episcopi boni & prædicatores ueritatis, abripiuntur & traduntur exilio, nullam habentes culpam, nisi quod in Arianam noluerint consentire uæsaniam, neque in calumnijs subscripserint nostris. De maximo autem & optimo sene & uere confessore Osio, etiam loqui superfluum. Omnibus enim notum est, quod etiam hunc in exilium deportari fecerunt. Non enim ignobilis, sed omnibus noscitur esse notissimus. Cui nanque non præfuit synodo, aut recte loquens non satisfecit uniuersis?

Paulinus Treuirensis. Orthodoxi exulant. OSIVS Cordubensis.

C Quæ ecclesia huius patrocinij memoriam non habet? Quis aliquando dolens cum ueniret ad eum, non discessit sanus? Quis indigens cum petisset, non meruit quod poposcit, & tamen etiam contra hunc talia præsumpserunt, quod impia eorum molimina cognoscens, noluerit propria subscriptione firmare.

Ἀθανασίου, ἐκ τῆς ἀπολογίας.

Τίς τοσοῦτον δύναται μνημονεῦσαι ὅσον ἐκεῖνοι πεποιήκασιν. ἄρτι γὰρ εἰρήνην ἐχουσῶν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν λαῶν εὐχομένων ἐν ταῖς συνάξεσιν, ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης Λιβέριος, καὶ Παυλῖνος ὁ τῆς μητροπόλεως τῶν Γαλλιῶν, καὶ Διονύσιος ὁ τῆς μητροπόλεως τῆς Ἰταλίας, καὶ Λουκίφερος τῆς μητροπόλεως τῶν κατὰ Σαρδανίαν νήσων, καὶ Εὐσέβιος ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, οἱ πάντες ἐπίσκοποι ἀγαθοὶ καὶ τῆς ἀληθείας κήρυκες, ἁρπάζονται καὶ ἐξορίζονται, πρόφασιν οὐδὲ μίαν ἔχοντες, εἰ ὅτι μὴ συνέθεντο τῇ Ἀρειανικῇ αἱρέσει, μηδὲ ὑπέγραψαν αὐτοῖς καθ' ἡμῶν ἐν αἷς ἔπραξαν συκοφαντίαις. περὶ γὰρ τοῦ μεγάλου καὶ εὐγηροτάτου καὶ ὁμολογητοῦ ἀληθῶς ὁσίου περιττόν ἐστιν ἐμὲ λέγειν. ἴσως γὰρ ἐγνώσθη πᾶσιν ὅτι τοῦτον ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν. οὐ γὰρ ἄσημος ἀλλὰ καὶ πάντων μάλιστα περιφανὴς ὁ γέρων. ποίας γὰρ οὐχ ἡγήσατο συνόδου, καὶ λέγων ὀρθῶς οὐ πάντας ἔπεισε; ποία ἐκκλησία τῆς τούτου προστασίας οὐκ ἔχει μνήματα κάλλιστα; τίς ὀδυρόμενος ποτὲ προσελθὼν αὐτῷ οὐ χαίρων ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ; τίς ᾔτησε δεόμενος, καὶ οὐκ ἀνεχώρησε τυχὼν ὧν ἠθέλησε; καὶ ὅμως καὶ κατὰ τούτου τετολμήκασιν, ὅτι καὶ οὗτος εἰδὼς ἃς ποιοῦσι διὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν συκοφαντίας, οὐχ ὑπέγραψε ταῖς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλαῖς.

SOCRATES.

D Igitur Imperator illos quidẽ mittit in exilium. Generale uero cócilium fieri cogitabat, ut omnes Orientales episcopos uenientes ad Occidentem, si posset, concordes efficeret. Quod cum propter itineris spatia difficile uideretur, duplicem tractauit synodum celebrari, ut in Arimino quidẽ Itali qui tunc aderant conuenirent: Orientales autem in Nicomedia Bithyniæ ciuitate. Hoc ergo Imperatore tractante, effectus nõ euenit, ut uoluit. Neutrum enim concilium sibimet concordauit, sed utrunq; diuisum est. Nam neq; in Arimino cõuenientes inter se consonare potuerũt, & Orientales in Seleucia Isauriæ congregati, aliud schisma sunt passi, quod suo loco narrabitur.

Cõcilium Ariminense pro Occidentalibus. Concilium Nicomediæ pro Orientalibus.

THEODORETVS.

Cap. XVII

EGo quidem Liberij per omnia celeberrimi habitum pro ueritate dialogum cum Constantio uolo referre, quandoquidem à fidelibus illius temporis est conscriptus. Is enim post Iulium Syluestri successorem, Romanam gubernauit ecclesiam. Constantius Imperator dixit: Nos, & eo quod Christianus sis, & episcopus nostræ ciuitatis, dignũ hoc iudicauimus, ut euocantes te, moneremus ut cõmunionem scelestissimi Athanasij & ineffabili superbia detenti, abnegare non differas. Hoc enim terrarum orbis bene fieri comprobauit, & synodali sententia alienũ ecclesiastica cõmunione, decreuit. Liberius episcopus dixit: O Imperator, Iudicia ecclesiastica decet cum maxima proferri iusticia. Quapropter si uidetur pietati tuæ, disceptationem

Dialogus Constantij et Liberij Pont. Ro.

A ſceptationem iube conſtitui.& ſi apparuerit Athanaſius condemnatione dignus, tunc ſecundum eccleſiaſticæ conſequentiæ formam proferatur in eum digna ſententia. Non enim poſſibile eſt condemnare uirum, de quo nihil examinatum eſt. Conſtantius Imperator dixit: Vniuerſus mundus adiudicauit eius facinora, ſed ille (ſicut ab initio) tẽpus eludit. Liberius epiſcopus dixit: Quicunq; ſubſcripſerunt non ipſi uiderunt quæ geſta ſunt, ſed propter gloriam & timorem, & ne à te contumelias paterentur acquieuerunt. Imperator dixit: Quid eſt gloria & timor & contumelia? Liberius dixit: Quicunq; gloriam dei non diligunt, tua magis dona præponunt. Quem ergo iſti non uiderunt, non examinantes adiudicauerunt. quod eſt à Chriſtianitate alienum. Imperator dixit: In facie utiq; cõdemnatus eſt, in concilio Tyri, & in concilio contra eum pariter decreuerũt omnes totius orbis epiſcopi. Liberius dixit: Nunq; in præſentia ſua homo ille adiudicatus eſt. Quicunq; enim tunc conuenientes condemnauerunt eum, diſcedente Athanaſio à iudicio ſententiam protulerunt. Euſebius eunuchus dixit: In Nicæno concilio alienus à catholica fide probatus eſt. Liberius dixit: Quinq; ſoli iudicauerunt ex hijs qui cũ eo nauigio uenerunt in Mareoten, quos miſerunt ad accuſationem eius, ut contra eum geſta conficerent. Horum itaq; qui deſtinati ſunt, duo ſunt mortui, Theognius, & Theodorus. reliqui uero tres uiuunt, hoc eſt, Maris, Valens, & Vrſatius. Ab hijs qui

Euſebius eunuchus, præpoſitus cubiculi.

B miſſi ſunt Sardicã, propter hanc cauſam ſynodus celebrata eſt. qui in ſynodo libellos obtulerũt, ueniã poſtulantes, quoniã in Mareote per calumniã ex una parte contra Athanaſiũ geſta confecerint. Libellos eorũ nunc præ manibus habemus. Cui horũ nos credere & cõmunicare conuenit Imperator: hijs qui primitus dãnauerunt, & ueniã poſtea popoſcerunt, an eis qui adhuc hæc accuſare cõtendunt? Epictetus epiſcopus dixit: O Imperator, non fidei cauſa hodie neq; iudiciorum eccleſiaſticorũ ſermonẽ facit, ſed ut apud Senatores in Romana conſtitutos urbe glorietur quaſi ſuperauerit principem. Imperator ad Liberium dixit: Quota pars es totius orbis? quoniam tu ſolus hominem uindicas nephandiſſimum, & orbis terrarum pacem eccleſiæque diſſoluis? Liberius dixit: Non eo, quod ego ſum ſolus, fidei cauſa minuitur. Nam & antiquitus tres ſoli reperti ſunt reſiſtentes præcepto regis. Euſebius eunuchus dixit: Imperatorem noſtrum Nabuchodonoſor feciſti? Liberius dixit: Non. Sed ita irrationabiliter adiudicatus eſt homo, qui non eſt examinatus. Sed & ego peto primitus generalem proferri ſubſcriptionem, confirmantem fidem in Nicæa prolatam, ut ita reuocatis ab exilio fratribus noſtris, & in loca propria reſtitutis, ſi hij qui nunc turbas pariunt eccleſijs, uiſi fuerint Apoſtolicæ fidei conſentire, tunc apud Alexandriam conuenientes omnes, ubi & accuſatus

& accuſatores

Cursus publicus. Vnde Curiosus cursus publici præsentalis, & Curiosi per omnes prouincias qui erãt sub dispositione uiri illustris Magistri officiorũ. Vide librũ de imaginibus Magistratuũ Ro.

C & accusatores sunt & defensor eorum, examinata causa possimus proferre sententiam. Epictetus episcopus dixit: Sed cursus publicus non sufficit subuectui episcoporum. Liberius dixit: Ecclesiasticæ causæ publico cursu nõ egent. Ecclesiæ nanque sufficiunt usque ad mare perducere suos episcopos. Imperator dixit: Quæ dudum susceperunt formã, solui non possunt. Plurimorum nanque episcoporum debet ualere sententia. Tu solus es qui amicitias illius scelerati defendis. Liberius dixit: Imperator, Nunquam audiuimus absente accusato Iudicem eius scelera proferentem, nisi quia propria uidentur hæc odia. Imperator dixit: Omnibus quidem nocuit in cõmuni, nulli tamen ita sicuti mihi. Cui cum non sufficeret interitus fratris mei maioris, ne beatæ quidem memoriæ Constantẽ cessauit in mei inimicitias frequenter impellere, nisi nos maiori mansuetudine detenti, impellentis momenta temperassemus. Nulla itaque mihi uictoria est, neque contra Magnentiũ uel Siluanũ, nisi illum scelestũ ab ecclesiasticis rebus expulero. Liberius dixit: Noli per episcopos, tuas uindicare inimicitias. Manus enim ecclesiasticorũ ad sanctificandum uacare debent. Quapropter si tibi uidetur, iube uocari ad loca propria sacerdotes, & si concordes apparuerint ei quem nos in præsenti defendimus secundum fidem orthodoxam in Nicæna synodo constitutam, tunc conuenientes prouidebunt pro mundi pace, ut homo qui non peccauit, non reprobetur iniuste. Imperator dixit: Vnum est quod queritur. D Volo enim te amplectentẽ ecclesiasticam cõmunionem Romã denuo destinare. & propterea concorda paci, & subscribens Romam reuertere. Liberius dixit: Romæ iam fratribus ualedixi. Maiores enim sunt ecclesiasticæ sanctiones, quàm Romanæ habitatio ciuitatis. Imperator dixit: Ergo triũ dierum spatium ad deliberationem habes, an uelis subscribens Romam reuertere, aut cogitare in quem uelis deportari locum. Liberius dixit: Spatium trium dierũ rationem nequaquam mutare potest. Quapropter quò uoles mitte me. Imperator autem post duos dies examinato Liberio, & nequaquam à suo proposito reuocato, iussit eum in Berœam Thraciæ in exilium deportari. Egredienti Liberio, Imperator ad expensas quingentos solidos destinauit. Tunc Liberius deferenti dixit: Vade da eos Imperatori. opus enim habet suis militibus erogare. Similiter & Augusta totidem ei misit. Liberius dixit: Redde hæc Imperatori. opus enim habet hijs ad expensas militum suorum. Si autem Imperator hijs non habet opus, det eos Auxentio & Epicteto. Illi enim opus hijs habent. Cumque ab eis nihil accepisset, Eusebius eunuchus obtulit ei alios solidos. Cui Liberius ait: Totius orbis ecclesias desolasti, & tanquam damnato mihi hæc affers: uade prius disce esse Christianus. Hijs ita gestis, post tres dies nihil accipiens, missus in exilium est.

Διάλογος Λιβερίου ἐπισκόπου Ῥώμης, καὶ Κωνσταντίου βασιλέως.

Κωνστάντιος ὁ βασιλεὺς εἶπεν. ἡμεῖς δὲ διὰ τὸ χριστιανόν σε εἶναι, καὶ ἐπίσκοπον τῆς ἡμετέρας πόλεως, ἄξιον ἐκρίναμεν καὶ τοῦτο. μεταστειλάμενοι παραινοῦμέν σοι τῆς ἀπορρήτου ἀπονοίας τοῦ ἀνοσίου Ἀθανασίου τὴν κοινωνίαν ἀρνήσασθαι. τοῦτο γὰρ ἡ οἰκουμένη ἔχειν ἐδοκίμασε, καὶ συνόδου τε ψηφίσματι ἀλλότριον τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἔκρινε. Λιβέριος ἐπίσκοπος εἶπε. βασιλεῦ, τὰ ἐκκλησιαστικὰ κρίματα μετὰ πολλῆς δικαιοκρισίας γίνεσθαι ὀφείλει. διόπερ εἰ δοκεῖ σου τῇ εὐσεβείᾳ κριτήριον συσταθῆναι κέλευσον. καὶ εἰ ὀφθείη Ἀθανάσιος ἄξιος καταδίκης, τότε κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τύπον ἐξενεχθήσεται ἡ κατ' αὐτοῦ ψῆφος. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε καταψηφίσασθαι ἀνδρὸς ὃν οὐκ ἐκρίναμεν. Κωνστάντιος βασιλεὺς εἶπε. πᾶσα ἡ οἰκουμένη κατεψηφίσατο περὶ τῆς ἀνοσιότητος αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐξ ἀρχῆς τὸν καιρὸν διαπαίζει.

Λιβέριος ἐπίσκοπος εἶπεν. ὅσοι ὑπέγραψαν, οὐκ αὐτόπται τῶν γεγενημένων ἦσαν, ἀλλὰ διὰ δόξαν καὶ φόβον καὶ ἀτιμίαν τὴν παρὰ σοῦ. Ὁ βασιλεύς, τί ἐστι δόξα καὶ φόβος καὶ ἀτιμία. Λιβέριος. ὅσοι τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ οὐκ ἀγαπῶσι, τὰς παρὰ σοῦ μᾶλλον δωρεὰς προτιμήσαντες, ὃν μὴ ταῖς ὄψεσιν εἶδον οὐ κρίναντες, κατέκριναν. ὅπερ ἐστὶν ἀλλότριον χριστιανῶν. Ὁ βασιλεύς, καίτοι κέκριται κατὰ πρόσωπον καὶ ἐν τῇ γενομένῃ συνόδῳ ἐν Τύρῳ, καὶ ἐν τῇ συνόδῳ κατεψηφίσαντο πάντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς οἰκουμένης. Λιβέριος. οὐδέποτε κατὰ πρόσωπον κέκριται ἄνθρωπος. ὅσοι γὰρ τότε συνελθόντες κατεψηφίσαντο αὐτοῦ, ἀναχωρήσαντος Ἀθανασίου τοῦ κριτηρίου κατεψηφίσαντο ἀλόγως. Εὐσέβιος ὁ εὐνοῦχος εἶπεν. ἐν τῇ συνόδῳ τῇ κατὰ Νίκαιαν ἀλλότριος ἀπεδείχθη τῆς καθολικῆς πίστεως. Λιβέριος. πέντε μόνοι ἐπέκριναν τῶν συμπλευσάντων αὐτῶν ἐν τῷ Μαρεώτῃ οὓς ἀπέστειλαν κατὰ τοῦ ἐγκαλουμένου συστήσασθαι κατ' αὐτοῦ ὑπομνήματα. ἀπὸ τούτων γοῦν τῶν ἀποσταλέντων, οἱ δύο τεθνήκασι Θεόγνιος καὶ Θεόδωρος. οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς ζῶσι, τουτέστι Μάρις καὶ Οὐάλης καὶ Οὐρσάκιος. ἀπὸ τούτων τῶν ἀποσταλέντων κατὰ Σαρδικὴν τοῦ πράγματος τούτου ἕνεκα συνεκροτεῖτο ψῆφος. οἱ ἐν τῇ συνόδῳ βιβλία ἐπιδεδώκασι συγγνώμην αἰτοῦντες, ἐφ' οἷς ἐν τῷ Μαρεώτῃ κατὰ συκοφαντίαν ἐκ μονομεροῦς συνεστήσαντο κατὰ Ἀθανασίου ὑπομνήματα. ἅτινα βιβλία αὐτῶν νῦν ἔχομεν μετὰ χεῖρας. τίνι τούτων δεῖ πείθεσθαι ἡμᾶς βασιλεῦ κοινωνεῖν, τοῖς πρότερον καταψηφισαμένοις, καὶ ἐκ δευτέρου συγγνώμην αἰτήσασιν, ἢ τοῖς νῦν τούτων καταψηφισαμένοις; Ἐπίκτητος ἐπίσκοπος εἶπε. βασιλεῦ. οὐ πίστεως ἕνεκεν σήμερον, οὐδὲ κριμάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀντιποιούμενος τὸν λόγον ποιεῖται, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἐν Ῥώμῃ συγκλητικοῖς καυχήσηται, ὡς συλλογισάμενος τὸν βασιλέα.

Ὁ δὲ βασιλεὺς εἶπε Λιβερίῳ. πόσον εἶ μέρος τῆς οἰκουμένης, ὅτι σὺ μόνος συναίρῃ ἀνθρώπῳ ἀνοσίῳ, καὶ τῆς οἰκουμένης τὴν εἰρήνην καὶ ὅλου τοῦ κόσμου λύεις. Λιβέριος. οὐ διὰ τὸ εἶναί με μόνον, ὁ τῆς πίστεως ἐλαττοῦται λόγος. καὶ γὰρ κατὰ τὸ παλαιόν, τρεῖς μόνοι εὑρίσκονται ἀντιστάντες προστάξει. Εὐσέβιος εὐνοῦχος εἶπε. τὸν βασιλέα ἡμῶν Ναβουχοδονόσορ ἐποίησας. Λιβέριος. οὐχί. ἀλλ' οὕτως ἀλόγως καταδικάζεις ἄνθρωπον ὃν οὐκ ἐκρίναμεν. ἀλλὰ κἀγὼ ἀξιῶ πρότερον οἰκουμενικὴν ὑπογραφὴν προχειρίσαι βεβαιοῦσαν τὴν πίστιν τὴν κατὰ Νίκαιαν ἐκτεθεῖσαν, ἵν' οὕτως ἀνακληθέντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἀπὸ τοῦ ἐξορισμοῦ καὶ ἀποκατασταθέντων τοῖς ἰδίοις τόποις, εἰ ὀφθείησαν νῦν θορύβους ἐγγενῶντες ταῖς ἐκκλησίαις συγκατατεθειμένοι τῇ ἀποστολικῇ πίστει, τότε ἐπὶ τὴν Ἀλεξανδρέων οἱ πάντες ἀπαντήσαντες ἔνθα ὁ ἐγκαλούμενος καὶ οἱ ἐγκαλοῦντές εἰσι, καὶ ὁ ἀντιποιούμενος αὐτοῦ, ἐξετάσαντες τὰ περὶ αὐτοῦ, συμπεριενεχθῶμεν. Ἐπίκτητος ἐπίσκοπος εἶπεν. ἀλλ' ὁ δρόμος τῶν δημοσίων οὐχ ὑποστήσεται

C τὴν χρείαν διὰ τῶν ἐπισκόπων πρόοδον. Λιβέριος. οὐ χρείαν ἔχει τὰ ἐκκλησιαστικὰ δημοσίου δρόμου. αἱ γὰρ ἐκκλησίαι, ἱκαναί εἰσιν ἕως διὰ θαλάσσης διαπέμψασθαι τοὺς ἑαυτῶν ἐπισκόπους. Ὁ βασιλεύς. τὰ ἤδη τύπον ἐσχηκότα ἀναλύεσθαι οὐ δυνατόν ἐστι. τῶν γὰρ πλειόνων ἐπισκόπων ἡ ψῆφος ἰσχύειν ὀφείλει. σὺ μόνος εἶ ὁ ἀντιποιούμενος διὰ φιλίας τοῦ ἀνοσίου ἐκείνου.

Λιβέριος εἶπεν. οὐδέποτε ἠκούσαμεν μὴ παρόντος τοῦ ἐγκαλουμένου, κριτοῦ ἀνοσιότητα καταγγέλλοντος, ὡς ἰδίαν ἔχθραν εἰσφέρων πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ βασιλεύς. πάντας μὲν κοινῶς ἠδίκησεν, οὐδένα δὲ οὕτως ὡς ἐμέ. ὅστις μὴ ἀρκεσθεὶς τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ μειζοτέρου μου ἀδελφοῦ, οὐδὲ τὸν μακαρίτην Κώνσταντα ἐπαύσατο προξενῶν εἰς ἡμετέραν ἔχθραν, εἰ μὴ ἡμεῖς πλείονι ἡμερότητι ὑπηνέγκαμεν τὴν τοῦ προξενοῦντος καὶ τοῦ προξενουμένου ὀργήν. οὐδέν μοι οὕτω κατόρθωμα, οὐδὲ τὸ κατὰ Μαγνέντιον καὶ Σιλβανόν, ὡς τοῦ μιαροῦ ἐκείνου παραιρουμένου τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Λιβέριος. μὴ διὰ τῶν ἐπισκόπων ἀμύνου τὴν ἔχθραν βασιλεῦ. αἱ γὰρ χεῖρες τῶν ἐκκλησιαστικῶν, εἰς τὸ ἁγιάζειν εὐκαιρεῖν ὀφείλουσιν. ὅθεν εἰ σοὶ δοκεῖ, κέλευσον ἀνακληθῆναι τοὺς ἐπισκόπους εἰς τοὺς ἰδίους τόπους. καὶ εἰ ὀφθείησαν ὁμόφρονες τοῦ σήμερον ἀντιποιουμένου τῆς κατὰ Νίκαιαν ἐκτεθείσης ὀρθοδόξου πίστεως, τότε συνελθόντες ἐπὶ ταυτὸ εἰδοῖεν ὑπὲρ εἰρήνης τοῦ κόσμου, ἵνα μὴ τὸν μὴ ἁμαρτήσαντα ἄνδρα χαραχθῆναι δοκιμασθῇ. Ὁ βασιλεύς. ἕν ἐστι τὸ ζητούμενον. βούλομαι γάρ σε ἀσπασάμενον τὴν πρὸς τὰς ἐκ-

D κλησίας κοινωνίαν, πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην ἀποσταλῆναι. διὰ τοῦτο πείσθητι τῇ εἰρήνῃ, καὶ ὑπογράψας ὑπόστρεψον εἰς τὴν Ῥώμην. Λιβέριος. ἤδη τοῖς ἀδελφοῖς τοῖς ἐν Ῥώμῃ ἀπεταξάμην. μείζους γάρ εἰσιν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ θεσμοί, διὰ ἐν Ῥώμῃ διατριβῆς. Ὁ βασιλεύς. οὐκοῦν τριῶν ἡμερῶν ἔχεις σκέψεως διάστημα, εἰ βούλει ὑπογράψας ὑποστρέψαι εἰς τὴν Ῥώμην, ἢ σκόπει ἐν ποίῳ τόπῳ μετατεθῆναι βούλει. Λιβέριος. τὸ τῶν τριῶν ἡμερῶν ἢ μηνῶν διάστημα οὐ μετατίθησι λογισμόν. ὅθεν ὅπου βούλει ἀπόστειλόν με. Ὁ βασιλεὺς μετὰ δύο ἡμέρας κριθέντος Λιβερίου καὶ μὴ μετατεθέντος τοῦ λογισμοῦ, εἶπεν ἐξορισθῆναι εἰς τὴν Βέροιαν τῆς Θρᾴκης. ἐκβάντος Λιβερίου, ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλε πεντακοσίους ὁλοκοτίνους αὐτῷ εἰς δαπάνας. Λιβέριος εἶπε τῷ κομίσαντι. ἄπελθε, δὸς αὐτὰ τῷ βασιλεῖ. χρείαν γὰρ ἔχει δοῦναι τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ. Ὁμοίως ἡ βασίλισσα ἔπεμψεν αὐτῷ τὰ αὐτά. Λιβέριος εἶπεν. ἀπόδος αὐτὰ τῷ βασιλεῖ. χρείαν γὰρ αὐτῶν ἔχει εἰς τὴν τῶν στρατιωτῶν ἐξοδίασιν. ἐὰν δὲ μὴ χρείαν ἔχῃ ὁ βασιλεύς, δότω αὐτὰ τῷ Αὐξεντίῳ καὶ Ἐπικτήτῳ. χρείαν γὰρ ἔχουσιν αὐτῶν. ὡς δὲ παρ' αὐτοῦ οὐκ ἔλαβεν, Εὐσέβιος ὁ εὐνοῦχος προσφέρει αὐτῷ ἑτέρους. Λιβέριος δὲ εἶπεν αὐτῷ. τὰς ἐκκλησίας διὰ οἰκουμένης ἠρήμωσας, καὶ ὡς καταδίκῳ ἐλεημοσύνην μοι προσφέρεις; ἄπελθε, πρῶτον γενοῦ χριστιανός. καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας μηδὲν δεξάμενος, ἐξωρίσθη.

Cap. XVIII. Liberius apud Beroeã Thraciæ exulat.

VEritatis itaq; propugnator & uictor in Thraciã (sicut iussum fuerat) usq; peruenit. Duobusq; transactis annis Constantius Romã uenit. Procerum uero Senatorumq; coniuges rogabant uiros suos, ut Cõstãtio supplicarent, ut pastorem gregibus restitueret. Aiebant enim, quod nisi flecterent animum Principis, eos ipsæ relinquerent, & ad pastorem illum maximum properarent. At illi dixerunt: Nos furorem Principis formidamus, nec forte aliquam ueniam promeremur. Sed uobis, inquiunt, magis rogantibus forsitan parcet: & alterum è duobus fiet, aut preces suscipiet, aut si flecti nequiue-

Matronæ Ro. sollicitæ de reditu Liberij Pontificis.

A ctī nequiuerit ſine aliqua iniuria uos dimittet. Hoc conſilium mulieres illæ laudibus maximis efferendæ percipientes, cum ornatu ſolito adierunt Imperatorem, ut ex ueſte ſublimi inſignes eas & nobiles arbitratus, reuerentiā ipſis exhiberet & parceret. Adeuntes uero principem tali uoce clamabant: Miſerere tantæ ciuitatis paſtoris prouidentiam non habētis, quæ luporum patet inſidijs. At ille reſpondit non egere paſtore alio ciuitatem. Eſſe nanq; pontificem, qui eorum curam haberet. Poſt magnum nanq; Liberium qui dam diaconorum eius Felix nomine, fuerat ordinatus. Is expoſitam in Nicæa fidem inconcuſſe ſeruauit, ſed corruptoribus eius, ſine diſcretione communicabat. Nullus tamen Romæ habitantium in baſilicam ingreſſus eſt, cum ille intus aſtaret. Hoc autem etiam matronæ illæ Imperatori dixerunt: Qua gratia flexus, præcepit illum inter omnes egregium reuocari, & utrūq; eccleſiam gubernare communiter. His ergo literis in Circenſi ſpectaculo relectis, populus clamabat, iuſtam Principis eſſe ſententiam, ſicut em̄ duplici ter coloribus diuiſi ſunt ſpectatores, ſic oportere alterum his, alterum alijs præſidere. Cum ergo primitus Principis literis ſic fauiſſent, poſtea commoti cōmuni uoce clamauerunt: Vnus deus, unus Chriſtus, unus epiſcopus. Ipſas enim uoces & ego iuſtū ponere iudicaui. Poſt has uero Chriſto amabilis populi pias & iuſticia exornatas uoces ſanctiſſimus quidem Liberius B eſt reuerſus. Felix autem recedens habitauit in alia ciuitate.

Matronæ Ro. deprecatrices agūt apud Cōſtantium Aug. ſup reditu Liberij Pont.

Felix loco Liberij Pontifex ordinatus.

Cōſtātius uoluit duos eſſe Romæ Pontifices, Liberiū, & Felicē.

Duplex ſpectatorum color.

Vox populi Romani.

SOCRATES.

EA tempeſtate Leontio moriente, qui hæreticum Aëtium diaconum ordinauerat, Eudoxius Germaniciæ epiſcopus, quæ eſt ciuitas Syriæ, cū eſſet tunc Romæ præſens, finxit ſibi cauſam neceſſitatis incumbere, & Imperatori callide loquutus, quaſi ciuitas Germanicianorum ipſius prouidentia atq; cuſtodia indigeret, petijt ut remearet ad propria. Quem Princeps nihil proſpiciens, abire permiſit. At ille Cubicularios cooperantes habēs, relicta ciuitate ſua Antiochenum uſurpauit epiſcopatum. Fouere nanq; ſtudebat Aëtium. Ob quam rem niſus eſt concilium facere ſacerdotum, & ordinationem ei reſtituere diaconatus. Quod nequaquam factū eſt, eo quod magis ualeret odium contra Aëtium, quàm Eudoxij deſiderium. Et de his quidem tantum noſſe ſufficiat.

Cap. XIX

Eudoxius Germanicēſiū epiſcopus, uſurpat Antiochenā ſedē adiutus per Cubicularios Principis.

Nititur Eudoxius Aëtiū reſtituere.

EOrum igitur qui in Arimino cōuenerūt, Orientales ea quæ de Athanaſio geſta ſunt, ſilentio tradentes ad concilium ſe occurriſſe dicebāt. Quorum ſtudio cohærebant Vrſatius & Valens, qui ab initio quidē Arianum dogma tenuerant, in medio autem Homouſianis conſenſerant, dato libello Romano Pontifici, ſicut iam dictum eſt. Iſti nanq; ſemper ad partes pro tempore ualentium declinabant. Quorum adiutores erant Germinius, Auxentius, Demophilus, & Gaius. Dum ergo in concilio præſentium

Cap. XX.

Synodus Ariminenſis.

Vrſatius, Valens.

Germinius, Auxentius, Dimophilus, Gaius.

alter aliud proponere conaretur, tunc Vrsatius & Valens dicebant, omnia quæ de fide dicta sunt, debere suspendi: & suscipiendã nouellã expositionẽ, quã paulo ante Sirmij côuenictes ædiderãt. Hæc dicẽtes & chartulã præ manibus habẽtes legi fecerũt secundũ expositionẽ fidei Sirmij prolatã, quã ibi qdẽ (sicuti prædixi) celauerũt, Arimini aũt ostẽsa est. Cuius exemplũ hoc est:

EXPOSITA FIDES APVD SIRMIVM PRAESENTE DN. Constantio Aug. coss. Eusebio & Hypatio, XI. Kal. Iunias.

Fides Sirmiensis synodi, lecta Arimini.

CREDIMVS in unũ & uerũ deũ, patrẽ omnipotẽtẽ, creatorẽ & opificẽ omniũ. Et in unũ unigenitũ filiũ dei ante omnia secula, & ante omne principiũ, & ante omne qđ cogitari potest tẽpus, & ante omnẽ pceptibilẽ cogitationẽ natũ impassibiliter ex deo, per quẽ & secula perfecta & omnia facta sunt. Natũ aũt unigenitũ solũ ex solo patre, deũ ex deo, similẽ generanti patri secundũ scripturas: cuius generationẽ nullus nouit, nisi solus qui genuit eũ, pater. Hunc nouimus unigenitũ eius filiũ nutu paterno uenisse de cœlis ad destructionẽ peccati, & natũ ex Maria uirgine, & cũ discipulis côuersatũ, & omnem complesse dispensationem secundum paternam uoluntatẽ: crucifixum & mortuum, & ad inferos descendisse, & quæ ibi erant dispẽsasse: quẽ ianitores Inferni uidentes, expauerunt: & die tertia resurrexisse, & cum discipulis conuersatum: & quadraginta diebus expletis, in cœlos ascendisse, & sedere à dextris patris: & uenturum nouissima die in gloria patris, ad reddendum unicuiq; secundum opera sua. Et in spiritum sanctum, quem ipse unigenitus dei filius Iesus Christus mittere compromisit generi hominũ consolatorem, secundum quod scriptum est: Vado ad patrem meũ, & rogabo patrẽ eum, & alium consolatorem mittet uobis, spiritũ ueritatis, ille ex meo accipiet, & docebit, & cômemorabit uobis omnia. Nomen uero substantiæ eo quod simpliciter à patribus positum, à populis ignoretur, & scandalum faciat, & quia nec scripturæ hoc continent, placuit abrogari, & omnino nullam memoriam substantiæ in deo esse deinceps, eo quod diuinæ scripturæ nusquam de patris substantia filijq; meminerint. Similem uero dicimus filium patri per omnia, sicut sanctæ scripturæ dicunt ac docent. His itaque lectis consurgentes, quibus hæc displicebant, aiunt: Non fide egẽtes, huc uenimus (integram nanq; seruamus, quam percepimus ab initio) sed magis ut si qua circa hæc nouitas sit, omnino phibeamus. Si ergo hæc quæ lecta sũt, nullam faciunt nouitatem, aperte iam anathematizate hæresim Arianam, sicut & alias hæreses regula ecclesiæ tanq; blasphemas abiecit. Quod enim blasphemum Arij dogma turbas ecclesiæ, quæ etiam nunc fiunt, excitarit, atq; seditiones, toto orbi terrarum ualde notum est. Hæc ergo propositio dum ab Vrsatio & Valente & reliquis suscepta non fuisset ad plenum, diuisit ecclesiam. Alij nanq; his, quæ Arimini sunt lecta, consenserunt. Alij uero Nicænam denuo roborauerunt fidem. Deriserunt autem conscriptionem illius

Nomen substantiæ.

Schisma.

A nem illius lectionis,& maxime Athanasius Alexandrinæ ciuitatis episcopus in epistola quam suis familiaribus destinauit: quam qui legit, inueniet quàm forti dictione sit plena,

Athanasius aduersus synodũ Ariminensem.

THEODORETVS.

Dicebant autem Ariani conuenientes in Arimino, uolentes Hesperijs suadere simplicibus,quod non oporteret propter duo uerba,quæ nec inuenirentur scripta,separari corpus ecclesiæ,sed similem per omnia profiteri filium genitori,substantiæ uero tacere nomen.Sed fallaciam sentientes horum Homousiani pontifices,eos abdicauerunt. Atq; literis insinuauerunt Imperatori propriam uoluntatem,dicentes filios se esse patrum Nicæni cõcilij,pariter & hæredes.

Ariani dicunt ppter duo tantũ uerba nõ esse separãdam ecclesiam.

SOCRATES.

Hoc tamen sciendum,quoniã synodus quidẽ Vrsatium & Valentem, Auxentium & Germinium,Gaium & Demophilum,eorumq; socios condemnauit,Arianum dogma anathematizare fugientes. Qui propter hanc damnationem indignati,ad Principem celeriter uenerunt, portantes lectã in concilio fidem.

Ariani dãnati

THEODORETVS.

Apertius autem integram fidei regulam eorum epistola ad Constantiũ scripta monstrauit. Cuius uerba sunt hæc:

B Diuina iussione,& præcepto pietatis tuæ, olim dogmatizata credimus. In Ariminum nãq; ex uniuersis Occidentalibus ciuitatibus omnes cõuenimus simul Episcopi, ut & fides catholica cognosceretur ecclesiæ, & qui contraria sapiunt,panderentur.Multum nanq; disceptantibus nobis inuenimus optimum esse,statutã fidem antiquitus permanere, quam etiã Prophetæ,Euangelia,necnon Apostoli per Iesum Christum dominũ nostrum prædicasse noscũtur(qui & tui regni protector,tuæq; salutis auxiliator est) ut hanc tenentes custodiamus,& custodientes ad finem usq; seruemus. Incongruũ enim nephariumq; uidetur,ex his quæ recte iusteq; definita sunt, aliquid immutare,id est,horum quæ Nicææ cõmuniter cum gloriosissimo Cõstantino tuo patre & Imperatore,deliberata atq; defixa sunt. Quorum doctrina atq; sensus discurrit & prædicatus est in omnium hominum auditus atq; mentes.Hæc fides sola Arianam hæresim expugnauit & perdidit, per quam non illa sola,sed etiam reliquæ hæreses sunt damnatæ. Cui uere addere quicq; incautum est,& auferre periculosum.Et siquidem horum alterum fiat,erit inimicis facultas agendi quæ uolunt. Quapropter Vrsatius & Valens quoniã participes & concordes Ariani dogmatis erant, à nostra sunt cõmunione segregati.Quam ut reciperet cognoscentes delicta quibus peccauerunt,pœnitẽtiam atq; ueniam impetrare poscebant:& rescripta eorum hæc ita se habere testantur,per quæ criminum ueniam cõsequuti sunt.

Vrsatius, Valens.

C Erat enim tempus quo hæc gesta noscuntur, quando Mediolani Synodus celebrata est, præsentibus ecclesiæ Romanæ presbyteris. Cognoscẽtes uero simul, etiã post mortẽ dignum memoria Cõstãtinũ, cũ omni integritate & examinatione conscriptam exposuisse fidem, qui cũ ab hac luce baptismate percepto discesserit, & ad præmia debitæ pacis abierit, incõgruum esse iudicamus post illum aliquid nouitatis admittere, tantosq; sanctos confessores & martyres, & huius dogmatis conscriptores, inuẽtoresq; despicere, qui secundum antiquam ecclesiæ sanctionem per omnia sapuisse noscuntur. Quorum fidem deus in tempora imperij tui transmisit, per dominum nostrum Iesum Christum, per quem tibi imperium tale concessum est, ut etiam nostri orbis terminos obtineres. Rursus ergo infelices isti, & sapientia uilissimi, præsumptione nepharia impiæ cogitationis prædicatores semetipsos annunciarunt, & ueritatis terminum mutare contendunt. Dum enim secundum tuum præceptum concilij iura celebrarentur, illi consilium suæ fallaciæ nudauerunt. Nitebantur enim calliditate quadam atque seditione aliquid nouitatis inferre. Huiusmodi enim maliciæ captos inuenimus Germanum quendam & Auxentiũ atq; Gaium, hæresim contentionemq; facientes. Quorum doctrina una quidem existens, uniuersam molem blasphemiarum transcendere comprobatur. Qui cum uiderent nos neq; ipsorum uoluntatis esse, neq; concordes his, quæ male sapere uidebantur, à nostro se concilio mutauerunt, ut quasi aliud conscribere uiderentur.

Vrsatius uidelicet et Valẽs

D Erat uero tempus breue, quod etiam eorum aperuit uoluntates. Sed ut nõ semper ecclesiasticæ causæ in easdem incurrant concussiones (nam turba atque seditio repetita, uniuersa confundit) firmum nobis uisum est, ut quæ dudum decreta sunt legaliter immutabiliterq; seruentur. Prædictos autem uiros à nostra cõmunione secreuimus. Qua de causa legatos ad tuam mãsuetudinem misimus, concilij sententiam per nostram denunciaturos epistolam. Legatis autem præ omnibus ista præcipimus, ut ueritatem affirmẽt ex priscis & iustis rationibus exponentes, qui etiam tuam religionẽ instruant: quoniam non (sicut ait Vrsatius & Valens) erit pax, si quid iustarũ sanctionum fuerit immutatum. Quomodo enim pax esse credenda est, apud eos qui pacis iura subuertunt? Contentio enim & seditio per hæc inter reliquas ciuitates & ecclesiam Romanam potius orietur. Quapropter tuæ mansuetudini supplicamus, ut placidis auribus nostros Legatos & oculo tranquillo respicias: neq; ad iniuriam defunctorum noui aliquid immutari permittas, sed permanere nos sinas in his, quæ à progenitoribus definita atq; sancita sunt, quippe quos omnia cum deliberatione atq; sapientia & spiritu sancto celebrasse confidimus. Ea enim quæ ab illis nunc innouãtur, credẽtibus quidem incredulitatem inferunt, non credentibus uero crudelitatem. Supplicamus itaque ut præcipias eos, qui per diuersa loca detinentur, quos & ætatis grauamẽ

A grauamen & angustia paupertatis affligit, ad propria remeare, ne desolatæ sublatis episcopis uideātur ecclesiæ permanere. Super hæc aūt etiā hoc rogamus, ut nihil his, quæ iam terminata sunt, aut addatur, aut adimatur: sed omnia inuiolata permaneant, quæ & à pietate tui patris, & tuis quoqꝫ sunt conseruata temporibus: neque deinceps nos fatigari & à proprijs parœcijs alienos esse permittas, quatinus episcopi cum proprio populo in pace orare, & diuino cultui uacare possint, supplicantes deo pro pace tui imperij pariter & salutis, quam tibi diuinitas in perpetuum largiatur. Nostri uero Legati, episcoporum subscriptiones & nomina deferunt, qui etiam lectione diuinæ scripturæ religionem tuam poterunt edocere.

Ἐπιστολὴ συνοδικὴ παρὰ τῶν ἐν ἀριμίνῳ συνεληλυθότων ἐπισκόπων
πρὸς τὸν βασιλέα γραφεῖσα κωνστάντιον.

Ἐκ τοῦ θεοῦ κελεύσεως καὶ τοῦ τῆς σῆς εὐσεβείας προστάγματος τὰ πάλαι δογματισθέντα πιστεύομεν. εἰς γὰρ ἀρίμινον ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων εἰς τ' αὐτὸ πάντες οἱ ἐπίσκοποι συνήλθομεν, ἵνα καὶ ἡ πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας γνωρισθῇ, καὶ οἱ τἀναντία φρονοῦντες ἔκδηλοι γένωνται. ὡς γὰρ ἐπὶ πλεῖστον διασκοποῦντες εὑρήκαμεν, ἄριστον ἐφάνη τὴν πίστιν τὴν ἔκπαλαι διαμένουσαν, ἣν καὶ οἱ προφῆται καὶ τὰ εὐαγγέλια καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐκήρυξαν τοῦ καὶ τῆς σῆς βασιλείας φρουροῦ καὶ τῆς σῆς ῥώσεως προστάτου, ἵνα ταύτην κατέχοντες φυλάξωμεν, καὶ φυλάττοντες μέχρι τέλους διατηρήσωμεν. ἄτοπον γὰρ

B ἐφάνη καὶ ἀθέμιτον, τῶν ὀρθῶς καὶ δικαίως ὡρισμένων τι μεταλλάξαι. καὶ τῶν ἐν νικαίᾳ κοινῇ μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου κωνσταντίνου τοῦ σοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἐσκεμμένων ἡ διδασκαλία καὶ τὸ φρόνημα διῆλθέ τε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας ἀνθρώπων ἀκοάς τε καὶ διανοίας. ἥ τις ἀντίπαλος μόνη καὶ ὀλέτηρ τῆς ἀρείου αἱρέσεως ὑπῆρξε. δι' ἧς οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις καθῃρέθησαν. ἐν ᾗ ὄντως καὶ τὸ προσθεῖναί τι σφαλερὸν, καὶ τὸ ἀφελέσθαι ἐπικίνδυνον ὑπάρχει. ὡς εἴπερ θάτερον γένοιτο, ἔσται τοῖς ἐχθροῖς ἄδεια τοῦ ποιεῖν ἅπερ βούλονται. ὅθεν οὐρσάκιος καὶ οὐάλης ἐπειδὴ μέτοχοί τε καὶ σύμφωνοι τοῦ ἀρείου δόγματος ἦσαν καθεστῶτες, τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες ἀπεφάνθησαν. ἧς ἵνα μετάσχωσιν ἐφ' οἷς ἑαυτοῖς συνεγνώκασιν πλημμελήσαντες μετανοίας τε καὶ συγγνώμης ἠξίουν τυχεῖν. καὶ τὰ ἀντίγραφα τὰ ὑπ' ἐκείνων γεγενημένα μαρτυρεῖ. δι' ὧν ἁπάντων φειδὼ γεγόνηται καὶ τῶν ἐγκλημάτων συγγνώμη. ἦν δὲ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ταῦτα ἐπράττετο, ὅτε ἐν μεδιολάνῳ τὸ συνέδριον τῆς συνόδου ἐκροτεῖτο, συμπαρόντων δὴ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῆς τῶν ῥωμαίων ἐκκλησίας. ἐγνωκότες δὲ ἅμα καὶ τὸν μετὰ τὴν τελευτὴν ἄξιον μνήμης κωνσταντῖνον μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐξετάσεως τὴν συγγραφεῖσαν πίστιν ἐκτεθεικότα, ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο βαπτισθεὶς καὶ πρὸς τὴν ὀφειλομένην εἰρήνην ἀνεχώρησεν, ἄτοπον εἶναι μετ' ἐκεῖνον τι καινοτομεῖν, καὶ τοσούτους ἁγίους ὁμολογητὰς καὶ μάρτυρας, τοὺς καὶ τοῦδε τοῦ δόγματος συγγραφεῖς τε καὶ εὑρέτας παριδεῖν. οἵτινες κατὰ τὸν παλαιὸν τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν, ἅπαντα φρονοῦντες διαμεμενήκασιν. ὧν ὁ θεὸς τὴν πίστιν καὶ εἰς τοὺς σοὺς χρόνους τῆς βασιλείας μετέδωκε, καὶ διὰ τοῦ δεσπότου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, * δι' οὗ σοι καὶ τὸ βα-

Al's * δι' ἧς.

C σιλεύειν οὕτως ὑπάρξειν, ὡς καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης κρατεῖν. πάλιν γοῦν οἱ ἐλε-
εινοὶ καὶ οἰκτροὶ τῷ φρονήματι ἀθεμίτῳ τολμήματι τῆς δυσσεβοῦς φρονήσεως κήρυκας
ἑαυτοὺς ἀνήγγειλαν. καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν ἀληθείας σύνταγμα. ὡς γὰρ κα-
τὰ τὸ σὸν πρόσταγμα συνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο, κἀκεῖνοι τῆς ἰδίας ἀπάτης ἐγύ-
μνουν τὴν σκέψιν. ἐπειρῶντο γὰρ πανουργίᾳ τινὶ καὶ ταραχῇ προσφέροντες τι καινοτομεῖν.
τῆς συνεταιρίας συναλισκομένους εὑρόντες γερμανὸν τινὰ καὶ αὐξέντιον καὶ γάϊον τοὺς τὴν
αἵρεσιν καὶ διχοστασίαν ἐμποιοῦντας. ὧν ἡ διδασκαλία διαμένουσα, πᾶν πλῆθος βλασφη-
μιῶν ὑπερβέβηκεν. ὡς δὲ συνεῖδον οὐχὶ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως ὄντας, οὔτε ὁμογνωμονοῦντας ἐφ' οἷς
κακῶς ἐφρόνουν, εἰς τὸ συμβούλιον ἡμῶν μετήγαγον ἑαυτοὺς ὡς δοκεῖν τι γράψειν. ἦν δὲ ὁ και-
ρὸς βραχύς. ὃ καὶ τὰς γνώμας αὐτῶν διελέγχων. ἵνα οὖν μὴ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας πε-
ριπίπτῃ, καὶ ταραχὴ καὶ θόρυβος κυλινδούμενος ἅπαντα συγχέῃ, βέβαιον ἐφάνη τὰ πάλαι
ὡρισμένα ἔννομα καὶ ἀμετακίνητα διαφυλάττειν, τοὺς δὲ προειρημένους τῆς ἡμετέρας κοινωνί-
ας ἀποκεχωρῆσθαι. δι' ἣν αἰτίαν τοὺς ἀναδιδάξοντας πρέσβεις πρὸς τὴν σὴν ἐπιείκειαν ἀπε-
στάλκαμεν, τὴν γνώμην τοῦ συνεδρίου διὰ τῆς ἐπιστολῆς μηνύσοντας. τοῖς δὲ πρέσβεσι πρό γε
πάντων τοῦτο προσεκελευσάμεθα τὴν ἀλήθειαν πιστώσασθαι ἐκ τῶν πάλαι ἀρχαίων καὶ δικαίων
ὁρμωμένους. οἳ καὶ τὴν σὴν ὁσιότητα ἀναδιδάξουσιν, ὅτι οὐχ ὡς ἔφησαν οὐρσάκιός τε καὶ οὐά-
λης ἔσται εἰρήνη εἴπερ τι τῶν δικαίων ἀνατραπείη. πῶς γὰρ εἰρήνην οἷόν τε ἄγειν τοὺς τὴν εἰρή-
νην καταλύοντας; μᾶλλον γὰρ ἔρις καὶ ταραχὴ ἐκ τούτων σὺν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι καὶ τῇ
*ῥώμῃ ἐκκλησίᾳ γενήσεται. διὸ δὴ ἱκετεύομεν τὴν σὴν ἐπιείκειαν, ἵνα προσηνέσιν ἀκοαῖς καὶ
γαληνῷ βλέμματι τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις ἀθρήσειας, μήτε πρὸς ὕβριν τῶν τετελευτηκότων
καινόν τι μεταλλάττειν ἐπιτρέψῃς. ἀλλ' ἐάσεις ἐμμένειν ἡμᾶς τοῖς παρὰ τῶν προγόνων ὁρισθεῖσί
τε καὶ νενομοθετημένοις. οὓς ἅπαντα μετὰ ἀγχινοίας τε καὶ φρονήσεως καὶ πνεύματος ἁγίου πε-
ποιηκέναι φήσαιμεν ἄν. τὰ γὰρ νῦν παρ' ἐκείνων καινοτομούμενα τοῖς μὲν πιστεύουσιν, ἀπι-
στίαν ἐμποιεῖ, τοῖς δὲ ἀπιστοῦσιν ὠμότητα. ἱκετεύομεν δὲ ἵνα κελεύσῃς τοὺς ἐν ἀλλοδαπαῖς δια-
τρίβοντας οὓς καὶ τὸ τῆς ἡλικίας ἐπίπονον καὶ τὸ τῆς πενίας ἐνδεὲς τρύχει, τὴν εἰς τὰ οἰκεῖα ἀνα-
κομιδὴν ῥᾳδίαν ποιήσασθαι, ἵνα μὴ ἔρημοι τῶν ἐπισκόπων ἀφῃρημένων αἱ ἐκκλησίαι διαμέ-
νωσιν. ἔτι δὲ καὶ πρὸς ἅπασι τοῦτο δεόμεθα ἵνα μηδὲν μήτε ἐλλείπῃ τι τῶν προϋπαρξάντων μή-
τε πλεονάζῃ, ἀλλὰ πάντα ἄρρηκτα διαμένοι ἐκ τῆς τοῦ σοῦ πατρὸς εὐσεβείας, καὶ εἰς τὸν νῦν
καὶ εἰς τὸν ἑξῆς χρόνον διαφυλαττόμενα. μήτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν, καὶ τῶν ἰδίων παροικιῶν
ἀλλοτρίους ἐπιτρέψας γενέσθαι, ἀλλ' ἵνα οἱ ἐπίσκοποι σὺν τῷ ἰδίῳ λαῷ μετ' εἰρήνης εὐχαῖς τε
καὶ λατρείαις σχολὴν ἄγοιεν, ἱκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας τε καὶ σωτηρίας καὶ εἰρήνης,
ἣν θειότης εἰς τὸ διηνεκές σοι χαρίσαιτο. οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις τὰς ὑπογραφὰς καὶ τὰς τῶν ἐπι-
σκόπων προσηγορίας κομίζουσιν. οἵ τινες καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν τὴν σὴν ὁσιότητα ἀνα-
διδάξουσιν.

Al's * καὶ τῇ ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ.

D

SOCRATES.

Hæc itaq; synodus scripsit, & per episcopos destinauit. Vrsatius autem & Valens eorum præuenientes aduentum, derogauerunt concilio, ostendẽtes Imperatori expositionem fidei quam portabant. Imperator Ariano dogmati fauens, indignatus aduersus synodum, Vrsatium atque Valentem potius honorauit. Quamobrem qui à concilio fuerant destinati, tardauerunt

A uerunt, non ualentes impetrare responsum. Sero tamen ad synodum Constantius per præsentes Episcopos huiusmodi scripta misit.

Cōstātius Aug. succenset patribus Ariminēsis synodi ob nō receptā fidē, quæ Sirmij fuerat ab Arianis callide exposita.

CONSTANTIVS VICTOR AC TRIVMPHAtor Augustus, uniuersis episcopis Arimini congregatis S.

Cap. XXII.

Viginti Episcopi legati.

SEMPER equidem & præ omnibus cogitare nos de sacra & adoranda lege, non ignorat uestra benignitas. Nunc autem uiginti, quos uestra sapientia destinauit, Episcopos, legationis suæ causa interim uidere nequiuimus, cum sit nobis necessariū circa Barbaros iter, & (sicut nostis) deceat animo puro ab omni cogitatione utilitatem diuinæ legis examinare. Iussimus igitur episcopos in Adrianopoli nostram expectare regressionem, ut cum uniuersa respublica fuerit bene disposita, tunc quæ gesserint audire possimus. Vestræ autem sanctitati non uideatur onerosum eorum expectare regressum, ut dum redeunt nostrum uobis referentes responsum, perducere possitis ad terminum, quæ ecclesiæ catholicæ utilia esse noscūtur.

Has literas suscipientes Episcopi, talia rescripserunt.

Literæ synodi Sirmiensis.

LIteras clemētiæ tuæ suscepimus domine, deo amabilis Imperator: quibus continetur, quod propter necessitatem publicam interim non po-B tuisti nostros uidere Legatos: nosq; iubes ut eorum expectemus aduentum, donec ea quæ à nobis decreta sunt & nostris progenitoribus consonare noscuntur, ab eis pietas tua cognoscat. Quamobrem & nunc per has literas profitemur atq; firmamus nequaquam nos à proposito nostro recedere. Hoc etiā nostris Legatis iniunximus. Supplicamus igitur, ut animo tranquillo & præsentes nostræ mediocritatis literas relegi iubeas, & illa quæ per Legatos nostros mandauimus, libenter accipias. Illud itaq; nobiscum considerare tua mansuetudo debet, quanta sit modo tristicia, quantusq; mœror, ut felicissimis temporibus tuis, tantæ ecclesiæ priuatæ uideantur episcopis. Et propterea rursus tuam clementiam deprecamur domine deo amabilis Imperator, ut ante asperitatem hyemis (si tamen tuæ placet pietati) nos ad nostras ecclesias remeare præcipias, ut etiam nunc possimus omnipotēti deo, & domino saluatori nostro Christo, eius filio unigenito, pro tuo imperio solennes orationes celebrare cum populo.

Episcopi exules.

CVm hæc scripsissent & modicum expectassent tēpus, Imperatore nullum dante responsum, ad ciuitates proprias redierunt. Princeps autē cum & prius contenderet Arianam sectam per ecclesias seminare, occasionē iniuriæ suæ illorum habuit discessionem, dicens se contemptū, eo quod præter iussionem ipsius conciliū uideretur esse solutum. Quapropter Vrsatio, & his qui circa eum erant, permissionem dedit contra ecclesias agendi confidenter quodcunque placuisset. Explanationem uero lectæ in Arimino fidei

C no fidei iussit per ecclesias Italiæ destinari, præcipiens ut nolentes ei subscribere pellerentur ecclesijs, & in eorum locum alij subrogarentur episcopi.

SOCRATES.

Cap. XXV.

VRsatius autem eiq; consentientes ab Italia discedentes, uenerunt ad ciuitatem Thraciæ, nomine Nicæã. ubi breui tempore cõmorãtes aliud fecere concilium. Et lectam in Arimino expositionem fidei Græco interpretantes eloquio publicatam confirmauerunt. & postea diuulgabãt eam esse fidem, quæ ab uniuersali concilio & dictata esset & ædita Nicææ, ut similitudine nominis Nicæni simpliciores hac subreptione deciperent. Putabant enim in Nicæa Bithyniæ esse dictatam fidem. Sed nihil profuit eis tale cõmentum. Paulo post nanq; confusi atq; derisi sunt.

Nicæa Thraciæ.

SOZOMENVS.

Cap. XXVI.

Athanasius mittit quinq; episcopos ad Imp. excusaturos ipsum.

INterea sentiens Athanasius sibi insidias parari, nequaquam ad Imperatorem uenire præsumpsit: neq; hoc utile iudicauit, sed electos ex Aegypto quinque episcopos, inter quos Serapionem Thmuiensem uirum præcipua uita sanctum, & ad loquendum ualde copiosum, mittit ad Principem tunc in Occidente degentem (cum quibus etiam tres presbyteros) per quos sibi placaret Imperatorem, ut pro derogationibus satisfacerẽt inimicorum, aliaq; facerent, quæ ei, uel ecclesijs expedirent. Quibus nauigantibus, paulo post literæ uenerunt Imperatoris euocantes eum. Ob quam rẽ & Athanasius & populus est turbatus, cum neq; hæretico Imperatori obedire consultum esset, neq; reluctari periculo uacaret. Verũtamen ire distulit, & literarũ baiulus sine effectu reuersus est. Superueniente autem æstate ueniens alius ab Imperatore nuncius cum prouinciæ Iudicibus, cogebant eum. cleroq; nimis erat infestus. Porrò populum paratum uidens ad bellum, etiam iste reuersus est. Non multo post tempore cõgregantur ex Aegypto & Libya Legiones. Et cum nunciatum fuisset celari Athanasium in ecclesia, quæ uocatur Theonæ, assumens milites Dux eorum, & Hilarium ab Imperatore denuo destinatum, inopinato fractis ianuis in ecclesiam introiuit, & ubiq; requirens Athanasium nõ inuenit. Fertur enim, quod sæpius diuino nuncio pericula multa effugerit, sicut etiam deo prouidẽte hoc discrimen euasit.

Vocatur Athanasius ad Constantium.

D

Hilarius Imperialis nuncius.

Ecclesia Theonæ.

SOZOMENVS.

Cap. XXVII

Athanasius insimulatur Magiæ.

EX his & huiusmodi factis, ei à deo prænunciatis, à paganis & hæreticis appellabatur Magus. Sermo nanq; fertur, quod aliquando eo procedente per ciuitatem, contigerit auolantem corniculam clamitare. Quo facto astans multitudo Paganorum, uelut Mago derogantes, petebãt ut eis aperiret quid cornicula illa significaret. Ille uero fertur silentio dixisse subridens: Cras Latina lingua dies uentura significatur. Hoc ergo clamans, tristem uobis crastinũ significat diem, per Imperatoris Romani iussionem. Et

CRAS.

A nem. Et ita contigit, ut Athanasij sermo licet derisus fuerit, uenerit ad effectum. Altera nanque die Principis literæ uenerunt ad Iudices, iubentes ut Pagani sua ingredi non permitterentur templa, neq; solennes superstitiones testiuitatesq; celebrarent. Tunc ergo festiuitas eorum uenerabilis, generalisq; destructa est.

Athanasij uaticiniũ.

SOCRATES.

Ca. XXVIII

CVm igitur frequenter (sicuti dictum est) Athanasius pericula declinasset, clerus & populus ei fauens tenebat ecclesias, donec Præfectus (ut dictum est) Aegypti, & Dux militum eijcientibus eos & sustinentibus, Georgio eas contraderent. Qui non multo post uenit, & ecclesias suo iure possedit. Qui dum præter schema & mores sacerdotij uiolentus existeret, & maxime circa Athanasij laudatores, quibus utiq; uincula & plagas uiris & fœminis uelut tyrãnus inferebat, accensus populus penè peremerat eum, nisi uix ereptus fugisset ad Principem. Quo facto rursus sequaces Athanasij, ecclesias multo tempore tenuerunt. Quas iterum ueniens Dux Aegypti, Georgij noscitur tradidisse fautoribus. Post hæc autẽ Exceptore Principis ueniente, multi Alexandrinorum supplicio traditi sunt, Post quem etiam ipse Georgius terribilior superuenit, & priori tempore magis exosus, tanquam qui mouerit Principem ad multorum necem. Cui utiq; derogabant Aegyptij monachi, quorum gloriam multitudo uniuersa sequebatur, & uera eorum testimonia iudicabant: quia in summæ philosophiæ uirtute degebãt.

Forte sic erat uertendũ, eijcẽntes eos, et interim tenẽtes.

Georgius in sede Alexãdrina propulso Athanasio.

Georgius fugere cogitur.

Exceptor, id est, Notarius Constantij.

B

Monachi Aegyptij.

THEODORETVS.

Quod aũt expositam fidẽ in Nicea Thraciæ omnes accusent milites ueritatis, & præcipue inhabitantes Hesperiam, testantur literæ ab eis ad Illyricum destinatæ. Quarum literarum autor fuit episcopus ecclesiæ Romanæ tunc Damasus, qui post Liberium pontificatus iura susceperat multis uirtutum ornatus insignibus. Habuitq; in his literis nonaginta consortes ex Italia, atq; Gallijs in Romana urbe conuenientes. Quorum nomina propter multitudinem ponere distuli. Textus autem epistolæ talis est:

DAMASVS, ET VALERIANVS, ET CAETERI episcopi, dilectissimis fratribus in Illyrico constitutis episcopis in domino S.

Cap. XXIX
Literæ è synodo Ro. missæ in Illyricum.

CREDIMVS sanctam fidem nostram in Apostolorum eruditione fundatam, hanc uos tenere, & hanc populis uniuersis exponere, quæ uidelicet à constitutionibus Patrum nulla ratione dissentiat, per quos iustum est cæteros erudiri. Sed relatione Gallicanorum & Venetorum fratrum, quosdã hæresibus fauere cognouimus. Quod malũ nõ solũ cauere debẽt episcopi, sed etiã reluctari cõtra ea, quæ gesta sunt imperitia aut simplicitate quorundã, prauis interpretationibus deceptorum. Varijs ergo doctrinis non decet labefactari, sed magis patrum nostrorum roborari sententiam.

Auxentiũ

C Auxentium igitur Mediolani præcipue in hac causa damnatum esse præ-
scriptum est. Vnde iustum est, omnes in uniuerso Romanorũ orbe docto-
res legis, ea quæ legis sunt sapere, & nõ fidẽ doctrinis uarijs maculare. Itaq;
cum primum hæreticorum cœpisset nequitia pullulare, sicut etiã nunc blas-
phemia nephandorum patet Arianorum, tunc patres nostri treceti decẽ &
octo electi, habito tractatu in urbe Nicæna, hunc murum firmissimum cõ-
tra arma diabolica statuerũt: & hoc remedio uenena mortifera sunt depul-
sa, ut pater & filius unius diuinitatis, unius uirtutis, uniusque magnitudinis
debeat credi, uniusq; essentiæ siue substantiæ. simul & spiritus sanctus. Ali-
ter uero sapientes alienos esse à nostra cõmunione iudicauerunt. Quem ter-
minum salutarẽ, adorabilemq; deliberationem, corrumpere quidã alijs co-
gitationibus atq; temerare uoluerunt. Sed in ipso principio ab his ipsis qui
in Arimino renouare atq; retractare compellebantur usq; ad hoc causa cor-
recta est, ut confiterentur alia sibi circũuentione subreptum: aut certe quia
non intellexerint patrum sententiæ, in Nicæa constitutæ, hoc esse cõtrariũ.
Neq; enim præiudicium aliquod fieri potuit per numerum Arimini cõgre-
gatum, quando constat neq; Romanum episcopum, cuius ante omnia de-
cebat eos expectare decretum: neq; Vincentium, qui tantis annis episcopa-
tum inuiolabiliter custodiuit: neq; alios talibus præbuisse consensum, maxi-
me cum (sicut prædiximus) isti ipsi, qui per conuentionem declinasse uide-
bantur, ipsi denuo utentes meliori cõsilio, hæc sibi displicere testati sint. Per-
D spicit itaq; uestra integritas hanc solam fidem, quæ Nicææ Apostolorũ au-
toritate fundata est, esse perpetua firmitate seruandam: & simul Orienta-
les hoc facere nobiscum, qui se catholicos esse agnoscunt, Occidentales etiã
gloriari. Credimus aũt languentes in isto conamine, nõ multo post nostra
separandos esse communione, & ab eis episcopatus nomen auferri, ut po-
puli eorum liberati errore respirent. Nullo enim modo à deceptione pote-
runt corrigere populum, qui deceptionis laqueo detinentur. Concordet igi-
tur cum omnibus dei sacerdotibus, etiam charitatis uestræ sententia, in qua
uos stabiles ac firmos existere iudicamus. Sic ergo etiam nos uobiscum re-
cte credere debemus. Vestræ nos charitatis lætificate reciprocis literis. Vale-
te fratres charissimi.

Autoritas Romani Pont.

οἱ ἐπίσκοποι οἱ ἐπὶ τῆς ῥωμαίων εἰς τὸ ἱερὸν συνελθόντες συνέδριον, δάμασος
καὶ οὐαλεριανὸς καὶ οἱ λοιποὶ, τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς τοῖς ἐν τῷ
ἰλλυρικῷ καθεστῶσιν ἐπισκόποις, ἐν θεῷ χαίρειν.

πιστεύομεν τὴν ἁγίαν πίστιν ἡμῶν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀποστόλων θεμελιωθεῖσαν, ταύ-
την ὑμᾶς κατέχειν, καὶ ταύτην τῷ λαῷ ὑφηγεῖσθαι. ἥτις ἀπὸ τῶν ὁρισθέντων παρὰ τῶν πατέ-
ρων, οὐδενὶ λόγῳ διαφωνεῖ θεοῦ ἱερεῖς. ὑφ᾽ ὧν δίκαιόν ἐστι τοὺς λοιποὺς παιδεύεσθαι. ἀλλὰ διὰ
ἀναφορᾶς τῶν ἐν γαλλίᾳ καὶ βενετίᾳ ἀδελφῶν ἔγνωμεν τινὰς εἰς αἵρεσιν σπουδάζειν. ὅπερ κα-
κὸν οὐ μόνον παραφυλάττεσθαι ὀφείλουσιν οἱ ἐπίσκοποι, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἀπειρίᾳ τινῶν ἢ ἁπλότητι
τῶν σκαιῶν

A τῶν σκαιῶς κεχρημένων ἑρμηνείαις ἀνθίστασθαι ἀπὸ τῶν νῦν διαφόροις διδασκαλίαις, διανοουμένους μὴ πάλιν ὀλισθαίνειν, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τῶν πατέρων κατέχειν τὴν γνώμην, ὁσάκις ἂν διάφοροι βουλαὶ ταῖς ἀκοαῖς αὐτῶν ἐπιφέρονται. τοιγαροῦν Αὐξέντιον τὸν Μεδιολάνου ἐξαιρέτως ἐν τούτῳ τῷ πράγματι κατακεκρίσθαι προσγέγραπται. δίκαιον οὖν ἐστὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ Ῥωμαίων κόσμῳ διδασκάλους τοῦ νόμου τὰ περὶ τοῦ νόμου φρονεῖν, καὶ μὴ διαφόροις διδασκαλίαις τὴν πίστιν μιαίνειν. καὶ γὰρ ἡνίκα πρῶτον ἡ κακία τῶν αἱρετικῶν ἀκμάζειν ἤρξατο, ὡς καὶ νῦν μάλιστα ὑφέρπει τῶν ἀρειανῶν ἡ βλασφημία, οἱ πατέρες ἡμῶν τριακόσιοι δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπίσκοποι εἰς νίκαιαν γινομένου τοῦ σκάμματος, τοῦτο τὸ τεῖχος ὑπεναντίον τῶν ὅπλων τοῦ διαβόλου ὥρισαν. καὶ ταύτῃ ἀντιδότῳ τὰ θανάσιμα φάρμακα ἀπεώσαντο, ὥστε τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν μιᾶς οὐσίας, μιᾶς θεότητος, μιᾶς ἀρετῆς, μιᾶς δυνάμεως, καὶ ἑνὸς χαρακτῆρος πιστεύεσθαι χρή, καὶ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως ἢ οὐσίας καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τὸν δὲ ἄλλως φρονοῦντα, ἀλλότριον εἶναι τῆς ἡμετέρας κοινωνίας κρίναντες. ὅνπερ σωτηριώδη ὅρον καὶ τὴν προσκυνητὴν σκέψιν διαφθεῖραι μετὰ ταῦτα ἄλλαις σκέψεσί τινες καὶ μιᾶναι ἠθέλησαν. ἀλλὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ ἀπ' αὐτῶν τούτων, οἵτινες ἐν ἀριμήνῳ ἀνανεῶσαι ἢ ψηλαφῆσαι ἠναγκάζοντο μέχρι τούτου διορθώθη, ὡς ὁμολογεῖν αὐτοὺς ἑτέρᾳ διαλέξει ὑφηρπάσθαι, ἢ ὅτι οὐκ ἐνενόησαν τῇ τῶν πατέρων γνώμῃ τῇ ἐν νικαίᾳ ἀρεσάσῃ ἐναντίον εἶναι. οὐδὲ γὰρ πρόκριμά τι ἠδυνήθη γενέσθαι ὑπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν ἀριμήνῳ συναχθέντων ὁπότε συνέστηκε, μήτε τῶν ῥωμαίων ἐπισκόπων οὗ πρὸ πάντων ἔδει τὴν γνώμην εἰσδέξασθαι, οὔτε οὐϊκεντίου ὃς ἐπὶ τοσούτοις ἔτεσι τὴν ἐπισκοπὴν ἀσπίλως ἐφύλαξεν, οὔτε τῶν ἄλλων τοῖς τοιούτοις συγκαταθεμένων, ὁπότε μάλιστα καθὰ προειρήκαμεν, αὐτοὶ οὗτοι οἵτινες

B ἐπὶ συσκευὴν ὑποκλίνεσθαι ἔδοξαν, οἱ αὐτοὶ, καλλίονι γνώμῃ χρησάμενοι, ἀπαρέσκειν αὐτοῖς ταῦτα ἐμαρτύρησαν. συνορᾷ οὖν ἡ ἡμετέρα καθαρότης, ταύτην μόνην τὴν πίστιν ἥτις ἐν νικαίᾳ ἐπὶ τὴν αὐθεντίαν τῶν ἀποστόλων ἐθεμελιώθη διηνεκεῖ βεβαιότητι καθεκτέον εἶναι. καὶ μεθ' ἡμῶν τοὺς ἀνατολικοὺς οἵτινες καθ' ἑαυτοὺς τῆς καθολικῆς ἐπιγινώσκουσι, τοὺς δὲ δυτικοὺς καυχᾶσθαι. πιστεύομεν δὲ οὐκ εἰς μακρὰν τοὺς ἄλλων νοσοῦντας αὐτῇ τῇ ἐπιχειρήσει ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθήσεσθαι, καὶ περιαιρεθήσεσθαι αὐτῶν τὸ τοῦ ἐπισκόπου ὄνομα, ὥστε τοὺς λαοὺς τῆς πλάνης αὐτῶν ἐλευθερωθέντας ἀναπνεῦσαι. οὐδενὶ γὰρ τρόπῳ διορθοῦσθαι δυνήσονται τὴν πλάνην τῶν ὄχλων, ὁπότε αὐτοὶ ὑπὸ τῆς πλάνης κατέχονται. συμφωνείτω τοίνυν μετὰ πάντων τῶν τοῦ θεοῦ ἱερέων καὶ τῆς ὑμετέρας τιμιότητος ἡ γνώμη. ἐν ᾗ ὑμᾶς παγίους ἢ βεβαίους εἶναι πιστεύομεν. οὕτω καὶ ἡμεῖς μεθ' ὑμῶν ὀρθῶς πιστεύειν ὀφείλομεν. τοῖς ἀμοιβαίοις τῆς ὑμετέρας ἀγάπης εὐφράνατε ἡμᾶς. ἔρρωσθε ἀδελφοὶ τιμιώτατοι.

ὑπόστασις pro οὐσία apud ueteres.

ἄλλα νοοῦντας.

Sed & maximus Athanaſius in epiſtola quam ſcripſit ad Aphros, taliter de Ariminenſi concilio diſputauit.

SOZOMENVS.

Cap. XXX. In Ariminēſe concilium.

His itaq; prolatis, quis recipiat eos qui Ariminēſe aut aliud cōciliū præter Nicænū nominare præſumunt? aut quis non habeat eos odio, qui reſpuunt quidem conſtitutiones patrum, & ea quæ nuper Arimini contentioſe atq; uiolenter compoſita ſunt præponunt? quis iſtis concordabit hominibus ne propria quidē recipiētibus. Nam in ſuis decē & amplius (ſicuti prædixi) concilijs alio tempore aliud conſcribentes, manifeſti ſunt, quia ſin

X. concilia Arianorum.

C gula eorum accusare noscuntur. Et hoc patiũtur, quod tunc Iudæi proditores perpessi sunt. Nam sicut illi relinquentes solum fontem aquæ uiuentis, lacus sibimet foderunt, qui aquã continere non possunt, quod scriptum est apud Hieremiam prophetam: sic & isti reluctantes uniuersali concilio, foderunt sibi multa concilia, quæ apud eos inania & uirtutem non habere constat. Non igitur patiamur eos qui præter Nicænum Ariminense præsumunt, uel aliud nominare concilium: cum & ipsi qui Ariminense susscipiũt, ignorasse quæ in eo gesta sunt noscantur, nam tacere potuerãt. Nostis eñ charissimi, cognoscentes & uos à uestris qui tunc adfuerũt Arimini, quod Vrsatius, & Valens, Eudoxius, & Auxentius, simulq; Demophilus cõdemnati sint, uolentes aliud quàm statutũ est Nicææ, conscribere, quando compulsi anathematizare Arianam hæresim respuerunt, cui potius patrocinari conati sunt. Episcopi uero, uere integri domini serui recteq; credentes, ferè ducenti conscripserunt sufficere Nicænam solũmodo fidem, & nihil amplius nihilq; minus præter illã quærere uelle seu sapere. Hæc enim etiam Constantio significauerunt, qui iusserat celebrari concilium.

CC. episcopi Ariminẽsis synodi aduersi Arianis.

SOCRATES.

ca. XXXI. Macedonius Constantinop. turbator ecclesiarum. Eleusius. Maratonius.

INterea Macedonius uicinas Constantinopolitanæ urbi prouincias ciuitatesq; turbabat, excitans ministros proprij languoris aduersus ecclesias, & in Cyzico quidẽ Eleusium fecit episcopum, in Nicomedia Maratonium, qui primũ diaconus fuerat, habẽs studium constituendi monasteria uirorum ac fœminarũ. Is itaq; Macedonius episcopatu potitus, affligebat eos qui ipsi consentire fugiebant, & non solum orthodoxos, sed etiam Nouatianos, sciens eos quoq; Consubstantialitatis nomẽ suscipere. Quorum

D

Agelius Nouatianus.

episcopus Agelius persecutione faciente fugit. Plurimi uero insignes uiri detenti, nolentesq; ei cõmunicare, puniti sunt. Qui post tormẽta uiolenter cõmunionem ore suo suscipere & tenere compellebantur. Ligno nanq; ora hominũ aperientes, eis sacramenta inserebant. Porrò mulieres & paruulos arripientes, cõmunicare cogebant. Si quis uero contradiceret, mox plagæ, uincula, & tormenta sequebantur, ita ut etiam fœminarum cõmunicare nolentium mãmillas in arca comprimentes abscinderent. Aliarum uero aut ferro aut ouis ardentibus eadem membra comburerent. Quod ego ab Auxonio sene, qui eadem supplicia est passus, audiui.

Macedoni⁹ cogit orthodoxos à se eucharistiam accipere. Mira sæuitia Macedonianorum. Auxonius.

SOCRATES.

Hæ igitur Macedonij pro Christianitate ortæ sunt actiones, cædes, pugnæ, sollicitationes, intestina bella. Quæ res non solum apud eos qui lædebantur, sed etiam apud familiares ei odium uehemẽter excitauerũt. Offendit autẽ etiam ipsum Imperatorem, & pro hoc, & pro alia huiusmodi causa. Domus in qua erat arca Constantini principis corpus habens, ruinam minabatur. Ideoq; custodes eius & qui ad orationem intrabant, erant positi

Macedonius apud omnes odiosus.

A siti sub timore. Macedonius ergo cogitauit Imperatoris ossa transferre, ne arcam ruinæ casus comprimeret. Hoc cognoscentes populi prohibebant, dicentes, non oportere principis ossa transferri, ne quasi exopiri uiderentur. Ob quam rem in duas partes populus est diuisus, alijs dicentibus nullam esse translato mortuo læsionem, alijs asserẽtibus esse nephas. Cum quibus etiam erant ὁμοουσίου defensores. Macedonius autem paruipendens uerba contradicentium, transtulit corpus Imperatoris in ecclesiam, ubi corpus iacet martyris Acacij. Quo facto, cōcursus discordantium populorum ad illam uenit ecclesiam, & ad manus usq; peruentum est, ita ut multi hominum morerẽtur, & uestibulum ecclesiæ ac uicina porticus sanguine complerẽtur. Hoc cognoscens Imperator, irascitur Macedonio, & propter eos qui mortui sunt, & quia corpus patris eius absq; ipsius consilio transferre præsumpserit. Relinquens ergo gubernatorem Hesperiarum partium Cæsarem Iulianum, ipse proficiscebatur ad Orientem.

Constantius Aug. succenset Macedonio ob translata patris sui ossa.

THEODORETVS.

Leontius autem Antiochenus episcopus, cum esset Arianus, languorẽ suum cælare nitebatur. Videnscq; diuisos sacerdotes, & populũ & alios dicentes: Gloria patri & filio. alios: Gloria patri per filium & spiritui sancto, ipse sub silentio dicebat orationem, & nihil aliud audiebant astantes, nisi cum diceret, in secula seculorũ. Et si quidẽ hoc non malo animo fecisset, diceretur quod pro concordia populi fieret. Sed quia etiam contra milites B ueritatis acuebatur, & non nisi hæreticos prouehebat, ostendebatur cælare pestem, modo amore populi, modo formidine pressus Imperatoris, qui filium dissimilem prohibuerat dici. Ea tempestate Aëtius magister Eunomij, qui Arij blasphemiã suis opinionibus auxerat, in Diaconatus ordine ministrabat. Sed Flauianus & Diodorus monachicam quidem amplectentes uitam, clare autem pro Apostolicis dogmatibus laborantes, episcopi Antiocheni redarguerunt quas contra pietatem gerebat insidias, dicentes, eum elegisse uirum studijs malis imbutum, qui impietatis causa culmen sumpsisset potentiæ, atq; ad ecclesiæ cladem diaconatus haberet nomen. Minabantur autem etiam ab Apostolica eum cōmunione suspendi, & ad Hesperiã uenientes, ea quæ callide gerebantur aperire. Hoc metuens Leontius, ab officio suspendit Aëtium, alijs tamen rebus fouebat eum. Porrò mirabilis illa societas, id est, Flauianus & Diodorus, sacerdotali ministerio nondum potiti, populis tamen admodum placentes, noctibus ac diebus cunctos ad zelum pietatis armabant. Isti nanq; primi in duas partes choros psallentium diuidentes, ex successione Dauidicam melodiam cantare docuerunt. Et hoc in Antiochia primitus fieri cœpit: & dispersum ad terminos totius orbis usq; peruenit. Isti diuinos amatores ad sepulchra martyrum prouocantes, Vigilias celebrabant, cum illis laudantes deum.

ca. XXXII Leontius Antiochenus orationes suas tacitus legebat.

Diuersitas cleri & populi.

Aëtius, hæreticus, tũc erat diacon⁹, apud Leontium Antiochenũ patronũ suum.

Aëtio interdicitur uti officio diaconi.

Flauianus.

Diodorus.

Institutio psalmodiæ quæ fit alternis.

Vigiliæ apud sepulchra martyrũ extra templa.

C Hæc Leontius intuens, prohibere quidem iudicauit inconsultum, cum uideret multitudinem ualde uiris illis optimis adhærere. Sed utens mansuetudine uerborum, poscebat ab eis ut has festiuitates in ecclesijs potius celebrarent. Cuius quidem calliditatem integre cognoscentes, quod iubebatur egerunt, & amatores suos ad ecclesias congregarunt, ut alacriter deum concordi uoce laudarent. Sed Leontius flexus non est, ut à sua malicia temperaret. Vultum nanque mansuetudinis gerens, Stephani & Laciti cælauit iniquitatem. Hos enim aduersarios dogmatis recti suscipiens, licet turpem habentes uitam, ad presbyteratus tamen ordinem & diaconatus euexit. Eos autem qui uniuersis uirtutibus ornabantur, & Apostolica dogmata defendebant, absq; honore deseruit. Hac gratia clerus quidem multos habebat hæreticos. populus uero maximè pro dogmatum rectitudine decertabat, ita ut neq; doctores illorũ blasphemiam suam nudare præsumeret. Quid autem Lacitus & Stephanus atq; Leontius impietatis atq; iniusticiæ Antiochiæ gesserint, opus propriæ conscriptionis requirit. Nos autem ad reliqua ueniamus.

Sic multa sunt in ecclesiã introducta.

Stephanus. Lacitus.

XXXIII.

Eudoxius Germaniciẽsis episcopus, usurpat sedem Antiochenam.

Germanicia ciuitas est in termino Ciliciæ, Syriæ, & Cappadociæ cõstituta. Huius urbis ecclesiæ præsidebat Eudoxius. qui moriẽte Leõtio, arripuit Antiochiæ sedẽ, & cœpit sua ferocitate uineã uastare dominicã. Neq; iam cælabat (sicuti Leontius) maliciã suam, sed apertè Apostolicis dogmatibus repugnabat, & orthodoxos multis cladibus affligebat. Eo tempore D Ancyranæ ecclesiæ post Marcellũ Basilius præsidebat. Eustathius uero Sebasteæ Armeniæ: qui iniquitatem Eudoxij & rabiem cognoscentes, Constantio in Occidente posito literis suis indicauerunt. Erant enim Imperatori noti, & propter claritatem uitæ eius fauore potiebantur. Quod cum cognouisset Constantius, scripsit quod non ipse Eudoxio ecclesiæ concesserit Præsulatum sicut ille uulgabat: ipsumq; Eudoxium expelli, & pœnas gestorum suorum in Nicæa Bithyniæ dare præcepit, iubens ibi celebrari concilium. Ipse enim Eudoxius egerat apud potentes Palatij, ut in Nicæa synodus ageretur. Sed omnium præscius deus, cognoscens futura ac si iam fuerint gesta, quodam terræmotu terribili prohibuit concilium celebrari. Plurimam nanq; ciuitatis partem terræmotus ille destruxit, & multos habitantium interemit. Hoc cognoscentes qui conuenerant, ad suas reuertuntur ecclesias. Arbitror enim hoc dei sapientia factum. in illa nanq; ciuitate aduersus Arium à sanctis patribus Apostolicæ fidei doctrina prolata est. Et fortè secunda cõgregatio potuit illic sancire contraria, ut Arianis accusatio eo nomine præberetur, quo magis simpliciores capere possent, tanquam illam ueterem synodum proferentes. Sed ecclesiarum prospector, citius soluit tale concilium.

Eudoxius accusatur apud Constantium Aug.

Conciliũ alterum in Nicæa Bithyniæ.

Terræmotus exortus dirimit concilium apud Nicæã.

SOZOMENVS.

A In mométo sanè temporis ciuitate concussa, ne fugere quidé potuerunt, sed primo experimento periculi sunt perempti. Fertur autem anteq̃ fieret ea clades, quendã Vrsatium Exmilitem præuidisse genere Persam, qui sub Licinio Confessor effectus, relictaq; militia, in turri ciuitatis diuinam philosophiam exercebat. Cui superna uisitatio apertè præcepit exire de ciuitate passura, quæ paulò post fierent manifesta. Quo facto, cum uelocitate ad ecclesiam currens, nunciauit clericis ut domino supplicarent, quo eos ab imminenti periculo liberaret. Quibus cum uideretur esse ridiculum, reuersus ad turrim, pronus lachrymas cœpit effundere. Interea terræmotu superueniente plurimi perierunt, reliqui uero per agros & montana dispersi sunt. Vrsatius autem in illa turri repertus est mortuus, pronus iacens, sicut solebat orare. Sermo tamen est, quod anteq̃ moreretur, rogauerit deum, ut prius ipsius finiret uitam, quàm cladem inspiceret ciuitatis, in qua prius CHRISTVM cognouerat, & ecclesiasticam uidebatur participatus esse philosophiam. Is enim conuersatione digna etiam dæmones effugabat. Quodam nanque tempore cum quidam dæmonio uexaretur, euaginato gladio cœpit per totam discurrere ciuitatem. Cunctisque fugientibus, occurrens ei solus, & nominans CHRISTVM, uerbo mundauit uirum, & fecit ab illo furore quiescere. Inter cuius diuersa uirtutum ornamenta, B etiam hoc meminisse conueniet. Erat draco ante Nicomediam, qui transeuntes suo flatu perimebat, habebatq; cubile circa quandam uallem. Quò ueniens Vrsatius, orauit. Tum sponte egrediens ille serpens, ac secundò caput percutiens, interemptus est. Quod hij mihi retulerunt, qui eundem Vrsatium uiderunt.

Vrsatius Persa prædicit terræmotum.

Vrsatius uir sanctus miranda patrauit.

SOCRATES.

XXXIIII

NVnc igitur de alia synodo, quam instar Ariminensis concilij in Oriente Constantius Imperator fieri iusserat, pauca narrabo. Egerat em̃ primitus, ut in Nicæa Bithyniæ congregarentur episcopi. Quorum conuentum prohibuit maximus terræmotus. Hoc enim contigit Consulatu Tatiani & Cerealis, octaua die mensis Augusti. Tractabant ergo transponere synodum in uicinam Nicææ ciuitatem. Quod cum displicuisset, rursus uolebant in Tarso Ciliciæ cõuenire. Deinde placuit apud Seleuciam Isauriæ, quæ uocatur Aspera, celebrare concilium. Quod actum est Consulatu Eusebij & Hypatij. Fueruntq; qui cõuenerunt, numero centum sexaginta. Cum quibus aderat unus in Palatio clarus, nomine Leonas. Quo præsente, quæstonem fidei proponendã Imperatoris iubebat oraculum, simulq; præceptum fuerat adesse Lauritiũ militem Isauriæ Ducem, ut, in quo opus esset, episcopis ministraret. Conuenerunt ergo uicesima septima die Septembris mensis, & sub gestorum confectione disputabant. Aderãt etiam

Conciliũ apud Seleuciã Isauriæ.

Leonas Comes, Vicarius Augusti.

Lauriti⁹ Dux Isauriæ.

C Exceptores, utriusque partis uerba signantes: quæ simul apud Sabinum collecta reperiuntur. Nos autem capitulatim ista describimus. Primo siquidem die Leonas iussit, ut quæ uiderentur unicuique, proponerent. Porrò qui præsentes erant, non prius dixerunt aliquam mouendam esse quæstionem, nisi reliqui conuenirent. Erant enim absentes episcopi, Macedonius Constantinopolitanus, Basilius Ancyræ, & alij quidam accusari timentes. Et Macedonius quidem languorem finxit, Patrophilus oculorum dolorem, & alij similes adinuenerunt occasiones absentiæ. Cumque Leonas etiam illis absentibus proponendam diceret quæstionem, rursus aiebant episcopi, non aliter quicquam fieri, nisi impetitorum uita discuteretur. Accusati nanque iam fuerant, Cyrillus Hierosolymorum, Eustathius Sebastiæ Armeniæ, & alij quidam. Ob quam rem contentio inter præsentes exorta est. Alij nanque dicebant uitas accusatorum discutiendas: alij uero ante fidem nihil esse quærendum. Mouebátque quæstionem Imperatoris diuersa sententia: cuius literis nunc de fide prius agendum, nunc de accusatorum conuersatione, legebatur. Hæc causa præsentes ad schisma perduxit, & in duas partes synodi multitudo diuisa est. Vnius enim partis dux erat Acacius Cæsareæ Palæstinæ, Georgius Alexandriæ, Vrsatius Tyri, Eudoxius Antiochiæ, quos alij triginta duo sequuti sunt. In altera parte fuit Georgius Laodiciæ Syriæ, Sophronius Pompeiopoleos Paphlagoniæ, Eleusius Cyzici, quos plurimi sequebantur. Cumque placuisset

Exceptores notarij. *Sabinus conciliorum acta descripsit.* *Literæ Cōstantij diuersa iubentes.* *Schisma*

D ut prius de fide quæstio moueretur, hij quidem qui erant partis Acacij, Nicænam fidem aperte negauerunt: aliámque fidem dictare nitebantur. Alterius uero partis numero plures, omnia quidem Nicæni concilij receperunt: de uerbo Consubstantialitatis tantummodo querebantur. Multis igitur inter se contentionibus usque ad uesperam generatis, nouissimè Syluanus Tarsensis Præsul ecclesiæ, uoce magna clamauit, dicens non oportere nouam dictari fidem, sed pridem in Antiochia expositam tempore dedicationis debere seruari. Quo dicto sequaces sunt egressi. Alterius uero partis protulerunt fidem Antiochiæ recitatam, quam relegentes soluerunt illo die Concilium. Altero uero die conuenientes in oratorium Seleuciæ, ianuásque claudentes, relectæ fidei subscripserunt. Subscribebant autem etiam pro absentibus præsentes Lectores atque Diaconi, per quos ratam se ferre hanc definitionem absentes profitebantur. Acacius autem & alij partis eius querebantur, eo quod ecclesia clausa subscriberetur, dicentes: Ea quæ occulte geruntur, improbitatis suspicione plenissima sunt. Hæc autem faciebant, cupiētes aliam fidei explanationem. Ipse quoque eam quam præparatam habebat legit, ibi quidem Iudicibus, Lauritio & Leonæ, studens ei robur acquirere. Hæc ergo die secundo sunt gesta. Tertio uero

Alteri negant Nicænā fidē. Alteri cōprobant. ὁμοούσιον. *Syluanus Tarsensis.* *Fides Antiochenæ synodi.* *Clausis templi ianuis subscribunt.* *Acacius Cæsariensis.*

A tio uero die Leonas rursus cōgregare partes festinabat episcoporum: quo die nec Macedonius defuit Constantinopolitanus, nec Basilius Ancyræ. Cumq; ambo in una parte conuenissent, denuo qui circa Acacium erant, occurrere noluerunt, dicentes oportere prius de concilio eijci eos qui pridem fuerant condemnati, & qui accusabantur in præsenti. Cumq; contentio cresceret, egressis eis qui positi in accusatione uidebantur, etiam qui circa Acacium erant sunt ingressi. Tunc itaq; Leonas ait, libellum sibi datum ab eis qui cum Acacio erant, cælans dogmatis esse dictationem. Et cum præsentes episcopi tacuissent, aliud quiddam non expositionem fidei libellum cōtinere iudicantes, mox fidei Acacij scriptum cum prooemio hoc modo relectum est: NOS qui congregati sumus in Seleucia Isauriæ, secundum Imperatoris uoluntatem hesterno die quinto Calend. Octobriū, omne studium habuimus cum disciplina ecclesiasticam seruare pacem, & de fide cogitare constanter, sicuti præcepit deo amabilis Imperator noster CONSTANTIVS secundum Propheticas Euangelicasque uoces, & nihil præter scripturas adducere in ecclesiastica fide. Quia uero quidam in Concilio alios nostrum iniurijs affecerunt, alios loqui prohibuerunt, alios recluserunt inuitos, & damnatos secum ex diuersis prouincijs habuerunt, necnon & eos qui contra regulas ordinati sunt, introduxerunt secum, ita ut undique tumultu synodus repleretur, sicuti & Vir Clarissimus Comes

Fides Acacij Cæsariensis.

B Leonas, & Vir Clarissimus Dux prouinciæ Lauritius inspexerunt: propterea hæc interloquimur, quod non declinamus expositam cum autoritate fidem in Antiochena dedicatione, proferentes eam: licet patres nostri illo tempore ad subiectam concurrerint quæstionem, quod multos turbaret Consubstantialitatis nomen, præterito tempore, & usq; ad præsens. Nunc uero quia dicitur innouatum à quibusdam de dissimilitudine filij apud patrem, hac ergo gratia ὁμοούσιου & ὁμοιουσίου, id est, eiusdem substantiæ & similis substantiæ nomen abijcimus tanq; scripturis extraneum: ἀνόμοιον, id est, dissimilitudinis uerbū anathematizamus. Et omnes huiusmodi existentes ab ecclesia alienos existimamus. Similem uero filiū apud patrē aperte profitemur, secundū Apostolum dicentē de filio: Qui est imago dei inuisibilis. Cōfitemur autē & credimus in unū deum patrē omnipotentem, factorem cœli & terræ uisibilium omniū & inuisibilium. Credimus autem & in unū IESVM CHRISTVM filium eius ex eo natū impassibiliter ante omnia secula, deū uerbū ex deo unigenitum, lumē, uitam, ueritatē, sapientiā, uoluntatē: per quē omnia facta sunt in cœlis & in terra siue uisibilia siue inuisibilia. Hunc credimus in consummatione seculorum pro destructione peccati assumpsisse carnē ex sancta uirgine MARIA, & hominem factum, passum pro peccatis nostris, ac resurrexisse, & assumptū in cœlos, sedere in dextera

Leōas Comes V.C. Lauritiꝰ Dux Isauriæ V.C.

C patris,& iterum uenturũ in gloria iudicare uiuos & mortuos. Credimus & in spiritum sanctum,quem παράκλητον, id est, cõsolatorem nominauit Saluator dominus noster,promittens postquam iret discipulis eum esse mittendum.quem etiam destinauit,per quem & sanctificat credentes in ecclesia & baptizatos in nomine Patris,& Filij,& Spiritus sancti. Eos autẽ qui præter istam fidem aliud quicquam prædicant, à catholica ecclesia decernimus alienos existere: Hæc est Acacij de eius fide prolatio. Cui subscripsit & ipse,& consentientes ei,numero quem paulò ante prædiximus. Hac fide lecta,Sophronius Pompeiopoleos Paphlagoniæ hæc uerba proclamauit:Si per singulos dies propriam ædere licuerit fidem,ueritatis integritas non manebit.Hæc quidem Sophronius ait.Ego autem dico,quod si ab initio hæc uerba de Nicæna fide dixissent,qui ante eos & post illos fuerũt, omnis potuisset cessare cõtentio. Tunc ergo plurima inter se ob hoc,& propter eos qui fuerant accusati uerba dicentes & audientes,abierunt. Quarto uero die conuenientes omnes,rursus mouebant cum contentione sermones. Inter quos Acacius his uerbis suam sententiam patefecit: Si semel Nicæna fides mutata est,nihil prohibet etiam nunc aliam dictare fidem. Ad hæc Eleusius Cyzici hæc uerba respondit: Præsens concilium celebratum est,non ut anathema discat,neq; ut fidei explanationem suscipiat, tanquã

Sophronius Pompeiopolitanus.

Acacius.

Eleusius Cyzicensis.

D nõ habens eam,sed possidens patrũ fidem,hanc usq; ad uitam mortemq; custodiet. Hijs ergo uerbis Eleusius sententiæ occurrit Acacij, fidem patrum uocans, Antiochiæ declaratam. Cui recte quilibet poterit obuiare,dicens:Quomodo patres hos nominas,ô Eleusi,cum illorum nõ recipias patres? Hij nanq; qui in Nicæa conuenerunt,concordantes in Consubstantialitatis uerbo pro fide sancito proprie dicuntur patres, eo quod & tempore præcesserunt:& qui postea Antiochiæ conuenerunt, ab illis sacerdotij iura susceperunt. Si autem hij qui Antiochiæ congregati sunt, patres proprios negauerunt,consequẽter istorum posteri patrum destructores secuti sunt. Quomodo ergo & quorum illi fidem uelut improbam respuerunt, isti quasi probabilem susceperunt? Si autem illi non habuerunt Spiritum sanctum,qui per officium manus impositionis accipitur, neque isti sacerdotium perceperunt. Quomodo enim acciperent à non habentibus quod dabatur? Hæc obijcere ergo responsa poterit quilibet Eleusio. Cum hæc ita gererentur, ad aliam uenẽre quæstionem. Quod enim Acacius in fide quæ lecta est,similem dixit filium patri,consulebant alter alterũ,secundum quid esset similis filius patri. Et qui circa Acacium erant,dicebãt, secundum uoluntatem solũmodo,nõ secundum substantiã patri similem filium esse. Alij uero omnes etiam secundum substantiã declarabant. In hac ergo contentione toto manserunt die. Et Acacium arguerũt,qui in suis sermonibus quos

Acacius dicit filium similẽ patri,secundũ uoluntatẽ tantum.

A quos conscripsit, similem per omnia patri filium dixit, nunc autem secundũ substantiam similem denegauit. Quibus multum cõtendentibus, & ad nullam concordiam uenientibus, surgens Leonas concilium soluit. Et iste fuit terminus synodi Seleuciæ cõgregati. Altera nãq; die rogatus ut interesset, noluit, dicens: Missus sum ad concordiam concilij: uobis discordantibus adesse non possum. Quo facto, nec qui circa Acacium erant, ad synodum concurrere uoluerunt. Altera uero pars in ecclesiam ueniens, Acaciũ & qui erant cum eo uocauit, ut de Cyrillo Hierosolymorum episcopo haberetur examinatio. Sciendũ itaq; quod Cyrillus iam pridẽ fuerat accusatus atq; damnatus: quoniam sæpe euocatus ad iudicium, duobus annis iugiter declinauerat, metuens accusantes. Condemnatus autẽ, appellationis libellum condemnatoribus destinauit, iudicium maius appellans. cui appellationi consensit etiam Constantius Imperator. Hoc itaq; solus & primus præter ecclesiasticam consuetudinem atque regulam Cyrillus fecit episcopus, ut, sicut in publicis iudicijs, libellis uteretur appellatorijs. Tunc ergo in Seleucia adfuit iudicandus. Et ob hoc episcopi Acacium eiusque consentaneos euocabant, ut de accusationibus cognoscentes decretum commune proferrent. Euocabant etiam alios quosdam qui fuerant accusati, & semetipsos contulerant ad Acacium. Quos post crebram citationem nolentes occurrere, damnauerunt. Et ipsum Acaciũ, Georgium Alexandrinũ, Vraniũ Tyri, B Theodûlum Chera*penũ Phrygiæ, Theodosiũ Philadelphiæ Lydiæ, Euagrium insulæ Mytilenæ, Leontium Tripoleos Lydiæ, & Eudoxium, qui primò quidem Germaniciæ fuit, postea uero Antiochiæ Syriæ inuasit episcopatum, damnauerũt, pariter & Patrophilum, quia & ipse à Dorotheo presbytero accusatus, euocatus noluerat obedire. Hos itaq; damnauerũt. Excommunicauerũt autem Asterium, Eusebium, Abgarum, Basilium, Phœbum, Fidelem, Euticium, Magnũ, & Eustathium, sic eos manere decernentes, donec habita satisfactione, accusationibus semetipsos exuerent. Hijs actis, damnationẽ celebratam eorum parœcijs indicarunt. Inq; locum Eudoxij Anianum constituerunt episcopum. Quem comprehendẽtes qui circa Acacium erant, Leonæ & Lauritio tradiderunt, à quibus in exilium destinatus est. Quo facto episcopi qui ordinauerant Anianum contestationem obtulerunt Leonæ & Lauritio contra Acacium & consentaneos eius, dicentes synodi iudicium fuisse uiolatum. Cumq; nihil agerent, Constantinopolim sunt profecti, uti quæ gesta fuerant, panderentur Imperatori.

Leonas Comes. *Cyrilli Hierosolymitani causa discutitur Seleuciæ.* *Libellus appellationis.* *Cyrillus Hierosol. primus appellatione usus inter ecclesiasticos.* *Episcopi damnati.* *Excommunicati.* *Anianus.*

SOZOMENVS.

HVnc terminũ habuit synodus in Seleucia constituta. Qui uero uoluerit subtiliter uniuersa cognoscere, Exceptorũ debet Acta relegere. Post hæc ergo talia gesta sunt. Consentientes quidem Acacio, ad Imperatorem quàm propere peruenerunt. Alterius uero partis episcopi singuli ad pro-

Ca. XXXV *Acta concilij p exceptores scripta.*

pria

C pria sunt reuersi. Decem tantũmodo eorum communi decreto missi, ueni-entes ad Principem, inuenerunt missos decem ab Ariminensi concilio. Porrò sequaces Acacij iam agebant, ut potentes Palatij ipsorum tuerentur partes. & per eos fauor illis arridebat Imperatoris. Dicebant enim alios quidem ipsis consentire, alios autem ecclesiasticis pecunijs esse corruptos, alios incongruis falli seductionibus. Hæc agebat Acacius natura uersutus, & paratus ad intelligendum atq; dicendum, cum etiam insignem haberet ecclesiam, id est, EVSEBII PAMPHILI, post quem eius tenebat episcopatum, & gloriabatur eum se habuisse doctorem. Et cum talis esset, persuadebat facile quod uolebat. Cum igitur Constantinopoli ex utroq; concilio essent episcopi uiginti, & alij qui casu præsentes erant, primo quidem iubetur ut de Aëtij quæstione iudicaret præsentibus maximis Proceribus Honoratus, quem non ante multum temporis Imperator ab urbe Roma reuertens, primum Præfectum urbis Constantinopolitanæ constituerat. Postea uero etiam ipso Constantio cum Iudicibus audiente, deprehenditur circa fidem Aëtius ægrotare, ita ut etiam Imperator & alij quasi circa blasphema eius uerba cõmouerentur. Fertur autem Acacium eiq; consentientes primum se hanc hæresim ignorare finxisse, & sub uelamento quodam egisse cum Principe, ut ipse cum suis Proceribus iudicaret, credens Aëtium non posse uinci uerbis, & magis necessario capi iudicantis auditus, ac sine D contentione præualere conamen hæreseos. Cumq; hoc perfici nequiuisset, proferri scripturã prolatam ab Arimino, & à Seleuciæ synodo missos hanc suscipere, deposcebant. Et cum quæstio esset de substantiæ nomine, iureiurando firmabant, quod nullatenus dissimilem secundum substantiam filium faterentur, seq; paratos hanc hæresim abdicare dicebant. Et quoniam inopinate Occidentales nomen substantiæ in Arimino reliquerant, necessariam huiusmodi scripturam esse fatebantur. Dicebant autem, quod si nomen substantiæ taceatur, cum nomine substãtiæ etiam illud quod de Consubstantialitate decretum est, sine dubitatione tacebitur: quod plurimi Occidentalium sacerdotum pro reuerentia Nicæni concilij ualde amplectebantur. Hanc autem etiam Imperator inductus est, ut laudaret conscriptionem, considerans multitudinem Arimini congregatam: & quia non peccaret, qui similem patri filium diceret, idem esse uirtute credẽs, Consubstantialem, & similis substantiæ professionem: nihilq; intellectu differens, nisi nominibus, quæ scriptura diuina nesciret. Hanc ergo sententiam habens, episcopos concordare præcepit in Ariminensis fide concilij. Cumque se altero die pararet ad Consulatum (quod prima die mensis Ianuarij Romanorum more celebratur) totam diem & maximam noctis partem impendit, inter episcopos certamen habens, donec scripturæ ex Arimino allatæ subscriberent episcopi ex Seleucia uenientes.

Decem episcopi ad Cõstantium mittũtur tanquã legati concilij.

Acaciani.

Acacius Cæsariensis.

Honoratus Præfectus urbis Constantinop. iudex in causa Aëtij.

Similis substãtiæ.

Nouus Consulatus initur Calendis Ianuarijs.

A Acacius autem & qui cum eo erant aliquantum temporis Constantinopoli cõmorantes, euocauerunt episcopos ex Bithynia, inter quos erat & Macarius Macedonensis, & Vlphilas Gothorũ episcopus. Qui omnes numero quinquaginta cõuenientes confirmauerunt Arimini lectam conscriptionem, adijcientes ut deinceps nequaquam substantia uel essentia nominaretur in deo. Et præter hanc scripturam omnes alias aut factas aut faciendas penitus abdicari. Quo facto, Aëtium de Diaconatus ordine depo suerunt, tanquam hæretice sapientem, & qui contra ecclesiasticam consuetudinem, quædam humanæ sapientiæ facta conscriberet, & Dialogos plenos blasphemia dictaret, atque turbarum ecclesiasticarũ & seditionis autor extaret. Fertur autem à quibusdam, quod non eum integro corde deposuerint, sed uolentes se principi cõmendare, eo quod dicerentur similia sapere. Videntes autem Imperatoris indignationem quam circa Macedonium tunc habebat, etiam eum deposuerunt, & Eleusium Cyzici, & Basilium Ancyræ, & Ortasium Sardicorum, Dracontium Pergami. Et cum in dogmate uiderentur habere discordiã, tamẽ tempore depositionis memoriã eorum fidei non fecerunt, sed culpas eis omnibus inferebant singulariter, per quas eos asserebant in ecclesiasticis regulis deliquisse. SOZOMENVS.

XXXVI. Ad synodum Constantinop. Acaci⁹ episcopos è Bithynia euocat. Vlphilas episcopus Gothorum. Aëtius diaconatus ordine spoliatus. Episcopi abdicati.

Inter quos Cyrillum quoque Hierosolymorum deposuerunt, tanquam Eustathio Elpidioque cõmunicantem. hij enim contraria sapuerant eis qui B in Melitene fuerant congregati. Inter quos etiam ipse conuenerat, & tanquam post depositionem in Palæstina factam, communione participatus fuerat cũ Basilio & Georgio Laodiciæ ciuitatis episcopis. Cum enim Cyrillus Hierosolymorũ suscepisset episcopatum, de iure Metropolitæ cõtendebat cum Acacio Cæsareæ Palæstinæ, tanquam sedis Apostolicæ Põtifex. Hinc ergo in Antiochia cõstituti, derogabant alterutris tanquam nõ saperent rectè de deo. Nam & prius uterque sibimet in suspicione esse uidebatur. Alter quidẽ Arij dogma laudabat, Cyrillus autẽ prædicantes Consubstãtialem patri filium, sequebatur. Inueniens ergo tempus Acacius cum consentientibus ipsi episcopis, Cyrillũ pro huiusmodi causa deposuit. Cum fames Hierosolymorum prouinciã occupasset, tanquam in episcopum necessitate ciborum turba respiciebat egentiũ. Cumque pecuniæ ad consulendũ pœnuriæ nõ essent, uasa sacrataque uela distraxit, & populi necessitati subuẽnit. THEOD.

XXXVII. Cyrillus Hierosolymorum abdicatur ab Acacio Cæsariensi. Cyrillus & Acacius contendunt de iure Metropolitæ. Cyrillus uasa sacra uendidit tempore famis.

Imperatoris igitur animũ hoc cõmouit, & maximè quod Acacius cõtra Cyrillũ noscitur machinatus. Sacrã nanque uestem quã inclytus Imperator CONSTANTINVS ad honorẽ Hierosolymorũ ecclesiæ dederat Macario illius ciuitatis Pontifici, ut ea circũamictus, ministerium sacri baptismatis adimpleret, quoniã erat auro sericoque contexta, Cyrillũ asseruit uendidisse eamque uestem emisse quendã Thymelicum saltatorem: & dum ea fuisset indutus, in ipsa saltatione cecidisse, atque contritum morti contraditum.

Cyrillus uendidit uestẽ ecclesiasticã donatam à Constantino.

Sozomenus.

C

SOZOMENVS.

Hanc ergo causationem Acacius habens, Cyrillum episcopatu deposuit. Damnatos igitur episcopos ex urbe Constantinopolitana fugauerunt sectatores Acacij. Ipsis autem consentientes, in depositionibus tamen illorũ nolentes subscribere, cum essent numero decem, apud semetipsos interim habitare præceperunt, & neq; ministerio fungi, neq; ecclesias gubernare, donec subscriberent. Et si non agerent pœnitentiam intra menses sex, & omnibus placitis atq; gestis in illo concilio præberent scripto consensum, etiam ipsi deponerentur: quo facto consentientes ipsis, episcopi per singulas prouincias alios ordinarent. Cumq; talia cogitassent, cunctis episcopis atq; clericis scripserunt, ut hæc obseruarent atq; perficerent. Ex hoc ergo non post multũ temporis Macedonio succedit Eudoxius, Basilio Athanasius, Eleusio Eunomius, qui postea Eunomianæ princeps fuit hæreseos. Porrò pro Eustathio Melitius ecclesiæ Sebastenæ suscepit episcopatum.

Episcopi cõdemnati pelluntur ex urbe Constant.

Nolẽtibus subscribere interdicitur officio.

Episcopi substitutitij.

SOCRATES.

Lecta est etiam in Constantinopolitana urbe cum adiectione expositio fidei. Sed nos labyrinthum expositionũ uix aliquando reperientes, eorum numerum quoq; degerimus.

XXXVIII.

POst Nicænũ nanq; concilium in dedicatione Antiochena, expositionẽ geminam dictauerunt. Tertia uero est, quæ à Narcisso apud Gallias Constantio Imperatori oblata dinoscitur. Quarta Eudoxij, quæ in Italiã destinata est. In Sirmio tres dictatæ sunt, quarum una in Arimino cũ Consulatu relicta est. Porrò octaua in Seleucia ab Acacij socijs ædita est, ultima Constantinopoli cum adiectione recitata est. Erat enim additum, ut neq; substantia neq; subsistentia diceretur in deo. In hac Vlphilas Gothorum episcopus tunc primò consensit. Nam tempore præcedenti Nicænam amplectebatur fidem, sequens Theophilum Gothorum episcopum, qui præsens in concilio Nicæno subscripserat. Acacius igitur & Eudoxius cum suis Constantinopoli de quibusdam alterius partis episcopis condemnandis certamen habebant. Videntes indignari contra Macedoniũ principem, primum condemnauerunt eum, tanq; plurimorũ necis autorem, & quia diaconum in fornicatione captum in cõmunionem susceperat.

D

Nouem expositiones fidei.

Vlphilas Gothorum episcopus.

Theophilus.

Macedonius condemnatur.

SOCRATES.

XXXIX.

EXpulso Macedonio, Eudoxius spernens Antiochiæ sedem, Constantinopolitanam inuasit ecclesiam, studio iutus Acacij. qui obliti suorũ, suis iudicijs contraria sanciuerunt. Nam cũ prius Dracontiũ deposuissent, eo quod ex Galatia transisset in Pergamum, non cogitantes quod actum fuerat, Eudoxium ad sedem aliam transtulerunt. Quo facto, lectam fidem Arimini cũ augmento quod ipsi in Constantinopolitana urbe adiecerant, undiquaq; miserunt, mandantes ut qui non subscriberent, iussione Imperatorum

Eudoxius Cõstantinopolitanam sedem usurpat.

A toris in exilium mitterentur. Aperueruntq́ sua gesta & alijs Orientalibus sibi concordibus, & Patrophilo Scythopoleos episcopo, qui de Seleucia ad propriam mox redierat ciuitatem. Eudoxio porrò constituto Constantinopoli, tunc etiã maior ecclesia, quæ dicitur Sophia, dedicatur Consulatu Constantij decimo, & Iuliani Cæsaris tertio, quintadecima die Februarij mẽsis. Eudoxius autem cum sedisset in sedem, illam prius uocem, quæ ubiq; uulgata est, protulit, dicens: Pater ἀσεβὴς, filius εὐσεβής. Ista duo Græca uerba, diuersos habent apud Græcos intellectus. ἀσεβὴς enim dicitur & impius & sine cultu. εὐσεβὴς dicitur & pius & bene colens. Cumq; dixisset hæc uerba, turba generatur in populo, quasi patrem dixisset impium, filiũ uero pium. Quo facto nolite, inquit, turbari ad ea quæ dixit: Pater enim ἀσεβὴς est, quia nullum colit: filius autem εὐσεβὴς, quia colit patrem. Hæc cum dixisset Eudoxius, turba quidem sedata est: multus uero risus compleuit ecclesiã. Et hac tenus illud dictum cum derisione permansit. His enim hæresiarchæ seductionibus sermonibusq́ uacantes, ecclesiam lacerarunt. Huiusmodi ergo termino etiam synodus Constantinopolitana conclusa est

Sophia, tẽplũ illud Cõstantinopolitanũ dedicatur.

Eudoxius Constantinum Magnũ notat impietatis, Cõstantiũ filiũ à religione cõmendans.

S O Z O M E N V S.

XXXIX

Igitur Acacius & eius socij non cessabant, sed cõgregati apud Antiochiã, quæ ipsis dudum placuerant, destruebant: & ex conscriptione, quæ Arimini & Constantinopoli fuerat lecta, nomen similitudinis abscindere nitebantur, & per omnia substantiam atq; uolũtatem dissimilẽ esse patri apud filium, & ex non existentibus factam introducebant, sicut Ario primò placuerat. quibus Aëtiani consentiebãt. Is enim Aëtius post Arium, primus aptè his nominibus uti præsumpsit. Quapropter etiam ἄθεος, id est, sine deo, uocabatur: eiusq; sequaces propterea Dissimiles & Non existentiales sunt dicti, ab his, qui Antiochiæ Consubstantialitati consentiebant. Hos ergo cum requirerent cultores Nicæni concilij, cur in expositione fidei suæ deum ex deo filium dicentes Dissimilem, & ex non extantibus nominare præsumerent, his uerbis respondebant: Sic dictum est deum ex deo, sicut habetur apud Apostolum: Omnia autem ex deo. unus ergo omnium etiam filius dei. & propterea positum est in expositionibus, Secundum scripturas.

Aëtius.

Dissimiles, Nõ existẽtiales.

S O C R A T E S.

Huius uerbi princeps fuit Gregorius Laodicenus episcopus: qui cum talia doceret, ignorauit quemadmodum Apostoli proprietates superiori tẽpore Origenes latius examinarit, atq; interpretatus sit.

Gregorius Laodicenus.

S O Z O M E N V S.

Cap. XL.

INterea dum adhuc Athanasius celaretur, Georgius Alexandriæ crudeliter Paganos afficiebat, & aduersantes ipsi Christianos: utrosq; enim cogebat ad ipsius uenire sentẽtiam, & respuẽtes afficiebat. Erat enim apud sapientes exosus, quasi despiciens eos, & Iudicibus imperans. Apud populum

Georgius Alexandrinus, sæuus.

C uero quasi tyrannus,& ultra potentes elatus:præcipue tamen Paganos opprimebat,quos sacrificare & paternas festiuitates agere prohibebat. Tunc enim milites & Aegypti Ducem, armatos in ciuitatẽ introduxit,imagines & ornamenta templorũ abstulit.quod ei postea causam necis adduxit.Cyrillo uero deposito(sicut prædictum est)occupauit Hierosolymorum ecclesiam Herennius,& post illum Heraclius,post quẽ Hilarius. Hos enim tunc illam ecclesiam gubernasse percepimus usq; ad imperium Theodosij Principis,quando rursus Cyrillus ad proprium reuersus est episcopatum.

Templa Gentiliũ spoliãtur opa Georgij.

Cyrillus, Herennius, Heraclius, Hilarius.

SOCRATES.

Cap.XLI.

Macedonius, similis substãtiæ adsertor.

IGitur Macedonius Constantinopolitana pulsus ecclesia,damnationem non ferens,quiescere respuebat. Declinauit enim ad eorum partem, qui apud Seleuciam Acacium cum socijs deposuerant. Misitq; legationem ad Sophronium & Eleusium,ut defenderẽt expositam prius in Antiochia fidem,& postea Seleuciæ roboratam,& similis substantiæ fidem diuulgandam esse cõmonuit. Ad quem concurrunt multi familiarium,qui nũc ab eo Macedoniani uocantur. Quicunq; enim in Seleuceno concilio Acacium declinauerunt,aperte uerbum similis substantiæ sanciuerũt,cum prius hoc nõ manifesto indicio declarassent.Est enim opinio apud multos,q nõ inuẽtum sit Macedonij,sed magis Maratonij Nicomedicẽsis episcopi: unde etiã Maratonij uocitantur.ad quos Eustathius expulsus de Sebastia confugit. Cũq; Macedonius sanctum spiritũ cõprehẽdere in tractatu diuinæ trinitatis declinaret,tunc & Eustathius:Ego,inquit,neq; deum nominare spiritum sanctũ patior,neq; creaturam uocare præsumo.Propter hanc ergo causam spiritui repugnantes appellant huiusmodi personas,hi qui in Consubstantialitatis expositione concordant.

Macedoniani.

Maratonius. Maratonij.

D

πνευματόμαχοι.

SOZOMENVS.

Cum itaq; Macedonius de ecclesia Constantinopolitana fuisset expulsus,non ea quæ Acacius atq; Eudoxius sapiebat,sed tradebat magis filium deum, per omnia & secundum substantiam similem esse patri. Sanctum uero spiritum non earum rerum esse participem,sed ministrum, & exhibẽtem officium,& quæcunq; de sanctis angelis dici possunt.

SOCRATES.

Cap.XLII.

Acaciani Antiochiæ conueniunt.

IGitur sequaces Acacij in Antiochiam magno studio conuenerunt, acti pœnitentia quod similem dixerant filium patri.Et Consulatu sequẽti, id est, Thauri & Florentij cum Euzoius eam gubernaret ecclesiam,Imperatore ibidem constituto,pauci quidem rursus mouebant ea,quæ dudũ placuerant,dicentes,oportere sermonem Similis substantiæ auferri ab expositiõe fidei traditæ,tã in Arimino quã Constantinopoli:non celantes, sed aperte dicentes,quod per omnia dissimilis filius est patri:non solum secundũ substantiam,sed etiam secundum uoluntatem:& ex non extantibus esset,sicuti

prædicauerat

A prædicauerat Arius. Cum quibus erant sectatores Aëtij.

THEODORETVS.

Ea quidem tempestate, cum perfidia accusaretur Eudoxij, inter alios Eustathius: quoniã de fide, inquit, examinationẽ uis fieri ó Impator, Eudoxij cõsidera blasphemias. Obtulitq́ eius expositionẽ inter alia sic habentẽ: Quæ dissimiliter proferuntur, dissimilia secundum substantiam sunt. Vnus deus pater, ex quo oĩa: & unus dñs Iesus Christus, per quẽ oĩa. Dissimile aũt est, ex quo, & per quẽ: dissimilis igitur filius deo & patri. Hac lectione cõmotus Imperator requisiuit Eudoxium, an fateretur suam. At ille negauit, dicens esse Aëtij. Quem dum iussisset Imperator adduci, requisitus, licet eius non fuerit, suam esse professus est. & ideo in exiliũ missus. Eustathius tamen etiam Eudoxium ita sapere proclamabat, exigens ut scripturam anathematizaret Aëtij. Quod licet tarde, fecit tamen. & damnauit quod prius & postea prædicabat. Deinde etiã ipse exigebat, ut ille ὁμοούσιον anathematizaret, quod scripturæ non haberent. Tunc Syluanus, & Ex non existentibus (inquit) & Creatura, & Alterius substantiæ scripta nusq́ sunt. Iustum ergo est hæc abrogari. Quod Imperator quoque decreuit ut fieret. quod (licet cum difficultate) fecerũt. Quo facto, exigebant ut ipsi & ὁμοούσιον abrogarent. Tunc disputatiue atq́ ueraciter Syluanus ait: Si ex non existẽtibus non est, neq́ creatura, nec ex alia substantia deus uerbum, igitur cõsubstãtialis est genitori patri: sicut deus ex deo, & lumen ex lumine, eandẽq́ habet cum genitore naturã. Tunc Imperator iratus, exilium interminatus est eis. At illi: Potestatem (inquiunt) habes puniendi, non tamen nos patrũ statuta destruimus. Tunc Imperator illos pelli iussit ecclesijs, & pro eis alios ordinari. Tunc Eudoxius cum tyrannice Constantinopoleos teneret ecclesiã, pulso Eleusio Cyzici, Eunomium ordinauit episcopum. Et Aëtiũ in scriptis abdicauerunt. cuius uidebantur esse consortes. scripserũtq́ Georgio, quod fuerat gestum.

Aëtius in exilium.

B

SANCTA SYNODVS CONSTANTINOPOLI congregata, domino honorabili Alexandrinæ ciuitatis episcopo Georgio S.

SYNODO reprehendente Aëtium propter nephandas eius & plenas scandalis scripturas, secundum consequentiam ecclesiasticarum sanctionum super eo ab Episcopis actum est quod decebat. Diaconatu nãq́ depositus est, & ab ecclesia factus extraneus. Et à nobis hæc monita processerũt, ut neq́ ad lectionem cuiuspiam ueniant nephandæ eius epistolæ: sed abijciantur, eo quod uehemẽter inutiles sunt. His adijcimus etiam anathematizandum eum, si permaneat in eo proposito, cum sequacibus suis. Cõsequẽs enim erat, ut omnes in synodo conuenientes episcopi, deponerent autorem scãdalorum & schismatum in omni terrarum orbe factorum inter ecclesias,

C &concordarent in sententia contra eũ iuste prolata. Sed præter uota spéq; nostram, Seras & Stephanus, Heliodorus & Theophilus, in nostra senté/tia concordare noluerunt, neq; in eius depositione subscribere, cũ scilicet Seras etiam aliam uesanam arrogantiam eiusdem accusaret Aëtij. Dicebat enim eum asperiora præsumere atq; dixisse: quoniã ea quæ deus hactenus celasset Apostolis, reuelata sibimet affirmaret. Post huiusmodi uesanos superbosq; sermones à memorato Sera de Aëtio protestatos flecti precibus nequiuerunt, ut in nostra fierent determinatione concordes. Veruntamen nos longanimitate detenti, multo tempore sustinuimus eos, nunc indignã/tes, nunc rogantes, nunc interminantes, nunc iterum supplicantes ut conue/nirent nobiscum, & consona omni concilio definirent. Sustinebamus ergo si forsitan audirent, si forsitan intelligerent, si forte prospicerent. Cũq; mul/to tempore nobis perdurantibus non flecterentur, sequi sententiam super prædicto uiro prolatã, ecclesiæ honorabilius esse, q̃ horũ uirorũ amicicias iudicantes, finiuimus contra eos excõmunicationẽ, tempus sex mensium ad agendam pœnitentiam eis dantes inducias, ut si intra hoc tẽpus conuerteré/tur & consentirent definitionibus fratrum suorum, susciperentur in ecclesiã: & propriam fiduciam charitatemq; repararent. Si uero sine pœnitentia permanerent, amiciciasq; hominũ regulis ecclesiæ & concordiæ nostræ præpo/nerent, tũc eos episcopatus dignitate esse iudicamus extraneos. Quibus de/D positis, necessarium erit, ut in eorum locis alij constituantur episcopi, ut lega/lis ecclesia competentem sumens ordinem, sibi ipsi cõcordet, episcopis uidelicet uniuersis seruãtibus uinculum charitatis, eademq; cum perfectione dicẽdo in uno intellectu unáq; essentia. Vt ergo cognoscas quæ concilio placuerint, hæc tuæ reuerentiæ scripta trãsmisimus, orantes ut gratia Christi ista custodiens, pacifice & legitime regas sub te constitutas ecclesias.

Seras, Stephanus, Heliodorus.

Aëtij uox superba.

ἈΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΤΩ͂Ν ΓΡΑΦΕΝΤΩΝ ὙΠῸ ΠΑ͂ΣΗΣ ΤΗ͂Σ ΣΥνόδου Γεωργίῳ κατὰ Ἀετίου διακόνου αὐτοῦ, ἕνεκεν τῆς ἀθεμίτου αὐτοῦ βλασφημίας.

Ἡ ἉΓΙΑ σύνοδος ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσα κυρίῳ τιμιωτάτῳ ἐπισκόπῳ τῆς Ἀλεξανδρείας Γεωργίῳ χαίρειν.

ΤΗΣ ἐπ' Ἀετίῳ γενομένης καταγνώσεως ὑπὸ τῆς συνόδου διὰ τὰς ἀθεμίτους αὐτοῦ καὶ σκανδάλων γεμούσας λογογραφίας, τὸ μὲν ἀκόλουθον τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς κανόσιν ἐπ' αὐτῷ παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἐπράχθη. καθῃρέθη γὰρ τῆς διακονίας, καὶ ἠλλοτριώθη τῆς ἐκκλησίας. καὶ προσαινέσεις παρ' ἡμῶν προσηκολούθησαν, μήτε εἰς ἀνάγνωσιν ἔρχεσθαι τὰς ἀθεμίτους αὐτοῦ ἐπιστολάς. ἐπιτάζεσθαι δὲ αὐτὰς διὰ τὸ ἄχρηστον καὶ ἀνωφελές. προστίθεμεν δὲ τούτοις καὶ ἀναθεματίζεσθαι αὐτὸν ἐπιμείναντα τῇ αὐτῇ προθέσει μετὰ τῶν συναινούντων αὐτῷ. τὸ μὲν οὖν ἀκόλουθον ἦν κοινῇ πάντας τοὺς συνελθόντας ἐν τῇ συνόδῳ ἐπισκόπους ἀποστυγεῖν τὸν σκανδάλων καὶ τῶν ταραχῶν καὶ σχισμάτων αἴτιον καὶ θρύλου τοῦ κατὰ τὴν οἰκουμένην, καὶ στάσεως πρὸς ἀλλήλας τῶν ἐκκλησιῶν, ὁμονοεῖν δὲ πρὸς τὴν ἐξενεχθεῖσαν κατ' αὐτοῦ ψῆφον. ἀλλὰ παρ

A λὰ παρ' εὐχὰς ἡμετέρας καὶ παρὰ προσδοκίαν πᾶσαν, σέῤῥας, καὶ στέφανος, καὶ ἡλιόδωρος, καὶ θεόφιλος, οἱ σὺν αὐτοῖς, οὐ συνεψηφίσαντο ταῖς ἡμετέραις γνώμαις, οὐδὲ συνυπογράψαι ταῖς περὶ αὐτὸν ψήφοις ἐξενεχθείσαις ἐβουλήθησαν. καί τοι τὸν σέῤῥα καὶ ἄλλην ἀλαζονείαν μανιώδη κατηγοροῦντος τοῦ προειρημένου ἀετίου. ἔφασκε γὰρ αὐτὸν θρασυτέρᾳ τόλμᾳ προσπηδῶντα λέγειν, ὡς ἅπερ ὁ θεὸς ἀπέκρυψεν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων μέχρι νῦν, ταῦτα ἀποκεκαλύφθαι αὐτῷ διαβεβαιοῦσθαι. καὶ μετὰ τοὺς μανικοὺς καὶ ἀλαζονικοὺς τούτους λόγους ὑπὸ τοῦ σέῤῥα μεμαρτυρημένους περὶ ἀετίου, οὐκ ἐδυσωποῦντο οὐδὲ παρεκαλοῦντο συμψηφίσασθαι πᾶσιν ἡμῖν περὶ αὐτοῦ οἱ προειρημένοι κρίνειν. ὅμως δὲ ἡμεῖς μακροθυμοῦντες ἐπὶ πλείονα χρόνον συμπεριεψηφίσθημεν αὐτοῖς, τὰ μὲν ἀγανακτοῦντες, τὰ δὲ παρακαλοῦντες, τὰ δὲ ἐπιτιμῶντες, τὰ δὲ καὶ δυσωποῦντες συνήκειν αὐτοὺς καὶ σύμφωνα ἀποφήνασθαι τῇ συνόδῳ πάσῃ. προσεκαρτεροῦμεν δὲ ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν, ἐὰν ἄρα συνῶσι καὶ ἐνδῶσιν. ὡς δὲ ἐπὶ πολλῷ τῷ χρόνῳ προσκαρτερήσαντες ἡμεῖς οὐκ ἐδυσωποῦμεν αὐτοὺς ἀκολουθεῖν ταῖς περὶ τοῦ προειρημένου ἀνδρὸς ἀποφάσεσι, τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησίας τιμιώτερον ἡγούμενοι τῆς φιλίας τῶν ἀνδρῶν, ὡρίσαμεν κατὰ αὐτῶν ἀκοινωνησίαν, χρόνον εἰς τοῦτο διδόντες αὐτοῖς μῆνας ὅλους ἓξ πρὸς τὴν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν καὶ πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ἑνώσεως καὶ συμφωνίας τῆς πρὸς τὴν σύνοδον. ἐὰν εἴσω τῆς δοθείσης αὐτοῖς προθεσμίας ἐπιστρέψαντες ἕλωνται πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν ὁμόνοιαν καὶ συνθῶνται τοῖς περὶ αὐτοὺς ὁρισθεῖσι, δεκτοὺς αὐτοὺς εἶναι τῆς ἐκκλησίας ἐδοκιμάσαμεν, καὶ ταῖς συνόδοις καὶ τὴν οἰκείαν παῤῥησίαν καὶ ἀγάπην πρὸς ἡμᾶς ἀπολαμβάνειν. εἰ δὲ ἐπιμένοιεν ἀμεταμέλητα τολμῶντες διὰ φιλανθρωπίαν ἀνθρώπων καὶ τῶν κανόνων τῆς ἐκκλησίας ἧττον φροντίσαντες, τότε ἀλλοτρίους αὐτοὺς ἡγούμεθα τῆς ἐπισκοπικῆς ἀξίας. καθαίρεσιν δὲ αὐτῶν ὑπομενόντων ἀναγκαῖον εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν ἑτέρους καθίστασθαι ἐπισκόπους, ἵνα ἡ ἔνθεσμος ἐκκλησία τὴν προσήκουσαν τάξιν λαβοῦσα συμφωνῇ πρὸς ἑαυτὴν τῶν πανταχόθεν ἐπισκόπων τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης φυλαττόντων διὰ τοῦ λέγειν τὰ αὐτὰ κατηρτισμένους τῷ αὐτῷ νοῒ καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ. ἵνα οὖν γινώσκῃς τὰ τῇ συνόδῳ δόξαντα, ταῦτα πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν ἐπεστείλαμεν. ἅπερ εὐχόμεθά σε διαφυλάττοντα χάριτι χριστοῦ εἰρηνικῶς καὶ ἐνθέσμως κυβερνᾶν τὰς ὑπὸ σὲ ἐκκλησίας.

B

HVnc porrò Aëtium Eunomius in suis libris extollit, & hominẽ dei uocat, multisq; fauoribus honorat. Sed tũc & abdicantium eum numero interfuit, & ab illis episcopalem ordinationem ipse suscepit. Eudoxius igitur & Acacius cum suis præbentes cõsensum his quæ in Nicæa Thraciæ gesta sunt, pro Basilio & Eleusio alios constituerunt episcopos: de quibus superuacaneum loqui nunc censeo. De Eunomio solum habito sermone narrabo. Igitur cum Eleusio uiuo Cyzicenam ecclesiam accepisset Eunomius, & populi sanitatem uideret Eudoxius, atque Imperatorem conspiceret sæuientem contra eos, qui creatum profitebantur unigenitum dei filium, eũ compulit ut celaret hunc sensum, nec eum aperiret inuestigãtibus accusatoribus: dicens Eunomio quoq;, quoniam oportuno tempore prædicabimus quæ modo celamus, & ignorantes docebimus, & contradicentes aut flecte mus, aut cogemus, aut puniemus. His promissiõibus persuasus Eunomius, obumbratam proferebat impietatem. Sed qui diuinis sunt innutriti literis,

Eunomius episcopus Cyzicenus.

Eudoxius Constantinopolitanus cõsulit Eunomio ut dogma suũ premat ad tẽpus.

C uidentes dictorum calliditatem moleste quidem ferebant. Aperte uero contradicere temeritatis opus esse & nō sapientiæ iudicabāt. Circūponentes ergo speciem sibimet hæreticæ prauitatis, & hoc se esse fingentes, accesserunt ad domum eius, rogantes ut eis exponeret aperte dogmatis ueritatem: nec pateretur huc & illuc eos diuersisq; ferri doctrinis. Tum ille factus audacior, sensum quem celabat, aperuit. Quibus dicentibus ualde esse iniquum, ut non omnes sub eo constituti ueritate fruerentur, his & huiusmodi seductus uerbis, in conuentu ecclesiæ, suam blasphemiam reuelauit. At illi zelo suas animas accendentes, Constantinopolim profecti sunt. Et primum quidem apud Eudoxium accusarunt Eunomium. quo eos non suscipiente adeuntes principem pestem illius cum gemitu panderunt. Dicebant enim magis isti us dicta impia esse, quàm Arij. Pro his indignatus Imperator, præcepit Eudoxio, ut deduceretur Eunomius, & conuictus, sacerdotio priuaretur. Cūq; frequenter ab accusatoribus importunitatem passus Eudoxius declinaret, adierunt rursum Imperatorem, ingemiscentes, quod nihil eorum quæ præceperat, fecisset Eudoxius, sed tantam contemneret ciuitatem, blasphemijs Eunomij pereuntem. Tunc Constantius expulsurū se interminatus Eudoxium est, nisi Eunomium iudicandum deduceret, & conuictum in accusatione puniret. Hoc metuens Eudoxius, scripsit Eunomio, ut de Cyzico fugeret, sibiq; id imputaret, qui nequaq; ipsius monitionibus obedisset. Verū

Elicitur dogma.

Eunomius accusatur apud Imp.

D Eunomius metuens abscessit quidem. sed contumeliam non ferens, proditionis accusabat Eudoxium, læsumque se & Aëtium asserebat, ac deinde gregem propriæ cohortis instituit. Quicunq; enim eius dogmatis concordiam sequebantur, ab Eudoxio recesserūt: proditionem accusantes eius, sociantes semetipsos Eunomio, qui hactenus ab illo nomen habere noscuntur. Hinc ergo hæresiarches fact9 Eunomius, impietatis cumulo auxit Arij blasphemias. Quod uero ambitionis seruiens passioni, proprium probetur fecisse collegium, ipsa quæ sunt gesta clamant. Nam cum abdicatus Aëtius fuisset & expulsus, cum eo egressus non est, licet doctorem eū & dei hominem nominaret, sed mansit coniunctus Eudoxio. Cum autem impietatis pœnas exigeretur, ratum non habuit cōcilij decretum, sed ordinauit episcopos atq; presbyteros episcopali dignitate priuatus.

Eunomius fugit.

Eunomiani. αἱρέσεως ἀρχηγός.

SOCRATES.

Cap. XLIIII

Per idem tempus in Laodicia Syriæ duo erant uiri, eodem nomine nuncupati, pater & filius: uterq; dicebatur Apollinaris. Pater presbyteri dignitate fungebatur, filius autem habebat Lectoris officiū. Græcarū ambo doctores literarum. Pater Grammaticus, filius erat Rhetor. Pater sanè cū fuisset Alexandrinus genere, & prius docuisset Beryti, postea uenit Laodiciam: & ueniens duxit uxorem, & filium habuit Apollinarem. Tū igitur ambo exercebantur cū Epiphanio Sophista: & cum essent eius amici, ualde fouebant

Apollinaris Grāmaticus.

Apollinaris Rhetor.

A uebant eum. Hoc metuens Theodotus Laodicensis episcopus, ne frequenti confabulatione Sophistæ laberētur in Paganismū, prohibuit ne ad eius scholas accederent. Qui paruipendentes episcopū, Epiphanij amicitiā magis amplectebantur. Postea Georgius Theodoti successor, cum eos prohibere non potuisset, ambos cōmunione priuauit. Tum Apollinaris filius putans esse iniuriam, & fretus eloquij tumore Sophistici, nouitatem & ipse introduxit hæreseos, quæ nunc fertur nomen ab inuentore gerens. Aiūt enim quidam excitatos eos aduersus Georgium, nō tantum propter prædictam causam, sed quod uiderent eum uaria dogmata proferentem: & nunc quidem profitentem similem patri filium, sicut erat Seleuciæ constitutum, nūc autem in Arianam declinare sententiam. Quapropter uelut oportunam sumentes occasionem, abscedunt. Cunq; nullus de eis curaret, sub schemate religionis pestem hæreseos introducunt. Et primū quidem dicebāt animam à deo uerbo in dispensatione incarnationis non assumptam. Deinde quasi pœnitentia ducti, corrigentes semetipsos adiecerūt: Animam quidē assumptam, quæ tamen non haberet mentem, sed deum uerbum esse pro mente in homine assumptū. Circa hoc itaq; solum dicuntur esse corrupti, qui nunc illorum nomine uocitātur. Nam trinitatē consubstantialē esse profitentur.

Epiphanius Sophista Gentilis.

Apollinares ambo excommunicantur.

Nō permittebant olim episcopi multum habere familiaritatis Christianos cū ethnicis.

Dogma.

Apollinaristæ

THEODORETVS.

Cap. XLV.

B CVm inter hæc Sapores rex Persarū cōtra Romanos expeditionē mouisset, Constantius cū magno exercitu ueniens Antiochiā, fugauit hostes. Quod non militia Romanorum egit, sed deus qui colitur à Romanis. Modum autem enarrabo uictoriæ. Nisibis quam quidam Antiochiam Mygdoniā uocāt, in confinio posita est Persicarū Romanarūq; terrarū. Huius erat episcopus atq; rector & dux Iacobus Apostolicæ gratiæ radijs illustratus. Cuius admirabilia notaq; miracula alibi prosecutus hic rursum enumerare supuacaneū iudicaui. Sed unū tātūmodo eius opus, istius causa narratiōis exponā. Huius igitur ciuitatē Romanis subditā Persarū exercitus obsidebat. Et cū septuaginta dies iugiter obseruaret, & multas qdē cepisset ciuitates, plurimaq; circa hāc molimina posuisset, & uallos atq; fossas pro capiēda urbe fecisset, eā nequaq; ualuit obtinere. Postea uero Persæ impetū Mygdonij fluminis ciuitatem mediam diuidentis, à longe retinētes & utrasq; ripas eius facientes celsiores, ut aqua in se collecta cōcresceret, quo uiolentiori posset irruere, cū uidissent iā etiā illas quas fecerāt sublimes ripas impleri, subito auferētes quas fecerāt cataractas, emiserunt impetū fluminis cōtra murū. qui uehemētis aquæ pondus nō ferens, est inclinatus, & cecidit. Quo facto, ingrediēs aqua cū magno impetu, etiā aliā partē muri unde fluuius solebat exire, cū magna ruina deposuit. Hoc Sapores īspiciēs, sperauit se sine pugna cape ciuitatē. Et illo qdē die qeuit, ut & fūdꝰ flumīs purgaret, & posset ambulari p fluuiū. Altero uero die cū oī militia credēs p loca ruino

Sapores rex Persarum aduersus Romanos.

Nisibis quæ et Antiochia Mygdonia.

Iacobus episcopus Nisibenus

Sapores rex obsidet Nisibim.

Mygdoniꝰ fl.

C sa murorũ ciuitatẽ intrare, uidit murũ ex utraq; parte fabricatum. Ille naq; sanctissimus homo, orationibus milites coarmauit & alios urbis habitatores. Quo facto & murum restituit, & propugnacula fecit, quibus repelleret accedentes. Et hoc non ad murum ueniẽs egit, sed intra templum sacratum domino supplicans adimpleuit. Porrò Saporem non solum muri fabrica terruit, sed etiam altera uisio perturbauit. Vidit enim stantem supra murũ quendam Imperiali schemate circũamictum, & tam purpura quàm diademate resplendere. Arbitratus autem esse Romanorum Imperatorẽ, mortem minatus est eis, qui nunciauerant non illic eum esse præsentẽ. Quibus affirmantibus se uera dixisse, & Constantium Antiochiæ cõmorari, ex uultu quem uidebat agnouit eorum uerba esse ueracia: & ait, deum bella gerere pro Romanis. Cunq; hoc illũ male haberet, infelix sagittã emisit in aërẽ. Et cũ uidisset quod in corpore eũ iaculari nõ potuisset, tamen à uesaniæ suæ impetu non recessit. Tunc igitur Ephrem uir mirabilis, & scriptor egregius apud Syros, sacratissimo Iacobo supplicabat, ut ueniret ad murũ: & uidens Barbaros, maledictionis iacula contra eos emitteret. Flexus ergo uenerabilis homo, ascendit in quandam turrim: & cum milia milium uideret exercitus, aliã maledictionem eis non imprecatus est, nisi cinyphes & culices, ut ꝑ parua animalia supernam uirtutem potuisset agnoscere. Orationem uero sequutæ sunt nebulæ cinyphũ & culicum. Et elephantorũ quidem proboscidas cum sint concauæ, equorum uero aliorumq; iumentorũ aures simul D & nares impleuerunt. At illi ferre uim paruorum animalium non ualentes, sessores suos ductoresq; excussos dorsis proiecerunt, & diruptas acies confuderunt: exercitumq; relinquentes summo impetu fugiebant. Hoc modo miserrimus Imperator paruam clementemq; correptionẽ in se cognoscens factam, à deo habente prouidentiam animarum ipsum pie colentium, suũ inde reduxit exercitum, confusionẽ nõ uictoriã ex illa obsidione percipiẽs.

Ephrem Syrus.

Imprecatio Iacobi in Persas.

Cap. XLVI.

HOc itaq; tẽpore Constantius Antiochiæ morabatur. Et Parthico bello quiescente rursus colligebat episcopos, cogens omnes negare uerbum & unius substantiæ & alterius substantiæ. Verum cum Eudoxius post Leontium Antiochenam arripuisset sedem, deinde pulsus post multa concilia, cum Cõstantinopolitanum inique tenuisset episcopatum, Antiochena ecclesia pastore priuata uidebatur. Tunc ergo cõuenientes episcopi cum essent plurimi & undique congregati, dicebant Imperatori, oportere primò pastorem constitui, & ita cum illo de dogmatibus cogitari.

ὁμοούσιον. ἑτεροούσιον.

Cõsultatur de episcopo Antiochenis præficiendo.

Cap. XLVII

Meletius ab oĩbus expetitur.

ILlo tempore sanctissimus Meletius ciuitatem quandã Armeniæ regens, & Barbaros edocens quietem habere uidebatur. Quem putantes Ariani ipsis consentire, petierunt à Cõstantio ut Antiochenæ cõstitueretur præsul ecclesiæ. Cum quibus etiam orthodoxi propter claritatem eius uitæ & sanitatem rectorum dogmatum, in eius subscripsere decreto, ipsumque decretũ

A cretum utraq; pars, Eusebio Samosateno cõmendauit episcopo. Veniente uero Magno Melitio, occurrit ei populus utriusq; partis. Cum quibus Iudæi pariter & Pagani desiderãtes celebratissimum illum uidere Melitium. Tunc Imperator & ei & alijs qui exponere poterant, iussit, ut populis explanarent locum illum: Dominus creauit me in initio uiarum suarum in opera sua, præcipiens ut Exceptores eorum uerba conscriberent. Et primũ quidem Georgius Laodiciæ fetorem hæreticæ pestis euomuit. Post quẽ Acacius Cæsareæ quãdam nisus mediam proferre doctrinam, multum ab illorũ blasphemia recessit, non tamen summũ Apostolicæ integritatis dogma seruauit. Tertius autem Magnus surrexit Melitius & rectitudinem regulæ in sacra disputatione monstrauit. Nam ueluti quodã pondere ueritatis utens, & quod plus & quod minus erat, euitauit. Cunq; turba uniuersa faueret, rogans ut breuem eis doctrinæ daret imaginem, tres ostendens digitos, deinde colligens duos & unum tendens, illam laudabilem protulit uocem: Tria sunt quæ intelliguntur, sed tanquam de uno disputamus.

Iubet Cõstãtius Aug. ut episcopi, hunc locũ: Dominus creauit &c. populo exponant.

Georgius Laodicenus.

Acacius Cæsariensis.

Melitius.

SOZOMENVS.

Ca. XLVIII

EO tempore fertur archidiaconus eius ecclesiæ, ad huc eo loquente, extensa manu eius os obstruxisse. At ille suam sententiam manu clarius quàm uoce signauit. Tribus enim apertis digitis & denuo clausis, & uno tãtum digito rursus extenso, populo figura diuulgabat, quod tres unum sint. B Deinde Archidiacono eius manum ore omisso tenente, libera uoce clamabat, Nicænum seruari debere concilium.

Melitius quod ore eloqui nõ sinitur, manu designat.

Vox Melitij de Nicæno cõcilio seruãdo.

THEODORETVS.

Contra hanc doctrinam Ariani calumniæ linguas exacuerunt, Sabellianum asserentes sanctum esse Melitium. Ob quam rem principi suaserunt, ut in propriã prouinciã in exilium mitteretur. Et supra dictus Euzoius aperte Arianum dogma laudauit. Hunc eñ cum Ario Magnus Alexander diaconatu priuauerat. Hoc itaq; facto, sanus populus ab hæreticis diuisus, in Apostolicam ecclesiam positam loco qui dicitur Vetus, cõueniebat. Annis nãq; triginta postq; Magnus Eustathius fuerat expulsus, orthodoxi Arianorum onera sunt perpessi, rerum mutationem utilem sustinentes.

Melitius opera Arianorum in exiliũ protruditur.

Euzoius Alexandrinus

SOZOMENVS.

Sequacibus enim Melitij cõmunicare noluerunt, hi qui ab initio Nicænum dogma seruauerant, dicentes, quod ex Ariano decreto Melitius fuisset ordinatus, & sequaces eius ab illo essent baptizati. ob quam rem Antiochena ecclesia in aliam diuiditur partem.

Schisma.

THEODORETVS.

Cunque uiderent Orthodoxi, hæreticorum crescere magis impietatem, & Apostolici dogmatis defensores aperte debellari, sanctumque Melitium pulsum, & Euzoium hæreticum ordinatum, uerbo tum meminerunt, quæ dicta sunt Loth: Salua (inquit) salua animam tuam

Ariani triumphant.

C tuam. Ad hæc etiam Euangelici uerbi dicentis: Si oculus tuus dexter scandalizat te, aufer eum & proijce abs te. Idẽ & de manu & pede domino sanciente, qui etiam adiecit, dicens: Melius est enim tibi, ut pereat unum membrum tuum, quàm totum corpus in gehennam mittatur.

Cap. XLIX.

Decretũ asciti in Antiochenã sedẽ Melitij repetũt ab Eusebio Samosatẽsi Ariani.

PORrò mirabilis Eusebius, cui modo memini decretum fuisse cõmendatum, uidens præuaricationem pactorum circa Melitium meditatam, ad suam reuersus est ciuitatem. Ariani uero scriptum testimonium metuẽtes, Constantio suaserunt, ut mitteret qui decretum de Melitio factũ, ab Eusebio reuocaret. Tunc missus est Veredarius, qui hæc uelociter adimpleret. Cũq; uenisset, & Imperatoris uerba nunciasset, tunc Eusebius admirãdus, cõmune (inquit) depositum non restituam, nisi omnes qui tradiderunt, dicant. Quod dum qui fuerat missus renunciasset, indignatus Imperator, denuo misit ut redderet quod accepit, adijciens scripto, ut si reddere nollet, dexteram manum eius abscinderet: uerbo tamen iubens illi quem misit, ne faceret quod habebatur in literis. Cunq; epistolam legisset Eusebius, & inuenisset pœnam ab Imperatore dictatam, cum dextera manu obtulit & sinistram, ambas incidi petens. Nam decretum (inquit) non dabo clarum Arianæ pestis indicium. Hanc eius firmitatem Cõstantius uidens, laudauit egregie. Mirantur enim & impij resistentium sibi laudes, cum gestorum magnitudine superantur.

Eusebij uirilis animus.

D

SOZOMENVS.

Cap. L.

Victoria Iuliani aduersum Alamanos circa Argentoratum.

HAec igitur apud Orientales agebantur ecclesias. Interea Iulianus Cæsar bello deuincens Barbaros apud Rhenum fluuium residentes, alios quidem peremit, alios cepit, claraq; uictoria decoratus, cum mediocritate uitæ atq; mansuetudine militibus gratus esset, ab eis appellatur Augustus. Hoc facto, nihil de Constantio cogitans, Iudices ab illo factos honoribus mulcebat: & ad illius inuidiam literas proferebat, quibus ostẽderet eum propter bellum contra Magnentium gestum, in Italiam Barbaros induxisse. Repente uero religione mutata, cum prius Christianus esse putaretur, semetipsum Pontificem nominauit: & ueniens ad templa Paganorum, sacrificabat, subiectisq; talia colere suadebat. Cunq; Cõstantius propter bellum Persicum apud Antiochiam moraretur, sperans ille quod sine bello posset Illyricum occupare, ad eos agebat iter, dicens se uelle Cõstantio satisfacere, tanquam non sponte, sed uoluntate militum infulas imperij suscepisset. Fertur itaq; quod cum ad hos terminos accessisset, uindemia iam collectã, circa occasum Pleiadum uuas denuo fuisse prolatas. Insuper etiam imbre ex aëre descendente, in eius ueste simul & cæterorum guttas singulas crucis formasse signacula. Hoc facto, uidebatur & ipsi & alijs, quod botris extra tempus illatis, bonum rei panderetur indicium: imber autem cadens uestem supra quam ceciderat, roboraret. Alij uero dicebant, uuarum signũ, quod præter tẽ

Appellatur Augustus.

Vocat se Pontificẽ Gẽtiliũ.

Prodigia.

Notæ crucis in uestibus.

A ter tempus sit, significare perditionem Imperatoris instar huiusmodi botrorum,& parui temporis fore eius imperium. Porrò de cruce dicebant prænunciare hoc signum, quod sit cœleste dogma Christianorum, & oporteat signari cunctos crucis indicio. Vnde cognoscitur quod diuersius interpretati quàm dixerat Imperator, ueritate fraudati non sunt. utrũq; enim oportune dictum sequens tempus ostendit. Cũ audiret itaq; Constantius cõtra se uenire Iulianũ, instructiõe belli Parthici omissa, Cõstãtinopolim ueniebat.

SOCRATES.

Et apud Mopsucrenen inter Cilicas atq; Cappadocas, nimia cogitatione, apoplexiæ passione defunctus est, Consulatu Thauri & Florentij, tertio die Nouembris mensis, anno uitæ suæ quadragesimo & quinto: ex quibus tredecim cum patre regnauit, uigintiquinq; post illum.

Mopsi fons. Constantius Aug. moritur.

SOZOMENVS.

Quo defuncto, Iulianus quidem iam Thracias obtinebat. Et nõ post multum Constantinopolim ueniens, appellatus est Imperator.

Iulianus Constãtinopolim.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM uocant, libri quinti, Epiphanio Scholastico interprete, FINIS.

B ELENCHVS CAPITVM LIBRI SEXTI HISTORIAE ECclesiasticæ, quam Tripartitam uocant.

De legibus

FINIS.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM VOcant, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodoreto, ab Epiphanio Scholastico uersis, per Cassiodorum Senatorem in Epitomen redactæ, liber sextus.

SOCRATES.

Cap. I.

NVNC igitur de Iuliano pauca dicẽda sunt, eiusque genere, ac eruditione, & quomodo uenerit ad Imperium. Constantinus, qui Byzantiũ suo nomine Constãtinopolim appellauit, duos habuit ex eodem patre, non ex eadem matre, germanos, quorum unus Dalmatius, alter Cõstantius uocabatur. Et Dalmatius quidem habuit sui nominis filium, Constãtius autem duos habuit natos, Gallum, & Iulianum. Post mortem Constantini conditoris Constãtinopolitanæ ciuitatis, cum milites iuniorẽ Dalmatiũ peremissent, tum & isti, defuncto iã patre, penè mortis periculũ cum Dalmatio sustinuerãt, nisi Gallum quidem ægritudo, quæ putabatur ineuitabilis, liberasset. Iulianũ uero ætas infantilis. erat enim annorũ octo. Cumque ab eis feruor Imperatoris quieuisset, Gallus circa Ephesum apud Doctores erat, ubi etiam à progenitoribus possessiones habebat. Porrò Iulianus crescens, in auditorijs Constantinopolitanæ urbis exercebatur in Basilica ubi Doctores erant, habitu priuato procedens, habebatque pædagogum eunuchũ nomine Mardoniũ, Grãmaticum Nicoclem Laconem. Rhetoricam uero legebat apud Ecebolum Sophistam tunc Christianum. Quod prouidentia sanè Constantij factum est, ne apud Paganum Sophistam legens, ad eius superstitionis dogma declinaret. Erat enim Iulianus ab initio Christianus. Cumque lectione proficeret, fama per populum uolitabat, quod posset etiam Romanã gubernare rempublicam. Quod dum latius panderetur, æstuationem induxit Imperatori Constãtio. Quamobrem amouit eum ab urbe regia, & misit Nicomediam, præcipiẽs ne accederet Libaniũ Sophistam, Syrum. Tunc enim Libanius à pædagogis Constantinopolitanis expulsus, Nicomediæ degebat. Prohibebatur autẽ Iulianus apud Libaniũ legere, eo quod Paganus esset. uerũtamen librorũ eius lectionibus utebatur. Cũque proficeret in Rhetorica, superuenit Nicomediã

Constantinus. Dalmatius. Constantius. Gallus. Iulianus. Gallus Ephesi dat operam literis. Iulianus, Constantinopoli. Mardonius. Nicocles Lacedæmonius Grãmaticus. Ecebolus, Rhetor. Libanius Sophista pulsus Constãtinopoli, uenit Nicomediam.

C Maximus Philosophus, non ille Byzantius pater Euclidis, sed Ephesius, quem postea quasi artes Magicas exercentem, Valentinianus Imperator præcepit occidi. Tum igitur non ob aliam causam Nicomediam uenerat, nisi Iuliani fama pertractus. Apud quē Iulianus cum studia Philosophica prægustasset, cœpit etiam Doctoris imitari religionem. Is enim etiā Imperij cupidinem animo eius immiserat. Cumq; hæc non laterent aures Imperatoris, inter spem metumq; constitutus, suspicionē cælare uolens (quia qui dudū integer fuerat Christianus, postea proditor est effectus) tonsus monachicam simulabat uitam: & latenter exercebatur in Philosophia, in manifesto autem sacros Christianorū legebat libros. Deniq; in ecclesia Nicomediæ Lector est constitutus. & sub hoc habitu furorem declinauit Imperatoris. Hæc equidem ex timore faciebat, nequaq; à spe recedens quam mente conceperat. Dicebatq; plurimis amicorū suorum felicia fore tempora, quibus ipse rerum potiretur imperio. Dum hæc itaq; cōtra eum sic agerentur, Gallus germanus eius Cæsar constitutus, uenit Nicomediā uisurus ipsum, cum proficisceretur ad Orientē. Paulò post uero perempto Gallo, repente Iulianus quoq; fit suspectus Imperatori, qui etiam eum custodiri præcepit. & cum fuga elapsus fuisset, diuersa loca circūeundo, seruatus est. Vixq; tandem uxor Imperatoris Eusebia cælatū inueniēs, supplicauit Imperatori ut nihil mali pateretur, sed ut potius ad philosophandū mitteret Athenas.

Maximus, philosophus.

Iulian⁹ fingit se Christianū.

Lector fit Nicomediæ.

Fugit.

Eusebia uxor Constantij.

D

THEODORETVS.

Cœpit igitur Iulianus Imperialia sceptra desiderare. Quāobrem discurrens per uniuersam Hellada, Vates quærebat responsa reddētes, consulens an ad suū imperium perueniret. inuenitq; uirum qui illi desiderata se dicere fateretur. Is eum perducens ad quendam idolorum locum, & introducens in adytū, seductores dæmones euocauit. Quibus solenniter apparentibus, terrore compellitur Iulianus in fronte sua crucis formare signaculum. Tunc dæmones trophæi dominici figuram respiciētes, & suæ recordati deuictionis, repente disparuerunt. Quod cognoscens Magus, cœpit inculpare Iulianum. At ille & terrorem significauit, & de crucis se dixit obstupuisse uirtute, eo quod uidentes hoc signum dæmones euanuissent. Porrò Magus: Non hoc suspiceris (inquit) ó bone uir, eos timuisse sicut ais, sed abominati hoc signum potius, abscesserunt. Et ita capiens miserum, odio repleuit Christiani signaculi Iulianum.

Consulit Vates.

Miraculū de dæmonibus ob crucis signationem fugientibus.

SOCRATES.

Posthæc igitur Imperator euocauit Iulianum & constituit Cæsarem. Dansq; ei coniugē Constantiam sororē suam, contra Barbaros eum destinauit ad Gallias. Hij nanq; Barbari, quorum Imperator Constantius contra Magnentium auxilia petierat, cum nihil profuissent contra tyrannum, Romanorū uastabant urbes. Cum esset ergo adulescens iulianus, iussit ut præter

Constantia uxor Iuliani.

Alamanni.

A præter consilium Ducum nihil moliri præsumeret. Cumq; illi accepta potestate negligentius agerent, & propterea Barbari superarent, tunc Iulianus Duces quidem delicijs uacare permisit. Sumens autem milites, eisq; spolia peremptorum hostium compromittens, initium uincendi Barbaros fecit, & amorem sui militibus inseruit. Fertur itaq; cum in quandam ciuitatem fuisset ingressus, quod corona laurea, quibus solent ciuitates ornari, inter columnas pendēs, rupto fune super eius caput deciderit, eumq; aptissimè coronauerit. Quo facto, cuncti clamauerunt id ei signum fore Imperij. Aiunt uero quidam, Constantiū propterea eū contra Barbaros misisse, ut ibi interiret. Sed nescio an uera suspicio sit. nam qui ei germanam dedit uxorem, si hoc cogitasset, cōtra se magis insidias excitaret. Cum igitur Iulianus apud Imperatorem de Ducum negligentia quereretur, alter mittitur Magister armorum, eius alacritati conueniens. Cuius ministerio cum Barbaris confidenter est cōgressus. & cum illi per Legatos literas Imperatoris eos ad prouincias inuitantis ostenderēt, tunc ille legatos eorum coniecit in uincula. Facta'q; cōgressione uicit, ita ut etiā captum regem Constantio mitteret. Hac felicitate prouectus, à militibus appellatur Augustus. Cumq; corona deesset Imperialis, unus signiferorū torquem quem habebat in collo sumēs, Iuliani capiti circūposuit. Hoc ergo modo Iulianus, Imperator est factus.

Alamāni profligati à Iuliano. Lege Am. Marcellinum libro. xvi.

B Quæ uero postea gesserit ille Philosophus, iudicēt audiētes. In ipso nanq; principio non missa Legatione ad Constantium, nec animū benefactoris placans, quicquid sibi uisum esset agebat, modo Iudices immutando Prouinciales, modo derogando Constantio, & per urbes singulas publicè relegēdo ab illis Barbaris definitas epistolas. Quamobrē plurimi eū sequebantur, à Constantio recedentes. Tunc igitur etiam figmentum Christianismi quod habebat abiecit. Et cum circuiret diuersas urbes aperiens templa idolis offerebat, & seipsum Paganorum Pontificem nominabat. Cumq; talia gereret, intestinū bellum contra Constantium quæsita occasione parabat. & quantum ad eum perfici potuit. Non enim sine multo sanguine studium eius philosophiæ poterat adimpleri, nisi deus consiliorum iudex, alterum sine alterius concertatione sustulisset. Nam cum uenisset Iulianus ad Thracias, nūciatum est mortuū esse Constantium. Et hoc modo intestino bello Romanū liberatur imperium. Veniens autem Iulianus Constantinopolim, cogitare cœpit quemadmodū sibi populum complacaret, & illius fauorem decenter acquireret. Quod hac arte fecit. Bene nanque sciebat Constantium ab omnibus populis nomen Consubstantialitatis amplectentibus odio haberi. Ob quam rem ab ecclesijs uidebantur exclusi, & episcopi confiscati, inq; exilium relegati. Simul etiam nouerat & Paganos fuisse contristatos, prohibitione sacrificiorum, & desiderare adipisci tempus quo ipsorum aperirentur templa, & haberent idolis immolandi potestatem.

Vocat se Pontificem Paganorum.

Iulianus populi fauorem conatur sibi comparare.

C statem. Sic igitur utrũq; populum mœroribus exulceratum à defuncto cognoscens, & cõmuniter omnes de Eunuchorum uiolentia, & præcipuè Eusebij rapinis ingemiscentes, apud omnes seipsum artificioso uelamine cõmendauit. & alijs quidem fingebat, alijs autem per uanam gloriam largus erat. Omnibus tamen in cõmuni, qualis esset religione monstrabat. Et primum quidem crudelitati Constantij circa subiectos derogans, & eum coram populo uniuerso redarguens, iubet episcopos in exilium deportatos reuocari, & confiscatas eorum reddi substantias. Templa quoque Paganorum uelociter suos necessarios præcepit aperire. Eos autẽ qui fuerant ab eunuchis oppressi, recipere quæ male ab eis fuerant abrepta sanciuit. Eusebium uero præsidentem Imperiali cubiculo morte damnauit, non solum quia multos oppresserat, sed quia Gallum quoq; fratrem suũ eius accusatione audierat interemptum. Et corpus quidem Constantij regio honore sepeliuit. Expulitq; palatio eunuchos, tonsores, & cocos. Eunuchos quidẽ, quia eius uxor obierat, post quam non duxit aliam. Cocos autem, eo quod cibis simplicibus uteretur. Tonsores autem, unus (inquit) sufficit multis. Scriptorum autem plurimos fortunæ antiquæ restituens, reliquis suam mercedem scripturæ dari præcepit. Abscidit quoq; etiam Publicum cursum mularum & caballorũ, quos publicis iussit utilitatibus ministrari. Hæc eius opera laudant pauci, plurimi uituperant, quod remoto fastu Palatij contemptibile uideretur Imperium.

Eunuchi Imperiales. Eusebius eunuchus. Episcopos exules restituit. Templa Gẽtilium aperit. Multatis bona adempta reddit. Eusebiũ eunuchum cubicularium Constantij, occidit. Eijcit ex aula Eunuchos, Cocos, & Tonsores. Publicum cursum tollit. dic post.

D Is etiam noctu uigilans conscribebat libros. Et descendẽs, in Senatu publicè recitabat. Solus enim Imperatorum à Iulio Cæsare in Curia senatus recitauit orationes. Honorabat quoq; disciplinarum cultores, maximè philosophantes. Quamobrem undiq; fama cõgregabat huiusmodi uiros confluentes circa Palatia, qui circũamicti pallijs magis habitu quàm magisterio agnoscebãtur. Erantq; graues uniuersis Christianis, seductores uiri, & Imperatoris semper religioni fauentes. Habens itaq; Iulianus immodicũ uanæ gloriæ uitium, cunctos ante se principes lacerauit in libro quem de Cæsaribus scripsit. Hac ergo arrogantia motus, etiam contra Christianos conscripsit libros. Vt ergo cocos atq; tonsores expelleret, opus Philosophi, nõ tamen Imperatoris fecit. ut autem detraheret atq; laceraret, neq; Philosophi, neq; principis fuit.

Scribit libros & recitat in Senatu. Philosophi cõfluunt in aulã Iuliani. Cæsares, Iuliani. incipit aũt ab Augusto.

SOZOMENVS.

Cap. II.

FErunt itaq; mox in ipso principio Iulianum, adeo aperte & impudenter negasse Christianam fidem, ut quibusdam sacrificijs & inuocationibus, quas expeditiones Pagani uocant, & sanguine immolationum, nostrum baptisma studeret ablui, & abrenũciare ecclesiasticæ professioni. Ex illo enim tempore tam secretè quàm publicè & in templis, licenter Pagani sacrificia celebrabant. Fertur uero, quod cum aliquãdo sacrificaretur, ostensum sit ei in uisceribus pecoris immolati, signaculum crucis corona circundatum

Iulianus Aug. abluit baptismum. Prodigiũ coronatæ crucis in extis uisæ.

A datum. Quo uiso, alios quidem sacrificij ministros fuisse perterritos, reputantes uidelicet huiusmodi religionis uirtutē, & Christiani dogmatis æternitatem: eo quod corona quæ circūdabat crucem, uictoriæ esset indicium. & quia ambitus circuli à suo principio nusquam terminaretur, sed magis reuerteretur in semetipsum. Cumque cæteri mirarentur, princeps huius scientiæ confortauit eos, dicens prospera & utilia sibi indicia fuisse monstrata, & quod magis signum dogmatis Christiani coerceretur, nec ei quo uellet dilatari, liceret, termino circuli circūsepto.

THEODORETVS.

Iulianus enim metuens Constantium, quod genere proximos tyrannidis formidine perimeret, Lectorum sociatus est choro, & diuinos codices in ecclesia populo audiente legebat. Nam & Basilicam martyrum ædificauit, quam diuina prouidentia non suscepit.

Iulian⁹ Lector est ordinatus, ob metum.

SOZOMENVS.

CVm adhuc pueri Gallus & Iulianus in Cappadocia agerent, aiunt habuisse eos tunc studium, ut maximā Basilicam ad sepulturam martyris Mamæ extruerent. & inter se diuiserunt opus. Cumq; ambo certarent in ædificio, ut alter alterum superaret, fertur quoddam prouenisse miraculum. & nisi hactenus superessent, qui hæc se audiuisse ab inspicientibus narrarent, uideretur forsitan incredibile. Galli nanq; pars augebatur & omni-
B no crescebat: Iuliani uero labores, alij quidem fodiebantur, alij terra ipsa uomente ruderibus implebantur. Aliquando deposita fundamenta terræ copulari non poterant, perinde ac si quædam uiolenta uirtus ex loco inferiore ea repercutiendo depelleret. Quæ causa cunctis apparebat esse prodigiosa. Ex illo nanque colligebant, non esse uirum illum in religione Christiana sanum.

Cap. III.
Iulianus & Gallus tēplū Mamæ erigēdum locant.
Prodigium.

SOZOMENVS.

CVm igitur solus tenuisset Imperium, Templaq; reserasset, & alia repararet, omnem deuotionem etiam ministris Templorū affluentius impendebat. Sæpe uero ciuibus in commune rescripsit, ut ad Paganos accederent ritus, & eius donatione fruerentur. Christianis se inimicum apertè designans, ita ut neque uenire ad se eos uellet, neque Legationes eorum susciperet. Denique cum Persæ mouissent bellum, Legationem mittentibus Nisibinis tanquam omnibus Christianis, & neque templa reserantibus, neq; ad eorū sacra uenire uolentibus interminatus est, nō se auxilium præbiturum, nec Legationē quasi pollutæ ciuitatis esse suscepturum, neq; ad eos prius accessurum, nisi cognosceret in Paganismum esse mutatos. Hoc etiam apud Palæstinam questus de Constantiensibus, delegauit. Hic enim cum esset portus Gazæ portus, & Maioma uocaretur, essetq; Christianis plenus, à Constantino dignitatem meruit ciuitatis, & ex filij eius nomine

Cap. IIII.
Iulianus Gētilibus amicus, Christianis infestus.
Nisibenis cū à Persis premerentur, noluit suppetias ferre Iulian⁹, eo quod Christiani essent.
Maioma, Constantia.

C mine Constantia nuncupata est. Iniustum enim arbitratus est Constantinus, ut Paganis subdita uideretur esse Gazensibus. Tunc ergo Iuliano regnante, litem Gazæi Constantiensibus intulerunt. Quo Iudice residente, Constantiam rursus eis subdidit, distantem propemodum stadijs uiginti. Et ex illo, sublato priori nomine Gazæ Maritimæ uocabulo nuncupatur. Habebat enim cõmunes Iudices atq; Duces: sola uero iura ecclesiæ duas ui dentur ostendere ciuitates. utraq; enim suum episcopum habet & clerum. Et Vigiliæ martyrum atq; Collectarũ apud eos seorsum fiunt, & termini utriusq; episcopatus ecclesiæq; cõstituti sunt. Quodam tempore defuncto Maiumeno Pontifice, quidã Præsulum ecclesiæ Gazæorũ studuit utrunq; clerum suæ ditioni submittere, phas non esse dicens, ut uni ciuitati duo episcopi præsiderent. Resistentibus Maiomenis, deliberauit prouinciæ synodus, ut eis propriũ ordinaret episcopum, oportere credens eos qui sub Constantino pro pietatis religione ciuitatis habere priuilegia meruissent, & Pagani Principis iudicio hæc amisissent, in sacerdotijs & ordine ecclesiarum nequaq; dato antiquitus honore priuari. Ea quoq; tempestate Cæsaream Cappadociæ maximam ac felicissimã ciuitatem ita uocari prohibuit, eiq; appellationem antiquã Cæsaris abrogauit, quam à Claudio Cæsare promeruerat. Nam prius Mazaca uocabatur. Habebat enim odium eius antiquitus, eo quod omnis eius esset populus Christianus, & templũ apud se Iouis & patrij destruxisset Apollinis. Nam cum etiã eo regnante, Fortunæ sacellum quod solum remanserat, à Christianis fuisset euersum, ciuitati crudeliter erat infestus: & Paganorum populos illic habitantes, ualde culpabat, qui semetipsos ulti nõ essent, & quidlibet pro Fortuna sustinuissent. Omnes uero possessiones atq; pecunias Cæsarien. ecclesiarum cum uerberibus exquirens, in medium iussit afferri. Moxq; ex eis trecẽtas auri libras in ærario publico collocauit. Clericos autem uniuersos aggregari inter milites iussit, Duci prouinciæ seruituros. quod est nimis graue & uehementer iniuriosum. Populum uero Christianorum cum uxoribus ac filijs inscribi præcepit, & tanq; uicaneos tributa persoluere, cum interminatione iurans, quod nisi templum rursus festinanter ædificarent, & ciuitatem ualde affligeret, & ne quidẽ capita sua Galilæos habere permitteret. Sic enim solebat uocare Christianos. Quod fortè euenisset, nisi fine celeri defecisset.

Constantiẽses à Constantino libertate donati, propter assumptã Christi religionẽ, Gazæis iterũ sub ijciuntur à Iuliano.

Gaza Maritima.

Cæsareã Cappadociæ priuat nomine suo.

D

Mazaca.

Templum Iouis & Apollinis euersum à Christianis.

Fortunæ sacellũ à Christianis destructũ.

Thesaurus ecclesiasticus Cæsariensibus ademptus.

Vides etiam olim ecclesias fuisse diuites.

Clerici coguntur militare.

Galilæos Iulianus uocat Christianos.

Cap. V.

Iulianus mitior.

INitio nanq; parcẽs Christianis, clementior uisus est, sciens priores persecutores nihil profecisse ad augmentum Paganismi, quod punijssent Christianos: qui magis hinc creuerint & facti sint gloriosi, pro uero dogmate morientes. Inuidens igitur illorum gloriæ, à tormẽtis abstinuit, iudicans esse necessarium, ut sermone potius & admonitione Paganismum colendum populo suaderet, credens etiam hinc se monstrare clementem.

Blanditijs magis q̃ tormentis cẽset expugnandos Christianos.

Cap. VI.

FErtur enim, cum Constantinopoli apud Fortunam sacrificaret urbis, accessisse

A accessisse ad eum Mares episcopus Chalcedonis, & publicè impium & ἄθεον, id est, sine deo, apostatamq́ue uocitasse: illum uero solã ei improperasse cæcitatem. erat enim senex, & propter imbecillitatem oculorum, manu alte rius agebatur. Super hæc uolens etiam lacerare deum, consuete dixit: Neq; Galilæus deus tuus curare te potest. Respondẽs uero Mares, dixit: Ego (inquit) deo meo pro cæcitate gratias ago: quia hoc ideo factum est, ne te uideam pietate nudatum. Imperator autem nihil respondens abscessit. Sic enim putabat potius roborari Paganismum, si se patientẽ ac mitem Christiano populo demonstrasset.

Iulianus obiurgatur à Marete Chalcedonẽsi episcopo.

Maretis respõsum.

HAec itaq; faciens, eos qui fuerant à Constantio fugati propter religionem, reuocauit, & confiscatis patrimonia sua restituit, præcipiens populo ut nullum læderent Christianum, neq; nolentem sacrificare compellerent. sponte uero accedentes ad aras, prius expiari apud dæmones, purgariq; solitis eorum sacrificijs præparabat. Clericis autẽ omnia priuilegia, honores, cõsuetudinesq́; subtraxit, & Leges positas pro eis soluit, ipsosq; Curiæ tradidit: simul & à uirginibus & uiduis quæ pro pœnuria inter clericos alebantur, iussit exigi ea quæ pridẽ à publico accepisse uidebãtur. Constantinus enim Imperator disponens res ecclesiarũ, unicuiq; ciuitati prospexit, ut clerus sufficientia emolumenta perciperet, & hoc lege firmauit. quod ha ctenus mortuo Iuliano seruatur. Hanc exactionem aiunt ualde fuisse crudelem. B Auferebat enim subinde pecunias, & ornamenta sacra: templaq́; sub Constantino & Constantio fundata destruebantur. Datæ ad ædificia pecuniæ rursus exigebantur. Hac occasione sacerdotes, & clerici, & populus Christianus crudeliter uexabatur.

Cap. VII. Subdola Iuliani in Christianos clemẽtia. Iubet Christianos sacrificaturos dijs, prius expiari. Clericorũ priuilegia & honores. Virgines & uiduæ paupercula inter clericos publico sumptu alebantur. Sacerdotibus abunde prouisum à Constantino.

S O C R A T E S.

PEr idem tempus in Alexandrinorum maxima ciuitate contigit ex huiusmodi causa seditio. Erat locus quidam in ciuitate antiquis temporibus desolatus atque neglectus, multaq́; sorde completus. hic Pagani olim deæ Methræ sacrificantes, homines immolabant. quem locum Constantius quasi uacantem ecclesiæ Alexandrinæ concesserat. Hic Georgius uolens oratorium extruere, locum repurgari faciebat. Quod dum fieret, inuentum est illic adytum in multa profunditate constructum, in quo Paganorum mysteria celebrabantur. Erant enim ibi caluariæ hominum plurimæ, maiorum pariter & infantium qui perhibebantur illic extincti, ut ex eorum uisceribus artes Magicas exercerent. Hæc igitur Christiani reperientes in adyto Methræ, studuerunt ad irrisionem Paganorum uniuersis hæc facinora reserare, diuulgabántque capita hominum quæ compererant. Hæc Alexandriæ Pagani uidentes, & opprobrium non ferentes, ira succensi sunt, & omne quod ad præsens inuenerunt arma iudicantes, impetu contra Christianos facto, multos interemerunt: alios gladijs, alios fu-

Cap. VIII. Pugna inter Gentiles & Christianos, apud Alexandriam.

C stibus aut lapidibus, alios funibus strangulantes, quosdam etiam crucifigentes ad sacræ crucis iniuriam, plurimos diuersis uulneribus affligentes. Et ita factum est, ut neque proximis parceretur, sed philosophus philosophum percussit, & frater fratrem, parentes filios. & inuicem in mutua nece grassati sunt. Quamobrem Christiani eundem locum purgare quieuerũt.

Cap. IX. *Georgius Alexandrinus à Gentilibus capitur & occiditur.*

INterea cum Iudices denunciassent mortuũ fuisse Constantium, & Imperare Iulianũ, seditionem fecit in Alexandria populus Paganorum, & impetu facto contra Georgium, uinculis eum alligauerunt. Quem paulò post uenientes ad carcerem peremerunt, eiusq; cadauer imponentes camelo, à mane usq; ad uesperam per totam traduxerunt ciuitatem, & circa serum diei concremauerunt. Multi ferunt Arianorum, quod à fautoribus Athanasij id factum sit. sed ego reor indubitãter hoc fecisse Gentiles, cum utiq; & querelas haberent aduersus eum propter idola & templorum iniurias, prohibitionemq; solennitatum. Quod etiam Iulianus sic se habuisse testatur, per literas ad Alexãdrinos missas, in quibus culpat eos, pœnamq; relaxat, quasi propter reuerentiam Serapis, quem ciuitatis conseruatorem dicit, & Alexandri conditoris eius, necnõ Iuliani auunculi sui, qui in Paganismo strenuus fuit, & Christianos supra modum oderat.

Cap. X. *Iulianus auunculus Iuliani Aug. templa Christianorũ spoliat.*

DIcitur enim is studiũ habuisse, ut in thesauros Imperatorios plurima & preciosa ecclesiæ Antiochenæ uasa reconderet, & clausisse ecclesias, & uniuersos clericos effugasse, & solum tunc Theodoretum stetisse presbyterum. Quem cum tanquam uasorum custodem comprehensum crudeliter sautiasset, nouissimè gladio præcepit occidi. Qui fortiter inter uni D uersa tormenta respondit, & pro dogmatis confessione deuicit. Cumque uniuersa deo dicata uasa & pallia collegisset, proijciens hæc in terram, contumelijs & iniurijs ut uoluit afficiens CHRISTVM, super ea etiam sedit, & cumulum auxit iniuriarum. *Pœna.* Moxq; uerenda eius & loca fœmoribus circũposita feruntur esse percussa, & ad tantam peruenit putredinem, ut uermes procrearentur, medicis laborantibus nec ualentibus uincere affectionem. Conficiebantur enim omnimoda preciosaq; medicamina ex pinguibus uolatilibus, ut eorum pinguedine corrupta & putria membra linirentur. Hoc facto, uermes ad superficiem prouocabant, quia in profundo ebullientes, per uiuas serpebant carnes. Et donec moreretur, non fuit ab hac affectione securus. Hoc itaq; claruit diuina indignatione factum, cum etiam cũstodes Imperialium thesaurorum, & alij plurimi aduersus ecclesias insurgentes, inopinata & miseranda morte defuncti sint, quasi superna indignatione damnati.

Cap. XI. *Eusebius. Nectarius. Zenon.*

HIs dictis, tempus est ut mentionem faciamus Eusebij, Nectarij, & Zenonis fratrum Christianorũ, contra quos odiũ exercentes populi Gazeorum, domi cælatos, & cõprehensos, uinculisq; traditos, atq; flagellatos postea

A postea conuenientes in Theatrum, aduersus eos clamare cœperunt, quasi eorũ templa destruxissent, & in iniuriã Paganorũ præterito tempore multa gessissent. Cumq́ꝫ se mutuo (ut uulgus solet) excitarent, concurrentes ad carcerem, & educentes eos crudeliter occiderunt, nunc in terra pronos, nunc supinos trahentes, atqꝫ percutientes, & uulnerantes lignis, lapidibus, atqꝫ fustibus. Audiui nanqꝫ etiam mulieres egressas, & cum radijs telarum eorũ corpora uulnerasse: & cocos publicos, alios aquam, alios feruentes ollas fudisse super eos, alios subulis eorum membra perforasse. Cumq́ꝫ eos dilacerassent, capitaq́ꝫ fregissent, ita ut cerebrum in terra iaceret, deduxerũt extra urbẽ, quo solebant mortua iumẽta proijcere: ibiq́ꝫ eorũ corpora cõcremantes, ossa quæ remanserant inter cadauera camelorum & asinorũ, permiscuerunt, ne possent facile reperiri. quod non diu latuit. Quædam nanqꝫ mulier Christiana, nõ tamen de Gaza, diuino præcepto per noctem ea colligens, & in urnam recondens, Zenoni eorum consobrino seruanda contradidit. Deus enim per uisionem mulieri reuelauit hunc uirum. ei nanqꝫ erat ignotus, & nuper habita persecutione cælabatur. Hoc ergo modo per mulierem reliquias eorum accepit, & interim domi seruabat. Cumq́ꝫ is eiusdem ecclesiæ suscepisset episcopatum, imperãte Theodosio fabricata Basilica ante ciuitatem, & altari fixo ossa martyrum collocauit iuxta confessorem Nestorem. Qui dum in uita sua cum istis suis proximis habitaret, cũ martyribus B comprehensus à populo, uinculis eorũ flagellisq́ꝫ participatus est. Is enim cum traheretur habẽs pulcherrimum corpus, ad miserationem persequentes adduxit. Quem extra portas semiuiuũ, morti tamen proximum proiecerunt. Hunc colligẽtes quidam, ad Zenonẽ adduxerũt. Apud quem dum curaretur, defunctus est.

Coci publici.

Zenon episcopus Gazæ.

Nestor.

INter hæc autem dum Hilarionem monachum Gazæi requirerẽt, fugit in Siciliam, ubi ligna de montibus colligens, & in ciuitate uendens, sic uictum cottidianũ parabat. Cumq́ꝫ eius illic uirtus fuisset patefacta per dæmones, uenit in Dalmatias: ibiq́ꝫ uirtute diuina plurima miracula faciebat, ita ut etiã mare, quod quædã occupauerat loca, sua oratione repelleret. Sed etiã hinc rursus abscessit: quia ubi laudabat᷑, habitare declinabat. demutando loca cunctis esse studebat incertus, ut opinionẽ suam crebra migratione destrueret. Nouissimè uero cum nauigaret in Cyprũ, uenit in Paphum. Inuitatusq́ꝫ ab episcopo Paphi, amauit locũ, & circa prædiũ Charybdim nuncupatũ, philosophatus est. Quẽ ut martyr non esset, fuga prohibuit. Fugiebat eñ, quia præceptũ diuinũ est, nõ expectare persecutores. Nã qui in ꝑsecutione cõprehendũtur, fortiter ferre iubẽtur. Gazæi itaqꝫ & Alexãdrini contra Christianos talia gessisse noscuntur. Sed Heliopolitani & Arethusij Syriam habitantes, ad tantã uenẽre crudelitatẽ (sicut illorũ temporũ homines explanauerunt) ut sacras uirgines insolitas à populo uideri, publicè nudatas

Cap. XII.

Hilarion.

Heliopolitanorũ crudelitas in sacras uirgines.

C datas stare cogerent in Theatro. Quas primò irriserunt, postea totonderunt, nouissimè per medium sectas, porcos ut eas deuorarēt prouocabant. Ut ergo reor Heliopolitas ad crudelitatem sacrarum uirginū res illa perduxit, eo quod paterna consuetudo qua fornicabātur eorum uirgines antequā nuberent, prohibita uideretur. Constantinus enim destructo in ea ciuitate Veneris templo, prius apud eos construxit ecclesiam, & consuetas fornicationes lege prohibuit exerceri. Arethusij uero Marcum suæ ciuitatis episcopum, senem, uita & conuersatione reuerendum, mirabili morte peremerūt. Hunc enim etiam prius habuerunt exosum, eo quod Constantij temporibus ut Paganos ad Christianismū adduceret, templum illorum ornatissimum preciosissimumque destruxisset. Cumque Iulianus imperaret, motus in eum est, & præcepit, ut aut æstimationē templi redderet, aut id rursus ædificaret. Et cum utrunque impossibile foret Christianis simul & sacerdoti, primò fugit secundum Euangelicam legem. Postea uero cum multi propter eum periculis & necessitatibus subderentur, de fuga reuersus est, & sponte semetipsum populo, ut quod uellent in se exercerent, contradidit. Qui dum laudare Philosophum debuissent, credentes potius contemptorem, irruentes in eum, & per singulas plateas trahentes, eius capillos & membra dilacerabāt uiri simul & fœminæ, ita ut tenuibus restibus eius aures abscinderēt. Ac pueri apud Magistros positi, illudebant ei, alapis cedentes, & graphijs D sine aliqua miseratione pungentes. Quem etiam in cuniculos deposuere fœtentes. Cumque adhuc respiraret, eum melle & liquamine perungentes, & in sportam immittentes suspenderunt in aëre. Fertur ergo tunc uespis & apibus ipsum contingentibus, & carne eius uescentibus dixisse Arethusijs, quod ipse quidem esset excelsus, illos uero uideret in humili cōstitutos, sed postea etiam ipsos fore passuros.

Apud Heliopolim uirgines prostituebantur solenniter, ante Constantinum.

Arethusij Marco episcopo suo infensi.

Marcus episcopus Arethusiorū, misere tractatur à suis.

THEODORETVS.

Hoc igitur agentes, cogebant eum ut templū reædificaret, aut daret impensas. Quod dum non faceret, putantes pauperem, uel medietatem petebant pecuniarū. nouissimè uel paucum aliquid exigebant. Quibus ait: Nec unum obolum pro omnibus dabo. Sic igitur superati, ab eius supersedere supplicijs.

SOZOMENVS.

Sermo fertur, quod tunc Præfectus præcipuè Paganus fuerit admiratus Marci constantiam, & ad Principem ueniens, quereretur, dicens esse pudendum, ut in uno sene tanta tormenta peragerentur: Et Christianos cum talia paterentur, fieri gloriosos, se uero magis esse opprobrio. Marcus ergo tali est fine coronatus.

Cap. XIII. Theodûlus. Tatianus.

EOdem tempore Macedonius quoque, Theodûlus, & Tatianus Phryges martyrij pignora cōsecuti sunt. Nam cum in Meroe ciuitate Phrygiæ

A giæ templum aperuisset prouinciæ Iudex,& longo tempore plenum rude ribus emundaret,ingredientes isti per noctem,idola contriuerunt. Cumq; propter hoc multi comprehensi ad supplicium ducerentur, illi semetipsos exhibuerunt. Quos dum Iudex quasi habita satisfactione delictorum,nollet occidere,populis clamantibus uario tormentorũ genere castigauit. Nouissimè uero in craticula superpositos ardere præcepit. Cumq; cremarẽtur: Si assis (inquiũt) carnibus ô Amati delectaris (sic enim uocabatur Iudex) altera latera ignibus obijce, ne cum comedere cœperis, carnes semicrudas inuenias. Et isti ergo fortissimo certamine deuicerunt. Aiunt autẽ Busyrim in Ancyra Galatiæ,clarissimã fortissimamq; habuisse confessionem, cum fuisset in hæresi quæ uocatur τῶν ἐγκρατιτῶν, id est, Abstinentiũ. Hunc enim cum Iudex comprehendisset quasi Paganis insultantem,torquere uolebat in publico,iussitq; ut appenderetur in ligno. Tunc Busyris extensis cito manibus supra caput,nudauit latera,dicens non opus esse ut ministri appendendo se deponendóque laborarent, cum esset ipse paratus ad pœnam quam uellent exercere,& latera sua tortoribus præpararet. Miratusq; eius promissionem Iudex, rei experimento magis obstupuit. Nam cum ungulæ ferreæ eius latera uehementius exararent:quamdiu Iudici placuisset,sustinuit manus extensas,& plagas cum alacritate suscepit. Posthæc autem reductus in uincula quiescebat. Porrò paulò post morte nunciata Iuliani, usq; ad B Theodosij principatum uixit,& in ecclesia catholica acta pœnitentia prioris hæreseos,conuersatus est.

Amatius, Iudex. *Busyris, martyr.* *Encratitæ.*

IN illo porrò tempore ferunt uitam finisse martyrio Basilium ecclesiæ Ancyranæ presbyterum, & Eupsychium Cæsarien. Cappadociæ ducta nuper uxore,cum adhuc quasi spõsus esse uideretur. Eupsychius enim peremptus est propter Fortunæ templum, quod (sicuti iam diximus) dirutum fuerat, & in communi Cæsarienses iram Principis sunt experti, & alij quidem morte,alij fuga mulctati sunt. Basilius autem studiosus uir, circa dogma probatus,dum uixit Constantius,restitit Arianis. Et propterea Eudoxij decreto ab ordine est remotus ecclesiastico. Cum uero Iulianus tenuisset Imperium, Christianos publicè commonebat, ut proprium dogma seruarent,nec Paganorum superstitione macularentur,honoresq; collatos à Principe pro nihilo iudicarent, temporales utique & perpetuæ damnationis autores. Propterea ergo in suspicionem & odium ueniens Paganorum, quoniam publicè sacrificantes inspiciens stabat, & ingemiscens orabat, atque clamabat, ne ullus Christianorum huiusmodi errore teneretur obnoxius, comprehensus & traditus prouinciæ Iudici, multáque tormenta fortiter sustinens, martyrio coronatus est. Hæc colligens in unum retuli, licet diuersi anni uel dies eorum uideantur esse martyrij.

Cap. XIIII *Basilius Ancyranus.* *Eupsychius Cæsariensis.* *Basili⁹ exhortator Christianorum.* *Basilius occiditur.*

Theodorus

C

THEODORETVS.

Cap.XV.

QVæ enim idolorum seductionibus subditi tempore illo cōmiserint, multa quidem sunt & proprijs libris egentia. Sed ego ex multis pauca narrabo. In Ascalone siquidem & Gaza, uirorum sacerdotio dignorū & mulierum uirginitatis conuersatione pollentium, diuidentes uteros, & ordeo cumulantes exposuerūt deuorationi porcorum. In Sebastia uero, quæ est eiusdem prouinciæ ciuitas, IOHANNIS BAPTISTAE loculum aperuerunt, ignicꝫ tradiderunt ossa, ac puluerem disperserunt. Porrò scelus quod in Phœnice cōmiserunt, quis poterit uel dicere sine lachrymis, uel audire? In Heliopoli enim, quæ est circa Libanū, erat quidam diaconus nomine Cyrillus. Is imperante Constantio, succensus zelo diuino, multa idola quæ ibi adorabantur cōtriuit, & igni cremauit. Cuius facti memores uiri nephandi, non solum peremerūt eum, sed etiam secantes uentrem, ex eius iecore comederunt. Qui tamen omnium inspectorem oculum non potuerunt effugere, sed dignas dederunt sua temeritate pœnas. Quicunqꝫ enim illo scelere participati sunt, dentibus omnibus priuati sunt. Sed & ipsæ linguæ pariter defluxerunt, consumptæ putredine. Perdiderunt etiam uisum, & affectionibus suis uirtutem prædicauerunt omnibus pietatis.

Martyres apud Ascalonē & Gazā. Iohannis Baptistæ sepulchrū uiolatū.

Cyrillus diaconus Hierosolymitanus, martyr.

Cap.XVI.

IN Emesa uero, quæ est in eius confinio ciuitatis, Dionysio γυνίδι, id est, Baccho muliebri, ecclesiam quæ deo nuper fuerat ædificata, dedicauerūt, ad derisionē simulachrum illuc statuētes ἀνδρόγυνον, id est, quod uirū monstraret ac fœminam. In Dorostolo uero insigni Thraciæ ciuitate, Aemilianus inuictissimus decertator, à Capitolino uniuersæ Thraciæ Iudice igni traditus est. Porrò Marci Arethusij episcopi gesta uel passio, Aeschyli & Sophoclis magniloquentia noscitur indigere, ut digne actus illius Tragœdiæ ordine recitentur.

Διόνυσος γύννιδις. ἀνδρόγυνον ἄγαλμα.

D

Aemilianus, martyr.

Cap.XVII

INnumera quoqꝫ alia in omni terra & mari ab impijs cōtra pios illo tempore sunt cōmissa. Tunc igitur aperte deo exosus Imperator, contra pietatem ponebat leges. & primū quidem interdixit Galilæorū filijs (sic enim Saluatoris nostri cultores nominabat) Poëtarum & Rhetorū atqꝫ Philosophorū legere disciplinas. Proprijs (inquit) pennis secundū prouerbiū, uulneramur. Ex nostris enim armati conscriptionibus contra nos bella suscipiūt: τοῖς οἰκείοις γάρ φησι πτεροῖς, κατὰ τὴν παροιμίαν, βαλλόμεθα. ἐκ γὰρ τῶν ἡμετέρων συγγραμμάτων καθοπλιζόμενοι τὸν καθ᾽ ἡμῶν ἀναδέχονται πόλεμον. Post hanc aliam posuit Legem, præcipiens Galilæos expelli militijs.

Iulianus leges ædit contra Christianos. Interdicit Christianis ethnicorū studijs.

Prouerb. Nostris ipsorum pennis impetimur.

SOCRATES.

Ca.XVIII.

IGitur Athanasium de fuga remeantem, Alexandrinorum populus libenter excepit, Expulerūtqꝫ ecclesijs Arianos, & Athanasio sceptra uenerabilia tradiderunt. Verum Ariani in domibus ignobilibus se colligentes, loco Georgij Lucium habuerunt.

Athanasius redit Alexandriam.

Ea siquidem

A Ea siquidem tempestate Lucifer Caralensis, & Eusebius Vercellensis episcopi, Imperatoris iussione ab exilio reuocantur. Vtriq; enim ultra Thebaidos terminos ab exilio remeantes, tractabāt, quemadmodum corruptam ecclesiæ regulam repararent. Placuit igitur ut Lucifer quidē ad Antiochiam Syriæ perueniret, Eusebius Alexandriam, ut unà cum Athanasio facto concilio ecclesiæ dogmata roborarēt. Lucifer tamen misit in locū suū Diaconum, per quem professus est ratum se habiturum, quod esset cōcilio ordinante constitutum. Ipse autem ueniens Antiochiam, fluctuantem inuenit ecclesiam: erat enim inter se turba diuisa, & non tantum hæresis Ariana, quæ erat sub Euzoio, diuidebat ecclesiam: sed etiam Meletij sequaces, studium habentes circa suum præsulem, à suis consortibus recesserunt. Tunc ergo Lucifer ordinās eis Paulinum episcopum, rursum abscessit. Eusebius autem ueniens Alexandriam, cum Athanasio concilium celebrauit.

Cap. XIX.
Lucifer.
Eusebius.
Meletiani.

Conueneruntq; ex diuersis ciuitatibus episcopi, & de maximis necessarijsq; rebus habuere tractatum. Vbi etiam de sancti spiritus diuinitate tractantes, eum in consubstantiali Trinitate comprehenderunt. Et uerbū inhumanatum non solum carne, sed etiam anima declararunt: sicut olim uiris ecclesiasticis complacuerat. Non enim nouam religionem in ecclesiam introduxerunt, sed quā ab initio ecclesiastica traditio docuit Christianos. Sic B enim omnes antiqui ex hoc habita huius disputatiōe sermonis, scripturam nobis probatissimā reliquerunt. Nam Irenæus, & Clemens, & Apollinarius Hierapolites, & Serapio Antiochenæ præsul ecclesiæ, animatū eū qui inhumanatus est, in suis sermonibus sunt professi. Necnon per Beryllum episcopum Philadelphiæ in Arabia constitutæ facta synodus, scribens ad eundem Beryllum hæc ipsa cōtradidit. Sed etiam Origenes ubiq; in suis libris animatum nouit eum, qui est humanatus: proprie tamen nonus Tomus eius in Genesim hoc sacramentū cōgruenter exponit, ubi Adā quidē Christum, Euam uero ecclesiam larius explanauit. Horum itaq; dictorum digni sunt testes sanctus Pamphilus, & qui ex eo habebat cognomen, Eusebius. Ambo nāq; & cōmuniter Origenis uitam cōmendantes, & eius aduersarijs resistentes, insignibusq; libris satisfactionem pro eo componentes: nō primum Origenem ad hanc disputationem uenisse dicunt, sed mysticam ecclesiæ interpretatum fuisse traditionem. At illi qui Alexandriæ conuenerūt, nō sine subtili inuestigatione quæstionem de οὐσία, id est, substantia, & ὑπόστασις, id est subsistentia reliquerunt. Osius nanq; Cordubæ Hispaniæ præsul (de quo iam sermo prælatus est) præmissus ab Imperatore Constantino, ut flāmam tunc ab Ario excitatam extingueret, etiam Sabellij Libyensis dogma destruxit, de substantia ac subsistentia habuit quæstionem.

Cap. XX.
Cōcilium Alexandrinū sub Athanasio.
De aīa Christi
Irenæus, Clemens, Apollinaris, Serapiō
Beryllus.
Synodus Philadelphina.
Pamphilus.
Eusebius Pamphili.
Apologia pro Origene.
Osius Cordubensis.
Sabellius Libycus.

SOZOMENVS.

Interea plurimi episcopi in Alexandria congregati cū Athanasio & Eusebio

Conciliū Alexandrinum.

P

C

Trinitas.

Sabelliani.

sebio, Nicæni concilij decreta roborauerunt: & consubstantialē patri ac filio spiritum sanctum sunt professi, Trinitatemq; nominauerunt. Et quoniā de substantia & subsistentia quæstio turbabat ecclesias, sapiēter decretū est, ut his nominibus contra Sabellianos solos utamur, ne uocabulorum inopia idem putetur esse subsistentia quod substantia.

SOCRATES.

Cap. XXI.

HAec quidem tunc synodus. Nos autem de οὐσία, id est, substantia: & ὑποστάσει, id est, subsistētia, si quid nouimus absurdū nō est, breuiter indicare. Igitur qui Græcanicam explanauere prudentiā, οὐσίαν, id est substantiam quidem diuerso modo definierunt. ὑποστάσεως, id est, subsistentiæ uero ne sermonē quidem fecerunt ullum. Irenæus autē Grāmaticus in libro, ubi uerba secundū ordinē elementorū colligit: etiam Barbarum uocat hoc uerbum, neq; apud aliquos antiquorū usurpatū: quod etiamsi alicubi sit inuētū, nō tamē hoc indicare quod nūc intelligitur. Nā apud Sophoclē in Phœnica locum insidiarū significare ὑπόστασιν, id est, subsistentiā meminit. Apud Menandrū ueluti feces quæ ex uino colligūtur in dolio, ὑπόστασιν, id est, subsistentiā designare dicit. Sciēdum tamē, quod licet antiqui philosophi hoc modo loquuti non fuerint, tamen iuniores philosophi pro οὐσία, id est, substantia, ὑποστάσεως, id est, subsistentiæ uocabulo sunt usi. Substantiæ uero definitionē diuersis modis explanauerunt. Si ergo definitione substantia circūscribitur, quomodo in deo (qui non potest comprehendi) proprie hoc uti sermone poterimus? Verū Euagrius in Monachico libro temere quidem & inconsiderate de deo disputandum esse prohibuit. Definire uero diuinitatē modis omnibus interdicit. Ait enim rerum compositarum esse definitiones. Is itaq; sic ait: Omnis, inquit, propositio aut genus habet qđ prædicatur, aut speciem, aut differentiam, aut proprium, aut accidēs, aut ex his compositā orationem. Sed nihil in sancta Trinitate horum quæ dicta sūt, poterit comprehendi: Igitur quod ineffabile est, ratiōe silentij adoret. Hæc quidem Euagrius. Nos autem licet facta digressiōe hæc dixisse uideamur, tamen tenēq; utilem historiæ causam nos retulisse non pœnitet.

Irenæus q & Pacatus Latine dicitur, unus ex illis autoribus, e quibus Suidæ Lexicon est conflatum.

D

Euagrius in Vitis monachorum siue Patrum.

PARS LIBRI ATHANASII DE SATISFActione fugæ.

Cap. XXII. Ex Apologia Athanasij de fuga.

VErum Athanasius librum de satisfactione fugæ olim à se cōscriptum tunc eis præsentibus legit: cuius partes utiles, & quæ prosint hic intexens, totum librū multorum uersuū quærere & legere studiosos admoneo. Ait enim: Ecce huiusmodi sunt præsumptiones impiorū, hæc agētes, nec erubescentes. In quibus primū cōtra nos mala sunt machinati, hactenus accusant quod manus eorum paratas ad necē declinare potuerimus. & amarissime potius ingemiscunt, quod nos penitus extinguere nequiuerūt: & improperāt timoris causam, ignorātes quod dū hoc submurmurāt, in semetipsos magis

A magis retorquent culpã. Nam si fugere malũ est, persequi multo deterius. Hic quidem ne moriatur, absconditur: hic aũt persequitur, ut occidat. Et ut fugiatur quidẽ, scriptũ est: qui aũt quærit occidere, præuaricatur legẽ, & magis ipse fugiendi præbet occasionẽ. Si ergo fugã improperant ꝑsequentes, pudeat eos potius suiipsorum. Quiescãt insidiari, & quiescunt continuo fugiẽtes. Sed à malitia nõ desinũt sua, & cõprehendere omni uirtute festinãt, scientes quia fuga ꝑsequutionẽ patientiũ, indiciũ est maximũ persequẽtiũ. Nullus enim mitẽ atq; dementẽ fugit aliquando, sed magis ferocẽ simul & callidũ. Omnis enim qui gemebat & uexabatur à Saul, fugiebat & ueniebat ad Dauid. Sed isti propterea eos qui absconsi sunt, interimere student, ne ipsorũ maliciã uideãtur arguere. Qui etiam in hac parte cæcantur. Nam quanto fuga manifestior est, tanto amplius eorum insidijs neces exiliáq; cõmissa omnibus sunt aperta. Nam siue perimant, mors cõtra eos semꝑ exclamat, siue rursus exilia minentur, undiquaq; ipsi contra se mali memoriã destinare noscuntur. Et si quidẽ sanã haberent mentẽ, uiderent semetipsos in his esse constrictos, seq; in consilijs suis offendere. Sed quoniã mentẽ amiserunt, propterea persequutione decipiuntur: & quærentes occidere, suã non cõtemplantur impietatẽ. Nam si derogant eis qui fugiunt quærẽtes occidere, quid faciant cum uident Iacob fugientem Esau fratrem suum, & Mosen in Madian descendisse propter Pharaonis timorem? Quomodo satisfaciẽt

B fugienti Dauid Saul, qui in domũ misit ut interimeret eũ, dum absconsus esset in spelunca, & mutasset uultũ suũ donec declinaret ab Abimelech? ob quam causam inimicorum euasit insidias. Quid dicant isti, qui omnia proferunt temere, uidentes maximũ Heliam in oratione quidem mortuũ suscitasse, & tamen absconsum propter Achab, & fugisse propter insidias Hiezabel? Tunc etiam quæsiti filij prophetarum cælati sunt latentes in speluncis apud Abdiam. Sed si hæc tanq; uetera non legerunt, sal em memoriã habeãt Euangeliorũ. Nam & discipuli propter metum Iudæorũ recesserũt, celantes semetipsos: & Paulus in Damasco à Principe gentis quæsitus, de muro in sporta demissus est, & manus quærentis effugit. Hæc igitur de sanctis uiris scriptura dicente, quã putas excusationẽ suæ petulantiæ poterunt inuenire? Siue ergo timorẽ improperent, cõtra semetipsos tanq; uesani loquuntur: siue cõtra uoluntatẽ dei hoc dicant fieri, scripturarũ diuinarum uidentur penitus expertes. Nam in lege præceptum fuit, ut deputarentur etiam ciuitates ad fugam, ut hi qui quærebantur ad mortem quoquo modo liberari possent. In nouissimo uero tempore seculorũ ueniens ipsum, quod Mosi loquutũ est, patris Verbum, rursus hoc dedit mandatũ, dicens: Cum persequuti uos fuerint in hac ciuitate, fugite in aliã. Et post pauca dicit: Cum ergo uideritis abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem prophetã, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat: tunc qui in Iudæa sunt, fu-

Excusat fugã suã Athanasius, ob quã uerisimile est eũ fuisse traductũ ab aduersarijs tanq; parũ fortem.

Iacob, Esau, Moses, Pharaon, Dauid, Saul,

Helias, Achab Hiezabel.

Abdias.

Christus in Euangelio.

C giant in montana:qui in tecto est,non descendat tollere aliquid de domo sua:qui in agro, non reuertatur tollere uestes suas. Hæc enim sciẽtes sancti, huiusmodi habuerunt conuersationis modũ. Quæ enim nunc præcepit dominus,hæc etiam ante incarnatã sui præsentiã in sanctis loquutus est. Et hic est hominũ terminus ad perfectionẽ ducẽs,ut quod deus iubet, hoc faciãt.

Christus. Propterea & ipsum Verbũ ꝓpter nos humanatũ,cũ quæreretur (sicuti nos ipsi) abscondi dignatũ est: & iterum cum persequutionem pateretur,fugit & insidias declinauit. Decebat eñ eũ sicuti famẽ & sitim,ita etiã hoc pati, & hoc modo ostendere seipsum humanatum. Ab initio siquidem mox homo factus est. cum esset paruulus ipse per angelũ mandauit Ioseph: Surgẽs sume puerum & matrem eius,& fuge in Aegyptũ. Futurũ est enim,ut Herodes quærat animã pueri. Mortuo quoq; Herode uidetur propter Archelaum filium eius in Nazareth fugisse,quando iam etiam deum seipsum ostendebat,& manum aridam restituerat sanam:& Pharisæi quidem egredientes concilium fecerunt aduersus eum ut eum occiderent: Iesus aũt sciens discessit inde. Nam & quando Lazarũ suscitauit à mortuis, ab illo (inquit) die cogitauerunt ut occiderent eum. Iesus ergo iàm non palàm ambulabat inter Iudæos,sed abijt inde in regionem iuxta desertum. Deinde saluatore dicente: Anteq̃ Abraham fieret,ego sum, Iudæi quidem tulerunt lapides, ut mitterent super eum. Iesus autem absconsus est,& exijt de tẽplo. Et trans-

D iens per medium eorum ibat,& ita discessit. Putas hæc uidentes, magis aũt audientes:cum non uideant,quomodo secundũ quod scriptum est,non debeãt igne comburi:quoniam cõtraria his,quæ dominus facit & docet,cogitant & loquuntur? Nam quando Iohannes martyriũ sustinuit,eiusq; corpus sepeliere discipuli,audiens Iesus,discessit inde in nauem, ad deserti locum seorsum. Dominus itaq; hæc faciẽs,ita docebat. Sed utinam isti uel sic erubescerent,& usq; ad homines suam petulantiam declararent,& non magis ac magis insanientes uiderentur etiam ipsum arguere saluatorem,cõtra eum utiq; blasphemias meditantes. Sed neq; uesanorum quisq; eos poterit sustinere, cum arguantur ne Euangelia quidem ipsa nosse. Est enim occasio nostræ discessionis & fugæ rationabilis atq; uera,quam in Saluatore quidem Euangelistæ positam memorarunt. Nos autem etiam in sanctis uiris oportet talia cogitare. Nam ea quæ de Saluatore humano modo cõscripta sunt,eadem cõmuniter humano generi deputantur. Quæ nostra sunt, ille suscepit,& passiões nostræ infirmitatis ostẽdit. Quod Ioannes ita cõscripsit: Quærebant ergo eũ tenere,& nullus misit in eũ manus,quia nondũ uenerat hora eius. Nã anteq̃ hæc ueniret,dicebat ipse matri: Nõdũ uenit hora mea. Et eis qui fratres eius appellabãtur ait: Meũ tẽpus nõdũ uenit. Rursus aũt tpe passiõis discipulis dicebat: Dormite iã & requiescite. Ecce eñ appropinquit hora,& filius hoĩs tradet̃ in manus pctõrũ. Sed neq; anteq̃ ueniret

Ioãnes baptista.

A ret tempus,teneri se passus est:neq; cum uenisset tempus,absconsus est,sed etiam semetipsum tradidit aduersarijs.Sic & beati martyres in persequutionibus temporalibus custodiebant semetipsos,& dum quærerentur per latibula fugiebant:cũ uero inuenirentur,martyrio se subdebant.Hæc de Athanasio retulisse sufficiat.

Cap. XXIII. Eusebius Vercellensis dolet de schismate Antiochẽsiũ.

EVsebius interea Vercellensis episcopus repente postmodũ ab Alexandria uenit Antiochiam,& inueniens Paulinum à Lucifero consecratũ, plebemq; diuisam,Melitijq; sequaces missas facientes seorsum,ualde commotus est,quod factæ ordinationi non uniuersi consensissent:reprehẽditq; apud semetipsum quod actum erat,& pro reuerentia Luciferi,habito silentio discessit,promittens in conuentu episcoporum quæ gesta fuerant emendanda.habens tamen curam maximã,eos unire non potuit. Inter hæc etiã Melitius ab exilio redijt,inueniensq; seorsum celebrare collectas socios suos præsidebat eis. sed ecclesias quidẽ obtinebat Euzoius Ariani dogmatis præsul.Porrò Paulinus unam tantũmodo paruam intra ciuitatem tenebat ecclesiam,ex qua eum Euzoius pro sui reuerentia non eiecit. Melitius autẽ extra ciuitatis portas solennia celebrabat. Tunc igitur hoc modo de Antiochia discessit Eusebius. Verum Lucifer sentiens nõ suscipere Eusebiũ ipsius ordinationem,hoc putauit iniuriosum,ac uehementer irascebatur, & cõmunicare declinabat Eusebio.Sed etiam quæ synodo placuerant,per cõtentio-B nem reprobare nitebatur.Hæc cum inter eos tristiciæ tempore gererentur, multos ab ecclesia remouerunt,& denuo altera Luciferianorum hæresis est exorta.Sed Lucifer iram suam nequaq; complere præualuit.Erat enim confessionibus suis obstrictus,dum per suum Diaconum promisisset ratum se habiturum,quod fuisset à concilio definitum.Quapropter ipse quidem ecclesiæ tenẽs fidem, in Sardiniã ad proprium remeauit thronũ. Hi uero qui prius cum eo contristati fuerant,hactenus ab ecclesia segregantur. Verũ Eusebius instar optimi medici iter faciens per Orientem,infirmos fide recreabat,imbuens atq; docens prædicationibus ecclesiasticis uniuersos.Hinc trãsiens uenit in Illyricum,& inde rursus Italiã peragrans, hæc ipsa ꝓnũciabat.

Meletius de exilio reuertitur. Euzoius, Arij sodalis. Paulinus. Lucifer cõtra Eusebium. Luciferiani.

Cap. XXIIII Hilarius Pictauorum antistes.

VErum Hilarius Pictauiensis secũdæ Aquitaniæ Pontifex, rectæ fidei dogmata pridem præseminauerat tam Italis quàm Gallicanis episcopis,quippe cũ primus ab exilio remeasset. Vtriq; ergo fortiter in fide laborauerunt.Sed Hilarius tanquam disertus,suis libris satisfactionẽ de Trinitatis consubstantialitate conscripsit.Quibus hoc sufficienter exposuit, & uehementer Arianorum dogma destruxit.Hæc itaq; post breue eorum exilij tempus celebrata noscuntur.

Libri Hilarij de Trinitate duodecim.

Cap. XXV. Macedoniani.

EA porrò tempestate Macedonij sectatores, & Eleusij,Eustathij,atq; Sophronij,omnes ab uno Macedonio nũcupati sunt,cõciliaq; frequẽtia faciebant. Et conuocantes eos qui in Seleucia ipsos sequuti fuerant,ana-

C thematizauerunt alterius partis episcopos, id est, cõsentiẽtes Acacio fideq́ Ariminensis concilij respuentes, ea magis quæ fuerant recitata Seleuciæ & Antiochiæ exposita, firmauerũt. Qui dum requisiti fuissent à quibusdam dicentibus: Vos qui nunc Macedoniani uocamini, si aliud sapitis quàm sectatores Acacij, cur eorum hactenus tanquam eadem sapientium estis cõmunione participati? Ita uenenose responderunt per Sophronium Pompeiopoleos Paphlagonensem episcopum. Occidentales, inquit, in Consubstantialitate languebant. Aëtius autem per Orientem secundum substantiam dissimilitudinẽ prædicabat: & erant utraq; praua, cum hi quidẽ inordinate diuisas substantias patris & filij Consubstantialitatis nomine copularent: ille uero à natura patris naturam filij aperte diuideret, credens semetipsum pie prædicare dissimilem esse patri filium per substantiam. His ergo ita censentibus, media uia nobis ueritatem pietatis habere complacuit. Hoc itaq; modo quærentibus satisfacere nitebantur.

Macedoniani rogati reddũt causã suæ hæreseos.

SOZOMENVS.

Cap. XXVI Athanasius in exilium iussu Iuliani Aug.

IGitur Imperator audiens Athanasium in Alexandrinorũ ecclesia constitutum, licite populo prædicare, multosq́ Paganorũ ad Christianismũ fuisse conuersos, eum iussit exire de ciuitate. Quod si maneret, damna maxima eum sustinere præcepit, occasionem criminis in eum inueniẽs, quod dũ prioris principis tempore fuisset fuga mulctatus, non eius iussione Episcopalẽ recepisset sedem. Quamobrem secundum Imperatoris præcepta cum D se pararet ad fugam, uidens circa se Christianorum populum lachrymantem: Habetote, inquit, filioli fiduciam: Nubes est, & cito pertransiet. Hoc dicto ualefecit. Et degentibus illic amicis cõmendauit ecclesiam, atq; ab Alexandrina ciuitate discessit.

XXVII Cyziceni ĩ Paganismo persistentes à Iuliano quod petũt impetrant.

Eleusius Cyzicenorũ episcopus relegatus.

Monetarij Cyzicũ trãslati à Iuliano.

Hinc apparet quales nã fuerint Monetarij, quorũ in Pandectis fit mentio.

INterea Cyzicenis legatione fungentibus apud Principẽ de proprijs rebus, & Paganorum restitutione templorum, laudans eos propter sacrorum curam, quæ postulauerant, uniuersa concessit. Eleusium autem eius ciuitatis remouit episcopum, ueluti uastatorem templorum: & quia uiduarũ pabula, sacrarumq́ uirginũ monasteria cõstituerat, Paganisq́ suaserat ut paternã religionẽ relinquẽtes, ad Christiana dogmata se cõferrẽt. Interdixit etiã Christianis peregrinis, ne uenirent Cyzicũ, credens quod religiõis causa excitarent seditiones, eosq́ alij eius ciuitatis Christiani fouerent. Et publici simul opifices artificesq́ monetæ, qui in duas erant diuisi partes principũ præcepto priorum, cum uxoribus atq; liberis Cyzicum habitare sunt iussi. Hi enim singulis annis certam oblationem publico conferebãt: alij quidem militum chlamydes, alij uero pecunias nouas. Cum igitur modis omnibus placuisset Iuliano, ritum constituere Paganorum, uim quidem inferre, atq; tormenta populis sacrificare nolentibus fatuum iudicauit. Sed hoc tantum modo præcepit, ut per singulas ciuitates numerus eorũ conscriberetur: quos tamen ne-

A tamen nequaq̃ aut adorare prohibuit. Sciebat enim, quia non posset ulla necessitas suspendere, quod uoluntas spontanea suggessisset. Porrò clericos & ecclesiarum præsules, à ciuitatibus submouere festinabat: studens ut eorum absentia paulatim solueretur ecclesia, neq; sacrorũ ministri, nec qui docerẽt, uel qui ministerijs participarentur, existerent: & per hoc longo tempore paterentur propriæ religionis obliuionem.

Iulianus nolebat Christianos cogi ut sacrificarent. Iussit Christianorũ numerũ cõscribi p singulas ciuitates

BOstrensibus itaq; publica uoce præcepit, ut Titũ suæ tũc ciuitatis episcopũ procul expellerent. Cũq; iussisset hoc, clericisq; minaretur quasi ipsi facerent turbas in populo, tunc Titus libellũ destinauit Imperatori, contestans eum ac dicens, quod inimica inter se esset turba Paganorum atque Christianorum: & sua suasione Christiani magis à seditione quiescerent. Quo facto, nisus est Imperator ex huiusmodi uerbis Tito inimicitias populi cõcitare, scribens Bostrensibus, Titum eorum accusatorẽ fuisse, dicẽdo ipsius monitis, non sua uoluntate populũ à seditiõe cessasse: eũq; uelut hostem, populo suadebat expellere. Nõ enim quod iustum erat, aut legitimũ iubebat agi, sed odio religionis uerbis quidem culpare, operibus autem mala perficere contendebat. Quapropter per ciuitates & prouincias Christiani diffugiebant. Huius participes plurimi meorum fuere progenitorum. Simul & auus, qui de patre Pagano natus, ipse cum tota domo: & qui erãt ex genere Alaphionis, Christiani primo sunt facti in Bethelea uico Gazensiũ B ualde populoso, habentiq; templa antiqua, ædificiáq; pulcherrima: & maxime Pantheon in ciuitatis arce locatum, eminens super omnem uicũ. Quem locum arbitror ex uoce Syra & Græca, deorum habitaculum nominatum. Fertur autem his omnibus fuisse Christianismi autorem Hilarionem monachum. Cum enim dæmonio uexaretur Alaphion, diu Pagani atque Iudæi incantationibus & lustrationibus apud eum usi, nihil illi prodesse potuerunt. Verum Hilarion solũmodo Christi nomen inuocãs, dæmoniũ effugauit, eumq; in religionem Christianam repente transposuit. Floruit itaq; meus Auus in expositiõibus & interpretationibus scripturarum nostrarũ: quoniam erat ingeniosus, scientiáq; fultus, ita ut nec Arithmeticæ artis esset expers, ac propterea Ascalonitis & Gazensibus, & in circuitu Christianis ualde gratus, tanquam religioni necessarius, & ad soluendas dubitationes scripturæ diuinæ utilis. Primi siquidẽ isti in eo loco ecclesias & monasteria construxerunt, easq; honestate atq; hospitalitate peregrinorum & indigentium pariter ornauerunt. Ex quo genere usq; ad nostram ætatẽ fuerunt uiri optimi, quos grandæuos iuuenis ipse conspexi.

XXVIII. Iulianus Titũ Bostrẽsem episcopũ eijci iubet. Sozomeni progenitores. Auus Sozomeni. Pantheon. Hilarion monachus.

IGitur Imperator iam pridem dans operam, ut Paganismũ in omni sua ditione dilataret, grauiter ferebat, uidens Christianos magis approbari. Et templa quidẽ erant aperta, sacrificiáq; Paganorũ per ciuitates secundũ uoluntatem illius procedebãt. Ipse autem sollicitus erat, ne feruor ipsius ob

Cap. XXIX.

C Christianorum multitudinẽ frustraretur. Et maxime angebatur quod multorum sacerdotum suorũ Christianas audiret esse uxores, & filios, atq; seruos. Considerans autem Christianismũ ex uita bona & conuersatione cõsistere, studuit ubiq; templa Paganorum constructione & ordine Christianæ religionis ornare, sedibus, atq; processionibus, Paganorumq; dogmatibus atq; monitionibus. Lectores suæ superstitionis instituit instar Clericorum, ut & horas certas, & dies orationum solenniter obseruarent: præcipiens pariter habere curam uirorum: atque mulieres philosophari scientes, habitaculis peregrinorum & pauperum, aliaq; prouidentia circa egenos exhibita, Paganorum religionem componere, & pietatis habere nomẽ. Si quis autem sponte uel inuite peccaret, secundũ traditionem Christianorum instituit, ut post pœnitentiã, mediocrẽ sustineret correctionem. Præcipue uero imitatus dicitur, notas literarũ Episcopalium quibus solẽt alter alteri scribentes cõmendare peregrinos: & quo proficiscãtur, & à quibus ueniãt, modis omnibus indicare: & solatia promereri, tanquam noti & amici sint testimonio missi signaculi. Hæc considerans dabat operam, ut Pagani Christianorum assuescerent officijs. Sed quoniam multis incredibile est eum studia Christianorum sequi uoluisse, non aliunde quàm ex ipsius Imperatoris sermonibus est probandum. Huiusmodi enim Arsatio Pontifici Galatiæ scripta misit.

Iulianus cupit etiam officijs quibusdã communibus Paganismũ cõmendari.

De huiusmodi literis extat Canon Nicæni concilij. Ipsi formatas uocant.

D

Iuliani Aug. epistola ad Arsatiũ Pont.

Paganorum ritus nondum agitur secundum sententiam nostram, propter cultores eius in negligentia positos. Nam deorũ claritas, magnitudo atq; sublimitas, omni oratione, omniq; spe maior est. Sed propitij sint nostris mentibus Dij, propter negligentiam quam habemus: cum illorum prouidentia in paruo tẽpore tanta mutatio facta sit, quantam ne petere quidem quisquam ausus fuisset. Cur ergo credimus hoc posse sufficere, neq; respicimus quemadmodum superstitionem Christianorum auxerit cura peregrinorum, & circa sepulturas & mortuos multa officia, honestaq; conuersationis studia, nõ uera, sed ficta? Quas res arbitror apud nos debere sub ueritate geri. Non itaq; satis est te talem esse, sed omnes absolute circa Galatiam sacerdotes. Quos aut deprecare, aut ratione flecte, aut certe festinanter à Sacerdotali ministerio remoue, nisi Dijs cum coniugibus & filijs atque seruis colla submiserint: non ferentes ulterius suos seruos aut filios, hoc facere contemnentes, aut Galilæos impie contra deos agentes, & impietatem pietati præponentes. Deinde cunctos admone, ut Sacerdos neq; ad spectacula procedat, neq; in tabernis bibat, aut cuiquam arti, operibusue turpibus aut pudendis præsit. Qui obediunt, honorentur. Inobediẽtes expelle. Xenodochia constitue per singulas ciuitates, ut nostra peregrini clementia perfruantur: non tantum nostri, sed etiam extranei pecunijs indigentes. Et ut habeas unde fiat, interim decreui singulis annis triginta milia modiorum tritici per uniuersam dari Galatiã, & sexaginta milia sextariorum

Christianorũ hospitalitas, et officia erga mortuos.

Iulianus iubet sacerdotes Gentiliũ, imitari uitam sacerdotũ Christianorum.

Ordinat stipẽdia.

A orum uini. Horum quinta pars pauperibus templa obseruātibus debet expendi. Reliqua peregrinis egentibus distribui. Turpe nanque est, ut Iudæos quidem non abijciant, sed potius nutriant impij Galilæi & suos pariter, necnon etiam nostros: nostri uero nostrorum solatio deserantur. Quapropter doce etiam collationes facere Paganos ad talia ministeria, paganorumq; uicos offerre Dijs primitias frugum, eosq; huiusmodi benefactis institue, docens eos hoc opus olim fuisse nostrorum. Homerus enim hoc probat, introducens Eumenum talia facientem. Nos ergo, ne bona quidem nostrorum imitamur, sed alijs permittimus negligentia non confusi, magis autem deorum reuerentiam respuentes. Si igitur hæc te facientem ego cognouero, lætīcia plenus ero. Præsides prouinciarum rarius in domū suscipe. frequenter eis scripta transmitte. Ingredientibus eis ciuitatem, sacerdotum nullus occurrat. Cunq; ad templa uenerint Deorū intra ianuas, eos nemo præcedat militum forte aut præcedētium Officiorū: sed qui uoluerit, subsequatur. Cum ad ipsum limen templi peruenerit, priuatus existat. Tu enim sicuti nosti, intus es Iudex. Hoc enim etiam sacra sanctio uidetur exigere. Obedientes igitur pro ueritate pij sunt. Reluctantes uanæ gloriæ comprobātur. Quid enim patiatur, aut quod mereatur auxilium, qui Matrem deorū propiciam habere noluerit? Qui ergo eam neglexerint, non solum sine querela non erunt, sed etiam nostræ indignationis impetum sustinebunt. Neque enim phas est, ut illi parcatur, qui deos habuerit inimicos. Suade igitur eis, ut si mea uolunt frui tuitione, omnes Matri deorum studeant offerre culturam.

Hinc cōijcere potes q̄ officiosi fuerīt olim Christiani, non solū in suos, sed etiā in Gētiles et Iudæos

Ne uiderētur hoc habere à Christianis.

Eumenus Homericus.

Præsides in tēplis tanquam priuati.

Iulianus cupit cōsultū dignitati sacerdotū

Mater deorū.

Cap. XXX.

HAec itaque faciens Imperator ad abolitionem Christianorū, persuadere hoc subditis non potuit, & aperte uim inferre erubuit. Inter hæc ut ad Paganismum milites insuescerent, studuit ad priscum schema reformare signum illud sublimius Romanorum, quod Constantinus (sicut prædictum est) in crucis formam mutauerat. Verū in publicis imaginibus depingebat Iouem, quasi de cœlo illi coronam & purpuram deferentem: Mercurium & Martem in se respicientes, uelut pro testimonio sapientis & fortis. Et hoc agebat imaginibus, ut sub occasione Imperij latenter adorarentur Dij: & hoc modo subditi clanculum fallerentur. Arbitrabatur enim quod si hoc uolentibus imponeret, postea quæ uellet, impleret. Si uero respuentes agnosceret, uenia adempta torqueret, tanquā circa Romanorum solennia reluctantes, & in rēpublicā atq; ipsum Imperiū delinquentes. Pauci uero etiam pœnis subditi cognouerunt dolum: quia sicut moris erat, adorare noluerant. Turba uero (ut fieri solet) per ignorantiam simpliciter imagines adorabat. Quod tamen Imperatori nil profuit. Cunq; multa excogitaret, quibus Paganorū ritus extolleret, inuenit modū qui cōpluribus militibus Christianis

Iulianus abolet crucē in uexillo, quod Labarū uocant.

Iuppiter, Mercurius, Mars

C Christianis claræ uirtutis coronam dedit. Cum uenisset enim tempus, quo Imperialia milites solent dona accipere (hoc enim agitur plerũq; die Kalendarum Ianuariarum, & natali Principum, & urbium regiarum) exquisiuit, ut eos simpliciter & ex prisca cõsuetudine fallere posset. Iussitq; ut unusquisq; ad manum Imperatoris accedentiũ, admonitus ab officijs, primo incensum offerret. Erat enim ante eum positum thus & ara, secundum antiquam Romanorum solennitatem. Tunc quidem alij libere suam fortitudinem ostenderunt, & neq; incensum offerre, neq; donum accipere ab Imperatore sustinuerũt. Alij uero occasione legis & antiquitatis, ne mente quidem perceperunt quod commisere peccatum. Alij propter lucrum capti, aut timore turbati, seu iussione repentina conclusi, licet intellexerint, tamen Paganismum declinare nequiuerunt. Plurimi siquidem per ignorantiam decepti cũ inter cibos (ut fieri solet) & pocula inuocarent inter se Christum: respondens quidam dixit: Quid patimini inuocantes Christum, quem pauloante denegastis, cum donum ab Imperatore percipientes thus in ignem mitteretis? Cũq; hoc milites audissent, & quod gesserãt, agnouissent, statim exilientes ꝑ publicũ currebãt: atq; impetu facto ꝓclamabãt deũ suũ, & cunctis hominibus testabantur se esse Christianos, & in eo nomine permanere: atq; ꝑ

D ignorantiam se fecisse, & (si dici posset) solam manum Paganam esse: conscientia uero nihil simul egisse. Cunq; uenissent ad Principem, proiecerunt aurum quod acceperant, & forti uoce poscebant, ut reciperet quod dedisset, & illos occideret. Se enim pœnitentiam agere fatebantur, eo quod improuide eorum dextera peccasset: & studere propter Christum totum corpus pœnæ contradere.

Donatiua principũ quando solita dari.

Explorat Iulianus milites Christianos.

Milites Christiani restituunt donatiua sua.

THEODORETVS.

Hæc igitur furorem mouerunt Imperatoris. Et primo quidem eorum capita iussit amputari. Cunq; deducerentur ad mortem, sequente populo mirantiq; uirtutem eorum pro pietate susceptam, uenerunt ad locũ ubi rei puniri solent. Tunc spiculatorem rogauit senior omniũ, ut primo cuiusdam caput nomine Romani adhuc adolescentis abscinderet: ne dum alios respiceret, frangeretur. Cunq; ille genua fixisset in terra, & gladium spiculator euaginasset, uenit repente nuncius, clamore prohibens necem. Porrò iuuenis ille ait, morte frustratus: Non fuit Romanus dignus, ut Christi martyr appellaretur. Et licet sanguinem sceleratus Imperator fundi prohibuisset, ductus inuidia, non tamen eos in ciuitatibus habitare permisit, sed ad ultima Romanorum loca in exilium misit.

Romanus miles.

Milites Christiani in exilium mittuntur.

SOZOMENVS.

Postea uero præcepit, ut qui sacrificare nollent, in palatiũ non intrarent: & neq; collegio, neq; foro eos, neq; arbitrio, neq; ulla dignitate, nec aliqua administratione participare iussit.

Christiani reijciuntur.

Theodoretus

A

THEODORETVS.

CVm igitur Iulianus apud Pythium Daphnæum peteret responsa de Parthici belli uictoria, & ille uiciniam corporis Babylæ martyris accusaret, iussit eius corpus auferri. Ob quam rem cum Christiani festiuitatem deducto corpore psallentes agerent, & indignatione Principis quidam Theodorus iuuenis multa passionum tormenta pertulisset, hoc quidē facto, fallax Dæmon martyris gloriam auxit, suum uero mendacium clarius detexit. Fulmen nanque cœlitus missum, omne templum accendit, & ipsum Pythij Apollinis simulachrum redegit in puluerē. Erat enim ligneū, sed foris deauratum. Quod noctu Præfectus Orientis tunc nomine Iulianus Iuliani θεῖος, id est, auunculus, cognoscens, festinanter uenit Daphnen, uolens succurrere deo, qui ibi colebatur: uidensq; eum redactum in cinerem, νεωκόρους, id est, æditos uerberibus affligebat, credens hoc ab aliquo Christiano fuisse cōmissum. Qui licet torquerentur, tamen mentiri noluerunt, clamātes incēdium non ex infernis, sed è supernis habuisse principium. Ad hæc etiam rustici uicinorum uenientes locorum, dixerunt se uidisse fulmen cœlitus fuisse delapsum.

INterea iubentur uasa ecclesiarum sacra Fisci ærario deputari. Sublatisq; ianuis ecclesiæ maioris, quam Constantinus ædificauerat, fit cunctis accessibile sanctuarium. Ingrediente siquidē Iuliano Præfecto Orientis ecclesiam, Felix Præpositus regalium thesaurorū pariter introiuit, & simul Elpidius Comes rerum priuatarum. Aiunt enim & Felicem & Elpidium prius Christianos, tunc à pietate recessisse, impio Principi parere cupientes. Iulianus itaq; Præfectus impudenter contra sacrum altare minxit. Quem cū Euzoius prohibere tentaret, eū ille percussit in capite. Fertur autē dixisse Christianorū inuentiones cœlestium cura non uacare. Porrò Felix uidens uasorum ornamenta, quæ Constantinus & Constantius frequenter obtulerant. Ecce in quibus, inquit, uasis Mariæ filio ministratur? Sed pro his impietatibus uesanisq; præsumptionibus nō post multū pœnas exacti sunt. Nā repente Iulianus sæuo morbo correptus uisceribus putrefactis interijt. Et excremēta nō p meatus egestiuos emittebat, sed scelestū os quod blasphemiis ministrauerat, organū huius excretionis est factū. Aiunt aūt illius uxorē fide fuisse clarissimā, eamq; dixisse: Decet te marite laudare saluatorē Christū: quoniā tibi per hanc correptionē magnitudinē propriæ uirtutis ostendit. Nō enim agnoueras cōtra quē pugnare uoluisti, nisi cōsueta longanimitate hæc tibi flagella diuinitus intulisset. His ergo uerbis & passionibus imminentibus causam languoris cognoscens, rogabat Imperatorē, ut ecclesia quibus fuerat ablata, redderetur. Sed nec illū flexit, & ipse terminū uitæ suscepit. Porrò Felix & ipse repēte flagellū uirtute diuina suscipiens, sanguine toto die simul & nocte ex ore fuso, & uenis corpis undiq; uacuatis, omniq;

B

uirtute

Cap. XXXI.

Πύθιος ὁ Δαφναῖος.

Pythius Apol. incusat Babylam adempta uirtutis fatidica.

Iulianus, Iuliani Aug. auunculus.

Cap. XXXII.

Vasa ecclesiarū confiscantur.

Templum Christianorū prophanatur.

Iulianus Præfectus Orientis. Felix.

Ἐλπίδιος δὲ τῶν ἰδίων τοῦ βασιλέως χρημάτων τε καὶ κτημάτων τὴν ἡγεμονίαν πεπιστευμένος, κόμητα δὲ πριβάτων τὸν τοιοῦτον προσαγορεύειν εἰώθασι Ῥωμαῖοι.

Hæc uerba Theodoreti idcirco apposui ut intelligas quid sit Comes rerū priuatarū, & quid Priuata. qua dictione etiam Græci utūtur, ut Iulianus Aug. ad Ecebolum, καὶ τὰ κτήματα τοῖς ἡμετέροις προσεθῆναι πριβάτοις. De Christianorū possessionibus loquens.

C

uirtute simul expẽsa,& ipse celeriter est extinctus,æternæq; morti cõtradit9.

De quodã adulescẽte filio sacerdotis ethnici, ad Christum cõuerso.

HIs ita gestis, adolescens quidam, sacerdotis filius, in Paganismo nutritus,ea tempestate ad Christianorum translatus est chorũ. Erat enĩ tunc quædam insignis reuerentiæ mulier, & Diaconissæ honore fulgebat. Hæc cum huius matre habuit amiciciam, quæ sæpius cum huius mater ad ipsam ueniret,hunc infantem amplectebatur,& ad cultum Christiani nominis inuitabat.Porrò matre defuncta,ueniebat adolescens ad eam,& doctrina consueta fruebatur.Cunq; firmissime eius consilium percepisset, interrogauit Doctricem,quo posset argumento,& patris superstitionem declinare,& prædicationem ueritatis adipisci.Quæ dixit,ut patrem fugeret,& creatorem suũ atq; illius potius sequeretur,atq; ad aliã iret urbẽ, in qua latenter Imperatoris impij manus effugeret,ipsam se eius curam habere promittens.Ad quam adolescens:Reuertar,inquit,postea,& animã meam tibi contradam.Cum uero pauci transissent dies, Iulianus uenit ad Daphnen, celebraturus publica sacrificia.Cum quo etiam huius pater. Erat enim sacerdos,& sequi solitus Imperatorẽ.Cum quo erat & iste puer,eiusq; frater,habentes officium,ut cibos Imperatori apponerent.Solebant enim septẽ diebus in Daphne festa celebrari.Primo siquidem die,cum staret iste ante Imperatoris accubitum,& epulas solenniter aspersisset,repletus horrore,cũ celeritate Antiochenam uenit ad ciuitatem,ad illã mirandã mulierẽ. Quo facto,ego(inquit)nequaq; tibi de promissione mentitus.Tu uero utriusq; saluti consulens,promissa comple.At illa repente surgens ad dei uirum Meletium perduxit adolescẽtem:uerum ille in superiori habitaculo interim eum habitare præcepit.Pater interea filiũ requirẽs,& Daphnen circuibat omnẽ: & ad urbẽ ueniẽs,plateas cunctas perambulabat,& uicos oculis undiquaq; currentibus,& eum inuestigari desiderantibus.Cunq; peruenisset ad locum ubi habitaculum sanctus Meletius habebat,suspiciens,uidit illum de fenestra prospicientem.Et currens traxit ac deposuit, atq; domũ usq; perduxit. Primumq; eum multis flagellis afficiens:deinde calefaciens obolos, manibus ac pedibus & dorso eius imposuit.Post hæc uinctum in cubiculo clausis ianuis dereliquit,& ita profectus est ad Daphnen. Hæc ego à uiro iã sene,cum narraret,audiui.Qui etiã hæc adiecit,quod spiritu diuino gratiáq; repletus,cõtriuerit omnia patris idola, & eorũ infirmitati cœperit irrogare blasphemias.Quo facto mente percipiens quod egisset,formidauit præsentiã patris,rogauitq; dominũ Christum,ut ipsi ferret auxilium,claustráq; cõfringeret,& ianuas aperiret:Propter te,inquit, talia domine pertuli, & hæc agere non expaui.Cum hæc inquã dixisset,ceciderunt repente claustra,apertæq; sunt ianuæ.At ille rursus ad magistrã uenit,quæ continuo eum induẽs schemate mulieris,& in camera residere iubens,post paululum obtulit rursus sancto Meletio.Qui eum episcopo Cyrillo Hierosolymitano contradidit,&

Meletius.

D

A dit,& ita uenerunt noctu in Palæstinam. Verum post Iuliani mortem etiã patrem iste duxit ad ueritatem Christianam. quod inter alia quoq; nobis exposuit.

XXXIIII

INterea Iulianus cõtra fidei pietatem impudentius armabatur, & uultu quidẽ se simulabat mitẽ: porrò laqueos instruebat, quibus deciperet innocentes. Et primũ quidem fontes urbis, & qui erant in Daphne, sacrificijs uiolauit, ut unusquisq; aquã bibentium eius horrore potiretur. Cumq; etiã in publico uenales cibos illo scelere compleuisset (aspergebãtur enim ex eis, & panes, & carnes, & poma simul, & olera, & cuncta quæ comeduntur) hæc uidentes qui nomen salutare perceperant, ingemiscebant quidem, atq; mugiebant uidentes abominationem tantam. Verũtamen comedebant, legi obedientes Apostoli: Omnia (inquit) quæ in macello uendũtur comedite, nihil dijudicantes propter conscientiã. Verum duo quidam militia clari, erant enim Scutarij Principis in quodam conuiuio, hoc horrore uehementius sunt accensi, atq; admirabilium illorum adulescentum in Babylone coruscantium uerbis usi sunt, dicẽtes: Tradidisti enim nos regi iniquo, qui recessit à te ultra omnes gentes quæ sunt in terra. Hæc quidam conuiuarum nunciauit Imperatori. qui repente illos ad se fortissimos uiros adducens, requirebat quid locuti fuissent. At illi occasionem fiduciæ de interrogatione sumentes Imperatoris, laudabilemq; sui firmantes zelum, dixerũt hæc pie B tatis more nutriti: O Princeps laudandis legibus hactenus seruiẽtes, quas Constantinus & eius filij posuerunt, ingemiscimus, nunc abominatione omnia uidentes esse completa, & nephandis sacrificijs cibos potusq; uiolari. Hæc & domi defleuimus, & te præsente nihilominus eiulamus. Hoc enim in tuo displicet nobis Imperio. Hæc audiens ille mitis atq; Philosophus à sui similibus nominatus, mãsuetudinis quidem exhibuit uultum, & impietatis faciem protinus enudauit, præcipiens amarissimas eis plagas inferri. Quos etiam luce priuauit, magis autem (ut uerius est) illius temporis infelicitate liberauit, uictricesq; eis coronas prouidit offerri. fingebat enim se in eis quasi causam defendere Imperialis iniuriæ, & hæc diuulgari iussit inuidens decertatoribus ueritatis in appellatione martyrij pariter & honoris. Nomina fuerunt horum Iuuentinus & Maximus, quos Antiochena ciuitas tanquam pietatis propugnatores uenerata, precioso monumento recondidit. & usque ad diem hunc festis annalibus honorãtur. Sed & plurimi nobilium & dignitate fulgentium utentes tali fiducia, coronas æquales sunt adepti.

Iulianus publicos fontes Antiochiæ sacrificijs prophanauit.

Cibaria omnis generis eadem abominatione cõtaminauit.

ὑπασπιδηφόροι τοῦ βασιλέως πεζαί/τεροι.

Iuuentinus & Maximus. De hijs extat sermo diui Chrysostomi. Græcũ exemplar Theodoreti habet, Maximianus.

VAlentinianus etiam qui paulò post sumpsit Imperium, tunc Millenarius erat circa Palatia constitutus dux Lancneariorũ. Is zelum quẽ pro pietate habuit, non cælauit. Eo nanq; tempore cum fulminandus ille Fortunæ templum ingrederetur saltans, & ex utraq; parte ianuarum astarent

Valẽtinianus χιλίαρχος τῶν λογχοφόρων.

C rent ministri templi, qui aspersione (sicut ipsi dicebant) purgarēt ingredientes, Valentinianus præcedens Principem, aspersionis guttam sua uidit in chlamyde. Et indignatus, pugno percussit templi ministrum, dicens se maculatum potius quàm purgatum. Quod respiciens Imperator, iussit eum in custodiam tunc redigi, & ad eremū destinari. Sed ille cum annus & pauci transissent menses, pro mercede confessionis recepit Imperiū. Non solū enim in illa uita diligentes se deus honorat, sed aliquando etiā in præsenti bonorum operum retributiones impendit, & præsentibus præmijs illic sperata confirmat.

THEODORETVS.

XXXVI. *Artemius.* ARtemium uero qui temporibus Constantij Dux fuit Aegypti, quia illius tempore idola multa confregerat, non solum facultate nudum reddidit, sed etiam capitis sectione mulctauit. Hæc & huiusmodi gessit ille mansuetus & ab iracundia remotus, sicut ab impijs uocabatur. Adijciam super hæc etiam miraculum fœminæ, quæ zelo diuino huius cōtempsit impietatem. *Publia.* Publia quædam fuit eo tempore nominatissima & preciosis uirtutibus exornata. Hæc cū nuptiale iugum ad tempus paulisper suscepisset, fructum dignissimum obtulit creatori. *Iohannes Antiochenus F. Publiæ.* Iohannes enim Antiochiæ presbyter multo tempore constitutus, & sæpe Apostolici præsulatus decreta refugiens, de terra illius fœminæ admirabilis germinauit. Hæc habens apud se chorum conuersatione digna uirginitatem seruantium, semper cum eis lau D dabat factorē saluatoremq́; deum. Transeunte uero Imperatore, clarius in cōmune psallebant, cōtemptibilem & deridendū iudicantes erroneū, illaq́; maxime cantica personantes, quæ idolorū uidentur traducere debilitatem. Dicebātq́; cū Dauid: Simulachra gentiū argentum & aurū, opera manuū hominū. Et iterum: Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui cōfidunt in eis. Hæc audiens Iulianus, & uehementer accensus, eas cū transiret tacere præcepit. Quæ eius legem paruipendentes, chorum maiori ordine compleuerunt. Rursusq́; illo transeunte psallebāt: Exurgat deus, & dissipentur inimici eius. Tunc ille sæuiens, magistram chori præcepit adduci. Quam cum uideret senectute maceratā, nec corporis caniciem miseratus est, nec animi studuit honorare uirtutes: sed quibusdam Spatariorum iussit ut eam alapis cederent. *Δορυφόροι.* Quæ ueluti summū honorem contumelias illas excipiens, domum reuersa est, eumq́; solitis melodijs spiritalibus notabat. Sicut autor illius Cantici, malignū spiritum effugauerat à Saul. Nam & Iulianus erroneos dæmones sibimet applicans, contra donum pietatis insaniebat.

SOZOMENVS.

XXXVII. *Apollinaris. Basilius. Gregorius.* COntristabat porrò eum non mediocriter Apollinaris Syrus, omni scientia insigniter instructus, simulq́; Basilius, & Gregorius, Cappadoces, illius temporis Rhetores, Christiani, alijq́; plurimi eloquētes uiri. Quorum alij quidem æmulati sunt ueram gloriā, alij Arianæ hæreseos habuere uæsaniam.

A uæsaniam. Quamobrē arbitratus hinc armari Christianos, prohibuit eos Græcorum doctrinis imbui, & eorum lectionibus erudiri. Tunc Apollinaris cū esset doctus & simul ingeniosus, pro Homeri Poëmate uersibus Heroicis Hebraicam conscripsit antiquitatem usq; ad imperiū Saul, & uiginti quatuor libris opus omne diuisit, unicuiq; libro nomē literæ ponens, secundum Homericam lectionem. Fecit autem & aliud opus secundum Menandri fabulas, Comœdiæ similitudine comparatas, imitatus etiam Euripidis Tragœdias, & lyram Pindari. Et (ut absolute dicam) ex diuinis scripturis argumēta sumens, omnes Encyclias lectiones tempore paruo composuit, numero, uirtute, moribus, cōscriptione, charactere, & dispositione, Græcis ualde pares. Et nisi uetustatem homines honorarent, & quæ sunt in usu grata crederent, ut ego reor, æqua ueteribus Apollinaris opuscula decreuissent. Fecit etiā non ignobilem ad ipsum Imperatorem, siue contra Paganos Philosophos librum, cui titulum posuit, PRO VERITATE. In quo de sacris testimonijs tacens, probauit illos quidem fuisse deceptos, se autem sapere uera de deo. Hæc autē considerans Imperator, claris tunc episcopis scripsit: Legi, & reprehendi. Cui rescripserunt: Et si legisti, non tamen cognouisti. Si enim cognouisses, nequaq; reprehendisses. Quidā dicunt hanc epistolam Præsulis ecclesiæ Cappadocenæ fuisse Basilij, quod incredibile non est. Siue autem eius, siue sit alterius, iustum est uirtutis laudare doctrinam.

ἵνα μὴ φησὶν ἀκονώμενοι τὴν γλῶτταν, ἑτοίμως πρὸς τοὺς διαλεκτικοὺς τῶν ἑλλήνων ἀπαντῶσι.

Apollinaris Syrus.

B

SOCRATES.

XXXVIII. *Negatores.*

PLurimi uero non recta mente Christianum habentes nomen, quippe qui pecunias & honorem præsentem felicitati ueræ fidei præponerent, ad sacrificiorum scelera descenderunt. Quorū unus fuit Sophista Constantinopolitanus Ecebolus. Is enim mores Imperatorum sequēs, sub Constantio quidem feruentissimū se finxit Christianū, sub Iuliano Paganus celeriter est effectus, & rursus post Iulianū uolebat esse Christianus. Prosternēs etenim semetipsum ante ianuas ecclesiæ pronum, magna uoce clamabat: Conculcate me sal insensatum.

Ecibolius Sophista.

XXXIX. *Christiani spoliantur opibus suis.*

IGitur cum Iulianus iret ad Persas, uolens in eis ulcisci, eo quod sub Constantio Romanorū terminos inuasissent, & sciens in prælijs euenire frequenter aduersa, & plurimis pecunijs opus esse, adinuenit modum ut auferret pecunias Christianorū. Nolentibus ergo sacrificare, pecuniam multam imposuit, exigebanturq; uere Christiani. Singuli nanq; eorū pro sua substātia offerebāt, & Imperator ex iniusta collectione, iniuste factus idoneus est. Vbi enim nō erat, illuc hanc mittebat legē: ubi erat, utebatur ipse. Tunc ergo Pagani Christianos grauiter oppresserūt, interdum etiam tormentis corporalibus affligebant eos. Quod Imperator audiens, Christianis uidelicet adeuntibus eum, defendere contemnebat, dicens: Vestrum est ut patiētes mala sustineatis, hoc enim est præceptū uestri dei.

Iulianus ad Christianos.

C

SOZOMENUS.

Cap. XL.

Iulianus nimium imminuit precia rerũ uenalium Antiochiæ.

IGitur Imperator pugnaturus contra Persas uenit Antiochiam. Cumq́ populus quereretur uenalia quidem abundare, sed charius uẽdi, uolens magnitudinẽ suæ largitatis ostendere, minora quàm debuit precia in foro rerum uenalium constituit. Et cum fugissent tabernarĳ negociatoresq́ di/uersi, res necessariæ defecerunt. Antiocheni uero grauiter hoc ferentes, con/tumelias irrogarunt Imperatori.

SOCRATES.

Conuiciantur Antiocheni in barbam Iuliani.

Symbolum in nomismatis.

Libanius Sophista pro Antiochensibus.

ὁ μισοπώγων ἢ ἀντιοχικὸς Iuliani Aug. liber quo ultus est Antiochensium in se conuicia.

Querebãtur enim aduersus eum, facetias de illius barba proferẽtes. erat enim eius barba ualde promissa. Dicebãt ergo: Tundatur, ut ad funes eius proficiat barba. Et quoniã superstitionis suæ causa Taurum idolis frequen/tius immolabat, aram uel taurum in solido suo formari præcepit. Ob quã rem proscindẽtes eũ dicebãt: Iste taurus euertet mundũ. Hĳs iniurĳs pro/uocatus ad irã, interminatus est se Antiochenã afflicturum ciuitatẽ. Quã/obrem Tarsum Ciliciæ reuerti uolens, iussit necessaria præparari. A quo proposito eum Sophista Libanius auocauit, scribens pro Antiochenis in/tercessionis librum, & rursus ad Antiochenos de Principis ira. quos tamen libros non ædidit. Verum Imperator respuens se operibus uindicare, reci/procis iniurĳs iram suæ indignationis amouit. Librum enim aduersus An/tiochenos fecit lepidum & satis urbanum, quem Antiochicum nominauit. Verum contra Christianos multa mala etiam in ea ciuitate commisit.

Cap. XLI.

D

Statuã Christi fusilẽ Iulianus deiecit apud Cæsareã Philippi.

Lege Eusebiũ lib. viij. ca. iiij

ILlud quoq́ quod sub Iuliano accidit, non silebo. Fuit enim signum qui/dem uirtutis CHRISTI, & indicium contra Principem iræ dei. Cum enim cognouisset in Cæsarea Philippi, ciuitate Phœniciæ, quam Paneada uocabant, insigne CHRISTI esse simulachrum, quod mulier illa sangui/nis liberata profluuio constituerat, eo deposito suam ibi statuam colloca/uit. Quæ uiolento igne de cœlo cadente, circa eius pectus diuisa est, & caput cum ceruice una parte deiectum atq́ in terra fixum. reliqua uero pars ha/ctenus superfuit, & fulminis indicium reseruauit. Statuam uero CHRISTI tunc quidem Pagani trahentes confregerunt. Postea uero Christiani colli/gentes in ecclesiã recondiderunt, ubi hactenus reseruatur. Hoc itaq́ simu/lachrum (sicuti refert Eusebius) omnium passionum & ægritudinum nosci/tur esse medicamentum. Iuxta quod quædam herba germinauit, cuius spe/ciem nullus nostræ terræ medicus licet expertus cognouit.

Cap. XLII.

Nicopolis.

Emaus.

MIhi sanè uidetur, quod aduenientе deo nullum miraculum nullumq́ beneficium debeat non credi. Nam & alia plurima miracula per ci/uitates & uicos plerunque apud multos Prouinciales antiquitus tradita sunt, habentia ueritatẽ. quod statim mõstrabo. Est itaq́ ciuitas Palæstinæ Nicopolis nomine, hanc cum adhuc uicus esset, Emaus sacer Euangeliorũ liber appellat. Quam Romani post uastationem Hierosolymorum Iudai/camq́

A camq́ uictoriam, Nicopolim ex euentu utiq́ uictoriæ uocauerunt. Ante hanc urbem in triuio ubi CHRISTVS cum Cleopha post resurrectionem noscitur ambulasse, tanquam ad alium uicum iturus, fons quidam est salutaris, in quo morbi hominum abluuntur, & alia pariter animalia diuersis detenta languoribus emundantur. Quod ut ita contingat, traditur ex quodam itinere uisum esse CHRISTVM apud fontem cum discipulis suis, & lauisse pedes. ex quo aqua facta diuersarum curatrix passionum.

Fons apud Nicopolim morborum depulsor.

Fertur etiam quod in Hermopoli Thebaidos, arbor quæ uocatur Perseidis, multorũ morbos abegerit, si fructus, aut folium, aut pars eius corticis collo ægrotantium ligaretur. De hac enim arbore ferunt, quod cum apud Aegyptũ Ioseph cum CHRISTO & Maria uirgine sancta fugisset Herodem, uenissetq́ ad Hermopolim ciuitatẽ, mox ut ingrediebatur urbem, non ferens hæc arbor maximum CHRISTI salutaris aduentum, inclinata est usq́ ad terram, & eum suppliciter adorauit. Hæc ego de ista arbore à multis audiens narraui. Reor autem hoc signum fuisse factum ciuibus diuinæ præsentiæ: aut certe quia ritu Paganorum hæc arbor propter magnitudinem atque pulchritudinem colebatur, mota est, non ferens CHRISTI diuinitatem, dæmonibus utique contremiscentibus cum uiderent rerum talium destructorem (necnon omnibus simulachris Aegyptiorum secundum Esaiæ prophetiam) fugatoq́ dæmonio pro testimonio CHRI-
B STI uacuam remansisse. Igitur apud Aegyptios & Palæstinos gestorum testimonia conseruantur.

Perseis arbor.

THEODORETVS.

IGitur Iulianus etiam Iudæos contra Christianos armauit. Primumq́ conuocans requisiuit, cur cum ipsis præcipiat lex sacrificare, nequaq́ immolationibus uterentur. Cumq́ respondissent, uno tantummodo loco sibi offerre sacrificiũ fuisse permissum, repente iussit deo exosus destructum reparari templum, credens infelix Dominicum uerbum se posse destruere. cuius per hoc ueritatem magis ostendit. Hæc itaque uerba Iudæi libenter accipientes, cunctis per diuersum terrarum orbem mãdauere Iudæis. Qui undique concurrentes, pecunias ad ædificium alacriter offerebant: ministrauitq́ plurimum etiam Imperator, non largitatis gratia, sed ut ueritatem oppugnaret. Misitq́ pariter Præsidem impiorum executorem dignissimum præceptorum. Aiunt enim, quod ad repurgationem faciendam, argenteos hamos, & cophinos, & scaphas habuerint. Cumque fodere iam cœpissent, statuto quidem die hoc multitudo plurima faciebat. Nocte uero, spontanea terra de ualle crescebat. Solutis itaque prioris etiam fundamenti reliquijs, noua omnia præparabant. Cumque gypsi & calcis multa modiorum milia congregassent, uis magna uentorum repente respirans, tempestates, atque procellæ subito factæ, quicquid congregatum

Ca. XLIII.

Iulianus autor est Iudæis ut templum Hierosolymitanũ reparent.

 fuerat,

C fuerat, disperserunt. Adhuc autem insanientibus eis, & nequaquam diuina longanimitate correptis, maximus primò terræmotus est factus. Et quisquis non fuerat mysterijs diuinis imbutus, uehementer attritus est. Cum uero nec hoc terrerentur indicio, ignis ex fundamentis quæ suffodiebantur egrediens, plurimos fodientium concremauit, aliorum membra dissoluit. Nocte quoque plurimis in uicina porticu dormientibus, cadens subito cum tecto ipsa porticus, dormiẽtes oppressit. Alio uero die in cœlo signum splendens crucis salutaris apparuit. Sed etiam Iudæorum uestes crucis signaculo sunt impletæ, nõ tamen splendenti, sed nigro colore signatæ. Hæc itaque deo rebelles considerantes, & diuina flagella expauescentes, ad propria sunt reuersi, cõfitentes esse deum, qui ab illorum progenitoribus ligno fuerit adfixus. Quod audiens Iulianus, cum utique caneretur ab omnibus tanquam Pharao, indurato corde non timuit.

ca. XLIIII
Persæ aduersus Romanos.

IGitur cum Persæ mortuum cognouissent Constantium, sumpta fiducia uenerunt ad terminos Romanorum denũciantes bellum. Ob quam rem collecto exercitu Iulianus misit in Delphos, & Delum, atque Dodonẽ, ad percipiẽda responsa, an expediret ipsi bella suscipere. Tunc uniuersi Vates & pugnandi fiduciam dabant, & uictoriam promittebant. Vnum uero responsum pro exemplo mendacij ac seductionis inserere non pigebit. Est enim huiusmodi: Nunc omnes aggredimur dij, uictoriæ trophæa referentes circa fluuium Thiren. Horum ego dux ero belligerator Mars. Νῦν πάντες ὡρμήθημεν θεοὶ νίκης τρόπαια κομίσασθαι, παρὰ θηρὶ ποταμῷ. τῶν δ᾽ ἐγὼ ἡγεμονεύσω θοῦρος πολεμόκλονος ἄρης. Horum itaque carminum ridiculum eos cõuenit diuulgare, qui sapientem deum Musarumque principem Pythium uocant. Ego autem mendacium seductionis eius inueniens, ingemisco. Thiren nanque fluuiũ Tigrim uoluit appellare, quoniam Thiris eius nomini similis est. Is enim fluuius ex Armeniæ redundans montibus, & per Assyriorum arua discurrens, sinum descendit in Persicum. Per hæc ergo responsa deceptus infelix, & uictoriam mente somniabat, & post Parthicum prælium pugnam Galilæis inferre parabat. sic enim uocabat Christianos, contumeliam nominis se eis inferre putans, cum magis debuisset eorum considerare uirtutem. Non enim Socrates etiamsi Critias fuerit appellatus, & Pythagoras, Phalaris, ex mutatione nominis aliquam labem contraxerint. Neque Nireus, Thersites uocatus, pulchritudinem quam habebat, amiserit. Horum nihil mente percipiens, ex hac appellatione aliquid læsionis se nobis putauit inferre. Et fallaci responso credens, interminabatur per ecclesias dæmonum se statuere simulachra. Post has igitur minas, ab uno uiro in Berœa debellatus est. Is enim nobilis erat, eiusque ciuitatis Curiæ præsidebat, quem zelus CHRISTI reddidit clariorem. Videns nanque filium in impietatem, quæ tunc uigebat, fuisse demersum, expulit sua domo, &

Tigris.

Galilæi.

D

A mo,& coram omnibus abdicauit. Qui in uicinæ ciuitatis itinere aggressus Imperatorem, suam uoluntatem & abdicationem patris aperuit. At ille quiescere iuuenem imperauit, placandum promittens patrem. Cumq; uenisset in Berœam, nobiles & honoratos conuocauit ad prandium. inter quos erat & huius pater, quē cum filio in suo prandere iussit accubitu. Tunc circa medias epulas dixit ad patrem: Non mihi uidetur iustum uim facere uoluntati ad aliud declinanti, & animū ad alia mutare quæ non uult. Noli itaque esse filio uiolentus, sequi tua dogmata respuenti. Neque enim ego tibi uim facio ut mea sequaris, licet cogere ualde possim. Ille causam diuinæ religionis mente percipiens: De isto (inquit) ô Imperator erroneo dicis, & deo exoso, & ueritati præponenti mendacium? Tum ille rursus mansuetudinis induens uultum: Cessa (inquit) detrahere. Et declinans ab eo uultum, adolescenti dixit: Ego tui curam habebo, quoniam patri tuo ut hoc faciat suadere non possum. Hæc itaq; non frustra retuli, sed uolens ostendere non solum illius admirabilis uiri fiduciam, sed quod contempta Iuliani à plurimis sit potestas. In Antiochia autem uir quidam optimus pædagogus adolescentium habitabat. Eratq; illic nobilis ille Sophista Libanius, impius, expectansq; Iuliani uictoriam, habens præ oculis eius minas. Ergo interrogauit pædagogum, quasi nostram deridendo religionem: Nunc (inquit) fabri filius, quid putas agit?

Iulianus non potuit placare Præsidem Berœēsem ut cū filio rediret in gratiam, ob Christianismū abdicato.

Pædagog⁹ Antiochenus.

Libanius Sophista.

B At ille quod paulò post contigit, repletus gratia diuina prædixit. Respondit enim: O Sophista, creator omniū quem tu fabri filium nominasti, loculum Iuliano concinnat. Post paucos uero dies mors illius nunciatur erronei, & in loculo positus aduectus est, minarumq; tumor euacuatus.

EO porrò tempore religiosissimus Iulianus cognomento Saba, qui angelorum incorporalium uitam corporali conuersatione uidebatur imitari, cuius etiam uitā conscripsimus, prolixiores offerebat deo preces, cū illius impij minas audisset. Et ea hora qua ille percussus est orans, mortem eius iste cognouit, licet plusquā uiginti mutationes ab eo loco usq; ad illius exercitū esse uiderentur. Aiunt enim quod cū continuè ingemisceret, & clementi domino supplicaret, subito lachrymarū eius fluuiū restitisse, fuisseq; alacritate repletum, & eius uultum exhilaratum. Hanc animi perturbationem ministri respicientes, rogauerūt ut eis causam repentini gaudij patefaceret. Tunc ille dixit: Ferus sacræ uineæ deuastator pœnas exactus est uastationis suæ, iacetq; mortuus, terroribus minisq; frustratus. Hæc cognoscentes, exultauerunt omnes, deoq; hymnos gratificos obtulerunt. Postea uero à nūcijs est compertum, eundem fuisse diem simul & horam necis Iuliani, quam ille sacratissimus senex cognouerat atq; prædixerat.

Cap. XLV.

Iulianus Saba.

πλεόνων ἢ εἴκοσι σαθμῶν.

ILlum itaque semper inconsulte egisse, mortis demonstrauit euentus. Transiens enim cum exercitu fluuium qui Persarum Romanorumque

Ca. XLVI.

C regna diuidit, repente naues incendit, non suadens rebus aut uerbis, sed cogens milites præliari. Porrò Duces alacritate repleti, animabant milites, & eos spe uaria confortabant, quam Imperator absciderat, cum eorum reuersionē incensis nauibus abnegasset. Super hæc autem cum debuisset cibos militibus congregare, neque de proprijs finibus præcepit afferri, neque de inimicorum abundantia iussit aliquid deprædari. Relinquens ergo habitabilem uiam, pergebat per solitudinis loca, ubi & cibo & potu milites defraudati, & duces itineris non habentes, sed errantes in deserta Prouincia, sapientissimi Principis cognouere imprudentiam.

Iulianus in Persas.

SOCRATES.

Multos itaque uicos castráque detinens, iam etiam ciuitates capiebat. Cumque uenisset Ctesiphontem, intantum obsedit regem, ut crebris Legationibus uteretur, offerens dare suæ patriæ partem, si solutus bello discedere posset. Quod ille noluit, neq; supplicantium est misertus: neq; mente percepit, quod uincere quidē bonum est, superuincere nimis inuidiosum: Credens præcipuè Magicis artibus, quas ei Maximus Philosophus exhibebat, & arbitratus Alexandri Macedonis se gloriam percepturum, aut certe maiorem. Putabat enim secundum Pythagoræam Platonisque sententiam, ex mutatione corporum Alexandri animam se possidere, aut esse potius in alio corpore alter Alexander. Ob hanc itaque causam Persarum D regis noluit preces admittere.

Obsidet regē Persarū apud Ctesiphontē.

Maximus.

Iulianus putabat se alterum Alexandrum.

SOZOMENVS.

Cum igitur in deserti loca primò captiuorum habuisset ducatum, postea quidam senex sub schemate proditoris, se ei compendiosum iter ostendere compromisit. Cumque tribus diebus ambulantes ad maiorem solitudinem uenissent, illum quidem fustibus occiderunt, confitentem hoc se fecisse pro patriæ liberatione, & libenter tormenta omnia sustinere. Exercitus interea Persarum, ex itinere fatigato exercitu Romanorum, commotus occurrit, seq; ad congressionem prælij parauit.

SOCRATES.

Querebantur enim Romani de Principe, quur noluerit bellum cum lucri promissione finire. Verumtamen Persis instantibus, resistebant, ita ut frequenter uerterentur hostes in fugam. Porrò Iulianus erat præsens in equo, & exercitum confortabat, inermis quidem, spe felicitatis suæ audacior factus.

THEODORETVS.

ca. XLVII.

Contra quem iaculum repente delatum, discurrens per brachiū, in eius latus immersum est. Ex hoc uulnere suscepit finem uitæ. Quis uero iustissimum intulerit uulnus, hactenus ignoratur. Sed alij quendam inuisibilium hoc intulisse ferunt: alij uero unum pastorum Ismahelitarum: alij

militem

A militem fame & itinere fatigatũ. Sed siue homo siue angelus fuerit, palàm est quod diuinæ iussioni ministrauit. Aiunt autem quod cum fuisset uulneratus, mox manũ sanguine suo compleuerit, & in aërem proiecerit, dicens: Galilæe, uicisti. Et in eo ipso confessus est, cum blasphemia uictoriam.

Νενίκηκας γαλιλαῖε.

SOCRATES.

Callistus autem qui inter familiares Imperatoris tunc militabat, & Heroico uersu eius cõscripsit historiam, ait eum à dæmone uulneratum, fuisse defunctum. Iulianus ergo quarto Consulatu suo quẽ ædiderat cum Salustio, sexto die Iunij mensis, in Persica regione defunctus est, anno tertio Imperij sui, septimo uero ex quo Cæsar à Constantio fuerat ordinatus, uitæ anno tricesimo primo.

Callistus.

Iuliani Aug. mors.

XLVIII.

POst cuius mortẽ eius Magiæ compertæ sunt. Carræ nanq; ciuitas est, hactenus impietatis eius reliquias habens. Per hanc iter agens, quoniã per Edessam propter piæ religionis cultum transire noluerat, in templum quod à Paganis colitur, est ingressus. Vbi cum quædam cum suis consortibus sacrilegia celebrasset, ianuas & claustra disposuit, & quosdam ibi milites obseruare præcepit, ut intra hoc nullus accederet, donec ipse rediret. Cumq; mortuus fuisset, & impio pium successisset Imperium, ingredientes in templũ inuenerunt mira Principis simulachra, eiusq; sapientiã & famosissimã pietatem. Viderũt enim mulierẽ à capillis appensam, extensas B habentẽ manus, cuius uterum aperuerat, ut Persarum uictoriam in iecore eius inspiceret. Hoc ergo scelus in Carris inuentum est. Verum in Antiochia plurimas arcas in Palatio humanis aiunt capitibus plenas fuisse repertas, & innumera in puteis demersa corpora mortuorum. In qua urbe cum eius nunciatus fuisset interitus, publicam cuncti habuere festiuitatem, & non solum in ecclesijs & sepulturis Martyrũ saltabãt, sed etiam in Theatris Crucis uictoriã prædicabant, illius Magiæ insultantes. Ego autem etiã clamorem fauoris eorũ hic ponere necessarium iudicaui, ut etiam apud posteros hæc memoria reseruetur. Cõmuniter enim clamabant omnes: Maxime, fatue, ubi sunt tua uaticinia? Vicit deus, & CHRISTVS eius. Hic ergo libri terminus est habendus, ne pio imperio impietatis potentia copuletur.

Carræ.

Magica quædam portenta Carris reperta.

Antiochẽsium publicum gaudium de morte Iuliani.

Circa sepulchra martyrũ. Hæc erant extra ecclesias.

Maximus, Magus.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM uocant, libri sexti, Epiphanio Scholastico interprete, FINIS.

Elenchus

C

ELENCHVS CAPITVM LIBRI SEPTIMI HISTORIAE ECclesiasticæ, quam Tripartitam uocant.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM VOCANT, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodoreto, ab Epiphanio Scholastico uersis, per Cassiodorum Senatorem in Epitomen redactæ, liber septimus.

SOCRATES.

MILITES igit͛ in maxima sollicitudine cōuenientes, omissa omni dilatione, altero die IOVINIANO infulas Imperatoris imponunt. Erat enim uir fortis & nobilis, & illo tempore χιλίαρχος, id est, Millenarius, quo Iulianus electionem militibus lege proposuit, ut aut sacrificarent, aut militia cederent. Qui cingulū magis elegit amittere, quàm Imperatoris præceptis impijs obedire. Hunc ergo tunc Iulianus propter belli necessitatem

Cap. I.

IOVINIANVS AVG.

Tribunus militum.

Cingulum militare.

C tatem inter uiros militares habebat. Qui cum uiolēter à militibus ad imperium traheretur, clamabat, dicens, non se uelle Paganis hominibus imperare, cum ipse Christianus existeret. Cumq; uox omnium cōmuniter proclamasset, dicentium, se quoq; Christianos, suscepit imperium.

THEODORETVS.

Cogitabat itaq; Iouinianus de communi salute, & quomodo posset de medio hostium illæsum exercitum liberare. Nec indiguit magno consilio, sed seminibus pietatis utilissimū uindemiauit fructum. Repēte nanq; suā prouidentiam deus ostendit, & fluctuationem eius ad portum tranquillitatis adduxit. Dum enim huius angustiam Persarū rex agnouisset, missa Legatione petiuit pacem, deinde cibaria militibus destinauit, & forum uenalium eis præparari in deserto præcepit. Celebratisq; fœderibus, exercitum reduxit incolumem.

SOCRATES.

Fœdus Romanorū cum Persis parum honestis cōditionibus.

Quæ pacta, quantum ad gloriam quidem pertinebat Romanorū, turpia erant, sed tempori congruebant. Amissa nanq; Syria, & tradita Persis Nisibi Mesopotamiæ ciuitate discessit. Hæc nunciata, Christianos confortauerunt, Paganis intulerūt luctum. Porrò milites incautum Iuliani feruorem ualde culpabant, causamq; damni finium Romanorū ei potius imputabant, quod à Persarum ueluti proditore seductus, naues quæ per fluuiū frumenta deueherent incendisset, & famem militibus accersijsset.

D

Cap. II.

Libanius scripsit opus de morte Iuliani.

TVm itaq; Sophista Libanius Lamentationis librum in Iulianū conscripsit, quem Iulianū denominauit, fascinatum sanè laudibus illius, in quo etiam meminit librorum quos contra Christianos ædiderat Iulianus. Et si quidem laudes Imperatoris Sophista dixisset, ego quiescerem, uestigia historiæ sequens. Sed quia tanq; callidus Rhetor mentione Iuliani librorū Christianam uidetur lacerare religionē, propterea contra eum positis primum uerbis ipsius, pauca dicenda sunt. Hyemis (inquit) noctes amplius Imperator extendens incumbendo libris, Palæstinensem hominē deum, deiq; filium referentibus, præliabatur enixius, & redarguendo præualuit, ut risum & quandam inanitatem ostenderet eorum quæ coluntur à talibus. In quibus laboribus sene Tyrio sapientior est inuentus. Propitius autem sit iste Tyrius, & placide uerba mea suscipiat, tanq; à filio uictus est.

Verba Libanij ex Iuliano.

Porphyrius.

Hæc quidem Sophistæ Libanij sunt. Verum ego Sophistam eum optimū fuisse noui. quanquā si non eius religionis fuisset cuius Imperator erat, omnia quæ de Iuliano Christiani dicunt, etiam iste tunc diceret, & forsitan tanquā Rhetor augeret. Nam & uiuo Constantio laudes, & eo defuncto iniurias plenas criminibus eius effudit. Et si senex Porphyrius fuisset Imperator, libros eius, Iuliani præposuisset operibus. Sed & Iulianus, si Sophista fuisset, dixisset forsitan etiam ipsum malum, sicut Ecebolum. Quia ergo ille tanq; eius sectæ, & tanq; Sophista & amicus Imperatoris, quæ ei sunt uisa,

Libanius uiuū Constantium laudauit, uituperauit mortuum.

A uisa dixit ei, nos ut possumus, obuiemus. Primum itaq; dixit, quod libris incumberet, hyemis noctes extendens. Incumbere nanq; significat, quod in tentionem habuerit, ut uituperationem conscriberet, sicut cõsuetudo Sophistis est. Nam olim hos libros scierat, sed tunc incumbebat, & maximo prælio contendebat. Vnde palàm est quod, nõ (sicuti Libanius putat) redarguẽdo præualuerit, sed infirmitate suæ ueritatis æstuabat, & quæ bene illic cautecp sunt posita, tanquã detractor lacerare laborabat. Omnis enim qui resistit alicui, nunc uertendo, nunc cælando ueritatem, mentitur aduersus eũ, cõtra quem litigat. Et qui infensus alicui est, omnia sicut hostis nõ solum agit, sed etiam loqui cõtendit. Quod uero Iulianus atq; Porphyrius, quẽ Tyriũ senẽ uocat, detractores ambo fuerint, suis ipsorum sermonibus arguũtur. Nam Porphyrius summi philosophorũ Socratis uitam lacerauit in historia Philosophica, quam ipse conscripsit: & talia de eo retulit, qualia soliti de rogatiõibus occupari. Et hæc de illo Socrate, qui apud Græcos mirabilis castitate, iustitia, aliisq; uirtutibus habebatur. Quem Plato mirabilis eorum philosophus & Xenophon, alter philosophorũ θίασος, non solum tanquã deo amabilem honorant, sed etiã ultra hominẽ sapuisse pronunciant. Porrò Iulianus æmulatus partem, passionem propriam in Cæsaribus denudauit, & omniũ ante se regnãtiũ uitas carpẽs, ne philosopho quidẽ Marco pepercit. Igitur ambo detractores fuerunt. Non opus habeo pluribus uti sermonibus. Ego nanq; ex utrorũq; uerbis mores eorum coniiciens hæc dixi.

Senex Tyrius, id est, Porphyrius.

Ξενοφῶν, ἀττικὴ μέλιττα ἐπωνομαζόμενος. Primus scripsit uitas philosophorũ.

B

M. Antoninus philosophus.

Quid autẽ de Iuliano Gregorius Nazanzenus retulerit, audiamus. Ait eñ in secundo libro contra Paganos hæc uerba, post alia. Hæc equidem de Iuliano aliis ipsa experimenta tradiderunt, & assumpta potestas imperii. Mihi autem eius mores comperti sunt, cum hunc uirum Athenis clarius agnouissem. Venerat enim illuc, cum frater eius Imperatori uideretur inimicus. Fuitq; aduentus eius ratio duplex: una quidem quasi decẽtior, qua dicebat se uenisse ut uideret Hellada atq; doceretur. Altera uero secretior & non nota plurimis, ut immolatores dæmonũ & uiros fallaces inquireret, quia nondum habebat impietatis suæ licentiam. Tunc igitur non frustra consideraui uirum. Non enim fortuito ista conspexi, sed faciebat me cautum inconstantia morum eius, & excessus uberior. Vates siquidẽ egregius est, qui bene cõsiderat. Nullum enim signum in eo mihi utile uidebatur. Ceruix inflexibilis, humeri iactabiles, oculi currentes, huc illucq; directi, & furiose respicientes. Pedes impatientes, nares spirantes iniurias atq; contemptus, schemata risibilia, & hoc ipsum semper habentia. Risus incontinens, & quasi subbuliens. Consensus & negatio, simul ratio nulla ratione consistens, interrogatio inordinata, atq; responsio nulla cõgruentia sibi cõueniens, Sed quid per uniuersa discurro? Hunc ante opera uidi, & operibus ipsis agnoui. Et siquidem essent mihi præsentes, qui tunc aderant, testarẽtur quod cũ hæc uidissem, re

Gregorius Naziãzenus de Iuliano. ex secũdo li. aduersus Gentiles.

Depingit Iulianum Nazianzenus.

C pente dixi: O quale malum nutrit Respublica Romanorũ? Et cũ hæc prædixissem, optaui me inueniri debere mendacẽ. Melius enim fuerat hoc, quàm ut tantis terra sceleribus impleretur. Nunquam arbitror talia fuisse prodigia, cũ multa diluuia, multa incendia, multæ pestes, & hiatus terræ prouenerint, licet homines inhumani & feroces, cõpositique dissimilibus naturis fuisse referantur. Ob quam rem digno sua superbia fine cõclusus est. Hæc Gregorius de Iuliano narrauit. Quia uero contra Christianos multa proferentes, nisi sunt uim facere ueritati, quædã ex sacris literis peruertentes, alia permutantes, omnia tamẽ secundũ suam sumentes intentionẽ, multi eis obuiãtes ista patefecerunt, destruentes & redarguentes eorũ uana sophismata, & ante omnes Origenes, licet ante multa fuisset tempora Iuliani. Is enim ea quæ uidebantur turbare legentes sacratissimas lectiones, obijciens sibi ipsi & interpretatus ea, detractorũ sophisticas adinuentiões exclusit. Quæ si sæpius legissent Iulianus atque Porphyrius, ea libenter accipientes, in aliud forte sua uerba mutassent, & non ad blasphemiæ sophismata uerterent. Quod uero lacerare studuerit Impator, apud idiotas & simplices uerba faciens, & non apud eos, qui scripturarũ diuinarũ obtinent ueritatem, ex his palàm est. Sumens enim ea uerba, quæ dispẽsationis causa humanius posita sunt, cũ multa huiusmodi collegisset exempla, hæc nouissime dicit: Horum igitur singula si non aliquam habent ineffabilẽ cõtemplationem, maxima de deo blasphemia sunt plena. Hæc ergo Iulianus in tertio cõtra Christianos libro dixit. In libro autem suo quem de Cynismo scripsit, docens quomodo sacras fabulas deceat fingi, dicit oportere harũ ueritatem abscondi. Sic enim ait: Amat enim natura celari, & abdita deorũ substãtia, non patitur nudis uerbis in aures introire pollutas. Apparet ergo per hæc Imperatorẽ suspicionẽ habuisse de diuinis scripturis, quòd essent uerba mystica ineffabilẽ quẽdã modũ cõtemplationis habẽtia. Sed indignatur quòd nõ omnes eandẽ sententiã habuerint, & incessit hos qui inter Christianos diuina simpliciter suscipe uidẽtur eloquia. Nõ igitur oportebat eũ cõtra simplices insurgere, nec propter illos contra sacras literas intumescere, neque odio habere & auersari quæ magis bene intellexerãt: quod nõ oẽs tũc ita sentirent, sicut ipse uoluerat. Similis ergo Porphyrio factus est. Ille nanque in Cæsarea Palæstinæ à quibusdam Christianis cæsus, irã nõ ferens, Christianismũ deseruit per furorẽ: & odio inimicorũ scribẽdo blasphemias, Christianismo priuatus est: sicut eũ Eusebius Pãphili redarguit, & eius uerba destruxit. Impator aũt apud idiotas superbus inter Christianos extitit. ea passione in blasphemias Porphyrij declinauit. Ambo siquidẽ spõte deliquerũt, & sciẽter peccãdo dignissima pœna mulctati sũt. Cũ igitur sophista Libanius uelut irridẽs dixisset, hoiem ex Palæstina deũ & dei filiũ faciũt, oblitus suorũ uidetur esse uerborũ. ad finẽ nanque eius libri Iulianũ deificauit sic inter alia dicẽs: Primũ nanque nũciũ eius mortis penè pemerãt, quòd putaretur

D

Origenes.

Iuliani uerba ex tertio li. cõtra Christianos.

Liber Iuliani Aug. πρὸς τὸν κύνα Ἡράκλειον, πῶς κυνιστέον.

Iulianus reprehenditur.

Quid Porphyriũ mouerit, ut aduersus Christianos scriberet.

A putaretur de deo mentitus. Deinde paululum descendens, ait: O dæmonũ alumne, dæmonũq; discipule, & dæmonũ obseruator. Qui licet hoc aliter intelligeret, uerũtamen hæc eadem de Iuliano dixit, quæ Christiani exprobrantes affirmant. Si ergo eum laudare cogitabat, oportebat eum hoc nomen effugere: nec eum deditum dæmonibus indicare: sicut sermonem aliũ declinauit, quẽ cum reprehẽderetur, de suis libris abscidit. Quomodo enim homo Christi deificetur, & quemadmodũ in aperto homo fuerit, inuisibiliter aũt deus, & quemadmodũ utraq; sint uera, Christianorũ ratio sacra nouit. Pagani uero anteq; credant, intelligere nequeunt. Dicit enim sermo diuinus: Nisi credideritis, non intelligetis. Quapropter non erubescũt multos homines deificando. Et utinam bonis moribus institutos, aut iustos, aut castos, & non potius lubricos, iniquos, & ebriosos, id est, Hercules, Dionysios, & Asclepios, sicuti frequenter in suis libris Iulianũ iurare non pudet. Quorum masculos fœminasq; Cupidines (si enumerare uoluero) lõga digressio generatur. Sed sufficit hæc scire uolentibus Aristotelis Pallium, & Corona Dionysij, & liber Egini multæ memoriæ, turbaq; Poëtarum, qui de talibus scribentes, uere ridiculum & inanitatem Theologiæ ostendẽre Paganorum. Quod uero proprium Paganorũ sit, homines summa facilitate deificare, monstremus. Rhodijs quadam calamitate detentis, responsum est da-

B tum: ut Phrygium Attin sacerdotẽ uesaniæ Phrygiũ celebritatis placarent. Tale nãq; responsum est: Attin placate deum magnum, purum Adonem, bonæ uitæ, diuitiarum datorem, comatumq; Dionysium. Hoc itaq; respõso Attin qui amore uesano semetipsum occidit, eundẽ Adonem Dionysiumq; nominauit. Cunq; Alexander Macedonum rex transisset in Asiam, Amphictyones Alexandro fauentes, carmina ista finxerũt, Iouem deorum Consulem, & Mineruam honora ter genitam, qui corpore mortali supernũ abscondis regem, quem Iupiter Heroum seminauit generibus adiutorem, bonæ leges lætitiæ Alexandrum statuere regem. Hæc in*Parthia pronunciauit dæmon: qui cum potentibus adularetur, deificabat eos. Quid enim dicamus, cum etiam Cleomedem athletam deificauerint, ita dicẽtes: Vltimus Heroum Cleomedes ciuitatis athleta, quem sacrificijs honorate, quia mortalis iam non est. Propter hoc ergo respõsum, Diogenes Cynicus & Oenomaus philosophus, Pythium reprehenderunt Apollinẽ. Cyziceni uero tertiumdecimũ deum Adrianum appellauerunt. Sed etiã ipse Adrianus amatum suum Antinoum deificauit. Et hæc ridiculum & inanitatem non dicit esse Libanius? Hæc ergo à nobis propter eius detractionẽ, per digressionẽ dicta, sufficiant.

Sũme conatus Iulianũ laudare Libanius sũme uituperat.

Aristotelis Pallium. Corona Dionysij.

Attin Rhodij in deos retulerunt.

Amphictyones de Alexandro.

*Al's * Pythia.*

Cleomedes athleta.

Adrianus. Antinous amasius Adriani.

THEODORETUS.

Cap. III. Iouinianus Aug. episcopos exules restituit.

IOuinianus ergo Imperator, mox ut imperij sui terras ingressus est, primum scripsit legẽ, ut Episcopi de exilio redirẽt, & ecclesias eis reddendas esse professus est, qui expositam in Nicæa fidem inuiolabiliter seruassent.

 Scripsit

C Scripsit etiam Athanasio, qui præcipuus erat horum dogmatũ propugnator, petens ut ei rescriberet perfectam diuinorum dogmatum disciplinam. Qui eloquentiores episcopos congregans rescripsit, rogãs ut fidem Nicææ expositam custodiret, tanquam Apostolicis dogmatibus congruentẽ. Cuius epistolæ uerba sunt hæc:

Iouinianus Aug. ab Athanasio cupit orthodoxã religionẽ edoceri

PIISSIMO ATQVE CLEMENTISSIMO VIctori Augusto Iouiniano Athanasius, & reliqui episcopi, cõuenictes ex persona omnium episcoporum Aegyptiorum, Thebaidos, & Libyæ.

Epistola Athanasij & aliorũ Orietaliũ, ad Iouinianũ Aug.

DECET deo amabilẽ principẽ discendi habere uoluntatẽ, desideriũq; cœlestium. Sic enim uere & cor habes in manu dei, & imperiũ cũ pace multis annorum curriculis gubernabis. Volente igitur te à nobis tua discere pietate catholicæ ecclesiæ fidem, gratias ob hoc domino referentes, curauimus ut prolatam ab omnibus patribus in Nicæa tuæ pietati insinuaremus fidẽ. Hanc enim repudiantes quidam, nobis equidem frequenter insidiati sunt, eo quod Arianæ non consentiremus insaniæ. Autores uero facti sunt hæresis & schismatum uniuersalis ecclesiæ. Vera ergo & pia in dominũ nostrum IESVM CHRISTVM fides est omibus manifesta, & ex diuinis literis agnita atq; lecta. In hac enim etiam sancti martyrio consummati sunt, & requiescentes in domino nunc consistunt. Manserat itaq; semper fides illæsa, nisi calliditas quorundam hæreticorum eam uiolare præsumeret. Arius enim
D quidam, eiusq; sectatores erumpere & impietatem aduersus eam introducere tentauerunt, dicentes, ex non extantibus, & creaturam, atq; facturã, conuertibilemq; esse filium dei. Plurimosq; per talia seduxerunt, ita ut etiã qui aliquid esse uidebantur, blasphemia huiusmodi traherentur. Verum sancti patres nostri olim conuenientes (sicuti prædiximus) in Nicæno concilio, Arianã quidẽ sectam anathematizauerũt, catholicæ uero ecclesiæ fidem (scriptura teste) professi sunt. Eaq; prædicatione hæresis extincta est, quæ ubiq; uidebatur accẽsa. Hæc itaq; fides per omnes ecclesias legebatur & prædicabatur. Sed quoniam Arianam hæresim quidam renouare uolentes, ipsam fidem à patribus in Nicæa prolatam anathematizare præsumpserunt: aliqui uero fingunt se eam profiteri, sed ipsam ueritatem negare noscuntur, aliter interpretantes Consubstantialitatem, & sancto spiritui blasphemãtes, cum dicunt eum creaturam esse, atque facturam per filium celebratam: necessario considerantes læsionem ex huiusmodi causa contra populum generatam, offerre tuæ pietati confessionem concilij Niceni curauimus ut pia religio tua cognoscat, cum quanta scrupulositate conscripta sit: & quantum errent, qui extra eam uolunt aliquid edocere. Cognosce deo amabilis Imperator, quoniam hæc quidem prædicatur à seculo, & hanc professi sunt patres in Nicæa conuenientes. In hac quoque fide concordant omnes

A dant omnes eccleſiæ in Hiſpania,& Britania,necnon in Gallijs,Italijs, & in Dalmatijs conſtitutæ:in Cappadocia,Myſia,& Macedonia,& uniuerſa ſimul Hellade,ſed etiã in uniuerſa Aphrica,Sardinia,Cypro,Creta, Pãphylia,Lycia,Iſauria,& in omni Aegypto & Libya,Ponto,& Cappadocia, partibusq; uicinis,& Oriẽtales eccleſiæ,præter paucos Arij ſectatores. Omniũ nanq; prædictorum ſententiam experimento cognouimus,& literas habemus,eosq; nouimus deo amabilis Imperator:quia cum pauci quidam huic fidei contradicant,præiudicium facere nõ poterunt in toto orbe terrarũ. Multo enim tempore ab hæreſi Ariana pulſati,nunc etiam pietati contentione maxima contradicunt. Vt uero hæc pietas tua cognoſcat,licet ſciat, tamen ſtuduimus fidem Nicæno concilio profeſſam ab Epiſcopis trecẽtis decem & octo,ſubiungere.Eſt autem hæc Nicæni concilij fides:

Profeſſio fidei in cõcilio Nicæno.

CREDIMVS in unum deum,patrem omnipotentem,omniũ uiſibilium,inuiſibiliumq; factorem.Et in unũ dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtũ, filiũ dei, natum ex patre,unigenitum,hoc eſt,de ſubſtantia patris:deum de deo,lumen de lumine,deum uerum de deo uero:natum,non factum, conſubſtantialem patri,per quem omnia facta ſunt,quæ in cœlo,& quæ in terra.Qui propter nos homines,& propter noſtrã ſalutẽ deſcẽdit, incarnatus, humanatus,paſſus eſt,& die tertia reſurrexit.Aſcendit in cœlos,uenturus iu-B dicare uiuos & mortuos.Et in ſpiritum ſanctum.Eos autẽ qui dicunt:Erat, quando non erat:& anteq; naſceretur,non erat:& quia ex non extantibus factus eſt,aut ex altera ſubſtantia uel ſubſiſtentia dicẽtes eſſe, aut creatum, aut conuertibilem,aut mutabilem filium dei,hos anathematizat ſancta catholica & apoſtolica eccleſia.In hac fide deo amabilis Imperator nos conſiſtere neceſſarium eſt,tanquam ſacra & Apoſtolica:nullaq; mouere eam ſeductione uerborum atq; contentione.quod ab initio Ariani fecerunt,ex nõ extantibus filium dicentes:Et,quia erat,quando non erat, & creatus, & factus,& conuertibilis eſt.Propterea(ſicuti prædiximus) & Nicæna ſynodus hæreſim anathematizauit huiuſmodi,fidem uero profeſſa eſt ueritatis.Nõ enim ſimpliciter ſimilem dixerunt filium patri,ne ſimpliciter ſimilis deo,deus uerus eſſe crederetur,ſed etiam conſubſtantialem ſcripſerunt,quod proprium eſt geniti uericq; filij,ex uero & naturali patre naſcentis.Sed neq; Spiritum ſanctum alienauerunt à patre & filio,ſed potius glorificauerunt eum cũ patre & filio in una ſanctæ Trinitatis fide,eo quod una ſit in ſancta Trinitate diuinitas.

Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ φιλανθρωποτάτῳ, νικητῇ αὐγούστῳ, Ἰωβιανῷ
Ἀθανάσιος καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι οἱ ἐλθόντες ἐκ προσώπου
πάντων τῶν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ Θηβαΐδος, καὶ Λιβύων ἐπισκόπων.

ΠΡΕΠΟΥΣΑ θεοφιλεῖ βασιλεῖ φιλομαθὴς προαίρεσις καὶ πόθος τῶν οὐρανίων,

C οὕτως γὰρ ἀληθῶς καὶ τὴν καρδίαν ἔχεις ἐν χειρὶ θεοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν μετ' εἰρήνης
πολλαῖς ἐτῶν περιόδοις ἀποπλέσεις. θελησάσης τοίνυν τῆς σῆς εὐσεβείας μαθεῖν παρ' ἡμῶν, τὴν
τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πίστιν, εὐχαριστήσαντες ἐπὶ τούτῳ τῷ κυρίῳ, ἐβουλευσάμεθα πάντων
μᾶλλον, τὴν παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθεῖσαν ἐν νικαίᾳ πίστιν ὑπομνῆσαι τὴν σὴν θεοσέβειαν.
ταύτην γὰρ ἀθετήσαντες τινές, ἡμῖν μὲν ποικίλως ἐπεβούλευσαν· ὅτι μὴ ἐπειθόμεθα τῇ ἀρει-
ανῇ αἱρέσει. αἴτιοι δὲ γεγόνασιν αἱρέσεως καὶ σχισμάτων τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. ἡ μὲν ἀληθὴς
καὶ εὐσεβής, εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ἰησοῦν χριστὸν πίστις, φανερὰ πᾶσι καθέστηκε καὶ ἐκ τῶν θείων γραφῶν
γιγνωσκομένη τε καὶ ἀναγιγνωσκομένη. ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ οἱ ἅγιοι τελειωθέντες ἐμαρτύρησαν
καὶ νῦν ἀναλύσαντες εἰσὶν ἐν κυρίῳ. ἔμενεν δὲ ἀεὶ ἡ πίστις διαπαντὸς ἀβλαβὴς εἰ μὴ πονηρί-
αν τινῶν αἱρετικῶν παραποιῆσαι ἐτόλμησεν. ἄρειος γάρ τις καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διαφθεῖραι ταύ-
την καὶ ἀσέβειαν κατ' αὐτῆς ἐπεισαγαγεῖν ἐπεχείρησαν. φάσκοντες ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ κτίσμα
καὶ ποίημα, καὶ τρεπτὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. πολλοὺς δὲ ἐν τούτοις ἠπάτησαν. ὥς τε καὶ τοὺς
δοκοῦντας εἶναί τι, συναπαχθῆναι αὐτῶν τῇ δυσφημίᾳ. καὶ φθάσαντες μὲν οἱ ἅγιοι πα-
τέρες ἡμῶν, συνελθόντες ὡς προείπομεν ἐν τῇ κατὰ νίκαιαν συνόδῳ, τὴν μὲν ἀρειανὴν αἵρεσιν
ἀνεθεμάτισαν. τὴν δὲ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πίστιν ἀνωμολόγησαν ἐγγράφως, ὥς τε ταύτης
πανταχοῦ κηρυττομένης, ἀποσβεσθῆναι τὴν ἀναφθεῖσαν αἵρεσιν παρὰ τῶν αἱρετικῶν. ἦν μὲν οὖν
αὕτη πανταχοῦ κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν γιγνωσκομένη τε καὶ κηρυττομένη. ἀλλ' ἐπειδή, τὴν ἀρεια-
νὴν αἵρεσιν ἀνανεῶσαι βουλόμενοι, τινὲς μὲν αὐτὴν τὴν ἐν νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολο-
γηθεῖσαν πίστιν τετολμήκασιν ἀθετῆσαι. τινὲς δὲ σχηματίζονται ὁμολογεῖν αὐτήν, ταῖς δὲ ἀλη-
θείαις ἀρνοῦνται παρερμηνεύοντες τὸ ὁμοούσιον. καὶ οὕτω βλασφημοῦντες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
D ἐν τῷ φάσκειν αὐτοὺς κτίσμα εἶναι καὶ ποίημα διὰ τοῦ υἱοῦ γεγονός, ἀναγκαίως θεωρήσαν-
τες τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης βλασφημίας βλάβην γιγνομένην κατὰ τῶν λαῶν ἐπιδοῦναι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ
τὴν ἐν νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἐσπουδάσαμεν, ἵνα γνῷ σου ἡ θεοσέβεια, μεθ' ὅσης ἀκριβείας
γέγραπται, καὶ ὅσον πλανῶνται οἱ παρ' αὐτὴν διδάσκοντες. γίγνωσκε θεοφιλέστατε αὔγουστε,
ὅτι αὕτη μὲν ἡ ἐξ αἰῶνος κηρυττομένη, ταύτην ὡμολόγησαν οἱ ἐν νικαίᾳ συνελθόντες πα-
τέρες. καὶ ταύτῃ σύμψηφοι τυγχάνουσιν πᾶσαι αἱ κατὰ τόπον ἐκκλησίαι. αἵ τε κατὰ τὴν
σπανίαν καὶ βρεττανίαν καὶ γαλλίας καὶ τῆς ἰταλίας πάσης καὶ καμπανίας, δαλματίας τε
καὶ μυσίας, μακεδονίας καὶ πάσης ἑλλάδος. καὶ αἱ κατὰ τὴν ἀφρικὴν πᾶσαι, καὶ σαρδανίαν,
καὶ κύπρον, καὶ κρήτην, παμφυλίαν τε, καὶ λυκίαν, καὶ ἰσαυρίαν, καὶ πᾶσαν αἴγυπτον, καὶ λιβύην,
καὶ πόντον, καὶ καππαδοκίαν, καὶ τὰ πλησίον μέρη, καὶ αἱ κατὰ ἀνατολὰς ἐκκλησίαι, πάρεξ
ὀλίγων τῶν τὰ ἀρείου φρονούντων. πάντων γὰρ τῶν προειρημένων, τῇ πείρᾳ ἐγνώκαμεν, τὴν
γνώμην, καὶ γράμματα ἔχομεν. καὶ οἴδαμεν θεοφιλέστατε αὔγουστε, ὅτι κἂν ὀλίγοι τινὲς
ἀντιλέγουσι ταύτῃ τῇ πίστει, οὐ δύνανται πρόκριμα ποιεῖν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. πολλῷ γὰρ χρό-
νῳ βλαβέντες ἀπὸ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως, φιλονικότερον νῦν ἀνθίστανται τῇ εὐσεβείᾳ. καὶ ὑπὲρ τοῦ σε
γνώσκειν τὴν σὴν εὐσέβειαν, καί τοι γινώσκουσαν, ὅμως, ἐσπουδάσαμεν τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν ὁμο-
λογηθεῖσαν ὑπὸ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπισκόπων, ὑποτάξαι. ἔστι δὲ αὕτη.

πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιη-
τήν. καὶ εἰς ἕνα κύριον ἰησοῦν χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ,
τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός. θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός. θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθι-
νοῦ. γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα. ὁμοούσιον τῷ πατρί. δι' οὗ, τὰ πάντα ἐγένετο. τά τε ἐν τῷ οὐ-

A ῥανῶ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελ-
θόντα, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, ἀνελθόντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα
εἰς τοὺς οὐρανούς. ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. τοὺς δὲ λέγον-
τας, ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν. καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας
ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστόν, ἢ τρεπτόν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τούτους
ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία. ταύτῃ τῇ πίστει θεοφιλέστατε αὔγουστε
ἐπιμένειν ἀναγκαῖον, ὡς θείᾳ καὶ ἀποστολικῇ, καὶ μηδένα μετακινεῖν αὐτὴν πιθανολο-
γίαις καὶ λογομαχίαις. ὅπερ ἐποίησαν ἐξ ἀρχῆς οἱ ἀρειομανῖται, ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ
λέγοντες. καὶ ὅτι ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν. καὶ κτιστὸς, καὶ ποιητὸς, καὶ τρεπτός ἐστι. διὰ τοῦτο γὰρ
καθὰ προείπομεν, καὶ ἡ ἐν νικαίᾳ σύνοδος ἀνεθεμάτισε τὴν τοιαύτην αἵρεσιν, τὴν δὲ τῆς
ἀληθείας πίστιν ὡμολόγησαν. οὐ γὰρ ἁπλῶς ὅμοιον εἰρήκασι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἵνα μὴ ἁ-
πλῶς ὅμοιος θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ θεὸς ἀληθινὸς πιστεύηται. ἀλλὰ καὶ ὁμοούσιον ἔγραψαν, ὅ
περ ἴδιόν ἐστι γνησίου καὶ ἀληθινοῦ υἱοῦ, ἐξ ἀληθινοῦ καὶ φύσει πατρός. ἀλλ' οὐδὲ ἀπηλλοτρίωσαν τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. ἀλλὰ μᾶλλον συνεδόξασαν αὐτὸ τῷ πατρὶ καὶ
τῷ υἱῷ ἐν τῇ μιᾷ τῆς ἁγίας τριάδος πίστει. διὰ τὸ καὶ μίαν εἶναι τὴν ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι θεότητα.

Has literas Imperator legens, confirmauit quam habuerat de sacris scientiam & affectum: aliamq́ conscripsit legem, ut frumentorum consuetudo redderetur ecclesijs, quam Maximus distribuerat Constantinus, & dari prohibuerat Iulianus. Et quoniam propter illius impietatem orta fames, non sinebat totam tunc summam quam Constantinus constituerat erogari, tertiam partem Iouinianus ad præsens impendi promisit, ita ut cessante fame frumenta integra præberentur.

Frumẽtorũ reditꝰ ex Alexãdria, adẽptos à Iuliano, restituit ecclesijs Iouinianus.

B

S O C R A T E S.

EVocauit igitur Imperator, à Constantio in exilium missos episcopos, qui nõ occurrerãt Iuliani redire tẽporibus. Tũc aũt etiã tẽpla Paganorũ omnia claudebãtur. & ipsi Sacerdotes ubiq; fugiebãt, indutiq́; pallijs, ipsa pallia reponebant, & ad schema cõmune reuertebantur. Quieuit etiam pollutio sanguinis, quã publice insatiabiliter sub Iuliano celebrauerant. Porrò Christiani nõ qẽscebãt, Præsules enĩ religionũ adibant crebro Principẽ, credentes eius obtinere se uolũtatẽ aduersus ꝓprios inimicos. Et primũ quidẽ Macedoniani libellũ Principi porrexerũt, postulantes ut expellerẽtur ecclesijs, qui dissimilem filium prædicarent, & ipsi introducerentur in eas. Erant qui libellũ obtulerant, Basilius Ancyræ, Syluanus Tarsi, Sophronius Pompeiopoleos, Pasinicus Zilenus, Leontius Comanus, Callicrates Claudiopolites, Theophilus Castabalenus. Horũ libellum Imperator accipiẽs, eos sine responso dimisit, hoc tantummodo dicens: Ego cõtentiones odi, eos autem qui ad concordiam festinant, diligo, pariter & honoro. Quod audientes qui ad contentionem se parabant, quieuerunt. Hoc ergo pro uoto Imperatoris est factum. Nam tunc intentio sectatorum Acacij reuelata est, & (sicuti solebant) ad uota se Principis contulerunt. Cõuenientes enim in Antiochia

Cap. IIII. Exules episcopos reuocat.

Pudet sacerdotes Gentiles ꝓprij cultus.

Macedoniani, apud Iouinianum Aug.

Acaciani conueniunt apud Antiochiam.

C chia Syriæ, habuerunt uerba cũ Meletio, qui paulo ante diuisus ab eis, Consubstantialitatem ita defendere uidebatur. Hoc itaq; fecerunt, quoniã cum honorari conspiciebant, Principe tunc ibi agente. Cõmuni ergo consilio libellum componentes, Consubstantialitatem professi sunt, & Nicænam roborantes fidem obtulerunt Imperatori. Cuius libelli uerba sunt hæc:

Acacianorum epistola ex synodo Antiochena missa ad Iouinianũ Aug.

PIISIMO ET DEO AMABILI DOMINO nostro Iouiniano, Victori, Augusto, synodus præsentium Episcoporum ex diuersis prouincijs in Antiochena urbe conuenientium.

QVOD ecclesiasticam pacem atq; concordiam tua primum studuerit pietas celebrare, bene nouimus etiam nos deo amabilis Imperator. Quod uero uerticem huiusmodi ueræ unitatis & orthodoxæ fidei bene sumpseris, neq; hoc ignoramus. Sed ne cum his, qui adulterant ueritatis dogma adnumeremur, tuæ pietati suggerimus: quoniam sancti concilij in Nicæa olim & ab initio celebrati fidem & suscepimus & tenemus. Quando etiam Consubstantialitatis nomen, quod aliter se quibusdam habere uidetur, dicimus cautam interpretationem à patribus excepisse, quippe significantibus quod ex substantia patris natus sit filius: & quia similis per substantiam patri est. Non enim uelut aliqua passio circa ineffabilem natiuitatem creditur. Neq; secundum aliquem Paganorum usum percipitur à Patribus substantiæ nomen dictum, sed ad destructionem Arianorum, qui præsumpserunt ex nõ D extantibus de Christo aliquid impie prædicare. Quod etiã isti, qui nũc inæqualitatem asserunt, asperius & audacius ad uastandam ecclesiæ concordiã imprudentes ausi sunt perpetrare. Quamobrem huic nostræ relationi subiunximus exemplar fidei Nicæni concilij, quam etiam decenter amplectimur. Est enim huiusmodi: Credimus in unum deum patrem omnipotẽtem. & reliqua. Et subscriptio: Meletius episcopus Antiochiæ obtuli in suprascriptis consentiens. Eusebius Samosatenus, Euagrius Siculus, Vranius Apamiæ, Zoilus Larissenus, Acacius Cæsareæ, Antipater Rhosi, Abramius Yrimenus, Aristonicus Seleucobeli, Barbabẽtus Pergami, Vranius Meletenæ, Magnus Chalcidis, Euthicius Eleutheropoleos, Iosacius Armeniæ maioris, Titus Bostrensis, Pelagius Laodiciæ, Arabianus Adrensis, Piso Adanenus per Lamirionẽ presbyterũ, Sabinianus Zeugmatis, Athanasius Ancyræ per Orphitũ & Aëtiũ presbyteros, Irenæus Gazæ, Piso Augustæ, Patricius Palti per Lamirionem presbyterum, Anatolius Berœæ, Theotimus *Aramenus, Lucianus Arcenus. Hũc itaq; libellum in collectione Synodalium Sabini conscriptum inuenimus. Verum Imperator propositum hoc habebat, ut blandimentis & suasione uerborum discordantium contentiones abscinderet, dicens, Nulli quidem se quomodocũq; credentiũ forè molestum: eos tamen diligere, & ualde honorare, qui principium ecclesiasticæ

*Fort. *Adranenus.*

Sabini Synodalia.

A siasticæ unitati præberent. Quod uero hoc egerit, etiam Themistius philosophus ait in laude, quam in eius protulit Cõsulatu, ubi miratur Imperatorem quod permiserit unumquẽq; colere sicut uellet: atq; deuicerit blandientium mores, quos ualde deridens, ait, manifestare Purpuram.

[*Themistius philosophus orationẽ panegyricã habuit, cũ Iouinianus Consulatũ iniret.*]

S O Z O M E N V S.

Igitur Imperator tunc etiam secundo nomine Præfecturam gubernanti, Prætorianam legem dedit, ut capitali sententia plecterentur, qui uel sacram uirginẽ nuptiali thoro uiolare auderet, uel impudico aspectu aspiceret, ne dicam abripere forte tentaret. Quam legem ideo posuit eo quod Iuliani tẽporibus, quidam huiusmodi uirgines uxores ducere ausi fuerant.

[*De nõ ducẽdis sacris uirginibus Iouiniani lex.*]

S O Z O M E N V S.

[*Cap. V*]

INter hæc Athanasius Alexandrinæ sedis episcopus, cum paucis suorum cõmunicato consilio necessarium iudicauit, ut Christianũ uideret Imperatorem. Veniensq; Antiochiam, Principem, de quibus oportebat, edocuit. Quidã aiunt, quod eum ipse magis euocauerit Imperator, ut quæ necessaria ꝑ religione & recta fide uiderent, exponeretur: disponẽsq;, ut decebat, causas ecclesiæ de reditu cogitabat. Verũ Euzoius Arianæ sectæ Antiochenæ ciuitatis episcopus, studebat ut Probatianus quidam, eunuchus, in Ale

[*Athanasius Iouinianũ adit.*]

[*Euzoius Antiochenus.*]

B xãdrina urbe ordinaretur episcopus. Cunq; hoc ageretur, Lucius Alexãdrinus à Georgio presbyter ordinatus, adijt Imperatorem, & maledicẽs Athanasio, quasi temporibus episcopatus illius fuisset accusatus, & plurima exilia sub præcedẽtibus sustinuisset Imperatoribus, essetq; circa sacra per eum causa discordiæ, supplicabat ut alius in Alexandrina ciuitate ordinaretur episcopus. Verum Imperator sciens, quantæ Athanasio inimicorũ insidiæ factæ fuissent, detractiones huiusmodi nõ respexit, sed Luciũ quidem cum multa interminatione tacere iussit, Probatium uero eiusq; sequaces Eunuchos, autores huiusmodi scelerum atq; turbarum castigãdos esse præcepit. Porrò Athanasium amicum sibi maximum factũ destinauit in Aegyptũ: ut sicut ei uideretur causas ecclesiarum populosq; disponeret. Fertur enim, quod eum pro maxima uirtute conuersationis sapiẽtiæq; laudauerit. Aiũt quidam anteq; sub Constantio Imperatore Ariani tenerẽt ecclesias, somnium uidisse Antonium monachum quasi burdones altare sacrum calcibus euertissent, experrectumq; dixisse: Ab adulteris & permixtis hominibus ecclesiã calcari. Quæ non fuisse mendacia, posterior monstrauit euentus.

[*Lucius Alexãdrinus accusat Athanasium.*]

[*Probatianus, Eunuchi.*]

[*Antonij monachi somnium.*]

S O C R A T E S.

[*Cap. VI.*]

TVnc igitur Imperator impetum retinens hæreticorum, discessit ab Antiochia, & uenit ad Tarsum Ciliciæ, ibiq; corpus Iuliani sepeliuit. Et cũ cuncta solennia funeri eius exhibuisset, COS. est designatus. Cunq; Cõstantinopolim festinaret, uenit ad prædium nomine Dadastana inter Galatiam

[*Iouinianus Iulianum Tarsi sepelit.*]

[*Dadastana.*]

C

Themistius philosophus.

Iouinianus moritur.

Varronianus

tiam & Bithyniam, ubi philosophus Themistius cum alijs Senatoribus occurrens, Cōsularem recitauit orationem. Feliciter tunc agi poterant res Romanæ publicæ, & simul ecclesiasticæ sub principe benigno dispositæ, nisi repentina mors talem uirum ab hominibus abstulisset. In prædicto nanque prædio hyemis tempore infraxis languore constrictus est mortuus, Consulatu suo & Varroniani filij, septimodecimo die Februarij mensis, qui regnauit mensibus septem, uixit annis triginta tribus.

S O Z O M E N V S.

VALENTINIANVS.

CVnq; in Nicæam Bithyniæ uenisset exercitus, Valentinianum ordinauit Imperatorem, uirum optimum, & apice Principali dignissimum.

S O C R A T E S.

Valentinianus igitur ordinatur uicesimoquinto die eiusdē Februarij mensis, Pannonius genere, de Cibala ciuitate: cui tunc [illegible] militum cura cōmissa: quoniam probatissime militarem nouerat disciplinam. Fuit etiā uir magnanimus, & semper præsenti fortuna melior apparebat.

T H E O D O R E T V S.

Is enim non modo fortitudine, sed etiam prudentia, temperantia atq; iusticia, & corporis magnitudine præfulgebat. Adeo enī fuit regalis pariter & urbanus, ut cum exercitus tentasset ei alium sociare consortem, ille responderit, quod cantatur ab omnibus: Vestrum, inquit, fuit ó milites Imperatore non existente mihi dare regimen Imperij. Verū ubi hoc ego suscepi, meū iam & non uestrum est de rebus cogitare cōmunibus. ὑμέτερον ἦν ὦ στρατιῶται, βασιλέως οὐκ ὄντος, ἐμοὶ δοῦναι τῆς βασιλείας τὰς ἡνίας. ἐπειδὴ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγώ, ἐμὸν λοιπὸν οὐχ ὑμέτερον, τὸ περὶ τῶν κοινῶν διασκοπεῖσθαι πραγμάτων. Cuius uerba admirati milites, eius sequuti sunt uolūtatem. At ille fratrem de *Pœnia uocans, quod non debuit, socium fecit Imperij.

D

Valentinianus ad milites.

*Al's *Phœnida*

S O C R A T E S.

Post triginta dies auspicij sui,

VALENS.

T H E O D O R E T V S.

Cui Asiæ sceptra contradens pariter & Aegypti, Europam sibi distribuit. Et ueniens ad Hesperiam, omnem illico docuit æquitatem, à prædicationibus pietatis incipiens.

Auxentius episcopus Mediolanensis moritur.

AVxentio nanq; defuncto, qui Mediolanēsem præsulatum tenuerat, multisq; fuerat concilijs abdicatus, euocans Episcopos Imperator, huiusmodi apud eos uerba loquutus est: Nostis aperte, eruditi utiq; diuinis eloquijs, qualem oporteat esse Pontificem, & quod non deceat eum uerbo solum, sed etiam uita gubernare subiectos, & totius semetipsum imitatorem uirtutis ostendere, testemq; doctrinæ conuersationem bonam habere. Talem itaq; in Pontificali cōstituite sede, cui & nos qui gubernamus Imperium, syncere nostra capita submittamus, & eius monita dū tanq; homines

Obtestatio Valentiniani Aug. ad episcopos, de præficiēdo Mediolanensibus episcopo.

A nes deliquerimus necessario, ueluti curantis medicamenta suscipiamus. Ἴστε σαφῶς, ἅτε δὴ τοῖς θείοις λόγοις ἐντεθραμμένοι, ὁποῖον εἶναι προσήκει τὸν ἀρχϊερωσύνης ἠξιωμένον, καὶ ὡς οὐ χρὴ λόγῳ μόνῳ ἀλλὰ καὶ βίῳ τοὺς ἀρχομένους ῥυθμίζειν, καὶ πάσης ἀρετῆς ἑαυτὸν ἀρχέτυπον προτιθέναι, καὶ μάρτυρα ἔχειν τῆς διδασκαλίας τὴν πολιτείαν. τοιοῦτον δὴ οὖν καὶ νῦν τοῖς ἀρχϊερατικοῖς ἐγκαθιδρύσατε θώκοις, ὅπως καὶ ἡμεῖς οἱ τὴν βασιλείαν ἰθύνοντες, εἰλικρινῶς αὐτῷ τὰς ἡμετέρας ὑποκλίνωμεν κεφαλάς, καὶ τὰς παρ' ἐκείνου γιγνομένους ἐλέγχους, ἀνθρώπους γὰρ ὄντας καὶ προσπταίειν ἀνάγκη, ὡς ἰατρικὴν ἀσπαζώμεθα θεραπείαν. Hæc cum dixisset Imperator, petijt synodus ut magis ipse decerneret, sapiens & pius existens. At ille: Supra nos est, inquit, talis electio. Vos enim gratia diuina potiti, & illo splendore fulgentes, melius poteritis eligere. Tūc sacerdotes egressi, de Episcopali sede tractabant. Verum ciuitatis habitatores (ut fieri assolet) tumultus faciebant: alij hunc, alij illū ordinare petētes. Qui enim erant de Ariani Auxentij secta similē sibi fieri concertabant. Rursum orthodoxi, sui dogmatis nitebantur habere episcopū. Hanc seditionē Ambrosius, cui tunc Præsidalis fuerat cura cōmissa, ubi cognouisset, metuēs ne quid turbæ consurgeret, ad ecclesiā festinus accessit. At illi cessante seditione cōmunem dederunt uocem, petentes ut pastor gregis ordinaretur Ambrosius, qui nondum fuerat baptizatus. Hoc Imperator cognoscēs, repente iussit & baptizari, & tanq̄ dignum uirum ordinari pontificem. Nouerat enim B eius rectiorem omni libra sententiam, & omni regula certiora suffragia. Arbitratus etiam diuinum in eo esse decretum, cum in eius electione etiam pars contraria consonaret. Is ergo sacri baptismatis dono potitus, gratiā quoq; simul suscepit Episcopatus. Quo facto hunc hymnū optimus Imperator saluatori & domino obtulisse fertur (his enim quæ gerebātur, intererat) Gratias, inquit, ago tibi domine omnipotēs & saluator noster, quoniā huic uiro ego quidem cōmisi corpora: Tu autem animas & meā electionē ostendisti tuæ iusticiæ conuenire. Cunq; post paucos dies sanctus Ambrosius cum multa fiducia apud Imperatorem quereretur, quod male à Iudicibus ageretur, tunc Imperator ait: Hanc, inquit, παῤῥησίαν tuam pridem noui, & aperte probans non solum non restiti, sed etiam in electiōe ordinationis tuæ socius fui. Festina itaq; sanare sicut diuina lege præcipitur animarū delicta nostrarum. Hæc igitur Imperator Mediolani & dixit & fecit. Cognoscens aūt quosdā in Asia & Phrygia de diuinis dubitare dogmatibus, in Illyrico quidē præcepit synodū celebrari, & quæ de illis decreta atq; firmata sunt, dubitantibus destinauit. Porrò qui illic cōuenerant, decreuerūt fidē expositā in Nicæna urbe seruandam. Scripsit aūt & ipse, socium adhibens in suis literis fratrem, ut in his quæ placuerant, duraretur. Nunc ergo etiam legem ipsam ponere necessarium est. quæ aperte & eius pietatem prædicat, & Valentis tunc syncerutatem sine dubitatione demonstrat.

Ambrosius Præses siue cōsularis Liguriæ, tumultum compescit.

Ambrosius nōdū baptizatus eligitur in episcopum.

Baptizatur.

Fit episcopus.

Synodus in Illyrico celebratur iussu Valētiniani Aug.

Impp.

C

IMPP. MAXIMI, PII, VICTORES, AVGVSTI, Valentinianus, Valens,& Gratianus, episcopis diœceseos Asiæ, Phrygiæ, Carophrygiæ, Pacatianæ, in dño S.

Cap.IX.

TANTO concilio in Illyrico celebrato,& subtiliter habita quæstiõe de salutari Verbo, ostenderunt beatissimi Pontifices Trinitatem cõsubstantialem Patris & Filij & Spiritus sancti. Quam nequaquã declinantes, iuxta ministeria religionis magni regis exercent. Hanc ergo prædicare decreuit nostra quoq; potentia: ita tamen ut non dicant aliqui: Sequimur religionẽ Imperatoris, hanc patriam gubernantis, & non illi potius obediẽtes, qui nobis salutis mandata contradidit. Euangeliũ nãq; Christi nostri sic habet: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari,& quæ sunt Dei Deo. Quid ergo dicitis uos Episcopi & Præsules salutaris Verbi? si ita se habet uestra probatio, diligentes alterutros Imperiali abuti dignitate quiescite: & nolite persequi eos, q deo perfecte ministrant: quorum orationibus & terrena bella sedãtur, & recedentium à deo angelorum repelluntur incursus: quicq; omnes dæmones corruptores precum assiduitate confundunt: tributa secundum leges inferre non respuunt, potestatiq; regiæ non resistunt: sed syncera uoluntate & superni dei mandata custodiunt, & nostris legibus subiugantur. Vos autẽ inobedientes esse monstramini. Et nos quidem subijcimur ei, qui primus est & nouissimus: uos autẽ uobismet arrogatis. Nos itaq; puros nosipsos à uobis esse desideramus. Et sicut Pilatus in examinatione nostri Christi, cũ nollet eũ perimere, cõuersusq; ad Orientis partes & petẽs aquã, abluit manus suas, dicens: Innocens ego sum à sanguine huius iusti: Sic etiam nostra maiestas semper mandauit persequutionem non fieri, neq; fluctuationes inferri, nec inuidere laborantibus in agro dominico, neq; dispensatores magni regis expellere: ut nõ ad præsens & sub Imperio nostro crescere uideamini, & postea testamentum domini subdere passioni, sicut in sanguine Zachariæ. Sed illi post aduentum superni regis nostri CHRISTI IESV disrupti sunt, contraditi morti cum adiutore suo dæmone corruptore. Hoc præcepimus in Megetio,& Ciceronio,& Damasco,& Lampone,& Brintisio, q auditores fuerunt. Sed etiam ipsa uobis Acta misimus, ut cognoscatis ea, quæ in eximio sunt cõcilio celebrata. His ergo literis subdidit etiã dogmata cõcilij, hæc summatim habentia. Profitemur sequentes magnũ orthodoxũq; concilium, consubstantialem esse Patri Filium: & non sic intelligimus cõsubstantialem, sicuti pridem quidam exposuerunt non uere subscribẽtes, & nũc alij illos uocantes patres, uirtutem sermonis respuunt, & sequuntur eos, qui per consubstantialitatem similitudinem significatam esse conscripserũt, eo quod nulli reliquarum creaturarum per eum factarum similis sit filius, nisi tantũmodo patri. Sed qui hæc exponunt, creaturam præcipuam dei filium impie dogmatizant. Nos itaq; sapimus (sicut etiam concilia nuper Romæ & in

D

Interpres nõ intellexit. uide Græcã epistolam.

A &in Gallijs celebrata) unam esse eandemque substantiam patris & filij & spi-
ritus sancti, in tribus personis, quod est in tribus perfectis subsistentijs. Con-
fitemur autem secundum Nicænam expositionem, & incarnatum filiũ dei
consubstantialem ex uirgine sancta Maria, & in hominibus habitasse, & cõ-
plesse dispensationem pro nobis omnem in natiuitate, & passione, & resur-
rectione, & in cœlos ascensione: & iterum uenturum ut reddat nobis simili-
tudinem diuinam: à semetipso, deũ existentem carnigerum, & hominẽ dei-
ferum. His ergo quæ prædicta sunt contraria sapientes anathematizamus,
& eos simul qui non uere anathematizant, eũ qui dixit: Antequam nasceretur,
non fuit filius. sed scripsit, quod & antequam opere nasceretur, uirtute erat in pa-
tre. Hoc enim & in omnibus creaturis est, quæ non semper existunt, sicuti
deus. Filius enim semper cum patre est, sempiterna natiuitate progenitus.

Αὐτοκράτορες μέγιστοι ἀεισέβαστοι νικηταὶ αὔγουστοι, Βαλεντινιανὸς καὶ Βάλης,
καὶ Γρατιανὸς, ἐπισκόποις διοικήσεως Ἀσιανῆς, Φρυγίας, Καροφρυγίας
Πακατιανῆς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΣΥΝΟΔΟΥ τηλικαύτης συγκροτηθείσης ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ, καὶ ζητήσεως πολλῆς γενομέ-
νης περὶ τοῦ σωτηρίου λόγου, ἀπέδειξαν οἱ τρισμακαριώτατοι ἐπίσκοποι τὴν τριάδα ὁμοούσι-
ον πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἣν οὐδ' ὅλως ἐκκλίνοντες, λειτουργίας τὰς κατὰ δίκαιον
ἐπιβαλούσας αὐτοῖς, θρησκεύουσιν τὴν θρησκείαν, τοῦ μεγάλου βασιλέως. κηρύττειν δὲ ταύτην
B προσέταξε τὸ ἡμέτερον κράτος. οὕτως μέντοι, ἵνα μὴ λέγωσί τινες, ὅτι * ἂν ἧκε θρησκεία βασι- *ἀνῆκε
λέως τοῦ διέποντος τὴν γῆν ταύτην, μὴ ἀνεχόμενοι τοῦ ἐντεταλμένου ἡμῖν τὰ περὶ τῆς σωτη-
ρίας. ὡς γάρ φησι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ ἡμῶν, ὅπερ ἐπίκρισιν ταύτην ἔχει, ἀποδίδοτε τὰ
καίσαρος καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. τί λέγετε ὑμεῖς οἱ ἐπίσκοποι καὶ προεστῶτες τοῦ σωτη-
ρίου λόγου. εἰ οὕτως ἔχει τὰ τῆς ἀποδείξεως ὑμῶν, οὕτω μέν τοι ἀγαπῶντες ἀλλήλους, παύσα-
σθε ἀποχράσθαι ἀξιώματι βασιλέως. καὶ μὴ διώκετε τοὺς ἀκριβῶς τῷ θεῷ λειτουργοῦντας, ὧν
ταῖς εὐχαῖς, καὶ πόλεμοι καταπαύονται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀγγέλων ἀποστατῶν ἐπιβάσεις ἀπο-
στρέφονται. καὶ πάντας δαίμονας φθοριμαίους ἀποστρέφειν διὰ δεήσεως σπουδάζοντες, καὶ τὰ
δημόσια κατὰ νόμους εἰσκομίζειν ἴσασι, καὶ οὐκ ἀντιλέγουσι τῇ τοῦ κρατοῦντος ἐξουσίᾳ. ἀλλ' εἰλι-
κρινῶς καὶ τὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ θεοῦ ἐντολὴν φυλάττουσι, καὶ τοῖς ἡμετέροις νόμοις
ὑποτάσσονται. ὑμεῖς δὲ ἀπειθεῖς ἐδείχθητε εἶναι, ἡμεῖς δὲ ἐχρησάμεθα τῷ ἄλφα ἕως τοῦ ω. ὑμεῖς
δὲ ἑαυτοὺς ἀπεδώκατε. ἡμεῖς μέν τοι καθαροὺς ἑαυτοὺς ἀφ' ὑμῶν εἶναι θέλοντες, ὡς καὶ Πιλάτος
ἐπὶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ἐν ἡμῖν πολιτευομένου Χριστοῦ, μὴ θέλοντος αὐτὸν ἀνελεῖν, καὶ ὑπὲρ τοῦ
παθεῖν αὐτὸν παρακληθέντα ἐπιστραφεὶς ἐπὶ τὰ τῆς ἀνατολῆς μέρη, καὶ αἰτήσας ὕδωρ ἐπὶ χει-
ρῶν, ἐνίψατο αὐτοῦ τὰς χεῖρας λέγων. ἀθῶός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου. οὕτως καὶ τὸ ἡμέ-
τερον κράτος, διὰ παντὸς ἐνετείλατο, μὴ διώκειν, μήτε ἐπικλύζειν, μήτε ζηλοῦν τοὺς ἐργαζομένους
τὸ χωρίον τοῦ Χριστοῦ. μήτε τοὺς διοικητὰς ἀπελαύνειν τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἵνα μὴ σήμερον μὲν, ἐπὶ
τοῦ ἡμετέρου κράτους αὔξειν δόξητε καὶ μεταξὺ τοῦ παρακεκλημένου παθεῖν τὰ τῆς διαθήκης αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ
Ζαχαρίου τοῦ αἵματος, ἄλλοι μετ' αὐτοῦ μεταξὺ τῆς ἀφίξεως ὑπὸ τοῦ ἄνωθεν βασιλέως ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐξεράστησαν, παραδοθέντες εἰς κρίσιν θανάτου, μετὰ τῶν συνδραμόντων αὐτοῖς φθοριμαίου
δαίμονος. τοῦτο προσετάξαμεν ἐπ' Ἀμιγητίου καὶ Νικοφωνίου, καὶ Δαμάσου, καὶ Δαϊλάμπωνος, καὶ

S βρεντησίου

C βρεντησίου, ἀκροατῶν γενομένων. ἅπερ καὶ ταῦτα τὰ πραχθέντα διαπεστάλκαμεν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα γνῶναι ἔχητε, τὰ πραχθέντα τῇ ἐναρέτῳ συνόδῳ. τοῖς συνέζευξε τοῖς γράμμασι καὶ τῆς συνόδου τὰ δόγματα ἐν κεφαλαίῳ ταῦτα δηλοῦντα. ὁμολογοῦμεν ἀκολούθως τῇ μεγάλῃ καὶ ὀρθοδόξῳ συνόδῳ, ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱόν. καὶ οὐχ οὕτω νοοῦμεν τὸ ὁμοούσιον ὡς καὶ πάλαι τινὲς διηγήσαντο, μὴ ἀληθινῶς ὑπογράψαντες, καὶ νῦν ἕτεροι πατέρας ἐκείνους καλοῦντες, τὴν δύναμιν τῆς λέξεως ἀθετήσαντες καὶ ἑπόμενοι τοῖς γράψασι, τὸ ὅμοιον δηλοῦσθαι διὰ τοῦ ὁμοουσίου, καθὸ οὐδενὶ τῶν λοιπῶν κτισμάτων δι' αὐτοῦ γενομένων ἐμφερὴς ὁ υἱός, ἀλλ' ἢ μόνῳ τῷ πατρὶ ἀφομοίωται. οἱ γὰρ ταῦτα διηγούμενοι, κτίσμα διαίρετον ἀσεβῶς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ δογματίζουσιν. ἡμεῖς δὲ φρονοῦμεν ὡς καὶ αἱ σύνοδοι, νῦν ἥτε κατὰ ῥώμην καὶ ἡ κατὰ γαλλίαν, μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐν τρισὶ προσώποις. τουτέστιν, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν. ὁμολογοῦμεν δὲ κατὰ τὴν ἔκθεσιν τὴν ἐν νικαίᾳ, καὶ σεσαρκῶσθαι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν ὁμοούσιον, ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου μαρίας, καὶ ἐν ἀνθρώποις ἐσκηνωκέναι, καὶ πεπληρωκέναι πᾶσαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν, ἐν γενέσει καὶ πάθει καὶ ἀναστάσει, καὶ τῇ εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσει. καὶ πάλιν ἥξειν ἀποδιδόντα ἡμῖν κατὰ τὴν ἑκάστου βιωτὴν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς φύσεως σαρκὶ ὁρώμενον, καὶ τὴν ἑαυτοῦ θείαν δύναμιν ἐνδεικνῦντα, θεὸν ὄντα σαρκοφόρον καὶ οὐκ ἄνθρωπον θεοφόρον, καὶ τοὺς ἐναντία φρονοῦντας ἀναθεματίζομεν. ὁμοίως ἀναθεματίζομεν, καὶ τοὺς μὴ γνησίως ἀναθεματίζοντας τὸν εἰπόντα. ὅτι πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν ὁ υἱός. ἀλλὰ γράψαντας, ὅτι καὶ πρὶν ἐνεργείᾳ γεννηθῆναι, δυνάμει ἦν ἐν τῷ πατρί. τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν κτισμά-

D των ἐστὶ τῶν μὴ ἀεὶ ὄντων μετὰ τοῦ θεοῦ, καθὸ ὁ υἱὸς ἀεὶ μετὰ τοῦ πατρός ἐστιν, ἀϊδίῳ γεννήσει γεγεννημένος. ταῦτα μὲν οὖν ὁ βασιλεύς, ἐν κεφαλαίῳ δεδήλωκεν. ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὰ τῆς συνόδου τὰ γράμματα ἐνθήσω τῇ συγγραφῇ.

Hæc igitur Imperator summatim significauit. ego uero etiam ipsas concilij literas ponendas existimo.

EPISCOPI ILLYRICI, EPISCOPIS ECCLEsiarum dei, diœceseos Asianæ, Phrygiæ, Carophrygiæ, Pacatianæ, in domino S.

Cap. X

CONVENIENTIBVS nobis in unum, & habita maxima quæstione de salutari Verbo, probauimus consubstantialem esse patri Trinitatem patris & filij & spiritus sancti. Quamobrẽ iustum fuit, uobis literas destinare: non quibusdã argumẽtationibus religionẽ Trinitatis scribẽtes, sed in humilitate rogãtes. Has nostras literas destinauimus p̃ dulcissimũ fratrẽ & cõsacerdotẽ nostrũ Elpidiũ presbyterũ. In præsentibus itaq; nostris literis, quasi illud refertur, quod in saluatoris nostri IESV CHRISTI libris ascriptum est: Ego quidem sum Pauli, ego aũt Apollo, ego uero Cephæ. Nunq̃d Paulus crucifixus est pro uobis est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Et hæc q̃dẽ sufficiebant humilitati nostræ, etiã si nõ uobis uniuersales literas mitteremus, propter timorẽ tantũ quẽ ibi prædicatis cũctæ uestræ prouinciæ à patre & filio spiritum sanctũ diuidentes. Quãobrem necessarium habuimus ad uos destinare dominũ nostrũ & cõministrũ Elpidiũ à regio principatu Romanorũ

Romanorum has literas deferentem, ut si forte talis est prædicatio uestra, cognoscat. qui enim consubstantialem trinitatem non prædicāt, anathema sint. Et si quis his non cōmunicans inuenitur, anathema sit. His autem qui consubstantialem prædicant trinitatem, præparata sunt regna cœlorū. Rogamus ergo uos fratres, ut non aliud doceatis, non aliud innouetis, sed consubstantialem semper & ubiq; prædicātes trinitatē, possidebitis regnū dei. Ob hoc scribentes & cōmemorātes, has literas destinauimus. De episcopis autem constituendis uel cōministris iam constitutis si permanserint usque ad finem sani, bene: alioquin ex ipso presbyterio repellantur. Similiter presbyteros atq; diaconos in sacerdotali ordine definiuimus, ut sint irreprehensibiles undique, & à Curia, & ab officio militari. Propterea ergo hoc noluimus pluribus uerbis scribere, eo quod miserimus unum ex omnibus dominum nostrum & cōministrum Elpidium, studiose prædicationē uestram cogniturum, an ita se habeat sicut audiuimus à domino nostro & consacerdote Eustathio. Posthac licet aliquando in errore fueritis, deponētes ueterē hominem induimini nouo. Nam & ipse frater & cōminister Elpidius docebit uos ueram prædicare fidem: quia sancta trinitas consubstantialis deo & patri & filio cum spiritu sancto sanctificata, glorificata, manifestata est: pater in filio, filius in patre, cum sancto spiritu in secula. Hoc itaq; declarato, aperte poterimus sanctam trinitatem confiteri consubstantialem esse secūdum fidē olim in Nicæa expositam, quam patres confirmauerunt. Qua fide prædicata poterimus erroneum dæmonem declinare. Quo extincto, pacificos nosmetipsos literis degentes in pace salutabimus. Scripsimus itaq; uobis, ut noueritis Arianos esse condemnatos, nolentes confiteri ex patris substātia filium & spiritum sanctum. quorum nomina sunt subiecta. Polychronius, Telemachus, Faustus, Asclepiades, Amātius, Cleopater. Hæc ergo ita se habent. in gloria parris & filij & spiritus sancti, in secula seculorum Amen. Valere uos optamus, patri & filio saluatori Christo, cū sancto spiritu, multis annorum curriculis.

Οἱ ἐπίσκοποι τοῦ ἰλλυρικοῦ ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ, καὶ τοῖς ἐπισκόποις διοικήσεως ἀσιανῆς, φρυγίας, καροφρυγίας, πακατιανῆς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΣΥΝΕΛΘΟΝΤΩΝ ἡμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ζητήσεως πολλῆς γενομένης περὶ σωτηρίου λόγου, ἀπεδείξαμεν ὁμοούσιον εἶναι τὴν τριάδα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. καὶ ἦν δίκαιον γράμματα ἀποχαράξαι πρὸς ὑμᾶς, οὐ σοφίσμασι τὰ τῆς θρησκείας τῆς τριάδος γράφοντας, ἀλλ' ἐν ταπεινοφροσύνῃ καταξιωθέντας. τὸν ἡμῶν τὸ γράμμα ἀπεστάλκαμεν, διὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ ἐλπιδίου τοῦ πρεσβυτέρου. οὐ γὰρ ἐν ταῖς τῶν ἡμετέρων χερσὶ γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ βίβλοις γέγραπται, ἐγὼ μέν εἰμι παύλου, ἐγὼ δὲ ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ κηφᾶ. μὴ, παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν, ἢ εἰς τὸ ὄνομα παύλου ἐβαπτίσθητε; καὶ ταῦτα μὲν ἤρκει τῇ ἡμετέρᾳ ταπεινώσει, μήτε τὰ καθόλου γράμματα ἀποχαράξαι πρὸς ἡμᾶς, διὰ τὸν τηλικοῦτον φόβον ὃν αὐτόθι κηρύσσετε, πάσῃ τῇ ὑφ' ἡμᾶς ἐ-

C παρχία, ἀποχωρίζοντες τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. ἀνάγκην οὖν ἔχομεν, πέμψαι πρὸς ὑμᾶς τὸν κύριον ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν Ἐλπίδιον ἀπὸ τῆς βασιλευούσης Ῥωμαίων ἀρχῆς, τοῦτο τὸ γράμμα ἔχοντα, καταμαθόντα, εἴγε ἄρα οὕτως ἔχει τὸ κήρυγμα ὑμῶν. οἱ δὲ μὴ ὁμοούσιον τὴν τριάδα κηρύττοντες, ἀνάθεμα ἔσωσαν. καὶ εἴτις τούτοις φωραθείη κοινωνῶν, ἀνάθεμα ἔσω. τοῖς δὲ κηρύττουσιν, ὁμοούσιον τὴν τριάδα, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἡτοίμασται. παρακαλοῦμεν οὖν ὑμᾶς ἀδελφοί, μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, μηδὲ ἑτεροδοξεῖν, ἀλλ' ὁμοούσιον ἀεὶ, καὶ διὰ παντὸς κηρύττοντες τὴν τριάδα, δυνηθῆτε κληρονομῆσαι τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν. περὶ τούτου γράφοντες, καὶ ὑπόμνησιν ἔχοντες ἐχαράξαμεν τοῦτο ἡμῶν τὸ γράμμα, καὶ περὶ τῶν καθισαμένων ἐπισκόπων, ἢ κατασταθέντων συλλειτουργῶν, ἐὰν μὲν εἶεν ἐκ τῶν ἐντελεῖ χρησαμένων ἐπισκόπων ὑγιεῖς. εἰ δὲ μὴ, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πρεσβυτερίου. ὁμοίως τε καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος, ἵνα ὦσιν ἀνεπίληπτοι πανταχόθεν, καὶ ἀπὸ τοῦ βουλευτηρίου καὶ στρατιωτικῆς ἀρχῆς. εἰς τοῦτο οὖν αὐτὸ οὐκ ἠβουλήθημεν διὰ πολλῶν ἀποχαράξαι, διὰ τὸ ἀποσταλῆναι ἕνα ἐκ πάντων τὸν κύριον ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν Ἐλπίδιον ἐπίτηδες καταμαθόντα τὸ κήρυγμα ὑμῶν, εἴγε οὕτως ἔχει ὥσπερ ἀκηκόαμεν παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν τοῦ συλλειτουργοῦ Εὐσταθίου. λοιπὸν εἴ καὶ ποτὲ ἐν πλάνῃ γεγενημένοι ἦτε, ἀποθέμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἐνδύσασθε τὸν καινόν. καὶ γὰρ καὶ ὁ αὐτὸς ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς Ἐλπίδιος, διδάξει ὑμᾶς κηρύξαι τὴν ἀληθῆ πίστιν. ὅτι ἡ ἁγία τριὰς, ἡ ὁμοούσιος τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, σὺν ἁγίῳ πνεύματι ἠγίασαι, δεδόξασαι, πεφανέρωται πατὴρ ἐν υἱῷ, υἱὸς ἐν πατρὶ, σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας.

D φανερωθέντος γὰρ τούτου, φανερῶς δυνησόμεθα τὴν ἁγίαν τριάδα ὁμολογεῖν ὁμοούσιον, κατὰ τὴν πάλαι ἐκτεθεῖσαν πίστιν τὴν ἐν Νικαίᾳ, ἣν καὶ οἱ πατέρες ἐβεβαίωσαν. κηρυττομένης οὖν τῆς πίστεως ταύτης, δυνησόμεθα τοῦ ἀλιτηρίου δαίμονος ἐκφυγεῖν τὰς μεθοδίας. σβεσθέντος δὲ τούτου, δυνησόμεθα εἰρηνικοῖς γράμμασιν ἑαυτοὺς προσκυνεῖν, ἐν εἰρήνῃ διάγοντες. ἐγράψαμεν οὖν ὑμῖν, ἵνα εἰδέναι ἔχητε τοὺς καθαιρεθέντας ἀρειομανίτας, τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, μήτε τὸ ἅγιον πνεῦμα. ὧν τὰ ὀνόματα ὑπετάξαμεν, Πολυχρόνιος, Τηλέμαχος, Φαῦστος, Ἀσκληπιάδης, Ἀμάντιος, Κλεόπατρος. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως εἰς δόξαν πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὐχόμεθα τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ τῷ σωτῆρι ἡμῶν Χριστῷ, σὺν ἁγίῳ πνεύματι, πολλαῖς ἐτῶν περιόδοις.

Cap. XI. *Audæus hæreticus.*

INclytus igitur Imperator tanquam Apostolicis dogmatibus cum omni cura uacabat. Interea Syrus quidam & genere & lingua, Audæus nomine, illo tempore fuit dogmatum nouorum repertor: qui pridem quidem malignos habere cœptus cœperat, tunc autem cognitus est. Prius namque stulte intelligens quod scriptum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, humanam formam putauit habere diuinitatem, & corporis circumiacere partes coniecit, diuinæ scripturæ nequaquam sensum perspiciens, quæ sæpe diuinis operationibus humanorum membrorum nomina circumponit: quandoquidem qui facile subtiliora intelligere nequeunt, per hæc dei prouidentiam magis agnoscunt. Adiecit autem huic impietati & alia his uicina. Ex uesania namque Manetis aspersus, neque ignis, neque tenebrarum deum asseruit creatorem. Sed hæc quidem & quæcunque his similia celant Manetis uesaniæ participes, & iste prædicabat. Aiunt autem hos ab ecclesiastico seiunctos esse conuentu, quando hic reperiantur quidam, qui usuras execran

Quidam αὐδιον uocant.

Hunc locum re

A ras execrandas exigant, nec desint qui absque legitimis nuptijs mulieribus cohabitantes indecentem agant uitam. Atq; horum causa aiunt seorsim se uiuere, cælantes dogmatum blasphemiã. Est tamen hic prætextus arrogantiæ plenus, & Pharisaicæ propago doctrinæ. Nã & illi animarũ & corporũ medicum accusabant in templo, dicentes Apostolis: Vt quid cum publicanis & peccatoribus mãducat magister uester? Et per prophetam de talibus dicit deus: Qui dicunt, mundus sum, noli me tangere, isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Sed horum stulticiã redarguere præsentis temporis non est. quapropter ad narrationem reliquam procedamus. Ea tempestate Messalianorũ quos εὐχίτας, id est, Orãtes appellant, hæresis est exorta. Vocantur autẽ & alia appellatione ἐνθουσιασαί, id est, sacrificatores. Hij enim cuiusdam dæmonis operationẽ expectant, & hanc sancti spiritus præsentiã arbitrantur. Qui uero integro huius rei languore participantur, auersantur operationem manuum uelut malam, somnoq; semetipsos tradunt, & somniorũ phantasias, Prophetias appellant. Huius hæreseos fuerunt principes, Dadoes, & Sabas, & Adelphius, Hermas, & Symeones, & alij, qui ab ecclesiastica quidem nequaq; cõmunione recesserunt, dicentes diuinum cibum nihil nec prodesse nec lædere, de quo dominus dixit CHRISTVS: Qui comedit carnem meã & bibit sanguinem meũ, uiuit in æternũ. Cumq; uoluerint cælare hunc languorẽ, etiã conuicti impudenter negant, B & alios hæc sapiẽtes quæ ipsi animo retinent, prorsus abdicãt. Litoius itaq; Præsul Melitenensis ecclesiæ, diuino zelo decẽter ornatus, uidens eo quod hic lãguor multa monasteria, magis autẽ latronũ (ut ita dixerim) spelũcas inuaderet, eas incẽdit, & lupos ab ouibus segregauit. Similiter etiã Amphilochius famigeratus ille Lycaonensis antistes, dum hæc pestis illic cresceret, eam ualde repressit, & oues quæ tali contagione uexabãtur, eripuit. Porrò Flauianus ubiq; laudabilis Præsul Antiochenus, audiens hos in Edessa degere, & uenenũ propriũ urbibus uicinis aspergere, turbam monachorũ deduxit Antiochiã, & negantes eam pestem, hoc modo redarguit: Accusatores quidem dixit calumniosos esse, testes uero mendaces. Adelphium autẽ ualde senem cũ mansuetudine uocans, & iuxta se sedere præcipiẽs, ait: Nos ô senex, qui iam magnã partem uitæ transiuimus, humanã quidem didicimus diligenter naturã, & aduersariorũ dæmoniorũ machinamenta cognouimus, ipso experimẽto gratiæ ministrationes edocti sumus. Isti uero cum sint iuuenes, nihil horũ perfectius cognoscentes, spiritalia audire uerba nõ ferunt. Quapropter dicito mihi, quomodo creditis spiritũ contrariũ recedere, & gratiã sancti spiritus aduenire? Hijs uerbis senex ille delinitus, omne uenenũ quod cælabat euomuit atq; dixit: Nullam quidẽ utilitatem ex sancto baptismate baptizatis accedere, sed solam studiosam orationẽ inhabitantem dæmonẽ effugare dicebat. Insuper unũquenq; nascentiũ à progenitore suo

stitui è Græco. nam interpres aberrarat.

Messaliani.

ἐνθουσιασαί, hoc est, afflati & diuini.

Error Euchetarũ, qui dicũt eucharistiam neq; obesse neque prodesse.

Letoius Melitenus.

Amphilochi⁹ Lycaonensis.

Flauianus Antiochenus.

Astutum consilium Flauiani.

Hæresis negãtiũ gratiam in baptismo conferri.

C tore suo sicuti naturam, sic etiã dæmonũ trahere famulatũ. Et hijs expulsis per illam orationẽ studiosam Sanctum spiritũ aduenire, & sensibiliter ac ui sibiliter suã designare præsentiã, atq; corpus passionibus motus cuiuslibet eripere, & animam à mala uoluntate penitus liberare, ita ut nequaꝗ; dein- ceps egeat, neq; ieiunio macerãte corpus, neq; doctrina refrenante, & pro- gredi ordinate edocente. Non solum autem qui hoc impetrauerit, corporis (inquit) exultationibus liberatur, sed aperte etiã futura præuidet, & sanctã Trinitatẽ oculis cernit. Hunc itaq; Flauianus fœtidissimũ fodiens fontem, & eius pocula cunctis examinanda producens, infelicissimo ait seni: Vetu- stissimè malorũ dierum, increpauit te os tuũ, & non ego: labia enim tua te- stantur aduersum te. Cumq; hic lãguor cunctis innotuisset, de Syria quidẽ expulsi, & ad Pamphyliam sunt progressi, eamq; huiusmodi peste repleue runt.

SOZOMENUS.

Cap. XII. Ad Valẽtinianũ Aug. legationem mittũt episcopi.

IGitur Valentinianus cum ita saperet sicut Nicæni patres, similia profi- tentibus proderat, aliter uero sapientibus nõ erat importunus. Qui cum initio regni de urbe Constãtinopolitana per Thracias properaret Romã, episcopi Hellesponti, Bithyniæ, & quicunq; consubstantialẽ patrẽ ac filium prædicabant, Legatũ miserunt Hypatianũ Heracleæ Perinthi Præsulem, ut dignaretur ad emendationẽ dogmatis interesse. Is cum audisset Impe- rorem, & episcoporũ legationem intimasset, respondẽs Valentinianus, ait: D Mihi quidem cum unus de populo sim, phas non est talia perscrutari. Ve rum sacerdotes quibus hæc cura est, apud seipsos congregentur ubi uolue rint. Cum hæc itaq; respondisset princeps, in Lampsacum cõuenerunt epi- scopi. Cumq; duos tractassent menses, nouissimè decreuerunt, ut ea quæ Constãtinopoli gesta fuerant, studio Eudoxij & Acacij, abolerentur. Simi liter autẽ ut irritaretur etiã expositio fidei, quã uelut Occidentalium episco porũ proferentes, quosdã subscribere in ea, sub ea promissione fecerunt, ut quod fuerat constitutũ de dissimilis substantiæ nomine, penitus abdicarẽt. quod etiã sunt mẽriti. Similem uero patri filium per substantiã asserebant, dicẽtes, necessariã similis adiectionẽ propter significationem substantiarũ. Fidẽ uero illam esse præcipiendã per omnes ecclesias, quæ Seleuciæ fuerat promulgata, & exposita in dedicatione Antiochenæ probatur ecclesiæ. De positos autẽ ab eis qui dissimilem patri filium asserebãt, sedes proprias reci pere decreuerunt. Si quis autẽ eos accusare uellet, æquo hoc periculo sanci- uerunt, iudices esse decernẽtes episcopos recte sapiẽtes, & de uicinis Prouin cijs in ecclesia cõueniẽtes, ubi testes essent singulorũ qui dicerẽtur oppressi. Hæc decernentes, cũ euocassent Eudoxium, & qui cũ eo erant, locũ eis pœni tentiæ tribuerunt. Quibus obedire nolentibus, quæ fuerant placita, cunctis ecclesijs intimarunt. Cumq; crederent studere Eudoxium, ut uniuersa rega lia suæ partis faceret, & istis sine dubio derogaret, necessarium putauerunt

Synodus apud Lampsacum.

ut

A ut præcurrerent, & quæ fuissent Lampsaci gesta, nunciarent. Remeantem itaque Valentem Imperatorem de Thracia, in Heraclea adierunt. Fuerat enim cum fratre suo digressus usque ad quendam locum. Tunc enim Eudoxius tam apud Principem quàm apud proceres præcipuus habebatur. Adeuntibus ergo Legatis à Lampsaco missis, iussit Imperator ne seipsos ab Eudoxio separarent. Qui cum resisterent, & de gestis Constantinopolitanis apud Seleucenum concilium habitis aduersus Eudoxium quererentur, cõmotus ad iram Princeps, illos quidem deputauit exilio, ecclesias autem tradi iussit Eudoxio.

Eudoxius gratiosus in aula Valentis.

THEODORETVS.

Tempore quo Valens suscepit Imperium, Apostolicis dogmatibus ornabatur. Cum uero Gothi transissent Histrum, & Thraciam peragrarent, collecta militia pugnare cogitabat aduersus eos. Cui placuit ut nõ nudus sacra gratia pugnaret, sed sancti baptismatis munitus armis. & hoc quidem bene placuit & ualde sapienter. Quod uero postea gessit magnam animi molliciem, & proditionẽ significat ueritatis. Ea nanq; infelix passus est, quæ progenitor Adam. Coniugis enim est seductus alloquio, & mulieribus uerbis illaqueatus. Illa nanq; primitus Arianæ fallaciæ captionibus irretita, etiam istum secum corruere in blasphemiæ foueam persuasit. cuius seditionis autor fuit Eudoxius. Is enim adhuc Constantinopolitanæ gubernacula tenebat ecclesiæ, non regens, sed suam potius mergens nauem.
B Tunc ergo in ipso baptismatis tempore, iureiurando miserrimũ obligauit, ut & in impietate dogmatis permaneret, & undiq; contraria sapientes expelleret. Sic itaq; ille doctrinam Apostolicam derelinquens, contrarias partes sumpsit, & paulò post quæ iurauerat adimpleuit.

Cap. XIII. Valentinianus aduersum Gothos.

Valẽtinianus ad Arianas partes trahitur uxoris blãdiloquentia.

Valẽtinianus baptizatur pugnaturus contra Gothos.

SOZOMENVS.

Interea uenit in Europam. metuebant enim ne fortè Persæ pacta sub Iouiniano triginta annorum facta, soluerent. Qui cum nihil mouerent, degebat in Antiochia. Quo tempore Meletium quidem episcopum destinauit in exilium, Paulinum uero reueritus, illius uitæ pepercit. Eos autem qui Eudoxio cõmunicare nolebant, ecclesijs expulit, pecunijs cõdemnauit, uerberibus & alijs rebus afflixit.

Cap. XIIII

Meletius in exilium.

SOCRATES.

Fertur enim etiam multos in Oronte flumine suffocasse.

THEODORETVS.

De Samosata autem sanctum Eusebium expulit, Pelagium admirabilem pastorem Laodicensium, urbe priuauit: qui cum in iuuentute duxisset uxorem, in ipso thalamo primo die nuptiarum sponsæ persuasit, ut puritatem cõmuni uoluptati præponeret, atq; ut charitatem fraternã adipiscere tur pro copulis nuptialibus, erudiuit.

Eusebius Samosatenus.

Pelagius Laodicenus.

C

SOCRATES.

Cap. XV. Procopius tyrannus.

CVm hæc autẽ in Syria fierent, exortus est Constantinopoli tyrannus nomine Procopius. Qui paruo tempore multam sibi militiam coaceruans, festinabat aduersus Imperatorem. Quod cum nũciatum fuisset, conturbatus Valens, paululum suũ impetum remoratur. Cumq́; belli euentus interea parturiret, terræmotus factus multas diruit ciuitates. Sed etiam mare terminos proprios mutauit, & in quibusdam locis in tantum influxit, ut loca quæ pridem ambulari poterant, rigarentur: ab alijs uero locis tantum recessit, ut arida tellus inueniretur. Hoc ergo factum est primo duorum Principum Consulatu.

Terræmotus.

SOCRATES.

Sequenti autem anno, Gratiani & Dagalaiphi Consulatu, bella parabantur. Cumq́; Tyrannus Procopius de Constãtinopoli digressus, castra moueret aduersus Imperatorem, & hoc audisset Valens, uenit ab Antiochia, & cum eo congressus est circa ciuitatem Phrygiæ Nacoliam. Et prima quidem pugna deuictus est. Post paululum uero Procopium cepit, tradentibus eum Agelone Gomarioq́; militibus. Quos etiam postea inopinatis quibusdã supplicijs iussit expendi. Contemnens enim iusiurandum quod eis præbuerat, serris diuisos crudeliter interemit. Tyrannũ uero duabus uicinis arboribus flexis (singulos in eis pedes eius) ligari fecit, quæ dimissæ aërem repetentes, Procopium diuiserunt. Et hoc modo tyrannus interijt.

Pugna inter Valentem & Procopium.

Agelon. Gomarius. Procopij supplicium.

D

THEODORETVS.

Cap. XVI. Eusebius Samosatenus in exilio quid egerit.

EVsebius interea Samosatenus episcopus in Thraciam in exilium deportatus, Apostolicis laboribus desudabat. Is enim multas ecclesias desolatas pastoribus esse conspiciens, habitu militari sumpto, & τιάρᾳ caput operiens, Syriam peragrabat, & Phœnicen, pariter & Palæstinam, presbyteros ordinans atque diaconos, aliáque ecclesiæ peragebat officia. Sicubi autem inueniret sibi concordes episcopos, eos Præsules indigentibus constituebat ecclesijs. Quantã uero fortitudinem sapiẽtiamq́; monstrarit, Imperialem suscipiẽs iussionẽ, qua eum præcipiebat in Thracijs habitare, necessariũ arbitror nescientes cognoscere. Venerat enĩ baiulus huius præceptionis circa uesperã, quem Eusebius silentium habere, & aduentum suum cælare iussit, dicens: Si cognouerit hoc turba sacri zeli amore inflammata, te quidem interimet: ego autẽ pro tua morte apud deum pœnas cogar exoluere. Cum hæc dixisset Vespertino consuete ministerio celebrato, circa ipsa somni primordia uni famulorum secretum pandens, solus egressus est senex. Sequebatur famulus, puluillum tantũmodo & codicem gerẽs. Cumq́; uenisset ad Euphratis fluminis ripam, iuxta ipsos muros ciuitatis expositã, ascendit in nauem, ut Zeugma nauigaret, iussitq́; nautis ut remigarent. Et facto die ille quidem peruenit ad Zeugmatis locum, Samosateni uero gemitibus

Hoc est, pileo rustico.

Vespertinæ preces. ἑσπερινὴ λατρεία.

Eusebius nauigat Zeugma Syriæ.

A ro gemitibus & lamentatiōe repleti sunt. Nam cū ille seruus eius proximis quæ iussa fuerant indicasset, & qui cum eo proficiscerentur, & quos codices detulisset, ingemiscebant uniuersi, pastore uidelicet priuati. Fluuiusque nauigantibus atq; sequentibus est impletus. Cunq; uenissent & desideratum pastorem cernerent, amplius eiulabant, ac suspirantes fundentesq; lachrymarum fontes, eum retinere nitebantur, ne in lupos oues eius inciderent. Quem cum flectere non ualuissent, audierunt eo legēte Apostolicā legem, quæ apte iubet nos Principibus & Potestatibus esse subiectos. Quo facto, alij quidem ei obtulerunt aurum, alij argentum, alij uestes, alij famulos, tanquam ad peregrinā & exteram properanti terram. At ille pauca quædam à ualde notis accipiens, doctrinisque cunctos & orationibus suis armans, & pro Apostolicis dogmatibus pugnare præcipiens, ad Histrum profectus est. Illi uero ad urbem propriam remeantes, & mutuo se exhortantes, luporum circumspiciebant prudenter insidias. Nunc uero narrandus est horum fidei calor & puritas. Puto enim me delinquere nisi per hanc relationem illi semper memorabiles habeantur. Cum ergo Arianorum participes egregio pastore priuassent gregem, aliumq; pro eo Eunomium nomine fecissent episcopum, nullus illic habitantium, non pauper, non diues, non famulus, non B opifex, non agricola, non hortulanus, non uir, non mulier, non iuuenis, non senex, ad ecclesiasticum accessit consuete collegium. Solus itaq; degebat episcopus, tum nullo eum neq; uidente, neq; penitus appellāte, licet feratur cū multa uixisse mansuetudine. cuius rei hoc probatur indicium. Cū enim uoluisset lauare, & eius famuli balnei ianuas obserassent, uolentesque ingredi prohiberent, ipse populum ante ianuas uidens, eas aperiri præcepit, & libenter secum omnes lauacro participari. Hoc idem etiā in balnei solio fecit. Nā cum lauanti sibi quosdam uideret astare, iussit ut cum ipso cōmuniter aqua calida fruerentur. qui tacentes astabant. At ille honoris causa hoc fieri putans, uelociter ascendens egressus est. Illi uero nequissimæ hæreseos immundicia, etiā aquam iudicantes esse pollutam, eam repente cuniculorum egestionibus tradiderunt, & aliud fecerunt solium temperari. Quod ille cognoscens, relicta ciuitate discessit, inimicam habitare ciuitatem, & horrorē habētem aduersum se cōmunē, arbitratus esse stultum. Quo de Samosata abeūte, Lucium pro eo aperte lupum & ouibus inimicū cōstituerunt. Sed oues licet desolatæ pastore, tamē quæ sunt pastoris operabātur. Permāserūt enim doctrinā apostolicā inuiolabiliter obseruantes. Quomodo enim etiam Luciū oēs habuerint odio, alijs narratiōibus explanabo. Adolescētes in platea sphærā alter alteri porrigētes, lusu delectabātur. Isto aūt transeunte cōtigit ut sphæra cadens, p asini eius transiret pedes. tū pueri uehementer eiulauerunt, arbitrati sphæram pollutione repletam. At ille hoc intelligens, præcepit cuidam sequentium ut expectaret, & quod gereretur, cognosceret.

Eusebius ad Istrum.

Samosateni.

Eunomiū Arianū Eusebij loco obtrusum, Samosateni uitant.

Eunomij Samosateni humanitas.

Samosateni quādā nolebāt in ea aqua lauare, in qua pauloante lauerat Eunomius illorū episcopus, sed Arianus.

Eunomius discedit Samosata.

Lucius obtruditur.

Pueri

C Pueri uero accedentes ignem,& sphæram iaculantes per mediã flammam, hoc modo eam arbitrati sunt expiatam. Et hoc quidem esse noui iuuenile, & cõsuetudinis antiquæ reliquias. Veruntamen indiciũ est, quo possit osten di quale odium circa Arianam uesaniam ciuitas habuerit uniuersa. At Lucius mansuetudine non est imitatus Eunomiũ, sed multos quidem sacerdotum fecit per Iudices in exilium deportari, eos præcipue qui uiriliter pro sacris dogmatibus dimicabant, usque ad nouissimos Romani fines imperij, Euolcium Diaconij ministerio functũ in eremũ Oasim. Antiochũ uero Eusebij maximi generatione decoratum (erat enim consobrinus eius) & multis uirtutibus coruscantẽ, necnon sacerdotij dignitate fulgentem, in Armeniæ terminos mitti suasit. cuius opera ꝓ diuinis dogmatibus celebrata quis explanare sufficiat? Cum itaq; uir sanctus Eusebius post multa certamina, innumerasq; uictorias etiam coronam martyrij suscepisset, conuenit solẽni modo prouinciæ synodus pariter & Iouianus Pergenæ tũc ciuitatis episcopus, qui pauco tempore Arianorum fuerat cõmunione maculatus. Cumq; uniuersi Antiochum elegissent, auunculo proprio successorem, & ad sacrum perduxissent altare, & genua ad ordinationẽ inclinare compellerent, conuersus & uidens Iouianum suo capiti dexteram imponentem, manũ eius repulit, dicens, nõ esse ferendam dexteram, quæ aliquando sacramenta blasphemijs celebrata suscepisset. Sed hæc quidem nõ post multum tẽporis euenerunt. Tunc enim in interiorem est (ut dixi) ductus Armeniam. Qua tempestate uir sanctus Eusebius morabatur apud Histrum, Celtis Thraciã deuastantibus & obsidentibus ciuitates, sicut eius scripta cõmemorant.

Purgatio per ignem. Euolcius in exilium. εἰς Ὄασιν τὴν ἔρημον πολίχνιον. id est, in Oasim desertũ illud oppidulum. Oasis eremus. Antiochus nepos. Eusebius in exiliũ. Eusebius martyrio coronatur. Antiochus nepos succedit. Iouinianus Pergenus.

D *Celtæ. Germani.*

Cap. XVII. Barses Edessenus.

BArsen quoq;, cuius etiamnum maxima gloria est, non solum in Edessa quam regebat uicinisq; prouincijs, sed etiam in Phœnice & Aegypto, necnon Thebaide, quas gentes cum maximo uirtutis suæ splendore transierat, primum quidem Valens insulam Aradon habitare præcepit. Cumq; cognouisset innumeros ad eum cõcurrere populos (quia cum plenus esset gratia, uerbo egritudines effugabat) in Oxyrynchum Aeygpti urbem eum in exilium destinauit. Cumq; etiam illic eius gloria omnes accenderet, in quodam castrum extremũ Barbaris uicinũ, cui nomen est Pheno, senex dignus cœlesti urbe deductus est. Aiũt quidã in Arado hactenus eius extare lectũ eximia celebritate dignum. multi enim ægrotantiũ, cũ in illo collocantur, salutem fide percipiunt.

Aradus insula

SOZOMENVS.

Cap. XVIII. Valẽtinianus cõtra orthodoxos pro Arianis.

IGitur Imperator extincto Procopio, felicitate prouectus, denuo contra Christianos bellla cõmouebat, omnem religionem in Ariano dogmate cupiens concordare. Præcipue tamẽ eum ad furorem prouocabat synodus in Lampsaco celebrata: non solum quia Arianorũ abdicarat episcopos, sed quod promulgatiõnẽ fidei Ariminensis anathematizauerat. Veniẽs igitur Nicomediã

A Nicomediam Bithyniæ, conuocauit Eleusium Cyzici, is enim sectã Macedonij magis sequebatur, sicut iam dixi. Et faciens concilium Arianorũ episcoporũ, cogebat Eleusium ut illorum dogmati cõsentiret. Qui primũ quidem negauit. Postea uero cum ei minaretur exilium, formidans in Arianũ dogma consensit. Quo perpetrato, mox pœnitentia tractus, ueniens Cyzicum coram omni populo de uiolentia querebatur, dicens cõsensum uiolentia non uoluntate factum. Et ut quærerent sibi alium episcopum hortabatur, quoniã ipse per necessitatem dogma proprium denegasset. Porrò Cyziceni propter amicitiam eius alij episcopo subdi noluerunt, manserũtq; sub eo, non tamen à propria hæresi abducti sunt. Hoc audiens Cõstantinopolitanus episcopus, Eunomiũ in Cyzico ordinauit episcopum, tanq; qui posset populũ calliditate uerborum ad suum circũuenire cõsensum. Descendẽte uero Eunomio, Sacris præceptionibus expelli iubetur Eleusius, & in sede Eunomius collocari. Quo facto amatores Eleusij extra urbem oratoriũ fabricantes, Collectas ibi faciebant, Hæc ergo de Eleusio dicta sufficiant. Nunc de Eunomio referendum est.

Eleusius Cyzicenus.

Eudoxius.

Sacræ literæ Principis.

Eunomius in Cyzicũ.

Cap. XIX

Eunomius.

EVnomius notarius fuit Aëtij, qui ἄθεος, id est, sine deo, uocabatur: cuius mentionem fecimus. Cum quo dum esset, modum eius sophisticũ B imitatus est: & sermonibus quibusdã uacans, faciensq; sibi sophismata, nõ sentiebat, ex his inflatus, in blasphemias se incidere: quippe qui dogma imitaretur Arij, & multis modis repugnaret dogmatibus ueritatis. Enimuero parum edoctus ex literis sacris, & eas minime intelligere ualens, circa uerba frequenter occupabatur, eaq; conuertens semper nõ poterat intentiõis suæ propositum adimplere: sicut septem eius demonstrant Tomi, in quibus uanissime laborauit, quos in epistolã Apostoli ad Romanos fecit. multa em̃ illic uerba profundens, intentionem epistolæ non potuit inuenire. Sunt etiam alij eius similes libri, quos qui legere uoluerit, eorum contemptum expetimẽtis cognoscet. Hunc igitur Eunomium Eudoxius in Cyzico fecit episcopum, expellere nisus Eleusium. Cumq; illuc uenisset, utens more solito Dialectica, quasi peregrinũ aliquid, auditoribus inferebat. Quamobrem Cyzici tumultus exortus est, eumq; urbe pepulerunt, non ferentes eius uerborũ fastum. Qui Constantinopolim ueniens, cum Eudoxio morabatur, episcopatu uacans. Sed ne detrahere uideamur, audi uocem ipsius Eunomij, quæ tẽtat contra deum sophismatibus loqui. Sic enim ait:

Septem Tomi Eunomij i epistolã Pauli ad Romanos.

Cyziceni eijciunt Eunomiũ nimis dialecticum.

Deus de substãtia sua nihil nouit amplius q̃ nos: neq; est illi magis, nobis aũt agnita minus: sed quodcũq; de illa nouimus nos, hoc modis omnibus etiã ille nouit. Quod autẽ rursus ille, hoc inuenies immutabiliter in nobis.

Eunomij temeraria subtilitas.

Hæc quidem aliaq; similia Eunomius sophismata, id est, circumuentiones faciens, non sentiebat occumbere. Quomodo autem ab Arianis paulopost segregatus sit, proprio loco narrabimus.

Sozomenus

C

SOZOMENVS.

Cap. XX. Nouatiani apud Cōstantinopolim. Veteres hæreses oēs extinctæ sub Constantino. Agelius Nouatianorū apud Cōstantinopolim episcopus. Agelius reuocatur de exilio opa Martiani presbyteri. Anastasia & Carosia filiæ Valentiniani Aug.

VExabantur enim etiam Constantinopoli habitātes, qui Nicænū dogma profitebantur. quos omnes Imperator expelli ciuitate præcepit, Nouatianorū uero etiam ecclesias claudi. aliorū uero hæreticorū quod clauderet nō inuenit. Pridem enim sub Constantio principe probantur ablatæ. Sed etiā Agelium Nouatianorū episcopū ecclesiæ Cōstantinopoli cōstitutæ, exilij deportatione damnauit. Dicebatur enim mirabiliter uiuere secundum ecclesiasticas sanctiones, cuius uita erat philosophica, & à pecuniarum possessione segregata. Quod etiam conuersationis eius modus ostēdebat. Vna enim tunica utebatur, & semper ambulabat excalciatus. Qui non longo post tempore reuocatus est, ecclesiasq; recepit. Cuius rei fuit autor quidā Martianus, uita, scientiaq; admirabilis, pridem quidem in Regalibus militans: tunc autem presbyter Nouatianus, artem Grammaticam Imperatoris filias edocebat Anastasiam atq; Carosam. Ex quarū nominibus hactenus Anastasianæ & Carosianæ Thermæ publicæ Cōstātinopoli nūcupāt.

SOCRATES.

Cap. XXI. Valens Aug. muros Chalcedonis dirui iubet.

IGitur Imperator Valens Chalcedonensis urbis contra Byzantium positæ muros destrui iussit. Iurauerat enim hoc se facturum tyranno uicto, quod Chalcedonenses fauore tyrāni ei turpes cōtumelias intulissent, & portas clausissent ciuitatis. Murus autem iussione destruebatur Imperatoris, & saxa ad ædificium Thermarum, quæ Constantianæ uocantur, Cōstantinopolim uehebantur. Inter quæ saxa, unum inuētum est, in quo respōsum habebatur inscriptū, olim quidē absconsum, tunc uero manifestū. Significabat enim, quod cū proueniret aquarū abundantia ciuitati, tunc murus quidem lauacro seruiret, innumeræ uero Barbarorū nationes, Romanorum fines incurrentes, cū crudelia multa committerent, nouissime etiam ipsæ perirēt. Post aliquātū itaq; tēporis euenit, ut Valens Aquæductū ædificaret, & abundantiā Cōstantinopoli præberet aquarū, tunc etiam Barbaræ motæ sunt nationes. Respōsum tamen etiam alio modo cōtigit adimpleri. Cum enim Aquæductus in ciuitatē fuisset inductus, Præfectus urbis tunc Clearchus Nymphæū maximū ædificauit in platea, quæ Theodosij nunc uocatur, ubi aquæ affluentia est emissa. in quo maximā festiuitatē ciuitas habuit. Sed hoc respōsum paulo post est impletum. Porrò cū solueretur murus, Principem Constantinopolitani rogauerunt, ut à muri destructione cessarit. Cum quibus etiam supplicabant possessores Bithyniæ, Nicomedienses, atq; Nicæni. Verum Imperator furore plenus, uix quidem supplicantiū suscepit preces. Volens tamen iusiurandum implere, murum destruebat, eūq; subinde minoribus lapidibus rursus ædificabat. Quod nunc etiā in quibusdam muri partibus inuenitur, ubi maximis mirabilibusq; lapidibus, uilis nunc fabrica superposita demonstratur.

D Thermæ Constantianæ. Epigrāma futura prædicēs. Valens Aquæductū extruit. Clearchus Nymphæum ædificat.

SOCRATES.

Hoc itaq; tempore talia gerebantur. Sciendũ tamen quod bellum contra Procopium tyrannum gestum est Consulatu Gratiani & Dagalaiphi circa finem Maij mensis. Post paululum uero temporis eodẽ Consulatu, Valentiniano principi in Occidentis partibus constituto, natus est filius nomen referens patris. uerum Gratianus ante eius fuerat natus imperium. Et sequenti Consulatu Lupicini & Iouiniani grandinis multitudo in Constantinopolitana urbe secundo Iunij mensis die, saxorum gerens similitudinem uehementer effunditur. Quod multi dicebant propter motum Imperatoris accidere, qui plurimos sacerdotum in exilium deportauerat, Eudoxio cõmunicare fugientes. Post paululum uero temporis eodem Consulatu Valentinianus Princeps filium Gratianũ Imperatorem constituit, uicesimo quarto die mensis Augusti. Sequenti uero Consulatu Valentiniani secundo, & Valentis item secũdo, terræmotus circa Bithyniam maximus, Nicæam subuertit urbẽ, undecimo die mensis Octobris. Agebatur autem annus duodecimus post Nicomediæ casum. Post modicum uero tempus alio terræmotu multæ partes Germæ ciuitatis in Hellesponto constitutæ, destructæ sunt. Hijs ergo ita prouenıẽtibus, nulla reuerentia terruit, neq; Eudoxium Arianorum episcopum, neq; Valentem Imperatorẽ. Non enim à persecutione cessabãt. Porrò terræmotus, turbarum ecclesiasticarum indiciũ esse uidebatur. Cum ergo multi sacerdotũ in exilium deportarentur, soli diuina prouidẽtia propter eminentem sui reuerentiã exilium nõ sunt passi Basilius atq; Gregorius. Quorum alter quidẽ Cæsareæ Cappadociæ fuit episcopus. Gregorius autẽ Nazianzenæ ciuitatis omnino uilissimæ, quæ est posita uicina Cæsareæ. De Basilio atq; Gregorio procedenti sermone narrabimus.

Cap. XXII. *Grando Constantinopoli.* *Terræmotus.* *Nicomedia concidit.* *Germa.* *Basilius & Gregorius soli exortes exilij.*

Cumq; eo tempore Consubstãtialitatis dogma profitentes uehementer affligerentur, rursus persecutores contra Macedonianos insurrexerunt. Qui terrore magis uiolentiaq; constricti, per singulas ciuitates Legationibus fungebantur apud alterutros, iudicantes optimũ, si per necessitatem confugerent ad fratrem Imperatoris, & ad Liberium Romanæ urbis episcopum, cuius fidem amplectebantur potius quàm cõmunionem Eudoxij. Miserunt ergo Eustathiũ Sebastiæ, qui fuerat sæpe depositus, Syluanũ Tarsi Ciliciæ atq; Theophilũ, mãdantes, ne declinarẽt fidei causa Liberiũ, sed Romanæ cõmunicarẽt ecclesiæ, & fidem de Consubstantialitate roborarent. Itaq; cum hijs literis in Seleucia dispositis, ad Italiam peruenerunt. Et Imperatorẽ quidem uidere non potuerunt. erat enim occupatus in Gallijs, & contra Sauromatas pugnabat. Liberio tamen epistolas obtulerunt. qui eos suscipere nullatenus uoluit, dicens eos Arianos esse, nec ab ecclesia suscipi posse, qui Nicænam non susciperent fidem. At illi responderunt, per

Ca. XXIII. *Macedoniani confugiunt ad Valentinianũ & Liberium.* *Sauromatæ.* *Liberius primũ nõ uult recipere Macedonianos.*

C pœnitentiã se cognouisse ueritatem, & dudum abnegasse Dissimilitudinis fidem, & similem professos per omnia filiũ patri, nihilq; differre à Consubstantiali per omnia similem. Hæc dicentes exegit Liberius scriptã suæ sententiæ dare professionem. At illi libellum porrexerũt, in quo etiã proposuerunt uerba fidei Nicæni concilij. Epistolas autem à Smyrna in Asia constituta, & Pisidia Isauriæ, atq; Pamphylia, necnõ Lycia missas, hic propter prolixitatem non subscripsi. Verba uero libelli ab Eustathio & reliquis Liberio dati hæc esse noscuntur.

ca.XXIIII

DOMINO FRATRI ET CONSACERDOTI Liberio, Eustathius, Theophilus, & Syluanus, in domino S.

Libellus quẽ Legati Macedonianorũ exhibuerũt Liberio Pontifici Romano.

Propter hæreticorum uæsanas suspiciones qui non cessant catholicis ecclesijs scandala generare, ea gratia omnem occasionem eorum perimentes, profitemur synodũ Lampsaci celebratam, & Smyrnæ, alijsq; diuersis locis orthodoxorum episcoporum. Pro qua synodo legatione fungentes apud tuam paternitatem, & uniuersos Italiæ, cunctosq; Occidentis episcopos, literas deportamus, catholicam fidem tenere atq; seruare, quæ in sancto Nicæno concilio sub beatæ memoriæ CONSTANTINO à trecentis decem & octo episcopis confirmata perfecto & immobili statu hactenus & in perpetuum permanebit, in qua Consubstantialitas sancte pieq; definita est contra Arij prauitatem. Similiterq; nos cum prædictis eandem fidem tenuisse

D atq; tenere, & usq; ad terminũ custodire manu propria profitemur, condemnantes Arium impiamq; doctrinam eius cum discipulis ipsius, eiq; similia sapientibus, necnõ omnem hæresim, Sabellianos, Patripassianos, Marcionistas, Photinianos, Marcellianos, simul etiam Paulosamosatenos, eorumq; doctrinam, omnesq; hijs similia sapientes, & uniuersas hæreses sanctæ fidei prædictæ contrarias, quæ pie catholicéque est in Nicæa à sanctis patribus explanata: Anathematizãtes præcipuè explanationẽ lectam in Ariminensi concilio, tanq; contrariã prædictæ fidei sancti concilij in Nicæa urbe celebrati, cuius lectione prolata in urbe Thraciæ Nicæa dolo atq; periurio capti, Constantinopoli subscripserunt. Est autẽ fides nostra & eorum pro quibus legatione fungimur, hæc. Credimus in unũ deum patrẽ omnipotentẽ, omniũ uisibilium inuisibiliumq; factorem, & in unũ unigenitum deum dominũ IESVM CHRISTVM filium dei, natũ ex patre, hoc est, ex substantia patris, deum ex deo, lumen ex lumine, deũ uerum ex deo uero, natum, non factum, consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt quæ in cœlo & quæ in terra. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit, & incarnatus est & homo factus, passus, & resurrexit tertio die, ascendit ad cœlos, & uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritũ sanctum. Eos autẽ qui dicunt: Fuit, quando non fuit, & anteq; nasceretur nõ fuit. Et quod ex nõ existentibus factus est, aut ex altera essentia uel

A tia uel substantia dicentes esse, aut cõuertibilem aut mutabilem filium dei, anathematizat catholica & Apostolica ecclesia.

Eustathius episcopus Sebasteæ ciuitatis, & Theophilus & Syluanus Legati conciliorum Lampsaci Smyrnæ, & reliquorum, hanc professionem manibus nostris & propria uoluntate subscripsimus.

Subscriptio.

Si quis autẽ præter expositam à nobis fidem, contra nos uel eos à quibus missi sumus aliquod crimen inferre uoluerit, cum literis ad nos tuæ sancti-tatis ad quos probaueris orthodoxos episcopos mitte, & apud eos nobiscum causam dicant. Et si quid criminis fuerit approbatum, in autore procul dubio uindicetur. Hoc itaq; libello Legatos obligans Liberius, eos in cõmunionem suscepit. Quibus dans huiusmodi literas, abire præcepit.

Cap. XXV. Epistola Liberij Pont. Ro. & Occidentalium episcoporum, ad Orientales.

DILECTISSIMIS FRATRIBVS ET CONSACERdotibus, Eustathio, Cyrillo, Hypericio, Heroni, Elpidio, Maximo, Eusebio, Eucarpio, & Ortasio, Neoni, Eumathio, Faustino, Proclo, Passinico, Arsenio, Seuero, Didymioni, Britanio, Callicrati, Damabio, Edessio, Eustochio, Ambrosio, Gelonio, Pardalio, Macedonio, Paulo, Marcello, Heraclio, Alexandro, Adolio, Martiano, Sthenelo, Iohãni, Maceri, Charisio, Syluano, Photino, Autho, Antonio, Celso, Euphranori, Milesio, Patricio, Seueriano, Eusebio, Eumolpio, Athanasio, Diophanto, Minodoro, Diocli, Chrysampelo, Eugenio, Eustathio, Callicrati, Arsenio, Eugenio, Martyrio, Hie-B ratio, Leontio, Philagrio, Lucio, & uniuersis Orientalibus orthodoxis, Liberius episcopus, & Occidentales episcopi in domino s.

Optabile nobis pacis atq; concordiæ gaudium uestræ literæ attulerũt, fidei lumine resplendentes, fratres charissimi, oblatæ nobis per charissimos fratres & coepiscopos, Eustathium, Syluanum, atq; Theophilum, & maximè quia uestram sententiam uestrosq; sensus cõcordare & consonare cum mea humilitate, & Italis, atq; Occidentalibus uniuersis affirmauerunt atq; demonstrauerũt. Et hanc esse cognoscimus Catholicã & Apostolicã fidem, quæ usq; ad Nicænũ concilium integra immobilisq; seruata est: & hãc ipsi retinere professi sunt, gaudioq; repleti, & omne uestigium ac nebulas ineptæ suspicionis abijcientes, nõ solum sermone eam, sed etiam scriptura currente professi sunt. Cuius exemplar hijs literis subdere necessariũ iudicauimus, ne ullam occasionem hæreticis ad exercendas insidias denuo relinquamus, quibus iterum flammas propriæ maliciæ cõmouentes, incẽdia discordiarum consuete resuscitent. Hæc insuper sunt professi charissimi fratres nostri, Eustathius, Syluanus, atq; Theophilus, uestram charitatẽ semper hãc fidem habuisse, & hanc usq; ad terminũ custodire, id est, in Nicæna urbe à trecẽtis decem & octo episcopis orthodoxis approbatam, quæ perfectam continet ueritatẽ, & os totius hæreticæ multitudinis obstruit atq; dissoluit. Non enim spontaneo motu, sed nutu diuino tantorũ episcoporum nume-

C rus aggregatus est, contra uæsaniam Arij, quanto numero beatus Abrahã tanta milia fide destruxit. Quæ fides dum in subsistẽtia & nomine Consubstantialitatis continetur, uelut quoddam munitissimũ & inexpugnabile castrum omnia iacula & molitiones Arianæ incredulitatis decenter euitat. Cum igitur omnes Occidentales episcopi in Arimino congregati, quando eos Arianorum collegit uæsania, quadam suasione aut (ut uerius dicam) mundana potentia, hoc quod cautius erat in fide positum, auferre, aut oblique denegare conati sunt. Tamen nihil eorũ calliditas profuit. Nam penè omnes conuenientes Arimini tunc terrore permoti atq; decepti, nunc resipiscentes atq; anathematizantes eos qui ibi conuenerunt, aut scribentes catholicæ fidei quæ in Nicæna urbe sancita est, nobisq; cõmunicantes, feruentius contra Arij dogma eiusq; discipulos inflãmantur. Cuius rei indicium etiam ipsi Legati uestræ ciuitatis agnoscentes, uosipsos in sua subscriptione iunxerũt, anathematizantes Arium, & quæ ab eius sequacibus Arimini gesta noscuntur contra fidem in Nicæna urbe sancitam. In quibus etiam uos capti periurio subscripsistis. Vnde consequens nobis uisum est scribere charitati uestræ, & adiuuare iusta poscentes, maximè quia per professionẽ uestrorum Legatorum resipiscentes Orientales cum orthodoxis Occidẽtalibus concordare cognouimus, & significamus, ut noueritis blasphemias Ariminenses qui tunc uidebantur per surreptionem maculati, nunc anathematizatos, & uniuersos ad Nicænam respirasse fidem. Quod oportet per uos omnibus indicari: ut possint qui uiolenter læsi sunt, aliquando ab hæreticis tenebris ad diuinum lumen catholicæ libertatis accedere. Qui post hanc synodum nisi uoluerint respuere uenenũ perfidiæ, & blasphemias Arij uniuersas abijcere, easq; anathematizare cognoscant se cum Ario eiusq; discipulis cæterisq; serpẽtibus siue Sabellianis uel Patripassianis, aut cuiuslibet alterius hæreseos socios esse, & cõmunione priuatos ab ecclesiastica synodo, quæ ad se filios adulterij non admittit. Deus uos incolumes custodiat fratres charissimi. Has literas Eustathius cæteriq; percipientes, rursus ad Siciliam deuenerunt, ibiq; facientes synodum Siculorũ episcoporũ, coram ipsis Consubstãtialitatis fidem professi sunt. Cumq; Nicænam fidem roborassent, consonas ab eis quoq; percipientes epistolas, ad eos à quibus fuerant destinati reuersi sunt. Qui Liberij præcepta suscipientes, legationes mittebant per ciuitates ad Præsules, & Consubstantialitatem fidei prædicabant, inuitantes eos ut in Tarsum Ciliciæ pariter conuenirent, ut Nicænam roborantes fidem, deinceps soluerent omnem contentionẽ. Quæ fieri potuerunt, nisi Eudoxius Arianæ religionis Præsul, tunc apud Imperatorem eminens ualde, prohibuisset. Qui amplius propter indictum iter ad Tarsum, accensus, plus illis malorum intulit. Quod uero Macedoniani per Legatos quos miserant communicantes Liberio, Nicænam confirmauerint

A mauetint fidem, ipse Sabinus in collectione Synodalium est attestatus.

Circa hæc itaq; tēpora Eunomius ab Eudoxio separatus, seorsum agebat missas, propterea quod cum sæpe rogasset ut susciperetur præceptor ipsius Aëtius, Eudoxius non exaudisset. Hoc autem non ideo refutauit, quod sectam declinaret Aëtij, cum eam scilicet prædicaret, sed quoniam omnes unanimes illius, eū sectæ alterius fatebantur. Ista ergo causa fuit, ut ab Eudoxio separaretur Eunomius. Hæc igitur Constātinopoli gerebātur.

Cap. XXVI

Eunomius cur ab Eudoxio separatus.

Deinde Alexandriā præceptum Præfectorū, studio Eudoxij, destinatum, cōturbauit ecclesiam. Verum Athanasius irrationabilem furorē populi metuens, atq; timens ne malorum faciendorum ipse causa esse uideretur, quatuor mensibus seipsum in sepulchro patris abscondit. Cumque propter eius absentiam seditionem desiderio ipsius populus excitasset, cognoscens Imperator propter hoc Alexandriam esse turbatā, literis indicauit, ut Athanasius licite teneret ecclesias. Et hæc fuit causa ut usq; ad Athanasij mortem Alexandrina non turbaretur ecclesia. Quod uero post eius mortem rursus Ariani eas ecclesias inuaserint, paulò post narrabo.

Ca. XXVII

Alexandriæ seditio. cuius autor Eudoxius.

SOZOMENVS.

Illo siquidē tempore celebrabatur concilium in Tyanis ab Eusebio episcopo Cæsareæ Cappadociæ, Athanasio Ancyræ, Pelagio Laodiciæ, Zenone Tarsi, Paulo Emeseno, Ostresio Meletinense, & Gregorio Nazianzeno, alijsq; multis, qui uerbum Consubstantialitatis seruandum esse apud Antiochiam Iouiniano imperante decreuerant. Releguntur ibi Liberij, & Occidentalium literæ sacerdotum. Quamobrem gaudio repleti, scripserunt uniuersis ecclesijs ut legerent decreta episcoporum apud Asiam celebrata, & Liberij literas, Italorumq;, Aphrorum, atque Gallicanorum, nec non Siculorum. Attulerant enim horum literas, Legati de Lampsaco destinati, ut considerarent omniū numerum ipsis cōcordantium. Plurima nanq; multitudo concilium Ariminense uincebat. paritercq; scripserunt ut in Tarsum Ciliciæ conuenirent certo die. & illi quidem hoc modo se inuitabant. Cumq; synodus pararetur in Tarsum, cōuenientes in Antiochia Cariæ, fermè XXXIIII. Asiani Pontifices studiū concordiæ ecclesiasticæ collaudabant. Consubstantialitatis uero nomen respuentes, fidem in Antiochia & Seleucia prolatam roborare nitebantur, tanquam Luciani martyris existentem, & multorum sudoribus à progenitoribus ipsorum approbatam. Verum Imperator studio Eudoxij synodum in Cilicia celebrari prohibuit.

XXVIII.

Synodus apud Tyanam.

B

SOCRATES.

Igitur Imperator Valens festinans Antiochiam, de Constantinopoli digressus, uenit in Nicomediā, & illic huiusmodi de causa moratus est. Eudoxius enī Arianæ religionis, mox post egressum Imperatoris defunctus est Cōsulatu Valētiniani & Valentis tertio, cum undecim annis sedē Con-

Ca. XXIX.

Eudoxius moritur.

C stantinopolitanæ tenuisset ecclesiæ. Quamobrē Ariani in locū eius ordinauerunt Demophilum, Verum prædicatores Consubstātialitatis oportunū iudicantes inuenisse se tempus, Euagrium quendā suæ fidei constituerunt episcopum. Quem ordinarat Eustathius pridem Antiochenus episcopus, qui prius quidem à Iouiniano fuerat de exilio reuocatus: tunc autē aderat in urbe Constantinopoli latenter degens, ut Consubstantialitatis prædicatores sua præsentia roboraret. Hoc facto, ex alio rursus initio persecutionē Ariani mouebant. Hæc gesta cum peruenissent ad Principem, metuens ne seditione ciuitas turbaretur, militarem manū à Nicomedia Constātinopolim destinauit, præcipiens ut teneret & ordinator & ordinatus, & alius aliò mitteretur in exilium. Eustathius igitur in Bisam Thraciæ ciuitatē mittitur, Euagrius in locū aliū destinat. Hijs ita gestis Ariani amplius efferati, uexabant uehemēter orthodoxos, cedētes, cōtumelijs affligētes, carceribus recludentes, pecunijsq; sæpe spoliantes, & omnia contra eos facientes non ferendis modis. Quæ cum illi ferre non possent, ut deprecarentur Principem ueniebant, si quo modo mererētur uiolentias euitare. Sed hoc cogitantes ualde frustrati sunt, ab iniusto se arbitrati iusticiam promereri. Cumq; uiri electi ex ecclesiastico collegio octoginta numero, quibus præerant Vrbasus, Theodorus, & Menedemus, in Nicomediam peruenissent, preces obtulerunt Imperatori uiolentiā proclamantes, & ea quæ uidebātur esse perpessi.

Demophilus. Euagrius. Ariani in orthodoxos. LXXX. Legati ad Principem.

D

Cap. XXX. Modestus Præfectus.

INdignatus igitur Imperator ad præsens cælauit iram, latenter autē Modesto Præfecto præcepit, ut eos cōprehensos occideret. Modus autē mortis erat quodāmodo peregrinus. quapropter memoriæ contraditus. Metuēs enim Præfectus ne seditio nasceretur in populo, si eos palàm perimeret, simulauit se eos uiros in exilium destinare. Illis autē simpliciter acquiescentibus, iussit eos Præfectus mitti in nauem, uelut in exilium deuehēdos, præcipiens nautis ut cum ad mare mediū peruenissent, eos dimergerent, & hoc modo morerentur. Quo facto perductis eis in medium sinū qui uocatur Astacenus, quod iusserat Præfectus Imperatoris impletū est, & in alia sequenti nauicula nautæ transeuntes concremauerunt nauē. Contigit autē uentum subsolanū ualde flare, & ita nauis uelociter est accensa. Cuius reliquiæ peruenerunt ad locum qui Acidiza nuncupatur, ubi ad plenū cum uiris religiosis absumptæ sunt. Quod tamē aiunt nō sine ultione transisse. Fames nanq; repente secuta est circa Phrygias gentes, ita ut necessitatē haberent habitatores patriā relinquere, & ad Constātinopolim diuersasq; prouincias properare.

LXXX. orthodoxi in aquā demersi. Pœna.

SOZOMENVS.

Ca. XXXI. Basilius.

VAlens itaq; Nicomedia relicta proficiscebatur Antiochiā. Interea cū uenisset ad Cappadociā, more suo eius loci turbabat ecclesias Arianis eas tradere uolens. Quod se sperabat cito effecturū, eo quod pro quibusdā inimicitijs Basilius Eusebio, qui tūc Cæsariēsem regebat ecclesiā, uideretur

A insensus,& abscedēs in Pontū,cū monachis habitaret ibi philosophātibus. Porrò populus,& maximè nobiliū ac sapientiū,Eusebiū in suspicione habebant,quasi ipse fuisset autor fugæ uiri philosophi,uita uerboq; perfecti. Volebantq; eū deserere,& apud seipsos missarū celebrare solēnia.Sed Basilius quidem ne turba nasceretur in populo per seditiones hæreticorum,agebat in Ponto silentium cum suis episcopis,qui semper aderant illi. Contigit ergo ut in Eusebiū odium populi nasceretur.Cumq; Basilio fuisset nunciatum quod Valens ueniret in Cappadociā,relicto Ponto Cæsaream uenit,& pactis cum Eusebio celebratis,ecclesiam pro tempore suis adhortationibus roborabat. Valens autem cū suam intentionē nō ualuisset implere, cum episcopis secū profectis tunc abscessit.

Basilius apud Pontum.

SOCRATES.

Igit Imperator Valens paruipendēs famis inuasionē,uenit Antiochiā Syriæ. Cūq; ibi moraretur,nolētes Arianis cōsentire affligebat,uehementerq; τοῦ ὁμοουσίου prædicatoribus imminebat. Quos cū ecclesijs penè omniū ciuitatum Orientaliū expulisset, non ei hoc suffecit,sed etiam eos diuersis supplicijs subdidit. Multosque diuersa morte contraditos interemit,plurimos etiam necabat in flumine.

DIcendū quoq; est,quod in Edessa Mesopotamiæ gestum esse dinosci tur. In hac urbe est Thomæ Apostoli basilica,clara ualde pariter & ornata. In qua propter loci reuerentiā Collectæ sæpius celebrantur. Quā uolens Imperator inspicere,& cognoscens sibi omnes exosos ibidē cōuenire, fertur manu percussisse Præfectum,quod inde orthodoxos nō expulisset uniuersos.Cumq; Præfectus iniuriā passus,inuitus indignationi Principis ministrare cōtenderet (nō enim uolebat tot hominibus cædē inferre) latenter mandauit,ut nullus in illa basilica remaneret. Sed nemo respexit neq; consiliū neq; terrorē eius.Omnes enim altero die ad locū orationis pariter cōfluxerunt.Cumq; Præfectus cū multa militum manu ad basilicā festinaret,ut Imperatoris perficeret iussionē,quædā muliercula in paupertate degens,suū filium manu trahens,cursuq; ad illam basilicā properās,Præfecti interrupit Officiū.Indignatus uero Præfectus,mulierē sibi iussit adduci.Dixitq; ad eam:O infelix mulier,quò sic indecenter curris? At illa:Quò & alij (inquit) ire festinant. Tunc ille:Non audisti quod Præfectus illic occisurus est uniuersos quoscūq; repererit? Et mulier: Audiui inquit. Ideoq; festino, ut illic inueniar inter eos.Et quò hunc paruulū trahis infantē? Tum mulier ait:Vt & iste martyriū suscipere mereatur.Hæc cū audisset uir ille,cōsiderauit concurrentiū animū.Et mox recurrens ad Principem,suggessit ei,quod essent omnes mortē pro sua fide suscipere parati,irrationabile dicens breui tempore tantam multitudinem occidere.Quo dicto ab ira auocauit Imperatorem.Hoc ergo modo Edesseni furorem Imperatoris effugiunt.

Ca. XXXII Valens apud Edessam sæuit in orthodoxos.

Orthodoxi intrepidi.

Constātia mulieris orthodoxæ.

THEODORETVS.

C XXXIII. *Valens Aug. cogere orthodoxos conatur apud Edessam*

ET hæc quidẽ cum Præfectus Imperatori dixiſſet, populũ quidẽ quod expectabat, nõ pertulit experiri. Verũ Duces eorum, id eſt, Preſbyteros atq; Diaconos interrogari præceptum eſt, ut unum è duobus eligeret, aut cõmunicare Lupo, aut urbe pelli, & in quaſdam extremas partes deſtinari. Cumq; congregaſſet uniuerſos, mitibus utebatur uerbis, perſuadere nitens ut leges ſequerẽtur Imperatoris, indiciũ uæſaniæ dicens eſſe, quod tanto Imperatori pauci homines repugnarent. Cumq; cuncti tacerent, ad horum Ducem Eulogium uirum ualde laudandum Præfectus ait: Cur nõ reſpondes his quæ dicũtur à nobis? At ille: Non (inquit) oportet nihil interrogatum reſpondere. Tunc Præfectus: Multa itaq; uerba locutus ſum, monẽs uos, quæ ſatis expediunt. Porrò Eulogius uniuerſis hæc dicta fuiſſe reſpondit, & incõgruũ eſſe, ut ſolus, alios cõtemnẽs, reſpõderet. Si uero me ſolũ (inquit) interrogas, meã declarabo ſententiã. Præfectus ait: Cõmunica, poſſidẽti regnũ. At ille pacifice & ualde benigne ait: Et mihi regni quoq; ſacerdotijq; conſortiũ eſt. Tunc Præfectus irriſionẽ ſentiens, ſæuiebat, & iniurijs contra ſenẽ uſus, etiã hæc adiecit: Non hoc locutus ſum fulminande, ſed quibus cõmunicat Imperator, cõmunicare uos monui. Cũq; dixiſſet ſenex paſtorẽ ſe habere, & illius nutibus obedire, octoginta eodẽ tempore cõprehendẽs deſtinauit in Thraciã. Qui cũ ducerẽtur, plurimo pariter apparatu fruebãtur. Ciuitates eñ occurrebãt & uici, uictores athletas honorãtes. Sed hoſtes armauit inuidia, ut Imperatori dicerent. Plurimũ honorẽ uiris illis decretã exilij cõtumeliã afferre. Hæc cognoſcens Imperator, iuſſit ut bini & bini ſepararentur, & alios quidẽ in Thracias, alios in extremã Arabiã, alios uero in Thebaidos diſperſit urbes. Aiũt eñ quod etiã fratres quos natura iunxit, crudeliſſimus corpore ſepararit. Porrò Eulogiũ Præſulem illorum, & Protogenẽ qui poſt eum fuit, in Antinoũ uſq; tranſmiſit. Quorũ uirtutẽ nõ patior obliuioni contradere. Cũ enim concordẽ uiderent ciuitatis epiſcopum, eccleſiaſticoq; collegio qui cõmunicarent uiderẽt paucos eſſe, ad eccleſias cõcurrebant. De qua cõſulentes cognouerunt habitatores ciuitatis eſſe Paganos, unde dolentes, de eorũ incredulitate lamentati ſunt. nõ tamẽ eſſe diu lugendum arbitrati ſunt, ſed omni uirtute de medicina curauerunt.

Modeſtus Præfectus. *Eulogius.* D *Eulogius. Protogenes.*

XXXIIII

SAcratiſſimus igitur Eulogius in habitaculo ſuo conſiſtens, toto die totaq; nocte omnium deprecabatur deum. Protogenes autem ualde dignisſimus, Eunomij literis eruditus, ad ſcribendum uelociter, promptus, inueniens oportunũ locum, eumq; ſibi ſegregans ad docendum, adoleſcentium magiſter effectus eſt, quos & ſcribere uelociter edocebat, & diuina erudiebat eloquia. Dictabat eis Dauidicas melodias, & Apoſtolicæ doctrinæ congruas lectiones meditari præcipiebat. Cumq; unus adoleſcentium incidiſſet in morbum, uenit ad domum eius, & tenens ægroti dexteram, morbum orationibus effugauit. Hoc cognoſcẽtes aliorũ parẽtes infantiũ, deduxerunt

Ludimagiſter factus Protogenes.

A xerunt eum ad domos suas, & ægrotis auxiliari precabantur. At ille non ante se dixit deum ut expelleretur morbi rogaturum, nisi prius ægroti sacri baptismatis munere potirentur. quod illi cum gaudio impleuerunt. Cogebat enim eos salutis desiderium, & simul animæ corporisque sanitate fruebantur. Si quando uero alicui suasisset ut sacram gratiā mereretur accipere, ducebat eum ad Eulogium, & cōcutiens ianuam, rogabat ut aperiret, ac signū Dominicum ei qui fuerat renatus, imponeret. Cumque ille difficilius aperiret, ne intercideret orationē, dicebat potius esse necessariam salutem errantium. Mirabantur igitur uniuersi uidentes Protogenē talia facere, qui licet tot hominibus lumen diuinæ cognitionis impartiret, tamen Eulogio primatum per omnia reseruaret, ut eos quos lucrabatur, illi magis offerret. Vnde conijciebant multo magis uirtutem illius eminere. Cum igitur fluctuatio quieuisset, tranquillitate facta, remeare iussos deduxerunt omnes, ingemiscentes & lachrymantes, maximè uero Præsul ecclesiæ eorum, primatus affectu. Cumque ad propria remeassent, sanctus quidē Eulogius Barse maximo ad uitam felicissimam transeunte, eius suscepit regimen ecclesiæ. Porrò mirabilis Protogenes colere iussus est urbē Carrensium desolatam, & spinis gentilium plenam, quæ utique plurimis laboribus indigebat.

Signū domini cū, id est, crucem. Mos initiādi Christianos.

Redeunt Eulogius & Protogenes de exilio.

SOCRATES.

XXXV.

EOdē tempore dæmon quidē erroneus crudelitate Valentis abusus ei persuasit ut scrutaretur quisnam post eum suscepturus esset Imperium. Quamobrem necromantiam fecit. Quibus artibus adimpletis, plurimos ille dæmon non quidem aperta, sed obliqua solitè responsa proferens interemit. Nam cū de Imperio consuleretur, quatuor literas demonstrauit, θ.ε.ο.δ. dicēs hoc nomē post Valentē Imperij culmen accipere. Quod cū ad aures peruenisset Imperatoris, zelo ductus, multos peremit quos tyrānidē ambire iudicauit. Occidebantur itaque Theodori, Theodoti, Theodûli, & quicūque has literas in capite sui nominis habuissent. Inter quos etiā Theodosiolus, quidā uir fortis ex Hispania prouincia genus ducens, occisus est. Hoc ergo timore plurimi sua nomina mutauerunt, negantes quæ prius habuissent cum iuramento, ut pericula declinarent.

Valens quosdam occidit tanque imperiū occupaturos, ex indicio dæmonis adiurati.

Theodosiolus.

THEODORETVS.

XXXVI.

BASILIVS.

VAlens igitur Imperator cū uniuersas (ut ita dicam) ecclesias pastore nudasset, in Cæsareā Cappadociæ uenit. Cuius tunc Præsul erat Basilius, lumen totius orbis. Præmisitque Præfectum, præcipiens, ut aut flecteret Basilium, ut dogmati cōmunicaret Eudoxij, aut hoc facere nolens expelleretur. Audiens enim gloriam tanti uiri, noluit ei prius inferre certamen, ne cum fortiter Basilius eius iacula deuitaret, fieret cæteris clarior imago uirtutis. Huius machinamenta uelut tela araneæ facta sunt. suffecerunt enim cæteris sacerdotibus ad utilitatem sui antiquæ patrum narrationes, & uelut

quædam

C quædam turres murum fidei indeclinabilem seruauerũt. Porrò Præfectus Cæsaream ueniens, & euocans magnũ Basilium, honorauit, & mansuetis apud eũ sermonibus usus est, monens ut tẽpori pareret, & non tot ecclesias propter paruam dogmatũ subtilitatem uexari pateretur. Promittebat etiã Imperatoriam amicitiam, multaq́ beneficia propter hæc plurimis offerenda. Verum ille uir sacratissimus, ait adolescentibus hæc uerba congruere. Illi (inquit) & illorum similes, talia promissa respiciunt. Nam qui diuinis innutriti sunt eloquijs, corrũpere de diuinis dogmatibus ne unã quidẽ syllabam patiuntur, sed pro hijs (si cõtingat) etiam omnes mortis species amplectuntur. Amicitiam autẽ Imperatoris magnam quidem cum pietate iudico, sine qua perniciem potius hanc appello. Cumq́ Præfectus sæuiret in eum, stultumq́ uocaret, sanctus Basilius ait: Hanc stulticiã semper habere exopto. Quem cum egredi tunc iuberet, ut quid deberet facere cogitaret, sententiamq́ suã altero die depromeret, fertur uir ille inclytus hoc dixisse: Ego quidem etiam cras ipse regredior, dummodo tu sententiam nõ permutes. sed utere minis tuis. Post hæc uerba Præfectus occurrens, Imperatori quæ dicta fuerant, & uirtutem uiri huius, animæq́ fortitudinem & fiduciã nunciauit. Tunc ergo tacens Imperator ingressus est. Posthæc cõtigit, ut diuinitus sibi plagas uideret immissas. Filius enim eius ægrotans, circa ipsius

D mortis metas agebatur. Sed & coniugem diuersæ occupauerant passiones. Cognoscens ergo causam suæ tristiciæ, uirum sacratissimum quem punire minabatur, uenire ad Palatium deprecatus est. Duces autẽ præceptis Imperialibus ministrabant. Tum itaq́ magnus Basilius ueniens ad Palatium, uidensq́ Principis filium circa mortem, ad uitam eum remeaturum esse promisit, si per pios uiros sacro baptismate potiretur. Hæc cum dixisset egressus est. At ille iurisiurandi quod baptismatis tempore promiserat memor, secundum stultum errorem præsentibus Arianis filium baptizare præcepit. Quo gesto, mox infans finem uitæ sortitus est. Pœnitentia uero ductus Valens, & noxiam iurisiurandi iudicans ueritatem, in sacrum templum ingressus, magni Basilij magisterio fretus est, & altari obtulit dona solennia. Quẽ intra aulea ubi ipse residebat, uenire præcipiens, multa apud eum de diuinis dogmatibus uerba locutus est, & docentẽ libenter audiuit. Vbi tunc aderat quidam nomine Demosthenes super Imperiales epulas constitutus, qui cum doctorem mundi culparet, Barbarismum fecit. Tum sanctus Basilius subridẽs: Vidimus (inquit) sine literis Demosthenẽ. Cum uero magis ille minaretur, sanctus ait Basilius: Tuũ est de pulmentarijs cogitare, non dogmata diuina decoquere. Posthæc Imperator ita dilexit uirum, ut etiam optima prædia quæ illic habebat, pauperibus qui ab eo gubernabantur offerret. ex quibus leprosis præcipuè necessaria ministrantur. Primum ergo Valentis impetum hoc modo magnus Basilius declinauit.

Cum

Præfectus ad Basilium.

Valens Imp. Basilium accersit.

Filius Valentis ab Arianis baptizatur.

ἐθεασάμεθα καὶ Δημοσθένην ἀγράμματον. Σὸν ἐστὶν τῶν ζωμῶν καρυκείας φροντίζειν. δογμάτων δὲ θείων ἐπακούειν οὐ δύνασαι.

A Cum uero postea reuersus illuc fuisset, priorũ oblitus, quoniam à seductoribus eius uoluntas obsidebatur, rursus eum mouebat, ut ad partes inclinaretur hæreticas. Cui non persuadens, legẽ de eius scribi præcepit exilio, quã uolẽs manus suæ subscriptione roborare, nullum apicem complere ualuit. calamus enim contritus est. Cumq; secundus & tertius calamus hoc pertulisset, & adhuc legem impiam firmare cõtenderet, cõmota est eius dextera, eamq; subito tremor inuasit. Tunc eius animo terrore impleto, ambabus manibus cartam rupit. Ostẽditq; prouisor omniũ deus, quod & alios ipse permiserit pati, & hunc ab insidijs liberarit. & per ea quæ in isto contigere, signũ propriæ uirtutis ostendens, & per alia dispensationis fortitudinem uirorum prædicans optimorum.

SOCRATES.

Sciendũ uero quod cum uiueret Athanasius Alexandrinus episcopus, diuina quidem prouidentia Alexandriam uel Aegyptum distulit commouere, audiens Athanasium à cuncta diligi plæbe, & metuẽs ne fortè seditione facta respublica uexaretur. Verũ Athanasius Cõsulatu Gratiani secundo, & Probi, post crebra pro ecclesiæ statu certamina hac priuatus est uita, cum quadraginta & sex annis per multa pericula sedẽ rexisset episcopalẽ.

Athanasij mors.

THEODORETVS.

XXXVII

CVm igitur in Alexandria uictor Athanasius post multa certamina B innumerasq; coronas, uitæ finem suscepisset, & ad laborum suorum præmia demigrasset, suscepit Petrus uir optimus Præsulatum, quẽ dudum ille beatus elegerat, cunctis consentientibus & sacerdotibus, & nobilibus, cunctaq; plæbe, & fauore suo propriam ostendentibus uoluntatẽ. Is enim Athanasij sudorum particeps fuit, & cum esset in ciuitate, & cum diuersa latibula peragraret. multifariaq; pericula cum eo sustinuit. Quapropter cuncti sacerdotum concurrentes, dignum hæredem Petrum Athanasij clamauerunt. Cumq; eum in Pontificali sede constituissent, repente Iudex prouinciæ, Paganorum populum congregans, & pariter Iudæorum, ecclesiæ septa circumdedit, Petrum exire præcipiens, nolentemq; interminatus est abstraheret. Faciebat hoc Imperatori placere uolens, cum ei contraria sapientes calamitati submitteret. Quod autem uerum est, impietatis ira complet ur. idolis potius placere nitebatur, & tempestatem ecclesiæ claram putabat esse festiuitatem. Petrus itaque uir admirandus, inspiratum respiciens bellum, latenter egressus est, & conscendens nauem, profectus est Romam.

Petrus Athanasio successit.

Iudex Aegypti aduersus Petrum.

Petrus Romã uadit.

XXXVIII.

TRansactis uero diebus paucis, Euzoius ab Antiochia uenit cum Lucio, & ecclesias ei contradidit: cuius etiam impietatem Samosata nosci tur experta. Populus autẽ doctrinis primũ Athanasij satiatus, deinde fastidiens cibum sibi offerri contrariũ, ab ecclesiasticis collegijs se subtraxit. Porrò Lucius

Lucius obtruditur Alexandrinis.

C rò Lucius armigeris utẽs cultoribus idolorũ, alios uerberauit, alios suspẽdebat, alios cogebat effugere, aliorũ uero instar Barbarorũ uastabat domos. Sed hæc melius uir mirabilis Petrus in sua narrabit epistola. Ego tamen unũ è sceleribus Lucij prius referens, epistolam Petri ponam. Viri quidam in Aegypto conuersationem imitantes angelorum, & ciuitatis euitantes turbas, uitam agere in eremo potius elegerunt, arenosamq; terram & sterilem frugiferam reddiderunt, fructum uidelicet deo suauissimũ uirtutis eorum & optimum referentem. Cuius uitæ multi quidem uidentur esse autores. Sed à puero illic creuit Antonius ille celeberrimus, monachis uirtutem luctaminis spiritualis ostendens.

XXXIX. *Lucius Macarios & Isidorum in exiliũ relegat.*

HVius ergo loci tunc incolas sequaces Antonij, infelix Lucius expulit, eorumq; sanctissimos Præsules, Macariũ uenerabilem, aliumq; Macarium, Isidorũ, & cæteros speluncis suis ejciens, in quandam insulam quæ ab impijs inhabitabatur hominibus destinauit, quippe quæ nunq; magistrũ susceperat pietatis. Cumq; nauis ad litus insulæ peruenisset, dæmon qui ab illis honorabatur relinquens idolum ubi dudum habitare consueuerat, filiam sui sacerdotis inuasit, & bacchantẽ illuc usq; perduxit, ubi nauis aduenerat monachorum. Tunc dæmon utens lingua puellæ clamabat, sicut in Philippis per Pythonissam. Audiebantq; cuncti uiri simul & mulieres dæmone proclamante: O potentiam uestram, ô ministri CHRISTI. undiq; à uobis expellimur, à ciuitatibus atq; uicis, à montibus simul atq; collibus, ab eremo quæ priuata probatur hominibus. Sperabamus in hac insula cõ D morantes, à uestris iaculis liberari. qua spe noscimur esse frustrati. Huc uos persecutores miserunt, non ut uos uexarent, sed ut nos per uos expellerent. Ecce recedimus ab hac insula. uirtutis enim uestræ radijs iaculamur. Hæc dicentes & hijs similia, puellamq; in terram prosternẽtes, ipsi quoq; omnino disparuerunt. Tunc ille sacratissimus chorus oratione facta suscitauit puellam, & suo patri sanam ualentemq; restituit. Verũ illi qui miraculum conspexerant, ad sanctorum prouoluti pedes, salutis uiaticum se percipere supplicabant. Et templũ quidem dæmonũ destruxerunt. doctrinæ uero radijs illuminati, sacri baptismatis gratia sunt potiti. Hijs in urbe nũciatis, omnes populi congregati, Lucio detrahebant, dicentes iram sibi imminere diuinitus, nisi sanctorũ reuerteretur chorus. Sic itaq; metuẽs tumultum Lucius ciuitatis, sacratissimos uiros ad suas speluncas redire præcepit. Et hæc quidẽ sunt digna quæ abominationem illius impietatis aperiant.

Dæmon queritur de sanctis uiris.

Cap. XL. *Ex epistola Petri Alexandrini de Paganorum impijs gestis aduersus Christianos, et Lucij sceleribus.*

VErũtamen temeritatis eius scelera, literæ Petri illius admirabilis edocebunt. Quarum ego prolixitatem fugiens, quæ in medio posita sunt, ponere non omittam.

Prouinciæ (inquit) iudex Palladius, cum esset religione Paganus, & idola semper adoraret, contra CHRISTVM sæpius pugnare conabatur, & colligens

A ligens prædictum populum, impetum fecit aduersus ecclesiam, perinde ac si Barbaros subdere niteretur. Tunc itaque multa crudelia gesta sunt, quæ solum dictare uolens, ipsa rei memoria dolore maximo sum commotus, & fluxum protuli lachrymarum, diuque hoc potueram pati, nisi diuina ratione animũ releuassem. In ecclesia eñ, quæ Theonæ uocat, ingressa multitudo, pro uerbis honorabilibus idolorũ fauoribus exultabant. Pro sacrarum lectione scripturarum turpes manuum plausus agebantur. Infractæque cum turpitudine uoces contra CHRISTI uirgines contumelias dicũt, quas lingua hominum proferre non patitur. Audiens enim unusquisque sapientium talia, claudebat aures: & magis optabat esse surdus, ne huiusmodi uerba audire cogeretur. Sed utinam uerbis peccando quieuissent, & non actu uerborũ turpitudinem superarent. Tolerabilis nanque detractio est huiusmodi, apud quos CHRISTI sapientiæ & doctrinæ cultus inhabitat. Hi siquidem iræ uasa ad perditionem facta, subsannantes & horribilem sonum de naribus emittentes: &, ut ita dicam, fœtorem ueluti de quodam cuniculo profundentes, uestes sanctarum CHRISTI uirginum dirumpebant, quarum cõtinentia formam sanctorum imitabatur angelorum. Et sicut habet natura nudas per totam circumferentes urbem, sicuti uolebant eis cum turpitudine illudebant. Si quis autem eos tunc compatiendo prohibuisset, uul B neribus maceratus agebatur. Væ illis cladibus. Multæ siquidem uiolentia corporis sustinuere corruptionem, plurimæ uirginum uectibus in capite cæsæ, sine uoce manserunt. Quarum etiam funera solenni sepulturæ tradi ꝓhibita sunt. Multa denique corpora hactenus à parentibus ingemiscẽtibus inquisita, reperiri nõ possunt. Sed cur parua de magnis loquor? Cur in istis moror, & non potius ad necessaria iam recurro: in quibus bene noui, quod mirabitur quilibet nobiscum obstupescens patientiam domini, eo quod non repente uniuersa concluserit? Quæ enim nunquam facta sunt, neque per scripturas patrum nostrorum diebus audita, hæc super ipsum altare impij committebant. Velut enim in scena turpi cõsisterent, puerum quendam naturam masculi denegantem, & utentem ueste fœminea, inunctis oculis & uultu serico colore depicto, & apud prophetam scriptum est idolum fœminei schematis super ipsum altare, ubi aduentum sancti spiritus inuocamus, circuitus huc & illuc agere, & manibus saltationem celebrare fecerunt, ridentes, nephandásque mittentes uoces. Qui rursus hoc paruum iudicantes, & præterita decora quàm turpia magis existimãtes, quendã ex suis turpitudine notissimum, ueste genitalibúsque nudatum, in sede ponentes ecclesiæ concionatorem turpem contra CHRISTVM impudenter eleuauerunt. Pro sacris enim uerbis, ille scelera proferebat, pro honestis laudabat luxuriam, pro pietate impietatem, pro continentia fornicationem & adulte-

C terium, masculorum concubitum, furtum, cibos, potum, uitæ huic utilia proclamabat. His ita gestis, & me ab ecclesia recedente, quippe cum illic stare non possem, ubi militum inuasiones, ubi populus pro seditione redemptus largitate pecuniarum, & gentilium multitudo magnis promissionibus aderat, noster quidem successor missus est, episcopatum uelut mundanam comparans dignitatem quidam Lucius lupi nequitiam & actus habere festinans, non orthodoxorum episcoporum concilio, non decreto ueracium clericorum, non petitione populorum electus, sicuti concionantur ecclesiasticæ sanctiones. Non quisquam episcoporum, non presbyterorum, non diaconorum, non populi multitudo, non præcedebāt eum monachi hymnos decantantes scripturarum, sed Euzoius erat cum eo pridem quidē damnatus cum Ario in sancto Nicæno maximóque concilio: nunc autem per patrocinia Antiochensium uastator ecclesiæ, & Comes largitionum ac militū Dux in omni impietate notissimus, nomine Magnus, qui Iuliani temporibus Berytiorum incendens ecclesiam, beatæ memoriæ Iouiniani temporibus ex proprijs facultatibus eam reparare coactus est, ita ut penè caput tūc amitteret, nisi multorum labore Imperialem clementiam meruisset. Considerare quidem hæc uestrum zelum, & ad uindictam excitari deposco, quanta & qualia sint commissa contra dei ecclesiam, cum talis aduersum nos fuerit tyrānus excitatus. Is enim Lucius, qui per uestram religionem & omnes

Euzoius.

Magnus, Comes sacrarū largitionū, militum Dux.

Lucius.

D orthodoxos episcopos frequenter abdicatus est pro rationabilibus causis, nunc astitit ciuitati, & non solum sicut blasphemus & insipiens, dicit in psalmis: Non est deus uerus CHRISTVS, sed etiam in oportunitatibus est corruptus, atque corrupit, gaudens in blasphemijs contra eos, qui saluatorem colere comprobantur. Cum enim Paganorum sensibus sit uicinus, recentem præsumit erroneus colere deum. Nam alij coram eo laudes huiusmodi proclamabant: Bene uenisti episcope, qui filium non defendis. Alij dicebant: Te Serapis amat, & huc introduxit, simulachrum utique Paganorum nominantes. Inter hæc eodem momēto prædictus Magnus impietatis eius socius indiuisus, armiger amarissimus, & minister crudelitatis eius collecta multitudine populorum, presbyteros atque diaconos decem & nouē numero comprehendens, quorum quidam octogesimum transcenderant annum, tanquam captos in quodam scelere & Romanorum inimicos, legibus coartabat, nesciens uirtutem Christianorum legis, & Apostolorum fidem per patres traditam nobis: hæc etiam clementissimum Principem Valentem grata habere pronuncians: Flectimini, inquit, miserrimi & Arianorum concordate dogmatibus. Flectimini. Ignoscet enim uobis diuinitas, licet ueræ religioni cultum exhibeatis, non sponte, sed uiolenter hoc facientes. Necessitati nanque satisfactio adest. Spontaneam uero uolun

Magnus ad orthodoxos.

A uero uoluntatem accusatio digna subsequitur. Quapropter huiusmodi rationes præ oculis habentes, prompte sequimini, & dogmati Ariano subscribite: q̃d nunc prædicat Lucius: bene scientes, quod si obediatis, pecunias, quæstus, honores, ab Impatore pcipietis. Resistẽtes uero carceres supplicia, tormẽta, flagella, uincula sustinebitis. Pecunijs simul, possessiõibusq; priuati, & postea pulsi, loca crudelia inhabitare damnabimini. Sic iste fortissimus seductor minas seductioni cõtemperans, inuitabat atq; cogebat ut omnes à pia sententia deuiarent. At illi nihil amarius existimantes quàm pietatis proditionem, huiusmodi responderunt uerbis, uirtute, fortiq; sensũ seducti onem minasq; subdentes: Quiesce iam quiesce, his nos terrere sermonibus: cessa uerba uana proferre. Nos neq; nouum, neq; recẽtem colimus deum. Et licet inaniter furias, teq; concutias sicut uehemẽs uentus, in dogmatibus pietatis ad mortem usq; consistimus: non impotentem, non insipientẽ, non sine ueritate aliquando fatentes deum: non aliquando quidem existentem, sicut impietas Arij temporalem prædicat filium. Si enim creatura est secundum eius uæsaniã filius, non existens cum patre, etiam pater aliquando nõ fuit, quippe filio non extante secundum eos aliquando. Si uero semp est pater existente uidelicet ex eo uero filio, & non secundum generationis fluxũ (deus enim impassibilis est) quomodo nõ est insipiẽs atq; uesanus, qui hoc

B de filio profitetur, dicens: Erat quando non erat, per quẽ omnia ut sint, per gratiam constituta sunt? Nostri siquidem patres (à quibus isti cadentes iuste sine patre sunt facti) in Nicæam uenientes, & anathematizantes Arij sectam, cuius nunc iste iuuenis patronus existit, non alterius substantiæ quod tu fateri nos cogis ex natura patris esse dixerunt, sed ex eius essentia. Quod bene & cum pia mente intelligentes, ex plurima sacrorum uerborum collectione consubstantialem esse professi sunt. Talia autem & his similia dicentes per multos dies coërcuit, putans à pia eos sentẽtia posse mutari. Qui magis uelut in stadio fortiores effecti terroremq; conculcãtes, & seipsos patrum rationibus coarmantes ualidiorem habuerunt de pietate sensum, uirtutis exercitium sua pericula iudicantes. Sic igitur illis decertantibus & spectaculũ factis, sicut beatus scribit Apostolus angelis & hominibus, uniuersa ciuitas concurrebat, athletas contemplatura CHRISTI, suaq; constantia uerbera Iudicis & flagella superantes, triumphumq; pie cõtra Arianos per patientiam possidentes, quos ille utiq; credebat se uincere, & illorum impietati contradere. Cum ergo defecisset eos tormẽtis afficere, cunctis flentibus atq; lugẽtibus rursus collecta incomposita multitudine ad iudiciũ eos, imò magis ad damnationẽ circa portam fecit adduci. Et cum illic consuete cõtra eos clamores emitterẽtur à Paganis atq; Iudæis, & illi nollent Arianorum impietatibus consentire: sententiam protulit uniuersis ante tribunal eius ingemiscentibus, ut ab Alexandria sublati, in Heliopolim Phœniciæ ducerẽ-

Orthodoxi ad Arianos.

Pagani. Iudæi.

Heliopolis.

C tur:cuius habitatores ne nomẽ qdẽ Christi audire sustinent.sunt nãq; Paganí.Quo facto iubens eos nauem conscendere,ipse stabat in portu, nudũ gladium uibrans.Et hoc modo illos terreri putans,qui bis acuto gladio hostiles dæmones crebrius uulnerauerant.Sic ergo dimisit eos absque sumptibus & absq; aliquo solatio nauigare præcipiens mari spumante,&(ut ita dicam) nolente per susceptionem uirorum iniquæ iussioni cõmunicare. Ingemuit enim ciuitas uniuersa & hactenus lamentatur.& alíj quidem suis manibus pectora percutiebant:alíj uero manus & oculos tendebãt ad cœlum uiolentiam protestantes & ueluti dicentes: Audi cœlum, & auribus percipe terra,quoniam iniusta sunt quæ geruntur.Cunctaq; simul gemitu complebantur,& ueluti cantus quidam erat in ciuitate luctificus.currebatq; fluuius lachrymarum.Cum igitur Iudex ille præcepisset,ut uela nauis tollerentur,tunc gemitus ingens uniuersorum,uirginum & mulierum,seniorum & iuuenum permixtus lachrymis est emissus. Cum illi ergo Heliopolim nauigarent,ubi diabolica superstitio celebratur,omnes in media ciuitate communiter & singuli ingemiscentes, atque lugentes agebantur. Quibus tamen nec aperte licebat flere iussione urbis Præfecti Palladíj: erat enim & ipse Paganus. Multi denique flentium arrepti, & in carcerem ducti,deinde castigati, lacerati, uerberati, nouissime in metalla sunt traditi: Viri utiq; D ecclesiæ & propter diuinum zelum ualde pugnantes.Erant enim plurimi eorum monachi,eremum incolentes,numero uigintitres. Cum quibus paulo post Diaconus à dilectissimo fratre nostro Damaso,Romanæ ciuitatis episcopo,deferens nobis consolatorias communicationis epistolas manibus post tergum uinctis, publice ab ipsis spiculatoribus ducebatur, ueluti aliquis reus insignis, & homicidarum uerberibus coæquandus,lapidibusque simul & plumbo eius ceruicibus laceratis ad mare ductus est: & sicut illi sine sumptibus, sine ullo solatio in metallicum deportatus exilium. Cumq; Iudex ille multos quoque infantium cruciasset, quidam eorum morientes neq; parentum,neque fratrum exequíjs solennibus sunt potiti. O multam inhumanitatem iudicantis, magis uero condemnantis. Qui enim propter pietatem decertarunt, homicidis comparari potuerunt,quorum utique corpora insepulta relicta sunt: pie laborantes escis bestiarum uolatiliumque proiecta sunt.Quiq; patribus necatorum naturalium conscientia compati uoluerunt, uelut iniqui capite secti sunt. Quæ lex Romanorum, quæ Barbarorum sententia, quoslibet patribus condolentes punit? quando quispiam ueterum huiusmodi gessit iniquitatem? Iussit itaq; Pharao, ut masculi interficerentur Hebræorum, sed inuidia & timor tunc protulit hoc præceptum. Quanto tamen illa quæ tunc gesta sunt, humaniora modernis existunt,quanto desiderabiliora ad discretionem iniquitatis huius? Et licet malicia nequaquam separentur alterutris, sunt tamen incredibilia

A dibilia quæ dicuntur inhumana, crudelia, sæua, barbara, amara, sine miseri-
cordia, in quibus exultabant Ariani choros agentes cum uniuersa ciuitas in
gemisceret. Non fuit enim domus in qua non esset mortuus, sicut in Exodo
scribitur. Et cum hæc ita sint gesta (non enim quieuerũt iniquitatis autores,
sed ad peiora profecti) usq; ad episcopos prouinciarum uenena propria di
spersa sunt, habẽtes iniquitatis suæ solatium Comitem largitionum, quem
prædiximus Magnum. Alios etenim episcoporum Curiæ tradiderũt, alios
diuersis machinationibus affecerunt, uolentes uniuersos impietatibus obli-
gari, & secundum patrem ipsorum diabolum quærẽtes, quem sua rabie de-
uorarent. Super hæc autem undecim Aegyptiorum episcopos, uiros, qui pe
nè ab infantia usq; ad senectutem eremum incolentes, uerboq; superantes
& actu libidinẽ, piamq; fidem sine confusione prædicantes, & dogma pieta
tis edocentes, multasq; uictorias de dæmonibus exercentes, & Arianam se
ctam sapiẽtissima ratione denotãtes in exiliũ miserunt in ciuitatem Iudæo
rum nomine Diocæsaream. Et uelut infernus crudelissimus nũquam mor-
te satiati fratrum, suæ sæuitiæ memoriam relinquere uoluerũt. Nuper enim
ecclesiæ catholicæ clericos degentes in Antiochia cum fidelibus monachis,
uolentesq; eorum scelera denotare, aures Imperatorias inflãmantes in Ne
ocæsaream Ponti mittendos esse subornarunt. Qui puto propter inclemen
B tiam locorum, etiam uita priuati sunt. Tale itaq; tempus illud Tragœdias
exercuit silentio quidem & obliuione dignas, sed literis memorãdas ad ob-
iurgationem eorum, qui contra unigenitum linguas suas exacuerunt. Hi nã
q; rabie coarmati blasphemiæ, non solum dominũ omniũ iaculari nitũtur,
sed etiam contra eius famulos bellum sine ullo fœdere susceperunt.

Magnus, Comes largitionum.

Vndecim episcopi Aegyptij in Diocæsareã relegati

Diocæsarea à Iudæis inhabitata.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς πέτρου ἀλεξανδρείας διήγησις περὶ τῶν ἐν ἀλεξανδρείᾳ
συμβάντων ὑπὸ λουκίου.

Ὁ τοῦ ἔθνους ἡγεμονεύων παλλάδιος, ἐθνικὸς ὢν τὴν αἵρεσιν καὶ τῶν εἰδώλων ἀεὶ προ
κυλινδούμενος κατὰ χριστοῦ στρατεύεσθαι πολλάκις μελετήσας, τὰ προειρημένα συναθροίσας
πλήθη, ὁρμᾷ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ὡς ὑποτάξαι βαρβάρους ἐπειγόμενος. τότε δὴ τότε χείρι
στα γέγονεν. ἀλλὰ τὸ μόνον ὑπαγορεῦσαι θέλων τῆς μνήμης ὀδύνην μοι παρεχούσης, ἐπαφῆκα
δακρύων ἄμετρον φορὰν, καὶ ἐπὶ πολὺ ἔμεινα ἂν τοῦτο πάσχων, εἰ μὴ θείῳ λογισμῷ λωφῆσαι
παρεσκεύασα. ἐν γὰρ τῇ καλουμένῃ ἐκκλησίᾳ θεωνᾶ, ἐπεισελθόντα τὰ πλήθη, ἀντὶ ῥημάτων
σεμνῶν, εἰδώλων εὐφημίας ἐπήφιον. ἀντὶ θείων γραφῶν ἀναγνώσεως, κρότους χειρῶν ἀσέ-
μνους, καὶ κεκλασμένας μετ' αἰσχρότητος φωνὰς κατὰ τῶν τοῦ χριστοῦ παρθένων, ὕβρεις, ἃς ἡ γλῶτ
τα προφέρειν οὐκ ἀνέχεται. αἰσχρὸν γάρ ἐστι καὶ λέγειν. καὶ γὰρ μόνον τὶς τῶν εὖ φρονούν
των ταύτας ἀκούσας ἔβυσε τὰς ἀκοάς. καὶ μᾶλλον ηὔξατο ἂν γενέσθαι κωφὸς, ἢ αὐτήκοος γε-
νέσθαι τῆς αἰσχρολογίας αὐτῶν. ἀλλ' εἴθε λόγοις ἀρκούμενοι μόνον ἐξημάρτανον, καὶ μὴ πράξει
τὴν τῶν λόγων ἐθνικῶν ἀσέβειαν. εὐύποιστος γὰρ ἡ λοιδορία, κἂν διαδήποτοῦν τυγχάνει, παρ' οἷς
οἰκεῖ χριστοῦ φρόνησις καὶ θεῖα διδάγματα. αὐτοὶ τοίνυν οὗτοι ὀργῆς σκεύη τυγχάνοντες, κα
τηρτισμένοι εἰς ἀπώλειαν, τὰς ῥῖνα σιμώσαντες, ψόφον ἀσελγῆ διὰ τῶν μυκτήρων μακρὸν καὶ

C ἵν᾽ οὕτως εἴπω ὡς ἀπὸ κρουνῶν προχέοντες, τὴν μὲν ἐσθῆτα διέῤῥησσον τῶν ἁγίων Χριστοῦ παρθέ-
νων, ὧν ἡ ἄσκησις τύπον ἁγίων ἐχαρακτήριζεν, ὡς δ᾽ ἡ φύσις ἔχει, γυμνὰς πᾶσαν τὴν πόλιν
ἐθριάμβευον, διαπαίζοντες μετὰ ἀσελγείας, ὃν τρόπον ἐβούλοντο. καὶ ὅλως ὠμὰ καὶ ξένα τὰ
γενόμενα. εἰ γοῦν τις συμπαθῶν ἐπὶ τούτοις ἐκώλυσε, παραινέσεως χάριν λόγοις, τραυ-
ματίας ἀπέλυεν. ἀλλὰ φεῦ τῶν συμφορῶν, πολλαὶ βιαίως φθορὰν ὑπέστησαν σώματος. πολ-
λαὶ τῶν παρθένων, ῥοπάλοις κατὰ κεφαλῆς τυπτόμεναι, ἔμενον ἀχανεῖς. οὐκ ἐπιτρεπομένων
τῶν σωμάτων, οὐδὲ τῇ ὁσίᾳ παραδίδοσθαι. πολλὰ οὖν μέχρι σήμερον τῶν γονέων ὀδυρομένων, οὐ-
χ εὑρίσκεται σώματα. ἀλλὰ τί τὰ μικρὰ πρὸς τὰ μεγάλα διεξέρχομαι; τί δὲ τούτοις ἐμβρα-
δύνω, καὶ μὴ σφοδρῶς ἐπὶ τὰ κατεπείγοντα βαίνω; ἐφ᾽ οἷς εὖ οἶδ᾽ ὅτι θαυμάσετε καὶ μενεῖτε, ἐπὶ
πολὺ ἀχανεῖς σὺν ἡμῖν διϊσάμενοι τῆς φιλανθρωπίας τὸν κύριον, ὅτι μὴ ἄρδην τὸ ὅλον συνέστε-
λεν. ἃ γὰρ κατὰ τὸ γεγραμμένον, μήτε γέγονε, μήτε ἠκούσθη, ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡ-
μῶν, ταῦτα ἐπ᾽ αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ ἐπετέλουν οἱ δυσσεβεῖς. ὡς γὰρ ἐν κρηπῖδι σκηνῆς ἀτά-
κτου, παῖδα τὴν ἄῤῥενα φύσιν ἐξαρνησάμενον καὶ τὴν γυναικείαν ποθήσαντα, στοιβῆς κατὰ τὸ
γεγραμμένον τοὺς ὀφθαλμοὺς διαχρισάμενον, καὶ φύκει τὰς ὄψεις ἐρυθήναντα, ὡς τὰ παρ᾽
αὐτοῖς εἴδωλα, θηλυμόρφῳ τῷ σχήματι, ἐπ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, ἔνθα κάθοδον τοῦ ἁγίου
πνεύματος ἐπικαλούμεθα, ἐν κύκλῳ τῇ στροφῇ, ὧδε κἀκεῖσε τῶν χειρῶν σχηματιζόμενοι, ὀρχεῖσθαι
παρεσκεύασαν, πλατὺ μετὰ γελῶντες, ἀθέσμους δὲ ἐπαφιέντες φωνάς. οἱ δὲ πάλιν καὶ τοῦτο πρὸς
ἀταξίαν ἡγησάμενοι, καὶ τὰ προωχηκότα εὐπρεπῆ μᾶλλον ἤπερ ἄθεσμα λογισάμενοι, ἐξ
αὐτῶν ἕνα γνωριμώτατον ἐν αἰσχρότητι, ὁμοῦ τὴν ἐσθῆτα καὶ τὴν αἰδῶ γυμνωσάμενον ὡς ἡ
D φύσις ἔχει σχήματος, τῶν τῆς ἐκκλησίας ἐπιβάσαντες θρόνῳ, δημηγόρον αἰσχρὸν κατὰ Χριστοῦ
προσηγορεύσαντες. ἀντὶ γὰρ θείων ῥημάτων, αἰσχρότητα προυβάλλετο, ἀντὶ σεμνῶν λόγων, ἀσέλ-
γειαν, ἀντὶ εὐσεβείας ἀσέβειαν, ἀντὶ ἐγκρατείας, πορνείαν, μοιχείαν, ἀρσενοκοιτίαν, κλοπήν, βρῶ-
σιν καὶ πόσιν τῷ βίῳ πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰσηγούμενος εἶναι χρήσιμα. τούτων δὲ οὕτως ἐχόν-
των, κἀμοῦ τῆς ἐκκλησίας ὑπαναχωρήσαντος. πῶς γὰρ οὐχὶ ὅπου στρατιωτῶν ἔφοδοι, ὅπου δῆ-
μος πρὸς ἀταξίαν ἀργυρωνητος, ὅπου φιλοτιμίαι χρημάτων, καὶ ἐθνικῶν πλήθη μετὰ με-
γίστων ὑποσχέσεων, ἡμέτερος δῆθεν ἀποστέλλεται διάδοχος χρυσίου τὴν ἐπισκοπὴν ὡς
ἀξίωμα κοσμικὸν ἠγασάμενος, Λούκιός τις λύκου τὴν πονηρίαν καὶ τὰς πράξεις ἔχειν ἐπαυ-
δακῶς, οὐ ἐπισκόπων ὀρθοδόξων συνόδῳ, οὐ ψήφῳ κληρικῶν ἀληθινῶν, οὐκ αἰτήσει λαῶν, ὡς
οἱ τῆς ἐκκλησίας διαγορεύουσι θεσμοί. τῷ δὲ τοιούτῳ συνῆσαν, ἁπλῶς γὰρ εἰσόδῳ τῇ πόλει
ὡς ἐπιβαίνειν οὐκ ἠδύνατο, οὐκ ἐπισκόπων τινές. οὐ πρεσβυτέρων, οὐ διακόνων, οὐ λαῶν
πλήθη, οὐ προῆγον τοῦτον μονάζοντες ὕμνους ἐκ γραφῶν ἀναμέλποντες, ἀλλ᾽ Εὐζώϊος ἦν, ὁ πρῴ-
ην μετὰ σὺν Ἀρείῳ καθαιρεθεὶς, διάκονος ὢν τῆς καθ᾽ ἡμᾶς Ἀλεξανδρείας, ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν ἁγί-
ᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ἄρτι δὲ προστασίᾳ τὴν Ἀντιοχέων λυμαινόμενος, καὶ ὁ τῶν κομητατησίων
δὲ, λαργιτιόνων κόμης, στρατιωτῶν ἐπαγόμενος ἄπειρον πλῆθος, ὁ ἐν πάσῃ ἀσεβείᾳ ἀεὶ γνω-
ριζόμενος Μάγνος τοὔνομα, ὃς ἐν τοῖς Ἰουλιανοῦ καιροῖς, τὴν Βηρυτίων ἐκκλησίαν ἐμπρήσας,
Φοινίκων δ᾽ αὕτη πόλις ἐπιφανής, ἐπὶ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Ἰωβιανοῦ χρόνοις, ἐξ οἰκεί-
ων ταύτην ἀνορθῶσαι κατηνάγκασται, ὀλίγου καὶ τὴν κεφαλὴν τμηθεὶς, εἰ μὴ φιλανθρωπίας ἐκ
πολλῆς παραδρομῆς ἔτυχε βασιλικῆς. ἀναλογίζεσθαι τίνων ἐκ τούτου τὸν ὑμέτερον ζῆλον προ-
σήκει, ὃν διεγερθῆναι πρὸς ἐκδικίαν τῶν γενομένων παρακαλῶ, διὰ καὶ ἡλίκα τὰ πλημμελη-
θέντα κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, τούτου τυράννου τοῦ προειρημένου καθ᾽ ἡμῶν ἐπαναστάντος

ἅμα

A ἅμα γάρ, ὁ παρὰ τῆς ὑμετέρας θεοσεβείας καὶ τῶν ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, πολλά-
κις ἀναγορευθεὶς λύκος τῆς πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς διακειμένης, ἐπ' εὐλόγοις ταῖς προφάσε-
σιν ἐπέβη πόλεως. οὐ γὰρ μόνον ὡς ὁ δύσφημος ἐν ψαλμοῖς ἄφρων, λέγων οὐκ ἔστι θεὸς ἀληθι-
νὸς ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι δι' ὧν ἐφθάρη καὶ διέφθειρε, χαίρων ἐπὶ ταῖς βλασ-
φημίαις ταῖς κατὰ τοῦ σωτῆρος πεμπομέναις, παρὰ τῶν τῇ κτίσει λατρευόντων παρὰ τὸν κτί-
σαντα. πῶς οὐχ ὅπερ γε παραπλήσιον ἐκείνοις ἔχων τὸ φρόνημα πρόσφατον τολμᾷ ὁ ἀλιτήρι-
ος σέβειν θεόν. ἐπεψεσι γὰρ αὐτῷ τούτους τοὺς ἐπαίνους ἔπεμπον, καλῶς ἦλθες ἐπίσκοπε υἱ-
ὸν μὴ λέγων. ὁ Σαραπίς σε φιλῶν εἰσήνεγκε, τὸ πάτριον εἴδωλον ἑαυτῶν ὀνομάζοντες. αὐτίκα
γὰρ ἑορτῆς οὐδὲ μιᾶς παρελθούσης ὁ προειρημένος Μάγνος, ὁ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ κοινωνὸς ἀδιαί-
ρετος, ὁ δορυφόρος πικρὸς καὶ στρατάρχης ὠμότατος, συναθροίσας καὶ τὰ ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ φρον-
τίδα ἐπαναγκείμενα πλήθη, πρεσβυτέρους τε διακόνους τὸν ἀριθμὸν ἐννεακαίδεκα συλλαβό-
μενος, ὧν τινὲς τὸ ὀγδοηκοστὸν ὑπερβεβήκασιν ἔτος, ὡς ἁλόντας ἐπὶ μυσαρῷ τινὶ καὶ νόμῳ ῥω-
μαίων ἐχθρῷ, δημόσιον ὁρίσας κριτήριον, κατηνάγκαζεν, οὐκ εἰδὼς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς χρι-
στιανῶν νόμους, τὴν παρ' ἡμῶν παρὰ τῶν ἀποστόλων διὰ τῶν πατέρων ἀποδοθεῖσαν ἡμῖν προδιδό-
ναι πίστιν, ἐνδιδόμενον ἐπὶ τούτῳ καὶ τὸν φιλανθρωπότατον αὔγουστον Βάλεντα διισχυριζόμε-
νος, πείσθητε τάλανες λέγων μεγάλῃ τῇ βοῇ, τῷ τῶν ἀρειανῶν φρονήματι πείσθητε. συγγνωμο-
νήσει γὰρ ὑμῖν ὁ θεός, κἂν ἀληθῆ σέβητε θρησκείαν, οὐκ αὐθαιρέτως, ἀλλὰ πρὸς ἀνάγκην τοῦ-
το πράξασι. τῇ μὲν γὰρ ἀνάγκῃ ἀπολογία περιλείπεται, τῷ δὲ αὐθαιρέτῳ ἀκολουθεῖ κατηγορία.

B διὸ τούτους λογισμοὺς πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενοι ἥκετε πρόθυμοι μελλησμὸν ἀποθέμενοι
πάντα, τῷ ἀρείῳ ὑπογράφοντες δόγματι, ὃ νῦν κηρύττει ὀνόμασι Λούκιος λέγων, εὖ εἰδότες
ὡς πειθαρχοῦντες, χρήματα καὶ πόρους καὶ γέρα παρὰ βασιλέων ἕξετε. ἀπαναινόμενοι δέ, εἰς
κτῆς καὶ στρεβλώσεων καὶ βασάνων καὶ μαστίγων καὶ δαμαστηρίων πεῖραν λήψεσθε. χρημά-
των ὁμοῦ καὶ κτημάτων στερηθέντες, καὶ τῆς πατρίδος μεταναστάντες, εἰς χαλεποὺς οἰκῆσαι τό-
πους κατακριθήσεσθε. ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ γενναῖος, ἀγάπῃ τὴν ἀπαλὴν κράσας, μεταναστῆσαι
τῆς εὐσεβείας τοὺς πάντας καὶ προυτρέπετο καὶ κατηνάγκαζε γνώμης. οἱ δὲ πικρότερον
βασάνου πάσης τὴν εἰς εὐσέβειαν προδοσίαν ἡγησάμενοι, ἔχει γὰρ οὕτω, τοιοῖς δὲ πρὸς αὐ-
τὸν ἀναγκαζόμενοι ἀπηντήκασι ῥήμασιν, ἀρετῇ καὶ γενναίῳ φρονήματι, ὁμοῦ τὴν ἀπάτην
καὶ τὰς ἀπειλὰς ὑποτάξαντες, πέπαυσο λοιπὸν πέπαυσο, τούτοις ἡμᾶς ἐκφοβῶν τοῖς ῥή-
μασιν, ἐπέχες, εἰκῇ ἃ προφέρειν ῥήματα. ἡμεῖς γὰρ οὔτε νέηλυν, οὔτε πρόσφατον σέβοντες θεόν,
κἂν ἐπαφρίζῃς κυμαίνων εἰκῇ, καὶ προσρήσσῃς ὡς βίαιος ἄνεμος, τοῖς εὐσεβείας ἄχρι θανάτου
ἐμπολιτευόμεθα δόγμασιν, οὐκ ἀδύνατον, οὐκ ἄσοφον, οὐ χωρὶς ἀληθείας πώποτε φρο-
νοῦντες θεόν, οὐ ποτὲ μὲν ὄντα πατέρα, ποτὲ δὲ μὴ ὄντα κατὰ τὴν δυσσεβῆ τῶν ἀρειανῶν,
χρονικὸν ἢ πρόσκαιρον δοξάζοντες τὸν υἱόν. εἰ γὰρ κτίσμα κατὰ τοὺς ἀρειομανίτας ὁ υἱός, οὐχ
ὑπάρχων πατρὶ ὁμοούσιος, εἰς τὸ μὴ εἶναι συνέστη, καὶ ὁ πατήρ, οὐχ ὑφεστῶτος υἱοῦ, οὐκ ὢν
ποτὲ κατ' αὐτοὺς πατήρ. εἰ δὲ ἀεὶ πατήρ ἐστιν, ὑφεστῶτος δηλονότι τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἀληθινοῦ καὶ οὐ
κατὰ ἀπόρροιαν γεννήματος, ἀπαθὴς γὰρ ὁ θεός, πῶς οὐκ ἄφρων καὶ μανιώδης ὁ μὴ ὅτι οὐκ
ὢν φρονῶν τὸν υἱόν, δι' οὗ τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι κατὰ χάριν συνέστη; οἱ γοῦν ἡμέτεροι κατὰ
πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πατέρες, ὧν ἐκπεσόντες οὗτοι εἰκότως ἀπάτορες γεγόνασιν, ἐν νι-
καίᾳ συνελθόντες ἀναθεματίσαντες τὴν ἀρείου κακοδοξίαν, ἣν νεώτερος οὗτος νῦν προΐστα-
ται, οὐχ ἑτεροούσιον ὃ νῦν ἡμᾶς εἰπεῖν καταναγκάζεσθε, τὸν υἱὸν εἰρήκασι τῷ πατρός, ἀλλ' ἐκ τῆς

C

αὐτοῦ οὐσίας. οἱ καλῶς μετ' εὐσεβοῦς διανοίας νοήσαντες, ἐκ πολλῆς τῶν θείων ῥημάτων συλλο-
γῆς, ὁμοούσιον ὡμολόγησαν. τὰ δὴ τοιαῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια λέγοντας, καθεῖρξεν ἐν
μέτρῳ πολλῶν, οἰόμενος τῆς εὐσεβοῦς μετακινῆσαι γνώμης. οἱ δὲ μᾶλλον ὥσπερ ἐν σταδίῳ τῶν
ἀθλητῶν οἱ γενναιότατοι, δειλίαν πᾶσαν ἀποσβέσαντες, ἐπαλείφοντες ἑαυτοὺς τοῖς τῶν πα-
τέρων διὰ θείων λογισμῶν ἀνδραγαθήμασι, γενναιότερον εἶχον περὶ τὴν εὐσέβειαν τὸ φρό-
νημα, γυμνάσιον ἀρετῆς τὰς στρέβλας ἡγούμενοι. οὕτω τοίνυν ἀγωνιζομένων, καὶ θέατρον ὡς ὁ
μακάριος ἀπόστολος γράφει γενομένων καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ἐπέτρεχεν ἡ πόλις
ἅπασα, ἀθλητὰς θεασάμενοι Χριστοῦ, καρτερίᾳ τοῦ βασανίζοντος δικαστοῦ νικῶντας τὰς μάστι-
γας, καὶ τρόπαια δι' ὑπομονῆς κατὰ τῆς ἀσεβείας ἐπαίροντας, καὶ θριάμβους κατὰ ἀφανῶν ὧν ἰδέᾳ
κινουμένους, οὓς ὑποτάξαι ὁ πικρὸς οὗτος πολέμιος δι' ἀπειλῶν καὶ ἀπάτης τοῖς εἰς Χριστὸν ἀσε-
βοῦσιν ἐκδώσειν ἐνόμιζεν. ἀποκαμήσας τοιγαροῦν, ταῖς τῶν βασάνων δι' ἐπινοίας χαλεπῆς
προσβολαῖς, ἁπάντων τῶν λαῶν ὀδυρομένων ποικίλως διὰ πολλὰ τῶν θρήνων, ὁ πικρὸς καὶ πά-
σης ἀπηδέως φιλανθρωπίας, τὰ συνήθη πάλιν πρὸς ἀταξίαν συναθροίσας πλήθη, τὴν κρίσιν
αὐτοὺς μᾶλλον δὲ ἔωλον κατάκρισιν καλεῖ, πρὸς τῷ τῆς θαλάσσης λιμένι, πολυωνήτων συνή-
θως κατ' αὐτῶν ἐπαφιεμένων τῶν βοῶν, παρὰ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν ἰουδαίων, καὶ μὴ θε-
λησάντων εἶξαι τῇ προφανεῖ δυσσεβείᾳ τῆς ἀρειομανιτῶν, ἀποφαίνεται, τῶν λαῶν πρὸ τοῦ δικαστη-
ρίου πάντων ὀδυρομένων, τῆς ἀλεξανδρείας μεταναστάντας τὴν ἡλιούπολιν τῆς φοινίκης οἰ-
κῆσαι, ἔνθα τῶν ἐνοικούντων, οὐδεὶς κἂν ἀκοῦσαι τὸ τοῦ Χριστοῦ ἀνέχεται ὄνομα. εἰδωλικοὶ γὰρ
οἱ πάντες, παραυτὰ σκάφους ἐπιβῆναι προστάξας, αὐτὸς ἑστηκὼς ἐπὶ τοῦ λιμένος, πλησίον γὰρ
ἐν δημοσίῳ λουτρῷ, τὴν κατάκρισιν κατ' αὐτῶν ὥρισε, γυμνὸν ἐπιδεικνύμενος τὸ ξίφος, νομίσας

D

ἐκ τούτου φοβεῖν, τοὺς τῇ διστόμῳ μαχαίρᾳ τοὺς πολεμίους δαίμονας πολλάκις καταστρώσαν-
τας. οὕτω δὴ ἀποπλεῖν αὐτοὺς κελεύει, οὐκ ἐμβαλλομένους τὰ ἐπιτήδεια, οὐ παραμύθιόν τι τῆς συ-
νόλου τῆς ἐξορίας ἔχοντας, καὶ τὸ θαυμαστὸν καὶ ἄπιστον τῆς θαλάσσης ἐπαφριζούσης καὶ δυσ-
χερῶς οἶμαι διὰ τοῦτο φερούσης καὶ μὴ βουλομένης, ἵν' οὕτως εἴπω δι' ὑποδοχῆς τῶν ἀνδρῶν,
ἀδίκῳ κοινωνῆσαι κελεύσματι. ἐνέφαινε γὰρ καὶ τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ τοῦ κρίνοντος τὴν βάρβα-
ρον προαίρεσιν. ἔστι γοῦν ἀληθῶς εἰπεῖν, ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ. ἐστέναξεν γὰρ ἡ πόλις ἅ-
πασα, καὶ μέχρι δὲ νῦν θρηνεῖ, καὶ οἱ μὲν, ἄλλ' ἐπ' ἄλλῃ τῇ χειρὶ κτύπους ἐκ στηθῶν μα-
κρὸν ἀπέπεμπον. οἱ δὲ τὰς χεῖρας ὁμοῦ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς οὐρανὸν ἀνέτεινον, τὴν βίαν
διαμαρτυρόμενοι μονονουχὶ λέγοντες, ἄκουε οὐρανὲ καὶ ἐνωτίζου γῆ, ὅτι παράνομα τὰ γιγνόμε-
να. καὶ ὅλως οἰμωγῆς τὸ πᾶν ἐπεπλήρωτο, καὶ μέλη, καὶ θρῆνος ἦν ἐν πάσῃ τῇ πόλει χο-
ρεύων, καὶ ποταμὸς ἐκ δακρύων σχεδὸν καλύπτων πλημμύρᾳ τὴν θάλατταν τοῖς ἅπασιν
ἄφνω προσεγγύετο. ὅτε τοίνυν ὁ προειρημένος ἐπὶ τοῦ λιμένος παρῶν, τοῖς ἐρέταις ὑψοῦν τὰ
ἱστία προσέταττεν, τότε σύμμικτος οἰμωγὴ παρθένων καὶ γυναικῶν πρεσβυτέρων καὶ νέων. καὶ
θρῆνοι προσεπιπλεγμένοι δάκρυσιν ὀξέσιν, αἱ τῶν ἁπάντων βοαί, τῆς ἐπαφριζούσης θαλάσ-
σης τὸν προσρηγνυόμενον σωρὸν τῷ κύματι κτύπον ἐκάλυπτον. ἀλλ' οὕτω τῶν προειρημένων
ἀποπλεόντων εἰς ἡλιούπολιν, ἔνθα δεισιδαιμονῶν πᾶς, ἔνθα τῷ διαβόλῳ τὰ πρὸς ἡδονὴν ἐπι-
τηδεύματα, ἔνθα θηρίων ἐφέστια φοβερά. ὄρη γὰρ ἦν πανταχόθεν οὐρανῷ προσπελάζοντα.
οἱ πάντες λοιπὸν ἐν μέσῃ τῇ πόλει, κοινῇ καὶ ἕκαστος ἰδίᾳ ὀλοφυρόμενοι, καὶ στεναγμῶν ἐπι-
πέμποντες ῥήματα. οὐδὲ δακρύειν ἐπετρέποντο κελεύσει τοῦ τῆς πόλεως ἐπάρχου παλλαδίου
δεισιδαιμονεστάτου καὶ αὐτοῦ τυγχάνοντος. πολλοὶ γὰρ τῶν κλαιόντων, ἁρπαζόμενοι καὶ φυ-
λακιζόμενοι

A λακιζόμενοι πρότερον, εἶτα αἰκιζόμενοι, ξεόμενοι, βασανιζόμενοι, τοῖς φεννησίοις καὶ προκο-
νησίοις παρεδίδοντο μετάλλοις, ἄνθρωποι τῆς ἐκκλησίας δι' ἔνθεον ζῆλον ὑπέρμαχοι. οἱ πλεί-
ους γὰρ ἦσαν μονάζοντες, ἔρημον οἰκοῦντας δι' ἄσκησιν, μεθ' ὧν εἴκοσι καὶ τριῶν τυγχανόντων,
μικρὸν ὕστερον ὁ διάκονος ὁ παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν δαμάσου τοῦ τῆς ῥώμης ἐπισκόπου κο-
μίσας ὁμοῦ παρακλητικὰ καὶ κοινωνικὰ γράμματα ὀπίσω τὰς χεῖρας δεθεὶς ὑπὸ δημοσίοις ἤγε-
το, ὥσπερ τις τῶν κακούργων περιβόητος, ὃς φονέων βασάνοις ἐπέκεινα κοινωνήσας, λίθοις καὶ μο-
λιβδίσι, κατὰ τῶν αὐχένων ἐπὶ πολὺ μαστιζόμενος ἐπέβαινε σκάφους ἐπὶ θαλάσσης
παραπλησίως τοῖς ἄλλοις, τοῦ θείου σταυροῦ ἐπὶ μετώπου τὸ σημεῖον χαρακτηρίσας, οὐ τημελεί-
ας, οὐ θεραπείας τυχὼν, τοῖς κατὰ φέννησον, παρεδόθη μετάλλοις. ἔστι δὲ ταῦτα χαλκοῦ. ἔτι
γοῦν βασανίζοντός του δικαστοῦ, ἁπαλὰ παιδαρίων σώματα, τινὲς μὲν παραυτὰ μεμηνύκα-
σιν, οὐδ' ὁσίας κοινωνήσαντες, γονέων καὶ ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, καὶ πάσης ὡς ἔπος εἰπεῖν
τῆς πόλεως μίαν αὐτοῖς αἰτούντων δοθῆναι τὴν ὑστάτην ταύτην παράκλησιν. ἄλλοι δὲ πολ-
λῆς ἀπανθρωπίας τοὺς δικάζοντας, μᾶλλον ἢ τοὺς κατακρίναντας, οἱ δι' εὐσέβειαν ἀθλήσαντες, φονεῦ-
σι συνεκρίνοντο ἄταφοι μένοντες τὰ σώματα, οἱ καλῶς ἀγωνιζόμενοι θηρίοις καὶ πτηνοῖς πρὸς
βορρᾶν ἐρρίπτοντο, οἱ συμπαθῆσαι βεβουλημένοι πατράσι διὰ τὴν συνείδησιν, τὴν κεφαλὴν
ὡς παράνομα δράσαντες ἀπετέμνοντο. ποῖος νόμος ῥωμαίων, ποία δὲ γνώμη βαρβάρων
τοῖς πατράσι συμπαθοῦντας ἡμιῶσαι; ποῦ τίς τῶν παλαιῶν ποτὲ ἔδρασε τοιοῦτόν τι παράνο-
μον; ἐκέλευσε ποτὲ φαραὼ, ἀναιρεῖσθαι τῶν ἑβραίων τὰ ἄρρενα, ἀλλὰ φθόνος καὶ δέος ὑπέ-
B βαλε τοῦτο τὸ πρόσταγμα. πόσῳ τὰ τότε τῶν νῦν φιλανθρωπότερα, πόσῳ ποθεινὰ πρὸς αἵρε-
σιν ἀδικήματα, πόσῳ βελτίονα πρὸς σύγκρισιν ἀνομήματα, κἂν ἀλλήλων αἱ κακίαι μὴ χω-
ρίζωνται. ἄπιστα τὰ λεγόμενα, ἀπάνθρωπα καὶ δεινὰ, ὠμὰ καὶ βάρβαρα, ἀνελεῆ καὶ πικρά. ἀλλ'
ἐν τούτοις ἐγαυρίων οἱ τῆς ἀρείου μανίας ὑπήκοοι χορεύοντες. τῆς δὲ πόλεως πάσης ὀλοφυρομέ-
νης, οὐκ ἦν γὰρ οἰκία ἐν ᾗ οὐκ ἦν τεθνηκὼς ὡς ἐν τῇ ἐξόδῳ γέγραπται, οὐκ ἠρέμησαν πάλιν, οἱ
τὴν ἕξιν ἀκόλαστοι, πρὸς παρανομίαν ἀσκήσαντες. ἐπεὶ γὰρ τὰ χείρω τὴν προαίρεσιν γυμνά-
ζοντες, μέχρι τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων, τὸν ἴδιον τῆς κακίας ἰὸν ἐπεκτείναντες δορυφόρῳ
πρὸς ἀδικίας τῷ τῶν λαργιτιόνων χρώμενοι κόμητι τῷ προειρημένῳ μάγνῳ, τοὺς μὲν, βου-
λευτηρίῳ παρέδοσαν, τοὺς δ' ἄλλους, ὃν ἠβούλοντο τρόπον ἐνήδρευον, πανταχόθεν πρὸς ἀσέβει-
αν τοὺς πάντας θηρεῦσαι βουλόμενοι, οὐδὲν ἀφέντες ἀτόλμητον. ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντα περι-
ερχόμενοι κατὰ τὸν ἴδιον τῆς αἱρέσεως πατέρα διάβολον ζητοῦσι τίνα καταπίωσι. καθόλου τί-
νων, παρὰ πάντων ἀπορούμενοι, ἕνδεκα τῶν ἀπὸ τῆς αἰγύπτου τὸν ἀριθμὸν ἐπισκόπων ἄνδρας
ἐκ παιδὸς μέχρι γήρως τὴν ἔρημον ἀσκήσεως χάριν οἰκήσαντας καὶ τὴν εὐσεβῆ πίστιν ἀνε-
παισχύντως κηρύττοντας, καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας γαλουχηθέντας δόγματα, καὶ νίκην πολλάκις
κατὰ δαιμόνων ἀρετῇ δυσωποῦντας τὸν ἀντίπαλον, καὶ τὴν ἀρειανὴν σοφοτάτῳ λόγῳ στηλι-
τεύοντας αἵρεσιν, ὄργανον ὠμότητος τὸν προειρημένον ἔχοντες, ὑπερορίους πεποιήκασιν, ἐν οἰ-
κουμένῃ παρὰ τῶν κυριοκτόνων ἰουδαίων πόλει τοὔνομα διοκαισαρείᾳ, καὶ ὅμως ὡς ὁ ᾅδης ἐπὶ
θανάτῳ τῶν ἀδελφῶν οὐκ ἐμπιπλάμενοι, ἁπανταχοῦ γῆς ἐτόλμησαν οἱ παράφρονες καὶ ἀ-
βέλτεροι τῆς οἰκείας ὠμότητος καταλεῖψαι μνημόσυνα, ἐκ καινοῦ ἔχειν τὸ γνώρισμα βουλόμε-
νοι. ἰδοὺ γὰρ πάλιν κληρικοὺς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν ἀντιοχείᾳ διατρίβοντας, ἅμα σπου-
δαίοις μονάζουσι, τὰ τῆς δραματουργίας αὐτῶν διαμαρτύρασθαι προθεμένους βασιλικὰς ἠχήσαντες
κατ' αὐτῶν ἀκοὰς, τὴν νεοκαισάρειαν τοῦ πόντου οἰκεῖν παρεσκεύασαν. οἱ τάχα καὶ τοῦ ζῆν ἐστερή-
θησαν.

Comes sacrarum largitionum.

C θησαν, διὰ τὴν τοῦ τόπου ἀγριότητα. τοιαύτας ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ἐδέξατο τραγῳδίας, οἵας μὲν
λήθης ἀξίας, ἐν συγγράμμασι δὲ τεθεμένας εἰς ἔλεγχον τῶν κατὰ τοῦ μονογενοῦς κινησάντων
τὰς γλώττας. οἱ τὰς βλασφημίας εἰσδεξάμενοι νόσον οὐ μόνον τὴν τῶν ὅλων δεσπότην τρέψ
ἐπιχειροῦσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν αὐτοῦ θεραπόντων τὸν ἄσπονδον ἀνεδέξαντο πόλεμον.

ἄσπονδος πόλεμος.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIpartitam uocant, libri septimi, Epiphanio Scholastico interprete, FINIS.

ELENCHVS CAPITVM LIBRI OCTAVI HISTORIAE ECclesiasticæ, quam Tripartitam uocant.

FINIS.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM VOCANT, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodoreto, ab Epiphanio Scholastico uersis, per Cassiodorum Senatorem in Epitomen redactæ, liber octauus.

SOCRATES.

Eo tempore fuit Arsius monasterij præsul. Is delinquentes iuuenes non excommunicabat, sed magis ætate prouectos, dicebat enim: Iuuenis excõmunicatus spernit, prouectus uero uelociter excõmunicationis dolore corrigitur. Alius nomine Pior ambulans comedebat. Consultus autem cur ita comederet: nõ, inquit, uolo ueluti necessarie uti cibo, sed tanquam extraneum aliquid agere. Pro qua re etiam ab alio rogatus ait: Vt ne dum comedo, anima uoluptatem sentiat corporalẽ. Isidorus dicebat quadragesimũ se annũ habere, ex quo sentiret quidem mente peccatum, nõ tamen consentiret uel concupiscentiæ uel furori. Pambus autem cum sine literis esset, accessit ad quẽdam ut doceret psalmum: Qui cum audisset primum uersum tricesimi octaui psalmi: Dixi custodiam uias meas, ut nõ delinquã in lingua mea: Secundũ uersum nõ passus est audire, dicens: Si potuero opere hoc implere, hic uersus tantũmodo mihi sufficiet. Cunque doctor qui ei tradiderat uersum culparet cur per sex mẽses ad se minime uenisset, respondit: Quia uersum illum adhuc opere nõ impleui. Postea uero cũ multos superuixisset annos, à quodam noto rogatus an didicisset uersum: Quadraginta & nouem, inquit, annis uix eũ implere ualui. Huic itaque quodam aurum dante ad cibaria pauperum, & dicente: numera. ille respondit: Quod dedisti, non eget numero, sed bono affectu. Is Pambus Athanasio episcopo precante, ab eremo descendit in Alexandriam. Cunque uidisset ibi mulierem Theatralem, fleuit: & à præsentibus rogatus quare ploraret, Duæ, inquit, me res mouerunt: una, quæ est illius perditio: altera uero, quod ego non tantum studeo placere deo, quantũ hæc ut turpibus placere possit hominibus. Alter quidã dicebat: Monachus nisi operatus fuerit, uiolento iudicatur æqualis. Piterius multas expositiones naturales adhibebat, & frequenter alijs alia requirẽtibus enarrabat. Per singulas autẽ explanationes orabat. Id tẽporis inter monachos fuerunt duo uiri

Cap. I. Arsius. Pior. B Isidorus. Pambus Piterus.

C uiri deo amabiles, nomine uterq; Macarius: unus ex Aegypto superiore, alter Alexandrinus. Ambo de multis rebus insignes, propter abstinentiã, cõuersationem, mores atq; miracula, quæ eorum manibus agebantur. Aegyptius itaq; Macarius tantum morborum depulit, & tantorũ dæmonũ effugauit, ut ex eius operibus liber proprius expleatur. Erat autem reuerendus, & circa delinquẽtes seuerus. Porrò Macarius Alexandrinus cũ similis esset Aegyptio per omnia, in hoc uariabat, quod circa consulentes hilarior apparebat, & uultu lætifico ad conuersionem iuuenes inducebat. Horum discipulus Euagrius philosophiam opere rebusq; possedit, prius sermone solũmodo philosophatus, & in urbe Constantinopoli à Gregorio Nazanzeno diaconus ordinatus: deinde cum eo descendens in Aegyptum, & prædictos uiros inspiciens, conuersationem eorum æmulatus est. Tantaq; miracula in eius manibus facta sunt, quanta in præceptorum eius. Conscripsitq; libros ualde necessarios, quorum unus quidẽ μοναχικὸς inscribitur, & est de Actuali. Alius Cognitionalis, secundum quod quispiã cognitione fit dignus. Huic capitula sunt quinquaginta. Alius uero Contradictorius, ex diuinis scripturis collectus, cõtra dæmones tẽtatores: partibus octo diuisus est, secũdũ numerũ octo cogitationũ. Et sexcentæ propositiones ad cõtemplationẽ pertinentes, quas γνωστικὰ προβλήματα, id est, Cognitionales propositiões denominauit. Insuper & uersuũ opera duo: unũ quidem ad monachos in cœnobijs

D uel itineribus constitutos: & unum ad uirgines. quæ q̃ mira q̃q; necessaria sint, legentes intelligunt. Sed oportunũ est, sicut arbitror, pauca eius dicta de monachis ac scriptura referri. Sic enim ait: Necessariũ est enim uias inquirere recte præcedentiũ monachorũ, & secundũ eas exerceri. Multa enim inueniuntur ab eis dicta bene simul & acta. Inter quos etiã hoc ait quidã: Quod sicca & nõ inæqualis dieta charitati cõiũcta, cito perducit monachũ ad impassibilem portum. Is autem cum uidisset quendam fratrem phantasijs nocte turbari, hoc modo curauit eum, præcipiens, ut languentibus cibos ieiunãs ministraret. Vnde interrogatus: Nihil, inquit, sicuti misericordia huiusmodi passiones extinguit. Quidam tunc philosophorum accessit ad iustum Antonium, dicens: Quomodo sufficis, ó pater, codicũ consolatione priuatus? Ad quem Antonius: O, inquit, philosophe, meus codex natura creaturarum est, & adest cum uoluero, uerbáque mihi relegit dei. Interrogauit me uas electionis Macarius senex Aegyptius, dicens: Quare mali memoriam aduersus homines retinentes, memorabilem uirtutem animæ dissipamus? Contra dæmones autem habentes mali memoriam, innoxij permanemus? Cunque in quæstione huius interrogationis hæsissem, rogaui eum explanare sermonem. At ille: Prima, inquit, passio furoris contra naturam est, * exhibens uero secundum naturam. In ipso feruenti meridie perueni ad sanctum patrem Macarium, & siti uehementer

Macarij duo.

Euagrius.

Forte* consequens.

A menter accensus, aquam ut biberem postulaui. At ille: Vmbra (inquit) tibi sufficiat. multi nanque nunc iter agentium aut nauigantium etiam hac releuatione priuantur. Deinde cũ apud eum uerba de abstinẽtia exercerẽ, confide (inquit) fili. per uiginti annos, neque pane neque aqua neque somno sum saciatus. Panẽ nanque meũ in pondere comedebam, aquã uero bibebam cum mensura, parietibus autẽ inclinatus somni paululum capiebam. Cuidam monachorũ nunciata mors patris est. At ille nuncianti, cessa (inquit) & blasphemare noli. meus enim pater immortalis existit. Quidam fratrũ euangelium solũmodo possidebat, quod uendens pauperibus erogauit, dignũ proferens memorandumque sermonem: Ipsum (inquit) uerbum uendidi, quod mihi semper dicit: Vende omnia tua & da pauperibus. Est quædam insula circa Alexandriam trans paludẽ Mareæ, in qua habitabat monachus contemplantibus approbatissimus, qui dixit: Omnia quæ geruntur à monachis, agi propter causas quinque, id est, propter deum, propter naturam, propter consuetudinem, propter necessitatem, propter opus manuum. Idem dicebat unam quidem naturæ esse uirtutem, sed eam diuersas species sumere per animæ qualitates. Nam & lumen (inquit) solis cum sine specie sit diuersa, fenestris tamen per quas ingreditur, schema quoddam uarium facere uidetur. Alius porrò monachus, propterea (inquit) abscindo libidines, ut auferam furoris occasiones. Noui enim furorem B semper pro libidinibus litigare, mentem meã turbare, scientiam persequentem. Quidam senum dicebat: Charitas depositum ciborum aut pecuniarum seruare nõ nouit. Idem dicebat: Nescio me in eadem re à dæmonibus fuisse deceptum. Hæc igitur Euagrius in libro suo Actuali cõmemorauit. In contemplatiuo autem hæc dicit: Quatuor uirtutes & contemplationes earum à Gregorio iusto esse didicimus, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, atque iusticiam. Prudentiæ quidem opus esse dicebat, cõtemplari intellectuales sanctasque potestates absque sermonibus, quippe quos sapientia significari contradidit. Fortitudinis autem perdurare in ueritate, licet quispiã debelletur, & non accedere ad ea quæ nihil sunt. Temperantiæ uero proprium hoc esse respondit, suscipere præmia agricolæ semina, & ea plantare conuenienter. Porrò iusticiæ opus, ut pro merito singula cuique uerba reddantur: alia quidem obscure pronũciata, alia ænigmatibus indicata: quædã uero propter utilitatem simpliciũ aperte disposita. Columna itaque ueritatis Cappadox Basilius ait: Humanam scientiam reddit crebra meditatio, & exercitatio meliorem. Eam uero quæ gratia dei conceditur, iusticia, patientia, atque misericordia. Et humanã quidem etiam passibiles suscipere poterunt, diuinæ impassibiles tantũmodo sunt capaces. Qui etiam orationis tempore proprio mentis lumine resplendentes seipsos inspiciunt. Aegyptiorum uero sacratissima lux Athanasius ait: Præcepit Moyses men-

Basilij Magni memoranda sententia.

Athanasij.

C ſam contra Aquilonis conſtitui partem. Quamobrem cognoſcant contemplatiui, quis contra eos ſpiret, & omnem tentationem forti mente ſuſtineant, & cum alacritate ad ſe accedentes enutriant. Thmuitanorum eccleſiæ Angelus Serapion dicebat: Mens quidem ſpirituali intellectu potita, perfecte purgatur. Charitas autem curat membra furore tumentia. iniquas cócupiſcentias & influentias cótinentia retinet. Maximus contemplationum doctor Didymus ait: De prouidentia atq; iudicio apud temetipſum ſemper exerce ſermones, & ſtudiorũ materiam memoria retine. Penè enim omnes in hijs peccamus. rationemq́; iudicij in corporum differẽtia, in qua etiam eſt mundus, inuenies: Prouidentiæ uero, in modis quibus à malicia uel ignorantia ad uirtutes atq; ſcientiæ culmen euehitur. Hæc itaq; ex Euagrij dictis retulimus. Fuit autẽ & alius uir mirabilis inter monachos, cui nomen Ammonius, qui adeo ſine ulla curioſitate fuit, ut cũ Athanaſio Romam ueniens, nullum opus ciuitatis inſpiceret, niſi tantum ut uideret Petri & Pauli baſilicas. Is Ammonius ad epiſcopatum tractus, atq; diffugiens, dexteram ſibi amputauit aurem, ut mutilo corpore ordinationis opus effugeret. Cumq́; poſteriori tempore etiã Euagrius à Theophilo Alexãdrino Pontifice ad epiſcopatum uocatus, nihil amputãs de corpore ſuo fugiſſet, ueniens ad Ammonium cum ioco dicebat, male eum feciſſe aurem amputando, & de eo reum exiſtere. Ad quem Ammonius: Tu (inquit) Euagri, ignoras te puniendum quod abſcideris linguam. Et ne tibi arrogare uidearis, non uteris gratia dei. Plurimi porrò eo tempore digni fuerunt uiri, quorum ſi quis uelit uerba miraculaq́; cognoſcere, & quẽadmodũ illis fuerint etiam beſtiæ ſubiugatæ, librum legat Palladij monachi, qui diſcipulus fuit Euagrij. Omnia nãq; de iſtis ſubtiliter explanauit, in quo etiam fœminarũ imitationẽ cõuerſationemq́; cõmemorauit. Euagrius uero atq; Palladius mortuo Valente paulò poſt floruerũt. SOZOMENUS.

Serapionis. *Didymi.* *Ammonius.* D *Palladius uitas monachorum ſcripſit.*

Huius temporis eſt, ut quot potero, cõmemorem, qui ſunt in illo tempore inter Chriſtianos philoſophati. Quorum unus quidem in Aegypto Iohannes, cui futura & alijs incerta, deus nõ minus quàm antiquis Prophetis reuelauit, donumq́; dedit, ut curaret inſanabiles morbos. Is à iuuentute laudans deum, degebat in ſolitudine, comedebatq́; herbas & radices, bibebatq́; aquã ſi comperiſſet. Cumq́; ueniſſet ad ſenectutem, diuina iuſſione migrauit ad Thebaida, & multorum monaſteriorũ factus eſt Præſul. Qui oratione tantũmodo morbos & dæmones effugabat. & cum literas nõ didiciſſet, ad rememorandum aliquid codicibus nõ egebat: quia quicquid ſemel mente percepiſſet, ſub ueritate retinebat. In hac quoq; regione philoſophabatur Ammon Tabenẽſium Præſul circiter tria milia diſcipulorum habens. Non minus quoq; & Theonas, multorũ Præſides fuere monachorum. Ambo operatores ſtupendarũ rerum, & diuina prouidentia Prophetiaq́;

Iohãnes Aegyptius. *Ammon.*

A tiaq; completi. Fertur autem Theonã eruditum Aegyptiarũ, Græcarum, Latinarumq; literarũ fuiſſe,& triginta annis habuiſſe ſilentiũ. Porrò à nullo hominũ uiſum iraſcentem, aut iurantem, aut mentientẽ, aut uanum aliquid, aut aſperum uel infirmũ protuliſſe ſermonẽ. Ea tempeſtate fuerunt Copras & Hellen, necnõ Helias. Copras quidem (ut aiunt) diuinũ habuit donum, ſanitatem cõferendi depulſis morbis,& dæmones expellendi. Hellen uero à paruulo nutritus in monaſterio, plurima inſolite miracula faciebat, ita ut etiã ignem in ſinu portaret,& nequaq; eius ueſtis arderet. Verũ Helias tunc quidẽ non procul ab Antino ciuitate degebat in eremo, agens annũ ætatis circiter centeſimũ atq; decimũ. Antea tamen penè ſeptuaginta annis ſolus uixerat in ſolitudine.& ad hanc ætatẽ ieiunando & uiriliter conuerſando peruẽnit. Fuit etiam Apelles in Aegypto ex fabro ferrario, qui cum aliquando per noctem hoc opus exerceret, umbra dæmoniaca ueluti mulier ſpecioſa eum de caſtitate tentabat. At ille ferrum quod elaborabat, ex fornace trahens, eam percuſſit in faciẽ. Tunc ille ſtridens & ingemiſcẽs, procul effugit. Inter hos etiam Iſidorus fuit, qui undiq; monaſteriũ muniens, curabat ut nullus egrederetur, ſed omnia neceſſaria haberet intus. Necnõ Serapion circiter decẽ milia ſub ſe monachorũ habẽs, quos omnes ſic educabat, ut ex proprijs ſudoribus neceſſaria compararet,& alijs miniſtraret egentibus. Dioſcorus quoq; nõ amplius centum monachis præſide B bat. Qui cum preſbyter eſſet, ſacrificia facient, omnẽ perfectionem adhibebat examinãdo & diligenter dijudicando accedentes ad ſacra myſteria, ita ut expiarent mentẽ,& mali cuiuſpiã conſcientiã non haberent. Eulogius preſbyter fertur præſcientiã habuiſſe cogitationũ quorũlibet ad ſe uenientium, eorumq; delicta palàm redarguebat,& quæcũq; latenter cogitaſſent, ſibi reuelata manifeſtabat. Qui uero aliquid mali geſſiſſent, uel prauũ conſiliũ habuiſſent, ab altari ſuſpẽdebat, manifeſtãs eis peccatũ quod egerãt,& diligẽtia purgatos rurſus ſuſcipiebat. Hijs itaq; ſimilis erat Apollo in Thebaide, qui quadraginta annis in interiore morabatur ſolitudine, ſpeluncã paruulam in monte uicino habens. ſed pro multitudine miraculorũ paruo tempore inſignis effectus, plurimorũ Præſul extitit monachorũ. Eo nãq; tempore multi & optimi ſtudioſe philoſophabãtur in Alexandria propemodum duo milia uirorũ. Quorũ alij in ſolitudine morabantur, alij circa Mareoten degebant. Excellenter autẽ inter alios emicabat Dorotheus genere Thebæus. cuius hæc fuit uita, ut quotidie lapides à mari colligeret,& annis ſingulis hoſpitiũ ædificaret,& fabricare ſibi nõ ualentibus daret. Nocte autẽ propter eorũ cibum faciebat ſportas, ut uenderet. Cuius cibus erat panis unciæ ſex,& olerum minutorũ faſciculus unus,& ad bibendũ aqua. Hic à iuuentute ſic uiuens, ne in ſenectute quidẽ defecit. Nunq; uiſus eſt in lectulo obdormiſſe, uel pedes pro requie tetendiſſe, aut dormire pro uoluntate,

Theon. Copras. Hellen. Helias. Apelles Aegyptius. Iſidorus. Serapion. Dioſcorus. Eulogius preſbyter. Apollo. Dorotheus.

C tate, nisi quantū operando aut comedendo natura compressus oculos claudere potuisset, ita ut sæpe dum comedendo dormiret, cibus ex eius ore laberetur. Aliquando ergo somno ualde grauatus, cū in sterquiliniū cecidisset, obdormiuit. Expergefactus autē & contristatus, sub silentio dixit: Si angelis dormire suaseris, & mihi ulterius suadebis. Quod fortè dicebat ad somnū aut ad dæmonem, qui eum nitebatur à bonis actionibus impedire. Huic laboranti quidam dixit: Cur ita conficis corpus tuū? At ille: Quia me (inquit) illud occidit.

Piamon. Piamonē uero presbyterū ferunt, quod cū sacrificaret aliquādo, sanctum angelum circa sacrum uidisse altare stantem, & præsentes monachos in codice conscribentē, absentesq; delentē.

Iohannes. Iohāni quoq; tantā deus noscitur donasse uirtutem contra passiones ac languores, ut plurimos podagricos & articulos habentes solutos curaret.

Beniamin. Inter hos Beniamin senior ualde clarus habebatur, dono dei potitus, ut sine medicamine tactu manus aut olei, facta oratione, sanaret ægrotos. Hunc ferunt incidisse in hydropem morbum, & tantum eius corpus intumuisse, ut nō posset per ianuas cellulæ suæ in qua habitabat efferri, nisi ianuæ cū tabulis antepositis sublatæ fuissent. Is ergo ægrotationis suæ tēpore penè octo mensibus ante mortē in sella latissima sedens, curabat solenniter ægrotantes, nō grauiter ferens quod suæ ægritudini nō prodesset, sed etiam se uidētes consolabatur, & deprecabatur ut rogarent deū pro anima ipsius, & de corpore D nō curarent, quia etiam cum sanū (inquit) esset, nihil profuit mihi.

Marcus. Marcum in Scythi degentem, ferunt etiā in iuuentute ualde fuisse mansuetum, & sapientē, memoriaq; scripturarū diuinarum satis idoneum, & adeo deo amabilem, ut cū ad dominicū corpus accederet, angelus ei sacramenta præberet, cuius manū usq; ad iuncturā brachij tātūmodo se dicebat inspicere.

Macarius. Macario uero datum est, ut saperet ultra dæmones. Huic occasio conuersionis cōmissum homicidium fuit. Nam cum puer esset, & oues pasceret circa Mar[illegible]am paludem, ludens quendam coetaneum interemit, & metuens fugit in solitudinem. Qui cum tribus annis sub diuo moraretur, postea paruum hospitium fecit sibi, in quo annis uigintiquinq; moratus est. Equidem plurimi se eum audisse dicebant, gratias illi calamitati referentē, & salutiferum uocantem illud homicidium non sponte cōmissum, quod ei beatitudinis causa extitisset.

Apollonius. Apollonius autem cum per omne tempus uitæ nihil uitæ monachicæ didicisset, sciens quia nec scribere, nec artem iam exercere posset propter ætatem, omnia medicamina & cibaria oportuna laborantibus ex proprijs pecunijs comparabat, singulasq; ianuas monasteriorum à matutino circuibat usq; ad horam nonam uisitando languentes, & ministrando quo indigerent. Qui moriturus, alteri tradidit quod habebat, iubens ut talia uota seruaret.

Moyses. Moyses autem cum seruus esset, propter culpam expulsus è domo est. qui latrocinio deditus, homicidia multa commisit.

A commisit. Postea uero conuersus, repente huiusmodi philosophiæ uirtute repletus est. Cumq; proprijs uitæ feruore phantasijs adhuc libidinum mo ueretur, multa abstinentia domabat corpus suum, panem solūmodo come dens, & multum operis efficiens. Sex autē annis per totam noctem stans orauit, neq; genibus inclinatis, neq; oculis somno clausis. Insuper etiam no ctu circuibat cellulas monachorum, & lagenas singulorum aqua implebat, cum procul aut decem, aut uiginti, aut triginta stadijs aqua manaret. Qui licet ita domaret corpus, priorem tamen ualetudinem non amisit. Fertur enim cum quatuor latrones eius inuasissent hospitium, comprehendisse omnes atq; ligasse, suisq; humeris impositos ad ecclesiam perduxisse, in uo luntate monachorum ponens, quid de illis facere uellent. Fuit ergo in sum ma philosophia & terribilis dæmonibus, & presbyter in Schyti cōstitutus. Vixit annis penè septuagintaquinq;. Sub hoc igitur imperio fuit Pau- lus de Libya in Schyti, non pauciores quingentis monachos habens. Nihil autem operabatur neq; percipiebat, nisi quod comederet tantum. Orabat autem solūmodo. Et ueluti quoddam tributū habens impositum, trecētas orationes deo unoquoq; die reddebat. Et ne numero fortè delinqueret, tre cētos lapides ponebat, & singulis orationibus lapidē mittebat in sinū. Ex- pensis uero lapidibus, orationes sciebat esse completas. Tum etiā Pacho mius abbas in Schiti florebat, à iuuentute usq; ad senium optime conuer- B satus. Quem neq; circa corporis sanitatem, neq; circa animæ passionem dæ mon aliquando decepit. Stephanus autem circa Mareoten habitauit, perfecte degens & integra continentia. Qui circa sexaginta annos proba- tissimus monachus fuit, & Antonio magno notissimus. Fuit itaq; mansue tus & sapiens, locutione suauis & utilis, tristantium consolabatur animos, & alacritatem reuocabat, licet necessaria tribulatio accideret. Talis etiam erat in cladibus proprijs. Deniq; cum infirmitatem incurabilem incurris- set, & medici putria membra eius incidissent, ille manibus tamen opera- batur, palmarum plectens folia, & præsentibus persuadens, ut de rebus huiusmodi non dolerent, neque aliud cogitarent nisi de bono fine: Deus (inquit) quæ fecit, cuncta utilia sunt. Ego autem noui huiusmodi morbos propter peccata accidere. Et melius est hic pœnas soluere, quam post mor- tem perpetua supplicia sustinere. Pior autem cum de domo patris ad philosophiam conuersionis exiret, promisit denuo nullum se propinquo- rum fore uisurum. Post quinquaginta uero annos cum eius soror ipsum ui dere uellet, & habitare in eremo cognouisset, non cessabat donec eum inspi ceret. Quam dum Episcopus loci iam grandæuam propterea uideret affli gi, scripsit Præsulibus eremi ut Piorem mitterent. At ille quoniam relucta ri nephas est iussionibus seniorum, obediens, & assumens quendam uenit ad patriam. Cumq; ad ianuam domus suæ accessisset, & suum nunciasset

Paulus Libycus.

Pachomius.

Stephanus monachus.

Pior.

C aduentum, ueniente germana clausis oculis dixit: Ecce ego sum Pior, quantumuis aspectu satiare. Tum illa gratijs actis laudauit deũ. At ille oratione facta rediȷt ad eremum, ubi fodiens aquam, inuenit amaram, eaq; usus est usq; ad ultimum uitæ diem. Post cuius obitum nullus illic habitare potuit. Ego autẽ reor, quod per orationem, eam ad suos usus fecerit dulcem, cum etiam alibi non extantem oratione meruerit elicere. Nam cum Moyses & eius monachi puteum aliquando foderent, & nec uenam aliquam reperirent, nec amplius fodere altitudo permitteret, medio die superuenit Pior, & oratione facta descendit in foueam. Cumq; tertiò percussisset terram, mox emanauit aqua. Cum uero oratione facta discederet, illis eũ petẽtibus ut uel ex aqua gustaret: Ad illud (inquit) missus sum & propter quod ueni peractum est. Ammonium autem ferunt ualde eruditum, Origenis Didymiq; discipulum, à iuuentute usq; ad nouissimum diem præter panem assum nihil aliud comedisse. Hunc dum uoluissent quidam ad episcopatũ pertrahere, nec ille posset eos sermonibus auertere, abscidit propriam aurem, dicens: Iam ne uolentem quidem me quisq; patitur ordinari, cum ecclesiastica regula corpore perfectos exquirat. Proinde discedentibus illis & denuo redeuntibus atq; dicentibus, quod morum perfectionem potius ecclesia quàm corpus exquirat, iurauit etiam linguã suam abscissurũ, si ei uim niterentur inferre. Quo audito, qui uenerant, recesserunt. Eo porrò tem-

Ammonius.

D pore fuit Euagrius uir eloquentissimus atq; mitissimus, à Gregorio episcopo Nazianzeno decenter eruditus, cuius etiam fuit Archidiaconus. Ferunt enim eum aspectu pulcherrimũ, & circa cultum uestitus ornatum. Cumq; eum quidam Senator zelotypus, uxori suæ cognouisset esse notissimum, ei mortis parabat insidias. quæ ad effectum peruenire potuissent, nisi eum quædam terribilis & salutaris uisio præmonuisset. Vidit enim in somnis quasi pro crimine fuisset cõprehensus, ferroq; uinctis pedibus manibusq; ad supplicium duceretur. Quod cum fieret, quidam protulit Euangelium, & promisit eum de uinculis esse soluendum, si ab urbe Constantinopolitana discederet. idq; compulit sibi iureiurando promitti. At ille tactis Euangeliȷs, hoc se completurum promisit. & uinculis solutis experrectus est, ac sacræ credens uisioni pericula declinauit. Tum ab urbe Constantinopolitana uenit in Hierosolymam. Fuerunt etiam in Rinocorara non peregrini, sed Prouinciales uiri philosophiáq; florentes. Inter quos fertur Melas episcopus huiusmodi fuisse benignitatis. Cum missi fuissent qui episcopos resistentes Ario, deportarent in exilium, uenerunt ad huius ecclesiam. Quem cum inuenissent ueluti ultimum ministrum candelas ecclesiæ præparantem, interrogauerunt ubi esset episcopus. At ille: Ego (inquit) de uobis episcopo nunciabo. Tum ex itinere fatigatos ad episcopium duxit, & apposita mensa pauit ut ualuit. Postea ministerio completo ciborum, dixit se,

Euagrius.

Melas.

A xit se esse episcopum. At illi mirati uirum, causas aperuerunt. & reddita reuerentia ei, dederunt fugam. Tum ille: Non (inquit) declinabo quod mei similes libentissimè susceperunt, sed uolens exilij præcepta suscipio. Huius frater Salomon ex negociatore conuersus, ad magnum philosophiæ culmen euectus est. Hoc tempore Epiphanius, qui postea Cypri fuit episcopus, inter eremitas maximus habebatur. Fuit etiam in Carris Protogenes episcopus post Vitum, qui (ut ferunt) sibi professus est in domini Epiphania reuelatum, quod uidisset Imperatorem CONSTANTINVM, quemadmodum ei deus futura monstraret, & iuberet ut quod ei diceret, obediret. Apud hos itaque tanta abstinentia uigebat, ut propter multa ieiunia dentes eorum uermibus ebullirent. Alium uero quendã usque ad octoginta annos panem ferunt penitus non gustasse: Heliodorum plurimas insomnes duxisse noctes, ieiunióque septenos continuasse dies. Multi quoque apud Palæstinam & Syriam atque Persas fuere monachorum, quorum si uel nomina conscribere quispiam uoluerit, multos libros implebit.

Salomon. *Epiphanius.* *Protogenes.* *Vitus.* *Heliodorus.*

THEODORETVS.

EO uero tempore in Constantinopolitana urbe comprehendẽtes Ariani quosdam religionis piæ presbyteros, eósque mittentes in nauim inermem & trahentes pelagus, alijs uidelicet in altera naue sequentibus, immisso igne cremauerunt. Quo facto, sancti uiri cum igne atque mari pugnantes, nouissimè sunt absorpti, & triumpho martyrij coronati.

Cap.II. Ariani orthodoxos in nauẽ coniectos exurunt.

IN Antiochia uero Valens plurimo tempore cõmoratus, omnibus licentiam dedit Gentilibus atque Iudæis, necnon hæreticis. Nam & Gentiles festiuitates agebant dæmonibus ministrantes, & post Iulianum à Iouiniano idololatriæ uanitates extinctas, florere rursus iste permisit: & Iouis cultum atque Dionysij, sacraq; Cereris iam non in occulto tanquam sub pio Imperatore celebrabant, sed per mediam plateam bacchantes ubiq; currebãt. Illis tantũmodo tunc Princeps erat inimicus, qui Apostolicam doctrinam prædicare uidebãtur, & eos primũ quidem à sacris basilicis fecit expelli. quibus Iouinianus inclytus Imperator nouã dederat ecclesiã. Cũq; in monte sacrã celebrarent, hymnis laudantes deũ, & diuinis illic eloquijs perfruẽtes, licet aëris aduersitatẽ sæpius sustinerẽt, aliquãdo pluuijs, aliquãdo niuibus, aliquãdo gelu, frequẽter ignis ardore macerati, ne in huiusmodi quidem locis laudibus diuinis eos frui permisit, sed missis militibus effugauit. Tunc Flauianus atque Diodorus, ueluti quædam propugnacula, iaculis imminentibus resistebant. Nam cum Meletius ipsorũ pastor seorsum degere cogeretur, isti

Cap.III. Valẽtis Aug. impietas. Gentiles apud Antiochiam. *Christiani orthodoxi.* *Flauianus. Diodorus. Meletius Antiochenus.*

C retur, isti curam gregibus adhibebant, lupis quidem obijcientes propriam fortitudinem & sapientiam suam, ouibus autem curam congruam iugiter offerentes. De montanis autem locis expulsi, contra ripas uicini fluminis pascebant oues. Non enim patiebantur secundum Israhelitas captiuos in Babylone organa sua suspendere, sed laudabant creatorem & largitorem deum in omni loco dominationis eius. Sed neque in hoc loco concilium piorum quietum esse permisit hostis seruorum CHRISTI. Verũtamen concordia illorũ mirabilium pastoris magni discipulorum ad exercitium sanctas oues enutriens, spiritualia pascua ministrabat. Et Diodorus quidem sapientissimus atque fortissimus, uelut quidam fluuius perspicuus atque torrens, oues quidem proprias irrigabat, luporum uero blasphemias penitus abluebat: & generis sui nobilitatem spernens, libẽter sustinebat quamlibet pro fide calamitatẽ. Flauianus uir optimus, & ipse genere nobilissimus, honestatẽ solam iudicabat esse pietatẽ, & uelut puer exercitatus, maximũ Diodorum quasi quẽdam infinitorum certaminũ ungebat athletam. Illo nanque tempore non concionabatur inter ecclesiastica collegia, sed hoc agentibus multa subsidia conferebat consiliorum, & scripturarum, & expositionum. Et Doctores quidem contra Arianas blasphemias tendebant arcus. Iste uero uelut ex quibusdam pharetris suæ mentis sagittas congruas offerebat, & non solum domi, sed etiam publicè hæreticis resistens, retia eorum D facilius perrumpebat, & illorũ argumenta ostendebat esse telas aranearũ.

Diodorus. *Flauianus.*

Cap. IIII. *Aphraates.*

CVm hijs etiam laborabat Aphraates, cuius conuersationem alio loco prodidimus. Is enim ouium salutem suæ quieti præponens, & speluncam deserens propriam, pastorales sudores aggressus est. Quantas uero uirtutis diuitias congregarit, nunc referre superfluum est. Vnum tantummodo eius debet dici, quod huic historiæ ualde congruit. A Boreæ parte fluuius currit Orontes circa palatium: à meridie uero est maxima porticus, undique turres excelsas habens. Inter palatium uero & flumen platea est, quæ egredientes ex urbe mittit ad suburbanos agros. Per hanc plateam cum transisset Aphraates, ad hostilia certamina properabat, ut sacris ouibus curam necessariam exhiberet. Hunc de palatio respiciens Imperator, uilissimo pallio uidit indutum, & in longæua senecta celeriter properantem. Cumque dixisset quidam istum esse Aphraatem, à quo ciuitas uniuersa penderet, dicit ei Imperator: Dic mihi quo uadis. At ille sapienter respondit & congrue: Pro tuo (inquit) oraturus imperio. Tunc Imperator: Oportebat te domi (inquit) orare secundum monadicum morem. At ille sanctissimus: Optime (inquit) dicis, si sic quoque permitteres, hoc me facere oportebat. Et hoc hactenus egi, quãdiu CHRISTI oues pace pristina fruebantur. Quia uero tumultu maximo commouentur, & periculi onus impendet, ne captiuæ teneantur, necesse est quouis discurrere, easque

Orontes flu.

Valens Aug. ad Aphraatẽ.

A re, easque à necessitate saluare. Sed dic mihi serenissime Imperator: Si puella essem in cubiculo residens, & lanæ uacans, uideremque paternam domum ignibus concremari, quid me facere deceret? sedere intus & ardentem contemnere domum, an certe discurrere ubi aquam ferrẽ, & flammas extinguerem? credo te dicere hoc potius fuisse faciendũ. Id enim puellæ sapientis est opus. Hoc ergo nũc agitur Imperator. Te nanque in paternã domũ nostrã mittente flãmas, discurrimus ut eas uelociter extinguamus. Hæc illo dicente interminatus est quidem, sed tacuit Imperator. Vnus uero cubicularius Imperatoris aspere respondens uiro sanctissimo, huiusmodi cladem nosci tur pertulisse. Is enim habebat balnei curam. quò post hæc uerba descendens, ut Imperatori pararet ingressum, & mente perculsus, in aquã feruentem descendit, ibique defunctus est. Sedebat Imperator expectans, ut eo renunciante lauaret. Eoque tardante, misit alios uiros cur moraretur. At illi ingressi, uiderunt eum in solio feruente defunctum atque solutum. Quod cum nunciatum fuisset Imperatori, cognouerunt uirtutem orationis Aphratæ, non tamen ab impijs dogmatibus recesserunt, sed secundum Pharaonem induratum est cor eorum.

HAc tempestate Iulianus ille famigeratus solitudine relicta uenit Antiochiam. Nam cum hæretici soliti facile sarcire mẽdacia, hunc uirum suæ dicerẽt esse prauitatis, miserunt ad eum lumẽ ueritatis Flauianus atque B Diodorus, pariter & Aphraates Acaciũ uirtute florentẽ, qui postea Bersæ fuit episcopus, rogantes ut multis hominũ milibus subueniret, & aduersariorũ fallaciam redargueret, ueritatisque dogmata confirmaret. Is ergo uir sanctissimus, & ueniendo & reuertendo, & in ipsa maxima ciuitate, quanta miracula fecerit, in historia deo amabili à nobis cõscripta retulimus. Quod uero totius populus ciuitatis ad collegia nostra cõuenerit, nullum seculum dubitare confido. Res enim inopinabiles ad se probantur uniuersos attrahere. Sed quod maxima miracula ille uir operatus sit, etiam ueritatis hostes nequeũt denegare. Hoc enim & in Alexandria temporibus Constantij fecit magnus Antonius. Deserens enim solitudinem, totas circuibat urbes, satisfaciens uniuersis, quod Athanasius doctrinæ Apostolicæ prædicator extaret, & hostes essent ueritatis participes Arij. Sic igitur sciebant illi sacratissimi uiri, quid tempori unicuique congrueret, & quando opus esset frui quiete, quando necessarium solitudini præponere ciuitates.

Cap. V. Iulianus anachoreta.

Solitudo nonnunquam pruden ter relinquenda.

Antonius.

FVit porrò illo tempore in Cyrestensiũ eremo famigeratus ille Acepsemas in cella reclusus, & sexaginta annis neque uisus neque locutus. Zeugmatius quoque ille admirabilis, qui licet oculorum acie priuaretur, omnia tamen circuibat, cõfortans oues, lupisque resistens. Propter quã causam monachicam eius cellulam cõcremauerunt. sed Traianus Magister militum fidelissimus aliã ei extruxit, multoque eũ fouit auxilio. Hoc quoque tempore fuit Ephræm

Cap. VI. Acepsemas. Zeugmatius.

Ephræm.

C Ephræm in Edessa, in Alexandria uero Didymus. Et Ephræm Syra usus lingua, spiritalis gratiæ radios emittebat. Qui licet nesciret doctrinam Græcam, multos Græcorum eruditosque redarguit, & totius hæreticæ prauitatis infirmitatem nudauit. Et quoniam tunc Harmonius Bardisanæ, quædam cantica componens, & impietatē melodicæ suauitati permiscēs illiciebat audientes, & ad perniciē uenabatur, iste sumens inde harmoniam, pietatē cantilenæ permiscuit, & audientibus suaue admodū & utile medicamen apposuit. Quæ cantica triumphatorū Martyrum festos dies etiamnum efficiūt clariores.

Armoni⁹ Bardisanæ F.

Ephræm Syrus cantica cōposuit de martyribus.

SOCRATES.

Cap. VII.

CVm igitur Imperator Valens, lege præcepisset persequendos esse in Alexādria & Aegypto cunctos orthodoxos, omnia uastabātur. Alij nanque ad iudicia trahebantur, alij mittebātur in uincula, alij uerberibus agebantur. Plurimaque supplicia aduersus quietis amatores ingerebantur. Et cū hæc in Alexandria fierent, secundum Lucij uoluntatē, fuissetque in Antiochiam reuersus Euzoius, mox ad monasteria per Aegyptum cōstituta processerunt Magister militum cū multitudine armatorū, & Lucius Arianus. Cumque plurima uiris sanctis mala facerent, nec eos ullo modo superarent, persuasione Lucij patres monachorū mittuntur in exilium. Inter quos Macarius Aegyptius, & alter Alexādrinus. Cumque uenissent in Insulam quandam, arreptam cuiusdā filiam sacerdotis à dæmone, clamantemque ad illos D uiros: Cur uenistis etiā hinc nos expellere? suis orationibus liberatam patri restituūt, & ad Christianismū sacerdotē simul & reliquos habitantes in Insula perduxerūt. Qui mox simulachra proijciētes, formā templi in ecclesiā mutauerūt. Baptizabātur enim, & officia Christianismi cupidissimè docebantur. Sic igitur propter Consubstātialitatis fidē, uiri admirabiles probabiliores effecti sunt, aliosque sanantes firmiorē operibus ostenderūt fidem.

Orthodoxi uexantur.

Macarij duo.

Cap. VIII.

DIDYMVS.

EO quoque tempore uirum alium fidelem produxit deus, ut per eum fidei testimoniū perhiberet, DIDYMVM admirabilem uirū, qui omni tunc doctrina florebat. Is cum paruus adhuc, prima literarū elementa doceretur, morbo oculorū perdidit uisum. Cui deus pro uisibilibus oculis intelligibiles condonauit. Nā quod per oculos doceri nō potuit, auditu uigilāti cognouit. qui cū à puero fuisset ingeniosus, uincebat etiā acute cōspiciētes. Facile nanque regulas Grammaticæ atque Rhetoricæ artis didicit. Cumque uenisset ad Philosophiā, mirabiliter Dialecticā, Arithmeticā, Musicā, aliasque Philosophiæ disciplinas didicit, animoque recondidit, ita ut celeriter obuiaret eis qui oculis inspectoribus talia didicissent. Sed etiam uetus nouumque Testamentum adeo perfecte cognouit, ut multos æderet libros. Qui & de Trinitate tres libros fecit, & Origenis opus de Principijs, id est, περὶ ἀρχῶν interpretatus, in id explanationes reliquit eximias. Fertur uero, Antonius cū Valētis tēpore propter Arianos uenisset in Alexandriā, uidisse Didymū, eique

A eiq́ dixiſſe: Non te conturbet ó Didyme, amiſſio ſenſibilium oculorum, ta les etenim oculi tibi deſunt, quibus & muſcæ & pulices nocere poſſunt. Sed gaude potius te habere oculos, quibus etiam angeli coutuntur, per quos ui detur deus, & eius lumẽ inſpicitur. THEODORETVS.

Didymus ab infantia priuatus oculis, Grãmaticã, Rhetoricã, Arithmeticã, Geometriã, & Aſtronomiã, & ſyllogiſmos Ariſtotelis, & eloquentiã Platonis auditu didicit, non quod hæc ueritatem erudirent, ſed quod aduerſus mendacium arma ueritatis exiſterent. SOCRATES.

Et quoniam aliqui ex nominis ſimilitudine noſcuntur errare, neceſſarium eſt oſtendere alium eſſe Gregorium Ponticum ortum ex Cæſaræa Ponti admodũ uetuſtũ & diſcipulum Origenis. De hoc nanq; Gregorio multus eſt ſermo in Athenis, & Beryto, necnon & Ponto, & (ut ita dicatur) in uniuerſo orbe terrarũ. Is enim cum diſceſſiſſet ab Athenis, uenit Berytũ, ibiq́ iura legebat. Cumq́ cognouiſſet in Cæſaræa libros ſacros Origenẽ exponere, uenit illuc, expoſitiones magniloqui illius auditurus. A quo uerã philoſophiã eruditus, euocãtibus parẽtibus remeauit ad patriã. Vbi primò quidẽ cum eſſet adhuc laicus, plurima ſigna fecit, languores curãdo, dæmones per epiſtolas expellẽdo, Paganosq́ ſermonibus & operibus ſibi ſubiugãdo. Hui9 meminit & Pãphilus martyr, & Euſebius in libris quos de Origene cõſcripſit. Fuit ergo Gregori9 antiqu9 iſte, diſcipulus Origenis, & alter Naziãzenus fraterq́ Baſilij. Fuitq́ alius Gregorius Alexãdrinus, Arianus.

Gregorius Põticus diſcipulus Origenis.

B Ea tẽpeſtate Nouatiani habitãtes in Phrygia, feſtiuitatẽ Paſchæ mutauerunt. Quomodo autẽ geſtũ ſit dicam, primò tamẽ referens, cuius rei gratia circa Phrygũ Paphlagoniorumq́ gentes ſeuerius eccleſiaſtica regula conſeruetur. Nouatus preſbyter ſe ab eccleſiæ Romanæ cõmunione ſubtraxit, quod Cornelius epiſcopus, fideles qui ſacrificauerãt tempore factæ perſecutionis à Decio, in cõmunionem recepiſſet. Pro hac itaq; cauſa ſegregatus, & ad epiſcopatum à conſortibus ſuis epiſcopis euocatus, ſcribebat eccleſijs, ne eos qui dæmonibus immolauerant, ad ſacramenta ſuſciperent, ſed inuitarent quidem ad pœnitentiã: remiſſionẽ uero dei relinquerẽt poteſtati, cuius ſolius eſt peccata remittere. Tales epiſtolas ſuſcipientes, in unaquaq; Prouincia ſecundũ proprios ſenſus reſponſa reddebant. Cum ergo ille mandaret non oportere ſacris intereſſe myſterijs eos qui poſt baptiſma peccatum commiſiſſent quod ducit ad mortem, quibuſdam quidem uidebatur amara nimis & dura huiuſmodi regula: alij uero ueluti iuſtam rectãmque ſuſcipiebant. Inter hæc mota quæſtione: Venerunt literæ Cornelij Romani Præſulis, quæ remiſſionem peccantibus etiam poſt baptiſma promittebant. Sic ergo ambobus diuerſa ſcribentibus, & ex diuinis eloquijs ſua ſenſa firmantibus, ſinguli Prouincialium diuerſas ſunt ſequuti ſententias. Sanantes nanque ſanare promiſſa remiſſione, etiam

Ca. IX.

Nouatus preſbyter.

Cornelius Põtifex Ro.

reliquo

C reliquo tempore deliquerunt. Vnde gentes Phrygum castiores quàm aliæ esse noscuntur. Nouatus itaq; licet propter conuersationem subtilissimam segregauerit seipsum, non tamen mutauit Paschæ festiuitatem. Nam secundum partes Hesperias etiam iste celebrabat. Agitur enim apud illos Pascha post æquinoctium iam olim, & ex quo Christiani esse cœperunt. Sed iste quidē postea sub persecutione Valeriani Principis martyrio finiuit uitam. Hij uero qui ex eo nomen habuerunt, eiusq; fuere participes, facto concilio paucorū episcoporum in uico Pazeno ubi sunt fontes Sagarij fluminis, regulam protulerunt ut Iudæos obseruent azyma facientes, & cū eis agant Paschæ celebritatem. Postea tamen etiam Nouatianorum ecclesia propter illud concilium noscitur esse diuisa.

Nouatianorū concilium.

Cap. X. *Damasus Ro. Pont.* *Vrsinus.*

EO tempore cum Valentinianus Imperator nullam hæresim perturbaret, post Liberium Romæ Damasus ordinatur episcopus, simul & Vrsinus ex diacono eius ecclesiæ in basilica Siciniensi latenter. Ob quā rem multis seditione uel Præfecti Maximini animaduersione punitis, remoto Vrsino Damasus permansit episcopus.

THEODORETVS.

Damasus. *Ambrosius.*

Tunc itaq; apud Hesperiā Damasus Romanus & Ambrosius Mediolanensis spiritalibus iaculis feriebāt hostes. Cum quibus etiā illi qui ad longa fuerant exilia destinati, literis confortabant suos, & aduersarios destrue- D bant. Quos diuina prouidentia gubernatores in fluctuatione præparauerat & militum sapientissimos duces in prælijs.

SOCRATES.

Cap. XI. *Legati Sauromatarum.* *Valētinianus Aug. moritur.*

INter hæc igitur Valētinianus Imperator Hesperiæ, cōtra Legatos Sauromatarum uehementi furore cōmotus, eruptione uenarum fluxu sanguinis expirauit, post Consulatum Gratiani tertium, & Equitij, septimodecimo die mēsis Nouembris, anno uitæ quinquagesimoquarto, imperij undecimo. Quo moriente Italiæ milites sexto die post eius mortem Valentinianum puerum eius filium ad imperij culmina prouexerunt. Cuius imperium frater & patruus licet inuite (quod eis ignorantibus factum esset) tamen postea susceperunt. Hoc itaque modo Valentinianus iunior in paternum successit imperium. Is enim natus est de Iustina, quam uiuente Seuero priore coniuge Valentinianus hoc modo duxisse probatur uxorem. Iustus Iustinæ pater cum esset Piceni Iudex, Constantij temporibus uidit in somnis, quod ex dextro fœmore Imperialem purpuram genuisset. Cūq; uisio per multos recitaretur, ad Constantij aures usq; peruenit. At ille considerans somniū tanq; ei Imperator ex ea nasceretur, mittens occidit Iustum. Cuius filia Iustina cum orphana remansisset à patre, uirgo permansit. Posteriore uero tempore peruenit ad Seueræ noticiam, ad quam frequentius ueniebat & amabatur, ita ut etiā cum ea balneis uteretur. Cumq; Seuera

scilicet Gratianus & Valens. *Valētinianus iunior.* *Iustus Piceni Iudex.* *Iustina.* *Seuera cōiux Valentiniani.*

A Seuera secum lauantem Iustinam diutius inspexisset, pulchritudine uirginis obligata est,& dixit Imperatori,adeo esse speciosam uirginē Iustinā, ut etiā ipsa licet esset mulier,eius tamen amore sit capta. Itaq; Imperator eius sermone concepto, Iustinam ducere tractabat uxorem, non tamen Seuerā abijcere.ex qua Gratianus fuerat natus,quem paulo ante firmarat Imperatorem. Legem itaq; protulit publice per ciuitates propositam, sancictem ut liceret si quis uellet habere duas uxores. Cūq; lex posita haberetur, Iustinæ ipse coniunctus est.ex qua natus est Valentinianus iunior, & filiæ tres, Iusta,Grata,& Galla:quarum duæ quidem in uirginitate manserūt, Gallam uero postea maior Theodosius Imperator duxit uxorem, ex qua Placidia filia noscitur ei esse progenita. Nam Arcadium & Honoriū ex Flacilla priore coniuge habuisse cognoscitur.

Lex Valentiniani Aug. de duabus uxoribus ducendis.

Valētinianus iunior, Iusta, Grata, Galla. Placidia.

SOZOMENVS.

Interea Valens in Antiochia Syriæ degens, Consubstantialitatis cultores uehementer fuisset persequutus,nisi eum liber Themistij philosophi reuocasset,in quo perorauerat eum esse non oportere crudelem propter discordiam ecclesiasticorum dogmatū,quando etiam apud Paganos plus q̃ trecentarum sectarum differentia uideretur, & unusquisq; pro dogmate proprio in sententia diuersa consisteret. Et forte hoc deo gratum magis esset, dum nō facile cognoscitur,& diuerso modo glorificatur: ut unusquisq; amplius timeat,dum integritatē eius scientiæ uel quomodo aut qualis quātusq; sit magis ignorat. His ergo Themistij ratiocinationibus aliquantulū mitior factus est Imperator.

Cap. XII. Valens aduersus orthodoxos.

Themistius p orthodoxis.

B

SOCRATES.

Non tamen omnino ab indignatione abstinuit,sed pro morte infligēda sacratissimis uiris decernebat exilia,donec eius impetum causa huiusmodi reipublicæ cohibuisset. Barbari trans Histrum constituti, qui uocātur Gothi,ciuile bellum inter se duabus partibus cōmouerunt. Vni præerat Fridigernus,alteri Athalaricus. Cūq; præualuisset Athalaricus,Fridigernus confugit ad Romanos,eorumq; postulauit auxilium. Quo cognito Valēs præcepit Thraciæ militibus,ut Barbaris auxilia cōmodarent. Hoc subsidio uictus Athalaricus est,etiam fuga uersus. Ob hanc ergo causam Fridigernus uolens aliquod beneficium repensare Valenti,cū suis omnibus dogmata eius religionis amplexus est. Vnde hactenus Gothi Ariani esse noscuntur. Tum etiam Vulphilas Gothorum episcopus, literas Gothicas adinuenit,& scripturas diuinas in eam conuertit linguam. Cum igitur non solum Fridigerni Gothos,sed etiam Athalarici Vulphilas edoceret, tunc Athalaricus uidens religionem patriam uiolari,multos Arianorum supplicijs tradidit,quos Ariani martyres nunc appellant. Non uero post multum tēporis denuo inter se Barbaris compacatis,à uicinis gentibus Hunorum depredabantur.

Cap. XIII. Exilia orthodoxorum.

Gothi. Fridigernus. Athalaricus.

Vulphilas Gothicarū literarū inuentor.

Martyres Arianorū.

C dabantur. Expulsiq; de proprijs, ad Romanorū loca confugiunt, seruire potius uolentes Imperatori. Hoc cum cognouisset Valens, nihil futuri prouidens, terras eis tribuit Thraciarum, arbitratus paratū se contra omnes Barbaros habere auxiliū: ac propterea milites deinceps negligebat, & eos qui pridem contra hostes laborauerant contēnens, etiam à Collatoribus prouinciæ p uicos & ciuitates pro unoquoq; milite octuaginta solidos exigebat, qui dudum eorum tributa releuarat. Hoc ergo fuit initium, ut illo tempore Romanorum respublica calamitatibus subderetur. Barbari nanq; cū Thraciam tenuissent, licēter Romanorū prouinciam deuastabant. Hæc audiens Valens, cum ab orthodoxorum exilijs non quiesceret, tunc tamen hac necessitate abstinuit. Turbatus enim, ab Antiochia Cōstantinopolim uenit. Vnde etiam aliquantum Christianorum persequutio tunc cessauit.

Huni in Gothos.

Grauitas exactionū, multorum malorum causa.

Gothi in Romanos.

THEODORETVS.

Interea Valens Imperator cum Gothorum gentem cōmouisset ad bellū apud Bosphorum, tum fatuus uires suæ infirmitatis agnoscēs, misit ad fratrem, suppetias petens. At ille rescripsit, religiosum non esse, talem uirum iuuare, qui deo rebellis existeret: sed magis esse iustum, ut eius superbia sedaretur. Quod cum ille miserrimus cognouisset, licet maiori necessitate cōstrictus, non tamen à sua uehementia cessauit, sed fuit ueritati rebellis. Terentius igitur inter hæc uictor reuersus est ab Armenia, uir optimus, & pietate decenter ornatus. Tunc ei iussit Valens poscere dona, quæ uellet. At ille, qd' decebat pium uirum cogitare, respondit: Petijt enim non aurum, nō argen-

D tum, non prædium, non cingulum, neq; domum, sed ut eis qui pro Apostolica doctrina pericula sustinuerāt, una præberetur ecclesia. At ille petitionem ex scripto susceptam cognoscens, quæ illic tenebantur ascripta dirupit, eūq; alia postulare præcepit. Verum ille colligens uerba precum: Suscipe, inquit, ó Imperator & habeto donum. Aliud uero non postulo. Intentiōis meæ iudex est uniuersorum iudex. Cū ergo Valens transmisso Bosphoro uenisset in Thraciam, primum quidem Constantinopoli cōmoratus est, præparās bellum: deinde Traianum cum expeditione contra Barbaros destinauit. Cunque remeasset ille deuictus, derogabat Valens ei molliciem & timorē ascribens. At ille usus fiducia uiro fortissimo congruenti: Non, inquit, Imperator ego sum uictus, sed tu uictoriam perdidisti, cum deo resistis, & illius auxilia Barbaris facis potius oportuna. Cum enim à te impugnet, pro illis pugnat. Et necesse est, dei sequi uictoriam. An nescis quos ab ecclesijs expuleris, uel quibus eas contradideris? Hæc eadē Arantheus & Victor magistri militum sunt professi, & Imperatorem ne tunc indignaretur admonuerunt. Aiunt uero Isaac monachum habentem cellulam illic, cum uideret eū egredientem ad pugnam cum clamore dixisse: Quò uadis Imperator, qui pugnas aduersus deum, quem non habes adiutorem? Ipse enim contra te Barbaros

Valens petit auxiliū à fratre cōtra Gothos.

Terentius, magister militum orthodoxus.

Traianus, magister militum

Arantheus Victor.

Isaacus monachus.

A Barbaros mouit, quoniã & tu aduersus eum blasphemas linguas plurimas incitasti. Et qui ei psallunt sacra, domibus expulisti. Quiesce ergo rebellare, & ille faciet bella cessare. Redde gregibus pastores eximios, & uictoriã sine bello percipies. Si uero nihil horum sic agens pugnare cõtendis, experimento cognosces, quàm durum sit contra stimulum calcitrare. Nam neq; reuerteris, & exercitum uehementer perdes. Betranion autẽ omni uirtute clarus [Betranion.] uniuersæ Scythiæ Præsul habens zelo fidei cor accensum, pro corruptione dogmatũ & iniquitatibus quas contra sanctos agebat, Valentem sæpe redarguit, clamans cum sacratissimo Dauid: Loquebar de testimonijs tuis in conspectu regum, & nõ confundebar. Qua tamen gratia Barbari Ariano sint uiciati languore, narrabo. Tempore quo transeuntes Histrum, pacem cum Valente fecerũt, tunc præsens Eudoxius suggessit Imperatori, ut [Gothi quãdo Ariani facti.] ei Gothi cõmunicarent. Pridem enim diuinæ scientiæ radijs imbuti, Apostolicis dogmatibus pascebantur. [Gothi, Christiani.] Communio (inquit) unius dogmatis, firmiorem faciet pacem. Hoc Valens laudans, à Ducibus Gothorum exegit, [Valens Aug. Eudoxij consilio Arianã fidem Gothis persuadet.] ut dogmatum quoq; concordiam retinerẽt. Illi uero dicebant, paternam se mutare non posse doctrinam. Et cũ illo tẽpore Vulphilas esset eorũ episcopus (quem ualde sequebãtur, eiusq; uerba quasi leges immobiles existimabant) hunc uerbis, pecunijsq; flectens Eudoxius, egit, ut Barbari cõmunionem amplecterentur Imperatoris, [Vulphilas Gothorum episcopus corrumpitur à Valẽte.] sic decipiens eos ac dicens, certamen esse B uerborum, non differentiam dogmatum. Quamobrem hactenus Gothi maiorem quidem patrem filio dicunt: creaturam uero filium nequaq; dicere sustinent, licet hoc asserentibus cõmunicare uideantur.

SOCRATES.

HOc itaq; tempore, cum Imperator ab Antiochia discedisset, cõfortati [Ca. XIIII.] sunt qui ab eo persecutionẽ patiebantur, & maximè Alexandrini, [Alexandrini.] Petro uidelicet reuerso de Roma cum literis Damasi Romanæ urbis Antistitis, confirmantis Consubstãtialitatis fidem, & Petri episcopi roborantis ordinationem. [Petrus Alexãdriam redit.] Quo facto populus sumpta fiducia, Lucium expulit, & reduxit Petrum. Sed Lucius Constãtinopolim nauigauit: [Moritur.] Petrus cum modicũ uixisset tempus, reliquit fratrem suum Timotheum successorem. [Timotheus succedit.]

POrrò Valens Imp. cũ tricesimo die Maij mensis sexto Consulatu suo, [Cap. XV.] & Valentiniani iunioris secũdo, Constãtinopolim uenisset, inuenit populum in mœstitia constitutum. Barbari nanq; per Thracias discurrentes, etiam Constantinopoleos suburbana uastabant, non existente qui eis resistere fortiter ualeret. Qui cum usq; ad muros uenissent urbis, afflicta ciuitas murmurabat, quasi eos Imperator illuc euocasset, cum nec resisteret & magis bella protraheret. Circenses ludi igitur agebantur, & illic Imperatori clamabant: [Circenses ludi.] Da arma, & nos pugnabimus.

Hinc accensus Imperator, undecimo die Iunij mensis egreditur, intermina

C tus pœnas se pro iniurijs cum rediret, à Constantinopolitanis ciuibus exactūrum, & quia prius uidebantur Procopio præbuisse auxilium: ita ut ciuitatem aratro uertere minaretur. Deduxit igitur ciues usq; ad urbem Hadrianopolim, quæ est in confinio Macedoniæ.

THEODORETVS.

Et exercitu quidem præmisso ipse in quodam uico uictoriam expectabat. Porrò milites Barbarorū impetum non ferentes, alij fugiebant, alij necabantur. Barbari autē uenientes ad uicum ubi Valens cognita proditione se cælare nitebatur, immisso igne concremauerunt cum uico etiam pietatis inimicum.

Valens Aug. cōbustus est.

SOCRATES.

Qui finē uitæ sortitus est nono die mensis Augusti, eodē Consulatu, id est, quarto anno ducentesimæ octuagesimæ nonæ Olympiadis. Aiunt alij, qui eū igne consumptū cum in uicū fugisset, quē Barbari concremauerunt. Alij uero ferunt, quod mutato Imperiali habitu ad pedestriū uenerit exercitum: & cum Equestres se dedidissent pugnare nolentes, in congressione uniuersos pedestres repente confossos. Vbi dicunt ipsum quoq; ignoti uulnere fuisse prostratum. Defunctus est anno uitæ quinquagesimo. Qui cū fratre regnauit annos tredecim, post fratrem uero tres. Taliq; sorte defunctus est.

D HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIpartitam uocant, libri octaui, Epiphanio Scholastico interprete, FINIS.

ELENCHVS CAPITVM LIBRI NONI HISTORIAE ECclesiasticæ, quam Tripartitam uocant.

D

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM VOcant, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodoreto, ab Epiphanio Scholastico uersis, per Cassiodorum Senatorem in Epitomen redactæ, liber nonus.

Cap. I. Barbari suburbia Constantinopolitana diripiunt.

IGITVR defuncto Valēte, denuo Barbari usq; ad muros Constātinopoleos ueniētes, eius suburbana uastabant. Quapropter ciues quæ inuenissent arma gestātes, hostibus ut poterant resistebāt. Vxor em̄ Valentis Imperatoris nomine Dominica, præmia ex ærario publico bene pugnantibus, secundum consuetudinē militum ministrabat. Quibus etiam Saraceni tulere suppetias, quas eorum regina nomine Mauia Romanis fœderata miserat.

Dominica Aug.

Mauia regina Saracenorũ.

THEODORETVS.

Cap. II. Gratianus Aug.

POrrò Gratianus Valentiniani filius, cum pridem patre defuncto Europæ sceptra tenuisset, defuncto Valente sine sobole, Asiæ quoque Libyæq;

A byæq; regna suscepit. Moxq; pietatem quam mente perceperat, operibus demonstrabat, initiaq; sui regni rerum omniũ domino dedicauit. Scripsit itaq; Legem, præcipiens, ut expulsi pastores ad sua ouilia redirent, sacræq; basilicæ eis redderentur, qui cõmunionem Damasi sequerẽtur. Is enim Damasus Romanæ urbis episcopus laude dignus, uir mirabilis, semper ornatus, dicere facereq; pro Apostolicis dogmatibus cuncta festinus, post Liberium gubernacula susceperat ecclesiæ. Misit igitur Imperator cũ huiusmodi lege etiam Saporem quendam tunc nominatissimũ militiæ Principem, & Arianæ quidem blasphemiæ prædicatores, ueluti quasdam bestias diuinis septis iussit expelli, optimis uero pastoribus & sacris ouilibus uniuersa restitui. Hoc ergo in uniuersis Prouincijs decreuit obseruari.

Reuocat episcopos orthodoxos de exilio.

Damasus Põtifex Ro.

SOCRATES.

Gratianus itaq; cum iuniore Valentiniano regno potitus, ab exilio reuocatis omnibus, lege sanciuit, ut unaquæque religio licite sacra celebraret. solos uero ab ecclesijs prohibuit Eunomianos, Photinianos, & Manichæos.

Libertas religionis uniuscuiusq;.

THEODORETVS.

Cap. III.

TVnc igitur in Antiochia, quæ præsidet Orienti, contentio huiusmodi causa prouenit. Pro Apostolicis dogmatibus laborantes (sicut iam dictum est) erant diuisi, & alij post calumnias irrogatas Eustathio, Arianam abominati uæsaniã, apud seipsos sacra celebrantes, Paulinũ habebant Antistitem. Alij uero post ordinationẽ Euzoij, cum Meletio conuenientes, eius B doctrina fruebantur. Ad hæc autem Apollinaris Laodicenus alterius partis sibi Præsulatũ assumpsit. Qui cũ pietatis indueret uultũ, & Apostolica se fingeret dogmata cõseruare, paulò post manifestus hostis apparuit. De diuina nanq; natura adulterinis rationibus utebatur, gradus quosdã generans dignitatũ, & sacramentũ dispensationis imperfectum explanare præsumens, animãq; rationalem quæ corpus regit, priuatã salute cõfirmans. Si enim animã nõ assumpsit secundũ illius rationẽ deus uerbum, neq; medicinam præbuit, neq; honorem dedit: sed corpus quidem terrenũ ab inuisibilibus uirtutibus adoratur, anima uero secundũ diuinam imaginẽ facta inferne permansit, contumelijs induta peccati. Qui plurima super hæc uæsanus asseruit. Aliquãdo etẽ pariter cõfitebatur & ipse ex sancta uirgine assumptam carnẽ: aliquãdo uero eam cũ deo uerbo cœlitus descendisse: aliquãdo eũ ipsum factũ carnẽ, sumpsisse nihil ex nobis. Aliasq; plurimas & inanes fabulas sacris promissionibus copulabat. quas in præsenti dicere superfluũ iudicaui. Talia quidem ille dicens, non solum suos peste repleuit, sed etiam quosdã nostrorũ fecit huiusmodi lepra participari. Post modicũ uero temporis cum suũ uiderent opprobriũ & ecclesiæ claritatẽ, penè cuncti reuersi sunt, & cõmunionẽ ecclesiasticã percipere meruerunt, nõ tamen priorẽ deposuere languorem, sed magis cõplures constantiũ latenter sauciauerunt. Ex

Antiochia caput Orientis.

Schismata Christianorũ.

Apollinaris Laodicenus.

C hac ergo radice in ecclesijs germinauit, una carnis deitatisq; natura, & ut diuinitati unigeniti passio copuletur: & alia, quæcunq; populis & sacerdotibus certamina genuerunt. Sed hæc quidem postea facta sunt. Tum igitur ueniente Sapore Magistro militiæ, & ostendente Principis legem, Paulinus quidem fatebatur se Damasi esse participem. Promittebat etiã Apollinaris, hoc ipso languore cælato. Sacratissimus uero Meletius sub quiete degens, illorum certamina deuitabat. Porrò Flauianus sapiẽtissimus tunc in ordine presbyterij constitutus, primò quidẽ ueniente Magistro militũ, ita ad Paulinũ locutus est: Si cõmunionem Damasi ô amice sectaris, osten de nobis dogmatum tuorum aperte concordiam. Ille nanq; unam Trinitatis substantiam confitens, tres subsistentias prædicat in aperto: uerum tu è diuerso subsistentias perimis Trinitatis. ostende itaq; dogmatum concordiam, & suscipe secundum legem ecclesias. Cum ergo illum hijs sermonibus obiurgasset, conuersus, Apollinari dixit: Admiror te amice sic impudenter ueritati resistere, cũ aperte noueris, quod laudabilis Damasus perfecte naturam nostrã à deo uerbo dicat assumptam, tu uero contraria fatearis. Mentẽ nanq; nostram salute fraudas. Si autẽ false loquimur te forsitan accusantes, uel nunc nouitatẽ à te natam denega, & Damasi amplexus doctrinam, sectam suscipe uenerandã ueritatis. Hijs rationibus sapiẽtissimus Flauianus illorum fiduciam ita redarguit. Porrò Meletius omniũ mansuetissimus hominum, benigne atque suauiter Paulino dixit: D Quoniam & mihi harum ouium curam commisit dominus, & tibi similiter aliarum, suscipe hanc sollicitudinem, & cõmunicemus inter nos sub dogmate pietatis. Iungamus amice greges, & soluamus de Præsulatu cõtentionẽ, cõmuniter pascentes oues, curam eis cõmuniter exhibeamus. Si autẽ de sede certamen est, ego etiam hanc cõtentionẽ conabor dissoluere. In sede sacrum ponatur Euangeliũ, & ex utraq; nos parte sedeamus. Et si quidem prius ego finem uitæ suscepero, solus eris Antistes: si uero hoc tibi prius euenerit, ego rursus gregis habebo curam. Cum hæc ergo Meletius cũ omni mansuetudine protulisset, Paulinus acquiescere nõ cõsensit. Tum Magister militiæ, iudex utriusq; uerborum, ecclesias Meletio tradidit. Paulinus autem aliarum ouium permansit Antistes. Verum Apollinaris Præsulatu nudatus ecclesiæ, nouitatem doctrinæ suæ aperta impudentia prædicabat, & Ducem semetipsum ostendit hæreseos, & ipse quidem in Laodicia crebro morabatur. In Antiochia uero pridem Vitalem ordinauerat, uita quidem optima decoratum, & Apostolicis dogmatibus innutritum, postea tamen hoc languore putrefactum. Porrò sacratissimus Meletius Diodorum illum (cuius iam meminimus) qui sub tempestate oppidò quàm aspera ecclesiæ nauẽ à submersione seruauerat, Tarsensium pastorem constituit, eiq; Ciliciũ gentis curam cõmisit. Apameæ uero Pontificalem curã Io hanni dedit. Qui licet genere

Flauianus.
Paulinus.
Meletius ad Paulinum.
Apollinaris priuatus episcopatu.
Vitalis.
Diodorus.
Iohannes.

A nere ac nobilitate fulgeret, tamen progenitores proprijs uirtutibus adornabat. Hunc ergo & sermo decorabat & uita. Is itaque tempore tempestatis confidelium suorum numerum gubernauit, cooperatorem habens laudabilem Stephanũ, quem sacratissimus Meletius ad alia certamina destinauit. Nam cum cognouisset Germaniciam Eudoxij peste corruptam, hunc eò tanquam sapientissimũ medicum destinauit. Erat enim omni Græcorũ doctrina plenus, & diuinis dogmatibus innutritus. Quãobrem spe sua fraudatus nõ est. Vsus nanque dono spiritalis doctrinæ, lupos mutauit in oues. Porrò magnus Eusebius de exilio remeans, Acacium summæ claritatis uirum in Berœa ordinauit episcopum, in Hierapoli Theodotum, cuius mira conuersatio hactenus decantatur, Eusebium in Chalcide, in Cyro nostra Isidorum. Aiunt uero quod etiam Eulogium, qui pro Apostolicis dogmatibus decertarat, & in Antinoũ cum Protogene missus in exilium, Edessæ ordinauerit episcopum. Barses enim sacratissimus, iam de hac luce migrauerat. Sanctus uero Eusebius ultimũ episcopum Marin in ciuitate Dolicha fecit. Hæc enim parua ciuitas uæsaniam tunc obtinuerat Arianam. Quò cũ accessisset Eusebius, ut Marin uirum plurimis uirtutibus decoratum, in sede collocaret episcopali, quædam mulier Ariana peste repleta, regulam de tecto demisit, quæ eius caput ualde contriuit. Isque paulò post ad uitam meliorem de hac luce migrauit. Qui moriens, præsentes iureiurando constrinxit, ut ab ea quæ hoc fecisset, nullo modo pœnas exigerent, imitatus dominum suũ qui de crucifigentibus ait: Pater, remitte eis: non enim sciunt quid faciant. Simul & conseruum Stephanum, qui post multos lapidum iactus damabat: Domine ne eis statuas hoc peccatum. Hoc ergo modo magnus Eusebius est defunctus. Et qui Thraciæ Barbaros effugit, impiorũ hæreticorum manus declinare non potuit, sed martyrij coronam illorũ ferocitate suscepit. Hæc ergo gesta sunt post reuersionem episcoporum.

Stephanus sodalis Iohãnis Apamiensis. Germanicia.

Eusebius redux. Acacius. Theodotus. κύρυ πόλις. cuius episcopus fuit Theodoretus. Barses.

Mares. Eusebius à muliere Ariana iactu tegulæ occiditur.

B

Cap. IIII.

Porrò Gratianus Thraciam Barbaros uastare cognoscens, Italia relicta, in Pæoniam uenit. Ea tempestate Theodosius tam propter parentum nobilitatẽ, quàm propter fortitudinẽ propriam nominatissimus habebatur. & ob hãc causam inuidia parium Iudicũ fatigatus, in Hispania morabatur, ubi & ortus fuerat, & nutritus. Cumque Imperator quid faceret hæsitaret, quippe cũ Barbari eleuati uictoria inexpugnabiles esse uiderentur, Ducatu Theodosij pugnam credidit finiri. Repente siquidem eum ab Hispanijs euocans, & Magistrũ militum esse denũcians, cum expeditione ad Barbaros destinauit. At ille fide munitus, confidenter ad Thracias est profectus. Quò cum uenisset, uidissetque Barbaros, exercitum ordinauit ad pugnam. Congressione uero facta, impetum Barbari non ferentes, suas acies reliquerunt. Et illi quidem fugiebant, hij uero fortiter sequebantur. Immensaque cædes tunc facta est Barbarorũ. Plurimis igitur interemptis,

Παιονία, regio, quã Pannoniam uocamus. Theodosius ad declinandã inuidiã, in Hispaniã patriã suam secessit.

Theodosius Dux militum Barbaros profligauit.

paucisque

C paucisq; latenter transeuntibus Histrum, mox Dux optimus exercitu dispersо, per uicinas urbes, uelociter rediјt ad Principem, ita ut ipse Triumphorum suorũ nuncius existeret. Quod tamen nec ipsi Imperatori cum mi raretur factum, credibile uidebatur. Aemuli siquidem & fugisse eum dicebant, & exercitũ perdidisse. At ille propter derogantes sibi, petijt mitti qui uiderent hostium multitudinem peremptorum. Hijs uerbis Imperator flexus, misit qui res actas inspicerent, sibiq; renũciarent. Porrò Dux optimus inter hæc diuinam uisionem uidit, & ab ipso deo aperte sibi monstratam. Conspexit enim in somnis, quod sanctus Meletius Antiochenæ ciuitatis Antistes, chlamyde ipsum uestiret Imperiali, & corona caput ornaret. Hæc cũ nocte uidisset, cuidam mane retulit clericorũ. At ille clarum esse somniũ dixit, & nihil ænigmaticum, nihil dubium continere. Cumq; pauci omnino transissent dies, qui pro uictoriæ inspectione missi fuerant redierũt, peremptaq; hostium multa milia narrauerunt. Quamobrem lætatus Princeps, Theodosium fecit Imperatorem.

Theodosij somnium.

Theodosius fit Cæsar.

S O C R A T E S.

Consulatu Ausonij & Olibrij sextodecimo die Ianuarij mensis.

T H E O D O R E T V S.

Traditaq; ei sceptrorum parte Valentis, ipse rursus ad Italiam rediјt, & D illum ad regna collata transmisit. Mox igitur ut imperium sumpsit, præ omnibus de concordia ecclesiæ cogitauit, & uniuscuiusq; Præsulatus episcopos Constantinopoli conuenire præcepit. Hæc sola erat Ariano plena contagio. Nã Occidens liber ab huiusmodi languore permansit. Constantius enim senior filius Constantini maioris, & Constans iunior paternam fidem integram seruauerunt. Rursus etiam Valentinianus Imperator Hesperiæ, inuiolatam custodiuit fidei pietatem. Orientis autem tractus, multiphariam huiusmodi labe repletus est. Arius enim Alexaudrinæ presbyter ciuitatis hanc ibi genuit blasphemiam. Post quem Eusebius, Patrophilus, & Aëtius Palæstini, & Paulinus atque Gregorius Phœnices, & Laodicensis Theodotus, cumque hijs Georgius, post quos etiam Athanasius & Narcissus Cilices, & alij plurimi male iacta semina nutriuerũt. Hijs igitur nequissimis cultoribus fuit cooperator Constantius atque Valens. Pro hac ergo solũmodo causa, Theodosius suo subiacentes imperio Constantinopoli congregari præcepit episcopos.

Theodosi⁹ episcopos Cõstantinopolim cõuocat.
Occidens.
Constantius.
Constans.
Valẽtinianus.
Oriens.

S O C R A T E S.

Cap. VI.

INterea Macedoniani post legationẽ ad Liberium destinatam aliquanto tẽpore sine discretione cõmunicabant ipsi, & ijs qui ab initio definitionem fidei Nicenæ susceperant. Cumq; Lex Principis Gratiani potestatem religionibus sicuti uellent communicare præbuisset, denuo sunt diuisi. Congregatiq; in Antiochia, statuerunt uocẽ Consubstantialitatis amouendã, & uenerãtibus

Macedoniani.

A & uenerantibus Nicænam fidem non esse cōmunicandum. Sed plurimi uidentes eorum uarietatem, recesserunt ab eis, & Consubstantialitatis sectatoribus sunt uniti. SOZOMENVS.

Cap. VI Theodosius cū in morbum incidisset, baptizatur.

CVnq; Theodosius bello Barbaros superasset, & illi Romanos amicos habere precarentur causa fœderis, acceptis obsidibus Thessalonicā uenit. Vbi cum in ægritudinē incurrisset, ab Acolio eius ciuitatis Episcopo baptizatus est, licet à progenitoribus Christianū dogma & fidem Nicæni concilij sequeretur. SOCRATES.

Tum igitur baptizari cupiens propter morbum, Thessalonicensium interrogauit Episcopum, cuius nam fidei esset. Quo respondente, quod Ariana pestis in Illyricum non ualuisset accedere, sed inuiolatam ab initio fidem Nicænūq; cōciliū seruarent, ille libēter eius uerba suscipiēs, baptizatus atq; ægritudine liberatus est. SOZOMENVS.

Cap. VII. Lex Impp. de fide orthodoxa.

COgitans igitur Imperator, melius esse pronunciare subiectis, cuius nam esset fidei, ne uideretur uim facere, si quenquam subito inuitum ad cultum religionis impelleret, legem è Thessalonica populo Constantinopolitano proposuit. Hoc enim uisum est, ut ueluti de quadam ciuitatis arce omnibus subiectis alijsq; ciuitatibus indicante scriptura, fieret manifesta. B Cuius legis uerba sunt hæc:

IMPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS, & Theodosius Augg. populo urbis Cōstantinopolitanæ.

CVNCTOS populos, quos clementiæ nostræ regit temperamentum in ea uolumus religione uersari, quam diuinū Petrum apostolum tradidisse Romanis religio usq; nunc ab ipso insinuata declarat. Quāq; Pontificē Damasum sequi claret, & Petrum Alexandriæ episcopum, uirum Apostolicæ sanctitatis: hoc est, ut secundum Apostolicam disciplinā, Euangelicāq; doctrinam Patris & Filij & Spiritus sancti unam deitatem, sub pia maiestate & sub pia Trinitate credamus. Hanc legem sequentes, Christianorum catholicorum nomen iubemus amplecti. Reliquos uero dementes uæsanosq; iudicantes, hæretici dogmatis infamiam sustinere, diuina primū uindicta, post etiam motus nostri quem ex cœlesti arbitrio sumpserimus ultione plectendos. Data iij. Kalend. Martias, Thessalonicæ. Gratiano quintò, Valentiniano & Theodosio Augg. COSS.

Petrus. Damasus Pont. Ro. Petrus Alexādrinus.

Hæc sanciens paulo post Constantinopolim uenit.

Cap. VIII. Gregori⁹ Nazianzenus Cōstantinopolim ascitus

TVm igitur Gregorius Nazianzenus cōmuni decreto multorū episcoporum in Constantinopolim transmutatus, intra ciuitatem in paruo oratorio sacra celebrabat. Cui loco postea Principes basilicam maximā copulantes, eam uocauerunt Anastasiam.

Cap. IX. Anastasia.

QVæ sanè non solum pulchritudine & magnitudine, uerum etiam apertissima apparitione dei noscitur illustrari. Illic enim diuina uirtus in somnis

C somnis, & aperte, plurimis & frequenter multisque languentibus, & in rerum periculis constitutis subuenisse dinoscitur, ita ut crederetur ab aliquibus sanctam MARIAM, CHRISTI matrem, uirginem hanc esse. Cum tali namque habitu multis ostenditur. Quam basilicam ideo Anastasiam uocant, sicuti reor, eo quod dogma Nicæni concilij in Constantinopoli, uelut iam mortuum, eo loco expositionibus Gregorij resurrexerit. Ego tamen audiui quosdã ueriloquos referentes, cũ populus illic cõgregaretur ad missas, mulier pregnãtẽ de superiore porticu cadẽtẽ defunctã fuisse: tumque cõmuni oratione facta super eam, reuixisse, & cum partu seruatam esse. Quam obrem ualde inopinatum Anastasiæ nomen, id est, resurrectionis accepit.

SOCRATES.

Cap. X. Gregorius Nazianzenus cupit abire Constantinopoli.

GRegorius itaque uir eloquentissimus ac uenerandus, cognoscẽs aliquos murmurare, eo quod esset ex alia ciuitate, adueniente principe Cõstantinopoli habitare declinabat. Imperator tamen cum in tali statu inuenisset ecclesias, cogitabat quemadmodum pacificaret omnes, & cunctas augeret ecclesias. Mandauit ergo repẽte Demophilo, qui tũc Arianæ religioni præsidebat: Si uis, inquit, credere secundum Nicæni dogma cõcilij, uniatur populus & suscipiat pacem. Cunque ille propositionẽ huiusmodi refugisset, tunc Imperator: Si pacem, inquit, cõcordiamque declinas, fugere te etiam à sacris basilicis ego præcipio. Hæc audiens Demophilus, & cogitans graue esse po-

Theodosius Aug. ad Demophilũ Arianæ religionis antistitem.

D tioribus resistere, conuocans in ecclesiam plebem, & surgens in medio cunctorum, hæc per se subiectis uerba loquutus est: Fratres, scriptum est in Euãgelio: Si persequuti uos fuerint, ex ista ciuitate fugite in aliã. Quia igitur Imperator ecclesijs opus habet, scitote crastina nos Collectam extra urbem celebraturos. Hæc cum dixisset, egressus est. Non tamen sic intelligẽs Euangelij uerba, quemadmodum dicta sunt. Illic enim præcipitur, ut fugiẽtes habitationem mundanã Hierusalem, requirant supernã. Egressus ergo ciuitate ante portas conciliabula celebrabat. Cum quo simul exijt Lucius Alexandria pulsus, quia tunc Constantinopoli morabatur. Sic itaque Theodosij cõcordiã nõ ferẽtes, post quadraginta annos ecclesias quas ui tenuerãt, reliquerunt. Egressi de ciuitate quinto Consulatu Gratiani, & Theodosij primo, mẽse Nouẽbri. Quo facto, Nicænæ fidei sectatores ecclesias receperũt.

Lucius exul.

Ariani relinquũt ecclesias quas xl. annis tenuerant.

SOZOMENVS.

Cap. XI. Eunomius in Bithynia degẽs cupit colloqui cũ Theodosio Aug. sed hoc prohibet Flacilla Aug.

IGitur cum Eunomius Valẽtis temporibus à suis clericis recessisset, apud seipsum in Bithynia morabatur, uir callidus & dicendi peritus, multusque populus concurrebat ad eum: alij hominẽ experiri uolentes, alij audire quæ diceret. Horum fama peruenit ad Principem. Cum quo ipse quoque uoluit habere sermonem. Sed Augusta Flacilla precibus eum retinuit. Erat enim fidelissima, & Nicæni dogmatis iura sub integritate seruabat. Timuitque ne (ut fieri solet) eloquio uiri callidi captus Impator, facile in sectã eius incideret.

Theodoretus

A

THEODORTVS.

INterea cum Episcopi centũ & quinquaginta fuissent Cõstantinopoli cõgregati, præcepit Imperator ut nullus proderet quis nam esset maximus ille Meletius. Volebat enim ex memoria sui somnij uirũ illũ sibi ipsi indicari. Cum ergo omnis illa multitudo Pontificum regiam introisset domũ, relictis omnibus ad magnum concurrit Meletium, & ueluti quispiã filius patris amator post multũ temporis paterna uisione potitus complectebatur eum, & simul osculabatur oculos, labia, pectus, & caput, dextrãq; quæ ipsũ in somnis coronauerat. insinuauitq; illi quã uiderat uisionẽ. Cũq; etiã cæteros cõgrue salutasset, rogauit tãq; patres, ut de rebus præsentibus cogitarẽt.

Cap. XII. Theodosius Meletiũ agnoscit, nunquam antea uisũ à se nisi per insomnium.

SOCRATES.

Et ut in urbe Constantinopolitana ordinaretur episcopus. Et cum sperabat posse Macedonianos uniri, etiam eorum conuocauit episcopos. Conuenerũt ergo de Cõsubstantialitatis fide, Timotheus Alexandrinus, Cyrillus Hierosolymitanus, post pœnitentiam in consubstantialitatis dogma cõsentiẽs, Meletius Antiochiæ, & Acholius Thessalonicæ, alijq; plurimi, ita ut cẽtum & quinquaginta numerus compleretur. Macedonianis uero præerat Eleusius Cyzici, & Lampsaci Marcianus. erantq; simul trigintasex. quorum plurimi esse uidebantur de ciuitatibus Hellesponti. Conuenerunt itaq; Cõsulatu Eucharij & Euagrij mense Maio. Igitur Imperator & Episcopi partis ipsius laborabãt, ut Eleusius eiusq; sequaces unirentur ecclesiæ, cõmemorantes eis legationem quam miserant ad Liberium tũc Romanæ urbis episcopum per Eustathium, & quia pridem sponte ei cõmunicassent, nec esset sine pudore ut subito bene prius placita mutarẽt. At illi eius monita aptãq; conuitia paruipendentes, elegerunt sequi potius Arianam pestem q̃ cõsubstantialem dicere Trinitatem. Hæc fatentes de Constantinopoli sunt egressi, & scribebant alteri alteris, ne quis ipsorum in Nicæni concilij dogma consentiret.

B

Macedonianorum episcopi.

Macedonianorũ pertinacia.

GRegorius uero, qui tunc Constantinopolitanam regebat ecclesiã, Nazianzum redire parabat. Pro quo cum episcopatus Constantinopolitanæ uacaret ecclesiæ, Timotheus Alexandrinus Petri successor, Maximum quendam Cynicum ordinauit episcopum, cum nuper totondisset eũ. Is uero erat Apollinaris uæsania refertus. Sed non pertulerunt hoc malum uiri sanctissimi Constantinopoli congregati. Et cum Aegyptij maxime se pro eius ordinatione separassent, sacra officia cum Gregorio celebrabant. At ille grauiter ferens rursus factam diuisionem, exorabat uniuersos, ut laude dignum uirum quærerent, quem Pontificem ordinarent. Tunc illi eius uerbis acquiescentes, Nectarium generis nobilitate decoratum constituerunt Constantinopolitanæ ciuitatis episcopum, Maximum uero Apollinaris contagio laborantem nudatum Pontificali dignitate eiecerũt. Tum

Cap. XIII Gregorius Nazianzenus Cõstantinop. relinquit. Maximus Cynicus.

Nectarius.

C

Cóſtantinopolitanus Pont. poſt Romanū primus.

Patriarchæ inſtituti.

etiam regulam protulerunt,ut Cōſtantinopolitanus epiſcopus haberet honoris priuilegia poſt Pontificem Romanum,eo quod ſit noua Roma. Firmaueruntq́ rurſus Nicænam fidem,& Patriarchas conſtituerunt, diſtribuentes prouincias:ut Epiſcopi uniuſcuiuſq́ diœceſeos ad eccleſias non irent extraneas.Hoc enim olim propter perſecutionis tempus indifferenter agebatur.Diſtribuerunt itaque Nectario quidem maximam ciuitatē & Thraciam.Ponticam uero diœceſim Helladio,qui poſt Baſilium fuit.Cæſaream Cappadociæ Gregorio Nyſſeno,Baſilij Germano, Troilo quoq́ Melitenæ,Armeniæ ius Patriarchæ dederunt.Aſianā uero diœceſim, Iconij Amphilochius eſt ſortitus, Optimus aūt Antiochiæ ,Piſidiæ.Aegyptū quoq́ Timotheo Alexandrino diſtribuerunt.Porrò eccleſiarum Orientalium gubernationem eius præſulibus cōmiſerunt Pelagio Laodiceno, & Diodoro Tarſi:Antiochenæ eccleſiæ priuilegia reſeruantes,quæ tunc Meletio præſenti dederunt.Definierunt pariter,ut ſi quid in prouincia qualibet emergeret, prouinciæ concilio finiretur.In his omnibus ſuū præbuit etiā Imperator aſſenſum.

Prouincialiū conciliorū inſtitutio.

THEODORETVS.

Paruo porrò tempore tranſeunte ſanctus quidem Meletius eſt defunctus,& ab omnibus ſapientibus cum preconijs maximis eſt ſepultus.

D

Synodus Conſtantinopolitana.

THEODORETVS.

Aeſtate uero ſequente rurſus plures Epiſcopi Conſtantinopolim pro cauſis eccleſiaſticis ſunt reuerſi,ubi Occidentaliū Epiſcoporum ſynodicam ſuſceperunt epiſtolam,inuitantem eos Romam,ut illic maximum celebraretur concilium.Sed illi quidem profectionem quaſi nihil habiturā lucri refugerunt,uerum literas miſerunt Damaſo,cæteriſq́ præſulibus . quas pro clariori noticia ſubdere neceſſarium iudicaui.

Epiſtola ſynodi Cōſtantinopolitanæ miſſa Occidētalibus.

DOMINIS HONORABILIBVS, ATQVE VEnerandis fratribus & cōminiſtris,Damaſo,Ambroſio,Brittonio,Valeriano,Acholio,Baſilio,& reliquis ſanctis Epiſcopis in maxima Roma collectis,ſancta ſynodus orthodoxorum epiſcoporum congregatorū in maxima ciuitate Cōſtantinopoli in dño S.

VELVT ignoranti ueſtræ reuerentiæ inſinuare, atq́ narrare multitudinē paſſionum ab Ariana potentia nobis ſæpius illatarum,forſitan ſuperuacuū eſt.Non enim ita negligere ueſtrā credimus ſanctitatē , ut adhuc egeatis diſcere quos certū eſt condolere.Sed neq́ tales nos cōſtrinxere tēpeſtates,ut pro ſui paruitate latere potuerint. Neq́ tempus perſecutionis eſt nouum,ſed adhuc memoriam ſeruat antiquam,non ſolum in his qui paſſi ſunt,ſed etiam in eis, qui participes ſunt illorum, quorum proprias indicant paſſiones. Heri enim (ut ita dicam) aut hodie exiliorum uinculis reſoluti , poſt innumeras tribulationes ad eccleſias proprias ſunt reuerſi

A uersi. Aliorum uero in exilio defunctorum funera reuocata sunt. Quidam uero etiam ab exilio remeantes, & feruenti hæreticorũ furore detenti, amariora quàm in exilio in proprijs sunt perpessi, lapidibus ab eis obruti, sicuti beatus Stephanus. Alij diuersis macerati sunt supplicijs, adhuc stigmata CHRISTI & uulnera in suo corpore circumferre noscuntur. Pecuniarum uero dispendia, honoris ademptiones, singulorumq; confiscationes, & machinamina, iniurias atq; uincula, quis numerare ualebit per singula? Omnes enim tribulationes uerè super nos multiplicatæ sunt ultra numerum. Iuste quidem, quoniam ualde peccauimus. Aut certe clemens dominus passionum multitudine nos uoluit exercere. Propter hæc itaq; gratias deo referimus: qui & per tantas tribulationes seruos corripit suos, & secundum multitudinem miserationum suarum deduxit nos rursus ad refrigeriũ. Nobis itaq; tẽpus & labor maximus necessarius fuit, ut emẽdatio ita proueniret ecclesiarum, ut tanquam pro longa ægritudine diligentia paulatim adhibita, priscam pietatis redderet sanitatem. Hoc etenim putabimur modo persecutionibus acerrimis liberari, & ecclesias longo tempore ab hæreticis detentas denuo reparare. Veruntamen graues adhuc nobis sunt lupi, qui postquàm de caulis expulsi sunt, ex ipsis pascuis oues abripiunt, collectas facere cõtendentes, populos cõmouentes, & in nullo segnes ad ecclesiæ læsionem. Erat

B itaq; (sicut diximus) necessarium huic operi tempus. Quia tamẽ fraternam circa nos charitatem ministrantes, synodum in Romana urbe dei uoluntate fecistis, & nos illuc tanquam membra propria, literis deo amabilis Principis euocastis: ut quoniã tunc ad tribulationes soli sumus addicti, nunc sub Imperatorum pia concordia nõ sine nobis regnaretis, sed etiã nos uobiscũ secundum Apostolicam uocem conregnaremus. Oratio quidem nostra fuit, si esset possibile, ut omnes nostras simul relinquentes ecclesias desiderio utili iungeremur. Quis enim nobis dabit pẽnas sicut columbæ ut uolemus & apud uos requiescamus? Sed quoniam hoc omnino nudabat ecclesias, requie nuper inchoante res quæ nimis erat plurimis impossibilis: quia concurreramus in urbem Constantinopolitanam, causa literarum ad nos missarum à uestra charitate post Aquileiense cõcilium ad deoamabilem Imperatorem Theodosium, propter hanc solummodo causam usque ad Constantinopolim præparati, & de hac tantummodo synodo ferentes consensum Episcoporum, qui per prouincias permansere. Maioris uero profectionis neque sperauimus opus, neque præaudiuimus omnino antequàm Constantinopolim ueniremus. super hæc autem induciarum angusto tempore faciente, neq; præparare nos ualentes ad longam profectionem, neque uniuersos cõmunicatores nostros in prouincijs positos cõmonere, & eorũ consensum sumere præualuimus. Quoniam igitur hæc & alia multa plurimorum aduentũ prohibere uidebantur, quod erat secundũ, ad effectum rerũ

C & uestræ circa nos charitatis ostensionem, hoc egimus: Reuerendissimos atq; charissimos fratres & cōministros nostros episcopos, Cyriacum, Eusebiū & Priscianum, usq; ad uos laborare alacriter exorātes, per quos & nostrā uoluntatem pacificam, & intentionem habentem unitatis ostendimus, zelūq; nostrum quam pro saluberrima fide gerimus, indicamus. Nos etenim persecutiones, siue tribulatiōes, siue minas Imperiales, siue crudelitates Iudicū, siue quaslibet alias tentationes hæreticorum, libenter sustinuimus pro Euāgelica fide, quæ in Nicæa Bithyniæ à trecentis decem & octo patribus roborata dinoscitur. Hanc em̄ & uobis & nobis & omnibus qui non subuertunt uerbum ueræ fidei complacere confidimus, quam scimus antiquissimā existere, & sequacem baptismatis docētemq; nos credere, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Diuinitatem quippe & uirtutem atque substantiam unam patris & filij & spiritus sancti credimus, & æqualem honorem ac dignitatem & imperium coæternum, in tribus perfectissimis subsistentijs, seu tribus perfectis personis: ut neq; Sabellij languor habeat locum confusiōe subsistentiarum, aut peremptione proprietatum: neq; Eunomianorum & Arianorum & πνευματομάχων, id est, spiritui resistentium blasphemia præualeat: substantia uidelicet secundum illos, aut natura, aut diuinitate diuisa, aut ut increatæ cōsubstātiali & coæternæ Trinitati posterior aliq̄ uel creata, uel alterius substātiæ natura detur. Inhumanationis uero CHRISTI ser-

D monem sine aliqua uiolatione seruamus, neq; sine anima, neque sine mente aut imperfectam carnis dispensationem suscipientes: sed totum sciētes perfectum quidem ante secula existere domini uerbum, perfectum uero hominē in nouissimis diebus ꝓpter nostrā salutē factū. Igitur quæ de fide à nobis aperte prædicantur, uelut in sūma hæc esse noscūtur: de quibus amplius instrui poteritis, si & Tomū in Antiochia factū, à synodo ibi constituta dignemini legere. Et qđ anno suꝑiori in Cōstātinopoli ab uniuersali synodo cognoscitur esse prolatū. in q̄bus latius fidē professi sumus, & contra nouitates hæreseon nuper exortas, anathema ex scripto protulimus. De dispēsatio nibus aūt particularibus ecclesiarū, antiqua (sicuti nostis) sanctio tenuit, & definitio sanctorū Patrū in Nicæa conuenientiū: secundū unāquāq; ꝓuinciā: & si Pontifices uoluerint, ut cū eis uicini propter utilitatē celebrēt ordinationes. Quibus reb⁹ cōsequēter & cæteras ecclesias apud nos gubernari cognoscite, & insigniū ecclesiarū hæc approbasse sacerdotes. Porrò Cōstantinopolitanæ urbis nouellā (ut ita dicam⁹) ecclesiā, uelut ex ore leonis hæreticis sub fossā blasphemijs abstraximus: & ꝑ misericordiā dei reuerendissimū & deo amabilē Nectariū episcopū ordinauim⁹, corā uniuersali cōcilio cū cōmuni cōcordia, sub aspectu etiam deoamabilis Impatoris Theodosij, uniuersiq; cleri cūcta decernēte parit̄ ciuitate. In seniore aūt & uere apostolica ecclesia Antiochiæ Syriæ, in qua primū uenerabile Christianorū appellatū est nomē, reueren-

Cyriacus, Eusebius, Priscianus.

Tomus decretorū Antiochiæ.

Cōstantinopolitana ecclesia recens.

A men, reuerendissimũ & deo amabilem episcopum Flauianum, de uniuersa prouincia & Orientali diœcesi concurrentes regulariter ordinarunt, omni ecclesia pariter decernente. & quasi sub una uoce hunc honorãte uirum. Quã ordinationem tanquam legalem suscepit cõmune concilium. In matre uero cunctarum ecclesiarum Hierosolymis constituta, reuerẽdissimũ & deo amabilem Cyrillum episcopum esse significamus. qui regulariter olim à prouincialibus ordinatus, plurima propter Arianos diuersis temporibus certamina passus est. His igitur tam legaliter & canonice apud nos gestis, etiam uestram reuerentiam congaudere deposcimus, spirituali intercedente dilectione, & timore dominico, per quæ humana remouetur offensio, & ecclesiarũ ædificatio præponitur uniuersis. Sic etenim uerbo fidei cõcordante, & Christiana in nobis charitate firmata, cessauimus dicere, quod reprehendebat Apostolus: Ego quidem sum Pauli, ego uero Apollo, ego autẽ Cephæ, dũ omnes uidelicet appareamus CHRISTI, qui in nobis diuisus non est. Et si sine schismate corpus ecclesiæ, deo adiuuãte, seruemus, cum fiducia ante domini tribunal astabimus. Hæc contra Arij & Aëtij Eunomijq́ uæsaniã: nec non contra Sabellij, Photini, Marcelli, Pauli Samosateni & Macedonij cõscripserunt. Similiter autem & Apollinaris nouitatem, palàm abdicauerũt, dicẽtes: Inhumanationis uero dñi uerbũ sine uiolatione seruamus, neq; sine B anima, neq; sine mente, aut imperfectam carnis dispensationẽ suscipientes.

Antiochena ecclesia antiquior et uere apostolica. in qua Christianorũ nomẽ inuẽtũ.

Hierosolymitana ecclesia, mater omniũ ecclesiarum

Porrò Damasus omni laude dignissimus agnoscens hanc hæresim exortam fuisse, nõ solum Apollinarem, sed etiam Timotheum discipulũ illius abdicauit. Et hoc Orientem gubernantibus Episcopis, literis proprijs indicauit, quas curauimus infra annectere.

Cap. XV.

QVoniam Apostolicæ sedi reuerẽtiam debitam charitas uestra distribuit, uobis plurimum charissimi filij præstitistis. Nam licet ecclesiæ, in qua sanctus Apostolus residẽs docuit, quodãmodo nos gubernacula quæ suscepimus, teneamus: tamen profitemur nos honore minores esse. & propterea omni modo festinamus, ut ad gloriã eius beatitudinis ꝑuenire possimus. Scitote igitur quod pridem Timotheum prophanum, ineruditum, Apollinaris hæretici discipulũ, cũ impio ipsius dogmate condemnauimus: nec ultra concedimus eius reliquias qualibet ratiõe de cætero præualere. Si autem adhuc ille serpens antiquus semel & secundò percussus, ad pœnã ꝓpriam reuiuiscit: quiq́ extraneus ab ecclesia est, mortiferis uenenis suis quosquam fidelium tentare non cessat, hanc tanquam pestiferam declinate corruptionem, ut uos memores Apostolicæ fidei, quæ præcipue in urbe Nicæna à patribus ex scripto ꝓlata est, firmo gradu stabiles in fide & immutabiles perduretis: & non uaniloquia & exterminabiles quæstiones ab isto audire patiamini clericos uestros, aut plebem. Iam enim semel formam dedimus, ut qui seipsum cognouerit Christianum, illud seruet, quod ab Apostolis no-

C lis noscituresse contraditum,dicente sancto Paulo:Si quis uobis annunciauerit præter id quod accepistis,anathema sit. CHRISTVS em̄ filius dei,dominus noster,humano generi per propriam passionem salutem plenissimā condonauit,ut totum hominem delictis obnoxium,peccatis omnibus liberaret.Hunc si quis in deitate,siue in humanitate minus aliquid dixerit habuisse,plenus spiritu diaboli Gehennæ seipsum filium demonstrauit. Cur itaq; rursus à me quæritis damnationē Timothei,qui & hic iudicio Apostolicæ sedis, præsente quoq; Petro Alexandrinæ ciuitatis Episcopo cum Apollinari suo doctore dānatus est,& in die iudicij tormenta debita & supplicia sustinebit? Si uero quibusdam leuioribus ille suadet,ueluti quandam spem habens,qui ueram spem in CHRISTI confessione mutauit, sciant se cum isto similiter perituros,cum ecclesiasticam regulam impugnabunt.Deus uos incolumes custodiat filij charissimi.

Cap.XVI. Professio Catholicæ. fidei, quā Papa Damasus misit ad Paulinū Thessalonicensem in Macedonia episcopum.

SEd etiam alia quædam in eminentissima Roma colligentes cōtra diuersas hæreses conscripserunt,quæ huic operi necessariū subdere iudicaui.

I Quoniam post Nicænum concilium talis error exortus est,ut quidā dicere prophano ore præsumant,Sanctum spiritum per Filium fuisse factū, anathematizamus eos, qui nō cum omni prædicant libertate cum Patre & Filio Sanctum spiritū unius eiusdemq; substantiæ atq; potestatis existere.

II Similiter autem anathematizamus & eos,qui errorem Sabellij sunt sequuti,eundem dicentes Patrem esse quem Filium.

D

III Anathematizamus Arium & Eunomiū,qui simili impietate,licet uerbis discrepent,Filium tamē & Spiritū sanctum creaturam esse confirmant.

IIII Anathematizamus Macedonianos,qui ex Ariana radice deriuati,nō impietatem,sed uocabulum mutauerunt.

V Anathematizamus Photinum,qui Hebionis hæresim renouans, dominū nostrum IESVM CHRISTVM solum ex MARIA confitetur.

VI Anathematizamus etiam eos,qui duos filios esse profitentur: unum ante secula,& alium post carnis assumptionem ex uirgine.

VII Anathematizamus & hos,qui pro rationali anima cōfirmant, quod dei uerbum in humanā carnem conuersum est. ipse nāq; Filius uerbū dei, non pro rationali anima & intelligibili in suo corpore factus est:sed nostrā hoc est rationalē & intelligibilē animā sine peccato assumpsit atq; saluauit.

VIII Anathematizamus & eos,qui dicunt Verbum dei productione & correptione à Patre separatum, & sine subsistentia eum aut terminandum esse blasphemant. Eos autem qui ab ecclesijs ad alias ecclesias migrauerunt,tamdiu à nostra cōmunione alienos habemus,donec ad eas redeant ciuitates,in quibus primitus ordinati sunt.

IX Si quis aūt alio de loco ad locum migrāte in locū uiuentis ordinatus est,tamdiu uacet sacerdotij dignitate qui propriam deseruit ciuitatem, donec suc-

A nec successor eius requiescat in domino.

X Si quis non dixerit semper Patrem & Filium & semper Spiritũ sanctum esse, anathema sit.

XI Si quis non dixerit Filium natũ ex Patre, hoc est, ex eius diuina substantia, anathema sit.

XII Si quis non dixerit uerum deum Filiũ dei, sicut uerum Patrẽ eius, & omnia posse, & omnia nosse, & Patri æqualem esse, anathema sit.

XIII Si quis dixerit, quod in carne degens Filius dei, cum esset in terra, in cœlis & cum Patre non fuerit, anathema sit.

XIIII Si quis dixerit, quod in passione crucis dolorem passus sit Filius dei deus, & non caro cum anima, qua induta est forma serui, quam sibi assumpsit, sicut sancta scriptura dixit, anathema sit.

XV Si quis non dixerit, quod in carne quam assumpsit, sedeat in dextera Patris, in qua etiã uenturus est iudicare uiuos & mortuos, anathema sit.

XVI Si quis non dixerit Sanctum spiritum ex Patre esse uere & ꝓprie sicut & filium ex diuina substantia, & deum dei uerbum, anathema sit.

XVII Si quis non dixerit omnia posse Spiritum sanctũ & omnia nosse, & ubiq; adesse sicut & Filium & Patrem, anathema sit.

B XVIII Si quis dixerit Spiritum sanctum facturam, aut per Filium factum, anathema sit.

XIX Si quis non dixerit omnia per Filium & per Spiritum sanctũ fecisse Patrem, hoc est, uisibilia & inuisibilia, anathema sit.

XX Si quis non dixerit Patris & Filij & Spiritus sancti unam deitatem, potestatem, diuinitatem, uirtutem, unam gloriam, dominationem, imperium, unam uoluntatem & ueritatem, anathema sit.

XXI Si quis tres personas non dixerit ueras Patris & Filij & Spiritus sancti æquales, semper uiuentes, omnia continentes, uisibilia & inuisibilia, omnia potentes, omnia iudicantes, omnia uiuificantes, omnia creantes, omniaq; saluantes, anathema sit.

XXII Si quis non dixerit adorandum Sanctum spiritum ab uniuersa creatura, sicut & Filium atq; Patrem, anathema sit.

XXIII Si quis de Patre & Filio bene sapuerit, de sancto autem Spiritu non recte crediderit, hæreticus est: quia omnes hæretici de Filio dei & de sancto Spiritu male sapientes, in Iudæorum atq; Gentilium incredulitate consistere conuincuntur.

XXIIII Si quis autẽ diuiserit, deum Patrem dicens & deum Filium & deum Spiritum sanctum, affirmans deos dici, & non deum, propter unam deitatem ac potestatem, quam esse credimus & nouimus, Patris & Filij & Spiritus sancti deum unum: subtrahens uero Filium & Spiritum sanctum tanq̃ solum opinatus Patrem deum, anathema sit. Nomen enim deorum

C & angelis & omnibus sanctis à deo positum est atque donatum. De patre uero & Filio & Spiritu sancto propter unam æqualemq́ue diuinitatem, non deorum nomina, sed dei nostri traditur atque significatur, ut credamus quia in Patre & Filio & Spiritu sancto solũmodo baptizamur, & non in Archãgelorum & Angelorum nominibus, sicut hæretici, aut sicut Iudæi Gẽtilesq́ue insaniunt. Hæc igitur Christianorũ salus est, ut credentes Trinitati, hoc est, Patri & Filio & Spiritui sancto, & in eã baptizati, unam deitatem, & potestatem, & diuinitatem, & substantiam, in eum credamus. Hæc itaque Gratiano uiuente facta sunt.

ΚΥΡΙΟΙΣ τιμιωτάτοις, καὶ εὐλαβεστάτοις ἀδελφοῖς, καὶ συλλειτουργοῖς, Δαμάσῳ, Ἀμβροσίῳ, Βρίτωνι, Οὐαλεριανῷ, Ἀχολίῳ, Ἀνεμίῳ, Βασιλείῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς ἁγίοις ἐπισκόποις τοῖς συνεληλυθόσιν ἐν τῇ μεγαλοπόλει Ῥώμῃ, ἡ ἁγία σύνοδος τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, τῶν συνεληλυθότων ἐν τῇ μεγαλοπόλει Κωνσταντινουπόλει ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Τὸ μὲν ὡς ἀγνοοῦσαν τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν διδάσκειν, καὶ διηγεῖσθαι τῶν παθῶν τὸ πλῆθος, τῶν ἐπαχθέντων ἡμῖν, παρὰ τῆς τῶν ἀρειομανιτῶν δυναστείας, περιττὸν ἴσως. οὔτε γὰρ οὕτω πάρεργον τὰ καθ' ἡμᾶς κρίνειν τὴν ὑμετέραν ἡγούμεθα θεοσέβειαν, ὡς δεῖσθαι τοῦ μαθεῖν ταῦτα, οἷς ἐχρῆν συναλγεῖν. οὔτε τοιοῦτοί τινες οἱ περισχόντες ἡμᾶς χειμῶνες, ὡς λανθάνειν ὑπὸ σμικρότητος, ὅτι χρόνος τῶν διωγμάτων νεαρὸς, ἔναυλον ἔτι φυλάττων τὴν μνήμην, οὐ τοῖς πεπονθόσι μόνον, ἀλλὰ τοῖς δι' ἀγάπην τὰ τῶν πεπονθότων οἰκειουμένοις. χθὲς γὰρ ὡς εἰπεῖν ἔτι καὶ πρώην οἱ μὲν τῶν ἐξορίας λυθέντες δεσμῶν, εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐκκλησίας, διὰ μυρίων ἐπανήκασι θλίψεων, τῶν δὲ καὶ τελεωθέντων ἐν ταῖς ἐξορίαις, ἐπανεκομίσθη τὰ λείψανα. τινὲς δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐξ ἐξορίας ἐπάνοδον, ἔτι βράσσοντι τῷ τῶν αἱρετικῶν περιπεσόντες θυμῷ, πικρότερα τῶν ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας, ἐπὶ τῆς οἰκείας ὑπέμειναν, λίθοις παρ' αὐτῶν τελεωθέντες κατὰ τὸν μακάριον Στέφανον, ἄλλοι διαφόροις καταξανθέντες αἰκίαις, ἔτι τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ καὶ τοὺς μώλωπας ἐν τῷ σώματι περιφέρουσι. χρημάτων δὲ ζημίας καὶ προτιμήσεις πόλεων, καὶ τὰς τῶν καθ' ἕνα δημοσιεύσεις καὶ συσκευὰς, καὶ ὕβρεις, καὶ δεσμωτήρια, τίς ἂν ἐξαριθμήσασθαι δύναιτο; πᾶσαι γὰρ ὄντως ἐφ' ἡμᾶς αἱ θλίψεις ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ ἀριθμὸν, ἴσως μὲν ἐπειδὴ δίκας ἁμαρτημάτων ἐτίνομεν. ἴσως δὲ καὶ τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ, διὰ τοῦ πλήθους τῶν παθημάτων ἡμᾶς γυμνάζοντος. τούτων μὲν οὖν τῷ θεῷ χάρις. ὃς καὶ διὰ τοσούτων θλίψεων τοὺς ἑαυτοῦ δούλους ἐξεπαίδευσε, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν αὐτοῦ, πάλιν ἐξήγαγεν ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. ἡμῖν δὲ μακρᾶς μὲν ἔδει σχολῆς, καὶ πολλοῦ χρόνου καὶ πόνου πρὸς τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἐπανόρθωσιν, ἵν' ὥσπερ ἐκ μακρᾶς ἀρρωστίας, ταῖς κατὰ μικρὸν ἐπιμελείαις τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας ἐκνοσηλεύοντες, πρὸς τὴν ἀρχαίαν τῆς εὐσεβείας ὑγείαν, ἐπαναγάγωμεν. καὶ γὰρ εἰ τὰ μάλιστα δοκοῦμεν τῆς τῶν διωγμῶν ἀπηλλάχθαι σφοδρότητος, καὶ τὰς ἐκκλησίας χρονίως παρὰ τῶν αἱρετικῶν κατασχεθείσας ἀρτίως ἀνακομίζεσθαι, πλὴν ἀλλὰ βαρεῖς ἡμῖν λύκοι, καὶ μετὰ τὸ τῆς μάνδρας ἐξωσθῆναι κατὰ τὰς νάπας τὰ ποίμνια διαρπάζοντες, ἀντισυνάξεις τολμῶντες, δήμων κινοῦντες ἐπαναστάσεις, ὀκνοῦντες οὐδὲν εἰς τὴν τῶν ἐκκλησιῶν βλάβην. ἦν μὲν οὖν ὅπερ εἰρήκαμεν

D

A εἰρήκαμεν ἀναγκαῖον, πλείονα ἡμᾶς προσασχοληθῆναι χρόνον. ἐπειδὴ μέντοι, τὴν ἀδελφι-
κὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην ἐπιδεικνύμενοι σύνοδον ἐπὶ τῆς ῥώμης θεοῦ βουλήσει συγκροτοῦντες,
καὶ ἡμᾶς ὡς οἰκεῖα μέλη προσεκαλέσασθε, διὰ τῶν τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως γραμμάτων,
ἵν' ἐπειδὴ τότε, τὰς θλίψεις μόνοι κατεδικάσθημεν, νῦν ἐν τῇ τῶν αὐτοκρατόρων περὶ τὴν εὐσέ-
βειαν συμφωνίᾳ, μὴ χωρὶς ἡμῶν βασιλεύσητε, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ὑμῖν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φω-
νὴν συμβασιλεύσωμεν, εὐχὴ μὲν ἦν ἡμῖν εἰ δυνατὸν ἦν, ἅπασιν ἀθρόως καταλιποῦσι τὰς ἐκκλη-
σίας, τῷ πόθῳ ἢ τῇ χρείᾳ χαρίσασθαι. τίς γὰρ ἡμῖν δώσει πτέρυγας ὡσεὶ περιστερᾶς, καὶ πετα-
σθησόμεθα, καὶ πρὸς ὑμᾶς καταπαύσομεν; ἐπειδὴ δὲ τοῦτο παντελῶς ἐγύμνου τὰς ἐκκλησίας,
ἄρτι τῆς ἀνανεώσεως ἀρχομένας, καὶ τὸ πρᾶγμα παντάπασιν ἦν τοῖς πολλοῖς ἀδύνατον, συν-
δεδραμήκειμεν γὰρ εἰς τὴν κωνσταντινούπολιν, ἐκ τῶν πέρισυ γραμμάτων τῶν παρὰ τῆς ὑμε-
τέρας τιμιότητος μετὰ τὴν ἐν ἀκυληΐᾳ σύνοδον, πρὸς τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα θεοδό- Ἀκυληΐα.
σιον ἐπισταλθέντων, πρὸς μόνην ταύτην τὴν ἀποδημίαν τὴν μέχρι κωνσταντινουπόλεως πα-
ρεσκευασμένοι, καὶ περὶ ταύτης μόνης τῆς συνόδου τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μενόντων ἐπισκό-
πων συγκατάθεσιν ἐπαγόμενοι, μείζονος ἀποδημίας μήτε προσδοκήσαντες χρείαν, μήτε
προακούσαντες ὅλως, πρὶν ἐν κωνσταντινουπόλει συνελθεῖν. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τῆς προθεσμίας
διὰ στενότητα, μήτε πρὸς παρασκευὴν μακροτέρας ἀποδημίας ἐνδιδούσης καιρὸν, μήτε πάν-
τας τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κοινωνικοὺς ἐπισκόπους ὑπομνησθῆναι καὶ τὰς παρ' αὐτῶν συγκα-
ταθέσεις λαβεῖν. ἐπειδὴ ταῦτα καὶ πολλὰ πρὸς τούτοις ἕτερα τὴν τῶν πλειόνων ἄφιξιν διεκώ-
B λυσεν, ὃ δεύτερον ἦν, εἴς τε τὴν τῶν πραγμάτων ἐπανόρθωσιν, καὶ τὴν τῆς ὑμετέρας περὶ ἡμᾶς ἀ-
γάπης ἀπόδειξιν, τοῦτο πεποιήκαμεν, τοὺς αἰδεσιμωτάτους καὶ τιμιωτάτους ἀδελφοὺς καὶ συλ-
λειτουργοὺς ἡμῶν ἐπισκόπους, κυριακὸν, εὐσέβιον, καὶ πρισκιανὸν, προθύμως καμεῖν ἄχρις
ὑμῶν δυσωπήσαντες. δι' ὧν καὶ τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν εἰρηνικὴν οὖσαν καὶ σκοπὸν ἑνώσεως
ἔχουσαν, ἐπιδείκνυμεν, καὶ τὸν ζῆλον ἡμῶν, τὸν ὑπὲρ τῆς ὑγιοῦς πίστεως, φανερὸν ποιοῦμεν.
ἡμεῖς γὰρ εἴτε διωγμοὺς, εἴτε θλίψεις, εἴτε βασιλικὰς ἀπειλὰς, εἴτε τὰς τῶν ἀρχόντων ὠμό-
τητας, εἴτε τινὰ πειρασμὸν ἕτερον, παρὰ τῶν αἱρετικῶν ὑπεμείναμεν, ὑπὲρ τῆς εὐαγγελικῆς πίστε-
ως τῆς ἐν νικαίᾳ τῆς βιθυνίας παρὰ τῶν τ.ι.η. ἁγίων θεοφόρων πατέρων κυρωθείσης, ὑπέστημεν.

Ταύτην γὰρ ὑμῖν καὶ ἡμῖν καὶ πᾶσι τοῖς μὴ διαστρέφουσι τὸν λόγον τῆς ἀληθοῦς
πίστεως συναρέσκειν δεῖ, * πρεσβυτάτην τε οὖσαν, καὶ ἀκόλουθον τῷ βαπτίσματι, καὶ διδά-
σκουσαν ἡμᾶς πιστεύειν, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. δηλα-
δὴ θεότητος τε καὶ δυνάμεως, καὶ οὐσίας μιᾶς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. πιστευο-
μένης ὁμοτίμου τε τῆς ἀξίας καὶ συναϊδίου τῆς βασιλείας, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν ἤγουν τρισὶ
τελείοις προσώποις, ὡς μήτε τὴν σαβελλίου νόσον χώραν λαβεῖν συγχεομένων τῶν ὑποστάσεων, εἴτ'
οὖν τῶν ἰδιοτήτων ἀναιρουμένων. μήτε μὴν τὴν τῶν εὐνομιανῶν καὶ ἀρειανῶν καὶ πνευματομάχων
βλασφημίας ἰσχύειν, τῆς οὐσίας ἢ τῆς φύσεως ἢ τῆς θεότητος τεμνομένης, καὶ τῇ ἀκτίστῳ καὶ ὁμοουσίῳ
καὶ συναϊδίῳ τριάδι μεταγενεστέρας τινὸς, ἢ κτιστῆς, ἢ ἑτεροουσίου φύσεως ἐπαγομένης. καὶ τὸν
τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲ τοῦ κυρίου λόγον, ἀδιάστροφον σώζομεν, οὔτε ἄψυχον, οὔτε ἄνουν, ἢ ἀτε-
λῆ τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν παραδεχόμενοι. ὅλον δὲ εἰδότες τέλειον μὲν ὄντα πρὸ αἰώνων θεὸν
λόγον, τέλειον δὲ ἄνθρωπον ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν γενό-
μενον. ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὴν πίστιν τὴν παρ' ἡμῶν ἀνυποστόλως κηρυττομένην, ὡς ἐν κεφαλαίῳ τέ-
ως. περὶ ὧν καὶ ἔτι πλεῖον ψυχαγωγηθῆναι δυνήσεσθε, τῷ τε ἐν ἀντιοχείᾳ τόμῳ παρὰ τῆς

ἐκεῖ

ἐκεῖ συνελθούσης συνόδου γεγενημένῳ, καταξιώσαντες ὑμῶν τυχεῖν, καὶ τὴν πέρυσιν ἐν κωνσταντινουπόλει παρὰ τῇ οἰκουμενικῇ ἐκτεθέντι συνόδῳ, ἐν οἷς πλατύτερον τὴν πίστιν ὡμολογήσαμεν, καὶ τῶν ἔναγχος καινοτομηθεισῶν αἱρέσεων, ἀναθεματισμὸν ἔγγραφον πεποιήκαμεν. περὶ δὲ τῶν οἰκονομιῶν, τῶν κατὰ μέρος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, παλαιός τε ὡς ἴστε θεσμὸς κεκράτηκε, καὶ τῶν ἁγίων ἐν νικαίᾳ πατέρων ὅρος, καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τοὺς τῆς ἐπαρχίας, καὶ εἴπερ ἐκεῖνοι βούλοιντο σὺν αὐτοῖς τοὺς ὁμόρους πρὸς τὸ συμφέρον ποιεῖσθαι τὰς χειροτονίας. οἷς ἀκολούθως, τάς τε λοιπὰς ἐκκλησίας παρ' ἡμῖν οἰκονομεῖσθαι γινώσκετε, καὶ τῶν ἐπισημοτάτων ἐκκλησιῶν ἀναδεδεῖχθαι τοὺς ἱερέας. ὅθεν τῆς μὲν ἐν κωνσταντινουπόλει νεοπαγοῦς ὡς ἂν εἴποι τις ἐκκλησίας, ἣν ὥσπερ ἐκ στόματος λέοντος τῆς τῶν αἱρετικῶν βλασφημίας, ὑπόγυον ἐξηρπάσαμεν διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ, τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον νεκτάριον ἐπίσκοπον κεχειροτονήκαμεν, ἐπὶ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου, μετὰ κοινῆς ὁμονοίας, ὑπ' ὄψεσι καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως θεοδοσίου, παντός τε τοῦ κλήρου καὶ πάσης ἐπιψηφιζομένης τῆς πόλεως. τῆς δὲ πρεσβυτάτης καὶ ὄντως ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν ἀντιοχείᾳ τῆς συρίας, ἐν ᾗ πρώτῃ τὸ τίμιον τῶν χριστιανῶν ἐχρημάτισεν ὄνομα, τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον φλαβιανόν, οἵ τε τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς ἀνατολικῆς διοικήσεως συνδραμόντες, κανονικῶς ἐχειροτόνησαν πάσης συμψήφου τῆς ἐκκλησίας, ὥσπερ διὰ μιᾶς φωνῆς τὸν ἄνδρα τιμησάσης, ἥνπερ ἔνθεσμον χειροτονίαν ἐδέξατο καὶ τὸ τῆς συνόδου κοινόν. τῆς δέ γε μητρὸς ἁπασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἐν ἱεροσολύμοις, τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον κύριλλον ἐπίσκοπον εἶναι γνωρίζομεν, κανονικῶς τε παρὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας χειροτονηθέντα, πάλαι καὶ πλεῖστα πρὸς τοὺς ἀρειανοὺς ἐν διαφόροις τόποις ἀθλήσαντα. οἷς ὡς ἐνθέσμως καὶ κανονικῶς παρ' ἡμῖν κεκρατηκόσι, καὶ τὴν ὑμετέραν συγχαίρειν παρακαλοῦμεν εὐλάβειαν, τῆς πνευματικῆς μεσιτευούσης ἀγάπης, καὶ τοῦ κυριακοῦ φόβου, πᾶσαν μὲν κατασέλλοντος ἀνθρωπίνην προσπάθειαν, τὴν δὲ τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδομὴν προτιμοτέραν ποιοῦντος, τῆς πρὸς τὸν καθ' ἕνα συμπαθείας ἢ χάριτος. οὕτω γὰρ τοῦ τε τῆς πίστεως συμφωνηθέντος λόγου, καὶ τῆς χριστιανικῆς κυρωθείσης ἐν ἡμῖν ἀγάπης, παυσόμεθα λέγοντες τὸ παρὰ τῶν ἀποστόλων κατεγνωσμένον. ἐγὼ μὲν εἰμὶ παύλου, ἐγὼ δὲ ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ κηφᾶ. πάντες δὲ χριστοῦ φανέντες, ὃς ἐν ἡμῖν οὐ μεμέρισται, θεοῦ δὲ καταξιοῦντος, ἄσχιστον τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας τηρήσομεν, καὶ τῷ βήματι τοῦ κυρίου μετὰ παρρησίας, παραστησόμεθα. ταῦτα κατά τε τῆς ἀρείου καὶ ἀετίου καὶ εὐνομίου μανίας, καὶ μέντοι καὶ κατὰ σαβελλίου καὶ φωτεινοῦ καὶ μαρκέλλου, παύλου τε τοῦ σαμοσατέως καὶ μακεδονίου γεγράφασιν. ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἀπολλιναρίου καινοτομίαν, προφανῶς ἀπεκήρυξαν εἰρηκότες, καὶ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲ τοῦ κυρίου λόγον ἀδιάστροφον σώζομεν, οὔτε ἄψυχον οὔτε ἄνουν ἢ ἀτελῆ τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν παραδεχόμενοι.

Καὶ δάμασος δὲ ὁ πανεύφημος, ταύτην μαθὼν ἀναφυεῖσαν τὴν αἵρεσιν, οὐκ ἀπολλινάριον μόνον, ἀλλὰ καὶ τιμόθεον τὸν ἐκείνου γε φοιτητὴν καθελὼν ἀπεκήρυξε. καὶ τοῦτο τοῖς τὴν ἕω ἰθύνουσιν ἐπισκόποις, διὰ γραμμάτων δεδήλωκεν, ἅπερ ἐνθεῖναι τῇ συγγραφῇ νενόμικα χρήσιμον.

Ὅτι τῇ ἀποστολικῇ καθέδρᾳ, τὴν ὀφειλομένην αἰδῶ, ἡ ἀγάπη ὑμῶν ἀπονέμει, ἑαυτοῖς τὸ πλεῖστον παρέχετε, υἱοὶ τιμιώτατοι. καὶ γὰρ εἰ τὰ μάλιστα ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ ὁ ἅγιος ἀπόστολος καθεζόμενος ἐδίδαξε, πῶς προσήκει ἡμᾶς τοὺς οἴακας ἰθύνειν, οὓς ἀνεδεξάμεθα, ὅμως ὁμολογοῦμεν ἑαυτοὺς ἐλάττονας εἶναι τῆς τιμῆς. ἀλλὰ

διὰ τοῦ

A διὰ τὸ οἱῳδήποτε τρόπῳ σπουδάζομεν, εἴπως δυνηθείημεν πρὸς τὴν δόξαν τῶν μακαριό
τητος αὐτοῦ παραγενέσθαι. γινώσκετε τοίνυν, ὅτι τὸν πάλαι Τιμόθεον τὸν βέβηλον, τὸν μαθητὴν
Ἀπολιναρίου τοῦ αἱρετικοῦ, μετὰ τοῦ ἀσεβοῦς αὐτοῦ δόγματος καθείλομεν, καὶ οὐδαμῶς πιστεύο
μεν αὐτοῦ τὰ λείψανα λόγῳ τινὶ τοῦ λοιποῦ ἰσχύειν. εἰ δέ τι ἐκεῖνος ὁ ὄφις ὁ παλαιὸς, ἅπαξ καὶ
δεύτερον καταδηχθεὶς πρὸς ἰδίαν τιμωρίαν ἀναζῇ, ὅς τις ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει, ὃς σφά
λαι τοῖς ἑαυτοῦ θανατηφόροις φαρμάκοις τινὰς ἀπίστους διαπειράζων οὐ παύεται, ταύτην ὥσπερ
φθορὰν τινα ἐκκλίνατε, ὅμως μεμνημένοι τῆς ἀποστολικῆς πίστεως ταύτης, μάλιστα, ἥ τις ἐν νι
καίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ἐγγράφως ἐξετέθη, βεβαίῳ βαθμῷ, ἰσχυρῶς τῇ πίστει ἀμετακίνητοι δια
μείνατε, καὶ μὴ ματαιολογίας καὶ ἠφανισμένας ζητήσεις, μετὰ τὸ ὑπομεῖναι ἀκούειν τοὺς
κληρικοὺς ἢ τοὺς λαϊκοὺς ὑμῶν. ἤδη γὰρ ἅπαξ τύπον ἐδώκαμεν, ἵνα ὁ γινώσκων ἑαυτὸν χριστια
νὸν, ἐκεῖνο φυλάττοι, ὅπερ παρὰ τῶν ἀποστόλων παρεδόθη, λέγοντος τοῦ ἁγίου παύλου, εἴ τις ὑμᾶς
εὐαγγελίζεται παρ᾽ ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. ὁ γὰρ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ κύριος ἡμῶν, τῷ γέ
νει τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ ἰδίου πάθους πληρεστάτην ἀπέδωκε τὴν σωτηρίαν, ἵνα ὅλον τὸν ἄν
θρωπον ταῖς ἁμαρτίαις ἐνεχόμενον, πάσης ἁμαρτίας ἐλευθερώσῃ. τοῦτον εἴ τις ἤ τοι ἀνθρωπότητος
ἢ θεότητος ἔλαττον ἐσχηκέναι εἴποι, πνεύματος διαβόλου πεπληρωμένος, τῆς γεέννης υἱὸν ἑαυτὸν
ἀποδείκνυσι. τί τοίνυν πάλιν παρ᾽ ἐμοῦ ζητεῖτε, τὴν καθαίρεσιν Τιμοθέου; καὶ ἐνταῦθα κρίσει τῆς
ἀποστολικῆς καθέδρας παρόντος καὶ πέτρου τοῦ ἐπισκόπου τῆς ἀλεξανδρέων πόλεως καθῃρέθη
ἅμα τῷ διδασκάλῳ αὐτοῦ ἀπολιναρίῳ, ὃς καὶ ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως τὰς ὀφειλομένας τιμωρίας
καὶ βασάνους ὑπομενεῖ. εἰ δέ τινας κουφοτέρους πείθει ἐκεῖνος, ὡς τινὰ ἐλπίδα ἔχων, ὅς τις τὴν
B ἀληθῆ ἐλπίδα τὴν εἰς χριστὸν τῇ ὁμολογίᾳ μετέβαλε, μετὰ τούτου ὁμοίως ἀπολεῖται, ὅς τις δή
ποτε βούλεται τῷ κανόνι τῆς ἐκκλησίας ἀντιπαλαίσας. ὁ θεὸς ὑμᾶς ὑγιαίνοντας διαφυλάτ
τοι υἱοὶ τιμιώτατοι. καὶ ἄλλα δέ τινα συναθροισθέντες ἐν τῇ μεγάλῃ ῥώμῃ γεγράφασι κατὰ
διαφόρων αἱρέσεων. ἅπερ ἀναγκαῖον ᾠήθην ἐνθεῖναι τῇ συγγραφῇ.

Ὁμολογία τῆς καθολικῆς πίστεως, ἣν ὁ πάπας δάμασος ἀπέστειλε πρὸς τὸν ἐπί
σκοπον παυλῖνον ἐν τῇ μακεδονίᾳ, ὃς ἐγένετο ἐν θεσσαλονικαίᾳ.

Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον, αὕτη ἡ πλάνη ἀνέκυψεν, ὥστε τολμᾶν τινὰς
βεβήλῳ στόματι εἰπεῖν, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον γεγενῆσθαι διὰ τοῦ υἱοῦ, ἀναθεματίζο
μεν τοὺς μὴ μετὰ πάσης ἐλευθερίας κηρύττοντας σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ τῆς
μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τε καὶ ἐξουσίας ὑπάρχειν τὸ ἅγιον πνεῦμα. ὁμοίως δὲ ἀναθεματί
ζομεν καὶ τοὺς τῇ σαβελλίου ἀκολουθοῦντας πλάνῃ, τὸν αὐτὸν λέγοντας καὶ πατέρα εἶναι καὶ υἱ
όν. ἀναθεματίζομεν ἄρειον καὶ εὐνόμιον, οἳ τῇ ἴσῃ δυσσεβείᾳ, εἰ καὶ τοῖς ῥήμασι διαφέρουσι, τὸν
υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα κτίσμα εἶναι διϊσχυρίζονται. ἀναθεματίζομεν τοὺς μακεδονιανοὺς,
οἵ τινες ἐκ τῆς ἀρείου ῥίζης καταγόμενοι, οὐχὶ τὴν ἀσέβειαν, ἀλλὰ τὴν προσηγορίαν ἐνήλλαξαν.
ἀναθεματίζομεν φωτεινὸν, ὃς τὴν τοῦ ἐβίωνος αἵρεσιν ἀνακαινίζων, τὸν κύριον ἡμῶν ἰησοῦν
χριστὸν, μόνον ἐκ τῆς μαρίας ὡμολόγει. ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς δύο εἶναι υἱοὺς διϊσχυριζο
μένους, ἕνα πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἄλλον μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς μαρίας ἀνάληψιν. ἀναθεμα
τίζομεν κἀκείνους, οἵ τινες ἀντὶ λογικῆς ψυχῆς διϊσχυρίζονται, ὅτι ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐστράφη ἐν τῇ
ἀνθρωπίνῃ σαρκί. αὐτὸς γὰρ ὢν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, οὐχὶ ἀντὶ τῆς λογικῆς καὶ νοερᾶς ψυχῆς ἐν τῷ
ἑαυτοῦ σώματι γέγονεν, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν τουτέστι λογικὴν καὶ νοερὰν, ἄνευ τῆς ἁμαρτίας ψυ
χὴν ἀνέλαβε καὶ ἔσωσεν. ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς λέγοντας τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, τῇ ἐκτάσει καὶ τῇ

συστολῇ

C συστολῇ ἀπὸ τοῦ πατρὸς κεχωρίσθαι καὶ ἀνυπόστατον αὐτὸν εἶναι, ἢ μέλλειν τελευτᾶν βλασφημοῦντας. τοὺς δὲ ἀπὸ ἐκκλησιῶν εἰς ἑτέρας ἐκκλησίας μετελθόντας, ἄχρι τοσούτου ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀλλοτρίους ἔχομεν, ἄχρις οὗ πρὸς αὐτὰς ἐπανέλθωσι τὰς πόλεις ἐν αἷς πρῶτον ἐχειροτονήθησαν. ἐὰν δέ τις ἄλλου ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετελθόντος, ἐν τόπῳ τοῦ ζῶντος ἐχειροτονήθη, ἄχρι τοσούτου σχολάσῃ ἀπὸ τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος ὁ τὴν ἰδίαν πόλιν καταλείψας, ἄχρις οὗ ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν ἀναπαύσηται ἐν κυρίῳ. εἴ τις μὴ εἴπῃ τὸν πατέρα ἀεί, καὶ ἀεὶ τὸν υἱόν, καὶ ἀεὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις μὴ εἴπῃ τὸν υἱὸν γεννηθέντα ἐκ πατρός, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς θείας αὐτοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις μὴ εἴπῃ ἀληθινὸν θεὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ὡς ἀληθινὸν θεὸν τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ πάντα δύνασθαι καὶ πάντα εἰδέναι καὶ τῷ πατρὶ ἴσον, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις εἴπῃ, ὅτι ἐν σαρκὶ διάγων ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὅτε ἦν ἐν τῇ γῇ, ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ σὺν τῷ πατρὶ ἦν, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις εἴπῃ, ὅτι ἐν τῷ πάθει τοῦ σταυροῦ τὴν ὀδύνην ὑπέμενεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ θεότητι, καὶ οὐχὶ σαρκὶ καὶ ψυχῇ λογικῇ, ἥνπερ ἀνέλαβεν ἐν τῇ δούλου μορφῇ ὡς εἴρηκεν ἡ ἁγία γραφή, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις μὴ εἴπῃ, τὸν τοῦ θεοῦ λόγον παθόντα σαρκὶ καὶ θανάτου γευσάμενον σαρκί, γεγονότα τε πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν καθ' ὃ ζωή ἐστι καὶ ζωοποιὸς ὡς θεός, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις μὴ εἴπῃ, ὅτι ἐν σαρκὶ ἥνπερ ἀνέλαβε, καθέζεται ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ πατρός, ἐν ᾗ καὶ ἐλεύσεται κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις μὴ εἴπῃ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι ἀληθῶς καὶ κυρίως ὡς καὶ τὸν υἱὸν ἐκ τῆς θείας οὐσίας καὶ θεὸν θεοῦ λόγον, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις μὴ εἴπῃ, πάντα δύνασθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ πάντα εἰδέναι, καὶ πανταχοῦ γῆς παρεῖναι, ὡς καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις εἴπῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ποίημα, ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις μὴ εἴπῃ πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ

D σαρκωθέντος, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὸν πατέρα πεποιηκέναι τουτέστι τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις μὴ εἴπῃ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος μίαν θεότητα, ἐξουσίαν, θεότητα, δυναστείαν, μίαν δόξαν, κυριότητα, μίαν βασιλείαν, μίαν θέλησιν καὶ ἀλήθειαν, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τρία πρόσωπα μὴ εἴπῃ ἀληθινὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς ἀεὶ ζῶντα, τὰ πάντα κατέχοντα, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, πάντα δυνάμενα, πάντα κρίνοντα, πάντα ζωοποιοῦντα, πάντα δημιουργοῦντα, πάντα σώζοντα, ἀνάθεμα ἔστω.

Εἴ τις μὴ εἴπῃ προσκυνητὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ πάσης τῆς κτίσεως, ὡς καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις περὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καλῶς φρονήσει, περὶ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος οὐκ ὀρθῶς ἔχει, αἱρετικός ἐστιν. ὅτι πάντες οἱ αἱρετικοὶ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κακῶς φρονοῦντες, ἐν τῇ τῶν ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνικῶν ἀπιστίᾳ τυγχάνειν ἐλέγχονται. εἴ τις δὲ μερίσει θεότητα, θεὸν τὸν πατέρα λέγων ἀνὰ μέρος, καὶ θεὸν τὸν υἱόν, καὶ θεὸν τὸ ἅγιον πνεῦμα· καὶ διισχυρίζοιτο θεοὺς λέγεσθαι καὶ οὐ θεόν, διὰ τὴν μίαν θεότητα καὶ δυναστείαν, ἥνπερ εἶναι πιστεύομεν καὶ οἴδαμεν, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, θεὸν ἕνα ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ἢ πάλιν ὑφεξελόμενος τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς μόνον ὑπονοῆσαι τὸν πατέρα θεὸν λέγεσθαι, ἢ μὴ πιστεύεσθαι ἕνα θεόν, ἀνάθεμα ἔστω. τὸ γὰρ ὄνομα τῶν θεῶν καὶ τοῖς ἀγγέλοις καὶ πᾶσιν τοῖς ἁγίοις παρὰ θεοῦ ἐχαρίσθη. περὶ δὲ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διὰ τὴν μίαν καὶ ἴσην θεότητα, οὐχὶ τὸ θεῶν ὄνομα, ἀλλὰ τὸ θεοῦ ἡμῶν ἐνδείκνυται καὶ σημαίνεται, ἵνα πιστεύωμεν, ὅτι εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα βαπτιζώμεθα. καὶ οὐχὶ εἰς τὰ τῶν ἀρχαγγέλων ἢ ἀγγέλων ὀνόματα, ὡς οἱ αἱρετικοί, ἢ ὡς ἰουδαῖοι, ἢ ἐθνικοὶ παραφρονοῦντες. αὕτη τοίνυν, ἡ τῶν χριστιανῶν σωτηρία ἐστὶν ὥστε πιστεύοντες τῇ τριάδι τουτέστι

A ἐστιν τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. καὶ βαπτιζόμενοι εἰς τὴν αὐτὴν μίαν θεότη-τα καὶ δυνασείαν καὶ θεότητα, καὶ οὐσίαν, εἰσ αὐτὴν πισευόμεν. Ταῦτα μὲν οὖν Γρατιανοῦ περιόντοσ ἐγένετο.

SOCRATES.

INterea Theodosius Imperator corpus episcopi Pauli de Ancyra tũ reuocari fecit, quem Philippus Præfectus propter Macedoniũ in exilium destinatũ in Cucuso Armeniæ fecerat suffocari. Quod funus cum honore maximo atq; ueneratione suscipiens, in ecclesia recondidit, quæ nũc ex eius nomine noscitur appellari, quam tunc Macedoniani tenuerant ab Arianis diuisi, & expulsi ab Imperatore, quod eius noluissent sequi fidem.

Cap. XVII. Pauli Ancyrani corpus per Theodosium Constãtinopolim relatum.

SOZOMENVS.

In qua basilica plurimi nescientes ueritatem, Paulum Apostolum iacere credunt, & maximè mulieres ac populus. Hoc itaq; tempore etiam Meletij reliquiæ in Antiochiam relatæ, & iuxta sepulchrum Babylæ martyris noscuntur esse reconditæ. Fertur uero quod per totam uiam iussu Principis, ministrantibus cunctis ciuitatibus, cum psalmodia & honore debito funus eius usq; ad Antiochiam fuerit deportatum.

Meletij corp⁹ Antiochiam.

SOCRATES.

INter hæc Theodosius Imperator filium suũ Arcadium designauit Augustum, Consulatu Merobaudis secundo, & Saturnini, sextodecimo Ianuarij mensis die. Non longo post tempore aderant undiq; totius religio-B nis episcopi eodem Consulatu, Iunio mense.

Ca. XVIII. Arcadius Theodosij F. Cæsar.

INter hæc euocans Imperator Nectarium, tractabat cum eo quid fieret, ut non Christiani discordarent, sed tota uniretur ecclesia. Dicebat autem: Oportet examinari quæstionem ecclesias segregantem: ut cum discordia recederet, concordia ecclesias congregaret. Hoc audiens Nectarius, cogitabat. & euocãs Agelium tunc Nouatianorũ episcopum tanq; in fide consortem, indicauit ei uotum Imperatoris. At ille cum esset rebus alijs uenerandus, de dogmate nõ ualebat reddere rationem, sed Lectorem suum Sisinniũ nomine, statuit qui pro ipso deberet proferre sermonẽ, uirum eloquentem & rebus expertum, optimeq; scientem sacrarũ profundissima literarũ, sed & Philosophica dogmata. Is ergo dixit, quod disputatio nõ solũ schismata nõ uniret, sed etiã hæreses ad contentiones maiores adduceret. & propterea Nectario dedit tale consilium. Bene nanq; sciebat, quod ueteres Patres, principium substantiæ filio dei dare uitabant, quoniã percepissent eum esse patri coæternũ. Quapropter dedit consilium, ut disputatiuas fugeret intentiones, & testimoniũ ex traditione Veterum adhiberet, utq; Præsules hæreseon interrogaret Imperator, an sermonẽ uellent facere de antiquis ecclesiæ Doctoribus, qui ante diuisionẽ floruissent, an certe illos uelut alienos à Christianismo respuerent. Et si quidẽ eos abnegarent, obijceretur eis: Ergo eos anathematizare præsumite. Et si hoc facere non auderent,

Cap. XIX. Theodosius laborat pro concordia ecclesiarum. Nectarius. Agelius Nouatianorũ episcopus. Sisinnius.

DISPVTATIO.

Consiliũ Sisinnij de concordandis hæreticis.

C à populo pellerentur. Quo facto apertam fore uictoriam ueritatis. Si uero de Principis non offenderentur doctoribus: Nostrum (inquit) est præbere ueterũ libros, per quos nostrum dogma illorũ testimonio roboretur. Inter hæc cum Nectarius Sisinniũ dicentẽ libenter audisset, festinus ad palatium properauit, dixitq́ Principi consilium datum. At ille cõsiderata sententia, causam sapiẽter instituebat. Deinde cõuocatis hæresiarchis, interrogauit an susciperẽt Magistros ecclesiæ, qui ante tẽpora diuisionis extitissent. Illis uero non abnegantibus, sed tanq́ præceptores honorantibus: rursum Imperator interrogauit, an eis horũ testimonia de Christiano dogmate cõplacerent. Hæc audientes Præsules hæreseon atq́ Disputatores eorũ: erant enim plurimi ad Disputationis certamina parati, in responso uehementer hæserunt. Irruit enim in omnes magna discordia, alijs dicentibus bonũ Imperatoris esse propositum: alijs uero cogitantibus, quod nõ ipsorum expediret proposito, dum alij aliter de libris ueterum sentire uiderentur. Et nequaq́ inter se conspirabant, sed erant diuisi, non solum aduersus alias hæreses, sed etiam inter seipsos, qui pridem unius hæreseos esse uidebãtur. Quãobrem consors malicia, sicut linguæ Gigantum ueterum est diuisa, & turris eorum funditus est subuersa. Cognoscens igitur Imperator eorum cõfusionem, & quod in Disputatione solũmodo, & nõ in antiquis expositionibus cõfidebant, alio properauit itinere, eisq́ declarauit, ut ex scripto unaquæq́ religio definitionem suæ fidei declararet. Tunc callidi uiri singularum hæreseon subtiliter sua uerba tractantes, dogma proprium conscripserunt. Erat enim definitus dies, quo singuli episcoporũ ad Palatium cõuenirent. Aderant ergo Nectarius & Agelius τοῦ ὁμοουσίου fidei præsidentes, Arianorũ uero Demophilus, Eunomianorũ ipse Eunomius, Macedonianorum Eleusius Cyzici. Igitur Imperator eos qui conuenerant & uniuscuiusq́ dogmatis scripta suscipiẽs, seorsumq́ recedens orauit intente, ut sibi cooperaretur deus ad ueritatis electionem. Deinde uniuscuiusq́ dogmatis relegens scripturam, alia quidem omnia tanquam diuisionem Trinitatis introducẽtia culpans, repente disrupit, & solum τοῦ ὁμοουσίου dogma cũ laude suscepit. Hæc autẽ occasio fuit, ut Nouatiani bene agentes, intra ciuitatem haberent rursus ecclesias. Admiratus nanq́ Princeps eorũ concordiam circa fidem, lege præcepit, ut propria oratoria tenerent, & priuilegia suæ ecclesiæ atque fidei possiderẽt. Verum aliarum religionũ Antistites propter discordiam suam in reprehensionem sui populi uenientes æstuabant, tristitiaq́ confusi discedebant, & literis consolabantur alteri alteros, ut nõ cruciarentur quod plurimi deficientes ad fidem τοῦ ὁμοουσίου accederent, dicentes: Multos quidem uocatos, paucos autẽ electos. Quod certè tum nõ dicebant, cũ multũ populũ per potestatẽ sibijpsis aggregarent. SOZOMENVS.

Imperator interea lege sanciuit, ut hæretici neq́ ecclesias haberent, neq́ de fide

Disputatores.

Antiqui interpretes.

D

Nectarius. Agelius. Demophilus. Eleusius.

Theodosius dogma Cõsubstantialitatis amplectitur, cæteris reiectis.

A fide doceret, necq; episcopos aut alios ordinaret: & alios quidē è ciuitatibus expelli, alios sine honore esse. Necq; frui cōmuni ciuitate permisit. Insuper crudeles pœnas aduersus eos in Lege cōscripsit, quas tamē executus nō est. Huc enim spectabat ut per hoc concordes existerent, non uero supplicio subiacerent.

SOCRATES.

Sed necq; hij qui tuebantur fidem Nicæni concilij, penitus à tristitia uacabant. Nam Antiocheni eos qui in concilio præsentes fuerant declinabāt. Aegyptij & Arabes, & Cyprij, Flauianū ab Antiochia expellendū esse dicebant. Palæstini uero & Phœnices, atq; Syri, pro Flauiano laborabant. Quarum rerum finem proprio loco narrabimus. Eo porrò tempore quo Constantinopoli de synodis agebatur, talia circa Hesperiam acciderunt. Maximus de Britannorū partibus contra Romanorū surrexit Imperium, & laboranti Gratiano contra Alamānos intulit bellum. In Italia uero puero admodū existente Valentiniano, rerum curam Probus Exconsul atque Præfectus habebat. Iustina uero Valentiniani mater cum esset Ariana, uiuo quidem marito lædere non ualuit Orthodoxos. Eo mortuo & filio ualde iuuene, Mediolanū ueniens, Ambrosio episcopo erat infesta, ita ut eum mitti iuberet in exilium.

Cap. XX. *Orthodoxi inquieti inter se.* *Maximus tyrannus.* *Alamani.* *Probus, Præfectus.* *Iustina.* *Ambrosius in exilium.*

THEODORETVS.

Cumq; de ecclesia iuberet̃ exire Ambrosius, ait: Ego (inquit) hoc spōte non faciam, ne lupis ouium septa contradere uidear, aut blasphemantibus B deū. Hic si placet occide. Hoc loco mortem prona suscipiā uoluntate.

SOZOMENVS.

Cumq; populus singulariter diligens Ambrosiū repugnaret, & trahēti bus eū ad exiliū ualde resisteret, magis indignata Iustina uocauit Beniuolū tunc Quæstorē, iubēs ut uelociter præponeret legem, quæ fidē prolatā Arimini confirmaret. Cumq; ille hoc agere declinaret (erat enī Orthodoxus) maioribus eum cingulis inuitabat. Beniuolus aūt discingens se, balteū ante pedes Augustæ proiecit, dicens, non illum honorem necq; maiorem uelle se pro impietatis habere mercede. Cumq; ille hoc facere omnibus modis refutasset, inuenti sunt alij qui nequitiæ iussionibus ministrarent.

Beniuolus, Quæstor.

SOCRATES.

Inter hæc nunciatur Gratianū dolo tyranni Maximi fuisse occisum. Andragatius enim Dux Maximi, in lectica portatus ut occideret Gratianū, huiusmodi opinionē misit in uulgus, quod uxor Gratiani suo uiro festinaret occurrere in Lugduno Galliæ ciuitate fluuiū transeunti. Gratianus aūt credens coniugem re uera uenire quā nuper acceperat, nō præcauit eius insidias, & ueluti cæcus in foueam, in manus hostis incurrit. Cum ergo uenisset Gratianus ueluti ad uxoris uehiculū, ex improuiso exiliens Andragatius, Gratianū callidus interemit. Mortuus ergo est Consulatu Merobaudis & Saturnini, anno Imperij decimoquinto, uitæ uicesimo & quarto. Hoc itaq;

Cap. XXI. *Gratianus Cæsar, quo pacto cæsus.* *Andragatius trucidarius.*

C facto,ad præsens contra Ambrosiũ ira Iustinæ quieuit. Porrò Valentinianus,licet inuitus,tempore necessitatis flexus in Maximi consensit imperiũ. Tunc Probus metuens Maximi potestatem, ab Italia in Illyricum uenit, & in Thessalonica Macedoniæ morabatur.

Probus, Præfectus.

THEODORETVS.

Maximus tyrannus pro orthodoxis, aduersus Valentinianũ Aug.

Cumq; audisset Maximus quæ cõtra Ambrosium rursus magniloquũ prædicatorẽ ueritatis agerentur,scripsit Valentiniano,ut bellum quod agebatur contra ecclesias,solueretur,monens ut paternam non amitteret pietatem. Adiecitq; etiã minas belli. & nisi quiesceret, uerba operibus adimpleret.Quãobrem sumens exercitum,uenit Mediolanũ,ubi tum ille degebat. Porrò Valentinianus cognoscẽs eius inuasionẽ,fugit in Illyricũ,experimento cognoscẽs quæ mala matris cõsilio sustineret.Porrò Theodosius audiẽs quæ à Iustina fuerãt gesta & à tyrãno scripta,fugienti Valentiniano rescripsit,nõ esse mirandũ si Imperatori quidẽ terror,Tyranno uero potestas accresceret,cum Imperator pietati rebellis extitisset,Tyrannus autẽ ei auxilia cõmodaret. & propterea ille quidẽ fugeret nudus,iste uero armaretur aduersus nudum.

Theodosius ad Valentinianum.

SOCRATES.

Theodosius aduersus Maximum tyrannum.

Tum igitur Theodosius Imperator in maxima sollicitudine cõstitutus, contra Tyrannũ parabat exercitum,metuens ne quid etiam contra iuniorẽ Valentinianum insidiæ tyrãni præualerent. Ea tempestate etiam Legatio D Persarũ aderat,pacẽ petẽs. Quo tempore filius quoq; Honorius ei natus est de uxore Placilla, Cõsulatu Richomeri & Clearchi nono die Septẽbris mẽsis.quo Cõsulatu Ageli⁹ quoq; Nouatianorũ episcopus est defunctus.

Honori⁹ Theodosij F. nascitur.

Agelij mors.

Cap. XXII.

Timotheus Alex. moritur.

Theophilus succedit.

Theophili mors.

Marinus.

Dorotheus.

SEquenti uero Consulatu Arcadij Augusti primo,& Baudonis, defuncto Timotheo Alexãdrinæ ciuitatis episcopo,Theophilus suscepit Præsulatum. Post annũ uero Demophilo Arianorũ Antistite moriente, Ariani Marinũ quendã episcopum sibijpsis ordinauerunt, qui tamen non diu uixit,sub quo diuisa est Ariana religio. Quo moriẽte Dorotheum ab Antiochia Syriæ deducentes habuerunt Pontificem.

Ca. XXIII

Thessalonicẽses Maximum receperant.

POrrò Imperator cõtra Maximũ festinans,Constantinopoli Imperatorẽ filium reliquit Arcadium. Cumq; Thessalonicã uenisset,inuenit Valẽtiniani Iudices in maxima tristitia cõstitutos,quod tyrannũ uelut Imperatorẽ ex necessitatis causa suscepissent.Theodosius autẽ aperte quidem nec refutabat nec admittebat Legationẽ Maximi. Non tamen patiebatur sub tyranno positum Imperiũ Romanorũ. Sumens ergo omnẽ exercitũ, Mediolanũ tendebat,ubi erat etiã Maximus. Interea Ariani Constãtinopoli positi,diuersas opiniones in populo seminantes,dicebant & exercitum Imperatoris amisisse, & ipsum Tyranni Ducibus subiugatũ, aliaq; multa quæ solent inimici uoto malitiæ iactare, ita ut crebro hæc audientes, non opinionẽ,sed uera iam crederent. Hijs sermonibus Arianorũ populus inflãmatus,

Theodosius Mediolanum uenit.

A flammatus, ad enormem quandã exarsit audaciã, domumq; Nectarij episcopi cõcremauit, Consulatu Theodosij secundo & Cynegij. Verum Imperator Theodosius dum tyrannũ aggrederet, cognoscẽtes Maximi milites præsentiã instructionis Imperialis & signorũ eius aduentũ, ne famæ quidẽ ipsius impetũ sustinere ualuerunt, sed apprehendẽtes Tyrannũ, uinctum ei protinus obtulerunt. Qui eorũ Consulatu peremptus est septimo & uicesimo die Augusti mensis. Andragatius autẽ qui peremerat Gratianũ, in uicinũ fluuiũ seipsum proijciẽs expirauit. Tunc igitur Valẽtinianus & Theodosius, peracta uictoria, uenere Romã. Erat enim cũ eis pariter & Honorius ualde puer. Quẽ post uictoriã contra Maximũ habitam, ab urbe Constantinopolitana Theodosius euocauerat. Cumq; in Romana urbe morarentur, festiuitates pro uictoria celebrantes, tunc suã bonitatẽ circa Symmachum Exconsulẽ Theodosius ostendit. Is enim Symmachus inter Senatores præcipuus habebatur, eratq; Romanæ eloquẽtiæ eruditione admirabilis, cuius multi quoq; reperiũtur libri. Scripserat aũt Maximi laudẽ, eãq; recitarat, unde postea reus maiestatis esse uidebatur. Quãobrem mortẽ metuens, confugit in ecclesiam. Verum Imperator cum esset perfecte Christianus, & nõ solum suæ fidei sacerdotes honoraret, sed etiã Nouatianos, qui proximè ipsius fidei decreta seruarẽt, Leontio tũc episcopo Romano, ecclesiæ Nouatianorũ roganti beneficiũ conferens, Symmachũ absoluit à cri-B mine. Cumq; ueniam Symmachus meruisset, ἀπολογετικὸν, id est, satisfactionalem librũ ad Theodosium Imperatorem conscripsit.

Ariani domũ Nectarij episcopi Constantinop. incẽdũt.

Maximi Tyranni mors.

Andragatius trucidarius se in aquam præcipitat.

Epinicia Valentiniani & Theodosij Augg.

Symmachus reus læsæ maiestatis ꝓpter laudatũ Maximum Tyr. ad ecclesiam confugit, & liberatur.

SOCRATES. XXIIII.

Theodosius igitur Imperator in Romana urbe positus, multũ profuit ciuitati, alia instituẽdo, alia utiliter auferẽdo. Duas tamẽ res dignas cõfusione prohibuit. Erãt iam olim in urbe Roma domus ingenti magnitudine extructæ, in quibus panis fiebat qui uniuersæ ciuitati ministrabatur, Horũ mancipes, tempore procedẽte pistrina publica latrocinia esse fecerũt. Cum enim essent molæ in locis subterraneis constitutæ, per singula latera earũ domuũ tabernas instituẽtes, meretrices in eis prostare faciebãt, ut per eas plurimos deciperẽt, alios qui pro pane ueniebant, alios qui illuc pro libidinis turpitudine festinabãt. Arte nanq; mechanica in molam de taberna cadebant. Et hoc patiebãtur maximè peregrinis. Vnde fiebat ut multi usq; ad senectam laborãtes, inde nõ permitterẽtur exire, existimantibus eorum propinquis eos esse defunctos. In huiusmodi laqueũ quidã miles Theodosij Imperatoris incidit. Cumq; fuisset clausus ad molam, nec dimitteretur exire, euaginato gladio prohibẽtes occidit. At illi terrore correpti, militẽ dimiserũt. Hæc ubi cognouisset Imperator, nõ solum mancipes supplicijs affecit, sed & ipsa pistrina funditus esse destruenda præcepit. Aliam rursus abrogauit huiusmodi rem. Si qua mulier in adulterio capta fuisset, non

Romæ pistrinum subterraneũ, in quo peregrini uelut in carcerẽ per dolũ abripiebantur, sublatum per Theodosium.

C emendabatur, sed potius ad augmentũ peccandi contradebatur. Includentes enim eam in angusto prostibulo, & admittentes qui cũ ea fornicaretur, hora qua turpitudine miscebatur, tintinabula percutiebantur, ut eo sono illius iniuria fieret manifesta. Hæc audiens Imperator, permanere nõ passus est, sed ipsa prostibula destrui iussit, alijsq; pœnis adulteratã sanciuit affligi. Hijs actis relicto Valentiniano Romæ, ipse cum Honorio Constantinopolim redijt, Cõsulatu Daciani & Symmachi, die decimo mensis Nouembris.

Consuetudo Romæ de adulterarũ pœna per Theodosium sublata.

THEODORETVS.

Cap. XXV. Amphilochius ad Theodosium.

REuertente porrò Theodosio ab Hesperijs partibus, uenit ad eum Amphilochius uir admirandus (cuius sæpe meminimus) supplicãs ut Arianorum concilia de singulis ciuitatibus prohiberet. Verum Imperator crudelem iudicans esse petitionem, contempsit eum. Porrò sapientissimus Amphilochius eo quidem tempore tacuit, sed causæ remediũ memorabile parauit. Post aliquot nanq; dies ingressus Palatium, uidensq; filium Arcadium iam Imperatorẽ astare patri, Theodosium solenniter salutauit, filium uero non ei exhibita salutatione deseruit. Verum Imperator credens oblitum Amphilochiũ, inuitauit ut eum oscularetur. At ille: Sufficit (inquit) ei proprius honor. Tunc Imperator contristatus, suam iniuriam filio factam contumeliã iudicauit. Porrò sapientissimus Amphilochius consilium suæ intentionis aperuit, & cũ clamore dixit: Vides Imperator queadmodũ filio tuo contumeliã nõ pateris irrogari? crede ergo etiã omniũ deum sic abominari eos qui ipsius unigenitũ filium blasphemare cõtendunt, & uelut ingratos circa saluatorem & benefactorem habere semper odio. Hoc intelligens Imperator, & gesta simul dictaq; miratus, legem statim protulit, ut hæreticorum concilia prohiberentur.

Oscula ueterum.

D

SOCRATES.

Ca. XXVI. Paulinus. Flauianus. Euagrius.

CIrca hæc tẽpora in Antiochia Syriæ, Paulino episcopo moriẽte, plebs eius declinabat omni modo Flauianũ. Et propter hoc Euagrium ordinauerunt suæ partis episcopum. Quo in breui tempore mortuo, alter quidẽ in eius loco factus iam non est: Flauiano utiq; nitente. Verum hij qui declinabant Flauianũ propter iurisiurandi præuaricationẽ, seorsum solẽnia celebrabant. Porrò Flauianus omni uirtute curabat, ut eos sibijpsi aggregaret. Quod paulò post hoc modo cognoscit̃ euenisse. Cũ Damasus Romanus Pont. & Theophilus Alexandrinus indignarentur circa Flauianũ non solũ propter periuriũ, sed etiã quod ipse fuisset occasio, ut populus fideliũ discordaret, postea Theophilus à Flauiano rogatus misit Isidorũ presbyterũ, ut succensentẽ Damasum Flauiano cõciliaret episcopo, dicens utilẽ fore populi cõcordiã, si culpa iã facta Flauiano remitteret̃. Hoc itaq; modo cõmunione reddita Flauiano, Antiochenus populus paulatim cõcordiã repauit. Ariani uero ab ecclesijs pulsi, i suburbanis Antiochenis Collectas agebãt. Inter hæc aũt mortuo Cyrillo Hierosolymorũ episcopo, Iohãnes in eius sede succedit.

Damasus Põtifex Ro. Theophilus Alexãdrinus.

Ariani in suburbanis Antiochenis. Cyrilli mors.

A EO porrò tempore etiã in Alexandria huiusmodi seditio generata est. Præceperat Imperator, ut opera Theophili in Alexandria Paganorũ templa destruerentur. Theophilus potestate percepta, studuit Paganorum destruere mysteria, & templũ quidẽ Mithræ purgauit, Serapidis uero subuertit. Verum Mithræ sacra ubi homicidia perpetrabant, publicè patefecit. Serapidis autẽ & aliorũ risu plena monstrauit, iubens per mediam plateã portari Verenda, quæ Pagani cum maximo honore uenerabãtur. Hæc Pagani uidentes, maximè Philosophi iniuriam ferre nequiuerunt. Vno nanq; impetu contra Christianos facto, neces innumeras perpetrarunt. resistentibusq; Christianis, clades hæc usq; ad immẽsum bellũ processit. Mortui deniq; sunt in ea congressione Paganorũ pauci, Christianorũ uero plurimi: ex utraq; parte innumeri uulnerati. Porrò Pagani metu Principis postq; cæde fuerant satiati, per loca singula cælabantur: multi quoq; etiam de ciuitate fugerunt. Inter quos Helladius, Ammoniusq; Grãmatici, apud quos ego ualde puer Constantinopoli legi. Et Helladius quidem sacerdos Iouis esse dicebatur, Ammonius uero Simiæ. Hijs ita gestis, Theophilo in destructione templorũ auxilia subministrabant Præfectus Alexandriæ & Dux ordinis militaris. Idola autem idolorũ conflabãtur ad faciendas ollas & ad Alexandrinæ ecclesiæ diuersos usus, cui ab Imperatore donati fuerant Dij ad expensas egentium. Cum igitur Theophilus omnes contriuisset Deos, B unum tantũmodo reliquit Simiæ simulachrum, iubens id publicè proponi atq; seruari, ne sequenti tempore Pagani negarent tales se adorasse Deos. Quã rem noui ego grauiter tulisse Ammoniũ Grãmaticum, dicentẽ Paganos nihil tam graue perpessos, nisi quod nõ conflatum est & ipsum, sed pro derisione unũ illud idolum seruaretur. Helladius autem gloriabatur, dicens quod in congressione, Christianorum nouem ipse peremisset.

XXVII. Templa Gentilium destruũtur apud Alexandriam.

Phallus.

Helladius & Ammonius Grammatici, præceptores Socratis Constantinopolitani historici.

Theodosius idola Alexandrina donauit Christianis, in usus pauperũ.

Simiæ simulachrum.

SOZOMENVS.

Igitur Imperator audiẽs quæ Alexandriæ fuerant perpetrata, beatificauit quidẽ Christianos, martyrũ eis palmas attribuens, eo quod pro dogmate tanta pericula pertulissent. Paganis aũt ueniã dedit, ut eis Christianismũ facile suaderet. Iussitq; ut Templa funditus, quæ fuerãt cædis causa, destruerentur. Cuius literæ cum publicè lectæ fuissent, & Christiani Paganos impeterent, terrore ducti custodes Serapidis, fugerũt, & ex illo tẽpore Christiani ea loca tenuisse noscunt᷑. Olympius autẽ Philosophus (sicut audiui nõ ante multũ temporis) lucescẽte die quo hoc euenit, audiuit quendã in templo Serapidis, allelu ia psallentẽ. Cumq; ianuis clausis adhuc quietis tẽpore nullũ ibi cõspiceret, sed tantũmodo uocẽ psallẽtis audiret, cognouit signo qđ esset futurũ, & latẽter egressus, inuẽta naue discessit.

Custodes Serapidis fugerunt.

Olympius, Philosophus.

THEODORETVS.

THeophilus igitur Alexandrinã urbem idolorũ errore purgauit, & non solum à fundamentis templa subuertit, sed etiã fallaciam sacerdotum

XXVIII.

C hijs qui seducebantur aperuit. Erant enim simulachra ærea ligneaq́ intus uacua, & dorsum copulatum ad parietes habentia. ubi quædam foramina relinquebant, & per adyta ascendentes & intrantes in simulachra, quæ uolebant per eorũ ora loquebantur. & hoc modo seducebãtur iugiter audientes. In Serapidis autẽ ascendens templum, uidit simulachrum quod magnitudine sua terrebat conspicientes. Ferebatur etiam sermo fallax, quod si quis ad illud accederet, mox terra cõmoueretur, & pestis cũctos inuaderet. Sed hæc uerba fabulis anilibus plena esse confidens, magnitudinẽ contempsit uelut exanimẽ, iussitq́ cuidam habenti securim, ut Serapim forti percussione concideret. Cumq́ cecidisset, clamauerunt omnes, propter illam senilem fabulam sibi formidantes. Porrò Serapis neq́ doluit (nempe ligneus) neq́ uocẽ emisit, uelut exanimis. Cum uero eius abstulissent caput, greges soricum inde procurrerunt. Erat enim nidus soricum, Aegyptiorum deus. Tunc eum per partes incidentes igne cõcremauerunt, caput autẽ per totam traxerunt urbem.

Imposturæ Gentiliũ.

Serapis deijcitur.

SOCRATES.

Ca. XXIX. ἱερογλυφικά.

CVmq́ templum Serapis spoliaretur, inuentæ sunt literæ in lapidibus sculptæ, quæ apud Aegyptios uocantur sacræ, habebantq́ ipsi characteres figuram crucis. Hoc Christiani uidentes atq́ Pagani, singuli eorum hoc signũ religioni propriæ deputabant. Christiani dicebant signũ esse salutiferæ passionis CHRISTI, Pagani uero aliquam cõmunionem CHRISTO & Serapidi per hoc signũ asserebant. Interpretes autẽ signũ crucis insinuare dicebãt uitam superuenturã. Quam ob causam Christiani ad summũ fastigium sunt euecti. Cumq́ & per alias literas quæ apud eos sacræ dicuntur, indicaretur finem habiturũ Serapidis templũ, quãdo character crucis apparuisset, qui uitam superuenturã sine dubio declararet, lõge plurimi ad Christianismũ festinabant, & peccata cõfitentes, baptizabãtur. Sed ego nõ arbitror Sacerdotes Aegyptiorũ aduentũ præscisse CHRISTI, & crucis signaculũ designasse. Nam si sacramentũ aduẽtus domini à seculis & à generationibus fuit absconditũ, sicut dicit Apostolus, & latuit principẽ nequitiæ diabolum, multò magis famulos eius Sacerdotes Aegyptiorũ. Sed diuina prouidentia hoc præstruxit, ut in literarũ fieret quæstione, quod etiam in Apostolo Paulo monstratũ est. Nã & ille sancto spiritu ditatus, multos Atheniensiũ adduxit ad fidẽ, quãdo ea quæ in Ara erãt scripta, sensu propriæ narrationis exposuit. Nisi fortè quis dicat, quod etiã in Sacerdotibus Aegyptiorum operatus fuerit deus, sicut in Balaam & in Caipha, etenim & illi quoq́ prophetasse referuntur.

Symbolum crucis.

D

THEODORETVS.

Cap. XXX. NOn est facile hominibus, uniuersas uitare hostis insidias. Nam ubi quispiã libidinis effugerit passionẽ, incurrit in auariciã. Qua declinata, inuidiæ fouea paratur. Hanc si transcendat, uitiũ furoris incurrit. Atq́ alios plurimos ponit laqueos inimicus, quo capere possit incautos. Et corporis

A potis quidē passiones habet facile ministrantes, ut animā possit occidere. Sola autē mens eius qui uigilarit, diuinis uacando uictoriā reportat, machinationū impetum dissoluens. Humana nanque natura participatus Theodosius Imperator habuit passionū quoque cōmunionem, iustoque furori immensam permiscens crudelitatē, iniustam operatus est passionē. Quā rem narrare necessariū est & pro utilitate legentiū, & pro memorabili uirtutum opinione. Thessalonica ciuitas est grandis & populosa, in qua cū fuisset orta seditio, quidam Iudicum lapidati sunt atque trucidati. Hinc indignatus Theodosius, iracundiæ nō refrenauit impetum, sed iussit iniustos gladios super omnes euaginari, & unà cum nocentibus innocētes interimi. Septem milia etenim hominū (sicut fertur) occisa sunt, non præcedente iudicio, sed tanque in messibus omnes simul occisi sunt. Huiusmodi cladem plenā ualde gemitibus, audiens Ambrosius, cum Princeps Mediolanū uenisset, & solenniter in sacrū uoluisset intrare templum, occurrit foris ad ianuas, & ingredientem hijs sermonibus à sacri liminis incessu prohibuit. Nescis Imperator perpetratæ à te cædis quāta sit magnitudo, neque post pausam tanti furoris mens tua molem præsumptionis agnoscit, sed fortè recognitionem peccati prohibet potestas imperij. Decet tamen ut uincat ratio potestatē. Scienda quippe natura est, eiusque mortalitas atque resolutio, & puluis progenitorum ex quo facti & in quē redigendi sumus, & nō flore Purpureo cōfidentē infirmitates operti corporis ignorare. Coæqualium hominū Princeps es ô Imperator, & conseruorū. Vnus enim est omniū dominus, rex omniū & creator. Quibus igitur oculis aspicies cōmunis domini templum? quibus calcabis pedibus sanctum illius pauimentū? quomodo manus extendes, de quibus adhuc sanguis stillat iniustus? quomodo huiusmodi manibus suscipies sanctum domini corpus? qua temeritate ore tuo poculum sanguinis preciosi percipies, quando furore uerborū tuorum tantus iniuste est sanguinis effusus? Recede igitur, recede, nec altero peccato priora crimina augere contendas. Suscipe uinculū quo te omniū dominus nunc ligat. est enim medicina maxima sanitatis. Hijs sermonibus Imperator obediēs (erat enī diuinis eruditionibus innutritus, & aperte sciens quæ sint propria sacerdotū, quæ regū) gemēs & flens ad Regalia reuersus est. Cūque octo mensiū continuorū trāsisset tempus, propinquauit Natiuitatis Saluatoris nostri festiuitas. Imperator autē lamentationibus assiduis in palatio residens, cōtinuas lachrymas incessabiliter expendebat. Ingressus itaque Ruffinus tunc Magister, & singularē apud Principē habens loquendi libertatē, & uidens Principem in lamentatione prostratum, accessit ut lachrymarū causam inquireret. At ille amarissimè ingemiscens, & uehementius lachrymas fundens: Tu (inquit) Ruffine ludis, & mea mala nō sentis. Ego autē lamētor & gemo calamitatem meam: quia seruis quidem & mendicantibus aperta sunt templa dei

Magistratus Imperiales occisi apud Thessalonicam.

Septem hominum milia occisa Thessalonicæ iussu Theodosij.

B

Olim Eucharistia dabatur laicis in manus.

Excōmunicatur Theodosius.

Pœnitet.

Ruffinus Magister aulæ ad Theodosium.

μάγιστρον οἱ ῥωμαῖοι καλοῦσι τῶν βασιλείων ἡγούμενον.

C dei,& proprium dominum ingredientes licite exorāt, mihi uero ingressus ad eum non est. Insuper etiam cœli sunt mihi clausi. Hæc dicēs, uerba singula singultibus interrumpebat. Ruffinus uero: Curram, inquit, si tibi placet, pontificiq; precibus persuadebo ut soluatur uinculū quod illigauit. Ait Imperator: Non suadebis Ambrosio. Noui ego decretum illius esse iustū, neq; reuerebitur Imperialem potentiam, ut legem præuaricetur diuinā. Cūq; Ruffinus uerbis plurimis uteretur & promitteret Ambrosium esse flectendum, Imperator eum proficisci cum festinatione præcepit. Ipse uero spe data paulo post est sequutus, credens Ruffini promissionibus. Porrò uir mirandus Ambrosius mox ut uidit Ruffinū, ait: Impudentiam canum imitatus es ó Ruffine, tantæ uidelicet cædis autor existēs, pudorem ex fronte detergens, nec erubescis, nec metuis contra imaginem latrare diuinam. Cunq; Ruffinus supplicaret, & Imperatorem diceret esse uenturum, superno zelo accensus Ambrosius ait: Ego uero, inquit, Ruffine prædico, quod eū ingredi sacra limina prohibebo: si uero Imperium in tyrānidem mutabit, necem libenter & ego suscipiam. Hæc & alia plurima Ruffinus audiens, nunciauit Imperatori uotum antistitis, monens ne de palatio forte procederet. At Imperator hæc in media iam platea cognoscens, pergam (inquit) & iustas suscipiam contumelias. Cunq; ad sacra limina peruenisset, in sanctam quidē basilicam non intrauit, sed ueniens ad Antistitem, & inueniens eum in Salutatorio residentem, supplicabat ut ipsius uincula resolueret. At ille tyrannicam dicebat eius esse præsentiā, & contra deū insanire Theodosium, eiusq; calcare leges. Verum Imperator: Nō, inquit, insurgo aduersus ecclesiasticas sanctiones: nec inique ingredi limina sacra contendo, sed te soluere mea uincula deposco, & cōmunis domini pro me exorare clementiam, nec mihi ianuā claudi, quā cunctis pœnitentiā agētibus dominus noster aperuit. Tum Antistes: Quā, inquit, pœnitentiā ostendisti post tanta scelera? Quibus medicaminibus incurabilia uulnera plagasq; curasti? At Imperator: Tuū, inquit, opus est & docere, & medicamina tēperare, meū uero oblata suscipere. Tū sanctus Ambrosius: Quoniā furori, inquit, tuū iudiciū cōmisisti, & non ratio protulit sententiā, sed potius iracundia, scribe Legē quæ decreta furoris euacuet, ut triginta diebus sententia necis atq; proscriptionis in literis tātūmodo maneat, & iudiciū rationis expectet: quibus transactis diebus ira uidelicet iam cessante, ratio causam iudicans, apud seipsam quæ cognouerit sub ueritate disponat. In his enim diebus cognoscetur an iusta sit quā protuleris an iniusta sententia. Et si quidem ratio probauerit, iniusta quæ sunt prolata abolebit. Si uero iusta, firmabit. Dierum uero numerus ad hæc examinanda sufficiet. Hanc admonitionem Imperator animo lubenti suscipiens, & optimam esse confidens, Legem conscribi repente præcepit, & propriæ manus literis cōfirmauit. Quo facto uinculum eius soluit Ambrosius. Quæ

Ambrosius ad Ruphinū

D

ἀσπασικὸς οἶκος.

Theodosius ad Ambrosiū

Ambrosius ad Theodosium.

A brosius. Quæ Lex hactenus obseruatur. Est enim huiusmodi.

IMPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS, & Theodosius Augg. Flauiano Præfecto Prætorio Illyrici.

SI uindicari in aliquos seuerius cõtra nostram consuetudinẽ pro causæ intuitu iusserimus, nolumus statim eos aut subire pœnã, aut excipere sententiã, sed per dies triginta super statu eorũ sors & fortuna suspẽsa sit. Reos sanè accipiat uinciatq́ custodia, & excubijs sollertibus uigilanter obseruet.

Lex de dilatione uindictæ.

Sic igitur sacratissimus Imperator ingredi limina tentans, nõ stans domino supplicauit, neq; genua flexit, sed pronus in pauimento iacens, Dauidicam proclamauit uocem: Adhæsit pauimẽto anima mea, uiuifica me secundum uerbum tuũ. Manibus autem capillos euellens, frontemq́ percutiens, & pauimento lachrymarũ guttas aspergens, ueniam impetrare poscebat. Cumq́ tempus accederet quo munus ad altare solebat offerre, surgẽs cũ lachrymis est ingressus. Cum uero obtulisset sicuti solitus erat, intra cancellos stetit. Rursus autẽ Ambrosius nõ quieuit, sed differentiam locorum edocuit. Et primò quidẽ interrogauit, quid ibidem expectaret, Imperatore dicente, expectare se sacrorum perceptionem mysteriorum, per Archidiaconum remandauit: O Imperator, interiora loca tantum Sacerdotibus sunt collata, quæ cæteri nec ingredi, nec contingere permittũtur. Egredere igitur, & hanc expectationem cum cæteris habe cõmunem. Purpura nanq; Imperatores, non sacerdotes facit. Tum fidelissimus Imperator etiam hanc traditionem animo lubenti suscipiens, remandauit: Non temeritatis causa intra cancellos mansi, sed in Constãtinopolitana urbe hanc consuetudinem esse cognoui. Vnde ago gratias pro huiusmodi medicina. Tali ergo tantaq́ & Præsul & Imperator uirtute clarebãt. Ego sanè utriusq; opus admiror, illius libertatẽ, huius autem obedientiã. Illius zeli feruorem, huius fidei puritatẽ. Porrò regulas pietatis quas à magno sacerdote percepit, etiã reuersus in Constantinopolitana urbe seruauit. Nam cũ festiuitatis tẽpore ad ecclesiã processisset, oblatis ad altare muneribus, mox egressus est. Cũq́ Nectarius tũ Præsul ecclesiæ rogasset, cur intus stare noluisset, mandauit Princeps: Vix (inquit) potui discere quæ differẽtia sit Impatoris & Sacerdotis. uix ẽm inueni ueritatis magistrũ. Ambrosiũ nanq; solũ noui digne uocari Pontificẽ. Tantũ itaq; profuit increpatio à uiro uirtutibus florẽte ꝑfecta.

Theodosius in templo.

Offert.

ἀλλ᾽ ἱερέας ἡ βασιλεὺς οὐκ ἱερέας ποιεῖ.

B

HAbebat igitur Imperator & aliã utilitatis occasionẽ, per quã de bonis operibus triũpharet. Cõiunx enim eius de diuinis legibus eũ sæpius admonebat, seipsam tamẽ perfecte prius erudiẽs. Non enim regni fastigijs eleuata est, sed potius diuino amore succẽsa. Beneficij nãq; magnitudo, maiorem ei amorẽ benefactoris excitabat. Repẽte ergo ut uenit ad purpurã, claudorũ atq; debiliũ maximã habebat curã, non seruis, non alijs ministris utens, sed per seipsam agẽs, & ad eorũ habitacula ueniẽs, & unicuiq; quod opus

Ca. XXXI. Flacilla Augusta. Hãc Græci πλακίλλαν uocant, ἤγουν φιλόπτωχος, hoc est, egenorum amatrix.

C opus haberet præbens. Sic etiam per ecclesiarum Xenodochia discurrens, suis manibus ministrabat infirmis, ollas eorũ tergens, ius gustans, offerens coclearia, panem frangens, ciboscp ministrans, calices abluens, & alia cunecta faciens, quæ seruis & ancillis mos est solenniter operari. Illis autẽ qui ei tales res nitebantur prohibere, dicebat: Aurũ distribuere opus Imperij est. Ego autẽ pro ipso Imperio hoc opus offero, bona mihi omnia conferenti. Nam uiro suo sæpe dicebat: Oportet te semper marite cogitare, quid pridem fueris, quid modo sis. Hæc si semper cogitaueris, ingratus benefactori non eris: sed Imperium quod suscepisti, legitime gubernabis, & harum rerum placabis autorem. Hijs ergo sermonibus semper usa uelut optimã quandam utilitatem, uirtutiscp abundantiam coniugi suo alioqui ad optima propenso offerebat.

Xenodochia ecclesiarum.

XXXII. HAec uero ante maritum defuncta est. Post aliquantum uero tempus mortis eius aliquid tale accidit, quod maximũ amorem quem habuit erga eam Imperator, ostendit. Coactus siquidem Theodosius plurimorũ continuatione bellorum, quandam exactionem nouam imposuit ciuitatibus. Antiochena uero ciuitas nouũ uectigal ferre nõ potuit. Sed uidẽs populus suspendi eos à quibus fuerat exacta pecunia, cum alia egit (ut uulgus solet) occasionem seditionis inueniens, tum deijciẽtes æneam statuam laudatissimæ Placillæ (sic enim Augusta fuerat uocata) etiam diu per omnẽ D traxere ciuitatem. Hæc ubi Imperator cognouisset, egerrime quidem tulit, ut æquũ erat, ac priuilegia ciuitati ademit, urbicp uicinæ primatum tribuit, putãs hoc illis maximo dolori futurũ. Inuidebat eñ iam olim Antiochiæ Laodicia. Posthæc autem & incendium & deuastationem minabatur, & in uici formã se urbem redacturum. Porrò Magistratus ipsi quosdam in ipso facinore comprehensos supplicijs affecerant, priuscp de hac Tragœdia Augustus fuisset certior redditus. Hæc autem omnia Imperator quidem præcipiebat, non tamen fiebant, prohibente id Lege quã proferri fecerat Ambrosius. Cum igitur uenissent qui ferebant minas Imperatoris, Allebichus Magister militum, & Cæsarius Magister, erant omnes sub formidine constituti. Porrò uiri eremum habitantes, uirtutis propugnatores, multi sancti & optimi uiri, plurima monita simul & preces eis qui à Principe missi fuerant offerebant. Macedonius autẽ uir sanctus, nihil huius uitæ sciens, sed etiam diuinorum librorum penitus expers, in summitatibus habitans montium, diu noctucp Saluatori omniũ puras offerens preces, non Imperatoris indignatione permotus, non Iudicum ab eo missorum, in media ciuitate utriuscp chlamydem apprehendens, ab equis suis ut descenderẽt imperabat. At illi seniculum pannis obsitum uilissimis, intuentes, primũ indignati sunt. Cum uero quidam obsequia exhibẽtium, uirtutẽ uiri illius indicassent, repente ab equis desilientes, & genua tenẽtes, eius ueniã simpliciter implorabant.

Seditio Antiochiæ propter nouã exactionem.

Placilla.

uidelicet Laodiciæ.

Allebich⁹. Cæsarius, Magister aulæ.

Macedoni⁹ eremita ad Legatos Theodosij

A implorabant. At ille sapientia diuina repletus, hæc eis uerba loquutus est: O amici, dicite Imperatori: Non es Imperator solūmodo, sed etiam homo. Noli itaq; respicere solum Imperium, sed considera quoq; naturam. Nam cum sis homo, eiusdem naturæ hominibus cognosceris imperare. & secūdū imaginem diuinam atq; similitudinē hominum creata natura est. Noli igitur crudeliter atq; sæuissime dei imaginem occidere. Iritas enim creatorē cū illius punis imaginē. Illud quoq; considera, quod tu ipse tantū propter æream contristaris imaginem. Quantum uero differat inanimata res ab animata, uiuenti atq; rationali, cunctis sensum habentibus est apertum. Insup etiam illud consideret, nobis quidē facile esse, pro una imagine cōplures æreas reparare. At illi omnino difficile, uel unum capillum restituere peremptorum. Hæc audientes illi, principiq; referentes, flammam iracūdiæ penitus extinxerunt. Qui pro terroribus satisfactionē rescripsit, & causam indignationis aperuit. Non, inquit, oportebat me peccante, mulierem omni fauore dignissimam, post mortem tantam contumeliam sustinere. Aduersum me nāq; furorē indignantes decebat armare. Adiecit etiam, quod doleret & ingemisceret, eo quod audisset quosdā à Iudicibus peremptos.

XXXIII. *Prohibit⁹ idolorū cultus p̄ Theodosium.*

Fidelissimus igitur Imperator tunc contra errorem Paganorum suū trāstulit studium, Legesq; conscripsit, præcipiens idolorum templa subuerB ti. Constantinus enim maximus omni fauore laudandus, qui primus pietate ornauit Imperium, dæmonibus quidem sacrificare omnibus interdixit, non tamen eorum templa destruxit, sed inaccessa esse præcepit. Cuius filij paterna uestigia sunt sequuti. Iulianus autem renouauit impietatem, & flammam ueteris seductionis reaccēdit. Porrò Iouinianus Imperio assumpto, rursus immolationes prohibuit idolorum. Valentinianus autem maior, huiusmodi legibus usus gubernauit Europam. Porrò Valēs omnibus quidem alijs concessit, ut religiones suas colerent sicut uellent, eos solos impugnans, qui Apostolica dogmata propugnabant. Omni siquidem tēpore eius Imperij, ad Aras ignis accendebatur, & libamina atq; sacrificia idolis offerebātur. Sed & publicas festiuitates per plateas agebant, & Orgia Dionysij celebrabant, & cum scutis currebant, canes euiscerantes, furentes, atq; bacchantes, & agentes omnia quæ nequitiam proprij doctoris insinuāt. Hæc omnia Theodosius inueniens fidelissimus Imperator, radicitus euulsit, & obliuioni contradidit.

Constantinus. *Iulianus.* *Iouinianus.* *Valentinianus.* *Valens.*

καὶ τὰς δημοθοινίας κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐπετέλουν. *Hoc est, epulas populares.* καὶ οἱ τοῦ διονύσου τὰ ὄργια τετελεσμένοι μετὰ τῶν αἰγίδων ἔτρεχον τοὺς κύνας διασπῶντες.

XXXIIII.

Primus igitur aliorum Marcellus episcopus Lege Principis pro armis usus propriæ ciuitatis templa destruxit, de fiducia diuina, non de hominum uirtute præsumens. Quod opus dignum memoria narrare nō prætermittam. Defuncto Ioanne Apameæ ciuitatis episcopo Marcellus uir sanctissimus ordinatus est, feruens spiritu secundum Apostolum. Inter hæc uenit Præfectus Orientis Apamiam duos χιλιάρχους cum subiectis habens.

C Quo facto, populus militari timore perterritus est. Vbi cum esset templum Iouis ualde insigne, & ornamentis plurimis uariatum, id Præfectus destruere nitebatur. Videns autem forte admodum ædificium ac robustum, impossibile iudicauit hominibus, lapidum iuncturas & cõmissiones posse dissoluere. Erant enim ingentes & inter se inligati, insuper & ferro plumbóque coniuncti. Porrò Marcellus pusillanimitatem Præfecti uidens, eum quidẽ misit ad alias ciuitates: ipse uero supplicabat deo ut templi destruendi præberet successum. Inter hæc uenit quidam suapte sponte, diluculo, non structor, non lapidum sector, neq; alterius cuiusquam peritus artis, sed lapides ferre & ligna in humeris consuetus. Is ergo accedens promisit facile templũ esse soluendum. duorum autem mercedem poscebat artificum. Cumq; hoc sanctus pontifex promisisset, hoc ille machinatus est. Cohærebat enim templo in altitudine cõstituto ex quatuor lateribus Porticus: erantq; columnæ ingentes, & altitudinem templo habentes æqualem. Singularum uero circulus colũnarũ erat sedecim cubitorũ. Porrò natura lapidis durissima erat quæ non facile quibuslibet ferramentorum generibus rumperetur. Harum itaq; treis per circuitum suffodiẽs, & sub earum basibus fortia ligna supponens, immisit ignem. Quo facto, non poterat ligna naturaliter ignis accen-

D dere. Dæmon etenim quidam teterrimus apparuit, qui flammã secundum uires suas prohibebat operari. Cunq; frequenter hoc facerent, & molitionẽ suam explere non possent, nunciauerunt hoc Pontifici meridie dormienti. At ille repente ad ecclesiam concurrens, & aquam in uasculo portari præcipiens, aquam posuit sub altari. Ipse uero in pauimento posita fronte clementi domino supplicabat, ne amplius tyrãnidem dæmoni ullam permitteret, sed ut infirmitatem illius denudaret, & signum propriæ uirtutis ostenderet, ne magis ex hoc infidelibus exultationis occasio nasceretur. Hæc cum dixisset, facto signaculo crucis in aqua, quendam Diaconum suum Equitium fide & zelo munitum sumere iussit aquã, & uelociter currere & cũ fide aspergere, ignemq; supponere. Quod cum fuisset factum, dæmon effugit, non ferens aquæ uirtutem. Ignis autem uelut oleum habuit illius aquæ naturam, comprehensaq; sunt ligna, & repente consumpta. Columnæ uero suffulturæ subsidio nudatæ, & ipse ceciderũt, & alias duodecim unà traxerũt. Tum latus quod cohærebat templo, uiolẽtia ruinæ detractum est. Sonus autem totam concutiens ciuitatem, cunctos fecit illuc cõcurrere. Et cum inimici dæmonis aperte cognouissent fugam, in diuinas laudes ora soluebant. Sic uero & alia templa sacratissimus Pontifex ille destruxit. Qui & uictoribus scribebat martyribus, & rescripta suscipiebat, & nouissime etiam ipse martyrio coronatus est.

Templũ Iouis apud Apamiã

Equitius.

SOCRATES.

XXXV. HOc porrò tempore placuit, ut presbyteri qui erant sup Pœnitentes cõstituti, remouerẽtur propter huiusmodi causam. Ex quo Nouatiani ab ecclesia

A ab ecclesia sunt diuisi, cum his qui deliquerant sub persecutionibus Imperatoris Decij cõmunicare nolẽtes, ex illo episcopi ꝓ ecclesiastica regula presbyterum super Pœnitentes esse constituerunt.

Post schismata Nouatianorũ instituti sũt qui pœnitentibus præessent presbyteri.

SOZOMENVS.

Quoniam omnino non peccare, diuinum & ultra humanam naturam esse cognoscitur, peccantibus autem & pœnitentiam agentibus, ueniam deus dari præcepit: qui uero confiteri refugiũt, maius peccatorum onus acquirunt: propterea uisum est antiquis Pontificibus, ut uelut in Theatro sub testimonio ecclesiastici populi delicta pandantur. Et ad hanc rem presbyterum bonæ conuersationis seruantemque secretum ac sapientem uirum statuerunt: ad quem accedentes hi, qui deliquerant, delicta propria fatebantur. At ille secundum uniuscuiusq; culpam, indicebat & mulctã. Quod etiã hactenus diligenter in Occidentalibus seruatur ecclesijs, & maxime apud Romam, ubi etiam locus est certus pœnitentium. Stant enim rei, & uelut in lamentationibus constituti. Cum enim sacra celebratio fuerit adimpleta, illi cõmunionem non percipientes, cum gemitu & lamẽtatione seipsos in terram prosternunt. Ad quos concurrens episcopus, & ipse cum lachrymis & gemitu spirituali prosternitur, & omnis ecclesiæ plebs fletibus inundatur. Post hoc autem prior surgit episcopus, & eleuat iacentes à terra. Tum com B petenter pro Pœnitentibus facta oratione, dimittit omnes. At illi afflictionibus sponte uacantes, aut ieiunijs, aut abstinentia lauacri, aut suspensione ciborum, aut rebus alijs quæ iubentur, expectant cõmune tempus quod decernit episcopus. Constituto uero tempore uelut quoddam debitum exoluentes, afflictione de peccato curati, cum populo communione participãt. Hæc ergo antiquitus Romani Pontifices usq; ad nostrum conseruarũt tempus. Porrò Constantinopoli presbyter super Pœnitentes fuit usq; ad illud tempus, quo quædam mulier nobilissima, cum peccata sua fuisset confessa, & ei à presbytero fuisset præceptum ut ieiunaret, & deo operibus supplicaret, cũ hoc obseruaret, crebrius in ecclesia cum Diacono se concubuisse confessa est. Hoc cũ populus cognouisset, sæuiebat in sacerdotes, quasi per eos facta fuisset iniuria ecclesiæ. Tum Nectarius episcopus remouit Diaconũ sceleratum, & quibusdam suadentibus ut singulos ad cõmunicandum iudicio conscientiæ suæ relinqueret, etiam presbyterum nequaquam super Pœnitentes esse præcepit. Et ex illo antiquitatis consuetudo sublata est, cum (ut arbitror) minora peccata pro pudore confessionis, & subtilitate examinantium patrarentur.

CONFESSIO.

Publicæ pœnitentiæ modus apud ueteres.

CONFESSIO abrogata apud Cõstantinopolim, sub Nectario, q̃ præcessit proxime Ioan. Chrysostomum.

SOCRATES.

Dignum uero iudico non tacere quæ apud alios gesta sunt, id est, apud Arianos, Nouatianos, Macedonianos, & Eunomianos. Ecclesia nãq; diuisa erat, & apud seipsos singuli congregabantur. Quemadmodum uero

XXXVI. Schismata hæreticorum.

C & pro quibus causis diuisi sint, sermone procedente narrabimus. Hoc autē sciendum est, quod Imperator Theodosius nullum horum persequebatur, præter Eunomium, qui Constantinopoli Collectas in domo faciebat, & cō scriptos à se libros recitabat, ita ut eius doctrina multi corrumperentur. Pro qua causa eum mulctauit exilio, nullumq; alium fatigauit, neq; sibi cōmunicare compulit, sed singulos per loca propria Collectas celebrare permisit, & cultum tenere Christianismi sicut præcipere potuit. Et alios quidem permisit extra ciuitatem Oratoria fabricare. Nouatianis aūt concordibus suæ fidei, intra urbem ecclesias habere concessit. De quibus pauca dicenda sunt. Quadraginta annis Agelius præsul fuit à temporibus Constantini usq; ad annum sextum Theodosij. Qui cum uicinus esset morti, Sisinnium presbyterum ordinauit episcopum, uirum eloquentissimum, & à Maximo philosopho unà cum Iuliano Imperatore literis eruditum. Cumq; populus Nouatianorum culparet ordinationem quod non Martianum potius ordinasset, per quem sub Valente Nouatiani sine persecutione mansissent: tū Agelius populi uolens placare tristiciam, etiam Martianum ordinauit episcopum. Et cum melius habuisset, in ecclesiam processit, & sermonem fecit, dicens: Martianum habetis post me, post Martianum uero Sisinniū. Post paucos itaq; dies defunctus est. Sub episcopatu uero Martiani etiam corū ecclesia ex huiusmodi causa diuisa est.

Theodosius aduersus Eunomio. Eunomius in exilium. Nouatiani. Agelius Nouatia. episcopus. Sisinnius, Iuliani Cæs. cōdiscipulus. Martianus.

D

XXXVII.

Sabbatius quidam ex Iudæo factus Christianus, & à Martiano ad presbyteratus honorem prouectus, nihilominus sectæ Iudaicæ seruiebat. Cum quo scelere ambiebat episcopatum. Assumens ergo sui desiderij conscios duos presbyteros, Theoctistum & Macarium, nouitatem festiuitatis Paschalis sub Valente Imperatore constitutam in uico Phrygiæ Pazo, defendere nitebatur. Et primum quidem quasi pro ecclesiæ integritate custodienda, dicebat non esse dignos quosdam participatione sacramentorum. Procedenti uero tempore manifestatus est, cum Collectas proprias celebraret. Inter hæc Martianus cognoscens illius errorem, & ordinationis suæ culpam, quia uanæ gloriæ homines presbyteros ordinauerat, cū gemitu dicebat, Melius fuisse super spinas ponere manus suas, quàm Sabbatium ordinasse presbyterum. Proinde synodum in Sangario Bithyniæ, Nouatianorum fecit episcoporū, Quò congregati euocauerunt eos, ut coram synodo causas dissensionis suæ proponerent. Cumq; Sabbatius discordiam festiuitatis Paschalis suam diceret esse tristiciam, & oportere secundum Iudæorum obseruationem eam celebrari, sicut in Pazo fuisset constitutum, existimantes episcopi quod propter ambitum Sabbatius talia faceret, iusiurandum ei imposuerunt, ut nunquam peteret episcopatum. Quo iurāte, regulam de Paschæ festiuitate protulerunt, qua singulis liceret quum uellēt celebrare Pascha, ne propter discordiam festiuitatis diuiderent ecclesiam, cum

Sabbatius. Martianus. Nouatianorū synodus apud Sangariū Bithyniæ. Nouatiani decernūt Pascha libere celebrādum.

A cum antiqui & ecclesijs proximi, licet discordantes de tali festiuitate, cómunicarint tamen inter se: & Nouatiani in regia urbe Roma constituti, nunquam fuerint sequuti Iudæos, sed semper post æquinoctiũ celebrarint Pascha. Cum hæc ab eis tunc fuisset regula definita, Sabbatius iuramentis ob strictus, si quando Paschalis festiuitas discordaret, ille apud seipsum prius ieiunabat, & noctu solennem diem Paschæ in Sabbato celebrabat, & rursus cum omnibus in ecclesia conueniebat, & mysterijs fruebatur. Hoc ergo multis annis faciens, latere non potuit. Quapropter quidam simpliciũm, & maxime Phrygum & Galatarum ex hac re iustificari credentes imitabantur eum, & Pascha cum illo celebrabant. Sed Sabbatius postea etiam seorsim Collectas faciebat, paruiq́; pendens iusiurandum, suorum sequacium ordinatur episcopus.

Sabbatius Iudaizat.

XXXVIII.

SEd mihi non uidetur huiusmodi uiros de festiuitate Paschæ rationabiliter contendisse, neq; istos qui nunc sequuntur Iudæos. Non enim mẽte perceperunt Iudaismo in Christianismum mutato, illa subtilia & figuratiua legis Mosaicæ cessasse. quod hinc apparet. Vt Iudaizet enim nulla gẽs Christiana accepit legem: è diuerso autem etiam Apostolus contradixit, non solum circuncisionem prohibens, sed etiam de festiuitatibus contentiones abijciendas monẽs. Scribens enim ad Galatas ait: Dicite mihi, qui sub B lege uultis esse, legem non audistis? Et hinc pauca loquens, seruum ostẽdit populum Iudæorum, & in libertatẽ uocatos qui accedũt ad CHRISTVM. Monet etiam nullatenus obseruandos dies, & menses, & annos. Colossensibus autem scribens, magna uoce clamabat, umbram fuisse obseruatiões antiquas. Quapropter, inquit, nullus uos iudicet in cibo aut potu, aut in parte festiuitatis, aut initio mensis, aut sabbato, quæ sunt umbra futuri. Et ad Hebræos idem Apostolus dicit: Mutato enim sacerdotio, necessario legis mutatio fuit. Igitur nec Apostolus, nec Euangelia accedentibus ad prædicationem iugum seruitutis imposuerunt, sed festiuitatem Paschæ & alias celebritates honorandas esse dixerunt. Itaq; quoniam amant homines huiusmodi celebritates, eo quod in eis à laboribus quiescunt, singuli per prouincias sicuti uoluerunt memoriam salutaris Passionis antiquitus ex quadam consuetudine celebrabant. Non eñ hoc Saluator aut nostri Apostoli lege prædicauerunt, nec pœnam, aut supplicium, aut maledictum, sicut lex Mosaica Iudæis, nobis Euangelia aut Apostoli sunt minati, sed solummodo in derogationem Iudæorum, quod in festiuitatibus homicidium cómiserint, in tẽpore Azymorum Saluatorem passum in Euangelijs est relatum. Mens nã q; fuit Apostolorum non de diebus sancire festiuitatum, sed conuersationẽ rectam & dei prædicare culturam. Mihi ergo uidetur, quod sicut multa alia per prouincias ad consuetudinem uenerunt, sic & Paschæ festiuitas tradita sit, eo quod nullus Apostolorum aliquid hinc sanxisset. Nam plurimi circa

Sententia Socratis Constantinopolitani de festis Christianorũ diebus.

Passiõis Christi dies festus.

Apostolorum propositum.

C minorem Asiam antiquitus quartūdecimū diē obseruauere, non respicientes Sabbati diem. Et quanquam hoc facerent, non tamē segregabantur ab illis qui aliter celebrabant, donec Romanæ ecclesiæ Victor episcopus excōmunicationem Quartodecimanis misisset in Asiam. Quo facto Irenæus Lugdunensis Gallicanus episcopus, Victorem epistola sua culpauit, dicens, etiam ueteres ita celebrasse: & quod Polycarpus Smyrnæ ciuitatis episcopus, qui postea sub Gordiano Principe martyrio coronatus est, Aniceto episcopo Romano cōmunicauerit, nihil discernens de Paschali festiuitate, cum ipse Quartodecimanus esset: sicut Eusebius in quinto ecclesiasticæ historiæ libro docet. Quidam igitur (sicuti dixi) in Asia minore quartumdecimum obseruabāt diem. Quidam uero etiam circa Orientales partes Sabbatum custodiebant, dissonabant autem circa mensem. Nam alij Iudæos licet integritatem non seruarent, sequendos esse in sacra festiuitate dicebant. Alij uero post æquinoctium celebrabant, declinantes sequi Iudæos, & dicētes, quod dum Sol esset in Ariete, Pascha celebrari deberet. Secundum Antiochenos autem Xanthico mense secundum Romanos Aprili. Et hoc faciendum non sequendo recentiores Iudæos, qui per omnia errare noscūtur, sed magis antiquos & Iosephum. Sic enim ille in tertio Antiquitatis libro scripsit. His itaq; contendentibus omnes Occidentales usq; ad Oceanum,
D post æquinoctium ex antiqua traditione Pascha celebrasse cōperimus, nec aliquando habuisse discordiam. Non enim (sicuti quidam dicunt) celebratum sub Constantino concilium, festiuitatem Paschæ mutauit. Nā ipse Cōstātinus discordantibus scribens, monet ut isti cum pauci essent, imitarētur plures. Cuius epistolæ partem ponere non omisi. Sic enim post alia dixit:

Irenæus. *Polycarpus.* *Constantinus Aug. de Pascha.*

Est enim ordo decorus, quem omnes ecclesiæ in uniuerso orbe apud Occidentem & Meridiem & Arcton positæ seruare noscuntur, necnon etiam quidam Orientalium. Quapropter in præsenti bene se habere omnes existimauerunt, & ego ipse uestræ quoq; sapientiæ placere promisi, ut quod in Romana ciuitate Italia, Aphrica, & uniuersa Aegypto, Hispania, Gallijs, Britannis, Libya, tota Hellade, Asia, dieecisse, Ponto & Cilicia libenter sub una concordia custoditur, hoc etiam sapientia uestra suscipiat, considerātes non solum multitudinem prædictorum locorum & ecclesiarum numerum: sed etiam quia hoc maxime debetis omnes communiter celebrare, quod ratio subtilis uidetur exigere, nullam cum Iudæorum periurio habere communionem. Talia quidem Constantinus. Sed aiunt Quartodecimanis hanc obseruationem Ioannem Apostolum tradidisse. Alij uero Petrum & Paulum Apostolos Romanis & Occidentalibus dicunt Paschæ tradidisse solennitatem. Sed nullus scriptam probationem horum habere dinoscitur. Quod uero ex consuetudine quadam per prouincias celebretur Pascha, hinc existimo, quod nulla religio easdem uideatur seruare solēnitates.

Asiana dioecesi. *Quartodecimani.*

Nam

A Nam cum unius sint fidei plurimi, tamen disponunt circa Paschæ legitima. Vnde pauca dicenda sunt. Nã in ipsis ieiunijs, aliter apud alios inuenimus obseruari. Romani enim tres ante Pascha septimanas, præter Sabbatum & Dominicam, sub continuatione ieiunãt. Illyrici uero & tota Hellas, Alexandria quoqꝫ ante, sex septimanas ieiunãt. Eaqꝫ ieiunia Quadragesimam uocant. Alij uero ante septem Paschæ septimanas ieiuniorum facere noscũtur initia, & tres tantummodo septimanas: hoc est, quinis diebus per intermissionem aliarum duarum septimanarum ieiunantes, nihilominus Quadragesimam uocant. Vnde miror, cum numerum ipsum non habeãt, quomodo Quadragesimam uocent. Sed etiam ciborum abstinentiam non similem habent: nam alij omnino ab animatis abstinent: alij ex animãtibus pisces solummodo comedunt: quidam cum piscibus uescuntur & uolatilibus, dicentes, hæc secundum Moysen ex aqua habere substantiam. Alij uero etiam caulibus & ouis abstinere noscuntur: quidam sicco tantummodo pane uescuntur: alij neqꝫ hoc: alij usqꝫ ad nonam ieiunantes horam, sine discretione ciborũ reficiuntur, & innumeræ consuetudines apud diuersos inueniũtur. Et quia lectio nulla ex hoc inuenitur antiqua, puto Apostolos singulorum hoc reliquisse sententiæ, ut unusquisqꝫ operetur non timore, non necessitate, quod bonum est.

Ieiuniorum diuersitas.

QVADRAGESIMA.

Ieiunantiũ diuersitas.

B Sed etiam circa celebritatem Collectarum quædam diuersitas inuenitur. Nam cum per ecclesias in uniuerso terrarum orbe constitutas die Sabbatorum per singulas hebdomadas sacrificia celebrentur, hoc in Alexandria & in Roma, quadam prisca traditione non faciunt. Aegyptij uero Alexandriæ uicini, & Thebaidos habitatores Sabbato quidem Collectas agũt, sed non, sicut moris est, sacramenta percipiunt: nam postquàm fuerint epulati, & cibis omnibus adimpleti, circa uesperam oblatione facta, cõmunicant. Rursus autem in Alexandria, quarta & sexta feria scripturæ leguntur, easqꝫ Doctores interpretantur, & omia fiunt præter solennẽ oblationis morẽ. Origenes enim plurima in his diebus uidetur edocuisse. Qui cũ sapiens esset magister, & consideraret, quod impossibilitas Mosaicæ legis ad literam esset infirma, rationem Paschæ ad modum contemplationis euexit: unum Pascha solummodo uerum fieri dicens, quod saluator celebrauit, aduersus contrarias potestates, dum crucem susciperet, & hoc trophæo uteretur contra diabolum. In eadem Alexandria Lectores & psalmi pronunciatores indifferenter fiunt siue catechumeni, siue iam Christiani, cum omnes ecclesiæ iam fideleis in his ordinibus habere uideantur. Ego quoque cognoui in Thessalia consuetudinem aliã, cum quidam clericus ante clericatũ legitime duxisset uxorem, quia cum ea mixtus fuisset, abdicatus est, cum in Oriente cuncti spontanea uoluntate, & non aliqua necessitate etiã episcopi seipsos abstineant. Plurimi enim eorum etiam episcopatus tempore ex legitima uxore filios habuerunt.

Sabbatis olim sacrificabatur.

Aegyptij sabbato conueniũt post cœnã circa uesperã cõmunicant.

Oblatio.

ORIGENES.

Orientales sacerdotes liberi uel ad cœlibatũ, uel ad matrimonium.

C

Hoc quoq; in Thessalia seruari cognoui, quod apud eos in diebus Paschæ tantummodo baptizatur. Quapropter plurimi sine baptismate moriuntur. In Antiochia uero Syriæ altare non ad Orientem ecclesiæ, sed magis ad Occidentem habent. In Hellade, Hierosolymis, & Thessalia, ad tempus Vespertinum orationes similes Nouatianis Cōstantinopoli degentibus agunt. In Cæsarea Cappadociæ & Cypro, die sabbati & Dominico, circa uesperam cum lucernarijs, episcopi atque presbyteri scripturas interpretantur. In Alexandria presbyter non facit sermonē. Et hæc res initium accepit, ex quo Arius ecclesiam conturbauit. Romæ sabbata uniuersa ieiunant. In Cæsarea Cappadociæ, eos qui post baptisma delinquunt, à cōmunione suspendunt, sicut Nouatiani & Macedoniani in Hellesponto faciunt & in Asia Quartodecimani. Nouatiani circa Phrygiam binubos non recipiunt. Constantinopoli uero neq; aperte recipiunt, neq; palam remouere noscuntur. In Occidentalibus uero partibus aperte recipiunt.

Exponūt scripturas ad lucernam. *Sabbati ieiunium.* *Digami.*

SOZOMENVS.

XXXIX. *Montani.* D

Montani porrò, quos Phrygas nominant, peregrinam quandam adinuentionem introducentes, secundum eam Pascha celebrant. Culpant enim eos, qui cursum Lunæ requirunt, & dicunt Solares tantummodo circulos sequendos. Et menses quidem singulos esse dierum triginta definiunt, & inchoare primum ab æquinoctio Vernali, quod est secundū Romanos octauo Kalend. Aprilis. Tum, inquit, duo luminaria facta sunt, quibus tempora & anni manifestantur. Et hoc indicari eo quod Luna p octo annos cum Sole concurrat, & ambo ijdem nouum habeant mensem. Eo quod octo annorum cursus Lunæ compleatur, & tanquam principium sit primi mensis, reputant prædictum diem in scripturis quartumdecimum: & hunc esse dicunt octauo Idus Aprilis, secundum quam semper celebrant Pascha. Si contingat etiam concurrere resurrectionis, id est, Dominicum diem, alioqui Dominica superueniēte celebrant. Scriptum est enim, inquiūt, à quartadecima usq; ad uicesimamprimam esse celebrandam.

Quartusdecimus dies.

SOZOMENVS.

Alleluia Romæ.

Apud Romanos in unoquoq; anno semel psallunt Alleluia primo die Paschæ, ita ut Romani uelut pro iuramento habeant, ut hunc hymnū audire mereantur. In qua ecclesia neq; episcopus, neq; alter quisquam coram populo docet. Apud Alexandrinos hoc præter cōmunem morem est, quod cum leguntur Euangelia, non surgit episcopus: quod apud alios nusquam fieri noui, ubi solus Archidiaconus hanc lectionem legit: in alijs locis diaconi: in multis uero ecclesijs sacerdotes soli: Constantinopoli primo die resurrectionis dominicæ Pontifex.

A

SOCRATES.

Cap. XL.

Arianorũ schismata.

ACciderunt porrò etiam apud Arianos diuisiones propter huiusmodi causam. Singulæ uidelicet eorum contentiones ad ineptos eos perduxere sermones. Cum enim in eorum ecclesia credatur deus Pater esse Filij uerbi, ex hoc apud eos quæstio processit, an possibile sit ut etiam anteꝗ existeret filius, deus pater uocari potuerit: quoniam dei uerbum non ex patre naturaliter, sed ex non existentibus substitisse credebant. Circa primum itaq; capitulũ errantes, rite de puro nomine in certamen illicitum irruerunt. Dorotheus etenim ab Antiochia euocatus ab eis, dicebat nõ posse patrem esse, neq; uocari filio non subsistente. Porrò Marinus, quem à Thracia ante Dorotheum uocauerant, occasionem inueniens oportunam (Dorotheo enim erat aduersus) respondit sermonem de hac quæstione contrarium. Et propterea sunt inter eos factæ diuisiones. Diuisiq; propter hoc uerbum, seorsum singuli solennia celebrabant. Alij enim sequebantur Dorotheũ, alij uero Marinum, dicentes uidelicet patrem semper esse patrem, etiã filio non extante. Vocabantur uero isti Psathyriani, eo quod quidam Theoctistus, Syrus genere, ψαθυροπώλης, hanc propositionem ualde defenderet. Hos quoq; sequutus est Selenas Gothorum episcopus. Verũ isti quoq; paulo post separa:i sunt, cum Marinus cum Agapio discordiam habuisset, quem ipse episcopum fecerat Ephesi. Cæterum isti non propter religionem, sed ꝓpter præsulatum, inimicitias inter se bellaq; gesserunt. Gothi nanq; defendebãt Agapium. Quamobrem plurimi clericorum eorum, uanam gloriam fugiẽtes, ad fidẽ Consubstantialitatis utiliter accesserũt. Ariani uero uigintiquinq; annis diuisi sũt inter se, postea sub imperio Theodosij Iunioris Cõsulatu Plintæ ab hæresi Psathyrianorum recedentes, uniti sunt, ueluti lege decernentes nunquam capituli propter quod diuisi fuerant meminisse. Sed hoc Constantinopoli gestum est. Verum in alijs ciuitatibus sub diuisione manserunt. Hæc de Arianis. Verum nec Eunomiani sine diuisione manserunt. Nam & ipse Eunomius dudum ab Eudoxio, qui eum Cyzici ordinauerat episcopum, segregatus est, occasione accepta, eo quod Aëtium doctorem eius expulsum suscipere noluisset. Reliqui uero ab eo per schismata diuersa partiti sunt. Prius itaque Theophronius quidam Cappadox ab Eunomio uersare contentiones edoctus, & aliquid de Aristotelis Categorijs & περὶ ἑρμηνείας intelligens, fecit libros, quos De exercitio mentis attitulauit. Is ergo cum offendisset consectatores suos, tanquam recedẽs ab eis, expulsus est, & seorsum colligens sui nominis hæresim reliquit. In Constantinopoli uero quidam Euthicius ex tepidissima quæstione ab Eunomianis diuisus, hactenus collectas seorsum facit, uocãturq; horum alij Eunomiotheophroniani, alij uero Eunomioeuthiciani. Verũtamẽ isti baptisma corruperunt. Non enim in trinitate, sed in CHRISTI * morte baptizant.

Dorotheus Antiochenus.

Psathyriani.

Selenas Gothorũ episcopus.

B

Agapius.

Eunomianorũ schismata.

Theophronius.

Eunomiotheophroniani.

Eunomioeuthiciani.

Al's * nomine.

Facta est

C

Cap. XLI. Macedonianorũ schisma. Eutropius. Carterius.

FActa est igitur quodam tempore etiam inter Macedonianos diuisio, cum Eutropius presbyter seorsum colligeret, & nequaquam ei Carterius consentiret. Fuerunt forsitan & aliæ diuisiones hæreseon, sed ego tanquã Constantinopolitanus atq; hic nutritus quæ mihi clariora uisa sunt, ea narrare curaui.

SOZOMENVS.

Cap. XLII. Nilus retrocedens.

EA porrò tempestate dicunt Aegypti fluuium circa primum ascensum aquæ post tergum recessisse. Quo facto Aegyptij sæuiebant, eo quod non sinerentur flumini sacrificia solẽnia celebrare. Iudex autem seditionem perspiciens concitari, nunciauit id Imperatori. Verum Imperator melius iudicauit diuinæ fidei seruire, quàm pocula Nili & sacrilegia præponere pietati: Nunquam, inquit, currat ille fluuius, si magicis artibus & fluxu sanguinis undæ polluẽdæ sunt sacri Paradisi. Hoc acto, paulopost ita ubertim Nilus effusus est, ut etiam altius quàm solebat, fluctus spargeret. Cunq; solitas complesset mensuras, & adhuc in altitudinẽ extolleretur, in terrorem nimium Aegyptij sunt redacti, metuentes ne & Alexandriam & Libyæ partes forte destrueret. Tum uero ferunt Paganos Alexandrinos in Theatro clamasse, quod uelut senex & delirus euanuisset Nilus. Quamobrem plurimi Aegyptiorum derogantes paternæ religioni, ad Christianismi iura conuersi sunt.

Nilus exũdãs

D

Cap. XLIII. Caput Ioãnis Baptistæ.

EO tempore dicitur delatum Constantinopolim Ioannis Baptistæ caput, quod Herodias petijt ab Herode Tetrarcha. Fertur enim inuentũ caput à monachis Macedonianis, qui primum quidẽ Hierosolymis habitabant, postea uero in Ciliciam migrauerunt. Cum enim ante hoc imperiũ Mardonius Maior domus Imperialis nunciasset hoc Imperatori, præcepit Valens, caput sacrum Constantinopolim deportari. Qua iussiõe missi, & imponentes uehiculo, deportabant. Cunq; uenissent ad locum qui uocatur Pantichium (est enim circa Chalcedonem) nequaquam poterat trahi uehiculum, licet multis plagis iumenta affligerentur. Et cum hoc nouum uideretur uniuersis, & ipsi simul Imperatori, sacrum hoc caput reconditerunt in uico appellato Cosilai. Erat enim possessio ipsa Mardonij. Illo quidẽ tẽpore aut deo aut ipso propheta monente in hunc locum usq; perductum est. Cunq; postea Theodosius Imperator has Baptistæ reliquias uoluisset auferre, solam referũt extitisse matronam uirginem sacram, quæ eius custodiam capitis exhibebat. Cui cum sæpius Imperator uiolenter, sed cũ lachrymis supplicaret, ut eum permitteret sua uota complere, hæc putans quod sicut tempore Valentis, etiam tunc non pateretur ulterius Baptista portari, cessit. At Imperator amplectens sua purpura thecam in qua caput Baptistæ iacebat, eamque portans, uenit, & ante ciuitatem Constantinopolitanam recondidit ad septimum miliarium: ibiq; magnam & pulcherrimam deo ædificauit ecclesiam: Crebróque deprecatus est matronam, pro-

Mardonius.

Theodosius Aug. transfert caput Io. Bap. Cõstantinopolim.

A nam, promisitq́ dona gratissima si reconciliari uellet. Nec passa est. Erat enim Macedoniana hæresi corrupta, licet presbyter Vincentius consectator eius qui Prophetæ sepulchrum æqualiter obseruabat conuersus fuisset, & catholicæ cõmunicasset ecclesiæ. Ferunt enim quod coniurationem habeant Macedoniani nunquam se à sua secta recedere. Verum is presbyter dum ageretur de translatione sacri capitis, apud se definiuit, quod si sequeretur baptista Imperatorem, & ipse cõmunicaret ei. Quo facto, cõuersus est.

Macedonianorũ pertinacia.

THEODORTVS.

IGitur in Antiochia Meletij Maximi successionẽ Flauianus accepit, qui cum Diodoro plurima pro ouibus certamina passus est. Voluerat enim Paulinus ecclesiæ suscipere præsulatum, sed pontificum restitit chorus, dicẽs non oportere eũ qui Meletij consiliũ non recepisset, post illius mortẽ in eius sede consistere, sed eum potius qui plurimis laboribus effulserat, & pro ouium cura pericula sustinuerat. Hoc factum Romanos & Aegyptios fecit infestos Orientalibus. Sed neq́ morte Paulini inimicitiæ sunt destructæ. Nã & post illum cum Euagrius eius accepisset sedem, perstiterunt Flauiano uehementer infensi, licet Euagrius præter ecclesiasticam regulam fuerit ordinatus. Solus enim Paulinus eũ instituerat, plurimas regulas præuaricatus ecclesiasticas. Non eñ præcipiũt ut pro se quilibet ordinare possit, sed cõuocare uniuersos prouinciæ sacerdotes, & præter tres pontifices ordinationẽ fieri penitus interdicunt. Veruntamen nihil horum respiciẽtes, Euagrij sunt amplexi cõmunionem, & aduersus Flauianũ aures principis cõmouerunt. Qui frequenter impulsus, deduxit eum ad urbem Constantinopolim & Romã proficisci præcepit. Porrò Flauianus excusatione hyemis, promissione facta quod tempore oportuno ꝓficisceret' Romam, tum est reuersus ad propria. Cũq́ Romani pontifices, nõ solum mirabilis Damasus, sed etiam post eũ Siricius & Anastasius apud Imꝑatorẽ uehemẽter instarẽt, dicẽtes, qđ' tyrãnos quidem proprios debellaret: qui uero CHRISTI resisterẽt legibus, eos sineret impunitos, rursus eum euocans, Romã proficisci cogebat. Tunc Flauianus sapientissimus digna libertate usus ait: Siquidem fidẽ meã ó Imperator quasi non rectam accusant quidam, aut uitã dicunt sacerdotio non esse dignam, etiam ipsos accusatores habere iudices non refuto, eorũq́ sententiã lubenter accipiã. Si uero de sede & præsulatu cõtendunt, nec litigabo nec hæc uolẽtibus habere resistã: sed abscedã, & ab ista præminẽtia abstinebo. Da igitur Antiochenam sedem cuicũq; uolueris Imperator. Hãc eius fortitudinem sapientiãq́ miratus Princeps, redire ad patriã, & cõmissam sibi regere præcepit ecclesiã. Post aliquantũ temporis Romã denuo ueniens Imperator, easdem ab Episcopis patiebatur querelas, quasi Flauiani tyrannidem premere noluisset. At ille speciem tyrannidis eos effari præcepit, dicens se esse Flauianum. Illis uero dicentibus quod nõ possent cum Imperatore

Cap. XLIIII. Flauianus Meletij successor apud Antiochiam

Euagrius.

Damasus. Siricius. Anastasius.

Flauianus ad Imp.

tore

C tore contendere, monuit ut deinceps ecclesiæ concordiam haberent, deponerentq; certamen, & stultas contentiones extinguerēt: Paulinus, inquit, olim est mortuus: Euagrius contra regulas ordinatus: Orientales autem ecclesiæ præsulatum Flauiano deferentes, & Asia, Pontus & Thracia, eius cōmunioni coniunctæ sunt: Omnis Illyrias illum nouit per Orientem episcopis præsidere. His flexi monitionibus Hesperiæ sacerdotes soluturos se inimicitias promiserūt, & Legatos mittendos ab eo se suscepturos. Hoc cognoscēs sacratissimus Flauianus, misit Romā quosdam laude dignos episcopos, & Antiochenos presbyteros atque diaconos, quibus præerat Acacius Berœæ in omni terra pelagoq; cantatus. Is cum alijs Romam ueniens, longāq; sanans odij passionem, post decem & septem annos ecclesijs restituit pacem. Quod cognoscentes Aegyptij, inimicitias extinguentes, concordiā sunt amplexi. Tum igitur ecclesiæ Romanæ Innocentius successor Anastasij præsidebat, uir prudentia & intellectu decenter ornatus, Alexandrinæ uero Theophilus.

Innocentius Pont. Ro

Theophilus Alexandr.

SOCRATES.

D

Cap. XLV.

Eugenius ex Ludimagistro tyrannus.

Arbogastes.

Respublica autem eo tempore ex huiusmodi causa turbabatur in Occidentis partibus. Grāmaticus quidam nomine Eugenius, literarū Latinarum Doctor relinquens Scholas suas, in palatio militabat. Eratq; Imperatoris ἀντιγραφεύς, & propter eloquentiam à multis honorabatur. Tū ergo (ut fertur) non mediocriter cogitans, cooperatorem assumpsit Arbogasten de minoribus Gallijs ortum, militaris ordinis Ducem, uirum sæuum & ad cædes paratum. Quo facto declinauit ad tyrannidem. Igitur uterq; contra Imperatorem Valentinianum necem machinabantur, Cubicularios corrumpentes eunuchos. At illi dormientem principem suffocarunt. Hoc Eugenius repente cognoscens, Imperio potitur Hesperiæ. Agebatq; quod tyranno poterat conuenire. Hæc audiens Theodosius Imperator, rursus sollicitudinibus obstrictus, secunda certamina post Maximū præparabat. Congregansq; militarem uirtutem, & Honorium filium designans Imperatorem Consulatu suo & Habundantij, decimo die Ianuarij mensis, denuo ad partes Hesperias magno studio festinabat.

Honorius fit Cæsar.

SOZOMENVS.

Ioannes monachus futurorū præscius.

Interea euentum belli considerans misit in Thebaida ad Ioannem monachum tunc præscientia clarū. Ad quem destinauit Eutropium eunuchū sibi fidissimum, ut aut eum (si uellet uenire) deduceret, aut nolentē de euentu belli interrogaret. At ille Ioannem quidē deducere non præualuit, sed mandatum retulit eius, quod bello uinceret, & perimeret tyrannū, & post uictoriam in Italia moreretur.

SOCRATES.

Gothi cū Theodosio.

Relictis ergo Theodosius ambobus filijs in urbe Cōstantinopoli, cum ꝓficisceret̃ contra Eugenium bellaturus, plurimi trans Histrū Barbari sunt sequuti

A sequuti,cum eo pugnaturi contra tyrannũ. Paruoq́ tempore cum manu maxima uenit ad Gallias. Illic enim parabat bellum, ubi iam multa milia habebat exercitus.

THEODORETVS.

Cum igitur in quodam monte oratorium inuenisset, ibi noctu domino supplicabat, & circa gallicantum sopore compressus, uidit in somnis quasi iaceret in cãpo, & astarent sibi duo quidã uiri in uestibus albis & equis candidissimis residentes, eumq́ iubentes habere fiduciam, & diluculo armare milites ad uictoriam. Dicebantq́ se pro auxilio destinatos. Quorum alter Iohannẽ Euangelistã, alter se Philippum dicebat Apostolum. Hac uisione comperta, nequaq́ ab oratione cessauit, sed lachrymas uberiores effudit. Quæ uisio etiam cuidã militi reuelata est, & per diuersos peruenit ad Principem. At ille: Non propter me (inquit) hæc iste uidit, sed ne quis crederet quod finxerim quod ego uidi. Ideoq́ etiam isti monstratum est. nam primò mihi dominus hoc communis ostendit.

Theodosij insomnium.

SOCRATES.

Fuit ergo cõgressio circa fluuiũ uocabulo Frigidum. Igitur in parte qua Romani contra Romanos confligebant, bellum erat æquale. Vnde uero Barbari auxiliatores Imperatoris erant, pars Eugenij potior esse uidebatur. Imperator autẽ uidens Barbaros perire, in maximã ueniẽs æstuationẽ, prostrauit seipsum in terram, adiutorem inuocans deum, & petitione frustratus nõ est. B Quidam enim Bacurius Magister militum eius, repente sic confortatus est, ut cum primis Ducibus concurreret ad eam partẽ qua Barbari premebantur. Quo facto, dirupit acies, & in fugam mox uertit inimicos. Fitq́ denuo ea hora miraculum. uentus enim uehementissimus inspirans, emissa iacula ab Eugenij paribus cõtra eos denuo reuocabat, & à partibus Imperatoris ad hostes cũ magna fortitudine deferebat. Tantum ualuit Impatoris oratio. Hoc itaq́ modo pugna finita, Tyrãnus accurrẽs ad pedes Impatoris, orabat ut promereret salutẽ. Qui circa pedes eius à militibus capite sectus est. Hæc gesta sunt septimodecimo die Septembris mensis, Consulatu Arcadij tertio, & Honorij secundo. Arbogastes autem tantorum causa malorum, post duos congressionis dies, fuga elapsus, cum cognouisset quod uiuere non posset, proprio gladio se peremit.

Conflictus.

Bacurius Magister militũ.

Eugenius supplex Theodosio.

Arbogastes se ipsum iugulat.

SOZOMENVS.

EA tempestate plurimi inter episcopos effulgebant, sicut Donatus Euryampi. De quo cum Prouinciales miracula multa testentur, maximum tamen est quod de dracone gessit. Is enim circa Pontem in uia publica iacens, cibũ habebat, oues, capras, equos, boues, & homines abripiẽs deuorabat. Ad quã bestiam Donatus sine gladio, sine aliquo iaculo ueniens, cum illa leuasset caput quasi uoratura uirum, tunc ille uexillum crucis ante faciem eius digito designans in aëre, in os eius expuit. Bestia uero sputum

Cap XLVI
Donatus Euryampius.

C mox ore suo suscipiens expirauit. Quã (sicut audiui) octo paria boum in uicinũ campum traxerũt. Et misso igne combusta est, ne aërem fœtore corrumperet. Huius Donati sepultura insignis est, ubi oratorium ex eius nomine uocatur, habens fontem aquarum, quem ipse fertur orationibus inuenisse. Nam cum esset locus inaquosus, & illuc ex itinere aliquãdo uenisset, aiunt quod fatigatis illis qui cum eo erant, orauerit, & mox aquæ inundatio proruperit. & ex illo hactenus permaneat.

ca.XLVII Theotimus Tomitanorũ episcopus.

EO tempore Tomitanam & Scythiæ ecclesiam Theotimus gubernabat, uir in Philosophia nutritus, cuius uirtutẽ diligentes Barbari trans Histrum habitantes, Deum Romanorũ esse prædicabant. Diuinarũ siquidem in eo rerum experimẽta sæpius perceperunt. Nam eum quodã tempore iter faceret, illius terræ Barbari occurrerũt ei. Et cum hij qui erãt circa eum terrore turbarentur, quasi continuò morituri, ex equo descendens, orauit. Porrò Barbari neq; eum neq; sequaces eius, nec equos de quibus descenderant uidentes, transierunt. Cum igitur crebro transeuntes Scythas naturaliter feroces, epulis muneribusq; mãsuefaceret, quidam Barbarorũ arbitratus eum esse locupletẽ, cœpit insidiari ut eum caperet, alligaret & traheret. Cum hoc iam parasset, & dexteram ad hoc haberet, & eum iactu illaquearet, manus in aëre mox ligata, & Barbarus ille inuisibilibus uinculis est obstrictus. Tunc alijs pro eo rogantibus, supplicauit deo Theotimus ut Barbarus solueretur.

Scythæ.

D

XLVIII. Epiphanius Cypri episcopus.

EO quoq; tẽpore fuit Epiphanius Cypriorũ episcopus, ad cuius sepulchrum hactenus dæmones expellũtur. Is enim cum substantiam propriam, necessitatem sustinentibus erogasset, & multis quoq; offerentibus ei pecunias manu largissima dispẽsaret, cõtigit ut pecunijs deficiẽtibus Oeconomus ecclesiæ murmuraret. Quo facto, assistẽs quidam in domo in qua habitabat Oeconomus, sacculum multarum pecuniarũ dedit, & ita disparuit, ut nec qui dedisset, nec qui misisset cognosceretur. Quod factũ omnes diuinũ esse iudicauerunt. Aliud quoq; eius libet referre miraculũ. Quidã pauperes studentes Epiphaniũ arte deludere ut sibi aliquid daret, cum iter ageret, unus eorum supinũ se prostrauit in terram, alter stabat quasi mortuum deflens, nec habens unde eum sepelire potuisset. Epiphanius autẽ superueniens, orauit ut sub quiete dormiret. Et sepulturæ necessaria præbuit, simulq; consolatus est flentem, dicens: Quiesce fili à lachrymis. Non enim fletu resuscitari poterit. Est enim ineuitabile quod euenit. Cumq; discessisset Epiphanius, cœpit ille pulsare socium ut resurgeret. Et cum hoc semel & secundò fecisset, dicẽs: Surge, ut hodie de tuis laboribus epulemur, & ille penitus non sentiret, cognoscens uere mortuũ, cucurrit ad Epiphanium flens, & petens ut suum socium suscitaret. At ille consolatus est, ne grauiter ferret quod euenisset. Non tamen defunctum denuo suscitauit. Hoc enim credo prouide

A prouide factum, ut non facile dei ministri deludantur. Eo tempore fuit Aeas & Zeno in Palæstinæ Gaza philosophantes. Et Aeas fertur cum pulcherrimã duxisset uxorem, ter cum ipsa solum concubuisse, & tres filios genuisse, postea uitam monachicam apprimè esse sectatus. Zeno uero episcopus fermè annorum centum habens ætatem, nunquam solennibus minor fuit aut quieuit officijs.

Aeas.
Zeno.

NOn solum autẽ religionem hæc tunc nobilitabãt, sed etiam Abacuc & Micheæ prophetarũ corpora (sicut audiui) hoc tempore sunt ostensa reuelatione diuina, cum Zebennus tunc Eleutheropolitanã gubernaret ecclesiam in uico qui prius uocabatur Ceila, in Berethasia prædio quod distat ab urbe fermè stadijs decem. Circa hunc locum sepultura Micheæ fuit, quã nescientes quid dicerent, Prouinciales, ó fidelem memoriã uocitabant.

Ca. XLIX.
Abacuc et Micheæ prophetarum corpora reperta.

IGitur Theodosius Imperator post laborem publicũ corpore fatigatus, & sperans se eo morbo non moriturum, potius de re publica cogitabat, considerans quæ soleant hominibus accidere Imperatore moriente. Filium itaque Honorium de Constantinopoli uelociter euocauit, ordinare uolens partes Hesperias. Cumque filius Mediolanũ uenisset, ex ægritudine releuatus, Circum de uictoria celebrabat. Et ante prãdium quidem spectaculum quasi sanus exhibuit, post prãdium repente prægrauatus, ad spectaculum uenire non potuit, filium tamẽ Ludis adesse præcepit. Superueniente uero B nocte defunctus est, Consulatu Olibrij & Probini, septimodecimo die Ianuarij mensis, anno primo ducẽtesimæ nonagesimæ quartæ Olympiadis. Vixit autem Imperator Theodosius annos sexaginta, ex quibus sedecim imperauit.

Cap. L.
Theodosius ægrotat.
Moritur.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIpartitam uocant, libri noni, Epiphanio Scholastico interprete, FINIS.

ELENCHVS CAPITVM LIBRI DECIMI HISTORIAE ECclesiasticæ, quam Tripartitam uocant.

Historiæ

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM VOcant, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodoreto, ab Epiphanio Scholastico uersis, per Cassiodorum Senatorem in Epitomen redactæ, liber decimus.

SOCRATES.

Cap. I.

Episcopi Apostolicarum ecclesiarum.

DEFVNCTO Theodosio, in Imperium filij successerunt, Arcadius in Oriente, Honorius autem in Occidēte. Hoc tempore in Romana Damasus præsidebat ecclesia, in Alexādria Theophilus, Hierosolymis Iohannes, Flauianus Antiochenam tenebat sedem, Constantinopolitanāq; Nectarius. Igitur circa octauū diem Nouembris mensis eodem Cōsulatu, corpus Theodosij delatum cum solenni honore ab Arcadio filio sepulturæ contraditur. Post paucos uero dies, id est, uicesimoseptimo eiusdem mensis die etiā exercitus qui cum Imperatore Theodosio fuerat contra tyrannū, reuersus est. Et cum Imperator Arcadius secundū consuetudinem ad portas occurrisset exercitui redeunti, tunc milites Ruffinū Præfectū Imperatoris peremerūt. Erat enim suspectus quasi tyrannidē posset assumere. Dicebatur autem Hunos ipse in Romanorum prouincias euocasse, qui tunc Armeniam & partes Orientis ualde uastabant.

Ruffinus Præfectus occisus.

Huni.

THEODORETVS.

Cap. II.

HOnorius itaq; suscipiēs Occidentis Imperium, Monomachias, quæ iam olim Romæ celebrabantur, huiusmodi de causa remouit. Quidam Telemachus cōuersationis monasticæ, hac de causa ab Oriente uenit Romā. Cumq; nephandū illud spectaculum ageretur, etiam ipse intrauit in stadium. Et descendens nitebatur pugnantes inter se gladijs, separare. Cumq; spectatores aduersus eum sæuirēt, & in effusione sanguinis grassarentur, prouisorem pacis lapidibus occiderunt. Hoc ubi cognouisset mirabilis Imperator, illum quidē inter uictores martyres numerauit, nephandū uero spectaculum prorsus sustulit.

Monomachiæ sublatæ.

SOCRATES.

Cap. III.

CVm uero modicū tempus transisset, etiā Nectarius Constantinopolitanus episcopus defunctus est, Consulatu Cæsarij & Attici, septimo &

C uicesimo die Septembris mensis. Mox ergo studia generantur in episcopatum, alijs alium ordinare cupientibus. Nouissimè uero placuit, ut ab Antiochia Iohãnes euocaretur, ecclesiæ pres byter. Erat enim eius doctrinæ fama mirabilis. Intra modicum ergo tempus cõmuni decreto omniũ clericorum & laicorum Imperator Arcadius euocauit eum. Et propter dignitatem ordinis cum adessent ex Imperiali iussione plurimi episcopi, etiam Theophilus uenit Alexandrinus, qui studebat quidem Iohãni detrahere, & Isidorũ suum pres byterum ordinare. Diligebat enim eum, quod aliquando sustinuisset pro ipso tale periculũ. Cum Imperator Theodosius aduersus Maximũ tyrannũ decertaret, Theophilus per Isidorum xenia misit Imperatori, & duplices misit epistolas, mandans ut alteras literas nõ uincenti daret. Porrò uictori & munera, & alteras porrigeret literas. Has cũ Isidorus portasset, Romã ueniens uictoriam expectabat. Sed non diu latuit. Quidam enim lector rapiens epistolas, demonstrauit Imperatori. Quamobrem Isidorus terrore correptus, in Alexandriam fugit, cælare uolens quod fuerat ei mandatum. Ob quã causam Isidorum Theophilus diligebat. Verum palatij Iudices præposuere Iohannem. Cumq; multi Theophilum accusarent, libellos aduersus eum pro diuersis causis præsentibus episcopis obtulerunt. Tunc Præpositus palatij Eutropius nomine, sumẽs accusationes scriptas ostendit Theophilo, dicens, aut ordina Iohannẽ, aut accusationes ueniunt ad examen.

Iohãnes Chrysostomus.

Theophilus Io. Chrysostomo parum fauens.

Mira Theophili uafricies.

Isidorus.

D Hinc perterritus Theophilus, Iohannẽ ordinauit episcopum. Qui suscepit episcopatum sextodecimo die Februarij mensis, Consulatu Honorij Imperatoris, & Euthiciani Præfecti. Quod uero Iohãnes uir fuerit omnino præclarus, ex libris quos reliquit, cognoscitur. Cuius uitã, genus, cõuersationẽ, & quẽadmodũ sit depositus & post mortẽ magis honoratus, exponã. IOHANNES itaq; fuit Antiochenus, filius Secũdi & Anthusæ nobilium personarũ, discipulus Sophistæ Libanij, & auditor Andragathij Philosophi. Cumq; se ad aduocationẽ præpararet, considerans molestias litigantium, iniustumq; uitæ propositum, potius elegit quietem. Et hoc fecit æmulatus Euagrium, quoniã & ille cum ijsdem studijs esset usus, quietam magis sequutus est uitam. Mox ergo mutato cultu pariter & incessu, diuinis lectionibus incumbebat, & frequentius ad sanctam concurrebat ecclesiam. Hæc agens persuasit etiam Theodoro & Maximo qui fuerant condiscipuli ipsius apud Sophistam Libaniũ, ut pomposam relinquerent uitam, & simplicem sequerentur. Quorum Theodorus postea episcopus Mopsuestiensis ordinatur ecclesiæ, Maximus autẽ Seleuciæ Isauriæ. Tum itaq; isti fiebant discipuli in lectione diuina Diodori atq; Carterij, qui eo tẽpore sacris monasterijs præsidebant. Sed Diodorus postea Tarsi ordinatus episcopus, multos cõscripsit libros sacras ad literam intuens scripturas. Porrò Iohannem degentem cum Basilio qui tunc à Meletio factus

IOHANNES Chrysostomus, futurus erat Rhetor forensis.

Amplectitur uitam Christianam.

Theodorus. Maximus.

Diodorus. Carterius.

erat

A erat diaconus,& postea Cæsareæ Cappadociæ Præsule constituto, Zeno episcopus à Hierosolymis reuertens, Lectorem in ecclesia Antiochena constituit. In quo adhuc in officio positus, librum ædidit Contra Iudæos. Post modicum uero tempus etiam Diaconatū à Meletio promerens, De sacerdotio alium fecit librū, aliosq́ plurimos explanauit. Postea uero Meletio in Constantinopolitana urbe defuncto, recedens Iohannes à Meletianis, & neq; Paulino cōmunicans, tribus annis cōtinue sub quiete degebat. Mortuo uero Paulino, ab Euagrio eius successore pres byter ordinat̄. Ante Episcopatum itaq; hoc modo conuersatus est. Fuit enim uir (ut aiunt) propter zelum castitatis seuerior, & amplius quàm habebat à iuuentute sua, furori magis quàm reuerētiæ se præbebat, & propter uitæ rectitudinem incautus prospicere de futuris. Propter simplicitatem uero, oris libertate profusus, apud colloquentes nō mediocriter utebatur. Docendo præcipuus erat, utilis ad corrigendos audientium mores. In confabulatione uero arrogans à nescientibus putabatur. Cū ergo talis moribus esset, episcopatu suscepto, maiori fastu quàm debuerat utebatur, clericorū suorū corrigere uitā uolēs. Mox igit̄ in ipso initio, cū clericis asper uideret̄ ecclesiæ, erat plurimis exosus, & ueluti furiosum uniuersi declinabant. Compellebat enim eū, ut uelut omnes offenderet Serapio diaconus eius, qui aliquādo præsentibus clericis hunc protulit magna uoce sermonem: Nunq́ poteris, ó episcope, hos corrigere, nisi uno baculo percusseris uniuersos. Quo dicto, maiora contra eum B odia cōcitata sunt. Non post multū uero temporis, plurimos clericorū pro diuersis exemit causis. At illi cōspirantes aduersus eum, etiam derogationibus apud populum utebantur. quarum rerum faciebāt maximā fidem, eo quod nec ullum secum comedere pateretur, nec ipse ad alium inuitatus accederet. Dicunt enim quidā, propterea noluisse eum cū quoquam comedere; eo quod turpiter manducaret, escasq́ perciperet. Alij uero propter excellentem ciborum abstinentiam, hoc eum facere prædicabant.

Io. Chrysostomus fit Lector in ecclesia Antiochena.

Fit pres byter

Liberæ linguæ Chrysostomus.

Emendatio cleri.

Serapio diaconus Chrysostomi.

Sacerdotes aduersus Chrysostomum conspirant.

Io. Chrysostomus solus cibum capiebat.

SOZOMENVS.

Ego tamen, quodā uiro ueraci referente, audiui, quod propter abstinentiam capite & stomacho sæpe dolebat, & ideo prandiorū epulas euitabat.

SOCRATES.

Porrò populus propter sermones quos in ecclesia faciebat, diligebat eū, paruipendēs accusatorū uoces. Quales uero sint eius libri, nō oportet nunc dici. quoniā legentibus poterunt indicari. Igitur cū clero tantūmodo esset exosus, machinationes cōtra eum nō omnino ualuerunt. Cum uero etiam plurimos Procerū obiurgare cœpisset, tunc inuidia cōtra eū maior accensa est. Et plurima quidē dicebantur. multa quoq; faciebant audiētibus fidem.

Laborat inuidia cum sacerdotū, tum populi.

Eius derogationibus dedit augmentū homilia contra Eutropiū tunc prolata. Eutropius enim eunuchus Præpositus Imperatoris, & habēs

Cap. IIII.

Eutropius eunuchus Præpositus Cubiculi.

 Consulis

C Consulis dignitatẽ,uolens in quosdam qui ad ecclesiam confugerant,animaduertere,operam dedit ut ab Imperatoribus Lex poneretur,iubens ut nullus ad ecclesias confugeret, imò qui dudum confugerant, traherentur. Sed dei sequutum est repente iudicium.Erat ergo proposita Lex.Post paucos uero dies cũ ipse Eutropius offendisset Imperatorẽ, inter refugas erat apud ecclesiã.Episcopus uero Eutropio sub altari iacente,nimioq; percusso timore,residens super ambonẽ ubi solebat prius facere consuete sermonẽ, homiliam increpatoriam fecit aduersus eum. Vnde plurimos magis offendebat,eo quod hominẽ in infelicitate positum,nõ solum non miseraretur, sed etiam ne obiurgare quidem desisteret.Igitur Eutropij tunc Consulatus dignitatẽ habentis,propter quædã crimina caput Imperator iussit amputari,& ex ordine Consulum eius nomẽ penitus aboleri. Quãobrem Theodori solũmodo,qui cum eo Consul fuit,nomen adscriptum est.Pro diuersis igitur causis multos sæpius libere obiurgabat, & plurimis erat exosus. Vnde Theophilus Alexandrinæ ciuitatis episcopus,mox post ordinationem causas eius deiectionis quæsiuit. & quibusdam præsentibus ei latenter obloquebatur. Multis etiã longe positis scribebat.Contristabatur enim non solum propter libertatem illam,sed quod etiã Isidorum presbyterum suum episcopum Constantinopoleos ordinare non ualuisset.

Io.Chrysostomus declamat publice in Eutropium.

Theodorus COS.

THEODORETVS.

Sacerdotibus igitur Iohannes episcopus supplicabat,ut secundum ecclesiasticas uiuerẽt sanctiones, quas quicunq; præuaricari præsumerẽt,eos ad templum prohibebat accedere. Dicebat enim,quod nec deberent frui honore sacerdotij,qui eorũ uitam contemnerent imitari.Non solum autẽ prouidentiã urbis Costantinopoleos habebat,sed etiã totius Thraciæ,quæ sex Præfecturis est diuisa, & Asiæ totius quæ ab undecim Præsidibus regitur. Hijs legibus ornabat etiã Ponticam regionem,quæ totidem Iudicibus gubernari dinoscitur.Cumq; cognouisset in Phœnice adhuc Dæmonibus sacrificia ministrari,electos monachos & Imperialibus sanctionibus coarmatos aduersus cultores destinauit idolorum,dans pecunias Templorum destructoribus erogandas,non ex ærario publico,sed quas à fidelissimis mulieribus oblatas liberaliter accipiebat sic ab ipso persuasis.

D

Io.Chrysostomus cleri reformator.

Pontus.

Phœnicia.

Io.Chrysostomus matronarũ locupletiũ liberalitate adiutus.

Cap.V. De Celtis loquitur,hoc ẽ,Germanis q apud Honorium militabant.

VIdens uero etiam cohortem Celticam Arianis rhetibus illaqueatam, & cogitans de eorũ capienda salute,consilium huiusmodi uenationis inuenit.Eiusdem nanq; linguæ Presbyteros,Diaconos,atq; Lectores fecit, & unã eis ecclesiam dedit.Qua occasione multos eorũ cepit,cum & ipse frequenter illuc iret,& per interpretem Celticum diuinas lectiones exponeret. Hæc ergo intra ciuitatem crebro faciens, plurimos eius gentis Arianorum ad Apostolica dogmata reuocauit. Apud Scythas autẽ quidam erant desiderium salutis habentes,quò nõ poterant peruenire.Quod Iohannes cognoscens,

Scythæ.

A scens, quæsiuit uiros Apostolico zelo feruentes, eosq; misit, & desiderantibus salutis gratiā ministrauit. Ego autē etiam literas eius legi ad Leontiū Ancyræ Præsulē, qbus indicauit Scythas fuisse cōuersos in nostra Prouincia. Et cognoscens in qbusdā uicis Marcionis creuisse languorē, scripsit eius loci pastorib9, ut eos pellerēt. Insup etiā Principis ꝑ hac causa ꝓferri petijt sanctionē. Quod igitur ecclesiarū curā in animo habuerit, secundū diuinū Apostolū, satis hæc docuerint. Licet aūt etiā aliūde illi9 libertatē intelligere.

Aduersus Marcionistas.

Cap. VI. Gainas Magister militum Celta.

GAinas quidā genere Celticus, consilio Barbarus studio tyrannico uehemēter elatus, eo tempore cum esset Magister militum, multos suæ gentis, multos etiam Romanorū sub suo magisterio habens, terrorem plurimis, etiam ipsi Principi meditatione tyrānidis inferebat. Eratq; Arianus. Is ergo rogauit Imperatorē, ut intra ciuitatem ei unam daret ecclesiam. At ille eum se placare promisit. Tum euocans Iohannē, eiq; potentiam illius meditatamq; tyrannidē dicens, petebat ut data ecclesia, eius refrenaret intentionē. At ille uirtute fortissimus: Noli (inquit) ó Imperator hæc promittere, neq; sanctum canibus dare. Non enim potero deo benedicentes expellere, & sanctum templum blasphemantibus iniuste cōtradere. Neq; hunc Barbarū metuas Imperator, sed ambos nos iube uocari, & sub silentio inter nos quæ dicuntur audi. Ego nanq; linguam illius sic frenabo, ut nō præsumat petere quæ dari non expedit. Hoc audiens Imperator gauisus est, & utrunq; altero die uocauit. Tunc Gainas petitionē suam poscebat, Iohan-B nes contradicebat, dicens: Non licet Imperatori pietatē custodienti, aliquid contra mandata diuina tentare. Cumque responderet ille, quod oratorium & ipse habere deberet, Iohannes ait: Vbiq; tibi diuina domus aperta est, & nullus te uetat orare. At ille: Sed ego (inquit) alterius sectæ sum, & cū eis unū templum habere deposco. Multos enim pro Romana republica labores assumpsi, & non debeo in mea petitione contemni. Cui Iohannes: Plurima (inquit) præmia, & quæ trascendunt tua certamina percepisti, Magister militum factus, Consulari toga insuper exornatus. Et oportet te considerare quis pridem fueris, & qualis modo cōspiciaris, & quæ prisca paupertas, & quæ præsens substantia. Quibus uestibus usus fueris antequā Histrum transisses, & quibus nunc utaris. Considera igitur paucos labores maxima tibi præmia contulisse, & circa honorantē te non sis ingratus. Hijs sermonibus tantus ille doctor obstruxit os Gainæ, eumq; cōpulit ut taceret.

Io. Chrysostomus aduersus Gainam.

SOCRATES.

Igitur cum Gainas adipisci desideraret Imperiū, qui pridem de sua fide apud beatā martyrē Euphemiā in Chalcedone Impatori Arcadio promisisset, diuersa cōsilia reuoluebat, & in sua intētione semp instabat. Cumq; per diem nihil in urbe Cōstātinopolitana agere potuisset, machinatus est ut noctu Barbaros mitteret qui Palatium cōcremarent. Tuncuero apertè monstratū est, quomodo deus custodiat ciuitatē. Missis enim ab eo Barbaris ad

Gainas conatur incendere Palatium Constantinop.

C tris ad incendiũ atq; prædas, angelorũ turba apparuit armatorũ ingentia corpora habentium. Illi uero putantes esse milites, abscesserũt. Cumq; hoc Gainæ fuisset nunciatum, incredibile uisum est. Nouerat enim omnẽ exercitum per ciuitates constitutũ. Quapropter denuo sequenti nocte alios destinauit. Cumq; idem ei renunciatum fuisset (denuo enim angeli eandem uisionem Barbaris ostendebãt) nouissimè ipse egressus cum multitudine, miraculi sumpsit experimentum, arbitratus reuera, quod per diem quidem lateret exercitus, noctu uero pro eius custodia poneretur. Et ita cum intra urbem nihil posset implere, egressus ad Thraciã, aperte hostilem monstrauit intentionem.

THEODORETVS.

Cum igitur aliquantum transisset tempus, diu meditatam tyrannidem Gainas patefecit. Collecto nanq; exercitu, per Thracias uniuersa uastabat. Hoc cognoscentes & Iudices & populi, terrebantur. & neq; repugnare illi quisq; audebat, neq; apud eum Legatione fungi, dum asperitatẽ Barbaricam formidarent. Tum ergo alios omneis tanq; metuẽteis relinquẽtes, Iohãni uiro sanctissimo onus Legationis imposuerũt. At ille neq; illius insultationis memor, neq; inimicitiarũ quæ hinc exortæ uidebãtur, alacriter est profectus ad Thraciã. At ille cognoscens Legatum eiusq; fiduciã pro pietate animose assumptam, occurrit ei longo itinere, eiúsque dexteram suis oculis circũposuit. Insuper etiam suos filios sacra eius genua osculari præcepit. Huius ergo uirtutis Iohannes fuit, ut etiã ualde terribileis humiliari cogeret, & timere.

Gainæ aperta tyrannis.

Io. Chrysostomus Legatus ad Gainam.

D

Oscula genuũ

SOCRATES.

Cap. VII. An deus corporeus.

EA tempestate quæstio mota fuerat: An deus corporeus esset, & hominis haberet figurã, an certè incorporeus & à figura humana omnino alienus. Ex qua quæstione contentiones & certamina plurima surrexerunt, alijs hoc affirmantibus, aliud alijs. Maximè tamen simplices inter monachos, corporeum & humanæ formæ deum esse iudicabant. Plurimi uero reprobantes illos, deum incorporeum esse dicebant, & à forma corporea segregatum. Cum quibus Theophilus quoque Alexandrinus consonabat episcopus, ita ut in ecclesia coram populo contra eos qui humanæ formæ deũ asseuerabant, contenderet, & deum incorporeũ suo dogmate definiret. Hæc cognoscentes Aegyptiorũ monachi, uenerunt Alexandriã, & seditionem contra Theophilũ uelut impiũ excitarunt, ita ut eum occidere niterentur. Hoc ille cognoscens, cogitauit quẽadmodum euitaret mortẽ. Quos sub blandimẽto suscipiens, hæc eis loquutus est: Sic (inquit) uos uideo sicut dei uultũ. Hoc dicto monachos à suo impetu reuocauit. At illi: Si uere (inquiunt) dicis, quod dei uult9 est sicut & noster, anathematiza libros Origenis. Ex ipsis eñ quidã aduersantur opinioni nostræ. Si uero hoc nõ feceris quæ impiorũ & deo rebelliũ sunt, à nobis sine dubio sustinebis. Ego (inqt Theophilus) quæ uobis placẽt faciã. nolite in me sæuire. Nã & ego inimicus sum librorum

Theophilus Alexandrin9.

Monachi Aegyptij.

A librorũ Origenis,& culpo ſuſcipiẽtis. Sic ergo monachos declinauit.& forſitan ideo hæc quæſtio hactenus eſt ablata. Poſthæc huiuſmodi res accidit. Aegypti monaſterijs quatuor uenerabiles præſidebãt uiri, Dioſcorus, Ammonius, Euſebius, Euthymius, germani, qui pro corporis magnitudine Lõgi uocabantur, ſermone uitaq́ fulgentes,& propterea apud Alexandrinos egregij. Sed & Theophilus eos honorabat epiſcopus. Quãobrem Dioſcorum uiolenter tractum, Hermopoleos fecit epiſcopum. Duos autem eorum rogauit ut habitarent cum eo,& uix ut epiſcopus imperauit. Factosq́ clericos, eccleſiæ Oeconomos inſtituit. Cũq́ illi æſtuarent quod minus propoſitum ſuæ cõuerſationis implerent,& procedenti tempore uiderent animas ſuas lædi, cum epiſcopus pecuniam haberet multã,& multum auri cõgregandi ſtudium, repudiabant eſſe cum eo,& deſerti potius habitaculum diligebant. Cumq́ ille neſciens eorum uoluntatem, ſibi eos adeſſe depoſceret, poſtea uidẽs quod eis potius ipſe diſpliceret, iratus interminabatur eis. At illi hoc paruipendentes abſcedunt. Porrò Theophilus cum animo feruens eſſet, niſus eſt ut uiros illos qua poſſet arte uexaret. Et fratrem interim eorũ Dioſcorum habebat exoſum. Contriſtabatur enim quod eos turba diligeret & coleret monachorũ,& ſciebat quod eis aliter nocere nõ poſſet, niſi monachos debellaret. Expertus erat quoq́, quod crebro cum eis habito ſermone, faterentur incorporeum eſſe deum,& non humanæ formæ, ne fortè neceſſitate humanæ formæ, humana quoq́ paſſio ſequeretur. Et B cum ſic Theophilus ſaperet, tamen ut ſe uindicaret, quod bene prius prædicauerat immutauit. Mittens enim in eremum, plurimos monachorum ſimplicium & ſpiritali exercitatione carentium eſt uenatus, dicens nõ oportere ſequi Dioſcorum, neq́ fratres eius dicentes incorporeum eſſe deum. Deus enim ſecundũ diuinam ſcripturam & oculos habet,& aures,& manus,& pedes, ſicut & homines. Dioſcorus autẽ, eiusq́ ſequaces, ſequẽtes Origenem dogma blaſphemũ introducunt, quaſi deus nec oculos, nec aures, nec manus habeat, neq́ pedes. Hac ſeductione monachorum plurimi ſunt decepti,& ſeditio feruentiſſima monachorum ſuſcitatur. Sed exercitati uiri ſeducti non ſunt, ſimplices autem ardore fidei repente contra fratres inſurgunt. Et facta ſeditione, alteri alteros impetebant. Theophili ſequaces, Origeniſtas,& impios appellabant fratres. Iſti uero ſequaceis Theophili Humaniformianos uocabant. Ob quam rem orta immani ſeditione, Theophilus cum armatorum multitudine uenit in Nitriam contra Dioſcorum eiusq́ fratres. At illi uix fuga ualuerunt declinare pericula.

Dioſcorus. Ammonius. Euſebius. Euthymius.

Dioſcor⁹ Hermopoleos epiſcopus.

Theophili animus elatus.

Theophili dolus aliter loquentis quàm ſentiret.

Cap. VIII.

Io. Chryſoſtomus orationes addit hymnis nocturnis.

CVm hæc in Aegypto fierent, Iohãnes Conſtantinopolitanus doctrina florebat,& apud cunctos fauorabilis habebatur. Auxitq́ primus in nocturnis hymnis orationes ob huiuſmodi cauſam. Ariani (ſicuti dictũ eſt) extra ciuitatẽ Collectas agebant. Sabbato autẽ atq́ Dominica, intra

portas

C portas & porticus congregati, hymnos & antiphonas ex Ariano dogmate compositas decãtabant. Et hoc maxima noctis parte facientes, diluculo cũ ipsis antiphonis per mediam ciuitatẽ egressi portam, ad suam ecclesiam cõcurrebãt. Cumq́ hoc crebro quasi ad uituperationem Orthodoxorũ facere nõ cessarent. frequẽter enim etiã hoc cantabant: Vbi sunt qui dicunt tria uirtute unũ? tum Iohãnes metuens ne simplices huiusmodi cantibus traherentur, instituit suum populum, ut & ipsi nocturnis occuparentur hymnis, ut & illorum obscuraretur opus, & fidelium professio firmaretur. Studium ergo Iohannis ualde utile, cum turba periculisq́ finitum est. Nam cum clariores hymni homoousianorũ noctu apparerent (fecerat enim etiã cruces argenteas, quæ cum argenteis cereis portabãtur, expensas ad hæc Eudoxia Augusta præbente) tum Ariani zelo tracti, usq́ ad cædem insurgunt. Vna ergo nocte, facta congressione, lapide in fronte percussus est Brison eunuchus Augustæ, qui ad hymnos exercendos fuerat deputatus. Sed etiã quidam ex populo utriusq́ partis extincti sunt. In hijs, motus Imperator, prohibuit Arianos, hymnos publicè decantare.

Ariani Sabbato & Dominica.

Homoousiani

Brison eunuchus Augustæ

Cap. IX. Antiphonarũ origo.

DIcendum autẽ est unde sumpserit initium, ut in ecclesia Antiphonæ decantentur. Ignatius Antiochiæ Syriæ tertius post Apostolum Petrum episcopus, qui etiam cũ ipsis uixerat Apostolis, uidit angelorũ uisionem, quomodo per Antiphonas sanctæ Trinitati dicerent hymnos. Isq́ D modum uisionis Antiochenæ tradidisse probatur ecclesiæ. & ex hoc ad cunctas transiuit ecclesias.

SOZOMENUS.

Cap. X. Io. Chrysostomus quo pacto odium Augustæ sibi conflarit. Antiochus. Seuerianus.

FErtur uero quod inter alia Iohannes etiã propter Seuerianũ Gabalensem episcopum, odium Augustæ sibi conflauerit. Is enim Seuerianus & Antiochus Ptolemaidos, ambo eloquẽtissimi erant, & corãm ecclesia docere instructi. Veniens ergo prius Antiochus Constantinopolim eloquentia promotus, atq́ pecunijs ditatus, in suam reuersus est ciuitatem. Quem æmulatus Seuerianus postea uenit, uidens quod Iohannes frequenter in ecclesia sermone facto mirabilis apparebat. Eratq́ honorabilis apud multos Proceres, & apud ipsum Imperatorẽ pariter & Augustã. Itaq́ cum Iohannes profectus fuisset in Asiam, huic cõmendauit ecclesiam. Credebat enim eius bladimẽtis, quod se reuera diligeret. At ille magis se auditoribus cõmendabat. Quod cum Iohannes audisset, Serapione nũciante, æmulari cœpit. Reuersoq́ ab Asia Iohanne, contigit transeunte Seueriano, ut studio non assurgeret Serapio. At ille exasperatus clamauit: Si Serapio, clericus mortuus fuerit, CHRISTUS inhumanatus nõ est. Ob hanc rem accusatus à Serapione uelut iniuriosus & in deũ blasphemus, ciuitate pulsus est à Iohãne. Quod Augusta cognoscens per familiares Seueriani, mox eum à Chalcedone fecit reuocari. Porrò Iohannes multis rogantibus, eũ uidere refugiebat, donec in Apostolorũ ecclesia in eius genibus poneret Augusta

Seuerian' pulsus Constantinopoli.

Theodosium

A Theodosium filium suum, supplicans & sæpe adiurans, ut Seuerianũ ipsi/us reconciliaret affectui.

Augusta intercedit pro Seueriano apud Chrysostomũ.

SOCRATES.

Interea monachi ab eremo, Constantinopolim ueniunt cum Dioscoro & fratribus, cum quibus Isidorus qui Theophilo amicissimus pridẽ, ob huiusmodi causam postea fuerat inimicus. Petrus quidã archipresbyter Alexandrinæ fuit ecclesiæ. Hunc Theophilus ab ecclesia ex odio proiecit, culpãs eum quasi mulierem quandam Manichæam, non prius abrenunciantẽ hæresim, in cõmunionẽ sacram suscepisset. Cũq; Petrus diceret se eã iussu Theophili suscepisse, illo negãte, Isidori testimonium Petrus implorabat, quod hoc actum non ignorasset episcopus. Eo tempore Isidorus Romæ agebat, à Theophilo missus ad Damasum, ut ei Flauianum Antiochiæ reconciliaret episcopum. Verum reuersus Isidorus Petri responsionem ueram esse firmauit, dicens, quod mulier Manichæa cum episcopi fuisset iussiõe suscepta. Hinc accensus Theophilus, ambos expulit ab ecclesia. Ob hãc ergo causam Isidorus cum Dioscoro & reliquis Constantinopolim uenit, ut Principi & Ioanni eius facta narraret. Hæc Ioannes cognoscens, honorabat principio uiros, eorumq; fruebatur orationibus. Cõmunione uero sacra cum eis ante causæ cognitionem participare non uoluit. His ita gestis, peruenit ad Theophilum sermo falsus, tanquam Ioannes illis cõmunicasset, ut eis ferret auxi-

Petrus archipresbyter Alexandrinus.

Isidorus pulsus Alexãdria

Io. Chrysostomus recipit Petrũ et Isidorũ.

Olim hoc fiebat inter Christianos, præsertim nouos hospites, ut primũ simul orarent, deinde statim eucharistiam acciperẽt, hoc est, cõmunicarent.

B lium. Parabatq; ut non solum de Dioscoro & Isidoro sese ulcisceretur, sed etiam Ioannem episcopatu deponeret. Misit ergo ad singularũ episcopos ciuitatum epistolas, celans intentionem suã, culpans tamen Origenis libros. Deinde Epiphanium Cypri fecit amicum, cum prius eius fuisset inimicus, tanquam de deo minus bene saperet, eumq; formam hominis habere iudicaret. Tunc ergo quasi ex pœnitentia, eius se professus est sequi sectã: egitq; ut synodus episcoporum Cypri celebraretur, ut libri dãnarentur Origenis. Porrò Epiphanius propter nimiam sui reuerentiam atq; simplicitatem circumuentus, constituta synodo lectionem librorum Origenis interdixit. Misitq; literas ad Ioannem, monens ut ab Origeniana lectione abstineret: & synodo congregata, quæ placuerant, etiam ipse firmaret. Theophilus igitur famigeratum illum Epiphanium circũueniens, & cognoscẽs sua uota proficere, etiam ipse collectis episcopis libros damnauit Origenis, qui penè ante ducẽtos defunctus erat annos: nõ quod huiusmodi haberet intentionẽ, sed studens Dioscoro eiusq; nocere sequacibus. Ioannes autem paruipendens quæ ab Epiphanio & Theophilo fuerant nunciata, in doctrina ecclesiastica laborabat, & in ea quidem florebat. Nihil tamen de his, quæ contra eum cogitabantur sæpe, curabat. Cunq; Theophilus iam manifesto studere uideretur, ut Ioannem episcopatu deponeret, tunc etiam inimici Ioannis Theophilum sunt sequuti: & multi clerici, multi procerum palatij tempus inueniẽ

Theophili subdola uafricies instigãtis Epiphaniũ bonũ & simplicẽ uirũ, ut primus Origenẽ dãnaret.

Theophilus fucatus.

IO. CHRYSOSTOMVS.

C tes oportunum, nitebantur ut synodus Constantinopoli fieret contra Ioannē. Et hoc tam per epistolas sibi ipsis, quàm per uerba mādabāt. Auxit igitē odiū Ioāni causa Seueriani & Antiochi episcoporū, quæ supra relata est.

Cap. XI

Epiphani⁹ Cyprius Constantinopolim.

POst paucum uero tempus episcopus Epiphanius Cōstantinopolim uenit, portās damnationem librorum Origenis. Quibus nō quidē ipsum Origenem excōmunicatum decreuerant, sed libris tantūmodo derogauerant. Egressus ergo ad basilicam sancti Ioannis miliario ab urbe septimo cōstitutam. & Collecta ibidem celebrata, ordinatoq; diacono rursus uenit in ciuitatem. & inuitationem quidem Ioannis declinauit causa Theophili. In propria uero mansione habitare magis elegit. Et uocans tunc præsentes episcopos, damnationem librorum Origenis legebat eis. Et quidam habentes Epiphanij reuerentiam subscribebant, plurimi autem hoc facere recusabāt. Quorum fuit etiam Theotimus, Scythiæ præsul, qui ita respondit: Ego, inquit, ô Epiphani neq; ei qui pridem bene requieuit iniurias infero, neq; rem blasphemam tentare præsumo, damnans ea quæ priores nostri respuere noluerunt. Proinde neq; malam doctrinam in libris Origenis esse conspicio. Tunc proferēs libros eius (Origenis) legit, & ecclesiasticas expositiones ostēdit, ac postea procedens dicebat: Qui his contumelias inferunt, nesciunt seipsos. Hæc ergo Theotimus uitæ rectitudine nobilissimus Epiphanio respondisse fertur. Sed quoniam detractores plurimi subripientes, uelut blasphemum respuunt Origenem, pauca de his dicere non uidetur absurdum.

Memoranda sentētia Theotimi cū rogaretur ut dānaret libros Origenis.

D Viles homines, & qui per seipsos nequeunt apparere, uituperando meliorem, esse se aliquid conantur ostendere. Hoc passus est primo Methodius, Lyciæ Olympi ciuitatis episcopus. Deinde Eustathius pauci præsul temporis, & post eum Apollinaris, nouissime Theophilus. Isti derogabant Origeni, & alij ob aliam causam ad accusationem eius accesserunt. Methodius igitur cum multum derogasset primum Origeni, postea uelut ex pœnitentia miratus uirum, in dialogo quem attitulauit Xenonē sic ait: Sed quid amplius ego de illorum querimonijs factis contra Origenem loquar. Cū enim culpant eum pro quibus putant causis, & nihil quasi male credentem de sancta Trinitate reperiunt, ostenduntur in eo magis pietatis & rectitudinis testimonia perhibere. Athanasius autem defensor Nicæni concilij, libris proprijs contra Arianos uoce clara testem suæ fidei hunc uirum uocat, illius libros coniungens suis, & hæc dicens: Mirabilis, inquit, & laboriosissimus Origenes hoc de filio dei nobis testimonium perhibēs ait, coæternum eum asseuerans patri. Ignorant igitur seipsos derogatores Origenis, etiā laudatorem eius Athanasium blasphemantes. Hæc de Origene dicta sufficiant. Nunc sequamur historiam.

Methodius in Xenone de Origene.

Athanasij testimoniū de Origene.

Cap. XII.

IOannes igitur Constantinopoleos indignatus non est, quod præter regulas in ipsius ecclesia ordinationem fecisset Epiphanius, sed tamē rogabat ut

A bat ut inter Episcopos cum eo maneret. At ille nec manere se cum eo nec orare respondit, nisi Dioscorum & qui cum eo erant, urbe depelleret, & ipse in librorum Origenis damnatione subscriberet. Ioanne hæc facere differente & dicente non oportere ante catholicam cognitionem aliquid facere petulanter, ad hoc consilium ab inimicis Ioannis Epiphanius instigatur. Cum esset in Apostolorum ecclesia celebranda collectio procedere faciunt Epiphanium, & coram omni populo Origenis damnare libros, & adiudicare Dioscorum eiusque sequaces, simul quoque derogare Ioanni uelut eorum defensori. Hæc Ioanni nunciatur. Altero uero die cum iam uenisset Epiphanius ad ecclesiam, hæc per Serapionem uerba mãdauit: Cõtra regulas multa gessisti ô epiphani: Primum quidem, quod ordinationẽ fecisti in ecclesia sub meo iure constituta: deinde quia me nõ iubente, in ea, autoritate propria sacra celebrasti. Rursus quod inuitatus excusasti, & nunc denuo in teipsum confidis. Quapropter obserua ne turbatio nascatur in populo, & huius rei periculum ipse suscipias. Hæc cum audisset Epiphanius ab ecclesia formidans abscessit. Cumque reuersurus esset ad Cyprum, ferunt quidam hæc eum mandasse Ioanni: Spero quod non morieris episcopus, At ille remandauit: Spero te ad tuam patriam non rediturum. Hæc utrum uere dicta sint, nescio. Ambo tamen hunc habuere finem. Nam nec Epiphanius B uiuus puenit ad Cyprũ, sed in naui defunctus est, & Ioannes paulo post ab episcopatu depositus est.

Io. Chrysost. nõ uult cõsentire in dãnatione Origeniscorũ librorũ.

Epiphanius Origenis libros dãnat, et Dioscorum.

Io. Chrysost. ad Epiphaniũ

Epiphanius subducit se.

Cap. XIII. Io. Chrysost. aduersus Eudoxiã Aug.

CVnque Epiphanius discessisset, platum fuit ad Ioannem, quod Eudoxia Augusta eũ contra Ioannem armasset: & hinc accensus, linguæ ubertate sermonem fecit ad populum cunctarum mulierum uituperatione plenũ. Hunc sermonem populus omnis arripuit, quasi cõtra Augustam prolatus esset, & ita peruenit ad aures Imperatoris. Quod Augusta cognoscens, uelut iniuriam suam narrauit Imperatori, dicens illius magis esse contumeliã quæ ipsius uxori fieret. Quamobrem factum est, ut Theophilus cõtra eum per quàm uelociter synodum celebraret. Quod etiã Seuerianus simul agebat. Erat enim adhuc inimicus. Inter hæc Theophilus uenit, multos simul episcoporum mouens. Confluebant igitur plurimi Ioannis inimici. Aderãt etiam quos ab episcopatu remouerat. Omnes ergo concorditer in Chalcedone conuenerunt, ubi tunc erat episcopus Cyrinus multa contra Ioãnem loquens, impium eum superbumque uocans. Episcopi uero delectabantur talibus. Porrò Maruthas Mesopotamenus episcopus, inuitus Cyrini calcauit tunc pedem. At ille dolore constrictus Constantinopolim cum episcopis transire non potuit. alij uero sunt transuecti.

Concilium in Chalcedone cõtra Io. Chrys.

Cyrinus in pede læsus ab Marutha, paulo post totum crus amittit, & moritur.

SOZOMENVS.

Postea uero cum dolore laboraret eius crus continue, est abcisum: quia putredo penè omne corpus eius inuaserat, & in pedẽ aliũ iam serpebat. Is

C ergo post paululum temporis est defunctus.

S O C R A T E S.

Theophilo autem ab Alexandria uenienti, nullus occurrit, nec soléni honore potitus est. Erat enim apertissimus inimicus. Sed Alexandrini nautæ, qui tunc uenerant cum frumentis, occurrentes eum fauorabiliter susceperūt. Cumq; uenisset Constantinopolim, refutauit in ecclesiā introire, sed in una domo Augustarum uocabulo Placidiana tunc habitauit. Hinc ergo cœperunt contra Ioannem mouere causas. & non iam de libris Origenis mentio ferebatur, sed has accusationes illicitas excitabant. His ita præparatis, cóuenientes episcopi in suburbano Chalcedonensi, quod Ruphini nomine uocitatur, ubi est in honore Petri & Pauli Apostolorum basilica cōstituta, euocauerunt Ioannem satisfacturum pro quibus accusabatur: iusserūtq; ut cū eo uenirent Serapion, & Tigrius Eunuchus presbyter, & Paulus lector. Isti enim simul accusabantur. Cumq; Ioannes euocanteis uelut inimicos refugeret, uniuersalem synodum fieri proclamauit. At illi nihil morati quater eum euocauerunt. Qui cum noluisset occurrere, sed synodum fieri proclamaret, damnauerunt eum: in nullo culpantes, nisi quod uocatus noluisset obedire. Cumq; hoc fuisset circa uesperam nunciatum, populus ad seditionē maximam excitatus est. Et noctu concurrentes, eum trahi ab ecclesia non sinebant, sed clamabant, ut apud maius concilium de eo agitaretur examen. Porrò iussio Principis urgebat, uelociter eum eijci, & in exilium deportari. Hoc cognoscens Ioannes tertio damnationis die circa meridiē seipsum populo ignorāte cōtradidit. Cogitabat enim ne ulla propter ipsum seditio nasceretur. Et ille quidem in exilium ducebatur. In populo autem seditio enormis est exorta, ita ut etiam multi inimicorum eius misericordia mouerētur, dicentes eum calumniam passum, quem paulo ante desiderabāt uidere depositum. Quamobrem clamabant omnes contra Principem, atq; cōcilium sacerdotum, & maxime contra Theophilum. Nō enim eius machinatio iā poterat latere, quæ multis quidem indicijs apparebat, maxime quod Dioscoro eiusq; fratribus mox post Ioannis deiectionem cōmunicauerat. Tū igitur etiam Seuerianus in ecclesia docens Ioanni derogabat, dicens: Et si in nullo alio uituperandus Ioannes est, eius tamen superbia, crimen est ad dānationem sufficiens. Omnia nanq; peccata remittuntur hominibus, superbis autem deus resistit, sicut sanctæ scripturæ docent.

Domus Placidiæ Augustæ. *Accusatur Chrysostomus.* *Citatur quater.* *Appellat synodū uniuersalē* *Cōdemnatur.* D *Mittitur in exilium.* *Seuerianus apud populum de Io. Chrysostomo.*

Cap. XIIII. *Seditio Cōstātinopoli ꝓpter Chrysostomū in exilium abductum.*

ORta igitur immensa seditione, populo discurrente, & ad ipsa Regalia proclamante, Augusta permota rogauit Imperatorem, ut eum reuerti præciperet. Misso igitur tunc Eunucho Bresone, etiam necessitas Ioāni inuito, ut in ciuitatem ingrederetur, imposita est. Cum uero redisset, cum multo eius honore ad ecclesiā plebs occurrit. Et mox ut Ioānes ingressus est, rogabant ut in Episcopali sede resideret, & populo orationem Pacis impenderet. Quod

A ret. Quod cum refutaret atq; diceret, quod hoc oporteret iudicio fieri synodali, & eos qui damnauerant, suam sententiam reuocare, accendebantur omnes uidere eum in loco proprio residentem, & uerba doctoris audire. Qui licet diu tardaret, præualuit tamen populus & eum in sede residere Episcopali coëgit, & consuete orationem præbere pacis. Coactus etiam sermonem fecit ad populum. Hæc causa aliam præbuit inimicis occasionem. Et primũ quidem de Heraclidæ ordinatione cõtra eum mouere dicebatur Theophilus quæstionem, ut Ioannem huius rei occasione deponeret. Verum Heraclides non aderat, iudicabatur autem ueluti præsens quasi quosdam iniuste cæcidisset, catheniscp uinctos misisset in pompam Ephesi per mediam ciuitatem. Cunq; pars Ioannis diceret auditorium debere iuste cõstitui, Alexandrini contendebant ut Heraclidis accusatores susciperentur. Hinc ergo seditio & cædes inter Constantinopolitanum populum & Alexandrinum uehemens est exorta. Ob quam rem plurimi uulnerati, pauci etiam mortui sunt. Hæc uidens Theophilus, repente diffugit Alexandriam. Quod etiam alij fecerunt Episcopi, præter paucos, qui personam Ioannis amplectebantur. His ita gestis, reprehensibilis Theophilus est inuentus. Cuius auxit inuidiam, quod rursus Origenis libris incumberet. Qui cum à quodam fuisset interrogatus, quomodo ea quæ dãnauerat rursus amplecteretur? ita re-

Heraclides à Chrysostomo ordinatus, accusatur

Seditio.

Theophilus recurrit Alexandriam.

B spondit: Origenis libri similes sunt prato floribus uniuersis pleno: quicquid ergo in eis bonum inuenero, hoc decerpo. Si quid uero mihi spinosum occurrerit, hoc quasi pungat, omitto. Hæc ergo Theophilus ait, non cõsiderãs Salomonis sapientissimi uerba dicentis, quod uerba sapientum sicut aculei sunt. Ob hanc ergo causam apud omnes Theophilus reprehensibilis uidebatur. Porrò Dioscorus Hermopoleos episcopus paulo post fugam Theophili mortuus est, claraq; sepultus in basilica apud ilicem constituta. Vbi propter Ioannem synodus fuerat celebrata.

THEODORETVS.

Missus ergo tunc Ioannes in exilium, apud ostium habitabat Ponti, quod uocatur Hieron. Cunq; per noctem terræmotus ciuitatem regiam inuasisset, Legati mane mittebantur ad eum, rogantes ut uelociter reuerteretur ad ciuitatem, & orationibus suis pericula remoueret. Sed & alij post illos, & rursus alij destinati sunt, ita ut Legatis Bosphorus repleretur. Quod cum fidelissimus populus cognouisset, fluctus Propontidos nauibus est opertus. Omnes enim occurrerunt cæreos & lampades accendentes pro reuersione pastoris.

Locus exilij Chrysostomi.

Occurrunt Chrysostomo.

SOZOMENVS.

Interea cum Theophilus nauigio Hierapolim aduenisset, mortuo eius ciuitatis Episcopo, Nilamnionem monachum elegerunt ciues. At ille cum

Nilamnion.

C crebro refugeret, ei Theophilus suadebat, ne sacerdotium refutaret. Tum ille promisit, dicens: Cras quod domino placet, implebitur. Altero uero die uenientes ad cellam eius, cogebant eũ. Tum Nilamnion, prius, inquit, oremus. Quod cum Theophilus laudasset, simul orabat. Nilamnion autem repente finem uitæ cum illa oratione suscepit.

SOCRATES.

Cap. XV. Serapion.

IOannes itaq; doctrinis occupabatur, ordinauitq; Serapionẽ Heracliæ Thracensis episcopum. Vnde contra eum maius odium excitatur. Nam paulo post hæc contigisse noscuntur. Augustæ Eudoxiæ statua argentea cõstituta est in columna Porphyretica chlamyde circumamicta: eratq; posita nec proxime nec longe ab ecclesia Sophia, quam plateæ tantummodo diuidebat iter. Illic ergo consuete Ludus publicus occurrebat. Porrò Ioannes iniuriam hoc arbitratus esse ecclesiæ, cõsueta fiducia rursus suam armauit linguã. Et cũ oporteret Principes supplicationis uerbo deflectere, ut à tali Ludo recederetur, hoc non fecit, sed impetu suæ usus eloquentiæ, iubenteis fieri talia obiurgabat. Augusta uero rursus ad suam hæc trahebat iniuriam, & denuo præparabat, ut aduersus eum synodus celebraretur Episcoporum. Hoc sentiens Ioannes, illam notissimam in ecclesia protulit homiliam, cuius initium est: Rursus Herodias insanit, rursusque turbatur. denuo saltat, D denuo caput Ioannis in disco concupiscit accipere. Quod factum, amplius ad iram accendit Augustam.

Statua Eudoxiæ Aug.

Ludus circa statuã Aug.

SOZOMENVS.

Cap. XVI. Subornati trucidarij, q Chrysostomũ occiderent.

INterea quidam homo comprehensus est, qui Ioannem uolebat occidere, traditusq; ad supplicium Præfecto, à Ioanne ne perimeretur ereptus est. Postea uero Elpidij presbyteri seruus, cursu in episcopum irruens, eum interimere nitebatur. Et dum à quodam teneretur, & ipsum repente percussit, simul & alium astantem, & tertium. Tum clamore facto multis conuenientibus plurimos interemit, nouissime tentus & traditus est. Ex illo tempore Ioannem populus custodiebat die noctuq; eius circũsidentes domum.

SOCRATES.

Cap. XVII. Altera synodus propter Chrysost.

PAulo post aderãt episcopi, Leontius Ancyræ Galatiæ, Ammonius Laodiciæ, Breson Thraciæ Philippensis, Acacius Berœæ Syriæ, & alij quidam. His præsentibus accusatores priores denuo mouebãtur. Ioãnes itaq; confidebat in talibus, rogans ut accusatio decenter flagitaretur. Cunq; superuenisset festiuitas Natalis Saluatoris, Imperator solenniter ad ecclesiã non uenit, sed mandauit Ioanni, quod ei non communicaret nisi criminibus prius exueretur. Cunq; pro securitate Ioannis accusatores eius ualde terrerentur, præsentes episcopi nihil aliud requirebãt, nisi quod post depositionem non decreto concilij resedisset in sede. Cunque ille responderet, quod sexagintaquinque episcopi communicantes ei decreuissent, Leontius & alij reclamabãt

A clamabant, dicentes: Sed plurimi te ó Ioannes deposuerunt. Cumque denuo Ioannes hanc regulam non Orthodoxorum ecclesiæ, sed esse firmaret Arianorum: nam in Antiochia congregati pro damnatione fidei de Consubstantialitate prolatæ, odio Athanasij hanc regulã protulerunt. Tũ illi non recta satisfactione cõdẽnauerunt eum, non intelligentes quod dum hac regula uterentur, Athanasium quoque deponerent. Hæc acta sunt circa festiuitatem Paschæ. Mandauitque Imperator Ioanni, non se posse ad ecclesiã uenire, quod eum duo concilia condemnassent. Vacabat ergo Ioannes, & nequaquam in ecclesiam descendebat. Moxque omnes ei fauẽtes ab ecclesia recedentes, Pascha quidem in Thermis quæ Constantinianæ uocantur, celebrauerunt. Cum quibus plurimi episcoporum, presbyterorum, & sacri ordinis clericorum, cõmoti sunt, collectiones seorsum per loca diuersa celebrantes: unde etiam Ioannitæ uocati sunt. Porrò Ioannes duobus mẽsibus nusquam processit, donec Princeps eum duci iuberet in exilium. Et ille quidem tractus ab ecclesia, ducebatur. Quidam uero Ioannitarum eo die ecclesiam incenderunt. Qua ardente flans uentus, etiam basilicam Senatus pariter cõprehendit. Quod actum est uicesimo die Ianuarij mensis, Consulatu Honorij sexto & Aristenis. Ob quam rem Optatus Præfectus urbis cum Paganus esset, odio Christianorum plurimos Ioannitarum diuersis tormen-
B torum generibus laniauit.

Ioãnitæ uocati, qui erant à parte Ioannis. Chrysostomi. Chrysostomiani accenderunt ecclesiam.

THEODORETVS.

Ioannes igitur non solum è ciuitate pulsus est, sed etiam in quoddam exiguum oppidum atque desertum Armeniæ Cucuson destinatus est. Inde rursus ad Pityuntẽ ubi fines sunt Ponti Imperijque Romani, quæ loca crudelibus Barbaris sunt uicina. Sed clemens dominus non permisit uictorem athletam per loca talia diu morari.

Cap. XVIII. Chrysostomus ubi exularit. Cucusos.

SOZOMENVS.

Inter hæc Innocentius Romanus antistes audiens de Ioanne, & moleste ferens, uolensque generale celebrari concilium, scripsit Ioanni & clero Cõstãtinopoleos, quod non oporteret Ioanni successorẽ dari, nec eius clerũ alij parere Pontifici, quas prolixitatis causa nõ transtuli. Aiunt uero Ioannẽ cũ in exiliũ duceretur per uisionem cognouisse diem quo moriturus esset, ostẽsum sibi à Basilisco martyre in Comanis, ubi cum esset itinere fatigatus, dolorem capitis non ferens & ardorem solis, uitam languore finiuit.

Innocẽtius Ro. Pont. pro Chrysostomo.

Chrysostomus moritur.

SOCRATES.

Quartodecimo die Septembris mensis, Consulatu Honorij septimo, & Theodosij secundo.

THEODORETVS.

Huius igit*ur* iniustitiæ causas abominati sũt præcipue Europæ Põtifices. ab eorũ nãque se suspẽderũt cõmunione. pariter oẽs Illyrici eius p*ar*tis effecti sũt. Orientales aũt plurimi qdẽ iniustitiã declinauerũt, corp*us* tñ ecclesiæ diuidere noluerũt. Verũ mortuo illo oĩm doctore terrarũ, nõ prius Occidẽ-

C

Chrysostomus annumeratus præcessoribus episcopis.

tales episcopi Aegyptiorum, & Orientalium, Bosphorensium atque Thracensium sunt amplexi cōmunionē, quàm illius sacratissimi uiri nomē inter prædecessores poneretur episcopos. Et Acacium quidem, qui post eum ordinatus est, ne alloquio quidem dignati sunt. Atticum uero Arsatij successorem, legationem crebro mittentē, & pacis pignora postulantem, in διπτύχοις scripto Ioannis nomine, postea susceperunt.

Cap. XX.

Arsatius Constantinopol. episcopus.

SOCRATES.

TRansactis itaque diebus paucis, Arsatius Constantinopoleos ordinatur episcopus, Nectarij frater, ualde longæuus, & plus quam octuaginta annos habens, qui mansuetissime admodum regebat episcopatum.

SOZOMENVS.

Cuius opinioni derogauit postea quod cum Ioannis fautoribus agebatur. Nam cum Arsatio cōmunicare nollent, nec orationem habere cōmunē, sed (sicuti dictum est) seorsum & per loca secreta ultima ciuitatis, sacra celebrarent, hæc ille renunciauit Imperatori. Cunque iussisset ut eos manu militari turbaret, lapidibus atque fustibus populum conuertit in fugam. Nobiliores autem & magis propensos in amorem Ioannis coniecit in carcerē. Porrò milites (ut fieri solet) accepta licentia, prædam circa mulierum ornamenta faciebāt: zonas aureas, dextralia, monilia, lauatoria, anulos, diademata, & cum ipsis auribus earum auferentes inaureis. Ob quam rem turba maxima & gemitus in ciuitate prouenit. Nec sic tamen illi affectum deposuere Ioannis. Verum publice plurimi conuenire, nec in platea, nec in balneo præsumebant. Quibusdam etiam erat domi quoque manere periculosum, ita ut ciuitatem declinarent. Multi siquidem uiri, plurimæque mulieres nobili genere procreatæ, uirginitate atque uirtute uitæ laudabiles, fugerunt.

D

Diripiūtur domus eorum, qui Chrysostomo fauebant.

Grando, Constantinopoli.

SOCRATES.

Eo tempore etiam grando uehemens Constantinopoli & circa eius suburbana descendit. Quod factum est Consulatu eodem Honorij Sexto, & Aristenæti die tricesimo Septembris mēsis, quod dicebant dei ira factum, eo quod sine iudicio Ioannes fuisset condemnatus. Quibus uerbis crementum dedit mors Augustæ continuo subsequuta. Quarto nanque die post grādinem est defuncta.

SOZOMENVS.

Tum uero Cyrinus Chalcedonensis episcopus, qui Ioannem crebro lacerauerat, secto pede defunctus est.

SOCRATES.

Chrysostomus Nouatianis fauit.

Alij tamen dicebant, Ioannem hoc iuste perpessum, eo quod multas ecclesias Nouatianorum, Quartodecimanorum, & aliorum tulisset hæreticorum:

Sozomenus

A

SOZOMENVS.

Cap. XXI.

Eutropius Lector in carcere.

EO tempore quidam Lector Eutropius est detētus, quasi & ipse in ecclesiam misisset ignem. Qui cum multa fuisset tormenta perpessus, coniectus in carcerem, paulo post est defunctus. Quid autem de eo contigerit existimo esse memorandum. Quidam uidit in somnis astitisse altari uirũ pulchritudine & magnitudine decoratum, quasi in honore martyris Stephani consistentem, & quasi cogitantem eo quod boni uiri nusquam inuenirētur, atq; totam se circuire ciuitatem, & nisi Eutropium nullum penitus inuenisse. Cumq; is qui uiderat, experrectus fuisset, somnium retulit fidelibus uiris. Deinde requirens eos qui à Præfecto cōprehensi fuerant, & uerberibus macerati, inuenit Eutropium, eiq; retulit uisionem. At ille flens, orationem sibi dari ab eo qui uiderat, implorauit. Cumq; diuersos Præfectus torqueret, nec personas incendij reperiret, etiam mulieres quasdam tenens suadebat ut episcopi cōmunionem amplecterentur Arsatij. & multæ quidem declinauerũt. Olympias autem iniustum credēs malitiæ satisfacere dixit: Adijce mihi calumniatores, & uiolentiã maiorem impone: mihi uero phas non est cōmunicare, & ea facere, quæ pijs non licet perpetrare. Quam cum nequisset flectere Præfectus ut cōmunicaret Arsatio, tum demissam & paulo post tentam, multo nudauit auro, hoc modo credens ipsius frangi constantiam. Eo tēpore Tigrius presbyter ueste nudatus, & dorso cæsus, ita tensus est, ut pedum eius ac manuum articuli soluerentur.

Chrysostomiani torquentur in carcere propter factum incendium.

B

Tigrius presbyter Chryso.

SOCRATES.

Cap. XXII.

ARsatius itaque cum modicum uixisset tempus, defunctus est, Consulatu sequēti Stiliconis secundo, & Anthemij, undecimo die Nouembris mensis. Quo mortuo, de episcopatu Constantinopolitano magna cœpit esse contentio. Et propterea cũ quatuor uacassent menses, sequenti Consulatu Arcadij sexto, & Probi, Atticus ordinatur episcopus, genere Armenius, habitu monachus, à iuuentute sua naturali sapientia decoratus.

Arsatius moritur.

Atticus succedit.

SOZOMENVS.

Cap. XXIII.

Siricius.

Anastasius.

Innocentius Ro. Pont.

Flauianus Antiochenus.

Porphyrius succedit.

INterea cum Siricius quinq; annis Romanorum rexisset episcopatum, Anastasius ei successit. Post quem Innocentius Pontificatus iura suscepit. Defunctus quoque est etiam Flauianus, non consentiens in damnationem Ioannis. Flauiano moriente, Porphyrius Antiochenum suscepit episcopatum. Et quoniam plurimi contra Ioannem consenserant, propterea in Cōstantinopolitana urbe multa diuisio facta est, ita ut missas apud seipsos plurimi celebrarent, & scandala prouenirent: quoniam propter gratiam Arsatij atq; Porphyrij, necnon Theophili Alexandrinæ ciuitatis episcopi, pridem studio Procerum posita Lex fuerat, iubens omnes in ecclesiam conuenire, & qui non cōmunicarent, procul expelli.

C
Cap. XXIIII
Huni in Thraciã. Latrones Isauriæ.
Stilicon.

EO tempore cum discordia sacerdotum, etiam respublica magnis concussionibus turbabatur. Huni nanque transeuntes Histrum, Thraciam deuastabant. Isauriæ quoque latrones maxima multitudine congregata usque ad Carenos & Phœniciam uenientes, urbes & uicos in medio positos populati sunt. Per idem tempus Stilicon Magister armorũ erat apud Honorium magna præditus potestate, habebatque sub se Romanorum plurimos atque Gentilium. Qui contractis inimicijs cum Arcadij Ducibus, cogitabat congredi contra eos. Tunc ergo agens cum Honorio Alaricum Regẽ Gothorum fecit ordinari Magistrum militum, & accessit aduersus Illyricũ, eique Iouium Præfectum constituit, ut arma contra Romanos attolleret, ac prouinciales Honorij subderet ditioni. Et cum Alaricus Barbaros sub se cõstitutos & per Dalmatias habitantes cõgregasset, uenit ad Epirũ ubi multo tempore cõmoratus, reuersus est in Italiam: quia cum discedere uoluisset Honorij literis est detentus, sicut ipse confessus est.

Alaricus Rex Gothorum.

THEODORETVS.

Cap. XXV.
Cyrillus Alexandrinus.
Ioãnes Hierosolymitanus.
D
Alexãder Antiochenus.
Eustathianos unit Orthodoxis.

EA tempestate Cyrillus Theophili consobrinus, Alexandrinum suscepit episcopatum. Hierosolymorum ecclesiæ præsidebat Ioãnes uir mirabilis successor Cyrilli. Antiochiæ autem Alexander, uir sermone doctus, & uir uirtutem ostendens magnis operibus. Is enim Porphyrio succedens, qui post Flauianum fuerat ordinatus, multa reliquit monimenta demẽtiæ. Flauianus equidem sapientiæ subtilitate florebat. Porrò sacratissimus Alexander conuersatione summóque philosophiæ eloquio, & plurima donorum copia habundabat. Is nanque etiam partem Eustathij (quam pridem Paulinus flectere non potuit, nec post illum Euagrius) precibus usus reliquo corpori copulauit: egitque festiuitatem, cuius similem nemo potuit aliquando uidere. Nam cum omnes fideles sumpsisset sacerdotes simul & populũ, uenit ad locũ, ubi Eustathiani cõgregabantur. Apprehendésque psallẽtes & unum canticum sub quadam congruentia prædicantes, à porta ultima ciuitatis usque ad maiorem ecclesiam totam plateam compleuit hominibus, & ostendit fluuium rationalem, instar fluminis decurrentis. Hæc Iudæi uidentes & Ariani, & paruæ reliquiæ Paganorum, ingemuerunt, uidentes alios fluuios, in mare ecclesiæ concurrentes. Is ergo Pontifex, Ioãnis magni uocabulum ecclesiasticis διπτύχοις primus inseruit.

Io. Chrysostomi nomẽ in catalogũ episcoporũ relatũ.

Cap. XXVI.
Io. Chrysostomi reliquæ Constantinopolim delatæ, cum in exilio fuisset mortuus.

HVius doctoris reliquiæ sequenti tempore in regiam deuectæ sunt ciuitatem. Rursúmque fidelissimus populus per pelagus quasi per terram currens, undas Bosphori lampadibus & cæreis obuelauit. Hunc ergo thesaurũ in illa ciuitate recondidit Imperator. Qui sui aui & uocabulũ sortitus est, & pietatẽ seruat inuiolabilẽ. Is in eius loculũ defigẽs oculos atque frontẽ, pro Arcadio & Eudoxia genitoribus supplicauit, ut ignoranter delinquentibus

A tibus ueniam condonaret. Pridem enim mortui sunt eius parentes hunc orphanum relinquentes. Sed patrum & progenitorum deus, experientiam pupilli eum sentire non pertulit. Nam & pie nutriri fecit, & sine cõcussionis metu custodiuit eius imperium atq; tyrannorum consilia refrenauit.

Cap. XXVII

IS enim beneficiorum semper memor honorabat beneficij largitorẽ, habebatq; participes hymnorum sorores seruantes conuersatione uirginitatem, & delitias maximas iudicantes sacrorum meditationes eloquiorum, thesaurum inauferibilem existimantes manus egentium. Verum ipse Princeps multis etiã alijs adornatur, maxime uero clementia, mãsuetudine, animi tranquillitate nunquam recipiens tempestatem fide uera atq; probabili. Cuius indicium nos conuenit ostendere manifestum. Quidam uir cõuersatiõis quidem monachicæ, sed asperior consilio, adijt Imperatorẽ pro quadam causa rogans. Cum hoc crebro fecisset, nec ea quæ postulauerat impetrasset, eum ab ecclesiastica cõmunióe prohibuit, & imposito ei uinculo, discessit. Verum fidelissimus Imperator ad palatium reuersus, tempore prandij præsentibus conuiuis ait, non se sumpturum cibum, nisi prius eius uinculum solueretur. Ob quam rem misit ad ciuitatis episcopum, rogans ut iuberet ei qui ligauerat, ut ipsius uincula solueret. Cunq; dixisset episcopus non B debere à quolibet obligationem recipi, & mandasset quod solutus esset: ille tamen eius non suscepit solutionẽ, donec qui ligauerat multo labore requisitus, ei cõmunionem quam prohibuerat, reddidisset. Idolorum igitur templa quæ fuerant derelicta, à fundamentis dirui fecit, ut posteri ne uestigiũ quidẽ erroris pristini reperirent. Hunc enim sensum etiã in sua lege conscripsit. Quando igitur Roilas Dux Scythiæ transiuit Histrum, & cũ innumero exercitu uehementer Thracias populatus est, ipsamq; regiam ciuitatem obsidere se & subuertere minabatur, supernis iaculis atq; fulminibus eũ maiestas diuina percutiens, & ipsum & omnem simul concremauit exercitum.

Theodosij iunioris laus.

Quidã monachus Theodosiũ iuniorẽ ꝓpter rẽ negatã excõmunicauit.

Tẽpla Gentilium à fundamẽtis euersa.

Roilas Scytharũ Nomadũ Dux fulmine profligatus cũ exercitu.

Ca. XXVIII

TAle aliquid à domino eius consolatore etiam Persico prælio gestum est. Nam cum illi Romanos uacare cognouissent, & ciuitates in confinio constitutas debellarent, pacisq; pacta transcenderẽt uastatis finibus, nemo ferebat auxiliũ. Imperator nanq; de pace præsumens, Duces & milites ad alia bella miserat. Tunc ergo imbre uehemẽtissimo, & grãdine demissa, ulterius eos deus accedere non permisit, eorumq; ligauit cursum, ita ut uiginti diebus totidem ambulare stadia non ualerent. Duces uero uenientes cõgregarunt exercitũ. Et in priori bello obsidenteis urbem Imperatoris uocabulo nominatam, ridiculos ostendit. Cum enim plus quàm triginta diebus Gororanes rex, prædictam undiq; obsideret ciuitatẽ, & multa machinamenta construeret, & turres contra muros ciuitatis excelsas ædificaret, solus Eunomius sacratissimus eius ciuitatis episcopus restitit, & impetũ moliminis eorum machinasq; destruxit. Et licet Duces nostri hostibus bellando cessissent

Persæ contra Theodosiũ iuniorem.

Gororanes.

Eunomius episcopus.

C do cessissent,& obsessi ciues resistere non auderent,iste solus pugnãdo à uastatione præseruauit ciuitatem. Vnus itaq; partis hostilis uir dum consuete blasphemaret,& Rapsacis atq; Sẽnacherib uerba profunderet,& cum uæsania minaretur, sacrum se concrematurum templum,ille uir sanctissimus nõ ferens huius insaniam,iussit balistam poni iuxta propugnaculum, quæ Apostoli Thomæ habebat uocabulum : & maximo in eã lapide coaptato in nomine, inquit,eius qui est blasphematus, lapidem tenso arcu dimittite. Tum lapis emissus ueniens usque ad faciem nephandissime blasphemantis,uultum eius ualde corrupit,caput contriuit,cerebrumq; in terrã dispersit.Hoc cum Dux exercitus cognouisset,qui se ciuitatem capturũ esse minabatur siluit,& rebus ipsis uictum se esse professus est, & metuẽs quæsiuit pacem.Sic ergo Rex omniũ fidelissimum hunc principem cõseruauit,cũ & iste seruitutem profiteatur,& competens offerat domino ministerium.

Cap. XXIX *Bonifacius* *Zosimus.* *Celestinus.* *Praylius.* *Theodotus.* D

INter hæc Innocentio optimo Romanæ urbis antistiti successit Bonifacius,Bonifacio Zosimus,Zosimo Celestinus. Hierosolymis uero post Ioannem Praylius suscepit ecclesiæ præsulatum. Verum in Antiochia post sacrum Alexandrum Theodotus castitatis speculum, ecclesiæ pontifex ordinatur,mansuetudine & puritate conuersationis ornatus. Is enim cohortem Apollinaris alijs ouibus miscuit,rogans eos ut unirentur ouili. Ea quidem tempestate Isdigerdes Persarum rex cõtra ecclesias huiusmodi de causa bella commouit.

Apollinaristæ uniti orthodoxis p Theodotũ Antiochenũ

Cap. XXX. *Abdas episcopus, Persarũ πυςἑῖον destruxit.*

ABdas quidam erat episcopus plurimis uirtutibus adornatus. Is nõ mediocriter usus zelo diuino πυςἑῖον,id est,focum eorũ seu Vestã destruxit. πυςἑα nanque illi uocant templa, in quibus ignem seruant:deum enim arbitrantur ignem.Hoc cum rex cognouisset à Magis,euocauit Abdam.Et primo quidem mansuete culpauit factum, præcipiens ut πυςἑῖον rursus ædificaret.Illo resistente,& hoc nequaquam facere confirmante uniuersas se rex destructurum interminatur ecclesias,cuius interminatiõem completio subsecuta est. Nam prius illum uirum occidi præcipiens, destrui quoq; ecclesias imperauit. Ego sanè destructionem τ̃ πυςείυ non reor oportune commissam:neq; enim sanctus Apostolus cum uenisset Athenas,& ciuitatẽ repletam idolis conspexisset,aras ab illis honoratas destruxit,sed ratione ignorãtiam redarguit,& ueritatis iura mõstrauit. Quod uero destructum templũ reædificare noluerit,sed necem magis elegerit ualde admiror,& plurimis eũ honorandum coronis existimo. Tale est enim ignẽ adorare,quale eius ædificare templum. Hinc ergo sumens tempestas initium sæuissime atq; ferociter circa pietatis alumnos intumuit,& triginta iugiter annis fluctuatio dura permansit,à Magis ueluti quibusdam procellis agitata. Magos enim appellant Persæ eos,qui elementa deificant. Quorum fabulas in alia cõscriptione monstrauimus,in qua horum interrogationibus,dignas solutiones obtulimus.

Persequutio Christianorũ apud Persas.

A tulimus. Gororanes itaq; filius Isdigerdis, post patris mortẽ cum Imperio etiam cõtra Christianam pietatem bella suscepit. Quas enim tormentorũ species, & suppliciorũ adinuentiones pijs intulerit, non est facile nunc narrare. Aliorum nanq; manus excoriauerunt, aliorum dorsa, aliorum capita, à fronte inchoantes usq; ad ceruices nuda cute reliquerunt. Alios sectis per medium calamis, nudos operiẽtes, & ipsas sectiones calamorum carnibus aptantes, à capite usq; ad pedes funibus stringentes, postea calamos ex eorum membris uiolenter trahebant, ut acutæ sectiones calamorũ cum traherentur eorum carnes secarent, & tormentum amarissimi doloris inferrent. Deinde fodientes lacus, & eos undiq; obturantes, soricum maiorũ greges in eos immiserũt, eisq; pabulum athletas dederunt, impie ligantes manus eorũ & pedes, ne possent à se bestias remouere. Sed & alia tormẽta sæuiora ualde exercuerunt, habentes doctorem ueritatis inimicum. sed nõ potuerunt athletarum deuincere fortitudinem. Sponte nanq; currebant, ut occasione huius mortis incorruptibilis uitæ dona perciperent. Duorum tamen aut trium faciam mentionẽ, ut per hos reliquorum fortitudo monstretur.

Cap. XXXI Hormisdes Persa.

HOrmisdes quidam ualde nobilis apud Persas erat, qui patrem Præfectum habuerat. Hunc cum rex cognouisset esse Christianũ, deduci fecit, & imperauit ut salutarẽ negaret deũ. At ille: Nec iustũ (inquit) nec utile præcipis Imperator. Nam qui docetur ut deum omniũ facile cõtemnat ac B neget, facillime quoq; spernit Imperatorem, cum & ipse sit particeps naturæ mortalis. Et si summo supplicio dignus est, qui tua sceptra contempserit Imperator, multiplicibus tormentis subdendus est, qui cunctorum negauerit creatorem. At Imperator cum debuisset mirari prudentiam, fortissimũ diuitijs & dignitate nudauit athletam, iussitq; ut nudus traheret camelos exercitus. Cumq; plurimi transissent dies, respiciens de superioribus Imperator, uidit illum eminentissimũ uirum Solis radijs inflammatũ, & pulueris squalore repletum, patriæq; nobilitatis memor, eum ad se iussit adduci, & lineis uestibus operiri. Deinde putans quod tam præcedenti afflictione, quàm ex ista clementia molliretur, uel nunc (inquit) illa obstinatione exutus, nega filium fabri. At ille dei zelo repletus, dirupit uestem, & proiecit, dicens: Si propter hoc me putas à pietate recedere, habe donum cum impietate, quam possides. Hanc eius fortitudinem contemplatus, nudum eum è suo expulit Imperio.

ca. XXXII Sannes.

SAnnen quoq; mille famulorum dominum, resistentem sibi, & negare creatorem omniũ nolentem, requirens quisnam seruorum eius esset sæuissimus, illi aliorum seruorum tradidit dominatum. Cui ipsum quoque dominũ seruire præcepit, simul & eius uxorem, Per hoc putans propugnatorem se flectere ueritatis. Sed spe sua deceptus est. Habebat enim ille domum in petra constructam.

C
XXXIII. BEniamin etiã diaconũ comprehendens, clausit in carcere. Cumq; duo transissent anni, superuenit Legatus Romanorũ pro alijs causis acturus. Et cũ hæc cognouisset, postulauit à rege ut dimitteretur Diaconus. Porrò Rex iussit ut promitteret Beniamin quod nulli Magorũ doctrinã Christianam prædicare tentaret: & dimitteretur exire. Tum Legatus quidẽ custodire Beniamin quæ rex præceperat compromisit. Beniamin autem audiens monita Legati: Impossibile est (inquit) non me participare lumen alijs, quod ipse percepi. Quanto enim supplicio dignus sit qui talentũ abscondérit, sacra Euangeliorũ testatur historia. Sed Rex horũ tum nihil cognoscens, iussit eum absolui à uinculis. At ille prædicare nullatenus cessabat. & capiens eos qui ignorantiæ caligine tenebantur, intelligibili luci iugiter offerebat. Cumq; transisset annus, Regi gesta illius nũciantur. Tum deductum ad se, negare iussit quẽ adorabat deum uerũ. Ille quæsiuit à Rege, dicens: Quo dignus honore est, qui suũ derelinquens regnũ, inuadere studuerit alienum? Cumq; dixisset rex: Morte, ultimoq; supplicio. sapientissimus uir ille respondit: Quid ergo non iuste patiatur homo, qui factorem mundiq; creatorẽ, nutritorem, ac saluatorẽ deserens, unum conseruorũ suorum deificare uoluerit, & debitũ illi cultum isti magis obtulerit? Hijs sermonibus Rex accensus, uiginti calamos acui, & totidem unguibus digitorum eius manuũ atq; pedum præcepit infigi. Cumq; hoc supplicium ab eo deD rideri cõspiceret, alium rursus calamũ acutum in eius femur unde humana origo descendit, iussit immitti. Cumq; crebro eijceretur & rursus induceretur, ineffabiles ei dolores excitabat. Post hoc uero supplicium impius atq; ferox uirgam grandem spinis undiq; plenam, per eius meatũ iussit induci. & hoc modo spiritum fortissimus decertator emisit. Sed & alia multa ab illis impijs sunt tentata. Nec tamen mirandum, quod illorũ ferocitatem & impietatẽ longanimiter deus omniũ patiatur, quando ante Imperium maximi Constantini quicunq; fuerunt Romanorũ Imperatores, contra ueritatis ministros uehementer insanierint. Diocletianus nanq; Passionis salutaris die in omni Imperio Romanorũ, destruxit ecclesias. Sed nouẽ transactis annis istæ quidem denuo floruerunt, & multiplicem magnitudinẽ ac pulchritudinẽ susceperunt. Ille uero post rabiem suæ impietatis extinctus est. Nam & bella huiusmodi futura dominus prædixit, & ecclesiæ uictoriã prædicauit. Nos tamen ipsæ quoq; res edocent, quod magis nobis utilia sunt bella quàm pax. quia pax delicatos nos facit, remissos, & timidos. Porrò bellum & mentẽ acuit, & præsentia quasi transeuntia cõtemnere persuadet. Sed hæc quidem etiam in alijs operibus crebrò diximus.

Diocletianus in die Passionis domini, omnes ecclesias Christianorũ euertit.

XXXIIII *Theodorus Mopsuestiates episcopus.*

EO autẽ tempore quo sacratissimus Theodotus Antiochenã regebat ecclesiam, Theodorus μόψου ἑστίας quidẽ episcopus, sed totius doctor ecclesiæ, cũ contra uniuersam cohortẽ hæreticorũ fortiter pugnasset, finẽ uitæ sortitus est.

A sortitus est. Is enim Diodori quidẽ magni doctrina potitus est. Iohannis uero sacratissimi fuit socius atq; cooperator. Cõmuniter enim Diodori pocula spiritalia sunt adepti. qui sex & triginta annis mansit in Præsulatu, & contra Arij Eunomijq; acies fortissime præliatus est, insidiasq; latronis Apollinaris extinxit, optimaq; pascua diuinis ouibus præparauit. Cuius frater Polychronius Apamiensiũ rexit ecclesiam, & gratia sermonis, & claritate uitæ ornatus.

Polychronius

SOCRATES.

Non multo post tempore quàm Iohannes defunctus est, moritur & Arcadius Imperator, uir mitis & quietus. Et circa finem uitæ pro huiusmodi causa uenerabilis existimabatur. In urbe Constãtinopoli domus est maxima, habens cognomen καρύας, id est, nucis. Est enim in eius domus uestibulo arbor nucis, in qua sermo est fuisse appensum martyrem Acacium & defunctum. Ob quã rem etiam Oratoriũ illic est ædificatũ. Hunc Arcadius uidere uolens, ad orationẽ uenit, uotoq; completo reuertebatur. Proinde cuncti circa Oratoriũ habitãtes, uolẽtes Imperatorẽ uidere accurrebant, & alij quidem extra domũ præcesserant, ut melius aspectum Principis & ordinem uiderent obsequij, alij uero sequebantur. Cumq; omnes cum mulieribus atq; filijs, simul & mancipijs extra domũ fuissent egressi, repente maxima domus Oratorio cohærens, subito tota corruit, clamorq; cum admiratione sequutus est, quod oratio Principis tot homines à ruinæ B imminentis periculo liberasset. Arcadius itaq; relicto annorum octo filio Theodosio (de quo iam complura sunt narrata) defunctus est, Consulatu Bassi & Philippi, primo die Maij mensis, anno secundo ducentesimæ nonagesimæ septimæ Olympiadis. Is ergo cum patre quidẽ Theodosio tredecim regnauit annis, post mortem uero patris quatuordecim. Vixit annis triginta & uno.

XXXV. Arcadij Aug. mors.

Domus τῆς καρύας apud Constãtinopolim corruit.

Acacius martyr.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM uocant, libri decimi, Epiphanio Scholastico interprete, FINIS.

ELENCHVS CAPITVM LIBRI VNDECIMI HISTORIAE ECclesiasticæ, quam Tripartitam uocant.

D

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM VOcant, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodoreto, ab Epiphanio Scholastico uersis, per Cassiodorum Senatorem in Epitomen redactæ, liber undecimus.

SOCRATES.

Cap.I. *Honorius Aug.* *Anthemius Præfectus.*

ARCADIO Imperatore defuncto, Honorius quidem eius frater regebat Hesperias, Orientales autē Prouinciæ sub ditione manebāt Theodosij iunioris, cū esset annorū octo, Anthemio Præfecto omnia disponente. Erat enim iste nepos Philippi, qui Paulum episcopum sub Constantio ab ecclesia expulerat, & Macedonium introduxerat. Is muro maximo urbem Constantinopolim circūdedit. Qui uir sapientissimus inter illius temporis homines, & putabatur & erat, & nihil inconsultè faciebat,

A faciebat, sed cum multorum consilio quæ erant agenda tractabat, & maximè Sophistæ Troilo se credebat.

Troilus Sophista.

Cap. II.

Atticus Constantinop.

IMperatore porrò octauũ annũ agente, iã tribus annis Atticus habebat episcopatũ uir clarus, & eruditus, uenerabilis atque prudens. Vnde etiam ecclesias sub eo magnũ sumere contigit incrementum. Non enim solis proprie fidei personis munificus erat, sed etiã hæreticis miraculum suæ sapientiæ demonstrabat. quos uexare quidem nolebat. Cum uero eos terrere tentasset, denuo mansuetudinem ostendebat. Et inter hæc non negligebat eloquentiam. Laborabat enim circa ueterum lectiones, noctu eis incumbens. Quapropter non eum monebant Philosophicæ aut Sophisticæ lectiones. Erat enim & confabulantibus gratus, & cum tristibus mœstus, & absolute (secundũ Apostolum) omnibus omnia factus est. Primò quidem cum presbyter esset, libros faciebat, & meditatos coram ecclesia recitabat. Postea uero etiã fiduciam cum labore sortitus, sub oculos doctrinã laudabilem proferebat. Non tamẽ tales erant eius sermones, ut etiã ab auditoribus scriptura traderẽtur. Quæ uero eius temporibus memorãda acciderint narrabo.

Attici sermones nõ excipiebãtur à scribẽtib⁹ sicut olim Origenis.

Cap. III.

Theodosius Synnadensis psecutor Macedonianorũ.

IN Synnada Pacatianæ Phrygiæ ciuitate, Theodosius quidam erat episcopus, & Macedonianos cũ illic plures essent, insequebatur, & nõ solum eos è ciuitate, sed etiã ab agris nimia crudelitate pellebat, cum Orthodoxorum ecclesia persequutiones inferre non soleat. Quod ille non zelo rectæ fi B dei, sed pro pecuniarũ amore faciebat. Contra quos, uniuersos tam clericos quàm Iudices prouincialeis armabat, & præcipuè Agapitum eorum turbabat episcopum. Cumque Iudices prouinciæ ad inferenda tormenta, sibi sufficere nõ putaret, Constantinopolim est profectus, ut Præfectorum auxilia mereretur. Ibique posito Theodosio propter huiusmodi causam, Agapitus Macedonianorũ episcopus ad meliorem se contulit partem. Habitoque tractatu cum omni clero, & euocans totũ populum sibi subiacentẽ, suasit eis, ut Consubstãtialitatis susciperent fidem. Hoc facto, repente cum maxima multitudine imò cum omni (ut ita dixerim) ciuitate ad Orthodoxorum ecclesiam uenit, & oratione facta, sedem in qua Theodosius præsidere solebat, obtinuit. Tum uniens populum, & deinceps fidem Consubstantialitatis docens, ecclesiam tenuit Synnadensem. Hijs ita gestis, nõ post multum temporis Theodosius cum Præfectianorũ uenit auxilio. Et nihil sciens horum quæ fuerãt gesta, ad ecclesiã properauit. Ex qua ab omnibus expulsus, rursus Constantinopolim remeauit, & apud episcopum Atticum quæ fuerant contra eum gesta, deposuit, quẽadmodũ iniuste episcopatu fuisset expulsus. Atticus autẽ cognoscens utilem causam ecclesiæ accidisse, Theodosium quidem uerbo consolatus est, ut patienter ferret. Præponens autem causis personalibus generalem utilitatem scripsit Agapito, ut teneret episcopatum, nihilque de inimicitijs Theodosij cogitaret.

Agapitus Macedonianorũ episcopus unà cum suis fidẽ τοῦ ὁμοουσίου amplectitur, & fit episcopus Synnadensis.

Theodosius episcopus non recipitur à suis.

C

Cap. IIII.

Iudæus paralyticus sanitati restitutus.

HOc igitur unũ est rerum utiliũ, quæ Attici temporibus in ecclesia acciderunt. Sed neq; miraculorũ aut sanitatum hĳs defuit causa temporibus. Quidã nanq; Iudæus cum paralyticus esset, plurimis annis in lecto iacebat. Cumq; omnis medicina ei fuisset adhibita, & cunctorũ Iudæorum nihil oratio prævaleret, nouissimè ad baptismatis Christiani gratiam cõfugit, huic soli ueritatis medicamini se cõmittens. Hoc uelociter episcopo Attico nunciatur. Quem catechumenũ factum, & spem Christi promittens, deportari cũ lecto præcepit ad baptismũ. Verum Iudæus paralyticus baptismũ uera fide suscipiens, cum de fonte fuisset leuatus, statim morbo caruit, & deinceps sanus fuit. Hanc igitur curam uirtus Christi etiã nostris temporibus demonstrauit. Qua ex causa plurimi Paganorũ credentes baptizati sunt. Iudæos autẽ licet signa quærentes, hæc tamẽ nõ ꝓuocauerunt ad fidẽ. Hĳs ita apud Christianos gestis, plurimi paruipendentes, in sua nequitia permanserunt. Et non solum Iudæi tantis prodigĳs repugnabant, sed etiã sequaces eorum similia sapuisse conuicti sunt.

Cap. V.

Sabbatius.

SAbbatius itaq; (cuius ante fecimus mentionẽ) nolens in suo ordine manere presbyteratus, desiderabat episcopatum. Iisdemque temporibus recessit ab ecclesia Nouatianorũ, occasionem habẽs quasi propter obseruationem Paschæ Iudaici. Faciebatq; Collectas contra Sisinniũ suum episcopum in loco ciuitatis qui ξηρόλοφος appellatur in Arcadĳ foro. Illic eñ rem cõmisit ualde periculosam. Die nanq; festiuitatis in Euãgelica lectione, ubi scriptum est: Erat enim Pascha Iudæorũ, uerba quæ nusq; scripta neq; audita sunt ausus est adĳcere, id est: Maledictus qui præter azyma celebrauerit Pascha. Hoc auditũ manauit in populum, & simplices decepti Nouatianorũ laicorum cõuenerunt ad illum. Quod tamẽ malum nõ remansit inultũ, sed in finem pessima eius falsitas est cõuersa. Paulò post enim cum ad quandã festiuitatem multi cõcurrerent, ut uigilias solite celebrarent, formido subito dæmoniaca irruit super eos, quasi Sisinnius eorũ episcopus ueniret cũ maxima multitudine. Factaq; turba uidelicet noctu, & in angustiæ loco cõperti semetipsos contriuerunt, ita ut ultra septuaginta homines morerẽtur. Hoc factum plurimos à Sabbatianorum secta prohibuit. quidam uero in eius rusticitate manserunt.

ξηρόλοφος.

D

Sabbatiani.

Cap. VI.

Dorotheꝰ Arianorũ episcopus apud Cõstãtinopolim.

Barbas Arianorum episcopus.

Timotheus, Georgius, Ariani.

EO tempore Dorotheus Arianorum Præsul, quem ab Antiochia Constantinopolim transtulerant, cum centũ & nouẽdecim uixisset annos defunctus est, Consulatu Honorĳ septimo, & Theodosĳ secũdo, sexto die Nouẽbris mensis. Post quẽ Arianæ superstitionis Barbas ordinatur episcopus. Sub hoc itaq; Barba, per duos presbyteros eloquẽtissimos Arianorũ religio floruit, quorũ alter Timotheus, alter Georgius dicebat᷑. Sed Georgius doctrina Helladica eruditus erat, Timotheus sacris literis incũbebat. Et Georgius quidẽ semper Aristotelẽ & Platonẽ habebat in manibus, Timotheus Origenem: ita ut etiã lingua Hebraica loqueretur. Timotheus pridem

A dem Psathyrianorũ fuerat hæreseos, Georgiũ Barbas presbyterũ ordinauit. Timotheum itaq; ego ipse uidi, & cognoui queadmodũ interrogantibus fuerit respondere paratus, soluens obscurissimas quæstiones, quæ in diuinis inueniuntur eloquijs, testem uocans ueracissimum Origenem. Mihi tamẽ uidetur admirabile, quomodo tales uiri in Arianorũ lege manserint, quorũ unus quidem Platonem semper habebat in manibus, alter spirabat iugiter Origenẽ: cum nusq; Plato secundam uel tertiam causam (sicut ipse nominare solet) initium subsistentiæ asserat percepisse, & Origenes coæternum ubiq; fateatur filium patri. Qui licet in sua sentẽtia manserint, religionem tamen Arianam perduxerũt latenter ad meliora. Multas nanq; Arij blasphemias doctrinis proprijs expulerunt.

ORIGENES ueracissimus testis.

Inter hæc defũcto Theophilo morbo lethargico, Cõsulatu Honorij nono, & Theodosij quinto, facta contentione propter episcopatũ inter Timotheũ & Cyrillũ, die tertio mortis Theophili Cyrillus ordinatur episcopus, & maiori fastu q̃ Theophilus tenebat episcopatũ. Qui mox episcopatus sui principio Nouatianorũ claudẽs ecclesias, omnia uasa eorũ sacra abstulit, episcopũq; eorũ Theopompũ rebus, quas habebat, oĩbus spoliauit.

Cap. VII. Theophilus Alexandrinus moritur. Cyrillus succedit. Nouatiani spoliantur per Cyrillum.

Eo tẽpore apud Persas est Christianismus dilatatus. Inter Romanos enim & Persas semper propter diuersas causas mittũtur Legationes. B Tum ergo casus attulit, ut Maruthas Mesopotamenus episcopus (cuius dudũ meminimus) à Romanorũ Imperatore ad Persarũ destinaretur Regem. Qui multam reuerentiã apud Marutham inueniẽs, eum decenter honorabat, & tanq̃ diuinũ respiciebat uirũ. Hoc factum mordebat Magos, metuẽtes ne regẽ Christianũ fieri suaderet. Nã cũ dolore capitis multo tẽpore torqueret, Magis eũ curare nõ ualẽtibus, Maruthas orationibus fecit incolumẽ. Ob hanc ergo causam moliti sunt quandã Magi fallaciã. Et quoniã Persæ ignẽ colunt, cõsueuitq; Rex in quadã domo ignẽ ardentẽ perpetuo suppliciter adorare, Magi sub terra hominẽ quẽdã abscondẽtes tempore quo Rex solebat adorare, eũ talia clamare fecerũt: Mitte foras Regẽ. impie eñ egit, quod sacerdotẽ Christianorũ iudicat esse uenerandũ. Hæc audiẽs Isdigerdes Persarũ rex, licet reuerentiã haberet, tamẽ Maruthã abijcere cogitabat. Porrò Maruthas uere deo uenerabilis homo, uacabat orationibus, per quas inuenit dolũ Magicis artibus fabricatũ. Veniẽsq; ad regẽ: Noli (inquit) illudi rex, sed ingressus cũ audieris uocẽ, fodi iube, & doli causas inuenies. Nõ eñ ignis loquitur, sed hominũ molimina huiusmodi esse noscuntur. Hoc dicto flexus est Persarũ Rex. Et rursus ingressus ubi ignis inextinguibilis seruabat, cũ audisset uocẽ, iussit fodi locũ. Tũ qui mittebat quasi diuinã uocẽ, inuẽtus arguitur. Iratus itaq; Rex, Magorũ genus usq; ad decimã iussit imminui portionem. Hoc facto, Maruthæ dixit ut templa quæ uellet ædificaret. Ex hoc apud Persas sũpsit Christianism⁹ incremẽtũ.

Cap. VIII. Maruthas episcopus ad Persas Legatus mittitur ab Imperatore.

Magorum dolus.

Isdigerdes Persarũ rex incipit fauere Christianis.

C Tum igitur Maruthas à Persis Constantinopolim remeauit. Et nõ longo post tempore rursum destinatus est. Iterumq́ Magi machinabãtur ne eũ susciperet Rex. Fecerũtq́ fœtorem quendam in loco unde Rex transire solebat, & quasi à Christianis id factum fuisset derogabant. Cumq́ Rex suspectos iam habens Magos, hoc cum studio requisisset, denuo ab eis cõcinnatum esse cognouit. Quãobrem plurimos eorũ supplicijs tradidit. Marutham uero potiori honore coluit, & Romanos ualde dilexit, eorumq́ amplexus est pacem. Qui penè Christianus fieri potuit, cum aliud miraculum per Marutham & Ablatem Persidos episcopum prouenisset. Ambo nanq; molestum dæmonem à Regis filio propulerunt, orationibus uacantes atq; ieiunijs. Posthæc Isdigerde defuncto anteq; fieret Christianus ad eius filium peruenit Imperium. Cuius tempore inter Persas atq; Romanos pacta soluta sunt.

Cap. IX. *Innocentius Pont. Ro. aduersus Nouatianos.*

PEr idem tempus Innocẽtius, primus Romæ Nouatianos persequi cœpit, multasq́ eorũ abstulit ecclesias. Quo tempore Roma est à Barbaris deprædata. Alaricus enim quidã Barbarus ditioni Romanorũ & Theodosij Imperatoris subiectus, atq; cõtra Eugeniũ tyrannũ auxilia largitus, & propterea Romanis dignitatibus honoratus, felicitatẽ suam non ferens, imperare quidem nõ elegit, sed discedens ab urbe Constãtinopolitana, uenit ad partes Hesperias. Cumq́ uenisset in Illyricũ, omnia subuertebat, &
D transiens Thessaliã, habita cõgressione circa fluuiũ Pinũ apud Nicopolim Epiri, penè tria milia uirorũ eius Thessali peremerunt. Posthæc autẽ quicquid eis occurreret destruentes, nouissimè Romã uenerũt. Quã uastantes, plurima quidem miraculorũ eius igne cõcremauerunt, pecunias autẽ abripuerũt, multosq́ Senatorij ordinis diuersis subdidere supplicijs. Deridentesq́ Romanorũ regnũ, Imperatorẽ fecerunt quendã nomine Attalũ, quẽ uno die tanq; Imperatorẽ fecerũt procedere, altero uero serui schemate ministrare. Hæc cum egisset Alaricus, repente in fugam cõuersus est, fama procedente quod Theodosius Imperator contra eum misisset exercitum, quæ fama non fuit ficta, sed uera. nam exercitus ueniebat. Fertur itaq;, cum Alaricus proficisceret̃ Romã, uir quidam uenerabilis, cõuersatione monachus, eum monuisse, ne mala talia facere tentaret, neq; cædibus gauderet aut sanguine. At ille: Non (inquit) ego uolens Romã proficiscor, sed quidam quotidie mihi molestus est, torquens & dicens: Perge, & Romanã destrue ciuitatem. Hæc etiam de hijs dicta sufficiant.

Alaricus Gothorum Princeps Romam uenit.

Cap. X. *Celestinus Põtifex Ro. Nouatiani Romæ in occulto*

INter hæc Cælestinus Romæ ordinatur episcopus, qui etiã Nouatianorum abstraxit ecclesias, & eorũ episcopum nomine Rusticulum, in occulto coẽgit celebrare Collectas. Vsq; ad illud nanq; tempus plurimas Nouatiani habebant ecclesias. Porrò Constantinopoli non talia pertulerunt, sed cum eos diligerent, etiam intra urbem eos Collectas facere permiserũt.

Mortuo

A Mortuo uero Sisinnio Nouatianorũ episcopo, Chrysanthus ad episcopatum trahebatur, uir multis Romanorum dignitatibus honoratus. Quo fugiente, Sabbatius se tempus oportunũ ad episcopatum inuenisse credens, fecit quosdam ignobileis sibi manus imponere, iusiurandũ quod præbuerat paruipendens. Cuius mores cum populus abhorruisset, Chrysanthum per loca omnia requirebant. Quem inuenientes in Bithynia, inuitum sacerdotium suscipere coëgerunt. Qui nihil percipiebat de ecclesia, nisi Dominico die duos panes.

Chrysanthus. *Sabbatius.*

EA porrò tempestate Iudæorum genus ab Alexandria est huiusmodi de causa eiectum. Alexandrinorum populus plusq̃ aliæ generationes seditionibus deditus est: qui si occasionẽ acceperit, intoleranda mala cõmittit. Nam citra sanguinẽ non cessat à lite. Contigit itaq; tunc ut inter se contentiones haberent, nõ propter necessariam causam, sed propter studiũ Pantomimorũ: quia enim is qui die Sabbatorũ saltabat, plurimũ habebat populum Iudæorũ, dum uacantes non auditioni Legis, sed Theatris occuparẽtur, ea dies litigiosa extitit inter partes. Cumq; hoc aliquatenus fuisset ab Alexandriæ Præfecto correctum, nihilominus mansere Iudæi partis alterius inimici. Et cum essent semper Christianis infensi, contra Pantomimos eorum amplius pugnabant. Tunc igitur Horestes Præfectus Alexan-B driæ festiuitatem quandã quam Politiam uocant, in Theatro celebrabat, ubi & aderãt quidam fautorum Cyrilli, dispositiones Præfecti uolentes cognoscere. Inter quos, quidã nomine Hierax Doctor puerilium literarũ, & Cyrilli feruentissimus auditor, ac solitus plausus in eius expositionibus excitare. Hunc itaq; Hieracem cum uidisset in Theatro Iudæorũ turba, clamabat aduersus eum, quod propter nil aliud uenisset, nisi ut in Theatro seditiones inter populos excitaret. Verum Horestes pridem habẽs odium contra Cyrilli superbiam, arreptum Hieracem publicè fecit in Theatro agi uerberibus. Hoc Cyrillus cognoscẽs, conuocatis primoribus Iudæorũ (ut decebat) admonuit ne contra Christianos seditiones ulterius excitarent. Porrò turba Iudæorum hoc paruipendens, maiora contra Christianos tractauit molimina. Dantes itaque sibijpsis signum, ut anulum factum ex palma, omnes haberent in digito, contra Christianos hoc modo pugnauerunt. Fecerunt enim quosdam de suis una nocte per omnes ciuitatis decurrere regiones, clamãtes, Alexandrinam ardere ecclesiam. Ob quã rem Christiani undiq; cõcurrebant, ut ecclesiæ flãmas extinguerent. Porrò Iudæi ignoranteis interimebant, seipsos per signum anuli agnoscentes, ac parcentes sibi mutuo. Facto autem die latere nequiuerunt. Ob hanc rem permotus Cyrillus, cum maxima multitudine irruit in Synagogas Iudæorũ, & illas quidem abstulit, Iudæos autem expulit ciuitate, eorumq; substantiam diripere populo imperauit. Hoc ergo modo Iudæi à temporibus Alexãdri Macedonis

Cap. XI. *Alexandrini seditiosi.* *Christiani dabant operam spectaculis apud Alexandriam.* *Horestes Præfectus Alexandrinus.* *Hierax ludi magister.* *Iudæi Christianos occidũt.* *Iudæi pulsi Alexandria.*

C cedonis illam habitantes urbem, tunc nudi prorsus expulsi sunt, & per singula loca dispersi. Adamantius uero medicinæ Sophista, Constantinopolim ueniens, & Christianum se fore promittens, postea reuersus est in Alexandriam. Igitur Alexandriæ Præfectus Horestes ualde tristabatur, eo quod populosam urbem ita desolatã repente conspiceret. Vnde etiã Principi retulit quod acciderat. Sed & Cyrillus scelera Iudæorũ Imperatori nõ tacuit, & Horestis amicitiã cogente populo postulauit. Cumq; Præfectus amicitiæ uerba refutaret, Euangelia obtulit ei Cyrillus. Et cum nec sic eius corda subigerentur, hæc denuo acciderunt. Monachorum quidam in monte Nitria constituti, fautores Theophili, ex illo quo contra Dioscorum iniuste fuerat coarmatus, etiam pro Cyrillo libenter prælia susceperunt. Relictisq; monasterijs uiri penè quingenti, uenientes ad ciuitatem, procedentem in carpento Præfectum, immolatorẽ idolorum Paganumq; inclamabant. At ille putans immissione Cyrilli factum, clamare cœpit: Christianus sum, & ab Attico Constantinopoli baptizatus. Illis hæc uerba contemnentibus, Ammonius quidã eorũ, Præfectum lapide percussit in capite. Qui repente repletus est sanguine, & recedẽtibus Officijs, atq; lapidũ impetũ declinãtibus, cum paucis remansit. Inter hæc populus cõcurrebat, ut Præfecti uindicaret iniuriã. Detẽtumq; Ammoniũ, tãdiu uerberibus castigauit, donec traderet morti. Nõ multò post hæc nũciantur Imperatori. Corpus aũt Ammonij sumẽs Cyrillus, in quadã ecclesia sepeliuit, eiq; aliud nomen imposuit, ut nõ pro sua culpa, sed pro Christo mortuus crederet. Cui laudes uelut martyribus offerebat. Sed qui uere nouerãt quod dignas suscepisset pro suo scelere pœnas, Cyrillũ ualde culpabãt. Sed neq; in hoc solũmodo Cyrilli & Horestis aduersitas cõquieuit, quãdo posthæc aliud est exortum.

Adamantius medicus.

Horestes Præfectus respuit esse amicus Cyrilli.

Monachi Aegyptij pro Cyrillo aduersus Præfectum.

Horestes Præfectus lapide petitus.

Ammonius occiditur à populo, quod lapidem petulãter in Præfectum iecisset.

D

Cap. XIII. *Hypatia.*

Erat in Alexandria quædam mulier Hypatia nomine, filia Theonis Philosophi, adeo erudita, ut supra Philosophos eius temporis emineret, & in Platonicã scholam à Plotino ueniẽtẽ, susciperet ipsa successionẽ, atq; omnes Philosophicas lectiones exponeret. Quapropter omnes currebant ad eam propter honestam doctrinæ fiduciam. Veniebat uero etiã ad Iudices, nec habebat ullam uerecundiam, pudice permixta uiris, cum eam cuncti pro ipsius castitate uenerarentur. Tum ergo inuidia contra hanc fœminã est accensa. Cum enim crebro proficisceretur ad Horestem, ecclesiasticus populus motus aduersus eam est, tanq; ipsa illũ ab amicitia prohiberet episcopi. Quãobrem conspirantes uiri, acerrimo furore cõmoti, quorum Dux erat quidam Petrus Lector, obseruauerũt mulierem ad propria redeuntẽ, eamq; de uehiculo deponentes, ad ecclesiam quæ uocatur Cæsaris traxerunt, & uestibus exutam lapidibus peremerunt. Quã postea membratim dilacerantes, in loco qui dicitur Cinarus igne concremauerunt. Hæc res nõ mediocrem inuidiã Cyrillo & Alexandrinæ concitauit ecclesiæ. Alienæ nanq;

De hac uide Suidam.

Christiani Hypatiam Philosophicam mulierem & probam, occidũt.

A nænanq; sunt à Christianis cædes & pugnæ. Hæc igitur acta sunt quarto anno episcopatus Cyrilli, Consulatu Honorij decimo, & Theodosij sexto, mense Martio, Ieiunijs existentibus.

Cap. XIII.

POst modicũ uero tempus Iudæi rursus illicite cõtra Christianos agentes, puniti sunt in loco qui dicitur Mestar, posito inter Chalcidem & Ancyram Syriæ. Hic itaq; Iudæi consueta quædam ludicra celebrãtes, per ebrietatem accensi, inter alia Christianis ipsiq; CHRISTO derogare cœperunt, illudẽtes cruci, & spem in eo qui est crucifixus habẽtibus. Comprehendentes enim infantulum Christianũ, alligatũ cruci suspenderunt. Et primũ quidem deludebãt & irridebant eum. Postea uero correpti uæsania, ipsum infantulum uerberibus peremerunt. Ob hoc ergo dira congressio inter eos atque Christianos exorta est. Quod cum Princeps cognouisset prouinciarum Iudicibus mandatum est, ut huiusmodi quærerentur autores & punirentur. Et hoc modo dignam ultionem suæ maliciæ receperunt.

Iudæi in Christianos.

Cap. XIIII

EA porrò tempestate Iudæus quidã seductor, ficto Christianismo crebro baptizabatur, & hac arte pecunias cõgregabat. Cumq; multis hæresibus illusisset Arianorum, atq; Macedonianorũ, postremo ad ecclesiam uenit Orthodoxorũ. Cui cũ tempus ieiuniorũ fuisset impositum multisq; adhuc diebus occuparetur, cœpit festinare ut quasi in feruenti studio bapti B smatis dona perciperet. Præparabatur baptisma, & uestis cõueniẽs baptizato. Cumq; fons fuisset impletus, deducitur Iudæus ad baptizandum. Tum dei quædã inuisibilis uirtus aquã disparere præcepit. Cumq; præsentes nõ cogitantes dei uirtutem, aquã per cuniculum propriũ defluxisse suspicarentur, diligenter undiq; clausum rursus impleuerunt fontem. Et denuo deducto Iudæo aqua disparuit. Tum sacerdos: Quid mali (inquit) fecisti ó homo? An certe nesciens baptismo iam potitus es? Ob hanc rem cum diuersi concurrerent, quidam Iudæum agnouit, quem baptizatum ab Attico episcopo ipse susceperat. Et hoc modo illius fraus uniuersis apparuit.

Iudæus sæpe baptizatus.

Ieiuniũ ante baptismum.

Cap. XV.

INterea defuncto Isdegerde Rege Persarum, eius filius Barabanes ei successit. Hic instigatus à Magis, crudelibus torquebat supplicijs Christianos. Cumq; Christiani apud Persas opprimerentur, confugiunt ad Romanos, eorũ petentes auxilium. Quod Atticus episcopus libenter accipiens, eosq; quantũ erat possibile fouens, quæ gesta fuerant Theodosio nũciauit Imperatori. Eo quoq; tempore etiam alia causa acciderat, quæ Romanos Persis faciebat infestos: Quoniã Persæ aurifossores quos à Romanis ad mercedẽ acceperãt, reddere cõtemnebãt: & quod onera negociatorũ Romanorũ uiolẽter abstulissent. Cũ illa ergo ingratitudine, etiã Christianorũ ad Romanos cõfugientiũ est adiecta. Mox ergo Persarũ Rex Legatos mittit, repetẽs fugientes. Porrò Romani nequaq; ad se cõfugiẽteis reddere uoluerũt, nõ solũ suppliceis liberare studẽtes, sed ꝓ Christianismo libẽter oĩa sustinere.

Barabanes Rex Persarum.

C ſtinere. Quãobrem pugnare quàm perituros Chriſtianos tradere, potius elegerunt. Solutis igitur propter hoc pactis, bellum crudele cõmiſſum eſt. De quo abſurdum non eſt pauca narrare. Romanorum igitur Imperator miſit exercitum, cui præfuit militiæ Magiſter Ardaburus. Is enim Perſicam regionem per Armeniæ fines ingrediens, unam eius prouinciam Azamenſem ualde uaſtauit, cui cum plurimo exercitu Narſeus Dux Parthorum regis occurrit. Factaq́ congreſſione deuictus eſt. Quo facto, cogitauit Meſopotamiam Romanorũ prouinciam ſine cuſtodia conſiſtentem inuadere, & hoc modo de Romanis ulciſci. Sed Romanorũ Ducem, Narſei conſiliũ latere non potuit. Deprædatus enim Azazenam uelociter regionẽ, & ipſe in Meſopotamiam uenit. Et ideo Narſeus licet ingentem haberet exercitum, Romanorũ terras introire non potuit, ſed ueniens ad Niſibin Perſarum ciuitatem in confinio cõſtitutam, Ardaburo mãdauit ut diem & locũ ſtatueret præliorum. At ille uenientibus: Nunciate (inquit) Narſeo, quod non quando tu uolueris, Romanorũ pugnabunt Imperatores. Verum Imperator deo ſoli ſpem cõmittens deſtinauit exercitum. Et quod fideliter deo ſupplicans, repente impetrauerit auxilium, hinc datur cognoſci. Cum enim Conſtantinopoli pro euentu bellorũ æſtuatio magna conſurgeret, angeli dei iter agentibus per Bithyniam ad urbem Conſtantinopolim, ſe demonſtrauerunt, iubentes ut confiderent & orarent, & deo crederẽt quod Romanos uictoria ſequeretur, dicentes ſe mediatores belli miſſos à deo. Hoc auditum, non ſolum ciuitatem, ſed etiam milites confortauit. Cumq́ ad Meſopotamiam bellum fuiſſet de Armeniæ regione tranſlatum, Romani Perſas Niſibi clauſos fortiter obſidebant, ligneas turres faciẽtes aduerſus eos, eaſq́ contra muros applicantes, & plurimos de muris contra ſe pugnantiũ perimentes. Porrò Barabanes Perſarum rex, audiens Azazenam regionem ab eis fuiſſe uaſtatam, & eos qui in Niſibi clauſi uidebantur obſeſſos, ſeipſum cum magno exercitu præparauit ut occurreret. Miratuſq́ Romanorum uirtutem, Saracenorum auxilia poſtulauit. Quorum tunc erat rex Alamundarus uir fortis & præliator: qui cum multa milia Saracenorũ haberet, Perſarum regi uictoriam promittebat, ſeq́ ei Antiochiam Syriæ traditurum. ſed non contigit quod putauit. Deus enim omnibus Saracenis quendam enormem metum latenter iniecit, ita ut putarent ſibĳpſis Romanos inſiſtere. Turbatiq́ nec habentes quò fugerent, in fluuiũ Euphraten ſeipſos armati proĳciebant, ubi pluſq́ centum milia uirorum necata atq́ conſumpta ſunt. Cum hæc ita eueniſſent, Niſibin obſidentes cum audirent Perſarũ regem plurimos elephantos adducere, perterriti, cuncta quidem obſidionis machinamenta cõcremauerunt, & ad propria loca reuerſi ſunt. Quæ uero congreſſiones poſtea acciderint, & quomodo Arrobindas alter Romanorũ Magiſter militum, fortiſſimũ Perſarum monomachum interemerit,

Ardaburus. *Saraceni pro Perſis.* *Arrobindas.*

A interemerit: aut quomodo Ardaburius septem fortissimos Persarum Duces insidijs captos occiderit: uel quomodo Beatianus alter Dux Romanorum reliquos Sarracenos extinxerit, prætereundum est, ne uidear multum à proposita relatione digressus. Quæ tunc igitur gerebantur, uelociter Imperatori Theodosio nunciata sunt. Quomodo autem hæc cito cognouerit, indicare non piget. Inuenit quendam uirum animi corporisq; habitu fortissimum nomine Palladium, qui tanta uelocitate ueredos agebat, ut tribus diebus perueniret ad terminos Romanorum atq; Persarum, & rursus totidem remearet ad Constantinopolim ciuitatem. Is uero etiã alios Romani Imperij terminos uelociter transibat. De quo quidam eloquentissimus sic ait: Iste uir cum sit lata Romana respublica, eam paruam sua uelocitate demõstrat. Quem etiam Persarum Rex sæpius admiratus est. Romanorum igitur Imperator licet uideret aperte sibi collatam à deo uictoriam prouenisse, tamen pacem non dissimulauit expetere, misitq; Helionem uirum prudẽtem & honoratum, ut cum Persis de pace loqueretur. Qui cũ uenisset in Mesopotamiam, ubi erant fossæ Romanorum, misit pro pace petenda Legatum quendam Maximũ, uirum eloquentissimũ, Ardaburij militiæ Magistri consiliarium, qui pro pace ueniens ad Persarum regem missum se non ab Imperatore, sed à Ducibus asserebat, dicens, quod hoc bellũ pro sui con-

B tẽptu ne peruenisset qdẽ ad Principẽ. Cũq; Persa paratus esset ut Legati uerba suscipet, quod fame ipsius laboraret exercitus, ueniẽs Numerus, q apud ipsos immortalium appellatur (est enim decem milium uirorum ualde fortissimorum) non prius dixerunt pacem cum Romanis esse faciendã, quàm ipsi eos sine custodia constitutos inuaderent. Quibus uerbis persuasum est regi, ut à pace abstineret. Tum Legatum quidẽ clausum seruari fecit, & misit Numerum immortalium ut pugnaret contra Romanos. Qui ueniẽtes, in duas acies diuisi, medios habuere Romanos. Porrò Romani unã Persarum uidentes aciem, contra eam se præparabant, aliam non uidebant. quæ paulatim accessit ad pugnam. Cunque ergo iam congressio penè esset in opere, dei prouidentia ex quodam colle exercitus alter apparuit Romanorum cum Duce Procopio. Qui cũ uideret socios in periculo, instabat à dorso Persarum. Tum in medio conclusi qui circũdederant primo Romanos, in momento ab eis extincti sunt. Quo facto, Romani ad alios qui erant in subsidijs positi concurrerunt, eosq; fortiter iaculati sunt. Sic igitur qui Immortales appellabantur, omnes mortales apparuerũt, pœnas exigẽte Christo de gente Persarum, eo quod plurimos eius famulos occidissent. Porrò rex Persarum infortunij sui causam cognoscẽs, simulabat se nescire quod gestum esset. Suscepitq; legationem, dicens Legato Romanorum: Non bello cedens pacem amplector, sed tibi præstare uolens, quod omniũ Romanorum te sapientissimum esse cognoscã. Et hoc modo bellũ propter Christia-

Ardaburius. Bitianus.

Palladius cursor.

Helion ab Imperatore mittitur ad Persas, tractatur de pace.

Numerus Immortalium.

Procopius Dux.

Romani uincunt Persas.

Numerus Immortaliũ morti traditur.

C nos exortum de Parthorum regione cessauit. Contigit autē Cósulatu Honorij tertiodecimo & Theodosij decimo.

Cap. XVI.

TVm uero Acacium Amidæ ciuitatis episcopum facinus optimum reddidit clariorem. Cum enim Romani milites captiuos Persarũ de Azazena regione uastata, reddere regi Parthorum nullo modo uellent, captiui fame consumebantur, cum essent circa septem milia. quod Persarum regem non mediocriter contristabat. Tum igitur Acacius conuocans clericos sibi subiectos: Viri (inquit) fratres, deus noster nec discis nec calicibus opus habet: nam neq; comedit, neq; bibit. Et quia multa uasa aurea & argentea, ecclesia nostra ex oblatione Christianorum habet, conuenit ex his liberari exercitum captiuorum, egentibusq; cibos offerri. Hæc & his similia cum dixisset, conflauit uasa, & militibus dedit precium captiuorum. Quos cum recreasset cibis, datis sumptibus ad regē propriũ destinauit. Ad hoc mirabile opus Acacij Persarũ Rex magis obstupuit, quod & bello Romani, & beneficijs euicissent. Aiunt enim, quod etiam desiderium habuerit Persarum Rex ut uideret Acacium, sed hoc Theodosius prohibuerit Imperator.

Cap. XVII. Panegyriã in laudē Theodosij Iunioris.

OB uictoriã uero auxilio dei collatã, Romanorũ plurimi pollētes eloquentia, conscribebant laudes Imperatoris. Cuius uxor Heroico metro poëmata multa cófecit. Erat enim eloquēs filia Leontij Sophistæ Atheniensis, à patre omnibus lectionibus erudita. Quam cum Imperator ducturus esset uxorem, Christianam Atticus fecit episcopus, & in baptismate cũ prius uocaretur Athenais, Eudociæ nomen imposuit. Multi ergo (sicuti dixi) uolentes innotescere, alij suam facundiam demonstrare, præconia Imperatoria conscripserunt. Ego uero nec innotescere cupiens, nec facundiam sermonis ostēdere, cum ueritate Imperatoris bona memorare studebo, quod sit damnosum si taceātur. Primum itaq; regaliter natus atq; nutritus, nihil habuit tepidum, sed adeo fuit sapiens, ut inter confabulanteis experimentũ omniũ crederet̃ habere causarũ. Perdurabat in frigore, similiter & in æstu. Plerunq; ieiunabat, & maxime quarta feria & sexta studio Christianismi. nec aliud quàm monasterium Regalia uidebantur. Ipse nãq; mane ad suas sorores proficiscens, diuinas dicebat laudes. Quamobrem etiã sacras literas sine codice recitabat. Loquentibus episcopis uelut olim sacerdos factus, ex diuina lectiōe respōdebat. Cōgregabatq; sacros codices, & quoscũq; illorũ interpretes seu expositores cōscripsisse uidebãtur, plus q̃ Ptolemæus studuerat Philadelphus. Patientia atq; clementia uniuersis hominibus eminebat. Nam Iulianus Imperator licet philosophus diceretur, nō tamen Antiochensiũ tulit iniuriã, sed maxima Theodoro tormenta indignatus imposuit. Porrò Theodosius multum gaudens syllogismis Aristotelis, philosophiã exercebat operibus, irã, tristitiã, libidineq; deuincens, & in nullo se ulcisci desiderans. Cũ igitur à quodã familiariũ interrogaretur, cur nullũ se lædentiũ

D

Athenais. Eudocia.

A dētium morti subijceret: Vtinam (inquit) esset mihi possibile ad uitā etiam mortuos reuocare. Quem cum alius pro ea causa interrogaret: Non est (inquit) magnum neq; difficile hominem mori, quia neq; deo soli semel mortuum ex pœnitentia suscitare. Adeo enim fuit clemens, ut si quando quispiā dignum aliquid morte cōmitteret, ne usq; ad ciuitatis quidem portas moriturus perueniret, sed ex eius clemētia cōtinuo reuocatio sequeretur. Cum quodā tempore ipse in Amphitheatro Constantinopoleos expectaret, cœpit clamare populus: Crudeli bestiæ artifex παραβόλοις pugnet. At ille: Nescitis (inquit) quod consueuimus nos expectare clementer? Tanta uero pietate præcelluit, ut omnes quidem deo consecratos honoraret, præcipue tamen quos audiebat ueneranda actione pollere. Fertur autem, quod cum Cōstātinopoli episcopus Chebronensis fuisset mortuus, sagum eius ualde sordidum quæsierit, eoque circumamictus sit, credens se aliquid ex defuncti sanctitate promereri. Cum aliquando aëris tempestas esset, & ille Circū propter populum expectaret, pleno Circo tempestas uehementius agebatur multo imbre diffuso. Cunq; hoc fieret, suam uoluntatē Imperator aperuit, fecitq; per præconem clamari, quod melius esset spectaculum cōtemnere, & omnes rogare deum, ut illæsi ab imminente tempestate seruarentur. B Quo dicto cuncti deo magno gaudio supplicantes, hymnos cōcorditer offerebant, & tota ciuitas uelut una psallebat ecclesia. In medio autem horum Imperator existēs priuato cultu properabat. Nec spe sua frustratus est. Repente nanq; aër ad serenitatem diuina clementia reuocatus, annum præbuit frugibus uniuersis uberrimū. Si quando bella mouerentur, secundum Dauid confugiebat ad deum, sciens eum præliorum autorem, inimicos orationibus superabat.

Al's qn æque.

THEODOSIVS iunior.

Cap. XVIII.

POst modicū itaq; tēpus Persici belli defuncto Imperatore Honorio, Consulatu Asclepiodoti & Mariniani Augusto mense, quomodo Ioānem tyrannum deo se cōmittens superauerit, enarrabo. Sicut enim tūc sub Moyse Hebræis contigit rubrum transire mare, talia etiā eius Ducibus euenerunt, cum eos mitteret contra tyrannum. Defuncto siquidem (sicuti diximus) Honorio Principe, cognoscens Theodosius celauit factum, & alia dicendo diuersorum suspicionibus obuiauit. Inter hæc mittit Magistrum militum in Salonas ciuitatem Dalmatiarum, ut si qua bellorum cōmotio proueniret, circa partes Hesperias uicinus adiutor esset. Quo facto, mortem patrui patefecit. Inter hæc Ioannes primus Imperialium Conscriptorum, nō ferens suam felicitatem Imperium contendit arripere. Misitq; Legatos ad Imperatorem Theodosium, petens, ut eius susciperet Imperium. At ille Legatos quidem retrusit in carcerē, misitq; Magistrum militum Ardaburium qui multum laborauerat apud Persas. hic Salonam ueniens, inde nauigauit Aquileiam. Contigitq; uentū aduersum flare, ita ut in tyrāni manus in-

Ioānes ex scriba tyrannus.

C ciderct. Quo capto ſperabat ad neceſſitatem peruenire Theodoſiũ, ut per hoc, ipſum decerneret Imperatorem, ſi uellet Magiſtrum militum liberare. Imperator tamẽ ut audiuit factum, æſtuabat ne quid mali Ardaburius ſuſtineret. Aſpar uero Ardaburij filius cognoſcens patrem à tyranno teneri, & multa milia Barbarorum in præſidio tyranni conſiſtere, quid nam faceret, ignorabat. Qui tunc Imperatoris oratione præualuit. Angelus eñ dei ſub figura paſtoris educebat Aſparem, & omnes qui cũ eo erant. ac per paludem adiacentem Rauennæ, ad loca ſperata peruenerunt. In ea nãq; ciuitate tyrannus degens habebat exercitum, unde nullus aliquando tranſiſſe fertur. Tum ergo deus inadibilem terram fecit adibilem. Tranſeuntes nãq; per ſiccam paludis aquam, apertasq; inuenientes ciuitatis portas, tyrãnum quoq; detinuerunt. Tum ergo pijſſimus Imperator reuerentiam quam circa diuinitatem habebat, oſtendit. Cum enim Circum expectaret, nunciatũ eſt ei, tyrannum fuiſſe peremptum. Quamobrem ſermonem fecit ad populum, dicens: Venite ſi placet relinquentes hoc propoſitum, & proficiſcentes ad eccleſiam, gratificos deo ſoluamus hymnos, cuius manus tyrãni præſumptionibus obuiauit. Quo dicto, ſpectaculo ceſſante, per medium Circum cuncti cum eo concorditer gratias agentes, ad eccleſiam conuenerunt, ita ut tota ciuitas una uideretur eccleſia. Venientesq; ad locum orationis, iu- D gi die, gratias domino retulerunt.

Rauenna.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIpartitam uocant, libri undecimi, Epiphanio Scholaſtico interprete, FINIS.

ELENCHVS CAPITVM LIBRI DVODECIMI HISTORIAE Eccleſiaſticæ, quam Tripartitam uocant.

De magno

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIPARTITAM VOcant, ex tribus Græcis autoribus, Sozomeno, Socrate, & Theodoreto, ab Epiphanio Scholastico uersis, per Cassiodorū Senatorem in Epitomen redactæ, liber duodecimus.

OCCISO tyrāno cogitabat Theodosius Imperator cuinā deberet Hesperiarū regna cōmittere. Tum Valētinianus erat ualde puer, natus ex matre Placidia, eius quidem amita, filia uero Maioris Theodosij, Arcadij & Honorij sorore, de patre Cōstantio, q ab Honorio Imperij iura susceperat: paruoq; tēpore cū eo regnauerat. Hūc ergo Valentinianū cōsobrinū suū Cæsarē factū, mittit ad partes Italiæ, cū quo matrē pariter Placidiā, eiq; uniuersam dispositionē cōmisit Imperij. Cūq; uoluisset ipse quoq; in Italiā proficisci, ut cōsobrinū ad Imperij culmē eueheret, ut sui uigore tyrannorū remoueret audaciā: ueniēs usq; ad Thessalonicā, languore prohibitus est. Quamobrem coronam Imperialē postea consobrino per Patricium Stiliconem mittens, Constantinopolim redijt. Hæc de talibus retulisse sufficiat.

Cap. I. B *Valentinianus Cæs.*

ATticus porrò episcopus causas ecclesiæ sapientia mirabiliter disponebat, doctrinisq; populū ad uirtutis studiū prouocabat. Cūq; uideret diuisam ecclesiā, cū Ioannitæ seorsum apud seipsos sacra solēnia celebrarēt, iussit ut in orationibus memoria Ioānis haberet͂, sicut aliorū dormientium episcoporū fieri cōsueuit. p hoc sperās plurimos ad ecclesiā reuocari. Adeo autem largus erat, ut nō solū paupibus suarū parœciarum, sed etiam in uicinas ciuitates multas pecunias pro egentiū subsidio transmitteret. Calliopio nāq; presbytero ecclesiæ Nicænæ trecentos aureos mittens hæc scripsit:

ATTICVS. Chrysostomiani. Io. Chrysostomus.

CALLIOPIO ATTICVS IN DOMINO S.

Cognoui decē milia esurientiū in ciuitate, à pijs exhibenda egere misericordia. Decē milia uero cū dico, multitudinē intelligo, nō perfectū numerū

 cōprehendo

C Fort.nō habētes, nec acquirere scientes.

cōprehendo. Quia igitur ego quidē habeo pceptū numerū datū ab eo qui manū habet munificā,& præbet cōgruis dispēsationibus, & cōtigit aliquos indigere habentes,nō tamē qui nescientes,suscipiens ó charissimū mihi caput hos trecentos solidos expende sicuti uolueris:& maxime illis quos petere pudet,& non eis qui propter uitæ uentrē magis negociantur ex talibus. Noli igitur uel religionē in hac parte cōsiderare,sed unā tantūmodo rē obserua,ut nutrias indigentes:nec cogites si quæ nostra sunt,sapere nō uidet.

Sic igitur Atticus etiā procul indigentiū habebat curā. Sed & supstitionē quorūdam studebat abscindere. Audiēs etenim Nouatianos Iudaicum Pascha sequentes,propter Sabbatiū fuisse diuisos, eiusq; corpus ab insula Rhodi ubi mortuus fuerat translatū,& plurimos ad tumulū eius orare,noctu mittens in aliud sepulchrū corpus Sabbatij,iussit abscondi. At illi cōsuete uenientes, effossumq; reperientes tumulū,deinceps eum locū colere quieuerunt. Erat uero circa nomina locorū studiosus. Nam cū quidam portus in ore Pōti Euxini cōstitutus,ex antiquo φαρμακὸς appellaretur,id est,uenenarius,mutato nomine eū locū Senatoriū nominauit,ne dum ibi Collectæ prædicarentur,nomine blasphemo locus ipse designaretur. Sed & aliū locū ἀργυρόπολιν pro huiusmodi causa nominauit. χρυσόπολις item in capite Bosphori cōstituta est. Huius multi antiquorū faciunt mentionē. De qua ciuitate Xenophon in primo libro Helladicorū dicit,quod eā muro cinxerit Alcibiades,& in ea cōstituerit,ut q nauigarēt de Ponto,decimas ibi præberēt. Videns ergo Atticus locū in cōtraria ripa χρυσοπόλεως positū delectabilē & decorū,ait: ἀργυρόπολις nominetur. qui locus eius repente cognomē obtinuit. Igitur quibusdā dicentibus ei,nō debere Nouatianos intra ciuitatē missas facere: Nescitis(inquit)quantū nobiscū in persecutiōe Cōstantij atq; Valentis fuerint passi,qui etiā testes sunt nostræ fidei. Nam cū pridē ecclesia fuisset diuisa,isti circa fidē nihil innouauerunt. Pro episcopi ordinatione aliquando ueniens in Nicæā. Asclepiadē Nouatianorū uidit episcopū ualde senē,interrogauitq; quot in episcopatu annos haberet. Quo respondente: Quinquaginta: Felix(inquit)homo es,tanto tēpore boni opis curā habens. Super hæc ait: Ego quidē Nouatū laudo, Nouatianos nō approbo. Tum Asclepiades: Quomodo hoc dicis episcope? Verū Atticus: Illū(inquit)laudo,quoniā his qui sacrificauerant,cōmunicare nō uoluit,hoc etiā ego ipse fecissem. Nouatianos aūt nō laudo,quod ꝑ leuibus uitijs laicos,à gratia cōmunionis excludunt. Asclepiades dixit: Extra sacrificandi(inquit)peccatum etiam alia plurima sunt delicta secundū scripturas quæ ducunt ad mortē, propter quas uos quidem clericos,nos aūt cōmunicare etiam laicos prohibemus,deo soli eorum remissionis iudiciū cōmittentes. Atticus uero etiam suam præsciuit mortem. Nam cum à Nicæa discederet, Calliopio presbytero dixit: Ante autumnum Constantinopolim uenire festina,si uiuum me denuo uidere desideras. Si tardaueris,non uidebis. Quo dicto mētitus non est.

φαρμακός.

Chrysopolis.

D

Xenophontis ἑλληνικά.

Argyropolis.

Nouatiani,minime mali.

Nouatum laudo, Nouatianos nō approbo.

Attici mors.

A est. Anno nanq; uicesimoprimo sui episcopatus, decimo die mensis Octobris est mortuus, Cōsulatu Theodosij decimo, & Valētiniani Cæs. primo.

Cap. III.

POrrò Theodosius Imperator à Thessalonica reuertens, eius exequias nō inuenit. Ante unū nanq; diem quàm ingrederetur, ille sepultus est. Post paucos uero dies, id est, uiginti tres, mensis Octobris nunciatum est, quod Valentinianus infulas suscepisset Imperij. Post obitum igitur Attici fit maxima de episcopi ordinatione contentio, alijs aliū postulantibus, quidam Philippum presbyterū quærebant, alij Proclum item presbyterum. Sed omnis populus cōmuniter desiderabat ordinari Sisinnium, qui & ipse presbyter quidem erat. In nulla tamen ciuitate ordinatus, sed in suburbano Cōstātinopoleos, cui nomē Oliua est, ministrabat. hoc Suburbanū est positum contra faciem ciuitatis, ubi dies Ascensionis Saluatoris solenniter celebratur. Hunc ergo uirum omnes laici diligebant propter ipsius reuerentiam, & maximè quia fouebat pauperes ultra sui mensurā. Præualuit ergo uotum laicorum, & Sisinnius ordinatus est uicesimooctauo die Februarij mensis, Consulatu sequenti Theodosij duodecimo, & Valentiniani iunioris secundo. Philippus autem presbyter, cui prælatus fuerat Sisinnius, in historia Christiana, quam triginta sex libris ipse conscripsit, ordinationem Sisinnij ualde lacerauit, derogans ordinato & pariter ordinantibus, & maximè laicis. Is enim Philippus à Iohāne episcopo diaconus ordinatus, multa quoq; conscripsit contra Iulianū Imperatorē. cuius tamē Historia mihi multam uidetur habere confusionē, & non satis prodesse legentibus. Sisinnio igitur ordinato, cōtigit episcopū obire Cyzicenū. Tunc Sisinnius Proclum in Cyzico consecrauit, qui anteq; proficisceret Cyzicū, ciues præcedentes, Dalmatiū monachum episcopū sibimet ordinarunt, paruipendētes regulam qua iubetur, præter Constantinopolitanū Pont. ordinationem fieri nō debere. Quod ideo Cyziceni neglexerunt, quod Attico soli hæc Lex personaliter præstita uidebatur. Mansit ergo Proclus nō habens ecclesiam propriā, qui tamē in doctrina ecclesiarū Constātinopoleos ualde florebat. Igitur Sisinnius cū duos in episcopatu compleuisset annos, defunctus est Cōsulatu Hierij & Ardaburij uicesimoquarto die Decēbris mensis, uir celeberrimus castitate & rectitudine uitæ suæ, māsuetus moribus sine ullo figmento, remotus à causis. Quāobrem curiosis uiris, tristis & inefficax uidebatur.

Oliua.

Sisinnius Constantinop. episcopus.

B

Philippi Constantinopolitani Historiæ Christianæ libri xxxv.

Proclus.

Dalmatius monachus.

Præter Cōstantinopolitanum episcopū ordinatio fieri nō debet.

Cap. IIII.

DEfuncto Sisinnio, Imperatoribus uisum est nullū ex ecclesia Constantinopolitana ordinare Pōtificē, eo quod essent uanæ gloriæ & sibimet arrogantes: cū utiq; multi Philippū, plurimi Proclum habere desiderarēt. Interea ab Antiochia uisum est aduenā euocari debere. Erat eñ ibi quidā Nestorius nomine, genere Germaniciēsis, bonæ uocis & simul eloquētiæ. Ideoq; eū uelut idoneū ad docendū euocauerunt. Cumq; transissent tres menses, Nestorius ab Antiochia, qui castitate inter plurimos præcipuus habebatur.

Nestorius ex Antiochia ad episcopatum Constātinopolitanū uocatus

C bebatur. Quibus autẽ fuerit moribus institutus, sapienteis à primo eius sermone nõ latuit. Ordinatus eñ decimo die mẽsis Aprilis, Consulatu Felicis & Tauri, mox illã uulgatã corã omni populo protulit uocẽ, faciẽs sermonẽ ad Principem: Da mihi (inquit) ó Imperator, terram purgatã hæreticis, & ego cœlum tribuã. Debella mecũ hæreticos, & ego tecũ debellabo Persas.

Nestorij uerba ad Principem arrogantiam sapiẽtia.

Hæc cũ dixisset, licet quidam odio haberent hæreticos, tamen leuitas sensus eius, & indignationis initiũ, & uanæ gloriæ tumor, eis ualde displicuit, quod ne modicũ quidem tempus expectans ad talia uerba descendisset, & secundum Prouerbium (ut ita dicam) cũ necdum ciuitatis gustasset aquã, persecutor feruentissimus appareret. Quinto uero ordinationis die Oratorium Arianorũ, in quo latenter conueniebant, auferre uolens, eos ad tantũ furorẽ perduxit, ut idem Oratoriũ concremarent. Quæ causa etiã uicinas cõsumpsit ædes, turbaq́ue uehemens in ciuitate accidit. Verũ Ariani seipsos defendere parabant. sed eorũ consiliũ custos ciuitatis dominus impediuit. Postea autẽ ipsum Nestorium uocabant incendiũ, non solum hæretici, sed etiam qui eius fidei concordabant. Non enim silere poterat, sed semper cõtra hæreses machinatus quantũ ad se, subuertit funditus ciuitatẽ. Nouatianos autem depopulari tentabat, eo quod Paulus eorũ episcopus prædi tus esse reuerentia diceretur. sed Proceres eius impetũ refrenarunt. Quanta uero circa Asiam, Lydiam, Cariam, cõtra Quartodecimanos mala cõmiserit, & quot propter eum circa Miletũ & Sardis facta seditione sint mortui, nunc omitto. Quã uero propter hæc & propter infrenatam linguã receperit ultionẽ, post pauca narrabo. Nunc uero res memorabilis indicanda est.

Prouerbium.

Nestorius, incendiarius.

D

Quædam insula ultra Rhenũ fluuiũ est Burgundionũ. Isti uitam quietam agunt, & penè omnes fabri lignorum sunt, ex qua mercede pascuntur: quorum regionẽ Huni crebra inuasione uastabant, & plurimos occidebãt. At illi licet anxietate cõstricti, ad nullum se tamen hominẽ contulerunt, sed alicui deo se cõmittere cogitabant. Tum audientes quod Romanorũ deus fortiter adiuuat se timentes, omnes cõmuni consilio ad credulitatem CHRISTI cõfugiunt. Veniẽtesq́ue in unã ciuitatẽ Galliarũ, rogabant ut ab episcopo Christianorũ baptisma mererentur. At ille eos septẽ diebus faciens ieiunare, & imbuens fide, baptizatos octauo die abire præcepit. Qui sumpta fiducia cõtra tyrãnos alacriter festinabant, & spe sua frustrati nõ sunt. Nam cum rex Hunorũ nomine Suptarus, per noctem fuisset ciborũ nimia uoracitate corruptus, Burgundiones gentẽ inimicã sine duce reperiẽtes, & pauci plurimis resistentes, facta cõgressione uicerũt. Nam cũ essent istorũ tria milia, circa decem milia peremerunt, & ex illo tota gens feruentissimè in Christianismo permansit. Eo tempore Barbas Arianorũ episcopus, est defunctus, Consulatu Theodosij tertiodecimo, & Valentiniani tertio, uicesimo quarto die Iunij mẽsis, in cuius locũ Sabbatius ordinat'. Nestorius itaq́ue agens præter consuetudinẽ ecclesiæ, cõtra se plurimos incitabat, sicut eius facta

Burgũdiones.

Huni.

Ieiuniũ ante baptismũ.

Barbæ mors.

Sabbatius.

A cta ostendũt. In Germensi etenim Hellesponti ciuitate Antonius erat episcopus, qui cognoscens instantiã Nestorij aduersus hæreticos, Macedonianos & ipse persequi festinabat, quasi patriarchæ imitatus imaginẽ. Porrò Macedoniani aliquantulũ sunt perpessi. Cumq; Antonius uehemẽter insisteret, iam molestiam nõ ferentes, ad scelus se durissimũ contulerunt. Mittentes etẽ quosdã uiros, & quod rectũ est secũdo loco ponẽtes, interemerunt eũ. Hoc factum Macedonianorũ, Nestorio maioris persecutionis dedit occasionẽ. Persuasit eñ Imperatoribus, ut eorũ ecclesiæ tollerẽtur. Quã obrem Constantinopoli eis ecclesia ablata est, ante murum ueterẽ posita ciuitatis, & Cyzici, & aliæ plurimæ quas habebant in Hellesponto. quorũ aliqui ad ecclesiã confugerũt, in Consubstãtialitatis fide cõsentiẽtes. Sed, sicut ait scriptura, Ebriosis uinũ non deest, neq; cõtentioso lites, sic quoq; Nestorio amanti persecutiones, euenit ut persequeret̃ semper ecclesiã dei. Erat cũ eo Anastasius pres byter ab Antiochia pariter destinatus, quẽ nimis honorabat, & ueluti consiliariũ habebat in causis. Aliquãdo igitur coram ecclesia Anastasius docẽs, ait: Dei genitricẽ Mariã nullus appellet. Maria enim homo fuit, & deũ ab homine generari prorsus impossibile est. Hoc cum auditum fuisset, plurimos clericorũ & laicorũ pariter conturbabat. Olim nanq; didicerant deum fateri Christum, & nullatenus eum per dispensationẽ ue

B lut hominẽ à diuinitate separari, credentes Apostolicæ uoci, quæ dicit: Et si cognouimus secundũ carnẽ Christũ, sed nunc nequaq; cognoscimus. Quapropter relinquẽtes de Christo sermonẽ, ad perfectionẽ procedamus. Tumultu siquidẽ (sicuti dixi) in ecclesia facto, Nestorius Anastasij sermonem firmare uolens, & nõ redarguere uelut blasphemũ, qui uidebatur ab eo honorari, frequẽter ex hoc coram ecclesia docuit. Et cũ maiori cõtentione quæstionẽ hanc agitabat, sermonẽ dei genitricis reijciens. Vnde diuisio nata est in ecclesia, & uelut in nocturno bello diuersi, nũc hijs, nũc alijs cõsentiebãt, & uerba ꝓpria denegabãt. Nestorius aũt apud multos in ea erat opiniõe, quod purũ hominẽ diceret Christũ, & tanq; Pauli Samosateni atq; Photini dogma in ecclesias introduceret. Sed de hijs maxima quæstio mota est, & tumultus, ita ut uniuersalis synodus ageretur. Ego uero legẽs Nestorij libros, quæ intellexisse cõperi hunc uirũ, & cũ ueritate conspexi, neq; pro eius inimicitijs, neq; ꝓ gratia alterius explanabo. Nõ mihi uidet̃ Nestorius neq; Samosatenũ secutus Paulũ, neq; Photinũ, neq; om̃ino purũ hominẽ dixisse Christũ, sed sermonẽ tantũmodo quasi metuẽdũ expauisse: Et hoc passum, quod decẽter nõ esset eruditus. Qui dũ naturaliter eloquẽs fuisset, se putabat doctum, & libris Antiquorũ Interpretum dedignabatur incumbere, omnibusq; se meliorem putabat esse, ignorans quod in catholica Iohannis epistola in antiquis exemplaribus habeatur: Omnis spiritus qui soluit IESVM, à deo non est. Hunc enim sensum ex ueteribus exemplaribus abstulerunt, qui separare uolunt ab hominis dispensatione diuinitatẽ.

Antonius Germensis episcopus cõtra Macedonianos.

Macedonianis ecclesiæ ademptæ.

Anastasius pres byter.

Nestorij sententia.

Antiqui interpretes.

C Quapropter Veteres Interpretes hoc ipsum designauerunt, quod aliqui adulterarint hanc epistolam, soluere hominē à deo uolentes. Est enim humanitas copulata diuinitati, & iam nō sunt duo, sed unū. Hac ratione confidentes antiqui, MARIAM dei nō timuerūt dicere genitricē. Eusebius Pamphili enim tertio libro de uita Constantini, dixit: Etenim & generationē sustinere, qui nobiscum est deus propter nos uoluit. & locus eius in carne generationis nominatus est apud Hebræos Bethlehem. Quāobrē & Helena Augusta deo amabilis, locū amplū ubi dei genitrix peperit, memorijs mirabilibus adornauit, hāc sacratissimā speluncā decēter illustrās. Sed Origenes in primo Tomo de epistola Pauli ad Romanos, ait: Quomodo dei genitrix dicatur, latius animaduerte. Apparet igitur Nestoriū ignorasse lectiones antiquorū. Quapropter (sicut dixi) in sermone solo moratus est, & nō solum eū sermonē ex animo dedit, sed etiā omnino deū esse qui natus est denegauit. Nos enim fatemur quod qui de sancta uirgine natus est, crucifixus est, dominus est gloriæ, sicut dixit Apostolus: Si enim cognouissent, nūq̄ dominū gloriæ crucifixissent. Porrò Nestorius dicit: Noli gloriari Iudææ, nō crucifixisti deū: tanq̄ ipse dominus gloriæ idem nō sit deus. Nam quod purū nō dicat hominē CHRISTVM, sicut Photinus, aut Paulus Samosatenus etiā homiliæ quas fecit ostendūt. Nusq̄ eñ dei uerbi subsistentiā perimit, sed ubiq; id subsistere confitetur, & habere substantiā, non sicut D Photinus & Samosatenus eius existentiā perimētes. Hoc eñ & Manichæi à Montano dogmatizare audent. Sic igitur Nestoriū inuenio sapuisse ex eius libris. Non ergo mediocrē concussionē orbi terrarū tepidissima Nestorij ratiocinatio cōcitauit. Interea cōtigit scelus quoddā in ecclesia prouenire. Serui quidā potentiū genere Barbari, dominū crudelem experti, ad ecclesiam cōfugerunt, & portantes gladios ingressi sunt ad altare. Cumq̄ rogarentur, exire nullo modo uoluerūt, sed impediebāt solennia celebrari, pluri mis diebus gladios tenentes euaginatos, & parati se uindicare. & omnibus ad eos accedētibus insistebāt. Qui postremo unū clericū perimentes, & aliū uulnerantes, etiam seipsos interemerūt. Quo facto quidā transeuntiū hoc scelus nihil boni ecclesiæ significare prædixit. nec ueritate frustratus est. Significabat eñ populi diuisionē, & deiectionē eius, q fuerat causa diuisiōis.

Eusebius Pamphili in De uita Constātini.

Serui confugiunt ad tēplū.

Cap. V. Cōciliū Ephesi propter Nestorium.

NOn multo post tempore, iussio Principalis episcopos undiq; Ephesum uenire præcepit. Mox ergo post Paschalem festiuitatem, Nestorius cū maxima multitudine uenit Ephesum, inuenitq̄ plurimos episcoporum ibi fuisse collectos. Porrò Cyrillus Alexandrinus modicū cunctatus, circa Pentecosten occurrit. Quinto uero die post Pētecosten, Iuuenalis etiā Hierosolymorū uenit. Porrò Iohāne Antiocheno cunctāte, mouebāt præsentes episcopi quæstionē. Cyrillus autē Alexandrinus episcopus, deflorationes quasdā librorū Nestorij faciebat, eū turbare uolens. Etēm erat inimi cus

A cus eius. Et cum plurimi deum confiteantur esse IESVM, ego (inquit Nestorius) bitrem & trinitrem nequaquam cōfiteor deum. Quapropter mundus sum à sanguine uestro, & posthac ad uos non ueniam. Cum hæc dixisset, cū reliquis cōgregabatur episcopis, qui ipsius sententiā sequebantur. Præsentes ergo in duos ordines sunt diuisi. Porrò Cyrillus cum suis facto concilio Nestoriū uocauerunt. At ille nō obediuit, differens in præsentiā Ioānis Antiocheni. Qui uero circa Cyrillū erāt homilias Nestorij quas de hac quæstiōe protulerat sæpius relegentes, & ex ipsis iudicantes, eum uelut blasphemantem dei filiū, damnauerunt. Hoc facto, qui circa Nestoriū erant, aliud apud se conciliū facientes damnauere Cyrillum, & cum eo Memnonē Ephesinæ ciuitatis episcopū. Non uero multo post uenit etiam Ioānes Antiochenus episcopus, & cognoscēs quæ gesta essent, indignabatur contra Cyrillū tanquam seditionis autorē, eo quod adeo feruenter Nestorij fecisset damnationem. Porrò Cyrillus cum Iuuenale uolens se ulcisci contra Ioānem, dānauit etiā ipsum. His tali mixtione confusis, cognoscens Nestorius contentionem ad quandā pniciē peruenisse, dei genitricē MARIAM uocabat, dicens: Dicatur (inquit) etiā dei genitrix MARIA, & ea quæ afferūt dissidiū conquiescant. Sed nullus eū ex pœnitētia talia dicentē, suscepit. Quapropter hactenus dānatus & in exiliū missus Oasin habitare dinoscitur. Hūc ergo terminū synodus habuit. quæ gesta sunt Cōsulatu Bassi & Antiochi, XXVIII. die Iunij mensis.

Intelligo binū & trinum.

Quædā exemplaria habēt, binientem & trinientem.

Nestorius dānatur.

Oasis, eremus

B

Cap. VI.

Io. Antiochenus dānat Cyrillū Alexandrinum.

PORrò Ioannes ueniens Antiochiam, & plurimos episcoporū colligēs, damnauit Cyrillum cum iam esset in Alexandria. Paulo post uero inimicitias resoluentes, in gratiam redierunt, & sedes alterutris reddiderunt. Post damnationē uerò Nestorij, dura Cōstantinopoli turba cōtra ecclesiam facta est. Diuisus est nanque populus propter tepidū eius (sicut dixi) tractatū. Clerici tamē omnes cōmuni decreto eum anathematizauerūt. Sic enim nos Christiani cōtra blasphemos prolatū solemus appellare decretū, quando id ueluti in marmore scriptum, manifestum cunctis ostendimus.

Anathema.

Cap. VII.

Proclus.

HIs ita prouenientibus de electione episcopi quæstio rursus exorta est, & multi Philippum (cuius iam feci mentionem) plurimi Proclum eligebant. Potuitque Proclus tenere pontificatum, nisi quidam procerum prohibuissent, dicentes, regulam ecclesiasticam non permittere eum qui alterius ciuitatis episcopus nominatus est, ad alteram migrare ciuitatem. quod dictum populum reuocauit. Cumque quatuor transissent menses, post Nestorij damnationem Maximianus ordinatur episcopus, in monachica quidē uita, presbyterorum tamen collegio constitutus. Is enim opinionem reuerendi uiri olim habuerat, eo quod proprijs sumptibus monumenta fabricaret, ut in eis religiosorum corpora sepeliret. Erat enim idiota sermone, & sub quiete uiuere potius eligebat.

Maximianus Cōstantinop.

Cap. VIII.

QVia uero quidam dicebant ecclesiasticā regulā prohibere, ne Proclus Constantinopolitanā teneret ecclesiam, cū Cyzici fuisset ordinatus, uolo

C uolo pro hac re pauca narrare. Non enim mihi hoc uere dixisse uidētur, sed aut inuidia faciente, aut ignorantes ecclesiasticā sanctionē prohibuerūt, quæ frequenter in ecclesijs utiliter facta noscuntur. Eusebius itaq; Pamphili in sexto ecclesiasticæ historiæ libro, Alexandrū unius Cappadociæ ciuitatis episcopum refert, cū uenisset causa orationis Hierosolymam, detentū fuisse ab eius ciuibus, & in locū Narcissi episcopi cōstitutū, & deinceps omni uita sua ipsi ecclesiæ præsedisse. Sic igitur apud ueteres sine ulla differentia, de ciuitate ad aliā migrabat episcopus, cū utilitas euocaret. Oportet aūt etiā regulā huic operi copulari, ut ostendatur mentitos esse, qui Proclum inthronizare prohibuerunt. Regula XVIII. Si quis episcopus ordinatus ad parœciam, in qua ordinatus est, minime proficiscitur: non sua culpa, sed siue populo respuente, aut propter quamlibet aliam causam nō necessitate factam hunc honore ministerióque participari tantum, nec eum misceri rebus, in qua collectas celebrat, ecclesiæ, sed sustinere quod prouinciæ synodus suo iudicio definierit. Hæc itaq; regula est. Quod uero plurimi episcoporum ex alijs ciuitatibus ad alias propter utilitates tēporū migrarint, nomina eorū qui sunt mutati subdidimus. Perigenes in Petris ordinat᷑ episcopus: & quoniam ciues eius eum suscipere noluerunt, Romanæ ciuitatis episcopus iussit eū inthronizari in Corintho metropoli, defuncto eius episcopo. eiq; donec uixit, ecclesiæ præfuit. Gregorius Nazianzenus prius unius Cappado-

Quod episcopus possit migrare ad aliā ciuitatē, in qua etiā nō est ordinatus.

D ciæ ciuitatis fuit episcopus, deinde in Nazianzo cōstitutus est. Meletius prius Sebastenæ ecclesiæ præfuit, & postea Antiochiæ præsul est cōstitut⁹. Dositheū Seleuciæ episcopū, Alexander Antiochenus episcopus in Tarsū Ciliciæ transtulit. Reuerentius ab Arcis Phœniciæ, in Tyrū translatus est. Ioānes de Gordo Lydiæ mutatus est in Proconesum, & in ea præsidet ecclesia. Palladius ab Hellinopoli mutatur in Asponā. Alexāder ab Hellinopoli in Adrianos mutatus est. Theosebius ab Apamia Asiæ transfertur in Eudoxiopolim, quæ prius Salambria uocabatur. Polycarpus de urbe Antapristena Mysiæ, in Nicopolim Thraciæ mutatus est. Hierophilus de Trapezapoli Phrygiæ, translatus est in Plutinopolim Thraciæ. Optimus ab Argadamia Phrygiæ, in Antiochiam Pisidiæ transfertur. Syluanus à Philippopoli Thraciæ mutatur in Troada. Tot igit᷑ quot ad præsens inuenimus, ex proprijs ciuitatibus ad alias migrasse, nos memorasse sufficiat. De Syluano tamē, q ex Philippopoli Thraciæ in Troada migrauit, utile iudico pauca narrare. Syluanus quidem Rhetor fuit prius Troili Sophistæ, & ad p̄fectum Christianus, uitamq; monachicam diligens. Is enim Doctoris pallio uti despexit: quem post hæc Atticus episcopus comprehendens, episcopum Philippopoleos ordinauit. At ille tribus annis in Thracia degens, nec frigora ferre ualens, cum haberet corpus ualde debile atque subtile, rogauit Atticum, ut eum in loco alio constitueret, dicens, non ob aliam causam nisi propter frigus ea se loca uitare. Cunq; alius pro eo fuisset ordinatus

Hermopolis.

Acamantium.

Syluanus.

A dinatus, mansit Syluanus Constantinopoli, uitam monachicã perfecte custodiens. Adeoq́ sine ulla fuit arrogantia, ut plerũq; in tanta multitudine ciuitatis cũ soleis de sparto procederet. Cũ uero aliquantũ tpis præterisset, Troianæ præsul ecclesiæ moritur: Troianiq́ uenerũt, petentes episcopum. Cunq; cogitaret Atticus quem ordinare deberet, subito contigit ad ipsum salutandũ uenire Syluanum. At ille uidens eum, mox cogitare cessauit. Tũ ad Syluanum: Non habes (inquit) ulterius occasionem, pro qua ecclesiasticas curas possis effugere. Troia nanq; non habet frigus, sed ecce apparatus est tuo corpori oportunus à deo locus. Præpara ergo teipsum, & ad Troiam continuo proficiscere. Migrat ergo Syluanus. Quo facto, miraculum quod inter eius manus accidit, enarrabo. Nauis maxima quæ grandes columnas deuexerat nup, in littore Troiano fabricabatur. Cunq; eam ad mare uoluissent deducere multis funibus, atq; populo trahente, nullatenus mouebatur. Quod cum plurimis diebus ageretur, suspicati sunt nauẽ à dæmonio retineri. Tum ad Syluanum uenientes episcopum, rogauerunt eum ut in eo loco daret orationem, credentes hoc modo trahi nauem. At ille humili sermone dicebat se esse peccatorẽ, asserens hoc opus alicuius esse iusti, non tamen suum. Quem cum rogassent, uenit ad littus. Factaq; oratione tetigit unum funem, iubens ut insisterent operi cum labore. Tum illis breuiter B impellentibus cursim nauis ad mare processit. hoc miraculum reuerentiã illius uiri cunctos fecit habere Prouincialeis. Qui cum esset etiam in alijs rebus eximius, uidens clericos etiam de contentione litigantium negocia facientes, nullum clericum unquam iudicare præcepit. Sed petitiones postulantium ipse suscepit. rogabat unum fidelium laicorum amatoremq́ iustitiæ, ut ipse litigantibus interesset, & terminum iustitiæ definiret. Ob quam rem maximam apud omnes gloriam consequutus est. Cum igitur Maximinianus in urbe Constantinopolitana ordinatus fuisset episcopus Consulatu Bassi & Antonij, v & xx. die mẽsis Octobris, causæ ecclesiasticæ quieuerũt.

Intelligit soleas funiculares

Miraculum.

Al's uind.

Litibus finiendis Laicũ præfecit Syluanus

Cap. IX.

Circa hoc tẽpus multi Iudæorũ in Creta Christiani facti sunt ꝓpter huiusmodi cladem. Quidam seductor Iudæus finxit seipsum esse Moysen, & cœlitus destinatũ, ut Iudæos illã insulã inhabitantes ꝑ mare duceret, ipsum se esse dicẽs qui olim filios Israël per rubrũ mare saluasset. Circuibat itaq; toto anno unamquãq; illius insulæ ciuitatẽ, suadebatq; Iudæis ut crederẽt, monẽs ut oẽs pecunias atq; possessiones relinquerẽt, cũ utiq; deducti per siccũ mare, ad repromissiõis gaudia ꝑuenirẽt. At illi hac spe capti, omne opus ꝓpriũ negligebant, cõtemnẽtes etiam possessiões suas, & dimittentes eas quibusuis ꝑsonis. Cũq; uenisset dies quã designauerat seductor ille Iudæus, eo præcedẽte sequebãt oẽs cũ cõiugibus & minorennibus, deduxitq; eos ad quandam rupẽ decliuius incũbentẽ, iussitq; ut in tomorum speciẽ se ipsos euoluerẽt. Hoc igitur faciebant priores. Et cũ uenirẽt ad rupes, repente

Iudæi ꝑ Pseudomoysen decepti in Creta

moriebantur

C moriebātur, tā dilacerati acutis rupibus, q̄ in aqua necati. Plures tamē mori potuerūt, nisi (deo prouidēte) qdā uiri Christiani superuenissent piscatores atq; negociatores, qui alios cum necarentur eripientes recreauerunt. Tum alij eorum stulticiā sentientes, alios, ne seipsos iactu interficerent, tenuerūt, nunciantes eorum mortem qui primo ceciderant. Qui etiam cognoscentes seductionem, culpabant se, eo quod facile credidissent. Cunq; uoluissent illum perimere seductorem, comprehendere nequiuerunt. Repente nāq; disparuit, deditq; suspicionem quod dæmon fuisset erroneus humana figura circumamictus. Ex hac itaq; calamitate multi tunc Cretensium Iudæorum ad Christianam conuersi sunt fidem.

Cap. X. Incendiū Constantinopoli.

INterea incendium in ciuitate Constantinopolitana factū paulatim peruenit ad Thermas, quæ uocantur Achilleæ: deinde ad locum qui dicitur Pelargus, ita ut Nouatianorum comprehenderetur ecclesia. Tum fert Paulum eorum episcopum inter flammas ecclesiæ restitisse supplicantem deo, ne ecclesia pariter cremaretur: Qui locus ereptus est. & hactenus XVII. die mensis Augusti apud Nouatianos Collectio celebratur. Hunc tamen locū nō solum Christiani, sed etiam Pagani ex eo tempore uenerantur. Maximianus igitur cum duos annos & sex menses ecclesiam gubernasset, defunctus est, Consulatu Ariobindæ & Asparis, die duodecimo mēsis Aprilis, in septimana maiore Ieiuniorū, feria quinta. Tum igitur Theodosius Imperator sapiēter causæ prospexit, ne rursus de episcopatu seditionis quæstio aut tumultus in ecclesia nasceretur. Cū adhuc ergo corpus Maximiani iaceret, præsentibus episcopis præcepit inthronizari Proclum. Quod etiā Romani episcopi Celestini literæ firmauerunt, quas ad Cyrillum Alexandriæ destinauit episcopum, & ad Ioannem Antiochenum & Ruphum Thessalonicēsem dicens, quod nihil prohiberet alterius ciuitatis existentem episcopū in aliam demigrare. Inthronizatus igitur Proclus exequias Maximiani corporis celebrauit. de quo tempus est ut pauca dicamus.

Maximiani episcopi Constātinop. mors

D

Proclus succedit.

Cap. XI

Proclus.

PRoclus ab ætate primo Lector fuit, apud Doctores tamen obseruans studiosus quoq; Rhetoricæ: qui cum ad perfectam uenisset ætatē, plerūq; cū Attico erat episcopo exceptor sermonū eius. Et cū proficeret, ab Attico Diaconus ordinat̃, postea presbyter. A Sisinnio uero Cyzici cōsecrat̃ episcopus. Hæc equidē ei primò acciderunt, postea thronū Cōstantinopolitanæ sortitur ecclesiæ. Erat enim uir moribus optimis: & ab Attico utiliter eruditus, omnia eius imitabatur. Sed in isto patientia potior apparebat. Et ille quidē hæreticis se terribilē oportune mōstrabat, iste uero omībus mitis erat, & sic eos potius q̄ uiolēter flectere nitebatur, nullā hæresim uexare uolēs, in hac parte Theodosiū imitatus Imperatorem. Ille nāq; iudicabat cōtra culpabiles Imperiali nō uti potestate. Hic aūt paruipēdebat, si quis de deo nō ita sapet sicut ipse. In his igit̃ etiā Imperator laudabat eū, cū & ipse ueros sacerdotes

Theodosius uicit oēs sacerdotes mansuetudine.

A sacerdotes imitaretur, & nequaquã persequi uolentes amitteret. Ego tamẽ audacter dico, quod mansuetudine omnes uiros euicerit. Ob quã causam hostes suos citra belli certamina subiugabat, sicut ostenditur in Ioanne tyranno, & facta post hoc perditione Barbarorum.

Cap. XII. Barbari cõtra Romanos.

POst interitum nãq; tyranni, Barbari quos ille cõtra Romanos suũ euocauerat in auxilium parati erant Romanorum fines inuadere. Hæc audiens Imperator consuete hanc sollicitudinẽ deo cõmisit, & orationibus occupatus cito ꝓmeruit quod quæsiuit. Quæ enim acciderint Barbaris, enarrãda sunt. Dux eorum nomine Rugas, fulmine percussus, interijt. Secutaq; pestis, maximam partem eorum hominũ interemit. Et non solum hoc suffecit, sed etiam ignis de cœlo descendẽs, plurimos qui uidebantur remansisse, consumpsit. Quæ res Barbaros in formidine magna constituit, non solum quod cõtra gentem Romanorum fortissimã arma leuare ausi fuissent, sed quod sic eos à forti deo iuuari conspicerẽt. Tũ Proclus episcopus de prophetia Ezechielis coram ecclesia faciens sermonem, de collata salute, ab omnibus est laudatus. Cuius prophetiæ uerba sunt hæc: Et tu fili hominis prophetiza in Gog principe Mosoch & Tubal. Iudico enim eum morte & sanguine & imbre diluuij & lapidibus grandinis, & ignem & sulphur pluam super eũ & omneis qui cum eo sunt. Et post pauca: Et sciẽt quia ego sum dominus.

Rugas.

B

Cap. XIII. Eudoxia filia Theodosij nubit Valentiniano.

IGitur Imperatori propter suam mansuetudinem etiã alia plurima præstitit deus, quorum unum illud est: Erat ei filia ex Eudocia, nomine Eudoxia. Hanc Valentinianus consobrinus eius, Hesperiarum partium ab eo factus Imperator, petijt uxorem. Cũq; Theodosius annuisset, cogitabat in medio itineris, quodam loco nuptias celebrare. Placueratq; ut Thessalonicã ambo uenirent. Inter hæc nunciauit Valentinianus ne fatigaretur Theodosius: ipse enim uenturum se Constantinopolim cõpromisit. Cum ergo partes munisset Hesperias, Constantinopolim uenit ad nuptias. Quibus celebratis Consulatu Isidori & Senatoris, uxore sumpta reuersus est.

Cap. XIIII. Corpus Ioan. Chrysostomi Cõstantinopolim aduectum, post tricesimũ quintũ annũ.

NOn multo post episcopus Proclus eos qui propter Ioannis depositionem segregabantur, ecclesiæ restituit. Sapiẽtiaq; sua eorum tristiciã mitigauit hoc modo. Corpus eñ Ioãnis in Comanis sepultũ, tricesimoqn to anno post depositionẽ Cõstantinopolim iubẽte Imperatore reuocauit, & publice diuulgatũ in ecclesia Apostolorũ multo honore recõdidit. Quod actũ est XVI. Cõsulatu Honorij, Theodosij, XVII. Ianuarij mensis die. Paulus quoq; Nouatianorũ episcopus eodẽ Cõsulatu XX. Iulij mensis die defunctus est. Qui cũ ægrotaret, nec dietã cõsuetã transgressus est, nec orationes solitas prætermisit. Cũq; esset morti uicinus, euocauit oẽs clericos suos, dicẽs: Cogitate episcopũ eligere dũ uiuo, ne posthac turbas ecclesiæ nostræ sustineant. Illis uero ei potius electionem dantibus, Paulus ait: Ergo scriptã mihi huiusmodi date professionẽ, quod ipsum eligetis, quẽ ego decreuero.

Paulus Nouatianorum episcopus.

Quibus

C Quibus hoc facientibus atque subscribentibus, Martiani presbyteri nomē in charta cōscripsit atque signauit. Fecitque priores similiter signare presbyteros. eamque chartam apud Marcum deposuit Scytharum ecclesiæ Nouatianorum episcopum, dicens: Si uixero, mihi redde. Si mortuus fuero, hic inuenietis quis debeat ordinari. Post cuius obitū tertio die resignantes, & Martiani nomen inuenientes, eiusque laudantes electionem, sine ulla mora miserunt in Tiberiada Phrygiæ, ubi tunc habitabat. Et comprehensum deduxerunt uicesimoprimo die eius mensis, & ordinarunt episcopum.

Marcianus succedit Paulo.

Cap. XV. *Theodosius Aug. Eudoxiā cōiugē suam, Hierosolymā mittit.*

THeodosius igitur Imperator pro beneficiis à deo sibi collatis gratias agebat, plurimis honoribus CHRISTO sua uota compensans. coniugemque suam Eudoxiam Hierosolymam destinauit. Hoc enim & ipsa uotū habuerat, si filiam uideret nuptam. Quæ tam Hierosolymis ecclesias constitutas quàm per singulas ciuitates positas, honorauit: & cum illuc proficisceretur, & cum inde rediret.

Cap. XVI. *Thalassius Illyrici Præfectus, à Proclo Cæsariensibus datur episcopus.*

PRoclus autem episcopus eodem tempore septimodecimo Imperatoris Theodosii consulatu, rem mirabilem operatus est, quam nullus priorum fecit episcoporum. Cum enim Firmus episcopus Cæsareæ Cappadociæ mortuus fuisset, aderant Cæsarienses, petentes episcopum. Cunque cogitaret, quem eis ordinare deberet, contigit ut ad eum salutandum die sabbato Senatores uniuersi uenirēt. Inter quos Thalassius qui Præfecturæ Illyrici administrauerat dignitatē. Cūque futurū esset (sicut habebat fama) ut Orientalem regeret Præfecturā, missa manu Proclus pro Præfecturæ dignitate episcopatum ei Cæsarianæ ciuitatis imposuit. Hæc quidem in ecclesia illo tempore gerebātur. Nos autem hic terminū faciamus historiæ, in pace gubernari cūctas ecclesias exorātes. Nos ergo ó sacratissime homo dei Theodore, tuam compleuimus iussionem, finem facientes historiæ, in anno secūdo trecentesimæquintæ Olympiadis, Consulatu XVII. Imperatoris Theodosii.

D

Peroratio Socratis Constātinopolitani ad Theodorū.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE, QVAM TRIpartitam uocant, libri duodecimi, Epiphanio Scholastico interprete, FINIS.

BASILEAE APVD IO. FROBENIVM.
Mense Augusto. An. M. D. XXIII.

SYLLABVS RERVM MEMORABILIUM utriusq; Historiæ Ecclesiasticæ, tam Eusebianæ, quàm Tripartitæ.

C

Candacis

Cōstantinus

D

Felix uio

G

Hecraliti

Iouinianus

M

Musani

Pãphili

Sacerdotes

V

FINIS.

BASILEAE APVD IO. FROBENIUM, An. M. D. XXIII.

aa
Autores
Carolus
Reuerend.
Græci
a
Eusebij Pã.
bũ uiuũ in
ad honesta
ad religio-
b
Põtifices,
Herodis
tot morbis
uero testi
c
in septimo
Quod pro
religionem
culorũ die
d
cibũ. Hæc
Hic tẽpori-
fieri, ut
pijssimũ
e
Age itaq;
Nõ conta
usq; ad non
qui totius
f
flebat ama,
Iohannis ta
scripturæ
reticis dice-
g
Eusebij Pã.
Seneca sub
tenebras sẽ
easq; uno
h
tione semet
tendente.
Vrbicius
eo quod
i
tur aũt &
Eusebij Pã.
crudelia ser
solũ quis

k
ad marty-
quasdã diui
rauit, cũ &
esse princi
l
asseris con.
cũ ueniet
riter cõgre.
in tantũ
m
stianus Ph.
nus pfecti
episcopis.
στρωματέας
n
dos & Pau
numerũ scil
Phyrini no
excipi: nec
o
ab his exto
Elenchus
in cõcordiã
& interimi
p
tur. Apost.
undecim sa
uenire non
tamẽ Pau
q
ecclesiæ in
etiam tum
solos milita
pœnarũ gẽ
r
rentiæ seces
ro & igna
debant.
s
cta mittun-
edicta, arro
stianorũ p
eadẽq; sent
timus. Ta
t
De schisma
episcopis
tasset obni-

solũ minist.
u
Palatio fa
psequutio
attollitur
ditur. Inq;
sacerdotij
x
huc atq;
etiã prima
hic sui exẽp
pit. Tum
sanè in cæte
y
Cassiodori
Historiæ
niam facie
intellexerũt
z
ergo primo
sum. Deni
longo tem-
re mysteria
A
pientia, fa
tum uerita-
Si ipse qui-
Saluator
B
δᾶσε, πᾶσι
ὑπὸ τοῦ θεοῦ
ἁμαρτίαις
chenæ, Hel
C
Alexandro
ualde ido-
stione par-
hibuit. Post
D
κάνομεν,
θα, οὐδὲ ἡμῶν
ἐξκτάσθη τὰ
& donis
E
ab angelis
uersitatis
eius sibi
Quomod
F

cũ fastu de-
Interea
ἐγκκέναι μοι
audisse dic-
G
gruũ sust.
nis. qui
lulabat.
inopinato
H
Hæc ergo
negat geni.
τὰ μάλιστα
βεβαιώσαντ
I
Iulius archi
iubebatur
Pelusiũ
rũ cõgreg
K
τ κλάτην
Socrates
enim est &
me aũt de.
L
Διάλογος
cti nequiue
nem illius
grauamen
M
τῶν σκαιαῖς
siti sub tim.
In momen
tio uero die
N
toris in exi-
prædicaue-
λὰ παρ' εὐχ.
uebant eũ
O
Historiæ ec
præter con-
datũ. Quo
accessisse
P
Ea siquidẽ
magis retor
ret tempus
tamẽ nequ

Q
dit, & ita
uæsaniam
camq; uict
mo, & corã
R
uisa dixit ei
putaret de
dãt omnes
ξανθὰ καὶ τὰ
S
& in Gallijs
Romanor.
ras execran
ut procurre
T
Socrates
tia uel subst
mauerint si
infensus
V
liens prædi
uero uolun
dibilia quæ
ἅμα γὰρ
X
menter aue
tiaq; cõple-
cõmisit
xit se esse
Y
Seuera secũ
Barbaros
De basilica
byzæq; regn
Z
Theodore-
uersi. Alio-
men, reuen
nec success.
Aa
εἰς μὲν πα
fide doce-
flammatus
Eo porrò
Bb
implorabãt
ab ecclesia
cũ antiqui

Nam cum
Cc
sequuti, cũ
prouide fa-
Historiæ ec
erat diaco
Dd
Theodosiũ
bat ut inter
ret. Quod
clamabant
Ee
tulimus.
sortitus est.
faciebat,
dẽ Psatyriã
Ff
interemerit
dentiũ mor
De magno
est. Anno
cta ostẽdũt
Gg
Syllabus
cator
Apelles
xos
Hh
Christiano
Cõstãtinus
Crudelitas
Diocletian⁹
Ii
Eudoxij
Felix uio.
nio Cæsari.
Heracliti
Kk
de exilio
Marcus
Meletius
Musani
Ll
Piterius
Sacerdotes
Stephanus
Traiani

FINIS.

APVD INCLYTAM
BASILEAM
AN. M. D. XXIII.